

Bibliotheca
Montis Calvariae
Wadhurstii.

F R A T R I S
PETRI MARLÆ GAZZANIGA

ORD. PRÆD.

PRÆLECTIONES THEOLOGICÆ

HABITÆ

IN VINDOBONENSI UNIVERSITATE

NUNC VERO METHODO DISPOSITÆ

EMENDATÆ ET AUCTÆ

ACCEDIT TRACTATUS DE SACRAMENTIS EJUSDEM AUCTORIS

TOMUS SEXTUS

DE GRATIA DEI ACTUALI, ET HABITUALI

BASSANI 1831.

SUIS TYPIS REMONDINI

EDIDIT

BT
70
3-2
v.6-7

I N D E X

CAPITUM ET PROPOSITIONUM

Q U Æ.

IN HOC VOLUMINE VI. CONTINENTUR

<i>De Gratia actuali.</i>	pag. 1	<i>gatos, quia putabant, ea gratia, quam S. Doctor prædicabat, humanam libertatem lædi, sive cum homini non datur, sive cum datur.</i>	15
Dissertatio I. De Hæresi Pelagiana, & Semipelagiana.	2	Caput VII. De Hæresi Semipelagiana.	15
Caput I. De iis, qui Pelagio ad negandam gratiam facem prætulere.	ibid.	Caput VIII. De Semipelagianæ sectæ auctoribus, & Patronis.	16
Caput II. De Pelagio, Cælestio, Juliano, Anniano, & Seneca.	3	Caput IX. De Hæresis Semipelagianæ impugnantibus, & condemnatione.	18
Caput III. De Pelagianæ hæresis impugnantibus, & condemnatione.	6	Caput X. De Hæresis Semipelagianæ suscitatione.	19
Caput IV. De erroribus Pelagianorum, & variis eorum hæresis statibus.	7	Caput XI. Ostenditur, Semipelagianos agnovisse necessitatem alicujus interioris gratiæ ad initium fidei.	20
§. I. In primo, & secundo statu Pelagius nullam gratiam interiorem admisit.	8	Prop. Probabilius videtur, Semipelagianos ad initium bonorum operum, atque etiam ad initium fidei, admisisse necessitatem alicujus gratiæ interioris.	21
§. II. In tertio statu Pelagiani aliquam interiorem mentis illustrationem agnoscebant.	ibid.	Dissertatio II. De necessitate gratiæ ad opus bonum, tum perficiendum, tum incipiendum contra Pelagianos, & Semipelagianos.	25
§. III. Probabile est, in ultimo statu Pelagianos aliquam gratiam voluntatis agnovisse, non tamen ut omnino necessariam, neque ut mere gratuitam.	9	Caput I. Præmittuntur quædam gratiæ actualis divisiones, & acceptiones.	ibid.
Caput V. Ostenditur, præcipuam controversiam Augustinum inter, & Pelagianos fuisse de gratia actuali, non de habituali.	11	Caput II. Demonstratur gratiæ Christi necessitas, tum ad bene operandum, tum etiam ad credendum adversus Pelagianos, & Semipelagianos.	27
Prop. Non de gratia habituali, sed de actuali, & quidem efficaci potissima fuit Augustini cum Pelagianis contentio.	ibid.	Prop. I. Ad initium, progressum, & confirmationem boni operis salutaris	
Caput VI. Ostenditur, Pelagianos ideo potissimum S. Augustino fuisse refra-			

- necessaria est Christi gratia.* *ibid.*
- Prop. II. *Fides salutaris, ejusque initium; immo ipsi primi credulitatis affectus sunt dona gratiæ, contra errorem Semipelagianorum.*
- Caput III. *Vindicatur S. Jo. Chrysostomus a Semipelagianismi nota.*
- Prop. S. Jo. Chrysostomus *gratiæ necessitatem ad initium, progressum, & complementum boni operis confessus est.*
- Caput IV. *Demonstratur gratiam, quæ ad fidem, & opera salutaria necessaria est, non tantum in illustratione intellectus, sed etiam, immo potissimum in motione voluntatis esse sitam.*
- Caput V. *Demonstratur, gratiam esse pure gratuitam, & celebre illud axioma: Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam, esse intelligendum de eo, qui facit quod in se est ex viribus gratiæ.*
- Prop. *Nemo solis naturæ viribus potest gratiam de congruo mereri, aut ad illam se positive disponere, immo nec impetrare ex aliquo pacto, lege, aut promissione Dei dandi gratiam ei, qui fecerit quod in se est ex viribus naturæ.*
- Caput VI. *Demonstratur, gratiam Dei actualem etiam justis necessariam esse ad singulos actus bonos.*
- Prop. *Gratia actualis necessaria est ad singulos actus pios, & salutare, etiam iis, qui habent gratiam habitualem.*
- Quæres primo, *eujusnam generis sit illa gratia, quæ ad singulos actus datur?*
- Quæres secundo, *quænam in opere bono sint partes gratiæ, & quænam liberi arbitrii?*
- Caput VII. *Demonstratur necessitas gra-*
- tia specialis ad perseverandum in justitia usque in finem (S. Th. 1. 2. q. 109. art. 10., 2. 2. qu. 157. art. 14. & lib. 5. Cont. Gent. c. 155.).* 51
- 28 Prop. *Perseverantia in bono usque in finem est in omnibus electis specialissimum Dei donum a gratia habituali omnino distinctum, & a Divinæ voluntatis beneplacito, non autem a solo libero hominis arbitrio pendens.* 52
- 56
- 57 Dissertatio III. *De Hæresi Prædestinariana.* 55
- Caput I. *Ostenditur Sec. V. nullam fuisse Sectam Prædestinarianorum.* 56
- Prop. *Neque in Monasterio Adrumetino, neque in Galliis, Augustini, & Cælestini ætate, nata est hæresis Prædestinariana.* 57
- 58
- Quæres primo. *Quid de Lucidi Prædestinarianismo sentiendum sit?* 60
- Quæres secundo, *an Monimus, ad quem S. Fulgentius tres libros scripsit circa annum 511., dum secundo in insula Sardinia pro fide exularet, Prædestinarianus fuerit?* *ibid.*
- 40
- Caput II. *Historiæ Gotteschalci brevis Synopsis: ejus doctrina ab hæresi Prædestinariana vindicatur.* 61
- Caput III. *De recentioribus Prædestinarianis Wiclefo, Joanne Hus, Luthero, & Calvino.* 64
- 41
- Caput IV. *De Michaelæ Bajo.* 65
- 46
- Caput V. *De Cornelio Jansenio.* 66
- Prop. VI. *De Paschasio Quesnello, & celebri Constitutione Unigenitus.* 73
- Dissertatio IV. *Confutantur errores ab Innocentio X. condemnati circa gratiam sufficientem, & efficacem.* 75
- 47
- Caput I. *Demonstratur, præter gratiam efficacem, in statu naturæ lapsæ admittendam esse aliam gratiam interioriorem inefficacem, cui humana voluntas resistit; ac propterea jure damnatam esse illam propositionem:*
- 49
- 50

- Gratiæ interiori in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur. *ibid.*
- Prop. Admittenda est in statu naturæ lapsæ aliqua gratia interior, cui improbitate, & malitia voluntatis humanæ resistitur. 76
- Caput II. Ostenditur, justis conantibus, & volentibus nunquam deesse gratiam, qua præceptorum observatio vere possibilis fiat. 80
- Prop. Justis conantibus, & volentibus præceptum aliquod adimplere, nunquam gratiam sufficiens deest, qua illud reipsa adimplere possint. 81
- Caput III. Ostenditur, a gratia Divina humanam libertatem non tolli. 85
- Prop. Dogma fidei est, sub gratia efficaci intactam remanere libertatem arbitrii, nullamque absolutam induci necessitatem. *ibid.*
- Appendix, in qua exploditur fictitium æquilibrium virium, quod quidam ad libertatem necessario requiri putant. 87
- Dissertatio V. De gratia efficaci, & sufficiente. 89
- Caput I. Ostenditur a SS. Augustino, & Thoma minime esse recedendum, si puram ab omni errore doctrinam de gratia Dei assequi volumus. 91
- Prop. I. Ubi agitur de divinæ gratiæ mysterio explicando, maximi faciendâ est, & ceteris præponenda S. Augustini auctoritas. *ibid.*
- Prop. II. S. Augustinus contra Pelagianos, & Semipelagianos pro Christi gratia decertans a veteri Ecclesiæ traditione nunquam recessit. 96
- Prop. III. S. Augustinus contra Pelagianos, ac Semipelagianos de gratia disputans, excessus insimulari non potest. 99
- Prop. IV. Ab Augustino non est sejungendus fidelis ejus discipulus S. Thomas Aquinas, adeoque hujus etiam in quæstionibus de gratia permagni faciendâ est auctoritas. 102
- Caput II. De variis scholarum opinionibus circa gratiam efficacem. 105
- Caput III. Refutatur systema Molinæ, & Congruistarum de gratiæ efficacia. 107
- Prop. I. Gratiæ efficacia non est repetenda a consensu voluntatis humanæ. *ibid.*
- Prop. II. Efficacia gratiæ repeti non debet ex attemperacione auxiliorum cum voluntate humana, quæ subsit Scientiæ mediæ. 109
- Caput IV. Ostenditur, gratiam esse vi, & natura sua efficacem. 116
- Caput V. Respondetur argumentis, quibus probare adversarii conantur, gratiam Dei per se efficacem libertati nostræ obesse. 124
- Caput VI. Ostenditur gratiam sufficientem non continere totum id, quod ex parte Dei ad bene operandum requiritur. 131
- Prop. Auxilium sufficiens, & inefficax confert quidem nobis bene operandi potentiam; sed ut voluntas nostra ad bene operandum reipsa determinetur, requiritur gratia efficax. *ibid.*
- Caput VII. De Gratiæ sufficientis distributione. 136
- Prop. I. Posset Deus absque ulla injustitiâ, aut crudelitatis nota omnibus hominibus non justificatis nullam prorsus divinæ gratiæ auxilium conferre. 138
- Prop. II. Auxilium divinæ gratiæ non æqualiter omnibus hominibus adest. *ibid.*
- Prop. III. Deus pro sua bonitate omnibus sufficientia auxilia offert. 139
- Prop. IV. Gratia sufficiens non ita offertur omnibus hominibus, ut Deus illorum consensum, aut desiderium expectet. 140
- Prop. V. Deus reipsa non confert omnibus omnino hominibus reprobis ali-

- qua auxilia interioris gratiæ sufficientis.* *ibid.*
- Quæres, quid sentiendum sit de gratia orationis, quam nemini prorsus deesse, ad uberiora auxilia impetranda aliquid docuerunt? 156
- Caput VIII. De necessitate, & efficacia gratiæ in statu naturæ innocentis. 157
- Art. I. Ostenditur, etiam in statu naturæ innocentis gratiam Dei actualem ad bene operandum fuisse necessariam. 158
- Art. II. Demonstratur necessitas gratiæ per se efficaciæ, & prædeterminantis ad volendum, & faciendum bonum supernaturale, etiam in statu naturæ innocentis. 161
- Quæres, quid proprie fuerit illud auxilium sine quo non collatum Adamo, & Angelis, qui lapsi sunt? 175.
- Dissertatio VI. De necessitate gratiæ ad quædam opera naturalis ordinis in statu naturæ lapsæ. 178.
- Caput I. Ostenditur, hominem in statu naturæ lapsæ posse quidem aliquas veritates naturales absque speciali auxilio gratiæ cognoscere, non tamen omnes. *ibid.*
- Prop. In statu naturæ lapsæ potest homo 1. aliquas naturales veritates, etiam practicas divisim cognoscere sine gratia supernaturali; 2. non tamen omnes collective; 3. multoque minus eas veritates, quæ ad justè, pieque vivendum sunt necessaria. *ibid.*
- Caput II. De necessitate gratiæ in statu naturæ lapsæ ad legis naturalis præcepta servanda. 181.
- Prop. I. In statu naturæ lapsæ non potest homo sine gratia supernaturali observare omnia divinæ legis præcepta, etiam solum quantum ad substantiam. 182.
- Quæres 1., quid sit ista gratia sanans, quæ indiget homo in statu naturæ lapsæ ad faciendum divinæ mandata? 185
- Quæres secundo, quænam gratia requiratur ad vitanda omnia peccata venialia toto vitæ tempore? 186
- Prop. II. Homo lapsus sine speciali auxilio gratiæ potest aliqua faciliora legis præcepta, quantum ad substantiam, adimplere. 187
- Caput III. Ostenditur, hominem in statu naturæ lapsæ non posse diligere Deum super omnia, etiam ut auctorem naturæ. 188
- Prop. Homo in statu naturæ lapsæ non potest ex solis naturalibus, & sine gratia Deum super omnia diligere, non solum ut largitorem gratiæ, & gloriæ, sed neque ut auctorem naturæ. 189.
- Quæres, an actus imperfecti dilectionis Dei possint solis arbitrii viribus in statu naturæ lapsæ a nobis elici? 195.
- Caput IV. Ostenditur necessitas gratiæ ad superandas tentationes. 196.
- Prop. Nulla saltem gravis tentatio sine gratia Salvatoris in statu naturæ lapsæ superari potest. 197.
- Pars II. De Gratia habituali, & sanctificante. 201
- Dissert. I. De gratiæ habitualis essentia. *ibid.*
- Caput I. Explicatur, quid proprie sit gratia habitualis, & nonnullæ quæstionculæ breviter resolvuntur. *ibid.*
- Caput II. Demonstratur, gratiam habitualement non esse necessariam ad aliquod bonum operandum. 202
- Prop. Gratia habitualis non est necessaria ad aliquod bonum operandum; ac proinde non omnia peccatorum opera sunt peccata. 203
- Caput III. Ostenditur, Pelagianos gratiam sanctificantem agnovisse. 206
- Dissert. II. De Justificatione impii. 208
- Caput I. Ostenditur, solam fidem ad ju-

- stificationem minime sufficere.* *ibid.*
- Prop.** *Justificatio soli fidei non est adscribenda.* *ibid.*
- Quæres,** *an fides possit ab aliis virtutibus separari?* 215
- Caput II.** *Demonstratur, fidem, quæ ad justificationem disponit, non illam esse, qua credimus, nobis remissa esse peccata.* 214
- Prop.** *Fides, quæ ad justificationem requiritur, non illa est, qua homo certe, & sine ulla hæsitatione credat, sibi dimissa esse peccata.* *ibid.*
- Caput III.** *De justificationis essentia. Demonstratur, eam non consistere in sola extrinseca remissione peccatorum, sed in interna gratiæ infusione.* 216
- Prop. I.** *In justificatione impii peccata non teguntur solum, aut solum extrinsece condonantur, sed vere remittuntur, ac prorsus delentur.* *ibid.*
- Prop. II.** *Impius non justificatur per externam imputationem justitiæ Christi, sed per internam gratiæ infusionem.* 220
- Appendix,** *in qua doctrina catholica de justificatione defenditur contra Hæreticorum calumnias.* 225
- Caput IV.** *Ostenditur, neminem sine speciali Dei revelatione posse de sua justificatione certum esse (S. Thomas 1. 2. q. 112. art. 5.).* 224
- Caput V.** *Demonstratur, justitiam, & gratiam sanctificantem amitti posse.* 229
- Prop.** *Justificatio non est immutabilis, seu inamissibilis (S. Thomas 2. 2. q. 24. art. 11. & 12., & in III. Sent. Dist. 31. qu. 1. art. 1.).* 250
- Quæres,** *an de potentia Dei absoluta possit gratia sanctificans cum peccato permanere?* 255
- Dissertatio III.** *De Merito.* *ibid.*
- Caput I.** *Exponitur, quænam sit doctrina Ecclesiæ Catholicæ de merito justorum, & quænam opiniones Theologorum.* *ibid.*
- Caput II.** *Doctrina Concilii Tridentini de merito Justorum asseritur, & vindicatur.* 257
- Prop.** *Justi operibus piis ex gratia factis vere merentur vitam æternam. (S. Thomas 1. 2. qu. 114. art. 5.).* 258
- Caput III.** *De conditionibus ad meritum requisitis.* 241
- Caput Ultimum.** *De objecto meriti.* 242

TRACTATUS

DE GRATIA CHRISTI

Vid. S. Thomas 1. 2. quæst. 109. usque ad 114.

In laudem gloriæ gratiæ suæ, Ephes. I. 6.

Nihil magis Theologo necessarium existimo, quam accuratam, omnibusque numeris absolutam gratiæ Dei cognitionem: quia aliquid ejus veritati, perfectionique detrudere, nedum divinam gloriam, & beneficentiam immittit, sed etiam, ut Patres Carthaginienses, ac Milevitani, necnon magnus gratiæ vindex Augustinus rectissime observant, *fundamenta fidei Christianæ evertit* (vid. epist. inter August. 175. 176. & 178. Tom. II. Edit. PP. Maurin.). Quod quidem nemo exaggerate dictum putabit, qui vel cursim, obiterque perpendat hujus tractatus connexionem cum iis, quæ de Divina scientia, voluntate, providentia, prædestinatione; tum etiam de justificatione impij, de merito justi, de libero arbitrio, de virtutibus theologis fide, spe, & charitate, de contritione, attritione, & pœnitentia, ac de totius observatione in Theologia tradi solent. Uno verbo dicam, quanta est religio nostra, a Christi gratia dependet, sine qua, nec ejus profunda mysteria utiliter credi, neque sancta ejus præcepta, ut oportet, adimpleri salutariter possunt. Quod perspicue ab Illustrissimo Petro Lombardo Archiep. Armachano in suo *Scripto* Sanctissimo Patri Paulo V. exhibito; tum a P. Hieron. Bapt. de la Nuza O. P. in *Libello memoriali* eidem Paulo V. dato anno 1612., aliisque demonstratum fuit. Permagis igitur interest, in hoc tractatu operam omnem, ac diligentiam impendere, quod nos eadem opitulante Dei Gratia, sine qua nihil possumus, pro viribus conabimur, totumque opus dividemus in partes duas; in quarum altera de gratia actuali ageamus, in altera de habituali.

PARS I.

De Gratia actuali.

1. Gratia nomen, si vocis etymologiam spectemus, proprie significat id, quod gratis datur, non autem meritis rependitur; unde S. Paulus Doctor gratiæ ad Rom. XI. 6. *Si autem gratia, inquit, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non est gratia.* Porro dona gratis a Deo nobis collata duplicis sunt generis, seu ordinis; alia naturalia, alia supernaturalia. Primi generis sunt creatio, conservatio & hujusmodi: quare Synodus VI. œcumenica (Act. XI.) *Angelos esse immortales per gratiam dicit*; veruntamen usus apud Theologos invaluit, ut nomine gratiæ dona ordinis supernaturalis proprie & peculiariter designentur; quæ nos ad vitam æternam promovent; unde S. Augustinus (Epist. 177. al. 95. ad Innocen. II. 7.)

„ Etsi enim, *inquit*, quadam non improbanda ratione dicitur gratia Dei, qua creati sumus, ut nonnihil essemus, nec essemus aliquid, ut cadaver, quod non vivit, aut arbor, quæ non sentit, aut pecus, quod non intelligit, sed homines, qui & essemus, & viveremus, & sentiremus, & intelligeremus; & de hoc tanto beneficio Creatori nostro gratias agere valeamus, unde merito & ista gratia dici potest, quia non præcedentium aliquorum bonorum operum meritis, sed gratuita Dei bonitate donata est; alia est tamen, qua prædestinati vocamur, justificamur, glorificamur. “

2. Gratia sumta pro dono supernaturali dividitur primo in habitalem, & actualem, Prima definiiri potest ex S. Thoma 1. 2. q. 110. art. 2.

„ forma quædam, vel qualitas supernaturalis ani-

„ mæ infusa, qua snaviter, & prompte movetur ad bonum æternum consequendum.“. Quod ulterius explicat ibidem ad 2. observans. „ Quod gratia, secundum quod est qualitas, dicitur agere in animam, non per modum causæ efficientis, sed per modum causæ formalis; sicut albedo facit album, & justitia justum.“. Quam brevem gratiæ habitualis notitiam diligenter notare oportet; cum enim agentes de gratia actuali sæpius illius mentionem facere cogamur, saltem paucis explicandum erat, quid proprie esset.

5. Gratia vero actualis definiri potest ex eodem Angelico ibid. „ Quidam effectus gratuitæ Dei voluntatis, quo anima hominis movetur a Deo ad aliquod (*bonum, pium, & salutare*) cognoscendum, vel volendum, vel agendum.“. Hic autem tam gratuitus effectus, *pergit S. Doctor*, in homine non est qualitas, sed motus quidam animæ“.

4. Hæc gratia actualis dividitur in gratiam Creatoris, Angelis, & Adamo in statu innocentiae colatam, & gratiam Redemptoris, quæ etiam medicinalis vocatur, quamque Jesus Christus nobis in statu naturæ lapsæ sui pretiosi sanguinis effusione commernit. Unde Apostolus Rom. III. 24. ait: *justificationem gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu*.

5. Hæc autem gratia Christi, seu in statu naturæ lapsæ, definitur a S. Augustino (cont. duas epist. Pelag. Lib. IV. c. 5. n. 11. Tom. X.) *Inspiratio dilectionis, ut cognita sancto amore faciamus*. Hinc duo distinguuntur effectus, quorum alter ad intellectum pertinet, quem gratia illuminat, ut ea, quæ faciendæ sunt, cognoscamus; alter ad voluntatem, ut cognita sancto amore faciamus. (a). Hæc duo distinguere necessarium est, ut clarius quid sit Christi gratia, percipiamus. Quanquam effectus gratiæ principalis est voluntatis motio; cognitio enim boni nihil prodest, nisi voluntas ad illud prosequendum moveatur.

DISSERTATIO I.

De hæresi Pelagiana, & semipelagiana.

6. Ut sapienter P. Garnerius observat (Dissert. IV. in Mariam Mercat. c. I.) „ nulla fuit hæresis, aut pertinacior quam Pelagiana, aut quæ

(a) S. Augustinus laud: loco Pelagianos reprehendit, qui gratiam volebant intelligi, nisi adiutorium cognitionis, quo ea, quæ faciendæ sunt, noverimus. S. Thomas. 1. 2. qu. 28. art. 6. probat, quod: *omne agens quodcumque sit, agit quamcumque actionem, ex aliquo amore; & in responsione ad 2. ex amore, inquit, causatur & desiderium, & tristitia, & delectatio, & per consequens omnes aliæ passiones; unde omnis actio, quæ procedit ex quacumque passione, procedit etiam ex amore sicut ex prima causa*. Cum itaque amor sit causa omnis actionis, gratia, quæ nos movet ad bene o-

„ obstinatius, & artificiosius restiterit adversus Ecclesiæ decreta, atque Imperatorum sanctiones. „ Videri potuit cognata morbis, qui remediis augentur, vel graninum similis, quæ recisa subulescunt, & exusta suis cineribus feruntur.“. Hujus autem hydræ plura erant capita; ad duotamen in præsentiarum vocari possunt. Primum erat contra peccati originalis propagationem, quam Pelagiani inficiabantur, contendentes: „ progenitores humani generis Adam, & Evam mortales a Deo creatos, nec quemquam sui prævaricatione transgressos læsisse; sed sibi tantum noctuisse, & sequæ mandati reos apud Deum fecisse, alterum penitus nullum.“. Alius eorum error erat circa gratiam, *cujus tamen inimici fuerunt*, inquit S. Augustinus (de Hæres. cap. 85.), *ut sine hac posse homines crederent facere omnia divina mandata*. Hunc secundum errorem duotaxat nobis propositum est pro viribus impugnare (b): prius tamen brevis hujus pestiferæ hæreseos historia texenda est.

CAPUT I.

De iis, qui Pelagio ad negandam gratiam faciem prætulerunt.

7. Qui rem a primo veluti ovo ordiri velit, hujus erroris primordia in superbo Lucifero facile inveniet, de quo S. Gregorius M. inquit Lib. *Moralium* XXXIV. cap. 18.: „ Relicto eo, qui vere ei sufficere poterat, se sibi sufficere posse judicavit, & tauto magis infra se cecidit, quanto magis se contra gloriam Conditoris erexit.“. Vel, ut S. Thomas exponit I. P. q. 63. art. 5. in eo Diabolus peccavit, quod voluit ultimum finem consequi *per virtutem suæ naturæ, non ex divino auxilio*, quod a nobis in Tomo VI. Diss. I. cap. 14. explicatum fuit;

8. Eadem diabolica superbia inflati Protoparentes nostri ut S. Prosper notavit (Carm. de ingratis cap. 45. vers. 915.), se ipsos, & nos perdidērunt; eorumque peccatum ita nos infecit; ut homines, quodam naturæ corruptæ pondere in Pelagianam præsumptionem ferantur, nisi gratia veniant. Quis est enim, qui vitiatæ naturæ lumen duntaxat consulens, sibi ipsi non persuadeat, se suis viribus, uti malum, ita & bonum operari, ac

perandū, recte a S. Augustino dicitur *inspiratio dilectionis* &c.

(b) Nam disputatio de peccato originali superius præmissa fuit. T. IV. cujus nobis omnino opus est, plenam accuratamque notitiam habere, ut necessitas, & efficacia gratiæ percipiatur. Quomodo enim remedii necessitatem, & vim cognoscemus, nisi prius gravitas morbi innotescat? Hinc in eodem Tomo Diss. III. cap. 6. de vulneribus per peccatum originale nobis illatis aliquid fusius egimus.

æ proinde ut vitium, & vituperium, ita etiam virtutem, & laudem sibi unice adscribendam esse, non putet? in quo Pelagianæ hæreseos virtus situm erat.

9. Hanc esse communem hominum persuasionem, contendebat Cicero Lib. III. *de nat. Deor.* c. 65. „ Atque hoc quidem, *inquiens*, omnes mortales sic habent, externas commoditates, vine, ta, segetes, oliveta, ubertatem frugum, & fructuum, omnem denique commoditatem, prosperitatemque vitæ a Diis se habere: virtutem autem nemo unquam acceptam Deo retulit: nimirum recte; propter virtutem enim jure laudamur, & in virtute recte gloriamur, quod non contingeret, si donum a Deo, non a nobis haberemus. . . . judicium hoc omnium mortalium est, fortunam a Deo petendam, a se ipso sumendam esse sapientiam (a) ⁶⁶. Horum gemina fere habet Pelagius in epistola ad Demetriadem (inserta est Tomo X. operum S. August. Edit. Maurin. in append.). Hinc facile quisque percipiet, eo majorem in hoc errore convellendo operam ponendam esse, quo propter corruptionem naturæ profundius, & latius radices egit.

10. Non desuere tamen aliqui vel inter ipsos Ethnicos, qui nescio quo modo verum viderunt. Inter alios Plato in *Memnone* & sæpe, & luculenter docuit, virtutem, non minus quam cetera dona, nobis a Diis tribui. Vid. S. August. Lib. XI. *De Civit. Dei* cap. 25. Plurima etiam Horæ-

(a) Item duobus famosis versibus complexus est Horatius Lib. I. *Epist.* 18. in fine.

*Hæc satis est orare Jovem, quæ donat, & aufert.
Det vitam: det opes, æquum mi animum ipse parabo.*

Hinc simile est illud Isocratis in *Orat. ad Demonicum*: *ὅτι κατὰ τὴν ἀνάγκην παραμένει τὸ εὖ ἰσχυρίζεσθαι, παραδίδει δὲ τὴν ἑαυτοῦ βλάβην*. Se necaetiam *Epist.* 53. *Est aliquid*, inquit, *quod sapiens antecedit Deum. Ille nature beneficio non timet, suo sapientis*. Aliqua tamen loca contraria apud eumdem Senecam, Ciceronem, M. Antonium, Jeroclem, aliosque inveniuntur; de quibus vid. Lenfant in *epist.* inserta Tom. I. *Bibl. Germ.*, & Boursier in nota ad Cap. I. Part. II. Sect. II. Tom. I. *De l'action de Dieu sur les creatures*, ubi plurimis exemplis ex Homero, aliisque Poëtis id ipsum mirifice confirmat.

(b) Recentiores bene multi Origenem fuisse Pelagianorum prodromum affirmant, ac inter alios post S. Thomam Lib. III. *Cont. Gent.* cap. 83., Nat. Alexander in *Sæc.* III. *Dissert.* 16. art. 3., P. Laur. Berti Lib. XIV. *Theol. Discip.* cap. 1. &, qui plurimum aliorum instar esse potest, Carl. Norisius, tum Lib. I. *Hist. Pelag.* cap. 1., tum in *Dissert. de V. Synodo* cap. 22. Id ipsum fusius demonstrare conatus est Jansenius Lib. VI. *de Hæresi Pelag.* a cap. 13. usque ad 18. Multos tamen Origenes nactus est hac in parte patronos, Petr. Halloix in suo *Origene defenso*, Theophilum Raynaudum in *Apolog. pro Voleriano Cemeliensi* cap. 9. & doctissimum Bossuetum *Def. de la trad. des saints peres* Lib. VIII. cap. 28., Lib. XI. cap. 19. seq., ac Lib. XII. cap. 27. seq. Inter has duas sententias oppositas,

ri loca in hanc rem studiose collegit Fridericus Rappoldus (*Comment. in Horat.* p. 809.) ut nihil dicam de Epicteto, aliisque Philosophis Christiana Religione posterioribus; hoc enim verisimile est, a nostris hanc veritatem didicisse.

11. Sed præter Philosophos paganos, Pelagio ad oppugnandum Christi gratiam nonnulli Christiani prævisse dicuntur; atque inter alios Origenes, de quo S. Hieronymus agebat, Pelagium alloquens in *epist. ad Cresiphontem*: *Doctrina tua Origenis ramusculus est* (b). Deinde Rufinus quidem, a quo Pelagium fuisse primo eductum, refert Marius Mercator in *Communio. ad Pintam*; & cujus auctoritate Cælestius in Concilio Carthagini. coram Aurelio suos errores defendebat (vid. S. August. *de pecc. orig.* Lib. II. cap. 3. (c). Denique Theodorus Mopsvestenus Pelagii erroribus prælusit, & patrocinatus est, sed postea ad sanitatem reversus eodem ejuravit, ut Facundus Hermitan. testatur Lib. X. cap. 1.

C A P U T II.

*De Pelagio, Cælestio, Juliano Anniano
& Seneca.*

12. Pelagius VI. Sec. in Britannia natus est (d), Brito propterea dictus, ut ab alio Pelagio Tarentino distingueretur, quemadmodum nos monet S. Augustinus in *epist.* 186. ad Paulinum Tom. II.

alii mediam viam tenere, putantes, Origenem contra Pelagianos quidem peccatum originale, & gratiæ necessitatem ad opera bona pernicienda agnovisse, præfomasse tamen errores Semipelagianorum, docendo, in nobis aliquid præcedere, cujus intuitu Deus suam gratiam largiatur. Videri possunt Petr. Dan. Huetius in *Origenianis* Lib. II. cap. 1. qu. 7.3. P. Garnerius *Dissert.* VIII. in *Marium Mercatorem* cap. 6.3. Rem. Ceillier Tom. II. *des Aut. Eccl.* cap. 38. n. 13., ac Fratres Ballerini *Observat.* in Lib. I. *Hist. Pelag.* Card. Norisii cap. 1.

(c) Quis fuerit iste Rufinus, lis est inter eruditos. Communis olim opinio ferebat, fuisse Aquilejensem, qui propter acerrimas cum S. Hieronymo controversias fuit longe notissimus. Ita Nat. Alexander *Sæc.* IV. cap. 6. art. 33., Antonius Pagius ad an. 410. n. 30. & seq., & Norisius Lib. I. *Hist. Pelag.* cap. 2. Sed alium fuisse ab Aquilejensi censent Ceillier. *Hist. Des Auteurs Eccles.* Tom. X. cap. 1. art. 1. n. 25. & seq., Fleury *Hist. Eccl.* Lib. XXIII. n. 1., & P. Joannes Garnerius *Dissert.* I. in *Marium Mercat.* cap. 3. Card. Orsi in *Hist. Eccl.* Lib. XXV. n. 42. Syrum appellat. p. Bern. de Rubens *De pecc. orig.* cap. 5. diversas opinioniones ad trutinam revocat, & post Sam. Basnagium in *Annal. politico-eccl.* ad an. 411. n. 18. in eam sententiam propendit, Rufinum, quisquis ille fuerit, perperam, & falso in sui patrocinium a Cælestio vocatum fuisse; quam sententiam etiam illustrat in *Morum. Eccl. Aquilejensis* cap. 14. num. 7.

(d) Ita communis fere opinio ducta a synchronis Scrip-toribus, Hieronymo potissimum, qui in præf. Lib. I. in Jerem. eum vocat *Scotum*; in præf. autem Lib. III.

II. Monasticam vitam egit, non in eremo, aut in cœnobio degens, sed in propriis œdibus, unde S. Augustinus de *gestis Pelagii* cap. 35. eum, ejusque socium Cœlestium *veluti Monachos nominat*. Simplex laicus fuit, & externa sanctitatis specie plurimum commendatus. Desiderio loca sancta invisendi, primum se Romam contulit, ibique circa an. 405. suos errores disseminare cœpit, & cum aliquando Episcopum audisset dicentem ex Augustini *Confessionibus* Lib. X. cap. 31.: *Domine da, quod jubes, & jube quod vis, contradicens aliquanto commotius, pene cum eo, qui illa commemorabat, litigavit*. Ita S. August. de *dono persever.* cap. 20.

15. Inter illius discipulos maxime eminebat Cœlestius, illustri genere natus (a); sed naturæ vitio emuchus. Hic adeo pro Pelagianæ Hæreseos dilatazione adlaboravit, ut hujus sectæ homines quandoque etiam *Cœlestiani* dicti sint, immo sub hoc ipso nomine in Concilio Ephesino damnati (b). Alarico Gothorum Rege Romam adventante an. 409. Pelagius cum fido suo Cœlestio in Siciliam primum, deinde post biennium in Africam navigavit, unde post brevem moram, Cœlestio ibidem relicto, in Palæstinam se contulit. Varia fuit utriusque fortuna.

14. Pelagius externa quadam pietatis fictione gratiam Joannis Episcopi Jesosolymit. aucupatus est, & non paucos sui erroris veneno infecit, quod mirabile videri non debet; facile est enim id superbis hominibus persuadere, in quod naturali fere *φιλαυτία* propendit, ut nempe sibi ipsis suas virtutes tribuant, de iisque quasi de propriis fœtibus gloriantur. Aderat forte fortuna in Palæstina Paulus Orosius Tarraconensis Presbyter, eo ab Augustino missus, ut S. Hieronymum de origine animæ consuleret. Hic gliscenti Hæresi se statim opposuit, & a Joanne Jesosolymitano Synodum celebrari impetravit; in qua tamen Pelagio caute errores suos dissimulante, nihil definitum, sed silentio utrique parti imposto, res ad Innocentium I. Rom. Pont.

Allinum canem; quia teste Buchananano in *Hist. Scotiæ*, Britannia dicta est olim *Scotia*, & *Albion*. Consentiant Augustinus Epist. 106., Orosius in *Apolog.*, & Prosper initio *Carm. de ingratis*. Quare audiendus non est Lambertus Danæus, qui in Schol. ad Lib. S. August. de *Hæres.* eum fecit natione Gallum, & natum in Aremoricis, maritima Galliæ regione, quem olim Britanniam vocatam fuisse contendit, eo translatis ex Albione insula Britannis.

(a) De ejus origine dissentiunt eruditi. Scotum fecit Baronius ad an. 410. num. 16., quem postea secuti sunt Usserius, Jansenius, & multi alii. Refragatur Jo. Garnerius *Dissert. I. in Marium Mercat.* cap. 5., & putat fuisse Romanum, vel Campanum.

(b) De Pelagii, & Cœlestii ingenio, ac doctrina contraria videntur Hieronymi, & Augustini judicia. Primus in proem. Lib. III. in Jerem. Pelagium notat *indoctum, & calumniatorem*. Cœlestium autem irridet in epist. ad *Cresiphontem*, quasi non per *sylogismorum*, ut sui jactabant, sed per *solæcismorum spineta* decur-

remissa est. (Orosius in *Apologia*, & Augustinus de *gestis Pelagii* Tom. X. P. I.).

15. Hæc an. 415. contigerunt; post autem eodem anno duo Episcopi Gallicani, Heros, & Lazarus, qui variis de causis e suis sedibus pulsati in Africa degebant, Pelagium apud Eulogium Metropolitanum Cæsariensem iterum accusarunt. Habita est hac de causa Synodus Diospolitana ex 14. Episcopis conflata (S. Augustin. Lib. I. cont. *Jul. c.* 5. Tom. X. P. I.), ubi Pelagius callide Patres fefellit, & catholicus probatus est, solo tamen errore facti, non doctrinæ: nam ejus Hæresis aperte reprobata fuit, ipse vero absolutus, qui verbis subdolis eam anathematizare simulavit (vid. Nat. Alex. *Dissert. I. in sæc. V.*). Hanc tamen Synodum *miserabilem* vocat S. Hieronymus in epist. 143., neque eam approbare voluit Innocentius I. Rom. Pontifex, ut testatur S. Augustinus Lib. II. de *pecc. orig.* cap. 9. Tom. X. P. I.

16. Hæresiarcha hac apparenti victoria tumidus multo audacius impiani doctrinam disseminabat; & tunc Patres Africani de gravi discrimine, in quo fides versabatur, admoniti, Synodo 68. Episcoporum Carthagine coacta (an. 416.) præside Aurelio Primate Carthaginiensi, Pelagianam Hæresim, quam jam ante quadriennium in Cœlestio damnaverant, iterum proscripserunt, atque ut proscriptionis decreto irrefragabilis vis inesset, ipsum ab Innocentio I. apostolica auctoritate confirmari curarunt. Et rursus in alio concilio Milevitano 61. Episcoporum eadem causa pertractata est, & Pelagius iterato proscriptus, quod itidem indicium Romam transmissum est ab Innocentio confirmandum.

17. Porro Innocentius re mature perpensa, novam Hæresim apostolico fulmine prostravit; unde S. Prosper canebat (*Carm. de ingratis*):

*Pestem subeuntem prima recidit (c)
Sedes Roma Petri.*

Et

ret. Contra S. Augustinus utriusque ingenia extollit Lib. de *nat. & grat.* cap. 6., in Epist. 186., in Lib. II. ad Bonif. cap. 3., & alibi. Certe qui Pelagii Epistolam ad Demetriadem, ejusque Commentarios in omnes Epist. S. Pauli legit, facile intelligit, eum indoctum obtusumque hominem non fuisse. Mores quod attinet, S. Augustinus appellavit Pelagium ex publica fama *virum bonum, egregie Christianum, & Sanctum* Lib. III. de *pecc. meritis, & remiss.* cap. 1. & 3. Contra S. Isidorus Pelusiota Lib. I. Epist. 314. eum ut Monachum vagum describit. Orosius vero in *Apolog.* eum vocat *ministerium mensarum, balneis, epulisque nutritum.*

(c) Sedes Petri hic appellatur *prima* ratione dignitatis, & primatus, non autem ratione temporis; constat enim, Hæresim Pelagianam jam prius fuisse damnatam. Vid. Card. Orsi *Hist. Eccl.* Lib. XXV. n. 129. & frustra in hoc loco explicando torquentur Petrus de Marca in *Dissert. de vet. Collect. Canonum* cap. 15. n. 7., & Petavius de *Pelagian.*, & *Semipel. Dogm. Hist.* cap. 1. n. 18.

Et S. Augustinus Serm. 113. al. 2. de *Verbis Apost.* num. 10. Tom. V. *Jam de ea causa* (Pelagiana), inquit, duo concilia missa sunt ad sedem Apostolicam; inde etiam rescripta venerunt. Causa finita est; utinam & error aliquando finiatum (a). Pelagius eodem tempore suæ fidei libellum ad Innocentium miserat, qui tamen non nisi post hujus Pontificis obitum Romam pervenit, & Zosimo ejus successoris traditus est, & post hæc altum est in historia de Pelagio silentium. Nunc pauca de Cælestio.

18. Hic cum Carthagine, ubi fuerat a Pelagio relictus, impia & pestifera sua dogmata palam ac impudenter spargeret, a Paulino S. Ambrosii Diacono in Synodo accusatus est, atque erroris ac pertinaciæ convictus, anathemate percussus (an. 412.). Ille vero appellationem ad Apostolicam Sedem interposuit (vid. Nat. Alex. Dissert. II. in Sæc. V. contra Joan. Latium); post autem appellationem, neglecta Ephesum Asiæ urbem contendit; ibique, que ausus est per obreptionem locum Presbyteri petere. Inde post aliquantos annos sub sanctæ memoriæ Attico Episcopo urbem Constantinopolitanam petit, ubi in similibus detectus, magno studio sancti illius viri ex prædicta alma urbe detonsus est (*Marius Mercator* in *Commonit. c. 2.*)⁶⁶; ac tum demum Romam sub Pont. Zosimo perrexit, ut neglectam appellationem postliminio prosequeretur.

19. Porro Cælestius tantum calliditate valuit, ut Zosimus suspicatus fuerit, eum præcipiti iudicio fuisse injuste ab Africanis condemnatum. Suspiciatus inquam fuit, non autem pro certo id habuit; quamobrem eum a sententia excommunicationis minime absolvit, duntaxat paulo acerbioribus litteris Episcopos Africanos (an. 417.), præcipitantiæ accusans, paratum esse se ad absolvendum Cælestium declarabat, nisi intra secundum mensem ejus accusatores Romam venientes impatras ei criminationes certis argumentis comprobarent. Magis etiam in sua suspicione confirmatus est, accepto circa idem tempus Pelagii libello supplici, quo suam fidem probare nitetur, adjunctis Prayllii Jerosol. Episc. commendatitiis litteris, quibus causæ Pelagii enixius adstipulator interveniebat: (*Zosimus in epist. ad Afric.*) (b).

20. Post autem Zosimus acceptis ex Africa re-

sponsis, deque re tota certior factus, monitus etiam a Constantio nobilissimo viro (cujus memoria fit in Martyrol. die 30. Novemb.), coacta Episcoporum Synodo diem Cælestio dicit. Hic suorum criminum conscius, & causæ suæ diffidens, iudicium declinavit, & tunc Zosinus nil amplius morandum ratus, Pelagium, atque Cælestium, eorumque pestilentem hæresim omnibus diris devovit, celebremque epistolam dedit *Tractoriam* (c), cui omnes Episcopi subscribere tenebantur, venia respicientibus promissa, cominata autem pertinacibus damnatione. S. August. de *pec. orig. c. 22.* & S. Prosper in *car. de ingr. c. 2.*

21. Zosimo se se adjunxit etiam Honorius Imper. decreta in Pelagium, Cælestium, eorumque assecras exilii pœna; quanquam Cælestius, sive Volusiani urbis præfecti negligentia, aut conniventia, sive alia de causa Roma non discessit, aut an. 421. tam tunc agente potissimum Bonifacio Zosimi successore, a Constantio Augusto ab Urbe exturbatus est, & una cum cæteris Pelagianis extra centesimum ab urbe lapidem degere jussus (*Rotius in Biblioth. Cod. 55.*)

22. Porro hoc solemnè Zosini iudicium magna totius orbis Christiani lætitia, & consensione exceptum est; 18. tantum Episcopi ei subscribere detrectarunt, inter quos eminebat Julianus Eclanensis (Eclanum clara olim urbs erat prope Beneventum, nunc suis ruinis sepulta) in Campania Episcopus, illustri loco natus, ingenio præstans, linguarum peritissimus, styli elegantia, & multa eruditione perpolitus; sed studio Pelagianæ hæreseos adeo in transversum actus, ut post hoc tempus, totius veluti belli summam in se suscepit, plurimisque editis libris, atque laboribus exultatiss, infeliciter celebris factus est. An. 421. ex Italia pulsus in Orientem migravit, & cælum sæpe mutare coactus, extorris tanquam alter Cain (ut ait S. Fulgentius ap. Vignerium in *Præf. Oper. imperf. S. August.*) post Ecclesiam annis circiter 58. fœde turbatam, misere obiit in ignobili Siciliæ oppido anno 454.

23. Alter Pelagianæ hæresis coriphæus communiter commemorari solet quidam Annianus Diaconus Celedensis. Sed quinam iste fuerit, magnæ sunt inter eruditos controversiæ (d).

24. Denique circa finem sæc. V. Pælagianam hæ-

(a) Joan. Gerhardus Vossius Lib. I. *Hist. Pelag.* cap. 27. loquens de Epistolis Innocentii Rom. Pont. inquit: *An vero Epistola tanto sint dignæ Antistite, eum quam contendere nolumus. Negabat sane id magnus Desiderius, scilicet Erasmus. Itane vero? Atqui S. Augustinus Epist. 186. al. 106. ad Paulinum Nol. Episc. cap. 1. laudatas Innocentii Epistolam hoc grandi elegio exornat: Ad omnia nobis ille (Innocentius) rescripsit eo modo, quo fas erat, atque oportebat Apostolicæ Sedis Antistitem.*

(b) Hinc nonnulli ansam arripuerunt Zosimo Pelagianismi dicam impingendi; sed illius vindicias egimus in Tomo IV. pag. 264. & seq.

(c) Non *Tractoriam*, ut quidem legendum esse cum Labbeo propugnant. Vid. Nat. Alexander in Sæc. V. cap. 3. art. 4. §. 10., & Jo. Garnerius not. in c. 3. *Commonit. Marii Mercat.* Hæc Zosini *Tractoria* perit invidia temporum, & solum aliqua ejus fragmenta supersunt apud Augustinum Epist. 199. al. 157., apud S. Prosperum init. *Libri contra Collatorem*, & apud S. Cælestium in cap. adnexis *Epist. ad Episc. Gallicæ* cap. 5.

(d) Baronius ad an. 418. n. 17. putat, vitio codicis fuisse lectum *Annianum*, cum legi debuisset *Falerianus*. Vossius Lib. I. *Hist. Pelag.* cap. 6. opinatur, sub hæc nominis larva latuisse Julianum Eclanensem, Janseus

hæresim miserabilis quidam senex, Seneca nomine, non modo totius eruditionis alienus, sed ipsius quoque intelligentiæ communis prorsus expertus (Geladius in Epist. ad Episc. Picensi) in Piceno restaurare tentavit, & beatæ memoriæ Hieronymum, & Augustinum Ecclesiasticorum lumina magistrorum musca moritura, sicut scriptum est, exterminans oleum suavitatis, lace-rare contendit. S. Geladius P. reprehensa prius socordia Picensorum Episcoporum in ejus coercenda temeritate infelicem hunc Pelagianæ sectæ restauratorem ab Ecclesia separavit (a).

CAPUT III.

De Pelagianæ hæresis impugnationibus, & condemnatione.

25. Qui contra Cælestium, nova dogmata in Africa spargentem, veluti classicum insonuit, fuit Paulinus, Diaconus S. Ambrosii. Eum imitati sunt alii, & præcipue Orosius, & duo Episcopi Gallici Heros, & Lazarus, in Palæstina Pelagio se se opposentes. Neque prætermittendus est S. Germanus Antissiodorensis Episcopus, qui primo simul cum S. Lupo Trecenti Episcopo (an. 429.) & iterum cum S. Severo Trevirensi in Britanniam mis-

sus est, ad Pelagianam hæresim extirpandam (Vid. Fleury Lib. XXV. num. 15. & seq. & lib. XXVII. num. 5. & Card. August. Orsi Lib. XXVII. num. 65.).

26. Sed qui contra Pelagianos scriptis maxime inclaruerunt, sunt SS. Hieronymus, & August. quibus etiam addi debent Orosius, Sixtus, & Marius Mercator, ita tamen, ut vere dici possit cum S. Prospero (init. Lib. contra Collatorem) Augustino potissimum duce, catholicam aciem contra inimicos gratiæ Christi pugnasse, & triumphasse. Nam posteriorum trium pauca sunt opuscula (b). Hieronymus autem, cum jam Pelagianos tribus dialogis exagitare cœpisset, visis primis Augustini operibus, pedem a certamine retraxit. *Superse-dendum inquit (in fine Dial. III.) huic labori cen-seo, ne dicatur mihi illud Horatii: in Sylvam ne ligna feras; aut enim eadem diceremus ex superfluo; aut si nova voluerimus dicere, a clarissimo ingenio occupata sunt meliora.*

27. Inter Augustini victorias merito recensere debet mirabilis conversio Leporii Monachi, qui propter errores circa gratiam ab Ecclesia Gallicana expulsus felici omine in Africam navigavit; ibi enim ab Augustino ad sanitatem conversus, omnes errores suos in Concilio Carthaginiensi ejuravit (Vid. epist. S. Aug. 219. (c)).

28.

Lib. 1. De hæres. Pelag. pag. 9. opinatur, hoc nomine a S. Hieronymo designari Pelagium ipsum. Norisius denique Hist. Pelag. Lib. I. cap. 19. probat, hunc hominem fuisse unum ex præcipuis Pelagianæ Scholæ Magistris, unde etiam corrigendum observat Isaacum Habentum Episcopum Vabrensem, qui in Concordia Patrum Latin., & Græcor. de gratia cap. 2. ininus considerate laudavit Anniani veteris Ecclesiæ Scriptoris judicium. In eandem sententiam descendunt Jo. Garnerius Dissert. 1. in Mar. Mercat., & Nat. Alexand. cap. 5. art. 2. §. 3.

(a) Non tamen in Pelagianis numerandus est Sulpitius Severus celebris Sæc. V. Historicus propter ea, quæ Gennadius de eo scribit in Catalog. de Script. Ecclesiast., ubi inquit: *Hic in senectute sua a Pelagianis deceptus, & agnoscens loquacitatem suam silentium usque ad mortem tenuit, ut peccatum, quod loquendo contraxerat, tacendo penitus emendaret.* Nam Guibertus Gemblacensis in editione operum Sulpitii Severi Lugduni Batavorum an. 1654. hanc Pelagianismi accusationem in dubium revocat; novissimus autem eorundem operum editor P. Hieronymus de Prato eam falsam esse ostendit in vita primo Tomo præmissa pag. 69. edit. Veron. 1741.

(b) Paulus Orosius Presb. Tarraconensis, cum de blasphemia a Joanne Jerosolymitano accusatus esset, edidit Apologiam, quæ inscribitur *Apologeticus contra Pelagium.* Eam supposititiam esse contendunt Corn. Jansenius Lib. 1. de Hæres. Pelag., & Petrus Vastelius Tom. II. Vindic. Lib. III. Sect. 5. Sed ejus ἀπολογία probant Jo. Garnerius Dissert. VI. in Mar. Mercat. cap. 3., Nat. Alexander in Sæc. V. cap. 3. art. 6. §. 2., ac Remigius Ceillier in Hist. Auctor. Eccles. Tom. XIV. cap. 1. Idem P. Garnerius loco cit., & cap. 6. sex libros *Hypognosticon*, qui in append. Tom. X. S. Augustini prostant, Sisto tribuit, qui Presbyter Ro-

manus erat, & S. Cælestino in Pontificatu successit. Refragator Nat. Alexander in Sæc. V. cap. 3. art. 6. §. 6. Editores Maurini, Ceillier *Des aut. Eccl.* Tom. XIII. cap. 24., alique eos tribuunt potius Mario Mercatori, qui etiam aliud simile *Commonitorium* edidit contra Pelagianos, & Imper. Theodosio obtulit, cum apud eum novas turbas excitare tentarent. Nonnulla alia opera Marii Mercatoris contra Pelagianos videri possunt in editione Baluzii, quæ duabus prioribus Garnerii, & Righerii (seu Gerberonii) copiosior est.

(c) Non inutile erit brevem aliquam hic adtexere operum notitiam, quæ S. Augustinus contra Pelagianorum errores conscripsit. Anno circiter 412. postquam sermonibus, & privatis colloquiis errantes ad sanitatem revocare frustra studisset, scriptis adversus pertinaces decertare cœpit; & primo quidem tres libros de peccatorum meritis, & remissione, & de Baptismo parvulorum ad Marcellinum misit, ad quem postea etiam direxit librum de Spiritu, & littera.

Tum vero cum S. Doctor epistolam Pelagii ad Demetriadem legisset, quæ maxima arte elaborata sub pietatis specie Pelagianum virus occultabat, scripsit epistolam ad ejus matrem Julianam, quæ est 188., & aliam antea longiorem epistolam dederat Hilario (quæ est 157.), qui eum de erroribus Pelagianorum in Sicilia grassantibus monnerat.

Anno autem 415. grandem librum adversus Pelagii hæresim composuit Tinasio, & Jacobo adolescentibus dicatum, quos Pelagius erroribus suis infecerat: ipsique titulum posuit *De natura, & gratia*, ut opus, quod Pelagius de natura inscripserat, confutaret.

Post hæc S. Doctor certior factus de iis, quæ in Synodo Diospolitana contigerant, librum scripsit *De Gestis Pelagii*, quem Aurelio Carthaginiensi Primate nuncupavit.

Pelagiana hæresis a Zosimo Rom. Pont. condemnata,

28. Concilia in quibus Pelagianorum causa acta est, omnino 24. enumerat P. Garnerius (Dissert. II. in Marium Mercat.). Præcipua autem sunt Carthaginiense celebr. ann. 412., Jerosol. ann. 415., Diospolitannm eodem anno, Carthaginiense an. 416., Milevitanum eodem anno, Romanum sub Zosimo an. 417., tria Africana, primum an. 417., & duo reliqua an. 418. Deimn in Synodo Generali Ephesina an. 451. peremptoria eorundem damnatio uno ore conelamata est, (Vid. Ep. Synod. ad Cælest. Rom. Pontif. in fine, & S. Prosp. cont. Collat. c. 41.). Adli potest & Concilium Tridentinum, in quo contra errores Pelagianorum editi sunt canones primus, secundus, & tertius Sess. VI.

29. Ecclesiæ auctoritati etiam secularis potestas ad hæresim Pelagianam exterminandam accessit, & præter Honorium, & Constantium supra memoratos, Valentinianus III., seu potius Placida Augusta ejus mater (nam Valentinianus nondum septentis erat) an. 425. constitutionem edidit contra Pelagianos, qua omnes Episcopi Pelagiana lue infecti jubebantur suis sedibus exturbari. Deimn ann. 450. Theodosius junior, agente potissimum Mario Mercatore, Cælestium, Julianum, ceterosque Pelagianos regia urbe expulit. Quamobrem recte Gelasius Papa (epist. 7.) Pelagianum, Cælestium, eorumque assecas dicebat, *tam ecclesiasticis constitutis, quam imperialibus percussos fuisse præceptis*. Vid. Pater Garnerius Dissert. III. in Marium Mercatorem (a).

S. Augustinus opus elucubravit *De gratia Christi, & de peccato originali* duobus libris contentum, illudque Platano, Albino, & Melanix transmissit, utpote conscriptum occasione alicujus colloqui, quod Pelagius cum iis habuerat.

Anno autem 419. inennte, cum audisset S. Augustinus calumniam a Pelagianis sibi impactam, quasi asserendo peccatum originale nuptias damnaret, misit ad Valerium Comitem libros duos *De nuptiis, & concupiscentia*; eodemque anno jam desinente cum quidam juvenis imperitus ex Mauritania nomine Vincentius Victor errores Pelagianis deteriores sparsisset, eum S. Augustinus confutavit, editis quatuor libris *De anima, & ejus origine*: anno autem sequenti duas epistolas *Pelagianorum*, quæ sibi a Bonifacio Papa transmissæ fuerant, quatuor libris eidem Bonifacio inscriptis refutavit, quos proxime consecuti sunt alii sex libri contra Julianum, quos S. Pater quanquam modestissimus opus maxime elaboratum appellare non dubitavit Lib. II. *Retract.* cap. 62., & Norisio teste Lib. I. *Hist. Pel.* cap. 21., cum in ceteris adversus Pelagianos editis libris mirabilis fuerit, in hoc opere pene divinus apparuit.

Cum autem turbæ aliquot in Monasterio Adrmetino excitatæ fuissent circa ann. 425., ad eas sedandas duos libros Augustinus conscripsit, quorum alterum *De gratia, & libero arbitrio*, alterum *De correptione, & gratia* vocavit.

His libris turbæ Adrmetinæ sedatæ sunt, sed inde aliæ eruperunt in Galliis, ac præcipue Massiliæ, quæ Augustino occasionem præbuerunt, ut duos alios libros conscriberet *De prædestinatione Sanctorum, & de dono perseverantiæ*; ac deimn cum Julianus Augustini ope-

CAPUT IV.

De erroribus Pelagianorum, & variis eorum hæresis statibus.

30. Ut superius innuimus, duo erant Pelagianæ hæresis præcipua capita, nempe naturam hominum neque in parvulis melico, quia sana est, neque in majoribus gratiæ adjutorio egere, quæ sibi sufficiens est ad justitiam (S. August. de nat. & grat. c. 6.). Porro ex gemino hoc errore plures alios Pelagiani derivabant. Nam peccato originali sublato inferebant 1. Adamum fuisse a Deo creatum mortalem, negantes scilicet mortem esse peccati originalis penam: 2. ignorantiam, & concupiscentiam, quibus a bono retrahimur, & inclinamur ad malum, primordia esse naturæ, prout fuit a Deo creata, non supplicia ejusdem vitiatæ esse dicebant: 3.; infantes nasci in eo statu, in quo fuit Adam ante peccatum, iisque propterea sine baptismo morientibus, nescio quam beatitudinem promittebant, diversam tamen a regnæ cælorum, quod non nisi baptizatis servari fatebantur, propter illa Christi verba Jo. III. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei*, V. T. IV. pag. 347. n. 251. Eodem modo errabant circa vires liberi arbitrii, quod in nobis ex peccato primi parentis nullatenus infirmatum, aut diminutum esse cen-

ra confutare iterum ausus esset, S. Doctor contra hanc secundam Juliani responsionem, opus aggressus est, quod morte præventus absolvere non potuit, & propterea vocatur *Opus imperfectum*, sex libris comprehensum. Hæc omnia S. Augustini scripta contra Pelagianos, & Semipelagianos decimo ipsius operum tomo continentur.

Sunt præterea multæ S. Doctoris Epistolæ, & nonnulli Sermones, qui ad eandem materiam pertinent, immo & in pluribus locis suorum tractatum in Joannem Pelagianam hæresim data opportune occasione exagitavit. Hæc rudi minerva breviter adnotavimus. Qui plura desiderat, adeat præter Historicos, Remigium Ceiller *Hist. des auteurs Eccl.* Tom. XII., & P. Jo. Garnerium in *Dissert. De Scriptis adversus hæresim Pelagianam*.

(a) Hæc paucis pro temporis angustia complexi sumus, sed plura dabunt Historici Ecclesiastici, Baronius, Nat. Alexander, Tillemontius, Fleury, & Card. Orsi. Discipulis legendam consulo Præfationem Patrum Benedictinorum præmissam X. Tomo Operum Sancti Augustini, & celebratissimam *Historiam Pelagianam* Card. Henrici Noris, quæ Romanæ Sedis judicio a Jansenisti calumnia, qua non semel impetita fuerat, post iterata examina purgata fuit. Hujus pestiferæ hæresis historiam etiam descriptam habemus a Joann. Rivio Augustiniano in Libris III., & IV. *Vite S. August.*, tum a Joann. Latio in *Hist. Pel.*, a Joan. Gerharo Vossio item in *Hist. Pel.*, a Jacobo Usserio in *Comment. de antiquitate Ecclesiarum Britannicarum*, a Cornelio Jansenio in octo Libris *de Hæresi Pelagiana*; cui tamen non semper fidendum esse, eruditi Catholici norunt.

censebant; sed ad operandam justitiam tam plenum esse post peccatum, sicut fuerat ante.

31. Ex his erroribus, quos in Tom. IV. latius exposuimus, & confutavimus, in alios delapsi sunt. Nam primo ἀνάθεα, sive quamdam impassibilitatem commenti sunt, quam in hominis potestate ita ponebant, ut ab omni passionum perturbatione esset immunis. 2. Adeo de viribus liberi arbitrii præsumebant, ut putarent, iis solis sine gratia non solum posse hominem bonum quodcumque operari, sed etiam ad talem perfectionem justitiæ pervenire, ut sine omni prorsus peccato vivat. Hæc omnia constant, cum ex quibusdam Pelagii, Cælestii, atque Juliani fragmentis, quæ adhuc supersunt, tum maxime ex operibus S. Augustini, quibus hos errores data opera refellit. Sed quantum ad gratiam non eodem semper modo locuti sunt Pelagiani. Hinc plures distingui solent pestiferæ hujus hæreseos status, quamquam in iis explicandis eruditi non cumino consentiunt. Quid certum, & quid probabilius sit, sequentibus paragraphis exponemus.

§. I. In primo, & secundo statu Pelagius nullam gratiam interiorē admisit.

32. Nulla fere est de primævo Pelagii errore circa gratiam inter eruditos dissensio, constat enim, eum tantas libero arbitrio etiam post Adæ lapsum, tribuisse vires, ut quemadmodum ad malum, ita ad bonum sibi abunde sufficeret, adeo ut posset homo, si vellet, ad perfectam ἀγαπαιότητα, & ἀνάθεαν, pervenire, atque omnis peccati purus, & passionis expertus summum virtutis apicem attingere. Hinc in primis veluti hujus hæresis incunabulis nulla invenitur gratiæ mentio; post autem ad declinandam Catholicorum invidiam, Pelagius gratiam Christi confiteri cæpit, sed hoc nomine nihil aliud significabat, quam liberum arbitrium nobis gratis esse donatum. (Vid. August. Serm. XI. de verb. Apost. cap. 7.).

33. Vix tamen crediderim, Pelagium in hoc primo hæresis suæ exordio exclusisse quamcumque legis cognitionem; neque enim adeo stupidus erat, ut videret ad malum declinandum, bonumque operandum necessariam esse cognitionem legis, sive naturalis, sive positivæ; illius quidem per lumen naturæ, istius autem per revelationem, quamquam fortasse hanc legis cognitionem gratiam non appellavit, nisi postquam clamoribus Catholicorum se ut inimicum gratiæ ubique accusari, cognovit. Sane Concilium Carthaginiense, quod primum in Africa contra Pelagianos celebratum fuit (an. 412.), in epist. ad Innocentium ita eorum errorem exposuit: *asserunt, in eo gratiam Dei deputandam, quod talem hominis instituit, creavitque naturam; quæ per propriam voluntatem legem Dei posset*

implere, sive naturaliter in corde conscriptam, sive in litteris datam. Et hæc de primo Pelagianæ hæresis statu, qui non male ab aliquibus appellatur *Ethnicismus*, vel ad summum *Judaismus*, eo quod non alia in eo admittitur gratia, quam vel ipsi Pagani fatebantur, nempe liberum arbitrium, & legem naturalem, nobis a natura ipsa implantatam; vel addebatur lex revelata, qua nec Judæi carebant. Quamobrem etiam S. Aug. epist. 196. n. 7. de Pelagianis dicebat; *Non quidem nomine, sed tamen errore judaizant.*

34. Alter Pelagianæ hæresis status videtur fuisse, quando Hæreticus a Catholicis premebatur, ut veram Christi gratiam admitteret, quæ certe neque natura est, neque legis cognitio. Tunc cedere est, immo palam dicere non dubitavit: *anathema, qui vel sentit, vel dicit, gratiam Dei, quæ Christus venit in hunc mundum peccatores salvos facere non solum per singulas horas, aut per singula momenta, sed etiam per singulos actus nostros non esse necessariam; & qui hanc conantur auferre, penas sortiantur æternas* (ap. Aug. de grat. Chr. cap. 2.). His autem verbis Pelagius Patres Concilii Diospolitani solemniter decepit; sed decipere non potuit Augustinum, qui medullam ipsam, atque ultimas quasi fibras hujus hæresis penetravit. Tria igitur, ut S. Augustinus observat, Pelagius intelligebat, in quibus gratiam Christi reponeret: 1. jugem, ac continuam memoriam remissionis peccatorum per Christum factæ; *ut semper in memoria retinentes, & remiscientes dimissa nobis esse peccata, non peccemus ulterius*: 2. doctrinam evangelicam, quam Christus nobis tradidit, & suis miraculis confirmavit: 3. demum exempla, quibus idem Servator, Legislator, ac Magister nos ad omne opus bonum informavit. In his tribus sita erat ad mentem Pelagii gratia Christi, quam Catholicorum clamoribus, atque argumentis adstrictus admisit: unde patet in primo, & secundo statu veram gratiam interiorē non fuisse a Pelagio admissam.

§. II. In tertio statu Pelagiani aliquam interiorē mentis illustrationē agnoscebant.

35. Certum pene est, Pelagium Catholicorum argumentis vehementius pressum quibusdam quasi gradibus a primævo suo errore ita recessisse, ut aliquam gratiam interiorē fateretur; nam omnes gratiæ, quas in primo, & secundo statu admisit, solum exteriores dici possunt. Porro cum duplex sit gratiæ interioris effectus, nempe intellectum illuminare, ea, quæ agenda sunt proponendo, & voluntatem movere, ut bona jam cognita velit, & faciat, communiter fere eruditi consentiunt, paucis exceptis (a). Pelagium primum gratiæ effectum,

(a) Refragantur Leonardus Lessius Lib. de efficacia gratiæ cap. 17., P. de Lugo Disput. I. Sect. II., & Card. Bellarminus in *Recognit. Libri I. capituli* 12. De grat.

& lib. arbit., apud Petavium *De Hæresi Pelag.* cap. 9. n. 6., & alii non multi.

ctum, nempe inferiorem mentis illustrationem admisisse; in quo situs est tertius Pelagianæ hæresis status.

56. Id autem probatur 1. ex ejusdem Pelagii verbis (ap. S. Aug. *de gratia Christi* c. 7.): „Adjuvat nos Deus per doctrinam, & revelationem suam, dum cordis nostri oculos aperit, dum nobis, ne præsentibus occupemur, futuram demonstrat, dum Diaboli parit insidias, dum nos multiformi & ineffabili dono gratiæ cælestis illuminat“.

57. Dices. S. August. post allata hæc Pelagii verba ita subdit: *In his omnibus non recessit a commendatione legis, atque doctrinæ; ergo iste status non videtur a primo, & secundo distinctus.*

58. Resp. Dist. Non recessit a commendatione legis, atque doctrinæ exterioris tantum propositæ, vel solo naturali lumine notæ, nego: interius per gratiam revelatæ, concedo: Nam idem S. P. Augustinus paulo post (cap. 10.) explicans, quid nomine doctrinæ ipsæ intelligat: *Ad doctrinam pertinet, inquit, etiam quod sapientia revelat: ad doctrinam pertinet, cum sua letur omne quod bonum est.* Præterea in eodem Libro S. Doctor (cap. 41.) affirmat, Pelagium existimasse necessarias orationes, *ut nobis doctrina etiam divina revelatione aperiat*, quibus patet, Pelagium confessum fuisse, legi externæ præsidium aliquod gratiæ addendum esse, nempe internam mentis illustrationem, pro qua obtinenda preces Deo porrigendas esse, censebat.

59. Prob. 2. ex aliis verbis ejusdem Pelagii (ap. S. August. *De gratia Christi* cap. 10.) qui sibi opponens illud Apostoli Pauli (Phil. II. 13.): „Deus est, qui operatur in nobis velle, & perficere, inquit: Operatur in nobis velle quod bonum est, velle quod sanctum est, dum nos terrenis cupiditatibus delitos, & mutorum more animalium tantummodo præsentia diligentes, futuræ gloriæ magnitudine, & præmiorum pollicitatione succendit: dum revelatione Sapientiæ in desiderium Dei stupentem suscitavit voluntatem, dum nobis (quod tu alibi negare non metuis) suadet omne, quod bonum est“. Potuisset ne Pelagius alibi negare suasionem Dei ad bonum, si nullam aliam gratiam admisisset, nisi externam legis, atque doctrinæ? Profecerat igitur Pelagius, & quam antea negaverat, postea confessus est internam gratiam intellectus.

40. Demum, ne plura persequar, ita Sanct. Au-

gustin. Pelagianos ad confitendam gratiam voluntatis, & operationis adigebat, ut non obscure indigiteret, eos non solum externam gratiam legis, atque doctrinæ, sed etiam internam mentis illustrationem, jam admisisse. *Legit ergo, inquit, (de gratia Chr. c. 24.) & intelligunt, utuntur, utque fateantur, non lege, atque doctrina innovante forinsecus (hæc potro non est nisi gratia externa), sed interna, atque occulta, mirabili, atque ineffabili potestate operari Deum in cordibus hominum, non solum veras revelationes (istæ pertinent ad gratiam illustrationis internam), sed etiam bonas voluntates.* Quibus verbis videtur S. August. aperte innuere, veras internas revelationes jam fuisse Pelagianis admissas, unde omnes nervos in id solum intendebat, ut eos cogeret, gratiam etiam bonæ voluntatis agnoscere.

41. Ex his, aliisque pluribus, quæ adferri posset, facile constat, fuisse a Pelagianis gratiam aliquam interioris illuminationis admissam (a). Sed nova quæstio inter eruditos oritur, an istam gratiam necessariam esse dixerint ad bonum operandum: an vero solum utilem? De quo ego quidem nihil pronunciare audeo, cum Augustinus ipse, quo certo nemo melius mentem Pelagii intelligere potuit, se hac in parte dubiam ostendat; nam in libro *de gratia Christi* c. 40. loquens de adiutorio gratiæ a Pelagio admissæ: „quod tamen, inquit, quaecumque, & quantumcumque adiutorium, eum credibile est, in hoc constituere, quod nobis additur scientia, revelante Spiritu per doctrinam, quam vel non possumus, vel difficile habere possumus per naturam“. Nec semper sibi homo, colutho versatilior semper sibi constabat, sed quod errantibus usuvenit, sæpius secum ipse conflictabatur. Testis sit idem S. Augustin., qui loquens de Pelagii epistola ad Demetriadem. „Istam sane legi, inquit de gratia Christi cap. 57.), mihi quæne persuaserat, hanc illum gratiam, de qua quæstio est, confiteri; quamvis in multis ejus opusculi locis sibi ipsi contradicere videretur“ (b).

§. III. *Probabile est, in ultimo statu Pelagianos aliquam gratiam voluntatis agnovisse, non tamen ut omnino necessariam, neque ut mere gratuitam.*

42. Pelagius, ejusque assectæ tot Conciliorum, atque ipsius Romani Pontificis auctoritate commoti tan-

(a) Pauca, nec admodum gravia argumenta contra hanc sententiam videri possunt apud P. Berti Lib. XIV. *de Theol. disc.* cap. 5. n. 12. & apud P. de Lemos in *Panoplia gratiæ*, Tom. I. Tract. I. cap. 18. & 19. ubi fuse, juxta ac solide ostendit, a Pelagianis internas revelationes admissas, quamvis nunquam eam veram gratiam internam confessi fuerint, quam S. Augustinus, Concilia, & Romani Pontifices prædicabant: unde jure reprehendebantur, quod Dei gratiæ essent ianici.

(b) Pelagium admisisse gratiam illuminationis ut necessariam, contendunt bene multi ex Scholis Lovaniensibus, & Duacensibus. Inter Thomistas etiam id tenent Jo. Gonzales *Controversia II. de auxil.* art. 6. Thomæ de Lemos in *Panoplia gratiæ* Tom. I. Tract. I. cap. 10. & 11. aliique nonnulli, quibus accessit P. Laur. Berti Lib. XIV. *De Theol. Disc.* cap. 5. Contra sentiunt Antoninus Reginaldus *de mente Conc. Trifl.* pluribus in locis, Petavius *de Pelag. & Semipelag. Har.* cap. 4. & alii.

tandem visi sunt, ita a prima impietate recedere, ut quamdam internam voluntatis, & actionis gratiam admisissent: quamquam in hoc etiam statu a veritatis tramite quam longissime aberant, putantes, hanc voluntatis, & actionis gratiam, nec gratuitam esse, nec necessariam, sed solum valde utilem, & nostris meritis præcedentibus redditam. Hæc autem, quæ nonnullorum eruditorum sententia est, contra alios non paucos sequentibus momentis satis probabiliter, ut puto, ostendi potest (a).

45. Primo observatu dignum est, S. Augustinum in operibus elucubratis usque ad universalem illam Pelagianæ hæreseos condemnationem, in id potissimum insudasse, ut gratiam voluntatis, & actionis adstrueret, post autem totus esse videtur in afferenda, tuendaque ea gratia, quæ voluntatem humanam, omniaque nostra merita prævenit. Ex quo solo luculenter colligitur, totam belli summam in eo postea fuisse, non utrum admitti debeat gratia voluntatis, sed an ita omnes voluntatis nostræ motus præveniat, ut omnino gratuita sit. Sane S. Augustinus in lib. *de dono pers.* cap. 2. totam disputationis molem cum Pelagianis ad hæc tria capita revocat, de gratuitate gratiæ, de vita Sanctorum sine quibuscunque peccatis, & de peccato originali. „ Tria sunt, ut scitis, *inquit*, quæ maxime adversus eos catholica defendit Ecclesia, quorum est unum, gratiam Dei secundum merita nostra dari: alterum est, in quantumque iustitia sine quibuscunque peccatis in hoc corruptibili corpore neminem vere: tertium est, obnoxium nasci hominem peccato primi hominis“. Omisisset ne Augustinus illud Ecclesiæ dogma: *gratia non solum intellectum, sed etiam voluntatem interiori adjuvari*, si illud adhuc negare perrexissent Pelagiani?

44. Neque vero quis negaret, S. Doctorem scripsisse librum *de dono perseverantiæ* non contra Pelagianos, sed contra Semipelagianos. Hoc quidem non negamus, sed in illo initio manifestum est, eum agere de veris Pelagianis, quod vel ex eo solo liquet, quod contra eos peccatum originale statuat: ut enim videbimus inferius, Semipelagiani peccatum originale non negabant.

45. Secundo. Idem S. Aug. in lib. *de grat. & lib. arb.*, quem ann. 426., aut seq. elucubravat, cap. 14. de Pelagianis loquens: „ cum fuerint, *inquit*, convicti non defensores, sed inflatores, & præcipitatores liberi arbitrii, quia neque scientia divinæ legis, neque natura, neque sola remissio peccatorum est illa gratia, quæ per Jesum Christum Dominum Nostrum datur, sed i-

„ psa facit, ut lex impleatur, ut natura liberetur, ne peccatum dominetur; cum ergo in his convicti fuerint, ad hoc se convertunt, ut quocumque modo conentur ostendere, gratiam Dei secundum merita nostra dari“. Quibus verbis significatur Pelagianos Catholicorum argumentis ad incitas veluti redactos, eam denum gratiam admisisse, quæ aliquid aliud esset præter naturam, liberum arbitrium, remissionem peccatorum, & legem ipsam, quo nomine S. Augustinus intelligere solet non solum externas, sed etiam internas revelationes (Vid. *de grat. Chr. c. 7. & 8.*), nempe admisisse eam gratiam, quæ facit, ut lex impleatur, ut natura liberetur, ne peccatum dominetur, uno verbo gratiam voluntatis, & operationis, & in hoc solo Pelagianos a vero exorbitasse dicit, quod hanc gratiam secundum merita nostra dari opinarentur. Immo Pelagiani non reponebant merita præcedentia gratiam, in aliquibus bonis operibus factis sine gratia, sed in sola bona voluntate, & fide. „ Dicunt enim, *prosequitur* S. August. (*de grat. & lib. arb. cap. 14.*), etsi non datur secundum merita bonorum operum, quia per ipsam bene operamur, tamen secundum merita bonæ voluntatis datur, quia bona voluntas, inquit, præcedit orantis, quam præcessit voluntas credentis, ut secundum hæc merita gratia sequatur exaudientis Dei: unde alias sæpe idem Augustinus refert, Pelagianos tria merita gratiam præcedere docuisse, primam boni cupiditatem, fidem, & orationem (Vid. Lib. II. ad Bonif. cap. 8. & Lib. IV. cap. 11.).

46. Tertio. S. Doctor in lib. *de Hæresibus*, quem extremo suæ vitæ tempore conscripsit, duplicem distinguit gratiam a Pelagianis admissam, alteram probabiliter ut necessariam, nempe legis, atque doctrinæ, quia nemo bene operari potest, quin prius bonum cognoscat, alteram vere ut tantum utilem, scilicet gratiam operationis; & de hac secunda inquit (hæres. 88.): „ Pelagius a fratribus increpatus, quod nihil tribueret adjutorio gratiæ ad ejus mandata facienda (*en gratiam operationis*), correptioni eorum hactenus cessit, ut non eam libero arbitrio præponeret, sed in dari hominibus, ut quæ facere per liberum jubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam“. Hic rursus in eo solum reprehenditur Pelagius, quod gratiam supponeret libero arbitrio, non quod eam negaret.

47. Neque obest, quod idem S. P. de Pelagianis illico subdat: „ ac per hoc divinitus nobis dari scientiam confitentur, qua ignorantia pellitur, „ cha-

(a) Refragantur præter alios fere communiter Molinistæ: quainquam inter eos P. Joan. Garnerius, quo fortasse nemo profundius inter recentiores Pelagianorum doctrinam penetravit, aliquam interiorem voluntatis gratiam a Pelagianis admissam fuisse tradit Dissert. VIII. in *Marium Mercatorem* cap. 2. & 5. Id ipsum

fuse probant Contensonius *Theolog. mentis, & cordis* Tom. V. Dissert. III. Hist. *quæres tertio*, Antonius Goudin *De grat.* Part. II. qu. I., & alii præter Cornelium Jansenium Lib. VI. *De Hæres. Pelag.* primis quinque Capitibus.

„charitatem autem dari negant, quæ pie vivitur, ut scilicet, cum sit Dei donum scientia, quæ sine charitate inflat; non sit Dei donum ipsa charitas, quæ ut scientia non inflat, ædificat“.

48. Non, inquam, id obest, constat enim, S. Aug. in eo dumtaxat Pelagianos reprehendere, quod ideo veram gratiam negarent, quia eam gratuitum esse non concedebant: unde sublit: *Hæc quippe non ab ipso accipere, sed a se ipsis homines habere contendunt*. Quare? En ratio, *gratiam Dei, qua liberamur ab impietate, dicentes secundum merita nostra dari*. Propter hunc errorem jure, meritoque S. August. veram gratiam a Pelagianis negari conquerebatur, ut enim S. Apostolus dicit (Rom. XI. 6.): *si autem gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia*.

49. His accedit postremo, quod nulla videtur ratio, cur Pelagianii interiorum gratiam admitterent, quæ intellectus illustratur ad cognoscendum bonum, negarent autem gratiam, quæ voluntas ad ipsum bonum complectendum permovetur. Homines, enim acutissimi, ejusmodi erant Pelagianii, ignorare non poterant, multo esse difficilium bonum amare, & amplecti, quam cognoscere, quod quotidiano pene rerum usu luculenter apparet. Neque vero de humanæ libertatis jactura verendum ipsis erat, cum talem gratiam agnoscerent, non ut necessariam ad opus bonum faciendum, sed tantum ut utilem, & ulterius, cum eandem omnino voluntati subjectam facerent, utpote quæ ab ipsis præcedentibus meritis penderet, ita ut esset adjutorium voluntatis possibilitatem adjuvans, non ipsam præveniens, & determinans. Hæc probabiliter dicta sint; aliquid enim certi, quasi ex tripode proferre, nimis est difficile. Ea tamen argumenta, quæ Tournelius addert, ut probet, Pelagium internam gratiam voluntatis, & actionis nunquam agnovisse, nihil nos conturbant; omnia enim desumpta sunt ex libro Sancti Augustini *de gratia Christi*, elucubrato ante anno 418., in quo S. P. non loquitur nisi de scriptis Pelagii, quæ generalem illam sub Zosimo condemnationem præcesserunt.

CAPUT V.

Ostenditur, præcipuam controversiam Augustinum inter & Pelagianos, fuisse de gratia actuali, non de habituali.

50. Ludovicus Thomassinus, Oratorii Gallicani Presbyter, novam quamdam opinionem invehere conatus est (*Memoire de la grace*, cui de more consentit Jo. Baptist. Du-Hamel) velis, remisque

contendens, acerrimas illas, quæ 20. annorum spatio Augustinum inter ac Pelagianos vigneret, controversias non spectasse gratiam actualem, quemadmodum hucusque creditum fuit, sed gratiam habituales, quæ qualitas quædam est supernaturalis animæ justæ per modum habitus inherens, & quam a Pelagianis admissam nunquam fuisse multi alii Theologi præter Thomassinum opinantur (a). Nos hoc loco dumtaxat contra Thomassinum ostendemus, controversiam inter Augustinum & Pelagianos spectasse tantum gratiam actualem.

PROPOSITIO.

Non de gratia habituali, sed de actuali, & quidem efficaci, potissima fuit S. August. cum Pelagianis contentio.

51. **P**rob. primo. Sanct. August. fere ubique Pelagium adigebat, ad eam gratiam confitendam, quæ justificatis ad bene operandum est necessaria, quemadmodum sanis necessaria est lux ad videndum; quamque propterea etiam justis assiduis precibus petere a Deo debent; atqui certe justis non indigent gratia habituali, cum eam jam habeant, sed actuali efficaci, qua nonnumquam eos carere contigit: ergo &c. Prob. maj. verbis Sancti Augustini *de natura & grat.* cap. 26. „Deus, inquit, cum justificat impium, & eum ad perfectam sanitatem, hoc est ad perfectam vitam, justitiamque perduxerit; non deserit, si non deseratur, ut pie semper, justeque vivatur: sicut enim oculus corporis, etiam plenissime sanus, nisi candore lucis adjutus, non potest cernere, sic & homo etiam perfectissime justificatus, nisi æterna luce justitiæ adjuvetur, recte non potest vivere“.

52. Præter. Eam gratiam contra Pelagianos defendebat magnus Augustinus, quæ datur ad singulos actus, & quæ ad initium fidei, omniumque bonorum operum est necessaria: atqui gratia hujusmodi non est habitualis, sed actualis; nimis absurdum enim fuisset, ad initium fidei requirere gratiam habituales, quæ in infideli nulla esse potest: ergo &c. Major tam certa est, ut integri pene exscribendi essent ex Augustino libri, si omnia loca huc spectantia coaccervare vellemus. Unum afferam exemplum S. Pauli, quo utitur S. Doctor (*lib. de grat. & lib. arb. c. 5.*) ut probet nulla nostra bona merita præcedere gratiam, sed gratiam tollere nostra mala merita, & producere bona. „Ut autem, inquit, de cælo vocaretur S. Paulus, & tam magna & efficacissima vocatio, ne converteretur, gratia Dei erat sola, quia
,, me-

(a) A Pelagio fuisse gratiam habituales negatam, docent Suarez Prolegom. V. *De Grat.* cap. 2. Vega Lib. VII. *De Concil. Trident.* Tournelius *De gratia*, Roncaglia not. in Natal. Alexandrini Sæcul. V. c. 3. art. 3. §. ult. alique contrariam tunc sententiam præter

Jansenium Lib. V. *De Har. Pelag.* a c. 32. ad 37. Nat. Alexander loco cit. §. 7., P. Laur. Berti, Vinc. Contensonius, & ni fallor, major Theologorum pars. Hanc vindicabimus in secunda parte hujus tractatus.

„merita ejus erant magna: sed mala“. Inepte hoc exemplo uteretur S. Augustinus, si de gratia habituali fuisset concertatio; quis enim credat, gratiam, qua S. Paulus primo vocatus est, & ad terram dejectus, fuisse habituales & sanctificantem?

55. Denique ne longum faciam, de ea gratia disputabat Doctor maximus Augustinus, quæ justis quandoque deest. „Deus, inquit (lib. II. de peccat. meritis, cap. 19.) Sanctis suis alicujus operis justis aliquando non tribuit vel certam scientiam, vel victricem delectationem, ut cognoscat, non a ipsis, sed ab illo sibi esse lucem, quo illuminentur tenebræ eorum: & suavitatem, qua det fructum suum terra eorum“. Hanc gratiam defuisse S. Petro dicit, quando Magistrum summa negavit (Vid. Tract. LXXI. in Joan. de grat. & lib. arb. cap. 17., & alibi). Hæc autem gratia, quæ justis deest, neque est gratia habitualis, quia potius dicendum est, eam a justis amitti, quam iis deesse, nec est gratia sufficiens, quia hæc justis nunquam deesset, ut explicabimus inferius; ergo est gratia actualis, & efficax.

54. Thomassinus 60. plane argumentis suam novam opinionem confirmare conatus est, quæ numero quidem multa sunt, sed pondere levia, & primo multa agglomerat S. Augustini loca, in quibus docet, gratiam sanari, reparari, & renovari naturam. Gratiam insuper, de qua cum Pelagio agebat, vocat animæ vitam, charitatem in cordibus nostris diffusam per Spiritum Sanctum, quæ plena erit, quando videbimus Deum sicuti est: atqui hæc, & alia id genus attributa, quæ S. Augustinus gratiæ Dei adscribit, non nisi gratiæ habituali conveniant; ergo &c.

55. Resp. Dist. min. hæc non nisi gratiæ habituali conveniunt formaliter, & per se, conc. dispositivè, & efficienter, nego. Omnes qui allati sunt, gratiæ characteres, & plures alii, qui afferri possent, in proprio rectoque sensu etiam gratiæ actuali conveniunt, quatenus hæc disponit ad gratiam habituales recipiendam, & hoc sensu sanat, renovatque naturam; animæ vitam restituit, & appellari potest, ac debet Charitas Dei diffusa in cordibus nostris, qua & facienda noverimus, & cognita sancto amore faciamus, non quidem charitas permanens per modum habitus, sed transiens, & actualis. Hæc erit in cælo perfecta, quia faciet, ut Deum actu semper amemus.

56. Obj. 2. S. Augustinus gratiam, de qua cum Pelagio agebat, parvulis æque, ac adultis necessariam esse prædicabat; atqui gratia parvulis non minus quam adultis necessaria, non est gratia actualis, cujus parvuli capaces non sunt, sed habitualis: ergo &c.

57. Resp. S. Augustinum quandoque gratiæ nomine non solum intelligere motionem voluntatis, sed etiam quodcumque aliud beneficium ad salutem ordinatum, & ex meritis Christi Domini nobis collatum, unde recte dicit, sine Christo nec infantes, nec ætate grandes salvos fieri posse.

Ceterum aliam gratiam parvulis esse necessariam contendebat Sanctus Augustinus, semel ac ad adultam pervenissent ætatem. „Parvulus, inquit (Lib. I. de peccat. merit. & remiss. capit. ult.), si post baptismum vixerit, atque ad ætatem, capacem præcepti pervenire potuerit, ibi habet (concupiscentiam), cum qua pugnat, eamque adjuvante Deo superet, si non in vacuum gratiam ejus susceperit, reprobus esse noluerit“.

58. Obj. 5. Sanctus Augustinus ad oppugnandos Pelagianos utebatur quandoque exemplo Christi. Ea gratia, inquit (de Præd. SS. cap. 15.) fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus: de ipso Spiritu & hic renatus, de quo est ille natus: eodem Spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo Spiritu factum est, ut nullum haberet ille peccatum; sed gratia Christi habitualis erat, & sanctificans, ergo &c.

59. Resp. Dist. utebatur exemplo Christi, ut vinceret gratuitatem gratiæ, conc.; ut gratiæ habitualis necessitatem ostenderet, nego. Satis est præcedentia verba S. Augustini expendere, ut ejus scopus appareat. Ita enim habet: „Et etiam præclarissimum lumen prædestinationis, & gratiæ ipse Salvator, ipse mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus, qui, ut hoc esset, quibus tandem suis vel operum, vel fidei præcedentibus meritis natura humana, quæ in illo est comparat? quod ejus bonum qualecumque præcessit? quid egit ante? quid credidit? quid petivit, ut ad hanc ineffabilem excellentiam perveniret? Ac postea concludit: Sicuti ergo prædestinatus est ille unus, ut caput nostrum esset, ita multi prædestinati sumus, ut membra ejus essemus. Humana hic merita conticescant, quæ perierunt per Adam, & regnet, quæ regnat Dei gratia per Jesum Christum Dominum Nostrum“. Et ita pergit comparationem in hoc instituere, ut quemadmodum Christi humanitas assumpta est gratuito in consortium Divinitatis, ita & nos sola Dei beneficentissima voluntate prædestinemur ad gratiam, & gloriam.

60. Obj. 4. S. Doctor in epist. ad Vitalem (cap. 5.), ut dogma fidei statuit, gratiam non omnibus hominibus dari: atqui gratia actualis nemini denegatur, habitualis autem duntaxat aliquibus tribuitur: ergo &c.

61. Resp. neg. min. Etenim non solum fide, sed quotidiano rerum usu edocemur, gratiam Dei actualem, & efficacem non omnibus dari; cujus rei tot testimonia sunt, quot sunt peccata, in quæ homines justo Dei judicio hoc efficaci gratiæ auxilio destituti propria perversitate prolabuntur.

62. Obj. ult. Sanctus Augustinus gratiam habituales ab actuali minime distinguit, imino: nec S. Thomas ejus discipulus, & hujusmodi distinctio, ut multæ aliæ id genus, Scholasticis debentur, ergo &c.

63. Resp., a S. Augustino satis fuisse utramque gratiam, sin minus nomine, saltem re ipsa distinctam, ut pluribus demonstrari posset, si opus foret. Sed si Thomassinus contendit, non fuisse a S. Augustino gratiam habituales distinctam ab actuali, non video quomodo sibi persuadere poterit, Augustinum non de gratia actuali, sed de habituali cum Pelagianis decertasse. Quantum vero ad S. Thomam, hospitem plane in ejus operibus se prodit, qui ab eo non fuisse utramque gratiam distinctam comminiscitur. Et contra Ludovicum Thomassinum satis.

CAPUT VI.

Ostenditur, Pelagianos ideo, potissimum S. Augustino fuisse refragatos, quia putabant, ea gratia, quam Sancti Doctor prædicabat, humanam libertatem lædi, sive cum homini non datur, sive cum datur.

64. Putant nonnulli Molinæ discipuli, totam Augustinum inter, & Pelagianos controversiam fuisse de gratiæ necessitate nullatenus autem de ejusdem vi & efficacia, ac proinde perpetuas illas Pelagianorum querelas de eversa arbitrii libertate per Augustinianam doctrinam ex eo duntaxat ortas fuisse, quod Pelagiani existimarent, nullam in nobis esse libertatem ad bonum, si ad illud faciendum semper gratia Christi esset necessaria. Ex hoc etiam inferunt, totam quam S. Augustinus difficultatem sæpius fatebatur, ad conciliandam humanam libertatem cum gratiæ donis, in eo solum fuisse positam, quod haud facile esset tueri humanam libertatem ad bonum, si ad illud faciendum gratia Christi necessaria esset, cum hæc a Divina misericordia, non autem a nostra pendeat voluntate.

65. Porro non negaverim, sæpius pugnasse Pelagianos contra gratiæ necessitatem ad opera bona faciendâ eo potissimum argumento, quod si nihil possumus boni sine gratia, actum sit de nostra libertate. Il luculenter apparet ex illis Pelagii verbis, quæ Sanctus Augustinus affert in Lib. de gestis Pelagii c. ult., inquit enim, non esse liberum arbitrium, si Dei indigeat auxilio, & apud Sanctum Hieronymum in epist. ad Cresiphontem: *Frustra, dicebat, dedit arbitrii potestatem, quam implere non possunt, nisi ipse me semper adjuverit, destruitur enim voluntas, quæ alterius ope indiget*; ac demum apud eundem S. Hieronymum in tertio Dialogorum libro ita Pelagianum redarguit Catholicum: *Quomodo servas liberum arbitrium, qui dicis hominem nihil posse facere, nisi Deus semper adjuverit?* Neque opus est in re minime dubia plures textus congerere.

66. Veruntamen non minus luculentis testimoniis ostendi potest, etiam ex eo capite fuisse Pelagianos de eversa libertate conquestos, quod admissa gratia voluntatis, & actionis, qualem præ-

dicabat S. Augustinus, homines ad bonum agendum ineluctabili necessitate cogentur. Primo enim dicebant, in ea hypothesis, nos nihil agere, sed Deum solum: „ Ut quid nobis prædicatur, „ *objiciebant*, atque præcipitur, ut declinemus a „ malo, & faciamus bonum, si hoc nos non agimus, sed id velle, & operari Deus operatur in „ nobis “? (apud S. Augustinum in Lib. de corrept. & grat. cap. 2.). Quæ profecto objectio locum non habuisset, si S. Augustinus duntaxat esse necessariam gratiam, voluisset ad bonum volendum, & agendum, non autem contentisset, talem esse gratiæ vim, ut nos ex nolentibus fieret volentes, ipsum nutum, & consensum nostræ voluntatis operando. S. autem Doctor hanc Pelagianorum objectionem sibi frequentissime propositam, non aliter dissolvebat, quam dicendo: „ Aguntur homines, ut agant, non ut ipsi nihil agant (in loc. cit.), & in Lib. de Grat. Chr. cap. „ 25. Non solum, inquit, Deus posse nostrum donavit, & adjuvat, sed etiam velle, & operari „ operatur in nobis: non quia nos non volumus, „ aut nos non agimus, sed quia sine ipsius adjutorio nec volumus aliquid boni, nec agimus “. Et ut alia multa omittam loca, in Lib. de gratia, & libero arbitrio cap. 16. „ Certum est, aut, nos „ velle, cum volumus, sed illa facit, ut velimus „ bonum ... certum est, nos facere, cum facimus: sed illa facit, ut faciamus “. .

67. Uterius convicti a S. Augustino, gratia Dei non tolli, sed adjuvari nostras voluntates, rursus contra ejusdem gratiæ efficaciam pugnabant, quod per illam fatalis invehetur volendi necessitas; ita ut bonum opemur volentes quidem, non tamen libere, sed necessario. Id præcipue urgebat Julianus Pelagianus apud S. Augustinum in Lib. 1. Operis imperfecti, ubi cap. tot. Quomodo, inquit, potest esse voluntas libera, si bonum semper velle cogatur? Quam coactionem ut maxime absurdam ita rejiciebat S. Doctor: „ Si enim cogitur, non vult: & quid absurdum, quam „ ut dicatur volens velle quod bonum est? De natura etiam Dei vide quid sentias homo, qui dicis, cogi hominem, ut bonum velit, si malum „ velle non possit “. .

68. Sed longius procedens Julianus sententiam S. Augustini de efficacia gratiæ a Menichæi, & Joviniani erroribus non procul abesse arguebat. *Videamus*, inquit cap. 97., „ Quantum ab eo „ (Menichæo) recesseris. Dicis esse liberam voluntatem, sed ut malum tantummodo faciat „ non autem in hoc esse liberam, ut malum desistat operari, nisi ei fuerit imposita necessitas „ volendi bonum “. Et iterum cap. seq. *Tecum ergo putat* (Jovinianus) *tempore baptismi imponi hominibus necessitatem boni*. Et Augustinus ipse Libro IV. contra Julianum cap. 8. ait, sepe sibi fuisse objectum, quod appellatione gratiæ bonos fieri homines fatali necessitate, doceret. Quibus in locis non agit de necessitate contrahendi

di peccati originalis, ut aliqui autumant, sed de necessitate, quam per gratiam a S. Augustino prædicatam inferri Pelagiani calumniabatur; unde ansam Julianus sumebat, accusandi S. Augustinum, quasi errores Manichæi, & Joviniani resuscitaret.

69. His autem, aliisque Pelagianorum clamoribus nunquam cessit Augustinus, & quamquam arbitrii libertatem tutatus fuit, simul tamen invictam gratiæ efficaciam luculentissimis verbis prædicavit; quæ non solum det posse bene operari, sed ipsam voluntatem bene operandi, immo ipsam actionem, quod suis locis copiose ostenditur. Fatebatur insuper, magnam esse difficultatem intelligendi, quomodo hæc duo invicem componantur summa gratiæ divinæ efficacia, quæ etiam nutum & consensum voluntatis operatur, & nostri arbitrii libertas; unde in *Libro de gratia Christi* cap. 47. inquit: „Ista quæstio, ubi de arbitrio voluntatis, & Dei gratia disputatur, ita est ad discernendum difficilis, ut quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur; quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri“. Id est (ut aliquorum mala intelligentia præcludatur) cum dicitur, nostrum esse, velle bonum, videatur excludi gratia, quæ operatur in nobis ipsum velle: & quando dicitur, gratiam operari motum nostræ voluntatis, putant nonnulli nostram voluntatem nihil agere, sed solum agi.

70. Neque audiendi sunt, qui dicunt, difficultatem totam fuisse in componenda necessitate, non autem efficacia gratiæ, cum libero arbitrio. Nam S. Augustinus de qua difficultate loquitur, satis luculenter explicat, quasi e vestigio subdens: „Si (Pelagius) consenserit, etiam ipsam voluntatem, & actionem divinitus adjuvari, & sic adjuvari, ut sine illo adjutorio nihil bene velimus, & agamus.... nihil de adjutorio gratiæ Dei, quantum arbitror, inter nos controversiæ relinquetur“. Jam vero quænam est, ad mentem Augustini, hæc gratia voluntatis, & actionis, nisi ea, qua Deus interna atque occulta, mirabili atque ineffabili potestate operatur in cordibus hominum bonas voluntates (de grat. Christi cap. 25.); quia homines insuperabiliter aguntur, cui nullum hominis resistit arbitrium &c. &c. “?

71. Accedit & alia Pelagianorum calumnia contra S. Augustinum, quod videlicet doctrina sua *supram quamdam securitatem* hominibus afferret. Si enim gratia Dei sua vi, & efficacia nos ex malis bonos facit, & bonos conservat, colligebant aliqui minus recte, non opus esse nostris conatibus, sive ut resurgamus a malo, sive ut perseveremus in bono. Hujusmodi pravæ consecutiones reprehendit S. Doctor in epist. CCXV. olim XLVII. ad Valentinum dicens: „Illi, qui putant, bonam vitam esse deserendam (id est omittendam diligentiam, & conatum ad bonam vitam conservandam), quando audiunt, sic gra-

tiam Dei prædicari, ut credatur, & intelligatur voluntates hominum ipsa etiam, quas fecerit, custodire.... in sinistram declinant. Ideo vobis dixit: non declinetis in dexteram, neque in sinistram, hoc est, non sic defendatis liberum arbitrium, ut ei bona opera sine Dei gratia tribuatis; nec sic defendatis gratiam, ut quasi de illa securi mala opera diligatis; quod ipsa gratia Dei avertat a nobis“.

72. Ex quibus apparet, non solum Pelagianos Sancto Augustino repugnasse, quod vellet, ad omne opus bonum esse gratiam Dei necessariam, sed etiam, immo fortasse potissimum ex eo, quod talein gratiam cum Ecclesia Catholica prædicaret, quæ voluntatis imperio non subditur, sed potius voluntatem sibi subjicit, eamque ex malo in bonum mutat, & mutatam conservat; quæque non solum possibilitatem nostram adjuvat, ut possimus velle bonum, sed etiam facit, ut reipsa velimus, & operemur; quamque propterea S. Doctor appellabat gratiam voluntatis, & actionis. Repugnabant autem, quia ut ipsis videbatur, tali gratia omnis auferebatur libertas, fatalis inducebatur necessitas, & negligentia, ac desidia hominibus insinuabatur.

73. Quod si hanc voluntatis gratiam aliquando admittere videbantur, ut superius num. 41. & seq. ostendimus, cum tamen eam neque necessariam, neque omnino gratuitam esse concederent, in tuto erat apud ipsos humana libertas; tum quia homines etiam sine ea gratia bene operari valebant; tum etiam, quia eam propriis naturæ conatibus illos promereri posse putabant.

74. Sed nec illud præternittendum censeo, mirum plane esse, adversariis persuaderi posse omnes Pelagianorum querelas de eversa libertate per Augustini doctrinam, ex eo unice promanasse, quod S. Doctor eos cogeret ad agnoscentiam necessitatem gratiæ ad omne opus bonum. Ipsi enim certissime credunt (immo ipsis & plerique Thomistarum in hoc suffragantur), Augustinum docuisse, gratias sufficientes omnibus indiscriminatum a Deo liberaliter concedi. Posita autem hac doctrina, quomodo poterant Pelagiani conqueri, sibi ademptam esse libertatem ad bonum operandum, si gratia ad id sit necessaria? Anne ita stupidi erant, ut non viderent, adhuc plenissime in manibus suis esse bonum operari, quandoquidem gratia ad id necessaria sibi semper præsto erat? Quisnam adeo desiperet, ut conquereretur, sibi liberum non esse vivere, quia ad vitam conservandam opus est cibus, si eos quotiescumque voluerit paratos invenire possit? Ex eo igitur oriebantur Pelagianorum querelæ de negato libero arbitrio, quod S. Doctor, & omnes cum eo Catholici dicerent, ad bene operandum opus esse non solum gratia possibilitatis, quæ omnibus communis erat, sed etiam gratia voluntatis, & operationis, scilicet efficaci, quæ nec omnibus, nec semper a Deo datur, sed quibus ipse vult, & quæ a nostræ voluntatis nutu non

suspenditur, sed nutum, & consensum voluntatis facit. Et de his haecenus, quorum veritas majori in luce collocabitur, ubi de efficacia gratiæ sermo erit.

CAPUT VII.

De Hæresi Semipelagiana.

75. Prostrata acies inimica gratiæ, & bellum confectum contra Pelagianos (S. Prosper contra *Collatorem* cap. 6.): cum alia exorta est hæresis eo perniciosior, quo ejus venenum magis latens, facilius in homines incautos diffundebatur: nempe circa ann. 417. quidam eruperunt subtiles, & acuti homines, qui damnatos quidem Pelagii errores, ut omnium Christianarum virtutem pestes damnare se, & execrari profitebantur; Augustino tamen, quo tamquam duce Ecclesia Pelagium feliciter debellaverat, omnino subscribere recusantes, mediam quandam inter Pelagii, & Augustini dogmata sentiam sibi aperire tentabant, quasi aliquid, si superis placet, veritatem inter & errorem medium esse possit. Primi, quibus in mentem id venit, fuere quidam Presbyteri Massiliæ congregati, qui propterea *Massilienses* primum dicti sunt; sed postquam re diligentius discussa, liquido apparuit, eos saltem ex parte Pelagio consentire, dicti sunt *Semi-Pelagiani*. S. Thomas eosdem Pelagianos appellavit (2. 2. quæst. VI. art. I.) quia error saltem in specie idem erat.

76. Dissentiendi autem ab Augustino nulla alia ipsis causa fuisse videbatur quam gratuita, & secundum propositum Prædestinatio sive ad gratiam, sive ad gloriam, quam S. Doctor contra Pelagianos fortissime & invicte semper defenderat; ea enim removeri industriam, tolli virtutes, lapsis curam resurgendi animi, sanctis occasionem temporis afferri, uno verbo fatalem induci necessitatem conquerebantur (Vid. Epist. Sancti Properi, & Hilarii ad S. Augustinum, & hujus Libri de *Præd. Sanctorum*, & de dono persev.) Sed operæ pretium est hujus hæreseos historiam paulo enucleatius aperire.

77. Semipelagiani in duobus maxime a Pelagio dissidebant. Primo quod peccati originalis transfusionem confitebantur, quamvis, ut S. Prosper observat (P. IV. *Carm. de ingratis*), ita ejusdem vulnera, & effectus attenuabant, ut etiam peccatum reipsa tollere viderentur. Secundo quod gratiæ actualis, & interioris necessitate cum S. Augustino, immo cum tota Ecclesia ad bona opera proficienda prædicabant.

78. Primum autem, & capitalis eorum error, quod cum Pelagio conveniebat, in eo positus erat, quod crederent, aliquid initium bonis operis in nobis præcedere gratiam, cujus intuitu Deus conantibus, volentibus, merentibus suæ gratiæ auxilia abunde largiretur. Hoc enim constituto omnes illæ difficultates evanescebant, quibus ab

Augustini doctrina absterrebantur; potissimum autem in vado erat libertas humana, & ab ea, tamquam a primo annulo tota gratiarum series, ac catena, immo ipsa salus suspendebatur, ac proinde diversæ hominum sortis causa non a hæcplacito divino, sed ab eorumdem arbitrio promanabat.

79. Hoc tamen boni operis initium, aliqui plus, alii minus extendebant. Quidam enim Pelagio propius accedentes, illud in oratione ponebant, quam solis arbitrii nostri viribus ad gratiam promerendam, & obtinendam a quolibet adhiberi posse censebant; nempe, ut eorum verbis utar (cap. S. Prosper. in epist. num. 4.), docebant posse hominem „ Ad hanc gratiam, qua in Christo renasci- „ mur, pervenire, per naturalem facultatem, pe- „ tendo, quærendo, pulsando, ut ideo accipiat, „ ideo inveniat, ideo introeat; quia bono naturæ „ bene usus, ad istam salvantem gratiam, initia- „ lis gratiæ ope (*nempe liberi arbitrii*) meruerit „ pervenire“. Alii vero nonnisi quædam pia desideria salutis, aut pios credulitatis affectus gratiam præcedere dicebant: „ & nullam ita deprava- „ tam, vel extinctam (*naturam*) putabant, ut „ non debeat, vel possit se velle sanari; propter „ quod vel sanetur quis a sur, vel, si noluerit, „ cum sua ægritudine puniatur. Nec negari gra- „ tiam, si præcedere dicatur talis voluntas, quæ „ tantum medicum quærat, non autem quidquam „ ipsa jam valeat“ (S. Hil. in epist. u. 2.). Sed de hoc uberius paulo post.

80. Neque deerant, qui putarent, aliquibus saltem gratuito ipsam primam bonam voluntatem, & fidem a Deo inspirari. Quod Cassianus *Coll. XIII. c. 2.* explicat exemplis Pauli, & Matthæi; ne tamen id generaliter statuatur de omnibus, objicit contraria exempla Zachæi, & Latronis: „ qui „ desiderio suo vim quamdam regnis cælestibus „ inferentes specialia vocationis merita prævene- „ runt. *Ex his contrariis, ut ipse sentiebat, e- „ xemplis concludere nitentur*, diversis, & in- „ scrutabilibus viis Deum salutem generis huma- „ ni procurare, quorundam quidem volentium, „ & sitientium cursum ad majorem incitare fla- „ grantiam; quosdam vero etiam nolentes, invi- „ tosque compellere“. Quæ tamen opinio Cassiani ita potest commode explicari, ut putaverit, quibusdam Deum prima initia fidei gratia sua efficaci inspirare, ut Paulo, & Matthæo; alios autem gratia solum versatili prævenire, ita ut consensus eidem gratiæ, adeoque fidei, bonique operis initium ipsis tribuendum esset, quam aliorum Semipelagianorum sententiam fuisse, inferius ostendemus.

81. Quod de fidei, bonorumque operum initio, hoc idem de perseverantia usque in finem docebat: ita enim utrumque eorum dogma S. August. conjungit (*de dono persev. cap. 16.*) „ Solum i- „ nitium fidei, & usque in finem perseverantiam, „ sic in nostra constituunt potestate, ut Dei dona „ esse non putent; neque ad hæc habenda, atque

„ retinenda Deum operari nostras cogitationes, & „ voluntates, cætera vero ipsum dare concedunt, „ cum ab illo impetrantur credentis fide“. Quod quidem erat eorum doctrinæ congruentissimum. Si enim perseverantiam usque in finem a Dei voluntate pendere cum S. Augustino docuissent, iterum difficultates omnes recurrerant: nempe in torporem, & desperationem homines induci, cum nec ille possit ullo modo excidere, cui Deus ab æterno perseverantiæ donum gratuito dare decrevit: nec ille salutem adipisci, qui ad tale donum prædestinatus non fuerit. Hinc consequenter, quemadmodum initium boni operis, ita perseverantiam usque in finem a nostri libertate arbitrii tantummodo suspensam esse volebant.

82. Tertio. Ex quo boni operis initium, & usque in finem perseverantia non essent proprie dona Dei, sed tantum nostra merita, alius error sua sponte fluebat, prædestinationem nempe nedum ad gloriam, sed etiam ad gratiam non esse gratuitam; unde S. Prosper Cassianum alloquens: „ Quomodo non advertis, *inquit* (contr. Collat. cap. 5.), „ te in illud damnatum incidere, quod velis, nolis, convinceris dicere, gratiam Dei secundum merita nostra dari, cum aliquid præcedere boni operis ex ipsis hominibus, propter quod gratiam consequamur, affirmas? *Et de prædestinatione ad gloriam idem S. Prosper* (in Resp. ad 8. dub. Genuensium) In hac sententia positi, *inquit*, consequenter sapiunt, eos esse prædestinatos in vitam æternam, quos per liberæ voluntatis arbitrium fideles futuros præscierit Deus“.

83. Consequenter ad hæc arbitrabantur, Dei bonitatem in eo apparere, quod *hominem non repellat a vita, sed indifferenter universos velit fieri salvos, & ad agnitionem veritatis venire* (Prosper epist. ad Aug. n. 4.). Sed cum inficari haud possent, multos salutem non assequi, voluntatem illam generalem, & indifferentem, non absolutam esse dicebant, sed conditionatam, videlicet si homines ipsi velint, atque consentiant. „ Quantum ad Deum pertinet, *ajebant* (*ib. n. 6.*) omnibus paratam vitam æternam: quantum autem arbitrii libertatem, ab his eam apprehendi, qui Deo sponte crediderint, & auxilium gratiæ merito credulitatis acceperint“. Eodemque sensu Christum pro omnibus mortuum esse volebant; ut tota salvandorum a reprobis distinctio ab arbitrio hominis, non autem a Dei gratia repeteretur.

84. Negabant ulterius, certum, prædefinitumque esse salvandorum numerum (*ibid. num. 6.*, & epist. Hilarii num. 7.): quod tantummodo intelligendum est de certitudine orta ex prædestinatione, quæ humanas præveniat voluntates; hanc enim velut adamantinum fatum exhorrebant; non autem de certitudine orta ex sola præsentia; neque enim adeo delirabant, ut negarent, Deo certum, notumque esse eorum numerum, quos per bonæ voluntatis initium gratiam promerituros, &

usque in finem perseveraturos prævidit: unde inferebant, Deum „ alios vasa honoris, alios con- „ tumeliæ effecisse, quod finem uniuscujusque „ prævidit, & sub ipso gratiæ adjutorio, in qua „ futurus esse voluntate, & actione præscivit, „ Prosper num. 8.

85. Denum, cum exemplo parvulorum premerentur, quorum alios sine baptismo perire, justo Dei judicio, alios per baptismum salvari, gratuita Dei bonitate, sine ullis eorum meritis, luculenter apparet, illud excogitarunt absurdum: „ tales „ perdi, talesque salvari, quales futuros illos in „ annis majoribus, si ad activam servarentur æ- „ tatem, scientia divina præviderit“ (Prosper epist. ad Augustinum n. 5.): & cum Augustinus ad hunc errorem convellendum usus esset testimonio ex libro Sapientiæ (cap. IV. 11.): *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus &c.*, quo declaratur, tantum abesse, ut futura mala in parvulis puniat Deus, quin potius eos rapiat, ne in mala labantur, Semipelagiani eum librum, ut Pseudo Canonicum respuebant: (Vid. S. Aug. de Præcl. SS. cap. 14.). Hoc tamen Semipelagianorum commentum novum non erat, sed a Pelagianis jam ante excogitatum, ut apparet ex epist. 194. S. Augustini ad Sixtum cap. 9.

G A P U T VIII.

De Semipelagianæ Sectæ auctoribus, & Patronis.

86. A deo occulte Semipelagianus error se se in nostros animos insinuat, ut non pauci doctrina, & pietate insignes viri hunc hamum incaute voraverint. Quis doctior, aut magis pius Augustino? Et tamen qua erat humilitate, confessus est, se aliquando huic luto adhæsisse putantem, *filem qui in Christo credimus, non esse donum Dei; sed a nobis in nobis esse* (*de Prædest. SS. cap. 3.*). Idem de Ambrosiastro, seu auctore commentariorum in epist. S. Pauli sub nomine S. Ambrosii, de Tyconio Donatista, multoque magis de Origenem demonstrari potest.

87. Putavit Jansenius (*Lib. VII. de hæres. Pelag. c. 4.*), etiam S. Hieronymum eo ipso tempore, quo contra Pelagianos pro gratia Christi pugnavat, in Semipelagianismum incidisse, quod ex illis ejusdem verbis colligit (*Lib. III. Dialog. adv. Pelag. init.*): „ ut nostrum sit rogare, illius tri- „ buere quod rogatur; nostrum incipere, illius „ perficere; nostrum offerre, quod possumus, il- „ lius implere, quod non possumus“. Immo præcedentibus non paucis Patribus, maxime Græcis, qui studiosissime Origenis lucubrationes triverant, aliquid ex pulvere subtilissimi istius erroris adhæsisse scribit. Quod tamen vereor, ne licentius sit dictum, & ad traditionem labefactandam trahi ab aliquibus possit. Quanto sapientius S. Aug. Semipelagianis antiquam Patrum auctoritatem objicien-

tibus, primum sententiam suam pluribus SS. Cypriani, Ambrosii, Chrysostomi, aliorumque testimonii roborare studuit; post autem auream illam veterum Patrum explicandorum regulam tradidit (*de prædest. SS. cap. 14.*). „ Quia opus est, „ ut eorum scrutemur opuscula, qui, priusquam „ ista hæresis oriretur, non habuerunt necessita- „ tem in hac difficili ad solvendum questione ver- „ sari; quod procul dubio facerent, si respondere „ talibus cogerentur? unde factum est, ut de gra- „ tia Dei quid sentiret, breviter quibusdam scri- „ ptorum suorum locis, & transeunter attingerent... „ frequentationibus autem orationum apparebat, „ gratia Dei quid valeret; non enim poscerentur „ a Deo, quæ præcepit fieri, nisi ab illo dona- „ retur, ut fierent.

88. Vitalis item Carthaginensis in Semipelagianorum errores lapsus est, quem S. Aug. ad sanitatem feliciter revocavit (Vid. epist. CCXVII. al. 107. ann. circa 427.). In monasterio etiam Adrumetino (a) fuisse aliquos semipelagianos fulgine tinctos, colligitur ex dissidiis ibidem exortis, quorum hæc causa fuit. Cum Felix ejus monasterii alumnus celeberrimus S. Aug. epist. ad Sixtum (164. al. 105.) suis Conciliis ostendisset, ejus lectione nonnulli turbati sunt, veriti, ne ex ejusdem doctrina consequeretur, liberum arbitrium tolli. Hos autem fuisse Semipelagianos ostendemus inferius (b).

89. At vero non multo post majori licentia Semipelagianismus prodivit in Gallia, obstericante potissimum Joan. Cassiano Abbate monasterii S.

Victoris, ab ipso Massiliæ constructi (c). Hic in lucem edidit famosas *Collationes Patrum Scæticorum*, in quarum decinatertia totum Semipelagianæ hæreses virus continetur (d). Aliquibus tamen visum est, cum ab errore resipuisse: quod potissimum colligitur ex eo, quod S. Leo ei provinciam postea demandaverit Nestorinum confutandi (ita Jansenius Lib. XIII. de *Hæres. Pelag.* cap. 9.).

90. Sub hoc duce Semipelagiani in sectam coalesce videntur. Inter eos autem omnium maxime excelluit Faustus Rejenis Episcopus, ante Lirinensis Abbas, qui primo S. August. doctrinam, ut erroris suspectam, ausus est vellicare (in epist. ad Gratum); deinde eam aperta fronte impugnavit in duobus libris *de gratia, & libero arbitrio*. Hac de causa illius opera non minus, quam Cassiani, fuerunt a Gelasio Papa censorio stigmatæ iusta, improbata rursus a duobus Gelasii successoribus Hormisda (in ep. ad Possessorem), & Felice, necnon a Synodo Præsulum Africano, & in Sardinia exulantium (in ep. Synodica), impugnata autem a S. Fulgentio septem libris (e), tum a SS. Avito Viennensi, & Casario Arelatensi. Immo testatur Card. Baronius (ad ann. 499.) universum plane orbem occidentem contra Faustum insurrexisse; in oriente autem, non solum Adonem, & Jo. Presbyterum Antiochenum, sed Orthodoxos fere omnes ejusdem Fausti libros rejecisse (f).

91. Hunc sequitur Gennadius Massiliensis Presby-

(a) Adrumetina civitas erat in Africa Provinciæ Bizacænæ non ignobilis ad oram maris mediterraneæ; nunc Mahometes vocatur, & in regno Tunetano comprehenditur. Vid. Norisius in Lib. I. *Hist. Pel.* cap. 23.

(b) De horum dissidiorum epocha variæ sunt eruditorum opiniones. Baronius eam figit ann. 418. lib. n. 17. Ludov. Torellus ann. 417. in *Sæc. August.* Tom. I.; post autem Alexander *Sæc. V.* cap. 3. art. 6. §. 4., & Nat. eum Norisius *Hist. Pel.* lib. I. cap. 23. circa ann. 424. Sed multo probabilius, ni fallor, Ceillier circa ann. 427.

(c) De ejus patria valde dissentiunt Scriptores. Alii Romanum faciunt, quibus suffragatur Lambecius in *Bibl. Casarea* Libro IV. pag. 373. nova edit. 1778. duos codices asserens, quorum hic est titulus: *Αἰθῆρ Κωνσταντινουπόλεως* κ. τ. λ. tum alia opuscula cum eadem inscriptione, quibus usum fuisse opinatur Photium, qui pariter in sua *Biblioth.* cod. 157. Cassianum Romanum dicit. Gennadius, quem multi ex recentioribus sequuntur, eum ex minori Scythia originem traxisse scribit *De viris illustr.* cap. 61. Lucas Holstenius cap. 3. ad regulas Monachorum eum fuisse Gallum non ineptis argumentis evincere conatur. Vid. epist. Alardi Gazæi præmissa edit. Opp. Cassiani ab ipso lactæ anno 1773.

(d) P. Jo. Baptista Guesmy in suo *Cassiano illustrato* eum ab omni erroris Semipelagiani macula purgare conatus est; cui consentiunt Jo. Mariana lib. III. *de morte, & immortalitate* cap. 6., aliique pauci, contra quos Vid. Thomas de Lemos in *Paroplia* Tom. 1. tract. 5. cap. 1., & potissimum cap. 4. & 5., Norisius Lib. II. *Hist. Pelag.* cap. 1., & in Append. ad Synod. *Gazzaniga Theol.* Tom. VI.

V. cap. 2., Ceillier Tomo XIII. *des auct. Eccl.* cap. 2. art. 2. §. 1., Suarez Proleg. V. *de gratia* cap. 6., Petavius *Hist. Pelag.* cap. 7. Vossius Libro I. *Hist. Pelag.* c. 7., aliique passim.

(e) Horum librorum mentio habetur in ep. Synod. PP. Africanorum, tum apud Isidorum Hispal. *de illust. Script.* c. 14., apud Facundum Herimian. initio *Libri ad Mocianum*; & apud Gothescalcum in sua *Confessione*. Hieron. Vignerius eos olim repererat, eosdemque edendi spem fecerat, sed eum mors subsequuta impedivit. Card. autem Bonna in epist. ad Nicasiuum (in edit. Taurin. an. 1755. pag. 299.) refert, sibi fuisse scriptum ab aliquo Parisiensi Doctore, post mortem Vignerii eos incidisse in manus hominis doctrinæ S. Fulgentii minime amici; ab eoque magno reipublicæ literariæ damno fuisse combustos. Vid. Fogginius in præf. ad Tom. I. Opp. S. Fulgentii Romæ 1760.

(f) *Quod si*, inquit Bellarminus Lib. VI. *de gr. & lib. arb.* c. 4., vir doctissimus Ruardus Tapperus observasset, non tam sæpe Faustum Catholicum nominasset. Sed Tapperum nimio disputationis æstu contra Novatores abreptum in Fausti doctrinam inclinasse, res est apud eruditos fere comperta. Vid. Proloquium Nicolai Petitpied ad opera Antonini Reginaldi p. 11. Fausti libros magno in pretio habuisse videtur etiam Molina, ut præcipue constat ex ejus *Concordia* p. 23. art. 4. & 5. disp. I. membro ult., ad quem fortasse, ejusque defensores digitum intendebat laudatus innox Bellarminus, dum opere *de Script. Eccl.* postquam multis probasset, Faustum cum Semipelagianis errasse, ita concludit: *Hæc adnonere volui propter aliquos, qui nostro*

sbyter, magnus Semipelagianorum fautor, ac patronus, qui in suo opere *de viribus illustribus Fausti* libros Semipelagiana pravitate a capite ad calcem scatentes, tanquam opus egregium extollit; opuscula autem Cassiani a Gelasio, ut diximus, damnata, ab Ecclesia Dei probari ut salutaria, mentitur: Hieronymo præfert Rufinum, primum fortasse Pelagianæ Hæreseos architectum; Augustino autem obloquitur ei illud adaptans: *in multiloquio non deerit peccatum.* prov. X. 19. (a).

92. Præter hos nonnulli alii in Semipelagianorum factione numerantur, ut Vincentius quidam, quem S. Prosper refutavit (in *Resp. ad cap. Object. Vincent.*), quemque bene multi existimant esse celebrem illum Vincentium Lirinensem (b); Hilarius item Arelatensis Episcopus, quem tamen ab errore emeruisse, satis probabiliter conjectantur Pagius (ad ann. 445. num. 19.) Tillemontius (art. 11. in ejus vita), aliique eruditi (c): Honoratus etiam Massiliensis multa Semipelagianismi suspicione laborat; & ut brevi dicam, ista pestis ita in Galliis late inundaverat, ut S. Prosper non nisi paucos *perfectæ gratiæ intrepidus amatores* superesse doleret (ep. ad Aug.).

95. Nonnulli ex recensitis Semipelagianæ sectæ coryphæis, aut sectatoribus Sanctorum honore alicubi coluntur. Sed id contingere potuit vel quod Semipelagiana hæresi nondum in Ecclesia damnata, eorum error sine pertinacia excusabilis fuerit; unde S. August. eos *fræres*, non hæreticos appellavit (*de præd. SS.* cap. 4., & alibi); vel etiam quod ante obitum resipuerint, ut aliquibus visum est. Vid. Contensonius in *Theol. mentis, & cordis* Lib. VIII. dissert. III.

tempore Faustum Catholicum fuisse contendunt. Etiam Jac. Sirmondus Fausti apologiam adornavit, innixus potissimum Tapperi, & Driedonis auctoritati. Dupinius in sua *Bibl. P. II.* Tom. III. Faustum purgare conatur; qua de causa merito vapulat a Bossueto *Mem. sur la Bibl. Eccl. de Dupin.* Tom. II. *Oeuv. posth.* p. 259. Vid. Norisius Lib. II. *Hist. Pelag.* c. 12., & *Append. ad Syn. V.* c. 3., Nat. Alexander *Sæc. V.* c. 3. art. 7., Ceillier Tom. XV. c. 10., & Lud. Thomassinus Diss. XIII. in *Concilia Arel. & Lugd.* Mortuus est autem Faustus prope centenarius ad finem Sæc. V.

(a) Ita de Gennadio communis fere sententia habet contra Suarez Proleg. V. *de gratia* c. 5. n. 36., Livinum le Meyer in *Hist. de auxiliis.* Lib. V. cap. 52., aliosque paucos. Putavit Martianæus Gennadii lib. *de viris illustr.* fuisse ab aliquo Pelagiano corruptum, & depravatum, innixus potissimum Codici Corbejensi, sed eum refutatam habes in *Observ. ad Lib. II. Hist. Pel.* Card. Norisii c. 11. Vid. Baroniæ ad an. 490., Bellarminus *de Script. Eccles.* Norisius Lib. II. *Hist. Pel.* c. 16. & in *Append. ad Syn. V.* c. 4. Dupinius in *Bibl. P. Siecle.* Rivetus in *Hist. litter. de France* Tom. II., & Ceillier Tom. XV. cap. 31., qui tamen p. 483. dubitat, an ea verba in *multiloquio* &c. ab aliquo assuta fuerint, cum desint in Ms. Corbejensi.

(b) Id Norisius multis argumentis ostendit Lib. II.

CAPUT IX.

De Hæresis Semipelagianæ impugnatoribus, & condemnatione.

94. Hujus hæresis, non minus quam Pelagianæ impugnator, ac debellator præcipuus certe habendus est S. Aug., tum propter illos duos egregios libros, quos a Prospero, & Hilario rogatus elucubravit, scilicet *de prædestinatione SS.*, & *de dono persever.* (d), in quibus sapientum judicio S. Pater superavit se ipsum; tum quia etiam post S. August. mortem, non nisi ejus armis hæc hæresis impugnata, ac demum post 100. fere annos extincta est.

95. Primi tamen, qui contra eam classicum veluti insonnerant, fuere Prosper, & Hilarius, nulla quidem Ecclesiastica dignitate insignes, immo simplices laici, doctrinæ tamen puritate, & litteris nemini inferiores. Hoc præclarum virorum par, ut errori jam gliscenti occurreret, vivente Augustino, satis se fecisse putavit, si magnus ille gratiæ vindex de fidei periculo admoneretur. Cum autem post ejus mortem, iterum Pelagiana factio tumultuaretur, ambo Romam pergentes S. Cælestini opem implorarunt. Prosper autem multis operibus tum carmine, tum soluta oratione Semipelagianos inclaruit (e).

96. Porro S. Cælestinus datis ad Episcopos Gallicæ gravibus litteris Semipelagianorum licentiam, qui S. Augustino obloquebantur, apostolica auctoritate compescuit, cujus exemplum postea Leo, Gelasius, Hormisdas, aliique Romani Pontificis,

115-

Hist. Pel. c. 11. in *Confutatione palinodia*, & in *Anonymi scrupulis circa veteres Semipel. Sectatores eversis, & eradicatis.* Vid. etiam *Observ. in Norisii Hist. Pel.* Lib. I. cap. 6. Idem sentiunt Nat. Alexander *Sæc. V.* cap. 3. art. 7. §. 7., Pagius in *Critica* ad ann. 434. n. 15., Berti Lib. XV. *De Theol. discipl.*, & ante hos omnes Gerhardus Vossius Lib. I. *Histor. Pelag.* cap. 9. Vincentium tamen Lirinensem defendunt non pauci alii, ut Baronius ad ann. 434., Franco. Macedo in Lib., cui titulus: *Commentationes duæ &c.* Bruno Neusser apud Bollandistas ad diem 5. Maji, Ceillier T. XIII. c. 20. n. 18. &c.

(c) Hunc perperam cum altero Hilario Sancti Augustini discipulo confundunt Jansenius Lib. I. *de Hæres. Pelag.* p. 70., & Molina in *Concord.* qu. 23. Disp. I. art. 4. & 5. memb. ult.; adversus quos vid. Norisius Lib. II. *Hist. Pelag.* cap. 2., Nat. Alexander *Sæc. V.* c. 4. art. 19., & PP. Benedictini in *Præf. ad Tom. X.* Opp. S. Augustini n. 29.

(d) Card. Orsius in sua *Hist. Eccl.* lib. 27. n. 62. ostendit, titulum utriusque libri fuisse *de Præd. Sanctorum*; prout etiam editores Maurini in codicibus Noaliensi, Pratelesi, ac Metensi invenerunt.

(e) Corrighendi sunt Cælest. Sfondratus in *Nodo Prædest. Dissol.* P. I. §. 1. n. 4., aliique, qui cum Jansenio Lib. I. *Hist. Pelag.* p. 30. Prosperum faciunt E-

CAPUT X.

De Haeresi Semipelagianæ suscitatione.

æque ad hæc nostra tempora imitati sunt, quotiescumque aliqui de S. August. minus reverenter loqui præsumpserunt. Sed de hoc alibi fusius.

98. Inter Semipelagianorum hostes magnum nomen obtinuit etiam S. Fulgent. Rusprisus Episcopus (a); cui adjungendus est Jo. Maxentius cum Monachis Seythis, quorum libellus de *Incarnatione & gratia* a Petro Diacono, aliisque subscriptus, fuit a quindecim Episcopis Africanis in Sardinia exultantibus approbatus; tum auctor *Librorum de vocatione gentium*, ac inter alios S. Cæsarius Episcopus Arlatensis, quo maxime curante, ultimam Semipelagianismum cladem accepit.

98. Egregius hic gratiæ defensor, & S. Augustini observatissimus cultor, Semipelagianam factionem viribus quotidie augeri animadvertens, Felicis IV. opem imploravit. Non defuit officio suo Romanorum Pontifex, & quædam capitula illi misit, quibus suam, & Romanæ Ecclesiæ fidem eidem declaravit. Tunc nihil morandum ratus Sanct. Cæsarius, occasione, qua plures Episcopi Arausicæ, ad novi templi dedicationem conveniebant, Concil. celebravit, in quo Felicis capitula, ut credere par est (Vid. Noris. *Histor. Pelag.* Lib. II. c. 21.), ad canones condendos contra Semipelagianos adhibuit, qui expressis fere S. Augustini verbis concepti sunt; itaque an. 529. hæresis Semipelagiana damnata est, & ut majus huic damnationi accederet pondus, idem S. Cæsarius eam apostolico Romani Pontificis oraculo confirmari curavit, quod & factum est, non a Felice IV. qui interea obierat, sed ab ejus successore Bonifacio II. (Vid. vita Sanct. Cæsarii Lib. I.). Immo hæc Synodus Arausicana II. œcumenicæ auctoritatem obtinuit, postquam scilicet tota plane Ecclesia in eandem sententiam conspiravit, & error Semipelagianus undique, ut par erat, cum execratione explosus est.

piscopum Rejensem, aut cum Ughellio Tom. V. eundem fuisse Episcopum Regiensem in Italia putarunt. Vid. vita ejus operibus præmissa art. 10., Jo. Salinas Canon. Regal. Lateran. in Prælatione ad opera SS. Prosperi Aquitani, & Honorati Massiliensis Romæ 1732., & Norisius Lib. II. *Hist. Pelag.* c. 14. Sed multo magis ferulam meretur Ruardus Tapperus, cui visum est, Prosperum, & Hilarium ad Augustinum scripsisse, non ut illum ad pugandum contra Semipelagianos excitarent, sed ut eum reprehenderent. Vid. *exposit.* art. 7. *Lovan.*

(a) Præter septem Lib. contra Faustum supra memoratos alios tres edidit contra Fausti discipulos, qui inscribuntur *De Præd. & gratia*. Hic S. P. ut observavit Bossuetus *Def. de la trad.* Lib. V. c. 21., veluti alter August. habitus est, & quanta sit illius auctoritas, copiose declaravit Petrus Fogginus in præf. ad I. Tomum ejusd. *Opp. de gratia Dei* Romæ 1760. Non tamen inter Fulgentii opera enumerandus est tractatus nunc de *præd.*, & *gratia*, quidquid Theophilus Raymondus pro ejus authenticâ vindicanda conatus fuerit;

99. Quanquam Semipelagianus error bene, recteque institutæ rationi vehementer repugnet (est enim ingrati animi vitium Dei beneficiis aliquid detrahere: quo vitio nihil detestabilius inter ipsos homines videri solet), superbiciæ tamen, quæ in nobis per peccatum altas radices egit, amicus, & comes facillime irrepit, quod exemplis supra allatis manifestum factum est, magisque declarabitur exemplis aliorum, qui etsi doctrinæ simul, & pietatis laude florebant, damnatum tamen Semipelagianismum incante suscitaverunt.

100. Sæc. IX. celebris Jo. Scotus, seu Eritgenus dictus, dum hortatu Hinomari Remensis, & Pardioli Laudunensis, Gotheschalci doctrinam exagitabat, in manifestum Semipelagianismum, vel fortasse etiam purum Pelagianismum infeliciter lapsus est, quem propterea S. Prudentius Treverensis Episcopus, & Florus nomine Ecclesiæ Lugdunensis confutarunt, & Patres Concil. Lingoniensis, & Valentini proscripserunt. Sæpius etiam postea fuisse hunc errorem suscitatum ex eo facile suspicari possumus, quod plures inter Sanctos Patres, & ecclesiasticos scriptores in eo convellendo operam, curamque posuerunt ut venerab. Beda Sæc. VIII. (*præfat. in Cantica*), S. Anselmus Cantuariensis Sæc. XI. (*de concordia grat. & lib. arb.*), & potissimum S. Bern. (*de grat. & lib. arb.*) Sæc. XII., ac post istos Petrus Lombardus, & Angelicus Doctor, præcipue in *Summa Theologica*, & in *Comment. in epist. S. Pauli* (b).

101. Sed majorem occasionem in Semipelagianismum inclinandi aliquibus præbuit Sæc. XVI. fædissimum Lutheri, & Calvini schisma: cum enim isti in Prædestinatianorum errorem impigrescent,

continet enim doctrinam Augustino, plane oppositam. Vid. Ceillier *Des Auteurs Eccl.* Tom. XVI. c. 1. §. 20.

(b) Visum est Antonio Arnaldo in præfat. ad *Vindicias S. Thomæ de grat. suffic.*, S. Thomæ contigisse, quod olim S. Augustino ejus magistro, ut nempe cum junior esset, in Semipelagianorum errore incidere. Ille eo verisimiliter visum est Arnaldo, quod certe constat, S. Doctorem Cassiani *Collationes* Semipelagianæ lue infectas, assidue pervolvuisse, ut haberet in sexta lectione Breviarii in ejus festo. Sed P. Thomas Leonardi Ord. Præd. in suo opere *De Sententia S. Thomæ* &c. adv. Georgium Dorschæum Lib. III. cap. 10. p. 205. & seq. Arnaldum calumniæ postulavit, ostendens, S. Thomam ab hoc errore procul semper fuisse; quanquam negari non potest, eum in hac materia, sicut in nonnullis aliis, multo clarius, & accuratius disseruisse in *Summa Theologica*, quam in aliis operibus, quæ junior scripsit. Commentarii etiam ipsius in epistolas S. Pauli aliis ejusdem operibus præterri solent, ubi de gratia agitur.

sent, libertatem arbitrii avertentes, Catholicorum aliqui odio novarum hæresum, in oppositum Semipelagianismum deflectebant. Huic illius temporis calamitati pro viribus se opposuerunt inter ceteros magna illius ævi lumina Franc. Romæus (*de libertate operum, & necessitate gratiæ adv. Pseudo-philosophos Christianos*), & Petrus a Soto, uterque Dominicanæ familiæ (a); tum duo Cardinales doctissimi Contarenus, & Baronius (b).

102. Demum Lutherani ipsi, qui initio schismatis in Prædestinarianismum inciderant tollentes liberum arbitrium, postea mutato consilio in Semipelagianismum inclinaverunt, nostris viribus salutis initium tribuentes (Vid. Bossuet VI. *Avertiss. aux Protest.* num. 56., & alias sæpe), Calvinistæ autem in duas partes scissi sunt; & quidam Arinio adhærentes purum, putumque Semipelagianismum revocarunt ab orco, qua etiam de causa in Synodo Dordrectana ann. 1618. a Gomaristis rigidis Calvinii discipulis condemnati sunt (c).

C A P U T XI.

Ostenditur, Semipelagianos agnovisse necessitatem alicujus interioris gratiæ ad initium fidei.

205. Perdifficilem, & obscuram quæstionem ingredior, quæ tamen nedum ad historiam errorum circa gratiam, ut par est, cognoscendam pertinet, sed etiam multam lucem illis afferre potest, quæ deinceps de gratiæ efficacia disputaturi sumus. Ex hoc enim multo clariùs apparebit, cujusmodi es-

(a) Si quis noscere cupit, qualis, & quantus esset Petrus a Soto, a Card. Othone Truchses ad Dillinganam Academiam vocatus, videat ejus apologiam conscriptam a Card. Orsio contra Jo. Baptistam Duchesne, qui ipsum quasi Jansenismi ova posserit, accusare non est veritus. Legens autem ejusdem Soto epistolam ad Ruardum Tapperum, quæ prostant ad calcem operis Antonini Reginaldi *de mente Concilii Trid.* facile cognoscet, quantum Theologus ille non minus pietate, quam doctrina insignis, doluerit, sententiam S. Augustini de concordia gratiæ, & liberi arbitrii, a Conciliis, Romanisque Pontificibus toties probatam suppressi, & obscurari per eos ipsos, qui maxime, & se putabant, & putabantur ab aliis Catholicam fidem contra exortas hæreses tueri. Obiit autem Petrus a Soto. an. 1563.

(b) Card. Contarenus in Lib. *De præd.* p. 610. *Exortii quidam sunt, ajebat, qui se Lutheranorum hostes, atque adversarios, Catholicæque veritatis patronos esse profiterentur, qui cum pertinaciter arbitrii libertatem asserere volunt, hominem paulatim extollunt, divinam gratiam deprimunt, ipsi ex Catholicis Pelagianos se faciunt &c.* Baronius vero ad an. 490. num. 36. *Videant, inquit, cum quanto periculo quidam ex recentioribus, dum im novatores insurgunt; ut eos confutent, a S. Augustini sententia de prædestinatione recedunt.* Bossuetus autem *Defense de la Tradition & des Saints Peres* Lib. VI. cap. 19. hæc Baronii verba expendens, ita subdit: *Les perils son ceux de tomber dans l'hérésie Semipelagienne, comme il est arri-*

set ea gratia, cujus necessitatem S. Augustinus contra Semipelagianos vindicabat. Porro qui Molinæ placitis adhærent, omni sacramento contentundum, Semipelagianos quoscumque nullam omnino gratiam ad primum fidei initium necessariam agnovisse; verentur enim, ne si contrarium suis adversariis concesserint, aut vix, aut nullatenus possit eorum sententia a damnatis Semipelagianorum erroribus separari; quod semper fuit illis exprobatum. Fatendum est tamen, non paucos, nec ignobiles Thomistas id ipsum de Semipelagianis sentire (inter alios Nat. Alex. Diss. IV. in sæc. V.).

104. Alii vero Theologi, & multi, & graves opinantur, nullos saltem inter Semipelagianos (non enim omnes inter se omnino sentiebant, ut ex epistolis SS. Prosperi, & Hilarii perspicue constat) alicujus interioris gratiæ necessitatem agnovisse, etiam ad initium fidei; sed in eo fuisse nihilominus a SS. Prospero, Hilario, & Augustino reprehensos, condemnatos vero a Synodo Arausicana, quod respectu fidei initialis non veram illam gratiam admitterent, quæ ipsum bonum voluntatis metum, sed ipsum credulitatis actum operatur, sed gratiam dumtaxat intellectus proponentem id, quod bonum est, non autem persuadentem, & inclinantem voluntatem; seu gratiam, quæ dici solet *versatilis*, & a voluntatis nutu pendula, quia voluntatem non infallibiliter inclinât, & movet, sed eam in sua indifferentia relinquit, ut videlicet pro sua libertate ei consentiat, vel dissentiat (d).

PRO-

vè presqu'à tous ceux, qui sont volontairement écartés des sentimens de S. Augustin. Nous en verrons dans la suite des grands exemples. Longuin catalogum exhibere facile possemus eorum, qui Semipelagianismi labe polluti fuere. Eminent inter alios Richardus Simonius, de ejus erroribus plura habet Bossuetus in Opere inæd. laud. P. II. Lib. I.

(c) Refragatur Petavius *De Her. Pel.* cap. 10., sæc satis sit hac de re legere Bossuetum Lib. XIV. *de Variationibus Eccl. Protest.* §. 17. & seq., ubi ostendit Arinianum errorem Gomaristarum aliis contrariis erroribus oppugnasse, Pelagianis appropinquasse, & quod pejus est, etiam Socinianismi fuisse merito suspectum. Sociniani autem arcanæ gratiæ, ac prædestinationis mysteria una cum aliis aperte rejiciunt.

(d) Ita sentiunt Consentinius in *Theolog. mentis & cordis* Lib. VIII. Disput. 3. *De Semip. quæres* primo, Antonius Goudin P. II. *de Gratia* qu. 1. art. 13., Serrey in *Hist. Congregat. de aux.* Lib. V. Sect. VI. c. 3., & *Prælect. VI.* de quarta Jansenii proposit., Billuart Tom. VI. Disput. 1. art. 2. §. 2. Fulgentius Bellelli in opere, cui titulus: *Mens D. Augustini* Lib. II. *De creat. ration.* cap. 20., & in alio *De modo reparationis post lapsum* Lib. II. cap. 4., Salmanticenses Disput. I. *Proem. de Gratia* cap. 9. §. 3., Franc. Macedo opusc., cui titulus *Mens divinitus inspirata Innoc. X.* art. 5. Seraph. Piccinardus *De Approbat. Doctr. S. Thomæ* Lib. V. q. 3. art. 3. §. 6., Vinc. Baronius *De vera, & unica mente SS. Augustini, & Thomæ* Disput. II. Sect. 2. §. 3., Guarnarus Huygens

PROPOSITIO.

Probabilius videtur, Semipelagianos ad initium bonorum operum, atque etiam ad initium fidei, admisisse necessitatem alicujus gratiæ interioris.

105. **E**t primo quidem id clare indicare videtur S. Prosper, cum in epist. ad S. Augustinum Massiliensium systema exponens: *hæc ipsorum, inquit, definitio, atque professio est...; omnium hominem ad credendum, & ad operandum divinis institutionibus almoneri*; id autem professos fuisse Semipelagianos non de externa, sed de interna admonitione, vel ex eo solum clare liquet, quod eam admonitionem omnibus hominibus communem esse docerent; externa autem admonitio, seu prædicatio Evangelii omnibus certe communis non est, cum multis hominibus desit.

106. Sed multo validius nostra propositio ex S. Augustino probatur, qui S. Prospero respondens observat, eadem prorsus ratione Semipelagianos errasse circa initium fidei; ac circa perseverantiam, cum in aliis recte, catholiceque sentirent. *Solum, inquit (de Don. Persev. cap. 17.) initium fidei, & usque in finem perseverantiam sic in nostra constituunt potestate, ut Dei dona esse non putent; neque ad hæc habenda, atque retinenda Deum operari nostras cogitationes, & voluntates; cetera vero ipsum dare concedunt, cum ab illo impetrantur credentis fide*; atqui certo certius esse puto, Semipelagianos aliquam ad perseverandum gratiam admisisse, quamquam non eam admittebant, quam S. Augustinus, & Ecclesia Catholica exigebant: ergo &c. Minorem duobus argumentis evinco. Primo, Hilario referente (in epist. ad S. Aug. n. 6.), Semipelagiani fatebantur, Adamum aliqua gratia indignisse ad perseverandum, ut illum, inqueiebant, *adjuvaret gratia volentem, sine qua perseverare non poterat*: ergo multo magis ejusdem gratiæ necessitatem ad perseverandum fateri debuerunt in natura lapsa; nisi fingere velimus, eos adeo delirasse, ut post primævæ integritatis naufragium minorem gratiæ necessitatem agnoverint. 2. Id etiam aperte tradit S. Prosper, cum ex Semipelagianorum sententia ita loquitur: *Ut ob hoc Deus alios vasa honoris, alios contumeliæ fecerit, quia finem uniuscujusque præviderit, & sub ipso gratiæ adjutorio, in qua futurus esset voluntate præscierit*. Et manifeste docent, perseverantiam esse a voluntate, sed sub ipso gratiæ adjutorio. Et iterum: *Qui autem credituri sunt, quique in ea fide, quæ deinceps per Dei gratiam sit adjuvanda, mansuri sunt;*

præscisse ante mundi constitutionem Deum, & eos prædestinasse in regnum suum. Cassianus etiam hoc ad Dei munera pertinere, ajebat (Collat. XIII. c. 18.), ut acquisitæ virtutis perseverantia teneatur, sed ita, ut captivitatem libertas adlicita non sentiat. Nihil-clarius desiderari potest, ad demonstrandum, Semipelagianos non exclusisse cujuscumque gratiæ necessitatem ad perseverandum; unde consequens est &c.

107. Neque vero vim nostris argumentis tollit illa aliquorum responsio, Semipelagianos ideo solum fuisse a S. Augustino convictos, quod perseverantiam donum Dei esse negarent, quia ad illam habendam non admittebant gratiam pure gratuitam, sed quæ præcedentibus meritis redderetur. Nam primo, si ex hoc dumtaxat S. Augustinus collegisset, perseverantiam ad Semipelagianorum mentem non esse donum Dei, quia gratia perseverandi esset præcedentibus meritis reddita; pari ratione debuisset etiam inferre, in eorum sensu cetera bona opera non esse dona Dei, quia & hæc Semipelagiani fieri dicebant per gratiam bonis liberi arbitrii conatibus, & desideriis promeritam; at vero S. Augustinus laudato loco aperte ait: *Cetera vero (bona opera) ipsum (Deum) dare contendunt*; eo igitur sensu dumtaxat Semipelagiani negabant perseverantiam, atque initium fidei esse dona Dei, quia ad hæc duo admittebant quidem aliquam gratiam, sed non illam, quæ operatur nostras cogitationes, & voluntates.

108. Præterea id ipsum clare indicat S. Hilarius iniquens n. 4. *Quod autem dicit Sanctitas Tua, neminem perseverare, nisi perseverantia virtute percepta, hactenus accipiunt, ut quibus datur, inertis licet, præcedenti tamen propter arbitrio tribuatur, quod ad hoc tantum liberum; ut velit, vel nolit admittere medicinam. Quid clarius? In eo liberum arbitrium præcedebat gratiam, quod ex suis viribus ei resisteret, vel obtemperaret.*

109. Prob. deum propositio nostra ratione. Non nisi duo Semipelagianos impellere poterant ad negandam necessitatem gratiæ ad initium fidei. Primum quod ea admissa, nulla amplius reddi poterat ratio, cur aliqui, & non omnes; cur illi potius, quam alii crederent, neque enim audire volebant, id ex beneplacito voluntatis divini pendere, quia, inqueiebant, Deus non est personarum acceptor, neque injustus gratiæ distributor. Alterum vero, ne si gratia omnem omnino bonam voluntatem præcedat, ejusque causa sit, actum sit de nostra libertate. Atqui hæc duo eorum principia sarta, tæctaque remanebant, etiam admissa aliqua interiori gratia ad ipsum fidei initium, dummodo hæc

o-

in Thesibus an. 1683. concl. 4., Laurentius Berti Lib. XV. *De Theol. Disc.* c. 5., P. Viator a Coccaleo ex Cappucinorum familia adnot. 19. in S. Prosperum, & novissime P. Nic. Augustinus Chignoli Ord. Præd. in Taurinensi Universitate Professor S. Theol. emeritus

in *Prælect. II. de Gratia* P. I. n. 6.; quamvis hi omnes inter se paullulum dissentire videntur in determinanda illa gratia, quam Semipelagianos ad initium fidei admisisse arbitrantur.

omnibus hominibus indifferenter a Deo dispensaretur, & a nutu nostræ voluntatis arbitrioque penderet. Quilibet enim non omnino cæcus, facile videt, in hac hypothesis totum inter credentes, & non credentes discrimen non a Deo, qui æqualiter omnibus gratiæ suæ dona distribuit, sed ab humanæ libertatis arbitrio oriri, & insuper nemo unquam somniavit, gratiam, quæ non operatur libertatem vel minimum lædere: nihil erat igitur, quod posset Semipelagianos attento ipsorum systemate ad negandam necessitatem alicujus gratiæ interioris ad initium fidei ullatenus permovere, adeoque &c.

110. Obj. I. Nihil in Epist. SS. Prosperi, & Hilarii, nihil in duobus S. Augustini libris de Præd. SS., & de dono persever.; quos hac occasione conscripsit, frequentius occurrit, quam Semipelagianos docuisse *fidem non esse donum Dei, sed a nobis esse in nobis, & per illam nos impetrare dona Dei, quibus pie vivamus: eos, qui sponte crediderint, gratiam merito credulitatis accipere: initium salutis ex eo, qui salvatur, non ex eo esse, qui salvat*. Et hujus generis similia etiam apud Cassianum, Faustum Rejensem, Vitalem Carthaginensem, ipsumque Augustinum, dum in Semipelagianio errore versaretur, passim inveniuntur (a), quibus luculenter efficitur &c.

111. Confirmatur. Quiaam fuerint Semipelagianorum errores, nemo melius cognoscere potuit, quam Patres Araisicani, qui damnarunt; atqui isti in canonibus V. & VIII. expresse defuerunt, initium fidei, & purum credulitatis affectum in nobis esse per gratiæ donum, eosque damnarunt, qui dixerant, hæc in nobis naturaliter inesse: ergo pro certo habuerunt, talem esse Semipelagianorum errorem; aliter aere frustra verberassent.

112. Resp. Dist. Ant. Semipelag. dicebant, *fidem non esse donum Dei &c.*, eo quod omnem Dei gratiam excluderent, nego; eo quod non admitterent eam gratiam, quæ proprie operaretur solum, ipsumque primum credulitatis affectum &c., concedo. Cum Semipelagiani ad primum salutis initium nonnisi eam gratiam admitterent, qua proponitur quidem bonum, & suadetur, non autem & persuadetur; seu quæ resistantiam voluntatis non vincit, & quæ propterea *versatilis* non incon-

grue appellari solet, quia consensum a nostra voluntate expectat, non autem ipsam voluntatis inclinationem, & flexum, operatur, ideo jure, meritoque a S. Augustino, ejusque discipulis reprehendebantur, quod initium salutis a nostro libero arbitrio repeterent; tum quia primum salutis initium proprie dicitur gratiæ consensus, quem a nobis esse eorum systemate consequabatur; tum quia posita gratia omnibus indifferenter tributa, tota electorum discretio a reprobis ab hominum voluntate unice suspendebatur. Hoc sensu, & non alio fuisse Semipelagianos reprehensos, quo gratiam prævenientem negarent ad initium salutis, & ex argumentis superius allatis evincitur, & etiam clare indicat S. Prosper his verbis (epist. ad S. Augustin. n. 5.). *Nec considerant, se gratiam Dei, quam comitem, non præviam humanorum volunt esse meritum, etiam illis voluntatibus subdere, quas de ea secundum suam phantasiam; non negant esse præventas*. Ubi luculenter duo dicit, nempe Semipelagianos admisisse gratiam prævenientem *secundum suam phantasiam*; quia scilicet id verbis profitebantur; & non admisisse reipsa, quia talem gratiam prædicabant, quæ a voluntate penderet, non qua sibi subjiceret voluntatem (b). Id etiam apertius explicabat Vitalis Carthaginensis, quando Semipelagianis præludens aiebat, *consentire, vel non consentire, ita nostrum esse, ut si velimus, sint; si autem nolimus, nihil in nobis operationem Dei velere faciamus* (apud S. Aug. epist. 217. n. 1.).

113. Ad confirm. eadem est responsio, & quidem Synodus Araisicana clare indicat, qualem gratiam ad initium fidei exigeret, scilicet, quæ per *inspirationem Spiritus Sancti corrigat voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem*. Ita canone V., & canone VII. eam gratiam, quæ consistit in *illuminatione, & inspiratione Spiritus Sancti, quæ dat omnibus suavitatem in consentiendo, & credendo veritati*. Quia hanc gratiam Semipelagiani non continebantur, pro hæreticis habiti sunt.

114. Dices. Si ita res se habet, Semipelagianis consentient quotquot gratiam infallibiliter efficacem non admittunt; immo erunt isti Semipelagiani-

(a) Videri possunt hæc testimonia fusius relata apud Nat. Alexandrum Diss. IV. in Sec. V.

(b) Nescio qua probabilitate aliqui dicant, Prosperum hic loqui de parvulis, quorum voluntatibus Semipelagiani eatenus gratiam subdebant, quatenus eam illis dari comminiscerentur, ex meritis operum, quæ facturi fuissent, si adultam attingissent ætatem. Quomodo enim parvulis illa verba adaptari poterunt. *gratiam Dei quam comitem; non præviam humanorum volunt esse meritum &c*? Ea omnino quadrant adultis, respectu quorum dicebant gratiam Dei esse *comitem, non præviam*; utpote quæ cum illis cooperabatur ad ineam; nullo autem modo in parvulos cadere possunt. Nec vero ullum facessit negotium, quod S. Prosper in toto contextu de parvulis loquatur: quid enim impedit, quod ibidem ad gratiam etiam adultorum sæpius

redeat, qui præcipuus erat ipsius scopus? Et si de solis parvulis loquebatur, frustra S. Prosper objecisset Semipelagianis incogitantiam, cum non *considerabant* se reipsa gratiam subdere etiam illis voluntatibus, quas tamen non negabant ab eadem gratia esse præventas. An fortasse poterant non advertere, se gratiam subdere voluntatibus infantium, dum dicebant illos eandem gratiam promeruisse operibus, quæ in grandiori ætate facturi erant? Contra vero de adultis recte fuit oratio, respectu quorum gratia erat *comes, cooperando*; erat vero *subdita voluntati*, cujus consensum expectabat, non faciebat; & poterat etiam dici *secundum phantasiam Semipelagianorum* præveniens, quatenus præveniebat vocando. Verum si in hoc textu Sancti Prosperi vim facere nolumus, alia supersunt nostræ assertionis fundamenta.

gians peiores, quia Semipelagiani non nisi ad primum fidei, & salutis initium gratiam versatilem requirebant, ad operis autem, & salutis consummationem gratiam efficacem, & actionis fitebantur; atqui nemo hoc dixerit, cum Summorum Pontificum auctoritate vetitum sit, hærescos notam Molinianæ Scholæ inurere, ergo &c.

115. R. *Dist. maj.* Si qui negant gratiam infallibiliter efficacem, faterentur, primum fidei, aut boni operis initium a sola liberi arbitrii naturali facultate prodire, ut Semipelagiani fitebantur, *conc.*; si contendant etiam in eorum systemate id salvari, quod Ecclesia definiit, nempe ipsum consensum gratiæ, seu primum bonæ voluntatis initium esse donum Dei, & opus gratiæ, *neg. maj.* saltem quoad Ecclesia hujus causæ iudex aliquid pronunciauerit. Cardio itaque magnæ illius controversiæ, quæ a duobus quasi sæculis nobis cum Molinistis est, in hoc præcise versatur: an explosa gratia per se, & ab intrinseco efficaci, solaque gratia versatili admissa, sartum tectumque maneat, quod Synodus Arausiana post S. Augustinum definiit, ipsum primum nostræ voluntatis motum in bonum esse effectum, & opus gratiæ. Negabant hoc Semipelagiani; adeoque condemnari meruerunt. Contra vero affirmant Molinistæ, adeoque putant se a Semipelagiana pravitate proci abesse; recte autem necne, sub iudice lis est. Teneantur ipsi, si possunt, fines suos: nos autem eos, quos Summi Pontifices præscriperunt, ut obedientes filii, numquam, Deo dante, transgrediemur: neque tamen Ecclesiæ definitionem nos prævenire putamus, non studio partium, sed de dogmatum puritate solliciti, omnibus nervis conamur ostendere, admissa sola gratia versatili, initium boni operis a nobis naturaliter oriri. Sed de his infra copiosius.

116. Obj. 2. Certum est, Semipelagianos distinxisse inter opera bona, & desiderium salutis, sed pium credulitatis affectum. *Neque enim*, ut Hilarius habet epist. ad S. Aug. n. 2.: *alicui operi curationis eorum adnumerandum putabant, exterrita, & supplicii voluntate innumquamque cegrotum velle sanari*; atqui si etiam ad fidei initium, & desiderium salutis gratiam esse necessariam putassent, nullum fuisset hujusmodi discrimen ergo &c.

117. Resp. Neg. min., & in eo positum erat magnum discrimen, quod ad opera bona veram Dei gratiam voluntatis, & actionis necessariam esse cum Catholicis prædicabant, contra vero ad initium fidei, & salutis aliquam Dei gratiam quidem confitebantur, sed non veram, sed non eam, quam S. August., & Ecclesia Catholica postulabant, quæ scilicet operaretur in nobis ipsum velle, & desiderare salutem. Ad claris verbis, ni fallor S. Augustinus insinuat *de don. persever. c. 17.* dicens: *Solum initium fidei &c.* (Vid. supra num. 106.).

118. Inst. I. S. August. ita Semipelagianos re-

pellit, ut plane innotat, eos putasse ad fidei initium solam sufficere naturam, quæcumque gratia semota; probat enim contra eos (*de Præf. SS. cap. 5.*), ideo gratiam requiri ad fidem, quia fidelis debet ab infideli per gratiam discerui, non per naturam, quæ fidelibus, & infidelibus communis est: hoc autem S. Patris argumentum elumbe foret, si alicujus interioris gratiæ necessitatem ad initium fidei Semipelagiani admisissent: ergo &c. Secundo mirabile etiam videri deberet, S. Aug. nullibi mentionem fecisse istius gratiæ interioris prævenientis, si eam Semipelagiani ad initium fidei admisissent. Qui eam Pelagius saltem verbis, & aliquo sensu fitebatur, sæpius hoc S. Doctor commemoravit: ergo etiam &c.

119. Ad 1. resp. *dist. min.* Si Semipelagiani hanc gratiam interiorem omnibus communem esse voluissent, non secus ac naturam, *neg. aliter, conc.* Cum itaque Semipelagiani interiorem gratiam versatilem ad fidei, & salutis initium omnibus æqualiter a Deo dispensari comminiscerentur, rectissime, & fortissime S. August. colligebat, fidelem ad infideli non gratia, quæ utrique communis erat, sed voluntate discerni, eosque propterea ibidem adigebat; ut gratiam confiterentur, non qualemcumque, sed peculiarem, quæ bonos discernit a malis, non quæ communis est bonis, & malis.

120. Ad 2. resp. S. Aug., si non expressam, saltem implicitam, & claram mentionem fecisse alicujus gratiæ interioris ad initium fidei, quanto scilicet *de dono persever. cap. 17.* dicit, eodem modo errasse Semipelagianos circa initium fidei, ac circa perseverantiam; at vero, ut probatum est ex ipso S. Augustino, Semipelagiani ad perseverantiam alicujus gratiæ necessitatem fitebantur. Id etiam inuuit S. Doctor in epist. ad Vitalem 217. al. 107. cap. 5. n. 17. inquit: *Ita inter nos agitur de Dei gratia quæstio, utrum præcedat gratia, an subsequatur hominis voluntatem, hoc est, ut planius loquar: utrum iusto nobis detur, quia volumus, an per ipsam etiam hoc Deus efficiat, ut velimus.*

121. Quod autem expresse hujus gratiæ non meminere, instabilis videri non debet, quia de ea S. Doctor minime sollicitus erat, & illius jam contra Pelagium declaraverat, eam esse gratiam confitentiam, quæ non solum mentis illustrationes, sed etiam bonas voluntates operatur in nobis, per inspirationem luminosissimam, & flagrantissimam charitatis. Quare autem gratiæ versatilis, & imperfectæ meminere cum Pelagio disputans, hæc potest inter alias esse causa, quod ille versutus, & callidus hoc specioso gratiæ nomine fucum facere imperitis conabatur; unde ejus insidiæ ab Augustino detegendæ erant & propalandæ. Contra autem Semipelagiani acutiores quidem, sed minus dolosi, aperte fitebantur, talem esse gratiam a se admissam, ut quamquam prævenirent voluntatem, ejus tamen consensum non efficeret; unde conse-

que-

quebatur, consensum gratiæ, seu initium fidei, & salutis, non a gratia, quæ indifferentis erat, sed ab hominis voluntate consentiente esse desumendum. Hinc Sanct. Prosper dicebat, voluntates hominum, non reipsa, *secundum phantasiam* Semipelagianorum esse a gratia præventas (Vid. Sup. u. 112.).

122. Obj. 5. S. Prosper ita Massiliensium opinionem exponit (epist. ad Augustin. n. 4.) „ *Pu-
tant*, ad conditionem hanc uniuscujusque homi-
nis pertinere ... ut per discretionem boni, ac
iniali, & ad cognitionem Dei, & ad obedientiam
mandatorum ejus possit suam dirigere volun-
tatem; atque ad hanc gratiam, qua in Christo
renascimur, pervenire, per naturalem scilicet
facultatem petendo, quærendo, pulsando; ut
ideo quis accipiat, ideo inveniat, ideo introeat,
quia bono naturæ bene usus, ad istam salvantem
gratiam, initialis gratiæ ope meruerit pervenire “. Porro gratia Creatoris in Semipelagianorum phrasi nihil erat aliud, quam liberum arbitrium: ergo &c. Præterea idem S. Prosper (*contra Collat. c. 5.*), Cassianum redarguit, quod cum antea dixisset, *non solum actuum, verum etiam cogitationum bonarum ex Deo esse principium*, postea a vera sententia recedens, *ipse laudabilis motus, appetitusque virtutum, remota gratia Dei, nudæ libertati adscribat arbitrii*: ergo &c.

125. Resp. Ad 1. Putant aliqui hanc fuisse quorundam duntaxat, qui Pelagio propius accedebant, non communem omnium Semipelagianorum perversitatem, quod etiam videtur ibidem S. Prosper indicare, dicens: *Quidam vero bonum in tantum a Pelagianis semitis non declinant, ut ... ad hanc conditionem &c. (a)*. Mihi tamen multo probabilis est, S. Prosperi verba ita explicanda esse, ut homo dicatur naturali sua facultate petere, quærere, pulsare, quia nativis arbitrii viribus gratiæ ad id excitanti consentit, & cooperatur (Vid. P. Berti Lib. XV. *de Theol. disc.* cap. 5.).

124. Ad 2. resp. eodem modo hæc dicta esse, scilicet non per remotionem cujuscunque gratiæ, etiam versatilis, sed per remotionem illius duntaxat, pro qua S. Prosper simul cum Augustino, totaque Ecclesia pugnabat, quæ nempe, ut verbis utar ejusdem S. Prosperi eodem loco, *ex invito volentem facit, & quibuslibet modis infidelitatem resistentis inclinat*. Recte autem S. Prosper Cassianum contradictionis accusat, quia reipsa sibi contradicebant Semipelagiani, admittentes simul gratiam prævenire nostras voluntates, & nostras voluntates gratiam per se indifferentem infle-

ctere, & determinare per bonum usum liberi arbitrii; unde alibi dicebat gratiam illam prævenientem esse non in se, & reipsa, sed *secundum eorum phantasiam*.

125. Et ut magis etiam pateat, quænam fuerit Cassiani, ejusque similium mens, attendenda sunt quæ S. Prosper inferius assert, ubi Cassiani opinionem his ejusdem verbis exponit (cap. 13.). *Inesse quidem omni animæ naturaliter virtutum semina, beneficio Creatoris inserta. Sed nisi hæc opitulatione Dei fuerint excitata, ad incrementum perfectionis non poterunt pervenire* (hæc habet Cassianus Collat. XIII. cap. 12), Nempe Cassianus cum aliis Semipelagianis existimabat, ea virtutum semina, quæ Creator Adamo inseruerat, adhuc post ejus peccatum superesse, quæ Dei opitulatione excitentur. In quo autem sita sit hæc Dei opitulatione, explicat ulterius Prosper ibidem, ut scilicet nihil sit aliud, quam *cohortatio, atque doctrina*; gratia interius illuminans, non autem voluntatem inflectens, & determinans. Ex quibus manifesta fit opinio Cassiani, putantis in nobis esse semina virtutum, quibus Deo interius vocanti respondere, & consentire possimus. Præcedit ergo gratia Dei vocans, & excitans, cui voluntas pro sua libertate consentit.

126. Obj. 4. S. Augustinus fatetur, *se olim similiter errasse*, ac postea errarunt Semipelagiani, scilicet putasse, *fidem, qua in Deum credimus, non esse donum Dei, sed a nobis esse in nobis* (*de Prædest. Sanct.* cap. 5.): quemadmodum ergo S. Aug. nullam aliquando agnovit gratiæ necessitatem ad credendum, ita Semipelagiani &c.

127. Resp. Eodem sensu S. August. dixisse, fidem non esse donum Dei, sed a nobis esse in nobis, non per exclusionem cujuscumque gratiæ prævenientis, sed solum per exclusionem veræ gratiæ, quæ non solum intellectum illustraret, sed etiam voluntatem moveret, & inflecteret ad consensum. Et quidem ex multis operibus, quæ S. Doctor ante Episcopatum conscripsit, cum adhuc in errore teneretur, haud difficile esset ostendere, ipsum non omnem prorsus gratiæ necessitatem a fide exclusisse; sed ut rem pressius agamus, ex ipso illo loco nobis objecto possumus id ipsum luculenter demonstrare. Ita quippe subdit: „ Neque enim fidem putabam Dei gratia præveniri... nisi quia credere non possumus, si non præcederet præconium veritatis. Ut autem prædicato nobis Evangelio consentiremus, nostrum esse proprium, & nobis ex nobis esse arbitrabar “. Quibus verbis ostendit, putasse fidem Dei gratia præveniri, sed quali? Quæ intellectum quidem præ-

(a) Quibus verbis videtur designare voluisse, minores alios fuisse Semipelagianos, eos nempe, quorum errores immediate antea n. 3. jam descripserat, scilicet dicentium, *omnem hominem ad credendum, & ope-*

randum divinis institutionibus admoneri, ut de apprehendendo vita eterna nemo desperet, cum voluntaria devotioni (nempe gratiæ consensui) remuneratio sit parata.

præconio veritatis illustraret; non autem quæ consensus efficeret voluntatis.

128. Obj. ultim. Innocentius X., & Alexander VII. quartam Jansenii propositionem veluti *falsam*, & *hæreticam* proscripserunt, quæ talis est: „Semipelagiani admittebant gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; & in hoc erant hæretici, quod vellent; eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere, vel obtemperare“. Porro facile est cognoscere, censuram *falsitatis* cadere supra primam partem, quæ est historica; alteram vero *hæresis* supra secundam, quæ est dogmatica,

129. Resp. Multos reipsa hoc argumento vehementer turbati, sed frustra, ut puto; sententiam enim nostram nullo modo fuisse Apostolico fulmine tactam, vel ex eo solo luculentissime liquet, quod ubique in sinu Ecclesiæ, Pastoribus approbantibus, immo in ipso Christianæ reipublicæ centro sub oculis scilicet Summi Pontificis, nedum impune, sed laudabiliter a plerisque defendatur. Quis autem credat, ubique Pastores Ecclesiasticos, eorumque supremum Caput Roman. Pontificem, ita in utramque anrem dormitare, ut sententiam jam fulguritam palam adoptari, & defendi permetterent? Facto itaque tam solemniter, & tam publico constat, sententiam nostram non fuisse ab Ecclesia proscriptam, cujus iudicio, Deo auxiliante, usque ad mortem obtemperare parati sumus, & quod hic, & alibi scribimus, ea iubente, humiliter, ut par est, retractare. Et hoc ad argumenti solutionem satis esse arbitror.

130. Porro non una est Theologorum via, qua nostram sententiam extra Apostolici teli jactum positam esse putant. Aliqui primam illius propositionis partem historicam esse observant, & ad purum factum pertinere, de quo dijudicando Rom. Pontificem sollicitum minime fuisse credunt; unde inferunt, utramque censuram supra secundam partem cadere, quæ & falsa dici potest, & hæretica (a). Alii vero respondent, primam propositionis partem merito fuisse falsitatis censura affectam, quia Semipelagiani, quamquam aliquam gratiam ad initium fidei admittebant, veram tamen non admittebant, quæ scilicet ipsum voluntatis nutum operaretur (b). Alii alias responsiones tradunt.

131. Dices. In quo ergo Semipelagiani hæretici erant, si etiam ad initium fidei gratiam admittebant?

132. Responsio in promptu est, quia talem gratiam admittebant, sub qua fatebantur, primum

fidei, & salutis initium a nostra voluntate, & libertate unice pendere, quæ pro nutu suo gratiam indifferenter omnibus distributam in bonum usum verteret. Unde etiam inferebant, discretionem salvandorum, non a divina misericordia, sed ab humana pendere voluntate, contra Apostolum: „Quis te discernit? Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quia si non accepisti?“ Epist. ad Corinth. IV. 7. Et de his hæcenus.

DISSERTATIO II.

De necessitate gratiæ ad opus bonum, tum perficiendum, tum incipiendum, contra Pelagianos, & Semipelagianos.

CAPUT I.

Præmittuntur quædam gratiæ actualis divisiones, & acceptiones.

1. **U**t iis, quæ contra Pelagianos, Semipelagianosque dicturi sumus, major lux effulgeat, pauca de variis gratiæ Christi divisionibus & acceptionibus præmittenda sunt. S. Thomas 1. 2. quæst. 111. art. 1. observat, primo aliam esse gratiam *gratum facientem*, per quam ipse homo Deo conjungitur; quo nomine quamquam proprie intelligitur gratia sanctificans, aliqua tamen ratione etiam omnia illa Dei auxilia continentur, quæ eo ordinata sunt, ut hominem Deo conjungant, quamvis effectus iste non semper obtineatur; aliam vero esse, quæ dicitur *gratis data*, per quam unus homo cooperatur alteri, ut ad Deum reducatur. Varia hujus gratiæ genera enumerat Apostolus, dicens I. Cor. XII. 7. & seq. *Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem* (scilicet aliorum): *alii quidem per Spiritum datur sermo Sapientiæ &c.* Et S. Petrus epist. I. c. IV. 10. *Unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrans &c.*

2. Sed gratia actualis proprie dividitur primo in *excitantem*, & *adjuvantem*. Nomine gratiæ *excitantis* intelligitur auxilium Dei supernaturale excitans in homine quosdam indeliberatos motus, nempe pias cogitationes in voluntate ad bonum cognoscendum, & amandum. Hæc gratia solet a S. Litteris, sanctisque Patribus, a Concilii appellari *vocatio*, *pulsatio*, *illuminatio*, *inspiratio &c.* quamvis nonnumquam iisdem nominibus utraque gratia excitans simul, & adjuvans comprehendatur.

(a) Ita inter alios inultos vir doctrina, & pietate celebris P. Antonius Massuliè in suo opere semel, & iterum Romæ vulgato, cui titulus *Sanctus Thomas sui interpretæ &c.* Tom. II. Dissert. IV. qu. 3. art. 7., Hyacinthus Serry Tom. I. *Præcel.* Dissert. IV. præloc. 7., & alii.

(b) Ita respondet pius, & doctus Contensonius in *Theol. mentis, & cordis* Libro VIII. Dissert. III. Hist. quæres primo. Vid. etiam P. Viator a Coccaleo adnot. 24. in Sanct. Prosperum, cujus altera editio facta est Brixianis typis anno 1762.

tur. Sed gratia hæc adjuvans, prout ab excitante distinguitur, est motio quædam Dei virtuosa, quæ voluntatem efficaciter movet, inclinât, & *physice*, (hoc est reipsa, non *moraliter* tantum, & *metaphorice*) ad libere consentiendum Dei vocationi determinat.

5. Disputari solet inter ipsos Thomistas, an duæ istæ gratiæ reipsa inter se distinguantur, an vero solum *formaliter*, seu diversis inunius, atque officiis tantummodo. Verum, ut recte monet doctissimus P. Lemos in *Panoplia gratiæ* Lib. IV. Tract. VII. P. I. c. 17. n. 264. *Quæstio hæc est metaphysica, nihil ad dogma pertinens. Gratia excitans movet solum moraliter, suadens, & invitans. Adjuvans vero movet physice voluntatem. Utraque præveniens est: unde Concilium Tridentinum Sess. VI. cap. 5. declaravit: „Justificationis exordium in adultis a Dei per Christum Jesum præveniente gratia sumendum esse, hoc est ab ejus vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur; ut qui per peccata a Deo aversi erant, per ejus excitantem, atque adjuvantem gratiam ad convertendum se ad suam ipsorum justificationem eidem gratiæ libere assentiendo, & cooperando disponant“. Et S. Augustinus in Lib. II. *de peccat. merit. & remiss.* cap. 18. inquit: *Quod ad Deum non convertimur, nisi ipso excitante, atque adjuvante non possumus*; ac denique S. Bernardus *de grat. & lib. arb.* cap. Conatus, inquit, *liberi arbitrii, & cassi sunt, si non adjuventur, & nulli sunt, si non excitentur. Sed de his omnibus dignus est, qui consulatur laud. mox sapientissimus Lemos c. 17. & seq.**

4. Altera gratiæ divisio, ut docet S. Thomas (*ibid.* art. 2.), est *in operantem, & cooperantem*, quam divisionem Angelicus ex magistro suo Augustino deprompsit (*de grat. & lib. arbit.* cap. 17.) inquit: „Deus cooperando perficit, quod operando incipit. Quoniam ipse, ut velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens. Propter quod ait Apostolus *Philipp. I. 6.*: certus sum, quoniam qui operatur in vobis opus bonum, perficit usque in diem Christi Jesu. Ut ergo velimus, sine nobis operatur; cum autem volumus, & sic volumus, ut faciamus nobiscum cooperatur: tamen sine illo vel operante, ut velimus, vel cooperante, cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus“. Ut autem ibidem S. Thomas explicat, cum Deus movet voluntatem ad primam volitionem boni, dicitur gratia operans; cum vero Deus non adjuvat,

confirmando voluntatem, ut ad exteriorem actum perveniat, dicitur gratia cooperans (*Vid. Estius in Lib. II. Sentent. Dist. 26. §. 7.*).

5. Sed circa gratiam operantem animadvertenda sunt verba S. Augustini dicentis: „Ut velimus, Deus sine nobis operatur: *cui concinît S. Thomas dicens: In illo effectu, in quo mens nostra est mota, & non movens, solus autem Deus movens, operatio Deo attribuitur, & secundum hoc dicitur gratia operans. In illo autem effectu, in quo mens nostra & movet, & movetur, operatio non solum attribuitur Deo, sed etiam animæ: & secundum hoc dicitur gratia cooperans. Est autem in nobis duplex actus, primus quidem interior voluntatis, & quantum ad istum actum voluntas se habet ut mota, Deus autem ut movens, & præsertim cum voluntas incipit bonum velle, quæ prius malum volebat. Et ideo secundum quod Deus movet humanam mentem ad hunc actum, dicitur gratia operans“. Hæc inquam verba animadversione digna sunt; neque enim putandum est, in effectu gratiæ pure operantis voluntatem nihil omnino agere, & instar inanissimi trunci se habere, ut quidam minus recte interpretati sunt (*Nicol. Petitpied Traité de la lib. plur. in locis, & nonnulli Scholastici*); sed hoc tantum significatur, gratiam operari in nobis sine prævio aliquo voluntatis motu quo ad volendum bonum petendo, desiderando, aut aliquo alio modo conemur, aut disponamur. Reipsa videmus aliquando gratiam operari bonum voluntatis initium, in reluctantem, & averso: quemadmodum in Sancti Pauli conversione contigit. Unde S. August. (*Enchir. cap. 52.*) *gratia Dei, inquit, nolentem prævenit, ut velit; volentem subsequitur, ne frustra velit: & Sanct. Thomas (ib. ad 2.) ille motus, inquit, (liberi arbitrii) non est causa gratiæ, sed effectus, unde tota operatio pertinet ad gratiam (a).**

6. Angelicus Doctor (*ib. art. 5.*) aliam tradit gratiæ divisionem in *prævenientem, & subsequentem*; quæ eruitur ex sacris litteris dicentibus *Ps. LVIII. Misericordia ejus præveniet me, & iterum Ps. XXII. Misericordia tua subsequetur me. Porro gratia præveniens dici potest, vel tempore, si nempe sumatur pro voluntate Dei, quæ ab æterno homini sua beneficia præparavit, & hoc modo considerata vocari solet *gratia increata*; vel sola causalitate, si videlicet sumatur pro illa Dei motione, quæ nos ad bene operandum determinat. Et quidem hoc postremo sensu communiter dici solet gratia præveniens. Unde S. August. (*Enchir. c.**

(a) *V. la seconde lettre d'un Theol. à Péditeur des Oeuv. Posth. de M. de Petitpied, & P. Lemos in Panopl. grat. Tomo IV. Lib. IV. P. I. tract. 8. cap. 3. pag. 267. seq.*, ubi copiose id totum explicat, præcipue ex verbis, quæ S. Præceptor habet in II. *Sentent. Dist. 26. art. 5. ad 3.*, ubi explicans, quomodo actus liber, cum fiat a libero arbitrio, possit esse effectus gratiæ

operantis: *verum est, inquit, quod ipse motus voluntatis non est a gratia sine libero arbitrio, & tamen quia se habet gratia, ut principale: quia inclinât in talem actum per modum ejusdem naturæ ideo ipsa sola talem actum dicitur operari: non quod sine libero arbitrio operetur, sed quia est principalior causa, sicut gravitas dicitur operari motum deorsum.*

2. 52.) *Gratia Dei*, inquit, *volentem prævenit, ut velit; volentem subsequitur, ne frustra velit.* Et Ecclesia in suis orationibus id frequenter a Deo postulat, ut cum dicit: *Actiones nostras aspirando præveni, & alivando prosequere.*

7. Dici etiam potest sensu quondam magis generali gratia prior, seu præveniens secundum diversos effectus, quorum unus est altero posterior. Sunt autem, ut *S. Thom. notat*, quinque effectus gratiæ in nobis, quorum primus est, ut anima sanetur; secundus, ut bonum velit; tertius, ut bonum, quod vult, efficaciter operetur; quartus est, ut in bono perseveret; quintus est, ut ad gloriam perveniat: & ideo gratia secundum quod causat in nobis primum effectum, vocatur præveniens respectu secundi effectus &c. *Quod etiam ante ipsum S. August. notavit* (de natura, & gratia cap. 5.), ubi inquit; prævenit, ut vocemur, subsequitur, ut glorificemur. Prævenit, ut pie vivamus. subsequitur, ut cum illo semper vivamus. Ceterum respectu nostrum proprie potest omnis gratia vocari præveniens, quia quidquid in nobis boni est ab initio usque in finem, Dei munere venit. Unde Apostolus (I. Cor. IV. 7.) *Quid habes, quod non accepisti?*

8. Denique celebris est divisio gratiæ in efficacem, qua nempe homo infallibiliter bonum operatur; & sufficientem, qua homo instructus bonum quidem operari potest, non tamen reipsa operatur; sed hæc gratiæ divisio uberem dicendi materiam nobis inferius suppeditabit. De his, aliisque gratiæ divisionibus copiose pro more suo agit Thomas de Lemos in *Panoplia gratiæ* Lib. IV. Part. I. tract. 7. & 8.

C A P U T II.

Demonstratur gratiæ Christi necessitas, tum ad bene operandum, tum etiam ad credendum, adversus Pelagianos, & Semipelagianos.

9. Prænotandum est, nos hic loqui solum de operibus bonis ordinis supernaturalis, cujusmodi sunt justorum opera meritoria vitæ æternæ, & quædam etiam bona peccatorum opera, præcipue quando ad conversionem disponuntur. Hujusmodi opera bona dici etiam solent opera *salutaria*, quæque ad pietatem, & salutem æternam pertinent. Non autem sermo hic est de operibus bonis mere naturalibus, quæ etiam sine ulla gratia fieri possunt, inferius ostendemus.

PROPOSITIO I.

Ad initium, progressum, & consummationem boni operis salutaris necessaria est Christi gratia.

10. Prob. I. ex Sacris Litteris, quæ omnia opera nostra Deo tribuunt. Ps. LXXXVI. *Dixi nunc cæpi; hæc mutatio dexteræ excelsi.* Is. XXVI. 12. *Omnia opera nostra operatus es nobis, Domine;* quod quamquam de omnibus operibus generatim dictum est, potiori tamen jure de operibus salutaribus intelligi debet, quæ specialiter opus Dei sunt. Rom. IX. 16. *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* In epistola S. Jacobi I. 17. *Omne donum perfectum desursum est;* & infinita hujusmodi occurrunt, ut plura non solum ingratus, sed Scripturis omnibus contrarius esse debeat, qui omnia, quæ habet, bona usque ad ultimam, ut ita dicam, fibræ, Deo in acceptis non referat.

11. Inviçtissimum est etiam illud argumentum, quod Apostolus Paulus suppeditat dicens I. Corinth. IV. 7. *Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non accepisti?* Atqui si vel initium, vel progressus, vel consummatio operis nobis esset, jam aliquid haberemus a Deo non acceptum, & de quo proinde possemus gloriari: ergo &c. Unde & Sanct. Martyr. Cyprianus (Lib. III. *Testimoniorum ad Quirinum* c. 4. ap. S. Aug. de *Præcl. Sanct.* c. 4.) inferebat, *in nullo nobis esse gloriandum, quoniam nostrum nihil sit.* Accedit etiam antiqua Ecclesiæ traditio, quam recte S. Augustinus ex communibus fidelium precibus colligebat, hæc poscerentur a Deo, nisi ab illo donaretur, ut fierent (a).

12. Ex his patet, quam merito Pelagii hæresis fuerit tum in Synodo Diospolitana, tum in pluribus Africanis, tum a Summis Pontificibus Innocentio, & Zosimo, utpote contraria luculentissimis Scripturæ, & Patrum testimoniis, orationis, & gratiarum actionis necessitatem evertens, ac denique diabolicam superbiam in nobis & excitans, & fovens, unanimum Ecclesiæ consensu damnata. Quæ etiam condemnatio fuit in Concilio Trident. verbis confirmata Sess. VI. Can. 2. „ Si quis dixerit ad hoc solum divinam gratiam per Christum Jesum dari, ut facilius homo juste vivere, ac vitam æternam promereri possit: quasi per liberum arbitrium sine gratia utramque, sed ægre tamen, & difficulter possit, anathematizatus sit“.

PRO-

(a) Vid. potissimum epist. S. August. ad Vitalem 217. al. 107. Cæterum si quis Sanctorum Patrum testimonia legere cupit, adeat inter alios Nat. Alexandrum Dissert. XII. in Sec. V., Hyac. Serry in *Augu-*

stino vindicato cap: 20. & seq.; & pro Patribus Ecclesiæ Græcæ Franc. Hallerium in sua *Theologia Græcorum vindicata* circa universam materiam gratiæ cap. 8.

PROPOSITIO II.

Fides salutaris, ejusque initium; immo ipsi primi credulitatis affectus sunt dona gratiæ, contra errorem Semipelagianorum.

15. Hæc propositio iisdem momentis, quibus superior demonstrari potest. Sed præterea Christus Dominus Joann. cap. IV. 29. inquit: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille;* & ver. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Quæ verba spectare peculiariter ad fidem, quam nemo habere potest sine gratia, ipse Christus Dominus ibidem declarat dicens vers. 65. „ Sed sunt quidam ex „ vobis, qui non credant --- propterea dixi vo- „ bis, quia nemo potest venire ad me, nisi fue- „ rit ei datum a Patre meo. *Uterius idem Sal- vator noster apud Matth. XI. 25.* „ Confiteor, „ inquit, tibi Pater Domine cæli, & terræ, quia „ abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, „ & revelasti ea parvulis. Ita Pater, quoniam sic „ fuit placitum ante te --- & nemo novit filium, „ nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi fi- „ lius, & cui voluerit filius revelare“. Quæ verba manifeste dicta sunt de revelatione interna, & de ea gratia, quæ ad assentiendum mysteriis fidei nos movet; nam revelatio externa vèdum parvulis, idest rudibus, sed etiam, immo multo magis sapientibus facta fuerat.

14. Uterius Apostolus Paulus Ephes. II. 8. Gratia, inquit, estis salvati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est. *Et ad Phil. I. 29.* Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini; quibus verbis inquit S. Augustin. (de Præd. SS. cap. 2.) utrumque ostendit Dei donum, quia utrumque dixit esse donatum; & 2. Cor. III. 5. Non quod sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. *Quo ex loco ita S. Aug. argumentatur* (de Prædest. SS. cap. 2.): „ Attendant hic, & verba ista perpendant, qui putant ex nobis esse fidei cœptum, & ex Deo esse fidei supplementum. Quis enim non videat, prius esse cogitare, quam credere? Nullus quippe credit aliquid, nisi prius cogitaverit esse credendum“. Ac denique, ne omnia persequar in infinitum, huc etiam mirifice facit testimonium superius allatum (1. Corinth. 4.): „ Quid habes „ &c.; quo præcipue testimonio, inquit S. August. „ (de Præd. SS. cap. 5.), etiam ipse convictus sum, cum similiter errarem, putans fidem, qua in Deum credimus, non esse donum Dei, sed a nobis esse in nobis, & per illam nos impetrare Dei dona, quibus temperanter, & iuste, & pie vivamus in hoc sæculo“.

15. Denum propositio nostra hac ratione probatur (ex S. Aug. de Præd. SS. c. 2.). Si fi-

dei initium, vel aliquis pius credulitatis affectus, desiderium, aut cogitationes salutare essent in nobis sine gratia, jam aliquo modo ipsam gratiam promeremur; quis enim dicat, eum, qui cœpit credere, ab illo, in quem credit, nihil mereri? Hoc autem jam damnatum fuerat in Pelagio, quando scilicet, ne damnaretur ipse, damnavit in Synodo Palæstina hanc propositionem, gratiam secundum merita nostra dari.

16. Accedit & illud maxime absurdum, ut idem S. Doctor notavit, hominem quasi componere cum Deo: „ ut partem sibi vindicet, atque illi „ partem relinquat; & quod est elatius, primam „ tollit ipse, sequentem dat illi, & in eo quod „ dicit esse amborum priorem se facit, posterior „ rem Deum“.

17. Postremo cum fides, ejusque initium, vel desiderium sint prima nostræ salutis initia, si ad hæc gratia minime necessaria foret, sequeretur, falsam esse Apostoli sententiam dicentis Roman. XI. 55.: „ Quis prior dedit illi, & retribuatur ei? „ quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipsum, „ & in ipso sunt omnia“.

18. Merito igitur perniciosissimus hic error fuit pluribus canonicis in Concilio Arausicano proscriptus, præcipue autem c. 5. his verbis: „ Si quis „ sicut augmentum, ita etiam & initium fidei, „ ipsunque credulitatis affectum, quo in eum credimus, qui justificat impium... non per gratiæ donum, idest per inspirationem Spiritus Sancti, corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse dicit, apostolicis dogmatibus adversarius approbatur. *Et can. 7.* Si quis per naturæ vigorem bonum aliquid, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare, ut expedit, aut eligere, sive salutari, idest Evangelicæ prædicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione, & inspiratione Spiritus Sancti, qui dat omnibus suavitate in consentiendo, & credendo veritatem, hæretico fallitur spiritu. *Quod etiam confirmatum est a Conc. Trid. sess. VI. can. 5. his verbis:* Si quis dixerit sine præveniente Spiritus Sancti inspiratione, atque ejus adjutorio hominem credere... posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit“.

19. Obj. primo Pelagiani contra I. Prop. (apud S. Aug. Lib. II. De peccat. & remiss. c. 15., & S. Hieron. Lib. I. Dial. adv. Pel.). Nihil in sacris litteris frequentius occurrit, quàm divinum mandatum de vitis omnibus declinandis, sectandisque virtutibus: atqui hoc frustra nobis præciperetur, nisi in nostra esset naturali potestate: ego sine gratia &c.

20. Resp. cum S. Thoma (1. 2. quæst. 109. art. 4. ad 2.), hoc esse in nostra potestate supposita gratia divina, quæ nulli deest, nisi in pœnam præcedentis, aut saltem originalis peccati; non autem in potestate liberi arbitrii nude sumpti.

„ Illud, *inquit*, quod possumus cum auxilio di-
 „ vino, non est nobis omnino impossibile, secundum
 „ illud Philosophi (in III. Ethic.): quæ per
 „ amicos possumus. *Et* 2. 2. q. 2. art. 4. *al* 1.
 „ Ad multa, *inquit*, tenetur homo, ad quæ non
 „ potest sine gratia reparante, sicut ad diligen-
 „ dum Deum, & proximum, & similiter ad cre-
 „ dendum articulos fidei; sed tamen hoc potest
 „ cum auxilio gratiæ: quod quidem auxilium qui-
 „ buscum divinitus datur, misericorditer datur,
 „ quibus autem non datur, ex justitia non datur
 „ in pœnam præcedentis; aut saltem originalis pec-
 „ cati “. Hinc etiam illa celebris S. Augustini
 „ oratio, qua adeo offensus fuit Pelagius: *Domine*
 „ *da, quod iubes, & jube quod vis* (Lib. V. *Confess.*
 „ cap. 51.). Immo Deus ipse, postquam Israe-
 „ litis mandata dedit, manifeste significavit, se etiam
 „ gratiam suam largiri, ut ea observent Deut. V.
 „ 29.: *Quis det talem illos habere mentem, ut ti-*
 „ *meant me, & custodiant mandata mea?*

21. *Iust.* Poterit saltem homo ex propriis viri-
 „ bus Deum orare, ad impetrandum auxilium ne-
 „ cessarium; unde regius Psaltes dicebat in Psal.
 „ LXXXVII. *Mane oratio mea præveniet te*: a-
 „ deoque poterit saltem aliquod initium boni operis
 „ a se habere.

22. *Resp.* cum S. Aug. (ep. 194. al. 265. c.
 „ 4.), „ etiam ipsam orationem inter munera gra-
 „ tiæ reperiri. Quid enim oremus, ait Doctor
 „ gentium (*ad Rom. VIII. 26.*), sicut oportet,
 „ nescimus; sed ipse Spiritus interpellat pro no-
 „ bis gemitibus inenarrabilibus. Quid est autem
 „ interpellat, nisi interpellare nos facit? *Hinc i-*
 „ *dem Psalmista ait in Ps. LVIII.*: Deus meus,
 „ misericordia ejus præveniet me “.

25. *Ob.* 2. Apostolus Paulus ad Rom. II. 1. *Gen-*
 „ *tes, inquit, quæ legem non habent, naturaliter*
 „ *ea, quæ legis sunt, faciunt*: ergo sine gratia per
 „ solam naturam possunt divina mandata adimpleri
 „ (ita Pelagius in *Comment.* ad hunc locum, ac in
 „ *epist.* ad Demetriadem, & *Cassianus Collat. XIII.*).

24. *Resp.* *Dist. naturaliter*, idest gratia seposi-
 „ ta, nego; gratia reparante, & confortante naturam,
 „ conc. Ita explicat verba Apostoli S. Thomas *Lect.*
 „ 3. in hunc locum, inquiens: „ exponendum est
 „ *naturaliter, idest per naturam gratiæ reform-*
 „ *matam*; loquitur enim de gentibus ad fidem
 „ conversis, quæ auxilio gratiæ Christi cœperant
 „ moralia legis servare. Vel potest dici *natura-*

„ *liter, id est per legem naturalem, ostenden-*
 „ *tem eis, quæ sit agendum*... Et tamen non
 „ excluditur, quin necessaria sit gratia ad moven-
 „ dum affectum: sicut etiam per legem est cog-
 „ nitio peccati (ut dicitur Rom. III. 20.), & ta-
 „ men ulterius requiritur gratia ad movendum af-
 „ fectum “. Hanc doctrinam hausit Angelicus a
 „ S. August., qui *Libro de Spir., & Litt. cap. 27.*
 „ hunc Apostoli locum explicans: „ non quod per
 „ naturam, *inquit*, negata sit gratia, sed potius
 „ per gratiam reparata natura. *Et ex S. Prospe-*
 „ *ro, qui contra Collatorem cap. 10. inquit*: De
 „ his Apostolus loquitur, in quorum cordibus Deus
 „ digito suo, idest Spiritu Sancto scribit novum
 „ testamentum, ut legis plenitudinem, & opera
 „ charitatis naturaliter exequantur, reformata sci-
 „ licet, renovataque natura “.

25. Nec vero ab hac interpretatione amplecten-
 „ da, quæ non solum Ss. Augustini, & Thomæ,
 „ sed plurimum aliorum Ss. Patrum, & Interpretum
 „ est (a), nos absterreat condemnatio propositionis
 „ 25. Mich. Baji: *Cum Pelagio sentiunt, qui te-*
 „ *ctum Apostoli ad Rom. II. Gentes &c. intelligunt*
 „ *de gentibus fidei gratiam non habentibus*. Cer-
 „ tum est enim, Romanos Pontifices nostram inter-
 „ pretationem tot Sanctorum Patrum, & melioris no-
 „ tæ Interpretum suffragiis confirmatam, damnare
 „ nunquam voluisse, sed Baji audaciam duntaxat
 „ compescere intenderunt, qui aliam interpretati-
 „ onem hæreseos Pelagianæ notæ, infamare audebat,
 „ dicens: *cum Pelagio sentiunt &c.*; quod certe
 „ temeritate non vacat, neque enim desunt aliqui Ss.
 „ Patres, & Interpretes non ignobiles, qui verba A-
 „ postoli non intelligunt de gentibus ad fidem non
 „ conversis; in eo tamen a Pelagio quamlongissime
 „ recedunt, quod ceaseant gentes sine fide, & sine
 „ gratia non omnia, sed aliqua duntaxat legis præ-
 „ cepta servasse, eaque quantum ad substantiam solum,
 „ & ordine pure naturali, non autem salutari-
 „ ter, aut meritorie (b).

26. *Dices.* Apostolus loquitur de gentibus quæ
 „ legem non habebant; sed gentiles ad fidem Christi
 „ conversi utique legem habebant: ergo de iis non
 „ loquitur, sed de Gentilibus idololatriæ.

27. *Resp.*, fuisse gentiles, qui Christi adven-
 „ tum præcesserunt, Job, Melchisedech, Ninivitas
 „ &c., & qui certe nullam legem scriptam habebant,
 „ ea tamen, quæ legis sunt, salutari Christi gratia
 „ adjuti faciebant. Præterea etiam de aliis gentibus
 „ ad

(a) Ita sentiunt Ambrosius, Prosper, Fulgentius, Hugo,
 „ Lombardus, Hervæus, Carthusianus, alique complures
 „ latini apud Estium *Comment.* in hunc locum. Ex
 „ Græcis autem S. Jo. Chrysostomus *Homil. V.* in
 „ *epist.* ad Rom. *Gentiles, inquit, hic appellat* (Apo-
 „ stolus) non eos, qui idololatriæ essent, sed eos, qui
 „ Deum colerent, qui nature legi parentes, exceptis Ju-
 „ daicis cæremoniis, ea tantum, quæ ad pietatem confer-
 „ rent, observarent, qualis erat Melchisedech cum suis
 „ omnibus, qualis erat Job, quales erant Ninivite, qua-

lis erat Cornelius. Qui plura desiderat in hujus rei con-
 „ firmationem, adeat Estium loc. cit., & *Nat. Alex. in*
 „ *Sæc. V. Diss. XXII.*

(b) S. Prosper *contr. Coll. cap. X.* quamquam dictum
 „ Apostoli velit intelligendum esse de his, qui ex præ-
 „ putio sunt vocati, facile tamen concedit, etiam intel-
 „ ligi posse de alienis a gratia Christi, qui aliqua ad
 „ temporalis vite utilitatem ad similitudinem mandatorum
 „ legalium proprio judicio sanciebant.

ad fidem conversis post Christum Apostolus dicere potuit, quod *legem non habebant*, vel quia tunc temporis lex Christi novum scripta erat, vel quia lex Christi in spiritu potissimum sita est, non in littera. Denique, ut omnium probabilius opinatur Estius, ea verba, *quæ legem non habent*, dicta sunt ad exprimendum epitheton gentium, sicuti *legem habere* est epitheton Judæorum. Non enim Gentes ad fidem conversæ legibus cærimonialibus Judæorum obstringebantur.

28. Dices iterum. Exemplum Jobi nobis ostendit, Gentes sine gratia potuisse totam legem adimplere. Si enim Job gratia Dei adjutus omnes illas gravissimas tentationes superasset, potuisset Satan Deo ipsam laudanti respondere: *Sine eum suis mecum viribus decertare, & non resistet*; cum ergo id Satan non responderit Deo, colligere possumus, Jobum nullo adjutum præsidio divino victoriam de Satana reportasse.

29. Resp. Huic argumento sibi a Cassiano objecto respondebat S. Prosper *Contr. Collat. cap. 15.*, sine dubio patientiam, & victoriam Jobi a Deo fuisse, *a quo est salus justorum, & qui protector eorum est in tempore tribulationis*. Immo id ipsum fatebatur sæpius ipse Job, ut cum suis amicis eum irridentibus respondebat cap. XII. 4. *Qui deridetur ab amico suo, sicut ego, invocabit Deum, & exaudiet eum*; & cum fiducia plenus dicebat: *Scio, quia Redemptor meus viri, &c.* Nec tamen propterea meritum victoriæ non habuit, quia, ut inquit S. Prosper, *illa mirabilis in tanta afflictione patientia, & Dei adjutorio, & libero hominis adscribebatur arbitrio*. Ea autem est Satanæ superbia, ut mirum non sit, eum præsumpsisse, posse se homines etiam divino auxilio suffultos superare.

30. Ob. 5. Plura sunt Sac. Litterarum testimonia, quibus declaratur, saltem initium boni operis esse a nobis, quo posito gratiam Dei promeremur. Libro 2. Paralipom. cap. XV. 2. dicitur: *Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo, si quaesieritis eum, invenietis*. Ps. LXXX. 11. dicit Dominus: *Dilata os tuum, & implebo illud*. Cui simile illud Ps. CXVIII. *Os meum aperui, & attraxi spiritum quia mandata tua desiderabam*. Isaiæ XXX. 18. *Expectat Dominus, ut misereatur vestri*. Zach. I. 5. *Convertimini ad me . . . & convertar ad vos*. Prov. XVI. *Homini est animam præparare*. In novo etiam testamento idem sæpius insinuat. Lucæ XI. 9. *Quærite, & invenietis*. Jac. IV. 8. *Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis*: & plura hujus generis afferri possent.

31. Resp. (cum S. Thoma 1. 2. q. 109. art. 6. ad 1., post S. Augustinum *de grat.*, & *lib. arb. c. 15.*, & *lib. 2. ad Bonif. cap. 9.*) hæc

(a) Concilium Trident. sess. VI. *de Justif. cap. 5.*, In Sacris litteris, inquit, cum dicitur: *convertimini ad me, & ego convertar ad vos*, libertatis nostræ

omnia Scripturæ loca significare, conversionem ad Deum fieri quidem per liberum arbitrium, sed non sine Deo ipsum, ad se convertente. Hinc eædem sacræ litteræ aliis in locis non solum operis consummationem, sed etiam initium, & ipsam præparationem Deo largitori omnium bonorum adscribunt. Et sicut in Ps. LXXX. dicitur: *Dilata &c.*, ita in Ps. 52. habetur: *Domine labia mea aperies*. Quemadmodum Zach. 1. dicit Dominus: *convertimini &c.* ita ab opposito in Ps. 79. nos dicimus Deo: *Deus virtutum convertet nos*; & Jerem. XXXI. 18.: *Convertet, & convertar . . . postquam enim convertisti me, ego penitentiam*; ac Threu. ult. 21. *Convertet nos Dominus ad te, & convertemur (a)*. Christus Dominus nos hortatur Luc. XI. ad quærendum, pulsandum, petendum, sed Apostolus nos monet, id non fieri sine Spiritu S. gratia. *Nam quid oremus*, inquit Rom. VIII. *sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Et 1. ad Cor. XII. 5.: *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto*. Ezech. XVIII. 52. præceperat Deus: *Facite vobis cor novum, & spiritum novum*; post autem id non obtineri, nisi ipso donante, declarat cap. XXXVI. 26. dicens: „Dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio cordis vestri; & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum &c.“

32. Resp. secundo cum eodem S. Thoma (1. 2. q. 112. art. 2.), hæc omnia Scripturarum loca posse intelligi de præparatione ad gratiam habitualementem, ad quam disponitur per liberum arbitrium, motum, & excitatum a Deo, non autem de præparatione ad gratiam actualem. „Præexistitur, inquit, ad gratiam (*habitualementem*) aliqua gratiæ præparatio, quia nulla forma potest esse nisi in materia disposita. Sed si loquamur de gratia secundum quod significat auxilium Dei moventis ad modum, sic nulla præparatio requiritur ex parte hominis, quasi præveniens divinum auxilium, sed potius quæcumque præparatio in homine esse potest, est ex auxilio Dei moventis animam ad bonum, & secundum hoc ipse bonus rectus liberi arbitrii, quo quis præparatur ad donum gratiæ suscipiendum, est actus liberi arbitrii moti a Deo. Et quantum ad hoc dicitur homo se præparare &c.“

33. Inst. S. Paulus Apostolus Roman. VII. 18. inquit: *Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio*: scilicet, ut explicabat Cassianus (*Collat. XIII. c. 9.*), ex nobis bonarum voluntatum prodeunt principia, quæ tamen nisi a Deo dirigantur, ad consummationem virtutum pervenire non possumus.

34. Resp. (cum S. Prosper *contra Collat. c. 4.*),

„admonemur; & cum respondemus: *converte nos Domine ad te, & convertemur*, Dei nos gratia præveniri consitemur“.

4.), hunc Apostoli sensum, ut cum donatum nobis fuerit bonum velle, non statim inveniamus & facere, nisi petentibus, quærentibus, atque pulsantibus; qui dedit desiderium, præstet effectum. Ceterum idem Apostolus ad Philipp. II. 13. Deus est, inquit, qui operatur in vobis velle, & perficere.

55. Inst. 2. Christus Matth. VII. 6. Apostolis inquit: „Nolite Sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos; &c. X. 11. In quacunque civitatem, aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit, & ibi manete &c.“ Quibus verbis videtur clare significari, esse aliquos dignos, quibus Evangelium enuncietur; hæc autem dignitas non potest esse, nisi ex operibus factis sine gratia, adeoque &c.

56. Resp. In primo loco nihil aliud Apostolis præcipi, nisi non esse sancta religionis nostræ mysteria hominibus profanis, & impuris communicanda, ne forte conculcent ea pedibus suis, ut ibidem subditur. Cap. autem X. videtur Christum solum præcepisse Apostolis, ut apud eos divitesarentur, qui inter Judæos digni erant, dignitate famæ externæ, non autem dignitate occulta morum; ne scilicet, si ad infames homines divertissent, male & ipsi audirent. Hospes, inquit S. Hieronymus hunc locum explicans, fama eligendus est populi, & iudicio vicinorum, ne prædicationis dignitas suscipiens infamia deturpetur. Vel fortasse, cum ibi de Judæis tantum sermonem habeat Christus, aliqui etiam digni esse poterant Evangelii prædicatione ex meritis gratiæ, & justitiæ per fidem in Christum venturam.

57. Nec obstat quod subdit ibidem Salvator; Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam. Hæc enim verba hunc sensum habent: Si Deus fecerit domum illam dignam gratiæ suæ prædestinatione; non autem quod a Deo inventa fuerit digna; Deus enim, ut Lib. V. cont. Jul. cap. 3. n. 13. ait S. Augustinus, neminem dignum eligit, sed eligendo facit dignum; & ut dicitur Act. XIII. 48., prædicante Paulo crediderunt, non qui jam digni ex se erant, aut dispositi, quotquot erant præordinati ad vitam æternam.

58. Inst. 5. Scripturæ nonnulla exempla suppeditant eorum, qui suis bonis operibus gratiam a Deo promeruerunt. Primo Cornelius Centurio eleemosynis, & orationibus promeruit admoneri ab Angelo, ut Petrum accerseret, a quo de Evangelio edoceretur (Act. c. X.). Secundo Zachæus Publicanorum Princeps desiderio videndi Christum, ipsum domi suæ hospitem, & salvatorem habere promeruit (Luc. XIX.). Unde S. Ambrosius (Lib. I. de Cain. & Abel. cap. 8.) studio suo eam Domini gratiam impetrasse, ait. Tertio idem dici potest de beato illo Latrone, qui ob Christi auxilium invocatum: Domine memento mei, &c., audire meruit: Hodie mecum eris in Paradiso (Luc. XXIII.). Quarto Christus Dominus Centu-

rius fidem admirans, & laudans dicebat Matth. VIII. 10. Non inveni tantam fidem in Israel. Si autem illa fides fuisset donum Dei, potius dicendum erat Christo, non dedi tantam fidem in Israel: nec tunc ulla erat vel admirationis, vel laudis causa. His exemplis abutebatur Cassianus, ut probaret aliquod fidei initium in nobis præcedere (Collat. XIII.). His addi etiam potest historia Basilidis, qui, ut refert Eusebius (lib. VI. Hist. Eccl. c. 5.), cum virginem Potamiænam ad supplicium ductam ab impudicorum hominum petulantia tutatus esset, religiosi officii mercedem ab ea recepit, illi enim non multo post apparens, & fidem, & martyrii coronam ei impetravit.

59. Resp. neminem ex his, aut aliis, qui similiter afferri possent, solis suis viribus, & sine Dei auxilio fuisse gratiam promeritum. Manifestissime credendum est, inquit Conc. Arausica. Can. 25., quod & illius latronis, quem Dominus ad Paradisi Patriam evocavit, & Cornelii Centurionis, ad quem Angelus Domini missus est, & Zachæi, qui ipsum Dominum suscipere meruit, illa tam admirabilis fides non fuit de natura, sed divinæ largitatis donum. Et quidem Cornelium Centurionem aliquam habuisse fidem in Christum, quando orabat, & eleemosynam largiebatur, pro certo habet S. Augustinus (de Præd. SS. cap. 7.), & post ipsum Sanctus Thomas (2. 2. quæst. 10. art. 4. ad 3.); alioquin, quomodo orationes ejus, & eleemosynæ potuissent esse acceptæ Deo, ut ididem (vers. 4. innuitur), cui sine fide impossibile est placere? Aliquam autem Messiae notitiam homo ille Romanus potuit ex diuturna cum Judæis conversatione haurire. Zachæum etiam, & Latronem fuisse Dei gratia præventos, ostendit S. Prosper contr. Coll. cap. 6.

40. Simili modo verba S. Ambrosii de Zachæi studio intelligenda sunt, non secusa Dei gratia, sed eadem præveniente excitato; nam eodem libro cap. ult. inquit: Quidquid sanctum cogitaveris, Dei munus est, Dei inspiratio, Dei gratia.

41. Verba, quæ Christus de Centurione dixit, debent cohærenter ad alia explicari, quibus sæpius gratiæ necessitatem, & efficaciam ostendit, ut cum dixit Joan. VI. 43.: Nemo potest venire ad me, utique per fidem, nisi Pater meus traxerit eum. Et 66.: Nemo potest venire ad me, nisi datum fuerit ei a Patre meo; quibus, & aliis plurimis luce meridiana clarius apparet, fidem Centurionis totam fuisse donum gratiæ divinæ, qua tamen non tollitur humanum arbitrium, ac proinde nec laus, & præmium; sed ita, ut qui gloriatur, non in se ipso, sed in Domino gloriatur.

42. Ad exemplum autem Basilidis resp. cum Estio (in II. Dist. 26. §. 56.), Deum fidei, & martyrii gratiam contulisse Basilidi intuitu Potamiæne pro ipso orantis, non intuitu Basilidis aliqui a Deo promerentis. Et quantum dici potest, Basilidem aliquid a Potamiæne profuisse,

non tamen sequitur, eum promeruisse etiam apud Deum; neque enim est eadem ratio inter homines, ac homines, & inter homines, ac Deum; unde ita colligi non potest, Basilides meruit orationes Potamiænæ; hæc autem promeruerunt Basilidi gratiam: ergo &c. Non inquam, cujus ratio est, quia Potamiæna aliquod beneficium a Basilide recepit, Deus autem nullum; & aliqua proportio erat inter beneficium Potamiænæ exhibitum, & mercedem ab ea redditam, nulla autem inter opus a Basilide perpetratum, & Dei gratiam. Addi tamen potest, Basilidem non naturali tantum operis honestate, sed gratia Dei præventiva Potamiænæ ab impurorum hominum protervia defendisse, atque adeo hoc charitatis opere uberiora auxilia ad martyrium promeruisse.

45. Inst. 4. Apostolus Paulus I. ad Tim. 1. 15. *Misericordiam, inquit, consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate*: si ergo aliquod fuit apud Deum meritum ignorantia, multos magis &c.

44. Resp. particulam *quia* ab Apostolo usurpata non designare causam meritoriam gratiæ, sed solum circumstantiam quamdam Pauli defectum diminuentem, & aliqua ex parte excusantem, eo modo, quo Christus Lucæ XXIII. orabat pro suis crucifixoribus dicens: *Pater dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt*.

45. Inst. 5. Matth. XXV. 15. Christus significat gratiæ suæ distributionem sub parabola hominis peregre proficiscentis, qui „ uni dedit quinque ta- „ lenta, alii autem duo, alii vero unum, uni- „ cuique secundum propriam virtutem: *quæ verba ita S. Hilar. illustrat*: non ad dividendum referenda diversitas est: ait enim unamquemque „ secundum virtutem suam accepisse; ergo &c.

46. Resp. S. Thom. (2. 2. q. 24. art. 5. ad 1.), quod illa virtus, secundum quam sua dona Deus „ dat unicuique, est dispositio, vel præparatio „ præcedens, sive conatus gratiam accipientis. „ Sed hanc etiam dispositionem, vel conatum præ- „ venit Spiritus Sanctus movens mentem hominis, „ vel plus, vel minus secundum suam voluntatem. Unde Apostolus dicit ad Coloss. 1. 12. qui „ dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in „ lumine: & *idem Apostolus ad Eph. IV. 7., inquit*, unicuique nostrum data est gratia secundum „ mensuram donationis Christi“. Hinc verba S. Hilarii ita explicari debent, ut immediate quidem diversa distributio gratiæ ad diversam recipientium dispositionem referatur, mediate tamen ad ipsum Deum, a quo est diversa accipientium virtus.

47. Obj. 4. (cum Cassiano Collat. XIII. c. 12.).

(a) Hoc loco ad S. Justinum denigrandum utitur Casaubonus in suis *Exercitat. contra Baronium*. Vid. *Epist. Select.* Richardi Simonii 14. Tom. III., etiam Card. Sfondrati in *Nodo præd. dissoluto*. Jacobus Payva in *Explicat. orthodoxis*, & alii in Semipelagianis-

In lib. III. Reg. VIII. dicitur, voluisse David „ æ- „ dificare domum nomini Domini Dei Israel; cui „ *Dominus dixit*: Quod cogitasti in corde tuo æ- „ dificare domum nomini meo bene fecisti... ve- „ runtamen tu non ædificabis mihi domum“. Unde sic colligitur: cogitatio illa fuit certe bona, alioquin Deus eam minime laudasset; atqui tamen a Deo non fuit; si enim Deus eam inspirasset, eidem non negasset effectum, ergo &c.

48. Resp. cum S. Prospero (*cont. Collatorem* cap. 12.), illam Davidis voluntatem, & fuisse bonam, & fuisse a Deo, quamquam Deus occulto iudicio suo noluit, eam voluntatem, quam ipse inspiraverat, adimpleri, cujus rei plura affert idem S. Prosper exempla; ut cum Deus Apostolis bonam voluntatem inmisit prædicandi Evangelium omni creaturæ & postea vetuit eos loqui verbum in Asia, & ire in Bithyniam (Act. XVI. 6. & 7.). Ecclesia etiam orat quotidie pro infidelibus, & hoc acceptum est coram Deo, „ & tamen quod „ pro omnibus petitur, non pro omnibus obtinetur; nec est iniquitas apud Deum, qui sæpe „ postulata non tribuit, quæ postulare donavit“. Et celebre est præceptum datum Abraham, ut filium suum Isaac immolaret, cujus tamen præcepti adimpletionem Deus ipse novo mandato prohibuit.

49. Obj. 5. plura Sanctorum Patrum testimonia, qui aperte, vel totum opus bonum, vel aliquod saltem boni operis initium, nostro libero arbitrio adscribunt. Et primo Hermas in *Pastore* (*Similitudine* VIII. num. 9.) „ Quorum *inquit*, „ viderat Dominus puras mentes futuras, & ser- „ vituros ei ex totis præcordiis, illis tribuit pœ- „ nitentiam“. Secundo S. Justinus M. arbitratus est, sine ulla plane gratia posse homines recte, honesteque vivere; nam in Apol. 1. (alias II. n. 46.) „ Quicumque, *ait*, cum ratione, ac verbo vixere „ Christiani sunt, quamvis athei, & nullius „ numini cultores habiti sunt; quales inter Græ- „ cos fuere Socrates, Heraclitus, atque iis simi- „ les (a)“. Tertio Clemens Alex. fuisse veteres Philosophos a Philosophia iustificatos, scribit Lib. 1. *Stromatum*; & Lib. VII. „ Philosophia Græ- „ ca, *inquit*, velut præpurgat, & præparat ani- „ mam ad fidem accipiendam, supra quam veri- „ tas cognitionem ædificat“. Quarto S. Ambrosius in Lucam Lib. IX. sic loquitur: *Non enim dormientibus divina beneficia, sed observantibus deferuntur*; & L. V. *Hexameron* cap. 24. de Petro post negationem *inquit*: *Idem tamen post galli cantum fortior, & jam dignus quem Christus aspiciat*. Ac demum in secunda Apologia David cap. 11. „ *Ecclesia inquit*, meruit gratiam a Chri- „ sto

num propensi, eodem mire triumphant. Solent item plura loca ex Sancto Justino citari de prompta ex *Quest.*, & *respons. ad orthodoxos*, sed certum modo omnibus est, opus illud auctoris esse Pelagianum. Confer adnot. præviam editoris Maurini.

sto, quia Verbum Dei quæsit, desideravit.
 „ Quinto S. Hieronym. Libr. III. Dialog. cont.
 „ Pelag. n. 1. ait: Justitia, labore, & industria,
 „ ac diligentia, & semper super omnia Dei clem-
 „ entia custoditur, ut nostrum sit rogare, illius
 „ tribuere quod rogatur, nostrum incipere, illius
 „ perficere, nostrum offerre, quod possumus, il-
 „ lius implere, quod non possumus (a)“. Sexto
 Optatus Milevitanus Lib. II. „ Est enim, inquit,
 „ Christiani hominis, quod bonum est, velle, &
 „ in eo, quod bene voluerit, currere, sed homi-
 „ ni non est datum perficere... quia nostrum est
 „ velle, nostrum est currere, Dei autem perfec-
 „ re“.

50. Resp. Ad. 1. Nihil aliud docere Pastorem
 Herimæ, nisi Deum concedere gratiam pœnitenti-
 tiæ hominibus bene ad eam dispositis; non autem
 has bonas hominum dispositiones ex nobis esse si-
 ne ulla gratia Dei. Addi potest cum S. Propero
 contra Collat. cap. XIII. n. 42., testimonium Her-
 mæ nullius esse auctoritatis. Et reipsa liber Her-
 mæ fuit a Gelasio P. in apocryphis numeratus (b).

51. Ad 2. S. Justinus Socratem, Heraclitum,
 eorumque similes vocat Christianos, non quod pu-
 taverit, istorum opera fuisse salutaria, seu ad sa-
 lutem utilia, quod absque gratia fieri non potest;
 sed ut ostenderet, ea, quæ veteres Philosophi re-
 cte, sapienterque docuerunt, vel egerunt, ad Re-
 ligionem Christi quodammodo pertinere; quia hæc
 a recta eorum ratione promanabant, quæ est di-
 vine rationis, seu Verbi participatio quædam.
 Quamobrem in Apol. II. n. 10. „ Quæcumque
 „ ait, præclare unquam dixere, aut excogitavere
 „ Philosophi, aut legumlatores, hæc invento, &
 „ considerato aliqua ex parte Verbo elaborarunt.
 „ Et n. 15. Quæcumque apud alios omnes præ-
 „ clare dicta, ea nostra sunt Christianorum“. Cæ-
 terum gratiæ necessitatem, & gratuitatem multis
 in locis prædicavit S. Martyr. Instar omnium ea
 sint; quæ habet in Dial. cum Triphone n. 102.,
 ubi citans verba Psalm. XXI. 11. „ Deus meus
 „ es tu, ne discedas a me, inquit: Docet, in
 „ Deum, qui omnia creavit, sperare omnes de-
 „ bere, & ab eo solo salutem, & auxilium quæ-
 „ rere“ (Vid. præf. Opp. S. Justini præfixa P.
 II. c. 7., & Nat. Alexander Dissert. VI. in Sæc.
 II.).

52. Ad 3. Clemens Alex. tribuit quidem Philo-
 sophiæ aliquam dispositionem ad fidem, & justi-
 ficationem, sed omnino remotam, negativam, im-
 propriam, & nullo pacto cum ipsa fide, vel ju-
 stificatione conjunctam: quatenus homines Philo-

sophiæ beneficio nonnullis præjudiciis, & errori-
 bus declinatis, veluti uno gradu, ut idem Cle-
 mens loquitur Lib. 1. Strom., ad fidem accede-
 re videbantur. Veruntamen hujus dispositionis ne-
 gativæ nullam a Deo haberi rationem, vel ex eo so-
 lo luculenter apparet, quod sapientissimi Philoso-
 phi fæere justo Dei judicio in tenebris gentilitatis,
 & in umbra mortis relictis, a quibus gratuita
 Dei bonitate rudes aliqui, & flagitiosi homines
 fuerunt evocati (Vid. Nat. Alexand. Diss. VIII.
 in Sæc. II.).

53. Ad 4. S. Ambrosius primo loco loquitur de
 justificatione impii, adumbrata in prodigiosa le-
 prosa mundatione & de gratia sanctificante, quæ
 in justificatione infunditur. Nemini autem dubium
 est, eandem gratiam adultis a Deo non dari, ni-
 si prius per actus fidei, spei, & charitatis se ad
 illam disponant; ad quas tamen virtutes exercen-
 das actuali gratia Dei indigenus. In secundo loco
 loquitur de Petro justificato, qui propterea dignus
 erat, ut ad eum Dominus oculos misericordiæ suæ
 peculiariter converteret, unde subdit ibidem: *quia
 oculi Domini super justos*. Tertio loco minime
 dubitandum est, ad mentem S. Ambrosii, Eccle-
 siam nonnisi divina gratia præventam, & roboratam,
 Verbum Dei quævisse, ac desiderasse. Tan-
 tum autem abest, ut in hoc sancto Ecclesiæ Do-
 ctore aliquod inimici gratiæ Christi præsidium in-
 venire possint, ut potius contra eos S. Augustinus
 sæpissime ejus auctoritate usus fuerit (Vib. Lib.
 IV. ad Pontif. cap. 11. De grat. Chr. capp. 44.
 45. & 46. De don. persever. capp. 8. 15. 19. 22.
 &c.).

54. Ad 5. Duriuscula videntur S. Hieronymi
 verba, ea tamen emollire possumus modo sæpius
 indicato, ut nempe nostrum dicatur rogare &c.,
 sed non seposita quacumque gratia, quod indicat
 ipse S. Hieron., dum dicit. *Et semper super om-
 nia Dei clementia custoditur*; clarius autem gra-
 tiæ necessitatem commendat in epist. 155. ad Cre-
 siphontem dicens: „ Velle, & currere meum est,
 „ sed ipsum sine Dei auxilio non erit meum; di-
 „ cit enim Apostolus: Deus est, qui operatur in
 „ nobis &c. *Et in epist. ad Demetriadem (CXXX)*
 „ ipsum, inquit, quod nostrum est, sine Dei mi-
 „ seratione nostrum est.

55. Eodem modo emollire possumus, quod S.
 Gregorius dicit Hom. XXI. in Evangelia: „ Bo-
 „ num opus nobis in voluntate fit; nam ex divi-
 „ no adjutorio erit in perfectione“. Nempe si
 gratia Dei præventi bonum desiderium, & volun-
 tatem habuerimus, Deus majori, & potentiori gra-
 tia

(a) Similia habet n. 10.; ubi etiam in editione Veronensi observatum est, in anecdoto quodam Sermone: *De Symbolo* in Veronensibus membranis hæc haberi: *Etiamsi velle nostrum est, perficere tamen sine illo (Deo) non invenimus.*

Gazzaniga Theol. Tom. VI.

(b) Quamquam negari non potest, tantam omnino fuisse apud aliquos hujus libri auctoritatem, imprimi autem apud Græcos, ut pœne inter canonicos libros recenseretur. Confer Remigii Ceillier *Hist. des Aut. Ecclesiast.* Tom. I. pag. 584.

tia nos juvabit ad ejusdem operis executionem, in qua plerumque multo plus difficultatis est, quam in sola voluntate.

56. Ad 6. Ita respondet Nat. Alexander : „ His „ verbis præformatos videtur Semipelagianorum „ error, vixque in bonum sensum flecti possunt “. Etiam P. Ceillier (Tom. VI. *Deus aut Eccl.* Ch. 18. art. 1.) non omnino ad doctrinæ S. Pauli amussim id dictum esse fatetur. Sed unius, vel alterius Patris obscura quædam testimonia veritati tam patenti, aliorumque Patrum doctrinæ luculentissime confirmatæ nullum possunt præjudicium asserre.

57. Obj. 6. contra secundam proposit. Crede- re, vel non credere, in sola libertate nostri liberi arbitrii est, independentem a gratia Dei: dicitur enim Rom. X. 9. *Si confitearis in ore tuo Dominum, & in corde tuo credideris... salvus eris.* Ubi antithesis fit inter illud, quod a nobis præstandum est, & illud, quod est a Deo retribuendum; & quemadmodum frustra salus a Deo promitteretur, si in nostra esset potestate, ita ab opposito frustra a nobis exigeretur fides, si a nostro libero arbitrio tota suspensa non esset.

58. Resp. Cum S. Thoma (2. 2. q. 6. art. 1. ad 3. : „ Credere quidem in voluntate credentium „ consistit, sed oportet, quod voluntas hominis præ- „ paratur a Deo per gratiam ad hoc, quod ele- „ vetur in ea, quæ sunt supra naturam. *Idem „ antea docuerat S. Aug. inquit;* (De Præd. SS. cap. 6.): Multi audiunt verbum veritatis, sed alii credunt, alii contradicunt. Volunt ergo isti credere, nolunt autem illi. Quis hoc ignoret? Quis hoc neget? Sed cum aliis præparatur voluntas a Domino, discernendum utique est, quid veniat de misericordia ejus, quid de judicio “.

59. Ad illud, quod subditur ex Apostolo, iterum respondet idem S. August. (laud. Lib. cap. 11.), utrumque esse donum Dei, & quod jubetur, & quod promittitur: unde semper repetendum est cum eodem S. Doctore (Lib. X. *Confess.* cap. 31.), *Domine, da, quod jubes, & jube, quod vis (a).* Est tamen aliquod discrimen inter fidem, quæ a nobis exigitur, & præmium; quod promittitur. Nam fides ita est donum Dei, ut etiam sit nostrum opus a libero arbitrio dependens; præmium autem unice a Dei bonitate dimanat, qui dum coronat merita nostra, coronat dona sua.

60. Inst. primo. Posita vel externa, vel interna revelatione mysteriorum fidei, siue ulla gratia satis virium in nobis esse videtur ad ea credenda. Primo quia tot evidentibus argumentis fulciuntur,

ut Psalmista dicere potuerit Ps. XCII.: *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* Secundo quia etiam Hæretici, ac ipsi pervicaces Judæi, aliquos nobiscum credunt articulos fidei, quamquam non omnes. Immo Hæretici quandoque nonnulla credunt intellectu multo difficiliora, quam nos. Tertio aliqui etiam credunt ob malum finem, ut S. Aug. observat (*De Catechizandis rudibus* cap. 17. n. 6.); & dæmones credunt, & contremiscunt, ut ait Sanct. Jacobus II. 19.; in quibus omnibus certe nullum est gratiæ auxilium ad credendum.

61. Resp. Dist. ad ea credenda *fide salutari, & supernaturali*, nego; alia fide, conc. In hoc adversarii falluntur, quod putent potissimum rationem, cur gratia, siue ad credendum, siue ad operandum necessaria dicatur, esse operis ipsius difficultatem; quod etsi quandoque verum sit, præcipue ubi vehemens tentatio urget, non tamen semper est verum. Ratio itaque, ob quam gratia necessaria dicitur ad actum fidei salutarem, adducitur a S. Thoma (2. 2. q. 6. art. 1.): „ Quia „ cum homo assentiendo his, quæ sunt fidei, e- „ levetur supra naturam suam, oportet, quod hoc „ insit ei ex supernaturali principio interius mo- „ vente, quod est Deus; & ideo fides, quantum „ ad assensum, qui est actus principalis fidei, est „ a Deo interius movente per gratiam. *Hinc idem „ S. Doctor* (ib. q. 5. art. 2.) Quod voluntas, in- „ quit moveat intellectum ad assentiendum, potest „ contingere ex duobus. Uno modo ex ordine vo- „ luntatis ad bonum, & sic credere est actus lau- „ dabilis; alio modo, quia intellectus convincitur „ ad hoc, quod judicet esse credendum his, quæ „ dicuntur, licet non convincatur per evidentiam „ rei... In fidelibus Christi laudatur fides secun- „ dum primum modum, & secundum hoc non est „ in dæmonibus, sed solum secundo modo. Vi- „ dent enim multa manifesta indicia, ex quibus „ percipiunt doctrinam Ecclesiæ a Deo esse; quam- „ vis ipsi res ipsas, quas Ecclesia docet, non vi- „ deant, puta Deum esse trinum, & unum, vel „ aliquid hujusmodi “.

62. Docet præterea idem Angelicus (ib. art. 3.) in hæretico discredente unum articulum fidei non manere fidem, neque formatam, neque informem, *cujus doctrinæ hanc affert rationem:* Formale objectum fidei est veritas prima, secundum quod manifestatur in Scripturis Sacris, & doctrina Ecclesiæ, quæ procedit ex veritate prima. Unde quicumque non inhæret sicut infallibili, & divinæ regulæ, doctrinæ Ecclesiæ, quæ procedit ex veritate prima in Scripturis Sacris manifestata, ille non habet habitum fi- „ dei

(a) Ita autem S. August. respondebat: „ Sic dicitur: *si spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* Nam & hic ex his duobus unum exigitur, alterum offertur... Num igitur placet, ut facta carnis mortificare non donum Dei esse dicamus, neque id do-

num Dei esse fateamur, quoniam exigè audivimus a nobis, præmio vitæ, si hoc fecerimus, oblato? absit, ut hoc placeat participibus, & defensoribus gratiæ. Pelagianorum est error iste damnabilis &c. “

dei, sed ea, quæ sunt fidei, alio modo tenet, quam per fidem. Manifestum est autem, quod ille qui inhæret doctrinæ Ecclesiæ tamquam infallibili regulæ, omnibus assentit, quæ Ecclesia docet; alioquin, si de his, quæ Ecclesia docet, quæ vult, tenet, & quæ non vult, non tenet, non jam inhæret Ecclesiæ doctrinæ, sicut infallibili regulæ, sed propriæ voluntati; & sic manifestum est, quod hæreticus, qui pertinaciter discredit unum articulum fidei, non est paratus sequi in omnibus doctrinam Ecclesiæ ... & fidem non habet de aliis articulis, sed opinionem quamdam secundum propriam voluntatem.

65. Inst. secundo. S. Aug. in exposit. quarundam proposit. Epist. ad Rom. ait: *Quod credimus, nostrum est, quod autem bonum operamur, illius est, qui credentibus dat Spiritum Sanctum.*

64. Resp. S. Doctorem erroneam hanc propositionem retractasse, tum Lib. 1. *Retract.* c. 25. tum *L. De Præd. SS.* c. 3., ubi ita concludit: „Utrumque ergo (scilicet credere, & bene operari) nostrum est propter arbitrium voluntatis; & utrumque tamen datum est per spiritum fidei, & charitatis. Et iterum, utrumque ipsius (Dei) est, quia ipse præparat voluntatem, & utrumque nostrum, quod non fit sine volentibus nobis“.

65. Obj. septimo. Si nullum in homine præcedit initium fidei, nullum desiderium, aut credulitatis affectus, jam tota ratio, cur Deus aliquibus fidem donet, aliis non donet, erit libera ipsius Dei voluntas; atqui hoc absurdum videtur. Primo quia Deus, quantum in ipso est, vult omnes homines salvos fieri, & ad cognitionem veritatis venire (I. Tim. c. II.). Secundo quia aliqua apud ipsum foret personarum acceptio, contra id, quod dicit Apostolorum Princeps Act. X. 34. *In veritate comperi, quod non est personarum acceptor Deus.* Tertio excusabiles forent, qui fide a Deo non accepta, in infidelitatis tenebris miseri cæcutiunt. (Ita Semipelagiani apud Petrum Diaconum in epist. ad Episcopos Africæ cap. 7.).

66. Resp. Neg. min.; ad cuius primam prob. dico, Deum velle omnium hominum salutem solum antecedenter, & ineffaciter, cuius voluntatis effectus, inquit S. Th. (in Dist. XLVI. q. 1. art. 1.), est ipse ordo nature in finem salutis, & promotiva in finem omnibus proposita, tam naturalis, quam gratuita. Quare autem non omnibus conferat Deus media ad salutem efficaciter conducentia, in quibus primum locum obtinet fides; ad inscrutabilia judicia Dei pertinet. Audiatur in simili quæstione S. Aug. *De Spir. & lit.* c. 34. „Jam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet; cur illi ita suadetur, ut persuadeatur, illi autem non ita, duo sola occurrunt interim, quæ respondere mihi placeat: O altitudo divitiarum! & numquid iniquitas est a-

„ pud Deum? cui responsio ista displicet, quærat doctiores, sed caveat, ne inveniat præsumptiones“. Confer, quæ dicta sunt in T. II. p. 259. & seq.

67. Alterum sexcentis in locis S. August. præoccupavit, ostendens, acceptionem personarum habere locum in his, quæ ex debito dantur, non autem in gratiæ largitione, quæ mere gratuita est; unde inquebat in epist. 194. (al. 105. ad Sixtum cap. 2.): „Quod autem personarum acceptionem Deum se credere existimant ... parum attendunt, quod debita reddatur pœna damnato, indebita gratia liberato, ut nec ille se indignum queratur, nec dignum se iste glorietur ... ut liberatus de non liberato discat, quod etiam sibi supplicium conveniret, nisi gratia subveniret“. (Vid. etiam S. Thomas 2. 2. qu. 98. art. 4. ad 2.).

68. Ad tertium. Vel sermo est de infidelibus quos positivos vocant, qui scilicet mysteria fidei audiverunt, & isti inexcusabiles sunt, quia credere potuerunt; vel sermo est de infidelibus negativis, qui scilicet nihil unquam audire potuerunt de fide, & isti sunt quidem excusabiles quantum ad infidelitatem, quæ in ipsis peccatum non est, sunt tamen inexcusabiles quantum ad alia peccata libere commissa, ob quæ æternam damnationem subibunt; & si iis aditus aliquis careret, quod tamen fieri non posse arbitror, saltem damnaretur propter peccatum originis. Iterum Augustinus laud. ep. c. 6. „Inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat ... quia & ipsa ignorantia in eis, qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est, in eis autem qui non potuerunt, peccata peccati: ergo in utriusque non est justa excusatio; sed justa damnatio“.

69. Obj. octavo. S. Hilarius Lib. VIII. *de Trin.* n. 12. ait, *Deum nobis non dare voluntatem, quæ si data esset, non haberet fides præmium, cum fidem nobis necessitas affixæ voluntatis inferret.* Et Tract. in Ps. I. n. 20. *Est quidem, inquit, in fide manendi a Deo munus, sed incipiendi a nobis origo est.* Nihil diversum Semipelagiani dicebant (multo plura videri possunt ap. Ceillier Tom. V. c. I. art. 12. n. 8.).

70. Resp. (cum PP. Bened. in præf. ad Hilarii Opp.), primis verbis excludi solum gratiam necessitantem, ut ex ipsa locutione apparet; non autem illam gratiam, quæ fortiter simul, & suaviter agens, ita fidem voluntati inspirat, ut ejus nulla ratione lædat, aut tollat arbitrium. Difficilius videtur explicatum alterum testimonium, cui, ut puto, nihil aliud reponi potest, nisi S. Hilarius solum contendere, perseverantiam esse speciale donum, ad quod proinde specialissima gratia requiritur, cujusmodi non requiritur ad fidei initium, quod bene multis conceditur, quibus tamen perseverantia non donatur. Dissimulandum vero

non est, quod etiam ejusdem operis editores notarunt, nonnulla in S. Hilario reperiri in hac materia minus accurata, quæ diligentiore lima indigerent, quamquam alibi totum tribuendum esse gratiæ, non obscure significat, ut cum in Psalm. CXVIII. *Totum, inquit, a Deo Propheta sperat, totum ex misericordia ejus expectat;* & in Psalm. CXIII. *Quis enim relictus est nobis gloriandi locus, recordantibus omnia ex Deo esse?*

71. Ceterum oblivione prætereunda non est allata supra p. 29. n. 87. antea S. Aug. regula de Præcl. SS. c. 14. „ Quid opus est, ut eorum scrutemur opuscula, qui priusquam ista hæresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficultate ad solvendum quæstione versari, quod procul dubio facerent, si respondere talibus cogentur: unde factum est, ut de gratia Dei quid sentirent, breviter quibusdam scriptorum suorum locis, & transeunter attingerent... frequentationibus autem orationum simpliciter apparebat gratia Dei quid valeret: non enim poscebatur a Deo, quæ præcepit fieri, nisi ab illo donaretur, ut fierent“.

72. Obj. ult. Quamquam homo infirmus non potest sibi sanitatem donare, potest tamen eam saltem desiderare, medicum quærere, in eoque spem reponere: ergo etiam &c.

73. Resp. neg. cons., & duplex est discrimen. Primo enim, ut salus corporis est ordinis mere naturalis, ita & desiderium salutis in naturæ est potestate. Salus autem animæ, quæ non obtinetur, nisi per gratiam, altioris est ordinis, ac propterea

ejusdem desiderium debet in nobis ex divína gratia oriri. Præterea homo in corporis infirmitate non sibi complacet, quemadmodum sibi complacet anima in perverso creaturarum amore, ad quas per peccatum conversa est; ac propterea non nisi divína gratia hoc in ea efficere potest, ut suam ægritudinem agnoscat, ut sibi incipiat displicere, & ut desideret ad summum bonum, a quo per peccatum aversa est, iterum per pœnitentiam converti (a).

CAPUT III.

Vindicatur S. Joann. Chrysostomus a Semipelagianismi nota.

74. Inter veteres Ecclesiæ Patres præsertim Græcos, nominatim accusatur S. Joann. Chrysostomus, quod Semipelagianis præluserit (b). Sed quamquam negari non potest, egregium hunc Ecclesiæ græcæ Doctorem, non ita accurate scripsisse, ut certe fecisset, si hæresim Semipelagianam postea exortam cognovisset, ejus tamen verba possunt, & debent ad sanum, & catholicum sensum perducere (c). Quam immerito fulgidissimo huic Ecclesiæ lumini atra hæc macula ab aliquibus appingatur, declarabit sequens.

PRO-

(a) S. Prosper contra Collatorem cap. 4. n. 11. *Totus homo, inquit, ex ipsa (anima), & cum ipsa in profundum miseriæ suæ decidit, ubi eam, priusquam a medico notitiam suæ calamitatis accipiat, jacere delectat, amantem semper errores suos, & amplectentem falsa pro veris. Cujus prima salus est, ut sibi incipiat displicere, & vetustatem suæ debilitatis odisse: sequens vero est, ut sanari desideret, & a quo sanandus sit, noverit. Quæ curationem ejus sic præcedunt, ut ei ab illo, qui ægrum sanaturus est, inferuntur.*

(b) Calvinus Lib. II. Instit. cap. 2. n. 4. *Græci, inquit, præ aliis, atque inter eos singulariter Chrysostomus, in extollenda humanæ voluntatis facultate modum excesserunt. Dolendum est, Calvino in hac parte nonnullos Catholicos consensisse. Nam Molina in Concordia qu. 14. art. 13. Disp. 43. data opera demonstrare conatur, Chrysostomum, cum intelligere non valeret, quamvis ratione libertas arbitrii nostri salva posset consistere, si Deus sua gratia nostram præveniret electionem, credidisse electionem, qua primo acceptamus bona, eaque facere decernimus, esse priorem ipsa Dei gratia. Vasquez etiam in I. Part. S. Thomæ Disp. 89. cap. 4. & Disp. 91. cap. 8. S. Doctorem Semipelagianismi suspectum habet. Hos sequitur Richardus Simonius Hist. Crit. præcipuorum Comment. N. T. ap. Bossuet Defensio de Traditione. Lib. V. cap. 5. ut nihil dicam de Jansenio, qui fere omnibus PP. Græcis aliquid de Semipelagiano pulvere adhæsisse, pæsim consequitur.*

(c) Aloysius Lipomanius in Prænot. ad suam catena in Genesis: *Illud, inquit, etiam te admonitum esse volumus, ut si in toto hoc opere Chrysostomum aliquando legeris dicentem, hominē, quoties is sua attulerit, & conatum omnem fecerit, abunde postea Deo gratiæ suppeditari, caute, ac prudenter sanctum, & pium Doctorem ne in errorem illum incidas, & credas gratiam Dei dari propter merita nostra &c. Dulcis mihi est hujus insignis viri memoria, qui Bergomum patriam meam pastoralis sollicitudine semel, iterumque sancte, ac feliciter administravit. Cum enim a Bergomensi ad Veronensem Ecclesiam translatus fuisset, tantum sui desiderium apud omnes reliquit, ut post obitum Victoris Superantii Paulus IV. ad enixas totius civitatis preces eum Bergomensi Ecclesiæ restituerit, incredibili autem populi gestiōnis lætitia, solemnique apparatu triumphali porta exceptus fuit, in qua hæc erat inscriptio: *Ingredere, optime Lipomane, & tertius inter tutelaria Numina numeratur. Hanc urbem tuo nomini deditissimam clementia, æquitate cures, foveas, moderaris.* Apud Ferdinandum Ughellium Ordin. Cisterc. Tom. IV. *Italia Sacra* pag. 497. edition. Venetæ 1729. Porro quam fideliter magnus iste Antistes Augustini, & Thomæ sententiis de gratia per se efficaci, & de prædestinatione gratuita adhæserit, ostendit P. Antonius Reginaldus de mente Concil. Trident. Part. II. cap. 6.*

PROPOSITIO.

5. Joann. Chrysostomus gratiæ necessitatem ad *initium, progressum, & complementum boni operis confessus est.*

75. **P**rob. Explicatissimus sane est ille locus, depromptus ex Hom. XXII. in epist. ad Cor. (Tom. X.), ubi „Nihil ex te habes, inquit, sed a Deo accepisti ... ergo cum acceperis, habes: non hoc, vel illud, sed omnia quæ habes: non enim hæc tua recte facta sunt, sed ex Dei gratia proveniunt. Si fidem dixeris, ex vocatione illa venit, si remissionem peccatorum, si charismata, si doctrinæ verbum, si virtutes, omnia inde accepisti. Quid ergo habes, quæso te quod non acceperis, & ex te ipso recte acquisieris? Nihil dicere possis &c.“ Et Hom. XIV. in epist. ad Rom. (Tom. IX.) allegans illa Apostoli verba: *Spiritus auxiliatur infirmitatibus nostris*, ita loquitur: „Ut discas, non in laboribus tantum, & periculis tibi gratiam adesse, sed etiam eam in iis, quæ faciliora videntur, tecum cooperari, & ubique suam conferre opem, subiungit: nam quid, ut oportet, oremus, nescimus ... etenim ad eam rem Dei ope egemus, usque adeo homo infirmus est, & ex se nihil“. Sed & nonnulla alia in solutionibus objectionum addemus.

76. **Obj.** In Hom. XLIII. in Gen. hæc de Abraham habet: „Et vero istud ipsum, quod Patriarcha, qui ante gratiæ tempus, & ante legem fuit, a seipso, & scientia, quæ naturæ insita est, in tantum pervenit virtutis fastigium, sufficit, ut omnes nostras excusationes refutet. At forte dicent aliqui, quod vir ille multam a Deo gratiam consecutus sit, & omnium Dominus ejus singularem habuerit curam? Fateor ita esse & ego. Verum nisi & ipse, quod suum erat, fecisset, non tanta a Domino obtinisset ... vidistis, quomodo ab initio, quæ a se ipso erant, attulerit, & propterea Divina quotidie ubertim susceperit“. Post autem nos ad imitandum Patriarcham exhortans, ita pergit: „Cum viderit (*Deus*) sanam mentem nostram, & nos conari, & eniti ad virtutis agones, statim & nutu suo adjuvat &c.“ Hom. XII. in epist. ad Hebr. *Nostrum quidem est, ait, præeligere, & velle, Dei autem est perficere, & ad finem deducere: & iterum: quando nos elegerimus, tum multum nobis offert auxilium“. Quorum gemina sæpe alibi habet.*

77. **Resp.** Hæc, & similia loca ista esse intelligenda, ut nostrum sit nos præparare, eligere, &

velle cum adjutorio tamen primæ gratiæ prævenientis, Dei autem ubertim adjuvare, & perficere, per subsequens fortius auxilium, quale ad operis executionem requiritur; cum enim in executione operis majora obstacula inveniuntur, majore etiam gratia homo indiget. Nempe Sanctus Doctor prima gratiæ veluti semina, quibus pii & salutare voluntatis motus exoriuntur, ab aliis noberioribus gratiæ donis distinguit, quibus in opera charitatis perfecta erumpimus, nosque piis voluntatis desiderii majora Dei auxilia promereri docet: eodem plane sensu, quo Apostolus Paulus ad Eph. V. 14. dicebat: *Surge, qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus*, & passim Scripturæ nos hortantur, ut oremus, pulsemus, petamus, quæ si fecerimus, Deum nobis ad profectum adfuturum esse promittunt.

78. Hanc, & non aliam esse S. Jo. Chrysostomi mentem, ex eo maxime liquet, quod alibi aperte doceat, nihil esse in nobis boni, quod a Deo non acceperimus, & ab eo nos in omnibus præveniri. Nam præter illa, quæ superius attulimus, Hom. XXXVIII. in Gen. dicit: *Deum preces nostras semper prævenire*. Hæc autem XIII. in Joannem: *Gratia Dei, inquit, semper in beneficiis priores sibi partes vin licit; non enim nostris præcedentibus meritis hanc accepimus remunerationem*. Quid luculentibus pro gratitudine gratiæ prædicanda? Similia habet Hom. LXXI. in Joann. ad illa verba: *Sicut ego dilexi vos*, ubi Deum sic loquentem inducit: *Non enim vestris præcedentibus meritis debuit persolvi, sed ego incæpi*. Quod autem aliquando non ita clare & accurate mentem suam apernerit, id tribuenlum est partim, quod nondum exortis subtilitatibus Pelagianorum, & Semipelagianorum, Patres de severa verborum proprietate servanda minus solliciti erant; partim, quod notat P. Montfauconius (in Diatr. I. Tom. XIII. p. 180.), quia S. Doctor ad populum verba faciens, plerumque ex tempore, serio verbis omnibus, & dictis *alvigilare non poterat, in rebus maxime, quæ nondum publicis Ecclesiæ legibus assertæ fuerant*. Sæpius etiam, quæ ad omnem temporis & desidiæ excusationem tollendam facere videbantur, exaggerare studebat (a).

79. **Dices primo.** Quid sibi volunt verba illa de Abraham: *a seipso, & a scientia, quæ naturæ insita est, in tantum pervenit virtutis fastigium &c.*? Annon omnem prorsus gratiam etiam initialem excludunt?

80. **Resp.** hæc non excludere gratiæ initialis necessitatem, sed solum legem scriptam, neque dicit, Abraham, sine adjumento legis scriptæ, a

se-

(a) Photius in *Biblioth. Cod. 329.* observat, mirum non esse, aliqua, quæ profundiorẽ explanationem exigere videbantur, non ita diligenter ab eo fuisse ex-

posita; potius enim studebat, se auditorum captum accommodare, eorumque utilitati inservire, quam profundiores quæstiones resolvere.

seipso, & a scientia, quæ naturæ insita est, per legem naturæ lumine notam, cognovisse ea, quæ agenda sunt; ita ut ope gratiæ potuerit ad summum virtutum fastigium pervenire; quod exemplum fidelibus proponit, ut demonstret, nos majori legis, & Evangelii lumine perfusus, & uberioris auxilii confirmatos nullam excusationem habere, si corpore, & desidia languemus.

81. Dices secundo. Hom. XII. in epist. ad Hebr. inquit: „Oportet nos eligere, & cum elegerimus, tunc (Deus) affert, quæ sua sunt. Non prævenit nostras voluntates, ne perdat nostrum liberum arbitrium.“

82. Resp. hic solum, excludi gratiam, quæ liberum arbitrium evertat: non ita S. Chrysostomus. liberum defendebat arbitrium, ut gratiam negaret. Insignis inter alios locus est Hom. XXII. in Gen. (Tom. IV. pag. 194.), ubi ait: Quid in nostra voluntate, totum post gratiam relictum est, ideo, & peccantibus supplicia parata sunt, & bene operantibus merces, & præmia“.

85. Dices tertio. Idem Sanctus Hom. XXXI. Sermonem habens de Pelagia Virg. & Mart., eam dicit, habuisse consiliarium Jesum, quoniam Martyr ipsa illius auxilio se dignam antea præbuerat.

84. Resp., eodem modo hæc etiam explicanda esse, nempe Sancta hæc Virgo, & Martyr gratiæ minoribus donis præventa, se dignam reddidit prodigiosa illa animi fortitudine, quæ cunctis fuit admirationi; unde ibid. subdit: „Itaque ipsam & admirari, & beatam dicere merito debemus: beatam, quod Dei præsidium, atque opem habuerit, admirabilem, quod tantam animi fortitudinem ostenderit.“

85. Atque hac regula plures veteres Patres, præcipue Græcos ad Augustini, immo totius Ecclesiæ sensum, a quo aliquatenus distare videntur, facile adduci posse observavit Sixtus Senensis. (Biblioth. Sanct. Lib. VI. adnot. 251.), ac post ipsum Petavium. (Lib. IX. de Dec. cap. 4. n. 8.), ubi inquit: „Non raro veteres, cum de gratia loquuntur, plenam, & perfectam intelligunt; non inchoatam, ac rudem, quæ prima nominatur,

„cujus plerumque mentionem non habent... ut Theodoretus, Photius, Œcumenius, Theophylactus, atque ipse quoque Chrysostomus... non enim primum voluntatis motum, & rationis in gratia numerant, veluti pia desideria, quibus ad pleniorum quærendam (fidem), ac Dei notitiam, & amorem excitamur; quæ sunt excellētia, & amoris gratiæ; proindeque gratiæ nomen, ac titulum præcipue merentur“.

CAPUT IV.

Demonstratur gratiam, quæ ad fidem, & opera salutaria necessaria est, non tantum in illustratione intellectus, sed etiam, immo potissimum in motione voluntatis esse sitam.

86. Dion. Petavius in Lib. unic. De Pelag. & Semipelag. hæresi cap. 10. n. 12. primo observat controversiæ caput Augustinum inter ac Semipelagianorum factionem fuisse, quod isti gratiam Christi in sola mentis illustratione illam esse contenderent, sine ulla motione voluntatis, Augustinus autem hanc posteriorem maxime esse Christi gratiam arbitratus sit: secundo in eo vult a Pelagianis Semipelagianos discrepasse, quod Pelagiani eam illustrationem admitterent, ut *utilem solum*, minime autem, ut necessariam, Semipelagiani vero eam prorsus necessariam esse judicaverint: deum num. 16. hæc subdit: „Si sic forte, ac firmum Pelagius liberum vellet esse arbitrium ad non peccandum, ut tamen sine gratia illa illustrationis, quam minime necessaria judicabat, id efficere, atque adimplere posse faterentur... non illum, Augustinus reprehenderet &c.“ Immo vult, modo etiam esse Theologos plane Catholicos, qui eam gratiam, cujus necessitatem S. Augustinus contra Pelagianos tantopere vindicavit, quamque in pluribus conciliis definiivit, Ecclesia, in sola mentis illustratione reponunt; aliam autem, quæ in voluntatis permotione sita est, *utilem* quidem esse faterentur, non tamen necessariam. Ita Petavius (a).

85. Verum tamen certo certius esse credo, gratiam,

(a) Adhuc clarius cap. IV. n. 4. ita pronuntiaverat: „Pelagianorum a Catholicis dissensio, non tam in gratia, quam in gratiæ necessitate vertebatur; neque ob id præcisè pro hæreticis judicati, damnatique sunt; quod gratiam negarent (nam & nonnullam admittebant, & non diversam ab ea, quam eruditi quidam Catholici, hodieque solam asserunt); sed quod necessariam non esse dicerent, posseque sine interiore gratia Christi solis naturalibus bonis niti homines ad sanctitatem, & salutem, tametsi idem aspirante gratia facilius assequi possent.“ Inferius autem cap. X. n. 12. „Sunt autem, inquit, quamplures Catholicorum Theologi, qui quam Christi gratiam vocamus, eam sola mentis, sive intellectus illuminatione definiunt, alteram quæ in permotione sita est voluntatis liberæ, cujusque modi ea sit, de quo pronuntiare non licet, ut valde utilem agnoscunt, sic absolute

„negant necessariam videri. Quorum tamen eatenus a Semipelagiano dogmate causa distat, quod a luce ista, illuminationeque mentis redundare aliquid in voluntatem asserunt.“ Episcopus Suessionensis Franc. Fitz-James in sua *Instruct. Pastor.* ann. 1770. Sect. V. Part. II. cap. 6. art. 2. Harduinum, & Berruyerum reprehendit, quod non aliam videantur gratiam admisisse; quam quæ in lege, exemplis, mentisque illustratione sita est. Missum hic facio Claudium Pajonium Calvinistam, contendentem ex Adami peccato nihil aliud in nobis consequi, quam malas cogitationes, præjudicia, & errores, ad quæ tollenda sola illuminationis gratia necessaria esset. Historiam controversiæ Pajonianæ exhibet Christ. Eberhardus Weismenus in *Introduct. ad memorabilia Eccl. Hist. Sacr. N. T. Part. II. Sac. XVII.* pag. 541. seq., ubi etiam observat, Pajonii Pelag. ab Amyraldi placitis fluxisse..

tiam, quæ ad bonum necessaria est, non in sola intellectus illustratione, sed potissimum in actuali voluntatis motione sitam esse; idque multis cum veteris, tum novi Testamenti locis perspicue edocetur. Ezech. XXXVI. 26. & 27. „Dabo vobis „cor novum, inquit *Deus*, . . . auferam cor la- „pideum de carne vestra, & dabo vobis cor car- „neum . . . & faciam, ut in præceptis meis ambuletis“. Psal. 11. 12. orabat David. *Cor mundum crea in me Deus*; & Psal. CXVIII. *Inclina cor meum in testimonia tua*; & Prov. XXI. 1. *Cor Regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud*; & sexcenta alia sunt hujusmodi loca, in quibus nemo ambigit, nomine cordis intelligi voluntatem. His consonat Apostolus dicens Philipp. II. 13. *Deus est, qui operatur in nobis velle, & perficere*; quibus ostendit etiam motum nostræ voluntatis a divina gratia oriri; & Christus ipse Joann. VI. 44. dicebat: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum*; ad exprimendam scilicet fortissimam illam gratiæ vim, quæ hominem ex nolente facit volentem, & consentientem per internam voluntatis immutationem.

88. Orationes etiam Ecclesiæ non eo solum diriguntur, ut lumen divinæ gratiæ impetremus, quod nobis ostendat, quæ facere debeamus, sed eo potissimum, ut talem gratiam obtineamus, quæ ea, quæ agenda sunt, opere compleamus. Unde etiam ita aliquando orat: *Concede nobis nostræ voluntatis pravitate: frangere* (in Vigilia Pentecost.); *ad te nostras etiam rebelles compelle propitius voluntates &c.* (Sabb. post Dom. IV. Quadr.), ac denique Concilium Milevitanum Can. IV. *Utrumque, inquit, Dei donum est, scire quid facere debeamus, & diligere ut faciamus.*

89. Sed nemo aut sæpius, aut disertius hanc veritatem inculcavit, quam S. Augustinus, Pelagianos perpetuo urgens, ut cum Ecclesia Catholica eam gratiam confiterentur, qua Deus „Internæ „atque occulta, mirabili, atque ineffabili potestate operatur in cordibus hominum, non solum „veras revelationes, sed etiam bonas voluntates „(*De grat. Chr.* cap. 24.); per inspirationem „flagrantissimæ, & luminosissimæ charitatis“ (ibid. cap. 35.). Et tantum abest, ut sola gratia illustrationis fuerit aliquando contentus, ut potius ita Pelagium adigeret (ibid. cap. 10.): „Eam „gratiam volumus, fateatur, qua . . . non solum „revelatur sapientia, verum etiam & amatur; „nec suadetur solum omne, quod bonum est, „verum & persuadetur . . . Hanc debet Pelagius

„gratiam confiteri, si vult, non solum vocari, „verum etiam esse Christianus (a)“.

90. Etiam S. Thomas Augustino semper concors, illius gratiæ necessitatem ubique agnoscit, qua *Deus movet voluntatem immutabiliter propter efficaciam virtutis moventis* (Quæst. IV. le malo art. unic. ad 3. (: qua solus Deus potest mutare voluntatem interius agendo (I. P. Quæst. 111. art. 2.) & quasi si Deus movet voluntatem a l'aliquid, impossibile est huic positioni, quod voluntas ad illud non moveatur (1. 2. Quæst. 10. art. 4.). Et in actu fidei bene observat Angelicus, non sufficere gratiam, quia Deus intellectui patefaciat ea, quæ credenda sunt: sed requiri *aliam causam interiorem, quæ movet hominem interius ad assentiendum*; unde concludit, fidem, quantum ad assensum, qui est principalis actus fidei, esse a Deo interius movente per gratiam (2. 2. Quæst. 6. art. 1.).

91. Et hæc adeo certa, & explorata sunt, ut doctissimus Bossuettus affirmare non dubitaverit, posse quidem in Scholis disputari de modo quo Deus corda hominum efficaciter ad bonum movet; omnes tamen Catholicos in eo consentire debere, Deum nostras voluntates pro suo beneplacito efficaciter movere, neque id negari posse, quin una simul Dei omnipotentia, & providentia tollantur (*Defense de la tradition* Lib. X. cap. 6.).

92. Verum objicit Petavius, (cit. cap. X. n. 15.) S. Aug. in Lib. *de Spiritu, & litera* cap. 34. ita scribit: „Visorum suasionibus agit Deus, ut „velimus, & ut credamus, sive extrinsecus per „Evangelicas exhortationes . . . sive intrinsecus, „ubi nemo habet in potestate, quod ei veniat in „mentem; sed consentire, vel dissentire propriæ „voluntatis est“. Et in Lib. *De gratia Christi* cap. 29. cum hæc Pelagii verba retulisset: *ut quod per liberum homines facere jubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam*; nihil aliud in iis ad Catholicæ fidei salubritatem postulat, nisi ut vocem *facilius*; „Tolle, inquit, *facilius*, „& non solum plenus, verum etiam sanus est „sensus, si ita dicatur, ut quod per liberum homines facere jubentur arbitrium, possint implere „per gratiam“. Idem dixerat cap. 27. & 28. at vero scimus, interioriorem illam gratiam, quam solum utilem, non autem necessariam esse volebat Pelagius, ad solam pertinere mentis illuminationem, non autem ad voluntatis permotionem. Ita Petavius.

93. Sed mirum profecto est, virum acutissimum, & doctissimum non vidisse primo, ipsius argumen-

(a) Neque id diffitetur Petavius ipse; nam cap. 8. ejusdem libri: *Augustinus, inquit, totam illam gratiam, quæ mentem solam, & intelligentiam afficit, ad doctrinam referebat, præter quam aliam esse necessariam putabat, quæ voluntatem ipsam, ac liberum arbitrium attingat, cum eoque, & in eo fidem, ac dilectionem efficiat, ita ut non tantum lucem præferat menti nostræ,*

quæ, quid faciendum sit, ostendat, sed etiam ut faciamus, ac velimus, faciat. Quod multis S. Doctoris testimoniis, ut facile erat, luculenter ostendit. Sed postea contendit, hanc peculiarem finisse S. August. opinionem, non autem totius Eccl. doctrinam; qua de re erit alibi opportunior tractandi locus.

tum, si aliquid valeret, id valere etiam, ut gratia pure Pelagiana sufficiat, dummodo non utilis solum, sed omnino necessaria esse dicatur. Quod si vidit Petavius, cur tanto studio conatus est demonstrare, suos illos complures Catholicos Theologos procul a Pelagiani, vel Semipelagiani contagione erroris abesse, quia *efficientiam gratiæ proxime in solam derivari intelligentiam, ac per eam in voluntatem trajici putant?* Quid id opus est? Siquidem etiamsi statuerent cum Pelagianis, ac Semipelagianis, *gratiam Christi in sola mentis illustratione sitam sine ulla motione voluntatis*, dummodo eam necessariam esse confiterentur, ut putat Petavius, Augustino plenissime satisfacerent.

94. Ego vero, pace tanti viri, fidenter assero, nihil inveniri posse inconcussis sancti hujus Doctoris principiis magis oppositum, cum in omnibus suis aureis operibus, ac potissimum in laud. Libro *de gratia Christi* totus sit, ut Pelagium adigat ad confitentiam præter *gratiam illustrationis, gratiam voluntatis, & actionis, qua ipsa voluntas, & actio subministratio Sancti Spiritus adjuratur (de grat. Chr. cap. 54.)*. Neque vero putavit unquam S. Pater, ex mentis illuminatione aliquid necessario promanare in voluntatem, quo ejus excitetur affectus, ut proinde possit sola mentis illustratio ad bonum operandum sufficere. Nam cap. 55. „ Non est autem consequens, inquit, ut „ qui habet donum scientiæ, qui noverit, quid „ agere debeat, habeat etiam charitatis. ut agat “.

95. Quantum itaque attinet ad loca objecta, quis dubitet, ea ita esse intelligenda, ut perpetuæ constantique Sancti Augustini doctrinæ cohæreant? Cum igitur in eodem opere *de Spiritu, & littera* talem gratiam ubique prædicet necessariam, quæ non solum ostendat, quid faciendum sit, sed adjuvet etiam, ut fieri possit, quod ostenderit (*de Spiritu, & littera cap. 55.*) ; etiam alia verba, quæ habet cap. præced., ita intelligenda sunt; ut interius *visorum suasionibus* ita agat Deus, ut velimus, non solum illuminando mentem, sed etiam voluntatem movendo, ut consentiat. Et quod addit Sanct. Doctor: *Consentire propriæ voluntatis est*, explicandum est de voluntate præparata per gratiam, prout ipse multis aliis in locis uberius explicat, ut cum *de præd. SS. cap. 5.* inquit: „ Non quia credere, vel non credere non „ est in arbitrio voluntatis humanæ, sed in electis præparatur voluntas a Domino “.

96. Cum vero reponebat Pelagio: *Tolle facilius &c.*, id debet hac ratione intelligi, ut Pelagius primum veram Christi gratiam agnosceret, quæ operatur in cordibus hominum, non solum veras revelationes, sed etiam bonas voluntates, per inspirationem luminosissimæ & flagrantissimæ charitatis. Secundo ut hanc gratiam non utilem tantum, sed omnino necessariam confiteretur. Unde in fini libri *de gratia Christi* ita rem conficiebat: „ Si consenserit nobis Pelagius, non

„ solum possibilitatem in homine --- sed etiam „ ipsam voluntatem, & actionem divinitus adjuvari, & sic adjuvari, ut sine illo adjutorio nihil bene velimus, & agamus --- nihil de adjutorio gratiæ Dei, quantum arbitror, inter nos „ controversiæ relinquatur “.

CAPUT V.

Demonstratur, gratiam esse pure gratuitam; & celebre illud axioma: Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam, esse intelligentium de eo, qui facit quod in se est ex viribus gratiæ.

97. Cum negari a nemine possit, gratiæ dona vario ac inæquali modo a Deo distribui, quidam diversæ hujus distributionis rationem extra divinæ voluntatis beneplacitum in hominibus ipsis invenire se posse, præsumperant, sed a veritatis tramite recedentes in magnos absurdissimosque errores se præcipitarunt. Et primum pro somnio & delirio communiter habetur opinio Origenis, qui animas hominum multo antea, quam corporibus unirentur, creatas esse ponebat, & pro bonis, malisque meritis, sibi tunc comparatis, uberiora, vel minora gratiæ dona tunc consequi. Hic merito illud usurpari potest; *Cur portentosa refellam? Exposuisse sat est.*

98. Pelagiani, postquam fuere Augustini argumentis, & Ecclesiæ auctoritate ad aliquam gratiam admittendam compulsi, eam bonis nostris meritis reddi, commenti sunt (Vid. dissert. I.): Semipelagiani autem contenti erant, si aliquod saltem boni operis, vel fidei initium, vel aliquod salutis desiderium præcedere concederetur, cujus intuitu ad largiendam suam gratiam Deus moveretur. Cumque exemplo parvulorum premerentur, in quibus certe nullum excogitari potest præcedens meritum, vel demeritum, quod moveatur Deus ad gratiam baptismi concedendam, vel denegandam, ad commentitia illa bona, vel mala confugerunt, quæ habituri fuissent, si adultam attingissent ætatem. Horum error satis superius explosus est, cum demonstratum fuit ad quodcumque boni operis initium gratiam esse necessariam, unde & illud promanat, quod in Synodo Diospolitana Pelagius, ne damnaretur, confiteri debuit: *Gratiam Dei non secundum merita nostra dari.*

99. Sed fuere quidam Scolastici, qui fatebantur quidem gratiam Dei proprie meritis non reddi, contendebant tamen, posse nos saltem de congruo, & per modum alicujus dispositionis, sive propinquæ, sive remotæ eandem aliqua ratione mereri, & impetrare. Hinc celebre & usitatissimum illud principium, *Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam*, de eo intelligebant, qui solis naturæ viribus bene operatur, & ad salutem obtinendam conatur, quatenus ipsis congruum videbatur, ut Deus aliquam istorum conatum rationem

riem habeat, eisque suppetias ferat (a). Ita & diversæ gratiarum distributionis causam se reddere posse, & a damnatis erroribus se procul esse, putarunt.

roo. P. Ludov. Molina, ut in multis aliis, ita in hac parte novum aliquid, saltem quantum ad dicendi modum afferre visus est, ita docens (in *Concord.* qu. 14. art. 15. dip. 10. & alibi): „ Quotiescumque liberum arbitrium ex suis viribus naturalibus conatur, præstove est ad conandum totum id, quod ex sese potest, tam circa ea, quæ fides habet, addiscenda, & amplectenda, quam circa dolorem de peccatis, ac justificationem, a Deo conferri gratiam prævenientem, auxiliave, quibus id faciat ad salutem non quidem quasi eo conatu dignus efficiatur talibus auxiliis, ullaque ratione ea promeretur; sed quoniam id obtinuit nobis Christus ob sua merita, atque inter leges, quas tam ipse, quam Pater æternus statuerunt de auxiliis, & donis, quæ nobis Christus promeruit, mere gratis conferendis una, eaque rationi maxime consentanea fuit, ut quoties ex nostris viribus naturalibus conaremur facere, quod in nobis est, præsto in nobis essent auxilia gratiæ, quibus ea, ut oportet, ad salutem efficeremus, ut ea ratione dum essemus in via, semper in manu liberi arbitrii nostri posita esset salus nostra &c.“ Molinam sequitur Lessius (de *grat. effic.* cap. 10., & in *append.*) cum nonnullis aliis; major enim Molinistarum pars ducis sui vexilla in hac parte deseruit.

PROPOSITIO.

Nemo solis naturæ viribus potest gratiam de congruo mereri, aut ad illam se positive disponere, immo nec impetrare ex aliquo pacto, lege, aut promissione Dei dandi gratiam ei, qui fecerit, quod in se est ex viribus naturæ.

101. Prob. primo ex S. Litt., quæ gratiæ largitionem ab uno Dei voluntatis beneplacito suspiciunt, in *epist. II. ad Timoth. I. 9. Deus non liberavit, & vocavit vocatione sua sanctu, nos secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam.* Ad *Timoth. III. 5. Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit.* Roman. IX. 11. *Ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia major servet mino-*

(a) Magna Scolasticorum turba, qui huic sententiæ patrocinati sunt, recensetur ab Estio in *II. Sentent. Dist. 26. §. 34.* & a Vasquezio in *I. Part. S. Thomæ Disp. 91. cap. 10.* Eorum tamen præcipuos ab hoc errore purgare nititur Thomas de Lemos in *Panoplia gratiæ Lib. IV. part. 1. tract. 5. cap. 25. & 26.* Pejus me iudice, errasse censendi sunt, qui docuerunt, so-

Gazzaniga Theol. Tom. VI.

ri, & *ibid. vers. 18. Cuius vult miseretur, & quem vult inlurat.* Ulterius homo respectu gratiæ comparatur in Scripturis, modo luto in manu figuli, Roman. IX. 21., modo *terra arilæ, Psalm. CXIII. 6. Anima mea, sicut terra sine aqua tibi: modo homini mortuo, ad Coloss. II. 13.* Hæc autem plane ad oculum demonstrant, ita gratiæ collationem a Dei voluntate pendere, ut nullum in nobis præcedat meritum, nulla dispositio, nulla ipsius promissio &c.

102. Præterea tantum abest, ut aliquid in nobis boni præcedat, ratione cuius Deus quocumque modo moveatur ad gratiam largiendam, ut potius Scriptura Sacra testetur, Deum nos aberrantes quærere. Id declarat David in fine *Psal. CXVIII. Erravi sicut ovis, quæ peritit, quære servum tuum.* Claritas id significatur in Parabola ovis perditæ *Luc. XV.*, tum in iis verbis *Isaiæ, quæ Paulus repetit Rom. X. 20. Inventus sum a non quærentibus me, palam apparui iis, qui me non interrogabant.* Quod ipsa experientia mirifice confirmat, ut in Apostolo Paulo, quem, inquit S. Augustin. (de *grat. & lib. arb. cap.*), *invenimus sine ullis meritis bonis, immo cum multis meritis malis, Dei gratiam consecutum, reddentis bonum pro malis.* Item de *Matthæo, de Muliere peccatrice, de Latrone, & de pluribus aliis* dici potest, qui cum omni maleficiorum, & scelerum genere pascerentur, a Deo tamen misericorditer vocati, & iustificati sunt, dum interea multi alii, certe minus scelesti, fuerunt iusto Dei iudicio in peccato relictii (Vid. S. Aug. *Lib. I. de peccat. mer. cap. 22. & Lib. I. ad Simpl. q. 2. nec non S. Prosper contra Collat. c. 6.*).

103. Prob. 2. ex Conciliis, & quidem contraria sententia fere isidem verbis videtur in Concilio II. Arausicano damnata *Canon. 5.* „ Si quis invocatione humana gratiam Dei dicit posse conferri, non autem ipsam gratiam facere, ut invocetur a nobis, contradicit *Isaiæ (LXV.)*, vel Apostolo idem dicenti (*Rom. X. 20.*): *Inventus sum a non quærentibus &c. Can. IV.* Si quis, ut a peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit --- resistit Spiritui sancto per Salomonem dicenti (*Prov. VII. secundum Vers. LXX.*) *Præparatur voluntas a Domino, & Can. VI.* Si quis sine gratia Dei creditibus, volentibus, desiderantibus, conantibus, laborantibus, vigilantibus, studentibus, petentibus, quærentibus, pulsantibus nobis misericordiam dicit conferri divinitus --- resistit Apostolo dicenti: *Quid habes, quod non acce-*

pi-

lis naturæ viribus posse eam attritionem haberi, quæ cum penitentiæ Sacramento ad justificationem sufficiat. Nam hæc sententia congruere videtur cum propositione 57. ab Innocentio XI. damnata: *Probabile est sufficere attritionem naturalem, modo honestam.* Vid. Bartholomæus Medina *Comment. in 1. 2. qu. 109. art. 6.*

„pisti“? Quibus in locis meriti mentio habeatur, & generatim docetur, gratiam non conferri intuitu alicujus operis præcedentis, quacumque demum ratione consideretur: ex quo fit, minime esse extra tale jactum, ut sibi ipsis blandiantur, qui prætermisso, vel etiam repudiato *meriti* vocabulo, gratiam Dei duntaxat ex aliqua lege, vel pacto, conditione, vel congruentia, conantibus, & volentibus conferri putant.

104. Id ipsum manifeste eruitur ex Concil. Trident. Sess. VI. c. 5. ubi declarat, *justificationis exordium in adultis a Deo per Christum Jesum præveniente Dei gratia sumendum esse --- ut qui per peccata a Deo aversi erant, per ejus excitantem atque adjuvantem gratiam ad convertendum se ad suam ipsorum justificationem --- disponatur*. Male autem justificationis exordium a Dei gratia præveniente repeteretur, si istam aliqua alia dispositio præcederet, vel aliquid ejusdem generis, ratione cujus Deus ad conferendam suam gratiam moveretur (Vid. P. Antonin. Reginaldus *de mente Concilii Trid.* P. I. c. 26.).

105. Prob. tertio ex SS. PP., quorum omnium instar unus esse potest Augustin., quo nemo melius & profundius rem hanc ad trutinam revocavit, & quo duce Ecclesia per 20. annos contra inimicos gratiæ Christi pugnavit, & vicit. Hic autem semper, & ubique a proposito diviniæ voluntatis gratiæ prædestinationem, & largitionem repetit, nunquam ab humanæ voluntatis dispositione, & quotiescumque illa quæstio recurrit, quare iste trahatur gratia Dei, alter non trahatur, uni detur fides, alteri denegetur, quidam perseverantiæ donum habeant, alii non habeant, non aliam solutionem invenit, nisi cum Apostolo exclamando: „O altitudo divitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus (Rom. XI.)! Cur autem, inquit *Epist.* 194., illum potius, quam illum liberet, aut non liberet, scrutetur, qui potest, judiciorum ejus tam magnum profundum, veruntamen caveat præcepitum“, quod centies alibi repetit. Frustra autem hæc omnia, si verum sit, Deum illis gratiæ suæ dona abunde largiri, qui faciunt, quod in se est, ex naturæ viribus. Hoc enim constituto principio, cum salus in cuiuscujusque manu posita sit, tota a nostræ voluntatis nutu salvandorum, damnandorumque differentia repetenda erit.

106. Prob. demum propositio auctoritate S. Thomæ, qui 1. 2. q. 109. art. 6. data opera ostendit, „Hominein non posse se præparare ad lumen gratiæ suscipiendam, nisi per auxilium gratuitum Dei interius moventis. *Et qu.* 112. art. 2. loquens de gratia, secundum quod significat au-

xilium Dei moventis ad bonum, sic ait: Nulla præparatio requiritur ex parte hominis, quasi præveniens divinum auxilium, sed potius quæcumque præparatio in homine esse potest, est ex auxilio Dei moventis animam ad bonum, & secundum hoc ipse bonus motus liberi arbitrii, quo quis præparatur ad bonum gratiæ suscipiendum, est actus liberi arbitrii moti a Deo, & quantum ad hoc dicitur homo se præparare, secundum illud *Prov. XVI.* Hominis est præparare animam, & est principaliter a Deo movente liberum arbitrium“.

107. Ex his, aliisque, quæ brevitate studio missa facimus, patet, quam juste a Clero Gallicano ann. 1700. fuerint censoria virgula duæ sequentes propositiones notatæ: Prima, Axioma illud theologum, *facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam*, non solum verissimum est, atque doctrinæ Conciliorum, & Patrum maxime consentaneum, verum etiam per illud significatur obligatio, quam Deus habet dandi gratiam facienti quod in se est, nec solum facienti, quod est ex se viribus gratiæ, sed etiam illi, qui cum non habeat gratiam, fecit quod in se est ex viribus naturæ. Secunda. Quia tamen opera viribus solius naturæ elicit, omnia sterilia sunt, atque incapacia merendi dona intrinsece, & theologice supernaturalia; ideo dicimus, obligationem, quam Deus habet conferendi gratiam facienti quod est in se viribus naturæ, seu viribus gratiæ pure naturalis, sive non theologice supernaturalis, non oriri ex bonitate talium operum, aut ex ullo merito sive condigno, si ve congruo, quod insit in illis operibus in ordine ad gratiam, sed ex pacto inter Christum Fidejussorem nostrum, & Patrem inito, ad gratiam hominibus conferendam propter Christi merita: *respicendo ea naturalia opera, ut purum terminum, non ut meritum ullum, aut rigorosam conditionem*.

108. Censura autem iis duabus propositionibus inusta hæc est: Hæc duæ propositiones, quæ, parte causam discernendi inter justos, & non justos in opera mere naturalia referunt, *Semipelagianismum instaurant*, mutatis tantum vocibus. Pactum autem, quod inter Deum, & Christum asseritur, *commentitium est, temerarium, erroneum, nec solum tacente, sed etiam adversante Scriptura, & SS. Patrum traditione prolatum*“ (apud Bossuet T. XI. pag. 141.). Hinc mirandum non est, si post hæc celeberrimi conventus Gallicani definitionem plerique Doctores sententiam, quam hactenus impugnavimus, Semipelagianismi nota infamare non dubitant (Vid. Serpy Lib. II. *Hist. de Aux.* cap. 25. (a).

109.

(a) Bellarminus, qui alioquin Molinæ quantum potuit, patrocinatus est, Lib. VI. *De grat. & lib. arb.* c. 6.

Qui docent, inquit, hominem faciendo quod in se est, solis naturæ viribus ad gratiam præparari, aut opinari

109. Obj. 1. S. Aug. opusc. contra Porphyrium e. 8. (seu epist. 102. olim 49. q. 2. n. 15.). *Salus religionis hujus, inquit, per quam solam veram salutem vera veraciterque promittitur, nulli unquam defuit, qui dignus fuit, & cui defuit, dignus non fuit.* Præf. Tract. X. in Joann. Catechumenos monet, ut ad gratiam se præparent. Tertio, Tract. XXVI. *Si non traheris, inquit, ora ut traharis.* Quarto, Hom. XVI. inter 50. seu Sermon. 252. in append. Tom. V. inter Sermon. IV. classis: *In tuo arbitrio, inquit, Deus posuit, cui pares locum, Deo, an Diabolo?* Denum lib. XIX. *de civitate Dei* cap. 13. Molinæ pactum totidem verbis tradere videtur, dicens, Deum hominibus dedisse, quædam bona huic vitæ congrua: --- eo pacto æquissimo, ut qui mortalis talibus bonis recte usus fuerit, accipiat ampliora atque meliora &c.

110. Ad 1. R. S. Doctorem seipsum explicasse Lib. II. *Retract.* cap. 31. ubi ait; „ Quod dixi: „ salus religionis hujus &c. non ita dixi, tamquam „ ex meritis suis quisquam dignus fuerit, sed „ quemadmodum ait Apostolus, non ex operibus „ &c. *Et sane idem S. Doctor* de Præf. SS. c. „ 10. Si discutiatur, inquit, & quærat, unde „ quisque sit dignus, non desunt, qui dicant, voluntate humana, nos autem dicimus gratia, „ vel prædestinatione divina “.

111. Secundus locus agit de gratia baptismatis, & sanctificante, quæ in adultis utique præparationem requirit, non tamen quæ sit ex viribus naturæ sine adjutorio gratiæ. Illum enim tractatum S. Doctor habuit paulo ante Festum Paschale resurrectionis Jesu Christi, unde dicebat suis auditoribus: *Ipsius templi solutionem, & reedificationem* (nempe mortem, & resurrectionem Domini Jesu) „ anniversaria solemnitate celebrari „ sumus: ad quam vos exhortamur, ut præparetis vos, si qui estis catechumeni, ut accipiatis „ gratiam (baptismatis). Jam nunc tempus est, „ jam nunc parturitur, quod tunc nascatur “ . Tom. III. Part. II. Tract. X. n. 10.

112. Ad 3. Certum est ex doctrina Sancti Augustini, immo totius Ecclesiæ, nos non posse orare sine gratia. *Etiam ipsa oratio, inquit epist. 194. ad Sixtum, in ter gratiæ munera reperitur.*

Unde sensus est. Si non traheris gratia ubiore, & victrix, ora ut eandem gratiam obtineas, juxta illud, quod alibi idem S. Doctor dicebat (in Lib. *De natura, & gratia* cap. 69.). *Almonemur, & in facilibus quid agamus, & in difficultibus quid petamus.*

113. Quartus locus adstruit quidem nostrum liberum arbitrium ad bonum, sed salvis gratiæ juribus. „ Certum est, inquit de gratia & lib. arbitrio. cap. 26., nos velle, cum volumus, sed „ ille facit, ut velimus bonum --- Certum est nos „ facere, cum facimus, sed ille facit, ut faciamus, „ præbendo vires efficacissimas voluntati “.

114. Ad ult. resp. S. August. loqui de iis, qui ex gratiæ adjutorio, non autem ex solis viribus liberi arbitrii bene utuntur naturalibus bonis, quibus proinde Deus ex pacto æquissimo tribuit ampliora, atque meliora, ipsam scilicet immortalitatis pacem, ut ibidem subdit S. August. (b).

115. Obj. 2. ex S. Thoma, qui celebre illud theologorum axioma: *facienti quod in se est &c.* pluribus in locis insinuat. Illud autem intellexisse de eo, qui facit, quod in se est solis naturæ viribus, satis aperte colligitur ex iis, quæ habet Quæst. XIV. *de verit.* art. 11. ad 1., ubi ait: „ Si „ aliquis in sylvis, vel inter bruta animalia natus, „ ductum naturalis rationis sequeretur in „ appetitu boni, & fuga mali, certissime est tenendum, quod ei Deus, vel per internam inspirationem revelaret ea, quæ sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei prædicatorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad „ Cornelium “ . Idemque sæpius repetit (Vid. Qu. XIV. *de veritate* art. 1. ad 1., & in II. dist. 28. Qu. 1. art. 4.). Ubi observandum est primo, eum loqui de homine non habente fidem, utpote in sylvis educato, adeoque de homine sine gratia, cum *fides prima detur, ex qua impetrentur cetera*, ut S. Augustinus ait (*de Præf. SS.* cap. 7.) & ut S. Thomas (1. 2. quæst. 113. art. 4.) docet, *prima Conversio in Deum fiat per fidem*. Secundo, loquitur de homine, qui facit, quod in se est, *sequendo ductum rationis*, quod certe ex naturæ viribus fieri potest. Tertio, in resp. ad 2. dicit: *Quamvis non sit in potestate nostra cognos-*

tur, cum suis viribus posse desiderare, & petere a Deo gratiam & hæc est hæresis Pelagiana... aut certe existant, posse hominem servare propriis viribus omnia præcepta moralia, & innocentem vitam agere secundum rationem, & hæc sanctitate morali provocare Deum ad auxilium speciale sibi donandum, quo tandem ad fidem, gratiamque perveniat: sel hæc quoque est hæresis Pelagiana &c. Confer etiam Natal. Alexandram in epist. XLII. Append. I. ad Tom. I. *Theol. Dogmat. Moral.*

(b) Nota est adulteratio hujus loci facta a P. Valentia in Congregat. *De Divinis Auxiliis*. Ita enim legebatur: eo pacto æquissimo, ut quicumque mortalis talibus bonis... recte usus fuerit, accipiat ampliora atque me-

liora (hoc est spiritualia dona gratiæ), & ipsam immortalitatis pacem. At vero vitiatum esse locum reposuit Thomas de Lemos, & aperto lib. Sancti Augustini, legendum esse ostendit: *scilicet ipsam immortalitatis pacem*; ut nempe significetur, bene utentibus temporalibus bonis dari ampliora, atque meliora, quæ non sunt, nisi pax immortalitatis, seu ipsa vita æterna: utque ita cum plusquam certum sit, vitam æternam non reddi nisi meritis gratiæ, liquido appareat bonum usum mortalium honorum, non esse nisi ex gratia. Vid. Serry Lib. III. *Hist. de Div. Auxil.* cap. 5. & Lib. V. Sect. 6. cap. 3. & ipse P. Thomas de Lemos *Hist. De Div. Auxil.* Disp. IX. pag. 278. & seq.

gnoscere ea, quæ sunt fidei ex nobis ipsis, tamen si nos fecerimus, quod in nobis est &c. Ubi si facere quod in nobis est intelligeretur ex viribus gratiæ, eodem modo hoc non esset in nostra potestate, sicut in nostra potestate non est credere. Addi potest quod habet eadem qu. XIV. de verit. art. 10. ad 5., nempe homini datam esse rationem, per quam & necessaria hujus vitæ sibi parare potest, & disponere se ad recipiendâ auxilia divinitus futuræ vitæ.

116. Resp. S. Thomam theologicum illud axioma, *Facienti &c.* semper (a) intellexisse de eo, qui facit quod in se est ex viribus liberi arbitrii, gratia præveniente adjuti. S. Doctor mentem suam adeo luculenter aperuit; ut hoc potius gravissimum nostræ, & communi opinioni pondus accedat. Nam in 1. 2. qu. 109. art. 6. postquam data opera demonstravit, non posse hominem se præparare ad gratiam, quin „Præsupponatur aliquod „ auxilium gratuitum Dei interius animam moventis, sive inspirantis bonum propositum”, objicit sibi hoc ipsum axioma: „ Si homo facit „ quod in se est, &c; cui ita respondet. Nihil „ homo potest facere nisi a Deo moveatur, secundum illud Jo. XV. Sine me nihil potestis facere; & ideo cum dicitur homo facere quod in se est, dicitur hoc esse in potestate hominis, secundum quod est motus a Deo”. Nec aliter loquitur Lect. III. in cap. X. Epist. ad Rom., ubi cum dixisset: „ Si qui fecissent, quod in se est, Dominus eis secundum suam misericordiam providisset, mittendo eis prædicatorem fidei, sicut Petrum Cornelio, & Paulum Macedonibus, subdit; Sed tamen hoc ipsum, quod aliqui faciunt „ quod in se est, convertendo se scilicet ad Deum, „ ex Deo est movente corda ipsorum”. Quibus omnibus patet, quo sensu laudatum theologicum axioma fuerit a S. Thoma usurpatum: Deum scilicet gratiam suam sanctificantem, vel etiam auxilia uberiora ad eandem consequendam nunquam iis denegare, qui gratia præveniente bene utentes faciunt quod in se est, ut enim lærosius observat (in *Banoplia gratiæ* Lib. IV. P. I. tract. 5. c. 23. & seq.); ubiqueque S. Doctor hoc axioma usurpat, semper agit de præparatione ad gratiam sanctificantem, quæ certe nemini datur, nisi facienti quod in se est, nempe nisi debitæ dispositiones præcesserint. Absurdum est autem, Ange-

licum Doctorem sensisse unquam, posse nos ex solis liberi arbitrii viribus ad gratiam sanctificantem nos ipsos præparare, quod plus quam Pelagianum est, & ab ipso sexcentis in locis data opera confutatur.

117. Quæ vero opposita sunt, facile expediri possunt. Nam ad primum resp., etiam ante fidem actualement, & expressam auxilia gratiæ hominibus concedi, quibus moveantur ad fidem, & per ipsam ad justificationem. Unde S. Augustinus *de dono persever.* cap. 16. ait: *Prævenit ergo & falem gratia*. Et Alexander VIII. hanc propositionem damnavit: „ Pagani, Judæi, Hæretici, alique homines „ jus generis nullum omnino accipiunt a Jesu Christo influxum”. Si itaque homo in sylvis enutritus faceret quod in se est, sequendo ductum „ rationis a gratia excitatæ & motæ; Deus quiccepit opus bonum, perficeret; eamque justificationem in lege nova sine fide explicita in Christum Jesum haberi nequeat, vel per interiorem inspirationem, vel per Angelum, vel per Prædicatorem, ei Christi Evangelium revelaret.

118. Ad secundum dico, posse hominem in statu naturæ lapsæ sine gratia aliqua faciliora mandata servare, non tamen omnia (prout inferius declarabitur), & insuper ea servare posse solum quantum ad substantiam, & sine ullo merito: ita ut ex tali observantia nulla resultet dispositio ad gratiam.

119. Ad tertium. Angelicus non dicit eodem modo in nostra potestate esse cognoscere ea, quæ sunt fidei, ac sequi ductum rationis: nam hoc secundum *immediate* est in nostra potestate, supposita gratia interiore; primum autem non nisi *mediate* dici potest esse in nostra potestate; quatenus si prima gratia bene utentes fecerimus quod in nobis est, etiam fidei gratiam impetramus.

120. Ad quartum similiter cum S. Thomas dicit, posse hominem se disponere *ad auxilia divinitus futuræ vitæ*, manifestissime liquet, ab ea dispositione eum non excludere gratiam; quia ibi loquitur de auxiliis *fururæ vitæ*, nempe beatæ etiam quam consequendam requirit gratiam, S. Thomas data opera probat 1. 2. qu. 114. art. 2.

121. Inst. I. S. Thomas I. P. quæst. 62. art. 6. docet, Deum dona gratiarum, & perfectionem beatitudinis Angelis contulisse, *secundum gradum naturalium*, sed habita ratione, & proportione

ea-

(a) Dixi, semper, neque enim iis facile subscribo, qui S. Thomam mutasse sententiam putant, & seniores, ac doctiores factum in *Summa Theol.* retractasse, quæ hac de re junior docuerat. Non, inquam, huic opinioni facile subscribere possum, cum videam, eum non minus perspicue se explicasse in *IV. Sent. Dist. 17. qu. 1. art. 2. Col. 1.* ubi inquit: *Unde relinquitur, quod in ipsa voluntate sit appropinquare Deo per affectum, & desiderium, & ordinari ad gratiam per remotionem impediendi, quod quidem impedimentum est peccatum,*

& ideo per displicentiam peccati, & affectum ad Deum, se aliquis ad gratiam præparat, & quando hæc duo effectivè facit, dicitur facere, quod in se est, & gratiam recipit. In meridie plane cæcitat necesse est, qui non videt, Angelicum loqui de gratia justificante, quam Deus non denegat facienti quod in se est, ex Dei auxilio *per displicentiam peccati, & conversionem ad Deum*. Ceterum negari non potest, eum, præcipue de gratia, multo accuratius in *Summa Theologica* esse locutum.

eorundem naturæ: ergo eadem ratione, &c.

122. Resp. Neg. cons. & discrimen affert ibid. Angelicus in resp. ad 1., quoniam enim Deus Angelis contulerit gratiam, secundum gradum naturæ eorum, adhuc tamen gratia erat mere gratuita, quia ipse gradus naturæ Angelorum *immediate* a Deo erat, qui sui sapientia diversos gradus in angelica natura instituit, & *gradus naturæ ad gradus gratiæ ordinavit*. At vero opera bona elicita ex solis naturæ viribus non sunt immediate a Deo, sed ab homine, unde sequeretur gratiam Dei non esse gratuitam, si eorum intuitu conferretur. Quamobrem idem S. Thomas 2. 2. quæst. 24. art. 3. ostendit, quod „Quantitas charitatis non dependet ex conditione naturæ, vel ex capacitate naturalis virtutis, sed solum ex voluntate Spiritus Sancti, distribuentis sua dona, prout vult. Unde & Apostolus dicit ad Ephes. IV. unicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi”. (Vid. totus articulus).

125. Inst. 2. Idem S. Doctor 1. 2. qu. 114. art. 5. dicit: „Opus meritorium si consideretur secundum substantiam, & secundum quod procedit ex libero arbitrio, sic non potest ibi esse dignitas propter maximam inæqualitatem, sed est ibi congruitas propter quamdam æqualitatem proportionis. Videtur enim congruum, ut homini operanti secundum suam virtutem, Deus recompenset secundum excellentiam suæ virtutis. Si autem loquamur de opere meritorio, secundum quod procedit ex gratia Spiritus Sancti, sic est meritorium vitæ æternæ de condigno &c.”: admittit ergo Angelicus in operibus bonis ordinis naturalis, seu prout procedunt a solo libero arbitrio, aliquod meritum *de condigno*.

124. Resp. S. Thomam ibi sumere liberum arbitrium, per exclusionem gratiæ habitualis, quæ radix est, fons, & origo *meriti de condigno*; non autem per exclusionem gratiæ actualis, sine qua nullum meritum, neque de *condigno* esse potest. Cum autem subdit, opus secundum quod ex gratia procedit, mereri vitam æternam *de condigno*, opus considerat, prout ex gratia tum actuali, tum habituali procedit; utraque enim ad meritum *de condigno* requiritur. Eadem ratione nonnulla alia

loca explicanda sunt, in quibus docet, nos sine gratia ad gratiam præparare nos ipsos posse (c). Confutat quippe S. D. opinionem quorundam, qui aliquod gratiæ habitualis donum necessarium esse dicebant, ut homo ad gratiam se præparat. Absurde plane; res enim hoc modo procederet in infinitum (Vid. in II. Dist. 28. qu. 1. art. 4.). Ceterum non excludi auxilium transiens docet sexcentis in locis. Quæst. XXIV. de Verit. art. 15. „Per hoc, *inquit*, quod hominis est se ad gratiam præparare per liberum arbitrium, non excluditur necessitas auxilii divini. *Immo ibid.* ostendit, ad errorem Pelagianum pertinere quod homo possit se ad gratiam præparare absque auxilio gratiæ”.

125. Clarissime etiam se explicat Angelicus I. P. quæst. 62. art. 2. ad 3. inquit: „Triplex est conversio ad Deum, una quidem per dilectionem perfectam, quæ est creaturæ jam Deo fruente; & ad hanc conversionem requiritur gratia consummata. Alia conversio est, quæ est meritum beatitudinis; & ad hanc requiritur habitualis gratia, quæ est merendi principium. Tertia conversio est, per quam aliquis præparat se ad gratiam habendam, & ad hanc non exigitur aliqua habitualis gratia, sed operatio Dei ad se animam convertentis, secundum illud Threnor. ult. *Converte nos Domine ad te, & convertemur*. “ Quid clarius?

126. Inst. 3. In Lib. III. *Contra Gentiles* cap. 159. S. Thomas docet, neminem quidem posse gratiam promereri, posse tamen per liberum arbitrium impedire gratiæ receptionem, vel non impedire, unde concludit, merito in culpam imputari ei, qui impedimentum ponit gratiæ receptioni. „Deus enim, quantum in se est, paratus est omnibus gratiam dare . . . sicut sole mundum illuminante in culpam imputatur, ei, qui oculos claudit &c.”. At vero qui facit quod in se est, nullum gratiæ obstaculum ponit: ergo &c.

127. Resp. cum eodem Angelico (Lect. III. in cap. XII. epist. ad Hebræ.), *quod hoc ipsum, quod aliquis non ponit obstaculum, ex gratia procedit*; quod etiam sæpe alibi repetit; immo in ipso loco nobis objecto prius dixerat: „Licet aliquis per motum liberi arbitrii divinam gratiam nec
,, pro-

(a) In II. Lib. Sent. Dist. XXVIII. qu. 1. art. 4.; ubi quærit, *utrum homo possit se præparare ad gratiam sine aliqua gratia?* respondet, quod si gratia accipiatur pro dono gratuito Dei excitantis nos ad conversionem, nulli dubium est, quod homo sine gratia Dei non potest se præparare ad habendam gratiam gratum facientem. Si autem, subdit, accipiatur gratia pro aliquo munere habituali animæ infuso, sic duplex est opinio. Quidam enim dicunt, quod nullus potest se ad gratiam gratum facientem præparare, nisi per aliquod lumen menti infusum, quod est donum gratiæ gratis datur. Hanc autem opinionem refutat etiam ex hoc

inconvenienti, quod secundum hoc esset abire in infinitum; ac demum ita concludit: *Et ideo aliis consentiendo dicimus, quod ad gratiam gratum facientem habendam ex solo libero arbitrio (nempe sine gratia habituali, non tamen sine gratia actuali) se homo potest præparare; faciendo enim quod in se est, gratiam a Deo consequitur* &c. In quibus verbis, si aliqua difficultas adhuc superesse videatur, tollenda est ex doctrina, quam postea Angelicus constanter tradidit in Summa Theol., ubi in majori *ἀκρίβεια*, præsertim in hac materia locutus est.

„promereri, nec acquirere possit, potest tamen „se ipsum impedire, ne eam recipiat.“: ubi aperte docet, non solum viribus liberi arbitrii non posse nos gratiam promereri, sed nec *acquirere* posse. Videtur insuper eo loco S. Doctor loqui de gratia habituali, quam Deus omnibus paratus est dare, qui se ad illam recipiendam disposuerit, & quam nullo modo promereri possumus per liberum arbitrium, quamquam per idem liberum arbitrium possumus eam non recipere.

128. Ulterius, ut recte Sylvius observat, per hoc solum, quod homo non ponat obicem gratiæ, non facit quod in se est, ut eam recipiat; primum enim aliquid pure negativum est, quod etiam in pueris dormientibus, & amentibus, reperitur; aliud autem est aliquid positivum (a).

129. Obj. 5. (Lessius *de grat. effic. disp. apol. append.* ad cap. 10. num. 24.) auctoritas Scholasticorum, qui veluti certatim in hanc sententiam pedibus, manibusque a 500., & amplius annis descenderunt; quorum auctoritas nunci certe faciendam non est; alias sequeretur, Ecclesiam pens. totam fuisse in errorem prolapsam; præcipue quia hæc est. fere omnium fidelium persuasio, scilicet Deum sibi non defuturum, si ipsi suis naturalibus viribus bene utentes fecerint, quod in se est.

130. Resp. Otium nobis non esse, de singulis scholasticis Doctoribus diligentius inquirere; nec vero dubitamus, si id fieret, non paucos reperiuntur iri absurdæ illius opinionis perperam accusatos, id testatur Thomas de Lemos, qui loca ab adversariis citata ad trutinam revocandi molestam provinciam assumpsit. Sed etiamsi verum esset, Scholasticos plerosque plus rationi, quam auctoritati deferentes in hanc laxitatem descendisse, nobis minime religioni duceremus, eos deserere, cum ipsi prius Augustinum, aliosque Patres, immo sanam Ecclesiæ doctrinam deseruerint; absit vero, ut credamus, Ecclesiam ab antiqua sua doctrina ullo unquam tempore vel minimam declinasse, & novæ quorundam recentiorum opinioni calculum suum adjecisse. Illa ad summum toleravit, ut multos alios errores, & multa mala tolerare quotidie cogitur; unde S. Augustinus alicubi dicit: *Multa tolerat Ecclesia, quæ non probat.*

131. Obj. ult. Rationi congruum videtur, ut Deus eis potius gratiam conferat, qui faciendo quod in se est, ea minus indigni inveniuntur, quam alii. Insuper materia dicitur præparari, & disponi ad aliquam formam, ex quo forma, contraria,

paullatim auferatur: ergo etiam homo, dum a peccatis abstinere &c.

152. Ad 1. resp. Potius Dei attributis congruum videri, ut Deus nullam meritorum nostrorum naturalium rationem habeat; quo omnes intelligant, gratiam esse donum indebitum; nihil habere nos, unde gloriari possimus; totum Deo esse tribuendum, in eoque uno esse omnem spem nostram ponendam.

153. Ad 2. Non magnopere repugnaverim, si quis in homine minoribus peccatis comquinato aliquam majorem dispositionem *negativam* agnoscere velit; ita tamen, ut nullo modo sit, cum gratiæ largitione connexa; nam usu rerum quotidianæ quosdam ita *negative* dispositos a Deo deseri videmus, aliosque minus dispositos vocari, & assumi. Sed illud etiam addendum, potius dici debere, hos homines esse minus dispositos quam magis dispositos. Sicut lignum aridum facilius ignem concipit, quam viride, & humidum; non quod ariditas sit proprie aliqua dispositio ad ignem, & cum igne conjuncta (lignum enim quantumcumque aridum sit, nunquam ardebit, nisi ab agente illi ignis admoveatur) sed quia quo minus lignum est humidum, eo minus igni ardenti resistit (b).

CAPUT VI.

Demonstratur, gratiam Dei actualem etiam iustis necessariam esse ad singulos actus bonos.

154. Inter fidei dogmata contra Pelagianos definita, illud etiam est, *Gratiam dari ad singulos actus*. Nam, ut S. Augustinus narrat (*de gestis Pelagii* cap. 14.), Pelagius in Synodo Diospolitana coactus est hanc Cælestii propositionem damnare: „Gratiam Dei, & adiutorium non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel in lege, ac doctrina.“ Præterea inter sententias, quas S. Aug. Vitali Carthaginensi, tamquam totidem dogmata catholica proposuit; hæc erat num. 5. *Scimus (gratiam Dei) majoribus ad singulos actus dari.* Quod quidem unice de actibus bonis, piis, salutaribus, & ad vitam æternam pertinentibus intelligendum est; etenim 214. Episcopi in concilio Africano, ut S. Prosper refert (*in resp. ad 8. capitula Gallorum*), definierunt (*gratia Dei per J. C. Dominum, non solum ad cognoscendum, verum etiam ad faciendam ju-* sti-

(a) Plura S. Thomæ testimonia, & tam quæ videntur nobis contraria, quam quæ sunt nostræ, & communi doctrinæ consentanea, videri possunt apud Lemos loco supra cit. & apud Billiard Tom. VI. Dissert. 3. art. 7. Sed quæ videntur nobis adversari, facile poterunt ex dictis explicari.

(b) Nonnulla alia argumenta levioris momenti videri possunt apud P. Berti Lib. XIV. cap. 12., Estium in II. Dist. 26. §. 30., Sylvium Comænt. in 1. 2.

qu. 109. art. 5.; aliosque Scholasticos, præcipue autem apud Thomam de Lemos, qui hanc questionem fusiori calamo tractavit in *Panoplia gratiæ* Lib. IV. P. I. tract. 6. cap. 11. & seq. Vid. etiam P. Jacobus Le Bossu Ord. Bened. animadv. 34. in doctrinam Molinæ apud P. Antonin. Reginaldum *De mente Conc. Trid.* pag. 1914, seq. & Bellarminus Libro VI. *de grat. & lib. arb.* cap. 5. & seq.

stítiam, nos per actus singulos adjuvare; ita ut sine illa nihil veræ sanctæque pietatis cogitare, dicere, agere valeamus. Quam Conciliarem constitutionem fuisse a toto mundo receptam, ibidem S. Prosper affirmat.

155. Cum id certum sit, Theologi quidam dubium moverunt, quænam illa gratia sit, quæ ad singulos actus necessaria dicitur; an scilicet actualis, vel habitualis tantum sufficiat. Sufficere habituales tantum putavit Molina, qui propterea docuit, hominem gratia sanctificante instructum, cum solo naturali & ordinario concursu, hoc est sine gratia actuali posse bonum opus salutare exercere (a): Ut hujusmodi falsa opinio explodatur, sit

PROPOSITIO.

Gratia actualis necessaria est ad singulos actus pios, & salutes, etiam iis, qui gratiam habent habituales.

156. Id probant primo omnia testimonia Scripturarum, & SS. PP. superius contra Pelagianos, ac Semipelagianos allata, quibus dicitur, nihil nos habere, quod a Deo non accepimus. Si enim ad aliquid bonum opus faciendum gratia habitualis sine actuali sufficeret, consequens foret, ex duobus justis gratia sanctificante æqualiter ornatis, eum, qui bene agit aliquid præ altero habere, a Deo non acceptum, de quo proinde etiam gloriarí posset.

157. Sed id ipsum multo efficacius probatur ex orationibus Ecclesiæ, quibus etiam justí jure & perenne auxilium Dei, ad bene operandum a Deo implorant. Nam & David, quamvis Dei gratia sanctificatus orabat: *Adjutor meus esto Domine, ne derelinquas me. Deus in adjutorium meum intende:* & justí omnes, ipsius exemplo eadem verba identidem repetere consueverunt. Unde Concil. Arausicanum c. 10. „Adjutorium Dei, „inquit, etiam renatis, ac Sanctis semper est „implorandum, ut ad finem bonum pervenire, „vel in bono possint opere perdurare“. Ac vero si gratia habitualis ad singulos pietatis actus sufficeret, supervacaneum, immo stultum foret, adjutorium Dei postulare; ut enim centies contra Pelagianos S. Aug. repetebat: *Quid stultius, quam*

orare, ut facias, quod in potestate habes (de Nat. & grat. cap. 18., epist. ad Vital., & alibi)?

158. Prob. ult. ex S. Thoma, qui 1. 2. qu. 109. art. 9. probat: „eum qui jam consecutus est gratiam (habituales), non posse per se ipsum operari bonum, & vitare peccatum absque auxilio gratiæ (actualis). Il autem probat primo ex S. Aug., qui Lib. de nat. & grat. cap. 26. Sicut oculus corporis, inquit, plenissime sanus, nisi candore lucis adjutus, non potest cernere: sic & homo perfectissime etiam justificatus, nisi æterna luce justitiæ divinitus adjuvetur, recte non potest vivere“. Post autem ita pergit Angelicus: „Homo ad recte vivendam dupliciter auxilio Dei indiget. Uno quidem modo, quantum ad aliquod habituale donum, per quod natura humana corrupta sanetur, & etiam sanata elevetur ad operanda opera meritoria vitæ æternæ, quæ excedunt proportionem nature. Alio modo indiget homo auxilio gratiæ, ut a Deo moveatur ad agendum... & hoc propter duo. Primo quidem ratione generali propter hoc, quod nulla res creata potest in quemcumque actum prodire, nisi virtute motionis diviniæ (ut probavit art. 1. ejusdem qu.). Secundo ratione speciali, propter conditionem status humanæ naturæ, quæ quidem licet per gratiam sanetur, quantum ad mentem, remanet tamen in ea corruptio, & infectio quantum ad carnem, per quam servit legi peccati; ut dicitur Rom. VII. 25. Remanet etiam quædam ignorantia obscuritas in intellectu, secundum quam *quid oremus; ut oportet, nescimus;* ut dicitur Rom. VIII. 26. Propter varios enim rerum eventus, & quia etiam nos ipsos non perfecte cognoscimus, non possumus ad plenum scire, quid nobis expediat, secundum illud Sap. IX. 14. *Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentia nostræ...* & propter hoc etiam renatis in filios Dei per gratiam convenit dicere: „*& ne nos in lucas in tentationem; & fiat voluntas tua, & cetera, quæ in oratione Dominica continentur ad hoc pertinentia*“.

159. Obj. 1. Christus Dominus gratiam comparat semini, quod ex se fructificat, etiamsi alio operatio non accedat, inquit enim Marci IV. 26. & seq.: „Sic est regnum Dei, quemadmodum si ho-

(a) In Concordia qu. 14. art. 13. disput. 8. Postquam vero, ait, habitus (fidei) est infusus, is cum generali concursu Dei satis est ad eliciendos actus credendi supernaturales, fini supernaturali accommodatos. Idem sæpe alibi docet. Etiam Lessius, & Hanelius propter hanc sententiam reprehenduntur in *Justificatione censura Lovaniensis*. Et certe omnes illi, qui putant, voluntatem tantis pollere viribus, ut possit seipsam flectere, & determinare æque ad bonum consentiendo gratiæ, ac ad malum resistendo, consequenter dicere videntur, gratiam non tam esse necessariam ad bonum faciendum, quam ut bonum illud sit in ordine supernaturali. Cum autem justí gratia sanctificante instru-

cti, jam sint in ordine supernaturali, illis in hoc systemate non videtur necessaria alia gratia actualis ad operandum. Celebris Ruardus Tapperus, quem in Semipelagianorum errores inclinasse alibi monimus (in nota ad n. 90. Diss. I.) hanc ipsam questionem olim moverat, an homo per solos habitus infusos fidei, spei, & charitatis cum solo generali auxilio absque speciali gratia actuali possit bene operari. Contra quem priscam S. Augustini doctrinam nervose defendit P. Gaspar Casalini Lusitanus in opere *De quadruplici justitia*, quod ann. 1562. Patribus Concilii Tridentini obtulit, l. parte lect. I. cap. 7.

„ mo jaciatur sementem in terra, & dormiat . . .
 „ & semen germinet . . . ultro enim terra fructi-
 „ ficat &c.“; ergo præter gratiam habitualement ad
 bene operandum non requiritur alia gratia actualis,
 adeoque &c. Accedit, quod idem Salvator ait
 Joan. IV. 14.: *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in*
eo fons aquæ salientis in vitam æternam; quibus
 verbis luculenter insinuat, gratiam habitualement
 esse veluti fontem, unde bonæ operationes,
 tamquam rivuli, peremerit emanant. Simile est
 etiam, quod Christus dicebat ibid. c. VI. 51. &
 52.: „ Ego sum panis vivus, qui de cælo descen-
 „ di. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in
 „ æternam “.

140. Resp. Utique gratiam habitualement ex se fructus
 honorum operum producere, sed non sine rore
 aliarum gratiarum actualium; quemadmodum
 ut semen crescat, & fructum afferat, requiritur
 ros, & pluvia de cælo. Et si justis nullo amplius
 indigerent gratiæ cælestis auxilio, eos Christus non
 monuisset, ut *vigilarent, & orarent, ne intrarent*
in tentationem (Matth. XXI. 41.). Quæ Christi
 adhortatio nihil aliud sibi vult, nisi justis etiam
 esse perpetuo Dei auxilium implorandum, ne
 tentationi succumbant, & cadant.

141. Obj. 2. Synodus Africana celebrata an.
 418. cap. 4. ita definit: „ Quicumque dixerit, gratiam
 „ Dei, in qua justificamur per Jesum Christum
 „ Dominum nostrum, ad solam remissionem
 „ peccatorum valere, quæ jam commissa sunt,
 „ non etiam ad adiutorium, ut non committantur,
 „ anathema sit “.

142. Resp. Nomine gratiæ, qua justificamur,
 non intelligi gratiam sanctificantem, qua *formaliter*
 justificamur, ut scholæ loquuntur; sed gratiam
 actualem, quæ ad justificationem nos perducit,
 & in justitia conservat. Editus est enim ille
 canon contra Pelagium, qui Catholicorum argumentis
 convictus gratiam tandem admisit, sed eam solum,
 qua nobis ex naturæ viribus penitentibus Deus
 peccata remittit, non eam, quæ adjuvat, ut
 iterum non peccemus.

143. Inst. Gratia habitualis ad hoc nobis datur,
 ut ejus beneficio bonum agamus, & declinemus a
 malo; etenim omnes habitus supernaturales ideo
 nobis a Deo infunduntur, ut in actus erumpant;
 alias frustra infunderentur: ergo ad bonum quodcumque
 operandum sola gratia habitualis sufficit.

144. Resp., Habitibus supernaturales nobis dari,
 ut in actus sibi proportionatos erumpant, accedente
 tamen auxilio divino actuali, cujus est voluntatem
 determinare, ut habitibus supernaturalibus

uti velit; habitus enim, ut S. Thomas observat 1.
 2. qu. 78. artic. 2., definitur: *quo quis utitur, cum*
voluerit. Ut autem velimus, necessaria est
 gratia actualis, & quidem, ut inquit S. Thomas
 supra citatus, *propter duo &c.* (Vid. n. 138.).
 Immo addit Angelicus, (ib. ad 1.), *quod etiam*
in statu gloriæ; quando gratia erit omnino perfecta,
homo divino auxilio indigebit; unde infert,
 multo magis divino auxilio hic opus esse, *ubi a-*
qualiter gratia imperfecta est.

145. Inst. 2. Ad summum ex his sequeretur,
 requiri in justis aliquem concursum Dei ordinari-
 um, non autem gratiam actualem. Nam certum
 est, posse nos ex inistis naturæ viribus cum ordinario
 concursu Dei aliquod opus bonum morale naturali
 ordinis facere, ut faciunt peccatores, & infideles.
 Id autem si faciat justus, hoc ipso erit opus
 supernaturale, & meritum, utpote a principio
 supernaturali proveniens, nempe habitu gratiæ
 sanctificantis: ergo saltem ad aliqua faciliora
 opera bona peragenda justis non indigent gratia
 actuali.

146. Resp. In eo positum esse magnum discrimen,
 quod natura ex solo concursu ordinario Dei
 potest habitus naturales ad actum reducere; non
 autem valet ad reducendos in actum habitus
 supernaturales, qui sunt in justis, cum isti ad ordinem
 superiorem pertineant. Et quamquam spectata
 rei substantia iidem videantur actus virtutum
 tum in justis, tum in peccatoribus, ac paganis,
 differunt tamen toto cælo dignitate, & modo; unde
 actus pietatis, & salutares, saltem quatenus in
 Deum tendunt, debent ab actuali Dei gratia
 inspirante, movente, & cooperante originem trahere
 (a).

147. Obj. 4. S. Aug. in libris *de Prædest. SS.*,
 & *de dono perseverantiæ* omnes ingenii sui ver-
 vos intendit, ut evincat necessitatem gratiæ actualis
 ad initium boni operis, & ad perseverantiam
 usque in finem; atqui id frustraneum foret, si
 credidisset gratiam esse necessariam ad singulos
 actus: ergo &c. Uterius Lib. II. *de peccatis, meritis,*
 & *remissis*, cap. 19. „ Cum, inquit, a Deo illi
 „ istud adiutorium deprecamur, ad faciendam, per-
 „ ficiendamque justitiam, quid aliud deprecamur,
 „ quam ut aperiat, quod latebat, & suave faciat,
 „ quod non delectabat “? quibus verbis S. Doctor
 declarat, ab bene operandum sufficere delectationem
 a Deo immissam; atqui hæc habetur per solam
 gratiam sanctificantem; est enim habituum
 proprium, ut prompte, facile, ac delectabiliter
 operari faciant: ergo &c. Deum *de nat. & grat.*
 cap.

(a) Sanctus Thomas 1. 2. qu. 63. art. 4. observat, virtutes infusus specie diversas esse ab aliis, quas ex operum assuetudine acquirimus, primo ratione objecti, qua ratio formalis temperantiæ ex gr., prout virtus infusa est, in eo consistit, ut homo castiget corpus suum, & in servitute redigat per abstinentiam cibi, & potus, & aliorum hujusmodi: ratio autem temperantiæ

secundum regulam rationis humanæ est statuere modum in sumptione ciborum, ne noceant valetudini corporis; nec impediatur rationis actum. Secundo habitus distinguuntur specie secundum ea, ad quæ ordinantur; unde diversæ sunt virtutes, per quas homo ordinatur ad fines politicos, ab iis, quibus ordinatur ad hoc, ut sit civis Sanctorum, & domesticus Dei.

cap. 26. Deum, inquit, per gratiam habitualem ita sanare animam, non solum ut deleat, quod peccavimus, sed ut præstet etiam ne peccemus.

148. Resp. Ad 1., Duos illos libros fuisse elucubratos contra Semipelagianos, qui necessitatem veræ gratiæ ad omnia alia opera bona concedentes, eandem ad initium fidei, & perseverantiam usque in finem fateri volebant. Sed in aliis libris contra Pelagianos scriptis necessitatem gratiæ ad singulos actus strenue pro more suo propugnavit. Sufficiant nobis ex multis ea verba ex lib. *de grat. & lib. arb.* cap. 27.: „Deus, ut velimus, sine nobis operatur: cum autem volumus, & sic volumus, ut faciamus, nobiscum cooperatur. Tamen sine illo vel operante, ut velimus, vel cooperante, cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valeamus“; quibus indicatur, Deum toties in nobis operari gratia sua, quoties volumus, & toties cooperari, quoties operamur.

149. Ad 2. Ea verba sunt intelligenda de actuali, non de habituali: quamquam enim habitus etiam id in nobis præstant, ut facilius operari possimus; gratiæ tamen actualis id magis proprium est; unde eam S. August. definit: *Inspirationem sanctæ dilectionis, ut cognita sancto amore faciamus*.

150. Ad 5. dist. *Ut præstet &c.* per gratiam actualem, quam justis Deus non denegat, concedit per solam habitualem, nego. Unde antea immediate dixerat: *Sicut oculus corporis &c.* (Vid. supra num. 158.).

151. Obj. 4. S. Hieronymus Lib. III. *dial. adv. Pelag.* cap. 4. concedit, posse justum viribus suis brevi saltem temporis intervallo abstinere a peccato, quamquam non jugiter, nec in perpetuum; & alibi dicit, justum, si intentus sit, nullaque tentatione sollicitatur ad malum, posse per gratiam semel acquisitam in bono pergere; ergo &c.

152. Resp. Utiq; justum, nulla tentatione urgente, in bono aliquandiu perseverare posse, non tamen omni gratia actuali semota, sed solum semota gratia peculiari, & fortiori, qua justus indiget longiori tempore; quia & natura longiori itinere quasi defatigatur, & tentationibus ingruentibus majores se offerunt difficultates superandæ.

155. Obj. 4. S. Athanasius in vita S. Antonii Abbatis refert, hunc Dei servum post gravissimam tentationem superatam, quasi conquerentem dixisse Christo: *Domine ubi eras?* ab eo autem hoc tulisse responsum: *Huc eram, sed expectabam videre certamen tuum*; non ergo Deus ulla gratia actuali præsto erat Antonio in tentatione pugnanti, sed ad summum gratia habituali.

154. Resp. His verbis duntaxat exprimi tentationis vim, & certaminis difficultatem, non autem actualis auxilii subtractionem. Impium enim esset credere, Deum luctarum nostrarum spectatorem tantummodo esse, non autem esse in iis nostrum auxiliatorem; cum de eo scriptum sit: *Aductor in opportunitatibus*. Hinc idem S. Ambrosius *Guzzaniga Theol.* Tom. VI.

sus ibid. scribit: *Ileo superabat Antonius Diabolum, quia servum suum adjuvabat Dominus* (Vid. Estius in II. dist. 26. q. 18. & seq.).

155. Obj. ult. S. Thomas 3. p. q. 70. art. 4. docet: „minorem gratiam (*habitualement*) posse resistere cuilibet concupiscentiæ, & vitare omne peccatum mortale, quod committitur in transgressione mandatorum legis. *Et aliter rationem*: „minima enim charitas plus diligit Deum, quam cupiditas millia auri, & argenti“. Idem docuerat supra q. 62. art. 6. ad 3., & 1. 2. q. 111. art. 2. docet, non solum gratiam actualem, sed etiam gratiam habitualement dividi in *operantem & cooperantem*.

156. Resp., Gratiam habitualement sufficere ad vincendam concupiscentiam, ad observanda legis mandata, & ad vitanda peccata, sed *suo modo*; scilicet non exclusis, sed adjunctis gratiæ actualis auxiliis. Quod in omnibus habitibus contingit; qui dant potentiam ad agendum, sed non reducuntur ad actum, nisi adjuncta voluntatis determinatione. Hæc autem voluntatis determinatio in ordine supernaturali non nisi a gratia actuali haberi potest. Quomodo vero gratia habitualis dividatur in operantem, & cooperantem, ita explicat laudatus Angelicus Doctor: „Habitualis gratia, in quantum animam sanat, vel justificat, sive gratiam Deo facit, dicitur gratia operans, in quantum vero est principium operis meritorii, quod ex libero arbitrio procedit (*utique moto a gratia actuali*), dicitur cooperans“.

157. Quæres primo, cujusnam generis sit illa gratia, quæ ad singulos actus datur?

158. Resp. Quidam (ut Catur. Bellarminus Lib. VI. *de grat. & lib. arb.* cap. ult. in fine) opinati sunt, justos in singulis operibus exercendis indigere quidem gratia adjuvante, & cooperante; non tamen præveniente, & excitante. Imitebantur autem potissimum verbis Synodi Arausicanæ, quæ can. ult. sic definit: „Hoc etiam secundum fidei catholicam credimus, quod accepta per baptismum gratia omnes baptizati Christo auxiliante, & cooperante, quæ ad salutem pertinent, possint, & debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere“.

159. Verumtamen eos a vero magnopere aberrare, facile esset multis demonstrare; sed pauca brevitate causæ seligo S. August. (L. II. *de pecc. mer. & remiss.* cap. 18.). „Quod vero, inquit, ad Deum nos convertimus, nisi ipso excitante, atque adjuvante non possumus... Quid habemus, quod non accepimus“. Quod si excitatio, & primum voluntatis initium in vobis esset sine gratia, utique haberemus aliquid, quod non accepimus. Ulterius (L. IV. *ad Bonifacium* c. 6.): „In omnibus, inquit, quæ quisque agit, secundum Deum, misericordia ejus prævenit eum. *Et in Enchiridio capit. 55.* Deus, inquit, nolentem prævenit, ut velit, volentem sequatur, ne frustraverit. S. Greg. M. (T. X. in *Ezech.*)

„ Ipse, ait, aspirando nos prævenit, ut velimus,
 „ qui adjuvando subsequitur, ne inaniter velimus.
 „ S. Bern. (in *Tract. de grat. & lib. arb. cap.*
 „ *pit.* 13.): Conatus, inquit, liberi arbitrii ad bonum,
 „ & cassi sunt, si a gratia non adjuventur,
 „ & nulli sunt, si non excitentur. Denique, ne
 „ infinitus sim, *Synodus Arausiana II. can. 9.*
 „ *ita statuit:* Quoties bona agimus, Deus in nobis,
 „ atque nobiscum, ut operemur operatur: „
 „ Unde patet, quo sensu verba canonis ultimi accipi-
 „ enda sint; ut nempe Christus auxiliari intelligantur
 „ etiam gratia præveniente, & excitante eos, quos
 „ habituali sua gratia sanctificavit.

160. Quæres secundo, quænam in opere bono sint partes gratiæ, & quænam liberi arbitrii?

161. Resp. S. Thomas (1. 2. q. 111. art. 2. ad 1. Vid. etiam *Lect. III. sup. c. X. ep. II. ad Cor.*), totam operationem pertinere ad gratiam. Id autem a magistro suo Augustino didicerat, ubi ubique totum, quod in nobis est bonum, esse Deo in acceptis referendum prædicat. „ Nos ergo volumus, inquit (de dono persev. cap. 15.), sed Deus in nobis operatur & velle: nos ergo operamur, sed Deus in nobis operatur & operari pro bona voluntate. Hoc nobis expedit credere, & dicere: hoc est pium, hoc est verum, ut sit humilis, & submissa confessio, & detur totum Deo. *Il denique ad filem Ecclesie pertinet; nam Synodus Arausiana can. ult. ita statuit:* Nemo habet quidquam boni, nisi datum ei fuerit desuper; & can. 22. Nemo habet de suo, nisi mendacium, & peccatum.

162. Nec tamen inferendum est, liberum arbitrium nihil omnino agere, & instar inanimis trunci se habere; quemadmodum sibi ab aliquo objectum fuisse S. Bernardus narrat (initio *Lib. de grat. & lib. arb.*): „ Quid tu ergo operaris, aut quid mercedis speras, vel præmii, si totum facit Deus? „ Certum est enim, ad opus bonum etiam liberum hominis arbitrium concurrere. Quod in Concilio Trid. definitum est *Sess. IV. c. 5. & can. 4.*

163. His expositis, quæstio oritur, quidnam in opere bono gratiæ, quidnam libero arbitrio tribuendum sit. In qua quidem quæstione illud omnibus certum est, primam excitationem, seu primum indeliberatum voluntatis motum esse totum gratiæ excitanti tribuendum, qua Deus nullis nostris meritis, & ex solo suæ voluntatis gratuito beneplacito nos ad bene operandum excitat, allicit, invitat, viresque tribuit, quibus bene operari possumus. Quæ autem postea consequuntur, voluntatis consensus gratiæ vocanti, volitio boni, atque ipsa ejusdem boni executio, hæc omnia debent tota gratiæ tribui, & tota etiam libero arbitrio. Præclare, & omnino ad mentem S. Augustini fidelis ejus discipulus S. Bernard. in *Tract. de grat. & lib. arbitr. cap. 14.* Deus, inquit, „ tria hæc, bonum cogitare, velle, perficere operatur in nobis: primum profecto sine nobis; secundum no-

„ biscum; tertium per nos facit. Si quidem im-
 „ mittendo bonam cogitationem nos prævenit: im-
 „ mutando etiam malam voluntatem sibi per consensum jungit: ministrando & consensui facultatem, foris per apertum opus nostrum internus opifex innotescit. *Et iterum:* Gratia Dei liberum excitat arbitrium, cum seminat cogitatum; sanat, cum immutat affectum; roborat, ut perducatur ad actum: servat, ne sentiat defectum. *Ac demum:* Non partim gratia, partim liberum arbitrium, sed totum singula opere indivisivo peragunt. Totum quidem hoc, & totum illa; sed ut totum in illo, sic totum ex illo.

164. Quod quidem nec est intelligibile, nec mirum videri debet, cum in omnibus causis subordinatis quotidie accidat. Id explicio exemplo picturæ, quæ & pectore procedit, & a penicillo, non operis partitione, quasi aliquid a pictore fiat, & non a penicillo, aut contra: sed tota pictura est a pictore, tanquam a causa principali, tota itidem a penicillo, ut a causa instrumentali: & ita plane totum opus bonum est a Deo movente, & applicante nostram voluntatem; totum iterum a voluntate, tanquam a causa secunda, primæ subordinata; cum hoc tamen discrimine, quod penicillum, utpote instrumentum inanime, unice a pictore movetur; voluntas autem nostra, quæ est potentia activa, & libera, active, & libere se movet. Quamvis S. Thomas explicans illud Apostoli (1. Cor. XII. 6.) *Qui operatur omnia in omnibus*, ut majori emphasi eurgiam divini causalitatis significaret, „ *Operatur omnia*, inquit, *sicut ut prima causa creans operationes.* Ne tamen aliæ causæ videantur esse superflue, subdit: *In omnibus*; quia in causis secundariis prima causa operatur. (Comment. in hunc loc. Vid. etiam 1. p. q. 105. art. 5.; 1. 2. q. 109. art. 1. & alibi).

165. Hæc ad mentem S. Thomæ vera, germanaque est interpretatio communis Ecclesiæ phrasi, quod totum opus bonum sit Deo tribuendum non vero, ut Molina autumavit, qui postquam ingenue confessus est, sibi valde difficilem esse ad intelligendam motionem, & applicationem hanc, quam D. Thomas in causis secundis (in *Concordia* qu. 14. art. 15. disput. 26.), contendit, Deum, & hominem esse duas partiales causas operis boni; quemadmodum duo trahentes navim, quorum unus vis non recipitur in alio, sed utriusque in effectu; & vere dicitur, totum motum navis esse ab utroque, *partialitate causæ, non partialitate effectus*; quia nihil est in tractione navis, quod sit ab uno trahentium, & non sit simul ab alio (ibid., qu. 23. art. 5. & 5. disput. 1. memb. 6.). Non, inquam, hæc explicatio arridere potest; si quidem ea admissa, sequitur manifeste, nostram cooperationem non esse gratiæ effectum quemadmodum nisus unius hominis ad trahendam navim non est effectus nisus alterius: adeoque aliquid nos habere, quod a Deo non acceperimus, contra ac

perpetuo clamat Apostolus. Quapropter refert P. Serry (Lib. III. *Histor. de auxiliis* cap. 24.), hanc Molinæ sententiam, omnium Consultorum calculis (duobus tantum exceptis) fuisse judicatam, *Pelagii dogmati maxime consonam*. Vid. le Bossu *Animadv.* 11. *in doctrinam Molinæ* cap. 1.

166. Multo minus aliorum explicatio admitti potest (ap. Driedonem Lib. II. *de grat. & lib. arb.* cap. 3. , & Tractat. *de captiv. & redempt. generis hum.* cap. 1. pag. 2.), qui totum, quod in nobis est bonum, eo sensu duntaxat Deo adscribendum esse volunt, quod omnia bona simul sumpta a Deo sint, quamvis singula non sint a Deo ex omni parte, cum aliquid etiam nostri liberi arbitrii viribus tribui debeat. Sed hæc interpretatio contorta est, & sensui Scripturarum, & Sanctorum Patrum, & totius Ecclesiæ aperte contraria, quo edocemur, nihil omnino nos boni habere, quod Deo in acceptis referre non debeamus. Et ne in re satis per se clara longior sim, concludo verbis capituli ultimi ex his, quæ Sanct. Cælestinus ad Episcopos Galliæ transmisit: *Operi, ac dignationi (gratiæ Dei) nihil penitus subtrahendum est*. Nihil inquam, neque ex parte actus boni, seu effectus, neque ex parte causæ, seu nostræ voluntatis operantis; *ut sit humilis, & submissa confessio, & detur totum Deo*. Vid. sup. n. 611.

CAPUT VII.

Demonstratur necessitas gratiæ specialis ad perseverandum in justitia usque in finem (Sanct. Thomas 1. 2. qu. 109. art. 10. , 2. 2. qu. 157. art. 1. 5. ; & Lib. III. *Cont. Gent.* c. 155.).

167. Sanctus Thomas 1. 2. qu. 109. art. 10. observat, perseverantiæ nomen triplici sensu usurpari posse; primo prout significat „ Habitum mentis, per quem homo firmiter stat, nec removeretur ab eo, quod est secundum virtutes, per tristitias irruentes ”. Alio modo perseverantia potest dici „ Habitus quidam; secundum quem homo habet propositum perseverandi in bonum, usque in finem ”; & utroque isto sensu, subdit Sanctus Doctor, perseverantia simul cum gratia habituali infunditur. Tertio perseverantia in proprio sensu, de quo nunc agitur, dicitur *continuatio boni usque ad finem vitæ*. Et ideo, ut recte notavit S. Augustinus in initio libri *de dono perseverantiæ*, nullus potest dici perseverantiæ donum habere, quamdiu vivit: „ Eamque potius

„ habuit unius anni fidelis, & quantum infra cogitari potest, si donec moreretur, fideliter vixit, „ quam multorum annorum, si exiguum temporis „ ante mortem a fidei stabilitate defecit ”.

168. Porro, si excipiantur Pelagianos, nullus fuit, qui gratiam aliquam ad perseverandum necessariam esse negaret. Sed aliquibus Theologis (Andreæ Vega Lib. XII. *in Conc. Trid.* cap. 22. , Andreæ Duvallo, aliisque paucis) visum est, perseverantiam in parvulis baptizatis, qui ante usum rationis moriuntur, aliisque adultis, qui non multo post adeptam justificationem decedunt, non esse speciale donum a gratia habituali distinctum. Laud. autem Molina (in *Concordia* qu. 25. art. 4. & 5. disp. 1. memb. ult.) ad donum perseverantiæ duo esse necessaria docet; unum ex parte Dei, videlicet, ut ea auxilia conferre statuerit, cum quibus prævidebat, adultum *pro sua libertate perseveraturum*, alterum ex parte arbitrii adulti, tamquam conditionem, sine qua voluntas conferendi talia auxilia non habuisset rationem conferendi donum perseverantiæ: nempe ut adultus *pro sua libertate* ita sit cum iis cooperaturus, ut perseveret. A qua Magistri sui sententia nec illos recedere existimo, qui specialem gratiam, nempe congruam, ad perseverandum necessariam esse fatentur. Ut enim infra videbimus, etiam gratia congrua suam efficaciam trahit a consensu, quam voluntas humana *pro sua voluntate* in quibusdam circumstantiis Dei vocationi dat (a).

169. Thomistæ vero, & quotquot germanam Sanct. Augustini, & Thomæ doctrinam sequuntur, primo censent perseverantiam esse speciale Dei donum, a gratia habituali omnino distinctum; deinde docent, hoc donum a gratuita tantum Dei bonitate pendere. Nam quamquam verum est, homines non perseverare, nisi volentes, & libere volentes; Deus tamen est, qui pro sua gratuita bonitate electos facit libere velle in bono perseverare; dum interim sinit pro sua justitia reprobos libere a gratia excidere; ut enim recte inquit S. Augustinus *de dono persever.* cap. 8. , *voluntate sua cadit, qui cadit, & voluntate Dei stat, qui stat*.

170. Porro si quis quærat, in quonam proprie hoc speciale donum situm sit, respondemus, situm esse in iis omnibus, quibus Deus facit, ut homo sive parvulus, sive adultus in statu justitiæ decedat, & salvetur; quamobrem in parvulis non est, nisi exterior quædam causarum dispositio, ut vita eis auferatur, antequam gratiam in baptismo ac-

(a) Lessius, & Hamelius duplex distinguebant perseverantiæ donum. Aliud consistens in quodam speciali auxilio, & protectione, qua Deus ita protegit, & munus quosdam, ut fere indeclinabiliter, & infallibiliter in gratia perseverent usque ad mortem; quibusdam conceditur, ut forte Apostolis post acceptum Spiritum Sanctum, & iis, qui dicuntur confirmati in gratia. Aliud est perseverantiæ donum, quod consistit in quodam au-

auxilio, & protectione, qua Deus ita certo adest, ut possint in gratia perseverare, si velint; & hoc donum est necessarium ad salutem, & datur omnibus justis in actu primo. Quæ tamen distinctio vel ex eo solum sufficienter exploditur, quod nova sit, nulloque vel Scripturæ Sacræ, vel traditionis fundamento innixa. Vid. Censura Academiæ Lovaniensis, & Duacensæ Assert. XIII.

acceptam amittant. In adultis vero, præsertim si diu vivant, requiritur interior gratia efficax, qua tentationibus ingruentibus resistant, præcepta occurrentia adimplent, & omne peccatum grave declinent, vel si cadere permittantur, ut ante mortem resurgant. Et quamquam singula hæc beneficia non videntur a communibus gratiæ auxiliis differre, prout tamen procedunt a voluntate Dei volentis, ut electi in iustitia decedant, beneficium speciale, immo specialissimum constituunt, & donum coronans omnia alia dona; utpote a quo nostra salus æterna pendet.

PROPOSITIO.

Perseverantia in bono usque in finem est in omnibus electis specialissimum Dei donum, a gratia habituali omnino distinctum, & a divinæ voluntatis beneplacito, non autem a solo libero hominis arbitrio pendens.

171. **E**t primum quidem perseverantiam esse donum Dei, infuitis propemodum divinæ Scripturæ, sanctorumque Patrum testimoniis ostendit Sanctus Augustinus in libro *de dono perseverantiæ*; potissimum iis verbis apud Jeremiam cap. XXXII. 40. *Timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedat a me.* „Quod quid est aliud, subdit S. Pater cap. 2. quam talis ac tantus erit timor meus, quem dabo in cor eorum, ut mihi perseveranter adhæreant?”

172. Quod vero hoc donum sit a gratia habituali distinctum, vel eo solo liquet, quod, ut S. Thomas observat, *multis datur gratia, quibus non datur perseverare in gratia.* Si vero non ex peculiari Dei beneficio, sed ab hominum arbitrio hoc discrimen oriatur, ii, qui in accepta gratia perseverant, se discernent ab aliis, qui non perseverant, præ aliis inflari possent, & in se ipsis gloriari. Quod ab Apostolo Paulo damnatum est I. Corinth. IV. 7. *Quis te discernit? Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?*

173. Accedit, etiam justis implorandum esse divinum auxilium ad perseverandum. Nam definiente Concilio Arausiano can. 10. „Adjutorium Dei, etiam renatis, & Sanctis est semper implorandum, dum ut ad finem bonum pervenire, vel in bono, non possint opere perdurare”; atqui certe justis orare non debent, ut gratiam sanctificantem accipiant, quam jam habent: est ergo perseverantiæ donum aliquid a sanctificante gratia diversum. Quod etiam Tridentina Synodus declaravit Sess. VI. cap. 22. ita definiens: „Si quis dixerit, justificationem sine speciali auxilio Dei in accepta iustitia, perseverare posse... anathema sit. *Et in eadem Sess. cap. 15. dixerat, perseverantiam aliunde haberi non posse, quam ab eo, qui potens est eum, qui stat, statuere, ut perseveranter stet, & eum, qui cadit, restituere.*”

174. Cujus rei rationem etiam theologiam S. Thomas affert, tum ex naturali inconstantia & mutabilitate hominis de bono in malum, quam gratia habitualis non tollit, tum ex corruptione naturæ, quæ nunquam ita sanatur per gratiam, ut non remaneat semper aliqua ignorantia in intellectu, & rebellio carnis adversus spiritum (Vid. sup. n. 158. & alias S. Thomæ rationes Lib. III. *contra Gent.* cap. 155.).

175. Quod demum hoc perseverantiæ donum a Deo gratuita misericordia expectandum sit, primo tradit Apostolus Philipp. I. 6. inquit: *Confidens hoc ipsum, quia qui cepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu.* Et Christus ipse in Evangelio Lucæ cap. XXII. 52. dicebat Petro: *Ego pro te rogavi, ut non deficiat fides tua.* Et sexcenta alia hujus generis afferri possunt.

176. Id præterea non minus luculenter, quam sæpe tradidit Sanct. Augustinus; ut cum Lib. *de corrept. & grat.* cap. 12. afferens discrimen inter gratiam Adamo innocenti collatam: & eam multo fortiosem, quam Christus nobis promeruit: „Nunc vero, inquit, Sanctis in regnum Dei per gratiam Dei prædestinatis non tale adjutorium, perseverantiæ datur, sed tale, ut eis perseverantia ipsa donetur; non solum, ut sine isto dono perseverantes esse non possint, verum etiam, ut per hoc donum nonnisi perseverantes sint.” Et paulo post: *Ipse ergo eos facit perseverare in bono, qui facit bonos.* Et explicans ea verba Pauli Rom. XIV. 4. *Stabit autem; potens est enim Deus statuere illum,* inquit: „Ipse itaque dat perseverantiam, qui statuere potens est eos, qui stant, ut perseverantissime stent”. Ac demum ostendens non propterea excludi liberum arbitrium, quo electi perseverare velint, ita subdit: „In eis, (prædestinatis) etiam operatur & velle: ut quoniam non perseverabunt, nisi & possint, & vellent, perseverandi eis & possibilitas, & voluntas divinæ gratiæ largitate donetur”. Et supra, nempe cap. 8. eorum sententiæ, qui ad solum liberum arbitrium pertinere putabant, ut perseverent in bono quisque, vel non perseveret, objicit ea verba Christi Domini Luc. XXII. 52. *Rogavi pro te (Petre) ne deficiat fides tua.* Et subdit: „An audebis dicere, etiam rogante Christo, ne deficeret fides Petri, defecturam fuisse, si Petrus eam deficere voluisset, hoc est, si eam usque in finem perseverare noluisse; quasi aliud Petrus ullo modo vellet, quam pro illo Christus rogasset, ut vellet”? Et nullus plane esset dicendi finis, si omnia, quæ in hanc rem Sanct. Doctor conscripsit, huc transcribere vellem.

177. Frustra autem sunt, qui hæc, & hujus generis alia plurima testimonia explicare se posse putant de gratia aliqua versatili, aut etiam congrua, cui voluntas pro libertate sua consentiens perseverat. Nam primo ista gratia, cum tota subdatur voluntati humanæ, & ab ipsa reddatur efficax, dici non potest, operari in nobis & ipsum
sel-

velle. At vero S. Doctor talem prædicabat gratiam quæ operatur in electis voluntate perseverandi, & ipsam donat. Deinde hæc responsio non habet locum in parvulis, in quibus certe donum perseverantiæ nullo modo ab horum libertate pendet; ex quorum exemplo ita concludebat S. Augustinus *de corrept. & grat.* cap. 8. „ Sicut ergo coguntur fateri, donum Dei esse, ut finiat „ homo vitam suam, antequam ex bono mutetur „ in malum, cur autem aliis donetur, aliis non „ donetur, ignorant: ita donum Dei esse in bono „ perseverantiam ... fateantur nobiscum; & cur „ aliis non detur, sine murmure adversus Deum „ dignentur ignorare nobiscum “.

178. Probatur demum propositio nostra quantum ad omnes partes ex S. Thoma, qui Quæst. XXIV. *de verit.* art. 13. acute observat; „ Quod aliud est „ dicere, posse abstinere a peccato, & posse per- „ severare usque ad finem vitæ in abstinentia a „ peccato. Cum enim dicitur aliquis posse absti- „ nere a peccato, potentia fertur super negationem „ tantum, ut scilicet aliquis possit non peccare: „ & hoc potest quilibet in gratia existens, loquen- „ do de peccato mortali, quia habenti gratiam „ non inest aliqua habitualis inclinatio in peccatum „ quoniam potius inest ei habitualis inclinatio „ ad vitandum peccatum... Sed cum dicitur, i- „ ste potest perseverare usque ad finem vitæ in „ abstinentia peccati, potentia fertur ad aliquid af- „ firmativum, ut scilicet aliquis ponat se in tali „ statu, quod peccatum in eo esse non possit... „ Hoc autem non cadit semper sub potestate libe- „ ri arbitrii, quia virtus motiva exequens ad hoc „ non se extendit. Et ideo homo causa perseve- „ rantia sibi esse non potest; sed necesse habet „ perseverantiam a Deo petere “.

179. Obj. 1. justi, utpote filii Dei, & cohæredes Christi, habent jus ad gloriam, gratia enim est semen gloriæ, dicente Sancto Joanne in epist. I. cap. III. 9. *Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare*: ergo habent etiam jus ad perseverantiam, sine qua gloria obtineri non potest; adeoque &c. Ulterius justus simul cum gratia habituali omnes alias virtutes infusas habent; adeoque etiam perseverantiam, quæ in virtutibus numeratur.

180. Resp. Ad 1., Justos habere jus ad gloriam ex suppositione, quod in justitia perseverent usque in finem, dicente Domino Matth. X. 22. *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*; non tamen habent jus ad ipsam perseverantiam, quam Deus pro gratuita sua bonitate donat, quibus vult. Verba autem S. Joannis communiter ita exponun-

tur, ut justus peccare non possit, quamdiu manet justus, scilicet in sensu composito; non autem quasi gratia habitualis perseverantiam habeat annexam. Hujus rationem affert S. Thomas (Lib. III. *Contr. Gent.* cap. 155.): „ Quia homo variabilis est, & de malo in bonum, & de bono in „ malum. *Et infra*: habitus, qui nobis infunditur divinitus, secundum statum præsentis vitæ, „ non auferunt a libero arbitrio totaliter mobilitatem ad malum licet per eos liberum arbitrium „ aqualiter stabiliantur in bono “.

181. Ad 2. respondet S. Thomas Qu. XXIV. *de verit.* art. 15. ad 5. „ Quod perseverantia dupliciter dicitur. Quandoque enim est specialis virtus, & sic est quidam habitus, cujus actus est „ habere propositum firmiter operandi, & sic perseve- „ rantiam habet omnis habens gratiam, quam- „ vis non sit usque in finem perseveraturus. Alio „ modo accipitur perseverantia, prout est circum- „ stantia quædam virtutis, designans permanen- „ tiam virtutis usque in finem vitæ; & sic perseve- „ rantiam non est in potestate habentis gratiam “.

182. Obj. 2. Perseverantia a nostra voluntate dependet; nam S. Augustinus Lib. *de corrept. & grat.* cap. 7. probat, nullam eos habere excusationem, qui non perseverant; *quoniam potest dici: homo in eo, quod audieras, & tenueras, in eo perseverares, si velles. Et de dono persev.* cap. 6. loquens de perseverantia, *hoc Dei donum*, inquit, *suppliciter emereri potest*, utique nostris precibus, quæ ab arbitrii libertate dependent.

183. Resp., primo hoc argumentum certe locum non habere in infantibus, quorum perseverantia in finem nullatenus ab eorum voluntate dependet. Deinde quod S. Augustinus dicit: *in eo perseverares, si velles*, intelligendum est juxta sæpius repetita ejusdem principia, si velles voluntate a Domino præparata per specialem gratiam, non autem ordinariis, & consuetis Dei auxiliis. Ea autem verba, *suppliciter emereri*, intelligenda sunt de merito minus proprie dicto, seu, ut vocant, *de congruo*; nam perseverantiam *vix* meritis non reddi, sed gratis a Deo donari, ostendit S. Thomas 1. 2. qu. 114. art. 9. (a). Ceterum S. Augustinus in eodem libro cap. seq. cur alii perseverent, alii non perseverent, non a voluntate humana, sed ab inscrutabili divinorum judiciorum abyso dependere docet: *Cur hoc donum (perseverantiæ) ille accipiat, ille non accipiat, puto, quod mecum pariter nescis, & ambo hic inscrutabilia judicia Dei penetrare non possumus*. Et ulterius perseverantiam esse peculiare donum Dei ex illis verbis Christi Domini colligit ad S. Petrum (Luc. XXII. 32.): „ Rogavi pro te (Petre) ne deficiat „ si-

(a) Verba Sancti Doctoris hæc sunt: *Illud cadit sub humano merito, quod comparatur ad motum liberi arbitrii directi a Deo movente, sicut terminus, non autem id, quod comparatur ad predictum motum, sicut principium. Unde patet, quod perseverantia gloriæ, quæ est*

terminus predicti motus, cadit sub merito, perseverantia autem vix non cadit sub merito, quia dependet solum ex motione divina, quæ est principium omnis meriti. Sed Deus gratis perseverantiæ bonum largitur cui-cumque illud largitur. Vid. etiam in resp. ad 1.

„ fides tua; quibus verbis, *inquit*, quid aliud rogavit, nisi ut haberet in fide liberrimam, fortissimam, invictissimam, perseverantissimam voluntatem (a) “?

184. Inst. Cum speciale illud auxilium gratiæ in nostra potestate non sit, neque in nostra potestate erit perseverare. Hoc autem si verum est, non ei ad culpam imputari poterit, qui non perseverat: quo nihil fingi potest absurdius.

185. Resp. Quamquam speciale illud auxilium gratiæ in nostra potestate non est, nemini tamen deest, nisi ex propria culpa; quam culpam in electis Deus impedit ex gratuita sua bonitate, in aliis ex sua justitia permittit. Isti perseverare possent, si vellent, sed propria perversitate nolent; nec Deus illam perversitatem corrigere vult, aut tenetur. Electi autem & perseverare possunt, & voluntate præparata per gratiam illis divina misericordia donatam, quo fit, ut nec isti possint de se ipsis gloriari, nec illi excusationem habeant, si non perseverant.

186. Et difficultas hæc eadem est, ac de gratia efficaci, quam nemo Catholicorum negat esse necessariam ad bene operandum. Et sicut ad inscrutabilia judicium Dei pertinet, quod omnibus gratia efficax ad bene operandum non conferatur; ita, & antulo magis de perseverantia dicendum est. Quamobrem S. Augustinus *de dono persever.* cap. 7. cum prius dixisset, inscrutabilia Dei judicium esse, cur ex duobus originali peccato adstrictis unus assumatur, alter derelinquatur, & cur e duobus adultis impiis unus efficaciter vocetur, alter non, ita demum solita sua energia concludit: *Ex duobus autem piis, cur huic donetur perseverantia usque in finem, illi autem non donetur, inscrutabiliora sunt judicium Dei.* Et S. Prosper ad Object. Vincent. *Cur autem, inquit, illum retineat, illum non retineat, nec possibile est comprehendere, nec licitum vestigare: cum scire sufficiat, & ab illo esse, quod statuitur, & non ab illo esse, quod ruitur* (b).

(a) S. Thomas Lib. III. *Contra Gentes* cap. 156. etiam theologica ratione ostendit, perseverantiam non esse in potestate nostri liberi arbitrii, nisi beneficio gratiæ, inquiens: *Licet homo per voluntatem, & liberum arbitrium sit dominus sui actus, non tamen est dominus suarum naturalium potentialium; & ideo licet liber sit ad volendum, vel ad non volendum aliquid, non tamen volendo facere potest, quod voluntas in eo, quod vult ad id, quod vult, vel eligit, immobiliter se habeat. Hoc autem requiritur ad perseverantiam, ut scilicet voluntas in bono immobiliter permaneat: perseverantia igitur non est in potestate liberi arbitrii. Oportet igitur adesse homini auxilium divinæ gratiæ ad hoc, ut perseveret.*

(b) Præclara in hanc rem sunt etiam illa S. Augustini verba *de corrept. & grat.* cap. 12. *Si in tanta infirmitate vite hujus... ipsis (Sanctis) relinqueretur voluntas sua, ut in adjutorio Dei, sine quo perseverare non possent, manerent, si vellent, nec Deus in eis operaretur, ut vellent, inter tot & tantas tentationes*

187. Inst. 2. In Concilio Trid. Sess. VI. c. 11. ita definitum est: *Deus sua gratia semel justificatos non deserit, nisi deseratur*: ergo perseverantia non speciale donum, sed tale, quod Deus omnibus justis dare paratus est, nisi culpa sua illa se indignos reddant.

188. Resp. Illud Tridentinæ Synodi dictum a plerisque intelligi de gratia habituali, quam Deus non subtrahit, nisi iis, qui lethali culpa ab ejus amicitia se subtrahunt (c). Quæ explicatio si admittatur, nulla amplius superest difficultas. Si autem cum aliis Theologis (Vid. Card. Pallavicini in *Hist. Conc. Trident.* Lib. VIII. c. 14. n. 6.) intelligatur de gratia actuali, resp. Deum nunquam justos deserere desertione totali, per subtractionem cujuscumque gratiæ tam efficaciæ, quam sufficientis; deserere tamen ex parte, quatenus inscrutabili judiciorum suorum abyso iis gratias efficaces non donat, quod nemo negare potest, nisi aperta, & continuæ experientiæ refragari velit.

189. Obj. 5. Plus nobis fuit per gratiam Redemptoris collatum, quam per Adæ peccatum amiserimus, dicente Apostolo ad Rom. V. 20: *Ubi abundavit delictum, superabundavit gratia*; atqui Adam acceperat, unde perseverare posset sine speciali dono: ergo multo magis &c.

190. Resp. S. Thomas (1. 2. q. 109. art. 10. ad 5.): „ Sicut Augustinus dicit (*de Nat. & grat.* cap. 48., & *de corrept. & grat.* cap. 12.), „ homo in primo statu accepit donum, per quod „ perseverare posset, non autem accepit, ut per- „ severaret, nunc autem per gratiam Christi multum „ accipit & donum gratiæ, quo perseverare pos- „ sunt, & ulterius eis datur, quod perseverent: „ & sic donum Christi est majus, quam delictum „ Adæ. Et tamen facilius homo per gratiæ do- „ num perseverare poterat in statu innocentiae, in „ quo nulla erat rebellio carnis ad spiritum, quam „ nunc possimus: quando reparatio gratiæ Christi „ etiam sit inchoata quantum ad mentem, nondum „ tamen est consummata, quantum ad carnem, „ quod

infirmitate sua voluntas ipsa succumberet, & ideo perseverare non possent, quia deficientes infirmitate nec vellent, aut non ita vellent, infirmitate voluntatis, ut possent. Subventum est igitur infirmitati voluntatis humane, ut divina gratia indeclinabiliter, & insuperabiliter ageretur &c.

(c) Ita Estius in II. Dist. 26. §. 44. Sylvius in I. Part. qu. 23. art. 5. Alvarez Lib. XI. *De auxiliis* Disp. 110. n. 19. Nugno III. Part. qu. 62. art. 5. Nazarius I. Part. qu. 23. art. 5. Ledesma *de auxiliis* art. 12. ad 7., & qui hoc laudat Serry in *Scholæ Thomist. Vindic. animadv.* 10. Addi possunt P. Herminier, qui id a multis Theologis teneri affirmat, Anton. Reginaldus *De mente Concil. Trid.* Part. I. cap. 45., Medina in I. P. S. Thomæ qu. 109. art. 10. in resp. ad 11. objectionem. contra IV. proposit., Contensonius *Theol. mentis, & cordis* Tom. I. Lib. I. Diss. IV. cap. I. Specul. 2. coroll. 2. Henr. a S. Ignatio in *Ethica amoris* Tom. I. Lib. IX. c. 29. §. 3. P. Laur. Berti in *Accessione* ad Lib. XVII., aliique.

„ quod erit in patria, ubi homo non solum per-
 „ severare poterit, sed etiam peccare non pote-
 „ rit “.

191. Obj. ult. Potest justus in accepta justitia
 saltem brevi temporis intervallo perseverare, præ-
 cipue si nullâ ingruat tentatio: potest insuper eod-
 em tempore ex naturali causarum dispositione mori:
 in hoc autem casu perseverantia finalis specia-
 lis gratia non esset, cum hominem justificatum a-
 liquamdiu peccatis carere specialis gratia non sit,
 multoque minus specialis gratia sit, juxta natura-
 lem causarum seriem mori.

192. Confirm. Ad perseverandum in bonum suf-
 ficit non peccare; hoc autem homo potest ex solis
 liberi arbitrii viribus, saltem brevi aliquo tempo-
 ris intervallo: igitur magis id poterit justus
 cum gratiâ sanctificante sola, saltem brevi tempo-
 ris mora.

193. Resp. ad 1., Hæc duo seorsim accepta non
 esse peculiarem gratiam, bene peculiarem tamen
 esse, & insignem, si simul conjungantur. Neque
 enim putandum est, hæc fortuito casu conjungi;
 sed potius firmiter credendum, ex speciali Dei be-
 nevolentia erga electos mortem cum justitia conjun-
 gi. Quid clarius iis divinis verbis Sap. IX. 11.
 seq. „ Raptus est, ne malitia mutaret intellectum
 „ ejus, aut ne fictio deciperet animam illius
 „ placita enim erat Deo anima illius: propter hoc
 „ properavit educere illum de medio iniquitatum? “
 Unde S. Augustinus *de dono persever.* cap. 17.
 „ Videte, inquit, a veritate quam sit alienum,
 „ negare donum Dei esse perseverantiam usque in
 „ finem hujus vitæ; cum vitæ hujus, quando vo-
 „ luerit, ipse det finem; quem si dat ante immi-
 „ nentem lapsum, facit hominem perseverare us-
 „ que in finem “.

194. Ad confirm. resp., aliud dicendum esse de
 eo, qui perseverat in gratia aliquo tempore, etiam
 diuturniore, sed non usque in finem; aliud de eo,
 qui perseverat usque in finem, tempore quantumvis
 brevissimo. Prima enim perseverantia non ef-
 ficaciter ordinatur ad vitam æternam, bene vero
 secunda utpote quæ gratiæ Dei prædestinationis
 effectus est.

195. Ceterum S. Thomas Lib. III. *Contra Gen-
 tiles* cap. 155. postquam multis cum Sacri. Scri-
 pturarum, tum rationum momentis hanc doctri-
 nam confirmavit, ita demum concludit: „ Scien-

„ dem tamen est, quod cum ille, qui gratiam
 „ habet, petat a Deo, ut perseveret in bono; sicut
 „ ut liberum arbitrium non sufficit ad istum ef-
 „ fectum, qui est perseverare in bono sine exte-
 „ riori Dei auxilio; ita nec ad hoc sufficit aliquis
 „ habitus nobis infusus. Habitus enim, qui no-
 „ bis infunduntur divinitus secundum statum præ-
 „ sentis vitæ, non auferunt a libero arbitrio to-
 „ taliter mobilitatem ad malum; licet per eos li-
 „ berum arbitrium aliquantulum stabiliter in bono.
 „ Et ideo cum dicimus, hominem indigere ad per-
 „ severandum finaliter auxilio gratiæ, non intel-
 „ ligimus, quod super gratiam habitualement prius
 „ infusam ad bene operandum alia desuper infun-
 „ datur ad perseverandum; sed intelligimus, quod
 „ habitus omnibus habitibus gratiis adhuc indig-
 „ get homo divini providentiæ auxilio exterius
 „ gubernantis (a) “.

DISSERTATIO III.

De Hæresi Prædestinatiana.

1. Hæresi Pelagianæ, & Semipelagianæ, de
 quibus satis in superioribus, e diametro opponitur
 altera, quæ dicitur *Prædestinatiana*. Ut enim
 Pelagiani, eorumque surculi Semipelagiani, in ex-
 tollendis plus æquo viribus liberi arbitrii, & gra-
 tia decurtanda peccabant, ita ex opposito Prædes-
 tinatiani talem prædicabant gratiæ energiam, ut
 nihil viribus liberi arbitrii in nostræ salutis ne-
 gotio tribuerent; unde fatalis necessitas conseque-
 batur. Ex hac autem radice nonnulla alia absur-
 da dogmata pullulabant, quæ ad præsens institu-
 tum non pertinent: sicut enim ponebant, aliquos
 homines absoluto Dei decreto ita ad gratiam, bona
 opera, & finalem perseverantiam prædestinari,
 ut nullatenus perire possent; sic contra alios pari
 ineluctabili decreto prædestinatos esse volebant ad
 malum, ut necessitate ad æternam ruinam, & dam-
 nationem pertraherentur; quo nihil horribilius
 audiri potest. Vide, quæ dicta sunt T. II. pag.
 362. seq.

2. Et hæc quidem, aliaque hujus generis esse
 Prædestinatorum execranda dogmata, nulla plane
 est controversia; illud anceps, aut, & quando
 hujusmodi hæresis extiterit. Sunt enim, qui eam
 chimericam esse, & imaginariam contendunt (b).
 A-

(a) Neminem movere debet, quod Doctor Angelicus
 hic, & alibi dicat, auxilium hoc Dei esse exterius, &
 exterius hominem gubernare; quasi intelligat auxilium
 solius exterioris gubernationis. Sexcentis enim ejusdem
 testimonio probari posset, intelligi auxilium vere in-
 ternum, animæ tribuens interiores & efficacissimas vi-
 res, ut in accepta justitia perseverare & possit, & ve-
 lit. Ideo S. Thom. hoc auxilium exterius vocat, quia
 non ab internis, & naturalibus animæ viribus proman-
 nat, sed a Deo. Hoc eodem sensu idem Angelicus 1.
 2. qu. 109., ubi de gratia tractare incipit, hunc præ-

fixit titulum: *De exteriori principio humanorum actuum, scilicet de gratia Dei.*

(b) Ita primus omnium, ni fallor, Usserius Arma-
 chanus in libro, cui titulus, *Gotthescalchi, & Præ-
 destinatiæ controversiæ ab eo notæ histor.* cap. 2. 3.
 tum in alio opere inscripto: *Britannicarum Ecclesiarum antiquitates* &c. Idem senserunt Jansenius Lib. VIII.
de Hæresi Pelagianæ cap. ultim., Gilbertus Maignanus
 in Tom. II. libri inscripti: *Judicia Prædestinationis, &
 gratiæ*, Cabassutius Presb. Congregation. Orat. in
 sua *Conciliorum notitia* sæcul. V., Diatriba *de Hæresi*.

Alii vero fuisse quidem Prædestinianos, facile concedunt, sed in hujus Hæresis epocha figenda plurimum inter se digladiantur. Ut igitur quod verisimilius est, assequamur, varia distinguenda sunt tempora.

CAPUT I.

Ostenditur Sæcul. V. nullam fuisse Sectam Prædestinatianorum.

5. **P.** Jacobo Sirmondo visum est, jam ab anno 424., Augustino adhuc vivente, hæresim Prædestinatianam in Monasterio Adrumetino erupisse; post autem ex Africa migrasse in Gallias, ac contra ipsam S. Prosperum, & Hilarium ab Augustino opam implorasse, eos denique post Augustini mortem Romam se contulisse, ut contra hanc odiosissimam pestem, adeo in Galliis grassantem, S. Cælestini zelum accenderent (in *Hist. Hæer. Præd.* cap. 1. 2. & 5.): *Sed hæc scripsit Sirmondus effæta jam ætate*, inquit Norisius, & admodum paucis potuit suam sententiam probare. Mirum tamen est, inter hos paucos Sirmondi suffragatores etiam inventi Petavium Lib. XIII. *de Incarnat.* c. 6. n. 6. & iterum c. 12. n. 11. Plures eidem Sirmondo consentiunt, cum præterea contendit, eodem Sæcul. V. ad finem vergente, a Lucio Presbytero fuisse Prædestinatianam hæresim in Gallia excitatam.

PROPOSITIO.

Neque in Monasterio Adrumetino, neque in Galliis, Augustini & Cælestini ætate, nata est hæresis Prædestinatianæ.

4. **P.** Prob. Prima pars ex S. Augustino, qui loquens de libro suo inscripto *de gratia, & libero arbitrio*; quem ad seducendos Adrumetini monasterii tumultus elucubravit, expressis verbis docet, Semipelagianismum in eo monasterio regnasse, non Prædestinatianismum. „Propter eos, inquit Lib. II. *Retract.* cap. 66., qui cum defenditur Dei gratia, putantes negari liberum arbitrium, sic ipsi defendunt liberum arbitrium, ut negent Dei gratiam, asserentes eam secundum merita nostra dari, scripsi librum, cujus titulus est, *de gratia, & libero arbitrio*. Ad eos autem scripsi Monachos Adrumetinos, in quorum monasterio de hac re cœperat esse contentio“. Omisissetne S. Doctor novum Prædestinatianorum errorem inapugnare, & prælocare, si eum jam natum esse vidisset?

5. Prob. ulterius ex celebris illius dissidii historia. Contentio Monachorum maxime excitata fue-

rat contra Florum, qui S. Augustini epistolam ad Sixtum ad Monasterium per cancellitam suam Felicem deferendam curaverat. Si itaque ostensum fuerit, adversarios Flori fuisse Semipelagianos, Florum autem recte cum S. Augustino de gratia sensisse, consequens erit, non Prædestinatianum, sed Semipelagianum errorem in eo monasterio pullulasse. Utrumque autem sic facile ostenditur. Nam qui Floro adversabantur, præcipue Cresconius, & Felix, ad S. Augustinum profecti sunt; ille autem, ut eorum errorem convelleret, ipsis legendas dedit epistolas Concilii Carthaginensis, & Milevitani, tum quinque Episcoporum litteras ad Innocentium, cum hujus responsionibus: epistolam insuper Concilii Africani ad Zosimum, hujusque *tractatoriam*; omnia denique, quæ contra Pelagianum acta fuerant; & insuper ad eos, eorumque socios errantes edocendos, librum *de gratia, & lib. arb.* elucubravit, in quo tota disputationis vis ad gratiæ necessitatem comprobandum, veluti ad scopum dirigitur: hi ergo errantes erant Semipelagiani. Flori autem puram, & sanam doctrinam, & a Prædestinatianorum errore alienam Valentinus Abbas commendat apud Sanctum Augustinum epistol. CCXVI. & CCXXXVI. Deinde cum S. Augustinus Florum ad se mitti impetrasset, ita Valentinus scripsit: „Hanc fidem, quæ sine dubio vera, & prophetica, & apostolica, & catholica fides est, etiam in fratre nostro Floro invenisse me gaudeo: unde hi potius corrigendi sunt... qui eum non intelligebant (de correptione, & gratia cap. 1.)“.

6. Demum non aliam fuisse Adrumetinorum hæresim, quam illam ipsam Semipelagianorum, quæ postea erupit in Galliis, aperte testatur Sanctus Prosper; nam postquam Massiliensium errores exposuisset, subdit, eosdem fuisse prius in Africa excitatos, utique in monasterio Adrumetino, & a S. Augustino (*Lib. de corrupt. & grat.*) jam confutatos. „Eventi, inquit, ex dispositione misericordiae Dei, ut, cum quidam intra Africam similia movissent, librum de correptione, & gratia plenum divini auctoritatis emitteres: at vero plusquam certum est, Massilienses non Prædestinianos, sed Semipelagianos fuisse; quod mox luce clarior ostensuri sumus.

7. Prob. secundâ pars. Et quidem postremis Augustini annis nullam fuisse hæresim Prædestinatianam, sed solum Semipelagianam liquet, tum ex duabus epistolis Prosperi, & Hilarii ad Augustinum, tum ex duobus libris *de Prædestinatione Sanctorum, & de dono perseverantiæ*, quos hac occasione S. Doctor elucubravit. Prosper enim, & Hilarius exponunt querelas eorum, qui in S. Augustini scriptis reprehendebant, & contrarium putabant Patrum opinioni, & Ecclesiastico sensui, quid-

Prædestinat., Contensonius Lib. VIII. *Theolog. mentis, & cordis*. Laurent. Berti Lib. VI. *de Theologicis Discipl.* cap. 14. Eusebius Philalethes Lettre 3. à Fran-

çois Morenas sur son prétendu Abrégé de l'Hist. Eccles. de M. Fleury, Phil. Buchius in *Fabula hæreseos Prædestinatiæ* Francofurti 1676. in 4., & alii.

quidquid ille de vocatione electorum secundum Dei propositum disputaverat. Quod vero dicebant, *removeri industriam, tolli virtutes, & fatalem induci necessitatem*, non asserendo, sed objectando dicebant, nempe putabant, admissa gratuita prædestinatione, sive ad gratiam, sive ad gloriam, hæc sequi absurda consecutaria; a quibus nihilominus tam ipsi, quam Augustinianæ doctrinæ defensores longe abhorrebant. S. Augustinus autem in laudatis libris *de Præd. SS. & de pers.* totus est, ut gratiæ gratuitatem, & necessitatem demonstraret. Quod si etiam pro libertatis defensione aliqua admiscet, non id agit ad Prædestinationiorum errorem refutandum, qui nullus erat, sed ad hujus erroris suspicionem a se removendam.

8. Augustino etiam e vivis sublato, & Cælestino in Apostolica Sede regnante, nullos fuisse Prædestinationios, liquet primo ex celebri illa epistola, quam idem S. Cælestinus a Prospero, & Hilario de erroribus in Gallia gliscentibus admonitus scripsit. In ea enim, ut inquit S. Prosper *contra Colletorem* cap. 41. ar. 41. *intra Gallias istis ipsis, qui sanctæ memoriæ Augustini scripta reprehendunt maleloquentiæ est ablata libertas*. Contra eos itaque data est Cælestini Epistola, qui Augustini scripta reprehendebant, ejusmodi erant Semipelagianii, non Prædestinationarii. Id liquet secundo ex capitulis eidem epistolæ subjectis, quibus nullibi Prædestinationiana, sola vero ubique Pelagiana, ac Semipelagiana hæresis confutatur. Tertio ex operibus a S. Prospero elucubratis, quibus totus semper est, ut Semipelagianam pravitatem impugnet, de opposito autem Prædestinationiorum errore nullibi sollicitus est, quem certe, si alicubi regnasset, impune grassari non permisisset (a).

9. Quod si aliquando S. Prosper in suis operibus etiam Prædestinationiorum errores explodit, id ea occasione tantummodo facit, qua Prædestinationiorum paradoxa suæ, & magistri sui Augustini doctrinæ objiciebantur; unde in proœmio *responsionis ad Vincentianas objectiones* de suis adversariis ita scribit: *Contezunt enim, & qualibus possunt sententiis comprehendunt ineptissimarum quarundam blasphemiarum prodigiosa mendacia ... asserentes talia in nostro esse sensu &c.* Clarius adhuc in epist. ad Rufinum; ubi de S.

Augustino loquens, *Scripta ejus, inquit, quibus error Pelagianorum impugnatur, infamant, dicentes, eum liberum arbitrium penitus submovere, & sub gratiæ nomine necessitatem prædicare fatalem &c.*

10. Si autem, ut P. Sirmondus contendit, fuissent aliqui ita Massiliensibus oppositi, ut absurdam Prædestinationianam hæresim adoptarent, certe prodigio simile videretur, id nonnumquam fuisse a Prospero indicatum, simul etiam declaratum, so impiis istorum blasphemiiis minime adhaerere. At vero in hoc uno operam suam impendit, ut putidos esse calumniatores ostendat, qui absurda hæc paradoxa ad invidiam Augustinianæ doctrinæ conflandam communicebantur: nulli ergo fuerunt temporibus SS. August., Cælestini, & Prosperi re, & nomine Prædestinationarii.

11. Ob. 1. Testimonia veterum, qui hæresim Prædestinationianam S. Augustini ætate emersisse scribunt. Prosper Tyro in *Chronico* ad ann. 25. Honorii, hoc est nostræ ære vulgaris 417. *Prædestinationiorum hæresis, inquit, quæ ab Augustini libris male intellectis accepisse dicitur initium, his temporibus serpere exorta est*. Siebertus autem pariter in *Chronico* illam ponit biennio prius, nempe an. 415.; cui Genebrardus consentit, eam ponens sub Zosimo (b) & ante Siebertum, & Genebrardum, Hincmarus Episcopus hæc habet in epist. ad Nicolaum P. *De veteri hæresi Prædestinationiana, quæ primum in Africa, postea in Gallia per idem tempus, quando & Nestoriana hæresis est exorta, & tempore Cælestini Papæ ipsius auctoritate, & instinctu est revincta* (c). His accedit auctor *Prædestinati* a Sirmondo editi ann. 1645., qui loquens de libro pseudoonymo, quem Prædestinationii sub nomine Augustini ad suos errores defendendos vulgabant, *ad manus nostras, inquit, pervenit liber, qui Augustinum mentitur titulo, cum se hæreticum ostendat in textu. Hunc librum aliquando, sibi oblatum S. Pontifex Cælestinus ita execrationi habuit, ut eum perpetuo damnari juberet silentio*. Etiam Gennadius in Appendice ad librum Sancti Augustini de *Hæresibus* (in codice Mss. Biblioth. Sanctis Victoris) hæresim Prædestinationiorum recenset num. XC., eorumque impia dogmata exponit. Demum

Ar-

(a) Baronius ad an. 400. n. 17. putavit, S. Prosperi contra eos calumniam acuisse, qui suos errores S. August. nomine, & auctoritate defendere conabantur; ejusmodi erant Prædestinationarii. Sed facile est ostendere, eum pro magistri sui August. auctoritate, & doctrina defendenda contra ipsius detractores, & inimicos in omnibus suis opusculis pugnasse. Vid. Noris Lib. II. de *Her. Pel.* cap. 15.

(b) Nihil dico de insigni anachronismo Claudii de Sanctes, qui tractatu de *Prædest.* postquam indignis modis de Augustino patre suo oblocutus est, suam ignorantiam prodit, cum in pluribus aliis, tum in eo, quod n. 10. inquit: *A l'occasion des livres de S. Augustin, comme dit Siebert en sa Chronique, s'éleva*

Gazzaniga Theol. Tom. VI.

l'hérésie des Prædestinés l'an. 415. peu après la mort de S. Augustin. Mirum est, huic imprudentem, (ut mitissime loquar) S. Augustini reprehensorem nec annum ejusdem æternalem compertum habuisse, qui certe non ante an. 415., sed in annum 430. incidit. Pater Antoninus Reginaldus in suo egregio opere *de mente Concilii Tridentini circa gratiam efficacem*, Part. II. cap. 89. Claudii Sanctesii temeritatem, multosque errores ostendit, & castigat.

(c) Idem sæpius repetit Hincmarus, scilicet in posteriore suo opere de *Prædestinatione*, quod edidit anno 863., & in epist. ad Rodolphum Bituricensem, quæ extat in Tom. III. *Concil. Antiqu. Gallicæ*.

Arnobius Augustino cœvus, fuisse aliquos Prædestinatiana fulgine tinctos, satis clare innuit in Psalm. CXLVI., ubi postquam generalem Dei voluntatem de salute omnium hominum ostendit, ita subdit: *Nota tibi, Prædestimate, quod loquor &c.*: & in Psalm. CVIII. aliqua a se scripta fuisse declarat, *propter hæresim, quæ dicit, Deum alios prædestinasse ad benedictionem, alios ad maledictionem.*

12. Resp., Omnes memoratos auctores nullam in hac re mereri fidem; tum quia non admodum gravis est eorum auctoritas; tum quia res narrant, quæ cum gravioribus Historiæ monumentis pugnant, ejusmodi ea sunt, quæ ad demonstrandum, nullam Augustini, aut Cœlestini ætate fuisse hæresim Prædestinatianam, superius attulimus. Et quantum ad Prosperum Tyronem attinet, Norisius jure miratur, homines eruditos ei confidenter fidem præstitisse; *Cum idem non tyro, sed puer in Chronologia, appareat: totus in historia hospes, ac omnium, quæ litteris prodidit, imperitissimus;* quod multis allatis exemplis idem Eminentissimus auctor ostendit. Accedit, quod si huic scriptori fides habeatur, Augustinus ipse hæresis Prædestinatianæ auctor dicendus foret; inquit enim: *Prædestinatianorum hæresis, quæ ab Augustino accepisse dicitur initium &c.*, non *ab Augustini libris male intellectis*, ut Pithæus ex Sigeberto legit contra Mss. fidem (Vide Labbeus in Bibl. nov. Mss.) (a).

15. Hincmarus autem, Sigebertus, & Genebrardus Scriptores sunt recentiores, quorum prior Sæcul. IX., alter XII., & tertius XVI. floruit. Iis præter fundamenta nostræ propositionis antiquiora, & solidiora, etiam opponere possumus duos testes multo graviores Sæcul. IX. Sanctum Prudentium Trecensem, & Florum scribentem nomine Ecclesiæ Lugdunensis, quibus Prædestinatiana hæresis incognita erat. Primus enim in libro adv. Joann. Scotum, seu Frigenam cap. 4. ait: *Tertiam vero hæresim, quam Pelagianis contrariam asseritis, qua ita donum gratiæ prædicatur, ut libertas arbitrii funditus auferatur, nec legimus, nec au-*

divimus. Alter autem: *Quæ est, inquit adversus eundem Erigenam c. 4., ista secunda hæresis tam incognita, tam inaudita, quæ libero arbitrio denegato, solius gratiæ sit prælicatrix, nisi, ut nobis videtur, disputator iste vel B. Augustinum latenter quasi hæreticum accusat (b)?*

14. Auctori libri, qui *Prædestinatus* inscribitur, nulla fides habenda est; constat enim eum Pelagianis, & Semipelagianis consentire, quibus solenne erat Prædestinatianorum portenta Augustino, ejusque sectatoribus calumniose tribuere. Quod narrat de libro sub Augustini nomine vulgato, & a Cœlestino execrationi habito, ut commentitium rejicitur, cum de tanta calumnia Augustino impacta, tum apud Cœlestinum, tum apud Prosperum, & Hilarium Augustini discipulos altum sit silentium (c).

15. Gennadii etiam auctoritas hac in re pluribus de causis notat. *Primo*, quia hæc Prædestinatianorum hæresis in unico laudato codice Mss. invenitur, in aliis multis codicibus, qui extant, de Prædestinatianis nulla est mentio. *Secundo*, dubium est, an additio illius codicis bibliothecæ Victorianæ sit vere Gennadii, an alterius ignotæ manus, quæ etiam addidit postea alias hæreses ex S. Isidoro. *Tertio*, Gennadii fides in hac materia admodum suspecta est; fere enim constat apud eruditos, paucis reclamantibus, Gennadium Semipelagianis erroribus fuisse non leviter aspersum, & quæ hic Prædestinatianorum dogmata enumerat, omnia conveniunt cum objectionibus, & calumniis, quibus Massilienses doctrinam S. Augustini, ejusque discipulorum notabant. Confer, quæ de hac re erudite pro more suo habet Natalis Alexander Dissert. V. in Sæc. V. Prop. III.

16. Arnobius denique junior totus in Semipelagiano luto hærebat (d); unde nil mirum, quod discipulos S. Augustini odioso Prædestinatianorum nomine infamare nisus fuerit; cum enim Augustini, immo Ecclesiæ doctrinæ vindices solerent Semipelagianos ignominie causa vocare *Ingratos*; isti contra, ut par pari redderent, eos appellabant *Prædestinatos*, vel *Prædestinatianos*.

17.

(a) Quis sit auctor istius *Chronici*, incertum est. Ipsum primo edidit Petrus Pithæus, contendens esse genuinum S. Prosperi Aquitani factum, sed omnis criticorum turba se Pithæo opposuit; cum potius Semipelagiani alicujus opus videatur. Adsis Jos. Antelmium Dissert. VII. in S. Leonem, Dupinium Tom. IV. *Biblioth.*, Ceillier Tom. XIV. cap. 12. art. 2. §. 8. &c.

(b) Hincmarum in hac historia Prædestinatianismi non admodum fuisse versatum, ex pluribus erroribus, in quos turpiter lapsus est, luculenter apparet. Primo enim librum *Hypognesticon* Augustino tribuit contra omnes criticæ regulas. Secundo Concilium Arelatense, in quo Lucidus Prædestinatianissimum ejurasse dicitur, celebratum fuisse potat sub S. Cœlestino, qui 40. circiter annis antea vita functus erat. Tertio S. Fulgentii auctoritatem parvi faciendam esse vult, quia S. Gelasius eum inter Ecclesiæ Patres non recenset. Sed

Hincmarus ignorasse videtur, Concilium Rom. habitum sub Gelasio fuisse, antequam Fulgentius scriptis contra Semipelagianos inclaruisset. Demum & in eo fallitur, quod Sanctum Hilarium, qui ad Sanctum Augustinum scripsit, putat fuisse Archiepiscopum Arelatensem.

(c) Conjectationes eruditorum circa auctorem libri *Prædestinati* legi possunt L. II. *Observ. in hist. Pelagianam* Card. Norisii c. 10., & apud Ceillier *Des Auteurs Eccles.* T. XIV. c. 14. n. 8. Extat etiam *Censura* Martini de Barcos in librum *Prædestinati* Parisiis edita an. 1644., in qua purus purus illius auctoris Pelagianismus demonstratur. His adde Gilb. Manguinum in *Prædestinat. fabulæ confutatione* P. I. cap. 4.

(d) Arnobium frustra ab hæresis Semipelagianæ suspicione liberare aliqui conati sunt duabus epistolis, quæ in *Ephemeridibus Trevoltianis* insertæ leguntur. Vid. Ceillier laud. Tom. XIV. cap. 14.

17. Obj. 2. S. Augustinus in epist. ad Valentinum: „Retulerunt, *inquit*, monasterium vestrum „ nonnulla dissensione turbatum, eo quod quidam „ in vobis sic gratiam prædicent, ut negent ho- „ minis esse liberum arbitrium“. Hinc idem S. Pater in Libro *de grat. & lib. arb.*, ad erudiendos illos errantes Monachos elucubrato, nedum de gratia vindicanda, sed etiam de libero arbitrio servando sollicitus est. Immo ita illum librum exorditur: *Sed quoniam sunt quidam, qui sic gratiam Dei defendunt, ut negent hominis liberum arbitrium.* Demum Lib. II. *Retract.* cap. ultim. dicit, se scripsisse ad Monachos Aduemetinos librum *de correptione, & gratia*, „ eum ipsi nunciatum esset, dixisse ibi quendam, neminem „ corripendum, si Dei præcepta non fecit, sed „ pro illo tantummodo orandum, ut faciat“.

18. Resp. Ad primum, hæc scripsisse S. Augustinum falsa Felicis, & Cresconii narratione deceptum, qui Florum, aliosque veræ gratiæ prædicatores *Prædestinarianismi* accusabant: quanquam non omnem fidem Felicis, & Cresconio adhibuisse, sed anceps hæsisse videtur: ita enim Librum *de grat. & lib. arb.* auspicatur: „ Sed quoniam „ sunt quidam, qui sic gratiam Dei defendunt, „ ut negent liberum arbitrium; aut quando gratia „ defenditur, negari existimant liberum arbitrium „ &c.“ qua disjunctiva locutione suspicionem suam manifeste insinuat: Sed postea de tota rei controversia, & a Valentino per litteras, & coram a Floro certior factus, plane cognovit, non in eo positum esse errorem, quod liberum arbitrium tolleretur, sed quod nimio studio defendendi liberum arbitrium, detraheretur gratiæ Dei. Unde Valentino rescribens Flori, Sociorumque ejus, qui *Prædestinarianismi* accusabantur, *in veritate consensionem, & eam fidem, quæ sine dubio vera, & prophetica, & apostolica, & catholica fides est, invenisse se gratulabatur* (*De Corrupt. & grat.* cap. 1.); ac demum Lib. II. *Retract.* cap. 66. nullum relinquere dubitandi locum, dicens: *propter eos &c.* Vid. supra n. 4.

19. Nec quemquam movere debet, quod in laudato libro nonnulla reperiantur pro liberi arbitrii defensione. Nam primo id tribuendum est falsæ Cresconii, & Felicis relationi, qua S. Augustinus saltem in suspicionem adductus est, esse aliquos, qui liberum arbitrium de medio tollere conarentur. Deinde si totum opus bene, accurateque perpendatur, apparebit, omnes in eo vires intendi ad gratiæ necessitatem, & efficaciam comprobendam; pro libero autem arbitrio nominis cap. 2. decertari, præter pauca, quæ adjiciuntur cap. 14. Quod si Augustino persuasum fuisset, non minus Prædestinarianum, quam Semipelagianum errorem in monasterio Aduemetino grassari, certe quo zelo pro puritate doctrinæ circa gratiam flagrabat, utrumque æquali contentione eradicandum curasset.

20. Ultimum facile expeditur, observando hæc dicta fuisse a Flori adversariis, non affirmando,

sed objectando: quod luculenter apparet ex ipso S. Augustino, qui cap. 2. ejusdem libri *de corrupt. & grat.* eandem difficultatem sibi proponit, & diluit, inquit: „ Non se fallant, qui dicunt; „ ut quid nobis prædicatur, aut præcipitur, ut „ declinemus a malo, & faciamus bonum, si hoc „ nos non agimus, sed id velle, & operari Deus „ operatur in nobis.“ Quæ perpetuæ erant Pelagianorum, ac Semipelagianorum querelæ, & objectiones. Ulterius c. 4. hæc objeci dicit, non a gratiæ Dei defensoribus, ejusmodi erant Prædestinariani, sed ab ejusdem gratiæ inimicis. *Hoc enim dicunt, inquit, qui in suis malignis operibus, ab hujus gratiæ prædicatoribus corripunt &c.* Et demum S. Pater totus in eo libro est; ut ostendat, correptionem tunc solum utilem esse, quando ejus strepitu forisæcus insonante, atque flagellante, *Deus in nobis occulta inspiratione operatur & velle.* Quæ certe non contra Prædestinarianos, sed contra Pelagianos, vel Semipelagianos dicta esse apparet.

21. Dices. Ille saltem Prædestinarianus erat, de quo S. Augustinus ait Lib. *de dono persever.* c. 15.: „ Fuit quidam in nostro monasterio, qui „ corripientibus fratribus, cur quædam non facienda faceret; & facienda non faceret, respondit: qualiscumque nunc sum, talis ero, qualem me Deus futurum esse præcivit“.

22. Resp. primo, hunc fuisse unicum, & singularem: nullos vero alios habuisse socios, ex quibus Prædestinarianorum secta condi potuerit, Deinde iste non videtur fuisse Prædestinarianus, quia S. Augustino teste ibidem, *perfecto verum dicebat, non falsum: quanquam postea ex vera doctrina perversam in praxi consequentiam deducebat; unde Augustinus ita consequitur: „ Et hic „ vero non proficiebat in bonum; sed usque adeo „ profecit in malum, ut deserta monasterii societate fieret canis reversus ad suum vomitum“.*

23. Obj. 5. S. Prosper in *Præf. ad Capitulum Objectionum Vincentianarum* loquens de Semipelagianis, qui Prædestinarianorum paradoxa Augustini discipulis affingebant, inquit: *Blasphemias, quas perspexerint nostra professione damnari, in earundem repertoribus debere puniri.* Quorum verborum hic sensus est: paradoxa Prædestinarianorum non Augustini discipulis objicienda, qui ea damnabant, sed in ipsis Prædestinarianis eorundem repertoribus punienda: pro certo itaque S. Prosper habebat, fuisse tunc temporis Prædestinarianos.

24. Resp., Repertores illarum blasphemiarum ad Prosperi mentem non fuisse Prædestinarianos, sed Semipelagianos, qui indiculum nescio quem blasphemiarum Prædestinarianarum contexerant, & Christianæ, ac fraternæ charitatis oblitii, discipulis S. Augustini, quasi eorum doctrinæ legitima consecraria objiciebant. „ Contendunt, *inquit.* „ & quilibet possunt sententiis, comprehendunt „ ineptissimarum quarundam blasphemiarum pro- „ di-

„digiosa mendacia, eaque ostendenda, & inge-
 „renda multis publice, privatimque circumferunt;
 „asserentes, talia in nostro sensu esse, qualia dia-
 „bolico continentur indiculo (a)“.

25. Obj. 4. Photius in *Bibliotheca* Cod. LIV. ex
 versione Andreae Scoti „Post S. Augustini mor-
 „tem, inquit, cæperunt quidam in Clero impium
 „illud dogma efferre, male etiam de Augustino
 „loqui, atque adeo conviciis lacessere, tanquam
 „arbitrii libertatem tollendam docuisset, “ at ve-
 „ro impium illud dogma esse non poterat Semi-
 „pelagianum, utpote quod non post mortem S. Au-
 „gustini, sed ipso adhuc vivente eruperat; ergo &c.

26. Resp., Dogma illud impium, de quo Pho-
 tius loquitur, non fuisse Prædestinatum, sed
 Semipelagianum, ut ex adjunctis verbis luculen-
 ter apparet; ita enim pergit: „Male etiam loqui
 „de Augustino, atque adeo conviciis lacessere,
 „tanquam arbitrii libertatem tollendam docuisset,
 „Verum Cælestinus Pontifex Rom. de Sancto vi-
 „ro, & contra eos, qui hanc hæresim resuscita-
 „rent, ejus ore Episcopis scribens, errorem num-
 „per revocatum cohibuit“. Porro, qui Augustino
 obloquebantur, non erant Prædestinatiani, qui po-
 tius dicuntur ex libris S. Augustini male intelle-
 ctis ansam erroris sumpsisse, sed Semipelagiani.
 Rursus non dicit, huic errorem de novo erupis-
 sæ, sed potius fuisse revocatum. Demum Photius
 ibi Pelagianam, & Nestorianam hæreses tantum
 recenset, præcipue autem Pelagianam, & de Præ-
 destinatiâ ne somniasse quidem videtur.

27. Quæres primo: Quid de Lucidi Prædesti-
 nianismo sentiendum sit?

28. Sæculo V. jam inclinante circa ann. 474.
 dicitur quidam Presbyter nomine Lucidus coactus
 in Synodo Arelatensi Prædestinianos errores pa-
 lam ejurasse. Porro hujus ejurationis testes affe-
 rantur primo epistola Fausti ad Lucidum, in qua
 sex dogmata Prædestiniana ipsi damnanda pro-
 ponit. Secundo, Libellus emendationis Lucidi ad
 Episcopos Gallicanos: Tertio, duo concilia Arela-
 tense, & Lugdunense, in quibus Lucidi errores
 damnati sunt. Hinc contendunt bene multi esse i-

nitia hæresos Prædestinantiæ ab his temporibus
 repetenda (b). Sed alii cum Tillemontio in *Mo-
 num. Hist. Eccles.* Tom. XVI. in Fausto art. 6.
 primo dubitant, an Lucidus reipsa errores Præ-
 destinianos adoptaverit, an vero Faustus, qui me-
 dullitus Semipelagianus erat, doctrinæ Lucidi, pla-
 ne Augustinianæ, absurdas Prædestinatorum con-
 secutiones per calumniam affinxerit. Alii id pro-
 certo habent; immo & duas Synodos Arelatensem,
 & Lugdunensem, in quibus Lucidi errores conde-
 mnati dicuntur, a Fausto viro doloso, ad Semi-
 pelagianum luem propagandam confictas fuisse af-
 firmant (c). Alii demum, etiamsi concedatur, Lu-
 cidum fuisse Prædestinatum, hinc tamen mi-
 nime confici dicunt, extitisse sectam aliquam Præ-
 destinantiæ, sectæ enim condendæ non unus,
 vel alter sufficit, qui erret.

29. Quæres 2., an Monimus, ad quem S. Ful-
 gentius tres libros scripsit circa annum 511., dum
 secundo in insula Sardinia pro fide exularet, Præ-
 destinatus fuerit? Respond., incertum adhuc esse,
 an Monimus revera Prædestinatis erroribus
 adhæserit, an duntaxat ingenii tarditate crediderit,
 eos S. Augustini doctrina consequi, quam Fulgen-
 tius mordicus defendebat. Immo si primum librum
 S. Fulgentii ad ipsum legamus, apparebit, Moni-
 mum S. Fulgentio dogmata Prædestinatorum
 potius, ut difficultates solvendas, quam ut pro-
 prias sententias, proposuisse.

30. Postremo quæri solet, an tempore concilii
 Arausicani II. celebrati anno 529. fuerint Præ-
 destiniani, propter illa verba Can. 25. „Aliquos-
 „vero ad malum divina potestate prædestinatos
 „esse, non solum non credimus: verum etiam si
 „qui sunt, qui tantum malum credere velint, cum
 „omni detestatione illis anathema dicimus“? Sed
 dubia res visa fuit etiam Patribus illis; si enim
 certo scivissent, esse aliquos reipsa eo errore in-
 fectos, non profecto dixissent: *Si qui sunt, &c.*
 Potius probabile est, eos Patres voluisse a se Præ-
 destinianismi suspicionem amovere, quam Semi-
 pelagiani veræ gratiæ Christi defensoribus inji-
 ciebant.

GA-

(a) Neque vero hujusmodi mendacia a Semipelagianis sparsa fuisse mirabitur, qui eorum doctrinam de mendacio noverit. Cassianus Collat. XVII. cap. 17. *quandoque licitum esse mentiri*, dicit. Faustus autem Rejensis Lib. II. *de lib. arbit.* cap. ult. vel ipsi Deo veritati summæ quodammodo attribueri ausus est mendacii possibilitatem inquit: *Optat iudex misericors celestis decreta concilii pio imitare mendacio, si reus medicinam sustinet adhibere peccato.*

(b) Jo. Bapt. Duchesne in sua *Prædestiniani* *Hist.* Lib. II. c. 2., Nat. Alexander Diss. V. in *Sec. V.* Propos. 3., Henr. Norisius Lib. II. *Hist. Pelag.* c. 15., Card. Jos. August. Orsi lib. 35. *Hist. Eccles.* n. 82., & Rem. Geillier *des Aut. Eccles.* Tom. XV. p. 166.

(c) Jansenius *de Hæres. Pelag.* Lib. VIII. c. ult., Usserius in *Antiquit. Britan.* cap. 31., & post hos Gilbertus Maignanus in *Prædestinat. fabula confutat.* cap.

8.; Cassianus in *Notitia Concilii*; Lud. Thomassinus *Dissert. XIII. in Concil. Arelat. & Lugd.* n. 9., alii-
 que censent, cum Lucidi retractationem, tum duas
 Synodos Arelatensem, & Lugdunensem Fausti commen-
 ta fuisse, ut ita pestiferam suam doctrinam facilius
 incantis propinaret. Baronius ad an. 490. Faustum ap-
 pellavit *versipellem vulpeculam*, & ante eum S. Isido-
 rus eundem definerat *virum profunde calliditatis* in
 Lib. *de viris illust.* Hujus sententiæ momenta breviter
 collecta videri possunt apud Gasp. Juvenin. *Instit. Theol.*
 Tom. II. P. I. *Dissert. 4. c. 5. art. 2. §. 3.* Nihilominus
 veritatem historiæ Lucidi tenet præter laud. Nat. A-
 lexandrum Propos. IV., Henr. Norisium, & Orsium,
 ex Heterodoxis Jac. Basnagius in *Hist. Eccles.* Tom.
 I. lib. XII. c. 2.; & in *Animadversionibus Criticis* præ-
 missis suis editioni *Lectorum antiquarum* Hen. Ganisii
 Tom. I.

CAPUT II.

Historiæ Gotteschalci brevis Synopsis; ejus doctrina ab hæresi Prædestinatiana vincitur.

52. **I**nter Prædestinatianæ hæreseos propugnatores a bene multis recenseri solet Gotteschalcius, *Fulgentius* communiter dictus, quod *Fulgentii* librorum maxime studiosus esset, eique præter *S. Augustinum* præferret neminem. Hic origine Saxo erat, & ab infantia a parentibus Deo in monasterio Fuldensi dicatus, ubi diu monasticam vitam exercuit, sed postea religiosi status pertæsus, votorum relaxationem petiit. Causa acta est sub *Orgario Archiepiscopo Moguntino* in Synodo anno 829, habita, & pro Gotteschalco sententia lata. Sed *Rhabanus*, tunc Fuldensis Monasterii Abbas, appellationem ad *Ludovicum Pium* (vel ut gallice vocari solet *Debonnaire*) interposuit. Appellationis exitus ignoratur. Id certum, Gotteschalci ad Orbacense monasterium migrasse in *Suessionensi* Diocesi, ubi sub Abbate *Davone* a *Ragolbo Remorum Chorepiscopo* ad Presbyteratus ordinem evectus, Patrum lectioni, potissimum autem *SS. Augustini*, & *Fulgentii*, diligentem, & assiduam operam navavit. Anno 846. Romam profectus est, unde ad *Comitem Eberardum* divertit, qui unus erat ex primis Imperatoris *Lotharii* aulicis. Ibi cepit de prædestinatione Dei sæpius disputando ea in vulgus spargere, quæ magnam ei invidiam suscitavit: nempe geminam aiebat esse prædestinationem, aliam electorum ad vitam, aliam reproborum ad mortem. *Notingus* (a) inter alios Gotteschalci sermonibus offensus fuit, ac de tota re *Rhabanum*, qui a Fuldensi monasterio fuerat ad Archiepiscopatum Moguntinum evectus, certiore fecit. Nil cunctatus *Rhabanus* Gotteschalci doctrinam confutavit, edicto libro de *Prædestinatione*, quem *Comiti Eberardo* misit una cum litteris, quibus eum orabat, ut sciolum illum Monachum a se dimitteret.

52. Gotteschalcius Italiam deserere coactus, per *Dalmatiam*, *Pannoniam*, & *Noricum* peregrinatus est, ac tandem malo omine Moguntiam adventit anno 848., quasi cominus cum adversario suo si-

(a) Variant de *Notingo* opiniones. *Rudolphus* in vita *Rhabani* eum *Veronensem* Episcopum dicit, *Chronicon Hirsaugiense* facit *Vercellensem*; sed in *Concilio Rom.* anno 846. dicitur *Brixienis* Episcopus; quam sententiam nuper illustravit, & contra *Massejum*, aliosque vindicavit vir eruditione, pietate, multisque aliis nominibus clarissimus *Hieronymus Gradonius* ex *Sacra Clericorum Regularium familia* ad Archiepiscopatum *Utinensem* assumptus in sua *Brixia Sacra* pag. 118. & seq.

(b) Idem Pontifex etiam *Superbiam*, *dolositatem*, *crudelitatem*, & *duritiam Pharaonis* *Hincmaro* exprobravit. Vid. *Baronius* ad an. 863. n. 87. & seq. tum ad

qua collaturus. Tunc *Rhabanus* concilio coacto diem Gotteschalco dixit, & simul testis, ac iudex sedens, ejus doctrinam accusavit, atque ut Prædestinatiana labe aspersam, condemnavit. Infelicem autem Monachum ad *Hincmarum Remensem* Episcopum misit, ad hominem scilicet *versutum*, *cavillatorem*, *falsarium*, *impostorem*, uno verbo *Camaleontem* (non audeam ita de Episcopo scribere, nisi his infamiae titulis eum *Nicolaus I. Rom. Pont.* notasset, ipsum violente *Dioscuro* comparans) (b).

53. *Hincmarus* anno sequenti concilium habuit in *Carisiaco* palatio, in quo non solum Gotteschalci doctrina iterato damnata fuit, sed etiam, inaudito irreligiositatis, & crudelitatis exemplo, tandem ille miserabilis flagris, & caedibus trucidatus est, donec accenso coram se igne libellum, in quo sententias Scripturarum, sive *SS. Patrum* collegerat, quas in concilio offerret, coactus est jam pene emoriens suis manibus in flammam projicere, atque incendio concremare. Id verbis expressi *S. Remigii Lugdunensi Episcopi* in *Lib. de tribus epistolis* cap. 25. Post crudelē flagellationem in carcere apud *Monachos Altvillarenses* inclusus, variisque modis diu, multumque afflicus est. Anno autem 855. in altera *Carisiaca* Synodo rursus damnatus fuit, ac contra ipsum quatuor famosa capitula edita sunt, quorum primum erat: *Quod una sit Prædestinatio Dei*: alterum: *Quod liberum arbitrium per gratiam sanetur*: tertium: *Quod Deus omnes homines salvos fieri velit*: postremum: *Quod Christus pro omnibus passus sit*. Hæc tamen *IV. capitula* non a Synodo integra, sed potius ab *Hincmaro* confecta fuisse probat *Mauguinus* in *Dissert. hist. & chronica* cap. 55., & a paucis quibusdam Episcopis *Hincmarianæ* factionis confirmata (c).

54. Infelici Monacho nihil omnino profuit plurium Episcoporum, aliorumque illius ætatis præstantium vivorum patrocinium; nihil oblata probandi per ignem innocentiam suam, nihil denique appellatio ad Summum Pontificem interposita. Nam *Hincmarus* hæc omnia insuper habuit, vel ipsis Apostolicæ Sedis Legatis rationem reddere variis tergiversationibus detrectavit (ibid. *Floardus* Lib. 5. c. 14.). Ita Gotteschalcius exactis in durissimo ergastulo 4. lustris ad extremum deduc-

an: 866. n. 55. & seq., & alibi. Ac crudelitatis ipsius præter ea, quæ in Gotteschalci egit, aliud etiam argumentum habemus in ipsius nepote *Hincmaro Laudunensi Episcopo*, in quem sævit usque ad oculorum avulsionem. Ut nihil dicam de odio, quo prosecutus est *Rhotaldum Suessionensem Episcopum*.

(c) *Hincmarus* in suo libro de *Prædestinatione*, quem emendatum, & perfectum anno 863. in lucem emisit, etiam *S. Prudentium* hisce capitulis subscripsisse asserit. Sed quis illi fidem adhibeat, id nullo satis idoneo teste evulganti post mortem *S. Prudentii*, quæ biennio ante contigerat?

ductus est; & vel in ipso mortis articulo Sacramentis, omnique consolatione privatus an. 868. mortalium omnium infelicissimus supremum diem obiit. Neque post mortem dira persecutio cessavit; nam & cadaveri ecclesiastica sepultura, & ejus animæ communia suffragia denegata sunt.

55. Porro quantum attinet ad Gotteschalci mores, omnibus fere persuasum est, cum veteribus, tum recentioribus historicis, eum turbulentum, imprudentem, ac perveracis ingenii fuisse. Quare S. Remigius unus ex præcipuis ejus doctrinæ patronis, *etsi illius miserabilis Monachi*, inquit, *improbatr temeritas, culpatur loquacitas, non ideo divina neganda est veritas*. Idemque fere de ipso scripsit Lupus Ferrariensis alter ejusdem doctrinæ fautor epist. 50.: unde Mabillonius concludit in Præf. ad Tom. VI. *Sec. Bened. c. 2.*: „Certe Gotteschalcs paullo factior, & audacior fuisse videtur, atque inutilium quæstionum sectator, ut patet ex Lupi Abbatis epist. 58., ubi ejus nimiam impetigiem reprehendit . . . Hæc satis dicta de Gotteschalco, qui si animum, tantisper continuisset, melius famæ, melius saluti suæ consulisset (a)“.

56. Sed de Gotteschalci doctrina acrior contentio viget a primis ejus causæ exordiis usque ad nos propagata; quam certo definire difficile est, cum inventiantur Scriptores Scripturibus, Episcopi Episcopis, & quod plus est, integræ Synodi, & Ecclesiæ, Synodis, & Ecclesiis vehementer repugnantes. Probabilius tamen videtur sententiam Gotteschalci plane fuisse catholicam, cujus hæc potissima sunt momenta.

57. Primum argumentum ducitur ex duabus confessionibus fidei, quas in carcere elucubravit. In utraque enim prædicat quidem prædestinationem ad mortem; sed clare exponit, hanc prædestinationem non esse ad malum, sed ad pœnam tantum, & quidem post prævisionem peccatorum. *Quia quos præcisti*, inquit Deum alloquens in secunda confessione, *per ipsorum propriam mise-*

riam in damnabilibus perseveraturos esse peccatis, illos profecto, tanquam justissimus iudex, prædestinasti ad interitum. Eodemque sensu, & non aliter geminam prædestinationem ad Augustini mentem semper defenderat, aliam ad vitam, eandemque gratuitam, alteram ad mortem post peccatorum prævisionem.

58. Alterum argumentum ducitur a plerisque viris, qui per id tempus magna non solum doctrinæ, sed etiam pietatis laude floruerunt, quique Gotteschalci doctrinæ, ut catholicæ patrocinati sunt. Hi fuerunt S. Prudentius Trecensis Episcopus (b), Lupus Servatus Abbas Ferrariensis, S. Remigius Episcopus Lugdunensis, Florus ejusdem Ecclesiæ Presbyter, aliique. Et quidem S. Prudentius, cum eum Hincmarus, post Gotteschalcum in Carisiaco conventu jam damnatum, & castigatum, consulisset, *an in Cœnu Domini*, vel in Paschate deberet eum admittere ad audiendum sacrum officium, vel accipiendam communionem, ap. Flodoard. Lib. 5. c. 21., Trecensis Antistes non modo Gotteschalcum sacris admittendum respondit, sed ejus doctrinæ, tanquam Augustino præors conformis, patrocinium suscepit.

59. Lupus autem Servatus Ferrariensis Abbas in suo opere, *de tribus quæstionibus* eandem sententiam tuetur (c). Etiam S. Remigius, qui Amoloni in Lugdunensi Sede successerat, Capitula Synodi Carisiacæ contra Gotteschalcum edita improbat in Lib. *De tenenda veritate Scripturæ*, & nomine totius suæ Ecclesiæ Gotteschalci opinionem strenue tutatus est. Præterea respondens tribus epistolis, quæ a Rhabauro Moguntino, Hincmaro Remensi, & Pardulo Lugdunensi fuerant Amoloni contra Gotteschalcum datæ, hujus doctrinam omnium argumentorum genere defendendam suscepit, dolens, *non illum miserabilem, sed ecclesiasticam veritatem esse damnatam (de tribus Ep. c. 24.)*. Denique Florus ejusdem Ecclesiæ Presbyter Jo. Scotum, seu Erigenam, qui contra Gotteschalcum jusse Hincmari, & Parduli librum adornaverat, Pe-

(a) Baronius ad an. 848., & alibi Gotteschalcum non alio, quam *heretici* nomine appellat. At vero quam immerito infamis hæc hæreseos nota infelici huic Monacho innsta fuerit, ex mox dicendis apparebit. Ad do, in sententia contra ipsum lata in Synodo Carisiaca non fuisse *heretici* censura notatum. Immo nec deunt, qui ita Gotteschalci causam defendant, ut non solum ejus doctrinam; sed etiam vitam ab omni culpa liberent. Ita inter alios Mauguinus supra laud., ejus epitomator Norisius in *Synopsi Gotteschalcanæ*, qui ipsum alterum Danielem in lacu leonum pugnantem appellare non dubitavit. Contensonius etiam Lib. VIII. *Theol. mentis, & cordis in Append. de Præd. §. 3.* eum quasi martyrem facit.

(b) *Ejus reliquiæ lignea capsula insita in primaria Tricassinum ade servantur, in qua festum ejus VI. Aprilis peragitur*. Ita habent *Antiquitates Tricassinæ* in Cat. Episc. p. 160. Videri etiam possunt Jo. Bollandus, & Godefridus Henschenius in *Actis Sanctorum* die 8.

mensis Jan. in rot. ad vitam S. Frodoberti Abbatis. Quibus falsitatis convincitur auctor *Annalium Bertinianorum*, qui Hincmaro lavens, & Prudentio suboffensus, scribere non est veritus, Prudentium ante aliquot annos *Gotteschalco Prædestinatiano restitisse, post felle commotum contra quosdam Episcopos una secum hereticos resistentes, ipsius hæreseos defensorem fuisse acerrimum*. Et subdit: *Indeque non modica inter se diversa, & fidei adversa scriptitans moritur, sicque licet diurno languore fatigaretur, ut vivendi, ita & scribendi finem fecit*. Eademque licentia de Nicolao I. Summo Pontif. minus honorifice loqui ausus est an. 858. 865., & 867., quia S. Pontifex Hincmari superbiam, & violentiam sæpius represserat.

(c) Fere communis olim erat opinio distinguens duos Lupos, alterum Servatum dictum alterum Ferrariensem; sed modo extra dubium videtur, unum, eandemque esse. Ita post Sirmondum Baluzius in præf. ad hoc ipsum opus *De tribus quæstionibus*.

lagianis erroribus plenum, erudito & profundo opere, quamquam non prolixè (Tom. XV. *Biblioth. PP.*), confutavit (a).

40. Tertium argumentum ducitur ex Synodis, quæ Gotteschalci doctrinam adoptarunt. Cum enim Hincmarus in Synodo Carisiaca II., an. 855. quatuor capitula contra Gotteschalci dogmata edi, vel potius a se edita ab alijs confirmari curasset, id ægre tulerunt non pauci Gallicanæ Ecclesiæ Pastores, & anno 855. coacta Synodo Valentina ex trium Provinciarum Lugdunensis, Viennensis, & Arelatensis Episcopis, S. Remigio Concilii præside, præfata quatuor capitula, *propter inutilitatem, vel etiam noxietatem, & errorem contrarium veritati*, una cum opere Jo. Scoti condemnarunt. Porro eandem fuisse Gotteschalci, ac Synodi Valentiniæ doctrinam pro certo habuit Hincmarus, nam hujus Synodi Patres vocat *modernos Prædestinatianos* in Lib. de præd. c. 54., & contra S. Remigium inurbaue invehitur ibid. cap. 51. quo fit, ut quemadmodum certum est, S. Remigium, & Patres Synodi Valentiniæ fuisse ab omni Prædestinatianismi suspicione immunes, idem debeat de Gotteschalco inferre (b).

41. Porro Synodi Valentiniæ decreta fuerunt anno 859. in altero Concilio Lingonensi, & post 15. dies iterum in Tullensi duodecim Provinciarum probata, immo confirmata a Nicolao Summo Pontifice, ut testatur S. Prudentius apud Hincmarum ep. 24., & annales Bertiniani ad ann. 859. Erasa tamen fuerat in Concilio Lingonensi, & Tullensi censura Concilii Valentini contra capitula Carisiaca, ut ita Ecclesiæ pax restitueretur. Satis etiam probabile est, re magis discussa, compertum tandem fuisse, totam illam dissensionem, quæ causa Gotteschalci Ecclesiam Gallicanam mire turbavit, fuisse solam logomachiam, ut proinde neque

Rhabanus, Hincmarus, aliique eius factionis, qui capitula Carisiaca defendebant, Pelagianis essent, ut suspicabantur eorum adversarii (excepto tamen Scoto Erigena, quem ab errore liberare nimis difficile foret), neque Remigius, Prudentius, Lupus, Florus, aliique, qui capitula Carisiaca rejecerant, essent Prædestinatiani, quemadmodum Hincmaro, aliisque ejus factionis visum fuerat, ac proinde nec Gotteschalco, cujus doctrina non videtur ab istorum doctrina discrepare.

42. Neque vero quis urgeat accusationem Notingi, judicium Rhabani, & Hincmari, vel Moguntinam, & duas Carisiacas Synodos Gotteschalcoum condemnantes, tum etiam Amolonis Archiepiscopi Lugdunensis epistolam ad Gotteschalcoum, in qua Prædestinatianas absurditates ei objicit. Nam primo eis opponimus Scriptores ea tempestate doctrinæ, & sanctitatis fama longe celebriores; tum Synodos frequentiores, quibus Hincmarus tandem debuit fasces submittere, & quibus postea totus Christianus orbis assensus est. Deinde quemadmodum Gotteschalci defensoribus Prædestinatianæ hereses nota immerito inusta est, idem contingere potuit Gotteschalco, cui in carcere recluso se purgandi media defuerunt. Amolonem autem fuisse ab Hincmaro falsis & suppositis Gotteschalci scriptis deceptum, non contemnendis argumentis Manguinus ostendit in *Diss. Histor. & Chronica* cap. 22. Et si quis demum opponat Annales Fuldenses, Chronicon Hildeshemense, Annales Bertinianos, item Annales Bojorum, & alia hujus generis documenta in quibus Gotteschalco non alio, quam *heretici* nomine appellatur (c); facilis est responsio, non multam similibus documentis hac in re fidem tribuendam esse. Cum enim horum Annalium auctores, fortasse aut non admodum theologiarum rerum periti, aut partibus Rhabani, & Hinc-

(a) Vismn est P. Jo. Bapt. de Chesne in *Diss. Sur les trois livres attribués à l'Eglise de Lyon* Lib. III. suæ *Hist. Præd.* p. 197., nec opus de tribus epistolis Ecclesiæ Lugdunensi, nec aliud contra Jo. Scotum Floro tribui posse. Sed hæc opinio convellitur pluribus argumentis, præcipue autem ex Ms. Bibl. Colbertinæ citato a Mabillonius in *Suppl. Diplom.* p. 64. & seq., in quo sub nomine Ecclesiæ Lugdunensis extat tum liber de tribus epistolis, tum alter de tenenda veritate. Ita etiam in Codice Corbejensi legitur nomen Flori contra Erigenam. Nec verum est, Florum obiisse an. 851., ut post Manestrierium putavit Duchesnius loc. cit. Deceptus uterque fuit Necrologio Monasterii de Richenon (*Angliæ divitis*); in quo ponitur Florus ante Amolonem, quem anno 853. certum est obiisse; nam, ut Mabillonius recte observavit in *Analectis* p. 426., illud non est Necrologium, sed Catalogus, nomina continens, nedum mortuorum, sed aliorum etiam, qui tunc temporis vivebant, inter quos Florus erat. Vid. Ceillier Tom. XIX. cap. 15. art. 2. & seq.

(b) A vero quam longissime abiit magnus historice Ecclesiasticæ parens Card. Baronius, dum ad an. 855. hæc Valentina Synodo Gotteschalci doctrinam condemnatam fuisse, scribit.

(c) Annales Fuldenses ad an. 884. ita habent: *Gotteschalco quidam Presbyter de prædestinatione Dei prave sentiens, & tam bonos ad vitam, quam malos ad mortem perpetuum inevitabiliter a Deo prædestinatos esse affirmans; in conventu Episcoporum rationaliter, ut plurimis visum est, convictus, & ad proprium Episcopum Ingumarum Remis transmissus est.* Chronicon Hildeshemense ad eundem annum: *Gotteschalco hæreticus convictus, & damnatus est.* Annales Bertiniani ad an. 849. *Gotteschalco Gallus quadam nostræ salutis valde contraria, præcipue sub nomine Prædestinationis pestiferis dictis, & scriptis adstruens... Episcopali judicio dejectus, atque convictus &c.* In Annalibus Bojorum Aventini Lib. IV. *Gotteschalco genere Belga professione Sacerdos, qui docebat, homines quosvis inevitabili lege, & necessitate Providentiæ divinæ, sive inferis, sive superis destinatos esse &c.* Item Sigebertus in *Chronico* ad an. 849. *Gotteschalco, inquit, hæreticus a Rhabano Archiepiscopo rationaliter, ut multis visum est, convincitur; sed tamen in suo perseveravit errore.* Trithemius tamen in vita Rhabani Lib. III. *Gotteschalco convictum, superatum, & confusum errorem suum publice revocasse, narrat.*

Mincmari addicti, Gotteschalcum damnatum vidissent, etiam jure damnatum esse crediderunt, atque adeo *hæreticum* nuncuparunt.

45. Colligite, immerito prorsus reprehendi, qui Gotteschalcum ab omni errore purgare conantur. Neque enim inde aliquod fidei veritatis præjudicium exoritur, immo potius novorum Prædestinatio-
natorum conatus magis eluduntur. Si enim ponamus, eorum doctrinam cum doctrina Gotteschalci convenire, inde aliquod desperatæ suæ causæ præsidium accedere putabunt, credentes, non minus suam, quam Gotteschalci doctrinam fuisse a tot illustribus vixit, & tam numerosis Synodis probatam. Nos vero omnia illorum tela retundimus, asserentes, doctrinam infelicis illius Monachi, ut imprudenter expositam, fuisse tamen a Prædestinatio-
natorum labe omnino remotam (a).

CAPUT III.

*De recentioribus Prædestinatio-
natis Wiclefo, Jo. Hus, Luthero, & Calvino.*

44. Certe Prædestinatio-
natorum primordia possunt a Catharis, & Valdensibus sæc. 11. & 12. repetere: in quibus similia errorum portenta sæpe confutat Ven. Moneta Ord. Prædic. (b); tum a Jo. Wiclefo, qui in Angliâ Sæc. 14. infeliciter floruit. Inter alios ipsius errores a Constantiensi gener. Synodo condemnatos an. 1415., hi duo ad Prædestinatio-
natorum hæresim spectant, scilicet quod *Oratio præcæsi nulli valet*, & quod *omnia de absoluta necessitate eveniunt* num. 26. & 57. (c).

45. Jo. Hus obscuro loco in Bohemia natus, sed ingenii magnitudine, studiorumque assiduitate in Pragensi Universitate primos honores adeptus Wiclefi errores malo Ecclesiæ fato adoptavit, & pertinacissime defendit usque ad mortem, ad quam in Concilio Constantiensi damnatus fuit, & vivus combustus mense Julio an. 1415. Idemque fuit factum Hieronymi de Praga; qui simul cum memorato Jo. Hus hæresim Wiclefianam disseminare conabatur. Et ipse enim a Synodo Constantiensi, tanquam hæreticus, immo in hæresim, quam ejuraverat, relapsus, multorumque criminum reus eodem supplicii genere affectus est 5. Kal. Junii an. 1416. Uterque incredibili pertinacia, multisque adulterinæ pietatis signis mortem subivit (d).

(a) Gotteschalcum minime excusari posse inter alios contendunt Nat. Alexander Diss. V. in sæc. IX. & X. (apud quem etiam documenta ad Gotteschalcum pertinentia inveniuntur, quæ nos brevitatibus causa ommittere debemus). Ludov. Celotius in *Hist. Præd.*, Du-Chesnius Lib. II. *Hist. Præd.* c. 3. &c.

(b) Consul. Libri V. Ven. Monetæ *adv. Catharos, & Valdenses* Romæ editi 1743. cura P. Thomæ August. Richinii, præsertim Lib. I. cap. 4. §. 2., & Lib. V. c. 15., tum notæ a doctissimo editore laudatis locis appositæ.

(c) De Wiclefo, ejusque hæresi agunt Nicolaus Har-

46. Martinus Lutherus initio schismatis, quo sæc. XVI. Ecclesiam non reformavit, sed crudeliter turpiterque deformavit, ac laceravit, in Prædestinatio-
natorum errorem lapsus est, docens liberum arbitrium *esse titulum sine re*: post autem consueta sua inconstantia, non solum libertatem arbitrii admisit, sed etiam, ut Bossuetus observavit (*Hist. des variat.* Lib. 5. §. 19.) in oppositam Semipelagianorum hæresim inclinavit, quam modo plures ipsius assecræ aperte profitentur (Vid. supra Dissert. I. num. 102.).

47. Audacious Prædestinatio-
natorum dogmata adoptavit Calvinus, pluribus in locis aperte docens, homines a Deo prædestinari sive ad bonum, sive ad malum necessitate ineluctabili, nec bona opera ad salutem consequendam prodesse, nec bona obesse. Calvinus adhæserunt Petrus Martyr, Mart. Bucerus, Theodorus Beza, Jo. Piscator, Whitakerus, Gomarus, & præter alios Naudæus in Libro *de la souveraine perfection de Dieu*. Hi Supralapsarii dicti sunt, eo quod malorum prædestinationem ad mortem ante prævisionem lapsus, seu peccati factam esse docerent.

48. Negari tamen non potest, nedum Arminianos, quos in Semipelagianismum declinasse supra notavimus, sed etiam rigidos Calvinianos recentiores a Prædestinatio-
natorum blasphemis resiliisse, atque ad Thomistarum sententiam de libertatis integritate sub gratiæ efficacia ita propius accessisse, ut vix, ac ne vix quidem ullum supersit inter nos, ac illos in hac parte discrimen. Testes hujus rei omni exceptione majores sunt duo Episcopi ac fratres, Adrianus, & Petrus de Wallemburch Tomo II. *Contr. tract. I. cap. 57. & 60.*, tum Card. Richelieu *le Methode plus facile, &c.* Lib. I. p. 575., Bossuetus in præf. à l'Exposit. *de la foi.* & Lib. VIII. *Hist. des variat.* §. 24. & 51., & ne longum faciam, Veronius, qui ad hanc rem confirmandam multas affert pseudoreformatorum confessiones, Galliæ, Bataviæ, Scotiæ, Angliæ, Helvetiæ, Augustæ, & Saxonæ in Il. P. *Contr. cap. 2.*; idemque evincit Jacobus le Fevre (*Motifs invincibles*), adductis celebriorum inter eos Scriptorum testimoniis, scilicet Amessi, Perschinsii, Guillelmi Forbesii, Petri Du Moulin, Buxtorfii, Tuisii, aliorumque (Vid. Serry lib. 5. *Hist. de auxil. capit. 47.*), qui propterea dicti sunt *Infralapsarii*, quod prædestinationem ad

psfeldins Archidiaconus Cantuariensis in *Hist. Eccl. Angliæ*, Nat. Alex. sæc. XIII. c. XIV. c. 3. art. 22., & alii passim Historici. Videndus autem potissimum Thomas Waldensis in *Doctrinali Fidei*.

(d) De Hussitarum hæresi agunt Jo. Cochæus in *Hist. Hussitarum*, Æneas Sylvius in *Hist. Bohemica*, Jo. Dubravins Olomucensis Episcopus Lib. XXIII., & alii. Est autem inter errores Jo. Hus a Constantiensi Synodo proscriptos præcipue notandus XXV., quo tota Wiclefi hæresis suscitabatur, his verbis: *Condemnatio XLV. articulorum Jo. Wiclefi per Doctores facta, est irrationalis, & iniqua, & male facta &c.*

ad mortem post peccati prævisionem factam esse docerent; tum *Synergistæ*, quod admitterent voluntatem humanam, non instar trunci inaninis se habere, sed gratiæ *συνεργειῶν* cooperari (a). Porro tam multa, & tam gravia, atque aperta testimonia in suspicionem vocare, ut numerum Prædestinationum angeamus, neque prudentis esse videtur, neque veritatem amantis.

C A P U T IV.

De Michaele Bajo.

49. Michael Bajus magni vir ingenii, magnæque eruditionis, sæc. XVI. in Academia Lovaniensi floruit (b). Ut laxis quibusdam opinionibus circa gratiam, quæ tunc temporis, odio novarum hæresum invehebantur, se se opponeret, contrarii ipse erroris accusatus fuit, quod scilicet talem gratiam Dei admitteret, quæ omnem nostram libertatem & cooperationem tolleret. Neque in hoc solum, sed in pluribus aliis etiam reprehendebatur. Nam octodecim ex ejus libris extractæ propositiones a Sacra Facultate Parisiensi anno 1560. variis censuris proscriptæ sunt. Ejus præcipui adversarii erant Kuardus Tapperus, Judocus Ravensteyn, *Tiletanus* dictus ab oppido Tileto, unde ortum trahebat (c), & nonnulli ex Seraphico Minoritarum Instituto. Poro Bajo suæ doctrinæ vindicias agente, nec paucis ipsi adhaerentibus, eo disputationis fervor pervenit, ut Pius IV. expedire judicaverat, silentio utrique parti imposito controversiarum incendium extinguere.

50. Non diu tamen pax perduravit; iterum enim turbæ excitatæ sunt, & multo plures Baji propositiones, ut censura dignæ ad Academias Salmaticensem, & Complutensem, ac demum, ad ipsum Summum Pontificem Pium Quintum delatæ sunt. Porro Sanctus Pius V. sex supra septuaginta (d) ex iis, „ ut respectivè hæreticas, erro-
„ neas, suspectas, temerarias, scandalosas, & in
„ pias aures offensiones immittentes damnavit “
ann. 1567. Nulla tamen Baji in Bulla habita est

mentio, ut ejus honori, quantum fieri poterat, consultum esset, immo nec Bulla de more publici juris facta fuit, sed tantum per Morillonium Vicariam Generalem Card. Granvellani Archiepiscopi Mechliniensis *strictæ* (ut vocant) Facultati Lovaniensi communicata. Hinc apud duos Pii biographos Hieron. Gatenam, & Antonium Gabutium altum est hujus Bullæ silentium.

51. Porro Bajus primum conquæri cœpit, sibi aliquas propositiones calumniose affugî, alias autem in pravum sensum detorqueri; quare edita apologia apud Rom. Pontificem se purgare conatus est, sed cum litteras ab eodem accepisset, quibus ipsi sine ulla tergiversatione esse obediendum significabatur, tunc nihil amplius cunctandum ratus, ut verum Ecclesiæ filium decet, coram Morillonio damnatas propositiones ejuravit, & a censuris, quas ob contumaciam incurrisse dicebatur, absolvi postulavit.

52. Tam humili Baji subjectione, accedente etiam postea Facultatis Theol. Lovaniensis decreto, quo ann. 1571. omnibus interdictum fuit, damnatas eas propositiones defendere, res omnino tranquillæ videbantur. Sed circa annum 1578. contentibus aliquibus, Bullam Pii V. fuisse supposititiam, discordiæ repullularunt, ad quas sedandas Gregorius XIII. Pianam Constitutionem per Franciscum Toletum iterum misit, declarans, eam in Regestis S. Pii fuisse repertam, adeoque ei fidem esse adjungendam. Porro Bajus Apostolicæ Sedis judicium humiliter reveritus, palam eosdem errores iterum ejuravit, *se eos damnare*, dicens, *secundum intentionem Bullæ, & sicut Bulla eos damnat*; nec demum Toletu repugnavit, cum privatim jussus est confiteri, multos ex damnatis articulis a se traditos, ac eo sensu proscriptos, quo eos docuisset. Immo refertur a P. Gerberonio in præf. ad Opera Baji ab ipso edito 1696. instrumentum ipsius Baji manu subscriptum, quo testatus est: „ se plane persuasum habere, earum
„ omnium sententiarum damnationem, atque prohi-
„ bitionem jure, meritoque, ac non nisi maturo ju-
„ dicio, ac diligentissima discussione præmissis factam,

(a) Hinc natæ sunt inter Heterodoxos variæ controversiæ, nempe *Synergisticæ*, eorum, qui liberum arbitrium gratiæ cooperari doceant, & quæ a Melanchtone originem traxisse dicuntur. De iis agunt *Contr. Schlüsselburgius in Catal. hæret. Lib. V. p. 13. & seq. & Jo. Musæus in Prælect. in epitom. formulæ concordiæ* (art. 1.). Postea *Universalistarum*, & *Particularistarum*, quibus occasionem dedit Moses Amyraldus; cum enim Cameronis magistri sui vestigiis insistens sententiam de gratia universali vindicandam suscepisset, in *Libro de la Prædestination, & des ses principales dependences*, id fuit quasi classicum acerrimi & diutini belli, quod enim inter & Petrum Molinæum, Fridericum Spannemiun, aliosque Pseudoreform. Ecclesiæ Ministros exarsit. Plura de hoc bello habentur apud Jo. Quick Ministr. Londin. in libro, cui titulus: *Synodicon in Gallia reformata.*

(b) Molini in agro Atheni apud Belgas an. 1513. na-
Gazzaniga Theol. Tom. VI.

tus est. Regius S. Scripturæ Professor, ac postea Cancellarius, & Curatoris, seu privilegiorum Conservatoris dignitatibus auctus, nec non Capituli Ecclesiæ S. Petri Decanus renunciatus fuit. Et cum multa doctrinæ, & pietatis laude floreret, ut testis est Card. Pallavicinus in *Hist. Conc. Trident. Lib. XV. c. 7. n. 7.*, jussu Regis Catholici Concilio Tridentino interfuit.

(c) Hunc Baji hostem quidem fuisse, non tamen Augustinianæ sententiæ desertorem, ut non pauci alii tunc erant, sed gratiæ a se efficaciæ streamum vindicem, ostendit Card. Orsius in *Apologia Petri a Soto* contra P. Du-Chesne c. 7.

(d) Suarez Proleg. VI. de grat. cap. 2. Gard. Pallavicinus Lib. XV. *Histor. Concil. Trident. cap. 17. n. 12.*, Natal. Alex. Sæcul. XV. & XVI. cap. 2. art. 14. §. 4., & Graveson epist. X. *Theol. secundæ classis*, propositiones proscriptas dicunt fuisse 79. alii 80., quod ortum est ex quarundam propositionum divisione.

„ etiam, atque decretam esse “. Uno verbo Bajus adeo in omnibus obedientem se exhibuit, ut Toletus exclamaverit: *Nullus Michaele Bajo doctior, nullus humilior* (a). Post id temporis quædam, nec memoratu dignæ Bajo molestiæ creatæ sunt, qui tandem ann. 1589., ætatis suæ 77., mortalem hanc vitam exiit, pauperibus honorum suorum hæredibus constituitis.

55. Non desunt tamen pii & catholici Theologi, qui nonnullas ex damnatis illis propositionibus adhuc defendi posse putant, censentes, illas non fuisse proscriptas, nisi quia aut contraria doctrina nimis acerbis censuris perstringitur, aut quia in pravo sensu intellectæ scandalum ingenerare poterant. Ita inter alios P. Suarez T. I. de *Grat. Prolegomenon* VI. cap. 2., & P. Vasquez in 1. 2. disp. 190. cap. 18., qui postremus addit: „ Hujus damnationis sensum, prout a me explicatus est, contuli cum Illustrissimo D. Card. Toletio . . . qui pro hac Bulla, & damnatione recipienda Lovanium missus fuerat, eumque probavit, & germanum esse dixit, propriaque manu subscripsit, cujus subscriptionis exemplar apud me adhuc est “. .

54. Id etiam aperte colligitur ex ipsa Piana Constitutione, ita enim habet in fine: „ Quas quidem sententias, stricto coram nobis examine ponderatas, quamquam nonnullæ aliquo pacto sustineri possent, in rigore, & proprio verborum sensu, ab assertoribus intento, hæreticas, erroneas &c. præsentium auctoritate damnamus “. Unde nata est famosa controversia de commate, quæ nostra parum attinet, an scilicet post vocem *possent* debeat comma interponi, vel non debeat. Si enim nullum post vocem *possent* interponatur comma, significatur, earum nonnullas posse sustineri *in rigore*, & *in sensu ab assertoribus intento* (b). Si vero post vocem *possent* interpunctio ponatur, apparet, eas propositiones damnatas esse *in rigore*, & *in sensu ab assertoribus intento*, quamquam in alio sensu sustineri possunt. Sed, ut dixi, hæc famosa de uno commate controversia, quæ adhuc viget, nostra parum interest: semper enim verum est, nonnullas ex damnatis il-

lis propositionibus posse aliquo pacto sustineri.

55. Antequam hoc caput absolvamus, surdis auribus prætereunda non est calumnia, qua Jo: Bapt. Du Chesne in *Hist. Bajanismi* damnata Decr. Congreg. Ind. 17. Mart. 1754. ausus est scribere, Bajum doctrinam suam Calvinismo infectam a Petro Soto clarissimo Dominicanæ familiæ lumine hausisse. Hujus tanti viri vituperia egit Card. Joseph Augustinus Orsi in libro *Apologetico Romæ edito anno 1754. sub auspiciis Clementis XII. Romani Pontificis*. Extant etiam in Tom. V. Bullarii FF. Prædicat. *Vindiciæ P. de Soto* pag. 651., & pariter gallico idiomate cum titulo: *Apologie de R. P. Pierre de Soto*. Videatur P. Antonius Tournon Com. IV. de *l'Hist. des Hommes illustres de l'ordre de S. Dominique* pag. 229.

CAPUT V.

De Cornelio Jansenio.

56. Profligato Bajanismo, Leonardus Lessius, Jo: Hamelius, ac nonnulli alii cœperunt novas quasdam opiniones invehere, quæ pluribus videbantur in oppositum Semipelagianorum errorem vergere, quorum conatibus se se opposuere inter alios duæ Academiæ, Lovaniensis, & Duacena editis celeberrimis suis censuris, quibus plures illorum propositiones configebantur. Cum autem paulo post Molinianum Systema prodisset, & aliqui contentiosius easdem propositiones defenderent, laudatæ duæ Academiæ suas censuras sæpius confirmantes, pro tutissimis, & inconcussis Sanctorum Augustini, & Thomæ dogmatibus eadem semper animi fortitudine decertarunt.

57. Egregie illæ quidem ita mediam viam tenuerunt, ut earum censuræ numquam potuerint erroris redargui. Sed non idem contigit Cornelio Jansenio, illustri quondam Lovaniensis Academiæ Professore, post autem Iprensi Episcopo (c). Huic visi sunt Thomistæ, & omnes alii, qui novis Molinistarum opinionibus obstabant, remissius, quam par erat, gratiæ efficacis causam defendere, & a S. Augustini vestigiis (cujus opera contra Pelagianos

(a) Utinam hæc Baji modestiam illi imitati essent, qui ejusdem discipulos se profitescentes hanc S. Pii constitutionem indignis modis prosciderunt, contra quos videatur inter alios P. Laur. Lib. XVIII. *Theol. dogm.* cap. 2., P. Car. Renatus Billiard Diss. I. præamb. art. 3., & P. Ignatius Amat de Graveson ap. X. theol. secundæ classis.

(b) Ita inter alios legendum esse contendit Pat. Hyacinthus Serry *Histor. de anr.* Lib. IV. cap. 20. & Lib. V. sect. 7. c. 4., multa ad id afferens documenta; cui subscribit P. Viator a Cocco anno 13. *Ricerca Sistem.* Part. II. in not. (a), idque ipsum antea tenuerat Natal. Alexan. in *Sæc. XVI.* in *Sæc. II.* §. 21. in resp. ad 5. object., quamquam postea in *Sæcul. XV. & XVI.* cap. 3. art. 14. sententiam mutavit. Facile fuisset celebrem hanc virgulæ litem dirimere, autographo Bullæ

inspecto, nisi illud de more Curie Romanæ interpretationibus careret.

(c) Ex Catholicis parentibus ortus est anno 1585. in agro Leerdamensi apud Batavos. Otho dictus fuit, sed cum Ultrajecti studiis operam navaret, ne ab hæreticis agnosceretur, *Jansen*, seu *Jansenius* dici maluit. Studiis partim Ultrajecti, partim Lovanii enensis, in Gallias peregrinatus cum celebri Joann. Du-Verger de Haurannes Abbate Sancti Sigyrani diu versatus est. Anno 1617. Lovanium repetiit, anno autem 1630. ad sacras litteras profectus regis auspiciis evectus, ac demum anno 1635. Iprensi infula donatus, quam tamen nonnisi per triennium tenuit; anno 1638. pestilentia correptus, quam suis oculis Sacramenta propria manu administrando contraxit, vita functus est, annum ætatis suæ 53.

nos plus quam vigesies se legisse testabatur aliquatenus recedere. Quapropter grande opus, magno studio de hac materia elucubravit (duos supra 20. annos ei insudasse dicitur), quod hoc titulo insignivit: „ Augustinus, seu Doctrina S. Augustini de humanæ naturæ sanitate, ægrotudine, medicina, adversus Pelagianos, & Massilienses “; ut scilicet præferret, nihil aliud eo contineri, quam puram & delectatam S. Augustini doctrinam. Illud publici juris facere minime potuit, morte præventus, se cum jam prælo maturum esset, Sacellano suo, ea conditione moriens legavit, ut curis Liberti Fromondi, & Henrici Caleni, Doctorum Lovaniensium, typis mandaretur; quod & factum est, quamquam non sine magnis difficultatibus; nam ejus impressionem, & evulgationem plures impedire conabantur, sed frustra: prodiit enim infaustum opus primum Lovanii anno 1640. Rhotomagi autem, & Parisiis anno sequenti. Illud tamen prætereundum non est, Jansenium supremis tabulis, ut pium & catholicum virum decet, totum suum opus Apostolicæ Sedis judicio his verbis humiliter submisisse: „ Si Romana Sede aliquid mutari velit, sum obediens filius, & illius Ecclesiæ, in qua semper vixi, usque ad hunc lectum mortis, obediens sum. Ita mea postrema voluntas est “. Quam tamen supremam Jansenii voluntatem minime curarunt Operis ipsius editores, cum illud inconsulta S. Romana Sede publici juris fecerint.

58. Jansenii opus, ut primum publicam lucem adspexit, Molinianos præcipue offendit, quod in eo nove eorum opiniones veluti apertæ hæreses ubique sine ullo furore singillatentur, unde illico theses, & opuscula, veluti futuri ingentis belli primordia, raptim contra ipsum prodire. Aliorum autem studia divisa erant; non pauci enim librum hunc adeo extollere, ut veluti Augustinum ipsam de cælo delapsam ad Molinismum compescendum venerarent; contra vero alii eum, ut opus Prædestinatiana lue jam pridem in Bajo damnata infectum, execrabantur, arbitantes, Jansenium nimio Molinismi evertendi zelo abreptum, a veritate exorbitasse, & dogmata Prædestinatiana pro Augustini doctrina accepisse. Horum judicium comprobavit Urbanus VIII. Jansenii *Augustinum*, ut Bajanis erroribus refertum damnans Constit. *In eminenti* 6. Martii 1642. Eadem tamen Bulla omnes Theses, aliæque opellæ, tam quæ contra Jansenium ex Molinistarum officina, quam quæ pro ipso prodierant, damnatæ sunt, ut ita sopitis discordiis pax restitueretur.

59. Sed jam animi ardentius incaluerant, quam ut possent hoc remedio compesci. Universitas Lovaniensis Urbani Bullam primum recipere detestavit, eam pro subreptitia habens (a), duosque

e sinu suo Doctores Jo. Simicinium, & Jo. Papinam Romam delegavit, qui Pontifici humiliter demonstrarent, non posse Jansenii librum damnari, quin S. Augustini doctrina per Jansenium katus impetere- tur. Res diu protracta est, sed postquam clare expositum fuit, & Bullam esse authenticam, & SS. Augustini, & Thomæ doctrinam de gratia per se efficaci, gratuitaque Prædestinatione sartam manere, Lovanienses anno 1651. fascis submiserunt, eorumque exemplum omnes fecerunt in Belgio secuti sunt, exceptis Jacobo Boonen Archiepiscopo Mechliniensi, & Antonio Triest Episc. Gandivensi, qui tamen & ipsi biennio post Urbani Bullam receperunt.

60. Sed ex Belgio bellum migravit in Galliam, ibique multo plures, & acriores, tum patronos, tum adversarios Jansenii *Augustinus* invenit. Nicolaus Cornet Facultatis Theologicæ Parisiensis Syndicus, septem propositiones ex *Jansenio* extractas, ejusdem Facultatis censuræ subjecit, nihil tamen efficere potuit, intercedente Parisiensi Senatu, quem *Parlamentum* vocant. Hac spe frustrati Jansenii censores ad Innocentium X. Urbani successorem confugerunt, & nomine 85. Gallicæ Episcoporum easdem illi propositiones obtulerunt, Apostolico stigmatè confingendas; quarum prima hæc erat: „ Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus, & conantibus secundum præsentem, quas habent vires, sunt impossibilia, deest quoque his gratia, qua possibilia fiant. *Secunda*: Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur. *Tertia*: Ad mereendum, vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione. *Quarta*: Semipelagiani admittebant prævenientis gratiæ interioris necessitatem; & in hoc erant hæretici, quod vellent eam talem esse, cui possent humana voluntas resistere, vel obtemperare. *Quinta*: Semipelagianorum error est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, aut sanguinem fudisse. *Sexta*: Sensit olim Ecclesia privatam Sacramentalem pœnitentiam pro peccatis occultis non sufficere. *Septima*: Naturalis attritio sufficit ad Sacramentum pœnitentiæ “. Hæc tamen due postremæ postea prætermisæ sunt, totaque pugna ad quinque priores, quæ gratiam spectabant, conversæ est.

61. Porro ad urgeandam eorundem propositionum condemnationem, Romam missi fuerunt tres Doctores, nempe Hallier, Cornet in Sorbonæ Syndicatu successor, Lagault, & Loysel. Ex parte autem contraria undecim Episcoporum, qui pro Jansenio stabant, delegati sunt Brousse, de Lalane, & Angran, Doctores Sorbonici; tum Aloysius Santamoraës, qui paullo autea Roma discesserat,

eo-

(a) Alexander VIII. die 7. Decembris 1690. hanc propositionem damnavit num. 31. *Bulla Urbani VIII. In eminenti, est subreptitia.*

eodem redire jussus est, & postea duo alii in subsidium adjuncti, Pater Desmaret Congreg. Orat. Presbyter, & Manessier Doctor Sorbonicus. Optasent hi postremi palam cum suis adversariis congregari, & reciprocam fieri scriptorum utriusque partis communicationem, quemadmodum in famosis Congregationibus *de divinis auxiliis* sub Clemente VIII. & Paulo V. factum paulo antea fuerat. Sed id minime placuit Summo Pontifici Innocentio, ne scilicet, quemadmodum in istis contigerat, mutuis altercationibus res in infinitum protraheretur. Interim tamen utraque pars, tum ore, tum scriptis audita fuit, ut ipse Sanctamorzæus sincere fatetur: ac demum post 56. Congregationes integro biennio celebratas, quarum septem ipse Innocentius interfuit, die 31. Maji ann. 1655. prodiit Bulla Apostolica *Cum occasione*, in qua quinque propositiones priores supra memoratæ specialibus censuris confixæ sunt: „ *Prima* ut temeraria, impia, blasphemata, anathemate damnata, & hæretica. *Secunda*, & *Tertia* ut heretica. *Quarta* ut falsa, & hæretica. *Quinta* denique, ut falsa, temeraria, scandalosa, & intellecta eo sensu, ut Christus pro salute dumtaxat Prædestinatorum mortuus sit, impia, blasphemata, contumeliosa, divinæ pietatis derogans, & hæretica “.

62. Declaravit tamen non semel summus Pontifex, se doctrinam SS. Augustini, & Thomæ de gratia per se, & ab intrinseco efficaci, ac de prædestinatione gratuita, quæ in Scholis Augustiniana, ac Thomistica propugnatur, nullo modo labefactare, vel ferire voluisse (Vid. epist. de Valencey ad Comit. de Brienne ap. Serry *Aug. Vind.* c. 18.) (a). Hinc illi ipsi Thomistæ, & Augustiniani, qui prius propositionibus Jansenii ideo dumtaxat favebant, quod cum opinionibus suarum Scholarum conjunctæ esse viderent, facilem & promptam Innocentianæ Bullæ obedientiam præstiterunt, de utroque convicti, & erroneas esse damnatas illas propositiones, & ab illis sententiis, quas ante paucos annos contra Molinianos strenue, feliciterque defenderant, procul abesse. Quamobrem non solum Innocentianam constitutionem, qua decet reverentia, exornati sunt, sed ejus etiam defensionem strenue susceperunt (Vid. inter alios Contensonius Lib. VIII. *Theol. mentis & cordis* Dissert. 5. Massouliè in opere *D. Thomas sui interpretæ &c.*).

63. In Galliis etiam Innocentiana constitutio ubique recepta est; sed aliqui Episcopi prætextu majoris cautionis, ne simul cum erroribus Jansenii,

etiam vera, solidaque SS. Augustini, & Thomæ doctrina condemnata videretur, ut perperam nonnulli blaterabant, aliquam explicationem in ejusdem promulgatione addere opportunum judicaverunt. Quod tamen Romæ improbatum fuit, & imperatum, ut sine ulla declaratione pure, & simpliciter Innocentiana Bolla ubique reciperetur.

64. Ex Jansenii autem Apologistis nullus vel Innocentianam constitutionem respicere, vel condemnationem quinque propositionum aperte improbare ausus est, si fides adhiberi debeat testimoniis Aloysii Sanctamorzæi *Diarii* P. II. cap. 2., & Lud. Montalti epist. XIV. ad *Provinc.*, sed dumtaxat Jansenii librum a fulmine Apostolico subtrahere illis curæ fuit. Itaque palam profiteri, damnare se propositiones illas quinque, ubicumque illæ fuerint, sed eas in Jansenio minime reperiri, excepta prima, cujus tamen sensum, prout in Jansenio jacet, ab illo pravo sensu, quem Innocentius damnavit, quam longissime distare contendebant. Contra Episcopi Gallicani, alique Jansenio infensis remis velisque contendere, Pontificia constitutione damnatas esse illas propositiones in sensu Jansenii. Quod si aliquæ earum totidem verbis in ejus libro non inventebantur, id parum interesse, cum ex contextu, scopo, & circumstantiis luculenter ex eo colligerentur. Hinc novorum dissidiorum occasio, & nova utrinque scripta, quibus acriter pro Jansenii libro purgando, vel condemnando, quam olim pro Patrocli corpore sub Trojanis mœnibus pugnatum est (Homerus *Iliadis* Lib. XVII.).

65. Interea Gallicani Episcopi veriti, ne Jansenii patrum non alia de causa, tanto labore ejus librum defendere conarentur, quam ut Innocentianam Constitutionem, quam palam revereri protestabantur, clam, & per cuniculos everterent, anno 1654. Parisiis congregati, Præsides Card. Mazzarino, octo Præsulibus (quorum 4. Archiepiscopali dignitate fulgebant) Jansenii librum diligenter perscrutandi provinciam demandarunt, quibus cum visum fuisset, in eo damnatas propositiones, si minus conceptis verbis, saltem sensu perverso, & proscripso contineri, decretum in comitiis fuit, quinque propositiones illas ad Jansenium pertinere, ejusque opiniones fuisse proscriptas: quod Præsulum Gallicanorum decretum postea ab Innocentio X. die 29. Sept. 1654. confirmatum est.

66. Cum id non sufficeret ad Jansenii defensores in officio continendos, anno 1656. in generalibus Galliarum Comitibus constitutum fuit quoddam formularium, cui unusquisque subscribere adstringe-

(a) Patida calumnia est, quam Melchior Leydeckerus ex Calviniana secta, in sua *Historia Jansenismi*, quæ innumeris scatet erroribus, tum Petrus Jurieus inter Calvinista in satyrico suo libello *De l'esprit de M. Arnauld*, alique passim, potissimum ex Pseudo-reformatis, Ecclesiarum Romanæ hostes, eidem affingere ausi sunt, videlicet condemnatam fuisse hæc occasione S. Augustini doctrinam *de gratia*, & reprobatum olim Se-

mipelagianismum solemniter a Romanis Pontificibus tunc approbatum. Leydeckeri, & Juriei audaciam repressit etiam Quesnellus in suo libro, cui titulus: *Defense de l'Eglise-Rom. des Souverains Pontifes sur la grace par Mr. Germain*. Sed innumeri alii & Romanorum Pontificum, & doctrinæ S. Augustino vindicias egerunt; & res adeo aperta est, ut nec operæ pretium videatur, multa ad id argumenta congerere.

gehatur, testans, damnare se corde, & ore doctrinam 5. propositionum Cornelii Jansenii, in ejus libro, cui titulus *Augustinus*, contentas, quas Pontifex, & Episcopi jam damnarunt: quæ doctrina S. Augustini non est, ut Jansenius contra hujus S. Doctoris mentem explicavit. Huic formulario irrefragabilem auctoritatem adjecit Alexander VII., qui Innocentio X. in Apostolica Petri Sede successerat, declarans in sua Constitutione *Ad Sacram B. Petri Sedem* Die 16. Oct. 1656. quinquæ illas propositiones ex libro Cornelii Jansenii *Iprensis Episcopi*, cui titulus *Augustinus*, excerptas, ac in sensu ab eodem Cornelio intento damnatas fuisse. Et iterum in alio Brevi post quinquennium emisso 1. Aug. 1661. increpans eos, qui refragabantur, velut temerarios, mendaces, maiorum zizaniorum in agro Domini seminatores, Ecclesiæ catholicæ perturbatores, auctores turpissimi schismatis, in quibus protervia dignoscitur, cavillationibus subtilis, & circuitibus obviam eundi Ecclesiæ definitionibus. Et quia nonnulli sub Jansenii corio SS. Augustini, & Thomæ doctrinam condemnari, calumniabantur, idem Alexander VII. in Brevi ad Theologos Lovanienses 7. Aug. 1660. Non dubitamus, inquit, quin vos præclarissimorum Ecclesiæ Doctorum Augustini, & Thomæ Aquinatis inconcussa, tutissimaque dogmata sequi semper, ut asseritis, & impense revereri velitis. Quorum profectio sanctissimorum virorum penes catholicos universos ingenita, & omnem laudem supergressa nomina novi præconi commendatione non egent.

67. Dum bene multi nec istis mandatis, nec Pontificis confirmatione, nec Regis auctoritate adduci possent, ut huic Cleri Gallicani formulario subscriberent, demum Alexander VII. ejusdem Cleri Gallicani precibus commotus, & ratus, nullum aliud remedium pestiferæ hujus contagionis reliquis extirpandis adhiberi posse, quam si omnes certam formulam subscriberent ipsius auctoritate firmatam (sunt verba Pontificis), celebrem edidit constitutionem *Regiminis Apostolici* ann. 1665. die 15. Febr., in qua hoc aliud formularium præscripsit, cui omnes subscribere tenentur: *Ego Constitutioni Apostolicæ Innoc. X. datæ die 31. Maji 1655., & Constitutioni Alexandri VII., datæ die 16. Octobris 1656. Summorum Pontificum me subijcio, & quinque propositiones ex Cornelii Jansenii libro, cui nomen Augustinus, excerptas, & in sensu ab eodem auctore intento, prout illas per dictas Constitutiones Sedes Apostolica damnavit, sincero animo rejicio, ac damno, & ita juro. Sic me Deus*

adjuvet, & hæc sancta Evangelia. Auctoritas etiam Regia accessit, & omnibus Archiepiscopis, & Episcopis districte mandatum, ut hoc Formularium a singulis Ecclesiasticis utriusque sexus, immo & a Ludimagistris absque ulla distinctione, explicatione, vel restrictione subscribi curarent.

68. Hoc formulario Jansenii defensores ad ultimas angustias redacti sunt; & tunc in varias quasi sectas abierunt. Commune quidem erat eorum omnium principium: „Factum a dogmate distinguendum esse, in dogmate agnoscendum Ecclesiæ, siæ infallibilem auctoritatem, a Christo usque ad consummationem Sæculi, ei promissam, non sic autem in facto, cujusmodi erat attributio quinque damnatarum propositionum libri Jansenii”. Hoc inquam erat commune eorum principium; sed quantum ad subscriptionem in varias distrahebantur sententias. Quatuor Episcopi, Aletensis, Apamiensis, Bellovacensis, & Andegavensis, nulla tergiversatione, aut tacita difficultatione uti posse censentes, aperta fronte declararunt, se Formulario subscribere, & subscribi a suis ovibus jubere, quantum ad jus, seu condemnationem 5. propositionum; sed quantum spectat ad factum, hoc est earundem attributionem libro Jansenii, se subscribere siue mendacio non posse; Apostolicæ tamen Sedis auctoritati se eatenus externe parituros, ut religioso silentio nullas excitent turbas; quod extrinsecus Ecclesiasticæ disciplinæ ordo exigit. His pauci alii adhærentes numeribus omnibus, homisque expoliati, exilium, & alia acerbiora mala perpeti maluerunt, quam Formulario subscribere, quod sine perjurio facere se non posse dictabant.

69. Alii tamen remissiores vitæ commoda cum Jansenii defensione conjungere cupientes, minus aperte refragabantur, & talem Formularium subscriptionem se præstare profitebantur, qualem in hujusmodi circumstantiis Ecclesia exigere semper consuevit; pro certo autem habebant, nonnisi externam obedientiam ab Ecclesia exigi posse, & solere. Quidem verbalibus actis scripto consignatis, nonnulli solum ore tenus idipsum testabantur. Aliqui etiam suppresso penitus Jansenii nomine, se talem Formularium subscriptionem præstare declarabant, quæ palam constaret, se quinque propositiones sincere damnare. Nec denique defuerunt, qui docerent, puram, & simplicem subscriptionem Formularium præstitam ex se ipsa, ac natura sua solum in jus cadere, non autem in factum, cum factum natura sua a jure distinctum sit, nec infallibili Ecclesiæ definitioni subjectum (a). Sed horum omnium subdola agendi ratio nedum ab his,

(a) Acuta hac utebantur similitudine. Si rex, inquit, talem hominem in tali dono commorantem comprehendere juberet, mandatum ex natura sua hominis comprehensionem tantum respiceret; domus autem designatio esset circumstantia accidentalis, quam certe mandatum Regis minime intenderet. At vero, sub-

debant, per Regem intelligi Papam, per hominem damnatum ad vincula quinque propositiones, & per domum Jansenii librum. Vel etiam addebant alii, si publico edicto notum fieret, quasdam medicinas noxias esse, quæ in certo pharmacopæo venduntur, principalis edicti finis esset, ut ab ejusmodi medicamentis ho-

his, qui Ecclesiæ definitionibus religiose adhærebant, sed etiam ab iis ipsis, qui pro Jansenii libro, tamquam pro ara pugnabant, aperte impro-
bata est.

70. Nec etiam prætereunda videtur discensio eorum, qui Sedi Apostolicæ debita reverentia obtemperantes, pure, & simpliciter Alexandrino Formulario subscribebant. Aliqui enim factum, quod dogmaticum appellabant, non minus quam ipsum dogma fide divina credendum esse dicebant, alii fide pura humana; & nonnulli, quasi mediani æmitam calcantes, fide *ecclesiastica*, quæ inter utramque media, & certissima est, utpote innixa speciali assistentia Spiritus Sancti, qui Ecclesiæ in rebus necessariis, cujusmodi est ista, nunquam deesse potest (a).

71. Subscriptionem simplicem, & puram non minus Rex, quam summus Pontifex urgebat, & de judicandis, condemnandisque quatuor supra memoratis Episcopis serio agebatur, cum Alexander VII. vita decessit anno 1667. In ejus locum successit est Clemens IX., sub quo de pace in Gallia restituenda eo magis cogitatum est, quod quatuor illis Episcopis alii novendecim adhæserant, & periculum majoris schismatis imminere videbatur. Archiepiscopus Senonensis singulari dexteri-

mines abstinerent, quocumque tandem in loco, vel a quocumque porrigantur; unde concludebant, Ecclesiæ plene satisfieri, si hæreticæ illæ propositiones damnentur, ubicumque sunt, non autem credi oportere, eas in Jansenii libro inveniri. Sed vanas subtilitates & evasiones alii, ut aperta mendacia condemnabant. Arnaldus in *Apologia Petrusregii*, Colbertus in *Instr.*, & præcipue Fourquevana in *Opusc. De la sincerité Chrétienne* 1721.

(a) Ita Archiepiscopus Parisiensis de Perefice, Cardinalis de Bissy, Tournelius &c. quorum doctrinam non approbat recentissimus Scriptor. Jo. Vinc. Bolgeni in sua erudita Dissertatione de *factis dogmaticis* Tom. I. n. 128.; ubi etiam notat, hoc, & alia nonnulla infirma argumenta, quibus aliqui usi sunt, pessimæ Jansenistarum causæ plurimum possuisse. Sed nec negari potest, fuisse Theologos non paucos, qui *infallibilem* de hujusmodi facto dogmatico Ecclesiæ auctoritatem non agnoscerent, quorum plures nominat Cat. Witasse Tom. 1. *De locis theolog.*, ubi agit *De Conciliis* qu. 7. & seq., & adhuc plures recenset *Opus tractus De locis theolog.* Diss. IV. *de Conciliis* qu. 7. & seq. Videri etiam possunt Vinc. Contensonius in *Theologia mentis & cordis* Lib. V. Diss. præambula cap. 2. specul. c. coroll. 2. (in editione autem Taurin. anni 1769. Lib. I. Præloquio 2.). Jac. Hyac. Serry Disp. III. Prælect. VI., & alii. Immo illustrissimus Archiepiscopus Cameracensis Fænelonius, acerrimus, si quis alius Ecclesiæ infallibilis auctoritatis in factis dogmaticis defensor, in epist. *de l'Infallibilité de l'Eglise touchant les textes dogmatiques* Edu. Paris. 1728. pag. 75. hæc habet: *A Dieu ne plaise, que j'accuse d'être hérétiques ceux, qui n'admettent point cette infallibilité. On ne trouvera aucun endroit des mes écrits, où je l'aie fait. On en trouvera plusieurs, où j'ai dit positivement le contraire.* Lamindus etiam Britanicus, seu Lud. Muratorius *De ingeniorum moderatione in Religionis negotio* Lib. I. cap. 22. Jansenii factum ad fi-

tate præditus, rem hanc aggressus est, cui postea Card. Etræus, & Episcopus Catalaniensis adjuncti sunt. De tanto negotio cum Pontifice per ejus Nuncium Bargellinum, solo Rege, paucisque aliis consciis secreto actum est, ac multis superatis difficultatibus, quas recensere nimis longum esset, tandem memorati quatuor Episcopi novis editis Pastoralibus instructionibus Formularium pure, & simpliciter subscribendum in suis Diocæsesibus proposuerunt; actis tamen verbalibus, quæ etiam scripto consignata sunt, expresse declarantes, se factum a dogmate sejungere; isti internam, & commodam assensionem corde, & ore præbere; factum autem nonnisi externam reverentiam. Humiles etiam, ac submissas Pontifici Max. litteras dedere; quibus peractis ad Ecclesiæ pacem publice admisi sunt, eorumque exemplum reliquos post se traxit, ut nullos plane fuerit, qui Formulario eodem modo non subscriberet; itaque qui in carceribus detinebantur, libertate donati sunt; qui in exilio degebant, aut in occulto latitabant, ad patrios lares remeare palamque prodire potuerunt. Hæc est illa famosa pax Clementis IX., quæ tantam in Galliis lætitiâ peperit, ut illius memoria fuerit etiam publicis numismatibus perennis.

72. Porro triumphum canebant Jansenii patro-

dem non pertinere probat: dicit tamen debere omnes, & singulos fideles judicio sedis Apostolicæ acquiescere corde, & ore, quia hoc definire pertinet ad auctoritatem Ecclesiæ circa disciplinam.

Sed hoc argumentum nuperrime exhaustis visus est laudatus mox Joan. Vinc. Bolgeni, multis aliis editis libris admodum celebris. Qui tamen n. 157. p. 302. seq. ita loquitur: „I Giansenisti nel caso di Giansenio dicono, stiano il diritto dal fatto, e vale a dire ammettono, che le cinque famose proposizioni sono eretiche nel senso loro ovvio e naturale; ma negano poi, che la dottrina di Giansenio e il senso del di lui Libro Augustino sia conforme al senso ovvio e naturale di quelle cinque proposizioni, e perciò ricusano di condannare il libro, e la dottrina di Giansenio, ambedue condannate dalla Chiesa. Posto ciò si può domandare, se i Giansenisti in questo loro procedere sieno Eretici Formali? Rispondo francamente di no, poichè il senso di queste parole Eretico Formale viene fissato nel comune linguaggio a chi soltanto nega una cosa rivelata da Dio espressamente, e la nega con contumacia. Se poi mi si domanda, se i Giansenisti sieno Eretici in qualche vero senso, cioè in senso di essere più o meno vicini, incamminati, e favorevoli alla eresia? Io rispondo francamente di sì, poichè negano una cosa rivelata da Dio, almeno implicitamente, mediatamente, e indirettamente; e sopra la qual cosa l'Infallibilità della Chiesa sa si deduce concludentissimamente dalla parola stessa di Gesù Cristo. Inter alia vero exempla hæreticorum latiore sensu ibidem eruditus Auctor affert illud Honorii, quem tamen nos ut ab omni hæresi immunem vindicavimus Tom. V. pag. 198. Sed de auctoritate Ecclesiæ in factis dogmaticis definiendis præter land. Jo. Vinc. Bolgeni, aliosque non paucos, vid. etiam Nat. Alexander Diss. XIV. in Sæc. V., & ibidem Animadversiones P. Constantini Roncaglia.

ni, palam evulgantes, Clementem IX. fuisse sola externa reverentia circa factum, seu religioso silentio contentum, nec quemquam ulterius adigi, ut fateretur, damnatas quinque propositiones in Jansenii libris reperiri. At vero jure reclamabant, qui jus a facto Jansenii nullo modo distinguendum esse putant, ac perspicue demonstrant, Clementem IX. non alia de causa ad communionem suam memoratos Episcopos recepisse, nisi quia eidem a pacis conciliatoribus scriptum fuerat: „Eos damnasse, & a suis damnari jussisse quinque propositiones sincere, absque ulla exceptione, seu restrictione, in eo omni sensu, quo sunt ab Ecclesia damnatae”. Hinc eundem Clementem scripsisse Regi Christianissimo 18. Sept. 1668., *se cum lætitia cognovisse in simplici ac pura subscriptione Formularii quatuor illorum Episcoporum obedientiam; & pariter in Brevis ad eosdem quatuor Episcopos 19. Januarii 1669., gratulatum fuisse de perfecta, & de integra obedientia sibi, & Apostolicæ Sedi præstita, subscriptione formularii sincero animo, & juxta præscriptum literarum Apostolicarum ab iis facta (a).*

75. Hinc famosa, & decantata pax Clementis IX. non diu duravit; iterumque pura, & simplex Formularii subscriptio exacta est, & Refractarii a munis se abdicare, solum mutare, omnisque generis inelustias perpeti coacti sunt; tantumque abfuit, ut postea benignius cum iis ageretur, quin potius aliqui in Belgio Episcopi (Humbertus de Præcipiano Arch. Mechliniensis, & alii pauci), ad omnem fraudis suspicionem præcavendam, Formularii Alexandri VII. aliquid addere præsumperunt, exigentes primo: „Ut subscriberent non tantum in reverentiam constitutionum Apostolicarum, sed etiam in veritatem earum; secundo Ut damnarent quinque propositiones, ut excerptas ex libro Jansenii, & in sensu a Jansenio intento, seu in prædicto ejus libro expressit, so”. Quæ res majorum turbarum causa extitit; adeo ut Innocentius XII. immoderatum eorum Episcoporum zelum compescere coactus fuerit; & propterea Constit. sua 6. Febr. 1694. præcepit duntaxat, ut juramentum præstarent: „Sincere abs-

que ulla distinctione, restrictione, aut expositione, damnando eas propositiones ex libro Jansenii excerptas, in sensu obvio, quem ipsamet propositionum verba præferunt”: vetuit autem quascumque additiones; *etiam sub pretextu, quod tales additiones contineantur in Formulario Alex. VII.*

74. Neque prætereunda sunt verba, quæ idem Sanctissimus Pontifex ibidem addidit: „Ceterum inquit, ad præcavendas omnes dissidiorum causas, quæ Christianam pacem dilacerant--- injungimus, ne ulla ratione quemquam vaga ista accusatione, & invilioso nomine Jansenismi traduci aut nuncupari sinatis, nisi prius suspectum esse constiterit, aliquam ex his propositionibus (scilicet quinque damnatis) docuisse, aut tenuisse”. Hac de causa eos, qui famosas propositiones ubique inveniantur, sincere se damnare profitebantur, & solum eas in Jansenio reperiri negabant ego Janseniano nomine proprie infamari non posse censeo, nisi aliis de causis Jansenianæ hæreseos tuendæ fundatam præbeat suspicionem. Nam hi soli ex allata Innocentii Constitutione *Janseniani* proprie vocari possunt (Vid. Serry disput. IV. *de natura lapsa* Prælect. I.). Quamquam usus fere obtinuit ut ii omnes, qui formulario refragabantur odioso hoc nomine insignirentur, sive quod latiori sensu Jansenismi nota usurparetur; sive potius, quod de tuendis etiam propositionibus damnatis in suspicionem venirent; quod Clemens XI. in Bulla *Vineam Domini* anno 1705. his verbis significavit: „Fallacis hujus doctrinæ pallio non deponitur error, sed absconditur; vulnus tegitur, non curatur; Ecclesiæ illuditur, non paretur; & lata demum filiis obedientiæ via sternitur, ad fovendam silentio hæresim (b)”. Sed e diverticulo in viam.

75. Sapientissimus ille Cleri Gallicani conventus ann. 1700., qui propter eliminatum Probabilium, laxasque morum opiniones damnatas ab omnibus purioris Theologiæ cultoribus magni fieri solet, quatuor propositiones damnavit: „quibus inquieti homines Innocentii X., & Alexandri VII. Constitutiones, Innocentii quoque XII. Bre-

(a) Ad hanc vero controversiam finiendam, Clemens XI. Constitutionem edidit *Vineam Domini Sabaoth* 16. Julii 1705., in qua eos acriter objurgat, qui Clementis IX. litteras in erroris sui patrocinium advocare, temerario plane ausu, non erubescunt, perinde ac si memoratus Clemens prædecessor, qui eisdem suis litteris se Innoc. X. & Alexand. VII. Prædecessorum constitutionibus firmissime inhærere, ac a dictis quatuor Episcopis veram, & totalem obedientiam, adeoque formulæ a præfato Alexandro editæ sincere per eos subscribiti voluisse declaravit, aliquam in tam gravi negotio exceptionem, seu restrictionem, quam nullam prorsus se unquam admisissurum fuisse, protestatus fuit, reipsa admisisset.

(b) Propter Jansenismi notam nimis intemperanter bene multis inustam, ante paucos annos Romæ damna-

tum est opus, cui titulus: *Bibliothèque Janseniste, ou Catalogue alphabetique des livres Jansenistes, Bajaniestes, ou suspects de ces erreurs* 20. Sept. 1749.; tum aliud simile opus inscriptum: *Dictionnaire des livres Jansenistes, ou qui favorisent le Jansenisme* 11. Mart. 1754. Etiam P. Ghazzi revocare coactus est Jansenismi censuram quibusdam orthodoxis opinionibus incaute illatam. Quam multi, inquit apposite ad rem nostram sapientissimus Card. Jos. Aug. Orsi Tom. XX. *Histor. Eccl.* qui Romæ prodit an. 1761. Lib. 44. n. 53., etiam impresentiarum, quosdam Jansenismi accusare præsumunt; qui si ab ipsis seiscitarentur, quid Jansenismus sit, respondere adstringerentur, se nescire. *His secundum S. Gregorium M. dicendum esset; tacete igitur, nec tam ignorantes alios judicare velitis.*

„ Brevia æquissima, & ab omnibus approbata continebant ” (ap. Bossuet T. IX. pag. 140.).

76. Nec tamen propterea turbæ sublatae sunt; prodiit enim paulo post famosus *Conscientiæ casus*, in quo quæstio proponebatur, an possit Sacramentalis absolutio alicui Clerico denegari, qui Formulario Alexandri VII. sincere subscripsisse testatur: quantum ad quinque propositionum damnationem, fatetur tamen, quantum ad quæstionem facti, seu earundem attributionem libro Jansenii, nonnisi religiosum silentium, & extrinsecam obedientiam se exhibere paratum. Porro 40. Doctores Sorbonici proprio apposito nomine in Sorbona definiuerunt 20. Julii 1701.: „ hujus Ecclesiastici viri sententiam nec novam esse, nec singularem, nec ab Ecclesia damnatam, nec talem, ut Confessarius possit ipsi Sacramentali denegare absolutionem, nisi eam retractaverit ”.

77. Hic casus veluti fax fuit, ad discordiæ, incendium iterum renovandum. Doctrinam in eo contentam damnavit Summus Pontifex Clemens XI. 13. Febr. 1703.; cujus exemplum illico secutus est Card. de Noailles Parisiensis Archiepiscopus, alioquin SS. Augustini, & Thomæ fidelis discipulus, & Molinianæ scholæ minime amicus 22. Febr. 1703. Doctores autem Sorbonici suam decisionem retractare coacti sunt; ac demum Facultas Sorbonica 1. Sept. 1704., hanc propositionem in prædicto conscientiæ casu contentam: „ Satis est reverentia, & silentio se submittere definitionibus Ecclesiæ circa factum Jansenii, *sua censura proscriptis*; ut temerariam scandalosam, injuriosam SS. Pontificibus, & Episcopis Gallicæ: ut præbentem occasionem revocandæ ex integro Jansenianæ doctrinæ, & ut mendacio, ac perjurio faventem ”. Decrevit insuper, duos Magistros e sinu suo expellendos, nisi intra unius anni spatium subscriptionem dicti casus revocaverint; & reipsa alter eorum obedientem recusans, fuit ex albo Doctorum expunctus (a).

78. Ac demum cum aliqui puram, & simplicem Formularii subscriptionem præstare detrectarent, potissimum prætextu famosæ pacis Clementis IX., & Constitutionis Innoc. XII., qui declaraverat, tantum exigi ab Ecclesia condemnationem quinque propositionum *in sensu obvio, quem ipsamet propositionum verba præseferunt*, Clemens XI. celebrem edidit Constitutionem *Vineam Domini Sabaoth* 16. Julii 1705., in qua renovavit diplomata Innocentii X., & Alexandri VII., distortas autem Epistolarum Clementis IX., & Innocenti XII. interpretationes eliminavit declarans ad veram Apostolicæ Sedi obedientiam:

„ damnatum in quinque præfatis propositionibus „ Jansenii libri sensum, quem illarum verba præseferunt, ut præfertur, ab omnibus Christi fidelibus, ut hæreticum, non ore solum, sed & corde rejici, & damnari debere ”. Vide supra not. ad n. 72. Quam Clementis XI. Constitutionem Clerus Gallicanus in comitiis generalibus solemniter recepit, ac probavit eodem anno 1705. Eamdem recepit demum etiam Lovaniensis Academia, & opera, ac studio celeberrimi Doctoris Liberti Hennebel omnes pene in Belgio formulario Alexandri VII. subscriperunt, & ita pax, & tranquillitas fuit Ecclesiæ reddita, paucis frustra eam impedire conantibus.

79. Antequam a tabula manum amoveamus, aliqua etiam de Antonio Arnaldo addenda sunt, cujus causa celeberrima fuit. Hic magni ingenii, magnæque eruditionis Doctor Sorbonicus, Molinianæ scholæ, in qua a Lescotio educatus fuerat, nuncium remittens, Augustinianæ doctrinæ mordicus semper adhæsit. Cum eam in Jansenii libro sibi reperire videretur, ejusdem defensionem in ipso turbarum exordio suscepit, & contra Isaacum Habertum, qui fuit unus ex præcipuis adversariis Jansenii, duas edidit pro ipso Apologias anno 1644. & 1645. quomobrem invidioso Jansenismi nomine statim infamari cœpit.

80. Sed crevit nostra Jansenismi suspicio, occasione duarum epistolarum ipsius adversus Sacerdotem quemdam (M. Picotè), ex Sulpitiano cœtu, qui viro nobilissimo Duci de Liancourt Sacramentalem absolutionem ea dumtaxat de causa denegaverat, quia a defensoribus Jansenii, quibuscumque amicitia conjunctus erat, se segregare recusabat. Id contigit anno 1655. 24. Febr. & 10. Julii. In secunda ipsius epistola, duo maxime reprehensione digna inventa sunt, alterum ad factum, alterum ad jus spectans. Primum his verbis continebatur: „ Jansenii librum accurate a se perlectum, nec tamen inventas in eo propositiones illas, quas *Innocentius X.* damnavit, ceterum illas a se ubilibet damnari; & si sint in Jansenio, etiam in Jansenio: *alterum ad jus pertinens his erat fere verbis ab Arnaldo expressum*: Scriptura, & Patres nobis in persona S. Petri ostendunt justam cui gratia, sine qua nihil possumus, ea occasione defuit, in qua a peccato excusari non potest ”.

81. Utraque hæc propositio post multa dissidia, quæ recensere non vacat, fuit a Facultate Sorbonica die ult. Jan. 1656. sin minus unanimi calculo (num. 71. Doctores Arnaldo favebant) saltem majore suffragiorum parte damnata; & prima quidem, quæ erat facti: „ ut temeraria, scandalosa, „ in-

(a) Is erat Nicolaus Petipied multis editis libris clarus. Ob detrectatam subscriptionis retractationem a Gallia pulsus diu in Hollandia continuatus est. Post autem in Patriam rediit an. 1719. fuit a Facultate, & domo Sorbonica in suum sinum receptus. Sed ejus-

modi receptio a Rege in irritum missa est, & iterum exulare coactus. Demum ann. 1734. exilio soluto, Parisios remeavit, ubi tranquillam vitam duxit usque ad mortem, quæ contigit anno 1747.

„ injuriosa Summo Pontifici, & Episcopis Galliarum,
 „ & quæ etiam præberet occasionem renovandæ
 „ ex integro post damnationem Jansenii doctrinæ:
 „ altera autem, quæ jus spectabat, ut temera-
 „ ria, impia, blasphema, anathemate damnata,
 „ & hæretica”. Hæc enim propositio Censoribus
 videbatur primam ex damnatis Jansenii proposi-
 tionibus ab orco revocare.

82. Sibi non defuit Arnaldus, & pluribus scri-
 ptis Sorbonæ censuram declinare usus est, præ-
 cipue circa quæstionem juris, de qua sollicitus
 potissimum erat, declarans, se proscriptas ab In-
 nocentio X. propositiones sincere damnare, & de
 gratia illa locutum tantummodo esse, sine qua ni-
 hil possuumus potentia proxima, seu consequente,
 & conjuncta cum actu (Hæc collecta habes in *Cau-
 sa Arnaldina* edita a Quesnello an. 1699.). Sed
 omnia frustra. Immo quia post censuram palinodiam
 canere detrectavit, ejus nomen fuit ex albo
 Doctorum erasum; nec illi quidpiam profuerunt
 Launojus, Petrus Nicolius, Blasius Paschalis, a-
 liique, qui plurimis scriptis ejus causæ patroci-
 nati sunt. Sententiam autem Facultatis Sorbonicæ
 inter alios defendit Jo. Nicolai Dominicanus in suo
 opere, cui titulus: *Judicium, seu Censuram suffragium
 de propositione Antonii Arnaldi &c.*, qui etiam in
 duarum propositionum condemnatione magnam
 partem.

83. Arnaldus a Sorbona ejectus, publicæ luci
 se subduxit, usque ad pacem vulgo dictam Cle-
 mentis IX. Post autem, cum iterum Formularii
 Alexandrini subscriptio non minus a Regia, quam
 ab Ecclesiastica potestate exigeretur, in Belgium
 tandem secessit, ubi innumeris fere editis libris (a),
 quorum plerique ad defensionem fidei Catholicæ
 contra Calvinistas spectant, toto orbe litterario cla-
 rissimus obiit anno 1694. æt. suæ 83. (b).

(a) Numerantur ab aliquibus plus quam 160. Vid.
Hist. Abrégé de la vie, & des ouvrages de Mr. Arnald.
 Omnium Arnaldi scriptorum amplissima collectio
 prodiit Lausannæ 1775. & seq. Tom. XLII. in
 quarto.

(b) Cum valde multi prodierint libri de Jansenii re-
 bus tractantes, pauci tamen sunt, qui inoffenso pede
 percurri possint. Plerique Romana censura perstringi
 meruerunt. Nonnulli alii studio partium corrupti, ita
 dogmata catholica cum privatis scholæ placitis confun-
 dunt, ut non facile cognoscas, quandonam pro Ecclesia,
 & quando pro domo sua decerent. In his postremis
 numerandus est Tournelins, qui, ut ostendit P. Daniel
 Concina Tom. VI. *Theol. Christ.* Lib. I. Diss. I. c. VI.
 §. 6. *implexe, perturbate, atque confuse exponit systema
 Jansenianum.* Et propterea non ita pridem perdo-
 ctus, & eruditus vir Franc. a Puteo *Congreg. Orat.*
Rom. Presbyter in suo opusculo de studiis *Ecclesiasticis*,
 adnexo *Hist. S. Gregorii M.*, Romæque ed. 1758.
 sub auspiciis Clementis XIII. c. 8. cante Tournelinum
 legendum monuit in tractatu de *gratia; quia Molini-
 smo nimium addictus quasdam vetustissimas, tutissimas,*
Gazzanigr Theol. Tom. VI.

CAPUT VI.

*De Paschasio Quesnello, & celebri
 Constitutione Unigenitus.*

84. Paschasius Quesnellus Parisiis natus anno
 1654., Congregationi Sacerdotum Oratorii a Card.
 Berullio erectæ nomen dedit: eam tam deserere
 postea maluit, quam Formulario doctrinæ in ejus-
 dem Congregationis Comitibus constituto subscribere.
 In Belgium se recepit, & Bruxellis diu vixit
 cum Antonio Arnaldo. An. 1703. ab Humberto
 Guillelmo a Præcipiano Archiepiscopo Mechlinien-
 si in carcerem conjectus est, sed amicorum ope pa-
 riete carceris effracto, in Hollandiam migravit, & o-
 togenario major Amstelodami mortuus est an. 1719.

85. Plures libros evulgavit (Vid. *Supplem. Dic-
 tion.* Moreri, & P. Ricard *Diction. des Sciences
 Ecclesiast.*), sed ille præ ceteris famosus fuit,
 cui titulus *Reflexiones morales in novum Testa-
 mentum*. Hoc opus a multis Ecclesiæ Pastoribus
 maxime commendatum, 40. circiter annorum spa-
 tium fidelium manibus, in Gallia potissimum, te-
 nebatur; sed postea cœperunt nonnulli suspicari,
 Jansenianum virus summa calliditate insperatum in
 eo latere: multi deinde Episcopi librum, ut per-
 niciosum improbare, alii contra defendere (c).
 Sed causa ad Apostolicam Sedem delata, Clemens
 XI. ipsum proscripsit Bulla *Universi* 18. Julii 1703.
 Ideo etiam Clemens XI. post quinquennium an.
 1715. 8. Sept. solemnem edidit Constitutionem,
 quæ incipit *Unigenitus Filius Dei*, in qua pro-
 positiones centum, & unam ex eodem libro ex-
 cerptas variis censuris in globo, & respective per-
 strinxit; maxime autem propter Jansenii hæresim,
 in iis instauratam.

86. Fuit hæc Clementina Constitutio non mul-
 to post in Comitibus Gallicanis recepta, adjunctis
 tamen quibusdam explicationibus, quas 40. Epi-
 sco-

catholicæque doctrinas andaeter ut hæreticus sigillat.
 Hoc vitium evadendi pro Marte suo dogmata fidei Tour-
 nelio antea objecerat P. Cajetanus Benitez de Lugo Do-
 minicanus in opere, cui titulus *de vera Christi gratia*
 Romæ 1733. Diss. III. Dubio I.

(c) Illum defendit inter alios Bossuetus in opere, cui
 titulus: *Justification des réflexions morales sur le nou-
 veau Testament, approuvées par Mr. le Card. de Noail-
 les Archevêque de Paris*, quod est ad colcem III. Tomi
 de la *défense de la déclarat. &c.* Bossuetum tamen
 sententiam postea mutasse, aperteque declarasse, dam-
 natas quinque propositiones in eodem libro reperiri,
 contendit P. la Fontaine in *Constitut. Unigenitus theo-
 logice propugnata* Tom. I. proleg. c. 4.; solide ne, an
 fecus, alii viderint. Neque desunt, qui hoc Bossueti
 opus supposititium esse contendunt, ut Languetius Ep-
 pisc. Senon. in V. *Docum. Pastor.* P. II. ap. Act. li-
 bri, cui titulus: *De suprema Roman. Pont. auctoritate
 hodierna Ecclesiæ Gall. doctrinæ Ance.*, N. N. in ro-
 gia Universit. Taurin. Juris utr. Doct. Avenione 1747.
 in 4. T. II. p. 185.

scopi edidere, Card. Noaillio Archiepiscopo Parisiensi, & octo cum eo Episcopis, aliisque nonnullis nequidquam refragantibus. Recepta similiter fuit, Rege urgente, in Sorbona, quamquam non sine turbis, propter quas duo insignes Theologi Ludov. Habert, & Carolus Witasse fuere in exilium amandati. In Academia item Lovaniensi, & in Belgio Apostolica hæc Constitutio publici juris facta est. Et ita quidem obedientium numerus, quotidie angebatur, ut brevi tranquillitas, & pax speranda foret.

87. Sed post mortem Ludovici XIV. 1. Sept. 1715., Duce Aurelianensi regnum administrante, Constitutionis hostes denuo vires sumpserunt, & Facultas Sorbonæ 5. Dec. 1715. nullam, irritamque declaravit Bullæ acceptionem a se factam, tamquam vi, metuque extortam: ejusque exemplum admodum multi omnium fere ordinum Ecclesiastici secuti sunt. Clemens autem XI. hac re vehementer commotus, Sorbonæ Facultatem omnibus gratiis, & privilegiis, quibus fuerat a suis Prædecessoribus ornata Brevi 18. Nov. 1716., in pœnam inobedientiæ privavit, alios vero qua exhortationibus, qua minis ad officium revocare studebat. Dux etiam Aurelianensis de pace in Gallicana Ecclesia restituenda sollicitus videbatur; sed omnia frustra. Immo an. 1717. res in pejus declinare cœpit. Nam quatuor Episcopi, Miradicensis, Senitensis, Montispessulanus, & Bononiensis coram Facultate Sorbonæ solemnem interposuerunt appellationem a Constitutione *Unigenitus* ad futurum Concilium, cui appellationi statim Sorbonica Facultas adhæsit, ac postea bene multi Episcopi, animarum Pastores, Regulares, aliique Ecclesiastici, ac tandem ipse Archiepiscopus Parisiensis Card. Noaillius; ita ut res in apertum schisma vergere videretur.

88. Rom. Pontifex in suo proposito constans an. 1718. die 8. Sept. Litteris datis, quarum hoc est initium *Pastoralis officii*, omnes hujusmodi Appellantes, & qui Bullam *Unigenitus* recipere detrectabant, a sua, & a Romanæ Ecclesiæ charitate alienos declaravit. Sed qui a Constitutione appellaverunt, etiam ab istis Apostolicis litteris appellaverunt, easque publici juris fieri Parisiensis Senatus vetuit.

89. Biennio autem post Dux Aurelianensis, de concordia restituenda semper cogitans, multos Episcopos eo adduxit, ut quodam doctrinæ corpus ederent, circa eas catholicas sententias, quas Quesnelli patroni Pontificis Constitutione labefactari conquirebantur, ut ita Constitutio una cum memorato doctrinæ corpore reciperetur. Placuit fere omnibus consilium, inprimis vero Card. Noaillio, cujus opera doctrinæ corpus fuit elaboratum, & a 100. circiter Episcopis subscriptum. Verumtamen postea compertum fuit, discordias hoc modo

non tolli, sed augeri. Nam Pontifici hæc agendi ratio probari non potuit, qui puram, & simplicem Bullæ subscriptionem exigebat. Ulterius eorum, qui Constitutionem recipiebant, aliqui sine ulla prorsus explicatione se humiliter submittebant, alii addebant primam explicationem 40. Episcoporum factam an. 1714.; quidam vero, cum corpus doctrinæ reciperent, Bullam absolute repudiabant, tanquam corpori doctrinæ contrariam, & omnino oppositam. Demum nonnulli tam corpus doctrinæ, quam Bullam recipere detrectabant, & appellationi interpositæ contumaciter adhærebant; quamquam isti postremi in dies semper decrecebant; & denique hæc Constitutio talein, tantamque sibi in Ecclesia auctoritatem conciliavit, ut, quemadmodum inquit sapientissimus Pontifex Benedictus XIV. in *Encyclica ad Episcopos Gallicæ* 10. Octob. 1756., *Nemo fidelium possit absque salutis æternæ discrimine, a debita erga ipsam subjectione se se subducere, aut eidem ullo modo refragari.*

90. Nimis longum esset, & a præsentis nostro instituto alienum, omnia referre, & refutare, quæ Appellantes Constitutioni *Unigenitus* opposuerunt; infinita enim scriptorum, libellorumque legio quotidie pullulabat, in quibus vel eadem, vel novæ difficultates excitabantur. Unum tamen est, surdis auribus minime prætereundum. Nihil solemnius hujus Constitutionis hostibus, quam profiteri, ea potissimum de causa Constitutionem se recipere nolle, ne cogantur tutissimis SS. Augustini, & Thomæ dogmatibus de gratia per se, & ab intrinseco efficaci, necnon de prædestinatione gratuita valedicere. Augustinianam, & Thomisticam Scholam per latus Quesnelli fuisse confixam clamant, ac propterea Augustinianos, & Thomistas omnes in suas partes vocare non desinunt. Nec eos omnino fefellit eventus; non pauci enim hamum vorarunt. Accedebat quorundam imprudentiam, qui nostræ doctrinæ odio in transversum acti, eam cum damnatis Jansenii, ac Quesnelli erroribus involvere non verebantur; quorum testimonio dictu non facile est, quantum Anti-Constitutionarii apud incautos proficerent.

91. Sed hanc criminationem præoccupavit idem Clemens XI. in Bulla *Pastoralis officii* 2. Sept. 1718. ubi hæc habet: „ Ceterum in hoc ipso præ-
 „ postero judicio consuetum calumniandi morem
 „ non derelinquunt: nisi enim excæcarent eos ma-
 „ litia eorum, ac nisi magis diligenter tenebras,
 „ quam lucem, ignorare non deberent, sententias
 „ illas, ac doctrinas, quas ipsi cum erroribus per
 „ nos damnatis confundunt, palam, & libere, in
 „ catholicis scholis etiam post editam a nobis me-
 „ moratam Constitutionem, sub oculis nostris do-
 „ ceri, atque defendi, illasque propterea minime
 „ per eam fuisse proscriptas “ (a).

92.

(a) *Et tot confixis*, inquit Polidorius in vita Clementis XI.: *Quesnelli pronunciatas, nonnulla, quæ ad di-*

vinam gratiam pertinent, notissimo Jansenii sensu pro-
scripsit, qui Dei gratiæ necessitatem inexit, inte-

92. Ulterius Benedictus XIII., Clementis XI. post Innocentium XIII. successor, sua Constitutione *Preziosius* 7. Kal. Jun. 1724. sub *canonicis pœnis* mandavit: „ Ne doctrinam S. Thomæ, ejusque insi-
 „ guem in Ecclesia Scholam, præsertim ubi in
 „ eadem Schola de divina gratia per se, & ab in-
 „ trinseco efficaci, ac de gratuita prædestinatione agi-
 „ tur . . . velut consentientem cum damnatis ab
 „ Apostolica Sede, & signanter a Constitutione 64.
 „ fel. record. Clementis XI. incipiente *Unigeni-
 „ tus*, Jansenii, Quesnelli, & aliorum erroribus
 „ traducant “. Idemque Summus Pontifex in Bre-
 „ vi 6. Nov. 1724. ad universos Fratres Ord. Præd.
 „ Magno animo contemnite, *inquit*, dilecti filii,
 „ calumnias intentatas sententiis vestris, quæ gratia
 „ præsertim per se efficaci, ac de gratuita præ-
 „ destinatione ad gloriam sine ulla prævisione me-
 „ ritorum, quas laudabiliter hactenus docuistis, &
 „ quas ab ipsis Sanctis Doctoribus Augustino, &
 „ Thoma se hausisse; & verbo Dei, Summorum
 „ Pontificum, & Conciliorum decretis, & Patrum
 „ dictis consonas esse; Schola vestra commenda-
 „ bili studio gloriatur “. Idemque iterum decla-
 „ ravit Clemens XII. Benedicti successor.

Et de Historia Prædestinatiana satis.

DISSERTATIO IV.

Confutantur errores ab Innocentio X. condemnati circa gratiam sufficientem, & efficacem.

1. **T**ria hoc loco Ecclesiæ dogmata defendenda suscepimus; primo admittendam esse aliquam anteriorem gratiam, cui resistitur, quæque communi jam Theologorum consensu *sufficiens* appellari solet; quamquam quo sensu dicatur *sufficiens*, nec ullo Ecclesiæ decreto definitum est, nec inter Scholasticos convenit: secundo hanc gratiam justis

conantibus, & volentibus præcepta Dei adimplere, nunquam deesse: tertia talem non esse, gratiæ efficaciam, ut humanam libertatem evertat, aut lædat (a).

CAPUT I.

Demonstratur, præter gratiam efficacem, in statu naturæ lapsæ admittendam esse aliam gratiam anteriorem inefficacem, cui humana voluntas resistit; ac propterea jure damnatam esse illam propositionem: Gratia interiori in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur.

2. **A** Scholasticis controversiis in præsentiarum abstinentes eam appellamus gratiam inefficacem, quæ potentiam quidem ad bonum operandum confert, sed voluntatem efficaciter non determinat, adeo ut bonum illud opus, ad quod efficiendum gratia nos sollicitat, & movet suo modo, minime consequatur. Hinc patet, eandem gratiam, & efficacem dici posse, & inefficacem. Efficax est, quia conjunctam semper habet ex parte intellectus aliquam sanctam cogitationem, & ex parte voluntatis imperfectam aliquam boni cupiditatem. Inefficax, quia caret actu illo perfecto, & consummato, ad quem ex natura sua, & ex antecedente Dei voluntate ordinatur.

3. Nominis a tribus circiter sæculis consueverunt Theologi hanc gratiam vocare *sufficientem*, nam apud veteres raro id nomen usurpatum legitur, & plerumque in sensu a nostro admodum diverso. Non tamen dicitur *sufficiens*, quasi totum illud contineat, quod ad opus hic & nunc eliciendum requiritur; hoc enim falsum esse inferius contra Molinistas ostendemus; sed quod potentiam ad bene & salutariter operandum conferat, ab actu tamen sejunctam.

PRO-

*gra, ac prorsus illæsa permanente doctrina de gratia se ipsa efficaci, quam a damnatis nuper erroribus immani tuam discrimine, potissimum Schola Thomistica, aliæque celeberrimæ in orbe Catholico Academia, frequentesque Theologi, ductibus Sanctis Augustino, & Angelico Doctore propugnant. . . Neque deerant, qui tametsi Quesnellianis, ut Catholicos decebat homines, essent adversi & Clementinæ Sanctioni obsequerentur, licentia nihilominus pari, illustres utriusque Doctoris Scholas criminabantur: sua, alia de causa, interesse rati, id calumniæ genus vulgo adere: ut horum item Pontificum diploma tempestive compressit aulaciam. Hinc etiam Dominicani, alique Thomistæ non pauci, non solum libenti, promptoque animo, ut necesse erat, hanc Summi Pontificis Constitutionem receperunt, sed etiam suis scriptis illustrarunt, ac defenderunt. Eminent inter eos Card. Gregorius Sella, qui Propositiones in Bulla *Unigenitus* damnatas merito fuisse confixas ostendit, octo Tom. in 4. Romæ 1718.*

(a) Non hic prolixam, spinosamque questionem facti dogmatici, ut vocant, instituemus, an tres isti er-

rores reipsa in Jansenii Augustino inveniuntur. Id definiit Alexander VII. (Vid. sup. n. 67. p. 69.) *quæ decisio*, inquit non minus pius, quam doctus Contensonius Lib. VIII. *Theol. mentis, & cordis* Diss. V. in fine, omni qua par est reverentia excipienda est; quia prudenter illum fuisse Jansenii sensum Pontifex arbitratus est, quem verba ipsa in suo naturali sensu indicant, cum oratio sit mentis interpres, & interioris animi sensus manifestatio. Quia etsi ex alicujus auctoritatis contextu, vel collatis prolixè operis sententiis, possit alius sensus erui, non tenentur Pontifices, non tenetur Ecclesia illa omnia inquirere; quia solis Sacris Litteris, solis Sanctorum Patrum dictis hanc debet reverentiam, ut obscura, & difficilia eorum verba iniquitatis reconditis eorum sensibus explicet, & ipsæ interpretationis exponat: alia vero filiorum suorum, vel quorumvis auctorum asserta, prout sonant, judicare, & si in naturali, & ultra se ingerente sensu erronea sint, & a veritate aliena, ea sine cunctatione proscribere, & sine distinctione damnare potest.

PROPOSITIO.

Admittenda est in statu naturæ lapsæ aliqua gratia interior, cui improbitate, & malitia voluntatis humanæ resistitur.

4. Prob. 1. ex Sacris Litteris, in quibus nihil frequentius occurrit, quam iusta Dei querimonia adversus peccatores, qui divinæ gratiæ resistunt. Act. VII. 51. S. Protomartyr Stephanus ita objurgabat Judæos: *Dura cervicē & incircumcisis cordibus, & auribus, vos semper Spiritui Sancto resistitis; sicut Patres vestri, ita & vos;* quibus postremis verbis digitum intendebat ad multa veteris Testamenti loca, in quibus Deus Israelitis duritiam cordis, & resistantiam gratiæ suæ exhibuit, Prov. I. 24. *Vocasi, & renuistis: extendi manum meam & non fuit, qui adspiceret. Despexistis omne consilium meum, & inreparationes meas neglexistis.* Isaïæ X. 4. *Quid est, quod debui facere sineæ meæ, & non feci ei? An quod expectavi, ut faceret vas, & fecit labruscas? Christus etiam in novo Testamento dicebat Matth. XXIII. 57. Jerusalem, Jerusalem ... quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Apostolus autem Rom. II. 4. Ignoras, inquit, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ.* Denique, ut cetera omittam, quid aliud Christus docere nos voluit in parabola seminis Lucæ VII., 5. & seq., cujus aliud cecidit secus viam, & conculcatur est ... & aliud cecidit supra petram, & natum aruit ... & aliud cecidit inter spinas, & simul exortæ spinæ suffocaverunt illud, nisi gratiam in paucis efficacem esse, in multis vero duntaxat sufficientem?

5. Neque vero aliquis reponat, hæc Scripturarum testimonia esse intelligenda de gratiis extrinsecis, legis scilicet, atque doctrinæ forinsecus insonantis, aut de sola mentis illustratione, non vero de interiori voluntatis gratia. Non inquam: nam in iis sermonem esse de interiori voluntatis gratia, patet ex verbis S. Stephani: *Dura cervicē, & incircumcisis cordibus &c.*, quis enim ignorat, per corda intelligi voluntates? Ulterius S. Thomas hæc Scripturarum testimonia de interiori gratia inefficaci intelligenda esse, apertissime docet. Nam Quodlib. II. art. 6. *Tenebantur homines, inquit, interiori vocationi non resistere ... sicut de quibusdam dicitur Act. VII. Vos semper &c.* & rursus ea Apostoli verba I. Thessal. V. 19. *Spiritum nolite extinguere, ita commentatur Lect. II.:* „ Dicitur quis extinguere Spiritum, uno modo fervorem ejus extinguendo ... „ Cum enim aliquis aliquid boni ex fervore Spiritus Sancti vult facere, vel etiam cum aliquis „ bonus motus surgit, & ipse impedit, extinguit

„ Spiritum Sanctum. Act. VII. Vos semper Spiritui Sancto resistitis “.

6. Prob. secundo ex Concilio Tridentino, quod pro certo habet, nos aliquando gratiæ Dei interiori resistere, dum Sess. VI. c. 13. inquit: „ In „ Dei auxilio firmissimam spem collocare, & re- „ ponere omnes debent: Deus enim nisi ipsi illius „ gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita „ perficiet operans velle, & perficere “.

7. Prob. tertio ex S. August., qui quanquam non ita frequenter hujus gratiæ inefficacis mentionem facit, cum nulla de ipsa cum Pelagianis controversia esset, eam tamen silentio non omnino prætermittit, Lib. I. de peccat. meritis, & remissione cap. ult. de homine justo loquens: *Habet, inquit, concupiscentiam, eam qua pugnet, eamque adjuvante Deo superet, si non in vacuum gratiam ejus susceperit, si reprobis esse noluerit.* Initio Præfat. in Psal. CXXIV. *Cor eorum, inquit, congelascit adversus Deum, & fit durum adversus imbrem gratiæ ipsius, ne fructum ferat.* Hæc certe non est illa gratia efficax, quæ, ut idem Augustinus scribit de Prædestin. Sanctorum cap. 8., a nullo duro corde respuitur, ad hoc quippe datur, ut durities cordis primitus auferatur. His similia sunt, quæ habet, de Spiritu, & littera cap. 54. „ Si ad illam pro- „ funditatem scrutandam quisquam nos coarctet, „ cur illi ita suadet, ut persuadeatur, illi „ autem non ita, duo solum occurrunt interim, „ quæ respondere mihi placet: O altitudo divi- „ tiarum! & nunquid iniquitas est apud Deum? „ Quinam autem illi sunt, quibus ita suadet, ut non persuadeantur, nisi qui obstinatione suæ gratiæ resistunt? Neque de aliis solum id S. Augustinus docuit, sed in seipso id expertum fuisse initio conversionis suæ, sæpius tradit in Libris Confessionum, præcipue Lib. VI. cap. 4. 5., & 11. tum Lib. VIII. cap. 5. &c.

8. Augustinum sequitur de morè S. Thom., ut apparet ex verbis supra relatis n. 5., quibus addi possunt, quæ habet I. 2. q. 106. art. 2. ad 2. „ Gratia novi Testamenti etsi adjuvet hominem „ ad non peccandum, non tamen ita confirmat „ in bono, ut homo peccare non possit: hoc e- „ nim pertinet ad statum gloriæ. Et ideo, si quis „ post acceptam gratiam novi Testamenti pecca- „ verit, majori pœna est dignus, tamquam ma- „ joribus beneficiis ingratus, & auxilio sibi dato „ non utens ... Quia quantum est de se, suffi- „ ciens auxilium dat ad non peccandum “.

Loquitur nempe Angelicus de iis, qui gratia abuntur, quæ copiosius, & abundantius in novo Testamento conceditur, quam concederetur in veteri. Ac demum in lib. IV. Sent. Dist. 17. qu. I. artic. 1. solut. 2. „ Vocatio, inquit, est duplex, quædam exterior, ut quæ fit per præ- „ dicatorem ... quædam vero interior, & hæc „ quandoque quidem non pertingit ad finem suum „ ex vocati defectu; & hæc vocatio nihil aliud „ est;

est, quam aliquis instinctus, vel motus ad bonum a Deo inmissis⁴⁴; qui tamen inefficax est.

9. Hinc patet merito fuisse ab Innocentio X. damnatam ut hæreticam illam propositionem. *Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur (a)*. Cujus propositionis verum in eo situm est, quod sola admittatur gratia efficax, nulla vero alia inefficax, seu sollicitus. Eadem de causa nonnullæ propositiones Quenelli a Clemente XI. damnatæ sunt, ut nona. *Gratia Christi est gratia suprema, sine qua confiteri Christi nunquam possumus, & cum qua nunquam illum ablegamus. Decimatertia: Quando Deus vult animam salvam facere, & eam tangit interiori gratiæ suæ manu, nulla voluntas humana resistit*; & id genus aliæ, merito proscriptæ, quia non nisi gratia efficax, omni alia sufficiente explosa, in iis asserbatur.

10. Obj. I. S. Augustinus solam gratiam efficacem agnovit; nam illa Christi verba apud Jo. VI. 66.: *nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum*: de gratia efficaci semper explicat (Vid. Lib. I. ad Bonifac. cap. 19. & ad Ibi). Ulterius negat, eum, qui gratia efficaci caret, bonum posse operari. *De grat. & lib. arb. cap. 17. Qui ergo, inquit, vult facere Dei mandatum, & non potest, jam quidem habet voluntatem bonam, sed adhuc parvam, & invalidam: poterit autem, cum magnam habuerit, & robustam*. Id confirmat celebri exemplo Petri, qui istam charitatem nondum habuit, quando timore Dominum pernegavit. . . . & qui putabat se posse, quod se velle sentiebat.

11. Resp. recte a S. Augustino ea verba; *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum*, de gratia efficaci intelligi, quia re ipsa ad gratiam efficacem spectant, quæ potentiam bene operandi confert cum actu conjunctam. Hoc tamen non obest, quia alibi eum sacræ literæ, tum S. Augustinus, aliam gratiam agnovērunt, quæ inprobitate nostra suo effectu privatur.

12. Sed in alio loco objecto ex cap. 17. Lib. de gratia, & libero arbitrio aperte S. Doctor gratiam inefficacem agnoscit, dum dicit: *qui vult facere Dei mandata*; unde enim ista bona voluntas, nisi a Deo? Est autem voluntas inefficax, propterea quod perduellis concupiscentia gratiæ resistit. Neque vero negotium facessere debet, quod S. Doctor vocet istam bonam voluntatem *adhuc parvam, & invalidam*, quæ non potest facere

Dei mandata; id enim intelligi debet de potentia consequente, seu conjuncta cum actu, vel, ut S. Augustinus ipse loquitur, *de natura, & gratiæ cap. 42., de possibilitate simul cum effectu*, quam non affert nisi gratia efficax. Ceterum etiam sine gratia efficaci in nobis esse potentiam adimplendi mandata, sæpius docuit S. Augustinus. Instar omnium sint ea ipsius verba *de nat., & grat. cap. 43., quæ sua fecit Concilium Trid. sess. 6. cap. 9.*; „Deus impossibilia non jubet, sed jubendo „mouet & facere, quod possis, & petere, quod non possis“.

13. Instat hic acrius Adversarii. Gratia parva, & inefficax, quam S. Augustinus quandoque commemorat, non est nisi gratia externa. Nam Lib. de Gratia Christi, cap. 15. *Qui novit, inquit, quid est, quod fieri debeat, & non facit, nondum a Deo dilicit secundum gratiam, sed secundum legem, non secundum spiritum, sed secundum litteram*; quæ iterum repetit cap. seq. Et de Prædestinatione Sanctorum c. 8. docet, eum, qui non credit, audire foris, sed non intus; *nam si audisset, & dilicisset, veniret*.

14. R., His, aliisque similibus verbis S. Doctor declarat, se in iis, qui non credunt, vel bonum non operantur, non agnoscere eam gratiam victricem, & efficacem, de qua potissimum sollicitus erat contra Pelagianos, & Semipelagianos; non autem per hoc excludit quamcumque aliam gratiam interioriorem, qua adjutus homo vel crederet; vel bene operaretur, nisi ei propria perveritate resisteret. Id patet satis aperte ex ejus scopo, nam in Lib. de gratia Christi contra Pelaginum disputabat; qui gratiam aliquam, qua possibilitas adjuvaretur, admittere non detrectabat (vid. ibidem cap. 5.): S. Augustinus autem de gratia illa parum sollicitus, omnes ingenii sui nervos intendebat, ut hæreticum cogeret, ad aliam gratiam confitentiam voluntatis, & actionis; unde in eodem cap. 15. *Hæc etiam, inquit, si doctrina dicenda est, certe sic dicitur, ut altius, & interior eam Deus cum ineffabili suavitate credatur infundere*; & cap. 14. *Et isto divino docendi modo etiam ipsa voluntas, & ipsa operatio, non sola volendi, & operandi naturalis possibilitas, adjuvatur. Si enim solum posse nostrum hac gratia juvaretur, ita diceret Dominus: omnis, qui audivit a Patre, & didicit, potest venire ad me. Non autem ita dixit, sed omnis, inquit, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me*; .

In

(a) Hæc propositio desumpta est ex Lib. II. De gratia Salvat. cap. 25., cui hunc titulum Jansenius inscripsit: *Ejus gratiæ (medicinalis) efficacissima natura declaratur ex eo, quod nullo prorsus effectu careat, sed eum in omnibus, quibus datur, infallibiliter operatur*. Et quidem nihil aliud voluisset Jansenius, nisi omnem gratiam esse efficacem, habita saltem ratione aliquorum motuum imbecillium, quos in voluntate excitat, reprehensionem non mereretur, dummodo eam-

dem inefficacem esse concederet respectu operis, seu actus perfecti. Sed in eo capite totus esse videtur, ut omnem gratiam efficacem esse ostendat, quantum ad ultimam operis consummationem; nam inter alia hæc habet: *Primo igitur hoc probat: quod apud Augustinum gratia, & opus bonum ita recipiuntur, ut quælibet ex gratia data mox effectum operis consequuntur inferre solet, ita vice versa: ex defectu operis gratiam non esse datam &c.* Sed id obiter.

In libro autem de Prædest. Sanctorum totus erat, ut contra Semipelagianos necessitatem gratiæ efficacis ad initium fidei adstrueret; unde factum est, ut nullo plane loco habere videretur gratiam illam sufficientem, & versatilem, quam ipsi admittere non recusabant.

15. Inst. secundo. S. Augustinus nomine gratiæ sufficientis nullam aliam intelligit, quam efficacem. De gratia, & lib. arb. cap. 15. „ Qui vult, „ Inerit, inquit, & non poterit, non dum se ple- „ ne velle cognoscat; & oret, ut habeat tantam „ voluntatem, quanta sufficit ad implenda man- „ data; & cap. 16.: certum est, nos manda- „ ta servare, si volumus, sed quia præparatur „ voluntas a Domino, ab illo petendum est, ut „ tantum velimus, quantum sufficit, ut volendo „ faciamus “. Eadem habet sæpe alias. Docet insuper, absente gratia efficaci, voluntatem minime sufficere ad bonum operandum, sed solum ad malum. De corrept. & gratia cap. 11. *Liberum arbitrium ad malum sufficit, ad bonum autem nihil est* (legi debet, parum est), nisi adjuvetur ab omnipotenti bono. Eadem est phrasid S. Fulgentii Lib. II. de Prædest. & gratia cap. 7. ubi ait: „ Ut deficiat voluntas, potest sibi sola „ sufficere; ut proficiat vero, indiget semper di- „ vine miserationis auxilio “. Angelicus etiam gratiam sufficientem ab efficaci minime distinguit, ut cum I. P. quæst. 105. art. 4. ait: „ Voluntas „ non potest moveri sufficienter, & efficaciter, „ nisi a Deo; non enim sufficienter aliquid po- „ test movere aliquid mobile, nisi virtus activa „ moventis excedat, vel saltem adæquet virtutem „ passivam mobilis “: nulla est ergo gratia interior ab efficaci distincta (a).

16. Resp., Vocabulo gratiæ sufficientis duplicem, & æquivocam subesse significationem, nempe accipi potest pro tali sufficientia, quæ etiam conferat actum; quo sensu fuit, tum a S. Augustino, tum ab ejus discipulis sæpius usurpatum, ut patet ex testimoniis allatis, aliisque pluribus (b). Sed iterum sumi potest pro tali sufficientia, quæ potentiam significet ab actu sejunctam quæ significatio modo trita est, & vulgaris in scholis, rarior apud veteres, non tamen illis omnino incomperata, vel inusitata. Instar omnium sint illa S. Augustini verba Lib. III. de lib. arb. cap. 16.: „ Ex eo, quod non accepit, nullus reus est; ex

„ eo vero, quod non facit, quod debet, juste reus „ est. Debet autem, si accepit & voluntatem li- „ beram, & sufficientissimam facultatem “: ubi certe loquitur de facultate ab actu sejuncta. Etiam S. Thomas gratiam sufficientem, & inefficacem ab efficaci omnino diversam agnovit, ut patet ex locis supra relatis num. 8. Ceterum S. Thomas nonnunquam nomen *efficaciæ* pro sola sufficientia usurpavit, ut cum 3. Part. quæst. 49. art. 2. ad 3. inquit: *Si aliqui hoc remedio uti negligant, nihil deperit efficaciæ passionis Christi* (Vid. Massoulié Dissert. III. de Grat. quæst. 6. art. 2., & P. Lemos in *Parapl. grat.* Lib. IV. P. II. Tract. 3. cap. 1.). Cum autem S. Augustinus, vel alii Patres negant, sine gratia efficaci esse in voluntate vires sufficientes ad bonum operandum, intelligi debent de illa sufficientia, quæ potentiam cum actu conjungit; non autem propterea negant aliam sufficientiam ab actu sejunctam. Exemplum est in prompta. Quis enim negavit, in oculo sano esse veram vendendi facultatem; Et tamen S. Augustinus de gestis Pelagii cap. 3. eundem oculum non nisi ad tenebras sufficere dixit. „ Suf- „ ficit sibi oculus ad non videndum, hoc est ad „ tenebras; ad videndum vero lumine suo non „ sibi sufficit, nisi illi extrinsecus adjutorium cla- „ ri luminis præbeatur “.

17. Inst. tertio. Gratia inefficax, vel sufficiens idem est, ac auxilium, sine quo; atqui S. Augustinus in hoc potissimum ponit discrimen inter statum naturæ innocentis, & statum naturæ lapsæ, quod homini innocenti datum fuerit auxilium sine quo; homini autem lapsæ non nisi auxilium quo, seu efficax; inquit enim de correptione & gratia cap. 12. n. 34.: *Nunc vero sanctis in regnum Dei per gratiam Dei prædestinatis non tale adjutorium perseverantiæ (scilicet sine quo) datur: ergo &c.* (c).

18. Resp., discrimen ab Augustino toties inculcatum inter statum naturæ innocentis, & statum naturæ lapsæ, in eo potissimum consistere, quod Adamo non fuerit concessum ad perseverandum, nisi auxilium sufficiens, seu sine quo; si enim auxilium efficax habuisset, sine dubio perseverasset; nobis vero in statu naturæ lapsæ subventum sit majori gratia, qua ne dum a vulnere per peccatum accepto sanemur, verum etiam in justitia constanter, & usque in finem perseveremus. Un-

de

(a) Ita inter alios objiciebant Henricus a S. Ignatio in damnata *Ethica Amoris* Lib. IX. cap. 4. & Ant. Arnaldus in *Judiciis S. Thomæ circa gratiam sufficientem* Sect. IV. art. 1.

(b) Hac de causa duæ Universitates Lovaniensis, & Duacena in suis *Censuris* contra Lessium, & Hamelium sæpius auxilium sufficiens pro efficaci sumpserunt; & in *Justificat. Censura Lovan.* cap. 12. dictum est: *Gratia ad conversionem sufficiens, ipsa convertit; quæ vero non convertit, non sufficit*; quo sensu etiam S. Thomas Lect. IV. in cap. IX. Epist. ad Rom. de di-

vina absoluta voluntate loquens, quæ est, inquit, causa sufficiens, eo quod nullus possit ei resistere.

(c) Legi possunt capitula 10., 11., & 12. in quorum postremo ita S. Doctor utramque auxilium explicat: *Aliud est adjutorium, sine quo aliquid non fit, & aliud est adjutorium, quo aliquid fit. Nam sine alimentis non possumus vivere, nec tamen cum adfuerit alimentum, eis fit, ut vivat, qui mori voluerit. Ergo adjutorium alimentum est, sine quo non fit, non quo fit, ut vivamus.*

de inquit ibid. cap. 11. : *Fit quippe in nobis per hanc gratiam . . . non solum posse, quod volumus (en auxilium sine quo), verum etiam velle, quod possumus (per auxilium quo); quod non fuit in homine primo, unum enim bonum in illo fuit, alterum non fuit.* Quando igitur S. Pater dicit, Sanctis in statu naturæ lapsæ non dari auxilium tale, scilicet *sine quo*, intelligi debet, ut non detur *tantummodo* tale auxilium, sed etiam aliud, nempe efficax. Et quidem Lovanienses observarunt, in antiquis editionibus inveniri; *non tantum tale*. Deinde id etiam ostendunt verba sequentia; ita enim prosequitur: „ non solum, „ ut sine isto dono perseverantes esse non possint, „ verum etiam, ut per hoc donum non nisi perseverantes sint.

19. Sed & illud addi potest cum eodem S. Augustino cap. 11., hoc inter utrumque statum esse discrimen, quod “ si hoc adjutorium sine quo, „ vel Angelo, vel homini, quum primum facti „ sunt, defuisset . . . non utique sua culpa cecidissent; „ adjutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent. Nunc autem quibus deest tale „ adjutorium, jam pœna peccati est; quibus autem datur, secundum gratiam datur, non secundum debitum „. Unde quidam Theologi magna verisimilitudine, inferunt, plerisque infidelibus, & peccatoribus consummatæ malitiæ illud in pœnam denegari.

20. Ist. 4. S. Doctor in Lib. de gratia Christi totus est, ut adjutorio possibilitatis exploso, solam adstruat gratiam actionis, & voluntatis, seu gratiam efficacem: ergo &c.

21. R., Id esse falsum; Augustinus siquidem omnem operam dedit, ut Pelagium ad confitendam gratiam actionis, & voluntatis adigeret, nunquam tamen adjutorium possibilitatis negavit; unde cap. 14. *Et isto*, inquit, *docendi modo etiam ipsa voluntas, & ipsa operatio, non solum volendi, & operandi naturalis possibilitas adjuvatur.* Et postea: „ Omnis, qui didicit a Patre, „ non solum potest venire, sed venit, ubi jam „ & possibilitatis profectus, & voluntatis affectus, „ & actionis effectus est “. Et cap. 25. „ Non solum Deus nobis posse donavit, & adjuvat, sed „ & velle, & operari operatur in nobis “.

22. Inst. 5. Sanct. Pat. Augustinus pluribus in locis illam gratiam admittendam esse docet, quam Ecclesia in suis precibus a Deo postulare consuevit; unde etiam auctor Capitulorum ad Episcopos Galliæ, quæ adnexa sunt epist. Sanct. Cælestini cap. 8. *Legem*, inquit, *credendi statuit lex orandi*; atqui Ecclesia quotidianis suis precibus gratiam inefficacem, aut sufficientem nunquam postulat, sed gratiam actionis, & efficacem; Hinc Sanct. Augustinus de Prædest. Sanctorum cap. 2. *Quid ergo oramus*, inquit, *pro nolentibus credere, nisi ut Deus in illis operetur & velle?*

23. Resp., Ecclesiam a Deo petere gratiam actionis, & efficacem, tum quia hæc perfectior

est, & magis necessaria; tum quia hæc etiam sufficientem includit: quapropter dum postulat efficacem, implicite etiam sufficientem petit. Exemplum est in illo cæco, qui Christum ita rogans; *Domine, fac ut videam* Lucæ XVIII. 14., non solum actum, sed etiam potentiam videndi petit, & obtinuit.

24. Obj. 2. Sanct. Thomas I. Part. quæst. 19. artic. 6. *Necesse est*, inquit, *voluntatem Dei semper impleri*; atqui gratia quæcumque est actualis motio voluntatis humanæ a Dei voluntate procedens: ergo &c.; adeoque &c.

25. Resp. Disting. maj. omnem voluntatem Dei consequentem, & absolutam, conc.; antecedentem, & conditionatam, subdist; quantum ad ultimum, nego. Voluntas Dei alia consequens est, & absoluta, quæ semper impletur, & de qua scriptum est Rom. IX. 19: *Voluntati ejus quis resistit?* Alia antecedens, secundum quam dicebat Christus Matt. XXII. *Jerusalem, Jerusalem . . . quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?* & hæc etiam suo modo efficax est, quantum ad effectum suum immediatum. Quamobrem etiam gratia sufficiens suam habet efficaciam in eo sitam, quod intellectum aliqua ratione illustret, & voluntatem ad bonum concupiscendum excitet, quamquam ultimum & consummatum effectum, scilicet pium & salutare opus, ad quod natura sua ordinatur, defectu voluntatis humanæ non consequitur, in quo ejus inefficacia consistit.

26. Obj. ult. Gratia hæc inefficax, & sufficiens est plane inutilis: ut enim S. Augustinus *De gratia, & libero arbit.* cap. 15. inquit: *Quid prodest, si quod non possumus, volumus, aut si quod possumus, nolimus?* Sed præterea est etiam noxia: ea enim nemo justus efficitur, sed potius peccator. Nam si ea deficeret, observatio mandatorum in nobis impossibilis foret; adeoque eorumdem violatio ad culpam minime imputaretur. Quamobrem non male videtur ille orasse, qui dicebat: *A gratia sufficiente libera nos, Domine* (Hoc argumentum fuse tractat Jansenius Libro III. de gratia Salvat. cap. 2. & sequ.).

27. Resp. Dist. est inutilis ex defectu nostro, conc., defectu suo, nego. Facile est ostendere, inutilem non esse gratiam inefficacem, & sufficientem, multoque minus noxiam, & quidem multis de causis. Primum enim homini potentiam confert ad bonum ordinis supernaturalis efficiendum: quemadmodum ergo in ceteris rebus quibuscumque potentia agendi etiam actu orbata nec inutilis est, nec noxia, ita etiam in nostro casu. Secundo est item dispositio, quæ accedente aliquo majore gratiæ augmento suum effectum reipsa habet; nam quamvis gratia illa inefficaci, prout talis est, nemo unquam bonum operatus fuerit, si tamen ei aliquis major adjungatur motionis gradus, contraria resistantia superata, plenus effectus consequitur. Unde S. Augustinus *de gratia, & lib. arb.*

arb. cap. 15. " Per hanc, inquit, etiam fit, ut
 ,, ipsa bona voluntas, quæ jam cæpit, augeatur,
 ,, & tam magna fiat, ut possit implere divina man-
 ,, data, quæ voluerit, cum valde, perfecteque vo-
 ,, luerit. . Tertio non parum quoque emolumentum
 gratiæ sufficientis est, quod homo per eam
 ad bonum aliquatenus inclinatus, minori concupi-
 scentia feratur in malum; ac minor proinde sit
 peccati malitia, & gravitas. Peccatores contra ob-
 cæcati, vel nullis, vel admodum levibus gratiæ
 stimulis retardati, veluti equi contractis habenis,
 majori impetu feruntur ad malum, in eoque per-
 vicacius obdurantur. Hinc patet, quam merito
 fuerit sub Alexandro VIII. Inquisitionis iudicio ea
 impudentissima propositio proscripita 7. Decembr.
 an. 1690: *Gratia sufficiens statui nostro non
 tam utilis, quam perniciosa est; sic ut merito
 possimus petere: a gratia sufficienti libera nos
 Domine.* Et nihil absurdius dici potest, quam
 gratiam sufficientem esse causam, cur peccemus;
 peccati enim causa, & origo non alibi, quam in
 nostra perversitate quaerenda est, quæ pios & sa-
 lutares gratiæ motus extinguit. Recte autem S. Au-
 gustinus ait: *Quid prodest, si quod non possumus
 volumus; aut si quod possumus, nolumus?* Ver-
 untamen tota hujus inutilitatis causa non gratia
 est, sed humana voluntas.

28. Neque vero commentitia dici debet hujusmo-
 di gratia inefficax, & sufficiens, eo quod nunquam
 reducat ad actum, ut aliqui tum Janseniani, tum
 Molinistæ ad nauseam usque nobis objiciunt.
 Nam primo falsum est, hanc gratiam sufficientem
 nunquam ad actum reduci; contingit enim quam-
 sæpissime, ut pii voluntatis motus, qui debiles
 primum, & inefficaces sunt, sensim, ac sensim
 ita augeantur, & crescant, ut tandem in actum
 perfectum erumpant. Id Augustino in sua conver-
 sione contigit, idemque aliis peccatoribus ut plu-
 rimum usuvenire solet; raro enim uno veluti ictu,
 instar S. Pauli trahuntur ad Deum. Deinde eti-
 amsi hæc potentia nunquam in actum erumperet,
 non propterea commentitia dicenda esset. Anne,
 amabo, fictitia est in prædestinatis, ut damnentur,
 & in reprobis, ut salventur? Et tamen nemo unus
 prædestinatus periit, aut reprobatus salvatus est.
 Nonne certum est, res a Deo prævisas, vel præ-
 destinatas posse aliter evenire? Id tamen nunquam
 factum est, aut fiet. *Et alia sexcenta, inquit
 S. Augustinus de Spiritu, & littera c. 1. possunt
 occurrere, quæ fieri vel potuisse, vel posse fa-*

*teamur, & eorum tamen exempla, quol facta-
 sint, proferre non valeamus.*

29. Coroll. Consueverunt bene multi Theologi
 hanc gratiam inefficacem eo sensu *sufficientem* ap-
 pellare, ut potentiam conferat completam, proxima-
 nam, & expeditam ad bene operandum. Quem
 loquendi modum etiam Thomistarum aliqui post
 Alverezium amplexi sunt (a), ita tamen ut omnes
 uno ore fateantur, ad actum pium & salutarem
 aliam gratiam majorem, & efficacem esse neces-
 sariam.

30. Tournelius autem totus est Quæst. VII. *De
 Gratia sufficiente* art. 1. ut demonstret: ,, nomi-
 ,, ne gratiæ sufficientis ab Ecclesia eam intelligi,
 ,, quæ expeditam, proportionatam, & relativam
 ,, ad præsentis subjecti circumstantias confert vo-
 ,, luntati ad opus bonum potentiam, ac vires pa-
 ,, res, & æquales superandæ concupiscentiæ ".
 Veruntamen perspicuum est, Ecclesiæ definitio-
 nem ad illud solum restringi, quod in statu natu-
 ræ lapsæ gratiæ interiori aliquando resistatur. An
 vero hæc gratia interior dici debeat *sufficiens* (b)?
 & in quo sensu sufficiens sit? Insuper an potentiam
 completam, proximam, & expeditam conferat?
 an vires omnino pares, & æquales tribuat in om-
 nibus circumstantiis ad oppositam concupiscentiam
 superandam, nullo Conciliorum, aut Pontificum
 oraculo expresse definitum est, & non nisi
 ratiocinando hæc ex Ecclesiæ definitionibus deduci
 solent (c).

31. Adde, adhuc disputari, quid veniat nomi-
 ne gratiæ sufficientis, quid nomine potentiae comple-
 tæ, proximæ, & expeditæ, & quid per vires
 pares, & æquales intelligatur. Nisi id prius vel
 constet inter Theologos, vel ab Ecclesia determi-
 netur, nulla certa, & dogmatica definitio haberi
 poterit.

CAPUT II.

*Ostenditur, justis conantibus, & volentibus nun-
 quam deesse gratiam, qua præceptorum ob-
 servatio vere possibilis fiat.*

32. Celebrem hanc controversiam non solum
 damnatio primæ propositionis Jansenii fecit, sed
 etiam turbæ in causa Arnaldina excitatæ, de qui-
 bus supra satis diximus Diss. III. n. 79. seq. Sed
 hic observandum est, duplicem esse impotentiam,
 aliam *naturalem*, seu *physicam*, qualis est ex-
 gr.

(a) Non paucos tamen contra sentientes allegat Arnaldus in II. *Apolog. de Quæst. juris* Demonstr. VI. Certe P. Antonin. Massonlie T. II. Diss. III. q. 3. probat ex D. Th., gratiam efficacem esse complementum virtutis agentis secundi.

(b) Card. de Laurea Opusc. III. cap. 4. ,, sæpe mihi, ratum sum, inquit, cur Theologi moderni gratiam
 ,, illam, qua homo excitatur ad bonum faciendum, &
 ,, effectum non obtinet, vocare cœperint sufficientem ".

(c) Legant, inquit Cajetanus Benitez in opere, cui titulus: *De vera Christi gratia*, Romæ impresso 1733., & Clementi XII. dicato Dissert. III. Lib. 1. §. 4. n. 43. legant, & relegant Concilia, Summarumque Pontificum decreta, nihil hujusmodi invenient, quod Ecclesiæ gratiæ sufficientis nomine intelligat illam, quæ proportionatam & relativam voluntati conferat potentiam, ut salutariter operetur.

gr. in homine ambulandi super aquas; aliam voluntariam, qua aliquod ideo facere non possumus, quia nolimus; quo sensu S. Augustinus Tract. LIII. in Joannem explicat ea Christi verba Jo. XII. 59. *Non poterant credere. Quare, inquit S. Pater, non poterant? Si a me quaeratur, cito respondeo, quia volebant.* Porro manifestum est, de prima impotentia, quæ vera & physica impotentia est, sermonem hic esse contra Jansenium, non de secunda, quæ mere voluntaria est, & a nobis pendet. Rursus quaestio non est de illa solum potentia, quæ unicuique inest ex libero arbitrio, quod definitur a S. Thoma *Facultas ad opposita*; hæc enim non solum in justis est, verum etiam in peccatoribus omnino prorsus gratia destituitis: sed de illa potentia, quam gratia confert. Id colligitur ex iis verbis damnatæ propositionis: *deest quoque illis gratia, qua possibilia fiunt*; ut sit sensus, justis non torpentibus, & desidentibus, sed conantibus, & volentibus semper præsto esse aliquam Dei gratiam, qua reipsa possint præcepta Dei adimplere. His breviter prænotatis sit.

PROPOSITIO.

Justis conantibus, & volentibus præceptum aliquod adimplere, nunquam gratia sufficiens deest, qua illud reipsa adimplere possint (a).

55. Prob. 1. ex sacris paginis, quæ ubique fere singularem Dei erga justos benevolentiam ac protectionem commendant. Ps. XXXIII. 16. *Oculi Domini super justos*; item Ps. XXXVI. 25. *Non vidi justum derelictum.* Ecclesiastici II. 12. *Quis permansit in mandatis ejus, & derelictus est?* Et ut cetera brevitatibus causa præteream, insignis est locus Apostoli Pauli, qui I. ad Cor. X. 13. *Fidelis Deus est, inquit, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere*; seu ut legit S. Cyprianus Lib. III. *Testimoniorum cap. 91. sed faciet cum tentatione etiam evadendi facultatem*: quæ certe verba intelligi debent de gratia sufficiente; nempe ut prosequitur S. Martyr loco cit., *permittit Deus tantum unumquemque tentari, quantum potest sustinere.*

54. Frustra autem quidam hoc Paulinum testimonium intelligendum esse volunt de solis electis, quos a finali perseverantia Deus excidere non si-

nit, quam in rem testimonia S. Augustini magna copia allegant. His suffragatur etiam Estius in Comment. ad hunc loc., id ipsum comprobans auctoritate Hormisdæ, Gregorii M., Leonis, aliorumque tam Latinarum, quam Græcorum. Frustra inquam. Tametsi enim hand inficias eo, posse hoc testimonium peculiari quadam ratione de prædestinatis intelligi, contendit tamen, aliquo modo etiam ad alios justos pertinere; ad illos saltem, qui conantur, & volunt præcepta observare; quod liquet, quia versic. præced. dixerat: *Itaque qui se existimat stare, valeat, ne cadat*; quæ certe verba ad omnes justos pertinent, & ipsi Sancti Patres nobis objecti, etsi quandoque illud Apostoli dictum ad electos referunt, nunquam tamen etiam universaliter de omnibus justis intelligunt, dummodo inertes, & desides non sint, sed conentur, & velint. Unde Sanct. Augustinus de *Catechizandis rudibus* cap. 25. Tomo VI. non solos prædestinatos, sed omnes fideles alloquens, inquit: *Humilis esto Deo, ut non te permittat tentari supra id, quod potes: & magis adhuc generaliter Synodus Tridentina Sess. XXIV. can. 9. a Clericis castitatem posse servari definit: cum Deus id recte petentibus non denegat, nec patiatur, nos supra id, quod possumus, tentari (b).*

55. Prob. 2. auctoritate Ecclesiæ. Nam Synodus Arasiana H. Can. 25. ita credendum definit: „ Hoc etiam secundum fidem catholicam credimus, quod accepta per baptismum gratia, omnino baptizati, Christo auxiliante, & cooperante, quæ ad salutem animæ pertinent, possint, & debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere“. Ubi decernitur, in justis per baptismum regeneratis esse *potentiam adimplendi ea, quæ ad salutem animæ pertinent, & hanc potentiam esse a Christo auxiliante, & cooperante (c).*

56. Rursus Synodus Tridentina Sess. VI. c. 11. „ Nemo debet, inquit, temeraria illa, & a Patribus sub anathemate prohibita voce uti, Dei præcepta homini justificato ad observandum esse impossibilia; nam Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet, & facere quod possis, & petere quod non possis, & adjuvat, ut possis“. *Cujus doctrinæ hæc reblitur ratio: Qui enim sunt filii Dei, Christum diligunt, qui autem diligunt, ut ipsemet testatur, servat sermones ejus; quod utique cum divino auxilio præstare possunt. Et demum can. 18. Si quis*

„ qui tentantur ultra quam possint sustinere“.

(b) Vel ipse Jansenius novit, non ad solos electos hoc testimonium Apostoli referri posse; unde Lib. III. *De grat. Salvat.* c. 13. inquit, hoc beneficium tribui non promiscue cuilibet credentium, sed tantum orantibus, ac de divino adjutorio, sicut oportet, confidentibus, adeoque FERÉ electis.

(c) Ubi apparet, non tantum per liberum arbitrium, sed etiam per gratiam præcepta Dei esse justis possibilia, si fideliter laborare voluerint; quæ iterum voluntas a gratia efficaci donatur.

(a) Jansenii propositio contraria, & damnata totidem plane verbis continetur in ejus Lib. III. *de gratia Salvat.* cap. 13. ubi inquit: „ Hæc igitur omnia plenissime, me, planissimeque demonstrant, nihil esse in S. Augustino certius, ac fundatius, quam esse præcepta quædam, quæ hominibus non tantum infidelibus, excrecatis, obduratis, sed fidelibus quoque, & justis volentibus, conantibus, secundum præsentem, quas habent vires, sunt impossibilia, deesse quoque gratiam, qua fiant possibilia: hoc enim S. Petri exemplo, aliisque multis quotidie manifestum est,

quis dixerit, Dei præcepta homini etiam justificato, & sub gratia constituto esse ad observandum impossibilia, anathema sit.

57. Et quamquam minime negavero, hæc verba potissimum spectare Calvinii, & Lutheri insaniam, qui nulla prorsus ratione ab hominibus etiam justis præcepta Dei adimpleri, ut oportet, impie delirabant; manifestum est tamen, Concilium etiam absolute definire voluisse, præcepta Dei esse justis, eodem Deo ipsis opitulante, observatu possibile; quia dicit, contrarium errorem esse a Patribus sub anathemate prohibendum; at vero Patres antiqui de nova, & antea inaudita Calvinii, & Lutheri blasphemia fortasse ne cogitarunt quidem; bene vero solliciti erant, ut præceptorum observantiam possibilem esse assererent, sive contra Prædestinatianos, si qui tunc temporis existerent, sive potius contra Pelagianos, qui id a Catholicis negari calumniabantur. Sensus ergo definitionis Tridentinæ est, absolute posse justos Deo adjuvante præcepta Dei adimplere, etiam cum debito perfectionis modo.

58. Sed clarius sententia nostra ab Innocentio X. definita est, cum hanc primam Jansenii propositionem hæreseos censura notavit. „Aliqua præcepta Dei hominibus justis volentibus, & conantibus, secundum præsentem, quas habent vires, sunt impossibilia: deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant“.

59. Neque vero recte contendit Arnaldus De Quest. juris Apolog. I. Sect. 4. Innocent. X. Jansenii propositionem non in alio, quam in Calvinii sensu, jam in Concilio Tridentino Sess. VI. cap. 11. damnato, proscribere voluisse, quia dicit, eam anathemate damnatam, & hæreticam declaramus, & uti talem damnamus. Non inquam id recte Arnaldus colligit; potius enim Summus Pontifex Innocentius X. iis verbis anathemate damnatam ad antiquos Patres digitum videtur intendisse, quam ad Concilii Tridentini definitionem, quemadmodum & Tridentini Patres jam dixerant: Nemo (debet) temeraria illa, & a Patribus sub anathemate prohibita voce uti Dei præcepta &c.

40. Hinc patet etiam, æquam fuisse censuram a Sacra Parisiensi Facultate latam contra hanc propositionem, quæ damnatæ primæ propositionis Jansenianæ quasi filia videbatur: Scriptura, & Patres nobis in B. Petro exhibent hominem justum, cui gratia, sine qua nihil possumus, defuit in ea occasione, in qua dici non potest, eum non peccasse. Quæ propositio ideo damnata est, ut omnes intelligerent, justis conantibus, & volenti-

bus mandata Dei adimplere aliquam Dei gratiam semper præsto esse, quæ vel immediate ea adimplere possint, vel saltem mediate, scilicet petendo a Deo fortiora gratiæ auxilia; aliquis enim vires ad superandam tentationem non habet, habet tamen vires ad orandum; vel etiam ad occasionem peccati vitandam &c.; quæ si faciat, vires etiam pares tentationi vincendæ obtinebit. Unde S. Augustinus Lib. de Nat. & grat. cap. 69. „Eo ipso, inquit, quo firmissime creditur, Deum justum, & bonum impossibilia non potuisse præcipere, hinc admonemur, & in facilibus quid agamus, & in difficilibus quid petamus“. Non autem Sarbonicæ Facultatis mens fuit, aut esse potuit definire, adesse semper justis omnibus gratias efficaces, aut saltem gratias immediate & proxime sufficientes, quod cum experientia pugnat.

41. Prob. 3. ex S. Augustino, qui in libro de Natura, & gratia cap. 26. in eo constituit discrimen inter hominem medicum corporis, & Deum medicum animæ, quod homo sanus non amplius indiget medico; cum vero Deus spiritualiter sanat ægrum, vel vivificat mortuum, idest justificat impium... non deserit, nisi deseratur, ut pie semper, justeque vivatur (a).

42. Respondent aliqui, hæc verba: Non deserit, nisi deseratur, esse intelligenda de gratia habituali, quam Deus homini non subtrahit, nisi quando ab eo per peccatum deseritur. Sed reclamant primo Augustini scopus. Pugnabat enim ibi contra Pelagianos de gratia actuali, non de habituali, quam eos admisisse vel Jansenius ipse contendit. Reclamant præterea ipse contextus, & distortam interpretationem excludit; quia e vestigio subdit: ut pie justeque vivatur: quæ verba nihil aliud indicant, quam gratiam talem a Deo justis concedi, qua pie justeque vivere possint; sed hæc non est gratia habitualis, cum ad pia & salutaria opera gratia actualis necessaria sit (Vid. Dissert. II. c. 6.). Denique suam mentem clarius etiam S. Doctor exponit, subdens: Sicut enim oculus corporis, etiam plenissime sanus, nisi candore lucis adjutus non potest cernere, sic & homo etiam plenissime justificatus, nisi æterna luce justitiæ divinitus adjuvetur, recte non potest vivere. Communi sensu eum carere necesse est, qui his Augustini verbis non intelligit, præter gratiam habituales, aliquod actuale auxilium, ad pie justeque vivendum, justis a Deo jugiter concedi.

43. Obj. 1. plura testimonia tum Sacræ Scripturæ, tum Sanctorum Patrum, quibus evincitur, grat-

(a) Omnisimam ea verba, quæ tanquam Augustini afferri solent ex Serm. 236. alias 191. „Execramur etiam illorum blasphemiam, qui dicunt, impossibile aliquid homini a Deo esse præceptum, & mandata Dei non a singulis, sed ab omnibus in commune posse servari“. Omnisimam inquam, observantibus quippe Patribus Maurinis, hic Sermo nihil aliud est, quam fi-

dei „professio a Pelagio directa ad Apostolicam Sedem, & in operum S. Hieronymi Tom. IX. contenta; quæ hic exordio præfixo, & mutata conclusione formam sermonis accepit“. Male autem aliqui contendunt, Innocentium X. ad hunc spiritum sermonem digitum intendisse, cum primam Jansenii propositionem, ut blasphemiam condemnavit.

gratiam, sine qua nihil possumus, esse gratiam efficacem. Unde S. Thomas ea Christi verba: *Sine me nihil potestis facere*, de gratia efficaci intelligit 1. 2. qu. 109. art. 6. dicens: *Nihil homo potest facere, nisi a Deo moveatur, secundum illud Jo. XV. sine me &c.* quod repetit etiam in qu. 112. art. 5. atque certum est, gratiam efficacem justis sæpe desse, iis nempe omnibus, qui propria infirmitate in peccata labuntur: ergo vera est propositio Arnaldi supra num. 40. *Scriptura, & Patres &c.*

44. R. Gratiam efficacem eam esse, sine qua nihil possumus potentia *consequente*, ut ajunt, seu cum actu conjuncta, & sine qua nonquam ita volumus, ut superata concupiscentiæ resistentia bonum reipsa operemur. Sed præter eam alia agnoscenda est, cum qua bonum operari possumus potentia *antecedente*, seu ab actu sejuncta, ut supra demonstratum est; & cum qua, ut S. Augustinus loqui solet, habemus quidem aliquam voluntatem bonam, sed parvam, & invalidam.

45. Inst. S. Augustinus censet, sine gratia efficaci nullam prorsus in nobis esse potentiam antecedentem ad operandum bonum. Nam in *Lib. de gratia, & libero arbitrio* cap. 17. Qui ergo, inquit, *vult facere Dei mandata, & non potest, jam quidem habet voluntatem bonam, sed adhuc parvam, & invalidam, poterit autem, cum magnam habuerit, & robustam.* Et reipsa non possumus mandata Dei observare sine bona, & efficaci voluntate; at vero hanc bonam, & efficacem voluntatem nobis non præstat, nisi gratia efficax, quæ, ut perpetuo S. Augustinus docet, nos facit de volentibus volentes: ergo &c.

46. R. Hæc pariter intelligi oportere de potentia *consequente* conjuncta cum actu, vel etiam, si mavis, de potentia *immediata*, quæ justis non semper adest; non autem de potentia *antecedente, & mediata*, qua justis orando possunt uberiora gratiæ dona sibi comparare. Sic Concilium Tridentinum Sess. VI. can. 23. definit, *neminem posse in tota vita peccata etiam venialia vitare*; quod communiter intelligitur de potentia conjuncta cum actu; cum enim Deus jubeat, *ita nos in faciendi justitia esse debere perfectos, ut nulum habeamus omnino peccatum* (quod S. Augustinus Pelagianis concedebat *Lib. II. de Peccator. merit. & remiss.* cap. 16.), sequitur etiam nos absolute id posse; neque enim, ut antea pariter concesserat idem Sanct. Doctor cap. 5. *præciperet Deus homini, quod esset humanæ impossibile voluntati.* Non possumus itaque tota vita peccata etiam venialia vitare potentia *consequente*, quamvis possumus potentia *antecedente*. Eodem sensu justis aliquando præcepta Dei adimplere non possunt potentia *consequente*, quia bona

& efficaci voluntate carent, quam sola gratia efficax largitur; possunt tamen potentia *antecelescente*, quam ex gratia sufficiente habent.

47. Ob. 2. celebre & potissimum argumentum ex lapsu S. Petri, qui quando tentatus fuit, ut Christum negaret, certe justus erat; cum illi non minus, quam aliis dixerit Christus Jo. XV. 5. *Et vos mundi estis; & iterum: manete in me, & ego in vobis*; atqui tamen tunc omni fuit divina ope destitutus; quod infinitis propemodum tum veterum Sanctorum Patrum, tum recentiorum Theologorum testimoniis comprobari potest. Pauca seligo (plura videri possunt apud Arnaldum in *Scripto de qu. juris*). S. Jo. Chrysostomus Hom. XXXI. in epist. ad Hebr. *Negatio Petri, inquit, non tam erat socordiae, ac negligentiae, quam ex eo, quod Deus eum deseruerat . . . ut sciret, quod absque Deo nihil potest fieri; & Hom. LXXII. in Jo. Petrum dicit a Deo, non quidem impulsam ad negandum, sed desertum, ut suam intelligeret imbecillitatem; & rursus ibidem: Casus Petri non frigiditate, sed superni auxilii derelictu contigit.* S. Augustinus Serm. CXXIV. de tempore (a). „ Quid est homo, inquit, sine gratia Dei, nisi quod fuit Petrus, cum negaret „ Christum? . . . B. Petrum Dominus paululum „ subdeseruit, ut in illo totum hominum ge- „ nus posset agnoscere, nihil se sine gratia Dei „ prævalere“. Idemque antea docuerat Origenes, dicens Tract. XXXV. in Matth. Petrum fuisse *abundantius derelictum*. Immo id ipsum non obscure Christus insinuavit, dum illi dixit Jo. XIII. 56. *Non potes me sequi molo; significans, vel ipsam Christum confitendi potentiam illi fuisse subtractam.*

48. Resp., His omnibus tum Sacræ Scripturæ, tum Sanctorum Patrum testimoniis nihil aliud doceri, quam Petro fuisse subtractam gratiam efficacem, qua posset Christum sequi, & confiteri potentia conjuncta cum actu, seu *consequente*; non autem auxilia sufficientia saltem remota, quibus potuisset orando majora impetrare, ut vel tentatio submoveretur, vel ipsam superaret. Id colligitur primo ex superioribus momentis, quibus abunde demonstratum est, justos nunquam omnino a Deo deseri: *secundo*, quia inverisimile est, Petrum fuisse magis derelictum a Deo, quam Judam, cui tamen fuisse sufficientes gratias concessas, aperte liquet, vel ex ipsa benignissima Christi voce Matth. XXVI. 50. & Luc. XXII. 48.: *Amice, ad quid venisti? Osculo Filium hominis tradis?* Deum, quia S. Augustinus, qui unus instat omnium esse potest, in epist. contra Donatistas, seu vulgo in *Lib. de unit. Ecclesiæ* c. 9. Tom. IX. „ Petrus, inquit, si voluisset, ter Dominum „ non negasset; nam dum se percussum sensit, dep-

(a) Suppositivus est hic Sermo, ac propterea rejectus ad append. Tom. V. num. 79. Gemina habet S. Pater

Serm. CVII. (qui pariter in spuris numeratur in append. Tom. V.); in Tract. LXXXVI. in Joann., & alibi.

„ deponere potuit mentis tumorem, & Deo cum „ Propheta dicere: adjutor meus esto, ne dere- „ linquas me “: Habebat ergo S. Petrus gratiam sufficientem ad orandum, qua poterat uberiora auxilia ad non peccandum impetrare.

49. Dices. Si Petrus gratiam aliquam sufficientem habuisset, ejus lapsus socordiae, & frigiditati tribueretur; atqui hoc negat S. Jo. Chrysostomus: ergo &c.

50. Resp. Lapsus Petri socordiae & frigiditati minime tribuendum, sed potius praesumptioni, & superbiae, qua credidit, se posse quod volebat, & majorem, ac fortiolem gratiam implorare neglexit.

51. Inst. S. Petro defuit etiam gratia ad orandum, quia praesumptione suarum virium peccavit. Nam, ut docet S. Augustinus in Lib. III. ad Bonif. c. 7. & Tract. LIII. in Jo. homines, dum praesumunt, se aliquid suis viribus posse, nec orant, nec orare possunt Deum, ut illud faciendi sibi potentiam conferat. Quid enim stultius, quam petere, quod habere credimus? Petrus itaque, qui teste eodem S. Patre *De grat. & lib. arb.* c. 17. *putabat, se posse, quod se velle sentiebat*, gratiam orationis non habebat (Vid. Card. Norisius Tom. II. in *Calumnia sublata* cap. 3. §. 2.). Ulterius S. Doctor Lib. I. *ad Simplic.* Quaest. 2. „ Nonne, *inquit*, aliquando ipsa oratio nostra sic „ tepida est, vel potius frigida, & pene nulla, „ immo omnino interdum ita nulla, ut neque hoc „ in nobis cum dolore advertamus? Quid ergo aliud ostenditur nobis, nisi quia & petere, & quaerere, & pulsare ille concedit, qui, ut haec faciamus, jubet”.

52. Resp. Petro non defuisse gratiam orandi, sed potius ab eo fuisse frustratam, & rejectam. Annon Christus eum docuit aperte, & clarissime de ipsius impotentia? *Non potes me sequi modo?* Annon ipsum monuerat Matth. XXIV. 41., *ut vigilaret, & oraret, ne intraret in tentationem?* Haud est verisimile, has Christi externas admonitiones fuisse sine aliqua interna gratia. Sed Petrus Christo fidem adhibere noluit, & orandi gratiam proinde rejectit, seu frustratam reddidit. S. Augustinus autem in loco objecto loquitur de gratia orationis efficaci, quam justis non semper concedit, extra dubium est.

53. Obj. 5. Justi interdum peccant ex ignorantia, ut cum Cephas fuit a Paulo reprehensus, quod *non recte ambularet ad veritatem Evangelii*, ad Galat. II. 14.; & cum Fabiola, quae ut S. Hieronymus narrat in ejus *epitaphio*, ignorans Evangelii praecipuum, quo nubendi universa causatio, *viventibus viris, feminis amputatur, deserto proprio viro alteri nupsit, & ita diaboli incauta vulnus suscepit*; quamobrem postea non nisi publica exacta poenitentia, ad Ecclesiae communionem re-

cepta est. Libellatici etiam, qui sacrificasse se idolis mentiebantur, *existimantes sibi satis esse, quod non sacrificavissent, errore decepti erant*, ut ait S. Cyprianus epist. ad Antonianum; & alia hujus generis exempla sexcenta afferri possunt. Peccant insuper quandoque per incogitantiam, incogitantiam, subreptionem &c. *Plena*, inquit S. Augustinus *de Spiritu, & littera* cap. 36., *humana vita est documentis talibus*. Hinc illa Pauli vox I. Cor. IV. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum*. At vero qui aliquo ex istis modis peccant, nullam gratiam sufficientem habent; haec quippe constitit in illustratione intellectus, & voluntatis motione, quae nulla in eis esse potest, qui per ignorantiam, incogitantiam, aut subreptionem peccant (a).

54. Resp. Haec omnia in justis torpentibus, desidibus, & nolentibus contingere posse, qui gratiis male utentes labuntur, non autem in justis conantibus, & volentibus, qui potius ex infirmitate peccant, quatenus eorum voluntas parva est, & invalida. Ei enim, qui pro viribus conatur, vel nulla subreptit ignorantia, incogitantia &c. vel etiamsi subreperet, vitio minime verteretur, utpote invincibilis, & inculpabilis. Hinc S. Augustinus Lib. I. *Operis imperfecti contra Julianum* cap. 95. „ Qui exauditus fuerit, *inquit*, in eo, „ quod dicere jussi sumus: nec nos inferas in tentationem, proculdubio nulla decipietur inscitia, „ nulla cupiditate vincetur”. Qui autem ignorantia, vel incogitantia peccant, habent quidem illustrationes sufficientes, quibus possent cognoscere malum, quod agunt; sed propria culpa iis non attendunt. Hinc eorum ignorantia, vel incogitantia culpabilis est.

55. Obj. 4. Conqueruntur saepe justi cum D. Paulo Rom. VIII. 15. de necessitate, qua ad peccatum adiguntur. Satis sit audire S. Hieronymum in epist. ad Ctesiphontem cap. 53. n. 9. ita suam fragilitatem ingenue confitentem: *Nosi me multa velle, quae facienda sunt, & tamen implere non posse*; non alia certe de causa, nisi quia ipsi gratia operandi deerat.

56. R. Apostolum ibi nihil aliud significare, nisi difficultatem, quam experiantur justi in comprimendis concupiscentiae perduellis motibus, quos tamen ope gratiae compefcunt, vel saltem compefcere possunt; unde eidem Apostolo Paulo roganti, ut sibi auferretur stimulus peccati, responsum fuit: *sufficit tibi gratia mea*. Et Sancti pariter conquerebantur de carnis fragilitate, spem tamen in divina gratia reponebant; unde in laud. loco S. Hieronymus ita prosequitur: „ Audio Dominum „ commonentem: vigilate, & orate, ne intretis in „ tentationem: spiritus promptus est, caro autem „ infirma”.

57.

(a) Aliqui, ut hac difficultate se expedirent, commentum sunt nescio quas illustrationes, & motiones imperceptibiles, contra quos consule Bellarminum *de Gra-*

tia, & lib. arb. Lib. II. cap. 6. & Jac. Hyac. Serry Lib. III. *Hist. de auxiliis* cap. 48.

57. Obj. ult. S. August. *de dono persever.* c. 22. calculo suo hanc propositionem probat; „ Si qui „ obeditis, si prædestinati estis rejiciendi, subtrahen- „ tur obediendi vires, ut obedire cessetis ”. Et solum corrigendam esse docet per verbi personam tertiam, *si qui obediunt* &c. ergo censet S. Doctor, justis non prædestinatis aliquando subtrahi obediendi vires, adeoque &c.

58. Resp. primo, a S. Augustino non solum modum hujus durissimæ propositionis, sed etiam substantiam ipsam fuisse reformatam; nam eam sic immutandam esse censet. „ Si qui obediunt, sed „ in regnum ejus, & gloriam prædestinati non „ sunt, temporales sunt, nec usque in finem in „ eadem obedientia permanebunt. Nonne, *subdit*, „ & verius eadem res, & congruentius dicitur ”? Quamobrem & S. Prosper Augustini discipulus in *Resp.* ad 15. *object. Gallor.* num. 12. „ Qui di- „ cit, *inquit*, quod quibusdam vocatis, & pie, „ justeque viventibus obedientia subtrahatur, ut „ obedire desistant, male opinatur de bonitate Dei, „ atque justitia ”. Præterea etiam illa propositio esset quantum ab substantiam ab Augustino probata, intelligi deberet de subtractione gratiæ efficaci, quam utique justis non prædestinatis Deus ex inscrutabili judiciorum suorum abisso denegat, non autem de subtractione gratiæ sufficientis. Et certe ibidem S. Pater omnes hortandos esse docet, ut perseverantiam a Deo quotidianis orationibus poscant; quod utique facere non possent, si omni essent auxilio destituti.

CAPUT III.

Ostenditur a gratia divina humanam libertatem non tolli.

59. In statu naturæ lapsæ superesse libertatem arbitrii, seu immunitatem a necessitate, omni argumentorum genere alibi evincimus Tom. IV. *Dissert.* III. c. 8. Nihil itaque modo superest, nisi ut ostendamus, hanc libertatem a gratia victrici minime tolli, aut lædi.

PROPOSITIO.

Dogma fidei est, sub gratia efficaci intactam remanere libertatem arbitrii, nullamque absolutam induci necessitatem.

60. Prob. I. ex iis omnibus Sacræ scripturæ locis, in quibus nostra libertas asseritur, & prædicatur, ut cum Ecclesiastici XV. 14. & seq. dicitur: „ Deus ab initio constituit hominem, & re- „ liquit illum in manu consilii sui. Adjecit man- „ data, & præcepta sua, si volueris mandata ser- „ vare, conservabunt te--- Apposuit tibi aquam, „ & ignem, ad quod volueris, porrige manum „ tuam ”. Et quanquam priora illa verba: *Deus ab initio* &c. videntur referri ad primam homi-

nis conditionem, in qua hominem fuisse etiam sub gratia liberum, nemo inficiatur, sequentia tamen. *Si volueris* &c. manifeste spectant ad eum statum, in quo sumus; ut scilicet sacer textus inlicet, eam libertatem, qua homo creatus fuit, adhuc post lapsum in nobis permansisse. Præterea alia hujus generis sunt prope infinita in Sacris Litteris ad homines in statu naturæ lapsæ directæ, quibus declaratur, posse nos Dei gratia a iustos, judicio, & arbitrata nostro præcepta servare, vel non servare. Sic Moyses Deuterom. XXX. 19. seq. postquam proposuisset populo Israelitico *vitam, & mortem, benedictionem, & maledictionem*, ita eum hortatus est: „ Elige ergo vitam, ut & tu vivas, „ & semen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, „ atque obedias voci ejus &c. ”. Et nihil frequentius in tota Sacra Scriptura utriusque testamenti hujusmodi exhortationibus, quibus tamen nullus esset locus, si gratia Dei omni advenia libertate nos ad operandum adigeret.

61. Prob. 5. ex condemnatione IV. propositionis Jansenii: „ Semipelagianii in hoc crant hæretici, quod vellent, eam gratiam talem esse, cui „ posset humana voluntas resistere, vel obtemperare „ rare ”; quæ propositio ideo ut hæretica proscripta est, quia gratia liberum humanæ voluntatis arbitrium tolli significabat. Atque in eodem sensu nonnullæ propositiones Quesnellii proscriptæ sunt, ut 10. „ Gratia est operatio manus omnipotentis „ Dei, quam nihil impedire potest, aut retardare „ re ”; & ceteræ ejusdem generis, non alia de causa damnatæ, nisi quia gratiam nostræ libertati inimicam insinuabant.

62. Et sane magus ille Doctor, & vindex gratiæ S. Augustinus Pelagianis, ac Semipelagianis conquerentibus, ex ipsius doctrina sequi interitum libertatis humanæ, nunquam victas manus dedit; sed utrumque consistendum esse perpetuo prædicavit, scilicet summam gratiæ vim, & efficaciam, unaque simul integram libertatem humanam (Vid. *Contra duas epist. Pelag.* Lib. II. n. 50. & Lib. IV. 2. 26. & 50.). *Si non est Dei gratia*, inquit epist. CCXIV. alias XLVI. *quomodo salvat mundum? & si non est liberum arbitrium, quomodo judicat mundum?* Similia repetit epist. seq. CCXV. alias XLVII. & alibi. Ad quæ verba S. Bernardus alludens: „ De gratia, & libero arbitrio dicit: tolle liberum arbitrium, non erit, „ quod salvetur: tolle gratiam, non erit, unde „ salvetur ”.

63. Neque vero aliqui dicant, posse solam voluntatis libertatem, scilicet immunitatem a coactione, non autem libertatem arbitrii, nempe immunitatem a necessitate, ad Augustini mentem simul cum gratiæ efficacia componi. Non inquam; eos enim vehementer falli, vel unico hoc argumento decretorio evinco. Sæpius fassus est S. Doctor, admodum operosum esse nostram libertatem cum Dei gratia componere. „ *Ista quæstio*, inquit „ *Lib. de gratia Christi cap. 47.* ita est ad discer-

„ non-

„ nendum difficilis, ut quando defenditur liberum
 „ arbitrium, negari Dei gratia videatur, quando
 „ autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium
 „ putetur auferri”. At vero posita sola immunitate a
 „ coactione, seu libertate voluntatis, nihil facilius,
 „ quam simul libertatem hominis cum Dei gratia conciliare;
 „ nemo enim unquam aut somniavit, aut objecit, gratiæ
 „ efficaciam talem esse, ut nobis violentiam inferat;
 „ repugnat enim, voluntatem proprie cogi;
 „ sed tota difficultas a Pelagianis Augustino objecta in eo
 „ sita erat, quod gratia necessitatem afferret, seu quod
 „ liberum arbitrium tolleretur.

64. Obj. 1. Jo. VI. 44. Christus dicit: „ Nemo potest venire ad me,
 „ nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Porro trahere non significat
 „ motum liberam, sed necessariam. Multæ aliæ similes loquendi
 „ formulæ facile afferri possent.

65. R. S. Augustinus Tract. XXVI. in Jo. hanc eandem difficultatem ita movet: „ Quid hic dicimus,
 „ fratres? Si trahimur ad Christum, ergo invitum credimus;
 „ ergo violentia adhibetur, non voluntas excitatur”. Ubi per
 „ violentiam non intelligitur coactio, cuius incapax est voluntas in
 „ credendo, sed sola necessitas. Jam vero quidnam isti difficultati
 „ respondet? „ Nolite cogitare invitum trahi,
 „ inquit; trahitur animus & amore... etiam voluntate traheris...
 „ Porro si Poetæ dicere licuit: trahit sua quemque voluptas,
 „ non necessitas, sed voluptas, non obligatio, sed delectatio:
 „ quanto fortius nos dicere debemus, trahi hominem ad Christum,
 „ qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur
 „ iustitia, delectatur sempiterna vita, quod totum Christus est”?

66. Obj. 2. Celebre illud Augustini effatum in expositione cap. V. epist. ad Galat. Quod amplius nos delectat,
 „ secundum id operemur, necesse

est. Cum itaque facile sit ex Augustino ostendere, gratiam efficacem nihil esse aliud, quam delectationem victricem, sequitur &c.

67. R. Necessitatem, quam Augustinus non semel admittere videtur, non esse absolutam, & omnimodam, sed vel hypotheticam, vel moralem, quarum neutra libertati officit, ut uberius postea explicabimus.

68. Dices. S. Doctor sæpius asserit, Dei gratiam indeclinabiliter, & insuperabiliter flectere nostram voluntatem.

69. R. His vocibus explicari summam, & efficacissimam gratiæ energiam, quæ omnem nostri cordis duritiam auferit, non liberi arbitrii jura lædendo; sed ipsius vulnera sanando, contumaciam superando, & inclinationem ad bonum operando. Præclare de more S. Thomas Quæst. IV. de malo art. 11. ad 3. „ Deus, inquit, movet immutabiliter voluntatem, propter efficaciam virtutis motus, quæ deficere non potest, sed propter naturam voluntatis motæ, quæ indifferenter se habet ad diversa, non inducitur necessitas, sed manet libertas”.

70. Dices iterum. Nonnumquam S. Doctor ad gratiæ efficaciam exponendam utitur similitudinibus Incarnationis Verbi, creationis mundi, suscitationis mortuorum, aliisque hujus generis, quæ certe nullam in nobis remanere sub gratia libertatem ostendant. Augustinum autem magno consensu sequuntur ejus discipuli Prosper, Fulgentius, Gregorius Magnus &c. (a).

71. R. Hujusmodi similitudines a S. Augustino, aliisque Patribus, immo & ab ipsis Sacris Litteris, plerumque adhiberi ad explicandam gratiæ, & prædestinationis gratuitatem, ut patet ex ipsis locis adductis. Quod si nonnumquam etiam usurpantur ad exprimendam vim, & efficaciam gratiæ, non ita accipiendæ sunt, quasi voluntas nostra mere-

re-

(a) Quamquam hæc frequentissime occurrunt in S. August. ejusque discipulis, non erit tamen abs re pauca loca breviter hic indicare. De dono perseo. c. ult. Nullum autem, inquit, est illustrius prædestinationis exemplum, quam ipse Jesus... Qui ergo hunc fecit ex semine David hominem justum... sine ullo merito præcedentis voluntatis ejus, ipse ex injustis facit justos sine ullo merito præcedentis voluntatis ipsorum, ut ille caput, hi membra sint ejus. Et Lib. I. Operis imperf. cont. Julianum n. 130. Qua ergo gratia, inquit, homo ille (Christus) ab initio factus est bonus, eadem gratia homines, qui sunt membra ejus, ex malis fiunt boni. S. Fulgentius in libro de Incarn. & grat. cap. 20. Ex eodem Spiritu, inquit, renati sumus, ex quo natus est Christus. Eodem igitur Spiritu Christus formatur secundum fidem in corde uniuscujusque credentis, quo Spiritu secundum carnem formatus est in utero Virginis. Creationis exemplum sæpius adhibet S. Augustinus, ut cum de grat. & lib. arb. cap. 8. explicans illud Apostoli Eph. II. 10. Ipsius sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis. Non illa creatione, inquit, qua homines facti sumus,

„ sed ea, de qua ille dicebat, qui utique jam homo erat: Cor mundum crea in me Deus... Fingimur ergo, idest formamur, & creamur in operibus bonis, quæ non præparavimus nos, sed præparavit Deus, ut in illis ambulemus. Unde etiam ejus discipulus S. Prosper in Carin. de Ingratis ita gratiæ virtutem versibus exprimit cap. 14.

... Mutans intus mentem, atque reformans,
 „ Vasque novum ex fracto fingens virtute creandi.

Et nihil apud Sanctos Patres frequentius hoc verbo creationis ad gratiæ efficaciam explicandam occurrit. Demum in eodem sensu Sanct. Augustinus utitur quandoque similitudine Dei suscitantis mortuos; ut cum in Tract. XXII. in Jo. dicit: „ Hoc esse transire a morte ad vitam, transire ab infidelitate ad fidem, ab injustitia ad justitiam, a superbia ad humilitatem, ab odio ad charitatem”. Cui concinit de more S. Prosper in Carin. de ingratis cap. 16. inquit: Deus ergo sepultos suscitatur.

re passive moveatur a Deo; cum hoc & Sacris litteris, & Sanctis Patribus, & Conciliorum definitionibus adversetur aperte; sed ut intelligamus intrinsicam, & fortissimam esse virtutem gratiæ Dei, quæ ita nostras sibi subdit voluntates, ut etiam nostrum liberum consensum operetur; quia de re infra erit ulterius dicendum.

APPENDIX

In qua exploditur fictitium æquilibrium virium quod quilibet ad libertatem necessario requiri putant.

72. Fuit hoc olim falsum Pelagianorum principium, nullam esse in voluntate veri nominis libertatem, nisi voluntas tanta ad bonum, æque ac ad malum indifferentia polleat, ut veluti in æquilibrio quodam constituta sit (Vid. S. Augustinus Lib. III. *Operis imperfecti* n. 110. & n. 117. epist. CLXXXVI. alias CVI. cap. 10., & alibi). Fuerant etiam non ita pridem, qui, ut a Janseniana hæresi longius recederent, talem sub gratia libertatem *indifferentiæ* homini asserebant, ut æqualibus omnino momentis sive ad bonum, sive ad malum inclinerentur (a).

73. At vero id perabsurdum esse, pluribus argumentis facile ostenditur. Et primo quidem sine hoc æquilibrio vera, & perfecta libertas consistere potest. Quis enim negaverit, esse in homine rationis compote veram libertatem se ex alta turri præcipitandi, vel lento igne comburendi, vel alio quovis modo sibi mortem consciscendi? & tamen quis unquam somniaverit esse in illo æqualem propensionem, seu indifferentiam, sive ad vitam conservandam, sive ad eandem sponte perdendam?

74. Sed ut rem nostram propius agamus, certum est, in quolibet homine veram esse non peccandi potentiam, libertatem; atqui nemo finget, esse in peccatoribus excæcatis, & obduratis æqualem sive peccandi, sive bonum operandi indifferentiam; cum ad malum pravis suis consuetudinibus quasi violenter inclinentur; a bono autem quadam morali impotentia retardentur. Idem ex opposito dicendum est de justis, qui bonis, & sanctis habitibus eo tandem perveniunt, ut multa facilitate bonum operentur, incredibili autem horrore aversentur malum; nec tamen iis adeptam libertatem bene, vel male agendi quisquam somniabit.

75. Ulterius autem hoc æquilibrium ut figmentum, & delirium a sana Theologia exhibendum, S. Aug. ejusque discipuli exposuerunt. Nam S. Doctor ita Julianum alloquitur Lib. III. *Operis*

imperfecti n. 177.: „Libra tua, quam conaris ex
„ utraque parte per æqualia momenta suspendere,
„ ut voluntas quantum esset ad malum, tantum
„ etiam sit ad bonum libera, urgendo in unam
„ partem te indicat delirantem”. Et Sanct. Prosper in epist. ad August. n. 4. inter erroneas Semipelagianorum opiniones hoc etiam æquilibrium recenset. „Et consequens putant, *inquit*, ut ... quantum quisque ad malum, tantum habeat facultatis ad bonum, parique momento animum se vel ad vitia, vel ad virtutes movere, quem homini appetentem gratia Dei foveat, mala sectantem damnatio justa suscipiat”.

76. Verum quidem est, Pelagianos in hoc turpius errasse, quod æquilibrium admitterent tam ad bonum, quam ad malum, seposita gratia, solisque consideratis naturæ viribus; sed tamen notatum dignum est, S. Aug. absolute hoc æquilibrium semper ut commentitium explosisse, ac de eo sub gratia admittendo ne cogitasse quidem. Præterea Semipelagiani a virium æquilibrio gratiam non excludebant, unam salutem ad operis consummationem requirebant, nihilominus in absurdis eorum opinionibus hæc etiam a S. Prospero numeratur.

77. Accedit, quod si verum esset ridiculum hoc æquilibrium, illud consequeretur longe absurdissimum, in homine impio, quo magis effrenatæ concupiscentiæ laxat habenas, & peccatis se se obstringit, eo semper magis, ac magis augeti debere gratiæ dona, ne scilicet hoc virium æquilibrium, concupiscentia vires gratiæ superante, turbaretur, atque ita libertas deficeret; justis contra diminuendas esse gratias, quo plus in virtute proficiunt, ne æquilibrio gratiam inter, & concupiscentiam sublato, bonorum operum meritum aut diminuat, aut tollatur omnino. Hinc peccatoribus obduratis, Hæreticis, Paganis liberaliori manu gratiæ suæ dona Deus impertiri debet, quam Christianis, piisque hominibus: quod quam monstruosum sit, nemo non videt.

78. Nec illud demum prætermittendum, in commentitia illa æquilibrii hypothesis non amplius a Deo, ejusque misericordia gratiarum distributionem pendere, sed ab hominum perversitate; nam quo magis voluntas in peccatis obdurabitur, eo magis Deus debet gratiæ suæ dona multiplicare, ne scilicet æquilibrio sublato voluntas necessario inclinetur ad malum.

79. Sunt ex Schola Thomistica, qui hoc æquilibrium *inclinationis*, seu *propensionis*, ut maxime absurdum, nobiscum detestari se profitentur, & aliud substituant *potentiæ*, & *facultatis*, illudque ad libertatem omnino pertinere contendunt,

ut

(a) Videri possunt Boursier in celebratissimo opere: *L'Action de Dieu sur les creatures* Tom. VI. Sect. VII. part. 2. *Traité de l'Équilibre de la volonté contre Mr. l'Évêque de Soissons, & les autres Molinistes*, a U-

trecht 1720.; Lettre II. à Mr. Tonnelly *Sur l'équilibre* du 13. Oct. 1726. Etiam auctor libri *De origine mali* hujus sæc. initio in Anglia evulgati hanc eandem libertatis ideam invchere tentavit.

ut sine illo nulla esse possit veri nominis libertas.

80. Et si quidem nomine istius æquilibrii nihil aliud intelligerent, quam id, quod communiter Scholastici appellant *activam indifferentiam*, nemo nostrum esset, qui hoc æquilibrii genus non ambabus ulnis susciperet, quidquid sit de vocabulo, de quo non multum solliciti esse debemus, ubi res ipsa intelligitur (a).

81. Sed Molinistæ nomine æquilibrii eas intelligunt in voluntate vires, ut pro nutu suo vel gratiæ excitanti consentiat, eamque efficacem reddat, vel dissentiat, & reddat inefficacem; unde Suarezius de gratia P. I. c. 5. ad libertatem id omnino requiri putat, ut positis omnibus prærequisitis ad agendum homo in *sensu composito* possit non agere, propter æquilibrium scilicet potentiæ in voluntate. Et adeo putat, a sola voluntate pendere, ut gratia sortiatur effectum suum, ut alibi Lib. V. de Gratia cap. 21. aperte dicat: „ nullum auxilium excitans de se ex vi suæ entitatis esse efficacax ad determinandam voluntatem ad unum; „ & quocumque auxilio excitante dato, oportere „ inquirere, per quid fiat efficacax”. Ex quibus verbis patet, aucta quantumcumque gratia, nunquam tolli voluntatis æquilibrium, ut ipsa inclinaretur ad consensum. Si enim gratia sublato voluntatis æquilibrio ipsam ad consensum inclinaret, profecto aucto gratiæ auxilio augetur inclinatio; & tandem eo usque pertingeret, ut voluntas infallibiliter consentiret, & sic non oporteret inquirere, per quid auxilium Dei fieret efficacax.

82. Sed ut res adhuc pressius urgeatur, & ut omnis controversia vel de nomine, vel etiam de mente adversariorum evitetur, sciscitor ab ipsis, an voluntas hoc *potentiæ*, & *facultatis* æquilibrium, ut vocant, æquales habeat vires sive ad consentiendum, gratiæ excitanti, sive ad dissentiendum? Si æquales non esse in voluntate vires fateantur; jam nullum est æquilibrium; & inclinatio ad bonum ex gratia procedens poterit tantum augeri, ut tandem voluntas cedat, & sic gratia e-

rit ex seipsa efficacax, operans voluntatis inclinationem, & consensum.

83. Si vero contendant, in voluntate sub quantumque gratia patet esse vires, sive ad dissentiendum, sive ad consentiendum, ut semper intactum maneat æquilibrium, in plurima absurda delabuntur, necesse est. Nam primo nulla causa erit, cur homines a Deo augmentum gratiæ postulent; si enim aucta gratia vires voluntatis non augetur, sed semper remanent in æquilibrio, frustra Deum rogamus, ut majora gratiarum suarum dona nobis largiatur; quod quam absurdum sit, nemo non videt. Secundo sequeretur, eandem esse vires, ut tentationi resistat in homine justo, ac in peccatore, pagano, idolatra, excæcato &c.: nam ut adversarii opinantur, gratia non solum justis, sed peccatoribus etiam cujuscumque generis semper adest; & cum in omnibus vera sit libertas, etiam pares in omnibus admitti debebunt vires, quibus possint huic gratiæ vel resistere, vel obtemperare.

84. Plura alia omitto necessariæ brevitatis gratia; sed si seposito contradicendi studio velimus intimam nostram conscientiam consulere, fateri cogemur, nos sæpius supernis illustrationibus gratiæ actualis, veluti quibusdam ictibus sollicitari ad bonum; & iterum a concupiscentia quasi ictibus repetitis trahi ad malum. Si vis istorum ictuum contrariorum ponatur æqualis, erit certe in voluntate fictitium illud virium æquilibrium, sive ad bonum, sive ad malum; sed quando gratia victrix, & efficacax, sublato quocumque æquilibrio, voluntatem infallibiliter determinat ad bonum, & homo quidem resistere potest, si velit, in quo salvatur libertas; sed gratia hoc ipsum efficit, ut homo non velit resistere; facit enim sua efficacitate nos de nolentibus volentes..

85. At inquit Tournelius: „ Licet gratia sufficiens comparata ad oppositam concupiscentiam, æquales vires non semper habeat, sed sæpius, in inferioribus, attamen eam superare vere, ac relative potest .. ita strenuus dux, ac imperator ..

(a) *Activam indifferentiam* voluntatis Thomistæ una cum Angelico ab indifferentia iudicii potissimum reputant; quatenus nullum bonum creatum est, quod voluntatis amplitudinem, & capacitatem repleat. Hoc ita præclare S. Thomas explicat I. P. q. 82. art. 2. *Sicut intellectus naturaliter ex necessitate inhæret primis principiis, ita volens ultimo fini. Sunt autem quedam intelligibilia, quæ non habent necessariam connexionem ad prima principia, sicut contingentes propositiones, ad quarum remotionem non sequitur remotio primorum principiorum, & talibus non ex necessitate assentit intellectus; quedam autem propositiones sunt necessariae, quæ habent connexionem necessariam cum primis principiis, sicut conclusiones demonstrabiles, ad quarum remotionem sequitur remotio primorum principiorum, & his intellectus ex necessitate assentit, cognita connectione necessaria conclusionum ad principia per demonstrationis deductionem; non autem ex necessitate assentit, antequam huiusmodi necessariam connexionem per*

demonstrationem cognoscat. Similiter etiam est ex parte voluntatis: sunt enim quedam particularia bona, quæ non habent necessariam connexionem ad beatitudinem, quia sine his potest aliquis esse beatus, & huiusmodi voluntas non de necessitate inhæret. Sunt autem quedam habentia necessariam connexionem ad beatitudinem, quibus scilicet homo Deo inhæret, in quo solo vera beatitudo consistit; sed tamen antequam per certitudinem divinæ visionis necessitas huiusmodi connexionis demonstraretur, voluntas non ex necessitate Deo inhæret &c. Et cum sibi opposuisset, quod obiectum movet voluntatem, & motus mobilis necessario consequitur ex movente, respondet ad 2. quod movens tunc ex necessitate causat motum in mobili, quando potestas moventis excedit mobile ita, quod tota ejus possibilitas moventi subilatur. Cum autem possibilitas voluntatis sit respectu boni universalis, & perfecti, non subicitur ejus possibilitas alicui particulari bono, & ideo non ex necessitate movetur ab illo..

tor exercitus non raro cum paucis militum copiiis numero longe superiorem exercitum vincit, ac superat, aut saltem impetum ejus sistit, ac moratur”.

86. Verum, quantum ex Tournellii systemate apparet, non est gratia sufficiens, quæ vires suppeditet, ad oppositam concupiscentiam vincendam, sed potius voluntas, quæ gratia sufficienti etiam minimâ bene uti potest ad oppositam concupiscentiam vincendam; quemadmodum strenuus dux cum paucis militum copiis exercitum numero longe superiorem vincit; ut proinde quemadmodum in hoc casu victoria non tam exiguo militum manipulo, quam ducis virtuti, ac præstantiæ tribui debet, ita victoria concupiscentiæ non tam viribus gratiæ, quæ inferiores erant, quam voluntatis virtuti, atque industriæ tribuenda erit, ut proinde sit falsum illud Apostoli Pauli effatum: *Quid habes, quod non accepisti &c.?*

87. Qui hoc æquilibrium potentiæ in nostra voluntate constituere nituntur, potissimam vim facere solent in iis Angelici Præceptoris verbis S. P. q. 62. art. 6. ad 5. *Minima gratia potest resistere cuilibet concupiscentiæ*, quod iterum repetit S. Doctor q. 70. art. 4. Sed manifestum est, S. Thomam in utroque loco loqui de gratia sanctificante, seu habituali, quæ etiam in minimo gradu, semper tamen major est quocumque peccato, & quacumque concupiscentiâ; unde in secundo loco ita subdit Angelicus: *Minima enim charitas plus diligit Deum, quam cupiditas millia auri, & argenti*. Jam vero, ut alias animadversum est Diss. II. n. 156., gratia habitualis sufficit ad resistendum cuilibet concupiscentiæ, & ad vitandum omne peccatum mortale, sed suo modo; scilicet non exclusis, sed adjunctis gratiæ actualis auxiliis, quæ movendo, inclinando, ac determinando nostram voluntatem, faciat nos velle, quod possumus. Unde S. Augustinus omnino fatebatur, *posse hominem, si velit, esse sine peccato, adjutum a Deo*, Lib. II. de peccatorum meritis, & remissione cap. 6. Sed suos adversarios adigebat, ut etiam ipsi confiterentur, gratiam Dei in vobis operari, ut velimus.

88. Ut isti appendici, quæ aliquanto nimium excrevit, finem imponamus, hoc unum observandum est cum S. Thom. I. P. q. 85. art. 2. *liberum arbitrium (per se, & nudè sumptum) indifferenter se habere ad bene agendum, vel male: sive, ut idem S. Doctor alibi inquit Q. XXIV. De verit. art. 4. ad 1., liberum arbitrium quantum est de se, non inclinatur in unum magis, quam in aliud*. Hoc autem æquilibrium tollit gratia, nostram voluntatem inclinans, & determinans ad bonum; nec tamen tollitur libertas, quæ in hoc

æquilibrium non consistit, sed consistit in eo, ut voluntas ita nimium amplectatur, ut possit etiam velle contrarium; aliter etiam si homo posset se ipsum solis suis viribus ad bonum determinare, adhuc libertatem amitteret; quia posita hæc ipsa determinatione, arbitrium non amplius *indifferenter se habet ad bene eligendum, vel male, & inclinatur in unum magis, quam in aliud*. Sed de his plura inferius. Videri possunt Cajetanus Benitez *De concursu Dei Disp. II. Dub. II. §. 2.* Card. Vinc. Gotti *De Grat. q. 2. Dub. 5. §. 3.* & P. Laur. Berti in *August. System. Vindic. Diss. IV. c. 1. §. 7.*

DISSERTATIO V.

De gratia efficaci, & sufficiente.

1. Ut superius observatum est Dissert. I. n. 92., sæculo præsertim XVI., odio novarum hæresium, quæ extincto libero arbitrio gratiam necessitatem invehere conabantur, cæperunt quidam in oppositum errorem inclinare, gratiæ energiam extenuantes, & vires liberi arbitrii plus æquo exteudentes.

2. In hanc laxitatem prolapsos esse Lessium, & Hamelium, visum est Academiæ Lovaniensi; quapropter an. 1586. celebrem contra eos censuram edidit, in qua præter tres illorum propositiones ad Sacram Scripturam pertinentes, aliæ 51. proscribebantur, eo quod in ipsis, præcipuum illud de gratia Christi, ac divina prædestinatione argumentum novis, immo jam olim reprobatis, rejectisque periculosis opinionibus corrumpti, ac infici cerneretur.

3. Lovaniensem hanc censuram suo suffragio probavit biennio post, novisque argumentis confirmavit Academia Duacena. Major etiam Episcoporum pars, & quædam Collegia Canonorum geminis duarum Academiarum censuris calculum adjecerant. Immo Mechliniensis, & Cameracensis Metropolitæ Synodum parabant Episcoporum, qui (Lessii, & Hamelii) dogmata a duabus Facultatibus damnata discuterent, eademque toto proscriberent Belgio, tanquam impias Massiliensium, aut Pelagii reliquias. Verba sunt ex *Imagine I. Sæculi Lib. IV. c. 4.* deprompta. Sed intercessit Sixti V. Summi Pontificis auctoritas, qui sibi hujusæ causæ cognitionem addixit. Hac occasione Lovaniensis Academia prolixioræ suæ Censuræ justificationem adornavit, & Apostolicæ Sedis Nuncio exhibuit, qui utrique parti silentio imposito dissidium illud suffocare conatus est (a).

4. Sed res nondum erant in Belgio omnino tranquil-

(a) Auctor censuræ Lovaniensis fuit celebris ille Henricus Gravius, cujus meritis Card. Baronius hoc Epitaphium posuit: *Henrico Gravio, eximia probitatis, spe-*
Gazzaniga Theol. Tom. VI.

ctateque eruditionis viro; quem post quatuor lustrorum in
fiorentissima Lovaniensi Academia S. Theologiæ publicam
professionem Sixtus V. Pontifex Mar. insignis erudi-

quillæ, cum novum, majoremque discordiarum fomitem suppeditavit Ludovici Molinæ liber, qui an. 1588. in Lusitania cum hoc titulo prodit: „Liberi arbitrii cum gratiæ donis, divina præscientia, providentia, prædestinatione, & reprobatione concordia“. In eo enim Lessii, & Hamelii doctrina de gratia, & prædestinatione a duabus Academicis, ut dictum est, censoria virga jam notata latius exponebatur, majorique ardore defendebatur.

5. Molinæ conatibus inter primos sese opposuit Dominicus Bannez ex Prædicatorum Instituto, qui paulo ante an. 1581. primis quasi velitationibus Prudentii de Monte-Major acriter restiterat, eo successu, ut novam doctrinam a sacro Hispaniæ Inquisitionis tribunali damnari obtinuerit. Vid. Jac. Hyac. Serry in *Hist. de auxil.* Lib. I. cap. 1., & Lib. V. Sect. 5. cap. 1. Turbæ propter Molinæ Concordiam excitatæ brevi ex Lusitania, & Hispania in alias Europæ provincias se dilatarunt, & ubique fere.

. . . . discordia tetra

Belli ferratas postes, portasque refregit.

Hor. Lib. I. Sat. IV. 60.

Præcipue autem Dominicanos inter, & Jesuitas controversiæ fervor exarsit. Nam quæ primo ut causa privata inter privatas personas agitari cæperat, dissidentibus a Molina non paucis, nec infirmi subsellii Conciliis suis, postea universalis facta est, cum tota Societas Moliniani systematis patrocinium suscepit. Vid. Serry Lib. I. *Hist. de auxil.* cap. 17. seq.

6. Crescente in dies dissensionum flamma Clemens VIII. rei gravitate commotus, iudicio utriusque parti silentio, causam ad se advocavit, eamque coram Censoribus a se constitutis summo studio agitari præcepit. Id cæptum est an. 1696.; sed infinitis propemodum tergiversationibus tandem res protracta fuit, ut laudatus Clemens VIII. an. 1605. tandem morte præventus præmeditatum jam solemne & decretorium iudicium de ea ferre non potuerit. Clementi successit Leo XI., qui sexto & vigesimo Pontificatus die sublatus celeberrimam quæstionem definire non potuit, quemadmodum sese juramenti religione obstrinxerat.

7. Non multo post ad summum Pontificatum e-
vectus est Paulus V., qui sine mora controversiæ
hujus dirimendæ curam suscepit. Post septies ite-
ratum ejus examen causa tandem videbatur defi-
nitioni matura. Concors semper fuerat, & constans
Censorum omnium, uno duntaxat excepto, judi-

cium. Molinæ doctrinam 20. propositionibus comprehensam, S. Augustino e diametro adversari, esseque condemnatione dignam. Jam Pontificia Constitutio exarata erat, in qua orthodoxæ doctrinæ circa gratiam, & prædestinationem copiosa explanatione præmissa, contraria Molinæ dogmata proscribebantur (Prostat apud Serry in Append. ad *Hist. de auxil.* pag. 155.). Nihil aliud deerat, nisi ut secundum juris formulas prodiret *conceptum*, *exaratumque preemtorium* decretum (Fogginius in Præf. ad *Opera selecta* S. Augustini Romæ 1754.). Sed Paulus V. certis de causis solemnem ejusdem publicationem in tempus magis opportunum censuit differendam. Interea tamen serio injunxit, ut hujus argumenti tractatione nulla pars alteri notam aliquam, vel censuram auderet inurere. Quænavi autem fuerint dilati hujus sollemnis iudicii causæ, nostrum non est curiosius indagare, sed supremis Sedis Apostolicæ jussibus, ut par est, demisse obedire.

8. Sæpius Dominicani pro ultimo, & decretorio hujus causæ iudicio Apostolicæ Sedi humiliter supplicarunt, nempe an. 1612. supplici libello nomine comitiorum generalium Paulo V. exhibito, an. 1622. Gregorio XV., an. 1627. Urbano VIII. an. 1681. Innocent. XI.; ac demum an. 1725. Benedicto XIII. Sed quid postea obstiterit, ne exoptatum, & sæpius expetitum Pontificium Oraculum haectenus prodiret, nihil attinet, divinando inquirere.

9. Dominicani interim sibi non detulerunt, & Ss. Augustini, & Thomæ doctrinam in iis Congregationibus feliciter defensam, strenue tæri semper perrexerunt, quorum exemplum & nos sequentes præcipuas de gratia efficaci, & sufficiente quæstiones, ea, qua decet animi constantia, & moderatione pertractare aggredimur, ut simul, & pro virili nostras Thomisticas sententias defendamus, & ab omni interim nedum censura, sed etiam verborum acrimonia contra adversarios abstinere. Sed quoniam propositum est, Ss. præcipue Augustini, & Thomæ vestigiis, tanquam Ariadnes filo, ad intricatissimum hunc labyrinthum secure percurrendum inhærrere, ideo prius quanta sit utriusque in hac materia auctoritas, paucis exponendum est.

CA-

tionis ergo Roman evocavit, Gregorius XVI. in Pontificiam Aulam exceptit, sed amplioribus honoribus dignum Christus in Cælum exivit die 11. April. an. 1591. ætat. suæ 55. Legitur hoc Epitaphium in T. I. *Ep. & Op. Baronii* edit. a Raymundo Alberico Congr. Oratorii Romæ 1759. p. 221. Duacenam autem Censuram elucubravit Guill. Estius, quo ætate non præstantior alter. Ac demum *Justificationem* nomine totius A-

cademiæ exaravit memoratus mox Henricus Gravius una cum Ienseo. Ulterius in Academia Lovaniensi fuit Lectio publica adversus Lessii doctrinam instituta. Utriusque Academiæ censura fuit sæpius accusata, sed strenue semper vindicata, & Sedi Apostolicæ probata, ut copiose demonstratum est a P. Jac. Hyacintho Serry Lib. I. *Hist. de Auxil.* c. 6. & seq.

CAPUT I.

Ostenditur, a Ss. Augustino, & Thoma minime esse recedendum, si puram ab omni errore doctrinam de gratia Dei assequi volumus.

10. Quî novas de gratia opiniones in Scholas invehere conati sunt, ab Augustini auctoritate convallenda fere omnes initium sumpserunt (a). Id tamen non permisit Romanorum Pontificum vigilantia, immo totius Ecclesiæ reverentia erga S. Doctorem. Id quod sequentibus assertionibus facile exponemus.

PROPOSITIO I.

Ubi agitur de divince gratiæ mysterio explicando maximi faciendâ est, & ceteris præponenda S. Augustini auctoritas.

11. Prob. Clemens VIII. in celeberrimis Congregationibus de divinis auxiliis sancte decrevit, ut tota controversia de gratia, quæ tunc in agno conventionis æstu fervebat, ad normam doctrinæ S. Augustini, tanquam ad lydiûm lapidem exigetur, idque tribus de causis. „ Prima est, inquit (apud Serry *Hist. de auxil. Lib. III. cap. 8.*), quod si teste B. Prospero (fere initio Libri *advers. Colluctorem*) 20. annorum spatio acies Ecclesiæ ita dimicavit contra Pelagianos, ut tandem Augustino Duce vicerit, oportet, in causa simili eundem Ducem agnoscamus, & sequamur. Secunda est, quod idem Sanctus nihil prætermisisse videtur eorum, quæ ad præsentis controversias pertinent. . . . Tertia tandem ratio est; quod cum multi Pontifices, prædecessores nostri, doctrinæ S. Augustini de gratia tam acres fuerint assertores, ac vindices, ut quasi hæreditario jure eam in Ecclesia relinqui voluerint, æquum non est, ut patiar, illam hac quasi hæreditate privari. . . . Hæc sapientissimus Pontifex, cujus exemplum ejus successor Paulus V. imitatus, eadem religione Augustinum totius controversiæ illius judicem esse voluit. Verum operæ pretium est has tres rationes

supremi Pontificis oraculo breviter indicatas, aliquanto copiosius exponere.

12. Dicitur primo. Ecclesiæ aciem, Augustino duce, pugnasse contra Pelagianos, & triumphasse, quo nihil verius; statim enim ac superbi hæeresis in Africa erupit, tota illa florentissima Ecclesia oculos ad Augustinum convertit. Ipse inter primos eam sermonibus, epistolis, libris, ac disputationibus conlutavit, in eaque condemnanda primas in Synodis ad id coactis ille partes habuit. Unde S. Prosper cauebat in *Carmine De Ingratis*:

..... *Sanctum*

Concilium, cui Deus Aurelius, Ingeniumque Augustinus erat.

15. Cum postea in Adrumetino Monasterio contentiones, & turbæ de gratia ortæ essent, non ad alium, quam ad Augustinum pro iis sedandis confugitur. Nec solum domi, sed etiam foris pugnavit S. Doctor; tantamque sibi doctrinæ famam ubique comparavit, ut referente Orosio in *Apologia* cap. 5., cum Pelagius in Synodo Jerosolymitana interrogatus, an Sanct. Augustino abhæretet, audacter respondisse: *Et quis est mihi Augustinus?* omnes Patres ejus insolentiam stomachati exclamarunt: „ eum blasphemantem in Episcopum, „ ex cujus ore Dominus universæ Africæ unitatis „ indulserit veritatem, non solum a conventu illi, „ lo, verum ab omni Ecclesiæ pellendum ”.

14. S. autem Hieronymus, qui tanquam Ecclesiæ oraculum merito tunc habebatur, statim ac primos S. Augustini libros pro gratiæ defensione inspexit, a certamine, quod jam cum Pelagianis inierat; pedem retraxit. *Super selen lum*, inquit *Dialog. III. adv. Pelag.*, *huic operi censeo, ne dicatur mihi illud Horatii:* „ In sylvam ne ligna „ feras; aut enim eadem dicemus ex superfluo, „ aut si nova voluerim dicere, a clarissimo ingenio præoccupata sunt meliora ”.

15. Cum eadem pestis in Gallias penetrasset, Prosper, & Hilarius, egregium gratiæ defensorum par, non alium, quam Augustinum, quamdiu vixit, consulendum putarunt. *Omniû nostrum fatigatio*, ajebat Prosper epist. ad Augustinum n. 9., *in tuæ charitatis, & scientiæ vigore respirat.* Et nemo plane tunc temporis cum Pelagiana hæresi manus conserere audebat, nisi suam prius doctri-

(a) Lessius, & Hamelius videntes suas novas opiniones vix ac ne vix quidem posse cum Augustini dogmatibus conciliari, primam quasi aleam jacere visi sunt, dicentes: *Quod si contraria sententia esset D. Augustini, non admodum referret.* Apertius Molina confessus est, se ab Augustino dissentire, & quidem iis verbis, quæ sapientissimo Card. Baronio, aliisque piis, & doctis hominibus stomachum moverunt. Præverat istis nonnulli alii, qui, ut se opponerent novis hæresibus Calvinii, & Lutheri, qui S. Augustinum totum in ære suo inani triumpho jactabant, minus honorifice de tanto Ecclesiæ Patre sentire, & loqui ausi sunt. Conferatur Richardus Simonus in libro, cui titulus: *Lettres choisies* Tom. I. Lett. 16. edit. Am-

stel. 1630. His ut se opponerent duæ celebres Academia Lovaniensis, & Salmanticensis, solemnis juramenti religione S. Augustini doctrinæ se adstrinxerunt. Clemens etiam VIII. Augustini auctoritatem ita restituit, ut vel ipsi Molinae assecle ejusdem S. Doctoris discipuli videri postea voluerint, paucis tamen exceptis, qui potissimum post exorta Janseniana dissidia, vel aperte, & palam, vel saltem clandestinè, & per anniculos summam S. Doctoris, & quasi dictatoriam potestatem in his quæstionibus elevare infeliciter conati sunt; de quibus consuli possunt Norisus in *Vindiciis Augustinianis*, & Serry in *Augustino vindicato*, nec non in lepida *Epistola Joannis Launoii ex Elysio* &c.

ctinam ab Augustino probari curaret, ut ex pluribus ejus epistolis patet. Vid. epist. 191. 195., & 194. *no. edit.*: quasi nemo contra Pelagianos, nisi sub Augustini vexillis, dimicare se feliciter posse, speraret.

16. Quid plura? Ipsi Summi Pontifices, & Synodi œcumenicæ Augustinum tamquam totius Ecclesiæ militiæ ducem in hoc maximo bello agnoverunt. Bonifacius Papa, *cum esset doctissimus*, inquit S. Prosper *advers. Collatorem* cap. 51., *adversus libros tamen Pelagianorum B. Augustini responsa poscebat*; & Hormisdas a Possessore Episcopo consultus respondit (in Append. ad X. Tom. Operum S. Augustini) „ de arbitrio libero, & „ gratia Dei, quid Romana, hoc est Catholica se- „ quatur, & asseveret Ecclesia, in variis libris B. „ Augustini, & maxime ad Hilarium, & Prospe- „ rum posse cognosci ” (a). Præsules autem Africani in Sardinia exulantes hoc Hormisdæ celeberrimo laudato testimonio ita suos hortabantur: *Præ omnibus studium gerite, libros S. Augustini, quos ad Prosperum, & Hilarium scripsit, memoratis fratribus (Semipelagianis errantibus) legendos ingerere.* Synodus demum Arausicana II., quæ utpote a Rom. Pontifice confirmata, fuit toto orbe recepta, atque œcumenici Concilii vim, auctoritatemque habet, suos Canones, quibus omnes Pelagianæ contagionis reliquiæ penitus extirpatæ sunt, non aliis, quam Augustini verbis expressit. Cujus Synodi exemplum etiam Concilium Tridentinum secutum est; ut proinde non exagere, sed vere fuerit a Suarezio pronuntiatum Proleg. VI. *de Grat. c. l. n. 6.*: „ jure merito Aug- „ gustinum dici os, & linguam Ecclesiæ, cum „ per eum Ecclesia, & Summi Pontifices locuti „ sint ”. Sancte igitur Clemens VIII. jussit, ut Augustinum ducem in his quæstionibus sequeremur; quandoquidem non solum in Africa, sed & in toto Occidente, immo & in Oriente, & a privatis hominibus, & ab Episcopis, & ab ipsis Pontificibus, ac Synodis etiam œcumenicis, tamquam totius belli Dux, & Antesignanus est habitus.

17. Secundo laudatus Clemens VIII. Augustinum hujus controversiæ arbitrum esse voluit, *quia nihil prætermisisset videtur eorum, quæ ad præsentem controversiam pertinent.* Quod quidem ex mox dictis consequenter fluit. Neque enim ut os Ecclesiæ habitus fuisset Augustinus, nisi omnibus iis tam multi, & gravibus difficultatibus, quæ longo 20. annorum spatio a Pelagianis, ac Semipelagianis, doctis, acutisque hominibus excitatæ sunt, integre, & cumulate satisfacisset. Pedem a pugna

non retraxisset Hieronymus, si ipsum in eadem alterius ope indigere vidisset; neque vere fuisse ab Hormisdæ dictum: „ Quid Romana, hoc est Ca- „ tholica sequatur, & asseveret Ecclesia in variis „ libris B. Augustini, & maxime ad Hilarium, & „ Prosperum, posse cognosci ”; si aliquid esset a S. Doctore prætermisissim.

18. Accedit constans & perpetua Ecclesiæ consuetudo, quæ quotiescumque aliqua excitata est de his rebus controversia, semper voluit, ut honorarius arbiter sederet Augustinus. Ita gestum fuit a Romanis Pontificibus Cælestino, & Hormisdæ, ad sedandas in Gallia turbas non multo post ejus mortem exortas; quorum prior corripiendos esse jussit, qui de Augustino obloqui audebant (in epist. ad Episcopos Galliæ); alter Faustum damnavit, Augustini autem doctrinam, ut doctrinam Ecclesiæ Rom. collaudavit (in epist. ad Possessorem). Ita Sæc. VI. a Felice IV., & a Synodo Arausicana II., ad exterminandas Semipelagianorum reliquias. Ita Sæc. IX. occasione Monachi Gotteschalci in Concilio Valentino, Lugdunensi, ac Tullensi (Vid. sup. Diss. III. n. 40.). Ita demum in Conc. Tridentino Sæc. XVI.; quod Petavio testæ (*De Opificio sex dierum Lib. IV. cap. 5. n. 8.*) post Canonicas scripturas *ab Augustino, tanquam a fonte, & sentiendi de libero arbitrio formam, & loquendi regulam accepit (b).* Hinc factum est (concludo verbis ab Ecclesia probatis Lect. VI. in Octava Sanct. Augustini Brev. Ord. Prædicatorum) „ ut quoties ortæ de auxiliis controversiæ „ sunt, Pontifices Maximi, Augustini sententiarum „ rationem imprimis habendam putaverint... & „ Romanorum Pontificum testimonia tam multa „ tamque præclara sunt, ut satis indicent, Ro- „ manæ, atque adeo Catholice Ecclesiæ de au- „ xiliis divinis, prædestinationeque decreta Aug- „ stinum & comprehendisse animo, & accurate „ vere, ac strenue contra hostes defendisse”. Vid. Bossuet *Defense de la Tradition, & des saints Peres* Lib. V. c. 14. & seq.

19. Tertio inquit Summus Pontifex Clemens, Augustini doctrinam de gratia *fuisse quasi hæreticario jure in Ecclesia relictam, &c.* Porro nullas esset dicendi finis, si omnia, quibus S. Doctor a Romanis Pontificibus celebratus fuit, præconia percensere numerando vellem. Etenim post Innocentium I., quo maxime probante Augustinus cum Pelagianis decertare incepit, & cum quo, ut ipse testatur epist. CLXXXVI. ad Paul., familiare literarium commercium habuit, omnes qui deinceps consecuti sunt Apostolicæ Sedis Præsules, quotiescumque actum est de gratia Christi explicanda,

aut

(a) Frustra est Cochleus, cui hanc epistolam Hormisdæ adjudicare placuit. Vid. Norisius Lib. II. *Hist. Fel.* cap. 19., & Bellarminus de *Script. Eccles.* in Jo. Maxentio &c.

(b) Petavio tamen non consentit Cælestinus Sfondra- ti, qui in *Noto Prædest. dissoluto* P. I. §. 2. n. 16.

ita quasi ex tripode pronuntiavit: *Quamvis nemo melius de gratia, & contra Pelagium Augustino scripserit, non scripsit tamen omnia, quippe hæc necessaria, Calvino necdum exorto. Aliis nunc armis opus est, alio hoste, belloque instantibus.*

aut vindicanda, Augustini doctrinam veluti in oculis semper habuerunt.

20. Bonifacius Papa, *cum esset doctissimus, tamen adversus libros Pelagianorum B. Augustini responsa posebat (a)*.

21. S. Cælestinus eos, qui de Augustino humanis rebus jam exempto minus honorifice sentiebant, & loquebantur, corripiendos, & compe-scendos esse præcepit in epist. ad Episcopos Galliæ, *eun-que tantæ scientiæ fuisse dicit, ut inter Magistros optimos a suis semper Decessoribus libe-retur*.

22. Felix IV. ad Pelagianorum reliquias ex Gal- lia extirpandas 25. capitula ex Augustini libris to- tidem plane verbis excerpta, ad Cæsarium Arcla- teusem misit, ex quibus postea Canones Synodi II. Arausianæ confecti sunt (b).

23. Joannes II. in epist. ad quosdam Senatores: *S. Augustini doctrinam, inquit, secundum Præ- decessorum meorum statuta, Romana sequitur ac servat Ecclesia*.

24. Eademque verba postea usurpavit, & Apo- stolica auctoritate confirmavit Innocentius XII. in Brevi ad Lovanienses 1694. *Elogium* (inquit appo- site Christianus Lupus Tomo I. scholiorum in Conc. pag. 696.) *aureis litteris in omni chola, & Ec- clesia scribendum*.

25. Alexander VII. Lovanienses Doctores com- mendat in Brevi 7. August. 1660., quod *præclari- ssimorum Ecclesiæ Doctorem Augustini, & Thomæ Aquinatis inconcussa, tutissimaque dogmata sæpe semper, ac impense revereri velint*.

26. Alios supra 30. præterea Romanos Pontifi- ces, qui præcipue in controversiis de gratia Au- gustini doctrinam singularibus laudibus exornarunt. Unde patet, merito, & sine ulla exaggeratione fuisse a Petavio scriptum in Lib. IX. *Theolog. dogm. de c. 6.*: „Augustini sententiam de gratia quot- „ quot deinde consecuti Patres, ac Doctores, tum „ vero Ecclesiæ Romanæ Præsides, Præsulumque „ Conventus aliorum, ratam, & catholicam esse „ judicarunt; ut satis magnum putarunt veritatis „ argumentum, quod ab Augustino positum, & „ decretum esse constaret” (c).

27. Longum nimis esset, & a nostro instituto a- lienum, Scriptores alios, Academias, & Religio- sas Familias commemorare, a quibus doctrina S.

Augustini meritis laudibus exornata, atque adopta- ta fuit; & brevitate studio rem concluso verbis S. Prudentii, quibus Hincmarum ita alloquebatur epist. ad Hincmar. & Pardolum: „Hoc primum, „ præcipueque moneo, & postulo, doctrinam bea- „ tissimi P. Augustini, omnium absque ulla du- „ bietate undequaque doctissimi, sanctarum scri- „ pturarum auctoritati in omnibus concordissimum „ (quippe cum nullus Doctorum abstrusa earum „ scrupulosius rimatus, diligentius exquisierit, ve- „ rius invenerit, veracius protulerit, luculentius „ enodaverit) vestri Pontificatus tempore comen- „ to quolibet impugnaire non permittatis: quan- „ do celesti gratiæ munere donata existit, ut nullo „ ejusquam conamine ullatenus evelli possit, cum „ eam & Apostolicæ Sedis sublimitas, & totius Eccle- „ siæ Catholiciæ unitas auctoritate concordissima „ approbavit, ac roboravit, adeo ut nullus ei „ singulariter, verum universitati Ecclesiæ Catho- „ licæ cum ea, & in ea queat inani”.

28. Quibus omnibus addere non piget recentio- ris, sed docti hominis auctoritatem, Francisci a Puteo in vita S. Gregorii M. Clementi XIII. di- cata pag. 12., qui postquam observavit, a S. Gre- gorio M. fuisse lectionem operum S. Augustini In- nocentio Africæ Prefecto his verbis magnopere com- mendatam: *Si delictoso capitis pabulo saginari, B. Augustini Patriosæ vestri opuscula legite (ep. XXXVII.)*, hæc apposite subdit: „Si nostra e- „ tiam ætate viri Ecclesiasticæ militiæ adscripti „ tam præclara monita, & exempla S. Gregorii „ sectarentur, sepositisque dissipatis ac lutulentis „ cisternis, ex limpidis, ac puris S. Augustini „ fontibus biberent, profundiore doctrina, sancto- „ rique Theologia imbuti, & sibi ipsis, & Ec- „ clesiæ magis proficessent”.

29. Obj. primo. S. Cælestinus I., magnus alio- quin Augustini cultor, & encomiastes, liberum ni- micumque permittit, ab ipsius sententia in iis ce- cedere, quæ nondum sunt ab Apostolica Sede de- finita. Ita enim habet in fine capitulorum, quæ suæ epistolæ ad Episcopos Galliciæ adtexuit: „Pro- „ fundiores vero, difficilioreque partes occurren- „ tium quæstionum, quas latius pertractarunt qui „ hæreticis resisterunt, sicut non audeamus conte- „ muere, ita non necesse habemus adstruere; quia „ ad confitentiam gratiam Dei, cujus operi, ac „ di-

(a) S. Prudentius Tricassinus Episcopus in epist. ad Hincmarum, & Pardolum: *Si eam doctrinam* (S. Augustini) inquit, *adversam fidei orthodoxæ in quopiam conspiceret, nequaquam eam Rom. Ecclesiæ Antistes In- nocentius cum totius Orbis Episcopis suscepisset; neque Bonifacius ejusdem Apostolicæ Sedis Præ- suli Epistolæ Pelagianorum sibi delatas ei ad respon- dendum misisset, aut responsonem ejus quatuor libris editam probabiliter, & honorabiliter suscepisset.*

(b) Sapientissimus Cardinalis Bellarminus Lib. II. de gratia, & libero arbitrio cap. 11., post illa Cælestini tempora, inquit, cum nondum illa fictio Gallorum quiesceret, S. Leo Pontifex (verius Felix IV.) misit ad

Concilium Arausianum certa capitula de gratia, & libero arbitrio, ex libris S. Augustini verbatim decerpta, que voluit ab Episcopis illis recipi, atque subscribi, ut etiam factum est. Porro in illis capitulis continentur omnia fundamenta sententiæ de prædestinatione gratuita, ut non possit ullus prædestinationem negare, nisi velit illis Capitulis contraire.

(c) Quis non miretur, virum doctissimum post tam egregium Augustinianæ doctrinæ elogium, eandem postea data opera deseruisse, immo omni, quo poterat, argumentorum genere Lib. X. *Theolog. Dogm. de Deo* impugnasse?

„dignationi nihil penitus subtrahendum est, satis sufficere credimus, quidquid secundum prædictas regulas Apostolicæ Sedis nos scripta docuerunt &c.” Porro quænam sint illæ *occurrentes quæstiones*, non est difficile divinare; scilicet Baronio teste ad an. 431. n. 185., illæ ipsæ sunt, quæ de Prædestinatione Sanctorum inter Catholicas Scholas innoxie agitantur.

30. Resp., Cujuscumque sint ea verba (non enim id liquido apud Criticos constat (a)*) certum est, nomine *profundiorum, difficiliorumque quæstionum*, non eas venire, quæ de gratia per se efficaci, ac prædestinatione gratuita Thomistas inter & Molinistas jamdiu agitantur. Nam istæ spectant ad ipsum cardinem principis illius controversiæ, quæ inter Augustinum, immo inter Ecclesiam, & Pelagianos, ac Semipelagianos erat; nemo enim ignorat, id potissimum controversi, an explosa gratia per se, & ab intrinseco efficaci, solaque admissa versatili, aut congrua, aliquid Dei operi, ac dignationi subtrahatur. Affirmant, ac multis argumentis id demonstrant Thomistæ, negant Molinistæ. Quid aptius ad controversiam finiendam, quam si arbiter honorarius sedeat Augustinus, magnus ille gratiæ Doctor, cujus doctrinam Romana, hoc est Catholica sequitur, ac servat Ecclesia?

31. *Profundiores igitur, difficilioresque incurrentium quæstionum partes*, quas auctor Capitulorum nec contemnendas, neque necessario adstruendas judicat, aliæ quædam erant ad præcipuum scopum non pertinentes: fortasse quomodo traducatur peccatum originale? quæ sit natura concupiscentiæ? vel aliæ id genus; locus enim iste, factentibus eruditus illorum obscurus est, neque quid sibi velit auctor illorum Capitulorum facile est divinare (b). Hoc unum tamen constat, profundiores illas quæstiones ad gratiam Dei non pertinuisse, ut ex ipsis verbis manifeste apparet. Quamobrem neque Semipelagianis, nec aliis quisquam in antiquis de gratia disputationibus ea clausula ad Augustini auctoritatem elevandam unquam abusus est; primisque, quod sciam, id tentavit Jacobus Arminius, Semipelagianismi in Batavia restitutor, (ut conjectatur P. Macedo in *Scrinio*), cujus exemplum fuisse a viris Catholicis imitatum, permolestè accidit.

(a) De decem Capitulis Epistolæ Cælestini adnexis magna dissensio est inter eruditos. Fuerunt olim a Dionysio Exiguo S. Cælestini epistolæ adjuncta, & a Petro Diacono epist. ad Fulgentium, tum a Petro Damiani in Lib. de *Incarnatione*, & *Gratia* cap. 8. tamquam pars Epistolæ S. Cælestini laudata. Sed ea Cælestino adjudicat bona & melior Criticorum pars, ut Baronius ad ann. 431., Norisius in *Vind. August.* cap. 7., Suarez Proleg. VI. de *Grat.* cap. 1. num. 21., Sirmondus de *Hist. Prædest.*, Gherardus Vossius Lib. I. *Hist. Pel.* c. 3., Philippus Labbeus, Dupinius, alii. Omnium probabilior videtur opinio Quesnelli, qui in notis criticis ad opera S. Leonis putavit; laudata capitula fuisse a

32. Quod si Baronio visum est, quæstiones illas occurrentes eas ipsas esse, quæ de prædestinatione Sanctorum agitantur, ab Ecclesia nondum definitas, id non multum nostra refert; nam aliunde certum est, namquam gravissimum hunc Scriptorem existimasse, liberum cuique esse in iis ab Augustini sententia recedere; immo id sine magno erroris periculo nequaquam fieri posse putavit. *Vileant quæso*, inquit ad an. 49. n. 56., *quanto periculo quidam ex recentioribus, dum in Novatores insurgunt, ut eos confitent, a S. Augustini sententia de prædestinatione recedunt. Hoc periculum, subit Bossuetus (Defense de la Tradition, & des saints Peres Lib. IV. c. 19.) non aliud est, nisi præcipitanti in Semipelagianam hæresim, quemadmodum omnibus fere contigit, qui ab Augustini sententia recedere præsumpserunt. Et alterius idem Baronius in epist. ad Petrum de Villars Archiepisc. Viennensem (T. II. Epist. & Opusc. edit. Romæ 1759. pag. 121.) laudans Clementis VIII. decretum, ut ab Augustini doctrina non recedatur: „Sic plane, inquit, tot Sanctos Pontifices . . . hoc professus suis scriptis esse, atque testatos, Romanam Ecclesiam in iis, quæ spectant ad gratiam, & liberum arbitrium, sequi semper consuevisse S. Augustinum”.*

33. Inst. Innocentius XII. in suo Brevis Lovaniensibus inscripto 6. Feb. 1694. declarat, *profundiores, difficilioresque quæstiones* a Collectore Capitulorum minime definitas, eas ipsas esse, quæ de gratia, & prædestinatione nunc agitantur in scholis. Nam Academiæ Lovaniensi postulanti, ut aliquid de iis pronunciaret, ita respondit: „Ut S. Cælestinus ad Episcopos Galliæ rescripsit, profundiores, difficilioresque partes in materia divini gratiæ quæstionum, quas latius pertractarunt, qui hæreticis restiterunt, sicut non audeamus contemnere, ita non necesse habemus adstruere: nec arbitrari oportuimus, ut in præsens habeatur exactior illa de divinis auxiliis tractatio, quæ a Prædecessoribus nostris Clemente VIII., & Paulo V. instituta fuit: cum ad confutendam Dei gratiam, cujus operi, ac dignationi nihil penitus subtrahendum est, satis sufficere credamus, quidquid Apostolicæ Sedis scripta docuerant &c.” Istæ igitur opiniones in an-

S. Leone, dum Diaconi munere apud Cælestinum fungeretur, compendiose collecta, & S. Prospero tradita, ut his Ecclesiæ Rom. monumentis Semipelagianos tumultuantes in Gallis compesceret. Addit Serrv Lib. IV. *Hist. de Auxiliis* cap. 5. in collectis Mss. non paucis, quibusdam etiam censis totam illam clausulam *Profundiores vero &c.* desiderari.

(b) Fortasse digitus intendebatur ad verba S. Augustini in *L. de dono perseverantia* c. 12., ubi n. 26. ita habet. *Quæstiones operosissimas incidentes enucleate solvere nolui, ne nimium longum opus esset, ubi me aduersus tam perversos testimoniorum ætutorum non adjuvabat auctoritas.*

incipiti' opinandi libertate relictæ sunt; adeoque opus in iis non est, ad Augustini auctoritatem confugere.

54. Resp. Innocentium XII. ea verba, quæ Cælestini esse putavit, usurpasse in sensu accommodatio, ut declararet, nolle se eas controversias definire, de quibus suspendendum esse iudicium censuerat Paulus V.; non quia ea verba eandem omnino causam, sed quia similem spectabant. Nec novum, nec insolens est, ut verba tum Scripturæ, tum SS. PP. ad causas similes, quamvis non easdem, sensu accommodato adhibeantur.

55. Ceterum tantum abest, ut hoc loco voluerit Sanctissimus Pontifex Augustini auctoritatem in his quæstionibus decurrare, quin potius in illo eodem Brevi ipsam magnificentissime prædicavit. Ita enim illud absolvit, Lovanienses Doctores alloquens: „ Profitentes, sicut asseritis, doctrinam „ præclarissimorum Doctõrum Augustini, & Thomæ „ inæ; quorum ille tantæ scientiæ fuit, ut inter „ Magistros optimos, etiam a nostris Prædecesso- „ ribus haberetur, & cujus doctrinam secundum „ eorundem Prædecessorum statuta Romana se- „ quitur, & servat Ecclesia; alter vero mira e- „ ruditione eandem Dei Ecclesiam clarificat, & „ sancta operatione fecundat. Hæc dum Univer- „ sitas vestra doctrinæ duces secuta fuerit, secure „ pugnet contra hostes orthodoxæ fidei, in Ec- „ clesiæ gloriam, & ædificationem ”. Quid, ama- „ bamo, in commendationem nostræ Scholæ Principum, „ Augustini, & Thomæ dici potest illustrius? Vide Norisium in *Vindiciis Augustinianis* c. 8., & Serry Lib. IV. *Hist. de Auxil.* c. 5.

56. Ob. Secundo. Negari non potest, Sancti Augustini libros obscurissimos esse, ut sæpe Delinatore indigeant; sive quod ipse de industria sensus suos occuluerit; sive quod minime felix fuerit in sua mente explicanda. Hujus obscuritatis argumentum est satis clarum, tum difficultas, quam viri docti experiuntur in ejus mentem assequenda: tum lites, quæ hac de re inter Theologos vigent immortales; quælibet enim Schola Augustini totum in ære suo jactat.

57. Resp., Obscuritatem, si quæ est in Augustini libris, a rei, quam tractavit, magnitudine, sublimitate, & difficultate oriri; unde S. Doctor epist. CCIV. ad Valentinum, alias XLVI. hæc quæstionem de Gratia *difficillimam*, & *paucis intelligibilem* vocat; & alibi de *Gratia Christi* cap.

46. *quæstionem ad discernendum sufficientem*: minime vero tribuendam esse ei, quem clarissimum Ecclesiæ lumen oracula Apostolica appellavit. Nam, quo pollebat ingenii acuminis, & infinita sacræ eruditionis copia, de re omnium obscurissima, quantum fieri potest, & dilucide, & luculenter disseruit. Amæ Prosper, Hilarius, Fulgentius, Gregorius, Bernardus, & quotquot consecuti sunt Ecclesiæ Patres, eum ut Magistrum selegisserunt, si tanta obscuritate laboraret? Amæ Romani Pontifices, & integræ Synodi non aliis,

quam ipsius verbis dogmata fidei expressissent, ita ut fuerit os, & lingua Ecclesiæ merito nuncupatus, si veluti totidem Thebanæ Spinghis oraculum ea invenissent? Omnes istos cœcutisse dicendum est, si hominem sibi producere elegissent, qui non minus, quam Heraclitus ille Ephesius *σκαυτερός tenebrosus* appellari posset.

58. Theologorum vero discordiæ de mente Augustini non ipsius obscuritati, sed quorundam litigantium arti tribuendæ sunt; qua fit, ut S. Doctor volens nolens per vim, & per machinas ad contrarias partes trahatur. Non ita agit Molina, qui sibi Augustinum nulla ratione favere & aperte vidit, & ingenue confessus fuit.

59. Ceterum si hoc argumentum valet, vide quo serpat: primo & Sanctos Patres alios, Prosperum, Fulgentium, Gregorium M., Bernardum, Angelicum, eodem obscuritatis vitio ubivis laborare dicendum erit; quandoquidem & ipsi a diversarum sectarum, vel Scholarum hominibus ad diversas partes trahuntur. Tum postea obscurum esse dicemus S. Paulum, de cujus mente, non minus quam de Augustini sententia disputatur; ac denique vel ipsas Pontificum, & Conciliorum dogmaticas definitiones obscuritatis accusabimus, cum etiam de genuino earundem sensu in hac materia lites vigeant immortales.

40. Inst. S. Doctor Lib. I. *Retract.* cap. 25. se imparè fuisse fatetur explanationi epistolæ S. Pauli ad Romanos ac proinde manum ab ea se retraxisse dicit, *ipsius operis magnitudine ac labore deterritus*; atqui tamen in ea epistola totum gratiæ mysterium præcipue continetur. Cap. etiam 18. inquit: *In Scripturis exponendis tyrocinium meum sub tantæ sarcinæ mole succubuit*: obscuritas ergo, quæ in hoc Sancto Doctore invenitur, ipsius imbecillitati tribuenda est.

41. Resp. Id contigisse S. Augustino ante Pelagianæ hæreseos epocham, cum adhuc junior esset, neque mysteria gratiæ profundius edoctus; quapropter quædam tunc minus accurate dicta in laud. *Retract.* loco clarius explicavit. Ceterum quamquam aliis curis distentus opus intermissum explanationis epistolæ ad Romanos nunquam absolvit, ita tamen Ecclesiæ doctrinam, totamque gratiæ æconomiam potissimum ex Apostolo Paulo exposuit, ut Bela, Florus, Victor Tripolitanus, alique potuerint integros, & omnibus numeris absolutos Commentarios ex Augustini fontibus derivare. Sed operæ pretium est audire Martini V. Summi Pontificis oraculum in *Serm. Transl. Corporis S. Monicæ*. „ Quicumque, ait, de Christo, & de religione aliquid sapient, omnibus „ in ore erat Augustinus, ut nihil penè ex sacris „ litteris possit, nisi eo duce intelligi, nihil nisi „ eo interprete explicari “.

42. Obj. tertio. S. Augustinus ipse non semel hunc statuit Canonem: „ ut quorumlibet disputatio- „ nes, quamvis catholicorum, & laudatorum „ hominum veluti scripturas canonicas non ha- „ „ bea-

„beamus, ut nobis non liceat, salva honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare, atque respicere, si forte invenerimus, quod aliter senserint, quam veritas habet, divino adjutorio, vel ab aliis intellecta, vel a nobis. Talis ego sum, *adlit*, in scriptis aliorum, tales volo esse intellectores meorum“. Ita in epist. CXLVIII. alias CXI. Vid. etiam epist. LXXXI., alias XIX. Immo in hac ipsa materia de gratia: *Neminem velim, inquit de Dono persev.* cap. 19., sic amplecti omnia mea, ut me sequatur, nisi in iis, in quibus me non errasse perspexerit.

43. Resp. hunc Augustini canonem tam verum esse, quam quod maxime, uti aliquem SS. Patrum quidpiam humani passum esse, & cespitasse constiterit; non autem contra, quando eorum doctrina communi Ecclesiæ suffragio, ut veritati omnino consona probata est, immo tanquam regula, & norma in iis ipsis quæstionibus proposita. Jam vero dicant, si audent adversarii, Augustinum de gratia disputantem a vero exorbitasse; si audent inquam, cum Deus eum elegerit hæresis Pelagianæ oppugnatorem, & debellatorem; cum ejus doctrinam omnes catholici orbis Præsules, Præsulumque Conventus suam fecerint: cum deum veluti communibus suffragiis Doctor gratiæ habitus sit. Videant, utrum possit S. Augustinus erroris suspicione infamari, quin infamia in totam Ecclesiam dimanet.

44. Obj. ult. Hihil solemnius Bajani, & Jansenistis, quam Augustini auctoritatem supra omnes extollere, primumque ei locum post Scriptores Canonicos concedere. Quare ad compescendam eorum audaciam Alexander VIII. hanc propositionem sacro obelo confixit: „Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere, & docere, non respiciendo ad ullam Pontificis Bullam“. Calvinus etiam; atque Lutheri illa vox erat: *Augustinus totus est meus*.

45. Resp. eos plane ridiculos esse, qui quidquid a Bajo, vel Jansenio dictum fuit, veluti ma-

li corvi malum ovum indiscriminatim, & sine ullo delectu execrantur. Numquam tam verus fuit Jansenius, aut Bajus, quam cum Augustini potissimum auctoritati, post sacras litteras, & Ecclesiæ oracula, in controversia de gratia adhærendum esse contendunt. Quod si postea ejus patrocinio incaute ipsi, & alii abusi sunt ad suos errores confirmandos, id eis vitio verti debet, non minus ac iis, qui sacris Scripturis eadem perversitate abutuntur: & horum audaciam dumtaxat Alexander VIII. compescere voluit. Itaque ad S. Pontificis mentem abusus resecentur, sed S. Augustini auctoritas suo loco consistat. Apposite ad rem nostram inquit Facundus Hermianensis in Libro contra Mociannum: „Quid in hoc miremur? Neque enim melius potuit loqui Augustinus, quam quom Prophætæ, quam Evangelistæ, quam Apostoli, quorum verbis similiter inde intellectis, tam multi hæretici suos defendere conantur errores“.

PROPOSITIO II.

S. Augustinus contra Pelagianos, ac Semipelagianos pro Christi Gratia decertans a veteri Ecclesiæ traditione nunquam recessit (a).

46. **P**rob. Nulla esse potest major Religionis pestis, quam novitas; quamobrem ipsas profanas vocum novitates vitandas esse Apostolus olim Timotheum monebat I. ad Tim. VI. 20. Sed ab hoc tam pernicioso vitio quamlongissime semper abfuit S. Augustinus, potissimum vero in diuturnis illis, quas cum Pelagianis habuit, concertationibus. Et quidem ipse S. Doctor ab hac sibi impacta calumnia se pluries liberavit, Sanctorum Ambrosii, Cypriani, Gregorii Nazianzeni, Chrysostomi, aliorumque suffragiis in medium adductis (Confer Lib. de dono persev., Lib. II. Operis imperfecti cap. 57. &c.) tum præcipue consideratis publicis Ecclesiæ precibus, quibus communis Christianorum fides continetur.

47. Secundo. Tantum abest, ut aliqua novitatis

(a) Hæc propositio est contra nonnullos recentiores, qui antiquam Semipelagianorum crambem recoquentes, Augustinum novitatis accusare non verentur, quasi veteri via relicta, novam in materia gratiæ semitam calcaverit. Ita Jac. Arminius, Hugo Grotius, & ex Remonstrantium grege plerique alii, quibus accedere visus est Richardus Simonius, vir quidem Catholicus, sed in Semipelagianismum nimis propensus. Omnes autem modestæ cancellos prætergressus est Joannes Lannojus in suo opere posthumo a Clemente XI. natalitibus tenebris damnato, cui titulus est: *Véritable Tradition de l'Eglise sur la prédestination, & la Grace*; si tamen hoc impudentissimum opus Lannoji factus fuit, de quo nonnulli dubitarent, suspicantes aliquem alium sub Lannoji larva latere. Hinc ansam sumpserunt nonnulli Heterodoxi, Ecclesiam variationis in dogmatibus fidei accusandi; quasi Augu-

stini vestigia sequentes ab antiqua priorum sæculorum traditione recesserint. Ita Jac. Basnagius in *Hist. Eccl.* Lib. XXIV. cap. 4. & Jo. Clericus auctor libri, cui titulus est: *Sentimens de quelques Théologiens de Hollande sur l'Histoire Critique du Vieux Testament*. Quibus incaute pollicem pressit inter alios quidam Molinista, scriptor operis gallici, cujus hæc inscriptio est: *Le Molinisme sentiment théologique le plus ancien, le plus sur, & le plus raisonnable* p. 108. De quibus omnibus illud repeti potest, quod S. Prosper contra Collatorem cap. 21. dicebat: *Præcivum in doctrina ecclesiastica curam rabido ore discernunt, creduntque, se cuncta auctoritatum munimina posse convellere, si hanc pastoralis spectate validissimam turrim crebra Pelagianis arietis illusione pulsaverint... Nec enim possunt alia dicere, quam quæ damnatorum querelis, & procacissimi Juliani sunt vulgata convictis &c.*

tis suspitione apud Catholicos unquam laboraverit S. Pater, quin potius teste S. Hieronymo ab omnibus habitus fuit, veluti antiquæ restaurator, & defensor fidei. *Macte virtute*, inquit Augustinum alloquens episc. ad Giesiphontem, *in orbe celebraris. Catholici te conditoris antiquæ rarsum fidei venerantur, atque suspiciunt, & quod signum majoris gloriæ est, omnes hæretici detestantur.*

48. Tertio S. Cælestinus cum audisset, Semipelagianos in Gallia Augustini jam defuncti manibus procaciter insultare, ejusdem vindicias suscepit; & scribens ad Episcopos Galliæ: *Desinat*, inquit, *novitas incessere vetustatem*: quibus verbis Augustini doctrinam antiquam Ecclesiæ doctrinam appellat, contrariam vero novitatem.

49. Quarto. Gemina fere habet Gelasius in epist. ad Episcopos per Picenum, in qua graviter corripiendum esse jubet quendam miserabilem senem, nomine Senecam, Pelagianæ hæreseos restauratorem, quod *beatæ memoriæ Hieronymum, & Augustinum ecclesiasticorum luminum magistrorum lacerare contuleret.*

50. Plura alia hujusmodi testimonia afferri possent; sed omnium instar sunt verba S. Fulgentii Lib. II. *De veritate Prædest.*, & *Gratiæ* cap. 18. ubi de Augustini doctrina circa gratiam ita concludit. „ Hæc itaque catholicorum Patrum Apostolicis institutionibus tradita permanet in Ecclesiis sine aliqua dubitatione doctrina, quam Græci, Latiniq; Pontifices Sancti Spiritus infusione firmati, uno, atque indissociabili semper tenere consensu.

51. Obj. primo. Novam fuisse S. Augustini doctrinam, satis manifeste indicant turbæ illæ, quæ statim ac illa apparuit, in toto ferme orbe catholico excitatæ sunt. Nam in Africa turbati sunt Monachi Adrumetini, & Vitalis Carthaginensis, in Gallia Massilienses, Lirinenses, & plures alii, in Italia Presbyteri quidam Genuenses (a).

52. Resp. has turbas non Augustini doctrinæ tribuendas esse, quod aliqui parum modeste fecerunt; sed vel præviæ aliorum intelligentiæ, vel nonnullorum in erroribus contumaciæ. Et si ita ratiocinari liceret, omni plane Ecclesiæ dogmata in Conciliis definita possent novitatis insinulari, quia eorum occasione semper maximè in Ecclesia turbæ ab hæreticis excitatæ fuere; & errantes perpetuo conati sunt, non minus quam Semipelagianis, *obstantionem suam vetustate defendere*, ut ait S. Prosper in epist. ad S. Augustinum num.

5. Sed operæ pretium est singula breviter expendere.

55. Et primo turbas aliquas fuisse in Monasterio Adrumetino excitatas ex lectione celeberrimæ epistolæ Sancti Augustini ad Sixtum, minime inficior, sed, ut refert Valentinus Cænobiarcho epist. CCXVI. ad August., quo nemo melius totius rei gestæ causam noscere potuit, non nisi quidam Monachi, *imperiti, ignari, curiosi, non intelligentes, per rusticitatem suam* contra Augustinum commoti sunt (his eos titulis Valentinus compellat). Non diu tamen hæc turbæ durarunt, sed concubitratis a Sancto Augustino duobus libris *de Gratia, & libero arbitrio, & de Correptione, & Gratia*, res ad pristinam tranquillitatem redierunt. De his turbis vid. supra Dist. III. c. 1. Vitalem pariter Carthaginensem S. Doctor ab errore Pelagianis, in quem incaute delapsus fuerat, feliciter ad sanitatem reduxit, data ad eum epist. CCXVII., alias CXII., in qua 12. sententiis totam de gratia doctrinam breviter complexus est.

54. Majores quidem, & diuturniores fuere Galbrum motus, Massiliæ præsertim excitati, ubi nec pauci, nec solo capite censi, Augustini dogmata, veluti antiquæ SS. PP. Fidei contraria, palam aversabantur. Sed quoniam in hac controversia fallerentur, tandem rerum monstravit eventus. Nam S. Cælestinus eos, ut *Novatores*, corripiendos esse mandavit, Augustinum vero, ut veteris doctrinæ assertorem defendendum: *Desinat novitas incessere vetustatem*. Et iterum: *Augustinum sanctæ recordationis virum ... nunquam sinistrae suspicionis saltem rumor aspersit ... Bene de eo omnes in communi senserunt, utpote qui ubique cunctis & amoris fuerit, & honoris. Unde restitendum talibus, quos male crescere videmus.* Vid. S. Prosper *Contra Collatorem* cap. 21. Gelasius etiam Papa Cassiani, Fausti, & Gemadii opera Apostolico stigmatè inussit (b). Et tandem peremptorium liscæ dissidiis finem attulit Synodus Arausiana II., editis 25. canonibus, quibus propriis ipsius verbis Augustini doctrina consecrata est, & Semipelagianorum error damnatus.

55. Demum Genuenses Presbyteri Camillus, & Theodorus, non tam turbati videntur fuisse ex Augustini doctrina, quasi in contrario versarentur errore, quam excitati desiderio magis in Augustiniana schola proficiendi, quapropter nonnullas difficultates Prospero exposuerunt, ut illis explanatis tenacius Augustino adhærerent.

56. Obj. secundo. Sanct. Prosper, quamquam

ju-

(a) Ad has turbas digitum intendebat Molina cum in *Concordia* qu. 23. art. 4. & 5. disp. 1. membro ult. ita scripsit: Augustini doctrina plurimos ex Fidelibus, præsertim ex his, qui in Gallia morabantur, non solum indoctos, sed etiam doctos mirum in modum turbavit, ne dicam illius occasione salutem eorum fuisse periclitatam. Latius hanc criminationem prosecutus est Luvinojus in libro supra memorato.

(b) Quis æquo animo ferat hæc Joann. Mariana verba, qui Lib. III. *De morte, & immortalitate* cap. 6. *Vide*, inquit, *quæ a Cassiano dicta sunt omnia de gratia, & libero arbitrio, a viris eruditissimis nostris atque defendi quasi pretati consona, neque deflecta a fidei regula sancta.* Non ita censuit S. Gelasius Papa.

juratus Augustini discipulus, non potuit tamen non fateri, illius doctrinam esse novam. Ita enim Magistrum alldquitur in sua epist. ad Augustinum n. 8.: „ Illud enim qualiter diluatur, quæsumus p. „ tenter insipientiam nostram ferendo, demon- „ stres; quod retractatis priorum hac de re opi- „ nionibus, pene omnium par invenitur, & una „ sententia, qua propositum, & prædestinationem „ Dei secundum præscientiam receperunt &c. ”: nedum ergo nova, sed priorum sententiis opposita erat Sancti Augustini doctrina.

57. Confirm. Sanctus Augustinus Prospero respondens de *Prædest. Sanctorum* cap. 4. videtur minime inficiari, doctrinam suam esse novam; immo sibi a Deo revelatam, inquit enim: *Quam mihi Deus in hac questione solvenda ... revelavit; & rursus cap. 14. Quid opus est, ut eorum scrutemur Opuscula, qui priusquam ista hæresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad solvendum questione versari? &c.*

58. Resp. ibi S. Prosperum non suam opinionem, sed Massiliensium objectiones exponere, quibus diluendis Augustini opem exposcit; & mirum est, potuisse viris etiam doctis, & gravibus hoc loco factum fieri (a), cum luce meridiana clarius appareat tum ex contextu, tum ex aliis S. Prosperi operibus, nonnisi ex Semi-pelagianorum mente ea verba esse prolata. Quomodo enim Prosper Augustino novitatem exprobrasset, cum totus semper fuerit, ut hanc novitatis calumniam a Magistro suo depelleret?

59. Ad confirmationem, clarum est, S. Augustinum primo loco, nomine revelationis nihil aliud intelligere, quam rectam Scripturarum interpretationem; inquit enim, se *Apostolico testimonio fuisse convictum, cum de hac re aliter saperet, quam ipsi Deus in hac questione solvenda revelavit, hoc est manifestavit.*

60. In alio vero loco hoc solum vult, questionem illam, de qua cum Pelagianis agebat, non fuisse a veteribus fuse ac data opera agitatam. Ceterum suam sententiam esse ipsis omnino conformem sextentis in locis demonstravit, tum adductis eorum testimoniis, tum examinatis communibus Ecclesiæ precibus. Hinc fidenter aliquando dicebat Lib. II. *Operis imperfecti* cap. 57. *Si in Concilio sederent Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Gregorius, Basilus, Jo. Constantinopolitanus, ut alios taceam ... ipsi contra dogmata ve-*

stra clamant, ipsi scriptis suis scripta vestra condemnant; & alibi Lib. VI. cap. 21. Meus præceptor est Cyprianus ... meus est præceptor Ambrosius &c.

61. Inst. S. Augustinus græce non callebat; contra autem ejus adversarii, Julianus præcipue, erant græcæ linguæ peritissimi; cum vero tunc temporis Ecclesia Græca magna doctrinæ laude floreret, facile potuit Augustinus antiquam semitam ignorare, quam ejus adversarii videbant.

62. Resp. S. Augustinum græcum idioma caluisse, quantum satis erat ad veteres Patres intelligendos; unde sæpe Gregorius, Basilium, Chrysostomum, aliosque laudabat. Immo tantum in ea quoque parte valebat, ut potuerit aliquando Julianum pinguis erroris redarguere, & ad silentium cogere. Cum enim Julianus vel inscite, vel malitiose voce latina *plures* a S. Paulo adhibita Rom. V. 15. uteretur, quæ æquivoca est ad significandos vel multos *absolute*, vel majorem numerum *comparative*, S. Augustinus ad græcos fontes recurrens, non *pronunciat plures*, inquit, *sed multos. Græce locutus est, πολλοί; dixit non πλείους; lege, & tace.* Nec semel id fecit Augustinus, sed multoties, ut ostendit Bossuetus *Defense de la Tradition*. Lib. VII. c. 5. Quamquam si etiam S. Doctor Græcos Patres non vidisset, ex communibus tamen Ecclesiæ precibus de antiqua Traditione certus esset (b).

63. Obj. ult. Augustinum novam semitam calcasse in mysterio Gratiæ explicando, visum est pluribus viris Catholicis, qui propterea sibi religioni minime duxerunt ab eo recedere. Inter illos recensentur Claudius Sanctesius, Ambrosius Catharinus, Petrus Auratus, Albertus Pighius (c), Stapletonius & Card. Sadoletus.

64. Resp. hos, & paucos quosdam Augustini minus æquos æstimatores male apud ceteros, hac potissimum de causa semper audivisse. Iis opponimus spissam veluti nubem aliorum, qui maximi semper, ut decet, Augustini doctrinam fecerunt. Opponimus Pontifices numero plus quam 30., qui S. Doctorem supra ceteros omnes Sanctos Patres, sive Latinos, sive græcos extulerunt, & præconiis exornarunt. Opponimus Concilia, præcipue Arausicanum, & Tridentinum, quæ sua decreta contra Pelagianos, & Prædestinatianos ipsis Augustini verbis proposuerunt. Opponimus uno verbo totam Ecclesiam, cujus os, & lingua me-
ri-

(a) Hallucinatus est in hac re Tournelius. De *Prædestinatione*, & ante eum Joann. Martinez de Ripalda Tomo III. De *ente supernaturali* Disput. 23., num 84. Contra hunc postremum prodit liber, cui titulus: *Vulpes captæ per Theologos S. Facultatis Academiæ Lovaniensis*. Decreto Sac. Congreg. die 23. Aprilis 1654. prohibitus, in quo tam crassus error ei inurbanus exprobat.

(b) Bossuetus dans l' *Instr. sur la version du N. T. de Trevoux* Tom. II. Opp. p. 473. edit. Paris. 1743. o-

stendit, etiam sine profunda linguarum Orientalium cognitione posse antiquam Ecclesiæ doctrinam, & traditionem perfecte cognosci, additque hanc linguarum scientiam homines plerumque reddere magis vanos, quam sapientes, & prudentes: *qui rend ordinairement les hommes vains plutot, que sages, & judicieux.*

(c) Academia Lovaniensis in sua *Censura* an. 1587. Albertum Pighium vocat *factorem, & socium Semi-pelagianorum.*

rito fuit S. Augustinus appellatus sup. n. 16., quæ omnia vel ignorasse, vel nihili fecisse Augustini detractores, mirandum, ac dolendum est.

PROPOSITIO III.

*Sanctus Augustinus contra Pelagianos, ac Semipelagianos de gratia disputans, excessus in-
simulari non potest (a).*

65. **P**rob. primo. S. Augustini doctrina de gratia fuit a Summis Pontificibus, a Conciliis, a tota Ecclesia unanimi calculo semper recepta, & probata. *Noverint*, inquit Sanct. Prosper ep. ad Rufinum cap. 5. de Semipelagianis loquens, *qui occultis susurrationibus* (ut etiam nostro ævo quidam solent) August. „ obloquebantur, nove-
„ rint Romanam, Africanamque Ecclesiam, & per
„ omnes mundi partes universos promissionis filios
„ cum doctrina hujus viri, sicut in tota fide, ita
„ in gratiæ confessione congruere”. Uterius, ut vidimus supra n. 16. S. Pontifex Hormidas quid de libero arbitrio, non minus quam de Gratia, Romana, *illegitima Catholica sequatur Ecclesia, ex libris Sancti Augustini cognosci posse*, dicebat; & Ecclesia ipsa Synodi Atracianæ decreta de gratia, & libero arbitrio ipsissimis Augustini verbis expressa probavit; Synodus autem Tridentina, ut recte Petavus observat *de opere sex dierum* Lib. IV. c. 5. n. 9. post Canonice Scripturas, *ab Augustino, tamquam a fonte & sentiendi de libero arbitrio formam, & loquendi regulam accepit*. At vero neque Augustini doctrinam omnino adoptasset, multoque minus ejusdem verbis ad fidei dogmata condenda usa fuisset Ecclesia, si aliquid minus accuratum, aut disputationis fervore, per anxiam & emphasim prolatum invenisset.

66. Præterea cum hunc ipsum excessum Semipelagiani Augustino exprobrarent, S. Cælestinus Roman. Pontif. eos corripiendos esse præcepit; auctor vero Capitulorum ejusdem Cælestini epistolæ adnexorum productis Ecclesiæ Romanæ, & Africanæ authenticis documentis hanc objectionem omnino exsufflavit; & dissipavit. Ita enim exorditur: *Quia nonnulli, qui catholico nomine gloriantur ... piissimis disputatoribus obviare præsumunt .. & Magistris nostris* (Augustino, ejusque disci-

pulis) *tanquam necessarium molum excesserint, obloquuntur &c.* Et postea quid in hac materia credendum ab omnibus sit, decem capitulis exponit, quæ non nisi Augustini doctrinam ab Ecclesia adoptatam, ac propriis ejusdem verbis expressam comprehendunt. Non igitur licet, iterum S. Doctorem excessus accusare, postquam jam ab initio reprehensi, & refutati sunt, qui id primo tentarunt.

67. Accedit, quod Augustinus ipse hanc sibi a Juliano impactam calumniam eruditè pro more suo, & invictè excussit, ut videre est in Lib. II. *de nuptiis, & concupisc.* cap. 5. At vero ea erat humilitate Augustinus, ut quando in nonnullis aliis materiis se minus accurate locutum fuisse deprehendit, spongiam adhibere non erubuerit, ut patet ex duobus ipsius libris *Retractionum*, in quibus plurima quidem inveniuntur, aut retractata, aut clarius explicata, quæ contra Manichæos ante Pelagianæ hæresis ortum ipsi minus caute ex calamo exciderant, nihil autem proorsus ex iis, quæ contra Pelagianos tam multa pro gratiæ defensione scripsit, si duo levissima excipias, & quæ ad rem nostram non faciunt; scilicet librum, quem Sixto Pontifici adscripserat, Pelagii fidem secutus, Sexto Philosopho tribuendum esse cognovit; & nomen aliquod tanquam certum posuit, cum esset incertum Lib. II. *Retractionum* c. 42. & c. 65.

68. Demum diligentè & accuratè Sanct. Augustini testes non paucos, eosque gravissimos afferre possumus. Agatho R. P. cum vocat *Doctorem præstantissimum, & veritatis præulentissimum prædicatorem* in epist., quæ extat Act. 4. Synodi VI. Julianus Pomerius ipsum laudat tanquam *in revincendis hæreticis circumspectum* Lib. III. *de vita contemplat.* cap. 14. Cassiodorus Sæc. VI. scriptor „ Augustinus, inquit Præf. Comment. „ in Ps., litterarum omnium magister egregius, „ & quod in ubertate rerum est, cautissimus „ disputator. Decurrit quippe tanquam fons purissimus, nulla fæce pollutus, sed in integritate „ te fidei perseverans, nescit hæreticis dare, ne „ de se possint aliqua colluctatione defendere. *Totus Catholicus, totus orthodoxus invenitur*”. S. Remigius Augustinum locutum fuisse dicit *juxta Scripturæ veritatem, & præcedentium Patrum venerandam auctoritatem* (de tribus epist. cap. 4.) &

(a) Hæc propositio est contra plures recentiores, qui Augustini auctoritate pressi, ejusdem verba, utpote per excessum prolata, emollienda esse dicunt, quæ via communissima est Molinistis, ut Augustinum suæ Scholæ concilient. P. Annatus Lib. VIII. sui Augustini cap. 2. ipsum *excessisse dicit lineas necessariæ veritatis, ut sit nimia quædam severitas, & iniqua vexatio, que medium illud, in quo veritas sedet, transgredi jubet, si præeat Augustinus*. P. autem Adamus in eno Calvino destructo hunc capiti 7. præfigit titulum: *S. Augustinum permisisse se nimium abripi æstu disputationis contra Pelagianos, & longius quam volebat, prætergressum*

esse; alibi enim ipsum vocare ausus est: L' Africain échauffé, le Docteur bouillant. Fuit autem castigatus quondam libello, cui titulus: *Defense de S. Augustin contre les erreurs, les calomnies, & les invectives scandaleuses &c.* Idem crimen Augustino impingunt Hugo Grotius *Hist. Belg.* Lib. XIII. p. 551. Desid. Erasmus Præf. in S. Hilarium, & alibi (quamquam in Præf. ad Libros *De Civitate Dei* melius de S. Augustino sentiens, quæ prius male de ipso scripserat, corrigere visus est), Jo. Martinonis in *Anti-Jansenio* Sect. 6. n. 64., Stephanus De Camps, aliique.

& Lupus Servatus Quæst. II. n. 52. Sanct. Doctoris librum de dono perseverantiæ, quem moderni critici præ cæcis excessus accensare solent, *exactissimum* appellat. Confer Natalem Alexandrum Sæc. V. cap. 4. art. 5. §. 11.

69. Obj. primo. Non est insolens, ut SS. Patres, etiam cautiore, æstu disputationis abrepti, ita unum errorem impugnaverint, ut in alium oppositum deflectere visi sint. Ita accidisse etiam S. Augustino testes sunt omni exceptione majores SS. Thomas, & Bonaventura, quorum alter Quæst. V. de malo art. 2. explicans aliquod testimonium S. Fulgentii in libro de Fide ad Petrum (quem librum esse Augustini Angelicus Doctor putabat) dicit, nomen *supplicii* ab Augustino adhibitum ad explicandam pœnam parvulorum sine Baptismo decedentium, esse *accipiendum large*, ut ponatur species pro genere. S. autem Bonaventura illud ipsum testimonium expendens, & similiter putans esse S. Augustini, *plus dixit*, inquit, *minus volens intelligi*, in Lib. II. Sent. Dist. 55. qu. 2. art. 2. ergo &c.

70. Resp. Quamquam concedatur, aliquos ex SS. Patribus æstu disputationis abreptos, ita unum errorem cœstituisse, ut in alterum oppositum declinare viderentur, quando hic secundus nondum erat exortus, non tamen quando veritatem catholicam a duobus sibi contrariis hæresibus oppugnatis defendebant. Unde sequitur, id minime contigisse S. Augustino, quando disputavit cum Pelagianis: tunc enim adhuc supererant Manichæi, contra quos liberum arbitrium defendere cogebatur, quo fiebat, ut quasi inter saxum, & sacrum positus cautissime incedere deberet, ne scilicet, si plusquam par est, gratiæ tribueret, læsis arbitrii viribus, triumpharent Manichæi, & contra victoriam canerent Pelagiani, si viribus liberi arbitrii nimium concederetur.

71. Hoc vidit S. Augustinus ipse, ac propterea unumquemque monitum voluit Lib. IV. ad Bonifacium cap. 5., *ut sic declinet Manichæum, ne se inclinet in Pelagium, rursusque ita se sejungat a Pelagianis, ne se conjungat Manichæis*. Hinc Sanct. Thomas, utpote in operibus S. Augustini diligentissime versatus, observavit in Præf. ad Opusc. contra Græcos, aliqua S. Augustino minus accurate excidisse, dum contra Manichæos di-

sputaret, *quæ in sui defensionem erroris assumpserunt Pelagiani*; quia scilicet, quando Augustinus in initio Manichæos exagitabat, nondum Pelagiana hæresis eruperat. Sed postea nihil addit Angelicus, quo vel leviter indigetetur, simile quid ipsi accidisse, cum adversus Pelagianos disputaret (a), quia videlicet tunc intra duas contrarias hæreses positus, quasi intra oppositos scopulos, *cautissimus disputator* incedere debebat.

72. Quod vero adversarii addunt ex SS. Thomas, & Bonaventura, ad hanc de gratia materiam non spectat, sed ad pœnam parvulorum, in qua si etiam Augustinus excessisset, non posset inde colligi, excessisse quoque, dum agebat de gratia, propter discrimen jam allatum; quia ita cum Pelagianis de peccato originali, ejusque pœna disputabat, ut ex altera adversarios nullos haberet. Ulterius adhuc sub iudice lis est, an sententia SS. Augustini, Fulgentii, aliorumque plurimorum tum veterum Patrum, tum recentiorum Theologorum de sensibili pœna ignis infantibus sine Baptismo decedentibus inflictâ, excessus, & erroris accusari possit, an potius contra, ut omnino vera, & Scripturis, ac Conciliis maxime consentanea haberi debeat. Vide nostrum Tom. IV. Sect. III. Diss. III. cap. 8. Tandem modo certum omnibus est, librum de fide ad Petrum non Augustini esse, sed Fulgentii, ac propterea excessus, seu potius exaggerationis nota, quam allato illius libri testimonio SS. Thomas, & Bonaventura imitant, non in Augustinum cadit, sed in Fulgentium.

73. Inst. Non pauci, nec infimi subsellii Theologi Augustinum excessus accusant. Cajetanus in I. Part. S. Thomæ qu. 70. art. 5. *Quando contra Averroem*, inquit, *erat sermo, fas erat declinare, ut Augustinus contra Pelagianos facit*. Sixtus Senensis in Præf. Lib. V. Biblioth. Sanctæ Augustinum ait, *minus interdum tribuere, quam par sit, liberæ hominis voluntati*. Genebrardus etiam alicubi testatur, ipsum fuisse *interdum iniquiorem libero arbitrio*. Idem non pauci alii.

74. Resp. Istos omnes minus considerate ita de maximo Ecclesiæ Doctore scripsisse, quibus satis est Sanct. Hormisdam Pontif. opponere, qui in epist. ad Possessorem aperte declarat: „ de arbitrio „ libero, & gratia Dei, quid Romana, hoc est „ Catholica „ sequatur „ & servet Ecclesiæ, ex va-

„ riis

(a) Falluntur oppido Constantinus Roncaglia animadvers. in Nat. Alexandrum Sæc. V. cap. 4. art. 3. §. 11. & P. Claudius la Croix Theol. Moral. Tom. I. n. 212. dum testimonium S. Thomæ proferunt, quasi ita prosequatur: *E contra dum oppugnat Pelagianos, videtur libertatem evertere*; cum nihil tale habeat Angelicus Doctor. Immo expresse observat, S. Patres cautius fuisse loentos, postquam hæreses exortæ fuerunt, & singillatim exempla affert S. Augustini, qui exorta hæresi Pelagiana cautius de liberi arbitrii viribus locutus est: inquit enim in proœmio Opusc. I. contr. errores Græcorum: *Errores circa Fidem exorti occasione de-*

derunt SS. Ecclesiæ Doctoribus, ut ea, quæ sunt fidei, majori circumspectione traderent ad eliminandos errores exortos, sicut patet quod S. Doctores, qui fuerunt ante errorem Arii, non ita expresse locuti sunt de unitate divinæ essentie, sicut Doctores sequentes; & simile de aliis contingit erroribus, quod non solum in diversis Doctoribus, sed in uno egregio Doctore Augustino expresse apparet: nam in suis libris, quos post exortam hæresim Pelagianorum edidit, cautius locutus est de potestate arbitrii, quam in libris, quos edidit ante prædictæ hæresis ortum.

„riis libris Beati Augustini, & maxime ad Pro-
„sperum, & Hilarium abunde posse cognosci”.
Quod si recentiorum Theologorum auctoritate pu-
gnandum esset, paucis Augustini detractoribus in-
tegram plane aliorum phalangem opponere posse-
mus, qui ipsum pro meritis laudibus usque ad si-
dera extulerunt. Vid. Witsasse Tomo I. qu. 12.
art. 1. Sect. 2. prob. 5.

75. Obj. secundo. Augustinus contra Pelagianos
de gratia disputans, ab iis opinionibus recessit,
quibus antea ipse adhærebat; atqui id tribui non
potest, nisi disputationis fervori, quo abreptus lon-
gius ferebatur, quam deceret, aut vellet. Vel for-
tasse etiam id egit, ut ita facilius errantes Pel-
agianos ad veritatem reduceret, sicuti qui incurva-
tum ramum ad rectam lineam redigere vult, in
oppositam partem inflectere solet. Hinc Critici non
pauci putant Augustini doctrinam, & mentem mul-
to rectius colligi ex iis libris, quos ante exortam
Pelagianorum hæresim præcato animo conscripsit,
quam ex aliis subsequentibus, quos in contentio-
nis æstu exaravit. Ita Grotius *Hist. Belg. Lib.*
XVII. Richard. Simonius *Hist. Critiq. des com-*
ment. &c.

76. Resp., Augustinum pæniotia nonnunquam
recantata suas opiniones mutasse, sed proficiendo,
erroribus nempe depositis, in quos humana infir-
mitate aliquando & ipse lapsus est, quod multis
exemplis ex duobus *Retractationum* libris ostendi
posset. Sed quantum, ad rem nostram attinet, a-
cute pro more suo observavit Bossuetus *Def. de*
la Trad. Lib. VI. cap. 10. & seq., quatuor veluti
status S. Augustini distinguendos esse.

77. Primus est statim post ejus conversionem,
in quo difficili hac quæstione ne quidem exami-
nata, communibus Ecclesiæ precibus sufficienter
edoctus, recte, saneque de gratiæ necessitate, gra-
tuitate, & efficacia sentiebat, quo patet vel ex il-
lis solis verbis, quæ in *Soliloquiis* non multo post
conversionem suam elucubratis habet *Lib. I. cap.*
n. 2.: *Præstat mihi penitentiam, ut bene te rogem,*
deinde ut me agam dignum, quem exaudias;
postremo ut liberes, quibus nihil luculentius pro
gratiæ commendatione desiderari potest.

78. Alter Augustini status fuit, cum expositionem
Epistolæ ad Romanos auspicatus, re non ma-
ture discussa, in errorem incidit, putans fidem,
qua cetera impetrantur, non esse donum Dei, quia
ut ipse fatetur *de prædest. Sanctorum cap. 5.*,
non tunc diligentius quæsierat, nec adhuc inveni-
erat, qualis sit electio gratiæ.

79. Non diu tamen in hoc erroris statu mora-
tus est, sed sui Episcopatus initio, occasione ali-
quarum quæstionum sibi a Simpliciano Mediolan.
Antisteite propositarum, re maturius perpensa, ad

veram, & Catholicam de gratiæ sententiam perve-
nit, & hic tertius fuit Augustini status ante hære-
sis Pelagianæ epocham.

80. Quartus demum ille est, in quo S. Doctor
Pelagianæ hæresi exorta majorem hanc quæstioni
operam dedit, tantumque Deo miserante profecit,
ut unanimi omnium suffragio fuerit Antesignanus
catholicæ militiæ constitutus, quo duce, ut inquit
S. Prosper in *Lib. advers. Collatorem*, *siginti*
annorum spatio Catholicæ acies duxit, & vic-
cit. Hinc tantum abest, ut ex his mutationibus
Augustinus possit excessus accusari in postremis li-
bris ab eo elucubratis, ut potius veram, & accu-
ratam ipsius doctrinam non nisi ex illis haurire de-
beamus. Nam de se ipso non minus ingenue, quam
humiliter dicebat *de dono persever. cap. 21.*: *Pro-*
ficienter me existimo Deo miserante scripsisse,
tamen a perfectione cœpisse.

81. Ceterum S. Augustinus, ut hanc a se suspi-
cionem alicujus novitatis, vel saltem excessus a-
moveret, c. 12. *de dono persever.* totus est, ut plu-
ribus recensitis suis operibus, antequam Pelagianæ
hæresis appareret, elucubratis, ostendat se eam-
dem prorsus de gratiæ sententiam tenuisse, quam-
quam non eadem ubique perspicuitate ipsam ex-
plicaverit. Rami autem curvi exemplum non mul-
tum valere existimo; nam homines errantes faci-
lius ab errore revocamus, si vera sententia, quoad
fieri potest, emolliatur, quam si per excessum ex-
aggerando multo ipsis durior commonestretur.

82. Hanc S. Augustini defensionem pro nostro
instituto satis longam, sed pro rei dignitate, ac
pro nostra erga tantum Doctorem pietate omnino
brevem, verbis S. Prosperi concludo. Et primo
contra eos, qui Augustini doctrinam carpere au-
dent, dicere me posse confido (*Adv. Collatorem*
cap. ult.): „Sufficienter, ut arbitrator, demonstra-
„ tum est, reprehensores S. Augustini & vana ob-
„ jicere, & recta impugnare, & prava defende-
„ re; peremptorumque armis intestinum bellum
„ moventes, dictis divinis, atque humanis consti-
„ tutionibus rebellare. Quorum tamen, dum a li-
„ hac non sunt a fraterna societate divisi, tol-
„ randa magis est intentio, quam desperanda cou-
„ versio”. Post autem ad unumquemque Audi-
torum meorum conversus, cum eodem S. Prospero
epist. ad Ruffinum in fine, ita peroro: „Tu a-
„ tem, dilectissime frater, si vere de his quæstio-
„ nibus (*de gratiæ*) instrui desideras, sicut de-
„ siderare te convenit, ipsi B. Augustini dispu-
„ tationibus cognoscendis impende curam, ut in
„ confitenda Dei gratiæ defæcatisssimam, ac salu-
„ terrimam evangelicæ, apostolicæque doctrinæ
„ intelligentiam consequaris (a).”

PRO-

(a) Qui plura desiderat, adeat Card. Henricum Nor-
ris in *Vindiciis Augustinianis*, Jac. Hyac. Serry in
August. Vindicato, Jac. Benignum Bossuet *Defense de*

La tradition, & des SS. Pères, Carol. Moreau *Defen-*
se de S. Augustin, & des Augustiniens, Librum in-
scriptum Refutation des Critiques de M. Bayle sur S.

PROPOSITIO IV.

Ab Augustino non est sejungendus fidelis ejus discipulus S. Thomas Aquinas; adeoque hujus etiam in quæstionibus de gratia permagni faciendæ est auctoritas.

85. **P**rob. hæc propositio ex Brevi, quod Alexander VII. per Christianum Lupum ad Theologicam Facultatem Lovaniensem eo tempore transmisit, quo disputationes de gratia magno animorum æstu fervebant. Ibi enim S. Thomam cum Augustino conjungens: „ De reliquo, inquit, non dubitamus, quin vos ... præclarissimorum Ecclesiæ Doctorum Augustini, & Thomæ Aquinatis inconcussa, tutissimaque dogmata semper, ut asseritis, ac impense revereri velitis. Quorum profecto sanctissimorum virorum penes catholicos uno universos ingenia, & omnem laudem supergressa nomina novi præconii commendatione non egent ”. Similiter etiam Innocentius XII. in altero Brevi ad eosdem Lovanienses utrumque Doctorem suis præconiis conjungit. *Profutentes, inquit, sicut asseritis, doctrinam præclarissimorum Doctorum Augustini, & Thomæ &c.* Vid. sup. num. 35. Hisque antiquior Urbanus V. in ep. ad Tholosanos Prædicatores. 1510., eo nomine potissimum S. Thomam Aquinatem commendat, quod B. Augustini vestigia secutus fuerit, unde maxime patet, non esse S. Thomam ab Augustino ullatenus sejungendum.

84. Sed præterire non possum aurea illa verba, quibus non ante multos annos Bened. XIII. ita suos Dominicanos alloquitur in Brevi an. 1724. „ Magno animo contemnite, dilecti filii, calumnias intentatas sententiis vestris de gratia præsertim per se, & ab intrinseco efficaci, ac de prædestinatione ad gloriam absque ulla prævisione meritorem, quas laudabiliter hactenus docuistis, & quas ab ipsis SS. Doctoribus Augustino, & Thoma se hausisse Schola vestra commendabili studio gloriatur ”. Quod suum *Breve*, ut vocat, una cum aliis omnibus suorum Prædecessorum Constitutionibus in laudem, & commendationem doctrinæ Sancti Thomæ editis, iterum confirmavit in alia solemnè sua Constitutione *Pretiosus* anno 1727.

85. Frustra autem sunt, qui hujus Pontificii oraculi vim elevare nituntur, eo quod Benedictus XIII. in Dominicanorum Familia educatus, & Thomisticæ doctrinæ lacte quasi enutritus fuerit. Si enim semel auctoritatem Summorum Pontificum eludere incipiamus sub studii partium prætextu, nullum erit tam solenne ab illis pronuntiatum decretum, quod simili cavillatione non possit laber-

factari. Et ulterius Clemens XII., in quem nulla similis suspicio cadere potest, in sua Constit. *Verbo Dei* ann. 1755. & in litteris *Apostolicæ Providentiæ* eodem anno laudes a Benedicto XIII. aliisque multis Pontificibus, quos receuset, Sancto Thomæ tributas, iterum confirmavit.

86. Nimis vero excresceret oratio, si omnia, quibus a Romanis Pontificibus fuit Sanct. Thomas exornatus, elogium recensere vellem. Unum tamen recentissimum sapientissimi Pontificis Benedicti XIV. præterire nolo, quo nihil illustrius desiderari potest. Nam in Oratione habita in generalibus Ordinibus nostri Comitatus, quibus ann. 1756. ipse præfuit: „ Hoc profitemur, inquit, nullo unquam tempore evenire potuisse, ut e memoria nostra dilaberetur Theologorum Princeps, Scholarum Angelus, Ecclesiæ Doctor, præclarum Ordinis vestri Sidus, S. Thomas Aquinas, cujus doctrinæ complures Romani Pontifices prædecessores nostri perhonorifica dederunt testimonia, quemadmodum etiam nos ipsi in libris, quos de variis argumentis conscripsimus, postquam Angelici Doctoris sententiam diligenter scrutando percipimus, atque perspeximus, admirabundi semper, atque lubentes eidem adhæsimus, atque subscripsimus, candide profitentes, si quid boni in eisdem libris reperitur, id minime nobis, sed tanto Præceptorum totum esse adscribendum ”. Vid. P. Touron Lib. V. *De la vie de S. Thomas d'Aquin*.

87. Addi possunt hæc Suarezii verba (Prolog. VI. *de Gratia* cap. 6.) „ Div. Thomas, sicut in explicandis fidei mysteriis Scholasticis Theologis, antefertur, & primis Ecclesiæ Patribus comparatur, ita in illustrandis difficillimis de gratia, & libero arbitrio controversiis, ipsi Augustino supparem reputamus ”. Etiam in ipsius officio in Brev. FF. Prædicat. habetur hæc Antiphona: *Collaudetur Christus Rex gloriæ, qui per Thomam lumen Ecclesiæ mundum replet doctrina gratiæ*.

88. Obj. primo. Sanctus Thomas citat verba Pelagii, tamquam verba Sancti Hieronymi in *Expositione Symboli ad Damasum* in II. Dist. 28. quæst. 1. art. 5., & alibi. Etiam studiosissimus erat Cassiani *Collationum* (ut patet ex Lect. Breviarii prima die infra ejus octavam.), in quibus tamen contineri Semipelagianum virus, nemo ignorat.

89. Resp. ad primum, levem hunc esse in arte critica lapsum, cujus subsidio temporibus S. Thomæ nondum veri & genuini libri a supposititiis accurate distincti erant. Ceterum propositio ibidem a S. Thoma laudata hæc est: *Qui Deum dicit præcipere impossibilia, anathema sit*; quæ secundum obvium, & externum sensum nihil mali continet, immo ut plane catholica fuit in Concilio Trident. consecrata; quisquis postea fuerit inter-

Augustin, & alium, qui nuper prodivit cum hoc titulo: L'autorité de S. Augustin, & de S. Thomas dans

l'Église Catholique établie par la Tradition du témoignage perpétuellement rendu à leur doctrine.

ternus Pelagii sensus, quem homo versipellis non semper patefaciebat; unde etiam S. Augustinus multo labore venenum in ejus libris latens se detexisse fatetur *De Gratia Christi*. Vid. Diss. I. num. 42. *Collationibus* autem Cassiani utique delectabatur Angelicus, propter multa, & illustria, quæ in iis reperiuntur, virtutum exempla; propter quæ etiam apud omnes fere pietatis cultores magno semper in pretio habitæ sunt. Sed Sanct. Doctor, quæ pollebat in rebus theologis peritia, novit aurum a falsæ doctrinæ scoria separare. Ita etiam Casiodorus Cassiani lectionem commendans, monebat suos Monachos, ut eum de libero arbitrio *excedentem sub cautela legere deberent* (*Inst.* cap. 29.).

90. Obj. secundo S. Thomas circa gratiam primi hominis est Augustino omnino contrarius.

91. Resp. S. Thomam nullatenus deserere in hac quæstione S. Augustinum, sed ipsam congruenter ad alia ejusdem testimonia, & principia explicare. *Et nisi*, inquit Estius in *Lib. I. Sent. Dist. 41. §. 14.* a Sancto Thoma insinuatam intelligentiam verborum Augustini recipiamus, *difficilimum erit, ac ne possibile quidem, Augustinum sibi ipsi conciliare*. Sixtus Senensis *Lib. IV. Biblioth. Sanct.* p. 483. inquit, S. Thomam ita mentem S. Augustini, & omnes reconditos sensus introspexisse, exhaustisque, ut juxta Pithagoræ *μετεμψύχωση* communi doctissimorum omnium adagio jactatum sit, Augustini animam migrasse in Thomam.

COROLLARIUM.

92. Si in hac controversia de gratia permagnum facienda est auctoritas Ss. Augustini, & Thomæ, probanda etiam erit doctrina de gratia per se, & ab intrinseco efficaci, quam duæ celeberrimæ Scholæ Augustiniana, & Thomistica omni conatu propugnant. Id patet primo, quia Pontifices supra laudati Alexander VII. & Innocentius XII. haud obscure Lovanienses commendarunt, quod doctrinam Ss. Augustini, & Thomæ sectarentur (*Sup.* n. 24. & 25.); atqui illi fuerunt semper gratiæ per se, & ab intrinseco efficaci strenui & invicti defensores. Clarius autem, & ita ut nihil magis desiderari possit, id expressit Benedictus XIII. in suo Brevis *Ad demissas preces* (*Sup.* n. 84.). Præterea suprema Congregatio Cardinalium fidei Quæsitorum, præside Innocentio XII., proscribenda decrevit nonnulla Opuscula Adriani Van Wyck, quia censurabat *Communem Ss. Patrum, & Theologorum sententiam de gratuita prædestinatione, & gratiæ per se efficaci* (sunt ipsissima verba Censorii decreti); & cum Adrianus fasces submittere detrectaret, oblati etiam supplicii & apologetico libello, iterum damnatus fuit, & ad obedientiam coactus. Vid. P. Jac. Hyac. Serry *Hist. de Aux.* lib. 1. cap. 15., & Index Lib. prohib. voce *Wyck*.

93. Sed nec prætereunda est insignis illa Tho-

misticæ Scholæ commendatio Clementis XII. Pontif. Max., qui singularibus privilegiis eos exornatos voluit, qui apud PP. Prædicatores Theologicæ operam navarent, idque, ut ipse dicit, ad amplificandum sub tanto Magistro (D. Thoma Aquinate) „ probæ, incorruptæque doctrinæ studium „ inter juvenes divino famulatu per sacrationes „ disciplinas additos *Const. Verbo Dei* 28. *Augusti* 1753.”; quamquam enim hæc doctrinæ Thomisticæ commendatio generalis est; cum tamen nemo ignoret, sententias de gratiæ efficaci &c. esse unum ex peculiaribus ejusdem Scholæ characteribus; hinc merito inferri potest, etiam peculiari titulo hæc ipsas sententias fuisse a supremo Pontificis Oraculo commendatas.

94. Unum duntaxat est, quod Æmuli Thomisticæ Scholæ insurrare solent, ejusdem videlicet decreta de gratiæ efficacia, &c. a vera, & germana sanctissimi atque Angelici Præceptoris mente procul abesse. Veruntamen quam falsa sit hujusmodi accusatio, luculenter inferius me demonstratum esse confido. Interim tamen observo, parum verisimile videri, voluisse Pontifices singulares illas laudes, quibus S. Thomam exornarunt, etiam ad Thomisticam Scholam extendere, si ulla suspicio esset, eam a sui Præceptoris mente in re tanti momenti aberrare. Immo non dubito, nostram Scholam fuisse & elogiis, & privilegiis ea potissimum de causa distinctam, quod a vestigiis sui Magistri, sicut in aliis, ita in hoc doctrinæ capite, ne transversum quidem unguem ullo unquam tempore recesserit.

95. Demum liceat mihi in rem meam aliquem canonem usurpare, quem alia occasione Grotius proponit *de Verit. Relig. Christ.* lib. II. §. 17.; ut illam nempe tanquam germanam alicujus Magistri doctrinam habeamus, quam unanimiter ejusdem Discipuli ipsi attribuunt; „ Sicut, inquit, „ Platoni, Xenophonti, aliisque Socraticis crederimus „ de dogmatibus Socraticis; & Stoicorum Scholæ „ de iis, quæ Zeno tradidit”. Cur ergo pari ratione non etiam Thomistis habenda fides erit, cum longa quingentorum annorum serie germanam S. Thomæ doctrinam a Patribus veluti per manus ad filios, & nepotes derivatam se tra here profitentur? Sed id postea clarissima in luce ponetur.

CAPUT II.

De variis Scholarum opinionibus circa Gratiam efficacem.

96. Haud tantas puto fluctuum agitationes habere Euripum, quantas perturbationes, & quantos æstus isthæc de gratiæ efficacia quæstio excitavit. Certe nequam in Scholis majori animo, aut contentione certatum est: in hoc quippe summa illa & capitalis, quæ a duobus circiter sæculis exorta est Thomistas inter & Molinianos, controversia consistit, quam tamen nos declinata omni rixandi

di libiline, sobrie, temperanterque tractabimus.

97. Constans & vetus Thomistarum opinio fuit, omnem causam secundam ita a Deo in omni sua operatione *essentialiter* dependere, ut nec minimum quid boni agat, sive in naturali, sive in supernaturali ordine, quin ab ipso determinetur, moveatur, atque actioni applicetur. „Deus, inquit S. Thomas (quæst. 5. de potentia art. 7.) est causa actionis cujuslibet, in quantum dat virtutem, agendi, & in quantum conservat eam, & in quantum applicat actionem, & in quantum ejus virtute; omnis alia virtus operatur”. Hinc physicam præmotionem ad omne opus necessariam esse, communiter duce Angelico statuunt (Vid. Massoulié *D. Thomas sui interpres de divina motione*).

98. Sed quantum ad opera salutaria & pia ordinis supernaturalis motionem pariter *physicam* (hoc est non metaphoricam, neque moralem, seu objectivam, sed veram, & propriam) necessariam esse docent, quæ tamen altioris est ordinis, quamque gratiam nominant *ab intrinseco, natura sua, & per se efficacem*. Hæc a Sancto Augustino defuitur Lib. IV. ad Bonif. cap. 5. num. 11. *Inspiratio dilectionis, ut cognita sancto amore faciamus*; ab Angelico autem Quæst. XXIIV. de veritate art. 14. „Misericordia Dei, per quam interioris motus mentis operatur, & exteriora ordinat ad hominis salutem”.

99. In eo, qui nunc est, naturæ lapsæ statu hujus gratiæ necessitatem duplici ex capite repetunt, nempe & titulo dependentiæ a Deo, ut causa secundæ primæ subordinetur, nedum in potentia, sed etiam in actu operandi; & insuper propter multiplex vulnus nobis per peccatum primi parentis inflictum. Præter hæc gratiam per se, & ab intrinseco efficacem aliam agnoscunt Thomistæ, quam *sufficientem* appellant, quæque ex vi sua actum primum, & salutarem, ad quem datur, efficere potis est, sed malitia, & perversitate voluntatis humanæ impeditur, & extinguitur, ac proinde eo effectu caret, quem habere posset.

100. Porro in his duobus veluti cardinibus mira est omnium Thomistarum, & perfecta consensus; sed in modo exponendo, quo gratia vel efficax sit, vel tantum sufficiens, aliqua est inter ipsos dissentio; verum ut demonstrat Massoulié (T. II. Diss. III. quæst. 6. art. 6.), hæc potius in verbis, quam in rebus, sita esse videtur. Ego vero post doctissimum Thomam de Lemo, qui in celeberrimis Congregationibus *de Divinis auxiliis* pro

defensione Thomisticæ sententiæ strenue, feliciterque pugnavit, ita rem totam explico.

101. *Primo*. Nominis gratiæ efficacis intelligitur illud auxilium, quo Deus non solum veras tribuit animæ vires bene operandi, sed etiam voluntatem determinat, ut actu bonum velit, & operetur. *Secundo*. Hoc auxilium Dei proprie non est qualitas; nam S. Thomas 1. 2. quæst. 110. art. 2. loquens de gratia, „qua anima hominis movetur, a Deo, ad aliquid cognoscendum, vel volendum, vel agendum; & hoc modo, inquit, ipse gratus effectus in homine non est qualitas, sed motus quidam animæ; actus enim moventis in moto est motus, ut dicitur in tertio Physic. (z)”. Est ergo gratia efficax motio quædam virtuosa, in ordine supernaturali, cujus duplex est munus; alterum illustrandi intellectum, ne erret in proponendo falsum, & apparens bonum pro vero; alterum, illudque præcipuum, voluntatem determinandi, ut Deo vocanti consentiat: ac propterea S. Thomas mox laudatus, ne alterutrum munus excluderet, dixit gratiam esse *motum animæ*.

102. Hæc motio virtuosæ, qua Deus hominis voluntatem ad bene operandum determinat, haud recte ab aliquibus ponitur in motibus ejusdem voluntatis indeliberatis, qui a gratia *excitante* proveniunt (b). Sed constituenda est in gratia, quæ dicitur *adjuvans*, & qua Deus voluntatem inclinât, & determinat ad consentiendum indeliberatæ motioni a gratia excitante productæ, ita ut primo concipiamus, per gratiam excitantem intellectum illustrari, & applicari ad bonum supernaturale cognoscendum, & voluntatem excitari, ac moveri ad illud appetendum; qui motus sunt indeliberati: potest autem voluntatem libere moveri, inclinari, & determinari ad consensum, quo libere velit illud bonum, & operetur; determinari, inquam, non *metaphorice*, aut *moraliter* tantum, sed *physice*, hoc est efficienter, vere, & proprie; & hoc munus est gratiæ adjuvantis, & cooperantis, quæ proprie est gratia prædeterminans, seu, ut vocari solet, *suapte natura efficax*. Non tamen hæc ita accipienda sunt, quasi gratia excitans sit a gratia adjuvante reipsa, seu natura sua distincta: sed ipsa gratia excitans a Deo immissa ex efficaci voluntate convertendi peccatorem, veluti suum consummans opus, fit gratia adjuvans, cooperans, ac prædeterminans.

103. Neque illud prætereundum est, quod sæpius S. Thomas inculcat, eam esse hujus gratiæ præ-

a. Quando ab aliquibus Thomistis gratia actualis appellatur *qualitas*, id intelligendum est minus proprie; ut cum Antoninus Reginaldus *de mente Concil. Trid.* P. I. cap. 42. inquit: *Actualis gratia est qualitas transiens, sive motio, & per modum motionis recepta in homine*.

(b) Hanc sententiam, quæ fuit Jo. Gonzalez de Albeda I. P. Diss. 58. Sect. 3., & Curiclis in Tract. de

gratia actuali dubit. 2. §. 6., fuse pro more suo, & nervose oppugnat Thomas de Lemos in *Panoplia Gratiæ* Tom. IV. P. I. Tract. 8. cap. 4., & seq. Eandem restituere conatus est Nicolaus Petit-pied, quem non ita pridem confutatum habemus in opere, cui titulus: *Lettres d'un Théologien à l'éditeur des Oeuvres de M. Petit-Pied*. Tom. I. Lettr. 2. & 3.

prædeterminantis vim, & efficaciam, ut non solum attingat substantiam actus, sed etiam omnem ejus modum: quamobrem non solum Deus ea gratia facit, ut voluntas consentiat, sed etiam ut consentiat libere; cum ea sit voluntatis natura, ut libere in suos actus erumpat.

104. Hinc adoptamus eorumdem apud Thomistas modum explicandi intrinsicam gratiæ efficaciam; verum eorum agendi rationem non prohibet P. Antonius Massoulié in Diss. III. *de Divina gratia* qu. 5. *qui uni tantum explicandi modo veluti polypti saxo adhærent, & quol est pejus, ceteros, qui vel tantillum ab ea, quam calcant, semita deflectunt, veluti transfugas haberi volunt, iisque bellum indicunt.*

105. Operæ igitur pretium est, eam divinæ gratiæ efficaciam explicandi modum paucis declarare, quem P. Jo. Gonzalez de Albeda affert in suis *Commentariis* in I. P. S. Thomæ editis Compluti an. 1621. Hic modus, si laudatum mox P. Massoulié audiamus in art. 1., ea solum ratione a communi S. Thomæ Discipulorum sententia distinguitur, quod cum isti de efficaci Dei gratia, ut præcise efficax est, sermonem habeant, ille omnem actualem gratiam adæquate sumptam, tum efficacem, tum sufficientem, comprehendat; & tunc gratia dicitur efficax, quando ejus vis & motio quibusdam veluti gradibus superat malitiam, & resistantiam voluntatis: quando autem non superat, est solum sufficiens, & inefficax, quia effectum, quem habere posset, non habet ex resistantia, & malitia voluntatis. Sic ex causa ea gratia, quæ in Corozaitis, & Bethzaiditis fuit inefficax, propter majorem eorum resistantiam, fuisset efficax in Tyriis, & Sidoniis; *quorum oculi*, ut S. Augustinus ait, *non erant sic excæcati, nec cor sic induratum.*

106. Quidquid sit de hujus systematis veritate, recte observat P. Massoulié in fine art. 4., non posse illud usurpari, nisi sumendo divinum auxilium *adæquate*, prout comprehendit sufficiens, & efficax. Addiderim ego, etiam cavendum esse, cum dicitur, *gratiam esse efficacem, quando gradibus major est, quam resistantia voluntatis opposita*, ne id eo sensu intelligatur, quasi homo minorem resistantiam opponendo, gratiam videatur pro sua libertate reddere efficacem (qui certe sensus a reprobata a nobis Molinæ sententia non dif-

ferret); sed semper ab absoluta, & gratuita Dei voluntate repetendam esse gratiæ efficaciam, quia ab absoluta, & efficaci Dei voluntate provenit, quod gratia sit gradibus major, quam resistantia; ex quo enim Deus vult efficaciter peccatorem convertere, etiam talem dat illi gratiam; quæ illius malitiam vincat, majorem datorus, si resistantia esset major. Quocumque enim qui corpus grave suo loco dinovere vult, tantum illi imprimat motum, quantum ad ejus resistantiam vincendam sufficit; majorem sine dubio impressurus, si majori gravitate, aut alio impedimento resisteret. Hinc apparet, culpandos quidem esse peccatores, qui divinæ gratiæ sua perversitate resistunt, non autem gloriari posse justos, in quibus ideo gratia victrix est, quia Deus gratuita sua bonitate eam vult esse opposita resistanti fortiolem.

107. Et quamquam videri possit in hoc systemate, gratiam non ex natura sua, sed potius ex graduum superioritate esse efficacem, luculenter tamen apparet, totam gratiæ efficaciam esse non ab hominis, sed a Dei voluntate repetendam, in quo summa est differentia Thomisticæ Scholæ a Moliniana. Immo sæpius monet sapientissimus Lemos, ad omnes cavillationes vitandas, satius esse gratiam efficacem nominare *auxilium ex Deo ipso efficax, quam auxilium natura sua efficax (a).*

108. Ab hoc modo explicandi gratiæ efficaciam in statu naturæ lapsæ minime abhorrent Augustinæ Scholæ Theologi; sed in eo solum dissentiunt, quod ad gratiæ essentiam definiendam, loco præmotionis physicæ Thomistarum, adhibent cum Jansenio nomen *delectationis cælestis*; infinitis tamen parasangis utrique a damnata ab Ecclesia ejusdem hæresi distant in eo, quod quacumque absoluta necessitate procul ablegata, sub gratia relative superiori, ac victrice, sartam tectamque servari arbitrii libertatem, adeoque & dissentiendi potentiam confitentur.

109. Intrinsicam gratiæ efficaciam primus, ni fallor, aperto Marte Molina impugnavit, ratus eam minime posse cum hominis libertate componi, novumque in Scholæ systema inexit, cujus præcipuum fundamentum est, gratiam omnem esse versatilem, atque a nostræ voluntatis nutu pendulam (b). Si voluntas gratiæ consentit, est efficax; si contra dissentit, inefficax, & ita quidem, ut

(a) Vid. Lib. IV. P. II. Tract. II. cap. 9. num. 3. & Tract. IV. cap. 13. Sed si quis pleniorē hujus systematis notitiā desideret, laudatam Quæst. VI. P. Massoulié integram evolvet. Extat etiam referente P. Jacobo Echard Tom. II. *Script. Ordin. Præd.* pag. 827. ejusdem P. Anton. Massoulié Mss. in nostro Tolosano Cœnobio, in quo Gonzalez sententiam iterum illustrabat, & quo sensu sine dissensionis periculo usurpari possit, ostendebat.

(b) Video, aliquos quasi nobis subirasce, quod gratiam Molinianam passim vocemus *versatilem*, & a *nostræ voluntatis nutu pendulam*. At vero non aliam ipsius notitiā Molina ipse, ejusque asseclæ nobis suppeditant. Molina enim in sua *Concordia* Disp. 40. in qu. 14. art. 13. totus est, ut ostendit, a *nostræ libertate pendere, ut auxilia prævenientis, atque adjuvantis gratiæ efficacis, aut inefficacis ad conversionem, seu justificationem sint*. Lessius autem *De gratia* cap. 10. n. 9. *Recte dicit Molina*, inquit, *quod gratia sit efficax, vel inefficax, pendere a libero arbitrio, alio, ut in potestate liberi arbitrii sit, gratiam, quæ secundum se est sufficiens, reddere efficacem, vel inefficacem in actu se-*

ut totum, quantum est gratiam inter efficacem, & sufficientem discrimen, unice sit a nostræ voluntatis consensu, vel dissensu repetendum. Hinc coherenter ita scribit (in *Concordia* qu. 25. art. 4. & 5. disp. 1. memb. 10.): „ Quod e duobus, qui æquali motu gratiæ præveniuntur, ac moventur, unus consentiat, concurrat cum gratia, eliciat actum, & convertatur; alter vero non, certe solum provenit ab innata, & propria, & intrinseca libertate utriusque, bonis, & malis, reprobis, & prædestinatis communi. „ Gratia namque præveniens ex parte sua æqualiter utrinque movet, naturæque necessitate ex parte sua agit: ex eo autem, quod unus eorum libere adhibere vult influxum illum *sui arbitrii proprium*, alter non, unus eorum convertitur, alter non item (a)”. Hæc satis Molinæ mentem declarant, ut pluribus minime opus sit.

110. Hæc Molinæ sententia falsa vel ipsis ejus discipulis visa est, et potissimum de causa, quod tota bonorum, malorumque discretio a solo voluntatis nutu suspenderetur; unde etiam in celeberrimis Congregationibus Romæ habitis acriter exagitata est, Censuram judicio sæpius condemnata, & nisi causæ aliquæ intercessissent, Apostolicæ Sedis oraculo fuisset toto orbe proscripita. Quapropter rigido Molinismo fere communiter exploso, Congruistarum systema, Suarezio potissimum obstetricate, suffectum est (b). Sed cum hoc systemate ea incommoda, quæ ex Moliniana sententia in omnium oculis incurrebant, potius tegantur, quam reipsa tollantur, dici vix potest, quanto verborum circuitu, quantisque prænotandis distinctionibus ea ita a quibusdam circumvalletur, ut non nisi ægerrime ad ipsius medullam perveniri possit. Ego Suarezium secutus, Congruistarum facile principem (unde & *Suareziani* dici solent) quam paucissimis potero, totum Systema complectar.

quæ. Annon merito talis gratia dicitur *versatilis*, ac libero arbitrio subdita, quæ ab eodem libero arbitrio pendet, ut fiat efficax, vel inefficax? Nec alia est Suarezii sententia, etsi diversis verbis expressa; nam in P. II. *De Gratia* cap. 53. *Dicimus*, inquit, *vocationem congruam per se spectatam, & secundum suam absolutam entitatem, non habere intrinsecè, ac determinatam actualem efficaciam, sed potius de se esse indifferenter, ut congrua, vel incongrua sit*. En gratiam indifferenter, & versatilem, quæ postea non efficitur congrua, & efficax, nisi ex præviso voluntatis consensu. Et infinitus essem, si omnia hac spectantia afferre vellem.

(a) Notatu etiam digna sunt, quæ habet ibidem in membro seq., scilicet *suavissimis* Christi, ejusque *Marris animabus non solum excellentiora dona Deum conferre decrevisse, sed etiam easdem prædisse, melius, quam ceteras pro sua innata libertate usuras suo arbitrio, &que ratione in tantum dignitatem potius, quam ceteras, electas fuisse*.

(b) Videri potest hac in re Decretum Gludii Aquaviva apud Hyac. Serry Lib. IV. *Hist. de Divinis auxiliis* cap. 31. Aliqui tamen Molinæ placitis sine ullo temperamento constanter adhererunt; ut Harduinus,

111. Itaque P. Suarez (Lib. V. *de auxiliis* cap. 25. num. 4.) explicaturus, in quo sita sit gratiæ efficacia: *Vocatio efficax*, inquit, *illa est, quæ includit quamdam congruitatem respectu personæ, cui datur, ut sit illa ita proportionata, & accommodata, sicut oportet, ut in tali persona, in tali tempore, & occasione infallibiliter effectum habeat, & per hoc habet illa vocatio, quod congrua, & efficax sit*.

112. Quæ verba, si de congruitate intrinseca gratiæ intelligeremur, quatenus Deus hominem efficaciter convertere volens, talem ei gratiam largitur, quæ ita sit ejus statui proportionata, ut illius voluntatem ad consensum determinet, gratiam per se, & ab intrinseco efficaci designarent. Sed ab hoc sensu Suarezius quam longissime abest; & præterquam quod sæpius fatetur, hanc congruitatem esse gratiæ extrinsecam, non autem intrinsecam, etiam ulterius docet; *quocumque auxilio excitante dato, oportere inquirere, per quid fiat efficax; & non alia ratione fieri efficax respondet, nisi per consensum voluntatis prævisum*. Propterea etiam infallibilem gratiæ efficacis effectum non repetit *ex vi ipsius entitatis*, sed ex scientia media, qua Deus ab omni voluntate creata, & creabili præscit, quid sit factura in omni tempore, & occasione, si hoc vel illo modo excitetur; seu, ut aliis ipsis verbis utamur, infallibilitas gratiæ efficacis in hoc systemate absolute pendet ex libero usu voluntatis, cujus prævisio supponitur in mente Dei per scientiam conditionatam (c).

113. Ex his patet satis aperte, in eo Suarezium Molinæ consentire, quod totam gratiæ efficaciam a consensu voluntatis repetat, quamquam hujusmodi consensus infallibiliter non connectatur cum gratia, nisi hæc detur in circumstantiis congruis, & opportunis; seu, ut alii loqui amant, nisi quando gratia est indoli, genio & temperamento hominis

quæ in epist. ad Rom. *Digress. de Præd. hom.* p. 460. „ Stat, inquit, & pulsat Deus, expectatque, ut admittatur. Hæc gratia sufficiens est, quæ solo accedente consensu voluntatis est efficax“: & Cælest. Sfondratus in Nodo *prædestinationis dissoluto* p. 136. hæc habet. „ Quod Nabuchodonosor, non Pharaon punitum Deum agnovit, id juxta Augustinum Libro *De prædestinatione & gratia*, non ad Dei præscientiam referendum est, non ad disparum causam, non ad conditionem, & dignitatem inæqualem, non ad defectum externæ vocationis, sed ad solum, *meumque arbitrium*“. Obiter etiam notare liceat, in scite prorsus ab aliquibus librum *De Prædestinatione, & gratia* S. Augustino tributum fuisse. Valde miror, inquit Petavius Lib. IX. *De Prædest.* cap. 14. n. 15. de hoc libro, ab ullo, qui quidem legerit, pro Augustiniano referri.

(c) Unde Lib. V. *De Gratia* P. II. cap. 52. una cum magistro suo Molina docet, quod *stante toto auxilio præveniente in duobus equali, statim, unum operari, & non alium*. Sed de systemate Congruistarum dignus est, qui legitur Boursier in egregio opere *de l'action de Dieu sur les Créatures* Tom. VI. Sect. VII. cap. 1. art. 2. edit. in 8.

nis accommodata. Unde etiam cum Molina docet, fieri posse, ut eadem omnino gratia sit efficax in uno, qui majora habet impedimenta, minusque est dispositus, & in altero, in quo minora sunt impedimenta, non sit efficax. In eo insuper Molinæ Suarezius adhæret, ut doceat Deum non prævidere homines gratiæ consensus, vel dissensus, nisi beneficio scientiæ mediæ. Ad summum igitur Suarezius in eo a Molina diversus abit, quod per gratiam hanc congruam majus aliquod beneficium a Deo concedi videatur: quemadmodum (ipsius exemplum est Lib. V. cap. 52. num. 5): „ Conditio data homini in medio vitæ, a qua fortasse postea recedet, vel data in extremo vitæ, & cum qua salvatur, non reputatur æquale beneficium, sed hoc posterius multo majus, etiam, si fortasse conditio ipsa nec in intensione, nec in duratione, nec in auxiliis ad eam necessariis sit major, immo etiam sit minor”.

114. Alphonsus Moynius ex oppositis Thomistarum, Molinistarumque systematibus novam sententiam sibi cudit, statuens cum primis ad difficiliora pietatis opera gratiam per se, & ab intrinseco efficacem esse necessariam; cum Molinistis vero ad orationem, atque etiam ad fidem, solam gratiam versatilem, cujus efficacia a nostræ voluntatis consensu dependeat (a).

115. Ab hoc systemate abhorreere non videtur Tournelius dnm (Tom. IV. De gratia P. II. q. 7. art. 4. concl. 5.) statuit, *admittendam esse gratiam sufficientem, quæ ita immediate sufficiat, seu ad facilia quædam implenda, seu ad impetrandum per orationem uberius Dei auxilium, quo difficiliora impleantur, ut aliquando suum producat effectum*. Porro Tournelius evincere conatur, hanc suam sententiam pluribus recentiorum Theologorum probari, ut ita incautis facilius imponat.

116. P. Ludovicus Thomassinus Congregat. Oratorii Præbyter median quamdam viam Thomistas inter, ac Molinistas & ipse quæsit, ab utrisque recedens. Itaque ablegata tum prædeterminatione physica Thomistarum, tum scientia mediæ Molinistarum, statuit gratiæ efficaciam in multitudine, congruitate, veritate, consonantia, & conspiratione plurimum auxiliorum Dei, cum interiorum, tum exteriorum, quibus Deus cum foris, tum intus ita voluntatem obsidet, pulsatur, ac conculcit, ut quamvis singula possit sua perversitas eludere, ac superare, omnia tamen non possit. Nam si prima cadant inutilia, alia præsto sunt, donec voluntas

tandem fatigata cedit, bonoque consentit. Quod exemplo aquæ illustratur, quæ quamvis mollis, & fluida, sæpius tamen iteratis suis ictibus durissima saxa excavat; unde illud Senecæ Lib. IV. Nat. Quæst. cap. 5. affert dictionem.

*Quid magis est saxo durum, qui mollius unda?
Dura tamen molli saxa cavantur aqua.*

Non aliam vero gratiæ vim, aut motionem tribuit Thomassinus, nisi moralem, in quo maxime ejus systema nostro opponitur (b).

117. Deum commemorari breviter meretur nova illa, & paradoxa opinio, quam Joseph a Vita Dominicanus Institutii alumnus, sed Thomisticæ Scholæ deserter, sæculo elapso invehere conatus est, lateque explicuit in Tract. De proprio, & per se principio, un le provenit peccatum &c. (Panormi 1665. in fol.) ubi Molinistarum, juxta ac Thomistarum systemata reperit, & contudit, Deum non movere causis secundas ad actus suos immediate, sed mediate tantum, movendo causas superiores, quarum motus postea in aliis recipitur intermediis, usque ad ultimam, a qua operatio prodit, & a qua influxus causæ primæ per se indifferens determinatur; eo fere modo, quo in machinis quibusdam una rota alteram movet, usque ad ultimam, ex qua prodit effectus. Hoc systema nectum fuit a Thomistica Schola execrationi habitum, sed nec extra illam ullum, quod sciam, sectatorem invenit (c). Hæc postrema Moynii, Thomassini, & Josephi a Vita systemata peculiarem confutationem non exposcunt, satis enim refutata erunt ex iis, quæ contra Molinam, & Suarezium dicturi sumus. Sit itaque

C A P U T III.

Refutatur systema Molinæ, & Congruistarum de gratiæ efficacia.

PROPOSITIO I.

Gratiæ efficacia non est repetenda a consensu voluntatis humanæ.

118. Prob. 1. ex sacris paginis, in quibus minus sæpe, quam luculenter, & expresse docemur, nihil nos habere boni, quod a Deo non promanet, nihil in quo gloriari possimus I. Cor. IV. 7. „ Quis, te discernit? Quid habes, quod non accepisti? Si au-

(a) Hoc mixtum Moynii systema acriter impugnavit, ac funditus subvertit Ant. Arnaldus in P. IV. Apologia pro Sanctis Patribus.

(b) Hanc sententiam ante Thomassinum præformasse videtur Jo. Mariana Lib. III. de morte, & immortalitate. cap. 8. ubi dicit: *Qui omnibus machinis, quas Deus paravit, junctis prædestinatus resistere non posse, & vocibus omnibus surdus aures præbere, singulis potest repugnare, libereque consentit.*

(c) Illud susius exponit P. Antoninus Massoulié in II. Tomo De div. motione Dissert. III. Quæst. V. art. 1. Conf. P. Hyac. Serry in Hist. de Div. auxil. Lib. V. Sect. 3. cap. 11. ubi affert sententiam, quæ Jo. Thomas de Rocaberti Magister Ordinis librum, & opinionem Josephi a Vita proscripsit. Vid. etiam P. Jac. Eschard in Script. Ord. Præd. T. II. pag. 673.

„ autem accepisti, quod gloriaris, quasi non accepisti? & Ephes. II. S. Gratia estis salvati per fidem, & hoc non ex vobis; Dei enim donum est: non ex operibus, ut ne quis gloriatur. Ad quæ S. Pauli verba respiciens Concilium Tridentinum sic loquitur (Sess. XIV. cap. 8.): *Non habet homo, unde gloriatur, sed omnis gloriatio nostra in Christo est (a).*

119. At vero si gratia a consensu nostro totam suam efficaciam desumeret, profecto homo justus sese a peccatore discerneret, aliquid haberet non acceptum a Deo, & posset in se ipso non insipienter gloriari. Etenim in hoc systemate eadem est gratia, sive in eo, qui convertitur, sive in illo, qui pertinax in malo induratur, immo in isto major quandoque, quam in illo (b); in utroque sufficiens, indifferens, flexibilis, & a voluntatis nutu suspensa. Quod ergo unus ea bene utatur præ altero, non gratiæ adscribi debet, quæ eadem est in utroque, & indifferens: siquidem ut recte S. Augustinus ait (de Præcl. Sanctorum cap. 5.): *numquid per hæc dona, quæ omnibus communia sunt hominibus, discernuntur homines ab hominibus?* Resiat ergo, ut tota unius ab altero discretio sit ab arbitrio repetenda; ut proinde justus possit præ peccatore gloriari, quod seipsum discreverit, & aliquid habeat a Deo minime sibi datum, scilicet bonum gratiæ usum. Quemadmodum miles, quanquam sine armis repugnare non potest, quod tamen armis strenue utatur, sibi ipsi debet, & nulli alteri; quia arma potentiam quidem pugnandi præbent, sed non ipsum actum, aut bonum usum. Hæ consecutiones adeo recte fluunt ex Moliniano systemate, ut ipse Molina eas omnino negare non potuerit (c).

120. Prob. secundo exponendo nonnulla absurda, quæ ex Molinæ sententia dimanant, & quæ proinde eandem falsam esse, & absurdam ostendunt. Primo enim, si gratia nostræ voluntatis consensum expectat, ut fiat efficax, inutiles esse videntur tot, & tam sæpe repetitæ Ecclesiæ preces, quibus Deum rogamus, ut nostras voluntates ad bonum convertat, atque in bono stabiliat. Quid

enim, amabo, tanto fervore a Deo petimus? An gratiam sufficientem? Atqui ista ex Molinistarum sententia omnibus semper adest ut nullus sit tam impius & sceleratus, cui gratia sufficiens denegatur. An gratiam ethicam? Sed hæc a nostri arbitrii consensu dependet: An ipsum consensum, & bonum gratiæ usum, seu nostri arbitrii cooperationem? Sed hæc cooperatio unice a nobis proficiscitur, nullatenus a gratia: *Solum provenit ab innata, & propria, & intrinseca libertate* (Molina cit. n. 109.). Nihil ergo est, quod a Deo petimus; siquidem, ut inquit S. Augustinus (de nat. & grat. cap. 18.), *nihil stultius, quam orare, ut facias, quod habes in tua potestate.*

121. Eadem ratione probari potest, non majores esse Deo gratias agendas ab eo, qui tentationi fortiter resistit, quam ab eo, qui eidem tentationi infelice succubuit; si quæ enim in his duobus est diversitas, ut certe est magna, hæc tota non a gratia, quæ fuit in utroque æqualis, sed a libero uniuscujusque arbitrio repeti debet. Ad rem nostram S. Augustinus: *De dono persever. cap. 2. Irrisoria petitio est, inquit, cum a Deo petitur, quod scitur, ipsum non dare.... sicut irrisoria est etiam illa gratiarum actio, si ex hoc gratiæ aguntur Deo, quod non donavit ipse, nec fecit.*

122. Uterius in Molinæ systemate non est ab inscrutabilibus Dei judiciis repetendum, cur unus credat, alter non; hic a justitia decidat, alter in eadem perseveret; hoc enim totum ab uniuscujusque voluntate solum pendet. At vero S. Augustinus, post S. Paulum, & post totam plane Ecclesiam, semper hoc pertinere putavit ad inscrutabilia judicia Dei. *Ex duobus, inquit S. Doctor De dono perseverant. cap. 9. ætate jam grandibus impius, cur iste ita vocatur, ut vocantem sequatur, ille autem aut non vocetur, aut non ita vocetur, ut vocantem sequatur, inscrutabilia sunt judicia Dei. Ex duobus autem piis, cur huic donetur perseverantia usque in finem, illi autem non donetur, inscrutabiliora sunt judicia Dei (d).*

125. Accedit, quod in Moliniano systemate nulla

(a) Etiam Concilium Arausicum II. can. 16. *Azimo, inquit, ex eo, quod videtur habere, gloriatur tanquam non accepit.... Inde habet, quicumque habet, Quisquis autem inde se habere negat, aut vere non habet, aut id quod habet, auferretur ab eo.* Vid. quoque S. Thomas in ep. 1. ad Corinth. IV. lect. 2., ubi inquit, ita nos gloriari debere in Domino, ut omnia illi adscribamus: *Sic autem gloriari non est superbiere, sed humiliari sub Deo.*

(b) Molina in *Concordia* q. 14. art. 13. disp. 12. *Fieri potest, inquit, ut duorum, qui æquali auxilio interiori a Deo vocantur, unus pro libertate sui arbitrii convertatur, & alter in infidelitate permaneat... Immo fieri potest, ut aliqui præventus, & vocatus longe majori auxilio pro sua libertate non convertatur.* Eandem sententiam contra Vasquezium magna contentione defendit Suarez Lib. V. *De Auxiliis* cap. 62. Cælest. Sfondratus in *Nodo Prædest. dissoluto* sæpius asserit, plu-

ra Judæ, quam Petro, aut Zachæo, fuisse gratiæ dona collati.

(c) Vid. supra num. 109., & loco mox citato, ubi addit: *Esto justus de ejusmodi actibus ea ex parte, qua libere quidem, sed partialiter, partialitate cause, & non effectus, ab ipso emanarent, gloriatur... sane non esset insipienter.* Supra observatum est Dissert. II. n. 165., ex hoc dicendi modo sequi, nostram cooperationem non esse gratiæ effectum, adeoque nos habere aliquid non acceptum a Deo.

(d) Lessius de *Prædest.* Sect. IV. n. 46. „ *Adverte, inquit, non esse inscrutabile Dei judicium, quod ex duobus vocatis alter sequatur, alter non sequatur; aut quod ex duobus justis alter perseveret, alter non perseveret, ut quidam volunt, hujus discriminis causam tanquam in primam originem referentes in discretionem illam, qua Deus ex se hunc elegit ad gloriam, illum non elegit.*

la est difficultas, ut gratiæ efficacia cum humana libertate componatur, contra ac visum est Sancto Augustino; qui in Libro *De Gratia Christi* cap. 47. *Ista questio, inquit, ita est ad discernendum difficilis, &c.* sup. num. 67. pag. 153. Quamquam, ut verum dicam, non multum laborandum esse videtur, ut Molinam a S. Doctore vehementer discrepare ostendamus, cum id ipse non semel confessus sit (Vid. in *Concordia* quest. 25. art. 4. & 5. membr. ult.). Bellarminus autem Molinæ opinionem nedum Augustinò, sed etiam Scripturis repugnare aperte scribit (a).

124. Ex capite etiam novitatis condemnari solet Molinianum systema; ut enim Tertullianus recte præscribit (*De præscript. hæret.* cap. 51.), *id est verum, quod prius tralatum, id falsum, quod posterius immissum*. Novum autem esse hoc Molinæ systema de gratiæ efficacia, clarum fit tum ex ipsius Molinæ, & plurium ejusdem asseclarum confessione (b), tum ex turbis, quæ eo prodeunte exortæ sunt; fere enim ubique Theologi, Scholæ, atque Academiæ contra ipsum insurrexerunt.

125. Nec illud demum prætereundum videtur, fuisse hanc Molinianam opinionem a Romanis Censoribus toties damnatione dignam judicatam quoties discussa fuit, jamque exaratum fuisse Pontificium oraculum, quo toto orbe exploderetur, ut superius exposuimus (num. 7.).

126. Plura alia hujus generis objici solent Molinianæ opinioni, quæ referre non vacat. Academia certe Lovaniensis non dubitavit ita de illa pronunciare (in fine suæ *Censuræ*): „ Sententia hæc „ divinarum bonitatem obscurat, justitiam enervat, „ Scripturis illudit, Patrum testimonia in sensus „ alienos detorquet, humanæ rationis corruptioni „ applaudit, humilitatis fundamentum evertit, præ- „ caudi necessitatem non magnam relinquit, præ- „ priarum virium fiduciam ingenerat, in salutis „ negotio, quod præcipuum est, homini donat, „ quod minus Deo; gratiam Dei libero arbitrio „ subjicit, ac ejus pedessequam facit; in summa „ a Pelagio non satis procul abscedit. Lutheri ve-

„ ro, Calvinii, & reliquorum nostræ tempestatis „ hæreticorum sententiam, dum ab ea videri vult „ quamlongissime recedere, potentiusque debella- „ re, magis etiam imprudens stabilit, atque con- „ firmat. Nam si non possumus, vel (ut ad mi- „ tigandam invidiam dicitur) difficile est ab eo- „ rum sensis, & argumentis B. Augustini doctri- „ nam vindicare, quis non vult; quanti jam „ ponderis, & auctoritatis accessione Hæreticorum „ sententia roboretur“. Hujus celeberrimi Censoris auctor fuit non minus pius, quam doctus Theol. Grævius, de quo vide dicta superius in not. ad n. 5.

PROPOSITIO II.

Efficacia gratiæ repeti non debet ex attemperazione auxiliorum cum voluntate humana, quæ subsit scientiæ mediæ.

127. **P**rob. primo. Nam in hoc Congruistarum systemate, non minus quam juxta purum, & rigidum Molinismum, efficacia gratiæ a consensu voluntatis repetitur (c); & tota discrepantia, quæ inter utrumque systema invenitur, unice spectat gratuitam Dei bonitatem, qua vult gratiam in circumstantiis congruis donare, potiusquam in circumstantiis incongruis; non autem spectat gratiæ efficaciam, quæ semper ab humanæ voluntatis consensu repetitur; ergo omnia fere argumenta, quæ Molinianum systema evertunt, evertunt quoque systema Congruistarum. Ant. ostenditur. Docent enim Congruistæ, Deum scientia sua mediâ prius explorare, quid humana voluntas factura sit, si in certis circumstantiis cum certis gratiæ donis constituitur; videre Deum, modo eam esse vocationi pro sua libertate censuram, modo restitutam; quos peculiari prædilectionis prærogativa convertere vult, in iis circumstantiis vocare, in quibus eos per scientiam mediâ consensuros prævidit. Jam vero in toto hoc systemate relucet quidem gratuita quædam Dei misericordia erga electos; non autem apparet, quomodo totum, quantum in actione est boni, debeat gratiæ Dei adscribi. Nam

ho-

(a) „ *Prima opinio, inquit Lib. I. De grat. & lib. „ arb.* cap. 12., est eorum, qui gratiam efficacem con- „ stituunt in assensu, & cooperatione humana, ita ut „ ab eventu dicatur gratia efficax, quia videlicet sor- „ titur effectum, & ideo sortitur effectum, quia vo- „ luntas humana cooperatur. Itaque existimant hi au- „ ctiores, in potestate hominis esse, ut gratiam faciat „ esse efficacem, quæ alioquin ex se non esset, nisi „ sufficiens. Hæc opinio aliena est omnino a sententia „ B. Augustini, & quantum ego existimo a sententia „ etiam Scripturarum divinarum“.

(b) Molina in *Concordia* c. 23. art. 4. & 5. membr. ult. „ Hæc nostra ratio, inquit, conciliandi libertatem „ arbitrii cum divina prædestinatione, a nemine, quem „ viderim, hucusque tradita est. *Ei Disput.* 53. p. 252. „ A triginta annis in privatis, & publicis disputati- „ onibus; a viginti vero in suis ad I. P. Commentariis

„ eam cõpisse dicit“. At vero tota hæc ipsius ratio libertatem nostram conservandi, gratiæ versatili, atque a nutu nostri liberi arbitrii pendenti, tanquam primario lapidi innititur. Idem fere asserunt Fonseca, Vasquez, Herice, Granada, Fulgatus, Bellarminus, & Typhanus apud Witassium Tom. I. qu. 12. art. 1. Sect. 5.

(c) Hinc *Congruismum a Molinismo* non nisi verbis differre non pauci animadverterunt, & ii quidem minime adversariis suspecti, utpote a Thomistarum placitis alieni: ut Martinonis in *Anti-Jansenio* Disp. XXVI. Sect. 3. n. 25., Tannerus Disp. VI. *De gratia* q. 2. dub. 2., Collet *Quest. V. Concl. 2. prob. 4.*, & Tournelius Q. II. art. 4. *Concl. 4. saltem si dicatur gratia congrua, & efficax, quando voluntas consentit &c.*, quæ sententia est Suarezii. Vid. sup. num. 12.

homo tandem est, qui gratiam illam congruam sua libertate reddidit efficacem, cum potuerit pro sua eadem libertate eam reddere inefficacem; consensum a seipso habet, non a gratia, sibi que ipsi debet, quod eandem reddiderit suo natu efficacem.

128. Res fiet exemplo illustrior. Si quis arma militi ex occasione suppeditet, qua eum prævidet pro Rege, & Patria strenue pugnaturum, certe majus beneficium est, quam si eidem arma præberentur, quando timide, & ignave ea abjecturus prænoscutur. Veruntamen cum arma in quacunque circumstantia sint ex se indifferentia, nec bonum sui usum ex seipsis præbeant, semper ille, qui strenue iis usum est ad pugnandum, præ altero gloriari poterit, qui eadem ignavus abiecit. Jam vero *gratia est armatura Dei, ut possimus stare adversus insidias Diaboli* (Eph. VI. 11.). Si hæc est in manu nostra instar gladii versatilis ita ut a nobis duntaxat bonus illius usus dependeat, verum non erit, quod Apostolus dicit: *Quid habes, quod non accepisti &c.*

129. Nec etiam Deus ad Congruistarum mentem rogandus erit, ut nobis sua gratia præsto sit, sed potius, ut opportunas circumstantias seligat, in quibus gratiam largiatur, quod tamen a communibus Ecclesiæ precibus alienum est. Immo cum in adversariorum (quin etiam plurium Thomistarum) sententia Deus omnibus, & semper, & ubique suam gratiam liberalissime distribuat, non video quomodo rogandus sit, ut eam in circumstantiis congruis largiatur; si enim eam semper confert, neque in circumstantiis congruis, deerit.

130. Quod si dicant, non eam gratiam esse congruam, quæ in circumstantiis congruis donatur (cum in omnibus circumstantiis unicuique præsto sit), sed quæ genio, iudoli, temperamento hominis sit accommodata; si quidem id intelligant de congruitate quadam intrinseca, qua gratia sese naturæ hominum accomodans, suaviter simul, & efficaciter ipsum motum, inclinationem, & consensum voluntatis vere efficiat, & operetur, parva erit inter nos verborum, non rerum magna dissensio. Sed adversarii nihil magis refugiunt, quam asserere, consensum nostræ voluntatis effici a gratia, verentes, ne si id semel concedant, humanum arbitrium funditus evertatur: unde etiam gratiam congruam neque *intensione, neque claritate absoluta, immo neque carentia alicujus impedimenti* a gratia incongrua distingui putant, sed solum ex *habitudine ad effectum infallibiliter futurum in divina præscientia, quæ dari potest sine ulla prævia inæqualitate* (Suarez lib. V. De auxiliis cap. 52. num. 25.).

131. Sed & illud Congruistarum systemati opponi merito potest, quod eoposito nihil facilius

sit, quam gratiæ efficaciam cum humana libertate componere. Quis enim aliquod libertatis præjudicium timeat ex ea gratia, quæ tota voluntatis nutui subdita est, nec alia ratione prævidetur efficax, nisi quia voluntas prævidetur eidem consensura? Si autem res ita se habet, Congruistarum systema ab Augustino, aliisque veteribus quamlongissime distat, a quibus teste Molina in (*Concordia* qu. 23. art. 4. & 5. disp. 1. memb. ult.), *unum e difficillimis fuit semper judicatum, veram invenire rationem, & modum... super celsærentia libertatis arbitrii cum gratia divina.* (Vid. sup. num. 123.).

132. Quamquam S. Augustinum non minus Congruistis, quam Molinistis adversari, facile colligitur, tum quia Sanct. Doctor intrinsecam gratiæ efficaciam ubique statuit, & talem, quæ ipsum bonum voluntatis consensum operetur, ut demonstratur sumus paullo inferius, tum etiam quia & circumstantias congruas esse gratiæ efficacis effectus censet; tum demum quia ab earundem congruitate gratiæ efficaciam minime pendere liquido tradit Hom. XXII. inter 50. Tom. V. dicens: „ Adulter non fuisti in illa vita tua præterita... hoc tibi dicit Deus: tunc regebam te mihi, servabam te mihi. Ut adulterium committeres, suavor defuit; ut deesset, ego feci. Adfuit suavor, non defuit tempus; ut non consentiret, ego terrui; agnosce ergo gratiam ejus, cui debes, & quod non admisisti.“ Quibus verbis Sanct. Doctor declarat, primo, circumstantiarum congruitatem fuisse opus gratiæ; secundo etiam positis circumstantiis incongruis gratiam fuisse efficacem.

133. Magistro consentit de more S. Prosper dicens (*Carm. de Ingratis* Vers. 885. & seq.).

*An vero omnipotens hominem cum gratia salvat
Ipse suum consummat opus, cui tempus agendi
Semper adest, quæ gesta velit, nec moribus illi
Fit mora, nec causis anceps suspenditur ullis.*

134. Etiam experientia systemati Congruistarum contraria est: videmus enim in iisdem omnino circumstantiis effectus sibi ipsis oppositos; ex duobus latronibus in cruce cum Christo pendentibus unus convertitur, & salvus fit, alter induratur, & perit. Videmus aliquos in circumstantiis omnino incongruis efficaci gratia converti, ut Paulum (a), alios contra in congruissimis propria voluntate perdi, ut Judam. Dignus est, qui audiatur insignis quondam Soc. Jesu Theologus Card. Toletus, qui illa verba Pauli ad Gal. I. 15. *Cum autem placuit ei, qui me... vocavit per gratiam suam, ita explicat* (Adnot. XXXIV. in c. V. Lucæ): „ Non dicit Paulus, quando novit me obediturum, sed quando illi placuit... Non expectat Deus

„ sem-

(a) De quo inquit S. Thomas 1. 2. qu. 112. art. 2. ad 2. *Cum esset in progressu peccati, perfecte motum*

est cor ejus a Deo audiendo, addiscendo, & veniendo, & ideo subito est gratiam consecutus.

semper arbitrium nostrum, quia sua gratia ipsi excitat, ipsi dicit velle, & perficere, & qui etiam rebelles convertit, & compellit voluntates. Tunc ergo vocavit, quando illi placuit: & si ante vocasset, utique respondisset, & obtemperasset... Existimo tunc vocasse discipulos multos, & præsertim Matthæum, quando plus erant impeditis, magisque detinebantur, ut venirent... sic Paulum vocavit... dum opus fervebat, minusque ad observandum paratus erat“.

155. Denum, ut plura alia omittam, ne longum sim, haud decere videtur summum, absolutumque Dei in creaturas dominium, ut si peccatorem ad se trahere gratia sua voluerit, debeat prius explorare, quibus modis, aut in quibus circumstantiis id queat obtinere, quasi iustar sagacis consiliarii, qui molles aditus, qui congrua tempora expiscetur, & capiet (a). Itane vere supremus rerum omnium Creator, & Dominus, qui, ut Augustinus ait (de *Corrept. & grat.* cap. 14.), *habet humanorum cordium, quo placet, inclinandum omnipotentissimam potestatem?* Sed quid, si aliquis ita pervicax esset, ut tali loco, vel tempore, vel quocumque demum auxilio flecti noleret? Anne Deus hunc minime trahere ad se posset? Quid, si aliquis nolleret toto vitæ sætate? Vincereturne vitio humano Deus? Non me latet, id a nominibus adversariis concedi (b); sed contra S. Augustinus, id sine impietate dici non posse clamat. *Quis tam impie desipiat, inquit in Enchirido cap. 98. Tomo VI., ut dicat, Deum malas hominum voluntates, quas voluerit, quando voluerit, ubi voluerit, in bonum non posse convertere?*

156. Primo, & potissimo argumento desumpto ex verbis Apostoli: *Quid habes &c.* reponere solent communiter, tum Moliniani, tum Congruistæ, nihil boni habere hominem non acceptum a Deo, quia ipse consensus vocationi congruæ non est sine gratia Dei, per quam idonei efficiuntur; unde Apostolus dicebat (1. Cor. XV. 10.): *Non ego, sed gratia Dei mecum;* & S. August. de Pelagianis loquens. *Sua merita nostra, inquit de*

grat. & lib. arbitr. cap. 6., *sic intelligerent, ut etiam ipsa dona Dei esse cognoscerent, non esse reprobandam ista sententia.* At vero tam Molinistæ, quam Congruistæ merita hominum dona Dei esse fatentur; adeoque &c. Id etiam innuere videtur Sanct. Prosper in responsione ad VI. *Object. Gallor.* inquit: „Ut quod in illo inchoa- tum est per gratiam Christi, etiam per industriam liberi augeatur arbitrii, nunquam remota adjutorio Dei, sine quo nec proficere, nec permanere in bono quisquam potest“. Et ante utrumque S. Ambrosius Lib. II. in Lucam de gratia inquit; *Quæ studios cooperatur humanis.*

157. Verum his, aliisque similibus evasionibus eludi quidem videtur difficultas, sed tolli omnino non potest. Gratia enim, neque ut præveniens, neque ut concomitans, ad Molinistarum, ac Congruistarum mentem est causa consensus nostræ voluntatis: ergo voluntas vocationi consentiens semper gloriari poterit, se aliquid habere, quod non accepit a Deo. Antec. ostenditur. Nam gratia præveniens in utroque systemate, ut vidimus, non fit efficax nisi ex consensu accedente; eundem expectat, non efficit: ergo consensus &c. Multo minus gratia ut cooperans est causa ejusdem consensus, quia hæc in Molinæ sententia eadem est ac gratia præveniens (c), & non dicitur cooperans, nisi quia supponit jam voluntatem determinatam ad bonum, & cum ea ad illud perficiendum concurrat; est sicut ensis in manu militis, quocum pugnat, sed ita tamen ut illius bonum usum miles sibi unice vindicet. Sic autem S. Augustinus Pelagianos urgebat, ut faterentur, *Spiritum Sanctum non solum adjutorem, sed etiam largitorem esse boni operis.* Vid. Lib. III. *contra duas epist. Pelagianorum* cap. 4. numer. 15.

158. Sed paucis adversarios volo. Vel fatentur, talem esse gratiæ efficacis vim, ut ipsam nostræ voluntatis inclinationem ad bonum in nobis efficiat; & tunc dexteras cum iis facile jungemus, de aliis minoribus quæstionibus parum solliciti, ubi quod præcipuum est, concorditer teneamus; vel contendunt gratiam per se versatilem, & indifferen-

(a) Alii aptiore similitudine utuntur, Deum comparantes in Suarezii systemate Principi, qui supremam suam potestatem in manibus sui Ministri posuerit, facit tamen quod vult, Ministri voluntatem sua sagacitate explorando, & inflectendo. Deus est Princeps, Minister est liberum arbitrium &c.

(b) Id docuit P. de Rhodes Disp. V. de Deo quæst. XI. de Præd. Sect. 4. §. 3. Celebris etiam est thesis non ita pridem a P. Carolo Arhol-da in Gregoriana Quæti Universitate die 1. Junii 1742. propugnata sub auspiciis Academiæ scientiarum Parisinæ his verbis expressa: *Possibilis est creatura a deo rebellis, quæ prævideatur a Deo omnibus auxiliis dissensura* (Vid. *Journal du Voyage fait par ordre du Roi à l'Equateur.* A Paris 1752. p. 56.) & auctor 338. postquam ipsum docuisset, ad minuendum hujus opinionis absurditatem addit, *Deum non fuisse creaturam hunc hominem: unde potestatem habet, quevilibet hominem creatum con-*

vertendi, quod est de fide. Tournelius autem in Tom. I. suarum *Prælect.* Quæst. XVI. art. 6. id saltem *non raturiter* impossibile esse contendit, quamvis absolute non sit impossibile.

(c) Molina in *Concordia* qu. 14. art. 13. disp. 30. *Falsum, inquit, omnino videtur, & discrepans a dictis Patrum, & Concilii Trident. asserere, gratiam coadjuvantem distinctam esse a gratia præveniencie, ac excitante &c.* Suarez autem Lib. III. *Opusculor. de auxiliis divinæ gratiæ* cap. 5. distinguit quidem gratiam adjuvantem, seu cooperantem ab excitante, & operante, sed illa voluntatem nulla ratione moveri fatetur, ita ut nomine gratiæ cooperantis indicetur *simultanea conjunctio voluntatis, & gratiæ adjuvantis ad eundem actum, vel actionem, ad quam munio cooperari dicitur, ita ut sub ea ratione neutra alteram antecedit, vel impellat, sed solum simul operentur.*

rentem a voluntatis consensu fieri efficacem, & tunc videant, quomodo ipsi Apostolo Paulo consentiant, dicenti: *Quod habes &c.* Rursus cum homo bonum vult, vel determinatur ad id volendum a gratia, & nostra sententia est; vel ipse determinat gratiam, & tunc certe habet hanc determinationem a se, & non a gratia. Quid si dicant hanc determinationem esse quidem a voluntate, sed non sine gratia, rursus sciscitabor, de qua gratia loquantur? An de ipsa eadem gratia, quæ vocat, & cui voluntas consentit, an de alia? Si de prima, fucum faciunt in verbis; nam etiam miles non bene utitur gladio sine ipso gladio, nec tamen dicimus, bonum illum usum esse a gladio. Sin de gratia cooperante; rursus eadem difficultas redibit usque in infinitum, an scilicet illa gratia determinata fuerit a voluntate, an potius voluntatem vi sua flexerit?

139. Quod vero additum fuit ex S. Augustino, nihil ad rem nostram facit; nam hoc ipsum continet questionis cardinem nos inter, & adversarios; an scilicet seposita gratia per se, & ab intrinseco efficaci, solaque admissa versatili, vere dici possit, merita nostra esse dona Dei, an vero illud consequatur absurdum, saltem primam voluntatis determinationem, quæ boni operis initium est, esse in nobis ex nobis ipsis sine gratia.

140. Demum Ss. Prosper, & Augustinus nihil aliud iis verbis significare voluerunt, quam non eam esse gratiæ indolem, ut liberum evertat arbitrium, quod Semipelagiani perperam doctrinæ Augustiniæ objiciebant. Est ergo sub gratia industria arbitrii, quæ tamen tota est ejusdem gratiæ effectus: quoniam, ut ipse Prosper inquit *contra Collatorem* cap. 18., *Opulationes divince gratiæ stabilimenta sunt voluntatis humanæ.*

141. Obj. primo. S. Augustinus Lib. I. ad *Simplic.* quæst. 5. num. 15. Tomo VI. gratiam congruam apertissime docet; inquit: „An forte illi, qui hoc modo vocati non consentiunt, possent alio modo vocati accommodare fidei voluntatem . . . ut quamvis multi uno modo vocati sint, tamen quia non omnes uno modo affecti sunt, illi soli sequantur vocationem, qui ea capienda reperiuntur idonei? . . . Si vellet etiam ipsorum (nempe reproborum) misereri, posset ita vocare, quomodo illis aptum esset, & moverentur, & intelligerent, & sequerentur . . . Cujus miseretur, sic eum vocat, quomodo scit

„ ei congruere, ut vocantem non respuat... Cum ergo alius sic, alius autem sic moveatur ad fidem, eademque res sæpe alio modo dicta moveat, alio modo dicta non moveat, aliumque moveat, alium non moveat, quis audeat dicere, defuisse Deo modum vocandi, quo etiam Esau ad eam fidem mentem applicaret, voluntatemque conjungeret, in qua Jacob justificatus est”? Multa alia eo loco habet Sanct. Doctor, quibus gratia congrua mirifice stabilitur.

142. Resp. primo, veram, & germanam Sancti Augustini mentem in his controversiis non ex Libris ad *Simplicianum*, aut aliis operibus, quæ ante ortam hæresim Pelagianam conscripsit, esse desumendam; sed ex aliis, in quibus occasione novæ hæreseos coactus est profundius, enucleatius, & magis adæquate hanc difficultatiam materiam pertractare. Propterea de dono perseverantiæ c. 27. postquam dixisset, se etiam in libris ad *Simplicianum*: satis docuisse, gratiam Dei non secundum merita nostra dari, & initium fidei esse donum Dei, ac consequenter, quamvis non *expresse* perseverantiam nominis a Deo donari, subdit: *proficienter me existimo, Deo miserante, scripsisse, non tamen a perfectione cœpisse.* Hæc responsio adeo solida est, & sanioris criticæ regulis adeo conformis, ut vel ipsis doctioribus inter nostros adversarios probetur, ut Bellarmino, & Garnerio (a).

143. Resp. secundo, S. Augustinum in ipsis libris ad *Simplicianum* non ponere gratiæ efficaciam in sola extrinseca congruitate circumstantiarum, quæ certe non satis est ad voluntatem efficaciter movendam, sed etiam, immo potissimum in congruitate intrinseca, qua ita se voluntati gratia accommodat, ut vi sua innata consensum, & determinationem eliciat; unde ibidem concludit: „Cum ergo nos ea delectant, quibus proficiamus ad Deum, inspiratur hoc, & præbetur gratia Dei, non nutu nostro, & industria, aut meritis comparatur, quia ut sit nutus voluntatis, ut sit industria studii, ut sint opera charitatis serventia, ille (*Deus*) tribuit, ille largitur”. Quod minus proprie dictum esset a S. Augustino, si putasset nos a Deo vocari vocatione tali, quæ nostræ voluntatis nutum, seu consensum, & determinationem ad bonum non largiretur, sed dumtaxat expectaret (b).

144. Et quamquam negari non potest, Sanct. Do-

(a) Verba Bellarmini hæc sunt Lib. II. *De Gratia & lib. arbit.* cap. 15. *S. Augustinus cum scripsit libros ad Simplic.* adhuc juvenis erat, neque multa invenerat in hac difficillima questione, que postea majori diligentia investigavit, & reperit. Garnerius autem Diss. VI. in Marium Mercat. cap. 2. dicit, tanti viri sententiam non ex quilibetque operibus æqualiter, verum ex postremis potissimum intelligendam . . . quamvis enim Augustinus assecutus sit aliquando tantam divinarum gratiæ mysteriorum intelligentiam, quantum forte ne-

mo alius præter Apostolos; non tamen constitit statim in summo, sed per gradus nitendo, difficultatum tenebras, prout divina lux se se infundebat, obstantes perripit. Si hæc domestica testimonia adversarii perpendere, non tam sæpe nos ad libros ad *Simplicianum* provocarent.

(b) Congruitas, quam gratiæ tribuit Suarezius, est mere intrinseca. Id clare fatetur pluribus in locis; ut in Lib. V. *De Gratia.* Vid. sup. n. 111. & seq.

Doctorem in posterioribus suis libris contra Pelagianos, & Semipelagianos majori perspicuitate, atque energia intrinsicæ gratiæ congruitatem, & efficaciam exposuisse, eam tamen neque negavit, neque ignoravit in libris *ad Simplicianum*. Nam in ea ipsa quæst. paulo superius dixerat num. 12.

„ Illa verba si diligenter attendas: *igitur non est*
 „ *volentis, neque currentis, sed miserentis est*
 „ *Dei*, non hoc Apostolus tantum dixisse videbitur,
 „ quod adjutorio Dei ad id, quod volumus,
 „ perveniamus; sed etiam ex illa intentione, qua
 „ & alio loco dicit: *Deus est, qui operatur in*
 „ *vobis & operari pro bona voluntate*; ubi satis
 „ ostendit, etiam ipsam bonam voluntatem in nobis
 „ operante Deo fieri. Nam si propterea solum
 „ dictum est: *Non est volentis &c.*, quia voluntas
 „ hominis sola non sufficit, ut juste, recteque
 „ vivamus, nisi adjuvemur misericordia Dei; potest
 „ & hoc modo dici: *Igitur non miserentis est*
 „ *Dei, sed volentis est hominis*; quia misericordia
 „ Dei sola non sufficit, nisi consensus nostræ
 „ voluntatis addatur. At illud manifestum est,
 „ frustra non velle, nisi Deus misereatur. Illud
 „ autem nescio, quomodo dicatur: frustra Deum
 „ misereri, nisi nos velimus. Si enim Deus miseretur,
 „ etiam volumus; ad eandem quippe misericordiam
 „ pertinet, ut velimus. *Deus enim*
 „ *est qui operatur in nobis velle, & operari pro*
 „ *bona voluntate*. Nam si quæramus, utrum donum
 „ Dei sit voluntas bona, mirum si negare
 „ quisquam audeat. Quod ideam repetit S. Doctor
 „ in *Enchiridio* cap. 52. Tomo VI.

145. Inst. primo contra primam resp. Sanct. Doctor in *Lib. de dono perseverantiæ*, quem extremo vitæ suæ tempore elucubravit, eandem doctrinam ingeminat, dicens cap. 14.: „ Ex quo apparet, habere quosdam in ipso ingenio divinum „ naturaliter intelligendi munus, quo moveantur „ ad fidem, si congrua suis mentibus vel audiant „ verba, vel signa conspiciant.

146. Resp. Sanct. Augustinum hic loqui non de interna vocatione efficaci, sed tantum de vocatione exteriori, cui percipiendæ unus potest esse aptior, quam alter ex naturalibus dispositionibus; quæ tamen vocatio exterior non sufficit; & plusquam certum est, ex Augustini, immo totius Ecclesiæ doctrina, præter istam dispositionem naturalem, & exteriorem vocationem requiri internam efficacissimam gratiam, qua Deus bonas in nobis voluntates operetur per inspirationem luminosissimæ,

& *flagrantissimæ charitatis*. Et quamquam Augustinus laudato loco id non expressit, debet tamen ad omnino intelligi; alias sequeretur, homines ad fidem converti posse ex sola naturali intellectus perspicacia, additis externis verbis vel signis; quod nedum a constanti Augustini doctrina, sed etiam ab Ecclesiæ decretis abhorret. Quis enim fidei dubitet, minime sufficere externa visa, aut verba quomodocumque congrua, nisi Deus interiori gratiæ suæ vi voluntatem flexerit? Unde illud S. Augustini *Lib. XV. de Civ. Dei* cap. 6. Tom. VII. *Nisi Deus interiore gratia mentem regat, atque agat, nihil prodest homini omnis prædicatio veritatis*. Omnis, inquam, sive congrua illa sit, sive incongrua.

147. Inst. secundo. S. Augustinus sæpissime docet, Dei esse vocare, nostrum consentire vocationi. Nam *Lib. I. ad Simplicianum* qu. 2. „ Ut velimus, inquit, & sumus esse voluit, & nostrum „ sumus vocando, nostrum consentiendo; *tam Lib. De spiritu, & littera c. 54.* Visorum suasionibus agit Deus, ut velimus, & credamus, sive extrinsecus per evangelicæ exhortationes ... sive intrinsecus ... sed consentire, vel dissentire „ propriæ voluntatis est. *Denique Lib. XII. De Civit. Dei* c. 6. Si duo, inquit, eadem tentatione tententur, & unus ei cedat, atque consentiat, alter idem, qui fuerat, perseveret, quid „ aliud apparet, nisi unum voluisse, alterum voluisse a castitate deficere? Unde nisi a propria „ voluntate, ubi eadem fuerat in utroque corpore, „ & animi affecto? Et antea in eodem opere *Lib. V. c. 9. Omnium naturarum*, inquit, „ *creator est (Deus) ... non voluntatum (v)*.

148. Resp. his omnibus in locis, aliisque similibus, quæ afferri possent, dumtaxat causam proximam, & immediatam nostri consensus indigitari, quæ est libera nostra voluntas; ideo enim consentimus, quia libere volumus, atque id negare esset hæresim Manichæorum instaurare: sed alia est tamen, Augustino ipso docente quam sæpissime, altior causa, ob quam vocationi Dei consentimus, nempe gratia ab intrinseco efficaci, quæ voluntatem nostram præparat, & consensum determinat. Nam in ipsissimo loco *Lib. I. ad Simpl. n. 10. S. Augustinus* ita profunde observavit: „ Si Jacob id „ credit, quia voluit, non ei Deus donavit fidem, „ sed eam sibi ipse volendo præstitit, & habuit „ aliquid, quod non accepit. *Et insuper in Lib. de dono persever. c. 15. Nos volumus*, inquit, „ *sed*

(a) Nemo certe putabit: hæc S. Augustini verba eo Semipelagianorum sensu esse prolata, quo, exponente S. Prospero in epist. ad S. Augustinum, consequens putabant, ut qui prævaricator ideo dicitur non obedisse, quia noluit, fidelis quoque non dicitur ob hoc devotus esse, quia voluit; aut quo auctor Pelagianus operis de Prædestinatione, & gratia, olim S. Doctori attribuiti (Prostat in Append. Tom. X. Operum S. Augustini) cap. 15. facta comparatione Nabuchodonosor cum Gazzaniga *Theol. Tom. VI.*

Pharone ita dicebat: *Quantum ad naturam ambo homines erant; quantum ad dignitatem, ambo reges; quantum ad causam, ambo captivum populum possidentes; quantum ad penam, ambo flagellis admoniti. Quod ergo fines eorum fecit esse diversos, nisi quod unus manu Dei sentiens in recordatione propria iniquitatis ingemuit, alter libero contra Dei misericordissimam veritatem pugnabit arbitrio?*

„ sed Deus operatur in nobis & velle: Nos operamur, sed Deus operatur in nobis & operari pro bona voluntate. Hoc nobis expedit & credere, & dicere, ut sit humilis, & submissa confessio, & detur totum Deo. *Et alibi* (de gratia, & lib. arbitr. cap. 21.) Agit omnipotens Deus in cordibus hominum etiam motum voluntatis eorum, ut per eos agat, quod agere ipse voluerit. *Et iterum* (*ibidem* c. 16.): certum est nos velle, cum volumus, sed ille facit, ut velimus: & plane integri libri Sancti Doctoris nobis exscribendi essent, si omnia huc spectantia in medium afferre vellemus.

149. Quando igitur a propria uniuscujusque voluntate repetit, quod unus tentationi cedat, alter resistat, non est eodem modo id de utroque accipiendum, sed quod unus cedat, unica & totalis causa est voluntas mala: quod autem alter tentationi resistat, & bonum agat, præter propriam ipsius voluntatem, quæ causa est propinqua, & immediata, alia est causa altior, nempe efficax Dei gratia. Audiatur iterum S. Doctor de dono pers. cap. 8. *Voluntate sua cadit, qui cadit, & voluntate Dei stat, qui stat.* Et de prædest. SS. c. 6. „ Multi audiunt verbum veritatis, sed alii credunt, alii contradicunt. Nolunt ergo isti credere, volunt autem illi. Quis hoc ignoret? quis hoc neget? Sed, cum aliis præpararetur, aliis non præpararetur voluntas a Domino, discernendum est, quid veniat de misericordia ejus, quid de judicio. ” Et S. Prosper in resp. ad cap. XIV. object. Vincentianarum pro certo ponit, & *ab illo*, nempe Deo, *esse, quod statuit, & non ab illo esse, quod ruitur*, & in ep. ad Rufinum cap. 6. *Qui credunt, Dei aguntur spiritu; qui non credunt, libero evertuntur arbitrio.* Postremum testimonium ex Lib. V. de Civit. Dei facile explicatur, attentis iis, quæ Sanct. Doctor immediate subdit: *malæ quippe voluntates ab illo non sunt.* Sed bonas voluntates a Deo esse, ubique prædicat.

150. Hæc eadem responsio adaptari potest similibus locutionibus Concilii Coloniensis in *Enchir. de Sacram. Penit.*, & nonnullorum Patrum, præsertim Chrysostomi, qui alicubi dicit, „ Unde igitur alii quidem vasa sunt iræ, alii vero misericordiæ? Ex propria voluntate ”.

151. Inst. tertio. Sanct. Augustinus non alia de causa nostrum consensum gratiæ tribuit, nisi quia Deus vocatione sua nostram bonam voluntatem præcedit. „ Quia non præcedit voluntas bona vocationem, sed vocatio bonam voluntatem, propterea vocanti Deo recte tribuitur, quod bene velimus *Lib. I. ad Simplic. qu. 2. n. 12. Et Lib. LXXXIII. Quæstionum quæst. 68. Tom. VI.* Quoniam, *inquit*, nec velle quisquam potest, nisi admonitus, & vocatus, efficitur, ut ipsum velle Deus operetur in nobis ”.

152. Resp. id intelligi a Sancto Augustino de vocatione per se efficaci, quæ agat in cordibus

nostris etiam ipsum voluntatis motum. Suam mentem clarius expressit in operibus postea contra Pelagianos majori studio, ac diligentia elucubratis, ut superius declaravimus n. 146.

155. Inst. quarto. S. Doctor *Lib. de Spirit. & litt. c. 55.* „ Liberum arbitrium, ait, naturaliter attributum a creatore animæ rationali, illa media vis est, quæ vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem potest; & ideo nec istam voluntatem, quæ credidit Deo, dici potest homo habere, quam non acceperit; quandoquidem vocante Deo, surgit de libero arbitrio, quod naturaliter, cum crearetur, acceperit: censet ergo, liberum arbitrium suis viribus a Deo vocanti consentire; & nihilominus illius consensum esse Deo adscribendum.

154. Resp. Considerato toto contextu, verosimilius videri, hoc dictum esse ad mentem Pelagii, qui contendebat, non alia ratione nostrum consensum vocationi divini esse Deo adscribendum, nisi quia de libero arbitrio procedit, quod a Deo in creatione accepimus, adeoque iis verbis Pelagii objectionem, non vero doctrinam S. Augustini contineri. Quod si quis acrius contendat, id a S. Patre in propria sententia dictum fuisse, intelligendum erit sensu congruenti notis illis, & communissimis ipsius principiis de libero arbitrio, efficaci Dei gratia præparato, & moto.

155. Inst. quinto (cum Bellarm. *Lib. VI. de grat. & lib. arb. c. 12.*) Sanct. Augustinus *Tract. XXVI. in Jo. explicans modum, quo Pater trahit homines ad Christum, inquit:* „ Ramum viridem ostendit ovi, & trahit illam, nuces puero demonstrantur, & trahitur... si ergo ista, quæ inter delicias, & voluptates terrenas revelantur amanti- bus, trahunt, quoniam verum est: Trahit sua, quemque voluptas: non trahit revelatus Christus a Patre? Quid enim fortius desiderat anima, quam veritatem? ” Hujusmodi exempla ab Augustino adhibita non nisi motionem moralem indicant, in suasionibus, hortationibus, visis, aliisque similibus modis sitam. Etiam S. Prosper *Lib. contra Collatorem cap. 7. n. 18. explicans ea verba Christi Jo. VI. 44. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum; inquit:* „ Trahit ad Deum contemplatio elementorum, omniumque, quæ in eis sunt, ordibatissima pulchritudo... Trahunt rerum gestarum relatores; animam audientis inflammant narrantes laudes Domini, & virtutes ejus, & mirabilia ejus, quæ facit. Trahit timor... trahit lætitia... trahit desiderium... trahunt delectationes... & quis perspicere, aut enarrare possit, per quos effectus visitatio Dei animam ducat humanam, ut quæ fugiebat, sequatur; quæ oderat, diligat; quæ fastidiebat, esuriet &c. ”

156. Resp. S. Augustinum uti quidem his exemplis ad explicandos eos viros, & ineffabiles modos, quibus Deus agit in cordibus hominum etiam motum voluntatis eorum: non tamen in istis vi-

sis, suasionibus, hortationibus, promissis, minis &c. veram gratiæ efficaciam constituere; nam alibi (in Ps. XXXIV.) dicit, animam hominis esse in manu Dei, *sicut franeam in manu bellatoris*; alibi ipsam agi a divina gratia *indeclinabiliter, & insuperabiliter* (de *Corrupt. & grat.* cap. 12.) &c. Vide infra n. 174.

157. Idemque dicendum ad verba S. Prosperi, qui eo loco Collatorem impugnat, contendentem, portionem justificatorum „ solius voluntatis sue „ motibus ad Christum venire; *portionem autem* „ reluctantem trahi, atque invitam compelli; cum „ Deus sit, qui operatur omnia in omnibus”. Nec de mente hujus fidelissimi S. Augustini discipuli ullum potest superesse dubium.

158. Obj. 2.° S. Hieronymus ad cap. XLIX. Isaiaë scribit: *Deum potentiam suam nostro arbitrio derelinquere*; quibus significatur, gratiam esse versatilem, nostræque voluntatis nutibus subditam.

159. Resp. id intelligendum esse in aliquo sensu accommodato, scilicet ad libertatem nostram explicandam, quam sartam, tectamque gratia Dei conservat. Ceterum Innocent. XI. (ann. 1679.) has duas propositiones Apostolico stigmate confixit: „ Deus donat nobis omnipotentiam suam, ut ea „ utamur, sicuti alteri aliquis donat villam, vel „ librum; & Deus subjicit nobis suam omnipotentiam ”.

160. Obj. tertio. Sanct. Jo. Chrysostomus Hom. XXXI. in Matth. scribit, Matthæum tunc fuisse a Deo vocatum, quando Christus vidit, eum non repudiaturum vocationem. Idem habet in Comment. sup. cap. IX. epist. ad Rom., & idem de vocatis ad vineam Hom. in Matth. LX.

161. Resp. His, aliisque SS. Patrum similibus testimoniis, illa celebris adaptanda est regula, quam tradit S. Augustinus (in *Libro de dono persev.* cap. 19.) inquires: „ Quid ergo nos prohibet, quando „ apud aliquos verbi Dei tractatores legimus Dei „ præscientiam, & agitur de vocatione electorum, „ eandem prædestinationem intelligere”? Christus itaque vocavit Matthæum ad Apostolatam, & operarios in vineam suam, quando vidit eos esse consensuros ea præscientia, qua, ut idem Augustinus loquitur (de *Præd. Sanctorum* c. 14.) *præscivit, quæ fuerat ipse facturus*: nempe præscientia inmixta decreto. Card. Toletus (Adnot. LIV. in c. V. S. Lucæ) hunc Chrysostomi locum expendens, hæc habet: „ Potest Chrysostomus intelligi „ sic: tunc vocasse discipulos, quando sciebat, „ illos obtemperaturos, nimirum per ipsius gratiam „ sciebat enim quando ipse operaturus erat „ in eis, ut obtemperarent vocanti, & tunc vocavit: nisi sic intelligas, *doctrinam non probo* „ (Vid. sup. n. 154.)”. Ita loquebantur communitè Theologi etiam Soc. Jesu, antequam novum Molinæ systema prodiret.

162. Obj. quarto Sanct. Thomas (Lect. VI. in cap. VIII. ep. ad Rom.) de vocatione electorum loquens: *Hæc vocatio, inquit, est efficax in præ-*

destinatis, quia hujusmodi vocationi assentuntur: ergo gratiæ efficaciæ &c.

163. Resp. Sanct. Thomam loqui in sensu *illativo*, non in sensu *causali*; videlicet quotiescumque electi assentuntur vocationi, inferius, eam fuisse efficacem, eo modo quo aliquis dicere posset: nunc pluit, quia vestes madidæ sunt. Ceterum gratiæ efficaciam intrinsecam a Sancto Thoma agnitam, & prædicatam fuisse, luculenter ostendetur inferius.

164. Inst. primo. Sanct. Thomas Quæst. VI. de *veritate* art. 5. in eo, inquit: „ quæ Deus præ- „ destinat, tot alia adminicula præparat, quod vel „ non calat, vel si cadat, quod resurgat, sicut „ exhortationes, & suffragia orationum, donum „ gratiæ, & alia hujusmodi, quibus Deus admi- „ niculatur homini ad salutem”: censet igitur Angelicus, gratiam efficacem sitam esse in auxiliis congruis.

165. Resp., inter ista adminicula a S. Thoma enumerata esse donum gratiæ; gratiæ inquam, non versatilis, sed talis: *quæ Deus movet voluntatem inmutabiliter propter efficaciam virtutis moventis*, ut ipse loquitur quæst. VI. de *malo* art. un. ad 5., & 1. P. Quæst. 105. art. 5. ad 2. „ Quæ- „ dam, *ait*, secundum suam naturam sunt per se „ agentia, tamquam habentia dominium sui actus; „ & ista gubernantur a Deo, non solum per hoc, „ quod moventur ab ipso Deo interiori operante, „ sed etiam per hoc, quod ab eo inducuntur ad „ bonum, & retrahuntur a malo per præcepta, „ & prohibitiones, præmia, & pœnas”.

166. Inst. secundo. Perpetua Sancti Thomæ doctrina est, *voluntatem determinare seipsam, & esse suorum actuum dominam, & nullibi voluntatem a Deo præmoveri, aut prædeterminari* asserit; non ergo &c.

167. Resp. nihil facilius expediri posse hoc argumento, in quo adversariorum nonnulli maximam vim reponunt. Docet Angelicus, voluntatem movere seipsam, suorumque actuum esse dominam in ordine causæ secundæ, quæ non excludit determinationem, & applicationem a causa prima descendente. S. Doctor non alio eget interprete, quam se ipso. Nam 1. P. quæst. 85. art. 1. ad 5. „ Liberum arbitrium, *inquit*, est causa sui motus, quia homo per liberum arbitrium se ipsum movet ad agendum. Non tamen hoc est de necessitate libertatis, quod sit prima causa sui id, quod liberum est; sicut nec ad hoc, quod aliquid sit causa alterius, requiritur, quod sit prima causa ejus. Deus igitur est prima causa movens & naturales causas, & voluntarias &c. *Et in Lib. I. Contra Gentiles* c. 68. *Dominium, inquit*, quod habet voluntas supra suos actus, per quod in ejus potestate est velle, vel non velle, excludit determinationem virtutis ad unum, & violentiam causæ exterioris agentis, non autem excludit influentiam superioris causæ, a qua est ei esse, & operari &c.”.

168. *Nimia autem confidentia asseritur, nullibi a Sanct. Thoma nomen præmotionis, aut prædeterminationis usurpari, quod falsum esse jam sæpius a Thomistis ostensum fuit (Vid. P. Massoulié in T. I. de Div. motione Dissert. I. quæst. 2. art. 5.). Sed, si etiam S. Doctor non usurpasset hoc nomen, annon sufficit, ut rem ipsam aliis verbis luculenter docerit? Ut plura loca omittam, quid clarius iis verbis, quæ habet in Quæst. III. de potentia art. 5. ubi inquit: „Deus est causa actionis cujuslibet, in quantum dat virtutem agentis, & in quantum conservat eam, & in quantum applicat actioni, & in quantum ejus virtute operatur, & in quantum alia virtus agit”: quos quatuor causandi modos copiose in corpore articuli demonstravit. Totus ille articulus legi meretur. Sed in cap. seq. Angelici nostri Præceptoris doctrina uberius exponetur.*

C A P U T IV.

Ostenditur, gratiam esse vi, & natura sua efficacem (a).

169. **P**rob. 1. ex sacris litteris, quæ docent, Deum facere, ut nos faciamus: Ez. XXXVI. 26. *Dabo vobis cor novum... & faciam, ut in præceptis meis ambuletis.* Docent præterea Deum operari in nobis & ipsum primum voluntatis motum. Philipp. II. 13. *Deus est, qui operatur in vobis velle, & perficere;* & Hæbr. XIII. 20. „Deus, autem pacis... aptet vos in omni bono, ut faciatis ejus voluntatem, faciens in vobis, quod vobis placeat coram se per Jesum Christum”. Docent insuper, filios Dei agi ipso spiritu Dei: Rom. VIII. 14. *Quicumque spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei:* Et Deum inclinare corda nostra: Psalm. CXVIII. 56. *Inclina cor meum in testimonia tua.* Prov. XXI. 1. *Sicut divisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud,* similitudine deprompta ex olitoribus, qui irriguas aquas divertunt, quocumque volunt. Homines denique a Deo trahi: Jo. VI. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum* (Græce ἐλκύσθαι ab ἐλκύω trahō); super quæ verba exclamavit Augustinus: *Magna gratiæ commendatio; nemo venit, nisi tractus.* Tract. XXVI. in Jo. Tom. III.

170. Porro hujusmodi phrases esse intelligendas de vera, propria, ac physica motione, non autem de motione minus propria, moralis, & metaphorica, facile ostenditur; primo, quia nulla ratio est, cur motio divina tam sæpe, & tam energice in divinis eloquiis repetita in sensu minus

proprio intelligatur: secundo, quia in laud. locis certe significatur ea nostræ voluntatis motio, quæ a solo Deo proficiscitur: hujusmodi autem non est nisi motio physica, quia moraliter nostra voluntas etiam ab Angelo, Dæmone, vel homine moveri potest. Audiatur Angelicus Quæst. III. de malo art. 5. ubi postquam constituit, solam causam perfectientem vere, & proprie causam dici, ita subdit: „Relinquitur ergo, quod causa perficiens, & propria voluntarii actus sit solum id, quod operatur interius. Hoc autem nihil aliud esse potest, quam ipsa voluntas, sicut causa secunda, & Deus, sicut causa prima”. Et ulterius: Sic ergo motus voluntatis directe procedit a voluntate, & a Deo qui est voluntatis causa, qui solus in voluntate operatur, & voluntatem inclinare potest in quodcumque voluerit”. (Vid. etiam 1. 2. quæst. 9. art. 6., quæst. item 80. art. 1. & alibi). Ubi cum eodem prorsus modo doceat Angelicus, voluntatem se ipsam movere, & moveri a Deo, sequitur, ut quemadmodum se movet physice, etiam physice moveatur a Deo. Et præterea si de morali tantum motione sermo esset, non posset hæc dici solius Dei propria. Laudata igitur divinatorum eloquiorum loca de physica motione sunt intelligenda.

171. Sed & illud accedit, eo sensu accipi in sacris litteris Dei motionem, ut inde tam ipsæ, quam SS. Patres earumdem interpretes, recte colligant, quantum in nobis est boni, totum esse Deo sine ulla exceptione tribuendum. *Quid habes, quod non accepisti?* inquit Paulus epist. 1. ad Corinth. IV. 7. Concinunt autem S. Patres, ut Chrysostomus, inquit (Serm. II. in epist. ad Coloss.). *In negotio salutis totum est donum Dei;* Basilium autem (Hom. XXII. De Humil. Lib. VI.) *Nihil, inquit, tibi relictum, o homo, de quo gloriari possis;* & ante hos Cyprianus (Lib. Testimoniorum ad Quirinum. cap. 4.): *In nullo gloriandum est, quando nostrum nihil est.* Taceo de S. Augustino, cujus testimonia infinita afferri possent. At vero seposita physica, & proprie dicta motione, non video quomodo possit totum opus bonum omni ex parte Deo tribui, ut supra declaratum est (n. 119.): non nisi ergo de physica motione, seu gratia ex se efficaci laudata Scripturarum testimonia intelligenda sunt, qua Deus nostras voluntates ad bonum vere inclinat, applicat, & determinat.

172. Ac deum si, ut arbitrantur adversarii, Deus non nisi moraliter voluntatem ad bonum moveret, sequeretur, opus bonum partim gratiæ tribuendum esse, & partim libero arbitrio quam fuisse. Molinæ sententiam supra observavimus (Diss. II.

(a) Servamus communem loquendi modum, quamquam si accuratius loqui vellemus, potius dicendum esset, gratiam in se habere efficaciam, quam a se: cum enim gratia sit virtuosa illa motio, qua Deus agit in hominum voluntates, eas inclinando, & determinando

ad bonum, suam efficaciam a Dei intentione mutuatur, non autem a natura sua habet. Confer. Pater Lemosium in *Punoptia gratiæ*. Tom. IV. Lib. IV. Part. II. Tract. 2. num. 111. & Pater Alvarez Lib. IX. de *Div. grat. auxilii* Disp. 90., & quæ supra diximus n. 77.

II. cap. 6. quæres 2.). Ibidem autem ostendimus, hanc ipsam sententiam S. Aug., S. Thomæ, immo ipsi Concilii e diametro opponi. *Non partim gratia, partim liberum arbitrium, sed totum singula opere in individuo peragunt*, inquit S. Bernardus de Gratia, & libero arbitrio cap. 14.

175. Alterum locupletissimum intrinsecæ efficacæ gratiæ argumentum nobis suppeditat communis Ecclesiæ preces, quo argumento non semel S. Aug. contra Pelagianos, ac Semipelagianos feliciter usus est (Vid. de dono perseverantiæ c. 7. de prædestinatione Sanctorum cap. 14. &c.) Porro nervorum plenæ sunt illæ precandi formulæ, quibus Ecclesia a Deo postulat gratiæ auxilium, ut cum ita Deum precatur (in Vig. Pentec.): *Concede nobis, & nostræ voluntatis pravitate frangere, & tuorum præceptorum rectitudinem in omnibus adimplere. Omnium nostrum corda ad te converte* (Dom. XXIV. post Pentec.); & ita similiter quamæpissime. Sed ea verba animadversione digna sunt, quibus semel, & iterum (Sab. post Dom. IV. Quadrag., & Dom. IV. post Pentec.) sic Deum orat: *Ad te nostras etiam rebelles compelle propitius voluntates*; quam phrasim mutata est Ecclesia ex parabola Christi Domini Lucæ XIV., ubi Deus sub figura Patrisfamilias homines ad cœnam intrare compulit (quanquam aliquid aliud in ea parabola significetur) (a), eam-

demque vocem postea usurpavit etiam Catechismus Romanus (b). Non video autem, quomodo istæ precandi formulæ possint gratiæ vesatili, aut motioni morali accomodari, nisi verborum significatione totaliter immutata (c).

174. Tertium argumentum desumitur ex S. Augustino, quem potissimum ut magistrum, & ducem, post Scripturarum, & Ecclesiæ oracula sequendum esse, supra satis ostendimus (c. 1.). Jam vero magnus hic gratiæ Doctor, assertor, ac vindex, ejusdem gratiæ efficaciam ubique, ac constanter ab omnipotentissima Dei voluntate repetit: „Deus, inquit (de Gratia Christi c. 24.) interna, „atque occulta, mirabili, atque ineffabili potestate operatur in cordibus hominum, non solum veras revelationes; sed etiam bonas voluntates. „Et de correptione, & gratia cap. 12. Subventum est igitur infirmitati voluntatis humanæ, „ut divina gratia indeclinabiliter, & insuperabiliter (d) ageretur. Ibidem cap. 14. Cui volenti salvum facere, nullum hominis resistit arbitrium ... Non est dubitandum voluntati Dei ... humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse, quod vult; quandoquidem etiam de ipsis hominum voluntatibus quod vult, cum vult, facit ... sine dubio habens humanorum cordium, quo placeret, inclinandum omnipotentissimam potestatem: ac deum con-

(a) S. August. epist. ad Vitalem olim CVII., nunc autem CCXVII. cap. 7. „Numquid, inquit, ubi autem diebus Sacerdotem Dei ad ejus altare populum hortantem ad Deum orandum, vel ipsam clara voce orantem, ut incredulas gentes ad fidem suam venire compellat, non respondebis: Amen?”

(b) De primo Symboli art. n. 22. hæc habet: „Non solum autem Deus universa que sunt, providentia sua tuerit, atque administrat, verum etiam quæ moventur, & agunt aliquid, intima virtute ad motum, atque actionem ita impellit, ut quamvis cansarum secundarum efficientiam non impediatur, præveniat tamen, cum ejus occultissima vis ad singula pertinet &c.” Quanta vero sit hujus Catechismi auctoritas, declaravit non ita pridem Clemens XIII. R. P. in Encyclicis litteris ad Patriarchas, Primates &c. 14. Junii 1761. dicens, in eo contineri doctrinam, quæ communis est in Ecclesia, & procul abest ab omni periculo erroris. Vid. etiam Præf. præmissa eidem Catechismo an. 1760. Celsissimo Principe Christophoro Com. Migazzio Archiepiscopo Vindobonensi, nunc S. R. E. Cardinali mandante, in usum Cleri sui recuso.

(c) Præclara sunt, quæ in hanc rem scribebat olim S. Aug. ad Vitalem epist. CCXVII. cap. 2. „Non fallimus homines, nam Deum fallere non valemus. „Prorsus non oramus Deum, sed orare nos fingimus, „si nos ipsos, non illum credimus facere, quod oramus ... labia dolosa, si in hominum quibuscumque sermonibus sunt, saltem in orationibus non sint. „Absit, ut quod facere Deum rogamus oribus, & vocibus nostris, eum facere negemus cordibus nostris; „& quod est gravius ad alios etiam decipiendos, hoc non taceamus disputationibus nostris: & enim, volumus apud homines defendere liberum arbitrium, a pud Deum perdamus orationis auxilium”.

(d) Alii cum Jo. Amerbachio, & Desiderio Erasmo legunt inseparabiliter; & extat hac de re dissertatio Andreæ Monvallonii Avenione impressa ann. 1761. Editores tamen Lovanenses, & doctissimi Patres Maurini in melioris notæ codicibus invenerunt insuperabiliter. Sed quidquid sit, hæc variatio nullius momenti est, nec vim nostri argumenti vel minimum labefactat. Neque illam labefactat duplex illa hujus vocis interpretatio, quam affert Tournelins T. I. De Deo qu. XVI. art. V. p. m. 399., scilicet *to insuperabiliter* cadere aut in perseverantiam usque in finem, quæ ut ipse S. Augustinus ait, *contumaciter amitti non potest*, aut in voluntatem ipsam, quæ beneficio gratiæ stat inconcussa adversus omnes teatationes, *si tamen*, subdit Tournelins, *gratiæ firmiter adherere, ac divinis mandatis obtemperare voluerit*. At vero quantum prima interpretatio sit a mente S. Doctoris aliena, vel ex hoc uno liquet, quod de illa perseverantia loquitur, quam non habuit Adam; sed perseverantiam usque ad finem certe habuit Adam, qui Dei misericordia salvus factus est: ergo &c. Altera etiam interpretatio textui repugnat, in quo S. Pater comparationem instituit inter adjutoria utriusque status innocentiæ, & lapsi; & primi status adjutorium vocat *sine quo* Adam perseverare non poterat; alterum *qua* homines in justitia perseverant, & *quo* in ipsis Deus operatur velle; & postea addit, hoc adjutorio *indeclinabiliter, & insuperabiliter, agi voluntatem*, ut scilicet firma, & inconcussa maneat in bono. Illa autem conditio a Tournelino apposta, *si voluntas gratiæ firmiter adherere voluerit*, quid aliud significat, nisi voluntatem nativis suis viribus gratiæ adherere? quod certe videtur Semipelagianum sensum redolere.

„cludit: Intus egit, corda tennit, movit, eosque
 „voluntatibus eorum, quas ipse in illis operatus
 „est, traxit... magis habet in potestate volunta-
 „tes hominum, quam ipsi suas”. In finitum es-
 „sem, si cetera huc spectantia afferrem, cum plane
 „omnia ejus scripta contra Pelagianos hujusmodi lo-
 „cutionibus plena sint.

175. Ulterius qualem gratiæ efficaciam prædicaret Augustinus, potest ex Pelagianorum, & Semipelagianorum objectionibus luculentissime erui. Nihil enim frequentius apud istos, quam de S. Augustino conqueri, quod talem inveheret gratiam, quæ libertatem destruat (Cœlestius in ep. ad Ctesiphontem), & sine voluntate nostra sanctitatem perficiat (ap. S. Aug. de gratia Christi c. 7.); & quæ ita velle, & operari operetur in nobis, ut nos non agamus (de corrept. & gratia c. 2.); quæ invitos cogat ad bonum, imponat necessitatem volendi bonum, & libertatem hominis necessitate subvertat (Lib. I. operis imperf.); quæ homines fatali necessitate bonos faciat (Lib. IV. ad Bonif. c. 4.); ac demum quæ causa sit, ut nihil studii ab humana voluntate expectetur (Lib. IV. contra Julianum c. 8.); atqui omnem prorsus verisimilitudinem superat, Pelagianos, & Semipelagianos, homines acutissimos, ita delirasse, ut hæc, & similia objicerent contra gratiam versatilem, & quæ moraliter tantum nostram voluntatem ad consensum alliceret, non vero physice, & re ipsa eam determinaret, quis enim unquam a deo stupidus fuit, vel cavillosus, ut Molinianos, vel Suarezianos violatæ nostræ libertatis accusaret (a).

176. Sed fingamus, Augustini adversarios ita fuisse vel stupidos, vel cavillosos, ut hæc omnia sine ulla prorsus veri specie ejus doctrinæ objicerent. Annon potuisset S. Doctor unico flatu ridiculas has objectiones dissipare? Quid facilius, quam ostendere, ne minimum quidem esse nostræ libertati verendam, cum gratia sit nostris voluntatibus subdita? Quid etiam magis in promptu, quam similitudine uti sagacis consiliarii, qui suasionibus, consiliis, aliisque modis flectere animum Principis novit, ejusdem libertate illæsa? Anne ita respondit Augustinus? Plane nihil minus. Sed postquam per 20., & amplius annos huic controversiæ enodandæ insudasset, nullam aliam humanæ libertatis cum Dei gratia conciliandæ viam invenit, quam ad omnipotentissimam Dei potestatem

conflugiendi, qui sicut potuit voluntates nostras condere, ita & mutare potest; & sicut nobis libertatem dedit, ita etiam ejusdem exercitium donat; & tandem fateri coactus est, tantum adhuc superesse difficultatis, ut quando asseritur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur, & vicissim liberum arbitrium tolli, quando Dei gratia defenditur. Hoc argumentum, tametsi extrinsecum, invictissime probat, Augustini doctrinam fuisse a gratia versatili alienissimam.

177. Porro S. Doctorem gratiæ Augustinum magno consensu secuti sunt, quotquot demum extiterunt germani divinæ gratiæ assertores, ac vindices, ex quorum tamen choro non nisi paucos seligam, cum omnes huc advocare, res esset longissima. S. Prosperi testimonium insigne superius allatum est n. 155; cui plura ejusdem Sancti addi possent, ut illud in eodem Carmine *De ingratis*:

..... Deus ergo sepultos
 Suscitavit, & solvit peccati compede victos.
 Ille obduratis dat corlibus intellectum;
 Ille ex injustis justos facit, inlicitum amorem,
 Quo reametur amans.

Et in epist. ad Ruffinum *Quis ambigat*, inquit:
 „Tunc liberum arbitrium cohortationi vocantis
 „obedire, cum in illo gratia Dei affectum cre-
 „dendi, obediendique generavit? Ex invito
 „volentem facit, & quibuslibet modis infidelita-
 „tem resistentis inclinat, ut cor audientis, obe-
 „diendi in se delectatione generata, ibi surgat,
 „ubi premebatur, ibi discat, ubi ignorabat, ibi
 „fidat, ubi diffidebat, inde velit, unde nolebat”.

178. S. Fulgentius Ruspensis Episcopus, qui pro altero Augustino est habitus, in Libro *De veritate prædestinationis, & gratiæ* cap. 15. *Ista Gratia*, inquit, *ut eligatur, ipsa prius eligit, neque suscipitur, atque eligitur, nisi hoc ipsa in corde hominis operetur*.

179. Petrus Diaconus in Libro „, *De Incarnatione, & gratia* cap. 6. Frustra, inquit, garrunt, qui dicunt: meum est velle credere, Dei tamen gratiæ est adjuvare: cum etiam ipsam credere, quod est consensus præbere veritati, nobis a Deo dari testetur Apostolus”.

180. Denique, ne infinitus sim, S. Bernardus sanctorum Patrum ultimus, & S. Augustini studiosissimus, gratiæ ingenitam efficaciam sæpius com-
 men-

(a) Suarez Lib. III. *Opusc. de Dio. aux.* c. 5. num. 40. postquam definiisset causam moralem eam esse, quæ „consilio, precibus, aut alio simili modo movet causam liberam ad operandum, ita subdit: Auxilia „ergo excitantia maxime habent vim causæ moralis... „& declaratur a simili: nam homo inducens alterum ad „malum, vel dæmon tentans ad peccandum, est causa moralis peccati, quia ad illud excitat, & movet: „sic ergo Deus, multoque magis, & perfectius est „causa moralis boni actus supernaturalis, ad quem eliciendum nos excitat, nostramque præparat volun-

„tatem. Denique tota hæc causalitas reducitur ad motionem finis, quæ metaphorica est: nam per hanc gratiam excitantem fit, ut objectum, quod antea indistinctum, honestum, & amore dignum appareat, & quod tinendum, horribilius, quod odio habendum, turpius, & sic de ceteris. Hoc autem fit, vel magis illuminando intellectum, vel aliquo modo disponendo & inclinando affectum, ex quo iudicium præciterum intellectus plurimum pendet”. Est ne difficile cum hac motionis nostram libertatem componere?

mendat, præcipue autem in aureo Libro *De gratia & lib. arb.* Tomo II.; ubi postquam dixisset, totum hominis meritum situm esse in consensu, quem gratiæ præstat, ita subdit (cap. ult.): „Non quidem, quod vel ipse consensus, in quo omne meritum consistit, ab ipso (*homine solo*) sit, cum nec cogitare (quod minus est, quam consentire) alicui a nobis, quasi ex nobis sufficientes simus ... Si ergo Deus tria hæc, hoc est bonum cogitare, velle, & perficere, operatur in nobis, primum profecto sine nobis, secundum nobiscum, tertium per nos facit; siquidem immittendo bonam cogitationem, nos prævenit; immutando etiam malam voluntatem, sihi per consensum jungit &c.”; & plura ibidem habet, præsertim in fine capituli, quibus intrinseca gratiæ efficacia mirifice confirmatur.

181. Multo clarius hac in parte locutus est S. Thomas, fidelissimus Augustini discipulus, & primo quidem gratiam actualem definit *miseri cordiam Dei, per quam motum voluntatis operatur* Quæst. XXXIV. *de verit.* art. 14. (quæ sola definitio sufficeret ad gratiæ efficaciam demonstrandam): tum sæpius docet, solum Deum posse immutare hominis voluntatem. „Voluntas, inquit *I. Part. quæst.* 111. art. 2., potest immutari dupliciter. Uno modo ab interiori, & sic, cum motus voluntatis non sit aliud, quam inclinatio voluntatis in rem volitam, solius Dei est immutare voluntatem, qui dat naturæ intellectuali virtutem talis inclinationis”. Et iterum: *Solus Deus efficaciter potest movere voluntatem, Angelus autem & homo per motum sualentis.* Quæ doctrina falsa esset, si motio gratiæ tantum *moralis*, & non *physica*, & *propria* esset; quia & Angelus, & homo possunt nos non solum exterius, sed etiam interius hortando, rogando, terrendo, & persuadendo *moraliter* permovere (Vid. etiam 1. 2. quæst. 9. art. 6.; tum quæst. 80. art. 1., ac quæst. 5. *de malo* art. 3.).

182. Ulterius S. Thomas, non minus quam Augustinus, efficaciam divinæ motionis semper petit a Dei omnipotentia, nullibi a præscientia. *Cum voluntas divina, inquit I. P. quæst.* 19. art. 8., sit efficacissima; non solum sequitur, quod fiant ea, quæ Deus vult fieri, sed quod eo modo fiant, quo Deus ea fieri vult. Et 1. 2. quæst. 10. art. 4. *Si Deus movet voluntatem al alicui, impossibile est huic positioni, quod voluntas ad illud non moveatur, non est tamen impossibile simpliciter; tum* Quæst. VI. *de malo* art. un. ad 5. *Deus movet voluntatem immutabiliter propter efficaciam virtutis moventis, quæ deficere non potest.* Ac demum, ne omnia persequar, Quæst. XXII. *De verit.* art. 8. „Omnis actio voluntatis, inquit, in quantum est actio, non solum est a

„ voluntate, ut immediate agente, sed etiam a „ Deo, ut primo agente, qui vehementius imprimit; unde sicut voluntas potest immutare actum suum in aliud, ita & molto amplius Deus &c.”.

Solvuntur objectiones.

183. Primum, & potissimum adversariorum argumentum desumitur ex iis verbis Matth. XI. 29., quibus Christus Judæorum obstinationem redarguens, inquit: „Væ tibi Corozaim, væ tibi Betsaida, quia si in Tyro, & Sydone factæ fuisset virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent”. Unde sic colligunt: Si gratia ad operandum bonum esset vi, & natura sua efficax, non potuisset Christus Judæos præ Tyriis, & Sydoniis juste reprehendere; facile enim iis fuisset Christo objurganti respondere: *& nos pœnitentiam ageremus, si gratiam illam per se efficacem nobis donares, quam Tyriis, & Sydoniis largiturus eras.* Contra vero justissima est Christi increpatio, si gratiæ efficacia non nisi a voluntatis consensu pendeat; tunc enim tota ratio, cur Judæi pœnitentiam non egerint, quam Tyrii, & Sydonii acturi erant, ex voluntate repetitur.

184. Resp. primo. Si quid in hoc argumento difficultatis est, etiam premere adversarios gratiæ congruæ defensores. Si enim admittant, ut admittere se profitentur (ex Decr. Claudii Aquaviva 14. Dec. 1615.), *semper moraliter, & in ratione beneficii plus aliquid in efficaci, quam in sufficienti gratia contineri, potuissent æque in eorum sententia, ac in nostra Judæi Christo objurganti respondere: „Si majus illud beneficium, quod simul cum signis, & virtutibus largiturus eras Tyriis, ac Sydoniis, nobis quoque contulisses, nos non minus ac illi pœnitentiam egissemus”.*

195. Resp. secundo (cum P. Lemos Tomo I. Tract. V. cap. 29.) juste fuisse a Christo Domino Corozaitas, & Betsaiditas in comparatione Tyriorum, & Sydoniorum increpatos quia majore sua obduratione, malitia, & ingratitude se magis indignos reddiderunt ea gratia, quæ erat ad conversionem necessaria. *Non erant, inquit S. Augustinus cap. 14. de dono Persec., sic excæcati oculi, nec sic induratum cor Tyriorum, & Sydoniorum.* Immo ipse Christus hæc eandem rationem suæ increpationis reddit, immediate subdens: *Veruntamen dico vobis: Tyro, & Sydoni remissius erit in die judicii, quam vobis;* non alia certe de causa, nisi propter minorem cordis indurationem. Propterea Christi objurgatio hunc ferme sensum habet: *Vos Judæi in vera Religione nati, & alti, peiores estis Gentilibus, majoremque gratiæ obicem, quam illi, opponitis (a).*

186.

(a) Putant aliqui, figurate, & per hyperbolem illam Indurationem Christi accipiendam esse; ut cum dicitur,

corda peccatorum esse saxis duriora; aut si hæc apud Turcas, & Barbaros predicarentur, majorem, quam a-

186. Instabis primo. Respondere poterant Corozaitæ, & Bethsaiditæ, hanc majorem ipsorum obdurationem ex defectu gratiæ efficaciæ ortam fuisse; quæ si Tyriis, & Sydoniis defuisset, non minor fuisset ipsorum obduratio, quam Judæorum.

187. Resp. primo, causam obdurationis esse a voluntatis perversitate, non autem a gratiæ defectu repetendam. Verum quidem est, gratia efficaci aut impediri, aut tolli cordis duritiam; hæc enim gratia, ut Augustinus docet, a nullo duro corde respuitur; ideo quippe datur, ut duritiam cordis auferat. Sed perperam quis inde inferat, ex gratiæ carentia, tanquam ex causa efficiente, cordis obdurationem oriri. Quemadmodum manus lapidem sustentans vera causa est, cur non cadat, non tamen dici potest, manus subtractionem etiam causam esse efficientem, cur lapis decidat; vera enim causa, cur lapis decidat, est imata ejus gravitas. Frustra igitur reposuissent Judæi, ideo se esse magis obduratos, quam Tyrios, & Sydonios ex gratiæ defectu.

188. Ulterius nec omnino verum est, quod additur, Tyrios, & Sydonios, si gratia eis defuisset, non minus obæccatos, & induratos futuros, quam Judæos. Consentiant enim Theologi, etiam sine gratia posse, sin minus omnia, & difficiliora, saltem aliqua, & faciliora præcepta quantum ad substantiam observari. Quod qui fecerit, non ille quidem omni obstaculo carebit (ad hoc enim omnino gratia Dei necessaria est), sed tamen minus erit in malis obduratus. Itaque etiam posito eodem gratiæ defectu, potuerunt Tyrii, & Sydonii esse minus obdurati, quam Judæi in eorum comparatione objurgati.

189. Inst. secundo. Non ideo fuerunt Judæi a Christo objurgati in comparatione Tyriorum, & Sydoniorum, quod majora impedimenta gratiæ posuerint; sed ideo solam, quod visis signis, & virtutibus suis, pœnitentiam non egerint, quam in cinere, & cilicio alii egissent; sed si ad agendam pœnitentiam necessaria esset gratia per se, & ab intrinseco efficax, fuisset hujusmodi objurgatio injusta; ergo &c.

190. Resp., de utroque fuisse Judæos a Christo objurgatos, & ipsam objurgationem de impœnitentia ex eo oriri, quod majoribus obstaculis oppositis magis indignos gratiæ conversionis se reddissent, quam Tyrii, & Sydonii; quod luculenter postea declaravit Christus ipse subdens: *Verumtamen dico vobis: Tyro, & Sydoni remissius erit in die judicii, quam vobis.*

191. Inst. tertio. Gratis, & absurde fingitur,

Deum voluisse Tyriis, & Sydoniis gratiam efficacem, quam negabat Judæis, ideo donare, quia minora impedimenta posuerant. Auxilium enim gratiæ efficaciæ nec a Deo hominibus datur propter ipsorum merita, nec denegatur propter demerita; sed unice a beneplacito divini voluntatis suspenditur.

192. Resp., gratis a nobis non fingi, quod Christus ipse æterna veritas ore suo aperte testatus est, videlicet Tyrios, & Sydonios in cinere, & cilicio pœnitentiam fuisse acturos visis Christi miraculis, quod utique sine interno auxilio efficaci non erant facturi. Quod autem subditur: gratiæ efficaciæ largitionem a solo beneplacito divini voluntatis suspendi; certissimum utique est; verumtamen quid impedit, quominus Deus pro sua voluntate aliquando eam velit magis indignis ex justitia denegare, minus autem indignis pro sua misericordia largiri? Quod reipsa fuisse enim facturum cum Tyriis, & Sydoniis, in hypotesi, quod signa, & virtutes Jesus Christi vidissent, allata ipsius verba luculenter ostendunt.

193. Neque vero aliquis molestius urgeat, fictitium esse illud decretum conditionatum, quod in Deo ponimus, dandi Tyriis gratiam efficacem, si apud eos facta fuissent Christi miracula; cum plusquam certum sit, noluisse Deum apud eos Christi miracula fieri, aut eas impias gentes ad eundem Christi fidem converti. Non inquam; nam de decretis subjective absolutis, & objective conditionatis dictum est satis suo loco in Tract. de Deo Dissert. IV. c. XI. Tom. II.) unde S. Augustinus *De dono persever.* cap. 9. *Numquid, ait, possumus dicere, etiam Tyrios, & Sydonios, talibus apud se virtutibus factis credere noluisse, aut credituros non fuisse, si fierent, cum de eis ipse Dominus attestetur, quod acturi erant magnæ humilitatis pœnitentiam?* Ulterius ammon adversarii ad conversionem necessariam esse fatentur gratiam congruam, quæ in ratione beneficii diversa est, & major, quam gratia non congrua? Deus igitur vel in ipsa eorum sententia decrevisse dicendus est, se Tyriis, & Sydoniis gratiam congruam largiturum, si Christus apud eos sua miracula patrasset.

194. Obj. secundo. Gratiæ per se, & ab intrinseco efficaciæ nomen nullibi in sacris litteris, aut in SS. Patribus invenitur; primusque ejus inventor Calvinus creditur (Lib. II. *Instit.* cap. 3. num. 11.). Reipsa multi ex recentioribus Calvinis in dogmate gratiæ efficaciæ se nullatenus a Thomistis dissentire gloriantur.

195.

puð Christianos, fructum reportarent; aut similia, quæ communiter dici solent per exaggerationem; quam opinionem ut minime improbabilem exponit, & vindicat P. Antoninus Massoulié T. II. Dissert. III. de Div. Gratia Quæst. II. art. 26. Ceterum communiter interpretes nobilissimi hunc locum eadem prorsus ac nos ratione exponunt. S. Hieronymus in Comment. „Præfe-

„runtur eis, inquit, Tyros, & Sydoniæ urbes idololatricæ, & vitis deditæ. Præferuntur autem ideo, quod „Tyros, & Sydoni naturalem tantum legem calcaverint, istæ vero post transgressionem naturalis legis, & scriptæ, etiam signa, quæ apud eas facta sunt, „parvi dixerunt”. Tom. VII. Confer Guill. Estium, Calinet, aliosque Commentatores.

195. Resp., parum interesse, gratiæ per se efficaciæ nomen in Ecclesiasticis documentis non inveniri, dummodo res ipsa per nomen significata existat, ut demonstravimus. Et si hoc argumentum semel obtineat, facile quisque videbit, quo serpat; ad convellenda scilicet non pauca nostræ Religionis dogmata. Immo & scientia media, & gratia congrua potiori jure eliminabuntur, cum earum nec nomen, nec vestigium ullum, nedum in Ecclesiasticis monumentis, sed neque in vetustis scriptoribus reperitur, ut Molina ipse gloriabatur (Vid. sup. not. ad num. 109.). Porro idem est, ut puto, dicere, gratiam per se, & ab intrinseco esse efficacem, ac dicere, gratiam solam operari nostram conversionem. Hoc aut sæpissime affirmat Sanct. Augustinus, ut cum dicit (*de grat. & lib. arb. cap. 5.*), ut *Paulus de celo vocaretur, & tam magna, & efficacissima vocatione converteretur, gratia Dei erat sola*; cui subscribit de more S. Prosper (*Carm. de Ingratis*) dicens:

*Ut tamen his studiis auditor promoveatur,
Non doctor, neque discipulus, sed gratia sola
Efficit.*

Quæ quidem non eo sensu dicta sunt, quasi nostra voluntas ad opus bonum non concurrat, sed quia ipse nostræ voluntatis consensus Dei gratiæ efficaciæ est effectus, & donum (a).

196. Quod additum est de hujus vocis auctore, parum nos movet, etiamsi verum esset, quod adversarii fortasse nimis confidenter objiciunt; illudque usurpare possumus, quod alia occasione Tertullianus ajebat (adversus Praxeam cap. 5.): „ non „ ideo non utitur & veritas vocabulo isto, & re, „ ac sensu ejus, quia & hæresis potius ex veri- „ tate accepit, quod ad mendacium suum strue- „ ret ”.

197. Quod demum de recentioribus Calvinistis ad invidiam nobis conflandam ab aliquibus objici solet, facillimam habet solutionem. Vel enim recentiores Calvinistæ, desertis Magistri sui vexillis, ad Thomistica castra transierunt, quod verum esse multis documentis superius observavimus (Diss. III. n. 48.); & tunc gratulandum, quod etiam hujusmodi homines hac in parte ad Ecclesiæ doctrinam accesserint; utinam & in aliis accedant! Vel non; & tunc sub vestimentis ovium lupinam rabiem tegunt. Hoc idem, ni fallor, reponerent Molinistæ, si ipsis objiceremus. Remonstrantium quamplurimos gloriari se cum Molinistis sentire, quos

tamen Semipelagianio luto hæerere, jam demonstravimus (Diss. I. num. 102.).

198. Obj. tertio. Nonnulli Patres, præsertim Græci, efficaciæ gratiæ non nisi a nostræ voluntatis consensu repetunt. S. Cyrillus (in fine Lib. IV. *contra Julianum*) „ Si, inquit, ineffabili qua- „ dam virtute, & efficaciæ usus (*Deus*) mutasset „ singulorum mentem ad bene agendum, & indil- „ disset postea bonum, a quo ægerrime discedere „ possent, & non sponte, ultra non esset fructus „ mentis. S. Joan. Chrysostomus (*Hom. XI. in „ Joan.*). Anima, inquit, sui juris viam in se „ habet operandi, nec ulla in re Deo, nisi velit, „ obtemperat”. Et plures aliæ similes locutiones afferri possunt.

199. Resp. primo cum S. Augustino, non esse mirum ad vivum rescandas quasdam formulas, quibus veteres Ecclesiæ Patres quandoque uti sunt ad libertatem arbitrii contra Simonianos, Marcionitas, Manichæos, aliasque hujusmodi pestes asserendam. „ Quid igitur opus est, inquiebat de „ prædestinat. Sanctorum c. 14., ut eorum scrup- „ temur opuscula, qui priusquam ista hæresis ori- „ retur, non habuerunt necessitatem, in hac dif- „ ficili ad solvendum quæstione versari; quod pro- „ culdubio facerent, si respondere talibus coge- „ rentur”? Addo etiam secundum observationem Petavii (Lib. IX. *Theol. dog. de Deo cap. 6. n. 1.*), Latinos Patres in hac materia esse præferendos græcis, quia hæresis Pelagiana latinam Ecclesiam exercuit, ad orientalem non penetravit: inter Latinos autem omnium maxime audiendum esse Augustinum, ejusque discipulos, qui ob diurnas, acerrimasque cum pelagianis contentiones materiam hanc profundissime examinarunt, quod non fecerunt alii. Ac demum, quæ esset totius Ecclesiæ orientalis fides, ex præclara illa S. Basilii oratione colligi potest, quæ in universo pene Oriente in Altaris sacrificio recitari solebat: „ Dona, „ Domine, virtutem, ac tutamentum: malos, quæ- „ sumus, bonos facito, bonos in bonitate conser- „ va; omnia enim potes, & non est, qui contra- „ dicat tibi: cum enim volueris, salvas, & nul- „ lus resistit voluntati tuæ (b).

200. Resp. 2., quæ ex Cyrillo, & Chrysostomo allata sunt, eo tendere, ut nos doceant, eam non esse gratiæ naturam, ut nos cogat invitos, vel liberum a nobis tollat arbitrium, de quo vindicando maxime solliciti erant; non autem ut aliquid subtraheretur vi & efficaciæ gratiæ, quæ operatur in nobis etiam ipsum velle, & operari.

201. Dices. Etiam illi Patres, qui post exortam,

(a) Huc etiam spectat istud celebre Apostoli Pauli dictum Rom. IX. 16. *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*; quod S. Augustinus Loc. mirabili commentariis illustrat in *Enchiridio* cap. 32: *Quomodo ergo non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei, nisi quia & ipsa voluntas, sicut scriptum est, a Domino preparatur: ... ut totum Deo detur, qui* Gazzaniga *Theol. Tom. VI.*

hominis voluntatem bonam & præparat adjuvandam, & adjuvat preparatam.

(b) Sed de consensu Patrum Græcorum cum Latinis in hac re, præter S. Augustinum in *libris adversus Julianum*, dignus est, qui legatur Bossuetus L. X. de *la Tradit. des S.S. Peres* c. 12., seq., & P. Haac. Serry in suo *Augustino vindicato* &c.

tam hæresim Pelagianam in Ecclesia floruerunt, easdem dicendi formulas usurparunt. Nam Sanct. Prosper, seu quilibet alius auctor *Librorum de vocatione gentium* Lib. II. c. 26. hæc habet; „Gratia Dei in omni justificatione principaliter præminet, suadendo exhortationibus, movendo exemplis, terrendo periculis, incitando miraculis, dando intellectum, inspirando consilium, corque ipsum illuminando, & fidei affectionibus inbuendo, sed etiam voluntas hominis subjungitur ei, atque conjungitur, quæ ad hoc prædictis est incitata præsidii, ut divino in se cooperetur operi &c.” Quæ omnia nonnisi motionem moralem explicant.

202. Resp. Auctorem hunc, qui diversus est a Sancto Prospero (a), nihil aliud velle, nisi varios enumerare modos, quibus gratia Dei fortiter simul, ac suaviter nos ad bonum impellit; ceterum ejusdem intrinsecam efficaciam satis declarat, cum ibidem subdit: „Ipsa gratia hoc omni genere medendi, atque auxiliandi agit, ut in eo, quem vocat, primam sibi, receptricem, & famulam donorum suorum præparat voluntatem. *Et c.* 27. In cordibus trahendorum hoc egit, ut crederent, hoc effecit, ut vellent”: quæ iis gemina sunt, quæ habet S. Augustinus. Lib. XV. *de Civit. Dei* cap. 6. Tom. VIII. *Spiritus Sanctus operatur intrinsecus, ut valeat aliquid medicina, quæ adhibetur extrinsecus; alioquin si Deus... non interiori gratia mentem regat, atque agat, nihil prodest homini prædicatio veritatis: omnis, inquam, quacumque addita motione morali.*

203. Obj. 4. S. Joann. Damascenus (Lib. II. *de fide Orthodoxa* c. 30.) expresse negat ea, quæ sunt in nobis, esse a Deo prædeterminata; & S. Anselmus (*de Concordia præscientiæ, & gratiæ* c. 1.) „Sola voluntas, inquit, determinat sibi quid sentiat, nec aliquid facit vis necessitatis, ubi operatur electio sola voluntatis”. Idem plures alii Patres sæpius asserunt.

204. Resp. S. Thomas I. P. qu. 23. art. 1. ad 1., & Lib. III. *contra gentes* cap. 90. „Dama-scenum nominare prædeterminationem impositionem necessitatis, sicut est in rebus naturalibus, quæ sunt prædeterminatæ ad unum; quod patet ex eo quod subdit: non enim vult malitiam, neque compellit virtutem”. Idemque dicit debet de S. Anselmo, qui fideliter Sancti Augustini vestigia pressit, itaut divinam præmotionem nedum ad bonum, sed etiam ad malum (quantum ad entitatem) luculenter ibidem tradat. *Ipsam quoque velle, inquit, facit Deus, quod aliquando justum est, aliquando injustum.*

205. Obj. quinto. Sanct. Thomas 1. 2. qu. 9. art. 6. ad 3. „Deus, inquit, movet voluntatem hominis, sicut universalis motor, ad universale obiectum voluntatis, quod est bonum, & sine hæc

„ universali motione homo non potest aliquid vel-
 „ le. Sed homo per rationem determinat se ad
 „ volendum hoc, vel illud, quod est verum bo-
 „ num, vel apparens bonum. Sed tamen inter-
 „ dum specialiter Deus movet aliquos ad aliquid
 „ determinate volendum, quod est bonum, sicut
 „ in his, quos movet per gratiam”. Non ergo ag-
 „ novit necessitatem præmotionis physiciæ, seu gra-
 „ tiæ per se efficaciæ ad omnia, & singula opera
 „ bona.

206. Resp., sensum Angelici hunc esse, ut Deus voluntatem ad bonum in communi moveat *necessario*; ad bonum autem particulare voluntas & moveatur a Deo, & se ipsam *libere* moveat; ad opera demum supernaturalia *specialiter* moveatur a Deo per gratiam sanantem, & determinantem. Ceterum ibidem S. Præceptor docet, voluntatem neque ab Angelo, neque ab ullo alio exteriori principio, sed a solo Deo moveri posse; quæ doctrina, ut supra observavimus, physicam Dei motionem clare patefacit. Vid. sup. n. 181.

207. Inst. Sanct. Doctor in Lib. II. *Sent. Dist. XXV. art. 1.*, ad 3. inquit: „ In libero arbitrio hoc modo agit (Deus), ut virtutem agendi sibi ministret, & ipso operante liberum arbitrium agat. Sed tamen determinatio actionis, & finis in potestate liberi arbitrii constituitur; unde remanet sibi dominium sui actus, licet non ita, sicut primo agenti. *Iterum Dist. XXVIII. qu. 1. art. 1.* Non esset homo liberi arbitrii, nisi ad eum determinatio sui operis pertineret. *Et rursus Dist. XXXIX. qu. 1. art. 1.* Ipsa potentia voluntatis, quantum in se est, indifferens est ad plura: sed quod determinate exeat in hunc actum, vel in illum, non est ab alio determinante, sed ab ipsa voluntate”.

208. Resp. Rejecta eorum opinione, qui censent, S. Doctori in Comment. ad libros *Sententiarum* aliquid de subtili Semipelagiano pulvere adhæsisse (b) (quamvis negari non possit, eum tum in *Summa Theologica*, tum in *Commentariis ad epistolam Pauli* multo accuratius de hac materia fuisse locutum), dico, in his, aliisque geminis locis solum asseri, voluntatem movere seipsam per exclusionem absolutæ necessitatis, non autem per exclusionem *divinæ motionis per se efficaciæ*. Non alio indiget interprete Sanct. Thomas, quam seipso; nam in *Summa I. P. qu. 85. art. 1. ad 3.* ita suam mentem sole clarius exponit: „ Liberum arbitrium est causa sui motus, quia homo per liberum arbitrium seipsam movet ad agendum. Non tamen hoc est de necessitate libertatis, quod sit prima causa sui id, quod liberum est, sicut nec ad hoc, quod aliquid sit causa alterius, requiritur, quod sit prima causa ejus. Deus igitur est prima causa movens & naturales causas, & voluntarias &c. *& alibi (Quæst. III. de po-*
 „ ten-

(a) De auctore ejus operis legi poterunt, quæ Patres Benedictini adnotarunt in Admonitione præmissa ejusdem editionis.

(b) Vide, quæ diximus ad n. 116. Diss. II.

29. tentia art. 7. ad 15.) Voluntas dicitur habere
 30. dominium sui actus, non per exclusionem cau-
 31. sæ primæ; sed quia causa prima non ita agit
 32. in voluntate, ut eam de necessitate ad unum
 33. determinet, sicut determinat naturam: & ideo
 34. determinatio actus relinquatur in potestate ratio-
 35. nis". Et semper sibi constans Angelicus docet,
 vel in ipso statu innocentie fuisse Dei motionem
 necessariam; unde infert potiori jure esse in hoc
 statu infirmitatis admittendam: „Mens hominis
 etiam sani, inquit, 1. 2. qu. 109. art. 2. ad 1.,
 non ita habet dominium sui actus, quin indi-
 geat moveri a Deo: & multo magis liberum ar-
 bitrium hominis infirmi post peccatum, per quod
 impeditur a bono per corruptionem naturæ".

209. Inst. Idem Angelicus l. P. qu. 85. art. 3.
 docet, proprium liberi arbitrii esse electionem,
 qua possumus unum recipere alio recusato; at
 vero, ut iterum S. Doctor observat 1. 2. qu. 13.
 art. 1. in his, quæ sunt penitus determinata ad
 unum, electio locum non habet: gratia ergo nos
 physice non determinat.

210. Resp. His, & aliis id genus testimoniis,
 quæ sine fine coarcevari possunt, quid aliud effi-
 catur, quam voluntatem nostram sub ipsa determi-
 natione gratiæ efficacis manere liberam, retinere
 potestatem eligendi, & etiam determinare se ipsam?
 Quod nemo negat, nisi hæreticus. Simul tamen
 etiam fatendum est, voluntatem nostram a Deo
 dependere in ipso libertatis exercitio, quod exer-
 citium cum sit aliquod bonum, non potest illud
 a seipsa habere, sed debet esse a Deo donatum.
 Angelicus autem, cum a voluntate excludit deter-
 minationem ad unum, de determinatione loquitur,
 quæ est per modum nature, cujusmodi est in brutis,
 de quibus agit in loco laud. ex prima secundæ;
 ubi etiam expresse dicit: quæ sunt penitus deter-
 minata ad unum, quam vocem pœnitentis aut om-
 mittunt, aut non satis considerant adversarii. (Lud.
 Caspodi de gratia pag. 193. eandem vocem omi-
 sit).

211. Obj. ultimo plura absurda, quæ ex gratia
 per se, & ab intrinseco efficaci consequi videntur;
 consequitur enim primo, inutiles esse cohortatio-
 nes, correptiones, consilia, præcepta, & quæcum-
 que alia incitamenta ad bonum amplectendum, &
 malum declinandum. Si enim adsit gratia efficax,
 etiam sine istis homo bene operabitur. Si autem
 gratia desit, istis omnibus positis, nullus effectus
 habetur. Secundo, removeri industriam, tollique
 fervorem; vel enim homo gratiam efficacem habet,
 & tunc infallibiliter bonum operabitur; vel non
 habet, & sine dubio non operabitur. Tertio, Deum
 πρῶτον ἀποκρίσας acceptionis personarum accusari
 posse; cum aliquibus tantum pro voluntatis suæ
 beneplacito gratiam per se efficacem largiatur: cum
 tamen Apostolus dicat Rom. II. 11: Non est ac-
 ceptio personarum apud Deum. Quarto, in despe-
 rationem agi eos, qui gratia efficaci destituuntur.
 Denique, fatalem induci necessitatem.

212. Resp. hæc ipsissima incommoda fuisse o-
 lim S. Augustino a Semipelagianis objecta; unde
 novum nobis suppeditatur motivum credendi, no-
 stram sententiam ne latum quidem unguem ab Au-
 gustini mente distare, cum iisdem incommodis præ-
 mi videatur. Asserebant quippe Semipelagiani, ut
 Ss. Prosper, & Hilarius in suis epistolis referunt,
 posita S. Augustini doctrina, „inutilem esse ex-
 hortandi consuetudinem (Hilar. n. 5.), lapsa
 curam resurgendi adimi, & sanctis occasionem
 teporis afferri ... removeri industriam, tollique
 virtutes (Prosper. n. 5.), quondam denique di-
 sperationem hominibus exhiberi". (Hilarius
 n. 6.).

213. Jam vero quid Augustinus responderit, vi-
 deamus. Ad primum dicit, præcepta, admonitio-
 nes &c. frustra non esse, quia hominum opus non
 solum Dei donum est, sed etiam nostræ liberæ
 voluntatis effectum. „Ideo, inquit de prædestin.
 Sanct. cap. 11., hæc & nobis præcipiuntur, &
 dona Dei esse monstrantur, ut intelligamus, quod
 & nos facimus, & Deus facit, ut illa faciamus".
 Magnas itaque utilitates habent præcepta, cohort-
 ationes, consilia, minæ, promissa, &c. quia Deus
 istis etiam adminiculis utitur, ut homines fortiter
 simul, ac suaviter ad se trahat. Addi potest cum
 S. Thoma Qu. XXIV. de verit. art. 14. ad 2.: „re-
 cte hominem corripitur, quia præcepta non im-
 plet, quia ex ejus negligentia est, quod gratiam
 non habet, per quam potest servare mandata,
 quantum ad modum, cum possit nihilominus per
 liberum arbitrium ea servare, quantum ad sub-
 stantiam".

214. Ad secundum. Posita gratiæ efficacis ne-
 cessitate, non removeretur industria, nec tollitur vir-
 tus, sed potius tota nostrarum actionum laus Deo
 tribuitur, quia ut sit nutus voluntatis, ut sit in-
 dustria stultii, ut sint opera charitatis ferventia,
 ille tribuit, ille largitur, ut inquit S. Augustinus,
 Lib. I. ad Simpl. quæst. 2.: ut sit humilis nostra
 confessio, & detur totum Deo. Idem de dono
 perseverantiæ cap. 15.

215. Ad tertium. Sexcentis in locis S. Augusti-
 nus hanc objectionem diluit, ostendens, acceptionem
 personarum non habere locum in iis, quæ
 ex gratuita Dei bonitate dependent; unde inquit
 Sanct. Doctor epist. CXCIV. alias CV. ad Six-
 tum cap. 2.: „Quod autem personarum acceptio-
 nem rem Deum se credere existimant ... parum at-
 tendunt, quod debita reddatur pœna damnato,
 indebita gratia liberato: ut nec ille se indignum
 queratur, nec dignum se iste gloriatur ... ut li-
 beratus de non liberato disceat, quod etiam sibi
 supplicium conveniret, nisi gratia subveniret".
 Vid. etiam S. Th. 1. 2. quæst. 98. art. 4. ad 2.

216. Ad quartum ita S. Augustinus respondet
 de præd. SS. cap. 11. „Mittor homines infirmi-
 tati suæ se malle committere, quam firmitati
 promissionis Dei. Sed incerta est mihi, inquis,
 de me ipso voluntas Dei. Quid ergo? Tuane
 „ti-

„ tibi voluntas de te ipso certa est, nec times:
 „ Qui videtur stare, videat, ne cadat? Cum igitur
 „ utraque incerta sit, cur non homo firmior,
 „ quam inferiori fidem suam, spem, charitatemque committit?”

217. Postremum longiorem postulat explanationem, adeoque sequenti capite illud uberius tractare constituimus.

CAPUT V.

Respondetur argumentis, quibus probare adversarii conantur, gratiam Dei per se efficacem libertati nostræ obesse.

218. Et quidem gaudemus, causam nos habere communem cum Sancto Augustino, cujus olim adversarii Semipelagiani referente Sancto Prospero in epist. ad Rufinum: „ Scripta, quibus error „ Pelagianorum impugnatur, infamabant, dicentes, eum liberum arbitrium penitus summovere „ re”. Etiam S. Thomas Lib. III. *contra Gentes* cap. 89. postquam multa attulisset ex sacris literis, ut evinceret, solum Deum posse efficaciter movere voluntatem: „ Quidam, inquit, non intelligentes, qualiter motum voluntatis Deus in „ nobis causare possit, absque præjudicio libertatis voluntatis, conati sunt has auctoritates male exponere, ut scilicet dicerent, quod Deus „ causat in nobis velle, & perficere, in quantum „ dat nobis virtutem volendi; non autem sic, quod „ faciat nos velle hoc, vel illud”. Inimmo ab Ethnicis quoque motam fuisse eandem difficultatem habemus ex Minutio Felice in *Octavio*; cum enim nostri ipsi fati absurditatem objicerent, respondebant: „ Culpam, vel innocentiam fato tribui, etiam vestra consensio est: nam quidquid „ agimus, ut alii fato, ita vos Deo addicitis”.

219. Præmittimus ulterius, minime a nobis hoc loco expectandum esse, ut perspicue, nitide, & veluti ad oculum ostendamus, quomodo Deus in nobis nostræ voluntatis consensum efficaciter operetur, & nihilominus nostræ libertatis jura nec tantillum lædat. Hanc gloriam facillime conciliandi gratiam efficacem cum nostra libertate libenter aliis concedimus. Nos vero cum ducibus, & magistris nostris Augustino, & Thoma fatemur ingenuè, id esse difficile, immo inter mysteria, & arcana numerari (a). Deum physice nostras voluntates ad bonum permovere, luculentissimis adeo argumentis demonstratur, ut putem, nihil esse post fidei dogmata in Theologia magis certum; simul tamen sartam, tectamque libertatem nostram servari, fides plane nos docet. Habemus, ut alia

occasione dicebat Bossuetus, duas unius catenæ extremitates, manuque firmas tenemus; sed annulos intermedios, quibus colligantur, non videmus. Neque id novum est, aut insolens, cum in omnibus fere Religionis nostræ mysteriis accidat. Quin & bene multa sunt in rerum natura, quæ inter se cohærere certe scimus; sed modus, quo inter se cohærent, nos latet; immo plerumque ea sibi repugnare videntur. Hoc præmisso, quod nunquam ab oculis excidere debet, difficillimo operi manum admoveo.

220. Obj. primo. Libertas nostra sita est in indifferentia voluntatis ad opposita, per quam, ut dicitur Ecclesiastici XV. 18. *Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit illi, dabitur illi*; sed hanc tollit gratia per se, & ab intrinseco efficaciter ergo &c.

221. Resp., duplicem esse indifferentiam, alteram suspensionis, & otii, vel æquilibrii, alteram potestatis, & dominii. Prima est, qua voluntas nihil agit, quasi statera in æquilibrio posita; & hanc certe tollit gratia per se, & ab intrinseco efficaciter. Sed hæc ad libertatis essentiam minime pertinet, quod est per se manifestum; alias homo se ipsum arbitrari suo determinans suæ libertatis jacturam faceret, & Deus libertatis esset expertus, cum nunquam otiosi queat. Unde Angelicus objecta Eccles. verba sic explicat (1. 2. q. 109. art. 8. ad 2.): *Quotcumque vult homo, dabitur ei; sed hoc, quod bonum velit, habet ex auxilio gratiæ*. Hinc ergo cum Sancto Thoma libertatem melius definiri arbitror potestatem ad opposita, aut vim electivam, quam indifferentiam, ne scilicet æquivocatione, quæ huic voci subest, aliqui abutantur. Sed alia est indifferentia (si ita loqui placeat) potestatis, & dominii, quando scilicet ita voluntas determinatur ad unum ut tamen adhuc potestatem ad oppositum retineat. Hanc vero potestatem ad oppositum non aufert gratia efficaciter; quia Deus sua omnipotentissima potestate eodem prorsus modo nostram voluntatem determinat, quo ipsa se determinaret, si esset prima causa ab alia independens. Deus, inquit Angelicus I. P. q. 83. art. 1. ad 5. „ est prima causa movens & naturalis „ les causas, & voluntarias, & sicuti naturalibus „ causis, movendo eas, non aufert, quin actiones „ earum sint naturales; ita movendo causas voluntarias non aufert, quin actiones earum sint „ voluntariæ, sed potius hoc in eis facit: operatur enim in unoquoque secundum ejus proprietatem (Vid. etiam 1. 2. q. 10. art. 4.); & Quodlibet „ lib. I. art. 7. ad 2. Deus movet omnia secundum „ modum eorum; & ideo divina motio a quibusdam participatur cum necessitate, a natura autem „ tem

(a) S. Augustinus Lib. 22. *De peccat. mer. & remiss.* cap. 13. *Ipsa etiam ratio, inquit, quæ de iis rebus a talibus, quales sumus, iriri potest, quemlibet nostrum querentem vehementer angustat, ne sic defendamus gra-*

tiam, ut liberum arbitrium auferre videamur; rursus ne liberum sic asseramus arbitrium, ut superba impietate ingrati Dei gratiæ videamur. Recole superius dicta num. 176.

tem rationali cum libertate, propter hoc, quod virtus rationalis se habet ad opposita: & ideo sic Deus movet mentem humanam ad bonum, quod tamen potest huic motui resistere”.

222. Hujus sibi asserti rationem jam reddiderat Angelicus I. P. qu. 19. art. 8., ubi probat, Dei voluntatem rebus volitis nullam imponere necessitatem, propter similitudinem ejusdem voluntatis divinæ efficaciam. „Cum enim, *inquit*, aliqua causa efficiax fuerit ad agendum, effectus consequitur causam, non tantum secundum id, quod fit, sed etiam secundum modum fieri, & essendi”. Ex quo principio ita postea concludit: „Cum igitur voluntas divina sit efficacissima, non solum sequitur, ut fiant ea, quæ Deus vult fieri, sed quod eo modo fiant, quo Deus vult fieri”.

223. Et sane si voluntas in sententia adversariorum potest se ipsam immutare, & determinare ad bonum, quin de libero arbitrio vel minimum amittat, non video, cur Deus in nobis id ipsum præstare salva libertate non possit? Anne plus homo in se ipsum valet, quam Deus? At vero Augustinus clamat: „Deum magis habere in sua potestate voluntates hominum, quam ipsi suas (de Corr., & gratia cap. 14.), & S. Thomas Qu. XXII. de veritate art. 8. Potest Deus, *inquit*, immutare voluntatem ex hoc, quod ipse operatur in voluntate, sicut in natura... unde sicut voluntas potest immutare actum suum in aliud, ita, & multo amplius Deus”. Hæc aliquanto fusius dicta sunt, quia cardinem totius rei continent.

224. Quod vero nonnulli id a Deo fieri posse negant, quia repugnat, inquirunt, voluntatem physice a gratia determinari, & seipsam libere determinare; id inquam omnino falsum est. Non repugnat, immo in omnibus causis subordinatis semper contingit, ut idem effectus a duabus causis oriatur. Voluntas igitur, quæ est quidem causa libera, sed causa secunda subordinata primæ causæ liberæ, nempe Deo, in ipso suæ libertatis exercitio indiget moveri a Deo; idemque liberæ voluntatis motus & a Deo est, ut causa prima, & a voluntate, ut a causa secunda primæ subordinata. *Voluntas*, inquit S. Thom. Quest. VI. de malo art. 4., *ipsa est, quæ operatur, sed mota a Deo (a)*.

225. Sane id neque repugnans, neque impossibile visum est duobus principibus Scholæ Augustiniæ, & Thomisticæ, & tot aliis gravissimis viris,

(a) Et I. P. q. 105. art. 4. ad 2., cum sibi objecisset: *Deus non potest facere, quod contradictoria sint simul vera; hoc autem sequeretur, si voluntatem moveret; nam voluntatem moveri est ex se moveri, & non ab alio; ergo &c.*, ita respondet: *Moveri voluntarie est moveri ex se, id est a principio intrinseco: sed illud principium intrinsecum potest esse ab alio principio extrinseco. Et sic moveri ex se non repugnat ei, quod movetur ab altero.* Etiam III. P. qu. 18. art. 1. ad 1. hæc ipsa ratione libertatem voluntatis humane Christi cum

Bossæto imprimis, qui (in *Tractatu de lib. arb.*) nullam aliam esse prævit communem viam conciliandi simul efficaciam divinæ gratiæ, & libertatem creaturæ, quoniam physicam præmotionem. Illud S. Augustini posse usurpari reor (in *Enchiridion* c. 95. T. VI.): „Hoc nisi credimus (esse possibile), periclitatur ipsam confessionis nostre initium, quæ nos in Deum Patrem omnipotentem credere confitemur”.

226. Inst. primo. Ita gratia efficiax voluntatem ad unum applicat, ut non amplius possit oppositum agere: ergo tollit etiam indifferentiam *potestatis, & domini*.

227. Resp. dist., ut non possit in *sensu composito*, conc.; in *sensu diviso*, nego. Hæc distinctio aliquanto subtilior est, sed perspicua, ni fallor, reflectetur, facta comparatione voluntatis determinatæ a Deo cum voluntate se ipsam determinante ad mentem adversariorum. Jam vero fingamus, voluntatem se ipsam propriis viribus efficaciter determinare ad amorem, certe in *sensu composito* cum illa efficaci determinatione fieri non potest, quin amet, alias esset efficaciter determinata ad amorem, ut supponitur, & non esset, quia illa determinatio, quæ non habet effectum, *efficiax* dici non potest: libera nihilominus dicitur voluntas sic determinata, quia potest non amare in *sensu diviso, & absolute*. Eodem plane modo cum efficaci gratia in *sensu composito* non potest esse actus contrarius; alias sequeretur, eandem gratiam non esse efficacem: potest tamen esse in *sensu diviso, & absolute*, quod ad libertatem sufficit. Hujus rei ratio est semper eadem, quia *sicut voluntas potest immutare actum suum in aliud, ita & multo amplius Deus*. Vid. sup. n. 225.

228. Inst. 2. (cum Suarezio Lib. V. de Grat. cap. 55.). Etiam Calvinus hæc distinctionem *sensus compositi, & divisi* usurpavit, cum tamen certum sit, in ejus sententia nullam reliquam esse libertatem: ergo hæc potentia in *sensu diviso*, quæ dicitur in voluntate remanere sub gratia prædeterminante, non sufficit ad salvandam libertatem.

229. Resp. tantum nos a Calvino in hac resistere, quantum distat veritas ab errore. Calvinus putavit, nedum componi non posse simul cum præmotione ad amorem actum odii, quod nos dicimus, sed nec potentiam ad odium, quod nos negamus: potentiam vero in *sensu diviso* in eo esse dicebat, ut actus odii tunc tantum esset possibilis, cum præmotio, quæ actum amoris operabatur,

es-

motione divinæ voluntatis conciliat, inquires: *Quidquid fuit in humana natura Christi, movebatur natu voluntatis divinæ: non tamen sequitur, quod in Christo non fieret motus voluntatis proprius nature humane, quia etiam aliorum sanctorum pie voluntates moveatur secundum voluntatem Dei, qui operatur in eis velle, & perficere. Licet enim voluntas non possit interius moveri ab aliqua creatura, interius tamen movetur a Deo, ut in prima parte dictum est.*

esset sublata. Existimabat enim humanam voluntatem, voluti inanimem stipitem, modo a Deo, modo a concupiscentia necessario agi. Thomistæ contra docent, arbitrium vi activa pollere, qua seipsum flectat in alterutrum oppositorum; ac propterea quemadmodum in homine seipsum determinante sub ipsa determinatione perseverat potentia ad oppositum in *sensu diviso*, ita dicunt perseverare eodem modo sub gratia. „Quamvis, inquit, S. Thomas (Qu. XXIII. *de verit.* art. 3. ad 3.), non esse effectus divinæ voluntatis, non possit simul stare cum divina voluntate, tamen potentia deficiendi effectum simul stat cum divina voluntate; non enim sunt ista impossibilia: Deus vult istum salvari, & iste potest damnari; sed ista sunt impossibilia: Deus vult istum salvari, & iste damnatur”. Quorum ratio hæc est, quod in *sensu composito* confertur modus cum modo opposito; contra autem in *sensu diviso* confertur modus cum subjecto, cui modus iste non opponitur (a).

250. Inst. tertio. Hæc potentia in *sensu diviso* vel est potentia ad repellendam a se gratiam efficacem, vel ad ponendum actum odii ex-gr. non obstante gratia efficaci ad amorem: neutrum autem dici potest. Non primum, quemadmodum enim non potest advocari gratia efficax, si a Deo non donetur, ita nec repelli, cum adest. Non etiam secundum; cum enim gratia efficaci sit infallibiliter connexa cum actu, ad quem datur, tam est impossibile non ponere hunc actum, quam est impossibile a se repellere gratiam efficacem ad illum: ergo &c.

251. Confirm. Ideo in homine determinante seipsum est potentia ad actum oppositum, quia potest suam determinationem utut efficacissimam abjicere, & voluntatem mutare; sed id non potest homo sub gratia efficaci; tum quia hæc est infallibiliter connexa cum determinatione voluntatis; tum etiam quia ad mutandam voluntatem requiritur alia gratia efficax, & præmotio physica; ergo &c.

252. Resp. ad primum; potentiam in *sensu diviso* esse potentiam, tum ad repellendam a se gratiam efficacem, non quidem consideratam ex par-

te Dei eam infundentis, sed ex parte effectus in nobis producti, & rursus non ut *reduplicative* efficax est, sed *absolute*; tum ad ponendum actum oppositum, *absolute* pariter, & in se spectatum. Utrunque explico. Dei quidem operatio suo effectu frustrari non potest; ut enim inquit S. Thomas 1. 2. Quæst. 10. art. 2. ad 3., *impossibile est, ut Deus moveat voluntatem, & voluntas non moveatur*. Hæc tamen motio Dei animæ nostræ impressa absolute potest ab homine frustrari, & prorsus extingui. Extingui inquam potest, & frustrari, non prout *reduplicative* est efficax; hoc enim est contradictorium, sed *absolute*, & in *sensu diviso*. Hoc præclare explicat Sanctus Thomas Qu. XXIV. *de verit.* art. 8. ad 6. inquit: „Ejus, quod recipitur in alio, potest considerari & esse, & ratio: secundum quidem esse suum est in eo, in quo recipitur per modum recipientis; sed tamen ipsum recipiens trahitur ad suam rationem.... Ita & gratia secundum esse suum est in libero arbitrio per modum ejus, sicut accidens in subjecto: sed tamen ad rationem suæ immutabilitatis liberum arbitrium pertrahit, ipsum Deo conjungens”. En quomodo gratia Dei utut efficacissima, prout recipitur in libero arbitrio, est sicut accidens in subjecto, quod proinde *absolute* rejici potest; simul tamen propter suam efficaciam immutabilem liberum arbitrium ad se trahit, ipsum ad consensum determinans.

253. Est etiam in nobis sub ipsa gratia efficaci potestas ad actum oppositum, non quidem ut conjungendum cum gratia, quatenus efficax est; quod, ut dixi, repugnat; sed in se, & absolute spectatum; quemadmodum, ut semper utamur eodem exemplo, si voluntas seipsam determinaret ad amorem suis viribus, & sine subordinatione ad causam primam, haberet quidem potestatem ad actum oppositum odii, sed non ut conjungendum cum actu amoris, vel cum efficaci determinatione ad eundem amoris actum. Quorum ratio hæc est, quia gratia efficax nunquam ita voluntatem determinat ad unum, ut illud proponat tamquam undequaque, & infinite bonum, quod proinde totam voluntatis capacitatem expleat (b).

254.

(a) Aliqui post Capreolum minus quidem latine, sed vocabulo admodum idoneo dicunt, hominem posse resistere gratiæ *simultate potentiæ*, non *potentia simultatis*, alii *potentia antecedente*, non *consequente*, aut *possibilitatis*, non *futuritionis*; vel *capacitatis*, non *positionis*; aut demum in *actu primo*, non in *actu secundo*. Hæc omnia in idem recidunt. Nos tamen eo libentius *sensu composito*, & *diviso* uti sumus, quod S. Thomas hæc ipsa verba usurpet; ut dum Qu. VI. *de verit.* art. 4. ad 3. „Hæc propositio, inquit, Deus potest non prædestinatum prædestinare, vel prædestinatum non prædestinare, in *sensu composito* est falsa, in *diviso* vera”. Et ad Lib. V. Boetii *De consol. Philosophiæ*. „Cum dicitur, inquit, quidquid (a Deo) prævisum est, necessario evenit, verum est in *sensu composito* tamen in *sensu diviso* falsum est”

Ceterum facile esset demonstrare etiam ante S. Thomam fuisse hanc distinctionem usurpatam ab Hugone de S. Victore, a Magistro sententiarum, & aliis. Consule Alvarezium Disp. CXIV. *De div. auxiliis*.

(b) S. Thomas Quæst. VII. *de malo* art. un. ad 7. hoc ipsum ita declarat. *Activum*, inquit, non ex necessitate movet, nisi quando superat virtutem passivi. Cum autem voluntas se habeat in potentia respectu boni universalis, nullum bonum superat virtutem voluntatis, quasi ex necessitate ipsum movens, nisi id, quod est secundum omnem considerationem bonum; & hoc solum est bonum perfectum, quod est beatitudo, quod voluntas non potest non velle &c. Totus ille articulus esset afferendus, ut plenam & accuratam libertatis nostræ notionem haberemus. Ipsam repetit pluribus aliis in locis, præsertim I. P. Quæst. 52. art. 2. ubi dicitur opera

254. Ad Confirm. resp. cum distinctione. Vel enim loquimur præcise de potentia resistendi gratiæ in se spectatæ: & tunc certum est, humanam voluntatem posse cuicumque gratiæ absolute resistere; cum enim gratia vim illam activam, qua homo potest ferri ad opposita, non destruat, manifestum est etiam sub gratia remanere in libero arbitrio potentiam agendi oppositum (a).

255. Vel loquimur de potentia faciendi alium actum bonum diversum; & tunc certum esse debet etiam adversariis nostris, nihil posse nos sine gratia præveniente, & excitante, non tantum in genere ad bonum, sed *determinate* ad talem actum bonum; neque enim putandum est, gratiam esse ad instar pecuniæ, cujus usus ita in manu nostra est, ut ea ad quodlibet pro arbitrio utamur; sed ut supra ex definitione Ecclesiæ ostendimus (Dissert. II. cap. 6.) *gratia ad singulos actus necessaria est*. Quemadmodum ergo necessitas istius gratiæ prævenientis ad actum diversum non officit, quin homo possit libere suam determinationem mutare, ita nec officiet necessitas gratiæ prævenientis, excitantis, & prædeterminantis; cujus ratio est, quia libertas nostra non est prima & independens, sed secunda, & subordinata, læsa insuper, & vulnerata peccato primi parentis; unde Christus Dominus dicebat (Joann. VIII. 36.): *Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis*: & S. Augustinus in epist. CLVII., alias LXXXIX. c. 5. *Libertas sine gratia non est libertas, sed contumacia*. Immo vel ethnicus Seneca de viâ beata cap. 15. inquebat: *Deo parere, libertas est*.

256. Inst. quarto. S. Thomas I. P. qu. 14. art. 18. ad 5. explicans distinctionem *sensus compositi, & divisi*, quam ille nominat *secundum rem, & secundum dictum*, sibi objicit, hanc distinctionem non habere locum in formis inseparabilibus a subjecto, ut si dicam: *Corvum nigrum possibile est esse album*; hæc enim propositio in utroque sensu composito, & diviso est falsa. Cui difficultati ita respondet Angelicus: „Hæc instantia locum haberet, si hoc ... importaret aliquam dispositionem subjecto inhærentem”; atqui gratia per se efficax est dispositio subjecto inhærens; ergo in ea non habet locum hæc distinctio *sensus compositi, & divisi*, adeoque sub gratia efficaci, & prædeterminante illæsa non manet libertas.

257. Resp., cum Massoulié Tomo I. de Div. motione Dist. I. quæst. 8. art. 4. Sanct. Thomam esse intelligendum de dispositione, quæ perma-

nenter, & necessario subjecto inhæreat. Id constat exemplo nigredinis corvi, quod ibidem assert; ita enim corvus niger est, ut ad designandam rem impossibilem olim proverbii loco fuerit: *Corvo quoque rufior albo* (Juvenalis in Sat. VII. 202.). Ceterum minime excludit Angelicus dispositionem transuentem; nam ibidem docet, quod in hac propositione: *Album potest esse nigrum* locum habet distinctio *sensus compositi, & divisi*; albedo autem subjecto inhæret. Multo igitur magis hæc distinctio locum habet in divina motione, quæ a natura rationali participatur cum *libertate*, ut supra n. 221. cum Sancto Thoma dictum est.

258. Inst. quinto. S. Thomas in Lib. IV. Sent. Dist. XLIX. quæst. 1. art. 5. in solut. 2. ad 1. inquit: „Potentia rationalis se habet ad opposita in his... quæ per ipsam determinantur; non autem potest in opposita illorum, quæ sunt ei ab alio determinata; & ideo voluntas non potest in oppositum ejus, ad quod ex divina impressione determinatur”.

259. Resp. Ex dictis superius (n. 204. seq.), facilis est hujus objectionis solutio; nimirum alio modo determinatur voluntas a Deo ad bonum in communi, de qua in loco laud. agit S. Doctor, alio modo ad bona particularia. Prima determinatio est necessaria, & excludit nostram electionem, altera nullam infert necessitatem, & in nobis electionem reliquit. Et quamquam generaliter loquitur Angelicus de determinatione facta ex divina impressione, ex contextu tamen apparet, id non esse intelligendum de omni determinatione, aut divina impressione, sed solum de ea, qua determinatur ad ultimum finem, scilicet beatitudinem, de qua ibi agit.

240. Inst. sexto. Posita Dei gratia efficaci ad amorem, odium nullatenus est possibile. Etenim possibili posito in actu nullum sequitur inconveniens; atqui si odium poneretur in actu, maximum sequeretur inconveniens, scilicet frustratio gratiæ efficaci; ergo posita gratia efficaci ad unum actum, actus alius non est possibilis; adeoque libertas tollitur.

241. Resp. possibili posito in actu eo modo quo est possibile, nullum sequi inconveniens; secus vero si ponatur alio modo, in quo non est possibile. Odium, ut jam diximus, est possibile solum absolute, & in sensu diviso, non vero ut conjungendum cum amore, vel cum efficaci motione ad illum (b). Et sane si quidquam roboris haberet hoc argumentum, etiam posset in adversariorum hy-

voluntatis libertatem tueri ac vindicat; non tamen ut libertatem primam, & independentem, sed ut Deo primo agenti subordinatam.

(a) Id insinuat S. Doctor laud. Quæst. VI. de malo ad 3. inquit: *Deus movet quidem voluntatem immutabiliter propter efficaciam virtutis moventis, quæ deficere non potest; sed propter naturam voluntatis mota, quæ indifferenter se habet ad diversum, non inducitur necessitas, sed manet libertas*.

(b) Sanct. Thomas 1. 2. qu. 10. art. 4. eandem sibi opponit difficultatem inquit n. 3. *Possibile est, quo posito non sequitur impossibile; sequitur autem impossibile, si ponatur; quod voluntas non velit hoc, ad quod Deus eam movet, quia secundum hoc operatio Dei esset inefficax; non ergo est possibile &c.* quam difficultatem ita expedit ad 3. *Si Deus movet voluntatem ad aliquid, impossibile est huic positioni, quod voluntas ad illud non moveatur, non tamen est impossibile simpli-*

Hypothesi probari, odium non esse amplius possibile, posita efficaci voluntatis determinatione ad amorem. Vide supra n. 227.

242. Ex his patet, quid reponi debeat, cum dicunt: „ Si poneretur odium cum efficaci gratia „ ad amorem, actu frustraretur efficax gratia Dei; „ ergo si posset poni, posset etiam frustrari; nam „ ab actu ad potentiam valet consequentia ”.

245. Nempe tota difficultas in æquivocatione consistit. In antecedenti enim fit *sensus compositus*, qui est impossibilis; & est idem ac dicere; *si per impossibile actu conjungeretur odium cum efficaci gratia ad amorem, aliud etiam impossibile consequeretur, scilicet gratiæ efficacis frustratio*: nam posito uno impossibili, nil mirum, si aliud consequatur: in consequenti autem fit *sensus divisus*, idest *si posset poni absolute, & in se odium, posset etiam frustrari præmotio ad amorem*. Axioma autem illud *ab actu ad potentiam &c.* utique in scholis obtinet, quotiescumque non mutatur appellatio, ut in præsentiarum contingit; in antecedenti enim fit *sensus compositus*, in consequenti autem *sensus divisus*. Et id semper caute animadvertendum est; ut enim observavit Angelicus Lib. I. *Contra Gentiles* c. 67. *in his, & in omnibus similibus, quæ Dei scientiam (idem est de gratia, & prædestinatione) circa contingentia oppugnantes argumentantur, secundum compositionem, & divisionem falluntur*.

244. Inst. septimo. Frustranea est illa potentia in *sensu divisio*, qua nemo unquam usus est, nemo unquam utetur.

245. Resp. nego ant. Quamvis enim nemo unquam usus sit potentia ad actum odii, manente gratia efficaci ad amorem, non tamen est frustranea illa potentia, quia potest absolute reduci ad actum, & reipsa reductur, tametsi non in *sensu composito* &c. Quemadmodum non dicent adversarii, frustraneam esse potentiam ad actum oppositum in eo, qui seipsum primo, & independenter determinavit; quamquam fieri non potest, ut hæc potentia in *sensu composito* reductur ad actum, nisi velimus fingere, determinationem ad unum fuisse simul efficacem, & inefficacem. Adde, multas in nobis esse veras potentias, quæ tamen numquam prodierunt, vel prodibunt in actum. Negabuntne adversarii, esse in omnibus prædestinationem veram potentiam, ut damnentur, & vis-

cissim in reprobis, ut salventur? & tamen &c. Vid. sup. Diss. IV. n. 28. (a).

246. Obj. secundo. Conc. Trident. Sess. VI. Can. 4. ita definiit: „ Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum, & excitatum nihil „ cooperari... neque posse dissentire, si velit, sed „ veluti inanimæ quoddam nihil omnino agere, „ mereque passive se habere, anathema sit ”; atqui in nostra sententia liberum arbitrium non potest gratiæ efficaci dissentire: ergo &c.

247. Resp. eadem semper chorda oberrare adversarios, putantes, gratia efficaci ita voluntatem moveri, ut nihil ipsa agat, vel resistere aliquo sensu non possit; quod utrunque falsum est; neque enim repugnat, voluntatem nostram efficaci Dei gratia moveri, & simul seipsam movere. *Moveri ex se*, inquit S. Thomas respondens simili argumento I. P. quæst. 105. art. 4. ad 2. *non repugnat ei, quod movetur ab altero (b)*. Et simul cohæret summa, & intrinseca gratiæ efficacia cum nostra dissentendi potestate. Ceterum in omnibus suis definitionibus Concilium Trid. errores Novatorum condemnare studuit, diligentissime simul cavens, ne Scholarum controversias ullo modo attingeret, quod sæpissime fuit a Cardinali Pallavicino notatum (c).

248. Dices. Mens Concilii fuit definire, voluntatem posse in *sensu composito* dissentire Dei motioni; quemadmodum nemo latini sermonis gnarus, audiens dici, avem volare posse, non statim intelligit, fieri posse, ut nunc actu avis volet; ita cum dicitur, liberum arbitrium posse Dei motui resistere, sensus sit, id actu contingere posse; adeoque &c.

249. Resp. retorquendo argumentum. Quemadmodum enim cum dico: *Avis in ramo quiescens volare potest*, id non intelligitur in *sensu composito*, quasi simul in ramo quiescere, & volare possit, sed in *sensu divisio*, nempe quod avis in ramo quiescens veram habeat potentiam ad volandum, divisim tamen a quiete; ita non alio modo intelligitur, hominem motum, & excitatum a Deo dissentire posse in *sensu divisio*, & non in *sensu composito*. Et ut acute observat P. Antoninus Reginaldus (*de mente Conc. Trid.* c. 56.), cum Concilium definiit, liberum arbitrium non solum motum, & excitatum, sed plane cooperans, & assentiens illi motioni, atque excitationi, posse dis-

sen-

citer; unde non sequitur, quod voluntas a Deo ex necessitate moveatur. Vid. T. II. Diss. IV. n. 47.

(a) Cardinalis Pallavicinus in *Hist. Conc. Trid.* Lib. XIV. c. 9. n. 3. illam regulam: *Frustraneam esse potentiam, quæ non reductur ad actum*, locum habere dicit in *causis naturalibus*, non aitem in *Civilibus*. Adde nos, multo minus in *moralibus*.

(b) Hoc ipsum pluribus in locis repetit Angelicus, ut 1. 2. qu. 9. art. 4. ad 1., ubi ait: *De ratione voluntatis est, quod principium ejus sit intra; sed non oportet, quod hoc principium intrinsecum sit primum*

principium non motum ab alio &c. art. autem 6. ostendit, voluntatem a Deo solo moveri, sicut ab exteriori principio.

(c) Ex qua Cardinalis Pallavicini observatione, etiamsi alia argumenta deessent, abunde refutaretur paradoxum illud Liberii Gratiani (seu Livinii Meyer) *De mente Conc. Trid. circa gratiam* Diss. I. c. 5. scribentis, *vel nihil Calvinianæ doctrine damnatum a Concilio, vel gratiæ a se ipsa efficacis dogma reprobatum*. Vid. Opus Antonii Reginaldi, cui titulus: *De Mente Concilii Trid. circa gratiam seipsa efficacem*.

sentire, sane ridiculum & contradictorium videtur asserere, liberum arbitrium posse dissentire in *sensu composito*, quasi posset componere cooperationem, & consensum cum dissensu. Restat ergo, ut dicamus, hanc potentiam dissentiendi non esse nisi in *sensu diviso*; quatenus simul cum cooperatione, & consensu conjungitur potentia ad dissentiendum, non autem actualis dissensus, quod contradictionem involvit.

250. Neque aliquis urgeat, mentem Patrum Tridentinorum in hac definitione fuisse, posse nos gratiæ efficaci in *sensu composito* dissentire, quia si in *sensu diviso* tantum hanc potentiam intellexissent, dicere oportebat, posse nos resistere gratiæ quando gratia non amplius adest. Non inquam: etenim hæc objectio oritur ex mala *sensu diviso* intelligentia: quasi vero cum Calvino doceamus, tunc solum esse potentiam resistendi divinæ vocationi, quando gratia efficax adjuvans abest; cum potius constanter doceamus, simul cum gratia efficaci, immo cum ipso consensu manere potentiam ad dissensum: sicuti cum sessione manet potentia ambulandi; & quamvis sessio, & ambulatio simul componi nequeant, possunt tamen componi sessio, & potentia ambulandi, eodemque modo etsi componi non possunt gratia efficax ad consentiendum, & actualis dissensus, bene tamen coherent gratia efficax ad consentiendum, & dissentiendi potentia, ut supra explicatum est num. 227. & seq.

251. Obj. 3. Omnis suppositio antecedens, connexa infallibiliter *cum actu*, quem ponere, vel non ponere in nostra non est potestate, libertatem lædit, & evertit; atqui huiusmodi est gratia efficax: ergo &c.

252. Resp. dist. maj. Omnis suppositio &c., quæ a primo libertatis fonte proveniat, & potis sit nedium substantiam, verum etiam modum liberum actus causare, *nego*, alias, *conc.* Hoc ipsissimum argumentum sibi opponit Angelicus (I. P. q. 19. art. 8. n. 3.) his verbis: „ Omnis causa, quæ „ non potest impediri, ex necessitate suum effectum producit... sed voluntas Dei non potest „ impediri... ergo voluntas Dei imponit rebus „ volitis necessitatem”: cui difficultati, quæ ab adversariorum objectione nullatenus reipsa discrepat, ita S. Doctor respondet: „ Ex hoc ipso, quod „ nihil voluntati divinæ resistit, sequitur, quod

„ non solum fiant ea, quæ Deus vult fieri, sed „ quod fiant contingenter, vel necessario, quæ sic „ fieri vult”. Nempe cum gratia Dei infinita polleat efficacia, nedium facit, ut bonum faciamus, sed ut libere illud faciamus, eodemque modo nostram voluntatem immutat, quo seipsam suis viribus mutaret; quod S. Thomas loco laud. iusius explicat. „ Cum enim, *inguit* (in corp. art.) aliqua causa efficax fuerit ad agendum, effectus „ consequitur causam, non tantum secundum id, „ quod sit, sed etiam secundum modum fieri, „ vel essendi, ... cum igitur voluntas divina sit „ efficacissima, non solum sequitur, quod fiant „ ea, quæ Deus vult fieri, sed quod et eo modo fiant, „ quo Deus ea fieri vult”. Talis itaque suppositio antecedens, cuiusmodi est gratia efficax, libertati non officit. Hinc merito damnata dicitur a Sixto IV. in Petro Rivio hæc propositio: *Quo lex inimpedibili per necessariam consequentiam sequitur, est inimpedibile: cum nec diffidentibus nostris adversariis, in aliquo sensu falsa esse possit, & digna censura.* (Vid. Card. de Lugo de *Alyst. Incarnationis* Disput. XXVI. Sect. 6. (a).)

253. Inst. primo. Libertas definitur *Facultas, qua positis omnibus prærequisitis ad agendum, potest voluntas agere, vel non agere*: atqui gratia efficax est unum ex prærequisitis ad agendum; nec tamen ea posita potest voluntas non agere; ergo talis est suppositio, quæ libertatem evertit.

254. Resp., hanc definitionem libertatis intelligi debere de iis prærequisitis, quæ se tenent ex parte potentiæ adhuc indeterminatæ, non autem de omnibus prærequisitis, comprehendentes simul etiam efficacem voluntatis determinationem. Et quemadmodum nec adversarii ipsi, ut puto, contendunt, posse cum efficaci determinatione voluntatis componi non actum: ita multo minus cum gratia Dei efficaci, *re duplicative* ut tali, componi potest non actus.

255. Inst. secundo. Saltem gratia efficax data ad unum actum est impediendum, ne actus oppositus ponatur; queinadmodum catenæ impediemento sunt, ne homo ambulet. Et etiamsi homo a Deo vinciretur eo plane modo, quo ipse posset se vincere, vere tamen potentiam ambulandi amitteret.

256. Respond., eodem modo etiam determinationem

(a) Si istius Historiæ veritatem data opera vindicare vellemus, nimis longe a nostro instituto abiraret oratio. Hinc provinciam, præter nonnullos alios, suscepit Jac. Hvæ. Serry Lib. I. *Hist. de Auxiliis* cap. 14. Nos positivis argumentis utimur, testimoniis nempe veterum omni fide dignorum, Sylvii in *Opusc. De primo Motore*, Biddini Rithovii in *Declamat. ad. J. Dekerium*; ac denique totius Universitatis Lovaniensis adv. Lessium & Hamelum. Huius controversiæ mentionem facit etiam Ruardus Tapperus in resp. ad epistol. Petri Soto in fine Opp. Antonii Reginaldi pag. 20. Consuli demum possunt *Fasti Academicæ* Studii Gazzaniga Theol. Tom. VI.

neralis Lovaniensis auctore Andrea pag. 239.; & seq. edit. Lovan. 1650. Adversarii nonnulli argumenta negativa reponunt: que quoniam levis sint ponderis in similibus controversiis, neino ignorat. Adde, eam propositionem generatim sumptam falsam esse, & censura dignam: ut enim alia omittam, annon prædestinatio ad gloriam gratuita (cuiusmodi a pluribus inter adversarios admittitur) inimpedibilis est? Annon ex ea per necessariam consequentiam sequitur salus hominis prædestinati? Et tamen certum de fide est, electos libertate salutem consequi. Sed hæc pro nostro instituto plusquam satis.

tionem voluntatis propriis viribus, & *independenter* elicitam, esse impedimentum alterius determinationis oppositæ; quis enim non videat, voluntatem eo ipso instanti, quæ determinata est ad amorem, impediri, ne actum odii eliciat, nec posse potentia consequente elicere actum odii, nisi determinatione ad amorem seposita? Nec tamen adversarii timebunt, hoc impedimento libertatis jura lædi, vel tolli. Idem dicatur de gratia efficaci, quæ, ut declaratum est jam sæpe, simili modo voluntatem determinat, ac ipsa determinaret se ipsam. „Deus, inquit *Angelicus* (in II. Dist. XXV. q. 1. art. 2. ad 1.), operatur in voluntate, & in libero arbitrio secundum ejus existentiam, unde etiam voluntatem hominis in aliud mutet, nihilominus tamen hoc sua omnipotentia facit, ut illud, in quod mutatur, voluntarie velit”.

257. Neque dicatur, determinationem propriæ voluntatis ad unum esse impedimentum ab ipsius voluntatis electione proveniens, secus ac sit determinatio per gratiam efficacem facta. Non enim id obest; Deus namque, qui *magis habet in sua potestate voluntates hominum, quam ipsi suas* (S. Augustinus de *Correptione & gratia* cap. 14.), eodem prorsus modo in nobis agit, ac nos ipsi, & facit, non solum ut eligamus, sed etiam, ut libere eligamus, Sane *Angelicus* ad conciliandam nostram libertatem cura divina motione, non alium unquam vidit, vel insinuavit modum, quam confugere ad divinam omnipotentiam, quæ certe potest id in nobis efficere, quod nos ipsi possumus, adeoque & nostram voluntatem libere immutare, non minus quam si seipsam sola immutaret; imo & *multo amplius*, ut cum S. Thoma diximus supra n. 223.

258. Ex his patet, quam ineptum sit exemplum catenarum, quæ potentiam ligant, & tollunt; contra enim gratia efficax nostram boni operandi potestatem inertem, & otiosam excitat, applicat, & determinat ad bonum operandum; & solitis culpæ vinculis nos asserit in libertatem filiorum Dei. *Si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis.* Jo. VIII. 36.

259. Ulterius in homine compedibus ligato non solum non est potentia ad ambulandum in *sensu composito*, sed neque in *sensu diviso*; simul autem cum gratia determinante ad bonum, manet in voluntate potentia ad malum oppositum, ut jam sæpius nonnullis exemplis declaratum est. Qui autem subdunt, in homine vincio catenis, nullam reliquam futuram potentiam ad ambulandum, etiam si a Deo ita vinciretur, quemadmodum vinciret seipsum, non vident, id posse contra ipsos retorqueri; vel enim homo se ligaret vinculis arbitrato suo solubilibus; & tunc si eodem modo ligaretur a Deo, posset arbitrato suo vincula solvere; alias a Deo esset diverso modo ligatus: vel se conjiceret in vincula indissolubilia, & tunc quemad-

modum sibi tolleretur libertatem, ita eidem tolleretur a Deo. Ostensum est autem, Deum voluntatem movere necessario, sed libere, quemadmodum voluntas seipsam libere movet.

260. Inst. ult. Hoc Thomistarum systema Thebanæ Sphingis oraculis obscurius videtur. Quis enim intelligat, Deum physice nos ad agendum movere, & plane impellere, & simul nos esse nostrorum actuum dominos, & liberrime agere? Contra vero facillime quisque etiam rudis intelliget posita Dei vocatione indifferenti, & motione præcise morali, cujus tota vis sita est in illustrationibus, exhortationibus, terroribus, præmiis &c. intactam libertatem servari? Cum itaque utrumque hoc systema in scholis Catholicis doceatur, & liberum nobis sit, alterutrum pro arbitrio amplecti, quis erit ita lucis & perspicuitatis osor; ut tenebras obscurissimas seligat?

261. Resp., in mysteriis fidei explicandis, non quæ magis perspicua, sed quæ veriora, & Scripturæ, Traditionique magis consonant, systemata esse amplectenda. Non inficior, facillime in Molinistarum systemate explicari libertatem arbitrii, sed libertatem independentem, quæ gratiæ jura infringit, elationemque in nobis fovet; non autem eam libertatem, quæ Deo supremo Domino subjecta totum illi in acceptis referat: *ut sit humilis & submissa nostra confessio, & detur totum Deo, & qui gloriatur, in Domino gloriatur*. Concludam verbis S. Augustini qui tanquam Ecclesiæ oraculum in hac præcipue controversia semper habitus est. Epist. CCXVII. alias CVII. ad Vitalem c. 3. „Si vere volumus defendere liberum arbitrium, non oppugnemus, unde fit liberum. Nam, qui oppugnat gratiam, qua nostrum ad declinandum a malo, & faciendum bonum liberatur, arbitrium, ipse arbitrium suum adhuc vult esse se captivum”. Amplectamur doctrinam ejusdem S. Patris, qua & *Dei gratia non negatur... & liberum ita defenditur, ut humilitate solidetur, non elatione præcipitetur arbitrium; & qui gloriatur, non in homine, vel quolibet alio, vel seipso, sed in Domino gloriatur*.

262. Sed & illud coronidis loco addere juvat, Thomistico systemate, veluti radicem duplicis pestiferæ hæresis, Pelagianæ, & Prædestinantiæ, funditus convelli. Utraque, enim, quamquam e diametro sibi opposita, huic tamen principio veluti communi fundamento innitebatur: *Gratia efficax, quæ voluntatem vi sua inclinat ac determinat, inimica est libertatis*. Ex eo autem ita inferebat Pelagianus: *est in nobis libertas: ergo rejicienda est gratia efficax*. Contra vero Prædestinatianus: *est gratia efficax: ergo nulla superest libertas*. Quid Thomistæ ad hæc? Vestigia Augustini, & Thomæ prementes, negant fatale illud principium *Gratia efficax &c.* ostenduntque, gratiæ efficaciam in hoc ipso sitam esse, ut voluntatem moveat, inclinet, & determinet non solum

lum quantum ad substantiam, verum etiam quantum ad modum liberum actus, & ita radice evulsa, duæ immanes hæreses funditus corrunt (a).

CAPUT VI.

Ostenditur, gratiam sufficientem non continere totum id, quod ex parte Dei ad bene operandum requiritur.

263. Pro gratia sufficienti contra Jansenianos vindicanda Thomistæ simul & Molinistæ unanimiter pugnant: magna tamen inter eos a duobus sæculis controversia viget, quid proprie hujus gratiæ nomine veniat. Molinistæ illud grammaticaliter usurpant, & gratiam sufficientem dicunt, cui nihil præterea ex parte Dei ad actum reipsa ponendum adjicitur, ut proinde omnis gratia sit in se dumtaxat sufficiens, nec aliud inter gratiam inefficacem discrimen ponant, nisi quod isti consensus voluntatis accedat, alteri desit (b).

264. Thomistæ vero eam esse gratiam sufficientem dicunt, quæ veram bene operandi potentiam voluntati confert, ab actu tamen sejunctam; gratiam autem efficacem, quæ ipsam voluntatis determinationem, seu consensum operatur in nobis. Hinc fit, ut in gratia sufficienti totum id contineatur, quod ad potentiam bene operandi exigitur; non autem id totum, quod ulterius requiritur ad actum, ad quem necessaria est gratia per se, & ingenua sua vi efficacis. Certum est enim, in omni causa agente aliquid plus ad actum, quam ad potentiam esse necessarium; atque in hoc ve-

luti doctrinæ trunco omnes mire consentiunt, quavis in minutioribus quibusdam controversiis, non eodem modo sentire, vel saltem loqui videantur (c).

PROPOSITIO.

Auxilium sufficiens, & inefficax confert quidem nobis bene operandi potentiam; sed ut voluntas nostra ad bene operandum reipsa determinetur, requiritur gratia efficax.

265. Prob. primo ex iis omnibus, quæ contra Molinistarum, & Suarezianorum systemata superius attulimus. Si enim gratia sufficienti posita nihil aliud desideraretur ad actum, quam nostræ voluntatis consensus, sequeretur primo, hominem gratiæ consentientem gloriari posse, se aliquid habere a Deo minime acceptum, scilicet suam voluntatis determinationem, qua gratiam mere sufficientem reddidit efficacem: secundo cum hæc gratia sufficiens justis nunquam desit (Vid. supra Diss. IV. cap. 2.) immo in adversariorum & aliorum plurium sententia neque desit peccatoribus, homines nihil a Deo petere deberent; nihil enim aliud ad opus bonum desideratur, quam voluntatis consensus quo gratia reddatur efficacis; irrisoria itaque erit nostra petitio &c.: tertio irrisoria quoque erit gratiarum actio (Vid. supra num. 118. sequ.)

265. Prob. ulterius ex S. Augustino, qui Lib. de corrept., & grat. c. 12. „ Ipsa adjutoria, inquit, distinguenda sunt: aliud est adjutorium, „ sine quo aliquid non fit, & aliud est adjuto- „ rium,

(a) Pro auditorum commoditate multa, quæ fuerant in II. Tomo de Deo Dissert. IV. cap. 3., & Dissert. V. cap. 5. jam tradita, hic repetere opus fuit; quæ autem minus necessaria visa sunt, ibidem recolenda reliquimus.

(b) Id sine ulla tergiversatione docet Molina pluribus in locis suæ Concordiæ; & videri potest Quæst. 14. art. 13. disp. 40., ubi omne auxilium gratiæ vocat sufficientem; illudque postea dividi docet in efficacis, & inefficax, ut primum illud sit, cum quo arbitrium pro sua libertate convertitur: inefficax autem, cum quo arbitrium pro eadem sua libertate non convertitur, ut tota diversitas a solo nostræ voluntatis consensu vel dissentiu repeti debeat. Equidem scio, Suarezianos ex decreto P. Claudii Aquaviva anno 1613. docere, inter eam gratiam, quæ reipsa effectum habet, atque efficacis dicitur, & eam, quam sufficientem nominant, non tantum discrimen esse in actu secundo, quia ex usu liberi arbitrii, etiam gratiam cooperantem habentis, effectum sortiatur, altera non item: sed in ipso actu primo, quod posita scientia conditionalium ex efficaci Dei proposito atque intentione efficiendi certissime in nobis boni, de industria ipse ea media seligit; atque eo modo, & tempore confert, quo videt infallibiliter effectum habitura, alii usus, si hæc inefficacia prævidisset. Quare semper moraliter, & in ratione beneficii plus aliquid in efficaci, quam in sufficienti gratia contineri &c. Veruntamen facile nobis esset ostendere, etiam

gratiæ congruæ defensores in distinctione auxilii sufficientis in efficacis, & inefficax a puro, putoque Molinismo non recedere, quod plurimis eorum allatis testimoniis P. Thomas de Lemos demonstravit in *Summa gratiæ* T. IV. Lib. IV. P. II. cap. 1. & sequ.

(c) Potissima dissensio in eo videtur esse, quod quidam gratiam sufficientem ab efficaci toto genere distinguant, ita ut sufficiens nunquam possit fieri efficacis; alii vero utramque gradibus tantum differre dicant: quæ etiam est recentium Augustinianorum sententia. Verum, observante doctissimo P. Antonino Massoulié, non est difficile utramque sententiam conciliare, ut dicamus, gratiam sufficientem reduplicative sumtam, prout inefficax est, ab efficaci omnino distinguui; quæ eadem gratia in se ipsa considerata possit aliquando esse efficacis. P. Th. de Lemos putavit, gratiam sufficientem ab efficaci non distinguere realiter, sed formaliter tantum, ut scilicet gratia excitans, præcise ut excitans, appelletur sufficiens; gratia autem eadem, ut adjuvans, & cooperans, sit efficacis. Vid. T. IV. Lib. IV. P. II. Tract. III. cap. 7. n. 113. P. Antoninus Reginaldus De mente Concilii Trident. P. I. cap. 47. discrimen inter gratiam efficacem, & sufficientem in hoc constituit, quod gratia sufficiens ex parte intellectus importat sanctam cogitationem, & ex parte voluntatis infert imperfectam quandam boni cupiditatem; gratia vero efficacis infert perfectam voluntatem &c.

rium, quo aliquid fit. Nam sine alimentis non possumus vivere, nec tamen cum affuerint alimenta, eis fit, ut vivat, qui mori voluerit: ergo adiutorium alimentorum est, sine quo non fit, non quo fit, ut vivamus". Non poterat aptius ad rem nostram S. Doctor essentiam gratiæ sufficientis declarare. Nam eodem modo dicitur gratia sufficiens ad operandum bonum, quo alimentum ad vivendum, at vero ad vivendum necessaria est determinatio voluntatis, ut alimento utamur: ergo eadem ratione gratia sufficiens potentiam bene operandi confert; sed præterea necessaria est voluntatis determinatio, ut hanc potentiam reducemus ad actum, & bene operemur; hanc autem determinationem nobis non confert, nisi gratia efficax, quæ, sublata voluntatis indifferentia, vel victa opposita concupiscentia, voluntatem in bonum inclinat, flectit, atque determinat, unde idem S. Augustinus: *Hæc imperat Deus*, inquit Lib. III. *Operis imperf. c. 116. quæ fieri possunt. Sed ipse dedit, ut faciant eis, qui facere possunt, & faciunt.*

267. Augustino de more consentit Angelicus, qui de gratia S. Paulo collata loquens Lect. II. in cap. III. Ephes.: „Hujusmodi auxilium, inquit, duplex fuit; unum quidem ipsa facultas exequendi; aliud ipsa operatio, sive actualitas. Facultatem autem dat Deus infundendo virtutem, & gratiam, per quas efficitur homo potens, & aptus ad operandum; sed ipsam operationem confert, inquantum operatur in nobis interius movendo, & instigando ad bonum". Nihil disertius, ut puto, dici potest ad distinguendum effectum gratiæ sufficientis, qui est potentiam, & virtutem ad bene operandum conferre, ab effectu gratiæ efficaci, qui est hanc potentiam reducere ad actum per voluntatis determinationem.

268. Neque vero mirabile videatur, gratiam vere dici, & esse sufficientem, & tamen aliquid aliud ad actu operandum desiderari. Non inquam: nam hanc eandem difficultatem olim sibi objecerat S. Thomas 5. p. q. 61. art. 1. ubi cum ostendisset, Sacramenta esse necessaria ad salutem, objicit sibi (num. 5.): *Posita causa sufficienti, nihil aliud videtur esse necessarium ad effectum* (en ipsissimum adversariorum principium); *sed passio Christi est sufficiens causa nostræ salutis . . . non ergo requiruntur Sacramenta*. Cui difficultati ita respondet: „Passio Christi est sufficiens causa humanæ salutis; nec propter hoc sequitur, quod Sacramenta non sint necessaria ad humanam salutem; quia operantur in virtute passionis Christi; & passio Christi quodammodo applicatur hominibus per Sacramenta &c.” Eodem prorsus modo res se habet de gratia sufficiente. Hæc potentiam confert bene, & salutari-ter operandi, adeoque in suo genere sufficiens est, nihilque illi deest; verum ut hæc potentia reducatur ad actum, aliquid aliud requiritur (nam

potentia, nisi determinet, nunquam erumpet in actum). Hoc autem non est nisi determinatio voluntatis; sed cum determinatio voluntatis non nisi per gratiam ab intrinseco efficacem habeatur, ut supra copiose probavimus, manifestum fit, ad actum præter gratiam sufficientem, etiam efficacem requiri, adeoque &c. Hinc intelligitur illud S. Thomæ effatum: *Ipsum bonum usum gratiæ esse a Deo*. Conf. ejusdem S. Thomæ Lect. III. supra Cap. IX. epist. ad Rom.

269. Obijciunt primo simul Molinistæ, & Janſenii partarii (Montaltius epist. II. ad Prov. & Wendrockius in not.): Vel ipsa nominis etymologia satis per se loquitur, illud esse sufficientem, præter quod nihil aliud desideratur. „Mulieres omnes, hoc est totius orbis dimidia pars, aulici, ac militares viri, magistratus, ac tota turba forensis; mercatores, opifices, plebeji, ad extremum, præter Dominicanos, universi homines id demum sufficientes appellanti, in quo insunt omnia necessaria ad agendum”. Res etiam exemplo illustrari potest. Si ex duodecim suffragiis ad canonicam electionem necessariis aliquis nonnisi decem haberet, ane dici posset, eum sufficientia suffragia ad electionem habere? ergo similiter &c.

270. R. Quæstionem hanc esse de nomine, & plane grammaticalem, in qua non est operæ pretium oleum, & operam perdere. Non deservunt, Lemosio teste (in *Panopl. grat. T. IV. Lib. IV. P. II. Tract. III. cap. 2.*), aliqui D. Thomæ discipuli, qui minus congrue gratiam, de qua agimus, *sufficientem* appellari arbitrati sunt. Sed quidquid est, in recto, sanoque sensu hæc gratia dicitur in suo genere, *sufficiens*, scilicet in genere potentiæ, quam completam, & expeditam ad pie, & salutari-ter operandum facit: quanquam sufficiens non dicitur respectu actus, ad quem producendum determinatio voluntatis requiritur, quæ sine gratia efficaci non habetur.

281. Frustra vero ad mulieres, aulicos, militares, aliudque profanum vulgus provocamur, cum res nobis sit cum Theologis, qui sæpissime sprete Grammaticorum ferula, aliam nec incongruam verbis significationem adaptare coacti sunt, ut in præsentiarum contingit. Sic oculus sanus potentia sufficiens dicitur ad videndum, cum tamen ad hoc lucis præsentia, ejusdemque aperitio requiratur; & ut sexcenta alia omittam: Passio Christi ut mox declaratum fuit cum S. Thoma (num. 268.), sufficiens dicitur ad salutem, quamvis ulterius ejusdem applicatio per Sacramenta necessaria sit. Gratia enim habitualis tribuit justo potentiam bene, & meritorie operandi, cum qua tamen sola nemo justus bene operatur. Veruntamen concludo, cum S. August. Lib. 1. cont. Cresconium cap. 14.; *cum res ipsa intelligitur, minus laborandum est, quid eam hominibus vocare placuerit*. Et iterum Lib. I. *Retractationum* cap. 15. *De verbis; cum*

res constet, controversia faciendâ non est (a).

272. Ad paritatem vero, aliaque id genus exempla dico, non in omnibus rebus distinguî sufficientiam ab efficacia, vel potentiam ab actu, sicut aliud exemplum affert S. August. *De correptione, & gratia* c. 12. beatitudinis, quæ si data fuerit homini, continuo fit beatus. Sed præsto sunt innumera alia exempla veræ, & complete potentia, solitariae tamen, & quæ nunquam ad actum perveniet, nisi aliquid aliud superaddatur, quod eam determinet.

273. Inst. primo. S. Augustinus negat, in oculo quantumvis sano veram esse potentiam videndi, nisi extrinsecum ei lucis adiutorium præbeatur. *Sufficit*, inquit, *De gestis Pelagii* cap. 5. *sibi oculus ad non videndum, hoc est ad tenebras: ad videndum vero lumine suo non sibi sufficit, nisi illi extrinsecum adiutorium clari luminis præbeatur.* Et in Libro *De natura & gratia* c. 26. *Sicut oculus corporis, inquit, etiam plenissime sanus, nisi candore lucis adjutus non potest cernere; sic & homo etiam perfectissime justificatus, nisi æterna luce justificatus divinitus adjuvetur, recte non potest vivere.* Ergo similiter si præter gratiam sufficientem aliquid aliud ad operandum requiritur, illa veram non confert bene agendi potentiam.

274. Resp. S. Augustinum loqui de potentia conjuncta cum actu, seu consequenti, quæ ab eodem S. Doctore appellatur (*de nat. & grat. cap. 42. n. 49.*) *possibilitas ipsa simul cum effectu: quæ utique nulla est in oculo luce destituto: non autem de potentia antecedenti, solitarie sumpta, quam certe nemo negaverit esse in oculo sano, etiam cum actu non videt; nisi velimus iis Mægaricis consentire, quos Aristoteles reprehendit (Lib. IX. Metaph. c. 4.), quod stulte putarunt, tunc solum posse, cum agas, cum vero non agas, non posse.* Ceterum ipse S. Augustinus *de gratia Christi* c. 14. Pelagium oppugnans, gratiam sufficientem, quæ potentiam confert, ita a gratia voluntatis, & actionis perspicue distinguebat: *Non est autem consequens, ut qui potest venire (utique per gratiam sufficientem) etiam veniat, nisi il voluerit, atque fecerit, nempe per gratiam voluntatis, & actionis, quæ est efficax; unde subdit: „ Sed-omnis, qui didicit a Patre, non solum potest venire, sed venit; ubi jam & possibilitatis „ profectus, & voluntatis affectus, & actionis effectus est.”*

(a) Arnaldus ipse in *Dissert. de Gratia efficaci* P. III: art. 10. postquam nomen gratiæ sufficientis multis de causis improbat, hæc subdit: *Verum, ut mea quidem iudicio providentius fuisset illud nomen nontiquam initio in Scholas catholicas admittere, sic jam receptum per vim abipere, & præsfractis de voce contendere durius, & ab Ecclesie pace alienius videri potest.* De hoc nomine vid. Thomas de Lemos in *Paroplia Gratiæ* Tom. IV. Lib. IV. P. II. cap. 2.

(b) Sic (ut aliquid ponamus exemplum) 3. P. qu.

275. Inst. secundo. Sufficientem, desinente Sancto Thoma 2. 2. qu. 188. art. 8. est, *cui nihil deest, quod pertinet ad rationem perfectæ: nec alio unquam sensu fuisse hanc vocem sufficientem a Sancto Thoma usurpatam, innumeri ejusdem testimoniiis allatis ostendi potest.* Vid. Ant. Arnaldi *judicia* &c. sect. 4. art. 4. (b).

276. Resp. Id, cui aliquid deest, non esse quidem in omni genere sufficientem, posse tamen sufficientem esse in genere potentia absolute, & indeterminata; & ita gratia sufficientem dicitur, quia illi nihil deest, respectu potentia ad bene operandum, quam reipsa confert in suo genere completam, tametsi adhuc indeterminatam. Hæc determinatio ad actum requiritur; cumque nihil in nobis sit boni, quod a Deo non promanet, hinc alia gratia necessaria dicitur ad actum, quæ nempe hanc determinationem in nobis officiat, & hæc est gratia efficax. Neque vero insolens est apud Sanct. Thomam, ut aliquid vere sufficientem in genere potentia dicatur, præter quod aliquid aliud ad actum requiritur; ut cum docet Qu. XXVII. *De verit.* art. 5. hominem per gratiam habitualement sufficientem ordinari ad vitam æternam, & nihilominus certum est ex eodem (ibid. ad 5.), *quod quantumcumque homo habeat habitum gratiæ, semper tamen indiget divina operatione* &c. (Vid. sup. Diss. IV. n. 6. g. & 17.).

277. Inst. tertio. Gratia, nedum debet esse sufficientem respectu potentia, verum etiam respectu actus; datur enim, non solum ut homo possit agere, sed ut reipsa agat; ergo &c.

278. Resp. Gratiam quidem nobis conferri, ut salutariter agamus, non seclusa tamen, sed posita voluntatis determinatione, quæ, ut sæpius dictum est, siue gratia efficaci non habetur.

279. Inst. quarto. Gratia efficax non est in nostra potestate: ergo si præter gratiam sufficientem, hæc etiam ad operandum requiritur, non poterit homini vitio verti, si gratia sufficienti instructus bonum non agat; quod tamen falsum est, & absurdum.

280. Resp. Gratiam efficacem non esse in nostra potestate hoc sensu, quasi illam nostris viribus mereri, aut impetrare valeamus; esse tamen aliquo alio sensu in nostra potestate, quatenus Deus illam nobis conferre paratus est, nisi nos nostra culpa, & improbitate, Dei beneficentiæ obstaculum ponamus. Deus enim, ut inquit Concilium Trident. (Sess. VI. cap. 15.) *nisi ipsi illius gratiæ*

7. art. 10. ad 1. dicit, B. Mariam Verginem habuisse gratiam sufficientem ad statum illum, ad quem erat electa a Deo, ut esset scilicet mater Unigeniti ejus. Idemque asserit de S. Stephano, qui dictus est *plenus gratia*, quia habebat gratiam sufficientem ad hoc, quod esset idoneus Minister, & testis Dei. Quo certe in loco nomine gratiæ sufficientis S. Doctor eam gratiam intelligit, cui nihil prorsus deest. Adhuc clarius L. P. quæst. 106. art. 2. *Nihil, inquit, sufficientem movet voluntatem, nisi bonum universale, quod est Deus.*

riæ defuerimus, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet operans velle, & perficere. Inimò si magis accurate loqui volumus, illi ipsi imperfecti motus, qui a gratia sufficienti in nobis excitantur, ideo inefficaces sunt, nec voluntatem omnino flectunt, & determinant, quæ hæc sua malitia iis resistit. Sed id uberius explicandum est in impii justificatione, quod facillime poterit etiam ad bona justorum opera referri (a).

281. Quamquam Deus unico instanti tantam potest impio infundere gratiam, ut extemplo ejus voluntas mutetur, & convertatur, quemadmodum in pio latrone, in Paulo, aliisque paucis factum esse novimus; consuevit tamen perinde agere in ordine gratiæ, ac in ordine naturæ, ut nempe forma non introducat, nisi præcedentibus quibusdam dispositionibus. Hujusmodi dispositiones ad justificationem in homine impio fieri solent per quamdam gratiarum seriem, quibus sensim, ac sensim ejus cor a terrenis cupiditatibus liberatur, quod plerumque non sine magna effectuum, & passionum lucta contingit: quod & quotidianum rerum usu edocemur, & mirabiliter descriptum legimus a Sancto Augustino in suis *Confessionibus* (præcipue lib. VIII. (b). Nempe continuis istis gratiæ accessibus fit, quemadmodum S. Augustinus ait *De gratia, & libero arbitrio* cap. 15. „ ut ipsa bona voluntas, quæ jam esse cœpit, augeatur, „ & tam magna fiat, ut possit implere divina mandata, qua voluerit, cum valde, perfecteque viderit. Quod si bonas illas motiones, tamquam dispositiones a gratia excitatas, homo sua perversitate retundat, atque extinguat, sibi ipsi imputare tunc debet, quod Deus ab ulterioribus, & efficacibus gratiis infundendis se jure contineat.

282. Instant hic acris Adversarii. Non ponere obstaculum gratiæ, seu bene uti gratia sufficienti, eique consentire, ad Thomistarum mentem, est effectus gratiæ efficacis; ergo ludunt, illuduntque Thomistæ, dum dicunt, Deum paratum esse

ad gratiam efficacem largiendam, nisi voluntas gratiæ sufficienti sua perversitate resistat.

283. R. Dist. ant. Ita ut obicis positio repetenda sit ex defectu gratiæ efficacis, tamquam ex causa, nego: repetenda sit ex libera nostræ voluntatis malitia, quæ bonum velle potest, & non vult, atque antecedentis gratiæ effectum extinguit, conc. Magna est in hoc argumento æquivocatio, quæ si tollatur, omnis evanescet difficultas. Nam alia est causa, cur ponatur obstaculum gratiæ, alia cur non ponatur. Prima est sola humana voluntas; *perditio tua Israel*, nec ullo modo id a defectu gratiæ Dei est repetendum: quamobrem referente S. Augustino *De gestis Pelagii* cap. 14. Pelagius in Concilio Diospolitano coactus est hæc propositionem Cœlestii ejurare: *si gratia Dei est, quando vincimus peccata, ergo ipse est in culpa, quando a peccato vincimur.* Causa vero, cur Dei vocationi consentiamus, est gratia Dei: *tantummodo in me auxilium tuum* (Osee XIII. 9.). Quamvis ergo ad Thomistarum mentem bonus gratiæ usus, seu consensus vocationi sit gratiæ efficacis effectus, non tamen contra dissensus, seu positio impedimenti ex defectu gratiæ efficacis, sed ex humanæ voluntatis malitia repeti debet (c).

284. Inst. sexto. Commune Philosophorum proloquium est: *ubi affirmatio est causa affirmationis, etiam negationem esse causam negationis*; quia contrariorum eadem est ratio: ergo si gratia efficax est causa, cur vocationi consentiamus, ejusdem defectus erit causa, cur non consentiamus; adeoque &c.

285. Resp. Hoc Philosophorum effatum habere locum, ubi eadem est causa contrariorum, non autem ubi est diversa, ut hic contingit. Quamobrem nec locum haberet in gravi decidente; & inepte quis ita colligeret: causa, cur lapis deorsum non ruat, est manus subtractio; unde S. Thomas 1. 2. qu. 112. art. 5. ad 2. „ Defectus gratiæ, inquit, prima causa est ex nobis, sed collationis „ gra-

(a) S. Thomas 1. 2. qu. 113. art. 10. *Justificatio impii, inquit, quandoque est miraculosa, & quandoque non: est enim iste communis, & consuetus cursus justificationis ut Deo movente interius animam, homo convertatur ad Deum, primo quidem conversione imperfecta, ut postmodum ad perfectam deveniat; quia charitas inchoata meretur augeri, ut aucta mereatur perfici, sicut Augustinus dicit. Quandoque vero tam vehementer Deus animam movet, ut statim quamdam justitiæ perfectionem assequatur; sicut fuit in conversione Pauli; adhibita etiam exteriori miraculosa prostratione, & ideo conversio Pauli tanquam miraculosa in Ecclesia commemoratur celebriter.*

(b) Sed de his legi meretur Ludov. Jac. de Rastignac Archiep. Turonensis in *Instruct. Pastor. de Justitia Christiana*, jam pluries, italica quoque, ac germanica lingua edita part. 2. tum alii, qui hæc materiam illustrarunt etiam in libris asceticis. Ceterum Thomas de Leinos in *Panoplia gratiæ* T. IV. Lib. IV. P. II. Tract. III. cap. 4. explicans communem illam S. Augustini do-

ctrinam; quod homo cum auxilio sufficienti bene operaretur, si vellet, observat, absolute non esse concedendam illam quorundam propositionem: *si hoc bene videretur auxilio sufficienti, ipsi daretur efficax*; quia facile potest in falsum sensum detorqueri; ut scilicet putemus, hominem suis viribus bene uti auxilio sufficienti, aut saltem ei non resistere, & ita efficax impetrare, qui sensus est falsissimus.

(c) Hanc materiam accurate, copioseque tractavit Didacus Alvarez Lib. IX. de *auxiliis* Disput. CI. ubi querit, *utrum hæc causalis sit vera: Quia homo non adjuvatur a Deo, ideo non convertitur?* Et Disp. CII. *Utrum hæc causalis sit vera: Quia homo excitatus a Deo non vult uti gratia sufficiente, ideo non adjuvatur a Deo, nec convertitur?* Sed præstabit consulere accuratissimum Lemosium, qui in *Panoplia gratiæ* Tom. IV. Lib. IV. P. II. Tract. III. cap. 4. plures expendit sensus hujus propositionis: *Homo bene operaretur auxilio sufficienti, si vellet*; veramque ipsius intelligentiam a falsis discriminat.

„ gratiæ prima causa est a Deo, secundum illud
 „ Osee XIII. perditio tua ex te Israel, tantum-
 „ modo in me auxilium tuum ”.

286. Inst. septimo. Prius, saltem natura, & ratione intelligitur gratiæ efficacis denegatio, quam voluntatis resistantia; nam si Deus gratiam efficacem tribneret, nulla foret in voluntate durities; ergo dici non potest, ideo Deum gratiam efficacem denegare, quia gratiam sufficientem nostra perversitate extinguimus.

287. Resp. Vel loquimur de prima gratia, cuius motus voluntas extinxit, & tunc certe illa non fuit efficax, quia voluntas sua inlicita ejus impedit effectum, saltem loquendo de causa proxima, & immediata ipsius inefficaciæ. Vel loquimur de aliis gratis subsequentibus, & uberioribus, quas Deus juxta consuetas suæ Providentiæ leges voluntati contulisset, nisi ipsa sua perversitas se illis indignam fecisset, & istarum denegatio pariter voluntatis perversitate posterior est. Aliquo tamen sensu etiam dici potest, denegationem gratiæ efficacis præcedere hominis resistantiam, quatenus Deus voluntate efficaci non vult nostram resistantiam vincere, aut impedire. Hinc autem cum Augustino exclamandum est, inscrutabilia esse judicia Dei, cur aliquibus peccatoribus gratia efficax denegetur: esse autem inscrutabiliora, cur denegetur justis (Vid. sup. Dissert. V. n. 122.). Estius (Lib. I. Sent. Dist. 41. §. 18.) denegationem gratiæ efficacis a sola Dei voluntate repetere non dubitavit (a).

288. Huc etiam facit doctrina S. Thomæ dicens 1. 2. qu. 79. art. 1.: „ Contingit, quod Deus
 „ aliquibus non præbet auxilium ad evitandum
 „ peccata, quod si præberet, non peccarent; sed
 „ hoc totum facit secundum ordinem suæ sapien-
 „ tiæ, & justitiæ, cum ipse sit sapientia, & ju-
 „ stitia: unde non imputatur ei, quod alius pec-
 „ cet, sicut causæ peccati; sicut gubernator non
 „ dicitur causa subversionis navis ex hoc, quod
 „ non gubernat navem, nisi quando subtrahit gu-
 „ bernationem, potens, & debens gubernare. Et
 „ iterum 2. 2. qu. 2. art. 5. ad 1. Ad multa tene-
 „ tur homo, ad quæ non potest sine gratia repa-

„ rante, sicut ad diligendum Deum, & proximum,
 „ & similiter ad credendum articulos fidei. Sed
 „ tamen hoc potest cum auxilio gratiæ; quod qui-
 „ dem auxilium quibuscumque divinitus datur,
 „ misericorditer datur, quibus autem non datur,
 „ ex justitia non datur in pœnam præcedentis,
 „ aut saltem originalis peccati ”. En igitur, quo-
 „ modo nostræ voluntatis pravitas Dei misericordiam,
 „ & bonitatem *quolammolo* impediatur, ne uberiora
 gratiæ suæ auxilia nobis conferat.

289. Obj. secundo. Et gratia non est vere sufficiens, cum qua homo non potest actum bonum conjungere, id autem habetur in Thomistarum systemate, in quo homo gratia sufficienti ad aliquem actum bonum instructus, præter ad eleemosynam erogandam, eodem tempore habet præmotionem physicam ad actum oppositum, qua præmotione necesse est gratiæ sufficientis motum elidi.

290. R. Etiam admissa præmotione physica ad actum peccati (b), esse in voluntate veram potentiam ad bonum, quam gratia sufficiens donat; neque pugnat, voluntatem eodem tempore duabus contrariis viribus inclinari ad bonum, & ad malum, ad unum efficaciter, ineffaciter autem ad aliud; immo tot hujus rei testes sunt, quot homines, qui carnis concupiscentiam adversus spiritum, & utriusque luctam quotidie experiuntur (c). Gratia itaque, ut sistamus in exemplo allato, suis impulsibus hominem ad eleemosynam sollicitat, veramque illi ad hunc pietatis actum potentiam confert; sed homo sua perversitate hujusmodi motibus resistit, mereturque suis pravis dispositionibus, ut Deus, qui causis agentibus se se accomodat, præmotionem ad actum contrarium illi conferat. Quæ præmotio, ut supra ostensum est (cap. 5.) infallibiliter quidem actum infert, non tamen necessario.

291. Object. ult. Hæc gratia sufficiens, quæ nunquam cum actu conjungitur, nedum inutilis est, sed plane noxia, peccatis cumulandis, æternæque damnationi accersendæ duntaxat inserviens.

292. Resp. ex minus recta gratiæ sufficientis intelligentia hæc dici; quanquam enim gratia sufficiens, prout sufficiens tantum est, nunquam a-

ctum

(a) Quod autem, inquit, Deus permittat, hominem, vel Angelum cadere in peccatum, quos Deum deserit, videlicet non præbendo auxilium efficax, ne cadant, hoc non habet causam in ipsis. Sic docet, & rem istam explicat Bartholomæus Molina super 1. 2. quæst. 109. art. 10. ad 3. cui sententiæ etiam Tiphanius subscribit in Lib. De Ordine cap. 52.

(b) Quanquam omnes ad nomen Thomistæ gratiam per se, & ab intrinseco efficacem, seu physicam præmotionem ad actus bonos admittunt, observante tamen Alvarezio Lib. III. De auxiliis Disput. XXIV. non desunt aliqui, qui nullam ad actus malos præmotionem agnoscunt. Nam ut P. de Lemos in Congregatione die 10. Jan. 1606. coram Paulo V. demonstravit, doctrina theologica de gratia efficaci, vel sufficiente, a quæstionæ philosophicæ de præmotione ad actus naturales,

vel ad actus peccaminosos minime pendet, quia respectu actuum supernaturalium est ratio peculiaris, ducta, tum ex eorundem elevatione supra vires nature, tum ex vulnere nobis per peccatum originale inflictio, quo a Deo aversi facti sumus. Vid. Serry Hist. de aux. Lib. V. sect. 3. cap. 9.

(c) Digna lecta sunt, quæ plurima in hac re S. Augustinus habet in suis Confessionibus. *Nuspirabam, inquit Lib. VIII. cap. 5., ligatus non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Volle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat me. Voluntas autem nova, que mihi esse cœperat, ut te gratias colerem, fruique te vellem ... nondum erat idonea superare priorem vetustate roboratam. Ita due voluntates meæ, una vetus, alia nova, alia carnalis, ista spiritalis confligebant inter se &c.*

etiam producat; eadem tamen gratia, accedente voluntatis determinatione, actum pium, ac salutarem tandem elicit (Vid. supra Diss. IV. n. 27.).

293. Coroll. I. Ex hactenus disputatis facile colligitur, peculiari confutatione non indigere novum Tournellii (Quæst. VII. de grat. art. 4.), aliorumque paucorum systema, qui post Alphonsum Morynium distinxerunt inter gratiam orationis, & gratiam actionis; primam duntaxat sufficientem appellarunt sensu Molinistico, ita ut ab humanæ voluntatis consensu efficax redderetur: gratiam vero actionis saltem ad difficiliora opera esse ex se efficacem posuerunt. Peculiari inquam confutatione hoc systema non indiget, cum luculenter ostensum sit, nullam gratiam posse a solo nostræ voluntatis consensu reddi efficacem, quin multa, & intolerabilia consequantur absurda. Et mirum est, hoc systema placuisse Tournelio, postquam Molinæ, Congruistarum, & Thomistarum sententiam sibi minime placere declaraverat.

294. S. Augustinus hanc novam quorundam sententiam sapiens in Pelagianis, ac Semipelagianis confutavit. Insignis est locus in Libro *De dono pers.* c. 25., ubi inquit: „Attendant ergo, quomodo fallantur, qui putant esse a nobis, non dari nobis, ut petamus, quæramus, pulsemus. Nec volunt intelligere etiam hoc divini muneris esse, ut oremus, hoc est petamus, quæramus, atque pulsemus. *Acceptionis enim spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater.* Quod vidit beatus Ambrosius: ait enim: *Et orare Deum gratiæ spiritualis est, sicut scriptum est: nemo dicit: Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto.* Hinc etiam Ecclesia ita Deum orat: *Pateant aures misericordie tuæ Domine, precibus supplicantium, & ut petentibus desiderata concedas, fac eos, quæ tibi sunt placita postulare:* ut plane intelligamus, eodem modo orationem esse Dei donum, quo cetera alia bona, quæ in nobis sunt.

295. Coroll. II. Est etiam ex dictis colligendum: Gratiam sufficientem Thomisticam toto cælo distare a gratia parva Jansenii. Id primum constat ex iis, quæ Jansenius ipse scribit Lib. III. *De Gratia Christi Salvatoris* cap. 5. inquit: „Istud gratiæ sufficientis genus, quo adjuvante nullum unquam opus factum est, aut fiet unquam, si est verum, distinctumque a gratia efficaci membrum, videtur monstrum quoddam singulare gratiæ, solummodo peccatis faciendis, majorique damnationi accersendæ serviens, ideoque lapsis hominibus citra Dei invidiam damnandis excogitatum”. Id autem Jansenius non asserit de sua gratia parva, quam propterea fatetur a gratia nostra sufficiente omnino esse diversam. Ulterius Thomistas tacite sigillans, illis longe aptius ratiocinari ait gratiæ congruæ defensores, qui efficacem, & sufficientem gratiam ab eventu nuncupari docent: unde manifestum facit; se magis a Thomistarum, quam a Molinistarum pla-

citis abhorrere. Tertio in c. 1. „Vocamus, inquit, illam sufficientem gratiam, seu præter quod nihil aliud sufficiens adiutorium, ex parte Dei per modum principii necessarium est, ut homo velit, aut operetur”; quod nostræ sententiæ e diametro opponitur. Et licet postea subdat: „Quod si accipiatur auxilium sufficiens, quod satis est, ut homo dicatur posse operari, quamvis aliud adhuc necessarium sit, ut de facto operetur, de huiusmodi sufficienti gratia non est hic nostra controversia; contendit tamen, tale auxilium non esse veram Christi gratiam”. Hæc abunde sufficiunt, ut appareat, quantum nostra sententia tum a falsis Molinistarum principiiis, tum a damnata Jansenii hæresi procul absit. Nos enim una cum Lemosio, aliiisque fere omnibus S. Thomæ discipulis, & Scholæ nostræ Doctoribus hoc auxilium vocamus sufficientem, quia homo per illud redditur sufficienter potens ad operandum si voluerit, etiamsi, ut de facto operetur, alio indigeat. Consul. Lemosius T. IV. *Panoplice gratiæ* Lib. IV. P. H. Tract. III. cap. 2.

CAPUT VII.

De Gratiae sufficientis distributione.

296. Perdifficilem ingredimur quæstionem, utpote quæ proxime pertinet ad illam profundissimam divinorum iudiciorum abyssum, a qua variorum gratiarum divisiones, ac distributiones oriuntur. Ex iis tamen quæ nobis Deo revelare placuit, & quæ a S. Patribus, potissimum vero a duobus Theologiæ summis Principibus Augustino, & Thoma in hac materia tradita fuerunt, curabimus distinguere, quæ certa apud omnes esse debent, & quæ sin minus undequaque certa, saltem probabiliora visa sunt diligentissimo eorum discipulo Thomæ Lemosio, qui hac de re accurate, copioseque disputavit in Tomo IV. *Panoplice Gratiae* Tract. III. cap. 8. & seq.

297. Primo itaque damnanda ab omnibus est crudelis illa, Decque injuriosa, Calvinii sententia, quæ omnibus reprobis a Deo denegari dicit auxilium sufficientem ad salutem. Hoc erat unum ex consecrariis alterius Calvinii erroris, nullam dari gratiam Dei, nisi efficacem Lib. III. *Instit.* c. 22. §. 10., & c. 24. §. 15., & 16., cum autem certum sit, reprobis non adesse ad perseverandum, usque in finem gratiam efficacem, hinc consequabatur, iis omnem gratiam deesse. In quem errorem impegit etiam Jansenius Yprensis, cum & ipse veram gratiam sufficientem ab efficaci distinctam minime admisit: unde illa proscripta ejusdem propositio: *Gratiæ interiori in statu naturæ lapsæ nunquam resistitur.*

298. Secundo. Eadem de causa erravit Jansenius, cum aliqua Dei præcepta justis conantibus, & volentibus impossibilia esse dixit, atque ipsis deesse gratiam, qua possibilia fiunt; quia

nempe non aliam veram Christi gratiam agnoscebat, quam efficacem, quam aliquando vel ipsis iustis deesse, tristis experientia docet. Utraque Jansenii sententia Apostolico fulmine ab Innocent. X. proscripta fuit, atque a nobis refutata Diss. IV. cap. 1., & 2.

299. Tertio. Ubi agitur de Infidelibus cum positivis, tum negativis, atque etiam de fidelibus nonnullis peccatoribus in malo obfirmatis & obcæcatis, divisæ sunt Theologorum opiniones. Molinistæ enim nulla facta hominum, saltem adulatorum, distinctione, omnibus semper, & ubique præsto esse docent aliqua divinæ gratiæ auxilia, quibus possent, si vellent, ad Deum converti, & salutem æternam consequi. Si vellent inquam; docent enim, auxilia sufficientia non reddi efficaciam, nisi per nostræ voluntatis consensum, ut superius declaratum fuit. Atque hanc universalem, & liberalissimam gratiarum largitionem adeo certam esse contendunt, ut ea sublata, Christum Dominum posse dici omnium hominum Redemptorem inficerentur (a).

300. Thomistæ aliqui huic Molinistarum sententiæ eatenus subscribunt, ut dicant, aliqua gratiæ vel proxime, vel remote sufficientis auxilia

omnibus indiscriminatim *conferri*, quibus vera potentia, saltem remota conversionis ad Deum, & salutis æternæ continetur. In eo tamen a Molinistarum doctrina longe recedunt; ut negent, hæc sufficientia auxilia reddi efficaciam pro solum voluntatis consensum; sed ad id necessariam esse fateantur illam gratiam per se, & ab intrinseco efficacem, quæ voluntatem inclinaret, atque determinaret, ac potentiam bene operandi reducat ad actum (b).

301. Alii tamen insignes nostræ Scholæ Theologi affirmare non dubitant, pro omnibus quidem a Christo Domino humani generis Redemptore instituta fuisse nostræ salutis remedia, atque auxilia sufficientia pro omnibus parata; immo & omnibus oblata, non tamen reipsa omnibus collata, neque ab omnibus *interius recepta*. Et si credimus Antonino Massoulié Diss. 1. *de div. motione* qu. 8. art. 9.: „Communis sententia est inter S. Thomæ discipulos... a Deo denegari obduratis, & excæcatis ac infidelibus, qui nihil unquam de fide audierunt, etiam sufficientia auxilia, quibus converti aut credere possint (c)”. Quid nobis in tota hac controversia certum, & quid probabilius videatur, sequentibus propositionibus declarabimus.

302.

(a) Facile esset plurima Molinæ, & ejusdemque discipulorum testimonia allegare. Sed satis esse poterit celebris illa Thesis VII. a duabus Universitatibus, Lovaniensi, & Duacena, censura notata: „Deus dare, voluit Christum in redemptionem pro omnibus, nullum, lo excepto: ergo omnibus præparavit sufficientia remedia per Christum; quia eatenus est Christus omnium Redemptor, quatenus per ipsum dantur omnibus sufficientia auxilia, quibus resurgant a peccatis. Si enim aliquibus non darentur sufficientia, verus non esset eorum Redemptor; quia nec Redemptor, esset quoad sufficientiam, nec quoad efficaciam”. Item Thesis XIV. *Indurati, & excæcati habent sufficientia auxilia ex parte Dei, ut convertantur... Omnes infideles semper, & ubique habent sufficientia auxilia ad salutem ex parte Dei*.

(b) Ita censent doctissimi Salmanticenses Tract. XIV. quæ q. 3. Disp. 6. *de gratia efficaci*. dub. 3., & pro eadem sententia citant bene multos Thomistas; quibus addi possunt Eminent. Card. Vinc. Lud. Gotti Tom. III. in l. P. *de Dio. volunt.* qu. 2. dub. 3. & Car. Ren. Billuart Tom. III. in l. Part. Diss. VII. art. 8.

Hic vero paucis exponendum est systema illud gratiæ universalis, quod Petrus Nicolaus invehere frustra tentavit. Quamquam enim hic celebris Scriptor gratiam per se, & ab intrinseco efficacem, prædestinationemque gratuitam contra Molinianos mordicus defenderet, quia tamen certissimum est, Deum velle omnium hominum salutem, & pro omnibus mortuorum esse Christum, contendebat, omnibus nationibus, singulisque hominibus reipsa *conferri* nescio quam generalem gratiam, quæ neminem quidem salvat, salutem tamen omnibus possibilem reddit. Exposuerat primo Nicolaus hoc suum gratiæ generalis systema in *Instr. theol.*, & *moralibus* in *Symbolum* T. I. P. II. Sect. 6. c. 4.: post autem latinus illud explicavit Lib. inscripto *Système sur la grace*. Sed illud acriter confutavit Arnaldus, & Dugnetius, P. Hilarion, Bourcier, alique: quorum

Gazzaniga Theol. Tom. VI.

scripta critica quatuor volum. in 12. collecta a Dugnetio fuere.

Multa antea jam fuerant de hac gratiæ universali distributione inter pseudo-reformatos excitata controversiæ. Nam cum Moses Amyraldus, Jo. Cameronius Discipulus an. 1634. edito Lib. *de prædest.* &c. contra Calvinii doctrinam defenderet, omnibus sine exceptione gratiam Redemptoris omnium Jesu Christi præsto esse, magis inter Calvinianos turbæ motæ sunt, ut parum obtulerit, quin ipse Amyraldus hæreticus a Ministerio excluderetur. Sed postquam pro sua defensione contra Prider. Spanheimium evulgavit. *Specimen animadversionum in Exercitationes* (Prider. Spanheimii) *de gratia universali*, multos invenit suffragatores, ut Mestreziatum, Blondellum, Dallæum &c. A quibus conflata fuit *Universalistarum* secta inter Calvinistas haud exigua.

(c) Ita sapientissimus Magister Lenos, quem nobis post S. Augustinum, & Thomam, ut dicem in salubris hujusmodi quæstionibus proposuimus, in *Panoplia Gratiæ* Tom. IV. P. II. Tract. III., qui etiam pro hac sententia allegat Jo. Driedonem, Ruardum Tappenum, & Roffensem; quibus addendus Vinc. Contensonius in *Theol. mentis, & cordis* Lib. VIII. Diss. 2. c. 2. cum non paucis aliis, quos citat, & sequitur Jo. Bapt. Gonet in *Clypeo Theol. Thomist.* Tom. II. Disp. V. *de reprob.* art. 4. Observat autem P. Anton. Massoulié in suo egregio opere *D. Thomas sui interpres de divina motione* Romæ anno 1693. sub auspiciis Innocentii XII., & cum peculiari Congr. S. O. licentia evulgato Tom. II. Diss. IV. q. 3. art. 2., de hac re liberum esse in Scholis Catholicis disputare. Agens enim de prima Jansenii propositione damnata: *Aliqui Dei præcepta &c.* „Compertissimum est, inquit, minime, ad errorem Jansenii pertinere, si quis obduratis, & excæcatis denegari a Deo gratiam contenderet, qui præcepta impleant. Cum enim in eodem Jansenii loco universalissima hæc propositio referatur: *Infide-*

502. Prius tamen notandum est, hic agi de gratia sufficienti vere, & proprie sumpta; nam si sermo sit, inquit Lemosius, de auxiliis divinæ gratiæ extrinsecis, indubitatum debet esse, quod Deus omnibus in universum hominibus, nullo dempto, illa tribuat. Hujusmodi sunt lex naturalis omniun cordibus a Deo auctore naturæ insculpta; notio Dei remuneratoris, qualis in omnibus pene etiam barbaris nationibus invenitur; aliqua virtutum semina, quæ post fatale vitium naturæ in homine remanserunt; & alia id genus, quibus homines ad quædam bona excitantur, & a quibusdam malis retrahuntur; quæ licet sint dona Dei, cum vera tamen gratia sufficienti, de qua modo loquimur, confundi non debent, illi enim quodammodo extrinseca sunt.

PROPOSITIO I.

Posset Deus absque ulla injustitiæ, aut crudelitatis nota omnibus hominibus non justificatis nullum prorsus divinæ gratiæ auxilium conferre.

503. Hæc propositio, inquit Cardin. Rob. Bellarminus Lib. II. de gratia, & lib. arb. c. 4., certissima est apud eos, qui ex divinis litteris peccatum originale noverunt. Nam cum per peccatum primi hominis nascatur omnes filii iræ, ut inquit Apostolus ad Eph. II. 5., nihil aliud nobis debetur, quam pœna. Unde Sap. VII. 12. dicitur: „ Quis stabit contra iudicium tuum? Aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? Aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti? ” Et Apostolus Paulus ad Rom. IX., ostendit, uni divinæ misericordiæ esse adscribendum, quod Deus ex corrupta humani generis massa aliquos seligat, ut sint vasa in honorem, qui propterea etiam vocantur vasa misericordiæ.

504. S. Augustinus totus est in hac veritate contra Pelagianos asserenda, ut integri pene ejus essent exscribendi libri. Sufficiant ea verba in Lib. de dono persever. cap. 8.: „ Non itaque simus in grati, quod secundum placitum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, tam multos liberat misericors Deus de tam debita perditione, ut si inde neminem liberaret, non esset injustus ”. Et de corrept. & grat. c. 11. loquens de adjutorio sine quo seu gratia sufficiente: „ Si autem, inquit, hoc adjutorium vel Angelo, vel homini, cum primum facti sunt, defuisset..... non utique sua culpa cecidissent; adjutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent. Nunc autem quibus deest tale adjutorium, jam

„ pœna peccati est; quibus autem datur, secundum gratiam datur, non secundum debitum ”. Hanc laud. Cardin. Bellarmini sententiam ambabus ulnis amplectitur Thomas Lemosius pag. 65. sequ. Clara sunt etiam verba Sancti Thomæ 1. 2. quæst. 106. art. 5. ad 1. inquiringis: „ Humanum genus propter peccatum primi parentis meruit „ privari auxilio gratiæ ”; & ideo quibuscumque non datur, hoc est ex justitia, quibuscumque autem datur, hoc est ex gratia, ut Augustinus dicit in Lib. de perfectione justitiæ. Hinc autem manifeste consequitur, multo potiore jure posse Deum sine ulla injustitiæ, vel crudelitatis nota aliquibus non justificatis ipsam auxilium sufficiens non suppeditare.

PROPOSITIO II.

Auxilium divinæ gratiæ non æqualiter omnibus hominibus est.

505. Hæc iterum propositio est Ven. Card. Bellarmini Lib. sup. cit. capit. 2., ubi ait: „ illam „ in divinis litteris ita luculenter haberi, ut mirum videri possit, ab ullo unquam fuisse negatum. Urget S. Augustinus illud Sap. IV. 11. „ Raptus est, ne malitia mutaret intellectum illius, aut ne fictio deciperet animam illius. „ Certe enim non omnibus hoc præstat Deus, ut eos rapiat, antequam in peccata labantur. Urget etiam illud Matth. XI. Si in Tyro, & Sidone hæc facta fuissent, in cinere, & cilicio pœnitentiam egissent. Ubi videmus, Deum mirabili, sed justo, & sibi soli noto iudicio, non solum non æqualiter omnibus gratiæ auxilia subministrare, sed etiam iis, quos credituros prævidebat, si miracula Christi vidissent, ea miracula non ostendisse, & eadem illis ostendisse, quos prævidebat, quibuscumque visis miraculis minime credituros ”.

506. Huc pertinere etiam dicit Eminentissimus Purpuratus alia Scripturæ loca; ut illud Matth. XIII. 11.: *Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum*: Rom. IX. 18.: *Cujus vult, miseretur, & quem vult, indurat*: & cap. XII. 5.: *Unicuique, sicut Deus divisit mensuram fidei*: 2. ad Thess. III. 2.: *Non omnium est fides*. Et Philipp. I. 29.: *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini*.

507. Denique ita prosequitur doctissimus ille Scriptor. „ Si gratia æqualiter omnibus adest, quomodo Deus in præteritis generationibus permisit omnes ingredi vias suas, nunc autem annunciat, ut pœnitentiam agant, ut legitur Act. „ XIV.,

„ libis, excæcatis, obduratis, justisque etiam interdum deesse gratiam, qua præcepta possibiliter fiant, ultimam de justis partem SS. Pontifex duntaxat præscri-

„ psit, alteram vero intactam reliquit ”. Quod sufficere arbitror, ad invidiosam Jansenismi notam ab hac sententia, quam adoptamus, amovendam.

XIV., & XVII.? Cur Paulus illo ipso tempore, quo spirabat minas, & cædes in Discipulos Domini, divino miraculo, Christo ipsum vocante, convertitur, cum tam multos minus fortasse malos in delictis suis Deus jacere permittat? Cur ex parvulis morientibus, interdum filius optimi viri sine baptismo decedit, & perit; filius adulteri, vel incestuosi baptismo abluitur, & regno potitur æterno? Cur demum inscrutabilia esse dicit Apostolus judicia Dei, & investigabiles vias ejus in electione, & reprobatione mortalium, *si gratia omnibus adest*, & ex arbitrio hominum pendet, ut eam capiant, vel abiciant? Postrema hæc verba probe notanda sunt ab iis, qui credunt, gratias sufficientes omnibus a Deo liberalissime concedi, & ab omnium arbitrio pendere, ut eas capiant, vel abiciant pro solo voluntatis nutu & arbitratu.

308. Admodum facile esset, hanc veritatem aliis argumentis confirmare, præcipue autem testimoniis S. Augustini, sed opus non est. Sufficiant verba, quæ habet Lib. II. *De pecc. meritis & remiss.* cap. 5.: „Cur autem illum adjuvet, illum non adjuvet (*Deus*), illum autem non tantum; istum illo, illum isto modo, penes ipsum est, & æquitatis tam secreta ratio, & excellentia potestatis”.

309. Neque vero huic veritati adversantur illi Patres, qui gratiam Christi comparant soli, omnia æqualiter, quantum in ipso est, illuminanti. (Ita Dionysius, vulgo Areopagita *De div. nomin.* c. 4. initio); vel qui Dei gratiam omnibus æqualiter distribui, expresse asserunt; ut S. Cyprianus ep. LIX. ad Fidum, inquit: „Deus, ut personam non accipit, sic nec ætatem cum se omnibus ad cælestis gratiæ consummationem æqualitate librata præbeat Patrem”.

310. Respondeo enim, hujusmodi similitudinem solis veram, & accuratam esse, si de præparatione, & oblatione beneficiorum Dei accipiatur, non autem si extendatur etiam ad ipsam eorumdem beneficiorum collationem. Certe pro omnibus mortuus est Christus, pro omnibus sufficiens redemptionis nostræ pretium Patri obtulit, pro omnibus Sacramenta, quæ sunt salutis nostræ media, instituit, Evangelium suum toto mundo prædicari voluit; non tamen voluit hæc beneficia omnibus æqualiter reipsa conferri, ut per se manifestum est: eademque ratione pro judiciorum suorum profunditate noluit, interius divinæ suæ gratiæ lumen omnibus æqualiter asfulgere. Ceterum Sanct. Augustinus, Lib. II. *De peccator. meritis, & remissione* cap. 5. recte observat discrimen inter lucem corpoream solis, & lucem divinæ gratiæ; quod lux divinæ gratiæ aperit ipsos nostræ mentis oculos, ut videant; id autem oculis corporis lux solaris non præstat, sed oculos tantummodo apertos illuminat. Et cap. 26. „Sicut, inquit, sol iste a cæcis non videtur, quamvis eos suis radiis quodammodo vestiatur, sic lumen æternum, quod et-

„ iam in tenebris luet, a stultitiæ tenebris non comm-
„ prenditur”.

311. Sanct. autem Cyprianus in laud. epist. refellit opinionem Fidi, qui volebat, infantes ante octavam a nativitate diem non esse baptizandos; hunc autem errorem explodens recte dicit, Deum nec personam, nec ætatem respicere, sed quantum ad hoc se omnibus æqualitate librata Patrem præbere.

PROPOSITIO III.

Deus pro sua bonitate omnibus sufficientia auxilium offert.

312. Non minus doctus, quam pius Vinc. Consonius hanc propositionem probat ex eo potissimum, quod Deus sincere velit omnium salutem, & pro omnibus Christus mortuus sit; ex quo sequitur, quod omnes ad se vocet, & Sacramenta pro omnibus instituerit, & omnibus etiam media ad salutem sufficientia offerat. Unde S. Thomas in Lib. III. *Cont. Gen.* c. 159. „Deus, inquit, quantum in se est, paratus est omnibus gratiam dare: *vult enim omnes salvos fieri, & ad cognitionem veritatis venire*, ut dicitur 1. ad Timoth. II. 4. Sed illi soli gratia privantur, qui se ipsis gratiæ impedimentum præstant: sicut sole mundum illuminante, in culpam imputatur ei, qui oculos claudit &c.” Et in lib. I. *Sent. Distinct.* 46. quæst. 1. art. 1. loquens de voluntate Dei antecedente salvandi omnes homines: *Ipsius effectus*, inquit, *est ipse ordo naturæ in finem salutis, & promoventia in finem omnibus communiter proposita, tam naturalis, quam gratuita &c.* Et S. Bonaventura in eundem Lib. I. *Sentent. dist.* 46. qu. 1. *Antecedenter*, inquit, *comotatur in omnibus ordinatio ad salutem, tum ex parte naturæ datæ, tum ex parte gratiæ oblatae.* Vide, quæ diximus Tom. II. *Diss.* V. num. 42.

313. Sunt etiam valde multa divina eloquia, quibus summa & infinita Dei erga homines bonitas magnifice prædicatur. Sap. XI. 24. „Miseris omnium... Diligis omnia, quæ sunt, nihil odisti eorum, quæ fecisti; & c. XII. 1. „O quam bonus, & suavis est, Domine, Spiritus tuus in omnibus! Ideoque eos, qui exerrant, partibus (*κατ' ὀλίγον sensim*) corrumpis, & de quibus peccant, admones, & alloqueris ut relictæ malitia, credant in te Domine”. Et innumera hujusmodi in sacris litteris utriusque Testamenti reperiuntur; quibus concinunt S. Patres, quorum illa vox est, *Deum esse de suo bonum, de nostro justum.*

314. Sapienter autem Card. Bellarminus supra laud. c. 5. observat: „his locis Scripturarum solum significari, Deum non impedire quemquam a salute: imo remedia, & auxilia pro omnibus; in communi instituisse, prædicationem Evan-

„ gellii, & Sacramenta voluisse omnibus esse com-
 „ munita &c. ”. Et quia Faustus abutebatur iis
 verbis, quæ sæpius apud Patres leguntur, Deum
 velle omnes homines salvare, *si ipsi velint*, res-
 poudet ibidem Bellarminus pag. 256. addendum
 esse, *neminem velle, nisi Deus cum præveniens*
faciat eum velle. Deus est enim, qui operatur
in nobis & velle, & perficere pro bona volun-
 tate. Philipp. II.

PROPOSITIO IV.

Gratia sufficiens non ita offertur omnibus homi-
nibus, ut Deus illorum consensum aut deside-
rium expectet.

315. Hæc propositio fuit contra Semipelagia-
 nos tanquam dogma fidei stabilita in Synodo A-
 rausicana II. Canon. 5. his verbis: „ Si quis per
 „ invocationem, gratiam dicit posse conferri, non
 „ autem ipsam gratiam facere, ut invocetur a no-
 „ bis, contradicit Isaie Prophetæ, vel Apostolo
 „ idem dicenti: *Inventus sum a non quærenti-*
bus me: palam apparui iis, qui me non in-
terrogabant: Et Can. 4.: Si quis, ut a pecca-
to purgemur, voluntatem nostram Deum expe-
ctare contendit, non autem, ut etiam purgari
velimus, per S. Spiritus infusionem, & opera-
tionem fieri confitetur, resistit ipsi Spiritui San-
cto per Salomonem dicenti: Præparatur volun-
tas a Domino, & Apostolo salubriter prædi-
canti: Deus est, qui operatur in nobis velle,
& perficere pro bona voluntate ”. Atque ad
 hanc propositionem plene probandam ea recolenda
 sunt, quæ superius Dissert. II. cap. 5. de Gratia
 gratuita late disputavimus (a).

316. Objiciebat Faustus Semipelagianus verba
 illa Joann. I. 12. „ Quotquot autem receperunt
 „ eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri; tum
 „ illa Lucæ XI. 9. seq. Petite, & dabitur vobis;
 „ quærite, & invenietis: pulsate, & aperietur vo-
 „ bis... Pater vester de cælo dabit spiritum bon-
 „ num petentibus se ”.

317. Verumtamen hæc, aliaque hujus generis
 non pauca, non esse intelligenda in sensu Pelagia-

norum, jam supra ostensum est cum Sancto Au-
 gustino, imo cum tota Ecclesia Catholica, quæ
 semper professæ est, & constanter proficitur, ne-
 minem, nisi gratia præventum, posse recipere Je-
 sum Christum per fidem salutarem, dicente ipso
 Christo apud eundem Joann. VI. 44. *Nemo pot-*
est venire ad me, nisi Pater, qui misit me,
traxerit eum. De Oratione autem aperte testatur
 Apostolus, nos nihil posse a Deo salutariter pete-
 re, nisi excitatos, & adjutos gratia Spiritus San-
 cti: *Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus,*
sed ipse Spiritus postulat pro nobis, Rom. VIII. 26.

PROPOSITIO V.

Deus reipsa non confert omnibus omnino homi-
nibus reprobis aliqua auxilia interioris gratiæ
sufficiens.

318. Hæc propositio, quæ nobis probabilior
 videtur, probatur primo argumentis generalibus;
 deinde exemplo infantium, quibus baptismus ad-
 ministrari non potest; tertio exemplo infidelium,
 qui negativi dicuntur; postremo exemplo eorum
 peccatorum, qui in malo obdurati, & obcæcati
 sunt.

319. Quantum ad primam probationem præsto
 sunt plura loca S. Augustini, cujus quanta sit in
 hac materia de gratia auctoritas, superius cap. 1.
 seq. ostensum est. Jam vero hic summus gratiæ
 Doctor hoc ponit inter statum naturæ innocentiæ &
 statum naturæ lapsæ discrimen *De corrept. &*
grat. cap. 11., quod auxilium sine quo, seu suf-
ficiens: „ vel Angelo, vel homini, cum primum
 „ facti sunt, defuisset... non utique sua culpa
 „ cecidissent; adjutorium quippe defuisset, sine
 „ quo manere non possent. Nunc autem quibus
 „ deest tale adjutorium, jam pœna peccati est ”.

Non dubitavit ergo magnus Augustinus, in statu
 naturæ lapsæ aliquibus adjutorium *sine quo*, nempe
 sufficiens, in pœnam peccati originalis deesse.

320. In celebri autem Epistola CCXVII. alias
 CVII. ad Vitalem, inter dogmata Ecclesiæ capita-
 lia, quæ utpote ad fidem veram & catholicam
 pertinentia, & firmissime credenda proposuit, hæc

re-

(a) Semipelagianorum errorem nobis exponit, S. Pro-
 sper, cum in epist. ad S. Augustinum, tum in *Carmi-*
ne de Ingratis, ubi cap. 10. inquit de gratia.

... Formam hanc adscribitis illi,
 Ut cunctos vocet illa quidem, invitæque, nec ullum
 Præteriens, studeat communem adferre salutem
 Omnibus, & totum peccato absolvere mundum.
 Sed proprio quemque arbitrio parere vocanti,
 Julicioque suo nota se extendere mente
 Ad lucem oblatum, quæ se non subtrahit ulli,
 Sed cupidus recti juvet, illustretque volentes.

Eruditi autem mirari satis non possunt, Jo. Martínez
 de Ripalda in Lib. II. ady. Bajum, & Bajanos Disp.

23. Sect. 8. Tom. III. Operum p. 530. hæc verba pro-
 sententia ejusdem S. Prosperi accepisse; ita enim in-
 quit: „ Indubitanum est, constantem fuisse Prosperi
 „ mentem in asserenda gratia auxiliante Dei pure suf-
 „ ficienti, quippe omnibus etiam non cooperantibus
 „ communis. Quod rursus pulchre cecinit Lib. de In-
 „ gratia c. 10. disserens de gratia, quam Ecclesia Ca-
 „ tholica proficitur: *Ut cunctos vocet illa quidem &c.*
 „ Audis, gratiam Dei cunctos vocare; nullum præter-
 „ ire, nulli subtrahi, & in omnium arbitrio ejus o-
 „ bedientiam constitui, ideoque inobedientiam ad cul-
 „ pam deputari? ”. Quantum vero S. Prosper ab hac
 Semipelagianorum opinione alienus esset, vide infra
 n. 326.

recenset: „ Scimus, gratiam Dei nec parvulis, nec majoribus secundum merita nostra dari ... Scimus, non omnibus hominibus dari Scimus, eis, quibus datur, misericordia Dei gratuita dari. Scimus, eis, quibus non datur, iusto Dei iudicio non dari ”. Itane vero *cautissimus disputator* S. Augustinus nomine Ecclesiae Catholicae locutus esset, si credidisset, aliquod gratiae interioris genus esse, quod nemini prorsus denegaretur? Potuissetne tam saepe in suis Libris petere gratiam Dei ex misericordia aliquibus concedi, aliis vero ex iustitia negari, si suspicatus unquam fuisset, omnibus omnino sine ulla exceptione copiose distribui? Annon facile potuisset Pelagianorum, ac Semipelagianorum querelas compescere, qui de Augustiniana doctrinae severitate ac duritia conquerebantur, dicendo, hanc Christi gratiam, cuius necessitatem praedicabat, omnibus praesto esse, ut proinde quisque sibi imputare deberet, quod ea ad bene operandum non uteretur?

321. Frustra autem respondent gratiae universalis patroni, Augustinum locutum fuisse de gratia illa efficaci, de qua potissima erat illi cum Pelagianis, ac Semipelagianis concertatio, vel de gratia habituali; utraque autem jure meritoque omnibus communem esse negasse, non autem de gratia sufficiente, quae potentiam bene operandi confert, ab actu tamen disjunctam.

322. Frustra inquam; cum enim S. Pater tam saepe in suis operibus inculcet, *naturam esse communem, non gratiam* (Sermon. XXVI. cap. 4. num. 4. Tom. IV., & alibi): rursus cum hoc axioma *Gratiam non omnibus dari, & quibus negatur, ex iustitia denegari*, ut certissimum catholicae religionis dogma credi voluerit, certe debuisset ad omnem aequivocationem tollendam distinguere, de qua gratia loqueretur, ac luculenter indicare, haec sua principia non esse generaliter, & de omni gratia accipienda, sed solum de gratia efficaci, aut habituali, quae omnibus communis non est. Imo cum ipsa experientia adeo luculenter constet, gratiam efficacem, quae potentiam bene operandi conjunctam effectui praestat, & gratiam habitualem, quae nos sanctificat, non omnibus praesto esse, operae dispendium erat, id tam saepe, ac tam energice insinuare; cum posset adversarios suos ad quotidianam experientiam provocare. Bene vero oportebat operose demonstrare, cujuscuque generis gratiam aliquibus ex divina iustitia denegari, ut inde inferret, gratiam quamcumque esse mere gratuitam, ac solius divinae misericordiae do-

num, ut neque ea adjecti inflarentur, & superbi-
rent, neque ea deserti immerito conquerebantur.

323. Praeterea omnem plane de mente Augustini in hac parte dubitandi rationem illa verba excludunt, quae habet *De dono persever.* c. 9. inquires: „ Ex duobus aetate jam grandibus impiis cur iste, ita vocetur, ut vocantem sequatur, ille autem, aut non vocetur, aut non ita vocetur, inscrutabilia sunt iudicia Dei ”. Illi qui ita vocantur, ut vocantem sequantur, certe habent gratiam efficacem: illi vero, qui ita vocantur, ut vocantem non sequantur, utique vocantur per gratiam sufficientem, non per efficacem: ergo illi, qui non vocantur, utraque gratia omnino carent.

324. Ac demum, ut innumera alia loca hujus Sancti Patris praeteream, satis sit fundamentale illius principium ex S. Paulo desumptum, quo de haeresi Pelagiana triumphavit, gratiam esse gratuitam, adeoque sine ulla iniustitiae nota aliquibus non concedi: „ Dando enim, inquit *De dono persever.* c. 12., quibusdam quod non merentur, profecto gratuitam, & per hoc veram suam gratiam esse voluit (*Deus*): non omnibus dando, quid omnes merentur, ostendit ”. Quod Augustini ratiocinium esset illusorium, si gratia omnibus daretur. Vel ergo gratia sufficiens non est vera Dei gratia, vel non omnibus communiter datur; ut quid homines peccatores mereantur, fiat manifestum.

325. Dico homines peccatores; alia enim est ratio de justis, quibus cum Deus pro sua misericordia largitus sit gratiam habitualement, qua efficiantur amici, & filii Dei, eis etiam quodammodo debetur gratia sufficiens; neque enim Deus eos deserit, nisi ab eis deseratur. Vide, quae dicta sunt *Dissert. IV. cap. 2.*

326. Magistrum, & Doctorem gratiae secuti sunt fideles ejus discipuli, praesertim S. Prosper, Fulgentius, & Thomas (a). Primus enim ita Semipelagianum hominem fidenter provocans canebat in *Carin. De Ingratis* c. 11.

..... Dic, unde probas, quod gratia Christi
Nullum omnino hominem de cunctis, qui generantur:

Praeterea, cui non regnum, vitamque beatam
Impertire velit?

327. S. autem Fulgentius *Lib. I. de verit. praed. & gratiae* c. 15. principii loco statuit, *gratiam Dei non omnibus hominibus generaliter dari, gra-*
tuit-

(a) Nota est sincera illi confessio P. Gabr. Vasquez *Disp. XCVII. in l. P. S. Thomae* cap. 2. Augustinum suae sententiae de generali gratiae distributione esse contrarium: c. 3. autem haec habet: *Fateor sane, suspecta mihi esse testimonia Prosperi, & Fulgentii, quod diligentissimi, & exactissimi Augustini discipuli sint... Verum enim vero cum de Dei misericordia multa, magnaue praesumere debeamus, tanque egregia, & pra-*

clara Scriptura praedicet, atque ex sola Dei voluntate pendeat tale auxilium alicui denegare, nisi nobis de hac voluntate constet, id nullo modo affirmare debeamus... atque ab Augustino, & aliis, qui id docuerunt, petere possumus; undenam hujus voluntatis Dei certiores fuerint effecti? Quasi vero tales, tantique Doctores non ex Sacris Litteris, sed ex suo tantum crebro hanc doctrinam hauserint.

uitum quippe donum Dei est gratia. Hoc autem principium manifeste probat, non solum gratiam efficacem, sed etiam sufficientem non omnibus generaliter dari, quia & ipsa gratuitum Dei donum est. Et c. 22. expendens Christi verba Matth. XI. 25. „Abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus &c. Quomodo, *inquit*, gratia asseritur omnibus data, quæ a sapientibus, & prudentibus teste ipso donante monstratur abscondita? „*Et antea* c. 20. Non omnibus, *inquit*, istam gratiam dari, & quibus datur, non omnibus æqualiter dari, quisquis pie quærit, eloquiorum sanctorum attestazione cognoscit”.

528. Denique S. Thomas non uno in loco id apertissime docet. Nam 2. 2. qu. 2. art. 5. ad 1. loquens de auxilio gratiæ ad credendum necessario: „quod quidem auxilium, *inquit*, quibuscumque que divinitus datur, misericorditer datur; quibus autem non datur, ex justitia non datur in pœnam præcedentis, aut saltem originalis peccati, ut Augustinus dicit Lib. de correptione, & gratia”. Quo in loco non tantum suam, sed etiam Magistri sui Augustini nobis doctrinam exponit. Præterea quæst. XXIV. de liber. arbitr. art. 15. eodem principio S. Augustini utens, quod natura sit omnibus communis, non gratia: „Si gratia, *inquit*, omnibus datur, non videtur aliud esse, quam aliquod naturale donum; nam in nullo inveniuntur omnes homines convenire, nisi in aliquo naturali”. Ubi quamvis sermo sit non de gratia actuali, sed de habituali, principium tamen generale, *quod in nullo inveniuntur omnes homines convenire, nisi in aliquo naturali*, manifeste probat, neque gratiam actualem omnibus hominibus communiter dari.

529. Prob. *secundo* nostra proposito exemplo parvulorum, qui absque ulla sua culpa baptismo minime regenerati, propter solum originis peccatum infeliciter pereunt. His enim nullum suppetere a Deo salutis auxilium, nimis manifestum est, cum eis desit baptismatis gratia, quæ unicum est pro eis salutis auxilium (a).

530. Hoc potissimum parvulorum exemplo utatur magnus Augustinus pluribus in locis, ut ostenderet, gratiæ collationem a solo Dei voluntatis

arbitrio pendere, qui illam, cui vult, misericorditer largitur, & cui vult, ex justitia non tribuit. „Quid dicam, ait S. Doctor de dono persever. c. 12., quod parvulus aliquando, antequam illi per ministerium baptismatis succurri possit, expirat? Plerumque enim festinantibus parentibus, & paratis ministris, ut baptismus parvulo datur, Deo tamen nolente non datur, qui eum paululum in hac vita non tenuit, ut daretur”. Quorum gemina habet in epist. CCXVII., alias CVII. ad Vitalem, & alibi.

531. Et quamquam inficias non iverim, ex parentum culpa id persæpe contingere, ut apud Hebræos, Gentiles, Mahumedanos, aliasque nationes, in quibus Religionis nostræ Sacramenta aut ignorantur, aut impie contemnantur, S. tamen Augustinus alia exempla offert parvulorum, in quibus administratio, vel subtractio hujus Sacramenti, non a parentum voluntate, sed a sola divinorum iudiciorum imperscrutabili profunditate repetenda omnino est. *Aliquando*, inquit Lib. VI. contra Julianum c. 14., *adoptat in filium, quem format in utero immundissimæ femineæ: & aliquando non vult esse suum filium, quem format in utero filicæ suæ*. Et in ep. CXCV. ad Sixtum c. 7. „Quid dicam, *inquit*, de inopinatis, innumerabilibusque mortibus, quibus sæpe etiam religionum Christianorum præveniuntur, & baptismo præripiuntur infantes; cum e contrario sacrilegorum, & inimicorum Christi aliquo modo in Christianorum manus venientes, ex hac vita non sine Sacramento regenerationis emergunt?... Quæ tandem hic merita præcesserunt? Si eorundem cogitaveris parvulorum, nulla sunt propria: utriusque est illa massa communis. Si parentem attenderis, bona sunt illa, quorum filii repentinis mortibus sine Christi baptismo perierunt; mala vero illa, quorum filii per Christianorum aliquam potestatem ad Sacramenta Ecclesiæ pervenerunt”. Quibus verbis S. Doctor eorum præoccupavit responsionem, qui dixerunt, in ipsorum parentibus gratia iisdem parvulis fuisse collatas, quibus si parentes bene uterentur, & filiis prodesse possent (b).

532. Magistro suo utroque pollice subscribit S. Pro-

(a) Laudatus mox Vasquezus, quamquam pro ea sententia, quæ vult, largam auxiliorum supernaturalium copiam omnibus adultis cuiuscumque sint generis præsto esse, strenue pugnet; nullum tamen miseris illis infantibus auxilium a Deo tribui, nimia evidentia victus concedit Diss. XCVI. in I. P. Sancti Thomæ. Imo longius procedens, pro iis mortuum fuisse Jesum Christum inficiatur. Sed quod magis mirare, Cardin. Cælestinus Sfondratus, qui etiam scelestissimis, atque in malo obdurnatis peccatoribus abundantissimas gratias a divina bonitate jugiter infundi docuit, his tamen infantibus gratiam sufficientem, qua vitam æternam consequi possint, non exhiberi fatetur in *Nodo prædestinationis dissoluto* P. I. §. 2. n. 16. quamvis ibidem tonetur ostendere, iisdem aliud beneficium longe præ-

stantius, quodque infinitis partibus ipsam gratiam sufficientem antecellat, fuisse concessum; quia prius e medio tolluntur, quam peccatis se obstringant.

(b) Aliqui putarent, huiusmodi pueris adhuc in utero materno degentibus posse baptismum ministrari, aqua per siphunculam in uterum matris immissa. Sed præterquamquod valde id dubium est, ne dicam omnino falsum, in iis pueris locum non habet, ad quem nullo modo aqua pertingere potest, ut eos abluat. Certum est, inquit Benedictus XIV. *De Synodo Diocesana* Lib. VII. c. 5. *infantem in matris utero ita latitantem, ut nulla ejus pars aqua perfundi queat, baptizari non posse: nec eis quidem prodesse, quod nonnulli hæretici olim sunt arbitrati, si ejus loco matris uterus abluatur*... *At quæstio est, an reserato materni uteri o-*

Prosper ita de infantibus canens in *Carinine de in-*
gratis vers. 625. seq.

Et tamen ex illis miseratrix gratia quosdam
Eligit, & rursus genitos baptismate transfert
In regnum æternum, multis in morte relictis;
Quorum causa fuit similis de vulnere eodem.
Nec meritis istud poteris aptare parentum;

Cum videas multos sanctis genitoribus ortos
Nullo salvari studio potuisse suorum;
Expositisque aliis ob turpia crimina matrum,
Missam externorum curam, quæ stercore raptos
Per fontem vitæ cælesti traheret aulæ.

555. Neque juvat confugere, ut aliqui faciunt, ad ordinem causarum, quem Deus impedire non vult, unde consequi putant, illorum infantium mortem, & damnationem solummodo esse a Deo permissam, non autem absolute volitam.

554. Non inquam id juvat; ut enim alibi (Tom. II. n. 52. seq.) advertimus, Deus cum absolute, & positive velit, & ordinet hunc rerum naturalium cursum, etiam positive vult saltem indirecte illorum infantium præmaturam mortem. Aliquando etiam directe, & expresse eam voluit; ut cum omnes primogenitos Ægyptiorum una nocte trucidari jussit, & cum ab Israelitis matres cum filiis in utero delitescensibus Deo mandante occisæ fuerunt. Hæc enim, & similes infantium strages non certe solummodo a Deo permissæ secundum naturæ ordinem, sed positive volitæ, supra, aut præter naturæ ordinem fuere; unde magis apparet veritas illius Augustiniani dicti *Deo volente* (a).

555. Dices. Auctor Libror. *De vocatione Gentium* (qui olim Sanct. Prosper putabatur) Lib. II. cap. 25. „ Non irreligiose, inquit, arbitror credi, „ neque inconvenienter intelligi, quod isti paucos, „ rum dierum homines ad illam pertineant gratiæ „ partem, quæ semper universis est impensa nationibus, qua utique si bene uterentur eorum „ parentes, etiam ipsi per eosdem juvantur”: igitur neque infantibus saltem *mediate* desunt auxilia sufficientia,

556. Resp. *Homines paucorum dierum* proprie non esse infantes, adhuc in utero matris delitescens, sed in lucem jam editos; neque enim communi usu soleimus, dies, & annos numerare, nisi postquam homo e sinu matris prodierit. Ex toto etiam illius capitis contextu facile apparet, sermonem esse de pueris jam natis. At vero ex parentum negligentia, vel infidelitate multi illorum baptismato privantur, quem Deus pro omnibus instituit. Res contra se habet in pueris adhuc in utero matris inclusis, aut etiam in illis, quibus, *festinantibus, & paratis Ministris, Deo nolente*, non confertur baptismus.

557. Prob. tertio nostra propositio exemplo Infidelium, quorum plurimis deesse auxilia sufficientia ad fidem, certissimum videtur; nempe iis omnibus, quibus Evangelium Deo volente prædicatum non est. *Quomodo ergo, inquit Paulus ad Rom. X. 14., invocabunt, in quem non crediderunt? At quomodo credent ei, quem non audiverunt? Quomodo autem audivent sine prædicante?* Nemo ignorat, multas præteritis sæculis fuisse populosissimas nationes, & nonnullas adhuc esse, in quibus Evangelium Jesu Christi prædicatum non fuit. S. Paulus & Silas Act. XVI. 6. *veriti sunt ut Spiritu Sancto loqui verbum Dei in Asia;* & cum tentassent ire in Bithyniam, *non permisit eos Spiritus Jesu.* Istis ergo infidelibus, quibus Deus noluit suum Evangelium prædicari, nullam potest auxilium præsto fuit ad finem. Et cum sine fide impossibile sit placere Deo, atque æternam salutem adipisci, istis infidelibus desunt omnia auxilia ad eandem salutem consequendam. Unde idem Apostolus ita Ephesios cap. II. 12. seq. alloquebatur: *Eratis illo in tempore sine Christo... & sine Deo in hoc mundo.* Et cap. V. 8. *Eratis enim aliquando tenebræ;* nullo scilicet divinæ lucis radio illustrati (b).

558. Id confirmatur ex doctrina S. Thomæ, qui 2. 2. q. 2. art. 5. cum statuisset, hominem teneri ad credendum articulos fidei, sibi objicit, neminem teneri ad id, quod non est in ejus potestate; credere autem aliquid explicite non esse semper in hominis potestate; ita vero respondet ad 1. „ Si

„ in

stio, quod puerperii initio contingit, valide baptizetur infans, cujus corpusculum, etsi nulla sui parte in lucem prodierit, aqua nihilominus, saltem per siphunculum tingi potest. Mirum est, quantum in hac questione variant Doctores. Eos autem pro utraque sententia longo ordine eruditissimus Pontifex enumerat; quibus addi potest cl. Jo. Bapt. Scarella *De baptismo infantium in utero* Utini 1769. S. Pius V. jussit a Commentariis Card. Cajetani eradi eam sententiam, quæ dicebat, infantibus in utero matris periclitantibus, benedictionem ejusdem uteri ad originale peccatum delendum forsitan prodesse.

(a) Vid. Card. Bellarminus Lib. II. *De gratia, & lib. arb.* cap. 12., ubi hanc responsionem dicit, *non esse dignam Christianis, qui providentiam Dei erga homines ex sacris litteris, & ecclesiastica traditione di-*

dicerunt. Quod cum breviter ostendisset, ita concludit: *Quod igitur paucorum alius baptizetur, alius sine baptismi gratia rapiatur, proxima causa referri poterit in causas naturales, ut parentum diligentiam, corporis complexionem, aliisque illi generis primariæ tamen causa non alia esse potest, nisi divina voluntas.* Eandem habet Vasquez in 1. Part. Sancti Thomæ Disput. XCVI. cap. 2. *non dubitans, eos falli, qui hanc sententiam causarum divinæ permissioni, non voluntati, & ordinationi adscribunt.*

(b) Non negatur quidem, posse Deum etiam sine externa predicatione hominem credere ad fidem; sed S. Augustinus *de dono pers.* cap. 19. c. 1. observat, *paucissimus esse donatum, ut nullo sibi a minore predicante, per ipsum Deum, vel per Angelos, cælorum doctissimam salutem acciperent.*

in potestate hominis esse dicatur aliquid excluso auxilio gratiæ, sic ad multa tenetur homo, ad quæ non potest sine gratia reparare; sicut ad diligendum Deum, & proximum, & similiter ad credendum articulo fidei. Sed tamen hoc potest cum auxilio gratiæ; quod quidem auxilium quibuscumque datur, misericorditer datur, quibus autem non datur, ex justitiâ non datur, in pœnam præcedentis, aut saltem originalis peccati, sicut dicit Augustinus, *De Corrupt. & grat.* Censet ergo Angelicus una cum Magistro suo Augustino, aliquibus infidelibus nullum dari auxilium ad credendum in pœnam præcedentis peccati, aut saltem originalis.

559. Ulterius est firmissima ejusdem Angelici doctrina, ab omnibus Theologis recepta, infidelitatem pure negativam, cujusmodi est in iis, qui nihil audierunt de fide, non esse peccatum. Si autem (infidelitas) inquit 2. 2. qu. 10. art. 1. accipiatur secundum negationem puram, sicut in illis, qui nihil audierunt de fide, non habet rationem peccati, sed magis pœnæ, quia talis ignorantia divinorum ex peccato primi parentis consecuta est. Qui autem sic sunt infideles, damnantur quidem propter alia peccata, quæ sine fide remitti non possunt, non autem damnantur propter infidelitatis peccatum. Quamobrem inter Baji propositiones hæc etiam num. 65. merito proscripta fuit: *Infidelitas pure negativa in iis, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* Jam vero si isti infideles negativi aliquid haberent auxilium ad credendum, cui perversitate suæ voluntatis resisterent, nullo modo posset eorum infidelitas a culpa excusari, utpote quæ a resistenti huic divino auxilio esset exorta, adeoque saltem in causa esset voluntaria, & libera, ac proinde culpabilis (a).

540. Huic invictæ rationi magnum pondus addit auctoritas S. Prosperi, & Africanorum Præsulum in Sardinia propter fidem exulantium. Horum primus in resp. ad cap. 16. Gallorum: *Scimus quidem, inquit, in omnes fines terræ Evangelium destinatum, sed non putamus jam omnibus terræ suis prædicatum, nec possumus dicere, quod ibi sit gratiæ vocatio, ubi matris Ecclesiæ adhuc nulla est regeneratio.* Præsules autem Africani in sua celebri Synodali

epistola *De gratia*, inquit: *non digne sentit, quisquis eam putat omnibus hominibus dari; cum non solum non omnium sit fides, sed adhuc gentes nonnullæ reperiantur, ad quas fidei prædicatio non pervenit: beatus autem Apostolus dicit: Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Non itaque gratia omnibus datur: quoniam quidam ipsius gratiæ participes esse non possunt, qui fideles non sunt, nec possunt credere, ad quos invenitur ipse fidei auditus minister pervenisse.* Etiam S. Augustinus in epist. CXCIX. cap. 12. testatur, fuisse suo tempore in Africa barbaras innumerabiles gentes, quibus nondum erat prædicatum Evangelium, & quibus proinde non videtur, ullum fuisse gratiæ adjutorium ad credendum a Deo concessum.

541. Prob. quarto propositio ex quibusdam peccatoribus ita obfirmatis in malo; ut nullos videantur habere conscientiæ remorsus, nullasque internas gratiæ inspirationes, & motiones ad bonum, ut plane a Deo deserti sint. Hoc Deus ipse prædixit ore Isaïæ cap. V., ubi postquam sub figura vineæ, quæ loco avarum fecit labruscas, exposuit infandam quorundam hominum beneficiis repletis ingratitudinem, ita concludit: *Et nunc ostendam vobis, quid ego faciam vineæ meæ: auferam sepem ejus, & erit in direptionem: diruam mœdiam ejus, & erit in conculcationem, & postquam eam desertam: non putabitur, & non fodietur: & ascendent vepres & spinæ, & nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem.* Quæ Prophetæ verba & per se clara sunt, & clariora etiam reddentur ex Sanctorum Patrum interpretatione.

542. Nam Sanct. Hieronymus in Comment. ad hunc locum: *Tollitur, inquit, Dei auxilium ab iis, qui indigni sunt, ut qui non senserant Deum per beneficia, sentiant per supplicia.* Et S. Cyrillus pariter Comment. in hunc locum: *Non putabitur, inquit, & non fodietur, id est nulla ei cura impenditur, quæ eam possit corrigere, & in melius reducere.* Ac denique S. Thomas ita hæc ipsa verba commentatur: *Auferam sepem ejus, id est auxilia Angelorum, quibus contra hostes protegebatur... Non putabitur admonitionis, aut*

(a) Cum dicitur, infidelitatem negativam esse inculpabilem, tantum sermo est de invincibili ignorantia legis evangelicæ, quæ in iis esse potest, qui nihil omnino audierunt de Christo, ejusque religione: non autem de ignorantia Dei, quam invincibilem esse non posse suo loco ostendimus. Nec ferendam esse existimamus Sfondrati doctrinam, qui in *Novo prædestinationis dissoluto* P. I. §. 2. n. 11. de barbaris loquens Deum ignorantibus hæc habet: *Deus, ita (invincibiliter) ignorasse: id quoque magna beneficii, & gratiæ pars fuit. Cum enim peccatum sit essentialiter offensio, & injuria Dei, sublata Dei cognitio-*

ne, necessario sequitur, nec injuriam, nec peccatum, nec æternam pœnam esse. Ergo cum hæc ignorantia-impeccabilis redderetur, alioquin certissime peccaturi, si agnoscerent, sequitur, hoc ipsius beneficii esse juxta illud Apostoli: Melius enim erat, illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato 2. Patri II. Ergo sive barbari agnoscant, sicut invocare illum, & salutem consequi possint; sive penitus ignorant, & ideo nec possint peccare, sequer verum erit, ne illis quidem misericordiam deesse.

aut correctionis vomere, quando peccat &c. Quæ omnia satis dilucide explicat peccatorem a Deo derelictum, omnibusque auxiliis expoliatum.

345. Apud eundem Prophetam Isaiam c. VI. 9. & seq. legitur illa terribilis imprecatio: „Excæca cor populi hujus, & aures ejus agrava, & oculos ejus claude: ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum”. Quam horrendam comminationem in populo Judaico, qui Messiam de cælo inissum recipere noluit, adimpletum fuisse, Joannes Evangelista c. XII. testatur, inquiens: „Propterea non poterat credere, quia i- terum dixit Isaias: Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, &c.” hæc autem excæcatio, & obduratio, ut multoties explicat S. Augustinus, fit *deserendo, & non adjuvando*.

344. Quamvis autem illi, qui Jesu Christi prædicationem audiverant, ejusque miracula viderant, aliqua certe gratia ad credendum excitari debuerint: valde tamen probabile est, eos obstinata sua resistentia fuisse promeritos, ut postea omnino desererentur. Quamobrem etiam Ecclesia pro eis orat feria sexta in Parasceve, ut *Deus, & Dominus noster auferat velamen de cordibus eorum*. Atque hoc sensu etiam intelligi communiter solet illud Eccles. VII. 14. *Considera opera Dei, quod nemo potest corrigere, quem ille desepit*. Hujusmodi enim despectus Dei nihil est aliud, quam suorum beneficiorum subtractio; & cum dicat Ecclesiasticus, hominem ita despectum corrigi non posse, manifestum fit, etiam illa auxilia esse subtracta, quæ potentiam conferunt ad conversionem, scilicet auxilia sufficientia.

345. Præterea S. Augustinus hanc quorundam scelestissimorum hominum excæcationem, & obdurationem nihil aliud esse docet, quam Dei derelictionem. „Sic excæcat, inquit *Tract. LIII. in Joan.* sic obdurat, deserendo, & non adjuvando: quod occulto judicio facere potest, injusto non potest. Et de perfectione justitiæ *cap. 19. excæcatum vocat, qui desertus est omni lumine veritatis. Et Lib. V. cont. Jul. cap. 5. Cæcitas cordis, inquit, quam solum removet illuminator Deus, & peccatum est, quo in Deum non creditur, & pœna peccati, qua cor superbum digna animadversione punitur; & causa peccati, cum mali aliquid cæci cordis errore committitur”. In qua cæcitatibus descriptione primo observare licet, quod a solo Deo illuminatore tollatur: quosque igitur non tollitur cæcitas, non adest gratia Christi illuminatrix. Secundo, quod causa sit peccati, cum per errorem aliquid mali committitur; qui error non esset, si intellectus excæcati lumen aliquod haberet, quo posset ve-*

rum discernere. Et denique, ne omnia afferendo infinitus sim, in Ps. CXLVII. *Ecce, inquit de Deo, deserit peccatorem, ecce non vocat, ecce non aperit sensum, ecce non injunxit gratiam*. Et postea: *Quis seipsum liberabit, si ille deseruit?* Nonnunquam etiam comparat cæcitatē cordis cæcitatē corporis, ut quemadmodum oculis corporeis capti videre nullatenus possunt, ita in cæcitate mentis ipsa possibilitas videndi bonum amittitur, ut loquitur *de natura, & gratia c. 51.*

346. Non minus aperte loquitur S. Thomas, cujus præstantissima doctrina de excæcatione, & obduratione ex 1. 2. quæst. 79. art. 5. ipsius verbis afferenda est. „Excæcatio, & obduratio duo importat, quorum unum est motus animi humani inhærentis malo, & aversi a divino lumine, & quantum ad hoc Deus non est causa excæcationis, & obdurationis Est autem considerandum, quod Deus est causa universalis illuminationis animarum, secundum illud Jo. I. 9. *erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; sicut sol est universalis causa illuminationis corporum, aliter tamen, & aliter: nam sol agit illuminando per necessitatem naturæ, Deus autem agit voluntarie per ordinem suæ sapientiæ. Sol autem licet, quantum est de se, omnia corpora illuminet, si quod tamen impedimentum inveniat in aliquo corpore, relinquat illud tenebrosum; sicut patet de domo, cujus fenestræ sunt clausæ; sed tamen illius obscuracionis illo modo causa est sol; non enim suo judicio agit, ut lumen interius non immittat, sed causa ejus est solum ille, qui claudit fenestram. Deus autem proprio judicio lumen gratiæ non immittit illis, in quibus obstaculum invenit. Unde causa subtractionis gratiæ est, non solum ille, qui ponit obstaculum gratiæ, sed etiam Deus, qui suo judicio gratiam non apponit. Et per hunc modum Deus est causa excæcationis, & aggravationis animum, & obdurationis cordis: quæ quidem distinguuntur secundum effectus gratiæ, quæ & perficit intellectum dono sapientiæ, & affectum enollit dono charitatis. Et quia ad cognitionem intellectus maxime deservunt duo sensus, scilicet visus, & auditus, quorum unus deservit inventioni, scilicet visus. alius disciplinæ, scilicet auditus; ideo quantum ad visum ponitur *excæcatio*, quantum ad auditum *aurium aggravatio*, quantum ad affectum *obduratio*. Non piguit totum Angelici textum, quamvis prolixiorem afferre, mirifice enim exponi, quid proprie sit excæcatio, & obduratio, & quomodo fiat (a).

347. Sed quantum ad nostram sententiam attinet,

(a) Admodum viva est duri cordis pictura, quam habet S. Bernardus Lib. I. *De consideratione cap. 2. Quid ergo cor durum? Ipsum est, quod nec compunctione scinditur, nec pietate molitur, nec movetur præ-*
Gazzaniga Theol. Tom. VI.

cibus, minis non cedit, flagellis duratur: ingratum ad beneficia, ad consilia infidum, ad judicia sævum, invincendum ad turpia, impavidum ad pericula, inhærentium ad humana, temerarium in divina, præteritorum

net, eam manifeste approbat in Lib. III. *Contr. Gent.* cap. 162., ubi postquam multis rationibus ostendisset, Deum nemini esse causam peccandi, explicat quædam testimonia Scripturarum, ex quibus videtur, quod Deus sit aliquibus causa peccandi, & dicit: „ ea omnia intelligenda esse, quod „ Deus aliquibus non confert auxilium ad vitandum peccatum, quod aliis quibusdam confert. „ Hoc autem auxilium est non solum infusio gratiæ, sed etiam exterior custodia, per quam occasionem peccandi homini ex divina providentia tolluntur, & provocantia ad peccatum comprimuntur. Adjuvat etiam Deus hominem contra peccatum per naturale lumen rationis, & alia naturalia bona, quæ homini confert. Quum ergo hæc auxilia aliquibus subtrahit pro merito suæ actionis, secundum quod ejus justitia exigat, dicitur Deus eos obdurare, vel excæcare. Nihil expressius, ut patet, dici potest, ad explicandam in obduratis, & obcæcatis omnimodam divinorum auxiliorum carentiam. Et cum inter hæc auxilia, quæ subtrahuntur, recenseantur etiam auxilia exteriora, & ordinis mere naturalis, ut lumen rationis, quæ certe non sunt auxilia gratiæ efficacia, manifeste apparet, quibusdam obcæcatis, nedum efficacia, sed etiam sufficientia divinæ gratiæ auxilia minime conferri.

348. Uterius, si Sancti nostri Præceptores Augustinus, & Thomas nomine excæcationis non intelligerent, nisi subtractionem gratiæ efficacia, omnes illi, quibus gratia efficax non tribuitur (ut sæpe etiam justis deest, dum in peccata labuntur) dicerentur *excæcati*, & *obdurati*; quod est contra communem sensum: ut igitur debita inter peccatores communes, & illos, qui vere obdurati, & excæcati sunt, distinctio servetur, confidendum erit, istis præter efficacia etiam auxilia sufficientia deesse. Dico *de vere obduratis, & excæcatis*; si enim latiore significatione hujusmodi voces accipiuntur, nihil pugnat, quin aliquibus scelestioribus, non tamen scelestissimis adaptentur, de quibus postremis nobis impræsentiarum sermo est.

349. Hos etiam tristes experientia nos docet, ruere in gravissima peccata, sine ullo conscientiæ remorsu, quin præcipitum advertant, aut aliqua vel levi interiore sancta cogitatione a malo retardentur. Cum autem gratia quæcumque, ut superius expositum est, nihil aliud sit, quam sancta mentis illustratio, & voluntatis permotio, certe hæc gratiam in seipsis advertere debent peccatores obdurati, si illam haberent: quæcumque e-

nim gratia in homine recepta aliquid in eo operari debet, & fieri non potest, quin operatio illa advertatur. Porro eadem experientia satis constat, justos, dum infirmitati naturæ succumbentes in peccata labuntur, quibusdam sanctis inspirationibus semper ab iisdem peccatis retrahi, ut veluti lucta quædam inter spiritum, & carnem nascatur. Cum igitur in scelestissimis peccatoribus id non contingat, argumentum est longe clarissimum, eos esse a gratia Dei derelictos.

350. Audiamus Cardin. Bellarminum, qui Lib. II. *de grat. & lib. arb.* c. 6. hæc quorundam opinionem, quod peccatores obdurati vocentur quidem, sed non percipiunt vocationem Dei, recte dicit *cum ipso experimento apertissime pugnare; nam cum vocatio, pulsus, tractus, excitatio illa Dei, sit actio nostra, quamvis non libera, nimirum bona cogitatio bonumque desiderium repente, ac divinitus immissum, quomodo potest fieri, ut non sentiatur a nobis, si fit non solum in nobis, sed etiam a nobis?* Quæ quidem sapientissimus Cardinalis afferebat, ut probaret, hæc gratiæ sufficientis auxilia non semper, omni que momento adesse, ut quidam in scite asserebant; sed facile est ex eadem experientia colligere, nec gratiam Dei peccatoribus obcæcatis semper adesse, quotiescumque aliquod præceptum adimplendum occurrit. Qui enim obdurati in malo *bibunt iniquitatem, sicut aquam*, qui perversis habitibus quadam morali necessitate in malum pertrahuntur, alique tales, certe nullos in seipsis sentiunt gratiæ divinæ effectus, quibus saltem videant, & horrescant peccatorum abyssum, in quam infelicitate ruunt (b).

351. Uterius *cui bono* hujusmodi gratiæ, quæ a peccatoribus non percipiuntur? Quomodo illis adjuvari possunt, vel ut convertantur ad Deum, ipsius opem implorando, vel ne in nova peccata prolabantur? Assimilari enim illæ possunt lumini admoto homini dormienti, qui oculis somno clausis illud non videt, aut monitioni factæ homini obturatas habenti aures. Sane, ut inquit Contensonius, hujusmodi auxilia habere, & iis carere synonymum est. „ En, *inquit apposite P. Jac. „ Hyac. Serry in Schola Thomistica vindicata num. „ 9. in quantas angustias rediguntur, ut gratiam „ saltem orationis in omnes divinorum mandatorum transgressores effusam, positam dicant in „ excitatione, quæ non excitat, in cogitatione, de „ qua minime cogitatur, in piis denique motibus, „ qui ab illis ipsis, qui moventur, nullatenus sentiuntur.*

obliviscens, presentia negligens, futura non prospiciens &c. An cum hac duri cordis descriptione possit illa perennis gratiarum irroratio, quam sibi Adversarii fingunt, conciliari, facile quisque advertere potest.

(b) Neminem offendi vellem ex iis verbis: *quæcumque gratia in homine recepta aliquid in eo operari debet*, quasi sensu Janseniano non aliam admittamus gratiam interiorē, quam efficacem; gratiam enim inte-

riorē inefficacem pro virili nostra jam defendimus supra Diss. IV. c. 1. sed quæ gratia est inefficax respectu ultimi actus, ad quem tendit, est semper efficax respectu illius actus, ad quem immediate datur. Quam doctrinam ut verissimam, & communem Thomistarum egregie explicat, & defendit Thomas de Lemos in *Panoptia Gratiae* Tom. IV. Lib. IV. Part. II. Tract. III. cap. 2.

31. tiuntur, quasi vel fieri possit, ut quis excitetur
32. non excitatus, cogitit incogitans, immotus de-
33. niq̄ue moveatur (a).

Solvuntur objectiones.

352. Obijciunt primo non pauca Scripturarum testimonia, quibus Deus ostendit, se nemini suæ misericordiæ beneficia denegare. Isaiæ LXV. 2. *Extendi, inquit, manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas.* Item Proverb. I. 20. *Sapientia foris prædicat, in plateis dicit vocem suam, in capite turbarum clamitat, in foribus portarum urbis profert verba sua &c.*, & plura huiusmodi inveniuntur in ipso antiquo fœdere, ubi certe tanta non erat gratiarum copia, quanta est in novo. Unde etiam clariora universalis huius diviniæ largitatis testimonia obijciuntur. Nam 2. Petri III. 9. dicitur Deus patienter agere, *nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti*; & ut brevius agamus, satis est illud celebre S. Joann. I. 9. de Christo dictum: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; ac denique illud Pauli, I. ad Timoth. II. 4. de Deo, *qui omnes homines vult salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Profecto si hoc vult Deus, etiam media velle dicendus est, quæ ad id obtinendum necessaria sunt, nempe suæ gratiæ auxilia omnibus conferre.

353. Resp. cum auctore librorum *de Vocatione Gentium* cap. 9., & 10., hæc Scripturarum testimonia, quamvis universaliter dicta sint, esse tamen cum restrictione, & exceptione accipienda; ejusmodi similia exempla ex sacris litteris eruditus ille scriptor coacervat. Sic Jerem. XXXI. 24. dicit Deus: *Omnes cognoscent me a pusillo eorum usque ad magnum, non tamen omnes verum cognoscent.* „ Et cum Apostolus ait: *Novissimis istis temporibus locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum*, numquid aliud sonat forma sententiæ, quam omnes homines in Christi hæreditatem a Patre esse transcriptos, secundum prophetiam David dicentis: *Postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ?* Dicente autem Domino: *Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum*, nonne universorum videtur promissa conversio? Et postquam multa alia ejusdem generis attulisset exempla, ita demum concludit: „ Habet ergo populus Dei plenitudinem suam, & quamvis magna pars hominum salvantis gratiam aut repellat, aut negligat, in electis tamen, &

35. præscitis, atque ab omnium generalitate discretis, specialis quædam censetur universitas, ut de toto mundo totus mundus liberatos, & de omnibus hominibus omnes homines videantur assumpti. Ecce quomodo generales huiusmodi locutiones intelligendæ sunt, ut multi nomine omnium intelligantur.

354. Hanc responsonem eandem suppeditat etiam Sanct. Fulgentius in Lib. *De Incarnat. & gratia* cap. 51. inquit: „ Est autem familiare divinis eloquiis, ut omnes nomum quam dicant, nec tamen omne humanum genus in ipsis omnibus semper intelligi debere commoneant. Quod & ipse multis allatis locis parallelis illustrat, atque confirmat.

355. Illud vero tritissimum *Deus vult omnes salvos fieri*, satis explicatum fuit in T. II. Diss. V. cap. 2. Sed quantum ad præsentem difficultatem attinet, potest cum S. Augustino, ejusque fideiibus sectatoribus, Prospero, Hilario, Fulgentio, & Aquinate ad solos electos restringi. „ Veruntamen, inquit modo laud. S. Fulgentius de *Incarn. & grat.* cap. 51.: in his omnibus hominibus, quos Deus vult salvos facere, non totum omnino significatur genus hominum, sed omnium universitas salvandorum. Ideo autem omnes dicti sunt, quia ex omnibus hominibus omnes justos divina bonitas salvat, id est ex omni gente, conditione, ætate, ex omni lingua, ex omni provinciâ, in his omnibus ille sermo nostri Redemptoris impletur, quo ait: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.*

356. Alius etiam vulgatissimus textus S. Jo. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, primo a S. Cyrillo Alexandrino, & nonnullis aliis exponitur de lumine naturali, quod a Deo omnibus donatur hominibus. Quam explicationem non reprobatur S. Thomas in Comment. ad hunc locum Lect. V., imo confirmat ex iis verbis Psalm. IV. 7. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Alii vero, ut Chrysostomus, illum intelligunt quidem de lumine gratiæ; non tamen ut omnibus hominibus reipsa collatum sit, sed omnibus saltem oblatum, ut nempe Deus, quantum in se est, paratus sit omnes homines gratiæ suæ radiis illustrare; quamquam admodum multi oculos claudant, ne lumen videant. Quæ tamen sententia difficulter potest cum iis; quæ de parvulis supra dicta sunt (num. 329.) conciliari.

357. Probabilior itaque videtur explicatio S. Augustini, qui in Libro I. *De peccatorum meritis, & remissione* cap. 25. vult, hoc ideo dictum esse,

(a) Non defuerunt laxioris Ethicæ Theologi, qui huiusmodi obsecratos, atque obduratos peccatores a culpa excusarent: quorum impiam sententiam Cleras Gallicanus in Comitibus anni 1700. his verbis conceptam descripsit: *Si peccatores consummatæ malitiæ, cum bla-*

sphemant, & flagitiis se immergant, non habent conscientie stimulos, nec mali, quod agunt, notitiam, cum omnibus Theologis propugno, eos hisce actionibus non peccare.

se, quia nullus hominum illuminatur, nisi illo lumine veritatis, quod Deus est (a). Quam Augustini explicationem recipit etiam S. Thomas in laud. Lect. V. super c. I. S. Joannis. Probabilis quoque est alia expositio, ut id dictum sit ad significandum discrimen inter veteris, & novum Testamentum; vetus enim erat Judææ finibus circumscriptum; novum autem toto terrarum orbe diffusum, quo sensu etiam S. Paulus ad Titum II. 11. dicebat: *Apparuit gratia Dei salvatoris nostri omnibus hominibus*, id est sine ulla distinctione, vel exceptione nationum.

558. Obj. 2., Concilium Tridentinum Sess. VI. cap. 11. & 15. docet, *Deum neminem deserere, nisi prius deseratur*; quæ doctrina omnino falsa esset; si aliquibus Deus sua auxilia subtraheret.

559. Resp., Sacrum Concilium utroque in cap. loqui non de infidelibus, aut de peccatoribus obcæcatis, sed de justis, a quibus Deus nunquam omnia suæ gratiæ auxilia ita subtrahit, ut eos omnino deserat. Verba Concilii in cap. 11. hæc sunt: *Deus sua gratia semel justificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur*. In cap. autem 15. sermo est de perseverantiæ munere, quod ne pro sibi absoluta certitudine polliceri potest, & ita dicitur: „Tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare, & reponere omnes debent; Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cæpit opus bonum, ita perficiet, operans velle, & perficere”; ubi iterum de iis loquitur, in quibus Deus cæpit opus bonum, cujusmodi certe non sunt neque infideles, neque obdurati. Et consulto illius Concilii Patres de solis justificatis locuti sunt, ea intacta relinquentes, quæ de peccatoribus a Theologis disputantur.

560. Dices primo. In eadem Sess. VI., eodemque cap. 11. dicitur: *Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet, & facere, quod possis, & petere, quod non possis, & adjuvat, ut possis*; omnes ergo sine exceptione Deus adjuvat, ut possint mandata Dei adimplere.

561. Resp., hæc pariter dicta esse de hominibus justificatis, ut ex verbis præcedentibus patet: „Nemo temeraria illa, & a Patribus sub anathemate prohibita voce uti debet, Dei præcepta homini justificato ad observandum esse impossibilia; nam Deus impossibilia non jubet &c.” Quamvis etiam de peccatoribus intelligi possunt, exceptis tamen quibusdam infidelibus, & obduratis.

562. Dices secundo. Concilium Senonense celebratum anno 1528. in Decretis fidei cap. 15. ita

definit: „Neque tamen tanta gratiæ necessitas, libero præjudicat arbitrio, cum illa semper sit, in promptu, nec momentum quidem prætereat, in quo Deus non stet ad ostium, & pulset”. Quæ verba nullo indigent glossemate. Concilium item Coloniense anno 1536. P. VII. cap. 52. *Deus*, inquit, *semper stat ante ostium pulsans per internum, & externum verbum, ut convertamur a via nostra pessima (b)*.

563. Resp. Concilia illa non fuisse, nisi Provincialia, nec a S. Apostolica Sede confirmata, quorum proinde tanta auctoritas non est, ut non possimus ab eorum sententia recedere; præcipue cum Synodus œcumenica Tridentina postea celebrata nihil tale docuerit; imo alia via liberum arbitrium cum gratiæ necessitate conciliandum putaverit, ut patet ex Sess. VI. cap. 5., & Can. 4.

564. Ulterius est observandum, nec adversarios nostros verbis utriusque Concilii omnino, & admissum consentire, cum dicitur, *ut nec momentum quidem prætereat, in quo Deus non stet ad ostium, & pulset*. Card. enim Bellarminus libro II. *De grat. & lib. arb.* cap. 6. solide probat, *auxilium Dei sufficiens, & necessarium ad resurgendum a peccato non adesse omnibus momentis*. Quod si adversariis placeat utriusque objecti Concilii verba sensu quodam latiore accipere, ut nempe nihil aliud significant, quam Deum crebro, & quando opus est, pulsare, poterimus & nos eadem emollire, ut non intelligantur de vera interiore gratia sufficiente, quæ semper in promptu sit, sed vel de externa vocatione, quæ utique est omnibus communis, vel de interno naturalis legis dictamine, quo omnes homines ad bonum naturaliter admonentur.

565. Dices tertio. In Concilio Lateran. IV. anno 1211. cap. *Firmiter* de summa Trinit. definitum est, quod *quilibet etiam maximus peccator, dum est in hac vita, semper potest ad Deum converti*. Quod etiam prius definierat Gelasius I. in epist. *de vinculo anathematis*; hoc autem non esset verum, si quibusdam auxilia sufficientia deessent. Et similia tradidit Synodus Coloniensis in *Enchiridio de Sacram. Penitentia*: inquit: *Nullus est peccator tam scelestus, cui Deus, quoad in hac vita superstes fuerit, hanc gratiam penitentis subtrahat*.

566. Resp., hanc definitionem esse verissimam, non quia quilibet peccator semper habeat auxilium sufficiens ad conversionem; quod neque adversarii dicunt, ut mox num. 564. explicatum est; sed.

(a) Ibidem S. Pater observat, *in græco ita esse positum, ut possit etiam intelligi lumen ipsum veniens in hunc mundum*. Textus græcus sic habet, *ἡ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα τὰ σὰρξιν ἐν τῷ κόσμῳ. ἐκ τῆς ἀληθείας*. rat lux vera illuminans omnem hominem, venientem in hunc mundum: ut nempe ipsa lux venerit in hunc mundum. Quæ explicatio contextui respondet; sequitur enim. *In mundo erat, nempe ipsa lux; & Christus c.*

XII. 46. de seipso dicebat: *Ego lux in mundum veni; & cap. III. 19. Lux venit in mundum*.

(b) Celebre hoc Concilium Provinciale celebratum fuit ab infelici Hermanno V. Archiepiscopo Coloniensi, qui ob Lutheranam hæresim postea adoptatam, a Paulo III. R. P., & Carolo V. Imperat. a sua Sede dejectus fuit; & in Comitatu Wedano, quo se repererat, in errore pertinax annis 1551. misere obiit.

sed quia Deus semper illi potest dare auxilium efficacax, vel saltem sufficiens ad conversionem. Huc enim facit doctrina superius num. 558. allata ex S. Thoma 2. 2. quæst. 2. art. 5. ad 1., ubi dicit: „ Ad multa tenetur homo, ad quæ non potest sine gratia reparante, sicut ad diligendum Deum, & proximum, & similiter ad credendum articulos fidei: sed tamen hoc potest cum auxilio gratiæ &c. ”. Ulterius idem S. Thomas 1. 2. quæst. 109. art. 4. ad 2. „ Illud, inquit, quod possumus cum auxilio divino, non est nobis omnino impossibile, secundum illud Philosophi in III. *Ethicorum*: *Quæ per amicos possumus, aequaliter per nos possumus.* ” Unde patet discrimen inter peccatores obduratos, & dæmones, vel damnatos; quod isti, utpote jam in termino, nulla possint ratione converti: quamobrem nec pro ipsis orat Ecclesia. *Multorum hominum malitia*, inquit S. Prosper in resp. ad sextam objectionem Vincentianam: „ Talis est, qualis est dæmonum: sed hoc inter malos homines distat, & dæmones, quod hominibus etiam valde malis superest, si Deus misereatur, reconciliatio; dæmonibus autem nulla est in æternum servata conversio ”. In quo textu ea verba notanda: *Si Deus misereatur*; non enim dicitur: *Si ipsi velint*, ut intelligamus, eo tantummodo sensu dici possibilem esse hominum reconciliationem, quia Deus potest eorum misereri.

367. Sapienter tamen advertit Thomas Lemosius Tom. IV. *Panoplicæ* Lib. IV. P. II. pag. 90. num. 272., iis, qui auxilio ad conversionem necessario sine sua culpa præcedenti carent, non imputari ad culpam, si non convertantur: sicut infidelis negative, licet possit credere hoc modo quia Deus illi auxilium dare potest ad credendum, non tamen ei imputatur ad culpam, si non credat. Secus vero se res habet, si peccator propter suam culpam præcedentem careat auxilio necessario ad conversionem; tunc enim jure meritoque culpabilis est, si non convertatur.

368. Obj. tertio spissam quasi veterum nubem, qui magno consensu docent, Deum instar solis omnes divinæ gratiæ suæ radiis illuminare; esse fontem vitæ omnibus apertum, omnes ad fidem, & salutem vocare. *Stat ad ostium*, inquit S. Hilarius in Psalm. CXVIII. ... *vult ergo semper introire, sed a nobis, ne introeat, excluditur.* Unde etiam colligunt, non Deo, sed hominibus esse imputandum, si non omnes credant, nec omnes salventur. Loquatur nomine aliorum S. Joannes Chrysostomus, qui Homil. VIII. in Joan. proponit quæstionem: „ Si (Deus) illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum, quomodo tot homines non illuminati manent? Respondet autem: Illuminat profecto, quantum in ipso est. Si quis vero sponte sua mentis oculos claudentes, hujus lucis radios percipere nolint, non ex natura lucis evenit, quod in tenebris maneamus, sed ex nequitia eorum, qui se sponte hoc pri-

vant munere. Gratia quippe in omnes effusa est; non Judæum, non Græcum, non barbarum, non fœmnam, non senem, non juvenem, aversatur, sed omnes similiter admittit, & cum pari vocat honore ”.

369. Resp. primo, ut alias observatum est (Diss. II. n. 81.), non esse omnia veterum Patrum, qui ante hæresim Pelagianam floruerunt, dicta ad vitium reseccanda: quanquam enim ab orthodoxa Ecclesiæ doctrinæ minime in substantia alieni fuerint, minus tamen accurate quandoque locuti sunt. Quod etiam in aliis capitalibus Religionis dogmatibus nonnumquam contigit, ut de consubstantiali Filii divinitate, de peccato originali &c. (Vid. Tom. III. Diss. III. num. 206. & Tom. IV. Diss. III. n. 118.) Adde, etiam Adversarios ad hanc explicandorum Patrum regulam confugere aliquando cogi, ne scilicet concedant, eos docuisse cum Semipelagianis, Deum nostras voluntates expectare, non prævenire, gratiam Dei omnibus æqualiter, & sine ulla discretionè distribui: atque eandem singulis momentis præsto esse. Quæ omnia a recta, & orthodoxa Ecclesiæ doctrinæ procul absunt.

370. Secundo, hac præmissa veterum Patrum intelligendorum regula, eorum dicta debent de præparatione, & oblatione divinorum auxiliorum explicari, non autem de ipsa eorumdem collatione: ex Augustini enim doctrina, & sequentium Patrum, qui hanc materiam diligentius examinandi, & accuratius pertractandi occasiones habuerunt, tum ex ipsa experientia compertissimum est, neque externa, neque interna salutiferæ Incarnationis beneficia omnibus re ipsa conferri; & iis etiam, quibus misericorditer conceduntur, non conferri æqualiter, nec singulis momentis; ut semper illud verum sit, quod invicti gratiæ Doctores Augustinus, Prosper, Fulgentius, aliique, ut incensussum principium traliderunt, naturam esse hominibus communem, non gratiam; & hanc misericorditer quibusdam a Deo donari, aliis autem ex justitia non dari.

371. Obj. quarto. S. Augustinus in Psalm. XVIII. explicans illa verba: *Non est, qui se abscondat a calore ejus*, inquit Evarfat. I. Tom. IV. : „ Cum, autem Verbum etiam caro factum est, & habitavit in nobis, mortalitatem nostram suscipiens, non permisit, ullum mortalium excusare se de umbra mortis; & ipsam enim penetravit Verbi calor ”. Item in Psalm. XLV. illa Psalmistæ verba *Deus in medio ejus* ita exponit: *Quomodo illud, quod in medio est, parva habet spatia ad omnes fines, ita Deus melius esse dicitur, æqualiter omnibus consulens.* Hæc, & similia, quæ haud infrequenter inveniuntur apud S. Augustinum, aliosque Patres, manifeste indicant, beneficia gratiæ Christi ad omnes omnino pertinere, ut nemo prorsus inexcusabilis sit.

372. Resp. primo loco sepositis tropis nihil aliud S. Doctorem velle, quam beneficium redemptionis nostræ ad omnes homines se extendere, &

peccatores esse inexcusabiles, si eodem non utantur ad suam salutem, quia non nisi ex eorum culpa oritur, quod hujus singularissimi, & universalis beneficii fructus non percipiant. Verbi enim calor penetravit umbram mortis, eamque quantum in se est, totam dissipavit; nec aliunde quam ex hominum quorundam duritie, & perversitate oritur, quod divinæ gratiæ lux ad eorum mentes non perveniat.

575. In altero autem loco certe S. Pater docere noluit, Deum *æqualiter omnibus consulere*, cunctis sine distinctione interioris gratiæ dona distribuendo; hoc enim nimis manifeste ejus doctrinæ opponeretur, quæ perpetuo declarat, & repetit, insuperabilia esse judicia Dei, quod alios ita vocet, ut vocantem sequantur, alios autem aut omnino non vocet, aut non nisi inefficaciter vocet. Nihil igitur ibi aliud voluit insinuare, quam generalem illa providentiam, quæ Deus dicitur in medio nostrum, esse, & cui omnia æqualiter subdantur, licet non omnes *æqualiter* ejusdem divinæ providentiæ beneficia, præcipue in ordine supernaturali percipiant; cujus *inæqualitatis* non alia reddi potest ratio, quam divina voluntas.

574. Inst. primo. Idem S. Pater Lib. de natura & gratia cap. 67. laudat, & approbat ea, quæ Libro III. de lib. arb. cap. 19. contra Manichæos scripserat; „ Ut quiescant, & adversus Deum murmurare desistant. Recte enim fortasse quererentur, si erroris, & libidinis nullus hominum victor existeret: cum vero ubique sit præsens, qui multis modis per creaturam sibi Domino servientem aversam vocet, doceat credentem, consoletur sperantem, diligentem adhortetur, conantem adjuvet, exaudiat deprecantem, non tibi deputavit ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere, quod ignoras; neque illud, quod vulnerata membra non colligis, sed quod volentem sanare contemnis ”. Vult ergo S. Pater, Deum esse omnibus præsentem per gratias suas, quibus aversos vocat &c.

575. Respondet Lemosius hic num. 275., nomine vocationis non esse intelligendum supernaturale aliquid, & internum auxilium gratiæ, quod omnibus nullo dempto tribuat; quod colligit ex eo, quod dicit Augustinus Deum, vocare aversum per creaturam sibi Domino servientem; quos enim Deus interiori & supernaturali gratia vocat, per seipsum vocat, non per creaturam. Sermo igitur est de vocatione externa per prædicatorem, per legem, aut scriptam, aut naturalem, aut aliis modis, quibus homines vocantur, & excitantur primo ad cognitionem Dei, deinde etiam gradatim ad ipsam fidem, & religionem Christianam. *Omnium hominum*, inquit S. Prosper in Resp. ad VIII. Object. Gallorum, *cura est Deo, & nemo est, quem non evangelica prædicatio, aut legis testificatio, aut etiam natura ipsa conveniat*. Id iterum patet ex iis, quæ Sancti Doctor in prædicatio- te subjicit, inquit: *Nulli enim hominum est*

ablatum scire quærere utiliter, quod inutiliter ignorat.

576. Alia tamen verba S. Augustini subsequenti: *Doceat credentem, consoletur sperantem, diligentem adhortetur, conantem adjuvet, exaudiat deprecantem*, de homine intelligi debent, qui nedum generali, & externa vocatione, sed interna etiam Spiritus Sancti inspiratione jam adductus est ad fidem, per quam cetera divinæ gratiæ beneficia impetrantur. Ibi enim S. Augustinus gradatim procedit, docens, quomodo primum homines vocandi sint ad fidem, *quæ Christiani fiunt*, post autem *verberentur terroribus, & præmiorum laudibus erigantur*.

576. Ceterum in ipso eodem loco S. Doctor laudat hæc sua verba ex Lib. III. de lib. arb. cap. 18.: „ Illa est enim peccati pœna justissima, ut „ amittat quisque, quo bene uti noluit, cum sine „ ulla posset difficultate, si vellet: id est autem, „ ut qui sciens recte non facit, amittat scire, quid „ rectum sit; & qui recte facere cum potuit, non „ luit, amittat posse, cum velit ”.

578. Nec illud prætermittendum est, Libros de libero arbitrio fuisse a S. Augustino elucubratos ante suum Episcopatum, quo tempore non erat in hac difficili controversia adeo versatus, quemadmodum per longa cum Pelagianis, & Semipelagianis certamina versari debuit; unde iisdem libris non est illa accurata verborum diligentia expectanda, qua uti postea debuit cum acutis, & cavillosissimis adversariis disputans. Ita enim S. Doctor de iis libris *de libero arbitrio* confitetur in Lib. I. *Retract.* cap. 9. num. 2.: „ De gratia vero Dei, quæ suos electos sic prædestinavit, ut „ eorum, qui jam in eis utantur libero arbitrio, „ ipse etiam præparet voluntates, nihil in his libris disputatum est propter hoc proposita quæstione. Ubi autem incidit locus, ut hujus gratiæ fieret commemoratio, transeunter comminorata est ”.

579. Inst. secundo. Idem S. Pater in Libro I. *De Genesi contra Manichæos* cap. 5. loquens de lumine gratiæ, quo pura corda eorum, qui Deo credunt, & ab amore visibilium rerum, & temporalium, se ad Dei præcepta implenda convertunt, inquit; *quod omnes homines possunt, si velint; quia illud lumen omnem hominem illuminat venientem in hunc mundum*: censet ergo magnus Augustinus, omnibus hominibus præsto esse lumen gratiæ, quo se ad Dei præcepta adimplenda convertere possint, *si velint*.

580. Resp. id totum verissimum esse, si intelligatur juxta notissimam & firmissimam illam ejusdem Sancti doctrinam: *Si homines velint, voluntate præparata per gratiam*. Se ipsum luculenter explicuit S. Pater Lib. I. *Retract.* cap. 10. inquit: „ Verum est enim omnino, omnes homines hoc posse, si velint; sed præparatur voluntas a Domino, & tantum augetur munus charitatis, ut possint ”. Hæc autem gratia, qua-

voluntas præparatur, quibuscumque divinitus datur, misericorditer datur; quibus autem non datur, ex justitia non datur, ut ex S. Augustino loquitur S. Thomas 2. 2. quæst. 2. art. 5.

581. Inst. tertio. Idem S. Pater in Ps. VI. n. 8. de mentis cæcitate loquens. In eum, inquit, quisquis datus fuerit, ab interiore Dei luce secluditur; sed nondum penitus, cum in hac vita est. Penitus enim a Deo deseri peccatores non nisi post hanc vitam arbitrat.

582. Resp., discrimen a S. Augustino positum inter excæcationem hujus vitæ, & excæcationem alterius vitæ in eo esse situm, quod in altera vita excæcatio sit talis, ut de ordinaria Dei providentia nullo pacto removeri possit; cum in hac vita nullus peccator sit adeo obduratus, ut Dei misericordia ad bonum converti nequeat. Quod aliquibus exemplis confirmatum habemus.

583. Inst. quarto. In Psalm. LVI. num. 1. aperte docet, Deum impossibilia non jubere, quia semper ad ea, quæ mandat implenda, suum præbet auxilium. En S. Doctoris verba: „ Neque im-
peraret hoc Deus, ut faceremus, si impossibili-
le judicaret, ut hoc ab homine fieret... Adest
ille, qui præbuit exemplum, ut præbeat &
auxilium”. Quorum similia habet S. Leo Papa Sermon. XVI. de passione Domini cap. 6. in-
quiens: *Juste nobis instat præcepto, qui præcurrit
auxilio, & benigne incitat ad obedientiam,
qui ducit ad gloriam.*

584. Resp., S. Augustinum ibi loqui de justis, quos ad perfectam charitatem exhortatur, ut etiam animam suam ponant pro amicis, & proximis suis; hoc enim docuit, & fecit Christus Jesus: *fecerunt Apostoli, quod ab illa didicerunt, & nobis faciendum prædicaverunt; & nos facere possumus exemplo Christi, qui etiam præbet auxilium.* Hoc autem Dei auxilium etiam peccatoribus semper, & ubique præsto esse, nec ibi, nec alibi asserit S. Augustinus; cujus potius ea perpetua vox erat, ad inscrutabilia Dei judicia pertinere, cur aliquibus detur, aliis non detur.

585. Atque ut hoc manifestius appareat, haud abs re erit locum similem, & parallelum adducere S. Doctoris in Lib. IV. Operis imperf. c. 125. ubi ita loquitur: „ Homini-
bus natura filii iræ, propterea dantur præcepta, quia datur & gratia, ut qui jubet, juvet... quod enim hominibus impossibile est, Deo facile est”. Quæ verba si sola essent, suspicionem præberent, Augustinum docuisse, a Deo una cum præceptis semper gratiam suppeditari ad ea adimplenda. Verum tamen suspicionem omnem tollunt ea, quæ statim subjicit: „ Quibus autem non datur Dei gratia, propter quam dictum est: Quis te discer-
nit? Quid habes, quod non accepisti? prævaricatores sunt, accedente lege, non just”. En Augustinum sui ipsius interpretem, atque asserentem, una cum præcepto dari a Deo gratiam, sed non semper, nec omnibus.

586. Nec alia potuit esse mens S. Leonis, qui unus fuit ex fidelissimis S. Augustini discipulis; & quanquam dogmaticè de hac controversia tractandi occasionem non habuerit, principia tamen Magistri sui animo alte defixerat. Loquitur ergo S. Pontifex de homine, qui propriæ infirmitatis conscius ad Dei auxilium suppliciter implorandum convertit: „ Ac si quid sibi impossibile, aut ar-
duum in mandatorum effectibus experitur, non
in se remaneat, sed ad jubentem recurrat; qui
ideo dat præceptum, ut excitet desiderium, &
præstet auxilium, dicente Propheta Ps. LIV. *Ja-
cta in Deum cogitationem tuam, & ipse te
enutriet*”. An hæc quæso quadrant in peccatores superbos, cæcos, & obduratos? Annon potius declarant, etiam justis aliquando ea auxilia efficaciter deesse, quibus præcepta divina possibilisunt, saltem immediate? Quibus propterea necesse est jugibus, ac ferventibus precibus ea a Deo implorare.

587. Obj. quinto. Auctor librorum de *Vocatione Gentium* (qui olim S. Properi putabantur sed quisquis, sit, Augustinianam de gratia doctrinam sequitur), multa habet toto Lib. II. hæc spectantia; quorum potissima hæc sunt. Cap. 5. de gratia loquens: „ Quæ, inquit, etsi parcius an-
te, atque occultior fuit, nullis tamen sæculis se
negavit, virtute una, quamvis diversa, consilio
incommutabili, opere multiformi. Cap. 15. Ad-
hibita semper est universis hominibus quædam
superuæ mensura doctrinæ, quæ etsi parcius, occultiorisque gratiæ fuit, sufficit tamen, sicut
Dominus judicavit, quibusdam ad remedium,
omnibus ad testimonium. Ac demum cap. 29.
Universitati hominum (quod abunde probavimus) ita multiplex, atque ineffabilis bonitas
Dei consulit semper, & consulit, ut neque ulli pereuntium excusatio suppetat de abnegato sibi
lumine veritatis, neque cuiquam sit liberum
de sua justitia gloriari, cum & propria nequitia demergat ad pœnam, & istos Dei gratia per-
ducat ad gloriam”. Hæc alique, quæ egregius iste scriptor habet, universalem gratiæ Dei distributionem mirifice probant.

588. Resp. nobilem illum scriptorem *Librorum de Vocatione Gentium* non re, sed verbis solum ab Augustiniana doctrina differre; nomine enim gratiæ, quam hominum universitati communem esse vult, non intelligit eam veram Christi gratiam, quæ in mentis illustratione, & voluntatis permotione sita est, sed alia Dei beneficia externa, & ordinis etiam naturalis, quæ homines ad æternam salutem saltem remote disponere possunt, & quæ Lib. I. cap. 5. dicit esse „ propheticas voces, & præcepta legalia in elementorum obsequiis ac testimoniis: unde infert, inexcusabiles factos esse, qui Deos sibi Dei dona fecerunt, & quæ creata erant ad utendum, venerati sunt ad colendum. Et Libro II. cap. 4. Quamvis, inquit, speciali cura, atque indulgentia Dei po-

„ palum Israeliticum constet electum, omnesque
 „ aliæ nationes vias suas ingredi, hoc est secundum
 „ propriam vivere permissæ sunt voluntatem,
 „ non ita se tamen æterna Creatoris bonitas ab illis
 „ hominibus avertit, ut eos ad cognoscendum
 „ se, atque metuendum nullis significationibus ad-
 „ moneret. Cælum quippe, ac terra, & mare,
 „ omnisque creatura, quæ videri, & intelligi potest,
 „ ad hanc præcipue disposita est humani generis
 „ utilitatem, ut natura rationalis de contem-
 „ platione sui specierum ... ad cultum, & dilectionem
 „ tot imbueretur auctoris. *Quam in rens allegat etiam verba S. Pauli Act. XIV. 16.* Non sine testimonio (*Deus*) seipsam reliquit, beneficiens de cælo, dans pluvias, & tempora fructifera, implens cibo, & lætitia corda nostra. *Ac demum ita concludit.* Quod ergo in Israel per constitutionem legis, & prophetica eloquia gerebatur, hoc in universis nationibus totius creaturæ testimonium, & bonitatis Dei miracula semper egerunt”. En qualis sit illa generalis gratia, quam præclarus ille scriptor universis imperitam nationibus prædicabat.

389. Veram autem Christi gratiam, sine qua nihil ad salutem prosunt beneficia Dei exteriora, non omnibus dari, expresse confitetur laudatus Auctor, atque hujus rei non aliam reddi posse rationem dicit, quam divinorum consiliorum incomprehensibilem profunditatem. „ Profunditas hujus
 „ quæstionis, ait *Lib. I. c. 25.*, cur huic potius, quam illi donetur gratia, quam secundum admirationem Apostoli impenetrabilem confitemur, „ per liberi arbitrii velle, & nolle non solvitur”. Quæ pauca verba plane sufficiunt ad illorum refellendam opinionem, qui omnibus gratiam Dei æqualiter adesse existimant, totum autem inter homines discrimen a voluntatis consensu, vel dissensu repetant.

390. Obj. sexto auctoritatem Pauli Orosii, qui unus fuit ex primis hæresis Pelagianæ impugnatoribus (*vid. Diss. I. n. 26. in not. a.*). Hic in Apologet. contra Pelagium: „ Mea, inquit, semper hæc est fidelis, atque indubitata sententia, Deum adjutorium suum, non solum in corpore suo, quod est Ecclesiæ, cui specialia ob credentium fidem gratiæ suæ dona largitur, verum etiam universis in hoc mundo gentibus, propter longanimitatem sui, æternamque clementiam subministrare ... & speciatim quotidie per tempora, per dies, per momenta, per atomos, & cunctis, & singulis ministrare”.

391. Resp. Orosium, non secus ac auctorem *Libror. de Vocat. Gentium*, nomine gratiæ universalis non intellexisse specialia illa dona, quæ credentium propria sunt, & soli Ecclesiæ conceduntur, & quæ proprie ad gratiam Salvatoris pertinent, sed communia quædam dona Dei, *qui facit solem suum oriri super bonos, & malos, & dat pluviam super justos, & injustos*; his enim exemplis Orosius ibidem utitur. Et certe quis cre-

dat, voluisse hunc Scriptorem, veri nominis gratiam, seu inspirationem sanctæ dilectionis, *quotidie, per tempora, per dies, per momenta, per atomos, & cunctis, & singulis ministrari?* Quod nec liberales illi divinatorum auxiliorum dispensatores asserere audent.

392. Obj. septimo plura Sancti Thomæ testimonia. *Primo enim Lect. I. in cap. I. epist. primæ ad Corinthios explicans illa verba Fidelis Deus:* „ Non autem, inquit, esset fidelis, si nos vocaret ad societatem Filii, & nobis negaret, quantum in ipso est, ea, per quæ pervenire ad Deum possemus. Præterea Lect. III. in cap. XII. ep. ad Hæbreos ad illa verba: *Ne quis desit gratiæ Dei*, Deus inquit, *voluntate sua liberalissima dat gratiam omni præparanti se*, Apoc. III. *Ecce sto ad ostium, & pulso: si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum: 1. ad Timoth. II. Qui vult omnes homines salvos fieri: & id eo gratia nulli deest, sed omnibus, quantum in se est, se communicat, sicut nec sol deest oculis cæci.* Denique in *Lib. III. Contra Gentes cap. 159.* hæc habet: Cum hoc sit in potestate liberi arbitrii impedire divinæ gratiæ receptionem, vel non impedire, non immerito in culpam imputatur ei, qui impedimentum præstat gratiæ receptioni. Deus enim quantum in se est, paratus est omnibus gratiam dare; *vult enim omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*, ut dicitur 1. ad Timoth. II. Sed illi soli gratia privantur, qui in seipsis gratiæ impedimentum præstant: sicut sole mundum illuminante, in culpam imputatur ei, qui oculos claudit, si ex hoc aliquod malum sequatur, licet videre non possit, nisi lumine solis præveniatur”.

393. Resp. ad primum, Deum nobis minime negare ea, per quæ pervenire possimus ad salutem, si ab ipso suppliciter poscantur; quantum enim in ipso est, auxilia sufficientia omnibus offert; non ita tamen, ut ad ea reipsa conferenda hominum consensum, vel desiderium expectet: quemadmodum supra proposit. III. & IV. ostensum est. His igitur sua beneficia misericorditer confert, qui ejusdem gratiæ præventi, & excitati eadem postulant. Tristis autem experientia nos docet, peccatores aliquos consummatæ malitiæ, sicut etiam infideles, tenebris cor obscuratum habentes, de hujusmodi auxiliis implorandis ne cogitare quidem; adeoque &c.

394. In alio autem loco, scil. in Comment. ad illa verba Apostoli: *Ne quis desit gratiæ Dei*, non solum non evertit, sed manifeste confirmat nostram sententiam. Etenim post allata verba in objectione ita prosequitur: „ Sed contra; quia si gratia non datur ex operibus, sed tantum ex hoc, quod aliquis non ponit obstaculum, ergo habere gratiam dependet ex solo libero arbitrio, & non ex electione Dei, quod est error Pelagii. Respondeo: dicendum est, quod hoc ipsum, „ quod

„ quod aliquis non ponit obstaculum, ex gratia procedit. Unde si aliquis ponat (obstaculum), & tamen moveatur cor ejus ad removendum illud, hoc est ex dono gratiæ Dei vocantis per misericordiam suam. Galat. I. cum autem plucuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, & vocavit per gratiam suam &c. Hoc autem donum gratiæ non est gratum faciens. Quod ergo a quibusdam removeat istud obstaculum, hoc est ex misericordia Dei; quod autem non removeatur, hoc est ex justitia ejus”. Et ita semper sibi constans Angelicus pro certo habet, non omnibus hoc auxilium gratiæ Dei præveniens a Deo conferri.

595. Similiter, & adhuc apertius loquitur in loco objecto ex Libro III. *Contra Gentes*; ita enim prosequitur cap. 160. „ Quod autem dictum est, in potestate liberi arbitrii esse, ne impedimentum gratiæ præstet, competit his, in quibus naturalis potentia integra fuerit. Si autem per inordinationem præcedentem declinaverit ad malum, non erit omnino in potestate ejus nullum impellimentum gratiæ præstare. Et cap. 161. Licet autem ille, qui peccat, impedimentum gratiæ præstet, & in quantum ordo rerum exigit, gratiam non debet recipere; tamen quia Deus præter ordinem rebus inditum operari potest, sicut cum cæcum illuminat, vel mortuum resuscitat, interdum ex abundantia bonitatis suæ etiam eos, qui impellimentum gratiæ præstant, auxilio suo prævenit, avertens eos a malo, & convertens ad bonum. Et sicut non omnes cæcos illuminat, nec omnes languidos sanat... ita non omnes, qui gratiam impediunt, auxilio suo prævenit, ut avertantur a malo, & convertantur ad bonum; sed aliquos, in quibus vult suam misericordiam apparere, ita quod in aliis justitiae ordo manifestetur”.

596. Ne autem dicatur, Sancti Thomam hic loqui tantummodo de subtractione auxilii efficaciæ, non vero de subtractione etiam conjunctive auxilii sufficientis, probe notanda sunt hæc postrema capit. sequentis verba: „ Deus aliquibus non confert auxilium ad vitandum peccatum, quod aliis quibusdam confert. Hoc autem auxilium est, non solum infusio gratiæ, sed etiam exterior custodia, per quam occasiones peccandi homini ex divina providentia tolluntur, & provocationia ad peccatum comprimuntur. Adjuvat etiam Deus hominem contra peccatum per naturale lumen rationis, & alia naturalia bona, quæ homini confert. Quoniam ergo hæc auxilia aliquibus subtrahit pro merito suæ actionis, secundum quod ejus justitia exigit, dicitur eos obducere,

„ vel excæcare, vel aliud eorum, quæ dicta sunt”. Hæc profecto enumerata ab Angelico Dei beneficia, quæ excæcatis, & obduratis subtrahuntur, non sunt auxilia efficacia; illis ergo subtrahuntur auxilia etiam sufficientia.

597. Inst. S. Doctor 1. 2. quæst. 106. art. 2. ad 2. *Lex nova*, inquit, *quantum est de se, auxilium sufficiens dat ad non peccandum*: ergo saltem nulli Christianorum desunt auxilia sufficientia ad non peccandum.

598. Resp. Sancti Thomam eo loco loqui de gratia justificante, seu habituali; quærit enim in eo articulo, *utrum lex nova justificet?* Respondet autem affirmative, propter gratiam Spiritus Sancti interioris datam, quæ principaliter pertinet ad legem novam. Objicit postea sibi, quod lex nova multo magis prævaricationem auxit, quia majori pœna est dignus, qui post legem novam datam adhuc peccat. Hanc autem objectionem diluit, inquit: „ Gratiæ novi Testamenti (utique justificans), etsi adjuvat hominem ad non peccandum, non tamen ita confirmat in bono, ut homo peccare non possit; hoc enim pertinet ad statum gloriæ. Et ideo si quis post acceptam gratiam novi Testamenti peccaverit, majori pœna est dignus, tamquam majoribus beneficiis ingratus, & auxilio sibi dato non utens. Nec tamen propter hoc dicitur, quod lex nova iram operatur; quia quantum est de se, sufficiens auxilium dat ad non peccandum”. Loquitur ergo Sancti Doctor de gratia habituali, quam interiorius quæst. 111. art. 1. dividit in *operantem*, & *cooperantem*; nempe *in quantum animam sanat, vel justificat, sive gratiam Deo facit, dicitur gratia operans; in quantum vero est principium operis meritorii, quod ex libero arbitrio procedit, dicitur cooperans*. Cum igitur manifestum sit, gratiam novi Testamenti habituales non omnibus Christianis semper conferri, nec semper iis præsto erit illud auxilium sufficientis, de quo in loco objecto loquitur Angelicus. Ceterum præter gratiam habituales requiri etiam ad bene operandum gratiam actualem, docet, & probat Angelicus 1. 2. qu. 109. art. 9.

599. Obj. octavo ex ratione. Homines etiam obducuntur, & obdurati tenentur suorum peccatorum prementere, & converti ad Deum; tenentur item temptationibus, in quas frequenter incidunt, pro virili resistere, uno verbo omnia divina mandata adimplere, quorum primum, & præcipuum est, diligere Deum super omnia; sed hæc ipsis sine gratia impossibilia sunt. Deus ergo, qui impossibilia non jubet, ipsis præsto est auxiliis vere sufficientibus (a).

599.

(a) Hoc est Achilleum adversæ partis argumentum, quo, ut Lemosius observat, etiam aliqui Discipuli S. Thomæ moti sunt ad hæc auxilia sufficientia admittenda, omnibus sine exceptione collata; quia ab eis homini transgressio præceptorum ad peccatum imputari non

posset. Qui tamen Lemosius in Congregatione habita die 22. Martii 1604. coram Clemente VIII. Patri Vistula hoc ipsum urgenti, fidenter respondit, hæc illationem esse Pelagianam; ut ipse narrat in *Actis Congregationis* &c. Lovanii 1702. pag. 699.

400. Resp. cum P. de Lemos, hominibus peccatoribus carentibus gratia sufficienti peccata imputari, quia hujusmodi carentia est ipsis voluntaria, utpote ex culpa præcedenti proveniens. „ Quamvis, inquit Angelicus III. *contra Gentiles* „ cap. 160. illi, qui in peccato sunt, non possint „ per propriam potestatem, quin impedimentum „ gratiæ præstent, vel ponant, nisi auxilio gratiæ „ præveniantur, nihilominus tamen hoc eis „ imputatur ad culpam, quia hic defectus ex culpa „ præcedente in eis relinquatur; sicut ebrius „ ab homicidio non excusatur, quod per ebrietatem „ committit, quam sua culpa incurrit”. Porro S. Doctor cap. 159. hanc objectionem non solvit, dicendo, omnibus peccata merito imputari ad culpam, quia omnibus instante præcepto præsto sunt auxilia divinæ gratiæ ad non peccandum sufficientia, quæ solutio facillima erat; sed alia incedens via, fatetur impotentiam, quæ est in peccatore, propter carentiam divinorum auxiliorum; attamen hanc impotentiam, dicit non excusare a culpa, quia est voluntaria in causa (a).

401. Sunt equidem Theologi, qui contendunt, peccata in ebrietate, vel amentia commissa, tunc solum imputari, quando hæc prævisa fuerint. Veruntamen laud. Lemosius n. 508. ex doctrina S. Thomæ bene advertit, hæc prævideri potuisse, & debuisse, quod sufficit, ut eadem peccata imputentur: „ Et ratio est, inquit, quia per se ex ebrietate, vel amentia sequitur, quod homo peccata committat; & est valde per accidens, quod id non fiat. Unde qui ex culpa se inebriat, vel in amentiam incidit, eo ipso dat culpabilem causam peccatis albis, illaque vere in sua causa, & origine voluntaria sunt, quod sufficit, ut illa vere homini imputentur. Sicut ergo imputantur

„ tantur ebrio ad peccatum, quæ in ebrietate commisit, si advertens quod se inebriando alia potest est moraliter peccata committere, multo magis imputatur ad peccatum illi, qui advertens, quod moraliter potest peccata alia committere, moraliter peccando voluntarie peccat”. Ita præstantissimus hic Theologus, qui plura addit ad cumulatissimam hujus difficultatis solutionem (b).

402. Hanc eandem doctrinam tradit S. Augustinus; nam Libro I. *Retract.* cap. 15. cum statisset, tanquam principium certum & fixum, *namquam, nisi in voluntate esse peccatum*, ita subdit: „ Quisquis autem sciens peccat, si potest cogenti ad peccatum sine peccato resistere, utique volens peccat, quoniam qui potest resistere, non cogitur peccare. Qui vero cogenti cupiditati bona voluntate resistere non potest, & ideo facit contra præcepta justitiæ, jam hoc ita peccatum est, ut sit etiam pœna peccati (quod nempe voluntarie commissum est). Quapropter peccatum sine voluntate esse non posse verissimum est. *Et iterum in Libro De perfectione justitiæ c. 6. Cælestio quærenti*, quomodo culpa hominis est, si hoc non est quod esse non potest? *respondet Sanct. Doctor*, ideo esse culpam hominis, quod non est sine peccato, quia sola hominis voluntate factum est, ut ad istam necessitatem veniret, quam sola hominis voluntas superare non possit”. Nec unquam hic invictus gratiæ defensor, ut probet peccata hominibus jure imputari, confugit ad illam recentem doctrinam, ideo peccata imputari, quia omnibus semper confertur auxilium, quo vitari queunt.

403. Dices. Sanct. Augustinus in *Exposit. epist. ad Rom. proposit. 62. Tomo III. de Pharaone* dicit: *Non ergo illi imputatur, quod tunc non ob-*

(a) Angelicus hanc ipsissimam difficultatem sibi proposuerat cap. 159. his verbis: *Cum autem, sicut ex præmissis habetur, in finem ultimum aliquis dirigi non possit, nisi auxilio divinæ gratiæ, sine qua etiam nullus potest habere ea, quæ sunt necessaria ad tendendum in ultimum finem, sicut est fides, spes, dilectio, & perseverantia, potest alicui videri, quod non sit homini imputandum, si prædictis careat, precipue cum auxilium divinæ gratiæ mereri non possit, nec ad Deum converti, nisi Deus convertat: nulli enim imputatur, quod ab alio dependet.* En tota adversariorum objectio, cui dissolvendæ respondet quidem primo ibidem, Deum paratum esse omnibus gratiam dare, eosque solos gratia privari, qui in seipsis gratiæ impedimentum præstant. Sed cum adhuc difficultas subsistat, quia homo sine gratia non potest nullum impedimentum gratiæ præstare, ideo Angelicus ad plenam difficultatis evacuationem ea verba subdit: *Quamvis illi &c.*

(b) Angelicus 2. 2. qu. 150. art. ult. data opera inquit, utrum ebrietas excuset a peccato? Resolvit autem, duo esse in ebrietate consideranda, scilicet: „ defectum consequentem, & actum præcedentem. Ex parte autem defectus consequentis, in quo ligatur usus rationis, ebrietas habet excusare a peccato, in quantum causat involuntarium per ignorantiam. Sed ex parte actus præcedentis videtur esse distinguen-

„ dum; quia si ex actu illo præcedente subsequuta est ebrietas sine peccato, tunc peccatum sequens totaliter excusatur a culpa, forte sicut accidit de Loth. Si autem actus præcedens fuit culpabilis, sic non totaliter aliquis excusatur a peccato sequenti, quod scilicet licet reddatur voluntarium ea voluntate præcedentis actus, inquantum scilicet aliquis dans operam rei illicitæ incidit in sequens peccatum. Diminuitur tamen peccatum sequens, sicut & diminuitur ratio voluntarii”. Et 1. 2. qu. 77. art. 7. celebrem afferens distinctionem voluntarii, vel *secundum se*, vel *secundum suam causam*, exemplum repetit ejus, qui voluntarie inebriatur, addens *ex hoc quasi voluntarium ei imputari, quod per ebrietatem committit.* Huc spectat etiam illud, quod idem Angelicus in 2. 2. qu. 79. art. 3. ad 3. habet, scilicet si aliquis propter culpam præcedentem sit impotens ad observandum præceptum, reum esse peccati omissoris; quæ *omissio incipit ei imputari ab culpam, quando fuit tempus operandi; tamen propter causam præcedentem, ex qua omissio sequens redditur voluntaria.* Ac demum in Qu. XVI. *De malo* art. 6. ita de Dæmonibus pronunciat: *Quamvis diversa eligant per liberum arbitrium, in omnibus tamen peccant, quia in omni eorum electione permanet vis primæ electionis ipsorum.*

temperavit, quandoquidem obdurato corde obtemperare non poterat, sed quia dignum se præbuit, cui cor obduraretur priore infidelitate. Si ergo alii peccatores ita obdurantur a Deo, ut nulla eis ad exequenda mandata præstet gratia, illis peccata imputari non poterunt.

404. Resp. illud Opusculum fuisse a Sancto Doctore elucubratum ante Episcopatum, ut ipse scribit Libro I. *Retract.* cap. 28. quo tempore nondum fuerat de mysterio gratiæ plene edoctus. Et quidem hoc de Pharaone dictum tacite retractasse, ex his patet, quæ mox protulimus n. 402. & Lib. *De perfect. justitiæ* cap. 6. „Peccatum est, inquit, cum vel non est charitas, quæ esse debet, vel minor est, quam debet, sive hoc voluntate vitari possit, sive non possit: quia si potest, præsens voluntas hoc facit: si autem non potest, præterita voluntas hoc fecit”.

405. Dices *secundo*. Idem August. Lib. XXII. contra Faustum cap. 44. loquens de incesto a Loth in ebrietate commisso: *Culpandus est*, inquit, *Loth, non quantum ille incestus, sed quantum merebatur ebrietas*: censet ergo S. Pater impotentiam, quæ oriretur ex excæcatione, a peccato excusare.

406. Resp. S. Thomas 2. 2. q. 150. art. 4. explicat dictum S. Augustini, quod ebrietas illa, si fuit culpabilis, non totaliter excusaverit Loth a peccato incestus. Sed quod diminuerit ipsum peccatum, inquantum diminuit rationem voluntarii.

407. Sed redeundo ad principalem difficultatem addimus aliam ejusdem solutionem traditam a Thoma de Lemos hujus verbis pag. 96. n. 302. „Qui peccat sine auxilio sufficienti, quo ob priorem

„suam culpam sive actuale, sive originale privatus est, postmodum liber manet in peccato sequenti commisso, & sua libertate illud exercet, videns, & sciens, quod illud efficere non debet; quamvis enim *sufficiencia proxima* habeat ad illud evitandum, tamen libertatem habet ad utramque partem, & libere in peccatum vult consentire. Aliud est enim libertas ad peccandum, & hanc habet: aliud sufficiencia ad non peccandum, & hanc ex sua culpa priori non habet. Unde licet ebrius, vel amentis peccata talia secuti non imputarentur, merito tamen homini sine auxilio sufficienti peccanti peccatum imputatur, ob differentiam assignatam; nempe in ebriis & amentibus nullam penitus esse libertatem, quæ tamen remanet in hominibus auxilio sufficienti privatis.

408. Atque hæc responsionem suppelitat ipse Sanctus Thomas 2. 2. cap. 160. Lib. III. contra Gent. ita prosequens: „Præterea licet ille, qui est in peccato, non habeat hoc in propria potestate, quod omnino vitet peccatum, habet tamen potestatem nunc vitare hoc, vel illud peccatum; unde quodcumque committit, voluntarie committit, & ita non immerito sibi imputatur ad culpam”. Et si aliqua hæc in parte necessitas occurrat, non est necessitas vere, & proprie talis, cujusmodi est moriendi necessitas; sed necessitas voluntaria, seu obstinata peccandi voluntas; quo sensu etiam Innocentius Papa in ep. ad PP. Carthaginenses scribebat: *Necesse est, ut quo auxiliante vincimus, eo iterum non adiuvante vincamur (a)*.

409.

(a) Atque hæc doctrina placuit quoque Cardinali Belarmino. Quamvis enim doceat, omnibus omnino hominibus auxilium sufficienti, ac necessarium ad vitanda peccata, vel immediate, vel mediate a divina benignitate præstari, Libro tamen VI. *De gratia, & lib. arb.* cap. 15. hanc statuit thesim: *Homo ante omnem gratiam liberum habet arbitrium, non solum ad opera naturalia, & moralia, sed etiam ad opera pietatis, & supernaturalia*. Deinde ponit hanc alteram thesim: *Habet homo ante omnem gratiam potentiam remotam, & imperfectam ad opera pietatis facienda*.

Placet etiam huc afferre, quæ docet gravissimus Theologus Guill. Estius in Lib. II. *Sentent. Dist. 26. §. 41.* ubi postquam cum Sanctis Thoma, & Augustino ostendisset, Dei præcepta non esse impossibilia, quia ea, quæ possumus cum auxilio divino, non sunt nobis omnino impossibilia, sibi objicit, auxilium illud non esse in potestate hominis, præsertim ejus, qui de gratia Dei nihil unquam audit. Ita vero difficultatem solvit: *Quidam ad hoc respondent, nullum esse hominem, cui non semper adsit obviu, & paratum a Deo auxilium gratiæ, per quam possit totam legem servare, & vitare peccata, modo velit, ut potest, eo auxilio uti per suum liberum arbitrium. Sed hæc responsio neque Scripturis sacris, neque doctrinæ Sanctorum Patrum consonat; neque cum efficaci operatione gratiæ Dei consistit. At neque Augustinus vehementer hoc argumento pressus a Pelagianis, usquam hujusmodi responsionem adhibuit; quod specialiter observare est in toto libro de*

perfectiõne justitiæ, ut alia ejus loca, quibus contrarium docet, taceamus. Terrior itaque responsio etiam possibile non uno modo dici: nec aequaliter observari per legis esse possibilem homini justo, jam habenti habitum gratiæ, atque virtutum; & homini peccatori, fidem tamen habenti, quæ monstrat, ac doceat, unde vitandum sit auxilium; & homini infideli, qui tamen incitatur ad fidem per Evangelii prædicationem; & denique homini pagano, qui de fide, & gratia Dei, a lege ejus servandam necessaria, nihil unquam audit. Primus enim potest totam legem servare potentia valde propinqua, & quidem cum actu conjuncta: præstat enim id reipsa. Secundus id potest potentia minus propinqua. Tertius potentia remotissima. Quæritur potentia hoc genere remotissima. Qui tamen simpliciter posse non absurde dicitur, quia & potest ei prædicari Evangelium, & cetera additari, per quæ solet Deus homines vocare ad fidem, & justificationem; & habet talis homo liberum arbitrium ad hanc flexibile ad bonum.

Nec prætermittendus est Franc. Sylvius, alius Dilectus S. Thomæ commentator, qui in 1. 2. q. 10. art. 4. Quæritur primo, hæc habet: *sive detur aliqua gratia, quæ tantum est sufficiens, & non efficax, sive non detur, ea secundum rei veritatem est impotens ad salvandum, quod homo possit divina manu servare; partim quia ut reipsa illa servet, ea gratia sola non sufficit, sed oportet, quod etiam adsit gratia efficax, quæ a solo Deo procedit, & gratis, sive merito præcedatur; partim juxta communem sententiam gratia sufficiens*

409. Inst. contra primam solutionem. Etiam infidelitas negativa est pœna peccati, saltem originalis; quia tamen infidelibus negativis desunt omnia auxilia sufficientia ad credendum, non reputatur ad culpam, quod non credant: ergo pariter si peccatoribus aliquibus desunt omnia auxilia sufficientia ad præcepta adimplenda, eorundem violatio non reputabitur ad culpam.

410. Resp. neg. conseq.; infidelitas enim negativa supponit omnimodam legis ignorantiam; quæ omnimoda ignorantia voluntarium penitus tollit, atque adeo omnem peccati rationem. Contra vero, supposita præcepti cognitione, qualis est in obduratis peccatoribus, voluntarie peccatur, etiam si auxilium sufficiens ob priora peccata fuerit denegatum. Unde Sanct. Augustinus in cit. Libro primo *Retractat* c. 15. *Qui cogenti cupiditati, inquit, non potest resistere, & facit contra præceptum, id in illo & peccatum est, & pœna peccati.*

411. Atque idipsum dicendum est de amicitia sine culpa contracta, de ignorantia invincibili, de motibus concupiscentiæ indeliberatis, qui vocantur *primo primi*; quæ omnia dicuntur pœnæ primi peccati originalis, non tamen sunt ipsa peccata propter defectum cognitionis, & libertatis, quæ ad peccatum requiruntur. Quod si aliquando dicta sunt *peccata in causa*, nomen peccati sumptum est in latiore significatione; quod enim proprie dicitur *peccatum in causa*, illud est, cujus causa nobis fuit voluntaria, & libera, atque etiam culpabilis; & quidem non voluntate *naturæ*; qua ratione etiam peccatum originale nobis voluntarium fuit; sed voluntate *personæ*. Atque hoc modo impotentia, quæ in peccatoribus deserta a Deo reperitur, est ipsis voluntaria propter innumera atque enormia flagitia libere commissa, quibus a Deo deesse promeriti sunt: quamobrem hæc impotentia eos a vera culpa inermes reddere nequit.

412. Ex his tamen nemo colligat, peccatores obduratos admonitionibus, exhortationibus, consiliis, ac si opus fuerit duris increpationibus, ac correptionibus non esse pulsandos, sed in sua pœnali excæcatione, atque obduratione derelinquendos. Non inquam; cum enim nemo certo sciat,

non semper datur; & tamen homines vitiores semper possunt divina mandata servare, ac per consequens etiam tunc, quando non habent gratiam sufficientem &c. Multo plura afferri possent, sed opus non est; nemo enim ignorat, quam multis, gravibusque Theologis hæc doctrina probata fuerit.

(a) Ita enim summum systema exponebat Moïnius: „An-
„ tequam voluntas consentiat, vel in legem peccati,
„ vel in legem Dei, hæc geruntur in anima. Hinc in-
„ funditur illi dilectionis aliquod a Deo, per quod in-
„ clinetur in rem, quæ præcipitur; illinc vero solli-
„ citatur in contrarium per rebellem concupiscentiæ
„ motum. Interim dum in isto conflictu, ac certami-
„ ne versatur animus, inspiratur ipsi a Deo notitia,
„ tum infirmitatis, tum Medici simul, & desiderium

quinam sint revera a Deo penitus deserti; & insuper possit Deus eorum, quamdiu vivunt, misereri, ipsorumque cordis duritiam frangere, negligenda non sunt media humana, quamvis hæc inutilia sint, quotiescumque Deus iis interna gratia sua efficaciam non præbet. *Correctio*, inquit S. Augustinus *De correct. & gratia* c. 5. *tunc est salubris, quanto supernus Medicus respicit. Non enim aliquid proficit, nisi cum facit, ut peccati sui quemque peniteat. Et quis hoc dat, nisi qui respexit Apostolum Petrum negantem, & fecit flentem?*

413. Quæres, quid sentiendum sit de gratia orationis, quam nemini prorsus deesse, ad uberiora auxilia impetranda, aliqui docuerunt?

414. Celebris Alphonsus le Moine in suo libro *De dono orandi &c.* atque in aliis suis Molinianis scriptis contendit, omnibus hominibus sine exceptione dari saltem gratiam alicujus sancti desiderii, & orationis, qua possint, si velint, uberiora, & fortiora auxilia impetrare ad Dei mandata adimplenda, ad obtinendam fidem, & conversionem in Deum, atque ad ipsam æternam salutem sibi promerendam (a).

415. Hæc Moïni sententia non indiget nova refutatione. Si enim aliqui peccatores in pœnam suorum enormium flagitiorum omni prorsus Dei auxilio aliquando privantur, ut probatum est, privantur etiam gratia orationis, quæ inter cetera Dei beneficia numeratur. „ Veruntamen, inquit S. „ August. ep. CXCIV. ad Sixtum cap. 4., nec sal- „ tem orationes putarentur præcedere merita, qui- „ bus non gratuita daretur gratia, sed jam nec „ gratia esset, quia debita redderetur, etiam ipsa „ oratio inter gratiæ munera reperitur. *Quid enim oremus*, ait Doctor Gentium, *sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus interpellat pro vobis gemitibus inenarrabilibus*”.

416. Et præterea si ab hujusmodi peccatoribus consummate malitiæ sciscitaremur, an quoties peccant, toties se ad Dei auxilium implorandum excitari animadvertant, nullus dubito, quin aperte confiterentur, se de ope Dei imploranda ad non peccandum ne cogitasse quidem. Ut nihil dicam de impiis quorundam Infidelium orationibus, ad Deo-

„ sanitatis. Cui inspirationi si consentiat homo, & ad „ Deum supplicii pietate confugiat, gratiam ad imple- „ dum præceptum, eamque efficacem consequetur: si „ vero animus propter superbiam renuat orare, & ad „ Medicum confugere, deseretur, & in peccatum ruet, „ transgrediendo præceptum. Singuli isti divinæ gra- „ tiæ motus putent in Apostolo Paulo Roman. VII. „ dum dicit: *Condelector legi Dei &c.*” Bene habet, quod Moïnius allegaverit exemplum hominis justi, cui certe gratia non deerat. Aliter se res haberet, si exempla allegasset hominum, qui in peccatis obsecrati, & obdurati sunt: hi enim proculdubio testaruntur, se nihil tale experiri, dum in peccata temere & effrenate ruunt.

Deorum opem obtinendam, qua furta, adulteria, aliaque infanda scelera feliciter committere possent (de quibus egimus in Tom. I. Diss. II. num. 131. in not.): tum de Stoicis, aliisque Fatalistis, qui omnem orationem, ut inutilem ed inevitabilem fati decreta immutanda rejiciebant; ac denique de Atheis, qui nec Deum esse, quem oremus, concedunt. Anne istis orationis gratiam semper præsto esse Moinio asserenti credemus?

417. Nec Moinii causam juvant quædam testimonia Ss. Patrum, ac præcipue S. Augustini, quibus homines maximopere hortantur, ut jugibus ad Deum precibus ipsius auxilium implorent. Vulgatum est illud Sancti Augustini Tract. XXVI. in Joann. *Nondum traheris, ora, ut traheris*. Verumtamen quis, amabo, hoc neget, præcipue cum Christus Dominus hoc nobis expresse mandavit Math. XXVI. 41. *Vigilate, & orate*; & Apostolus 1. ad Thessal. V. 17. *Sine intermissione orate*? Sed ex his minime probatur, gratiam ad hoc præceptum orationis adimplendum omnibus, & semper conferri. Sane laudatus S. Augustinus ante verba illa objecta ait: *Magna gratiæ commendatio: nemo venit, nisi tractus: quem trahat, & quem non trahat: quare illum trahat, & illum non trahat, noli velle judicare, si non vis errare*. Facile fuisset S. Doctori respondere in sententia Moinii, si in ea fuisset, istum trahi, quia orat, alium non trahi, quia non orat, cum utriusque orandi gratia præsto sit. Et cum innumeris in locis hanc quæstionem sibi proposuerit, ab adversariis gratiæ ad nauseam usque recantatam, quare Deus non omnes ad se trahat, aut vocet? nullibi invenitur respondisse, Deum æqualiter omnes gratia sua, saltem orationis prævenire; totum autem discrimen ex iis esse repetendum, qui diviniæ gratiæ omnibus collatæ fideliter respondent, vel contumaciter resistunt; qua responsione multas potuisset implacabilium Pelagianorum, ac Semipelagianorum querelas, atque objectiones uno flatu dispungere. Et de his satis. Vide superius dicta n. 295. & seq.

CAPUT VIII.

De necessitate, & efficacia gratiæ in statu naturæ innocentis.

418. Admodum celebris non multis ab hinc annis orta est inter catholicos Theologos controversia, cujus generis fuerit illa gratia, qua Adam in statu innocentæ indigebat ad perseverandum in ea justitia, in qua fuerat a Deo creatus; & qua adjuvanti Angeli boni steterunt, aliis infeliciter cadentibus; monente enim S. Augustino *de corrept. & grat.* cap. 11., & alibi, eadem est ratio Adami innocentis, & Angelorum.

419. Thomistæ cohærenter ad inconcessum Angelici Præceptoris principium, quod *quantumcumque natura aliqua corporalis, vel spiritalis ponatur perfecta, non potest in suum actum procedere, nisi moveatur a Deo* 1. 2. quæst. 109. art. 1. constanter, ac perpetuo docuerunt, & Angelos, & protoparentes nostros ad perseverandum in justitia, in qua creati fuerunt, efficaci Dei motione, non minus, quam nos indiguisse. Hoc tamen illos inter & nos magnum S. Thomas ponit discrimen ibid. art. 2. quod *Fortitè gratia superaddita virtuti naturæ in liget homo in statu naturæ integræ, quantum ad unum, scilicet ad opera humani, & volendum horum supernaturale; sed in statu naturæ corruptæ, quantum ad alios, scilicet ut sanetur, & ulterius ut bonum supernaturalis virtutis operetur, quod est meritum. Ulterius autem in utroque statu in liget homo auxilio divino, ut ab ipso moveatur ad bene agendum*. Quæ Angelici doctrina satis clara est, ut nullo indigeat glossæ.

420. Thomistis consentiant illi Augustiniani Theologi, qui *Ægidiani* audiunt, discipuli scilicet amplissimi Cardinalis Ægidii Columnæ, seu ut vocari solet, Ægidii Romani, qui sæc. XIV. non solum Sacram Augustinianorum Familiam, cujus alumnus erat, sed totam plane Ecclesiam sua doctrina illustravit, & *Doctoris funtissimi* titulum obtinuit. Quibus postea adhæserunt Guill. Estius, Franc. Sylvius, Steph. Vincentius, Anton. Boncat, Card. de Aguirre, & illustres alii Theologi extra Dominicæ Ordinem; qui tamen in verba S. Augustini, non minus quam S. Thomæ, se jurasse profitentur.

421. Sed ab Ægidio Columna, ejusque schola procul abiit insignis alter Augustiniani Iustitii Theologus, Gregorius Ariminensis, dictus *Doctor authenticus*, qui eodem sæculo XIV. paulo post Ægidium Romanum floruit. Hic enim in *Lib. II. Sentent.* Dist. XXIX. quæst. 1. pag. mibi 96. docuit: „Adam ante peccatum per liberum arbitrium, & vires naturales suas, ac adiutorium gratiæ superadditum, quod habebat, simul cum generali Dei influentia, potuisse *absque alio speciali auxilio Dei* agere actum morale bonum”. Quam Gregorii sententiam aliqui una cum Bellarmino *de gratia primi hominis cap. 4.* ita interpretantur, ut a primævo innocentæ status excluderit necessitatem alicujus specialis auxilii, nempe per se efficaciis, cujus necessitatem committer alii Theologi una cum Thomistis ad perseverandum in bono admittebant. Id postea apertissime recentiores Augustiniani, & Fulgentius Belli, Card. Noris, Christianus Lupus, Basiliius Poncius, Lafosse, Vauroy, Anton. Piette, alique non multi, quos citat, & sequitur doctissimus Pater Laur. Berti, professi sunt, docentes: *Adam ad perseverandum non opus habuisse adiutorio gratiæ prædeterminantis, & victricis, De theol.*

disciplinis Libro IV. cap. 8., & Libro XII. cap. 8. (a).

422. Ut vero hanc implicatissimam controversiam qua majore fieri poterit claritate discutiamus, totam materiam in duos articulos dividemus, in quorum primo necessitatem alicujus gratiæ actualis in statu naturæ innocentis ad bene operandum facile ostendimus; in secundo hanc gratiam debuisse suapte natura esse efficacem & prædeterminantem; qua in re potissimum solliciti erimus de mente, & doctrina Sancti Augustini investiganda, a qua vel latum unguem recedere nobis religio est.

ARTICULUS I.

Ostenditur, etiam in statu naturæ innocentis gratiam Dei actualem ad bene operandum fuisse necessariam (b).

423. Protoparentes nostros fuisse in gratia sanctificante creatos, aut saltem constitutos, non minus quam Angelos, docuimus in T. IV. Diss. III. n. 69. seq. Certum est etiam, nullas in iis fuisse passiones animæ, quæ iudicio rationis non perfecte subessent; unde S. Thomas I. Part. quæst. 95.

(a) Ibidem in Scholio addito in Edit. Rom. seu potius Veneta anni 1765. in fol. pag. 311., dicit, suam sententiam esse valde communem inter Augustinianos recentioris saltem ætatis, *Aggidianis acerrime reclamantibus*. Noster, autem P. Hyac. Jac. Serry in suo *Augustino D. Thomæ, ejusque Scholæ conciliato* cap. 1. plures enumerat celeberrimo Augustiniano Instituto antiquos Theologos, qui a Thomistarum placitis minime recesserunt. Hujusmodi sunt, præter memoratum Aggidium Rom. in *Hexameron* P. I. cap. 15., & P. II. cap. 3., Thomas de Argentina in *H. Sentent.* Diss. IV. & V. art. 3., Gaspar Casalini Episcopus Leiriensis L. I. *De quadripart. justitia* capp. 5. 9. 11. 31., Leonardus Coquæus in Comment. ad cap. 9. L. XII. S. Augustini *de Civ. Dei*, Frider. Nic. Gavardi in *Theologia exartiqua* q. 5. art. 3., & Nic. Girken Tom. I. *Summæ theol.* Tract. X. q. 3. dub. 1. Horum, aliorumque communi fere opinioni de gratia Adami, & Angelorum, in magno conatu sese opposuit Corn. Jansenius, eam appellans *ab Augustini sensibus remotissimam*, & qui eandem defendent, *magis Aristotelicos, quam Augustinianos*. Ita Lib. VIII. *De gratia Christi Salvatoris* cap. 2. Dum autem Jansenium nominavimus, absit, ni aliqua Jansenismi suspicione eos orthodoxos Augustiniani Instituti, aliosque insignes Theologos infamare velimus, qui nobis adversantur; præcipue quia multo ante Jansenium Molinistæ idem docuerunt, & P. Ferdinandus de Bastida in VIII. Congregatione. *de Auxiliis* habita coram Paulo V. 22. Nov. 1605., ut gratiam Thomistarum prædeterminantem impugnaret, hoc etiam argumento usus est, quod *S. Augustinus in Angelis, & primo homine non constituit auxilium prædeterminans ad operandum, ut videre est in Serriana Hist. Congreg. de div. auxiliis* Lib. IV. cap. 12., & apud *Vemos in Actis Congregationum* &c. p. 119. & seq.

(b) Oppositum sensisse videtur Gregorius Ariminensis loco supra laud. inquires *Possibilitas naturalis. Act.*

artic. 4. ad 5. hanc ponit inter statum innocentiae, & nostrum differentiam, quod in primo statu nihil erat impellens ad malum, sicut nolo est; scilicet concupiscentia illa perduellie, quam in baptizatis manere ad agonem, confitetur Tridentina Synodus Sess. V. (Vid. T. IV. Diss. III. num. 6. seq.). Hinc Adamus in perfecto erat æquilibrium, nulla prorsus concupiscentia inclinatus ad malum (c).

424. Sed tamen ut bonum operaretur, non illi sufficiebat gratia habitualis, & sanctificans, sed necessario gratia etiam actualis, seu motio Dei requirebatur; quod mirifice explicat S. Thomas I. 2. quæst. 109. artic. 2. his verbis probe notandis; continent enim totum doctrinæ Thomisticæ fundamentum: „Natura hominis potest dupliciter considerari: uno modo in sui integritate, sicut fuit „ in primo parente ante peccatum; alio modo, „ secundum quod est corrupta in nobis post peccatum primi parentis. Secundum autem utrumque statum natura humana indiget auxilio divino ad faciendum, vel volendum quodcumque „ bonum, sicut primo movente, ut dictum est artic. præced. Et post pauca ita concludit: Sicut „ igitur virtute gratuita superaddita virtuti naturæ „ in-

da ad bene agendum fuit ante peccatum talis, quod ipse per liberum arbitrium, suasque vires naturales cum adjutorio habitualis gratiæ suis naturalibus addita sufficiebat sine alio speciali auxilio Dei agere bonum moraliter. De hujus tamen insignis Theologi vera mente non omnes scriptores inter se concordant.

(c) Hæc communis est omnium Theologorum sententia, a qua tamen discessit Molina in *Concordia* qu. XIV. art. 13. disp. 4. inquires de Adamo: „Cum nihil „ tentationes haberet, præter eas, quæ extrinsecus „ inferrentur, & præter innatum appetitum excellentiæ „ & laudis, quoad voluntatem, & intellectum: quæ omnia in tanta tranquillitate passionum, tanque præclaris donis præditus facile poterat superare.” Et Disp. 45. „Ex contemplatione, inquit, rei valde amabilis, & quam moltem refert adipisci, naturaliter consurgere in voluntate motum quendam, quo voluntas ad illam afficitur; qui motus non est volitio, sed affectio voluntatis ad illam rem, a cujus bonitate quasi tangitur, & allicitur ad volendum. Neque hic motus solum in hominibus solet antecedere volitionem, sed etiam in Angelis: prius namque tempore, vel natura fuit, Luciferum ad id affici voluntate, quod per superbiam obtinere voluit, quam per voluntatem illud vellet contra legem Dei, sicut prius etiam fuit, Evam affici ad pomum veritum . . . quam illud comedere vellet contra legem Dei.” Hi porro motus prævenientes non aliud esse possunt, quam motus concupiscentiæ ad inordinatum excellentiæ, vel cibi appetitum, cui consentiendo & Angelus & Eva peccarunt. Hos tamen, nullos fuisse in statu innocentiae, & Sancti Patres aperissime tradunt, & communis etiam Theologorum persuasio est. Sufficiat illa sancti Augustini vox Lib. XIV. *De civ. Dei* c. 26. de Innocentiæ statu: *Summa in carnis sanitas, in anima tota tranquillitas*.

„ indiget homo in statu naturæ integræ &c. ” Vid. supr. n. 419. Ubi manifeste docetur, Adamo præter gratiam habitualem, quæ necessaria erat ad operandum, & volendum bonum supernaturale, & merituum, opus fuisse auxilio divino actuali, quo moveretur ad bene agendum.

425. Præterea in artic. 5. quærens, *utrum homo possit diligere Deum super omnia ex solis naturalibus sine gratia?* „ Respondet, quod homo in statu naturæ integræ non indigebat dono gratiæ superadditæ naturalibus bonis, ad diligendum Deum naturaliter super omnia, licet indigeret auxilio Dei, *ad hoc eum moventis*. Sed in statu naturæ corrupte indiget homo etiam ad hoc auxilio gratiæ naturalium sanantis. Quam doctrinam sæpius repetit Angelicus, ut de ipsius mente dobitari minime possit.

426. Secundo necessitas gratiæ actualis in statu innocentie probatur ex S. Augustino, qui in *Enchirid. c. 107. Tom. VI. Sic factus est homo reclusus, inquit, ut & manere in ea rectitudine posset, non sine adiutorio divino*. Et de Cantico nostro cap. 8. Tom. VI. „ Quid valeat, inquit, liberum arbitrium non adjectum, in ipso Adam demonstratum est. Ad malum sufficit sibi; ad bonum non, nisi adjuvetur a Deo. ” Magistro concors S. Fulgentius in epist. IV. ad Probum cap. 2. colligit, non posse hominem lapsam aliquod bonum opus facere, aut velle sine quotidiano auxilio Dei, quia nec homo innocens id implere potuit *conatu proprio*.

427. Atque, ne in re manifesta tempus teramus, sufficiat definitio Concilii Arausicani II., quod can. 19. ita statuit: „ Natura humana, etiamsi in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam, Creatore suo non adjuvante, servaret. Unde cum sine gratia Dei salutem non possit custodire, quam accepit, quomodo sine gratia Dei poterit reparare quod perdidit? ” Quæ verba desumpta sunt ex ep. CLXXXVI. alias 106. Augustini n. 57.

428. Atque hoc argumento a majori ad minus utebatur etiam Sanct. Bernardus Serm. I. de Annuntiatione, inquitus de operibus bonis: „ Certo, tum omnino est, quod nemo hæc habeat a seipso; nam si stare non potuit natura humana adhuc integra, quanto minus potest per seipsam resurgere jam corrupta? ”

429. Obj. primo. S. Augustinus de natura & gratia c. 51. de sententia Pelagi volentis, „ Dei gratiæ tribui non peccandi possibilitatem, quia eius naturæ Deus auctor est, cui possibilitatem non peccandi insuperabiliter insitam dicit, *de hac inquam Pelagii sententia ita pronunciat*: Si de illa hominis natura loqueretur, quæ primo inculcata, & sana condita est, utrumque acceptaretur hoc dictum: & antea c. 49. cum dixisset Pelagius, non peccandi possibilitatem, velimus, notimus, insitam esse naturæ, *respondet ei hac similitudine*: De homine sanis pe-

„ dibus tolerabiliter dici potest, velit nolit, habet ambulandi possibilitatem; contractis vero, & si velit, non habet. ” Censuit ergo magnus Augustinus, Adamum non indignisse ad bene operandum gratia actuali, cum naturalis possibilitas ad id sufficeret.

430. Resp. S. Augustinum solummodo concessisse, dogma Pelagianum de naturæ possibilitate in Adamo esse *uticumque* tolerabile, attenta ipsius sanitate, virium fortitudine, ac gratiæ sanctificantis supernaturali præsidio, esse autem absurdissimum in natura lapsi, debilitata, sauciata, infirma. Totus enim erat in eo libro S. Pater, ut de hac infirmitate naturæ Pelagianos convinceret, eosque adigeret ad confitendum Dei gratiam, qua sola *possibilitas* peccato amissa recuperari potest. Ceterum hanc possibilitatem naturæ etiam integræ sine iugi Dei auxilio ad bonum operandum minime suffecisse, multoties tradit S. Pater; imo in eodem ipso opere de natura & gratia c. 48.: ubi Pelagio dicenti, *quod non peccare nostrum sit, posse vero non peccare non nostrum*, id est nobis cum natura donatum, ita respondit: *Si de integra, & sana hominis natura loqueretur, quam nolo non habemus ... nec sic recte diceret nam & tunc esset adiutorium Dei &c.* ut proinde attentis sæpius repetitis ejusdem testimonii concludere debeamus, eo loci huic quæstionem excitare noluisset; quoniam ea etiam omissa, abunde contra Pelagianam hæresim poterat summum gratiæ Christi necessitatem ostendere; nullatenus tamen negasse gratiæ actualis etiam in statu innocentie necessitatem.

431. Dices. S. Augustinus sæpius inculcat, & Angelos bonos per liberum arbitrium in bono perseverasse, & Adamum pariter suo libero arbitrio perseverare in bono potuisse. De primis enim dicit *De corrept. & gratia c. 10. Angeli quidem, quorum princeps est, qui dicitur diabolus, per liberum arbitrium a Domino Deo refugæ facti sunt Ceteri autem per ipsam liberum arbitrium in veritate steterunt*. De homine autem primo sæpius repetit in eodem libro, *ut vellet in bono perseverare, in ejus libero relicto fuisse arbitrio*. Et de dono persever. cap. 8. *Non est, inquit, hoc omnino in viribus liberi arbitrii, quales nunc sunt: fuerat in homine, antequam caderet*. Et familiare est huic eximio gratiæ Doctori & vindici hujusmodi discrimen inter statum naturæ innocentis, & lapsæ afferre. Unde in *Lib. de corrept. & gratia* cap. 10. „ Sabberime, inquit, confitemur, quod rectissime credimus, Deum, Dominumque rerum omnium sic ordinasse Angelorum, & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet, quid posset eorum liberum arbitrium: deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, jureque iudicium. ” Quæ antithesis inter utrumque statum manifeste indicat, S. Doctorem in statu naturæ integræ nullam agnovisse ad bonum operandum gratiæ necessitatem. Hinc deducit illud

Iud vulgatissimum S. Augustini dictum ep. CCXVII. ad Vitalem: *Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdimus*; sufficiebat igitur Adamo innocenti liberum arbitrium ad diligendum Deum.

452. Quam doctrinam etiam ipsius discipuli secuti sunt, Prosper, Fulgentius, & Gregorius Papa; quorum primus Lib. cont. Collatorem c. 18. de Adamo scribit: *Ipsa libero arbitrio, quo quamdiu voluit, bonus mansit, a preposita sibi lege defecit*. S. autem Fulgentius Libro *De incarnat. & grat.* cap. 12. Deum, inquit, homini *ad habendam, custodiendamque justitiam integrum, sanumque creasse liberum arbitrium*. Sanctus Gregorius denique Lib. XXV. *Moralium* cap. 4. „ Ipsi quoque Angelici Spiritus, inquit, mutabuntur, les ex natura sunt conditi; quatenus aut sua, sponte caderent, aut ex arbitrio starent “. Et multo plura ejusdem generis afferre facillimum esset, quibus aperissime declaratur, bene vivendi potestatem, non gratiæ adjutorio tributam, sed Angelorum, primique hominis arbitrio relictam fuisse.

453. Resp., in iis omnibus locis non sumi liberum arbitrium omni adjutorio gratiæ destitutum, sed solum prout sanum, integrumque erat ante peccatum, nullaque gratia medicinali, & sanantem indigebat; quo modo indiget; nunc enim adeo liberum nostrum arbitrium est primum in malum, & ad bonum faciendum debilitatum, ut ei non sufficiat ad bonum faciendum qualecumque auxilium Dei, sed tale requiratur, quo animæ vires reparantur; eo fere dixerim modo, quo homo infirmus ut in altum ascendat, non modo scala opus habet, sine qua nec sanus ascendere potest, sed etiam ut prius sanitate, viresque deperditas recuperet. S. Augustinus non alio indiget interprete, quam seipso. Nam præter testimonia clarissima super num. 426. allata, insignis est locus Sancti Patris in Lib. XVI. *De Civ. Dei* cap. 27. Tomo VII, ubi non solum asserit, Adamum in tentatione indignis adjutorio Dei, sed etiam debuisse in eo adjutorio suam fiduciam reponere; ac demum hanc ipsam fiduciam non potuisse sine Dei adjutorio habere. Eam clarissima ejus verba de Adamo: „ Sic erat institutus, ut si adjutorio Dei fideret bonus homo, malum Angelum vince- ret; si autem creatorem, atque adjutorem Deum superbe sibi placendo desereret, vinceretur: meritum bonum habens in adjuta divinitus voluntate recta; malum autem in deserente Deum voluntate perversa. Quia & ipsa fide de adjutorio Dei non quidem posset sine adjutorio Dei “. Sed multa de hac re nobis inferius dicenda erunt.

454. Nec aliam visse Prosperi, Fulgentii, Gregorii, aliorumque Augustinianiæ Scholæ doctrinam, f. de est ostendere. Sed brevitati consulentes uno Fulgentio contenti erimus, qui in Lib. II. ad Trasimundum: „ Non alia, inquit (*gratia*) stantem, Angelum a ruina potuit custodire, nisi illa,

quæ lapsum hominem post ruinam potuit reparare. Una est in utroque gratia operata; in hoc, ut surgeret, in illo, ne caderet; in illo, ne vulneraretur, in isto ut sanaretur: ab hoc infirmitatem repulit, illum infirmari non sivit: illius esca, istius medicina “. Quæ Fulgentii verba, etiamsi sola essent, ad manifestandum utriusque status discrimen abunde sufficerent. Sed alia his similia præsto erunt locis opportunioribus.

455. Dices secundo. S. Isidorus Hispalensis in Lib. I. *Differentiarum* cap. 27. hoc ponit inter Adamum innocentem, & nos discrimen, quod ille: „ Habuerit boni inchoandi liberum arbitrium, quod tamen Dei adjutorio perficeretur; nos vero & inchoationem liberi arbitrii, & perfectionem in Dei sumimus gratia “. Hoc autem discrimen commentitium esset, si Adam innocens, & Angelus ad bonum quodcumque inchoandum divino adjutorio indiguissent.

456. Resp., hujus S. Patris verba esse aliquatenus emollienda, ut nihi aliud significare voluerit, quam Adamum in gratia, & cum voluntate bona a Deo creatum, jam habuisse suum liberum arbitrium conversum ad Deum; non itaque divino adjutorio indigebat, nisi ut melior fieret; & perficeretur. Nos autem, qui nascimur natura filii iræ, & a Deo aversi, gratia Dei indigemus, qua liberum nostrum arbitrium incipiat converti ad Deum.

457. Obj. secundo. S. Thomas 1. 2. qu. 109. art. 2. „ In statu, inquit, naturæ integræ, quantum ad sufficientiam operativæ virtutis poterat homo per sua naturalia velle & operari bonum suæ naturæ proportionatum, quale est bonum virtutis acquisitæ “. Et in art. 5. adhuc expressius, quærens, an homo possit diligere Deum super omnia *ex solis naturalibus sine gratia*, resolvit *negative* de homine in statu naturæ lapsæ, *affirmative* autem de homine in statu naturæ integræ.

458. Resp., Angelicum Doctorem in utroque loco nostram, & communem sententiam luculentissime confirmare. In art. enim 2. quærit, utrum homo possit velle, & facere bonum absque gratia? Postquam autem utrumque statum naturæ integræ & lapsæ distinxisset, ita respondit: „ Secundo, dum utrumque statum natura humana indiget auxilio divino, ad faciendum, vel volendum quodcumque bonum, sicut primo movente. Sed in statu naturæ integræ quantum ad sufficientiam operativæ virtutis poterat homo per sua naturalia velle, & operari bonum suæ naturæ proportionatum, quale est bonum virtutis acquisitæ, non autem bonum superexcedens, quale est bonum virtutis infusæ “. Ac demum ita concludit. *Sic igitur virtute gratuita &c.* Vide supr. num. 424. Idemque docet in art. 5., prout explicavius sup. num. 425.

ART. II.

Demonstratur necessitas gratiæ per se efficaciæ, & prædeterminantis ad volendum, & faciendum bonum supernaturale, etiam in statu naturæ innocentis (a).

439. Probatur autem hæc propositio iis ipsis argumentis, quibus supra contra Molinianos una cum Augustinianæ Scholæ Theologis usi sumus, ad demonstrandam gratiæ per se efficaciæ, prædeterminantis necessitatem in statu naturæ corruptæ. Et primum quidem invictissimum argumentum suppeditant ea Apostoli verba Rom. XI. 56. *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia*: tum 1. ad Corinth. IV. 7.: *Quis te discernit? Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Si autem ponamus, Angelos non habuisse, nisi gratiam sufficientem, quam per liberum voluntatis consensum redderent efficacem, manifestum est, eos, qui in veritate steterunt, non fuisse discretos per gratiam, quæ eadem in utrisque erat, sed seipsos ab aliis cadentibus discrevisse per solum liberi arbitrii gratiæ sufficienti consensum, quem a seipsis habuissent, non acceptum a Deo, & de quo proinde in seipsis, & non in Domino gloriari potuissent. Certe Deus gratiam versatilem, & sufficientem illis donans, non nisi potentiam bene operandi contulisset: illi autem gratiam suo consensu efficacem reddentes, potentiam bene operandi sibi a Deo collatam nativis suis viribus redulxissent ad actum: aliquid ergo habuissent non acceptum a Deo, quo se discrevisse a malis Angelis, qui potentiam bene operandi per eandem gratiam sufficientem collatam sua socordia inutilem reddidissent. Vide, quæ de hoc argumento contra Molinistas superius dicta sunt Diss. V. n. 118.

440. Hoc autem invictissimum gratiæ prædeterminantis argumentum, quo una cum Augustinianis in hoc corruptæ naturæ statu nos utimur, valere etiam pro statu naturæ innocentis, vidit perspicacissimus Augustinus. Nam in Ps. XXXII. explicans illam versiculam, *Verbo Domini cæli firmati sunt: Verbo Domini, inquit, cæli (i)lest Angeli solidati sunt. Non a se sibi solidamentum fuerunt, nec ipsi firmitatem propriam sibi tribuerunt: non enim habuerunt aliquid ex se, tamquam supplementum, quod non a Domino perceperint: Spiritu enim oris ejus non pars, sed omnis virtus eorum*. Quæ interpretatio tota innititur illi Apostolico effato: *Quid habes, quod non accepisti?* Et Lib. XII. de Civ. Dei

cap. 9. „ Si autem boni Angeli, inquit, fuerunt „ prius sine bona voluntate, eamque in seipsis, „ Deo non operante, fecerunt, ergo meliores a „ seipsis, quam ab illo, facti sunt. Absit . . . „ Aut si non potuerunt seipsos facere meliores, „ quam eos ille fecerat, quo nemo melius quid- „ quam facit, profecto & bonam voluntatem, qua „ meliores essent, nisi operante a Iustoris Crea- „ toris, habere non possent”. Et quamvis eo lo- „ ci loquatur S. Pater etiam de illa voluntate bona, in qua a Deo creati sunt, scilicet de casto amo- „ re, seu gratia habitumli, manifestissime tamen patet, eum loqui similiter de illa voluntate, qua, ut ipse ait, *ad Deum converterentur, eique magis adherentes essent, ejusque participatione sapienter, beateque viverent*; quæ certe voluntas actualis, quæque non nisi a gratia prædeterminante oriri potuit. Et Sanctus Anselmus Augustini studiosissimus in Lib. *De casu diaboli* cap. 2. illud Apostoli: *Quid habes &c.* etiam Angelis adaptat, dicens: *Angelum, qui stetit in veritate . . . ideo perseverantiam habuisse, quia accepit; & ideo accepisse, quia Deus dedit.*

441. Neque vero audiendi sunt, qui respondent, perseverantiam non esse aliquid bonum, quo homo se faciat meliorem, quia ut docet S. Thomas Lib. III. *Contra Gent.* cap. 155. *perseverare non dicit aliquis, ut hic, & nunc operabile, sed continuationem quandam virtutis usque ad mortem.*

442. Absurdissima est ista responsio, & doctrinæ S. Augustini toto cælo opposita. Ipse enim *De corrupt. & grat.* cap. 6. „ Negare non possumus, „ inquit, etiam perseverantiam in bono, profi- „ cientem usque in finem, magnum esse Dei mu- „ nus, nec esse nisi ab illo de quo scriptum est „ Jac. I. 17. *Omne datum optimum; & omne do- „ num perfectum desursum est, descendens a Pa- „ tre luminum*”. Satis autem imitari non possumus, adduci potuisse contra hanc sententiam verba Sancti Thomæ ex Lib. III. *Contr. Gent.* cap. 155. cujus capituli hic est titulus, *Quod homo indigeat divino auxilio ad perseverandum in bono*; quod Angelicus multis argumentis tam ex sacris litteris, quam ex ratione depromptis invictè demonstrat. Verba autem objecta continent probationem, quod perseverantia excedat vires liberi arbitrii, adeoque a Deo sit petenda. „ Potestas enim liberi arbitrii „ est respectu eorum, quæ sub electione cadunt: „ quod autem eligitur, est aliquid particulare o- „ perabile; particulare autem operabile est, quod „ est hic, & nunc . . . Perseverare non autem „ non dicit aliquis ut hic, & nunc operabile, „ sed continuationem operationis per totum tem- „ pus

(a) Contra recentiores illustrius Augustinianæ Scholæ Theologos, piget, non potuisse me perustrare opus clariss. Patris Pignonii, quod non ita pridem de hac controversia Neapolitanis typis prodidit. Facile tam n. credo, nihil admodum grave in eo contineri, quod abo-
Gazzaniga Theol. Tom. VI.

rum, præcipue autem solertissimi Patris Berti diligentiam ingerit, qui talem suæ sententiæ illustrandæ, ac confirmandæ tantamque operam posuit, ut non paucos, nec ignobiles ad eandem pertraxerit.

„ pus: Iste igitur effectus, qui est perseverare in bono, est supra potestatem liberi arbitrii: *indiget igitur homo ad perseverandum in bono auxilio divinæ gratiæ* “. Quod Angelici doctoris ratiocinium si firum est, ut certe est firmissimum, evidenter demonstrat, etiam Adamum ad perseverandum indignuisse auxilio divinæ gratiæ, non tantum quo perseverari posset, sed quo actu perseveraret (a).

445. Aliud argumentum efficacissimum ad demonstrandum omnipotentem divinæ gratiæ virtutem pro utroque naturæ statu, est illud, quod a Sanctis Augustino, & Thoma repetitur ex supremo dominio Dei in omnes creaturas, & quo supra cap. IV. contra Molinianos feliciter usi sumus, præcipue autem ex creberrimis illis S. Augustini phrasibus, quibus asserit: „ Deum interna, & occultata, mirabili, atque ineffabili potestate operari in cordibus hominum, non solum veras revelationes, sed etiam bonas voluntates (De gratia Christi cap. 24.) ; agere omnipotentem Deum in cordibus hominum etiam motam voluntatis eorum, ut per eos agat, quod per eos agere ipse voluerit (De Grat. & lib. arb. c. 21. Vid. sup. num. 174. & sequ.) “. Quæ quidem de statu naturæ lapsæ dictæ esse concedimus; sed una simul contendimus, hoc firmissimum argumentum pertinere etiam ad statum naturæ innocentis. Quid enim? Amne homo innocens minus a Dei voluntate pendeat? An Dei dominium in omnes suas creaturas minus late patebat, ut aliquid vel minimum posset ab eo subtrahi? An minoris erat efficaciam, ut non posset in homine innocente illud operari, quod operatur in nobis? Sane omnibus bene pensatis contra hoc argumentum nihil prorsus valet statuum distinctio, aut diversitas. Unde etiam perpetua S. Thomæ doctrina est, hominem in utroque statu Dei auxilio prædeterminante indigere. *Quantumcumque*, inquit 1. 2. qu. 109. art. 1. *natura aliqua corporalis, vel spiritualis ponatur perfecta, non potest in suum actum procedere, nisi moveatur a Deo*.

444. Sed clarissime ipsi tradit S. August. non uno in loco. In *Enchiridio* cap. 96. T. VI. „ Neque enim, inquit, ob aliud veraciter vocatur omnipotens (Deus), nisi quoniam quidquid vult potest, nec voluntate cuiuspiam creaturæ voluntatis omnipotentis impeditur effectus. *Et cap. 102. Quantumlibet sint voluntates Angelorum, vel hominum, vel honorum, vel malorum . . . Omnipotentis voluntas semper invicta*

„ est. *Et Lib. XII. De Civ. Dei cap. 27. Quis audeat credere, aut dicere, ut neque Angelus, neque homo caderet, in Dei potestate non fuisset se*”? Tantum profecto est huius argumenti robur, ut possimus dicere cum laud. S. Augustino cap. 96. *Enchiridii*, nisi hoc supremum Dei dominium in omnes creaturas, omnesque nostras actiones credatur, *periclitari ipsum nostræ confessionis initium, quia nos in Deum Patrem omnipotentem credere confitemur*.

445. Tertium ad Molinianum versatilis gratiæ systema evertendum sumpsimus argumentum ex eo; quod Sanctus Augustinus perpetuo ab inscrutabilibus Dei judiciis repetat, quod aliqui convertantur ad bonum, & in bono perseverent, alii vero aut non convertantur omnino, aut in conversione non perseverent; quæ inscrutabilitas nulla esset, si ab hominis voluntate penderet gratiam sufficientem omnibus abunde collatam reddere consensu suo efficacem (Vid. n. 122. seq.). At vero hoc ipsum argumentum valet in Angelis; nulla enim alia ratio reddi potest, quare Deus alios cadere permiserit, alios vero in accepta justitia stare voluerit, nisi profundissima, & inscrutabilis divinorum judiciorum abyssus. Nam S. Augustinus Lib. XI. *De Gen. ad litteram* cap. 10. de malis Angelis loquens, „ Posset, inquit, etiam ipsorum voluntatem in bonum convertere, quoniam omnipotens est. Posset plane. Cur ergo non fecit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipsum est; debemus enim non plus sapere, quam oportet sapere “. Unde etiam S. Gregorius Papa Augustinianæ doctrinæ retinentissimus Lib. XV. *Moralium* cap. 52. ut probet *Omnipotentis Dei judicia super nos valde occulta esse, & injusta non esse*, proponit exemplum Angelorum, inquit: „ Omnipotens enim Deus Angelorum merito discernens, alios in æterna luce sine lapsu permanere constituit, alios sponte lapsos a statu suæ celsitudinis in æternæ damnationis ultione prostravit. Nobiscum igitur injuste nihil agit, qui & subtiliorem nobis naturam iuste judicabit “. Ubi nemo non videt, sanctum hunc Pontificem argumentum sumere a majore ad minus; scilicet ab Angelis in natura innocente ad nos in natura lapsa.

446. Quartum argumentum urgeri solet contra Molinistas pro demonstranda necessitate gratiæ efficacis ex precibus, quibus a Deo jugiter adiutorium postulamus ad bonum volendum, & operandum; quæ preces inutiles, immo irrisoriæ essent.

(a) Doctissimus P. Laur. Berti Lib. XII. *De Theolog. discipl.* c. 8. „ Gratiam prævocentem, inquit, etiam in statu innocentis naturæ admittimus, & sine ea fatemur non fuisse bonam voluntatem Angelorum; sed negamus, in hac bona voluntate perseverasse gratia efficaciter prædeterminante excitatos “. At vero si ad primam bonam voluntatem habendam necessaria erat gratia efficaciter prædeterminans, ut strenuus illic

Augustiniani systematis propugnator videtur concedere, non apparet, quomodo eadem gratia prædeterminans non fuerit necessaria ad subsequentes bonas voluntates, ut in justitia accepta perseverarent; seu ad singulos actus bonos. Sed hac de re legendum omnino consulo P. Nicol. Aug. Chignoli *De gratia* P. II. Prælect. XV. ubi plura acute observat a cl. Bertio incohærenter prolata.

si: solâ sufficeret gratia versatilis, quam efficacem reddere pro imata nostra libertate possemus. Nam quid stultius, ait Augustinus *De natura, & gratia* cap. 18. quam orare, ut facias, quod in potestate habes? (Vide dicta n. 120.) At vero hoc ipsum argumentum luculenter demonstrat, Angelos, & Adamum orare Deum non debuisse, nec potuisse ad perseverantiam consequendum. Quid enim petere debuissent? Gratiam sufficientem, qua perseverare possent? At istam jam habebant. Bonum ejusdem gratiæ, & potentiæ usum? At iste non a gratia, sed a solo voluntatis consensu, & nutu expectandum erat. Nullam ergo Adam, & Angeli orandi necessitatem, aut occasionem habebant; ejusque preces irrisoriæ fuissent. S. Thomas autem I. P. qu. 94. art. 4. ad 5. Adamum recte culpât, quia in tentatione *al divinum auxilium recursum non habuit*. Et qu. 15. *De veritate*, art. 6. ad 15. de Adamo inquit: „ In statu, „ quo peccavit, divinum ei auxilium non defuis- „ set, ne seduceretur, si ad Deum se convertis- „ set; quod quia non fecit, in peccatum, & se- „ ductionem cecidit ”.

447. Hanc doctrinam Angelicus ex veterum Patrum traditione hauserat, apud quos nihil frequentius invenitur, quam commendatio orationis, ad uberiora & fortiora divini gratiæ auxilia impetranda; quod quia protoparentes nostri neglexerunt, in peccatum labi permissi sunt. Audiatur S. Celsus I. Augustini studiosissimus, & contra ejus obtretractores defensor egregius: „ Illa primæ con- „ ditionis integritas, ait in *Lib. adv. Pelagianam* „ hæresim, dum ita de se fidit, tanquam ipso, „ qui condiderat, non egeret, nec de perceptis ag- „ git gratias, quod nusquam fecisse memoratur, „ nec de conservandis, quæ sumpsit, poscit au- „ xilium, nec ad eum etiam pulsata tentatoris ac- „ cessu devota recurrit, & consulit, sæpè se cred- „ dit inter prospera voluntati, facile sine præsi- „ dio Creatoris patuit insidiis deceptoris, & in præ- „ varicationem tracta consequenter illiciti, condi- „ tionem præfixæ mortis invenit. *Et iterum de* „ *ipsis primis hominibus sublit*: Dum sua nimium „ felicitate confidunt, tantam Dei gratiam in va- „ cuum recipientes, non orando, quod utique nus-

„ quam fecisse referuntur, nec de perceptis gra- „ tiis referendo, nec ut eadem intemerata dura- „ rent, suppliciter implorando, incolumes cou- „ stare nequiverunt ”.

448. Sunt & alia similia argumenta ducta ex iis inconcussis principiis, quibus nos ex S. Augustini, & Illustris Augustiniani Scholæ doctrina novus Molinistarum opiniones in hæc materia oppugnabimus, & quæ si aliquid valent, ut certe plurimum valent, invicte probant, etiam in statu naturæ integræ fuisse necessariam ad bonum volendum, & faciendum gratiam victricem, & præterminantem. Et si quæ nobis Augustiniani ad ea declinanda respondent, aliquid roboris haberent, facile possent etiam a Molinistis adoptari, ut reipsa adoptantur, ad gratiam versatilem, scientiamque mediam tendam (a).

449. Prob. quinto nostra sententia insigni testimonio S. Aug. ex lib. 12. *De Civ. Dei* c. 9. T. VII. ubi postquam demonstravit, Angelos bonam voluntatem „ Nominis operante adjutorio Creatoris „ habere potuisse, quia non potuerunt seipsos fa- „ cere meliores, quam Deus fecerat, *ita per- „ git*. Sine bona voluntate, hoc est Dei amore, „ nunquam sanctos Angelos fuisse credendum est. „ Isti autem, qui cum boni creati essent, tamen „ mali sunt mala propria voluntate ... aut maiorem „ acceperunt amoris divini gratiam, quam illi, „ qui in eadem perstiterunt; aut si utriusque boni „ æqualiter creati sunt, istis mala voluntate ca- „ dentibus, illis amplius adjuti ad eam beatitudinis plenitudinem, unde se nunquam ceciduros „ certissimi fierent, pervenerunt.” In laudatis ver- „ bis plusquam manifestum est primo, S. Doctorem causam quidem lapsus Angelorum repetisse a propria eorum mala voluntate, non autem ex opposito repetisse a bonæ aliorum voluntate, quod in gratia perseveraverint; quod dicunt Adversarii nostri, putantes eandem gratiam sufficientem fuisse omnibus a Deo collatam, quam aliqui proprio nutu efficacem, alii vero mala sua voluntate effectu vacanam reddiderint: secundo expresse dicere, Angelos bonos *amplius adjutos* ad beatitudinis plenitudinem pervenisse. Quid autem fuit, aut esse potuit hoc *amplius adjutorium*, nisi gratia efficax &

(a) Corn. Jansenius, qui ita Molinistarum gratiam versatilem in hoc corruptæ naturæ statu insectatus est ne a recto veritatis tramite exorbitaverit, quando agitur de statu naturæ innocentiæ, ad eorum castra con- migrat; & quando firmissima, & inconcussa S. Augustini principia ei opponuntur, Molinistarum auctoritate tanquam adamantino scuto se tectum putat. Non pigeat unum hujus metamorphoseos exemplum speciminis loco apponere. *De gratia primi hominis, & Angelorum* c. 19. cum sibi opposuisset, merita Angelorum, & hominum non esse dona Dei, si gratia non sic influat in liberum arbitrium, ut faciat ipsum facere, & illud ad opus inchoandum hic, & nunc determinet, ita fidenter respondet: *Negat hoc Molina, negat Lessius, ne-*

gat Vasquez, negat Suarez, & alii non pauci de infirmissimo voluntatis arbitrio; ut non sit mirum, si hoc negat & Augustinus (prout scilicet male putavit ipse Jansenius) *de fortissimo arbitrio innocentium. Non indignantur, obsecro, si ante lapsum hoc gratiæ Augustinus neget, quod post lapsum recantationes differantur.* Et ita prospicitur, Molinistarum doctrina utens ad enolandas gravissimas, quæ ipsius systemati opponuntur, difficultates. Possemus plura exempla in hanc rem adducere, ubi sermo est de divini præsentia, de efficacia divini voluntatis, & providentiæ, de prædestinatione ad gloriam &c. in omnibus enim istis punctis instar Penelopis telam ipse suam retexere cogitur.

& prædeterminans, qualem Thomistæ agnoscunt? (a).

450. Porro Adversarii mire se torquent, ut tam luculenti testimonii vim declinent (b). Sed communiter, post Jansenium dicunt, hoc amplius adjutorium nihil fuisse aliud, quam lumen gloriæ, aut certam æternæ beatitudinis notitiam, ut autem hanc suam interpretationem aliquo fundamento suffulcrant, observant, S. Augustinum post laudata a nobis verba ita subjungere: *Sicut jam etiam in libro, quem sequitur iste, tractavimus. Porro in Lib. superiore, nempe XI. cap. 15. apertissime docet, aut Angelos impares fuisse, scilicet in gratia, in qua creati fuerant; aut si pares fuerunt, post istorum ruinam, illis certam scientiam suæ sempiternæ felicitatis accessisse.* Concludant igitur, hoc esse amplius illud adjutorium Angelis bonis a Deo concessum, nempe adjutorium patriæ, non adjutorium vicæ (c).

451. Sed perperam, loquitur enim S. Augustinus de illo adjutorio, quo Angeli adhuc viatores ad æternam beatitudinem pervenerunt; quod majus, vel amplius in Angelis bonis, quam malis fuisse docet. Adjutorium autem, quo Angeli boni pervenerunt ad beatitudinem, non potest esse idem cum beatitudine; nisi absurde dicere velimus, medium, quo pervenitur ad terminum, idem esse cum ipso termino. Duo ergo manifeste distinguit S. Pater, nempe adjutorium majus datum Angelis bonis, & beatitudinis plenitudinem, ad quam beneficio istius adjutorii pervenerunt. Quod autem subdit: *Unde se nunquam casuros certissimi fient*; distinctum habet sensum, ut scilicet duo hic comprehenderit Sanctissimus Doctor, primo Angelos bonos amplius adjutos pervenisse ad beatitudinis plenitudinem, scilicet intuitivam Dei visionem, deinde factos esse certos, eadem beatitudine se nunquam privandos esse; quæ duo Lib. XI. cap. 15. aperte distinguit, dicens, beatitudinem naturæ intellectualis, ex duobus simul conjunctis effici, hoc est, ut & bono incommutabili, quod Deus est, sine ulla molestia perfruatur, & in eo se in æternum esse mansuram, certo sciat.

452. Præterea in laud. c. 9. Libri XII. S. Augustini scopus est aliquod discrimen constituendi inter bonos, & malos Angelos, non ex parte eorum liberi arbitrii, sed ex parte gratiæ; propte-

(a) Legi meretur insignis Commentarius in Libros S. Augustini de Civ. Dei Leonardi Coquæi Augustiniani Instituti; qui hæc S. Doctoris verba adeo clara esse putavit, ut de ejus mente dubitari minime possit.

(b) Aliqui S. Doctorem sententiam mutasse comminiscuntur. Alii Angelos, qui perseverarunt, concedunt fuisse adjutos uberiori gratia, sufficienti tamen, non efficaci. Alii alias hujus clarissimi textus explicationes excogitarunt, a mente remotissimas. Janseniana nostris Adversariis magis arridet. Vid. not. seq.

(c) Ita Jansenius De gratia primi hominis, & Angelorum cap. 18. textum S. Augustini arbitrato suo

rea dicit, Angelos, qui mala propria voluntate mali facti sunt, aut minorem accepisse amoris divini gratiam . . . aut si utrique boni æqualiter creati sunt, istis mala voluntate calentibus, illos amplius adjutos ad beatitudinis plenitudinem pervenisse; antea enim etiam suo modo beati erant, sed non plene; & insuper non eam certitudinem nunquam ab eadem beatitudine excidendi habebant, quam postea habuerunt.

455. Ulterius in Lib. De corrupt. & gratia, ubi hoc argumentum pertractat, cap. 11. perspicue distinguit Angelorum perseverantiam, & hujus perseverantiæ debitam mercedem, tantam scilicet beatitudinis plenitudinem, qua eis certissimum sit, semper se in illa esse mansuros. Et antea cap. 10. comparisonem instituit inter Angelos, & nos, quibus beata sine fine vita promissa est, & æqualitas Angelorum; ex qua promissione certissimus, cum ad illam vitam post judicium venerimus, non inde nos esse lapsuros. Certum est autem, hanc æternæ vitæ securitatem in nobis non esse adjutorium ad illam consequendam: ergo pariter in cap. 9. Lib. XII. De civ. Dei nomine adjutorii amplioris, quo Angeli in bono permanserunt, intelligere non potuit plenitudinem beatitudinis.

454. Denique quid clarius iis verbis eodem c. 10. „ Diabolus, & Angeli ejus, etsi beati erant, antequam caderent (beatitudine scilicet naturali) „ & se in miseriam casuros esse nesciebant, erat „ tamen adhuc, quod eorum adderetur beatitudi- „ ni, si per liberum arbitrium in veritate stetit- „ sent, donec istam summæ beatitudinis plenitudinem, tanquam præmium suæ permansionis „ acciperent, & hoc de se certissime nosset? „ En igitur, quomodo plenitudo, & certitudo æternæ beatitudinis præmium perseverantiæ sit, non adjutorium. Quod etiam repetit De dono persev. cap. 7.

455. Sed dices primo. S. Augustinus De Corrupt. & gratia cap. 12. beatitudinem, quæ cum data fuerit, homo continuo fit beatus, vocat adjutorium quo: ergo &c.

456. Resp. id afferri a S. Doctore in exemplum adjutorii quo; adjutorium est enim, inquit, non solum sine quo non fit, verum etiam quo fit, propter quod datur. Sed longe aliud idem S. Doctor

sic coordinans: „ Ut videlicet Angeli, qui ceciderunt, „ aut in impari divini amoris gratia collocati fuerint, „ per quam fieret, ut alii suæ permansionis ignari, „ alii certi fuerint; vel si in ea pares fuerint, illi sua „ libertate ceciderint, hi permanserint, & in præmium „ istius permansionis amplius adjuti præscientiam nun- „ quam futuri sui casus acceperint. Perverse omnino, & distorte; quomodo enim illud adjutorium amplius proprie appellari potuit præmium permansionis? Cur non potius dicatur permansionis medium, ut ita beatitudinis æternæ certitudo proprie permansionis præmia fuerit?

etor significare voluit in Lib. XII. *De Civ. Dei*, ubi dicit, Angelos amplius adjuutos perventisse ad illam beatitudinis plenitudinem, unde se scirent, non amplius esse casuros.

457. Dices secundo. Etiam si concedatur, S. Augustinum credidisse, majus aliquid gratiæ adjuutorii illis Angelis datum fuisse, qui permanserunt, non inde tamen efficitur, illud adjuutorium fuisse efficaciter prædeterminans; potuit esse majus, sed in linea tantum gratiæ sufficientis, quæ majos, vel minor esse potest.

458. Resp., ex toto contextu S. Augustini apparere, illud amplius adjuutorium fuisse tale, ut ipsi tanquam causæ assignetur discrimen Angelorum, qui steterunt, ab iis, qui mala sua voluntate ceciderunt. At vero si gratia illa fuisset tantum sufficiens, & non prædeterminans, discrimen illud non subsisteret; semper enim a libero arbitrio repeti deberet, quod illud adjuutorio suo effectu non caruisset: tale igitur majus illud adjuutorium esse debuit, ut Angelorum voluntatem inllecteret, atque ad bonum determinaret.

459. Neque demum ea verba præterenda sunt, quibus S. Pater in eodem cap. 9. probat bonam voluntatem, qua (Angeli) meliores essent, nisi operante adjuutorio Creatoris habere non potuissent: & ita concludit: „ Quid aliud ostenditur, nisi, si voluntatem quamlibet bonam, inopem fuisse in solo desiderio remansuram, nisi ille, qui bonam naturam ex nihilo sui capacem fecerat, ex seipso faceret implendq̄ meliorem, prius faciens, excitando avidiorem? ” Apertissime enim S. Augustinus divinæ gratiæ tribuit & pia Angelorum desideria, & eorundem desideriorum adimpletionem, ut nihil penitus boni, quod in Angelis fuit, divinæ gratiæ subtrahatur, juxta illud vulgatissimum ejusdem Augustini effatum *De dono persever.* cap. 15. „ Nos ergo volumus, sed Deus in nobis operatur & velle: nos ergo operamur, sed Deus in nobis operatur & operari pro bona voluntate. Hoc nobis expedit & credere, & dicere: hoc est pius, hoc verum, ut sit humilis, & submissa confessio, & detur totum Deo ”.

460. Aliud luculentissimum S. Augustini testimonium ad comprobendam necessitatem gratiæ prædeterminantis in Adamo innocente habemus in ipsis Lib. *De cantico novo* cap. 8. Tom. VI. (a), ubi inquit: „ Odit Deus, præsumptores de viribus suis. Quid enim valeat liberum arbitrium non adjuutum, in ipso Adam demonstratum est: ad malum sufficit sibi; ad bonum non nisi adjuvetur a Deo Non ergo gloriatur humana natura de se, sed in eo gloriatur, qui fecit se ”.

Nemo, ut arbitror, hæc S. Doctoris verba ita presse sumet, ut dicat, liberum arbitrium Adami peccantis omni prorsus fuisse destitutum gratia, cum docente eodem S. Augustino habuerit auxilium sine quo, seu ut Adversarii volunt *auxilium sufficiens*: deerat ergo Adamo duntaxat auxilium quo, seu efficax, & prædeterminans: ergo S. Pater hoc auxilium efficax necessarium Adamo fuisse arbitratus est, ut in bono perseveraret: & quia illud Adamo defuit, rectissime infert, apparuisse, *quod valeat arbitrium non adjuutum*, non adjuutum, inquam, gratia prædeterminante; gratia enim sufficiente adjuutum erat.

461. Id ipsum repetit S. Doctor aliis in locis, ut in *Serm. XXVI. De verbis Apostoli* inquit: *Hoc modo ergo ostendere voluit homini Deus, quod valeat liberum arbitrium sine Deo* (hoc est sine ejus gratia prædeterminante). *O malum liberum arbitrium sine Deo! Experti sumus, quod valeat sine Deo. Meo miseri facti sumus, quia sine Deo quid valeat, experti sumus.*

462. Quænam etiam fuerit hæc de re S. Augustini mens, haud dubie colligere possumus ex S. Fulgentio, qui in eadem Africana Ecclesia floruit, & qui præsertim in arcauo gratiæ mysterio explicando ab ejusdem vestigiis nunquam recessit. In Lib. II. ad Trasimundum Regem c. 5. loquens de gratiæ virtute: „ Non alia, inquit, stantem Angelum a ruina potuit custodire, nisi illa, quæ lapsum hominem post ruinam potuit reparare. Una est in utroque gratia operata; in hoc ut surgeret, in illo, ne caderet: in illo ne vulnere raretur, in isto, ut sanaretur: ab hoc infirmitatem repulit, illum infirmari non sivit; illius esca, istius medicina ”. Porro non arbitror, Augustinianæ Scholæ Theologos Molinistis concessuros, gratiam, quæ reparat hominem post ruinam, esse solum sufficientem: ergo nobis concedere adiguntur, eandem gratiam, quæ Angelum a ruina custodivit, non fuisse gratiam sufficientem, sed prædestinantem.

465. Totus etiam Augustinianus fuit S. Prudentius sæc. IX. Treceusis Episcopus, qui in Lib. *De Præd.* cap. 4. Jo. Scotum Erigenam de Adamo dicentem quod sola libera voluntate potuisset custodire præceptum, si voluisset, ita refellit: „ Multum a pietate devias. Quantalibet enim excellentia liberi arbitrii creatura rationalis muovere conditoris eminuerit, semper tamen gratia, vel fulcimente, vel solidante, vel recuperante opus habuit; quod est perspicuum in transgressoribus Angelis, qui si eam fulcientem, vel solidantem habuissent, nunquam proculdubio tam graviter

22 ce-

(a) Huoꝝ Librum esse genuinum aliqui dubitant, eo quod neque in Lib. *Retractat.* neque in Possidii *Indiculo* ulla ipsius mentio fit. Patres tamen Maurini enim inter legitimos T. VI. reposuerunt. Etiam Guill. Cave in *Hist. Litter. Scriptorum Ecclesiastic.* eundem inter Opera Sancti Augustini recenset. Quidquid sit, brevis

ille Tractatus doctrinam Augustinianam in hac re continet. Nam S. Pater *Serm. XXVI. De Verbis Apost.* cap. 3. *Hoc ergo modo, inquit, ostendere voluit Deus homini, quid valeat liberum arbitrium sine Deo. O malum liberum arbitrium sine Deo!*

„ cecidissent; quæ quia sanctis Angelis divinitus
 „ impensæ est, ea & certitudinem permanendi, &
 „ securitatem nunquam cadendi percipere merue-
 „ runt ”.

464. Non minus S. Augustini fidelem discipulum se ubique præbuit S. Thomas, cujus proinde doctrina S. Augustini mentem exprimere potest. Præter Angelici testimonia superius allata n. 424. & seq. innumera alia ejusdem generis afferri possunt, quæ assertum in Adamo non necessitatem gratiæ ejuscumque actualis, sed gratiæ prædeterminantis. Ubique enim eandem esse docet gratiæ necessitatem tam in natura innocente, quam in natura lapsa; cum hoc solum discrimine, quod in primo statu gratia est necessaria ratione generali, quia nulla res creata potest in quemcumque actum prodire, nisi *virtute motionis divinæ*; in altero autem statu est necessaria propter duo, scilicet & propter generalem rationem, & insuper ratione speciali propter infirmitatem naturæ, quæ indiget sanari. At vero nemo ex incluyta Augustiniana Schola, ut puto, inficiabitur, S. Thomam in statu naturæ lapsæ post S. Augustinum necessitatem admisisse gratiæ per se efficaci: neque ergo inficiari possunt, hunc egregium S. Augustini interpretem, & perpetuum S. Augustini sectatorem, gratiæ prædeterminantis necessitatem in statu innocentie agnovisse.

465. Reipsa nonnulli ex Adversariis id non inficiantur, & a S. Thoma se hac in parte recedere fatentur. Sed doctissimus P. Berti, qui magni Thomæ Aquinatis præceptiones pluris, quam aliqui faciunt, æstimare se protestatur, ita ipsius mentem explicat: „ ut Deus prævia quadam motione creatam voluntatem flectat, & inclinet ad bonum universaliter, tali etiam impulsu, ut extra ordinem boni nequeat discurrere; voluntatem autem creatam vi hujus præmotionis determinare seipsam per rationem, sive judicium practicum, ad volendum hoc, vel illud bonum, in particulari, quod est bonum aut verum, aut apparens (a) ”. Fatetur autem laudatus ingeniosissimus auctor, hanc explicationem in operibus

solum naturalibus locum habere; *nam in supernaturalibus indiget liberum arbitrium speciali motione*; quæ summi hujus viri ingenua confessio nobis sufficeret in præsentis controversia, in qua tantummodo agitur de operibus supernaturalibus, nisi hæc adderet verba: „ quæ præmotio est atque xilium gratiæ, quæ homini integro dabat posse „ perseverare, nunc vero interdum dat lapsis, ut „ perseverent ”.

466. At vero ubinam, quæso, inveniemus in Angelico Præceptore hanc distinctionem auxilii specialis, seu præmotionis, quæ homini integro det tantum posse perseverare, nunc vero interdum det lapsis, ut perseverent? Ubicumque Angelicus agit de distinctione duplicis status, perpetuo docet, eandem gratiæ motionem fuisse in utroque statu necessariam, totumque discrimen in eo reponit, quod in hoc corruptæ naturæ statu sit necessaria duplici titulo, scilicet ad sanandam naturæ infirmitatem, & insuper *quia nulla res creata potest in actum exire, nisi moveatur a Deo*; in primo autem statu non nisi propter hanc secundam rationem. Merito etiam nobis displicet illa particula *interdum*; saltem si per illam intelligatur, homines lapsos interdum perseverare in bono sine efficaci *Dei* præmotione; quod falsissimum esse, facile & ipsi Adversarii concedent.

467. Atque hæc sunt potissima argumenta, quibus recentiorum Augustinianæ Scholæ Theologorum systema de gratia in statu naturæ innocentis necessaria refellitur. Multo autem plura suppeditabit P. Jac. Hyac. Serry in Opusculo, cui titulus „ Divus Augustinus D. Thomæ ejusque Angelicæ Scholæ secundis curis conciliatus in questione de gratia primi hominis, & Angelorum ” (Tomo VI. Operum edit. Venetæ an. 1770.).

DILUUNTUR OBJECTIONES.

468. Prima, & potissima obiectio petitur ex tribus capitibus 10. 11. & 12. Libri Sancti Augustini *De Correctione, & gratia*, ubi celeberrime ponit, & explicat distinctionem auxilii *sine quo*, &

(a) Hoc erat infelix illud Josephi a Vita systema, quod ubi publica luce innotuit, omnibus veræ Thomisticæ Scholæ sectatoribus summo opere displicuit, & a duobus nostri Ordinis Magistris Generalibus Jc. Bapt. de Marinis, & Jo. Thoma de Roccaberti fuit natalibus tenebris damnatum: cujus rei historia legendi est apud Jac. Hyac. Serry in *Hist. Congr. De Auxiliis* Lib. V. Sect. 3. cap. 11. Vide supra n. 117. Ceterum mirari subit, clariss. P. Berti, cujus ingenium, eruditionem, atque doctrinam nunquam pro meritis laudare poterimus, ad eludenda luculentissima Angelici doctoris testimonia, Lib. IV. *De Theol. Discipl.* cap. 8. vers. finem hac responsione usum fuisse: „ S. Thomas in utroque statu, inquit, indiget hominis auxilio divino, ut ab ipso moveatur ad bene agendum. Audio auxilium gratiæ moventis, non autem prædeterminantis. Secundo loco habet Angelicus: *Homo in statu natu-*

„ *re integræ non indigebat dono gratiæ superaddite naturalibus bonis ad diligendum Deum naturaliter su-*
 „ *per omnia, licet indigeret auxilio Dei ad hoc eum,*
 „ *moventis moventis dixit, non efficaciter præmo-*
 „ *ventis, qualis est gratia sanans, quæ non solum da-*
 „ *tur hominibus, ut perseverare possint, sed ut per-*
 „ *severent. Postremo loco: Nulla, inquit, res creata*
 „ *potest in quemcumque actum prodire, nisi virtute mo-*
 „ *tionis divinæ. Bene habet; inveni rursus nomen mo-*
 „ *tionis universalis, & gratiæ sanantis, & nihil ul-*
 „ *tra* ”: Quasi scilicet Thomistæ illustres Massoulié, Alvarez, Lemos, Reginaldus, alique sexcenti collatis simul Angelici testimonii ad oculum non demonstraverint, S. Doctorem non aliud intellexisse nomine motionis, quam motionem præviam, & physicam, seu præ-

& auxilii quo; quam distinctionem *clavim totius doctrine Augustinianæ* recentiores appellare non dubitant, quasi omnia ea, quæ S. Doctor in diutina illa cum Pelagianis concertatione tanto molimine, tantaque felicitate disputaverat, bene intelligi non potuissent, nisi postremis vitæ suæ annis hanc *clavim* suppeditasset (a). Age vero totam S. Episcopi doctrinam, tribus illis capitulis contentam breviter quidem, quoad fieri poterit, sed accurate exponamus, & diligenter expendamus.

469. Nota est causa scribendi *Librum De correptione & gratia*, ut scilicet responderet euidam Monacho dicenti, si vera esset doctrina S. Augustini de gratiæ necessitate ad volendum, & faciendum bonum: „neminem corripiendum, si Dei præcepta non facit, sed pro illo, ut faciat, tantummodo orandum”: Respondebat autem Sanct. Doctor, utique corripiendos esse peccatores, & simul pro eis orandum, quia ille solus sua gratia præstat, ut correptio sit utilis; quam tamen gratiam justissimus Deus aliquando iis denegat, qui non sunt a massa perditionis æterna prædestinatione discreti. Quam doctrinam S. Augustinus primis novem capitulis mirifice exponit, & operose defendit.

470. Sed postea cap. 10: „Hic exoritur, inquit, alia quæstio, non sane contemnenda, sed in adiutorio Doctri, in cuius manu sunt & nos & sermones nostri, aggreddenda, atque solvenda. Quæritur enim a nobis, quantum attinet ad hoc donum Dei, quod est in bono perseverare usque in finem, quid de ipso primo homine sentiamus, qui certe sine ullo vitio factus est rectus... Huic namque interrogationi facile respondetur, eam perseverantiam non habuisse, quia in eo bono, quo sine vitio fuit, non perseveravit”. Hæc tamen responsione minime contenti Adversarii ita acriter insistebant: „Non ergo (Adam) habuit in illo bono perseverantiam: & si non habuit, non utique accepit... Porro si propterea non habuit, quia, non accepit, quid ipse non peccavit, qui perseverantiam non accepit? Neque enim dici potest, ideo non ac-

cepisse, quia non est discretus a massa perditionis gratiæ largitate. Nondum quippe erat illa in genere humano perditionis massa, autem quam peccasset, ex quo tracta est origo vitata”.

471. Huic acutè interrogationi ita respondet, & quidem non aliqua dubia, vel probabilis opinione, sed ex certa scientia, fidei principiis innixa: „Sane luberrime confitemur, quod rectissime credimus, Deum... sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet, quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium. Denique Angeli quidam, quorum princeps est ille qui dicitur diabolus, per liberum arbitrium a Domino Deo refugæ lacti sunt... Ceteri autem per ipsum liberum arbitrium in veritate steterunt, eamque de suo casu nunquam futuro certissimum scire meruerunt”.

472. Post autem sic pergit totam difficultatem proponere, & enodare: „Quid ergo? Adam non habuit Dei gratiam? Imo vero habuit, magnum, sed disparem”. Et cum multa dixisset de viribus Adami in statu innocentie, & de nostra infirmitate, qua fit, ut *potentiore* gratia indigeamus: *Istam gratiam*, inquit, scilicet potentiorē, non habuit homo primus, qui nunquam vellet esse malus: „Sed sane habuit, in qua si permanere vellet, nunquam malus esset, & sine qua etiam cum libero arbitrio bonus esse non posset. Hæc prima est gratia, quæ data est primo Adam; sed hac potentior est in secundo Adam. Primæ sed enim, qua fit, ut habeat homo iustitiam, si velit: secunda ergo plus potest, qua etiam fit, ut velit”.

473. Ac demum ut clarius inter primam, & secundam gratiam discrimen Augustinus exponeret: *Ipsa adiutoria*, inquit cap. 12. *distinguen la sunt*. „Aliud est adiutorium, sine quo aliquid non fit, & aliud est adiutorium, quo aliquid fit. Nam sine alimentis non possumus vivere, nec tamen cum adfuerint alimenta, is fit, ut vivat, qui mori voluerit: ergo adiutorium alimentorum est, „ si-

(a) Jansenius *De gratia primi hominis* c. 17. S. Augustinus, inquit, in illa altissima, doctissimaque disputatione trium capitulum (10. 11. & 12. *De Corrept. & grat.*) veram, & immobilem basin collocat, cui universa doctrina de gratia Christi Salvatoris incumbit; quam qui non intelligit, ac disputationibus quibuscumque loco suo movere nititur, in plurimarum hallucinationum confusionem incidat, necesse est... Hæc est vera *clavis*, qua aditus in scripta ejus aperiendus est, & sine qua qui ea voluit ingredi, velut cæcus palpabit in meridie, ac tot, tantisque difficultatibus impicabitur, ut, quasi monstris occurrentibus territus, Augustinum tanquam perplexitatibus, imo, ut, quidam auri sunt dicere, mille erroribus refertum aversetur. Ita fidenter Iprensis Episcopus, qui veram Augustini intelligentiam sibi soli reservatum jactare solitus est. Sed dum hæc scriberet, mirum est, hominem minime obtusum non advertisse, quod si Augustinus ante anno

425. vel 427., quo *librum de Corrept. & gratia* in lucem emisit, mortuus fuisset, sequeretur manifeste, quod ea, quæ tribus, & amplius Iustris pro gratia cum Pelagianis decertans, tam multa scripsit, nullo modo intelligere potuissemus, carentes scilicet *clavi*, quæ nobis aditum in ejus scripta aperiret, & *filii*, quod in *labyrintho scriptorum ejus sequeremur*. Huiusmodi Quantum Ecclesiæ dimum, si *librum De Correptione, & gratia*, uno tria illa Capitula 10. 11. & 12. illi non reliquisset! Quam sero S. Doctor suam mentem nobis aperuit! Quanto tempore lectores suos sine *filio* errare voluit in *labyrintho scriptorum suorum*? Et hic est ille Jansenius, qui tot tantisque elogiis Augustini ingenium, eloquentiam, solertiam, acumen, doctrinam extulit, ut eum non solum ceteris Ecclesiæ Patribus, verum etiam ipsius summorum Pontificum oraculis anteponendum putaverit? Vide supra n. 44.

„ sine quo non fit, non quo fit, ut vivamus ... primo itaque homini, qui in eo bono, quo factus fuerat rectus, acceperat posse non peccare, posse non mori, posse ipsum bonum non deserere, datum est adiutorium perseverantiæ, non quo fieret, ut perseveraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseverare non posset. Nunc vero Sanctis in regnum Dei per gratiam Dei prædestinatis, non tale adiutorium perseverantiæ datur, sed tale ut eis perseverantia ipsa daretur; non solum ut sine isto dono perseverantes esse non possint, verum etiam ut per hoc donum non nisi perseverantes sint”. Hinc summa est laudatorum trium capitalorum *De corrept. & gratia*.

474. Porro ex toto hoc Augustinianæ doctrinæ complexu plura inferunt Adversarii, ut ostendant, non fuisse necessariam in natura innocente ad bonum volendum, & operandum, in eoque perseverandum gratiam physice præmoventem, & prædeterminantem. Primo enim S. Pater talem gratiam requirit, qua Adam perseverare posset, *si vellet*; non autem *quia Deus operaretur, ut vellet*; cujusmodi est gratia prædeterminans; inquit enim cap. 12. n. 58. Adamo non defuisse quidem adiutorium, *sine quo non posset perseverare, si vellet*, non tamen tale habuisse, *quo in illo Deus operaretur & velle*. Quod sæpius repetit.

475. Secundo dicit, gratiam in statu naturæ lapsæ esse *potentioorem*, quam fuerit in Adamo; hæc enim conferebat Adamo potentiam bonum operandi, *si vellet*; modo autem Deus nobis dat gratiam, qua fit, ut voluntas reipsa velit; & non solum *posse, quod volumus, verum etiam velle, quod possumus*.

476. Tertio, si Adamo erat necessarium auxilium prædeterminans, quod non aliud est, quam auxilium quo, corrumpit totum discrimen ab Augustino tanto studio excogitatum, & expositum inter utrumque statum naturæ innocentis, & lapsæ. Cujus discriminis iterum meminit S. Pater *De dono persev.* cap. 7. inquit: „ Non est hoc (nempe perseverare) omnino in viribus liberi arbitrii, quales nunc sunt; fuerat in homine, antequam caderet ... post casum autem hominis non nisi ad gratiam suam Deus voluit pertinere, ut homo accedat ad Deum, nec nisi ad gratiam suam Deus voluit pertinere, ut homo non secedat a Deo ”.

477. Quarto corrumpit quoque discrimen, quo S. Doctor distinguit inter *posse, ac velle*; ut nempe ad primum requireretur gratia, ad alterum vero sufficeret liberum arbitrium. *Dederat*, inquit S. Pater, *adiutorium, sine quo non posset permanere, si vellet; ut autem vellet, in ejus libero reliquit arbitrio*.

478. Quinto notanda est antithesis, quam ponit inter malos, bonosque Angelos: *Cadentibus illis per liberum arbitrium, per ipsum liberum arbitrium steterunt ipsi*; quæ antithesis ludicra esset,

si Angeli boni stetissent non per liberum arbitrium solum, sed per gratiam liberum arbitrium prædeterminantem.

479. Sexto admiratur S. Pater divinæ providentiæ consilium, quæ sic *ordinavit Angelorum, & hominum vitam, ut in ea præus ostenderet, quid possit eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, justitiæque judicium* cap. 10. n. 27. Cui admirationi nullus esset locus, si etiam in statu innocentis liberum arbitrium ad bene operandum, & in bono perseverandum debuisset esse gratia prædeterminante suffultum.

480. Septimo oportet præ oculis habere scopum S. Augustini, respondendi scilicet importunæ Monachorum questioni: Si ideo possunt homines juste corripri, etiam si perseverantiam a Deo non accipiant, quia ex culpa sua eam non accipiunt, & quia non sunt a massa damnationis gratiæ largitate discreti, quomodo id ipsum dici possit de Adamo, & de Angelis, qui in corrupta damnationis massa non erant? Cui principali Monachorum objectioni nullatenus S. Pater satisfacit, nisi dicatur ad mentem S. Patris, Adamum, & Angelos non indiguisse gratia prædeterminante ad perseverandum, sed solo libero arbitrio una cum auxilio sufficiente perseverare potuisse, ita ut adiutorium illud *sine quo non* a sola voluntate Adamo penderet, ut esset efficax, vel inefficax; quemadmodum Molinistæ gratiam sufficientem explicant; tunc enim omnis soluta erat quæstio, & sicut Adamo imputabatur ad meritum perseverare, ita vitio & culpæ ei vertebatur, quod non perseveraverit.

481. Atque hoc est palmare & Achilleum Adversariorum argumentum, cui tamen etiam si non possemus ex integro satisfacere, non propterea recedendum esset a nostra sententia, quæ communis fere erat in Scholis ante non multum temporis, quæque tot solidis fulcitur momentis, atque ex firmissimis Ss. Augustini, & Thomæ principiis ita luculenter deducitur, ut tota plane nostra doctrina de necessitate gratiæ per se efficaciæ etiam in statu naturæ lapsæ deserenda sit, si hac in parte Sanct. Doctorem Augustinum Molinistis patrocinari concedamus. Omnia enim fundamenta, quibus nostrum, & Augustinianæ Scholæ systema superstructum est, nutabunt, & corruent, si Adam potuit suis viribus gratiam versatilem, & indifferentem reddere efficacem. Jam enim homo habebit aliquid non acceptum a Deo, quo se meliorem fuerit, & de quo gloriari poterit in seipso, & non in Domino, scilicet suæ voluntatis consensum; nec illum debet jugibus precibus a Deo postulare, aut de eo gratias agere, quem non accepit a Deo. Deus non erit supremus rerum omnium Dominus, & motor, qui operetur in nobis velle, & perficere, & omnia in omnibus. Nec demum ad inscrutabilia judicia Dei pertinebit, quod Adam a justitia, in qua creatus fuerat, infeliciter decidere permissus sit. Et frustra magnus ille gratiæ prædicator Augustinus centies, & mil-

lies ad ora Pelagianorum obstruenda clamasset cum Apostolo: „ O homo, tu quis es, ut respondeas Deo? Quis te discernit? Quid habes, quod non accepisti? Quam inscrutabilia sunt iudicia ejus, & investigabiles viæ ejus! ” Hoc breviter præmonito.

482. Resp. cum S. Thoma fidelissimo S. Augustini assecla, & nobilissimo epus interprete 1. 2. qu. 109. art. 10. ad 5. totum inter utrumque statum ab Augustino positum discrimen in duobus consistere; primo quod Adamo non fuerit collata gratia illa prædeterminans, & ethicæ, quæ Sanctis modo in hac vita ex meritis Jesu Christi sæpe donatur: „ Secundo, quod facilis homo per gratiæ donum perseverare poterat in statu innocentiae, in quo nulla erat rebellio carnis ad spiritum, quam nunc possumus, quando reparatio gratiæ Christi etsi sit inchoata quantum ad mentem, nondum tamen est consummata quantum ad carnem: quod erit in patria, ubi homo non solum perseverare poterit, sed etiam peccare non poterit ”. Idem repetit Angelicus 2. 2. qu. 157. art. 4. ad 2. in utroque loco Sancti Augustini auctoritatem laudans.

483. Eademque responsione usus est Magister Lemos in Congregatione XLIII., seu Disp. V. coram Paulo V. 22. Novemb. 1635. contra P. Ferdin. de Vastida, qui eandem difficultatem proposuerat. Sic autem Lemos S. Augustini mentem exposuit: „ Ibi, quod est attente considerandum, constituit Sanct. Doctor differentiam inter hominem, vel Angelum cum gratia justificante, & inter hominem lapsum cum eadem gratia justificante in hoc, quod Angelus, vel homo in illo primo statu, & ante peccatum habebat naturam integram in suis naturalibus, ita quod non erat rebellio &c. Unde per gratiam justificantem talis erat, quod ad perseverandum non indigebat aliquo alio auxilio gratiæ dante efficaciores, vel majores vires voluntati. At vero homo justificatus in natura corrupta, quia habet rebellionem &c. quæ non tollitur per gratiam justificantem, indiget, ut perseveret, auxilio dante majores, & efficaciores vires. Et ista est differentia, quam S. August. in utroque statu constituit. Non vero negat, hominem, etiam in illo primo statu indiguisse divina motione inveniēte, & applicante ipsum ad operationem; quia ista generalis motio in omni statu, etiam perfectissimo, fuit necessaria ex essentiali subordinatione, quam habet secunda causa, ut moveatur a prima. Quod aperte cum alibi, tum ex presse docet S. Thomas 1. 2. quæst. 109. art. 1. & 2. ”. Ita summus ille doctrinæ Thomisticæ defensor in *Histor. Congregat. ac disputat. De auxiliis divinæ gratiæ* pag. 1148.

484. Hanc esse totum utriusque status differentiam manifeste innuit ipse S. Augustinus *De Corrupt. & grat.* cap. 11. inquit: „ Ille (Adam) non opus habebat eo adjutorio, quod implorant „ *Gazzaniga Theol. Tom. VI.*

„ isti in (Sancti in hac vita); cum dicunt: ” *Videō, aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ &c.* En clare indicata differentia gratiæ in utroque statu, quam S. Thomas apertius constituit. Ulterius in toto illo prolixo loco Sanct. Pater dicit quidem, & sæpe repetit. Adam non habuisse auxilium quo vellet perseverare, sed nullibi dicit, eum tali auxilio non indiguisse, ut reipsa perseveraret; quæ duo admodum diversa sunt; & Adam non habuisse auxilium quo vellet perseverare, nemo nostrum negat; eo tamen non indiguisse solo Molinistæ, & recentiores Augustiniani indicantur. Quod si alicubi subindicit, Adamum non indiguisse auxilium quo vellet perseverare, ea semper adjungit, quæ manifeste ostendunt, eum excludere tantummodo necessitatem gratiæ medicinalis, & sanantis, quæ ad præsentem corruptionis statum tantummodo pertinet. *Ille (Adam) inquit n. 29. in illis bonis Christi morte non egit ... Ille non opus habebat eo adjutorio, quod implorant isti (Sancti in hac vita) dum dicunt: Videō aliam legem in membris meis &c.* Tale est illud adjutorium, quo non egit Adam, quamvis adjutorio prædeterminante, & proprio illius status ad perseverandum indigeret.

485. Dices. Sanct. Augustinus necessitatem gratiæ efficacis, seu auxilium quo, semper repetit ex infirmitate naturæ vitiatæ, nunquam vero a dependentia causæ secundæ a primâ. Unde etiam utriusque status, & duplicis adjutorii discrimen assignat ex eo quod Adam fuerit sanus, liberrimus, & donis cælestibus cumulatus; nos autem sauciati, infirmi, & debiles, ut stare non possumus, nisi Deo adjuvante.

486. Resp. Sanct. Augustinum persæpe, & maxime in eo Libro necessitatem gratiæ victricis repetisse a naturæ nostræ infirmitate, quia hoc magis ad ejus scopum pertinebat contra Pelagianos, eorumque reliquias, qui gratiæ necessitatem ex eo negabant, quia natura, ut ipsi putabant, sana est, hæc indiget Medico. Sed non raro agnovit S. Doctor, & magnifice prædicavit etiam supremum illud dominium, quo Deus omnia sibi subjicit in cælo, & in terra, & homines facit de volentibus volentes; atque in ipsorum voluntatibus quod vult & cum vult, operatur. Et ne discedamus ab hoc ipso Libro *De Corrupt. & gratia*, ex quo maxime triumphant adversarij: *Cui (Deo), inquit c. 14. volenti saltem facere nullum hominum resistit arbitrium.* „ Sic enim velle, seu nolle in volentis, aut nolentis est potestate, ut divinam voluntatem non impediatur, nec superet potestatem. *Et postea.* Non est itaque dubitandum, „ voluntati Dei ... humanas voluntates non posse resistere, quo minus faciat ipse, quod vult; „ quantoquidem etiam de ipsis hominum voluntatibus quod vult, cum vult, facit ”. Et afferens exemplum Saulis, cui voluit Deus regnum dare, quod tamen non fecit: „ nisi per ipsorum „ hominum voluntates, sine dubio habens huma-

„ norum cordium, quo placeret, inclinandum
 „ omnipotentissimam potestatem”. Postea explicat
 modum, quo Deus Israelitarum voluntates movit
 ad Saulem sibi in Regem eligendum: „ Intus e-
 „ git, corda tenuit, corda movit, eosque volun-
 „ tatibus eorum, quas ipse in illis operatus est,
 „ traxit”. Hic nulla est medicinalis sanationis
 mentio: sola efficacia divinæ voluntatis exprimitur,
 qua Deus supremum eorum dominium in nostras vol-
 untates exercet. Quamquam igitur S. P. Augustinus
 sæpius commemorat vulnera nobis per peccatum
 originale infligita, iisque sanandis gratiam po-
 tentiorem necessariam esse rectissime inferat, non
 tamen propterea negavit, vel ignoravit, eandem
 gratiam prædeterminantem esse necessariam etiam
 ex alio capite, nempe ex essentiali rei cuiuslibet
 Deo primo motore dependentis; unde illud ipsius
 Sancti Doctoris effatum Lib. III. *De Trin.* c. 4.
*Voluntas Dei est prima, & summa causa om-
 nium corporalium specierum, atque motionum.*
 Vide sup. n. 444. Sed tempus est, ut objectiones
 supra n. 474. & seq. propositas diluamus.

487. Primæ difficultati sic respondemus, illam
 conditionalem *si vellet* ad mentem S. Augustini,
 & juxta perpetuam ipsius doctrinam intelligendam
 esse *si vellet, voluntate præparata per gratiam*,
 non voluntate nuda, & sine auxilio gratiæ præde-
 terminantis. Sexcentis in locis etiam de statu na-
 turæ lapsæ loquens id S. Doctor repetit, non posse,
si volumus, bene operari, & in bono perse-
 verare. Et ne longius abeamus, in hoc ipso Li-
 bro *De Corrupt. & grat.* c. 7. n. 11. *Potest dici,*
inquit, homo, in eo quod audieras & tenueras,
in eo perseverares, si velles. Intelligit ne id Au-
 gustinus per exclusionem gratiæ, quæ operatur &
 velle? Absit. Plurima hujus rei documenta præ-
 sto essent; sed illud sufficiat, quod habet in Lib.
 I. *Retractat.* ubi cap. 10. explicans, quod sæpe
 dixerat, homines posse bonum agere, *si velint*,
non existiment, inquit, *Pelagiani secundum eos*
esse dictum. „ Verum est omnino, omnes homi-
 „ nes hoc posse, si velint. Sed præparatur vo-
 „ luntas a Domino, & tantum augetur munere
 „ charitatis, ut possint”; potentia scilicet conjun-
 cta cum actu. Quidni eodem sensu ea explicen-
 tur, quæ S. Doctor de statu innocentis sæpius re-
 petit? Nempe Adamum potuisse perseverare in bo-
 no, *si voluisset*, scilicet *voluntate præparata per*
gratiam.

488. Quod si urgeant adversarii, S. Augustinum
 aperte docere, & sæpius repetere, Adamo non fuisse
 a Deo datum adjutorium, *quo vellet* perseve-
 rare, respondemus, id nos libenter concedere; ut
 enim inquit S. Doctor num. 52. *non habuit velle,*
quod posset; nam si habuisset, perseverasset. Sed
 hic non vertitur quæstionis præsentis cardo, ubi
 solum controversatur, an tali adjutorio *quo*, sed
 gratia prædeterminante indignerit Adam ad perse-
 verandum? S. Augustinus autem dicit quidem, A-
 damum tale auxilium non habuisse, sed non di-

cit, eo non indiguisse. Imo aperte oppositam docet
 in Lib. XII. *De Civ. Dei* cap. 9. ubi inquit,
*voluntatem (Angelorum) quamlibet bonam ino-
 pem fuisse in solo desiderio remansuram, nisi*
ille, qui bonam naturam ex nihilo sui capacem
fecerat, ex seipso faceret implendo meliorem,
prius faciens exciando avidiorem. Quemadmo-
 dum ergo gratia prædeterminans produxit in An-
 gelis bonam voluntatem, ita etiam necessaria erat
 ad pia desideria in ipsis excitanda.

489. Secunda difficultas facile evanescit ex di-
 ctis. Certe enim gratia est *potentior* in natura la-
 psa, quam fuerit in natura innocente; quia in hoc
 statu ad bonum operandum indigemus gratia du-
 plici ex capite, tum ratione generali, quia nulla
 natura quantumcumque perfecta potest in suum ac-
 tum exire, nisi moveatur a Deo, tum etiam ra-
 tione speciali, propter rebellem concupiscentiam,
 quæ salutaribus divinæ gratiæ motibus renitendo
 resistit; majori igitur vi, ac potentiore gratia nos
 indigemus. Ulterius verissimam est, Adamo non
 fuisse illud adjutorium collatum, quod in ipso o-
 pereretur & velle; quia non habuit adjutorium
quo, seu prædeterminans; si enim illud habuis-
 set, utique perseverasset in bono. Sanctis autem
 prædestinatis abundantiore, & potentiore gratia sub-
 venit Deus, *operans in ipsis & velle, & operari*
 pro bona voluntate. Habuerunt tamen illud ad-
 jutorium *quo* Angeli boni; eoque amplius adjuti ad
 æternam beatitudinem pervenerunt. V. sup. n. 449.

490. Ad tertiam resp. optime distingui adjuto-
 rium naturæ innocentis, ab adjutorio naturæ la-
 psæ, tum quia in Adamo non fuit nisi auxilium
sine quo; non autem fuit auxilium *quo*; quod in
 natura lapsa sæpe a Deo misericorditer confertur;
 tum etiam quia in natura corrupta opus est auxi-
 lio *quo*, non solum prædeterminante & applicante
 potentiam ad actum, sed etiam sanante, & per-
 duellis concupiscentiæ motus vincente; quo auxi-
 lio sanante, & concupiscentiam vincente Adam
 innocens non indigebat. Hoc discrimen etiam S.
 Augustinus ibidem c. 12. aperte memorat, dicens,
*majorem libertatem (seu gratiam, qua Filius ho-
 miuis nos liberat)*, necessariam esse adversus tot,
 „ & tantas tentationes, quæ in paradiso non fue-
 „ runt ... ut cum omnibus amoribus, terroribus,
 „ erroribus suis vincatur hic mundus”. En, quan-
 tum differat unus status ab alio. Errant autem,
 qui totum inter geminos status discrimen in eo re-
 ponunt, quod in primo non fuerit necessarium,
 nisi auxilium *sine quo non*; unde etiam hoc auxi-
 lium appellat proprium, & characteristicum
 status naturæ innocentis. Errant inquam, & val-
 de recedunt a mente Sancti Augustini, qui de hoc
 auxilio dicit: „ Nunc autem quibus deest *tale* ad-
 „ jutorium, jam pœna peccati est, quibus autem
 „ datur, secundum gratiam datur, non secundum
 „ meritum”. Datur igitur *tale adjutorium* etiam
 in natura lapsa: non ergo est proprium, & cha-
 racteristicum naturæ innocentis.

491. Ad quartum dico, hoc argumentum nimis probare; si quid enim valet, id valet etiam, ut dicamus, ita *velle* in bono perseverare fuisse in potestate liberi arbitrii Adami, ut nulla ad id opus haberet gratia, non solum efficaci, sed neque sufficiente, atque adjuvante. Ad *posse* enim indigebat Adam adjutorio. *sine quo non*, seu sufficiente; ergo si hoc adjutorio non indigebat Adam ad *velle*, quia *velle* erat in ipsius arbitrii potestate, sequitur, eum ad *velle* nullo prorsus indiguisse adjutorio; quod Pelagianum foret. Ne igitur in hunc absurdum labamur errorem, aliter sunt explicanda verba S. Augustini, hoc modo.

492. Discrimen inter *posse*, & *velle* in hoc situm erat, ut *posse in bono perseverare* non a voluntate Adami, sed a sola Dei gratia penderet, qui eum in iustitia creaverat, eique ad perseverandum sufficientes vires contulerat. Hoc *posse* solius Dei donum fuit, non Adami meritum, nec opus. Contra vero *velle in bono perseverare* positum erat in potestate Adami, ut pro arbitrio suo vellet perseverare, vel nollet: ita tamen, ut nolle perseverare dimittat ab Adami arbitrio penderet, *quod ad malum sufficit*: *velle* autem perseverare penderet etiam ab eisdem Adami arbitrio, non tamen nudo, suisque solis viribus pollenti, sed gratia Dei corroborato, quæ in eo operaretur ipsum *velle*; quia *liberum arbitrium*, ut loquitur ipse S. Augustinus ibid. cap. 11. *ad malum sufficit, ad bonum autem parum est, nisi adjuvetur ab omnipotenti bono*. Vide super. dicta de gratiæ necessitate n. 426.

493. Ad quintum resp. illam antithesim inter Angelos cadentes per liberum arbitrium, & alios stantes per ipsum liberum arbitrium restringendam esse ad causam immediatam perseverantiæ, vel lapsus, non extendendam ad causam totalem ex utraque parte; alias sequeretur, Angelos stetes per solum liberum arbitrium, sine ulla gratia adjuvante, sicut per solum liberum arbitrium alii ceciderunt; quod manifeste repugnat principio mox allegato S. Doctoris: *Liberum arbitrium ad malum sufficit &c.* Similes locutiones S. Augustini habemus etiam de statu naturæ lapsæ, in quo tamen non dubitant doctissimi nostri adversarii, necessariam esse gratiam victricem, qua liberum arbitrium ad bonum volendum, & operandum determinetur. Unum afferamus ex Lib. XII. *De Civ. Dei* cap. 6. (quo abuti solitos Molinistas supra observavimus n. 147.) ubi duorum adolescentium exemplo allato, *si eadem tentatione*, inquit, „ am- „ bo tententur, & unus eiq. cedat, alter idem, quod „ fuerat, perseveret; quid aliud apparet, nisi u- „ num voluisse, alterum noluisse a castitate defi- „ cere? Ceterum Angelos, qui steterunt, fuisse *amplius adjuutos* supra observavimus n. 449. seq.

494. Sexta obiectio facile diluitur ex iis, quæ dicta sunt; nempe ostensum fuisse in Adamo, Angelisque cadentibus, quid liberum arbitrium etiam sanum, & integrum suis viribus possit, cum non

adjuvatur a gratia prædeterminante, scilicet ad *malum sibi sufficere*; post autem Deum voluisse ostendere, quid valeat gratia etiam in homine infirmo; unde inquit Sanct. Pater cap. 12. num. 38. „ Subventum est igitur infirmitati humane, ut „ divina gratia indeclinabiliter, & insuperabiliter „ ageretur; & ideo quamvis infirma, non tamen „ deficeret, neque adversitate aliqua viveretur ... „ Fortissimo quippe dimisit, atque permisit face- „ re, quod vellet: infirmis servavit, ut ipso do- „ nante invictissime quod bonum est, vellent; & „ hoc deserere invictissime nollent”. Hanc divinæ ordinationis sapientiam admirabatur S. Augustinus, eandemque debemus nos pariter admirari, & inde salubriter inferre, totam nostram spem, & fiduciam esse in efficacia divinæ gratiæ reponendam, non autem in nostro arbitrio, quod non nisi ad malum sibi sufficit, nisi a Deo efficaciter adjuvetur ad bonum.

495. Ad septimum resp. Sanct. Augustinum propositam sibi difficultatem non callide dissimulasse, sed solvisse, sin minus quantum humana curiositas exposcebat; saltem quantum solvi poterat; & sufficiebat ad excitatam Adrumetinorum querimoniam pacandam. Cum enim Augustino nunciatum esset, quemdam dixisse, *neminem esse corripendum, si Dei præcepta non facit, sed pro illo, ut faciat, tantummodo orandum*, librum scripsit *De correptione, & gratia*, in quo postquam ea, quæ in alio libro *De gratia, & libero arbitrio* pro gratiæ efficacis necessitate disputaverat, iterum confirmasset, respondet objectioni illius Monachi, ostendens, & corripendum esse eum, qui peccat, & simul Deum orandum, ut correptio sit utilis; quod faciebat Apostolus scribens ad Corinthios 2. epist. XIII. *Oramus ad Deum, ne qui faciatis mali, & postea monebat, docebat, hortabatur, increpabat*, sciens, *hæc omnia non valere nisi (Dens) eum pro illis exaudiret orantem*. Et rursus iis, qui dicebant: „ Præcipiant tantum- „ modo nobis, quid facere debeamus, qui nobis „ præsumt, & ut faciamus, orent pro nobis, non „ autem nos corripiant, & arguant, si non fece- „ rimus, ita respondet Augustinus: Immo omnia „ fiant, quoniam Doctores Ecclesiarum Apostoli „ omnia faciebant, & præcipiebant, quæ fierent, „ & corripiebant, si non fierent, & orabant, ut „ fierent”. Et sic auctoritate & exemplo Apostolorum vanam objectionem exulabat, semper repetens, tunc solum correptionem esse salubrem, quando *strepitu correptionis forinsecus insonante, ac flagellante, Deus in illo intrinsecus occulta inspiratione operatur & velle* cap. 6. n. 9. quod sæpius inculcat, ne utilitas correptionis aliunde repeteretur, quam a gratia Dei prædeterminante voluntatem.

496. Hac posita inconcussa Ecclesiæ Catholice doctrina statim quæstio exoritur, cur hanc gratiam utilis correptionis, imo perseverantiæ usque in finem Deus omnibus non largiatur; cui quæstioni se- mel.

mel, iteram, tertio respondet, *judicia Dei justa, & alta esse, ut nec vituperari possint, nec penetrari* (a). Causam tamen aliquam hujus diversitatis addebat S. Doctor, nempe æternam, & gratuitam electionem ad gloriam; in solis enim Prædestinatis correptio certe utilis est, quibus omnia cooperantur ad bonum; & sic cap. 9. concludit: „ Nemo ergo dicat, non esse corripiendam, qui „ exorbitat de via justa, sed ei reditum, & perseverantiam a Domino tantum esse poscendum: „ nemo prudens, & fidelis hoc dicat: *si enim secundum propositum vocatus est iste*, procul dubio illi, etiam quod corripitur, Deus cooperatur in bonum. *Utrum autem ita sit vocatus, quoniam qui corripit, nescit, faciat ipse cum charitate, quod scit esse faciendum ...* facturo Deo aut misericordiam, aut judicium: misericordiam quidem, *si a massa perditionis ille, qui corripitur, gratiæ largitate discretus est ...* judicium vero, si in illis est damnatus, in his non est prædestinatus”. Quis non videat, hactenus solutam esse cumulatissime quæstionem illam principalem, quæ scribendi hujus libri fuit tota causa, scilicet corripiendos esse, qui male agunt, etiamsi ut correptio sit salubris, a gratuita Dei gratia dependeat?

497. Sed hæc verissima, & saluberrima Augustini doctrina occasionem dedit alteri quæstioni, *quid de primo homine sentiendum, ... cui tam necessarium Dei donum (scilicet perseverantiæ) defuit? ... Neque enim dici potest, ideo non accepisse, quia non est discretus a massa perditionis gratiæ largitate. Nondum quippe erat illa in genere humano perditionis massa, antequam peccasset, ex quo tracta est origo vitiatæ.*

498. Huic quæstioni illico respondet S. Pater, denegatam fuisse Adamo, quemadmodum & Angelis malis, gratiam efficacem perseverandi, ut indiscerneremus, quanta sit hujus gratiæ prædeterminantis necessitas, sine qua nec Adam, nec Angeli perseverarunt. „ Rectissime credimus, inquit, „ Sancti. Pater, Deum ... sic ordinasse Angelorum, & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet, quod posset eorum liberum arbitrium (sine gratia prædeterminante), deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, justitiæque judicium ”.

499. Addimus illud glossema *sine gratia prædeterminante*, quia illud manifeste colligitur ex sequentibus, ubi duplex adjutorium distinguit, alterum *sine quo* nec Angeli, nec Adam perseverare potuissent, alterum *quo* perseverarent; illud er-

go Adam certe habuit; non habuit vero adjutorium, *quo* actu perseveraret; quod proinde aliud esse non potuit, quam gratia efficax, & prædeterminans: voluit ergo Deus nobis ostendere, quanta sit hujus efficacis adjutorii vis, & necessitas ad bene operandum, & in bono perseverandum. Et iterum solutam aliam quæstionem ex priori natam; scilicet, quanquam nec Adam, nec Angeli fuerint in massa perditionis, non fuisse tamen ipsi efficacem, & prædeterminans auxilium concessum, ut ostenderetur, quid posset liberum arbitrium etiam inuito auxilio *sine quo non*, & quid posset efficacis gratiæ beneficium. Quam rationem S. Doctor etiam attulerat in Sermon. XXVI. *De verbis Apostoli* inquit: *Hoc modo &c.* Vid. sup. num. 561.

500. Sed postremo quærebant, quid Adam non perseverando peccavit, qui perseverantiam non accepit? Huic autem ultimæ Adrumetinorum petitioni satisfacit Sanct. Doctor cap. toto 11. dicens, & repetens, Adam habuisse gratiam, qua potuisset perseverare, *si voluisset*, licet non haberit illam gratiam, quæ in ipso operaretur & velle. *Dederat*, inquit S. Pater num. 52. *adjutorium, sine quo in ea* (bona voluntate) *non posset permanere si vellet; ut autem vellet, in ejus libero reliquit arbitrio*. „ Posset ergo permanere, si „ vellet, quia non deerat adjutorium, per quod „ posset, & sine quo non posset perseveranter bonum tenere, quod vellet. Sed quia noluit permanere, profecto ejus culpa est &c.”. Et deinde solutam postremam quæstionem, quare Adam non perseverando peccavit. Eodem modo supra num. 11. iis, qui se excusabant, dicentes: *perseverantiam non accepimus*, jam responderat Augustinus: *Homo in eo quod audieras, & tenueras, in eo perseverares, si velles*. Et sicuti nemo ex Adversariis dicit, in isto loco, ubi de homine lapsus sermo est, Augustinum non agnovisse necessitatem gratiæ efficacis ad volendum; ita ex similitudine, imò eadem plane locutione *Adam perseverare poterat, si voluisset*: ergo recte infero, defuisse quidem Adamo gratiam efficacem, qua vellet perseverare, ea tamen indignisse, ut reipsa vellet perseverare.

501. Et igitur, quomodo importunis Adrumetinorum quæstionibus abunde S. Augustinus satisfecerit. Nempe quærebant primo, cur homines gratiæ auxilio destituti reprehendantur, quod peccant: cum potius pro eis orandum sit, ut gratiam habeant, qua in bono perseverantes non peccent. Resp. Augustinus, utrumque faciendum esse, scilicet

(a) Ingeniosissimus hic S. Pater ad snara corroborandam responsionem etiam ex ordine pure naturali ostendit nos vestigare non posse investigabiles vias Dei. „ Ut enim, „ inquit num. 19. alia innumerabilia taceam, quæ aliis „ dantur, aliis non dantur hominibus a Domino Deo, „ apud quem non est acceptio personarum, nec tribuuntur ista meritis voluntatum, sicut sunt celerit-

„ tates, vires, bonæ valetudines, & pulchritudines corporum, ingenia mirabilia, & multarum artium causas, paces naturæ mentium; vel quæ accedunt extrinsecus, ut est opulentia, nobilitas, honores, & cetera „ hujusmodi, quæ quisque ut habeat, non nisi in Dei „ est potestare &c.”.

licet & ipsos corripiendos, quia peccant, & pro eis orandum, quia utrumque esse faciendum Apostoli & verbis, & exemplo suo docuerunt: secundum quia, cum nos ignoremus, quibusnam futura sit correctio salutaris, omnibus sine discrimine faciendam esse, quamvis non nisi iis profutura, in quibus Deus *intrinsecus, occultis inspiratione* operatur, ut prosit.

502. Altera quæstio multo difficilior movebatur a Monachis, cur Deus non in omnibus *occulta inspiratione* interius operetur, ut externa correctio sit utilis? Huic quæstioni primo respondet S. Doctor, *judicia Dei justa, & alta esse, ut nec vituperari possint, nec penetrari*. Deinde aliam responsionem addit ex profunditate judiciorum divinorum pariter petitam, videlicet Deum occulta inspiratione operari, ut correctio sit salubris in iis, quos æterna sua prædestinatione a massa perditionis deseravit, quibus omnia cooperantur in bonum.

503. Ac tunc exoriebatur tertia quæstio, quomodo hæc doctrina possit adaptari Angelis, vel Adamo, cum nulla tunc esset correptionis, & perditionis massa? Cui quæstioni reponebat acutissimus S. Pater: „ Deum Dominumque rerum omnium, qui creavit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura esse præscivit, & scivit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis bene facere, quam mala esse non sinere, sic ordinasse Angelorum, & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet, quid posset eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, justitiæque iudicium”. Hæc est sublimis illa, & altissima ratio, cui Deus aliquibus Angelis, & Adamo illam gratiam prædeterminantem non contulerit, quæ erat ad perseverandum necessaria.

504. Cui tamen rationi minime acquiescentes illud demum quærebant, quomodo Adam non perseverando peccaverit, cui gratia perseverandi defuit? Quam objectionem non aliter Augustinus refellit, quam solita responsione, qua toties usus erat contra Pelagianos, ac Semipelagianos, scilicet justos non perseverantes culpabiles esse, quia possunt perseverare, *si volunt*, cum justis nunquam desint auxilia, quibus perseverare possint: *Homo, in eo, quod aulicras, & teneras, in eo perseverares, si velles*. Quare autem istis justis auxilia quidem sufficientia Deus tribuat, & non tribuat efficacia, non nisi Deus ipse novit, cujus iudicia sunt imperscrutabilia: unde *De dono persever.* cap. 9. postquam dixisset, *esse inscrutabilia iudicia Dei*, cur ex duobus *impis* unus efficaciter vocetur, alter non, ita subdit: „ Ex duobus autem piis cur huic donetur perseverantia usque in finem, illi non donetur, *inscrutabilia sunt iudicia Dei* ”.

505. Dices primo. Sanct. Augustinus merita statum naturæ innocentis vocat *merita humana*; de quibus etiam Adam gloriari potuisset; inquit enim

cap. 11. n. 52. de vita æterna, „ quæ futura erant, & homini, sicut facta est Angelis sanctis merces meriti. Nunc autem per peccatum perditum bono merito, in his, qui liberantur, factum est donum gratiæ, quæ merces meriti futura erat”. Unde postea infert, homines tunc potuisse de hoc merito gloriari, inquit cap. 12. num. 57: „ Unum de autem non gloriatur omnis caro eorum ipso, nisi de meritis suis? Quæ quidem (*Adam*) potuit habere, sed perdidit”. Contra autem loquitur de statu naturæ lapsæ, & reparatæ, inquit: „ Nec de ipsa perseverantia boni voluit Deus Sanctos suos in viribus suis, sed in ipso gloriari, qui eis non solum dicit adiutorium, quod primo homini dedit, sine quo non possunt perseverare, si velint, sed in eis etiam operatur & velle. *Etiam* De prædestin. Sanct. c. 15. Humana, *inquit*, hic merita conticescant, quæ perierunt per Adam, & regnet, quæ regnat Dei gratia per Jesum Christum ”.

506. Resp., has Sanct. Patris locutiones, & antitheses non esse presse, & in toto verborum rigore accipiendas, alias sequeretur, eum nullam in statu naturæ innocentis gratiæ necessitatem ad merendum agnovisse; cum tamen Lib. XIV. *De Civ. Dei* c. 27. Adamum innocentem sic constitutum fuisse dicat, „ ut si de adiutorio Dei fileret bonus homo, malum angelum vinceret: si autem creatorem, atque adiutorem Deum superbe sibi placendo desereret, vinceretur, *meritum bonum habens in adjuta divinitus voluntate reclusa, malum autem in deserente Deum voluntate perversa. Quis & ipsum filere in adiutorio Dei non quidem posset sine adiutorio Dei*”. Hic S. Augustinus totam rationem meriti in Adamo ex adiutorio Dei repetit; & ita quidem, ut & fiducia in adiutorio Dei a Dei gratia proflueret.

507. Tota ergo S. Doctoris antithesis inter statum naturæ innocentis, & lapsæ in hoc uno debet reponi, quod gratia Angelorum, & hominis innocentis tam & habitualis, quam actualis, quæ est nostri meriti fons, & radix, minorem habuerit rationem doni gratuiti, quam in homine lapsæ; in illis enim erat gratuita ex uno tantum titulo, quia est donum supernaturale naturæ indebitum: in isto est gratuita duplici ex capite, nempe quia naturæ per se est indebita; & ulterius quia propter peccatum homo efficitur hoc dono *positive* indignus, ita ut mereatur omni gratia privari; quanto autem augetur ratio doni gratuiti, tanto diminuitur ratio meriti, & ideo opera nostra bona in statu naturæ lapsæ comparata bonis operibus in statu naturæ innocentis minorem habent rationem meriti. In utroque tamen statu S. Augustinus, imo & tota Ecclesia agnoscit bona nostra merita: quantum non nisi ex divinæ gratiæ adiutorio sobolescant, & in utroque statu vita æterna vocatur & *donum Dei*, & bonorum operum *merces*, in Concilio Tridentinum Sess. VI. cap. 16. docet, „ pro-

ponendam esse vitam æternam, & tanquam gratiam filiis Dei; per Christum Jesum misericorditer promissam, & tanquam mercedem ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus, & meritis fideliter reddendam. Quamquam nihil impedit, quin peculiari quadam ratione in statu naturæ innocentis bona opera vocarentur merita, & vita æterna meritorum merces: quia in illo statu homo perfecte sanus, cui nihil concupiscentialiter resistebat, non indigebat ad bonum volendum, & operandum potentiore illa gratia, quæ modo est necessaria ad sananda naturæ vulnera, vincendamque perduellam concupiscentiam, quæ continuis ictibus nos pulsant, atque ad malum inclinat.

508. Eodemque sensu accipiendâ sunt ea S. Augustini verba *De dono persever.* cap. 7. „Post casum hominis non nisi ad gratiam suam Deus voluit pertinere, ut homo accedat ad eam; neque nisi ad gratiam suam voluit pertinere, ut homo non recedat ab eo”. Nimirum S. Doctor his verbis innuit discrimen inter gratiam Adami & nostram; cum enim Adami vires essent integræ, & inferior appetitus esset rationi subordinatus, ut ratio ipsa subordinata erat Deo, Adami gratia solum applicabat ejus voluntatem ad opus. Res contra accidit in nobis post peccatum; gratia enim primo debet sanare voluntatem, eique pristinas vires restituere, concupiscentiam, & pronitatem ad malum vincendo, saltem respectu illius actus, ad quem gratia datur. Hinc recte Augustinus inferebat, & accedere ad Deum, & ab eo non recedere, totum pertinere ad gratiam; quæ non solum vires ad actionem applicat, sed ipsas vires per peccatum deperditas restituit (a).

509. Dices secundo. S. Doctor *De Corrupt. & grat.* c. 12. apertissime innuit, Adamum, si in statu innocentie perseverasset, potuisse de suis meritis in seipso gloriari; inquit enim n. 57. & seq. „Placuit Deo, quo maxime humanæ superbiam præsumptionis extingueret, ut non gloriatur omnis caro coram ipso, id est omnis homo. Unde autem non gloriatur caro coram ipso, nisi de meritis suis? Quæ quidem, potuit habere, sed perdidit. . . . Hinc est, quod in hoc loco miseriarum . . . virtus in infirmitate perficitur: quæ virtus? nisi ut qui gloriatur, in Domino gloriatur? Ac per hoc nec de ipsa perseverantia boni voluit Deus Sanctos suos in viribus suis, sed in ipso gloriari, qui eis non solum dat adiutorium, quale primo homini dedit, sine quo non possint perseverare, si velint, sed in eis etiam operantur, & velle &c., ac demum concludit. Atque ita homo Dei, non

solum quia misericordiam consecutus est, ut fidelis esset, verum etiam quia fides ipsa non deficit, qui gloriatur, in Domino gloriatur”. Ex quibus verbis manifestissime apparet, Si August. ad solos homines in statu naturæ lapsæ restringere illam Apostoli sententiam: *Qui gloriatur &c.* non autem eam extendere ad Adam, si in justitia perseverasset, neque ad illos Angelos, qui per liberum arbitrium in veritate steterunt.

510. Resp. perperam ex obscuris illis objectis verbis eam consecutionem S. Augustino tribui, quæ cum ipsius sæpius repetita doctrina e diametro pugnat. Quid enim clarius iis verbis, quæ habet *Serm. II. in Psal. LXX. num. 5.* „In altis, cæli sunt, in altis Angeli sunt, Sedes, Dominationes, Potestates: tibi debent, quod juste vivunt, tibi debent, quod beate vivunt. . . . Ne putes, hominem solum pertinere ad gratiam Dei. Quid erat Angelus, antequam fieret? Quid est Angelus, si deserat, qui creavit? Profecto si Angeli, qui in veritate steterunt, totam debent gratiæ Dei, non in seipsis gloriari possunt, sed in solo Deo, a quo totum acceperunt, quod habent. Idem *Lib. XI. de Genes. ad litteram. c. 80. T. III. de Angelis loquens*, hanc inter alias rationem reddit, cur Deus eos creaverit, quos casuros esse præviderat, nempe ut cognoscatur Dei beneficium in iis, qui steterunt, ut notas faceret divitiis gloriæ suæ in vasa misericordie, quæ præparavit in gloriam”. Sic enim qui gloriatur, non nisi in Domino gloriatur, cum cognoscit, non suam, sed illius esse, non solum ut sit, verum etiam ut non nisi ab illo bene sibi sit, a quo habet, ut sit”. Censuit ergo Augustinus, Apostolicam illam sententiam, ut non nisi in Domino gloriamur, etiam ad statum innocentie pertinere, & Angelorum in bono perseverantiam, a Dei gratia prædeterminante, & adjuvante promanasse. Ac demum disertissime in *Lib. De Cantico novo. cap. 8. T. VI. Quid valeat*, inquit, liberum arbitrium non adjutum. (per auxilium quo, seu prædeterminans), in ipso Adam demonstratum est. Ad malum sufficit sibi: ad bonum non, nisi adjuvetur a Deo. . . . Non ergo gloriatur humana natura de se, sed in eo gloriatur, qui fecit se.

511. Neque vero sanctissimus Ecclesiæ Doctor unquam putavit, hoc esse inter geminos illos status discrimen, ut in illo, secus ac in isto, posset homo de sua perseverantia in seipso gloriari, quasi ex solis viribus liberi arbitrii Adam, vel Angelus perseverasset, quomodo enim hæc doctrina conciliaretur cum illo, quod pagina anteceden-

(a) Hinc spectant aliquæ propositiones in Bajo proscriptæ, ut prima: *Nec Angeli, nec primi parentis adhuc integri merita recte vocantur gratia; & tertia: Et bonis Angelis, & primo homini, si in statu illo permansissent usque ad ultimum, vita felicitas esset.*

merces, & non gratia; tum XXXIV. Quesnelli Gratia Adami non producebat, nisi merita humanâ. Imprimi autem, & absurdum esset, has propositiones ex tradito a S. Augustino inter geminos naturæ status discrimine, tanquam consecutiones deducere.

Ve n. 31. dixerat: *Liberum arbitrium ad malum sufficit, ad bonum autem parum est, nisi adjuvetur ab omnipotenti bono?* Totum ergo discrimen in hoc situum est, quod multo minus possit homo gloriari de suis meritis in natura lapsa, quam in natura innocente; quauddoquidem hic opus habet gratia non solum prædeterminante, sed etiam reparante fractas arbitrii vires, sanante infirmitatem nostram, & resistente ingenitis concupiscentiæ motibus.

512. Dices tertio. S. Augustinus Lib. VI. *Operis imperf. cont. Julianum* c. 15. postquam orationis necessitatem ad non faciendum malum commendasset, ita prosequitur: „ Quid si ita esset in „ potestate, quomodo fuit ante peccatum, prius „ quam esset natura humana vitata, non utique „ posceretur orando, sed agendo potius teneretur”. Cui consonans Angelicus Quæst. III. *De malo* art. 1. ad 9. docet, hominem in statu naturæ conditæ, seu innocentis, indiguisse quidem auxilio gratiæ ad merendum, non autem ad peccata vitanda, quia per hoc, quod naturaliter acceperat, poterat stare.

513. Resp. utrumque S. Doctorem esse intelligendum, & explicandum de adjutorio gratiæ sanantis, quo certe non indigebat Adam, cum nulla in eo esset infirmitas; non autem de adjutorio gratiæ prædeterminantis, tum ad bonum faciendum, tum maxime ad tentationes superandas. Pugnabat S. Augustinus eo loci cum Juliano, qui volebat, concupiscentiam carnis adversus spiritum, qualis nunc est, in Adamo fuisse, prius quam peccaret, ad quem Juliani errorem convellendum S. Augustinus præter alia argumenta affert etiam Orationem Dominicam, ubi non solum dicimus, „ *Dimitte nobis debita nostra*, propter mala, quæ fecimus; verum etiam *Ne nos inferas in tentationem*, propter hoc utique, ne mala faciamus, unde & Apostolus dicit, *Orate autem ad Deum, ne quid faciatis mali* 2. Corinth. XIII. 7. ”. Nulla itaque orandi necessitas erat in Adamo, cum neque peccata haberet, ut diceret: *Dimitte nobis debita nostra*; neque internam concupiscentiæ pugnam, ut peteret: *Ne nos inducas in tentationem*. Erat tamen obnoxius tentationibus exterioribus, ad quas vincendas fortiori indigebat Dei adjutorio. Quod mirum non est, non fuisse a S. Augustino in hoc loco commemoratum, ubi totus erat, ut contra Julianam discrimen inter naturam innocentem, & corruptam evinceret.

514. Non absimiliter Sanct. Thomas in loco objecto non consideravit necessitatem adjutorii divini ad vitanda peccata, nisi propter internam illam, quam experimur, perduellis concupiscentiæ pugnam, quæ certe necessitas in statu naturæ integræ nulla erat. En totum S. Doctoris contextum. „ Aliter loquendum est de homine secundo, dum statum naturæ conditæ, & aliter secundum „ statum naturæ corruptæ: quia secundum statum „ naturæ conditæ homo nihil habebat impellens

„ ad malum (scilicet internam concupiscentiæ „ pugnam), licet bonum naturæ non sufficeret „ ad gloriæ consecutionem. Et ideo indigebat auxilio gratiæ ad merendum, non autem indigebat ad peccata vitanda, quia per hoc, quod naturaliter acceperat, poterat stare. Sed in statu naturæ corruptæ habet impellens ad malum (internæ videlicet concupiscentiæ ictus) & ideo „ indiget auxilio gratiæ, ne cadat”. Ceterum in Summa Theologica accuratius locutus est, ut videri potest supra num. 464. & seq. ubi S. Doctor necessitatem gratiæ ad volendum, & ad operandum bonum, atque ad diligendum Deum non solum repetit ex infirmitate naturæ corruptæ, sed etiam ex titulo ipsius dependentiæ a causa prima.

515. Obj. 2. S. Gregorius magnus Lib. V. *Moralium* cap. 28. „ Mire, inquit, omnipotens Deus „ naturam summorum Spirituum bonam, sed intabilem condidit, ut & qui permanere nollent, ruerent, & qui in conditione persisterent, tanto in ea jam dignius; quanto ex arbitrio starent; & eo majoris apud Deum meriti fierent, quo mutabilitatis suæ motum voluntatis statione „ fixissent ”.

516. Resp., hæc verissime dicta esse a magno Gregorio, non seclusa illa gratia prædeterminante, qua Angeli amplius adjuti mutabilitatis suæ motum voluntatis statione fixerunt. Ceterum idem S. Pontifex in eodem opere Lib. XV. c. 52. non nisi ad judicia Dei, quæ occulta sunt, injusta non sunt, spectare dicit, quod „ Omnipotens „ Deus Angelorum merita discernens, alios in æterna luce sine lapsu permanere constituit, alios „ sponte lapsos a statu suæ celsitudinis in æternæ „ damnationis ultione prostravit”. Cui arcano divinorum consiliorum mysterio nullus esset locus, si suminus iste Pontifex credidisset, æquale fuisse omnibus Angelis gratiæ adjutorium donatum, totamque honorum a malis discretionem a libero eorumdem arbitrio esse repetendam. Neque negotium facessant ea verba *Angelorum merita discernens*, debent enim hæc necessario intelligi de discretionem, orta ex ipsa gratiæ donatione, non ex innata Angelorum libertate, alias, ut diximus, nullum in hac discretionem lateret inscrutabile Dei iudicium.

Quæres, quid proprie fuerit illud auxilium sine quo non, collatum Adamo & Angelis, qui lapsi sunt?

517. Resp. Ista quæstio non leviter Theologos fatigat, ut patet ex variis, sibi que contrariis sententiis, in quas distrahuntur. S. Augustinus in c. 12. Libri *De corrept. & gratia*, & Lib. XIV. *De civ. Dei* cap. 27. illud comparat alimentis, sine quibus homo vivere non potest, ipsis tamen non fit, ut vivat, qui mori voluerit. Alibi utitur exemplo lucis, sine qua oculus etiam sanus videre non potest. Dicit insuper, quod si tale auxilium Angelis, vel Adam defuisset, sine sua culpa cecidissent.

518. Magister Sententiarum Lib. II. Dist. XXIV. vult, illud adjectivum fuisse „libertatem arbitrii „ ab omni labe, & corruptela immunis, atque „ voluntatis recititudinem, & omnium naturalium „ potentiarum animæ sinceritatem, atque vivaci- „ tatem”. Quod tamen esse præter Augustini sententiam, recte observat Estius; Augustinus enim illud auxilium ponit diversum tum a gratia creationis, tum a potentiis incorruptis, atque ab illa integritate, quam Magister commemorat.

519. Lud. Molina in *Concordia* Disput. 4. Belarminus *De Gratia primi hominis*, alique ejusdem Scholæ, adjutorium *sine quo non* vel in sola gratia habituali collocatum, vel partim in gratiam habituali, partim in concursu Dei simultanee cooperantis; quem tamen concursum operi supernaturali proportionatum esse dicebant. Sed hæc quoque sententia a doctrina S. Augustini procul abest; nam sanctissimus Doctor præter gratiam habituales, in qua Angelos, & homines creatos a Deo fuisse docet, aliam gratiam, seu adjutorium eis necessarium esse volebat, quod si defuisset, ab ipsa gratia habituali sine eorum culpa decidissent: non ergo illud adjutorium esse poterat ipsa gratia habitualis. Porro S. Doctor *De corrupt. & grat.* cap. 11. num. 52. gratiam habituales ab adjutorio *sine quo non* aperte distinguit, inquit: „ Dederat homini Deus bonam voluntatem, in illa quippe eum fecerat, qui fecerat rectum”. Ista bona voluntas erat gratia habitualis, in qua Adam creatus fuerat. Prosequitur postea: „ Dederat adjutorium, sine quo in ea non posset permanere, si vellet”.

520. Neque etiam potest esse concursus simultaneus, sive gratia concomitans; nam primo concursus iste improprie appellaretur adjutorium; ille enim proprie non recipitur in agente, sed in actione; deinde nullo modo de hoc concursu dicere potuisset S. Augustinus, quod si Angelis, & primo homini defuisset, sine culpa cecidissent; nunc autem quibus deest, ex justitia deest in pœnam præcedentis, aut saltem originalis peccati: concursus enim simultaneus nemini deest; nec datur, ut fiat actio, sed quando fit actio.

521. Ab hac inverisimili prorsus adjutorii *sine quo non* explicatione non multum recedunt, qui præter gratiam habituales, in qua homo creatus fuit, aliud quoddam donum habituale, aut habitui simile ei adfuisse dicunt, quo ad bonum volendum, & ad perseverandum adjuvaretur, continuo veluti influxu, quo & intellectui fomentum luminis, & voluntati fomentum boni affectus subministraretur, sine quo perpetuo influxu justitia infusa paulatim defutura esset, quemadmodum oleo deficiente lucerna paulatim extinguitur; hæc enim *fomenti*, & *nutrimenti* voce utitur S. Pater in *Enchiridion*. Sed aliquid plus videtur S. Augustinus significare voluisse per adjutorium *sine quo non*, quam habitum quemdam, seu influxum, quo justitia jam accepta aleretur, & con-

servaretur; nempe auxilium *possibilitatis*, quo scilicet homo perseverare posset, si vellet; sicut alimentum est auxilium, *sine quo* homo non potest vivere, & lux, sine qua homo videre nequit.

522. Alii hoc adjutorium dixerunt quidem esse actuale, sed illud posuerunt in mentis illustratione, sine permotione voluntatis. Sed nec isti Augustini doctrinam sectantur, qui expresse asserit, ex illo adjutorio non solum fuisse mentem illustratam, sed etiam voluntatem ad amorem accensam. *Si voluntas*, inquit Lib. XIV. *De Civ. Dei* cap. 15. „ in amore superioris immutabilis boni, „ a quo illustrabatur, ut videret, & accendebatur, ut amaret, stabilis permaneret, non inde „ ad sibi placendum averteretur &c.”.

523. Quidam nomine auxilii *sine quo non* gratiam indifferenter, flexibilem, & versatilem Molinæ intelligunt; quemadmodum enim ista non determinat voluntatem ad bonum, sed illam potius voluntas ipsa determinat, atque voluntatem jam determinatam subsequitur, hominemque jam volentem adjuvat, ut operetur, ita auxilium *sine quo non*, non præbebat voluntatem perseveranti, sed solum hominem adjuvabat, ut posset perseverare, cum vellet. Hæc Moliniana explicatio auxilii *sine quo non* omnibus iis difficultatibus obnoxia est, quibus nos systema recentium Augustinianorum hactenus refutavimus; ut videri potest apud Guill. Estium in Lib. II. *Sentent. Dist. XXV.* §. 7., nec opus est eam peculiariter confutare. Solum obiter notabimus, simile quid fuisse dictum a Massiliensibus, qui apud S. Hilarium in epist. ad S. Augustinum num. 6. „ in hoc solum volebant a primo homine omnium distare naturam, „ ut illum integris viribus voluntatis juvaret gratia volentem, sine qua perseverare non poterat; „ hos autem amissis, & perditis viribus credentes tantum, non solum erigat prostratos, verum „ etiam suffulciat ambulantes”.

524. Alias aliorum non ignobilium Theologorum opiniones, quibus explicare conati sunt naturam, & proprietates hujus celebratissimi adjutorii *sine quo non*, enumerat eruditus auctor recentissimi *Tractatus theologici de Gratia Christi Salvatoris* Tom. II. p. 48. & seq., & cum nulla eorum satisfaciat, suam proponit hætaum ex Jos. Boursier in *Actione Dei super creaturas* Sect. V. cap. 4. art. 5.; scilicet hoc adjutorium Adamo innocenti tributum, sine quo perseverare in bono non potuisset, nihil aliud fuisse, dicit, quam „ motionem, & indeterminatam, idest inimum „ quemdam, & continuu sanctæ delectationis sensum, quo Adamus ex Dei, ac rerum omnium „ ad Deum quoque modo pertinentium amore ordinato, jugiter, & æqualiter afficiebatur, & „ quo non ad aliquos determinatos actus, sed generatim, ad quemvis actum ordinatum alliciebatur”.

525. Nonnulla sibi opponunt hujus sententiæ patroni ex S. Augustino deprompta, quæ haud dif-

ficulter diluunt. Sed duo tamen restant, quæ majori explicatione indigere videntur. *Primo*, quomodo hæc *motio moralis*, & *indefinita* adeo necessaria erat in statu innocentie, ut si Angelus, & homo ea caruissent, sine sua culpa cecidissent, quia illud adjutorium defuisset, sine quo manere non poterant. Anne tanta fingi potest, & credi hujus motionis moralis, & indefinitæ necessitas, ut sine ea nec Angeli, nec Adam perseverare ullatenus possent? Ulterius hujusmodi motio moralis non suppeditabat potentiam perseverandi, qui proprius erat character auxilii *sine quo non*, sed potius urgebat, & suo modo movebat voluntatem, ut tenderet in Deum, eique adhæreret, seu perseveraret in caritate, & gratia, in qua creata fuerat. Deum, ut mox explicabitur, adjutorium *sine quo non* est ipsum auxilium sufficiens bene operandi, quod in natura lapsa a Deo misericorditer tribuitur. Hoc autem auxilium sufficiens naturæ lapsæ nemo reponet in illo intimo & continuo sanctæ delectationis sensu tendendi ad Deum, in quo Adam innocens fuisse dicitur, cum gratia sufficiens etiã peccatoribus nonnunquam datur.

526. His omnibus opinionibus rejectis, veterem sententiam amplectimur, hoc adjutorium *sine quo non* nihil esse aliud, quam gratiam sufficientem Thomisticam; quod patet ex ipso S. Augustino, qui *De Corrupt. & grat.* cap. 11., postquam dixisset, hoc adjutorium ita fuisse Angelis, & homini innocenti necessarium, ut si illud defuisset, *utique sui culpa non cecidissent*, ita postea subdit. *Nunc autem quibus deest tale adjutorium, jam pœna peccati est: quibus autem datur, secundum gratiam datur.* Ulterius idem S. Pater cap. 12. n. 58. docet. Sanctos hujus status non debere gloriari, nisi in Domino: „ Qui eis non „ solum dat adjutorium, quate primo homini de- „ dit, sine quo non possint perseverare, si velint „ sed in eis etiam operatur & velle: ut quoniam „ non perseverabunt, nisi & possint, & velint „ perseverandi eis & possibilitas, & voluntas di- „ vine gratiæ largitate donetur “. Ad hæc S. Augustini tam perspicua & decretoria verba parum attendisse videntur, qui dicunt, adjutorium *sine quo non* fuisse proprie vereque gratiam illius status, ut hac in parte situm sit discrimen integræ, collapsæque naturæ (a).

527. Id ipsum colligitur ex S. Thoma 1. 2. qu. 109. art. 10. ad 3., ubi laudatis Magistri sui Augustini verbis, quod *homo in primo statu accepit donum, per quod perseverare posset, non autem accepit, ut perseveraret*, ita subdit: „ Nunc autem per gratiam Christi multi accipiunt & donum gratiæ, quo perseverare possint (nempe „ adjutorium *sine quo non*), & ulterius eis datur, quod perseverent “. Quod ipsis Augu-

stini verbis repetit 2. 2. qu. 157. art. 4. ad 2.

528. Hanc gratiam habuisse Adamum, extra dubium est, ut apertissime patet ex iis, quæ hactenus dicta sunt. Sed cum communiter gratia sufficiens dicatur *excitans*, contendunt quidam; illud adjutorium *sine quo non* Adamo, & Angelis collatum, non fuisse excitans, adeoque nec proprie fuisse gratiam sufficientem, quæ nobis in hoc corruptæ naturæ statu conferetur.

529. Verum scite observat Estius in II. *Sent.* Dist. XXV. §. 7., Adamum, quamvis non egeret gratia, quæ excitaretur a torpore animi, quo utique non laborabat, quia torpor vitium significat; attamen sicut seipsum excitare debebat ad laudes divinas, ad preces, ad gratiarum actiones, a quibus illum aliquando cessare oportebat, ita & gratia excitante ad hæc, & similia pietatis opera indigebat. Id S. Augustinus indicat *Lib. XII. De Civ. Dei* cap. 9. cum dicit, *voluntatem Angelorum quamvis bonam, inopem in solo desiderio remansuram, nisi ille, qui bonam naturam ex nihilo sui capacem fecerat, ex seipso faceret implendo meliorem, prius faciens excitando aviliorem.*

Corollarium probe notandum.

530. **E**x tanta doctissimorum hominum dissensione, in determinanda natura celebris adeo adjutorii *sine quo non*, illud jure, meritoque colligendum mihi videtur, falli eos vehementer, qui distinctionem duplicis istius adjutorii *clavim esse, & basim* putant totius Augustinianæ doctrinæ. Optandum omnino esset, ut isti Theologi & cum aliis, & secum ipsis concordarent, in determinanda vera hujus adjutorii intelligentia, antequam tot & tam magna de istius adjutorii differentia prædicarent. Quam facile, & quam feliciter Thomistæ, duce Angelico Præceptore, Augustini interprete tutissimo, utriusque status, & utriusque adjutorii discrimen assignent, hactenus demonstravimus. Si qua est hac in re difficultas, tota desumitur ex tribus capitulis Libri *De Corruptione & gratia*. Illa nos explicamus ex notissimis, & inconcussis principiis, quibus maximus ille gratiæ Doctor in reliquis suis operibus Pelagianos oppugnavit, & debellavit, & quæ ab aliis ejusdem gratiæ defensoribus adoptata, & firmissime retenta sunt. Adversarii contra ex tribus illis Capitulis clavim desumendam esse voluit, ad aperiendos, & intelligendos reliquos S. Doctoris libros; quod certe mirandum esse supra ostendimus in nota ad num. 467. Sed postea omnem admirationem superat, quod in explicandis illis ipsis tribus capitulis ita dissentiunt, ut quid proprie sit adjutorium *sine quo non*, & quomodo ab adjutorio quo distin-

(a) Jansenius ipse *De gratia primi hominis, & Angelorum* c. 14. dicit, non aliud fuisse illud gratiæ ad-

gutorium, quod Adamo, & Angelis datum fuit, quæ id, quod Schola passim sufficiens vocat.

guatur (in quo tamen illorum trium capitulorum summa continetur), certo definire non valeant, ut pene tot sint sententiæ, quot sunt illorum capitulorum interpretes. Et hæc dicta sunt, quin aliquid de doctissimorum Theologorum, qui nobis adversantur, celebritate, & publica æstimatione deductum velimus.

DISSERTATIO VI.

De necessitate gratiæ ad quædam opera naturalis ordinis in statu naturæ lapsæ.

Vires nostri liberi arbitrii fuisse quidem fractas, non autem omnino sublatas, operose statuimus in Tom. IV. Diss. III. n. 213. & sequ.; unde sequitur, posse a nobis quædam efficere in ordine pure naturali absque supernaturali auxilio gratiæ Jesu Christi sanantis, cum solo concursu Dei naturali prævio, & simultaneo. Quænam vero ista sint, non omnino convenit inter Theologos, & quidem tam ratione cognitionis veri, quæ ad vires intellectus pertinet, quam ratione observantiæ præceptorum, quæ a voluntate dependet. Et hæc distinctis capitibus in hac Dissert. breviter complectemur.

CAPUT I.

Ostenditur, hominem in statu naturæ lapsæ posse quidem aliquas veritates naturales absque speciali auxilio gratiæ cognoscere, non tamen omnes.

1. Theologi duplex veritatum naturalium genus distinguere solent, earum nempe, quæ ope sensuum percipiuntur, & ad solam animi curiositatem pertinent, ut pleræque sunt veritates physicæ, geometricæ, historicæ &c. & earum, quæ ad hominum officia referuntur, ut sunt illa omnia, quæ in Ethica solent explicari.

2. De primo veritatum genere nulla est controversia, omnes quippe facile consentiunt, ad eas cognoscendas Christi gratiam minime esse necessariam; ut enim alicubi inquit S. Augustinus, Christus venit in hunc mundum, non ut nos faceret Philosophos, sed ut faceret Christianos. Quanquam nemo hactenus vel acumine ingenii, vel studio, ac labore adeo in Philosophia profecit, ut omnia naturæ arcana nobis detegere potuerit; ad hoc enim necessarium esset specialissimum aliquod divini luminis donum, nemini adhuc concessum.

3. Rursus, tametsi dicatur, ad hujusmodi naturales veritates non opus esse vera Christi gratia,

non tamen excluditur adjutorium Dei in ordine naturali: unde recte dicitur Ecclesiastici I. *Omnis sapientia a Domino Deo est*; & Psalm. CXIII. *Qui docet hominem scientiam*. Angelicus autem Præceptor hoc ipsum mirifice declarat 1. 2. quæst. 109. art. 2. inquit: „Actio intellectus, & concursusque entis creati dependet a Deo, quantum ad duo: uno modo inquantum ab ipso habet perfectionem, sive formam, per quam agit: alio modo, inquantum ab ipso movetur ad agendum... Sic igitur intellectus humanus habet aliquam formam; scilicet ipsum intelligibile lumen, quod est de se sufficiens ad quædam intelligibilia cognoscenda, ad ea scilicet, in quorum notitiam per sensibilia possumus devenire... Sic igitur dicendum est, quod ad cognitionem cujuscumque veri homo indiget auxilio divino, ut intellectus a Deo moveatur ad suum actum. Non autem indiget ad cognoscendam veritatem in omnibus nova illustratione superaddita naturali illustrationi, sed in quibusdam, quæ excedunt naturalem cognitionem. Et tamen quandoque Deus miraculose per suam gratiam aliquid quos instruit de his, quæ per naturalem rationem cognosci possunt, sicut & quandoque miraculose facit quædam, quæ natura facere potest”. Atque hæc adeo clara sunt, & certa, ut pluribus argumentis confirmari non indigeant.

4. Sed quæstio orta est de veritatibus practicis, & moralibus, seu de cognoscendis recti, honestique præceptis, hominumque erga Deum, & erga seipsos officiis, sin minus omnibus, & sine errore (hoc enim sine divina revelatione fieri non posse, demonstratum est Tomo I. Diss. II. c. 4.) saltem ex parte. Aliqui enim specialem id gratiam requiri, arbitrati sunt; præcipue si illa cognitio voluntatem ad bonum operandum aliqua ratione permoveat (a). Quibus tamen alii Theologi refragantur. Nostra vero sententia hæc est.

PROPOSITIO.

In statu naturæ lapsæ potest homo 1. aliquas naturales veritates, etiam practicas divisim cognoscere sine gratia supernaturali, 2. non tamen omnes collective: 3. multoque minus eas veritates, quæ ad juste pieque vivendum sunt necessariæ.

5. Prima hujus propositionis pars expresse docetur a S. Thoma loco mox citato, ubi postquam dixisset, ad hujusmodi veritatum cognitionem hominem indigere auxilio divino, quo intellectus movea-

(a) Ita sentit Gregorius Ariminensis in II. Sent. Dist. XXVI. q. 1. art. 1., & Dist. XXIX. qu. 1. art. 2., post quem a Card. Bellarmino Lib. V. De gratia & lib. arb. cap. 1. citatur noster Jo. Capreolus in II. Sent. Dist. XXVIII. qu. un. art. 3. Ego tamen magis credo

Thomæ de Lemos, qui in *Panoplia* Lib. III. P. II. n. 14. aliter Capreoli mentem interpretatur. Certe Capreolus doctrinæ S. Thomæ adeo tenaciter adhæsit, ut aliquando *Princeps Thomistarum* appellari meruerit.

veatur a Deo ad suum actum, subdit, non tamen indigere nova illustratione superaddita naturali illustrationi.

6. Experientia etiam comprobatur; nemo enim est in Ethnicorum libris adeo hospes, & peregrinus, qui nesciat, bene multa ab eis de virtutibus, & vitiis, de moribus, & recta vitæ institutione, deque humanæ societatis officiis, imo quandoque de iis etiam quæ Deo conditori nostro debemus, recte sapienterque fuisse pertractata; adeo ut primi Christianæ Religionis Patres, ac Magistri non dubitaverint ea in libros suos utiliter derivare. *Doctores antiqui*, inquit Hieronymus in ep. LXX. ad Magnum Oratorem Urbis Romæ, *intantum Philosophorum doctrinis, atque sententiis suos refarserunt libros, ut nescias, quid in illis primum admirari debeas, eruditionem sæculi, an scientiam scripturarum*. Ut nihil dicamus de dæmonibus, qui certe non ex gratia Salvatoris, quam nullam habent, tam multa naturali sua perspicacitate cognoscunt.

7. Accedit quoque auctoritas Ss. Patrum. Nam S. Augustinus in Psalm. LVII. „Manu, inquit, formatoris nostri in ipsis cordibus veritas scripta est: *Quod tibi non vis fieri, ne facias alteri*. Hoc & antequam lex daretur, nemo ignorare permissus est, ut esset, unde judicaretur, & quibus lex non esset data”. Et Lib. I. ad Simplicianum qu. 2. dicit, *non solum bonum ingenium, sed, & honestas & utiles disciplinas comparari ante gratiam salutarem*. S. autem Prosper *Contra Collatorem* cap. 10. num. 30. „Quis, inquit, ambigat, inquit, hanc sapientiam humano generi ad temporalis vitæ utilitatem ex naturæ a Deo conditæ superesse reliquit? Si autem nec ad ista terrena ordinanda rationalis animi vigeret ingenium, non vitata esset, sed extincta natura”.

8. Secunda propositionis pars traditur expresse ab Ecclesiaste VIII. 17. dicente: *Et intellexi, quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem eorum, quæ sunt sub sole, & quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniet*. Quæ verba cum vera non sint de singulis veritatibus, quarum non paucas homines certo cognoscunt, debent referri ad omnes simul *collective*, quas experientia ipsa testificante

nemo compertas habuit, aut sine specialissima gratia compertas habere potest.

9. Sunt etiam abstrusiores quædam, ac sublimes veritates, quæ quamvis ordinem naturalem non excedant, excedunt tamen aciem nostri intellectus, hebetatam per peccatum originale. Observante enim S. Thoma Lib. IV. *Cont. Gent.* cap. 52. „Inter spirituales (*pænæ peccati originalis*) est potissima debilitas rationis, ex qua contingit, quod homo difficulter pervenit ad veritatem, & de facili labitur in errorem, & appetitus bestiales omnino superare non potest, sed multoties obnubilatur ab eis”. Pleni sunt Ethnicorum libri hujusmodi exemplis, quorum aliqua collegimus Tomo I. Diss. II. cap. 4. (2).

10. Tertia demum pars fuit multoties ab Ecclesia contra Pelagium definita, ut in Concilio Milevitano can. 4. his verbis: *Donum Dei est scire, quid facere debeamus, & diligere, ut faciamus*; & in Arausicano II. can. 9. *Divini est muneris, cum recte cogitamus*. Unde etiam Ecclesia orat, ut fideles *quæ agenda sunt, videant, & ad implenda, quæ viderint, convalescant*.

11. Hanc autem veritatem sæpius inculcavit S. Augustinus in suis libris contra Pelagianos, sed potissimum *De natura & gratia* cap. 40. inquit: „Vel hinc saltem confiteatur (*Pelagius*), esse miserabiles tenebras in animo humano, qui scit, quemadmodum debeat leonem domare, & nescit, quemadmodum vivere. Au & hoc ut sciat, sufficit ei liberum arbitrium, lexque naturalis”? Et S. Fulgentius Lib. II. *De verit. prædestinationis, & gratiæ* cap. 9. „Neque scientiam sanctam, inquit, potest (*homo*) habere, nisi dono gratiæ desuper acceperit a Patre luminum, a quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum ... Ideo vero sanctam scientiam superius dixi, quia est scientia non sancta, illa scilicet, quæ iudat hominem, quæ iustificatorem non habet charitatem. Illa scientia quidam agnoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt. Hac scientia si quis se putat scire aliquid, nondum cognovit, quemadmodum oporteat scire”.

12. De hac divini adjutorii ad sanctam, atque utilem rerum agendarum scientiam acquirendam necessitate intime persuasus Angelicus noster Præ-

„num doctrine flagitiorum catalogum texere, quæ probabilis opiniosa inexit. Sed illud impræsentiarum urgeo, nihil ad nostram de necessitate divini auxilii ad rectum de moribus iudicium habendum sententiam confirmandam esse efficacius, quam incredibili novitiarum opinionum numerus, ad quas refellendas sufficit communis sensus, & quibus auditis tota Ecclesia cohorrnit, illasque summus Pontifex pertensus publicis censuris prosecutus est. Post adeo portentosa laxissime doctrinæ flagitia, quis credit, volaticum sine gratia duce rationem posse sibi ab erroribus temperare”? Sed contra Probabilismum alibi erit opportunus disputandi locus.

(a) Pius Vinc. Contensonius in sua *Theologia mentis & cordis* L. VIII. Diss. II. c. 1. specul. 1. postquam in hanc veritatem comprobendam innuit aberrationes Gentilium, suum zelum continere non potuit, quin hæc adderet memoranda verba: „Quis dubitandi locus superesse potest, postquam spectante, & ingente universo orbe Christiano, intra ipsum catholicæ veritatis signum suum sub ambone probabilitatis fructuare vidimus infelicem, & ampliam perversorum dogmatum segetem, latius proculdubio grassaturam, nisi eam Alexander VII. veluti cantherii ustione cohibuisset? Non vacat ea iterum repetere, quæ alias, dum de probabilitate, fusissime adduximus, nec eo-

ceptor hanc suis studiis piam orationem præmittere solebat: „ Creator ineffabilis, qui verus fons „ luminis & sapientiæ diceris, infunde super intellectus mei tenebras radium tuæ claritatis, duplicem a me removens privationem, & tenebras, „ peccatum scilicet & ignorantiam. Da mihi intelligendi acumen, retinendi capacitatem, interpretandi subtilitatem &c.” Atque hæc distinctio inter cognitionem quarundam veritatum, præcipue moralium, *salutarem*, & *profanam* probe notanda est; ea enim nonnullæ difficultates enodantur, quæ primæ nostræ propositioni opponi solent.

15. Obj. primo contra primam propositionem aliqua S. Augustini, aliorumque Patrum testimonia, quibus omnia, quæ in nobis sunt, bona Dei gratiæ sine ulla exceptione tribuuntur. Nam S. Doctor in Lib. *De Correp. & gratiæ* cap. 2. loquens de vera gratiâ, quæ datur per D. N. Jesum Christum, inquit: *Sine qua nullum prorsus, sive cogitando, sive volendo, & amando, sive agendo faciunt homines bonum.* S. Leo magnus in Sermon. LIX. seu VIII. *De passione Domini* Crucem appellat *omnium fontem benedictionum, & omnium causam gratiarum*, inter quas etiam enumerari potest cognitio veritatum naturalium, atque earum præcipue, quæ ad mutua inter homines officia pertinent, utita *nullum prorsus* cuiuscumque generis bonum habeamus, nisi per gratiam D. N. Jesu Christi. Hinc etiam Ecclesia, non solum quando petit bona animæ ad salutem æternam consequendam, sed etiam quando petit bona corporis, suas orationes concludit: *Per Dominum nostrum Jesum Christum, Jesu Christi intercessionem, & mediationem implorans.*

14. Resp. primo a Sanctis Patribus hæc verissime dicta fuisse, sumendo nomen gratiæ pro quocumque gratuito Dei beneficio, sive in ordine supernaturali, sive in ordine inferiore; unde S. Thomas, quanquam ad aliqua bona acquirenda Dei gratiam non esse necessariam doceat, semper tamen addit, necessarium esse auxilium Dei mœventis, ex quo fit, ut omnia nostra bona cuiuscumque generis sint, Dei dona vocari possint, ac debeant. Ita Angelicus 1. 2. qu. 109. art. 1. ad 3. explicat illa verba Apostoli 2. ad Corinth. III. 5. „ Non quod sufficientes simus aliquid cogitare a „ nobis, quasi ex nobis, *inquiens*: Semper indigenus divino auxilio ad cogitandum quodcumque, que, inquantum ipsum movet intellectum ad „ agendum”.

15. Veruntamen quando Sancti Patres hæc dona vocant proprie divinæ gratiæ munera, & effectus, de iisdem loquuntur, prout aliquo modo conferunt ad salutem æternam. Mentem suam, & etiam aliorum ita declarat S. Augustinus contra Julianum cap. 3. n. 35. „ Scito, nos illud bonum „ hominum dicere, illam voluntatem, illud o-

pus bonum sine Dei gratiâ, quæ datur per „ unum Mediatorem Dei, & hominum, nemini „ posse conferri; per quod solum homo potest ad „ æternum Dei donum, regnumque perducî”. En, de quibus bonis loquantur Sancti Patres, quando *nullum prorsus* dicunt haberi posse sine gratiâ Mediatoris. Unde etiam Petrus Diaconus in Lib. *De Incarn. & gratiâ Christi* cap. 6. postquam ostendisset gratiæ necessitatem, ut possit homo cogitare, & desiderare, quæ pertinent ad salutem æternam, subdit: *Sine hac igitur gratiâ potest quidem (homo) cogitare, & desiderare humana, non autem potest cogitare, aut velle, seu desiderare divina.*

16. Id ipsum declarat Sanctus Leo in loco objecto, illico subdens de Cruce: *Per quam creditibus datur virtus de infirmitate, gloria de probro, vita de morte*, quo sensu etiam Apostolus dicebat Ephes. 1. 5. *Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo.*

17. Dices primo. Concilium Milevitanum can. 4. sic definiit: *Donum Dei est, & scire quod facere debeamus, & diligere, ut faciamus.* Atrasicanum vero II. omnibus fere canonibus necessitatem gratiæ ad omnia opera nostra inculcans, inquit can. 9. *Divini esse muneris, cum recte cogitamus.* Unde etiam Sanct. August. in ep. CXCIV. ad Sixtum, *Nemo, inquit, recte sapit, recte intelligit, nisi acceperit spiritum sapientiæ & intellectus*; nulla ergo cognitio veri practici haberi potest sine gratiâ.

18. Resp. in utroque objecto canone, tum etiam in verbis Sancti Augustini, sermonem esse de cognitione illa salutari, quam divina gratiâ in nobis producit, illuminando intellectum, ut manifestum fiat, quod latebat, ut postea voluntati suave fiat, quod displicebat; vel ut alibi inquit idem Sanctus Pater, *ut cognita sancto amore faciamus.* Hæc cognitio, quæ ad salutarem pietatem, veramque justitiam pertinet, sine gratiâ haberi nequit.

19. Dices secundo. Idem Concilium Atrasicanum II. can. 22. definit, *neminem habere de suo, nisi mendacium, & peccatum*; quæ verba sunt Sancti Augustini Tract. V. in Joann. ergo quæcumque veri cognitio non nisi ex divinæ gratiæ munere descendit.

20. Resp. verissime id definitum fuisse, quia quicquid est boni in nostris operibus in quocumque genere, reducitur in Deum, tamquam in primum movens; quicquid autem est mali, seu defectus, reducitur in nostram voluntatem, quæ sola est causa deficiens. Quo sensu explicandæ sunt nonnullæ similes locutiones S. Augustini, ex cujus doctrina, imo & verbis canones illi Atrasicani confecti sunt (a).

21. Dices tertio. Ecclesia petit a Deo etiam bono-

(a) Hæc canonis Atrasicani explicatio communiter traditur a Theologis; qui etiam ostendant discrimen

na temporalia, ut pacem, aeris temperiem, fructus terræ, & cetera ad vitam necessaria, eaque petit per Christum Mediatorem, qua clausula omnes suas orationes concludit, secundum ejusdem Christi præceptum, ut omnia in nomine ipsius petamus Jo. XVI. 25. & alibi: censet ergo Ecclesia, etiam in ordine naturali necessariam esse Jesu Christi gratiam, adeoque &c.

22. Resp. Ecclesiam petere per Jesum Christum etiam temporalia bona, sed quatenus diriguntur ad spiritualia, & hoc modo non dantur, nisi per Christum. Sic exemp. gr. pacem petit, sed eam, quam *munus dare non potest*; pluviam petit, ut *præsentibus subsidiis sufficienter aljuti, sempiterna fiducialius appetamus*; orat pro infirmis, ut *reddita sibi sanitate, Deo gratiarum referant actiones*. Unde etiam in Cantico Zachariæ oramus, ut *sine timore de manu inimicorum liberati serviamus illi in sanctitate, & justitia coram ipso omnibus diebus nostris*.

25. Dices *quarto*. Si posset veritates morales sine gratia cognosci, posset etiam viribus naturæ acquiri prudentia, quæ ex earum cognitione oritur, atqui nulla virtus potest sine gratia acquiri: ergo &c.

24. Resp. veram prudentiam non acquiri ex cognitione unius, vel alterius veritatis, sed ex cognitione omnium, vel saltem plurium; quæ cognitio haberi nequit sine speciali Dei dono in præsentis infirmitatis statu. Ceterum virtutem imperfectam prudentiæ naturalis etiam sine gratia Dei haberi posse, nullus dubito; non autem perfectam, & omnibus suis numeris completam.

C A P U T II.

De necessitate gratiæ in statu naturæ lapsæ ad legis naturalis præcepta servanda.

25. Sanct. Thomas 1. 2. qu. 109. art. 4. recte observat, dupliciter posse mandata legis impleri, uno modo, quantum ad substantiam operum,

inter verba Canonis, & damnatam propositionem 28. Baji: *Liberum arbitrium sine gratiæ Dei adjutorio non nisi ad peccandum valet*: cui similis est illa Quesneliana 38. *Peccator non est liber, nisi ad malum, sine gratiæ Liberatoris*. Quæ propositiones merito damnate sunt, cum aliis de causis, tum quia nostrum liberum arbitrium etiam sine gratia, cum auxilio tamen, seu motione, & concursu Dei ad nonnulla opera ordinis naturalis valet. Solum autem peccatum, & mendacium, quantum ad defectum, & malitiam, non a consensu Dei, sed a voluntate hominis oritur. Ceterum idem Concilium can. 19. statuit necessitatem gratiæ etiam in Adamo innocente; in quo tamen statu non erat gratia Salvatoris, sed gratia Dei creatoris. Vid. sup. Diss. V. n. 427.

(a) Hæc doctoris Angelici verba ostendunt, quantum ab ejus doctrina discordet damnata illa propositio Ba-

prout scilicet homo operatur justa, & fortiter, & alia virtutis opera: & hoc modo homo in statu naturæ integræ potuit omnia mandata legis, implere ... Alio modo possunt impleri mandata legis, non solum quantum ad substantiam operis, sed etiam quantum ad modum agentis, ut scilicet ex charitate fiant (a).

26. Uterius distinguere oportet præcepta quædam observatu faciliora ab aliis, quæ depravatæ nostræ naturæ passionibus magis opponuntur, atque adeo magis ardua sunt, & difficiliora. Sic facile est honorare parentes, ad quod natura ipsa ingenuos filios inclinat; admodum vero difficile mortem potius oppetere, quam justitiam deserere, magnos & exquisitos cruciatus tolerare, potius quam officio deesse, & alia hujus generis, ad quæ adimplenda fortissimis viribus opus est. His præmissis

27. Certa, & indubitata est omnium Catholicorum sententia, nulla divinæ legis præcepta posse sine gratia Salvatoris quantum ad substantiam, & simul quantum ad modum servari. Quamobrem Angelicus mox laudatus subdit: „Et sic neque in statu naturæ integræ, neque in statu naturæ corruptæ potest homo implere absque gratia legis mandata. Unde Augustinus in Lib. *De Corrupt. & gratia* c. 11. cum dixisset, quod sine gratia nullum prorsus bonum homines faciunt, subdit: „Non solum ut monstrante ipsa, quid faciendum sit, scient, verum etiam ut præstante ipsa faciant cum dilectione, quod sciunt. Et hæc sententia ad fidem catholicam pertinet, cum non semel contra Pelagianos definitum fuerit, hominem ad bonum quodcumque salutariter volendum, & operandum, divina gratia indigere, ut nec minimum divinæ legis præceptum sine illa, prout oportet, seu quantum ad modum observare possit (b). Solum igitur in controversiam vocatur, an in statu naturæ sauciæ, & infirmæ, qualis nunc est, possit homo sine gratia præcepta Dei observare quantum ad substantiam; qua de re variæ sunt Scholasticorum opiniones.

28. Aliqui enim omnia omnino legis naturalis præ-

jana n. 61. *Illæ Doctorum distinctio, divinæ legis mandata bifariam impleri, altero modo quantum ad præceptorum substantiam tantum, altero quantum ad certam quendam modum, videlicet secundum quem caveant operantem perducere ad regnum æternum, hoc est ad modum meritum, commentitia est, & explodenda. Item alia n. 62. Illa quoque distinctio, quæ opus dicitur bifariam bonum: vel quia ex objecto, & omnibus circumstantiis rectum est; & bonum quod moraliter bonum appellari consuevit; vel quia est meritum regni æterni, eo quod fit a vivo Christi membro per spiritum caritatis, rejicienda putatur.*

(b) Pelagius in epist. ad Demetriadem, quæ olim, nescio quo fato, Hieronymo tributa fuit, & proposita in Tom. ult. ipsius operum, *Bonum naturæ*, inquit, integrum in unoquoque homine remansisse: nec liberum arbitrium peccato primi hominis ulla ex parte lesu-

præcepta, quantum ad substantiam observari posse docuerunt; & non solum *divisim*, sed etiam *collective*; non quidem quasi omnia eodem tempore observari possint, quod esset absurdum; sed quantum ad totam legis complexionem (a).

29. Alii ab opposito tantam esse naturæ imbecillitatem ex culpa originali ortam, contendunt, ut nullum omnino divinæ legis præceptum conservari queat, sine gratiæ sanantis adjutorio (b).

30. Thomistæ vere fere communiter docent, posse hominem in statu naturæ lapsæ nonnulla faciliora præcepta quantum ad substantiam sine gratia supernaturali observare, non tamen difficiliora, & multo minus omnia simul.

PROPOSITIO I.

In statu naturæ lapsæ non potest homo sine gratia supernaturali observare omnia divinæ legis præcepta, etiam solum quantum ad substantiam.

51. Prob. autem primo ex iis, quæ de læsione virium per peccatum originale fuscè disputata sunt Tomo IV. Diss. III. cap. 4. totum enim contrariæ sententiæ fundamentum in eo est, quod homo nunc iisdem polleat viribus, quas in puris naturalibus habuisset; cum autem vires naturales non læsæ proportionem habeant cum quolibet objecto bono ordinis naturalis, inferunt posse hominem in statu naturæ lapsæ cum ordinario concursu Dei quodcumque bonum ordinis naturalis efficere; atque adeo etiam omnia legis naturalis præcepta adimplere. At vero S. Thomas 1. 2. qu. 109. in laud. art. 4. loquens de præceptorum impletione, quantum ad substantiam: *hoc modo*, inquit, *in statu naturæ integræ potuit omnia mandata legis implere... sed in statu naturæ corruptæ non potest homo implere omnia mandata divina sine gratia sanante.*

52. Hujus autem diversitatis rationem aperit art. 8. inquit: „ In statu naturæ corruptæ indiget

aut in deterius mutatum esse, sed tam ad bona, quam ad mala faciendæ æque per se, ac suapte natura valere, etiam in hominibus a Christi religione alienis. Plus autem Christianos facere posse, quorum in melius per Christum natura, & vita instructa sit, & qui divinæ quoque gratiæ juventur auxilio.

(a) Lud. Molina in *Concordia* Disp. 19. membro 2. in fine aliquorum sententiam refert, nec reprobatur, *natum esse in singulari opus bonum morale, mere naturale, quod homo in statu naturæ lapsæ cum solo concursu Dei generali non possit efficere; id quod Sotus, & Ruardus expresse asserunt. Etenim si difficillimum, quale est mortem subire, ne mendacium proferat, Anselmi sententia potest præstare, majori cum ratione poterit cetera efficere, in quibus minor longe est difficultas.* His duobus a Molina memoratis Card. Bellarminus adjungit Gabr. Biel. in II. *Sentent.* Dist. XXVIII. & in III. Dist. XXVII. Adjungi etiam potest Tostatus *Abulensis* in Mat. XIX. q. 177. & seq.

„ homo gratia habituali sanante naturam ad hoc, quod omnino a peccato abstineat. Quæ quidem sanatio primo fit in præsentis vita secundum mentem, appetitui carnali nondum totaliter reparato. Unde Apostolus ad Rom. VII. 25. in persona hominis reparati dicit: *Ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.* In quo quidem statu potest homo abstinere ab omni peccato mortali, quod in ratione consistit, non autem potest homo abstinere ab omni peccato veniali, propter corruptionem inferioris appetitus sensualitatis; cujus motus singulos quidem ratio reprimere potest, & ex hoc habent rationem peccati, & voluntarii; non autem omnes: quia dum uni resistere nititur, fortassis alius insurgit; & etiam quia ratio non semper potest esse pervigil ad hujusmodi motus vitandos”. Hactenus S. Thomas de hominibus justificatis, quibus gratia ipsa habitualis auxilium sufficiens præbet ad non peccandum, ut idem S. Doctor asserit.

53. De homine autem non justificato ita pergit: „ Antequam hominis ratio, in qua est peccatum mortale, reparatur per gratiam justificantem, potest singula peccata mortalia vitare, & secundum aliquod tempus, quia non est necesse, quod continuo peccet in actu. Sed quod diu maneat absque peccato mortali, esse non potest... Et hujus ratio est; quia sicut rationi subdi debet inferior appetitus, ita etiam ratio subdi debet Deo, & in ipso constituere finem suæ voluntatis. Per finem autem oportet, quod regulentur omnes actus humani; sicut per rationis iudicium regulari debent motus inferioris appetitus. Sicut ergo inferiori appetitu non totaliter subiecto rationi, non potest esse, quin contingant inordinati motus in appetitu sensitivo; ita etiam ratione hominis non totaliter existente subiecta Deo, consequens est, ut contingant multæ inordinationes in ipsis actibus rationis. Cum enim homo non habet cor suum firmatum in Deo, ut pro nullo bono consequendo,

(b) Teste eruditissimo Laur. Berti *De theol. discipl.* Lib. XVIII. cap. 3. ita docent Augustiniani recentiores post Gregorium Ariminensem in Lib. II. *Sentent.* Dist. XXVI. q. 1. & 2. 3. quibus adhæret Vinc. Contensonius Lib. VIII. *Theol. mentis, & cordis* Dissert. II. cap. 1. specul. 2. iisdemque accessisse videtur P. Gabriel Vasquez, dum in 1. 2. q. 109. can. 12. gratiam congruam ad quodcumque opus bonum efficiendum necessariam esse voluit. Sed nomine istius gratiæ non intelligebat Vasquezius, nisi motionem divinam ordinis naturalis, quam veram gratiam Christi appellabat, quia naturæ debita non est. Quæ de re graviter reprehenditur ab ejus Concellita Franc. Suarez in Lib. II. *De causa prædestinationis* cap. 16. quod sententiam invexerit Pelagiano errori faventem. Consulatur P. Lemos in *Panoplia* Lib. III. & P. II. Tract. II. cap. 1. ubi eandem sententiam solita sua argumentorum copia explodit.

„ do, vel malo vitando ab eo separari vellet, oc-
 „ currunt multa, propter quæ consequenda, vel
 „ vitanda, homo recedit a Deo, contemnendo præ-
 „ cepta ipsius, & ita peccat mortaliter &c.”.

54. Id ipsum probatur auctoritate sacræ Scri-
 pturæ. Nam Christus Dominus apud Matth. 19. il-
 li, qui eum interrogabat: *Magister bone, quid
 boni faciam, ut habeam vitam æternam?* re-
 spondit: *Si vis ad vitam ingredi, serva man-
 data.* Et Sanct. Paulus Roman. II. 13. *Factores leg-
 is, inquit, justificabuntur:* si ergo homo posset
 sine gratia ex solis suis viribus omnia mandata
 servare, & legem adimplere, posset etiam sine gra-
 tia justificari, & ingredi in vitam æternam; quod
 esset hæresim Pelagianam ab orco revocare.

55. Reipsa Patres Concilii Carthaginensis in e-
 pist. Synodica ad Innocentium R. P. testantur, in eo
 Dei gratiam esse deputandam, quod talem homi-
 nis instituit, creavitque naturam, quæ per
 propriam voluntatem legem Dei posset comple-
 re, sive naturaliter in corde scriptum, sive lit-
 teris datam. Concilium item Milevitanum, in
 quo Cælestii blasphemix damnatæ fuerunt, hæc
 habet can. 5.: „ Quicumque dixerit, ideo nobis
 „ gratiam justificationis dari, ut quod facere per
 „ liberum jubeatur arbitrium, facilius implere
 „ possimus per gratiam, tanquam, etsi gratia non
 „ daretur, non quidem facile, sed tamen possi-
 „ mus etiam sine illa implere divina mandata, a-
 „ nathema sit”. Innumera porro ex S. Augustino
 aliisque Patribus, qui hæresim Pelagianam confu-
 tarunt, similia testimonia, afferri possent; sed o-
 pus non est.

56. Piaculum tamen foret illud argumentum præ-
 terire, quo Sanct. Augustinus ad convincendos Pe-
 lagianos utebatur *De natura & gratia* cap. 2.:
 „ Si potest (natura) sibi sufficere ad implendam
 „ legem, perficiendamque justitiam, de premio
 „ debet esse secunda, hoc est de vita æterna, etiamsi
 „ in aliqua gente, aut aliquo superiore tempore fides
 „ eam latuit sanguinis Christi. Non enim injustus
 „ Deus, qui justos fraudet mercede justitiæ
 „ Quod si fieri potuit, aut potest, hoc & ego di-
 „ co, quod de lege dixit Apostolus: ergo Christus
 „ gratis mortuus est ad Gal. II. 21.” Nunquam
 igitur S. Augustinus, nunquam Ecclesia ejusdem
 doctrinam probans, concesserunt, aut concedere po-
 tuerunt, totam legem posse sine gratia observari.

57. Illud autem advertendum est, ad præclu-
 dendam omnem Adversariorum evasionem, lauda-
 tos veteres Patres, qui sive in Conciliis, sive in
 privatis scriptis contra Pelagianos necessitatem gra-
 tiæ ad observanda divinæ legis mandata fortissime
 propugnaverunt, potissimum id repetiisse ex infir-
 mitate humanæ naturæ peccato originali sauciæ.
 Audiatur præ aliis Auctor *librorum de vocatione
 gentium*, qui Lib. I. cap. 6. ita ait: „ Humana
 „ natura in prima hominis prævaricatione vitia-
 „ ta, etiam inter beneficia, inter præcepta, & au-

„ xilia Dei, semper in deteriorem est proclivior
 „ voluntatem, cui committi non est aliud, quam
 „ dimitti. Hæc itaque voluntas vaga, incerta, mu-
 „ tabilis, imperita, infirma ad efficiendum, faci-
 „ lis ad audiendum, in cupiditatibus cæca, in
 „ honoribus tumida, curis anxiosa, suspitionibus in-
 „ quieta, gloriæ quam virtutum avidior, famæ, quam
 „ conscientiæ diligentior, & per omnem sui expe-
 „ rientiam miseriter fruendo his, quæ concupiverit,
 „ quam carendo, nihil in suis habet viribus, nisi pe-
 „ riculi facilitatem, quoniam voluntas mutabilis,
 „ quæ non ab incommutabili voluntate regitur,
 „ tanto citius propinquat iniquitati, quanto acrius
 „ intenditur actioni”. En graphice depictas nos-
 træ voluntatis vires. A tali autem voluntate quis
 unquam totius divinæ legis observantiam expectet?

58. Obj. primo ex Vet. Test. Deuter. XXX. 11.
 & seq. Moyses hortans populum ad servandam legem:
*Mandatum hoc, inquit, quod ego præci-
 pio tibi hodie, non supra te est, neque procul
 positum &c.* ostendens scilicet ejusdem legis faci-
 litatem, ut nulla ad ejus observationem gratia sit
 necessaria.

59. Resp. nihil aliud his, & similibus locutio-
 nibus significari, quam legem Domini & cogno-
 sci, & servari absolute posse, cum nihil impossi-
 bile præcipiat Deus. Sed non inde sequitur, eam
 posse servari solis naturæ viribus, absque aliquo
 Dei adjutorio. Illud autem adjutorium esse neces-
 sarium, innumeris testimoniis sacræ Scripturæ, præ-
 sertim novi Testamenti apertissime manifestatur.
 Imo in ipso Libro Deuteronomii cap. V. 29. de I-
 sraelitis dicit Dominus: „ Quis det, talem eos ha-
 „ bere mentem, ut timeant me, & custodiant u-
 „ niversa mandata mea in omni tempore, ut be-
 „ ne sit eis, & filiis eorum in sempiternum”?
 Immens scilicet, divinam gratiam esse ad hoc ne-
 cessariam. Hanc autem gratiam promitti Moyses
 populo in eodem cap. XXX. 6. inquit: „ Cir-
 „ cuncidet Dominus Deus cor tuum, & cor se-
 „ minis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in
 „ toto corde tuo, & in tota anima tua”: quod est
 primum, & potissimum divinæ legis mandatum.

40. Obj. secundo ex Scripturis N. T. celebrent
 Apostoli locum ad Rom. II. 14. *Gentes, quæ legem
 non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt,
 faciunt:* possunt ergo omnia legis præcepta natu-
 raliter, hoc est sine gratia adimpleri, si minus
 salutariter, & quantum ad modum, ut Pelagiani
 impie delirabant, saltem quantum ad substantiam.
 Quod autem loquatur Apostolus de integra legis
 observantia, patet ex vers. 27., ubi dicit: „ Et
 „ judicabit id, quod ex natura est præputium, le-
 „ gem consummans, te, qui per litteram, & cir-
 „ cuncisionem prævaricator es legis”? Quæ Apo-
 stoli comminatio vana esset, si Gentiles non totam
 legem, sed aliquam solum ejus partem observas-
 sent.

41. Resp. cum Sanctis Augustino, & Thoma,
 „ naturaliter intelligendum esse de natura per
 gra-

gratiam reparata; non autem de natura suis viribus relicta. Sane Apostolus de tali observatione legis loquitur, quæ ad justificationem perducit, inquit: *Factores legis justificabuntur*; cujusmodi certe non est observatio præceptorum solum quantum ad substantiam. Et in fine capituli ita concludit: „ Non enim qui in manifesto Judæus est; neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio; sed qui in abscondito Judæus est, & circumcisio cordis in spiritu, non littera; cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est”. Quæ omnia non nisi de eo intelligi queunt, qui legem adimplet non naturalibus viribus, sed viribus gratiæ, qua sola laudem, & meritum apud Deum acquirere possumus. Vide explicationem hujus loci traditam supra Diss. II. n. 24.

42. Inst. Reipsa extiterunt Gentiles, qui solis naturæ viribus omnia expleverunt naturalis legis præcepta. Deus enim ore Isaïæ c. XLIV. 28. de Cyro prædixit; *Pastor meus es, & omnem voluntatem meam complebis*. Et c. XLVI. 11. eundem Cyrum vocat *virum voluntatis suæ*. De Romanorum etiam heroibus multas refert historia profana egregias virtutes, ad quas certe Christi gratia non concurrebat.

45. Resp. hæc Isaïæ verba non posse intelligi eo sensu, quod Cyrus fecerit omnem Dei voluntatem, quam Theologi vocant voluntatem signi, ut omnia divinæ legis præcepta observaverit, cum ex historia constet, Cyrum fuisse hominem supra mortales omnes ambitiosum, & superbum, unde perpetua bella gessit, ut aliena imperia invadendo, suum toto orbe dilataret: qua in re fortuna illi propitia fuit, usque ad postremam expeditionem contra Massagetas, in qua (si veri sunt Herodotus, & Justinus) una cum toto suo exercitu infelicitè perijt. Regina autem Massagetarum jusit, caput Cyri in utrem humano sanguine plenum conjici cum hac suæ crudelitatis exprobratione: *Satia te sanguine, quem sitiisti*. Neque hac in re fidandum est Xenophonti, qui non qualis fuisset Cyrus, sed qualis esse debuisset, enarravit; unde recte Cicero Lib. I. ep. ad Quintum fratrem epist. 1. Xenophontem dicit *Cyropædiam scripsisse, non ad historiam fidem, sed ad effigiem justii imperii*. In alio itaque sensu prædixit Deus, Cyrum *completurum omnem suam voluntatem*, nempe in liberatione populi Judaici a captivitate Babylonica (a).

44. Quantum vero ad Romanos, negari non potest, aliquos in ea celeberrima Republica virtutibus insignibus excelluisse; sed hos omnia, & singula naturalis legis præcepta servasse, quis dicat,

(a) Si quis autem contendat, prophetiam Isaïæ esse etiam ad alia opera Cyri extendendam, minime repugnabo, propter verba sequentia c. XI. V. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, & dorsa Regum vertam, & aperiam coram eo januas, & portas non clau-*

dentur. Ego ante te ibo, & gloriosos terra humiliabo &c. &c. Sed hæc omnia non significant, nisi victorias Cyro a Deo concessas, ut tandem Babylonis petitus, populum Israel a longa captivitate liberaret. Nulla autem ratione indicant, Cyrum omnem Dei voluntatem fecisse in observatione præceptorum legis.

45. Inst. secundo. Marci X. 19. cum Christus Dominus cuidam adolescenti poscenti, quid factu opus esset ad vitam æternam consequendam, respondisset: *Præcepta nosti: ne adulteres, ne occidas &c.* reposuit ille: *Magister, hæc omnia observavi a juventute mea. Jesus autem intuitus eum, dilexit eum &c.* ille ergo adolescens omnia legis præcepta sine ulla gratia adimpleverat.

46. Resp. Judæum illum, si vere omnia præcepta legis servavit a sua juventute; id, non fecisse solis sui arbitrii viribus, sed cum auxilio gratiæ. Probabilius tamen est, eum non omnia servasse; sed illa solum, quæ ibi Christus enumeravit, scilicet *ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne falsum testimonium dixeris, ne fraudem feceris, honora patrem tuum, & matrem*; quæ omnia præcepta faciliora sunt. Adjicit quidem Sanctus Matthæus XIX. 16. seq. & illud præceptum: *Diliges proximum tuum; sicut teipsum*. Sed hoc etiam haud difficulter observari potest, nisi aliqua vehementer urgeat, tentatio, aut immoderatus, & perversus sui ipsius amor. Ceterum non fuisse adolescentem a vitiis omnino immunem, manifestum ex eo fit, quod a Domino invitatus, ut relictis bonis temporalibus ipsum sequeretur, *abijt tristis; erat enim habens multas possessiones*: unde postea Christus occasionem sumpsit, ostendendi discipulis suis, quam difficile esset, divites intrare in regnum cælorum.

47. Neque negotium facessant ea verba, *Jesus autem intuitus eum, dilexit eum*; nihil enim significant aliud, quam a Christo fuisse, sin minus omnino, saltem ex parte probatam ejus antea vitæ rationem, & eam animi promptitudinem, qua petebat, quid ultra facere deberet pro æternæ vitæ consecutione; quamvis certum est ex consequentibus, Jesum Christum non eum ita respexisse, & dilexisse, ut suum discipulum efficeret; sed permisisse eum abire divitiarum suarum amore illectum.

48. Inst. tertio. Sanct. Paulus nondum sub gratia constitutus legis justitiam implevit; dicit enim de seipso Philipp. III. 6. *Secundum justitiam, qua in lege est, conversatus sine querela*; conversari autem *sine querela* juxta phrasim Scripturæ Lucæ I. 6. significat sancte, & juste vivere secundum legem: ergo &c.

49. Resp. cum S. Thoma Lect. I. in hunc locum, Apostolum dicere, se innocenter vixisse inter Hebræos, *quantum ad justitiam exteriorem*, non autem quantum ad justitiam fidei, quæ est cordis; & ideo non dicit Apostolus, se vixisse *sine peccato*. Neque etiam illa verba: *sine querela* ita presse accipienda sunt, quasi in nulla prorsus legis observatione defecerint; cum idem Apostolus ad Titum III. 5. seipsum cum aliis Judæis confundens dicat: „ Eramus enim aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, & errivientes, desiderii & voluptatibus variis in malitia, & invidia agentes, odibiles, odientes invicem ”.

50. Obj. tertio. S. Hilarius exponens ea verba Psalmi LXVIII. *Deleantur de libro viventium* n. 26. duplicem distinguit librum, alterum *viventium*, alterum *justorum*; & in primo scriptos esse dicit, qui *antea sine ulla Christi cognitione pie in lege versati, omnia præscripta legis impleverint, de quibus secundum legem Apostolus Paulus ita docuit Rom. X. 5. quia qui fecerit ea, vivet in illis*. In altero autem libro justorum esse scriptos esse vult, quibus Christus factus est justitia, secundum illud: *Justus ex fide vivit* ad Gal. III. 11.

51. Resp. obscurum admodum esse hunc S. Hilarii locum; sed probabilius S. Patrem nomine *viventium* illos indicare voluisse, qui præceptis Legis Mosaicæ obediens vitam diuturnam merebantur, a Deo promissam iis verbis Levit. XVIII. 4. *Custodite leges meas, atque judicia, quæ faciens homo vivet in eis*: & Deut. VI. 5., *ut prolongentur dies tuæ*. Vel etiam qui custodientes præcepta legis eam mortem temporalem evitabant, qua ejusdem legis transgressoribus comminata erat. Quam explicationem tradit S. Thomas Lect. I. in cap. X. epist. ad Roman. ubi relata mox verba ex Levitico, tum alia similia Ezech. XX. explicans inquit: *Vivet in eis*, „ quia scilicet hoc commo- ditatis consequeretur homo per legis observan- tiam, ne occideretur, tanquam legis transgressor: „ Hebr. X. 28. ” *Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione, duobus, vel tribus testibus moritur*. Nomine vero *justorum* eos intelligit Hilarius, quibus Christus justitia est factus, & quorum nomina scripta sunt in celo, Luc. X. 20.

52. Inst. 1. Perpetua est Sanctorum Patrum vox, confirmata in Conc. Tridentino Sess. VI. cap. 11., Deum justum, & bonum nobis non præcipere impossibilia; atqui certum est, Deum nobis præcipere integram totius legis observationem: ergo hæc nobis esse possibilis. Hoc erat perpetuum, & maximum Pelagianorum argumentum, quo doctrinam Ecclesiæ catholicæ, quasi validissimo ariete pulsabant, & quo admodum multos decipiebant.

53. Respondebant autem orthodoxæ doctrinæ patroni duce S. Augustino, primo in potestate nostri liberi arbitrii hoc fuisse, quando natura erat sana, nunc autem non amplius esse, natura per peccatum sanciatæ, & infirmæ; unde etiam illud

Gazzaniga Theol. Tom. VI.

S. Augustini dictum, & ab aliis sæpius repetitum: „ Liberum arbitrium ad diligendum Deum, vel „ ad non peccandum, primi peccati granditate nos „ perdidisse ”; neque hanc libertatem nos recuperare, nisi quando Filius hominis nos gratia sua liberaverit. Vid. Tom. IV. Diss. III. num. 226. seq. Ulterius etiam in statu naturæ lapsæ, & infirmæ omnia divinæ legis præcepta servari posse cum gratiæ adjutorio, quod propterea assiduis precibus a Deo implorare debemus. Quamobrem Synodus Tridentina loco laud. una cum S. Augustino: *Deus, inquit, & facere, quod possis, & petere, quod non possis, & adjurat, ut possis*. Quomodo autem illi, qui gratiæ adjutorio carent, præcepta divina adimplere possint, explicatum est supra num. 400. seq.

54. Inst. secundo. Præcepta legis dicuntur *naturalia*, quia proportionem habent cum viribus nostræ naturæ: ergo &c.

55. Respond. recte illa legis præcepta dici *naturalia*, tum quia naturæ lumine cognosci possunt; tum etiam quia vires naturæ suæ, quales in Adamo fuerant, secundum suam substantiam non superant; sed cum vires naturæ modo factæ sint, & infirmæ, necessarium est gratiæ *sanantis* auxilium; præcipue autem propter perduellera concupiscentiam; quam S. Augustinus Lib. *De spiritu, & littera* capit. 4. comparat cum aquæ impetu, „ qui vehementior fit obice opposito: cujus „ molem cum evicerit, majore cumulo præcipi- „ tatus volentius per prona provolvitur ”. Hoc utriusque status discrimen affert Sanctus Thomas 2. 2. qu. 109. art. 4. inquit, mandata legis posse observari, quantum ad substantiam operum: „ pro- „ ut scilicet homo operatur justa, & fortia, & a- „ lia virtutis opera; & hoc modo *homo in statu „ naturæ integræ* potuit omnia mandata legis im- „ plere: alioquin homo non potuisset in statu il- „ lo non peccare, cum nihil aliud sit peccare, „ quam transgredi divina mandata; *sed in statu „ naturæ corruptæ non potest homo implere om- „ nia mandata divina sine gratia sanante* ”. Sed de hac re legendus omnino est S. Augustinus in toto Libro *De spiritu, & littera*, ubi ostendit, quomodo lex, quamvis bona, augeat in nobis prohibendo desiderium malum.

56. Quæres 1. quid sit ista gratia *sanans*, qua indiget homo in statu naturæ lapsæ ad faciendum divina mandata?

57. Resp. primo, ut homo per aliquod diuturnum tempus evitet peccatum, necessarium esse gratiam habituales. Ita expresse S. Thomas 1. 2. qu. 109. art. 8. dicens: „ In statu naturæ corru- „ ptæ indiget homo gratia habituali sanante natu- „ ram ad hoc, quod omnino a peccato absteineat. „ Et iterum: Antequam hominis ratio, in qua est „ peccatum mortale, reparetur per gratiam justi- „ ficantem, potest singula peccata mortalia vita- „ re, & secundum aliquod tempus: quia non est

„ necesse, quod continuo peccat in actu. Sed quod
 „ diu maneat absque peccato mortali, esse non
 „ potest: unde & Gregorius dicit (Lib. XXV. *Mo-*
 „ *ralium* cap. 9.)”: *peccatum, quod penitentia*
non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud trahit.

58. Eamdem doctrinam antea tradiderat S. Augustinus in Lib. *De spiritu, & litera* c. 26. ubi illud Apostoli ad Roman. II. 15. „ Factores legis
 „ justificabuntur, *sic intelligentium esse, ait*, ut
 „ sciamus, eos aliter non esse factores legis, nisi
 „ justificentur; ut non justificatio factoribus ac-
 „ cedat, sed ut factores justificatio præcedat”.

59. Resp. *secundo*, hominem ad faciendâ legis
 mandata indigere etiam auxilio Dei actuali, quod
 non minus expresse docet Angelicus art. 5. ejusdem
 quæst. dicens: „ Homo in statu naturæ in-
 „ tegræ non indigebat dono gratiæ superadditæ
 „ naturalibus bonis ad diligendum Deum natura-
 „ liter super omnia, *licet indigeret auxilio Dei*
 „ *ad hoc eum moventis*. Sed in statu naturæ cor-
 „ ruptæ indiget homo etiam ad hoc auxilio gra-
 „ tiæ naturam sanantis”. Ubi Angelicus manife-
 ste docet, in hoc naturæ corruptæ statu, ad im-
 plectendâ mandata, non solum opus esse auxilio *mo-*
vente, quod est adjutorium actuale; sed etiam *sa-*
nante, quod est gratia habitualis. Et art. 4. in-
 quit: „ Indiget (*homo*) insuper in utroque sta-
 „ tu auxilio Dei moventis ad mandata implenda”.

60. Sed clarius in art. 9. probat, hominem in-
 digere auxilio gratiæ actualis propter duo: „ *pri-*
 „ *mo* quidem ratione generali, propter hoc, quod
 „ sicut supra dictum est (art. 1.), nulla res creata
 „ potest in quemcumque actum prodire, nisi virtute
 „ motionis divinæ: *secundo* ratione speciali, propter
 „ conditionem status humanæ naturæ; quæ quidem
 „ licet per gratiam (justificantem) sanetur quantum
 „ ad mentem, remanet tamen in ea corruptio, &
 „ infectio, quantum ad carnem, per quam *servit*
 „ *legi peccati*, ut dicitur ad Rom. VII. 25”. Porro
 etiam gratia actualis est gratia *sanans*, quatenus
 actu concupiscentiæ perduellis motus reprimunt. Vi-
 de quæ superius dicta sunt de gratiæ necessitate
 ad singulos actus Diss. II. cap. 6.

61. Quæres *secundo*, quænam gratia requiratur
 ad vitanda omnia peccata venialia toto vitæ tem-
 pore?

62. Resp., requiri gratiam specialissimam, &

prorsus singularem, qualem nemini concessam pu-
 tamus, excepta immaculata, & sanctissima Dei
 genitrice Maria. Hoc apertissime tradit S. Augu-
 stinus Lib. *De natura, & gratia* c. 56. ubi cum
 Pelagius omnes enumerasset viros, & feminas ve-
 teris testamenti, qui non *mo*lo non peccasse, ve-
 rum etiam *juste vixisse referuntur*, respondet S.
 Doctor: „ Excepta SS. Virgine Maria, de qua
 „ propter honorem Domini nullam prorsus, cum
 „ de peccatis agitur, haberi volo quæstionem: un-
 „ de enim scimus, quid ei plus gratiæ collatum
 „ fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum
 „ quæ concipere, ac parere meruit, quam con-
 „ stat nullum habuisse peccatum? Hac ergo Vir-
 „ gine excepta, si omnes illos Sanctos, & San-
 „ ctas, cum hic viverent, congregare possemus,
 „ & interrogare, utrum essent sine peccato, quid
 „ fuisse responsuros putamus? utcum hoc, quod
 „ iste (*Pelagius*) dixit, an quod Joannes Aposto-
 „ lus? Rogo vos, quantalibet fuerint in hoc cor-
 „ pore excellentia sanctitatis, si hoc interrogari
 „ potuissent, nonne una voce clamassent: si di-
 „ xerimus, quod peccatum non habemus, nos ip-
 „ sos decipimus, & veritas in nobis non est (a)?”

63. Etiam S. Bernardus in epist. CLXXIV. *Ego*
puto, inquit, *quod & copiosior sanctificationis*
benedictio in eam descenderit, quæ ipsius non
solum sanctificaret ortum, sed & vitam ab omni
deinceps peccato custodiret immunem, quod ne-
mini alteri in natis quidem mulierum creditur
esse donatum. Quod alibi quoque repetit devo-
 tissimus hic B. Mariæ cultor.

64. Sed multis non est opus, postquam sacro-
 sancta Tridentina Synodus Sess. VI. can. 24. ita
 definiit: *Si quis hominem semel justificatum dix-*
erit ... posse in tota vita peccata omnia, etiam
venialia vitare, nisi ex speciali Dei privilegio,
quemadmodum de Beata Virgine tenet Ecclesia,
anathema sit.

65. Non posse autem hominem in statu naturæ
 lapsæ sine gratia specialissima, & prorsus singu-
 lari abstinere ab omni peccato veniali, probat S.
 Thomas 1. 2. q. 109. art. 8. „ ex corruptione in-
 „ ferioris appetitus sensualitatis; cujus motus sin-
 „ gulos quidem ratio reprimere potest, & ex hoc
 „ habent rationem peccati, & voluntarii; non au-
 „ tem omnes; quia dum uni resistere nititur, for-
 „

„ tas-

(a) S. Thomas 3. P. qu. 27. art. 4. ex hoc loco Sancti Augustini, aliisque rationibus probat, *B. Virginem nullum actuale peccatum commisisse, nec mortale, nec veniale, ut sic in ea impleatur, quod dicitur Cant. II. 7. Tota pulchra es, amica mea; & macula non est in te*. Vid. Bartholom. Medina in Comment. ad hunc art. S. Thomæ, qui non dubitat appellare oppositam quorundam sententiam *errorem manifestum* post definitionem Concilii Tridentini Sess. VI. can. 23. additque, quemdam Concionatorum, qui *contrarium Romæ visus est predicare, non recte explicans Augustini auctoritatem* (Ex Lib. *Quæst. Vet. & novi Testam.* qu. 73.) *coactum fuisse publice recantare sententiam*. Vid. et-

iam Dion. Petavius Lib. XIV. *De Incarnat.* cap. 1. ubi postquam dixisset, neminem *hodie* esse inter Catholicos, qui non ab omni iniquatione peccati, etiam *levissimi puram fuisse sanctissimam Dei Genitricem existimet*, ita subdit: *Nam non videtur olim id in fidei dogma fuisse receptum, cum sanctissimi, & alioquin studiosissimi Patres purum interdum ab eo commode scripserint, levissimis inducti rationibus, imo nullis*. Sed illorum Patrum verba benigne explicat Guill. Estius in Lib. III. *Sent. Dist.* 3. q. 7. Videri etiam potest egregius Beatissimæ Virginis biographus Jo. Chrysost. Trombelli Tom. I. P. I. *Dissert.* III. cap. 5.

„tassis alius insurgit; & etiam quia ratio non
 „semper potest esse pervigil ad hujusmodi motus
 „vitandos”. Sed de hac re satis fuerit experien-
 „tiam consulere, quæ nobis ad oculum demonstrat,
 „etiam Sanctis, qui magno charitatis ardore in Deum
 „feruntur, aliquas veniales culpas obrepe. propter
 „quas quotidie Deum orare coguntur: *Dumitte nobis
 „debita nostra*.”

65. Hæc tamen Sancti Thomæ; omniumque Theo-
 „logorum doctrina de necessitate gratiæ specialis ad
 „vitanda omnia peccata venialia debet intelligi de
 „toto vitæ decursu, aut saltem de longiore tempo-
 „re; nam idem Angelicus 5. Part. qu. 79. art. 5.
 „ad 2. explicans illum celebrem. textum 1. Jo. 1. 8.
 „*Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus,
 „ipsi nos seducimus*; „dicit illud verbum non es-
 „se intelligendum, quia aliqua hora possit homo
 „esse absque omni reatu peccati venialis; sed quia
 „vitam istam Sancti non ducunt sine peccatis ven-
 „nialibus”.

PROPOSITIO II.

*Homo lapsus sine speciali auxilio gratiæ potest
 aliqua faciliora Legis præcepta, quantum ad
 substantiam adimplere.*

67. Prob. ex Sanct. Augustino, qui Lib. *De spi-
 „ritu, & littera* c. 28. „Quædam, inquit, (Gen-
 „tilium) facta vel legimus, vel novimus, vel
 „audimus, quæ secundum justitiæ regulam non
 „solum vituperare non possumus, verum etiam
 „merito recteque laudamus”. Posse autem etiam
 „Gentiles hæc facere, inde probat Sanct. Pater,
 „quia non usque adeo in anima humana imago
 „Dei terrenorum affectuum labe detrita est, ut
 „nulla in ea velut lineamenta extrema remanse-
 „rint, unde merito dici possit, etiam in ipsa im-
 „pietate vitæ suæ facere aliqua legis, vel sape-
 „re. *Unde & in Libro De natura, & gratia* c.
 „69. Admonemur, inquit, in facilibus quid agam-
 „us, & in difficilibus quid petamus”.

68. Hanc eandem doctrinam tradit Angelicus 1.
 „2. qu. 109. art. 2. ubi postquam docuit, in statu
 „naturæ corruptæ non posse hominem per sua na-
 „turalia velle, & operari totum bonum naturæ suæ
 „proportionatum, ita subdit: „Quia tamen natura
 „humana per peccatum non est totaliter corrupta,
 „ut scilicet toto bono naturæ privetur, potest qui-
 „dem etiam in statu naturæ corruptæ per virtu-
 „tem suæ naturæ aliquod bonum particulare ag-
 „gere, sicut ædificare domos, plantare vineas, &
 „alia hujusmodi, non tamen totum bonum sibi
 „connaturale, ita quod in nullo deficiat: sicut ho-
 „mo infirmus potest per seipsum aliquem motum
 „habere, non tamen perfecte potest moveri
 „motu hominis sani, nisi sanetur auxilio medicinæ”.

69. Quanquam vero Sanct. Doctor utatur iis ex-
 „emplis ædificare domos, plantare vineas &c.,
 „eandemque exempla. repetat in art. 5. putandum ta-

men non est, eum voluisse ad hæc sola restringe-
 „re facultatem naturæ humanæ; cum expresse dicat,
 „non fuisse eandem naturam per peccatum *totaliter
 „corruptam*, & adhuc hominem posse per
 „*virtutem suæ naturæ aliquod bonum particulare
 „agere*. Ad hæc, cum dixisset, hominem in statu
 „naturæ integræ, „quantum ad sufficientiam vir-
 „tutis operativæ potuisse per sua naturalia velle,
 „& operari bonum suæ naturæ proportionatum,
 „quale est bonum virtutis acquisitæ”; subdit postea,
 „hominem in statu naturæ corruptæ non posse
 „*totum hujusmodi bonum implere* per sua na-
 „turalia: supponit ergo, posse hominem aliquam sal-
 „tem partem *hujusmodi boni implere*; adeoque non
 „solum *laborare in agro, bibere, manducare, &
 „habere amicum*; sed etiam colere parentes, ama-
 „re filios, servare thori fidem, reddere unicuique,
 „quod suum est, aliaque hujusmodi societatis offi-
 „cia præstare, qualia etiam a probis Gentilibus sæ-
 „pius præstita fuisse novimus.

70. Obj. Si homo potest quædam faciliora Le-
 „gis præcepta suis viribus adimplere, poterit etiam
 „alia minus facilia, ac deinde difficiliora; quia &
 „ista sunt homini connaturalia; quod vel ipsi Gen-
 „tiles noverunt: unde illud Juvenalis Sat. 8.

.... *Phalaris licet imperet, ut sis
 „Falsus, & admoto dictet perjuriam tauro,
 „Summum crede nefas, animum præferre pu-
 „dori
 „Et propter vitam vivendi perdere causas.*

Si ergo solo lumine naturali cognosci possunt; cur
 „non poterunt etiam viribus naturalibus præstari?
 „Præcipue cum homo faciliora naturæ præcepta ad-
 „implens, ipso usu fortior, & aptior reddatur ad
 „majora, & fortiora præstauda.

71. Resp. ex similitudine aptissima, quam Sanct.
 „Thomas affert hominis infirmi, qui potest per sei-
 „psum aliquem motum habere, præcipue ubi nul-
 „lum obstaculum, aut specialis difficultas reperit-
 „tur; non tamen ex hoc sequitur, posse eundem
 „hominem infirmum, & debilem diu, multumque
 „se movere, aut currere, aut ardua, & sublimia
 „conscendere. Ita etiam S. Hieronymus respondebat
 „Pelagio eadem argutia utenti sub finem Lib. III.
 „*Dialog.* „Hoc est, inquit, Atticus orthodoxus
 „Critobulo Pelagii personam agenti, quod tibi a
 „principio dixeram, in nostra esse positum po-
 „testate vel peccare, vel non peccare, & vel ad
 „bonum, vel ad malum extendere manum, ut
 „liberum servetur arbitrium: Sed pro modo, &
 „tempore, & conditione fragilitatis humanæ
 „Neque quia ad breve possum, coges me, ut pos-
 „sim jugiter. Possum jejuna, vigilare, ambu-
 „lare, legere, psallere, sedere, dormire; num-
 „quid in perpetuum?”

72. Inst. Paritas hominis infirmi inepta est. Ho-
 „mo enim infirmus, movendo seipsum defatigatur;
 „qui autem faciliora Dei præcepta adimplet, cor-

roboratur, & robustior efficitur, novas acquirendo vires.

75. Resp. hanc paritatem proponi, non ut omnino adæquatam, sed ut sufficientem ad explicandam differentiam inter geminos naturæ humanæ status, quæ facile concipitur, hominem in natura corrupta non posse id præstare, quod poterat integris viribus. Et licet demus, eum observando præcepta faciliora, reddi magis idoneum ad implenda difficiliora, nunquam tamen primævam capacitatem recuperare poterit, nisi per gratiam sanantem.

74. Quantum vero pertinet ad illud justissimum Juvenalis præceptum, haud difficile fuit solis naturæ viribus, illam, aliasque similes veritates morales agnoscere; quod superius ostendimus n. 5. & seq. sed iisdem postea totam vitam suam dirigere, hoc opus hic labor. Et quamquam aliqua fortassis rarissima exempla afferri possint heroicæ constantiæ in perferendis atrocibus cruciatibus pro veritate tuenda, non sunt tamen iis comparanda, quæ suppeditat Ecclesiastica historia nostrorum Martyrum omnis conditionis, ætatis, & sexus, qui gratia Dei confortati pro Religionis defensione diuturna, repetita, atque immania pertulerunt tormenta (a).

C A P U T III.

Ostenditur, hominem in statu naturæ lapsæ non posse diligere Deum super omnia, etiam ut auctorem naturæ.

75. Quemadmodum Deus duplici via cognosci potest, scilicet lumine naturæ, cognitione hausta

ex creaturis, quarum est auctor, & lumine supernaturali, scilicet per revelationem, ac fidem, prout est auctor gratiæ, & gloriæ, ita etiam duplex esse potest Dei dilectio, videlicet una naturalis, qua diligitur Deus, ut auctor naturæ; altera supernaturalis, qua diligitur, ut unus, & trius, auctor gratiæ, & largitor felicitatis æternæ, prout divina revelatio eum nobis manifestat.

76. Neque cuiquam Catholico de hac duplicis amoris naturalis, & supernaturalis distinctione dubitare fas est, postquam Summi Pontifices Pius V. & Gregorius XIII. illas duas Bajanæ propositiones proscripserunt, quarum prima n. 24. hæc erat: „ Distinctio illa duplicis amoris; naturalis, videlicet, quo Deus amatur, ut auctor naturæ, & gratiæ, quo Deus amatur, ut beatorum, vana est, & commentitia, & ad illudendum sacris literis, & plurimis veterum testimoniis excogitata: altera n. 56. Amor naturalis, qui ex viribus naturæ exoritur, ex sola philosophia per electionem præsumptionis humanæ cum injuria crucis Christi defenditur a nonnullis Doctoribus (b) ”.

77. Posita igitur hac duplicis amoris Dei distinctione, quæstio oritur de sola dilectione Dei naturali, prout nempe Deus naturali lumine, ut auctor naturæ cognoscitur; nam de dilectione Dei supernaturali nulla omnino est, aut esse potest post universalem hæreseos Pelagianæ condemnationem controversia: ut enim inquit S. Augustinus *De gratia, & lib. arb. c. 18.* „ Unde est in hominibus Charitas Dei, & proximi, nisi ex ipso Deo? Nam si non ex Deo, sed ex hominibus, vicerunt Pelagiani; si autem ex Deo, vicimus Pelagianos ”.

78.

(a) S. Augustinus in Lib. *De patientia* c. 15. & seq. Tom. VI. statuens, veram patientiæ virtutem non esse, nisi a Domino Deo honorum omnium largitore, obijcit sibi exempla eorum, qui aliqua dura, & aspera, vel ne displiceant hominibus, vel ne graviora patiantur, superbissima voluntate sustinent, unde nonnulli ita colligebant: *Si voluntas hominis sine ullo Dei adjutorio viribus liberi arbitrii tam multa gratia, & horrenda perfert --- cur non eodem modo eadem ipsa voluntas hominis, eisdem viribus liberi arbitrii, non ad hoc expectans se diurnis adjuvari, sed sibi naturali possibilitate sufficiens, quidquid laboris, vel doloris ingeritur, pro justitia, & vita æterna patientissime sustinet? An vero, inquam, idonea est iniquorum voluntas, --- ut Deo non adjuvante inter atrocissima, & longa tormenta in mendacio perseverent, ne sua facinorosa confitentis jubeantur occidi; & non est idonea justorum voluntas, nisi eis vires desuper suggerantur, quaslibet panas, vel ipsius decore justitiæ, vel æternæ vitæ amore perferre?*

Hinc autem objectioni ita respondet Augustinus: *Quæ hæc dicunt, non intelligunt, & quemque iniquorum tanto esse ad quæcumque mala perferenda duriorum, quanto in eo major est cupiditas mundi; & quemque justorum tanto esse ad quæcumque mala perferenda fortiorum, quanto in eo est major charitas Dei.* Et postquam hæc

Scripturarum testimonio roborasset, ita concludit: *Quoniam concupiscentiæ, qua fit, ut peccantes omnia pertinaciter patientur, ex mundo est: charitas autem, qua fit, ut recte viventes omnia fortiter patientur, ex Deo est; ideo illi falsæ patientiæ potest sine adjutorio Dei voluntas humana sufficere; tanto durior, quanto cupidior; & eo tolerabilius sustinens, quo ipsa fit pejor: hæc autem, quæ vera patientia est, ideo voluntas humana, nisi desuper adjuta, & inflammata, non sufficit, &c.*

Sed postea cap. 26. seq. aliam abstrusiorum proponit quæstionum de Schismatico, qui ne Christum neget, patitur tribulationes, angustias, famem, nuditatem, persecutionem, pericula, carceres, vincula, tormenta, gladium, vel flammam, vel bestias, vel ipsam crucem &c. *Utrum ista patientia Dei donum sit, an viribus tribuenda sit voluntatis humanæ.* Resolvit autem magnus Augustinus, eam esse Dei donum; sed alia esse Dei dona filiorum illius Jerusalem, quæ sursum libera est mater nostra ... alio vero, quæ possunt accipere, etiam filii concubinarum, quibus Judæi carnales, & Schismatici comparantur. Nostra sunt dona hæredum, alia exheredatorum.

(b) Prima propositio eruta est: ex ipsius Mich. Baji cap. 4. *De Charitate*, ubi inquit: *Manifestum evadit, quam vera sit eorum distinctio, qui ut scripturis sacris,*

78. Ut autem absit ab hac difficulti controversia quæcumque æquivocatio, breviter indicanda est multiplex dilectionis Dei acceptio. *Primo* enim est aliqua dilectio naturalis, omnibus rebus communis, qua natura ipsa voluntatis nostræ necessario inclinatur, & fertur in Deum, tanquam in bonum commune, & de qua S. Augustinus Lib. I. *Confess.* cap. 1. loquebatur, inquit: *Fecisti nos, Domine, ad te, inquietum est cor nostrum, donec revertamur ad te.* De hac dilectione naturali, quæ omnibus creaturis, ne dæmonibus quidem exceptis, communis est, nobis modo sermo non est; sed de dilectione Dei libera, & actuali. Et hæc

79. *Secundo* dividitur in dilectionem Dei, quæ est *super omnia*, qua Deus omnibus aliis rebus præfertur, sin minus *intensive*, saltem *appretiative*: quatenus homo licet in se non experiatur illos affectus erga Deum, quos sentit erga aliquas creaturas, animo tamen ita comparatus est, ut in illis omnibus plane creaturis privari, quam Deum summum bonum offendere, legem ejus violando. Alia vero est dilectio Dei, sed non *super omnia*; cujusmodi est in peccatoribus, qui Deum agnoscens ut bonum, beneficium, &c. ipsum non possunt non diligere, non ita tamen distinguunt, ut propter ipsum velint omnibus creatis bonis renunciare. Et quamvis facile cognoscant, summum bonum esse ceteris omnibus longe præferendum, efficaci tamen gratia destituti, non nisi humanas quasdam veræ dilectionis Dei velleitates concipiunt, quæ nihil ad salutem prosunt.

80. *Tertio* dilectio Dei *super omnia* dividitur in dilectionem benevolam, seu *amicitiæ*, & dilectionem *concupiscentiæ*. Prima est, qua quis Deum, ut amicum diligit sicut seipsum, sed non supra seipsum. Altera, qua quis Deum diligit, non ut bonum in se, sed ut bonum sibi, & propterea non se dirigit ad illum, tanquam ad ultimum finem; sed potius Deum dirigit ad seipsum; vel Deum diligit more Judæorum, de quibus S. Aug. in Ps. LXXVII. n. 20. ait, quod revertebantur, & veniebant ad Deum, propter acquirenda temporalia bona, & vitanda temporalia mala, non autem propter veram Dei dilectionem; „nam qui propter beneficia terrena Deum quærebant, non utique Deum, sed illa quærebant.”

81. *Quarto* dilectio Dei aliquando est *efficax*,

ut proinde ejus virtute omnia servemus divina mandata, juxta illud Jo. XIV. 23. *Qui diligit me, sermones meos servabit.* Et hæc potest esse magis, vel minus intensa, ut in justis magis, minusve perfectis (intensissima autem fuit in Beatissima Virgine Maria, ut omnia peccata etiam venialia vitaret). Aliquando potest esse vera, sed inefficax; ut fuit in Sancto Petro, cum dixit: *Animam meam pro te ponam*, Jo. XIII. 37. Revera enim Petrus diligebat Jesum super omnia, quatenus eum omnibus præferbat, adeo ut esset paratus pro eo dare animam suam; sed hæc dilectio postea efficacis non fuit, quemadmodum illi Jesus prædixerat. His breviter selectis ex multis, & subtilioribus, quæ Scholastici hanc in rem afferre solent, sit

PROPOSITIO.

Homo in statu naturæ lapsæ non potest ex solis viribus naturalibus, & sine gratia Deum super omnia diligere, non solum ut largitorem gratiæ, & gloriæ, sed neque ut auctorem naturæ (a).

82. *Prob. primo* ex sacris litteris, in quibus nulla prorsus facta distinctione, omnem charitatem a Deo esse, & a Deo diffundi in cordibus nostris, apertissime asseritur. Rom. V. 5. Ephes. VI. 25., ad Gal. V. 15., 1. Jo. IV. 7. & seq. & alibi quam stricte. Quibus inhærens Concilium Arausicum II. can. 25. ita decrevit: „Prorsus donum Dei est diligere Deum. Ipse et diligeretur, dedit, qui non dilectus dilexit. Displacens amatus, ut fieret in nobis, unde placeremus. Diffundit enim charitatem in cordibus nostris Spiritus Patris, & Filii, quem cum Patre amamus, & Filio. Et postea prosequitur dicens: Secundum supra scriptas Sanctarum Scripturarum sententias, vel antiquorum Patrum definitiones, hoc, Deo propitiante, & prædicare debemus, & credere, quod per peccatum primi hominis ita inclinatum, & attenuatum fuerit liberum arbitrium, ut nullus postea aut diligere Deum, sicut oportet, aut credere in Deum, aut operari propter Deum, quod bonum est, possit, nisi gratia eum, & misericordia divina prævenerit.” Quæ ratio probe, ac diligenter notan-

Et jam dictis, aliisque pluribus veterum testimoniis insuland, sine ulla traditione contentum, duplicem esse. Dei dilectionem: alteram, qua Deum tanquam futuræ beatitudinis largitorem diligimus, quæ per Spiritum Sanctum diffunditur in cordibus nostris, & charitas nuncupatur, alteram vero, qua Deum creatorem amamus, quæ ortum dicit ex hominis arbitrio &c. Secunda propositio continetur in cap. 5. ubi multa habet hac de re, ut probet, ex sola philosophia desumptum esse errorem naturalem Dei creatoris. Quoniam autem sensu illæ duæ propositiones damnatæ sint, & quoniam sensu a quibusdam orthodoxis Theologis adhuc defendantur,

solita sua eruditione explicat P. Jo. Laur. Berti in *Augustiniano systemate de Gratia vindicata* Dissert. II. cap. 1. §. 1.

(a) Hæc controversia fuit sub Clemente VIII. bis agitata, scilicet in Congregat. VII. habita die 19. Aug. 1602. tum in Congregat. XI. 9. Dec. ejusdem anni, in quibus P. Thomas de Leinos Molinianam sententiam feliciter adeo impugnavit, ut Censores unanimi fere consilio eam doctrinæ S. Augustini adversari definiverint, ut videri potest apud eandem Congregationum Historiographum P. Jac. Hyac. Serry Lib. III. cap. 13.

tanda est; probat enim necessitatem gratiæ ad diligendum Deum, non solum, quia actus dilectionis Dei supernaturalis est; sed etiam quia per peccatum priini hominis liberum arbitrium ita inclinatum, & attenuatum fuerit, ut nullus postea potuerit diligere Deum, sicut oportuit, scilicet dilectione plena, & super omnia; nedum ut auctorem gratiæ, & gloriæ, sed etiam ut auctorem naturæ.

85. Prob. *secundo* ex Ss. Patribus, potissimum vero ex Sancto Augustino, ex quo non tantum doctrinam, sed etiam verba ipsa mutuo accepit Synodus Arausiana mox laudata. Nam Tract. CII. in Joan. n. 5. Tom. III. explicans illa Jesu Christi verba Jo. XVI. 27. „ Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis. Ideo, *inquit*, amat ille, quia nos amamus, an potius quia ille amat, ideo nos amamus? Ex epistola sua Evangelista idem ipse respondeat (1. Jo. IV. 19.). *Nos diligimus*, inquit, *quia prior ipse dilexit nos*. Hinc ergo factum est, ut diligereimus, quia dilecti sumus. Prorsus donum Dei est diligere Deum: ipse ut diligeretur, dedit, qui non dilectus dilexit. Displacentes amati sumus, ut esset in nobis, unde placeremus, cum iis, quæ sequuntur. „ Si in homine posset esse sine gratia Salvatoris aliquis amor Dei naturalis; an iste displicisset Deo, ut displicentes amati essemus? Unde etiam idem Sanct. Pater Sermon. III. n. 2. fidenter dicebat: „ Quære, unde homini sit diligere Deum, nec inuenies omnino, nisi quia prior illum dilexit Deus. Id ipsum repetit quam sæpissime: nec unquam huic Doctorum aquilæ perspicacissimæ in mentem venit doctrina alicujus amoris naturalis, qui in nobis esse posset sine Dei gratia.

84. Augustino concors S. Leo Papa Sermon. XLVIII. seu X. in Quadragesima cap. 1. „ Rationalis creatura, inquit, ideo dilecta, ideo quæsitæ est, ut & ipsa ex non quærente quærens, & ex non diligente sit diligens, dicente Beato Joanne Apostolo (1. epist. IV. 19.). Nos ergo diligamus invicem, quia Deus prior dilexit nos.”

85. Concors item est Sanct. Gregorius Papa Lib. XXXIII. *Moralium* cap. 20. n. 25. eodem modo explicans allata verba S. Joannis Evangelistæ: *Quia ipse prior dilexit nos*. Sed nimis longum & fastidiosum esset, omnia aliorum Patrum testimonia congerere, qui nullam penitus in nobis agnove-

runt dilectionem Dei super omnia, quæ non esset ab ejus charitate in nobis procreata.

86. Unanimem hanc Sanctorum Patrum traditionem secutus S. Thomas 1. 2. quæst. 109. art. 3. postquam probasset, hominem in statu naturæ integræ virtute suæ naturæ potuisse operari bonum, quod est sibi connaturale, quemadmodum connaturale est homini diligere Deum super omnia: „ un- de homo in statu naturæ integræ dilectionem sui ipsius referebat ad amorem Dei, sicut ad finem, & similiter dilectionem omnium aliarum rerum; & ita Deum diligebat, plusquam seipsum, & super omnia: *postquam inquam id probasset, hæc subdit*: Sed in statu naturæ corruptæ homo ab hoc deficit, secundum appetitum voluntatis rationalis, quæ propter corruptionem naturæ sequitur bonum privatum, nisi sanetur per gratiam Dei. Et ideo dicendum est, quod homo in statu naturæ integræ non indigebat dono gratiæ superadditæ naturalibus bonis ad diligendum Deum naturaliter super omnia, licet indigeret auxilio Dei ad hoc eum moventis: sed in statu naturæ corruptæ indiget homo etiam ad hoc auxilio gratiæ naturam salvantis (a).”

87. Pronum est Adversariis respondere, hæc, & alia innumera Sanctorum Patrum, Conciliorum, ac Sacrarum Litterarum testimonia intelligenda esse de dilectione Dei perfecta & efficaci, quæ certe sine supernaturali Dei gratia obtineri nequit, & de qua asserenda, & vindicanda contra pestiferam Pelagianorum sectam Patres solliciti erant; non autem de quæstione inter Scholasticos postea exorta, an dilectio pure naturalis Dei, ut tantummodo noster creator est, non autem ut est noster sanctificator, glorificator, & beatificator, ex solis liberi arbitrii viribus, una cum generali concursu Dei in ordine pure naturali possibilis sit. Hanc enim controversiam aut ignorarunt penitus antiqui Patres, aut definire noluerunt. Et propterea notant illam particulam *sicut oportet* a Concilio Arausiano adjectam, ut vera charitas distinguatur a naturali Dei dilectione.

88. Sed hoc ipsorum effugium facile præoccupatur primo ex verbis superius allatis Sancti Thomæ (num. 86.), qui ibidem ad 1. ad luc. clarius mentem suam aperit, distinguens amorem Dei naturalem a charitate supernaturali, inquires: „ Cha-

(a) Lud. Molina in *Concordia* Qu. 14. art. 13. disp. 14. membro 3. contendit, ex tam perspicuo S. Thomæ loco, inueniri contra suam, communemque Scholasticorum sententiam inferri, elici non posse viribus naturalibus arbitrii nostri, & concursu generali Dei actum absolutum, mere naturalem dilectionis Dei super omnia, quia ad justificationem nequaquam sufficiat, & pari ratione propositum absolutum servandi in genere præcepta omnia &c. Vult enim, S. Thomam in eo art. solum in hoc constituere discrimen inter hominem naturæ integræ, & lapsæ, quod homo naturæ integræ ea dilectione naturali, quæ includit observationem in futurum man-

diatorum omnium naturalium, poterat absque auxilio speciali diligere Deum super omnia homo vero naturæ lapsæ eodem genere dilectionis non possit Deum absque speciali auxilio super omnia diligere dilectione efficaci, propter partis sententis rebellionem, corporisque corruptibilitatem, defatigationem, ac molestiam &c., quæ omnia simul sine quotidiano speciali Dei auxilio superare non potest. Hanc Molinæ evasionem, solide impugnat, atque omnino præcludit, veram S. Doctoris mentem latissime exponens, & defendens P. Thomas de Lemos Tom. III. *Panoptix* Lib. III. P. II. Tract. II. cap. 21. & seq.

ritas diligit Deum super omnia eminentius; quam natura. Natura enim diligit Deum super omnia, prout est principium, & finis naturalis boni; charitas autem, secundum quod est obiectum beatitudinis, & secundum quod homo habet quamdam societatem spiritualem cum Deo. Ad dit etiam charitas super naturalem dilectionem Dei promptitudinem quamdam, & delectationem; sicut habitus quilibet virtutis addit super actum bonum, qui fit ex sola naturali ratione hominis, virtutis habitum non habentis". Eo, quomodo Angelicus distinguit dilectionem naturalem Dei a dilectione supernaturali; & ad utramque requirit auxilium gratiæ; id est ad primam necessarium est auxilium gratiæ actualis, quæ sanet infirmitatem naturæ actu resistendo periculi concupiscentiæ; ad secundam necessaria est gratia habitualis, secundum quam homo habet societatem spiritualem cum Deo, cum per eam adoptetur in filium.

89. Præterea, ut acute observat Lemosius num. 507., Sancti Patres, & Concilia ex sacris litteris operose demonstrabant, illam Dei dilectionem esse donum Dei, quam Pelagius contendebat esse liberi arbitrii opus. Sed certe Pelagius non adeo desipiebat, ut supernaturalium Dei dilectionem, seu dilectionem Dei, ut gratiæ, & gloriæ largitor est, tribueret solis, & naturalibus liberi arbitrii viribus; quid enim absurdius, quam potentiæ ordinis naturalis tribuere actum ordinis supernaturalis? Ut ergo Sancti Patres, & Concilia capitalem Pelagii errorem recte impugnant, & proseriberent, docere, & definire debuerunt illam naturalem dilectionem Dei, quam Pelagius solis naturæ viribus tribuebat, non nisi ab ipsius Dei gratia provenire, ejusdemque esse gratuitum donum.

90. Quantum vero ad illam clausulam prout oportet, primo observat P. Lemos, non semper fuisse vel a S. Patribus, vel a Conciliis adjectam; nam Concilium Arausicanum II. can. 25. una cum S. Augustino absolute dicit, *prorsus donum Dei esse diligere Deum*, Vid. sup. n. 82. Deinde illa clausula prout oportet, nihil aliud significat, quam dilectionem Dei super omnia, ut distinguatur vera dilectio Dei a velleitibus inutilibus, vel a quibusdam motibus imperfectis erga Deum, qui etiam in peccatoribus per sepe nascuntur; vel quando diligitur Deus, non propter se, sed propter bona temporalia, quæ nobis tribuit.

(a) Hanc rationem urgebat etiam Card. Bellarminus Lib. VI. *De gratia, & lib. arb.* c. 7. inquit: „ Amor Dei super omnia, etiamsi Deum solum respiciat, ut auctorem naturæ, non patitur secum ullum affectum inordinatum, imo includit odium rerum omnium delectabilium contra legem Dei: ergo si potest est hic amor naturæ viribus obtineri, poterit homo naturæ viribus implere omnia mandata, vivere sine omni peccato, imo & a præteritis sine gratia Dei justificari. Nam implicat contradictionem, ut quis

91. Prob. tertio nostra propositio rationibus theologis; quarum prima illa est, quam S. Thomas suggerit. Diligere Deum super omnia ut auctorem naturæ, est actus præcipuus, imo omnium maximus, quem homo adhuc sanus & integer suis viribus elicere poterat, quando ipse homo naturaliter erat conversus ad Deum, & vires inferiores subdebantur rationi, ratio autem suo Creatori, & Domino; ergo in statu naturæ lapsæ fractis viribus, libero arbitrio attenuato, & inclinato ad malum, concupiscentia perduelli nos perpetuo ab amore Dei avertente, convertente autem ad perversum creaturarum amorem, hujusmodi actus dilectionis Dei super omnia est nobis impossibilis. Quemadmodum si quis diceret: maximum pondus, quod homo sanus, & robustus ferre potest, est centum librarum; ergo homo infirmus & debilitatus pondus centum librarum ferre non potest; certe justissime concluderet: alias nulla esset inter hominem sanum, & infirmum differentia.

92. Accedit alia ratio efficacissima, quod dilectio Dei super omnia, etiam prout est tantummodo noster creator, & conservator, hominem facit conversum ad Deum, tanquam ultimum suum finem, & ulterius continet efficax voluntatis propositum servandi totam legem naturalem, quæ peccatori etiam infideli penitus ignota esse nequit: ergo talis dilectio non potest simul esse cum peccato lethali; per hoc enim voluntas est aversa a Deo, & conversa ad bonum creatum: imo in hoc ratio peccati mortalis consistit, quod homo plus diligat creaturam, quam creatorem; ergo homo per talem actum dilectionis Dei super omnia & justificationem, & salutem obtinere poterit: si igitur sine Dei gratia potest homo elicere actum dilectionis Dei super omnia, poterit etiam sine gratia & justificationem, & salutem æternam acquirere; quod manifeste Pelagianum est (a).

93. Neque valet aliquorum responsio, quod dilectio illa sit imperfecta, quæ proinde cum peccato consistere potest, ut revera consistere docuit Conc. Tridentinum Sess. VI. cap. 6., ubi dicit de peccatoribus ante justificationem, quod *Deum us fontem totius justitiæ diligere incipiunt*.

94. Non inquam hæc responsio valet; neque enim inficior, dilectionem aliquam Dei inchoatam, & imperfectam posse cum culpa lethali inveniri. Sed inficior, inveniri posse cum culpa lethali dilectionem Dei super omnia: neque Concilii Tri-

den-

„ in peccato mortali sit, & non sit aversa a Deo & conversus ad creaturas &c.". Huic doctrinæ videntur contrarii aliqui textus Sancti Thomæ ex Qu. XXIV. *De verit.* art. 12. ad 16., tum ex II. *Sent. Dist. XXVIII.* q. 2. art. 1. Sed P. Lemos n. 387. sine hesitatione respondet, quod S. Doctor, *re attentius considerata* 1. 2. q. 109. art. 3. & III. *Contr. Gent.* c. 151. *sententiam mutavit, & docuit, non posse hominem Deum super omnia diligere sine charitate.*

dentium Patres unquam dixerunt, peccatores ante justificationem Deum ut totius justitiæ fontem *super omnia* diligere; quod tam impossibile est, quam impossibile, hominem esse eodem tempore ad Deum conversum, ut suum ultimum finem, & a Deo aversum, & Deum diligere *super omnia*, ac simul aliquam creaturam diligere *super Deum*. Neque vero est alius Deus consideratus, ut auctor naturæ, & alius, ut auctor gratiæ, sed unus ipsissimus Deus sub duplici respectu consideratus; ut proinde qui per dilectionem *super omnia* est conversus ad Deum, prout est auctor naturæ, non possit esse ab illo aversus, prout auctor est gratiæ.

95. Neque iterum obest, quod dicunt, dilectionem illam naturalem esse imperfectam, adeoque non justificantem, quia *efficax* non est, quemadmodum est *efficax* dilectio supernaturalis, quæ *charitas* nominatur.

96. Resp. enim Lemosius, omnem dilectionem Dei *super omnia* ex se, & natura sua esse efficacem, quia includit in virtute, & in voto observantiam omnium mandatorum; reddi tamen inefficacem *ex mutabilitate subjecti*, ut loquitur S. Thomas 2. 2. qu. 24. art. 11. ad 2. Quod etiam contingit in charitate perfecta, quæ vera est, & plene justificat; unde in Concilio Tridentino Sess. VI. c. 25. ita definitum fuit: „ Si quis hominem semel „ justificatum dixerit amplius peccare non posse, „ neque gratiam amittere; atque ideo eum, qui „ labitur, & peccat, nunquam vere fuisse justificatum ... anathema sit ”. Et si sola illa dilectio Dei esset vera, quæ est *efficax*, hæc non nisi in iis inveniretur, qui usque in finem perseverant.

97. Postrema ratio, aliis omissis, sit ea, quam S. Thomas (supra n. 86.) ex corruptione humanæ naturæ repetit; ita enim homo vitio primi peccati factus est pronus ad malum, ut S. Augustinus Serm. CLV. c. 12. n. 15. T. V. vere dicere potuerit: *Si recedat Spiritus Dei, pondere suo spiritus hominis revolvitur in carnem, redit ad facta carnalia, redit ad concupiscentias sæculares*. Et in ep. CCXVII., alias 107. ad Vitalem: *Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus*. Cui concinunt alii Patres, ut alibi latissime demonstratum fuit (Tom. IV. Diss. III. cap. 6.) quorum perpetua illa vox est, non nisi a Dei gratia libertatem ad diligendum Deum nobis posse restitui, juxta illud Christi Jesu apud Jo. VIII. 36. *Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis (a)*.

(a) Referente P. Thoma de Lemos in *Actis Congreg. & Disput. De Auxil. divinæ gratiæ* pag. 229. cum hac de re disputaretur coram Clemente VIII. ipse Sanctiss. Pontifex dixit: „ quod Molina ponebat actus perfectos „ naturales, & morales, & supremos, sive heroicis, „ sicut sunt dolere de peccatis, cum proposito abso- „ luto amplius non peccandi, & diligere Deum super „ omnia; in quibus videtur constitvere liberum arbitrium sanum, & non infirmum; sicut enim, si nul-

98. Obj. primo. S. Paulus ad Rom. I. 21. Philosophos Gentiles ut *inexcusabiles* redarguit, quia *cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt*. His autem videtur S. Apostolus innuere, cognitionem Dei sufficere ad eum diligendum, & glorificandum: atqui ad Deum cognoscendum ut auctorem naturæ necessaria non est Christi gratia, sed sufficit vires liberi arbitrii cum naturali concursu Dei, etiam in hoc corruptæ naturæ statu: ergo &c.

99. Confirmatur hoc argumentum ex eo, quod semel ac quisque Deum agnoscat, ut nostrum creatorem, & conservatorem, ac summum bonum, hoc ipso movetur ad eum ceteris omnibus præferendum, & super omnia amandum: unde etiam dilectio Dei super omnia dicitur homini *connaturalis*; voluntas enim nostra naturaliter inclinatur ad bonum; & quo majus est bonum, major est ipsius inclinatio; ita ut ad bonum summum debeat esse inclinatio summa, idest *super omnia*.

100. Resp. etiamsi dicamus, iis Philosophis Gentilibus defuisse gratiam necessariam ad diligendum Deum super omnia, non propterea eos fuisse *inexcusabiles*, quia sua culpa eadem gratia carebant. *Ad multa*, inquit Angelicus 2. 2. quæst. 2. art. 5. ad 1. *tenetur homo, ad quæ non potest sine gratia reparare, sicut ad diligendum Deum, & proximum, & similiter ad credendum articulos fidei*. Vide superiori Diss. n. 400. seq. Veruntamen Apostolus eo in loco aliis de causis gentiles illos Philosophos *inexcusabiles* dicit, ut bene observavit Angelicus Lect. VI.; nimirum primo, quia cum cognovissent, Deum omnibus creaturis super eminere, eidem gloriam super omnes creaturas non tribuerunt: secundo, quia cum cognovissent, eum esse omnium rerum Dominum, ei debitum cultum non exhibuerunt: tertio, quia eorum potentia, scientia, & providentiæ aliqua subtraxerunt: demum, quia cum cognovissent, cuncta nostra bona ab eo promanare, non ei propterea debitas gratias egerunt. Quæ omnia etiam sine summa ipsius Dei dilectione præstari poterant, ut reipsa ab aliquibus peccatoribus præstantur; qui licet Deum super omnia non diligant, fatentur tamen ejusdem excellentiam super omnes creaturas: eundemque ut solum creatorem, conservatorem, gubernatorem, & Dominum adorant, atque eidem suo modo gratias agunt.

101. Quæ autem in confirm. objecta sunt, probant tantummodo, id hominem potuisse in statu justitiæ originalis, quando vires erant integræ, & ho-

„ lum opus morale facile posset facere liberum arbitrium, videretur extinctum; ita si nullum est opus „ morale, etiam difficillimum, quod homo viribus suis „ facere non possit, constituitur hoc liberum arbitrium „ integrum, & sanum. Dixit etiam Sanctissimus, quod „ ab omnibus Doctoribus comparabatur homo in statu „ naturæ lapsæ, & naturæ integræ, sicut homo infirmus, & sanus &c.”.

homo naturaliter erat conversus ad Deum, principium & finem suum. Nunc autem ob rationem oppositam prædicare debemus, & credere, quod per peccatum primi hominis ut inclinatum, & attenuatum fuerit liberum arbitrium, ut nullus postea diligere Deum, sicut oportet, poterit. Verba sunt Concilii Arausiaci II. Vid. sup. n. 92.

102. Neque vero ex quo possit homo nativis suis viribus Deum ut primum, & perfectissimum bonum cognoscere, sequitur, posse etiam voluntatem eundem super omnia diligere. Nam ut recte observat S. Thomas qu. 109. art. 2. ad 3., magis est natura humana corrupta per peccatum, quantum ad appetitum boni, quam quantum ad cognitionem veri, quia peccatum Adami, utpote peccatum puræ malitiæ, magis fuit in voluntate, quam in intellectu. Quod adeo verum est, ut quamæpissime contingat decantatum illud Poetæ: *Video meliora, proboque, deteriora sequor.*

103. Nec iterum ex quo nonnulli patriam, vel amicos ita aliquando dilexerint, ut mortem pro his oppetere non dubitaverint; quod etiam non paucos pro falsis, & superstitiosis cultibus fecisse leguntur, inferri potest, Deum quoque super omnia diligere posse sine gratia, quemadmodum illi, utique sine gratia, heroicam illam virtutem ostenderunt. Qua in re etiam adduci solet auctoritas S. Bonaventuræ; quasi scilicet Seraphicus Doctor, ex quo aliqui pro patria, vel amicis fortiter mori potuerint, intulerit, id multo magis fieri posse pro Deo.

104. Manifeste enim falsa est illatio; nam homo per peccatum aversus est a vero, & summo bono, & conversus ad bona creata; unde fit; eum plus posse secundum vitiosam cupiditatem in bonis privatis amandis, & prosequendis, quam in diligendo summo, & vero bono, eoque ceteris bonis proponendo. Ad auctoritatem vero S. Bonaventuræ respondebat P. Thomas de Lemos in Disput. XI. coram Clemente VIII., S. Doctorem tantum docere, posse hominem naturæ viribus producere aliquem affectum amoris erga Deum, non autem *super omnia*, unde etiam dicit, hujusmodi affectus esse *similes* charitati supernaturali. Et quamquam innuat, posse hominem suis viribus mori pro patria, non dicit, postea posse etiam suis viribus mori pro Deo: ad hoc enim magnum & efficacissimum Dei adjutorium est necessarium.

105. Dices S. Thomas I. P. qu. 60. art. 5. docet, & probat, Angelum, & hominem naturaliter dilectione plus, & principaliter diligere Deum, quam seipsum, Alioquin, *subtili*, si naturaliter plus seipsum diligeret, quam Deum, sequeretur, quod naturalis dilectio esset perversa, & quod non perficeretur per charitatem, sed destrueretur.

106. Resp., Sanct. Thomam non loqui de dilectione Dei voluntaria, & deliberata, sed de dilectione naturali, quæ non solum Angelis, & hominibus, sed etiam brutis, & rebus inanimatis

Gazzaniga Theol. Tom. VI.

communis est. Ita enim Angelicus ratiocinatur in loco objecto: „Inclinatio naturalis in his, quæ sunt sine ratione, demonstrat inclinationem naturalem in voluntate intellectualis naturæ. Unumquodque autem in rebus naturalibus, quod secundum naturam loci ipsam, quod est, alterius est, principaliter, & magis inclinatur in id, cuius est, quam in seipsum, & hæc inclinatio naturalis demonstratur ex his, quæ naturaliter aguntur... videmus enim, quod naturaliter pars se exponit ad conservationem totius, sicut manus exponitur iecti absque deliberatione ad conservationem totius corporis”. Ex hac autem generali doctrina ita postea infert Angelicus: „Quia igitur bonum universale est ipse Deus, & sub hoc homo continetur etiam Angelus, & homo, & omnis creatura, quia omnis creatura naturaliter, secundum id quod est, Dei est, sequitur quod naturali dilectione etiam Angelus, & homo plus, & principaliter diligit Deum, quam seipsum”. Hanc doctrinam S. Thomas citat, & repetit I. 2. quæst. 109. artic. 5. sed insuper addit, diversam esse rationem hominis in statu naturæ corruptæ, ita concludens: „Manifestum est, quod bonum partis est propter bonum totius; unde naturali appetitu, vel amore, unaquæque res particularis amat bonum suum primum propter bonum commune totius universi, quod est Deus... Unde homo in statu naturæ integram dilectionem sui ipsius referebat ad amorem Dei, sicut ad finem, & similiter dilectionem omnium aliarum rerum; & ita Deum diligebat plusquam seipsum, & super omnia. Sed in statu naturæ corruptæ homo ab hoc deficit secundum appetitum voluntatis rationalis, quæ propter corruptionem naturæ sequitur bonum privatum, nisi sanetur per gratiam Dei”.

107. Obj. *secundo*. Sanct. Augustinus Sermon. CXXXIV. *de tempore* loquens de promissione Sancti Petri: *Animam meam pro te ponam*, quæ ex dilectione Dei super omnia utique procedebat, *per solum*, inquit, *liberum arbitrium*, non addito etiam Dei adjutorio, promiserat, *se pro Domino moriturum*. Illa ergo dilectio Dei super omnia ex solis liberi arbitrii viribus orta erat.

108. Resp., sermonem illum esse spurium, ac propterea merito fuisse a doctissimis Maurinis editoribus rejectum in append. Tomi V. Verus autem Augustinus aliter de illa promissione S. Petri loquitur *de gratia & lib. arb. c. 17.* inquit: „Et quis istam etsi parvam dare cæperat charitatem, nisi ille, qui præparat voluntatem, & cooperando perficit, quod operando incepit?” Dicit quidem ibidem S. Doctor, Petrum nondum habuisse ipsam charitatem, quam Martyres habuerunt, & potasse, *se posse, quod se velle sentiebat*; sed hoc totum referendum est ad tempus illud tentationis, *quando timore ter Dominum regavit*; Deus quippe dederat quidem Apostolorum Principi gratiam dilectionis in voluntate absoluta,

& efficaci, quam habebat moriendi pro Christo; sed postea ad ostendendum, quanta sit in tentationibus majoris auxilii necessitas, non dedit ei illam uberiores, fortioresque charitatem, quæ ad opus complendum necessaria erat.

109. Obj. tertio. S. Thomas in IV. Sent. Dist. XVII. qu. 2. art. 1. quæstionc. 1. ad 6. *Contritio*, inquit, *est a Deo solo, quantum ad formam, qua informatur, sed quantum ad substantiam actus est ex libero arbitrio, & a Deo, qui operatur in omnibus operibus & naturæ, & voluntatis*: cum itaque contritio quantum ad substantiam includat dilectionem Dei super omnia, hæc dilectio, iudice S. Thoma, erit ex libero arbitrio sine gratia, & cum solo illo concursu generali, quo Deus concurrit ad opera naturæ, & voluntatis.

110. Resp., verissime dici a S. Thoma, contritionem, quantum ad formam, qua in nobis gratiam sanctificantem producit, esse a Deo solo, quia solus Deus eam formam in nobis efficit. Cum autem subdit, quantum ad substantiam esse ex libero arbitrio, & a Deo, non est putandum, quod sit a Deo per solum concursum generalem, sed per gratiam, moventem liberum arbitrium; alias sequeretur, dilectionem Dei super omnia, prout est auctor gratiæ, seu veram charitatem supernaturalem esse a libero arbitrio cum solo Dei concursu generali; contritio enim, quæ nos justificat, est certe actus supernaturalis, ad quem nemine contradicente vera Christi gratia est necessaria. Nec obsunt verba sequentia: *Qui operatur in omnibus operibus & naturæ, & voluntatis*; neque enim hæc significant, aut significare possunt, Deum nobis in actu contritionis eliciendo eodem modo auxiliari, quo auxiliatur in operibus naturæ; cum Sanct. Doctor in aliis locis, ubi data opera de hoc agit, præter motionem Dei requirat etiam in hoc statu naturæ corruptæ *gratiam sanantem*, quæ certe non est concursus naturalis (a).

111. Dices. Idem S. Thomas in II. Sent. Dist. XXVIII. quæst. 1. art. 3. ad. 2. *Potest*, inquit, *aliquis charitatem non habens diligere proximum, & Deum, etiam super omnia, ut quidam dicunt*.

112. Resp., S. Thomam hic non suam exponere sententiam, imo nec communem aliorum Theologorum, sed *quorundam*, ut patet ex illa restrictione *ut quidam dicunt*. Equidem hanc quorundam opinionem eo loci non rejecit Sanct. Thomas, rejecit tamen postea senior, & doctor factus, ut patet ex iis, quæ supra retulimus num. 86.

113. Dices iterum. Etiam in Summa Theologica eandem doctrinam tradidit. Nam 2. 2. qu. 171. art. 2. ad 5. inquit, „Omne donum gratiæ, hominem elevat ad aliquid, quod est supra na-

„ turam humanam. Quod quidem potest esse dupli-
„ citer: uno modo quantum ad substantiam ac-
„ tus, sicut miracula facere, & cognoscere oc-
„ culta, & incerta divinæ Sapientiæ; & ad hos
„ actus non datur homini donum gratiæ habitua-
„ le: alio modo est aliquid supra naturam huma-
„ nam quantum ad modum actus, *non autem*
„ *quantum ad substantiam ipsius, sicut diligere*
„ *Deum*, & cognoscere eum in speculo creatura-
„ rum: & ad hoc datur donum gratiæ habituale”.
Si igitur diligere Deum non est quantum ad sub-
stantiam actus supra naturam humanam, poterit
homo lativis suis viribus id præstare.

114. Resp., S. Doctorem ibi asserere actus dilectionis, & cognitionis Dei non esse quantum ad substantiam supra naturam humanam, consideratam in sua integritate; esse tamen supra eandem naturam humanam, si consideretur, prout nunc est, in statu infirmitatis; sicut si quis diceret, non esse supra vires hominis longum iter peragere, etiam per aspera, prærupta, & ardua loca, non esset consequens, id ipsum neque esse supra naturam hominis vulnerati, & infirmi. Hanc autem esse mentem Angelici, liquet ex ejus scopo, nempe assignandi discrimen inter potestatem faciendi miracula, & cognoscendi occulta divinæ sapientiæ arcana, & potestatem diligendi, & cognoscendi Deum, & auctorem naturæ. Primam dicit esse supra naturam humanam, & quantum ad substantiam, & quantum ad modum actus; alteram vere solum quantum ad modum, non quantum ad substantiam, quia absolute non superat vires naturæ humanæ in se consideratæ, sed solum prout infirma est, unde prius indiget sanari per gratiam.

115. Obj. quarto. Si ad diligendum Deum super omnia, ut auctorem naturæ necessaria est gratia, nulla erit distinctio inter hanc dilectionem naturalem, & aliam supernaturalem, qua Deus diligitur ut auctor gratiæ, & gloriæ: ergo veræ erunt propositiones Bajanæ supra memoratæ n. 76.

116. Resp., hoc discrimen perspicue assignari a S. Thoma in sæpe laud. qu. 109. art. 3. ad 1. in-
quiente: *Charitas diligit Deum super omnia eminentius, quam natura &c.* Vide supra num. 88. Jure autem, meritoque damnatas fuisse propositiones Bajanæ jam supra innuimus n. 76.; quia cum Deus cognosci possit, & ut auctor naturæ, & ut auctor gratiæ, & gloriæ, consequens omnino est, ut sub utroque respectu a nobis diligi queat, & debeat; non est autem consequens, ut quemadmodum cognosci potest ut auctor naturæ solo naturali lumine, ita etiam naturalibus viribus super omnia amari possit. Damnari etiam illæ propositiones meruerunt propter intemperantes verborum formulas, quibus Bajus illam distinctionem duplicis amoris in scholis receptissimam, rejiciebat, ut
com-

(a) Notat P. Thomas de Lemos n. 379. loco sup. cit. hic necessarium non esse dicere cum aliquibus, Sanct. Thomam mutasse sententiam, quamvis & illud veris-

simum sit, in aliis locis *formaliter, expressius, & clarior* docuisse, contritionem produci, & effici ab infusione gratiæ.

commentitiam, ex sola philosophia per elationem præsumptionis humanæ, cum injuria Crucis Christi, & ad illudendum sacris literis excogitatum: unde aliqui dixerunt, non esse damnatam doctrinam, sed censuram Baji.

117. Sed quidquid sit de sensu propositionum Baji, plusquam certum est, doctrinam nostram a censura Pontificia quam longissime abesse, utpote quam coram sanctissimo Papa Clemente VIII. strenue defendit P. Thomas de Lemos, plaudentibus, & approbantibus sapientissimis Censoribus ad controversias illas definiendas electis; & quam una cum Thomistis tenet bona & melior Theologorum pars. Audiatur gravissimus scriptor Cardinalis Bellarminus, qui Lib. VI. *De gratia, & lib. arbitrio* c. 7. data opera demonstrandum suscepit, „non posse Deum sine ope ipsius diligi, neque ut auctorem naturæ, neque ut largitorem gratiæ & gloriæ, neque perfecte, neque imperfecte ullo modo; atque hanc sententiam esse Sancti Augustini; imo etiam Scripturarum & Conciliorum, quidquid aliqui minus considerate scripserint (a)“.

118. Obj. postremo longam Scholasticorum cetervam, quos Molinianæ sententiæ adstipulatores esse contendebat P. Gregorius de Valentia in Congregatione VII. coram Clemente VIII.

119. Respondit autem huic objectioni Reverendissimus P. Generalis FF. Prædicatorum Hieron. Xavierre, primo Scholasticos non consentire sententiæ Molinianæ; secundo „ostendit Concilium quoddam, quod docebat, quando tractatur de rebus fidei definiendis, solum debere nos uti testimoniis divinæ Scripturæ, Conciliorum, & Sanct. Patrum; non autem Mayronis, Trumbetæ, & similibus“. Ita apud Lemosium in *Actis* &c. col. 256.

120. Sed idem P. Lemosius in *Penoplia* Lib. III. P. II. Tract. 2. c. 27. allatis plurimum Scholasticorum testimoniis intrepide sic respondet: „Nihil plane difficilius, magisque molestum, quam omnia Auctorum placita, potissime neotericorum, & eorum, quorum nulla, vel parva auctoritas est, curiosius indagare, ea velle defendere, aut in verâ intelligentia explicare, cum illorum quidam plura valde falsa congerant, & sine delectu materialiter in rebus gravissimis a veritate

(a) Hæc postrema verba notanda sunt, atque adlegendum, in Congregatione habita die 9. Decembris 1602. coram Summo Pontifice Clemente VIII. a doctissimo P. de Lemos fuisse Molinam accusatum, atque etiam, prout Censores judicaverunt, convictum, quod docens, posse hominem ex sola facultate naturæ diligere Deum super omnia, cum Cassiano conveniret, de quo S. Prosper in Lib. Contra Collatorem cap. 13. n. 42. inquebat: *Et tanta est secundum ipsum liberi arbitrii incolumitas, & facultas, ut charitatem, quæ in omnium arcæ virtutum est, non ex Dei munere, sed ex sola habeat voluntate.* Legi merentur, quæ hac de re sapientissimus Lemosius attulit in laud. Disput. XI., ut ostenderet omnimodam consensionem sententiæ Molinianæ cum Cassiani doctrina.

„divertant. Qui tamen si pie explicati possunt, exponendi sunt, non ipsorum sententiæ expendendæ, sicut de Sanctis Patribus, quibus potissime hoc debetur, aliquando S. Thomas asseruit, ne ex extensione illorum, quæ minus libere dicta sunt, occasio sumatur errandi (b)“.

121. Postea vero præceptorum Scholasticorum testimonia breviter examinans, ostendit, eos aliquando loqui de homine in statu naturæ integræ; aliquando de dilectione Dei imperfecta, & non super omnia; aliquando de illis velleitatibus, quæ frequenter in peccatoribus surgunt, dum vellent quidem converti ad Deum, eumque super omnia diligere, voluntate quadam conditionata, si nempe bonis creatis, quæ plus amantur, quam Deus, renuntiandum non esset; absolute autem, & efficaciter volumus.

122. Quæres, an actus imperfecti dilectionis Dei possint solis arbitrii viribus in statu naturæ lapsæ a nobis elici?

123. Respondet Guill. Estius in Lib. II. *Sent. Dist. XXVI. §. 55. affirmative*: atque id probat auctoritate S. Thomæ, aliorumque Doctorum, qui tantum in questione ponunt, utrum *super omnia* possit homo lapsus Deum diligere per sola naturalia. Per quod, inquit, utique significant, se supponere, quod homo lapsus id possit aliquo modo, licet non *super omnia*. Ad hoc etiam inducit auctoritates a nobis allatas Conciliorum, atque sanctorum Patrum, qui clausulam illam apponentes *sicut oportet, vel super omnia*, manifeste subindicant, aliam esse dilectionem Dei imperfectam, ad quam homines etiam lapsi propriis viribus pervenire possunt.

124. Efficacius autem id ipsum probat hac ratione. Dilectio Dei inordinata non procedit a gratia, quia peccatum est, sicut inordinata dilectio creaturæ: at multi diligunt Deum hoc modo; ut qui solo amore concupiscentiæ diligunt Deum, velut quondam carnales Judæi, qui suam qualemcumque Dei dilectionem totam referebant ad terrenam felicitatem, dicentes apud Prophetam Zachariam XI. 5. *Benedictus Deus, divites facti sumus.* Vide etiam locum S. Augustini v. 80.: ergo &c.

125. Longius adhuc procedens idem præclarus

A-

(b) Plura addit sapientissimus hic disputator ibidem legenda, & concludit: „In hac gravissima materia attendere, quid Gabriel dixerit? quid Marsilius? quid Henricus? quid Gelaja? quid Julius Syrenius? quid Durandus? quid denique Ocham? quorum minima auctoritas est, & in plurimis aliis convincuntur a veritate deviasse... nihil est aliud, quam cum iis velle a veritate deviare, non eam sincere acquiescere“. Vindicat tamen aliquos insigniores Thomistas, ut Cajetanus, Domin. Soto, Mag. Bannez, Bartholom. Medina ex nostris, deinde Ruardum Tappernum, Agidium Romanum, Thomam Argentinam, Stapletonium &c.

Academæ Duacensis Concell. in proposit. sexta affirmat, *posse hominem lapsum aliquo dilectionis modo Deum super omnia diligere ex solis naturæ viribus*. Cujus hanc assert rationem; quia sicut potest homo Deum, ut ens præstantissimum & summum bonum cognoscere per naturam, ita diligere, ut tale, „Hoc autem, inquit, est quodammodo diligere super omnia, quia voluntas sic diligendo fertur in illud, tanquam summum bonum, & illi ut summo bono afficitur”.

126. Veruntamen Theologus iste non videtur hoc loco quæstionem movere, nisi de vocibus; fatetur enim cum S. Augustino neutram dilectionem esse *veram dilectionem*. Nam S. Pater Libro VIII. de Trinit. cap. 7. T. VIII. primo quærit, *quid sit vera dilectio, imo vero quid sit dilectio? ea quippe dilectio est, quæ vera est, alioquin cupiditas est*. Deinde sic statuit; *Hæc est vera dilectio, ut inherentes veritati juste vivamus*. Unde postea idem Estius nobiscum sentiens hanc postremam ponit propositionem: „Non potest homo lapsus solis naturæ viribus Deum diligere super omnia, neque ut bonum suum beatificum, neque etiam ut auctorem naturæ, ne quidem puncto temporis”.

127. Nos igitur satius ducimus affirmare cum Cardinali Bellarmino superius n. 117. laudato „non posse Deum sine ope ipsius diligi, neque ut auctorem naturæ, neque ut largitorem gratiæ, & gloriæ, neque perfecte, neque imperfecte ullo modo”. Quod doctus ille purpuratus inde probat, quia si charitas perfecta ex Deo est, ex Deo etiam debet esse ejusdem inchoatio; & sicut initium fidei Dei donum est, non minus quam ipsa fides consummata, & perfecta, ita etiam initium charitatis tribuendum est Deo, a quo est ejusdem charitatis perfectio. *Nec initium ejus, inquit S. Augustinus Libro II. ad Bonifacium cap. 9., ex nobis, & perfectio ejus ex Deo: sed si charitas ex Deo est, tota nobis ex Deo est*. „Avertat enim Deus hanc amentiam, ut in ejus donis nos priores faciamus, posteriores ipsum; quoniam misericordia ejus præveniet me”. *Et de Gratia, & lib. arb. cap. 17. loquens de S. Petro, qui charitatem quovis parvam, & imperfectam habebat, quando dicebat Domino: Animam meam pro te ponam, inquit: „Et quis istam, etsi parvam, dare cœperat charitatem, nisi ille, qui præparat voluntatem, & cooperando perficit, quod operando incipit”?*

(a) Timorem nobis inculcat S. Augustinus, dum in Ps. XLIII. explicans illa verba: *ipse enim novit abscondita cordis*, postquam vana hæreticorum in martyria esse declaravit, ita subdit: „Prorsus in ipsa Ecclesia, dicam Catholica, putatis defuisse, aut deesse posse, qui causa humanæ gloriæ paterentur? Si deessent

CAPUT IV.

Ostenditur necessitas gratiæ ad superandas tentationes.

228. **T**entationis nomen theologico sensu omne illud significat, quod nos provocat ad malum, sive interius per internam perduellem concupiscentiam, sive exterius per objecta, quæ vel blandiendo, vel terrendo nos ad divinam legem violandam sollicitant. Solet autem dividi in levem, gravem, & gravissimam, tum in brevem, & diuturnam; quæ divisiones ex ipsis terminis satis claræ sunt, ut explicatione non indigeant.

129. Sed illud probe notandum, tribus modis posse quamcumque tentationem superari: primo ex Dei amore super omnia; secundo ex naturali rationis dictamine, scilicet ex naturali honesto fine, ex turpitudine peccati, ex naturali pœnæ timore &c. tertio ex fine pravo; ut cum avarus tentationibus luxuriæ, aut gulæ propter inordinatum pecuniæ amorem resistit. Sic *Philosophi sæculi, inquit S. Hieronymus epist. CXXV. ad Rusticum Monachum, solent amorem veterem amore novo, quasi clavum clavo expellere*. Et S. August. Lib. XXI. *De Civ. Dei* cap. 16.: „Nunquam apertissima vitia aliis vitiis vincuntur occultis, quæ putantur esse virtutes, in quibus regnat superbia, & quædam sibi placendi altitudo ruinosa”. Atque hoc modo celebres illi Heroes Romani, & Græci inordinata gloriæ cupiditate alia vitia vincebant; unde de Junio Bruto, qui filios suos patriæ amori immolasse videbatur, cecinit Virgilius *Æneid. VI.*

Vicit amor patriæ, laudumque immensa cupido.

Hoc modo superari posse tentationes sine aliqua gratia Dei, nemo inficiatur; quamquam isti appellari non possunt victores tentationum, cum non nisi victi ab una, aliam vincant, seu, ut S. Prosper canebat, *in vulnera vulnera surgant* (a).

130. Neque etiam in dubium vocari potest, nisi a Pelagianis, ad vincendas tentationes ex dilectione Dei super omnia, seu ex motivo charitatis, requiri gratiam Dei supernaturalem, & efficacem; per quam solam Dei dilectionem vera, & perfecta victoria tentationum habetur, dicente S. Augustino loco supra laud.: „Tunc solum vitia nostra, virta deputanda esse, cum Dei amore vincuntur, quem nisi Deus ipse non donat, nec aliter

„hujusmodi homines, non diceret Apostolus (1. Cor. XIII. 3.): *Si tradidero corpus meum, ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest*. Sciebat ergo, esse posse quosdam, qui hoc jactatione facerent, non dilectione”.

„ter, nisi per mediatorem Dei, & hominum Je-
 „sum Christum”. Et hæc est vera victoria tenta-
 „tionum, unde meritum apud Deum exoritur: cu-
 „jus gratia facit in nobis de tentatione proventum,
 „ut ait Apostolus I. Cor. X. 13. Hinc S. Thomas in
 „II. Dist. XXVIII. qu. 1. art. 2. ad 6. bene distin-
 „gnit: „aliud esse peccato resistere, aliud victoriam
 „de peccato habere ille enim proprie vincit
 „peccatum, qui potest pertingere ad hoc, contra
 „quod est pugna peccati”. Talis autem victoria,
 „quæ imputatur ad meritum, non habetur sine gra-
 „tia sanctificante.

151. His igitur duobus modis sepositis, contro-
 versia solemniter nata est de victoria tentationum
 ex amore Dei naturali, aut ex fine honesto, ne
 lex naturalis a Deo in cordibus nostris implantata
 infringatur; an scilicet hæc victoria solis naturæ
 viribus sine Dei gratia obtineri queat? Qua de re
 P. Thomas de Lemos fortissime dimicavit in dua-
 bus Congregationibus XII., & XIII. labitis coram
 Clemente VIII. (a). Nostra autem sententia una
 cum saniore, ac majori Theologorum parte hæc
 est.

PROPOSITIO.

*Nulla saltem gravis tentatio sine gratia
 Salvatoris in statu naturæ lapsæ
 superari potest (b).*

152. **P**rob. primo ex sacris litteris, præcipue
 ex divinis Psalmis, in quibus hæc veritas quam
 sæpissime inculcatur. *Ps. XVII.* „In te eripiar
 „a tentatione. *Ps. XXIX.* Avertisti faciem tuam
 „a me, & factus sum conturbatus. *Ps. XXXVI.*
 „Salus autem justorum a Domino, & protector
 „eorum est in tempore tribulationis. *Ps. CXVII.*
 „Impulsus eversus sum, ut caderem, & Domi-
 „nus suscepit me”; & nihil frequentius in libris
 sanctis occurrit, quam Dei opis imploratio ad ten-
 tationes vincendas: „*Ps. CVII.* Da nobis auxilium
 „de tribulatione, quia vana salus hominis. In
 „Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum de-
 „ducet inimicos nostros”. Hinc Jesus Christus
 in Oratione Dominica sic orare nos docuit: *Et ne
 nos inducas in tentationem; & Matth. XXVI. 41.*
 præcipiebat Apostolis: *Orate, ut non intretis in
 tentationem.* Quod se præstare semper fatebatur

David dicens in *Ps. XXIV.* „Oculi mei semper ad
 „Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pe-
 „des meos”.

153. Facile autem esset respondere, hæc intel-
 ligi debere de necessitate gratiæ ad vincendas ten-
 tationes cum merito, non autem ad resistendum
 iisdem tentationibus sine ullo merito, tantum ut
 peccatum evitetur, ex fine honesto, aut etiam ex
 amore Dei naturali, dictante, servanda esse natu-
 ralis legis præcepta.

154. Futilis inquam est ista responsio; quia S.
 Patres hæc testimonia in eo etiam sensu intellexe-
 runt, & explicarunt, ut inde cognosceremus, quan-
 ta sit in hoc corruptionis statu nostra imbecillitas.
 Audiatur Sancti Martyr Cyprianus, qui multo ante
 exortam hæresim Pelagianam in Tract. *De Orat.
 Dominica* (apud S. Augustinum. Lib. IV. de Bonifa-
 ciam c. 9.) „quando oramus, inquit, ne in ten-
 „tationem veniamus, admonemur infirmitatis &
 „imbecillitatis nostræ, dum sic oramus, ne quis
 „se insolenter extollat, ne quis sibi superbe, at-
 „que arroganter aliquid assumat”. S. etiam Am-
 brosius in *Ps. XLIII. n. 72.* „Quis est, inquit,
 „tam fortis, ut nequaquam in tentatione movea-
 „tur, nisi Dominus ei adjutor assistat”? Ac dem-
 um, ut alios prætermittam, S. Augustinus Lib.
 III. *Oper. imperf.* cap. 109. „Cohibere, inquit,
 „a crimine voluntatem, hoc ipsum est, nec aliud
 „quidquam, non intrare in tentationem. Sed si
 „haberemus in potestate propriæ voluntatis, non
 „moneremur, ut id orando a Domino poscere-
 „mur”. In quibus testimoniis necessitas divini
 auxilii ad repellendas tentationes non desumitur ex
 merito, quod sine gratia nullum esse potest, sed
 ex infirmitate nostrarum virtutum ad resistendum
 tum internis, tum externis tentationum concubibus.

155. Prob. secundò nostra propositio definitio-
 nibus Conciliorum, & oraculis Sanctorum Ponti-
 ficum. Nam primò Synodus Diospolitana, refe-
 rente Sancto Augustino *De Gestis Pelagii* cap. 18.
 damnavit illam Cælestium doctrinam: *Victoria
 nostra non est ex Dei adjutorio, sed ex libero ar-
 bitrio; unde postea idem S. Augustinus in epist.
 CLXXXVI. alias 106. recte inferebat c. 9. quem-
 libet fateri debere: „quando contra tentationes,
 „concupiscentiasque illicitas dimicamus, quamvis
 „& illic habeamus propriam voluntatem, non ta-
 „men*

(a) Cassianus ex Semipelagianorum grege in celebri
 Collat. XIII. cap. 13. seq. contendebat, solis viribus
 liberi arbitrii posse vinci tentationes etiam gravissimas,
 quales certe fuit tentatio Job; unde illa verba Aposto-
 li I. Corinth. X. 13. *Fidelis Deus, qui non patietur vos
 tentari supra id, quod potestis,* eo sensu explicabat,
 quod Deus ita tentationes ab extrinseco moderabatur,
 ut non excederent naturales liberi arbitrii vires. Vi-
 de, quæ de Job dicta sunt Dissert. II. num. 28. Le-
 mos autem ostendebat, hanc ipsam fuisse doctrinam
 Molinæ, qui aliquando etiam verba Cassiani usurpavit.
 Quidquid vero sit de hac convenientia Molinæ cum Cas-
 siano, certum est, Molinam coherere ad ea, quæ

de viribus hominis lapsi perpetuo docerat, etiam tan-
 tam tribuisse nostro libero arbitrio facultatem, ut pos-
 set sine adjutorio Dei graves tentationes superare, &
 sin minus diuturnas, saltem breves. Vid. P. Leines
 loco cit. & plenius in *Panoplia* T. IV. p. 53. & seq.,
 ubi etiam ostendit Molinam hac in parte deseri a suis,
 ut quasi solus remaneat.

(b) Diximus saltem gravem; quia volumus cum iis
 decertare, qui tentationes quasdam levissimas, & bre-
 vissimas posse sine auxilio gratiæ superari, dicunt;
 qui tamen, Bellarmino observante, facile possunt cum
 aliis conciliari; quia levissimæ ille titillationes vix pos-
 sunt in proprio sensu veræ tentationes vocari.

„men ex illa, sed ex adiutorio Dei nostram venire victoriam“. Patres Milevitani in epist. Synodica ad Summum Pontificem Innocentium I. (inter Augustinianas CLXXVI.) inter alios hæresis Pelagianæ a se condemnatæ *perniciosissimos errores* hunc enumerant, nempe quod dicitur: „*Ne nos inferas in tentationem*, non ita esse intelligendum, tanquam divinum adiutorium posse debemus, ne in peccatum tentati decidamus, sed hoc in nostra esse positum potestate, & ad hoc implendum solum sufficere voluntatem hominis“. Quorum similia habent etiam Patres Synodi Carthaginensis in sua epist. ad eundem S. Innocentium: ubi semper necessitas divini auxilii ad repellendas tentationes ex naturæ nostræ imbecillitate repetitur.

156. Ac demum hæc veritas in Concilio Tridentino solemniter confirmata fuit Sess. VI. cap. 15. ubi admonetur fideles: ut „qui se existimant stare, videant, ne cadant, & cum timore, ac tremore salutem suam operentur in laboribus, in vigiliis, in elemosynis, in orationibus, & oblationibus, in jejuniis, & castitate; formidare enim debent... de pugna, quæ superest, cum carne, cum mundo, cum diabolo; in qua victores esse non possunt, nisi cum Dei gratia &c.“

157. Eandem Catholicam veritatem Summi Pontifices suis oraculis certissimam reddiderunt. Nam Innocentius Papa in epist. ad Patres Carthaginenses (inter Augustin. CLXXXI.) ita contra Pelagianos decrevit: „Quotidiana præbet ille (*Christus*) remedia, quibus nisi freti, confisque nitamur, nullatenus humanos vincere poterimus errores. Neque est enim, ut quo auxiliante vincimus, eo iterum non adjuvante vincamur. *S. Celestinus in Epist. ad Episcopos Gallicæ Capit. 6. definit*, „neminem, etiam baptismatis gratia re novatum, idoneum esse ad superandas diaboli insidias, & ad vincendas concupiscentias, nisi per quotidianum adiutorium Dei perseverantiam bonæ conversationis acceperit“.

158. Respondent Adversarii, has Conciliorum, Romanorumque Pontificum definitiones esse intelligendas de victoria omnium tentationum *collectivæ*, & per longum tempus, imo per totum vitæ decursum; eo enim spectabant, ut pestiferam Pelagianorum hæresim condemnarent, qui homines nulla Dei gratia indigere dicebant ad servanda omnia divina præcepta, atque ad omnes simul tentationes vincendas. At vero Molina, & qui paucum sequuntur, docent posse quidem singulas *divisim* tentationes sine gratia vinci, & per aliquod breve tempus, non autem per diuturnum, multoque minus per totum vitæ decursum.

159. Sed vanum hoc esse effugiū, clarissime ostendunt verba superius allata, quæ sine ulla restrictione loquuntur de quacumque victoria tentationum, sive *collectivæ*, sive *divisim*. Et hoc quidem providentissime, quia Pelagiani non solum in

hoc errabant, quod solis naturæ viribus adscriberent victoriam omnium tentationum *collectivæ*; sed a fortiori idem inferebant de tentationibus *divisim* acceptis, & per breve tempus. Equum igitur erat ad tollendum utrumque errorem generaliter definire, tentationes nullo pacto vinci posse, nisi ope auxilii divini. Ulterius insolens non est, ut aliquando Sacrosancta Concilia non solum damnent id, quod expresse, & principaliter ab impiis hæreticis contra veritatem Evangelicam disseminatur, sed ut falcem ad radicem mutant, ad omnia errorum germina excindenda.

140. Ac præterea, quid illa Concilia Africana definiunt contra Pelagianum, nemo melius scire potuit, quam Sanct. Augustinus, qui eorundem mens fuit atque anima: integri autem hujus S. Patris libri exscribendi forent, in quibus frequentissime docuit, & demonstravit necessitatem divinæ gratiæ ad omnes tentationes superandas. Sed brevitatibus gratia sufficere unus, vel alter locus, Lib. III. *Operis imperf. c. 109.* ita Pelagianos redarguit: „*Homines elati, & inflati, nolite in vestra virtute confidere. Deo vos subdite, atque ut voluntatem cohibeatis a crimine, & in tentationem non intretis, orate; nec existimetis, vos non intzare in tentationem, quando ab opere aliquo malo concupiscentiam carnis forti voluntate cohibetis. Ignoratis versutias tentatoris: in majorem tentationem, quando hæc voluntati vestræ sine Dei adiutorio deputatis, intratis. Et Lib. VI. c. 15.* In hoc agone, *inquit*, magis nos Deus voluit orationibus certare, quam viribus, quia & ipsas vires, quantas hic habere nos competit, ipse subministrat certantibus, quem rogamus. *Ac denique suum Librum De perfectione, ne justitiæ hominis ita concludit*: Quisquis negat, vos orare debere, ne intremus in tentationem (negat autem hoc, qui contendit, ad non peccandum gratiæ Dei adiutorium non esse homini necessarium, sed sola lege accepta humanam sufficere voluntatem), ab auribus omnium removendum, & ore omnium anathematizandum esse non dubito“. Hoc testimonio S. Augustini utitur S. Thomas. 1. 2. qu. 109. art. 8. ad probandum, hominem sine gratia non posse non peccare.

141. Et Sanct. Prosper, qui in pugna contra Semipelagianos Magistro suo Augustino successit, *Contra Collatorem* cap. 15. n. 47. postquam multa dixisset ad convellendum errorem Cassiani de viribus liberi arbitrii in tentationum certamine, ita concludit: „*Quisquis igitur in tribulationibus non deficit, ab illo se non dubitet adjuvari, ad quem quotidie corda universorum fidelium clamant: Ne inferas nos in tentationem. Et in ep. ad Ruffinum c. 10. de S. Petro hæc habet*: Et ne libero arbitrio videtur stare, qui de se magna promiserat, permittitur periclitari, ut conturbatum, ac deficientem ille respiciat, & reficiat, sine quo nemo consistit, nemo persistit“.

142. Imo etiam ante Sanct. Augustinum & Pro-

perum hanc ipsam divini auxilii necessitatem ad vincendas tentationes agnoverunt, & prædicarunt S. Patres. Luculentissima Cypriani, & S. Ambrosii testimonia jam supra attulimus n. 154.

145. S. Joann. Chrysostomus Hom. in paralyticum demissum per lectum n. 2. Tom. III. *Quantumvis*, ait, sæpe philosophemur, *quamvis omnium robustissimi simus, ac valilissimi, si illius (Dei) absit auxilium, ne meliiori qualem poterimus tentationi resistere.* Et Hom. XXIV. in epist. 1. ad Cor. T. X. explicans illud Apostoli: *Prodelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis.* „Sunt, inquit, tentationes, quæ ferri non possunt; & quænam illæ? Omnes, ut ita dicam; potestas enim in Dei nutu sita est. Quamobrem ut discas, & videas, quod non solum illas, quæ nostram superant potestatem, sed neque hasce humanas possimus sine illius auxilio facile ferre, subjunxit: *Sed faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.* Neque enim illas moderatas, ut dixi, propriâ virtute feremus; sed in his quoque ejus egemus auxilio, ut eas pervadamus”.

144. Nec deinceps prætereundus est S. Hieronymus, qui in Dialogo l. adv. Pelagianos illud Christi monitum: *Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem* ita contra eosdem urget: *Debuisset dicere juxta vos: Surgite, & resistite; liberum enim habetis arbitrium, & semel concessa vobis a Domino potestate, nullius alterius indigetis auxilio.*

145. Ex his, aliisque multo pluribus Ss. Patrum testimoniis, quæ brevitate amore cogimur prætermittere, facile quisque colliget, nullam ab iis factam fuisse distinctionem inter breves, & diuturnas, vel inter leves, & graves tentationes, ut concederent Pelagianis, primas posse viribus liberi arbitrii superari, non autem secundas; quam tamen distinctionem fieri oportuisset, tum veritatis amore, tum etiam ut ita facilius adversarios catholicæ doctrinæ conciliarent. Illi vero distinctionem inter leves, & graves tentationes penitus ablegarunt; ut patet ex verbis S. Joann. Chrysostomi mox allegatis. S. autem Gregorius Papa Lib. V. in Libros Regum nos cautos vult esse, præcipue in tentationibus levibus, quia *magna*, inquit, *prælia electis permittit Deus, quæ vincant, levia excitat, in quibus cadunt*; ne scilicet de victoria majorum tentationem se extollant.

146. Imo neque Pelagianis unquam concesserunt, necessarium esse divinum auxilium, non absolute, sed solum ut *facilius* tentationes superarentur. Sanct. Augustinus *De gratia Christi* c. 27. Pelagium confitentem esse necessarium divinum gra-

tiam, ut *facilius* nequam spiritui Sancti Spiritus auxilio resistamus, ita vehementer obijurat: „*Ut quid enim hoc verbum interposuit, id est facilius? An vero non erat integer sensus, ut nequam spiritui Sancti Spiritus auxilio resistamus? Sed quantum detrimentum hoc additamento fecerit, quis non intelligat? Volens utique credi, tantas esse naturæ vires, quas ex tollendo præcipitat; ut etiam sine auxilio Spiritus Sancti, etsi minus facile tamen aliquo modo nequam spiritui resistatur*”.

147. Audiatur postremo Angelicus noster Præceptor, qui l. 2. qu. 109. art. 9. probat. eos etiam, qui gratiam justificantem consecuti sunt, indigere auxilio Dei movente ad recte agendum, & primo quidem ratione generali, *quia nulla res creata potest in quemcumque actum pro lire, nisi moveatur a Deo*: „Secundo ratione speciali propter conditionem status humanæ naturæ; quæ quidem licet per gratiam sanetur, quantum ad mentem, remanet tamen in ea corruptio, & infectio, quantum ad carnem, per quam *servit legi peccati*, ut dicitur Rom. VII. 25. Remanet etiam quædam ignorantia obscuritas, secundum quam, ut etiam dicitur Rom. VIII. 26. *quid oremus, sicut oportet, nescimus*; propter varios enim rerum eventus, & quia etiam nos ipsos non perfecte cognoscimus, non possumus ad plenum scire, quid nobis expediat, secundum illud Sap. IX. 14. *Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ.* Et indeo necesse est nobis, ut a Deo dirigamur, & protegatur, quia omnia novit, & omnia potest. Et propter hoc etiam renatis in filios Dei per gratiam convenit dicere: *Et ne nos inducas in tentationem, &c.*”

148. Huic doctrinæ, quæ in sacris litteris & in ecclesiastica traditione solidissime fundata est, illud communiter opponitur, quod si homo in quolibet puncto temporis non potest quamlibet etiam gravissimam tentationem propriis viribus superare, tunc necessario tentationi succumbet; ubi autem necessitas est, nulla est libertas, & ubi nulla libertas, nullum esse potest peccatum.

149. Hanc potissimum difficultatem Pelagiani perpetuo obijciebant Sancto Augustino; quem propterea ut eversorem liberi arbitrii, & Manichææ impietatis restauratorem accusabant; quibus tamen S. Doctor respondebat, esse in nobis liberum arbitrium, sed illud ad bonum operandum non sufficere, nisi a Dei gratia adjuvetur, juxta illud Jo. VIII. 56. *Si vos Filius liberavit, vere liberi eritis* (a). Ex qua doctrina S. Augustini, & ex iis, quæ tradit S. Thomas, potissimum in Qu. XXIV.

De

(a) Ita obijciebat Julianns Pelagianus apud Augustinum Lib. I. ad Bonifacium c. 1: *Dicunt illi Manichæi (nempe Augustiniani) ... quia primi hominis peccato, id est Adæ, liberum arbitrium perierit, & non jam po-*

tatem habeat bene vivendi, sed omnes in peccatum carnis suæ necessitate coguntur. Cui calumniosè objectioni eodem loco S. Doctor ita respondet: „*Quis autem nostrum dicat, quod primi hominis peccato pe-*

De Veritate art. 12. ita bene inferbat sapientissimus Lemos n. 95. „ Stat optine, quod peccator „ libere peccet, consentiendo tentationi gravi, & „ vehementi, licet eam gratia superare non possit; „ quia libertatem habet ad illi resistendum, „ sed minus potentem, & sufficientem; ad con- „ sentiendum autem ei libertatem habet sufficien- „ tissimam, unde vere peccat &c.” Et si hoc argumentum valeret, probaret quoque, posse hominem nativis suis viribus resistere vehementi tentationi, etiam quando *diutius* durat; ne scilicet si dicamus, tunc esse necessariam Dei gratiam, consequeretur, nullam amplius in nobis esse libertatem. Non posse autem nos vehementi tentationi resistere, si diu duret, fatetur ipse Molina, hanc apponens conditionem Disp. 19. membro 5. *dummodo non longo tempore duret.*

150. Quod si urgeatur, gratiam aliquando deesse, & tunc deesse quoque potentiam, & libertatem ad tentationes vincendas, responderi debet, justis hanc gratiam nunquam deesse, sed solum peccatoribus in pœnam præcedentium peccatorum; & tunc hanc impotentiam esse ipsis voluntariam, utpote quæ ex culpis oritur libera voluntate commissis.

151. Id ipsum tradit etiam Sanct. Præceptor noster 1. 2. qn. 109. art. 8., ubi aperte docet, hominem in statu naturæ corruptæ non posse sine gratia sanante vitare omnia peccata. Objicit autem sibi illud S. Augustini dictum: *Nullus peccat in eo, quod vitare non potest*; & ita ad 1. respondet: „ Homo potest vitare singulos actus peccati, non tamen omnes, nisi per gratiam. Et „ tamen, quia ex ejus defectu est, quod homo se „ ad gratiam habendam non præparet, propter „ hoc a peccato non excusatur, quod sine gratia „ peccatum vitare non potest ”.

152. Obj. secundo. Non desunt exempla fortium virorum, qui mortem oppetere maluerunt, quam officio suo deesse, Martyrum quoque falsarum religionum, qui atrocissimos cruciatus incredibili fortitudine sustinuerunt, utique viribus naturæ, & sine ullo divinæ gratiæ auxilio. Cur itaque fideles non poterunt suis viribus ex naturali Dei dilectione, vel ex alio fine honesto ordinis naturalis similia præstare, & cuicumque etiam vehementissime tentationi resistere?

155. Resp., in eo esse magnum discrimen, quod

hominis peccatoris voluntas est aversa a Deo summo, & incommutabili bono, & conversa ad bona temporalia, & creata: unde mirum non est, si pro dilectione creaturarum, præcipue verò accedente motivo superbæ, & inanis gloriæ, cui Heroes Gentiles, tamquam idolo principali, omnes alias passiones immolabant, aliqua egregia, & difficillima, præstiterint. Præcipue quia ad hæc præstanda nulla obstabat tentatio dæmonis, qui aliis bonis operibus pro Deo factis solet, quotquot potest, difficultates objicere. Vide sup. n. 129. At vero ut aliquis hæc præstet pro Deo, necesse est, ut Deum super omnia diligit, quæ summa Dei dilectio sine gratia speciali haberi non potest.

154. Obj. ult. Hæc sententia proscripita fuit a duobus Summis Pontificibus Pio V., & Gregorio XIII., damnata illa propositione Baji num. 50. „ Non solum fures ii sunt, & latrones, qui Christum, viam, & ostium veritatis, & vitæ negant, sed etiam quicumque aliunde, quam per „ Christum in viam justitiæ, hoc est ad aliquam „ justitiam conscendi posse dicunt: aut tentationi „ ulli sine gratiæ ipsius adjutorio resistere hominem posse, sic ut in eam non inducatur, aut „ ab ea superetur ”.

155. Resp. hanc propositionem fuisse damnatam in sensu Baji, qui, ut apparet ex alia ejus propositione 55. sine gratia sanctificante nihil penitus boni fieri posse dicebat, & quodcumque agit peccator, peccatum esse. Fortasse etiam illa propositio in earum numero recensenda venit, quæ apostolico obelo configi meruerunt, quia arrogantis supercilio opiniones, quæ in quibusdam Scholasticis ab Ecclesia tolerantur, damnare audebant. Id probabile fit ex acerrima illa censura in verbis illis præcedentibus: *Non solum fures &c.* Ut autem hæc sint, quomodo magnus Lemosius coram Clemente VIII. nostram sententiam defendere ausus fuisset, si erat ab ejus prædecessoribus tam solemniter proscripita? Quomodo eandem tanto studio defendisset Bellarminus, tamquam *Scripturæ, & Patribus magis consentaneam* Lib. V. *De grat. & lib. arb.* c. 7., & post ipsum tot graves, ac doctissimi Theologi defendere pergerent? Hoc satis superque ostendit, non in nostro, sed in sensu Bajano fuisse propositionem illam justo anathemate percussam.

„ rierit liberum arbitrium ab humano genere? Libertas „ quidem perit per peccatum, sed illa, quæ in para- „ diso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam, propter quod natura humana divina indiget „ gratia, dicente Domino: *Si vos Filii liberaverit, „ tunc vere liberi eritis*, utique liberi ad bene, juste- „ que vivendum. Nam liberum arbitrium usque adeo „ in peccatore non perit, ut per illud peccet: maxi-

„ me omnes, qui cum delectatione peccant, & amore „ peccati hoc eis placet, quod eos libet. Unde & A- „ postolus Roman. VI. 20. *Cum essetis, inquit, servi „ peccati, liberi fuistis justitiæ.* Ecce, ostenduntur, „ etiam peccato minime potuisse, nisi alia libertate, „ servire. *Liberi ergo a justitiâ non sunt, nisi arbitrio voluntatis, liberi autem a peccato non fiunt, nisi gratia Salvatoris* ”.

PARS SECUNDA

DE GRATIA HABITUALI, ET SANCTIFICANTE

Postquam de actualibus divinæ gratiæ auxiliis satis disputatum est, superest, ut de gratia habituali, & sanctificante dicamus, ad quam vel inducendam, vel conservandam, vel augendam auxilia gratiæ actualis ordiuntur. Tribus autem dissertationibus hanc materiam complectemur, quarum prima erit de ipsa gratiæ sanctificantis essentia, reliquæ duæ de justificatione, & merito, qui duo præcipui sunt gratiæ sanctificantis effectus.

DISSERTATIO I.

De Gratiae Habitualis essentia.

1. Dolendum plane est, innumeras fuisse de gratia sanctificante, & de justificatione a Theologis excitatas controversias, quibus, ut ait Contensonius Lib. VIII. *Theol. mentis, & cordis* Dissert. IV. Cap. 1. *splendidissima totius Theologiæ materies, Christianismi gloria, ac character infuscatur magis, quam illustratur.* Hoc vitio declinato, quæ utilia aliquo modo sunt, breviter indicabimus; quæ autem necessaria, operosius pro virili nostra expendemus.

CAPUT I.

Explicatur, quid propriæ sit gratia habitualis, & nonnullæ quæstionculæ breviter resolvuntur.

2. Angelicus Doctor gratiam habituales esse definit qualitatem animæ inhærentem, „Deus, inquit 1. 2. quæst. 110. art. 2. illis, quos movet „ad consequendum bonum supernaturale æternum, „infundit aliquas formas, seu qualitates supernaturales, secundum quas suaviter, & prompte ab ipso moveantur ad bonum æternum consequendum: & sic donum gratiæ qualitas quædam est”.

3. Non desunt, qui hanc S. Thomæ sententiam, quæ communis plane est inter Scholasticos, ad fidem pertinere putent, innixi potissimum his Concilii Tridentini verbis Sess. VI. cap. 7. „Justificatio non est sola peccatorum remissio, sed & „sanctificatio, & renovatio interioris hominis, per *Gazzaniga Theol. Tom. VI.*

„voluntariam susceptionem gratiæ, & donorum, „unde homo ex injusto fit justus, & ex inimico „amicus, ut sit hæres secundum spem vitæ æternæ (Videatur Catechismus Roman. Part. II. „de Sacram. Bapt. c. 2. num. 50.)”. Id etiam satis luculenter erui arbitrantur ex Concilio Viennensi celebrato in Galliis sub Clemente V. anno 1311.

4. Veruntamen quia maximi interest, fidei dogmata ab opinionibus scholarum secernere, dissimulandum non est, multos gravesque Theologos, Medinam in 1. 2. qu. 110. art. 2., Bellarminum Lib. II. *de justif. cap. 15.*, Canum Lib. VII. *de locis Theol. c. 2.*, aliosque contendere, nihil aliud fuisse ab Ecclesia statutum, nisi gratiam esse aliquid reipsa animæ infusum, eique inhærens contra errorem Novatorum, qui hominem justificari dicebant per solam extrinsecam peccatorum condonationem; unde Canone 111. ita definitum est: „Si quis dixerit, homines justificari, vel sola imputatione justitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusâ gratiâ, & charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum S. diffundatur, „atque aliis inhæreat, aut etiam gratiam, quæ justificamur, esse tantum favorem Dei, anathematis sit”.

5. Petavius pluribus, ut solet, cum Scripturæ, tum Patrum allatis testimoniis in Lib. VIII. *de Trinit. c. 4. & seq.*, probare nititur, gratiam sanctificantem in novo Testamento non esse aliquam virtutem, sed ipsam Spiritus Sancti personam justis substantialiter conjunctam, tametsi substantiæ Dei, quæ sanctificamur, comes sit infusa qualitas, quam vel gratiam, vel charitatem dicimus (ita loquitur ibi. c. VI. n. 5.). Dixi in Novo Testamento; putat enim hoc esse singulare privilegium Sanctis post illud tempus concessum, quo Spiritus Sanctus in Apostolos sub ignis specie descendit; justis autem sub veteri lege Spiritum Sanctum κατ' ἐξουσίαν secundum virtutem tantum, id est operatione tenuis fuisse communicatum (ibi. Cap. VII.).

6. Videtur etiam id prius docuisse Magister sententiarum in Lib. I. Dist. XVII. contendens, hoc esse inter charitatem, & alias virtutes discrimen, quod Spiritus Sanctus operetur in vobis actus fi-

dei, & spei media fide, & spe, actum vero diligendi per se tantum sine alicujus virtutis medio; quam sententiam impugnavit S. Thomas in Comment. ad hunc locum, tum 1. parte qu. 45. art. 3., & 2. 2. qu. 25. art. 2., ubi tamen Magistrum explicat, ut non docuerit, *motum dilectionis, quo Deum diligimus, esse ipsum Spiritum Sanctum, sed quod iste motus dilectionis est a Spiritu Sancto, non mediante aliquo habitu, sicut a Spiritu Sancto sunt alii virtuosus actus mediantibus habitibus aliarum virtutum, puta habitu fidei, aut spei, aut alicujus alterius virtutis. Et hoc dicebat propter excellentiam charitatis.*

7. Verum hæc doctissimi hominis opinio paucis probari potuit: valde enim difficile est illam cum iis Tridentini verbis conciliare, quibus dicitur Sess. VI. cap. 7. „ Unica formalis causa justificationis „ nostræ est justitia Dei, non qua ipse justus „ est, sed qua nos justos facit, qua videlicet ab „ eo donati renovamur spiritu mentis nostræ, & „ non modo reputamur, sed vere justii nominamur, & sumus, justitiam in nobis recipientes, „ unusquisque suam secundum mensuram, quam „ Spiritus Sanctus partitur singulis, prout vult”. His enim verbis luculenter indicatur, Spiritum Sanctum esse nostræ justificationis causam efficientem, non formalem. Discrimen etiam illud inter Sanctos veteris, ac novi fœderis, haud satis solidis fundamentis imitti videtur; immo illi S. Augustini sententiæ contrarium, quæ legitur Epist. CLXXXVII. alias LVII. c. 11. *Non aulemus fideles temporis nostri præferre amicis Dei, per quos nobis ista prophetata sunt.* Sed hæc longius persequi non vacat.

8. Quamquam vero, ut mox exposuimus, gratia sanctificans non est ipsa Spiritus Sancti persona nobis substantialiter communicata. Theologi tamen unanimi fere calculo docent, eandem esse quamdam participationem divinæ naturæ, quod & sacris litteris, & Traditioni omnino consonat. Nam præterquam quod Scriptura justos appellat, modo *filios Dei*, ut Rom. VIII. 16. & 17. modo *natos ex Deo*, ut Jo. I. 13. modo *renatos ex Spiritu Sancto*, ut Jo. III. 5. legitur; luculentissimum est illud S. Petri testimonium Epist. II. cap. 1. 4. *Per quem (Christum) maxima, & pretiosa nobis promissa donavit, ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ.* Omnium autem Ss. Patrum instar sit præclara illa S. Leonis sententia Serm. I. de Nativ. *Agnosce, o Christiane, dignitatem tuam, & divinæ consors factus naturæ, noli in veterem vililitatem degeneri conversatione redire. Reminiscere, quod erutus de potestate tenebrarum, translatus es in Dei lumen, & gloriam.*

9. Id cum certum sit, inter Scholasticos quæstio exoritur, an participatio ista divinæ naturæ *formalis* sit, & *physica*; an vero moralis tantummodo, quæ scilicet consistat in quadam convenientia cum natura Dei, non quantum ad esse reale, & physicum, sed quantum ad rectitudinem affectus. Prima sententia plures habet patronos, & rationi conformior videtur. Cum enim per gratiam sanctificantem homo supra naturam suam elevetur *formaliter*, & *physice*, consequens etiam est &c. quem admodum ferrum ignitum non elevatur ad producendos ignis effectus, nisi quatenus ignis naturæ *physice*, & *realiter* particeps fit.

10. Majoris fortasse momenti aliquibus videbitur altera quæstio, an gratia habitualis a virtute charitatis realiter distinguatur. Affirmant Thomistæ, præunte Angelico 1. 2. quæst. 110. art. 5. & quæst. 27. *de veritate* art. 2. docentes, gratiam habitualement esse in ipsa animæ essentia, tamquam in subiecto proximo, prout docet idem S. Thomas 1. 2. qu. 100. art. 4. claritatem vero esse virtutem infusam, qua homo promptus efficitur ad diligendum Deum; eamque proinde non in ipsa animæ essentia, sed in voluntate residere. Contra opinantur ex antiquis Alexander Alensis, Henricus a Gandavo, Scotus, aliique citati ab Estio in II. *Sent.* dist. 26. §. 4.; ex modernis autem Augustinianæ scholæ Theologi. Sed his, aliisque controversiis, quæ inter Catholicos agitantur, prætermissis, utiliorem in fidei dogmatibus adversus Heterodoxos vindicandis operam ponemus.

C A P U T II.

Demonstratur, gratiam habitualement non esse necessariam ad aliquod bonum operandum.

1. Error fuit Joannis Wicleff Angli, qui Sæculo XVI. Ecclesiam diu multumque turbavit, fuitque in Concilio Constantiensi proscriptus ann. MCCCCXV. Sess. XV. *hominem, qui quicquid in mortali peccato fecerit, peccare mortaliter.* Eundem errorem renovavit Joannes Hus in Concilio pariter Constantiensi damnatus, docens, ita gratiam habitualement esse ad bene operandum necessariam, ut omnia peccatorum opera sint peccata. Cavenda tamen hic est quorundam hallucinatio, qui hanc quæstionem de operibus peccatorum cum alia confundunt de operibus infidelium; cum tamen hæc secunda longe distet a prima: hæc enim secunda inter Catholicos impune agitur: prima autem ad fidem spectat, ut mox ostendemus (a).

PRO-

(a) Maldonatus, quamquam vir admodum doctus, in hunc tamen errorem est lapsus, utramque controversiam imperite confundens, & quod pejus est, utramque definitam esse ab Ecclesia contendens. Nam in Comment. in cap. VI. Matth. vers. 18. *Nec enim, ait, sequenda*

illa opinio est, quam Tridentinum Concilium nuper merito damnavit, omnia peccatorum, aut etiam infidelium opera esse peccata, quamvis maximum Auctorem D. Augustinum habuisse videatur. Porro in duobus a Norisio in *Vindiciis August.* cap. 3. §. 4. Maldonatus vapulat.

PROPOSITIO.

Gratia habitualis non est necessaria ad aliquod bonum operandum; ac proinde non omnia peccatorum opera sunt peccata.

12. **P**rob. 1. auctoritate Scripturæ, quæ pluribus in locis peccatores hortatur, ut per bona opera se ad pœnitentiam disponant, & revertantur ad Deum. Ezechielis XVIII. 50. *Convertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris.* Matth. III. 7. & 8. S. Jo. Baptista ita Pharisæos, & Sadduceos increpabat: *Progenies viperarum, quis demonstrabit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.* Habemus etiam Lucæ XVIII. 15. commendatam a Christo Publicani humilitatem, qui a longe stans volebat nec oculos ad cælum levare, sed percutiebat pectus suum dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Et Act. X. 2. laudatur Cornelius Centurio, tamquam vir religiosus, ac timens Deum cum omni domo sua, faciens elemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper. Si autem hæc opera sine gratia habituali facta, fuissent mala, quomodo laudari poterant?

13. **P**rob. ulterius ex S. Augustino, qui de Spiritu, & littera cap. 28. „Sicut non impediunt, inquit, a vita æterna justum quædam peccata venialia, sine quibus hæc vita non ducitur, sic ad salutem æternam non prosunt impio aliqua bona opera, sine quibus difficillime vita cujuslibet pessimi hominis invenitur. Et Lib. de prædest. Sanctorum cap. 7. de Cornelio loquens, cuius, inquit, acceptæ sunt elemosynæ, & exauditæ orationes, antequam credidisset in Christum &c. (scilicet fide explicita) (a)”.

14. Nec aliter sentit Angelicus, qui opera peccatorum ad triplex bonum valere dicit in IV. Dist. 15. qu. 1. art. 5. Solut. 4. *scilicet ad temporalium consecutionem, ad dispositionem ad gratiam, & ad assuetudinem bonorum operum.* Deinde contrarium errorem clarissime explodit Quæst. II. de malo art. 5. ad 7. ubi inquit: „Hoc autem est simpliciter falsum, quod omnis actus, qui non est ex voluntate informata charitate, sit deteriorius: alioquin illi, qui sunt in peccato mortali, in quolibet suo actu peccarent, nec eis esset consulendum, quod interim quidquid boni possent, facerent, nec opera ab eis facta, quæ sunt de genere bonorum, disponerent eos ad gratiam, quæ omnia sunt falsa”.

15. **P**rob. denique ratione. Nam perspicuum est,

posse a peccatore, gratia sanctificante orbatò, fieri opus undequaque bonum, sive ratione officii, nempe ex objecto, ut cum impius elemosynam largitur, justitiam colit, castitatem servat &c. sive etiam ratione finis; nihil enim prohibet, quin peccator per fidem, & charitatem, non quidem perfectam, sed saltem inchoatam opera sua bona in Deum referat: ergo &c. Addo, hæc bona opera a peccatoribus fieri, Dei opitulante gratia, quæ eorum corda emolliendo ad perfectam pœnitentiam disponit.

16. Ex his patet, merito fuisse contrariam doctrinam tum Romanorum Pontificum, tum universalis Ecclesiæ oraculis sæpius damnatam. Nam Concilium Constantiense Sess. XV. hanc thesion Jo. Hus n. 16. proscripsit: „Divisio immediata operum est, quod sint vel virtuosa, vel vitiosa, quia si homo est vitiosus, & agit quidquam, tunc agit vitiose; quia sicut vitium, quod crimen dicitur, sive peccatum mortale, inducit universaliter actus hominis vitiosi, sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosos”. Concilium autem Tridentinum Sess. VI. can. 7. ita statuit: „Si quis dixerit, omnia opera, quæ ante justificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri, aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum gravior peccare, anathema sit”. Post etiam S. Pius V. in Bulla contra Bajum has propositiones damnavit; primam n. 55. *Omne quod agit peccator, aut servus peccati, peccatum est;* quam propositionem hæreticam esse concessit ipse Bajus, sed suam esse negavit in sua Apologia: alteram n. 58. „Omnis amor creaturæ rationalis est aut vitiosa cupiditas, aut laudabilis charitas, qua per Spiritum Sanctum diffusa Deus amatur”. Alexander VIII. hanc pariter propositionem n. 11. proscripsit: „Omne, quod non est ex fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est: item hanc aliam n. 7. Omnis humana actio deliberata est Dei dilectio, vel mundi: si Dei, charitas Patris est: si mundi concupiscentia carnis; hoc est mala est”. Demum in hoc eodem sensu plures Quæsnelli propositiones a Clemente XI. Apostolico stigmata confixæ creduntur, quarum omnium hæc erat præcipua, & velut radix n. 44. „Non sunt nisi duo amores, unde volutiones, & actiones nostræ nascuntur; amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur; & amor, quo nos ipsos, ac mundum diligimus, qui quod ad Deum referendum est, non refert; & propter hoc ipsum fit malus”.

Primo quod a Concilio Tridentino definitum dicat, omnia infidelium opera esse peccata; de qua re ibi nec vola est, nec vestigium. Secundo quod Augustino tribuere videntur eam damnatum Novatorum sententiam, a qua S. Doctor alienissimus fuit.

(a) Clarius hanc Cornelii fidem implicitum explicavit

S. Thomas 2. 2. q. 10. art. 4. ad 3. inquit: *De Cornelio sciendum est, quod infidelis non erat, alioquin ejus operatio accepta non fuisset Deo, cui sine fide nullus potest placere. Habet autem fidem implicitam, nondum manifestata Evangelii veritate. Unde ut eum in fide plenius instrueret, mittitur ad eum Petrus.*

„lus”. Hæc, & id genus aliæ propositiones si eo sensu accipiantur, ut gratia habitualis ad bonum operandum necessario requiratur, censuram procul dubio merebantur; veræ tamen sunt, si intelligantur dumtaxat de necessitate alienius charitatis actualis, ad bonum operandum, ut infra magis declarabitur.

17. Obj. 1. In multis Sacræ Scripturæ locis opera, alioquin in se bona, quia tamen ab impiis procedunt, ut coinquinata rejiciuntur. Psalin. 49. 16. *Quare, inquit Deus peccatorum, tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Prov. XV. 8. *Victimæ impiorum abominabiles Domino: Isaiæ c. I. 15. Ne offeratis ultra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & Sabbatum, & festivitates alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri.* Joann. IX. 31. *Peccatores Deus non audit.* Ac denique ad Titum I. 15. *Omnia munda mundis, coinquinatis autem, & infidelibus nihil est mundum; sed inquinata sunt eorum & mens, & conscientia.*

18. Resp. His, & similibus testimoniis ostendi peccatorum opera, etiam bona, omni merito carere, quandoquidem carent gratia sanctificante, quæ principium est meriti. Ac propterea Deus movet Judæos, ne hujusmodi operibus confidant, quia ipsi accepta non sunt, Jer. VII. 4. *Nolite confidere... dicentes templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Sed insuper quandoque etiam denegantia sunt, cum nempe ab ipsis male fiunt, animo scilicet impenitenti, & ad omne scelus comparato, vel ad malum finem dirigantur; vel demum quando detestabili hypocrisis vitio coinquinantur. Unde etiam Deus ore Isaiæ olim conquerebatur 29. 15. & Matthæi XV. 8. „Populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem ejus longe est a me”.*

19. Ceterum verba Psalini XLIX. significant, minime decere laudes in ore impiorum; uade etiam dicitur Ecclesiastici XV. 9. *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Quod dictum est a cæco: *Peccatores Deus non audit*, intelligendum est juxta contextum, quantum ad potestatem patranda miracula, quibus propriam sanitatem demonstrant; neque enim vera miracula in confirmationem falsitatis fieri possunt. Peccatores tamen exaudiri, quando veniam suorum delictorum poscunt, innumeris exemplis demonstrari potest. Exauditus est David; postquam enim dixit: *Peccavi Domino*, audire meruit: *Transtulit Dominus peccatum tuum*, ut habetur II. Regum cap. XII. 15. Exauditi sunt Manasses, Publicanus, Mulier peccatrix, Zachæus, Latro &c. Unde etiam S. Augustinus Tract. XLV. in Joanne expendens hunc ipsum locum: „Si peccatores, inquit, non exaudiret, frustra ille Publicanus, oculos in terram dejiciens, & pectus suum percutiens diceret: Deus, propitius esto mihi peccatori. Et ista confessio meruit justificationem, quomodo iste cæcus illuminationem”.

20. Postremus locus Apostoli id sibi vult, coinquinatis *errore conscientie* nihil esse mundum de cibis, sive enim comedant cibos a lege vetitos, sive non comedant, peccant, peccato scilicet conscientie vincibiliter erroneæ. (Videatur S. Thomas in hunc locum). Quod si Apostoli verba intelligerentur absurdum Adversariorum, illud sequeretur absurdum, quod omnia fidelium, & justorum opera essent bona, dicente Apostolo ibidem: *Omnia munda mundis*; at vero contra Deus nos docet, quod non est homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet, ut apud Ecclesiasticum VII. 21. legitur.

21. Inst. Matth. VII. 18. dicit Christus: *Non potest arbor mala bonos fructus facere, sed peccator est arbor mala: ergo &c.* Ibidem Christus subdit: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos:* & Cap. XII. 34. postquam eadem fere verba repetit, ita subdit: „Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali”? Propterea Apostolus II. Timoth. cap. II. vers. ultimo de impiis dicit: „Et respiscant a diaboli laqueis, a quo cæptivi tenentur ad ipsius voluntatem”: si ergo impii sunt sub dæmonis potestate, non possunt velle nisi malum.

22. Resp. ad 1. Arborem malam esse voluntatem malam, a qua non possunt nisi mali fructus germinare; sed nihil prohibet, quin peccatoris voluntas possit aliquando esse bona, & bonos fructus facere: quemadmodum voluntas justi aliquando est mala. Neque huic interpretationi obest, quod sequitur: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Namque id rursus potest de mala voluntate apte intelligi, juxta illud S. Bernardi Serm. VIII. de resurr. *In quem descæviet ignis ille, nisi in propriam voluntatem?* Præterea non est insolens in parabolis, ut eodem vocabulo diversæ res significentur; adeoque potuit per arborem malam, modo mala voluntas dumtaxat significari, modo totus homo malus.

23. Resp. ad 2. Impios non ita esse captivitate dæmonis constrictos, ut nihil aliud facere possint, quam quod diabolus vult, sed ita ut diaboli voluntati ut plurimum obsequantur; quemadmodum justus non ita dicuntur Deo servire, ut nihil faciant contra ejus voluntatem; nam in multis offendimus omnes, ut inquit Jacobus c. III. 2. Adde, illa verba *ad ipsius voluntatem* verius ad Deum referri, quam ad diabolum, ut sensus sit, impios sub diaboli potestate gemere, quamdiu hoc Deus permiserit, propterea in greco non est *ἀντὶ* ipsius, sed *ἐκ* illius, nempe Dei, cujus in versiculo præcedenti mentio facta fuerat.

24. Obj. 2. palmare Adversariorum argumentum. S. Patres communi fere consensu asserunt, in nobis non esse nisi duos amores, seu duas cupiditates, alteram carnalem, & criminosam, nempe concupiscentiam: alteram spiritualem, & cælestem, scilicet charitatem. Et quidem testimoniorum quasi nubem afferunt: nos paucis contenti erimus. S.

August. in *Enchiridio* Cap. 117. *Regnat, inquit, carnalis cupiditas, ubi non est Dei charitas; & Sermon. II. in Psalm. XVIII. n. 15. Qui noluerit servire charitati, necesse est, ut serviat iniquitati.* S. Leo Sermon. V. *de jejuniis sept. mensis* cap. 5. „Dno, inquit, amores sunt, ex quibus omnes „prodeunt voluntates, ita diversæ qualitatibus, „sicut dividuntur auctoribus. Rationalis enim animus, qui sine dilectione esse non potest, aut „Dei amator est, aut mundi. In dilectione Dei „nulla nimia, in dilectione autem mundi cuncta „sunt noxia”. Idem asserunt Sancti Gregorius Papa Lib. VIII. *Moralium* Cap. 8. alias 6., Fulgentius Lib. I. ad Monimum Cap. 18., aliique.

25. Resp. laudata Sanctorum Patrum testimonia intelligi debere de charitate non solum perfecta, & habituali, cujusmodi est in justis, sed etiam de initiali imperfecta, & actuali, quæ in peccatoribus quoque gratia Dei opitulante aliquando invenitur; unde illud S. Augustini Tract. V. in 1. epist. S. Joannis num. 4. Tom. III. de charitate dictum: „Numquid mox ut nascitur, jam prorsus perfecta est. Ut perficiatur, nascitur: cum „fuerit nata, nutritur; cum fuerit nutrita, roboratur; cum fuerit roborata, perficitur”. Vel itaque homo gratiæ obsecundans servit charitati, & bene agit; vel eidem resistens, servit cupiditati, & peccat. Sed præterea allati textus intelligi possunt de statu hominis habituali, qui vel est in charitate, vel in peccato, ita ut nullatenus medius ille status admitti possit, quem absurde comminiscerentur Pelagiani. Videndus Sancti August. Lib. IV. *contra Julianum* cap. 5. Explosio igitur tertio hoc statu prorsus commentitio, recte dicitur vel regnare charitatem, vel carnalem cupiditatem &c. Verumtamen quemadmodum justus, in quibus regnat charitas, in peccata venialia labuntur; ita peccatores, in quibus regnat carnalis cupiditas, possunt nonnunquam bene operari. Videantur S. Augustinus, & Thomas cit. n. 15. & 14.

26. Inst. Vetitum est, creaturis *frui*, quibus tantum *uti* debemus: videlicet solus Deus propter seipsum diligendus est, quod est proprie *frui*: cetera propter Deum, quod est *uti*; ut enim Sancti Augustinus docet *De doctrina Christ.* Lib. I. c. 4. *utendum est hoc mundo, non fruendum*. Porro sine gratia Dei habituali homo non potest creaturis bene *uti*, iterum Sancto Augustino dicente Lib. IV. *contra Jul.* c. 5. num. 55. *Per hunc amorem Creatoris bene quisque utitur etiam creaturis; sine hoc amore Creatoris nullus quisquam bene utitur creaturis: ergo &c.*

27. Resp. etiam sine gratia habituali, cum solo gratiæ actualis adjutorio posse hominem quandoque creaturis bene *uti*, eas scilicet diligendo propter Deum dilectum charitate initiali, actuali, & imperfecta.

28. Et hac eadem responsione solvitur alia similis difficultas, ex præcepto referendi omnia opera in Deum charitate dilectum, quo nos adstrui-

gi bene multi, gravesque Theologi una cum Augustiniana Schola contendunt. Neque enim ad id semper requiritur charitas habitualis, aut gratia sanctificans, sed sufficit charitas actualis, & initialis, quam Dei gratia actualis nobis inspirat. Ceterum, an sine aliqua charitate actuali saltem imperfecta, & initiali bonum opus fieri possit, ad hanc questionem non pertinet, in qua cum solis Hereticis pugnam suscepimus.

29. Inst. *secundo*. S. Augustinus Lib. IV. *contra Jul.* c. 5. *Absit, inquit, ut sit in aliquo vera virtus, nisi fuerit justus: & Lib. I. ad Bonifacium cap. 2. Non vivunt bene homines, nisi effecti filii Dei.* Non efficiuntur autem filii Dei, nisi per gratiam sanctificantem.

30. Resp. S. Augustinum duplicem distinxisse justitiam, filiationem adoptivam Dei, & charitatem, alteram scilicet perfectam, & consummatam, quæ in gratia habituali, & sanctificante consistit: alteram imperfectam, & inchoatam, quam gratia actualis nobis confert. In Libro *De natura, & gratia* cap. 70. *Charitas inchoata, inquit, inchoata justitia est; charitas magna, magna justitia est; charitas perfecta, justitia est.* Imo in iis quoque, qui disponuntur ad fidem, aliquam charitatem agnoscit Sanctus Doctor in epist. CXCLV. ad Sixtum cap. 4. inquit; *Spiritus ubi vult, spirat, sed quod fatentur est, aliter adjurat, nondum inhabitans* (per gratiam sanctificantem), *aliter inhabitans. Nam nondum inhabitans adjurat, ut sint fideles, inhabitans adjurat jam fideles.* Quando igitur S. Doctor ad veram virtutem, seu ad bona opera requirit justitiam, charitatem &c. non semper intelligendus est de charitate, vel justitia perfecta, sed etiam de imperfecta, cujusmodi est in peccatoribus, quando ad justificationem disponuntur.

31. Coroll. Si, ut hactenus demonstravimus, absurdum est dicere, omnia peccatorum opera esse peccata, multo magis absurdus erit, eorum error, qui docuerunt, justos in omni opere suo mortaliter, aut saltem venialiter peccare, quemadmodum contendunt Lutherus in Assert. art. 51. 52. & 56. ac Calvinus Lib. III. Inst. c. 12. §. 4. & c. 14. §. 9. Hæc doctrina nimis aperte pugnat cum Apostolo Petro ita justos adhortante in 2. epist. cap. 1. 10. *Satagite, ut per bona opera vestra certam vestram vocationem faciatis; hæc enim facientes non peccatis aliquando.* Imo nihil frequentius in sacris litteris inculcatur justis, quam ut bonis operibus sedulo incumbant. Hoc erroris portentum Synodus Tridentina Sess. VI. Cap. 11. pluribus Scripturæ locis damnatum ostendit, & sic concludit: *Unde constat, eos ortho-loxæ Religionis doctrinæ adversari, qui dicunt, justum in omni omnino opere saltem venialiter peccare, aut (quod intolerabilius est) pœnas æternas mereri.*

CAPUT III.

Ostenditur, Pelagianos gratiam sanctificantem agnovisse.

52. Inter alios (a) id negat Ludovicus Thomasinus, contendens, totam controversiæ molem eos inter, & Augustinum circa gratiam sanctificantem fuisse. Contrariam tamen opinionem probabiliorē esse, his argumentis evincitur.

53. Pelagiani omnes gratiæ habitualis effectus magnifice prædicarunt; scilicet primo remissionem peccatorum, de quo nemini dubium occurrit; secundo interiorem hominibus renovationem. *Gratia Christi*, ait Julianus apud Sanct. August. Lib. II. *Oper. imperf.*, quos fecerat condendo bonos, *facit innovando meliores*; & ante eum Pelagius in epist. ad Demetriadem: *Instaurati*, inquit, *per Christi gratiam, & in meliorem hominem renati sumus: tertio justificationem, & sanctificationem*; nam Pelagius apud Augustinum Lib. III. *De peccat. meritis, & remis.* c. 6., non ideo parvulos baptizari aiebat, ut remissionem accipiant peccatorum, sed ut sanctificentur in Christo. Julianus autem apud eundem Augustinum Lib. II. *Oper. imperf. Studerentque deinceps*, ait, *custodire justitiam, quam compendio credulitatis fuerant assecuti*. Denique, ne infinita persequar, prædicabant adoptionem in filios Dei, ut testis est S. Augustinus Lib. II. ad Bonif. cap. 6. *Regenerationis lavacro adoptari filios hominum in filios Dei non negatis, immo & prædicatis*: & Julianus de baptizatis simul cum S. Joann. Chrysostomo aiebat apud S. Augustin. Lib. I. contra Jul. cap. 6. „ Non enim tantum sunt liberi, sed & sancti; non tantum sancti, sed & just; non solum just, sed & filii; non solum filii, sed & hæredes; non solum hæredes, sed & fratres Christi; nec tantum fratres Christi, sed & cohæredes; non solum cohæredes, sed & membra; non tantum membra, sed & templum; non tantum templum, sed & organa Spiritus (ut habetur ex S. Jo. Chrysost. *Homil. ad Neophytos.*), „ Nihil uberius, aut eloquentius dici potest ad gratiæ habitualis effectus omnes recensendos. Si ergo Chrysostomus, cujus ea verba sunt, sine dubio gratiam habituales prædicavit, quod etiam Suarezius agnoscit Lib. VI. *de gratia* cap. 1. n. 6., & Lib. VII. c. 7. n. 9., cur etiam credere non debemus, Pelagianos, quia ea verba adoptarunt, eandem ipsam gratiam agnovisse, quanquam nomen vel ignoraverunt, vel non adhibuerunt?

(a) In his numerantur Molina in *Concordia* Quæst. XIV. art. 13. Disput. 15., Suarez *De Gratia* Part. III. Lib. VII. cap. 6., & Pater Joann. Garnerius *Dissert. VII. Histor. Pelag.* cap. 5. §. 1. cui si credimus, Pelagiani nihil diversum a Calvinianis nostrorum temporum senserunt, quoad causam, ut ajunt, formalem justificationis; nam & illi, & isti consentiunt, homines

54. Respondet Tournellius, & Roncaglia, hæc omnia in ore Pelagianorum suspecta esse, & nihil aliud significare, quam nudam peccatorum remissionem, non autem infusionem donorum Dei. Suspicionis fundamentum (inquirunt) ipse nobis præbet Sanct. Augustinus, qui cum hæc Pelagii verba in Lib. *de Gratia Christi* cap. 58. retulisset: „ Qui instaurati per Christi gratiam, & in „ meliorem hominem renati sumus, qui sanguine „ ejus expiati, atque mundati &c. ”; quibus gratiam Christi habituales magnifice prædicare videbatur, e vestigio subdit: „ Videte quemadmodum „ & hic aliis quidem verbis, sed tamen in remissionem peccatorum, & in exemplo Christi adjutorium gratiæ constituerit „ (Videatur etiam Lib. VI. contr. Jul. c. 25.).

55. Verum, si Pelagius nomine *instauracionis, regenerationis, expiationis, mundationis* nominis externam peccatorum condonationem intellexisset, ut adversarii putant, quomodo dicere potuisset, infantes *sanctificari, renovari, atque in filios Dei adoptari*? Sane primum Pelagianorum dogma erat, nullum in parvulis esse originis peccatum; unde nec ulla esse in iis poterat externa condonatio. Augustinum autem hac peccatorum remissione etiam facta per interioris gratiæ infusionem minime contentus erat, sed hæreticam premebat ad confitendam ulterius gratiam actualem, qua & peccatores ad justificationem, & justi ad perseverantiam indigent, & quam solum ingratus, & superbus Pelagius rejiciebat. Hinc etiam observatu dignum est, nullibi, neque ab Augustino, neque a tot Africanis Conciliis, neque a duobus Rom. Pontificibus Innocentio, & Zosimo Pelagianos fuisse reprehensos, quod gratiam sanctificantem rejicerent, quod certe prætermisum ab iis non fuisset, si hunc etiam errorem ceteris adjecissent.

56. Obj. primo. Teste Sancto Augustino in Lib. *de Gratia Christi*. c. 2. & ep. CLXXVII. al. 95. Pelagiani omnem gratiam respuebant, quæ datur per *subministrationem virtutis, vel Spiritus Sancti*; atqui gratia habitualis est hujusmodi: ergo &c.

57. Respond. „ Dist. maj. Omnem gratiam actualem, *conc.*; habituales, *nego*. Nempe ut ipse Sanct. Augustinus loquitur cit. epist., eam subministrationem Spiritus Sancti negabant, quæ necessaria est ad *concupiscentias, tentationesque vincendas*, quæ utique gratia est voluntatis, & actionis, non habitualis.

58. Obj. secundo. S. Augustinus *De gratia Christi* cap. 50. inquit: „ Istam gratiam, qua justificamur, id est qua charitas Dei diffunditur in „ cor-

justificari vel sola imputatione justitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusâ gratiâ, & charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum Sanctum diffundatur, atque illis inhaeret, aut etiam gratiam, qua justificamur, esse tantum favorem Dei. Vid. supra Diss. I. cap. V. in nota ad num. 50.

cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis, in Pelagii, atque Cælestii scriptis, quæcumque legere potui, nunquam eos inveni, quemadmodum confitenda est, confiteri. Prorsus nunquam adverti, sicuti agnosendi sunt, agnoscere filios promissionis; de quibus dicit Apostolus Rom. IX. 8. Non ii, qui filii carnis, hi filii Dei, sed filii promissionis deputantur in semen": ergo &c.

39. Resp., Augustinum loqui iterum de gratia actuali, ut patet ex iis, quæ postea addit; nam Cælestii, atque Pelagii errores magis exponens, de primo inquit ibidem, satis constare, "non eum, ponere Dei gratiam, qua juvatur, vel ad declinandum a malo, vel ad faciendum bonum, præter naturalem arbitrium voluntatis, nisi in lege, atque doctrina; ita ut ipsas quoque orationes ad hoc asserat necessarias, ut ostendatur homini, quid concupiscat, & diligat". Quod id ipsum postea asserit de Pelagio; & ista est gratia, quam recte Augustinus dicit, nunquam a Pelagiani, quemadmodum confitenda est, esse confessam. Nec movere nos debet, quod eandem appellet *charitatem diffusam in cordibus nostris* &c.; nam hoc nomine appellari potest, & ab Augustino sæpius appellatur etiam gratia actualis. Neque iterum obest, quod Sanct. Augustinus addit, per eam gratiam fieri nos filios Dei, & filios promissionis: nam etiam gratiæ actuali id convenit; non quidem *formaliter*, ut ajunt, (id enim munus est gratiæ habitualis) sed *efficienter*, & *causaliter*, quia per gratiam actualem ad justificationem, & sanctificationem pervenimus. Unde idem S. Augustinus in epist. CXCIV. ad Sixtum c. 6. dicebat: "homines liberari, & justificari non solum remissione peccatorum, sed prius ipsius inspiratione fidei, & timoris Dei, impartito sãlubriter orationis affectu, & effectu".

40. Obj. tertio. Concilium Milevitanum can. 5. ita definiit: „Placuit, ut quicumque dixerit, gratiam Dei, in qua justificamur per Jesum Christum Dominum nostrum, ad solam remissionem peccatorum valere, quæ jam commissa sunt, non etiam ad adiutorium, ut non committantur, anathema sit". Ne itaque fingamus, Concilium hoc, cui Augustinus intererat, aerem verberasse, dicendum est, a Pelagio gratiam Dei, in qua justificamur, seu habitualement, fuisse positam in sola remissione peccatorum.

41. Resp., loqui Concilium de gratia Dei actuali, qua justificamur *efficienter*, non *formaliter*. Deinde quod anathematizat dicentem hanc gratiam, ad solam remissionem peccatorum valere, quæ jam commissa sunt, non autem ad ad-

„adiutorium, ut non committantur", non judicat, Pelagianos negasse gratiam sanctificantem, sed negasse illud auxilium actuale, quo præter gratiam sanctificantem ad non peccandum indigemus; nempe eo canone perstringitur Pelagii impietas, qui orandum quidem pro remissione peccatorum præteritorum volebat (nam remissionem peccatorum gratuitam esse, & a voluntate Dei pendere fatebatur (a)), non autem ne in peccata iterum relabamur: id enim in nostri liberi arbitrii virtutibus positum esse docebat; cumque illi objicerent verba orationis Dominicæ: *Et ne nos inducas in tentationem*, de humanis infortunis ea dicta esse fabulabatur. Ad hanc impietatem damnandam factus est ille canon.

42. Obj. quarto cum Suarez Proleg. V. De Gratia c. 5. n. 5. Gratia habitualis tribuitur homini ad actus supernaturales eliciendos; Pelagius autem vel negavit, vel omnino non agnovit, fieri a nobis virtute divinæ gratiæ aliquos actus liberos vere supernaturales; & hinc in Adamo ante peccatum nullum Dei donum agnovit præter naturalia: ergo &c.

43. Resp. Dist. maj. Gratia habitualis &c. in sensu Catholicorum, *conc.*, in prava Pelagianorum doctrina, *nego*. Quamquam Pelagiani nullos actus supernaturales agnoscebant, gratiam tamen habitualement admittebant aliis de causis; primo ad restaurationem, innovationemque naturæ in iis, quibus per actualia peccata vitiata fuerat: secundo ad ornatum, & decorem animæ: tertio ad adoptionem filiorum Dei habendam, unde jus ad hæreditatem regni cælorum promanat. Hinc parvulos baptizandos esse docebant, non in peccatorum remissionem, sed ut fierent filii, & hæredes Dei, cohæredes autem Christi. (Vid. supra num. 55.). Nec refert, quod nulla dona Dei cognoverint in Adamo præter naturalia, non, inquam, id refert; nam arbitrabantur, nobis per Baptismum aliquid plus conferri, quam fuerit in Adamo in prima conditione collatum. *Christus*, inquit Julianus apud Augustin. Lib. III. contra Jul. cap. 5., *auget circa imaginem suam continua largitate beneficia, & quos fecerat condendo bonos (scilicet naturaliter) facit (per baptismi gratiam) innovando, adoptandoque meliores*. Neque rursus aliquis regerat, hæc cum aliis Pelagianorum dogmatibus vix, ac ne vix quidem cohærentere posse. Frustra enim, ut sapienter Petavius *De Hæres. Pel.* cap. 5. num. 5. ait, *ἀποδοθῆναι*, id est cohærentem sibi consequentiam sermonis ibi quærimus, ubi nulla fuit.

Dis-

(a) Id habet aperte Sanctus Augustinus in Lib. De gratia & liber. arbit. cap. 6. inquit: *Dicunt Pelagiani, hanc esse solum non secundum merita nostra gratiam, qua homini peccata dimittuntur*. Et in Epistola CXCIV. ad Sixtum cap. 3. *Possunt quidem dicere (Pe-*

lagiani), *remissionem peccatorum esse gratiam, qua nullis præcedentibus meritis datur* &c. Quamquam postea ostendit, ipsos sibi ipsis non constare. Confer Petavius de *Hæres. Pelag.* cap. 3.

DISSERTATIO II.

De Justificatione impij.

Ut Bossuetus in *Hist. Variationum Eccl. Protestantium* Lib. I. aliique observarunt, Lutherus primum errorum suorum initium duxit a convellenda veteri Ecclesiæ doctrina circa justificationem. In quatuor autem capitibus potissimum erravit, docens primo, dispositiones ad justificationem necessarias in sola fide promissionum divinarum consistere: *secundo* peccatoris justificationem non fieri nisi *molo forensi*, ut peccata non vere deleantur, sed solum exterius condonata pronuncientur: *tertio*, in hac forensi justificatione nullam esse nobis inhærentem justitiam, sed Christi justitiam nobis duntaxat imputari: *quarto* concedens juris plenam, certamque suæ justificationis notitiam sine ulla peculiari Dei revelatione. Quæ modo confutanda suscipimus post Concilium Tridentinum, a quo hæc perdifficilis materia admirando, ac divino prorsus modo enucleata, ac definita fuit Sess. VI. celebrata die 15. Januarii 1547.

CAPUT I.

Ostenditur, solam fidem ad justificationem minime sufficere.

2. Vetus olim error fuit, ipsis Apostolicis temporibus coævus, fidem ad justificationem, & salutem sine bonis operibus sufficere. Eam Simon Magus hæreticorum Patriarchæ tribuunt S. Iræneus

(a) Id sine ullo fæco asseruit Lutherus pluribus in locis; & in Lib. Lutherorum symbolico, cui titulus est: *Solida, & plana declaratio*, art. 3. *de justitia fidei coram Deo* dicitur: *Neque contritio, neque dilectio, neque ulla alia virtus, sed sola fides est medium, & instrumentum, quo gratiam Dei, meritum Christi, & remissionem peccatorum, que bona nobis in promissione Evangelii offeruntur, apprehendere, & accipere possumus.* Calvinus etiam cum alias sæpe, tum in *Antidoto* ad Can. 11. Sess. VI. fatetur quidem, fidem esse simul cum spe, charitate, bonisque operibus, vult tamen, justificationem a soli fide pendere; quemadmodum calor solis, quamquam est cum splendore lucis conjunctus, solus tamen terram tepescit. Nihilominus aliquando tum Lutherani, tum Calvinistæ ita loquuntur, ut ab orthodoxis vix dissentire videantur. Confer duos Fratres de Walemburch, *De Justific.* c. 74. §. 2.

Ut Cardinalis Pallavicinus narrat in sua *Hist. Concilii Tridentini* Lib. III. c. 4. n. 4., Lutherani in celebri conventu Augustano an. 1530. statuerant, nos non justificari *sola fide*, sed *fide & gratia*; sed postea studio Catholicæ Ecclesiæ repugnandi in multas, absurdasque sententias abierunt. Osiander in Libro, quem contra *Nycticoracem* scripsit, quatuordecim hac de re opiniones enumerat. *Nam simul ac, inquit, locum aliquem in Scripturis viderunt, in quo justitiæ mentio fiet, statim novam ex eo justificationem sunt fabricati.*

Lib. I. cap. 20. & Thodoretus Lib. I. *Hæreticar. fabularum* c. 1. Eundem suscitavit Sæc. IV. Eudonius, Augustino teste *De hæresibus* num. 54., & *De Fide & operibus* c. 14. Non absimiliter errasse videntur Lutherus, & Calvinus uni fidei viam justificandi adscribentes. Quanquam enim una cum fide spes, charitas, aliarumque virtutum chorus persæpe inveniantur, dicit tamen viam justificandi a sola fide proficisci; quapropter *Solifidiani* ab aliquibus appellati sunt (a).

3. Catholici contra non inficiantur, fidem ad justificationem esse necessariam, immo eandem esse prædicam justificationis radicem, & fundamentum, negant tamen, solam sufficere, vel illi soli esse justificationem tribuendam.

PROPOSITIO.

Justificatio soli fidei non est adscribenda (b).

4. Prob. 1. ex epist. S. Jacobi, qui data opera hunc errorem explodendum suscepit cap. 11. ubi inter alia multa hæc habet vers. 14. & seq. „ Quid „ proderit, Fratres mei, si fidem quis dicat se „ habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare eum? .. Fides si non habeat „ opera, mortua est in semetipsa. *Et iterum*: Videtis, quoniam ex operibus justificatur homo; & non ex fide tantum? ... sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est”.

5. Respondent aliqui, Jacobum loqui de justificatione impij coram hominibus, quam ex operibus fieri dicit, quatenus hæc fidem exterius man-

Vid. noster Tom. I. P. II. Diss. II. n. 122., ubi de controversiis *Osiandricis*. Auctor autem Molanus Abbas de Lokkm in suis *Cogitationibus privatis de methodo reunionis &c.* apud Bossuet T. I. *Oeuvres Posthumes* de hac materia Andabatarum more hæctenus pugnatum fuisse dicit, nec quidquam inter utramque sententiam, quod ipsam rem attinet, superesse discriminis. Hoc etiam visum est Card. Richelio in sua *Methodo convertendi Protestantibus* Lib. III. c. 2. Si autem ita res se habet, jam nulla erat Lutero causa, ut hinc præcipuam sui schismatis occasionem sumeret. Nec desunt inter Heterodoxos, qui nobis plane consentiunt.

(b) De hac questione videri possunt præter Scholasticos, Adrianus, & Petrus de Walemburch *De justificatione*: aliique fere innumeri. Ex Heterodoxis vid. Georgius Bullas in *Harmonia Apostolica*, tum in *Responsione ad quasdam animadversiones &c.* ac demum in *Apologia pro Harmonia contra Thomam Tullium*; ubi *Solifidianorum* opinionem fuso culano confutavit eam merito appellans *opprobrium ac doleceus Ecclesiæ, errorem in fide, errorem putidissimum.* Observat insuper, *rem miris verborum involucris ab iis tegi, ut pene Oedipo opus sit interprete.* Bullo consentiunt Jo. Ern. Grabe, Jac. Millias, Jo. Tillsonus, atque Hugo Grotius in *Consultatione Cassandri*, ac in *Discussione Rivetiani Apologæti*; ut alios Scriptores omittamus, qui licet a Catholica Ecclesia alieni, hoc primum Lutherani Schismatis caput nobiscum detestantur.

nifestant; ceterum justificationem in oculis Dei fieri sola fide interna, quam ille intuetur. Id probant primo, quia ibidem inquit vers. 18. *Ostendam tibi ex operibus fidem meam. Secundo*, quia ibidem dicit, Abraham fuisse justificationem per oblationem *filii sui Isaac super altare*; quod certe non nisi de justificatione in conspectu hominum intelligi potest; nam coram Deo jamda justificatus fuerat, Gen. XV. 6.

6. At vero cum Apostolus dicit: *Quid proderit &c. numquid poterit files salvare eum?* manifeste ostendit de ea justificatione se loqui, quæ ad salutem requiritur; hæc autem procul dubio est justificatio interna, & in oculis Dei. Quod autem subdit: *Ostendam &c.* hunc habet sensum: *conjungam fidem meam cum operibus & justificationem consequar.* Quod denum addit de Abraham, debet intelligi non de prima justificatione, sed de secunda, scilicet de augmento gratiæ sanctificantis, quod Abraham merito obedientiæ consecutus est, juxta illud Apoc. XXII. 11. *Qui justus est, justificetur a hunc.* Eodem autem modo fit secunda justificatio, ac prima, scilicet per fidem conjunctam cum bonis operibus.

7. Alii autem respondent, Apostolum Jacobum locutum esse non de vera fide, sed de fide larva, quæ certe ad justificationem non sufficit. Id probant primo, quia hanc fidem etiam in dæmonibus esse dicit vers. 19. in quibus certe nec vera fides, nec ulla alia vera virtus inveniri potest: secundo, quia eam fidem appellat mortuam.

8. Verumtamen Sanct. Jacobum existimasse, ne dum fidei larvam, sed nec veram fidem sine operibus ad justificationem sufficere, vel ex eo solo luculentissime manifestum fit, quod dicit vers. 24. *Vidētis, quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum?* Profecto fides, quæ simul cum operibus ad justificationem concurrat, est fides vera, non larva fidei, quæ ad justificationem non solum non sufficit, sed nec minimum confert.

9. Cum autem dicit, hanc fidem reperiri etiam in dæmonibus, & mortuam esse, intelligit veram

fidem in suo genere, scilicet prout est assensu firmiter veritatibus revelatis, quamquam in files perfecta dici non potest, quia operibus destituta est, quæ sunt ejus anima; quemadmodum corpus sine anima verum est corpus, sed imperfectum, & vita carens.

10. Alii post Lutherum videntes, hoc Jacobi testimonium nec per vim, nec per machinas posse cum sententia *Solifiliorum* conciliari, hanc epistolam canonicam esse negarunt (a).

11. Sed primo hæc difficile est, adductis veterum testimoniiis, divinam ejus auctoritatem vindicare. Eam enim uti communiter laudantur Origenes lib. IV. in e. V. ep. ad Rom. & alibi, Tertullianus de Orat. c. 8. Cyprianus ep. ad Novat. Eusebius lib. II. *Histor. Eccles.* cap. 20. Hieronymus lib. I. contra Jovinianum cap. 25. alique. Vid. Ceillier *des Art. Eccl.* Tom. I. lib. II. c. 3. art. 2. & Nat. Alexander, Sec. I. c. 12. art. 2. §. 4.

12. Præterea vehementer alluntur, qui doctrinam in hac epistola traditam de necessitate bonorum operum ad justificationem, veluti paradoxam, & sacris litteris adversam explorant, cum in aliis bene multis S. Scripturæ locis luculenter inveniantur. Nam Sanct. Paulus, in quo potissimum hæc causæ præsidium adversarii ponunt, ad Rom. II. 13. *Non audientes legis, inquit, justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur (b).* 1. Cor. XIII. 2. *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.* Deinde quænam sit fides ad justificationem sufficiens, sine ulla ambiguitate ostendit ad Gal. V. 6. inquit: *in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed files, quæ per charitatem operatur.* Et innumera pene sunt loca sacrarum Scripturarum, in quibus præter fidem etiam bona opera exiguntur.

13. Id etiam ostendant exempla Publicani, & Mulieris peccatrici, quorum prior *percutiebat pectus suam, licens: Deus propitius esto mihi peccatori ... descendet justificatus*, Luc. XVIII. 13. Mulier autem suorum peccatorum remissionem non propter fidem solam obtinuit, sed etiam propter

ope-

(a) Lutherus hanc epistolam adeo contempsit, ut eam contentiosam, tumidam, aridam, & stramineam vocaret. Quod cum olim Edmundus Campianus Lutheranus in Anglia exprobrasset, fuit a Whitakero calumniæ postulatus; & cum ex editionibus operum Lutheri, quæ illi ad manus erant, se continuo purgare non potuisset, in carcerem, ut calumniator, detrusus fuit. Sed tandem veritas triumphavit, atque hæc Lutheri verba inventa fuere in præf. ad primam editionem Bibliorum ab eodem Lutero factam Witebergæ ann. 1525. Vid. ejusdem Campiani vita c. 46. Bælius in suo Diction. art. *Luther.* rem. N. & O. quædam hæc de controversia, quæ celebris fuit in Anglia, refert anecdotæ. Pejrus de eadem S. Jacobi ep. sensit, & scripsit Andr. Althamerus, de quo consulti potest Grotius in *Discussionne Ricetiani apologetici* p. 170. Moderni tamen Lutherani non amplius negare audent, hanc epistolam esse genuinam S. Jacobi scripturam. *Hodie*, inquit Jo. Franc.

Gazzaniga *Theol.* Tom. VI.

Bulleus in *Instit. theol. dogmat.* lib. IV. cap. 1. §. 9. inter omnes constat, & Jacobum Apostolum esse hujus epistolæ auctorem, & divinam ejus esse auctoritatem.

(b) Calvinus Comm. in hanc locum blenter scribit, Apostolum hic loqui non in propria sententia, sed Judæorum, qui operibus legis vim justificandi tribuebant, & alto supercilio eos, qui hoc loci abutuntur ad erigendam operum justitiam, etiam puerorum cachinnis dignissimos appellat, ignorans profecto vel ipsum magnum Augustinum in hoc numero se involvere. Vid. lib. de Spirit. & lit. c. 26. ubi hæc verba *Factores legis justificabuntur* posita esse vult, ut sic intelligerent etiam Judæi, legis auditores, indigere se gratis justificationis, ut possint esse factores. Loquitur ergo Apostolus, S. Augustino interprete, in propria sententia, non in sententia Judæorum, quos ibi voluit instruere de necessitate gratiæ ad faciendam legem.

opera charitatis ferventia: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*, Luc. VII. 47.

14. Frustra vero aliqui respondent, bona opera in Scripturis commemorari, non quod ad justificationem aliquid conferant, sed quia eandem comitari solent. Frustra, inquam; nisi enim laudatis divinis testimoniis apertam vim facere velimus, liquido apparet, justificandi virtutem non solum fidei, sed etiam aliis bonis operibus tribui, potissimum autem charitati, quæ est omnium virtutum forma, & vita; unde dicitur: *Remittuntur, &c.*

15. Multo magis absurdus est Petrus Molinæus, qui in *Clypeo Judæi* Sect. 44. contendit, justificationem ex operibus, cujus frequens est in sacris Litteris mentio, & præcipue in Epist. S. Jacobi, non esse nisi justificationem externam in oculis hominum. Ut enim cetera omittam, quo fundamento persuadere nobis poterit, justificationem Abrahamæ ex. gr. non fuisse nisi externam ante oculos hominum? & tamen de eo dicit S. Jacobus cap. II. 21. „ Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? ” Vid. sup. n. 6.

16. Quæ cum ita sint, recte, sapienterque sic fuit in Conc. Trid. definitum Sess. VI. c. 7. „ Fides, nisi ad eam spes accedat, & charitas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis ejus vivum membrum efficit, qua ratione verissime dicitur Jacobi II., fidem sine operibus mortuam, & otiosam esse; & ad Gal. I. in Christo Jesu neque circumcisionem aliquid valere, neque præputium, sed fidem, quæ per charitatem operatur. Hanc fidem ante baptismi Sacramentum ex Apostolorum traditione Catechameni ab Ecclesia petunt, cum petunt fidem, vitam æternam præstante, quam sine spe, & charitate fides præstare non potest; unde statim verbum Christi audiunt, *Matth. XIX.*: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. *Et can. 9.*: Si quis dixerit, sola fide impium justificari, ita ut intelligat, nihil aliud requiri, quod ad justificationis gratiam consequendam cooperetur... anathema sit ”.

17. Obj. 1. Nihil frequentius apud S. Paulum, quam justificationem soli fidei esse tribuendam; imo priora capitula Epistolæ ad Romanos in hoc unum collinare videntur, ut doceant, nos non nisi per fidem justificari. Cap. III. 28.: *Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus legis.* Cap. IV. 5. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam.* Cap. V. 1. *Justificati ergo ex fide.* Idem traditur sexcentis aliis in locis; ad Gal. III. 7. 9. & 26., Jo. III. 15. & 18., Act. XV. 9. &c. quibus coacervatis Lutherus trium-

plum canit, & pseudo-Jacobum *delirare* dicit, dum ex operibus hominem justificari docet.

18. Resp., in Sacris Litteris peculiarem, & frequentem fidei mentionem fieri, ubi agitur de justificatione, non quasi hæc sola justificet, sed quia hæc totius justificationis primum fundamentum, & a Deo non operum intuitu, sed gratuita bonitate donatur. Ita Apostoli mentem explicat Tridentina Synodus inquis Sess. VI. cap. 8.: „ Cum vero „ Apostolus dicit, justificari hominem per fidem, „ & gratis, ea verba in eo sensu intelligenda sunt, „ quem perpetuus Ecclesiæ catholicæ consensus tenet, „ & expressit, ut scilicet per fidem ideo justificari dicamur, quia fides est humanæ salutis „ initium, fundamentum, & radix omnis justificationis ”. Quam doctrinam Tridentini Patres ex S. Augustino hauserunt, ita de Apostolo Paulo scribente *de præd. Sanct.* cap. 7.: „ Ex fide autem „ ideo dicit justificari hominem, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cetera, quæ proprie opera nuncupantur, in quibus justivitur ”.

19. Neque vero Jacobo adversatur S. Paulus, ut somniavit Lutherus. Audiatur S. August., qui Lib. LXXXIII. *Quæstionum* qu. 76. apparentem antilogiam his verbis aufert: „ Non sunt sibi contrariæ duorum Apostolorum sententiæ, Pauli, & Jacobi; cum dicit unus justificari hominem per fidem sine operibus, & alius dicit, inanem esse fidem sine operibus; quia ille dicit de operibus, quæ fidem præcedunt, iste de iis, quæ fidem sequuntur, sicut etiam ipse Paulus multis locis ostendit ”. Et alibi (*de fide, & oper.* c. 14.) idem S. Pater observat, quod cum opinio de sufficientia solius fidei ad salutem ex male intellectis quibusdam subobscuris Apostoli Pauli sententiis exorta esset, *alia Apostolicæ epistolæ Petri, Joannis, Jacobi, Judæ contra eam maxime dirigunt intentionem, ut vehementius adstruant, fidem sine operibus non prodesse.*

20. Ceterum eadem sacræ Litteræ etiam timori vim justificandi tribuunt, ut in Ps. CX. 10. Prov. I. 7., & 2. Corinth. VII. 1. (a) Idem dicunt de spe, Prov. XXVIII. 25. *Qui sperat in Domino, sanabitur;* & Rom. X. 15: *Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Idem de tristitia, seu dolore de peccatis, 2. Cor. VII. 10.: *Quæ secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur.* Proprie autem vis justificandi charitati adscribitur, ut cum Luc. VII. 47. dicitur: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum;* & cum S. Jo. epist. I. c. III. 14. inquit: „ Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet „ in

(a) Omisimus illud tritum Ecclesiastici I. 27. *Timor Domini expellit peccatum; nam qui sine timore est, non poterit justificari;* ne alias controversias cum morosis adversariis excitemus; primo enim negant, hunc librum esse canonicum; deinde nos provocant ad fon-

tem græcum (cum modo desit primus fons hebraicus) qui ita habet: *ὃς θυμώτατος θυμὸς ἀδικὸς δικαιοσύνην;* non poterit ira injusta justificari; vel ut habet editio Complutensis *θυμῶδες ἀτῆρ* &c.: *vir iracundus non poterit justificari.*

„ in morte. Unde Sanct. Augustinus: Charitas
 „ inchoata, inquit de nat. & gratia cap. ult., in-
 „ choata iustitia est perfecta charitas perfecta
 „ iustitia est”. Deinum per legis observantiam
 Apostolus Paulus justificationem obtineri docet: *Fac-
 tores legis justificabuntur*. Rom. II. 13. Fingere
 autem cum adversariis, in omnibus his locis ser-
 monem esse tantum de externa iustitiæ declaratio-
 ne, non autem de interna hominis justificatione,
 est plane totam Scripturam proprio arbitrato, &
 sine fundamento interpretari, & depravare.

21. Inst. primo. Apostolus solam fidem iustifi-
 care docet per exclusionem quorumcumque ope-
 rum; inquit enim Roman. III. 24.: *Iustificati gra-
 tis per gratiam ipsius*; & postea vers. 28. *Per fi-
 dem sine operibus legis*. Ad Gal. II. 16. „ Sciu-
 „ tes, quod non iustificatur homo ex operibus le-
 „ gis ... ut iustificemur ex fide Christi, & non ex
 „ operibus legis &c.”

22. Resp., his phrasibus excludi opera facta si-
 ne fide, & gratia, vel quæ sint justificationis me-
 ritoria; non autem opera facta ex viribus gratiæ,
 & quæ sint tantum dispositiones præcedentiæ ad
 justificationem. „ Gratis, inquit Concilium Tri-
 dentinum Sess. VI. cap. 8. iustificari ideo dici-
 „ mur, quia nihil eorum, quæ justificationem
 „ præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam iusti-
 „ ficationis gratiam promerentur (a)”. Rursus ius-
 tificari gratis dicimur, quia ipsa bona opera, quæ
 ad justificationem disponunt, sunt dona Dei, nempe
 gratiæ ejus effectus.

23. Inst. 2. Si hic esset Apostoli sensus, debe-
 ret etiam excludere fidem, quandoquidem & ipsa
 est donum Dei, & insuper non est causa merito-
 ria justificationis, sed sola dispositio; atqui &c.:
 ergo &c.

24. Resp. Fidem non excludi, quia hanc sine
 gratia nunquam esse pro certo habebat Apostolus;
 opera autem legis, & fieri poterant, & ab aliqui-
 bus etiam fiebant sine gratia, & sine fide in ven-
 turum Messiam, & tunc erant ad justificationem
 inutilia. Fidem igitur, seu opera facta ex fide,
 & cum gratia opponit operibus legis. Ut enim sæ-
 pius observavit S. Augustinus, præcipue in Lib.
de spir. & lit., hæc maxime est inter vetus Tes-
 tamentum, novumque distinctio, quod lex vetus
 impetrabat, non autem gratiam ad obediendum con-
 ferebat; unde opera legis appellantur opera sine
 fide, & sine gratia; contra lex nova, seu fides in
 Jesum Christum uberrimus est gratiarum fons, ac
 propterea apposite ait Apostolus ad Gal. II. 16.
 „ Scientes, quod non iustificatur homo ex operi-
 „ bus legis, nisi per fidem Jesu Christi”; quia
 legis Mosaicæ adimpletio iis solum proderat, qui

per fidem in Jesum Christum ad legem gratiæ spe-
 ctabant. Videatur S. Augustinus *de gratia, & li-
 bero arbitrio* cap. 7.

25. Cavillatur iterum Chemnitius. Apostolus de
 his etiam loquitur, qui in veteri Testamento fidem
 habebant in Christum, ejusmodi fuit Abraham,
 quem tamen dicit fuisse iustificatum per solam
 fidem. „ Si enim Abraham, inquit Rom. II. 2.,
 „ ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam,
 „ sed non apud Deum”. Loquitur etiam de iis,
 qui in nova lege viventes, utique gratiæ donis ad-
 juti bonum operabantur: eorum nihilominus ope-
 ra excludit. Imò cum opera sua facta ante fidem
 vocasset *detrimetum* Phil. III. 7. *Arbitratus sum ...
 detrimenta*, opera postea facta, cum jam fidelis
 esset, vocavit, *stercora σκύβαλα*, seu *quisquias*,
 & *rejectamenta*. *Arbitror ut stercora*; non enim
 utitur tempore præterito *arbitratus sum*, sed præ-
 senti *arbitror*.

26. Resp. Apostolum utique loqui de operibus
 credentium, sive in veteri, sive in novo Testamen-
 to, consideratis tamen cum præcissione a fide, &
 gratia. Ut enim S. August. observat lib. LXXXIII.
Quæstion. quæst. 76., scopus ipsius erat tam Ju-
 dæos, quam Gentiles edocere, neque opera legis,
 neque alia opera bona unquam profuisse, aut pro-
 desse, nisi in quantum erant ex fide, & gratiæ
 dona; ita ut tota illorum utilitas non legi, neque
 viribus arbitrii, sed fidei, & gratiæ esset adscri-
 benda: unde recte inferebat Apostolus, quod *si A-
 braham ex operibus &c.*, quæ consecutio optima
 est, si opera bona considerentur, seposita fide, &
 gratia; tunc enim posset homo gloriari de iis, *non
 apud Deum*: nulla autem est consecutio, si ope-
 ra bona Deo ut auctori eorum tribuantur; tunc en-
 nim illud recurrit Apostoli 1. Cor. IV. 7. *Quid
 habes, quod non accepisti? ... Quid gloriaris,
 quasi non acceperis? Ceterum, si, ut Adversarii
 fingunt, Apostolus opera excludit etiam ex gratia
 facta, non video, cur non debeat quoque fidem
 excludere, quæ in operibus bonis & ipsa numer-
 atur, dicente Domino Jo. VI. 29.: *Hoc est opus
 Dei, ut credatis in eum quem misit ille*. Pue-
 rilis autem est illa Chemnitii observatio gram-
 maticalis de tempore præterito, vel præsentis; utro-
 bique enim S. Paulus considerat opera sua facta
 ante fidem, nam opera facta post fidem ipse Apos-
 tolus vocat *fructus spiritus*, ad Gal. V. 22.*

27. Dices. Origenes Lib. III. in ep. ad Rom. n.
 9. explicans ea verba Apostoli supra laud. ex. c.
 III. 28. *Arbitramur &c.* hæc habet: „ ita ut cre-
 „ dens quis tantummodo iustificetur, etiamsi nihil
 „ ab eo operis fuerit expletum”. Quod postea con-
 firmat exemplo latronis, qui nihil fecisse legitur
 ho-

(a) Theologi quidem fere communiter docent, opera
 bona præcedentia justificationem esse meritoria *de con-
 gruo*; ut enim inquit S. Augustinus ep. CXGIV. n. 9.
*Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est,
 si fides hanc impetiat*. Sed primo meritum de congruo

non est meritum vere, & proprie tale: secundo nulla
 est hæc de re Ecclesiæ definitio: tertio non desunt,
 qui omne meritum *de congruo* ante justificationem ex-
 cludant. Confes. Dom. Soto Lib. II. *De natura, & gra-
 tia* cap. 4.

boni operis, sed solum credidisse in Christum; tum mulieris peccatricis, & aliorum; post autem concludit: „ Ex quibus omnibus claret. quod recte „ arbitratur Apostolus, justificari hominem per fidem sine operibus legis”. Etiam objectionem sibi proponit, scilicet, his auditis, fortasse aliquos bene agendi negligentiam capturos, siquidem ad justificandum sola fides sufficiat; cui objectioni occurrit, docendo opera bona requiri post justificationem ad salutem, non autem ad ipsam justificationem.

26. Resp. Origenem, seu potius Ruffinum, qui hujusmodi Origenis Commentarios non solum in latinam linguam convertit, sed etiam truncavit, & pro suo mure mutavit (a), nihil aliud velle nisi fidem ita esse radicem, & fundamentum justificationis, ut sine ipsa nihil prorsus valeant opera legis. Quamobrem ibidem subdit: „ Ubi vero „ fides non est, quæ credentem justificat, etiamsi „ opera quis habeat ex lege, tamen quia non sunt „ edificata super fundamentum fidei, quamvis videantur esse bona, tamen operatorem summa „ stificare non possunt, quod eis desit fides”.

29. Obj. secundo. Christus Luc. VIII. 50., & Marc. V. Principi Synagogæ oranti pro filia, dixit: *Crede tantum, & salva erit*: Rursus Philippus ab Eunuchis baptismum petente nihil aliud exegit, nisi fidem. Act. VIII. 36. ait Eunuchus: „ Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? dixit „ autem Philippus, si credis ex toto corde, licet &c.”.

30. Resp. Ad primum, ibi agi non de justificatione, sed de miraculo, ad quod Christus non nisi fidem exigebat. Imo miracula absolute posse etiam a peccatoribus fieri, vel impetrari aperte nec docuit Christus ipse Matth. VII. 22. inquit: „ Mul- „ ti dicent mihi in illa die; Domine, Domine, „ nomen in nomine tuo prophetavimus, & in no- „ mine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo „ virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor il- „ lis: quia nunquam novi vos: discedite a me, „ qui operamini iniquitatem”. Et si hoc exem- „ plum valeret, plane sequeretur, ad justificationem sufficere etiam fidem alienam; qualis erat illius Principis pro salute filie suæ orantis.

31. Aliud autem ex Act. VIII. ita solvit S. Augustin. *De fide, & operibus* c. 9.: „ Scriptura „ tacuit, atque omisit cetera, quæ cum illo spa- „ done baptizando egit Philippus, atque in eo quod „ ait: baptizavit eum Philippus, intelligi voluit „ impleta omnia, quæ licet taceant in Scripturis gratia brevitas, tamen serie traditionis sci-

„ mus implenda”. Addo, Eunuchum illum fuisse virum pium, qui Jerusalem venerat religionis causa ad adorandum Deum.

32. Ceterum sæpius provocati adversarii, ut aliquid Scripturæ locum proferrent, in quo perspicue, & sine ambagibus dicatur, *solum* fidem justificare. nullum hactenus invenire potuerunt. Ausus quidem fuit Lutherus in sua Germanica Bibliorum Versione Apostoli textum Roman. III. 28. adulterare, legens: *arbitramur hominem justificari per solum fidem*; sed non impune; collatis enim illico græcis, latinisque codicibus, fraus detecta est, & audax hominis facinus ab omnibus improbatum (b).

33. Obj. tertio. Præ in nobis est justificatio, quam charitas, quæ est bonorum operum initium; ergo &c. Prob. antec. ex S. Joann., qui epist. 1. cap. IV. 10. inquit: „ Non quasi nos dilexerimus „ Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos”. Deus autem diligendo justificat.

34. Resp. duplicem esse charitatem, qua Deus nos diligit, aliam scilicet, qua nos sua gratia ad justificationem disponit, alteram, quæ in justificatione diffunditur in nobis per Spiritum Sanctum. De utraque autem verum est dicere, quoniam Deus prior dilexit nos, quia neutra ex meritis præcedentibus diligit nos.

35. Obj. ult. Patres unanimi consensu impios sola fide justificari, docent. S. Hilarius Can. 8. in *Math.*, *Fides*, inquit, *sola justificat*. Sanct. Ambrosius *Comm. in c. III. ad Rom.* *Sola fide justificati sunt, dono justitiæ*. Chrysost. *Hom. De fide, & humilit.* . . . Fidelem, inquit, sine operibus possum ostendere & vixisse, & in regnum cælorum ivisse . . . latro tantum credidit, & vitam habuit”. S. Augustin. *Lib. I. contra duas ep. Pelagian.* cap. 1., „ Quantalibet, inquit, fuisse virtutis prædices antiquos justos, non eos salvos fecit, nisi fides Mediatoris. *Et alibi. Lib. scilicet LXXXIII. Quæstion. quæstion. 76.* Quod si, inquit, non crederent, mox de hac vita decesserit, justificatio fidei manet cum illo, nec præcedentibus bonis operibus, quia non merito ad illam, sed gratia pervenit; nec consequentibus, quia in hac vita esse non sinitur. *Et iterum in Lib. de fide, & operibus cap. 14.* Sciat, inquit, se quisque per fidem posse justificari, etiamsi legis opera non præcesserint; sequuntur enim justificatum, non præcedunt justificandum”. S. Leo epist. LXXXVIII. *Sola fides catholica justificat, & sanctificat*; ac denique pluribus aliis omissis Sanct. Bernardus SS. Patrum agmen claudens,

(a) Commentarii Origenis in Epistolas S. Pauli græcæ non amplius extant, præter pauca fragmenta. Latina ipsorum editio est Ruffini, sed contracta, & truncata, ut Ruffinus ipse fatetur in Epist. ad Heraclium, ejus hortatu eam interpretationem Ruffinus aggressus est. Imo fatetur etiam potuisse hujusmodi operis summa nomen, potius quam Origenis apponi.

(b) Lutherus reprehensus, quod aliquid Scripturæ sa-

cræ addere presumpserit, ita respondit Tom. V. pag. 141. edit. Jenensis: *Doctor Martinus Lutherus vult ita legi, & dicit: Papista, & asinus una res est: sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas*. Præclara sane responsio; qua omnis difficultas tollitur. Certe multo melior illis omnibus est, quas alii ad excusandum Lutherum attulerunt, ut videri potest apud Jo. Gerhardum T. VII. *Locor. Theol.* c. 3. sect. 5. §. 133.

dens, illa verba Evangelii: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit*; ita commentatur epist. LXXVII. „Caute non repetit: Qui vero baptizatus non fuerit, condemnabitur; sed tantum: „Qui vero non crediderit; immens nimirum, so- „lam fidem interdum sufficere ad salutem, & sine illa sufficere nihil”.

56. Resp. Patres asserere, nos sola fide justificari, sensu ab eo admodum diverso, quem adversarii intelligunt; & primo quidem Hilarius fidem sumit, prout opponitur legi, quæ ad justificationem non sufficiebat. Id patet ex contextu; inquit enim, hominem fuisse ab eo peccato liberatum, *quod lex lavare non poterat: fides enim sola justificat*.

57. Ambrosius pariter, seu potius ignotus auctor sub Ambrosii larva (Vid. Ceillier Tom. VII. c. 4. art. 5. n. 2.) excludit opera legis facta sine fide in Christum Jesum, & sine gratia. Ceterum ille idem Auctor, quisquis sit, ad cap. IV. epist. ad Heb. „Magna res, inquit, est fides, & salutaris, „& sine hac non est salvari possibile; sed sola fides non sufficit. Operari fidem per dilectionem, necessarium est, & conversari digne Deo”.

58. Chrysostomus tantum de operibus externis loquitur, & vult hoc discrimen inter opera, & fidem esse, quod sine fide nemo possit ad justificationem, & salutem pervenire, bene vero sine operibus externis. Non tamen putandum est, excludi internos spei, & charitatis, aliarumque virtutum actus; contrarium enim patet vel ex solo pii latronis exemplo. Quis enim sibi persuadeat, illum duntaxat credidisse in Christum; non autem sperasse, dilexisse, pœnituisse, & ita animo fuisse comparatum, ut præterita scelera, quibus maxime posset, pietatis operibus compensaret, si longior ei vita obtigisset. Imo extremum crucis supplicium ad criminum expiationem Divinæ justitiæ obtulisse?

59. S. Augustinus in priori loco, aliisque similibus nihil aliud docet, quam justos veteris Testamenti fuisse eadem Christi fide, & gratia justificatos, qua & nos justificamur, non tamen sepositis aliis honorum operum dispositionibus. Hoc autem docebat, ad convellendum Pelagianorum errorem dicentium, homines primo „salvos factos esse per naturam, deinde per legem, postremo „per Christum; quasi hominibus duorum superiorum temporum, ante legem scilicet, & in lege, sanguis Christi non fuerit necessarius; evacuantes quod dictum est 1. ad Timoth. II. unus enim Deus, unus mediator Dei, & hominum „homo Christus Jesus” (Ita in primo loco ob-jecto).

40. In altero autem loco S. Doctor tantum negat, opera præcedentia justificationem esse meritoria, eandemque vult gratis concedi, quæ est Concilii Tridentini doctrina superius exposita num. 18. Ceterum, ut jam animadvertimus n. 19. in eadem ipsissima quæst. 76. Augustinus totus est, ut pro-

bet fidem sine operibus iniuste prædesse, neque Apostolum Paulum, qui dicit, nos justificari gratis per fidem sine operibus, esse contrarium Jacobo dicenti, fidem sine operibus mortuam esse, & justificari nos ex operibus, non autem ex fide tantum. Quæ responsio etiam adaptanda est verbis depromptis ex Lib. *de fide, & operibus*; ubi totus est S. Pater, ut honorum operum necessitatem adstruat, & ut S. Paulum cum S. Petro, ac S. Jacobo in hac materia conciliet.

41. S. Leo in ep. CLXII. alias 78. fidem, quæ iustificat, & sanctificat, non opponit bonis operibus, sed falsis hæreticorum sectis, in quibus nullam fas est sperare salutem. Ibi enim Leonem Augustinum laudat pro eo, quod gerebat, studio, *ut Catholicæ fides, quæ humanum genus sola vivificat, sola sanctificat, in una confessione permaneat*.

42. Denique Sanct. Bernardus, cum dicit, solam fidem quandoque sufficere ad salutem, excludit opera subsequentera justificationem, non præcedentia, & de iis loquitur, qui statim ab fide justificati fuerint, ex hac vita feliciter decedunt, & sine bonis operibus salvantur: unde recte infert, majorem esse fidei, quam honorum operum necessitatem. At vero an fides sine bonis operibus ad justificationem sufficiat, ibi mellifluis Doctor non expendit. Id tamen aperte negat Sermon. XXIV. in Cant. ubi inquit: „Non facit hominem rectum „neque fides etiam recta, quæ non operatur ex „dilectione: *Et verum*: Neque opera sine fide, „neque fides sine operibus sufficit ad æternam „rectitudinem”.

43. Dices. Sanct. Augustinus non dubitavit hominem vel ex eo solo justum appellare, quod fidem habeat. *Si dixerimus*, inquit Sermon. XVI. *De verbis Apost. quia justitiæ nihil habemus, ad versus Dei dona mentimur*. „Si enim justitiæ „nihil habemus, nec fidem habemus; si fidem „non habemus, Christiani non sumus: si autem „fidem habemus, jam aliquid habemus justitiæ. „Ipsam autem vis nosse, quantum sit? Justus ex „fide vivit”: Habac. II. 4.

44. Resp. a S. Augustino fidem appellari justitiam non perfectam, sed imperfectam, seu ut ipse loquitur, *aliquid justitiæ*. Ceterum idem S. Doctor Lib. XV. *de Trinit.* c. 18. „sine charitate, inquit, *fides potest qualem esse, sed non & prædesse*.

Quæres, an fides possit ab aliis virtutibus separari?

45. Resp. Id quidem inficiantur Lutherus, & Calvinus, quos hæcenus oppugnavimus, verentes, ne, si hoc concedunt, illud consequatur longe absurdissimum, posse aliquem per fidem justificari, qui spe, charitate, aliisque virtutibus destitutus sit, imo qui contrariis vitis sit coinquinatus. Veruntamen numeris argumentis evincitur, fidem posse ab aliis virtutibus separari (Vid. Bellarm. Lib. I. *de justif.* c. 15.) Hæc tamen controversia

ad præsens dogma Ecclesiæ vindicandum non est necessaria. Nam etiamsi daretur adversariis (quod nunquam concessero) fidem non posse a ceteris virtutibus sejungi, minime labefactaretur Concilii Tridentini doctrina definientis, sola fide impium non justificari.

CAPUT II.

Demonstratur, fidem, quæ ad justificationem disponit, non illam esse, qua credimus, nobis remissa esse peccata.

46. Heterodoxi, quibuscum hactenus egimus, multas, & varias distinguunt fidei species, ut videre est apud Joannes Gerhardum *Loco theologico XVII.* cap. 5. sect. 2. Tres autem ut præcipuas considerant, scilicet fidem *historicam* vel *dogmaticam*, qua nostræ Religionis dogmata firmissime credimus; fidem *miraculorum*, qua quis potest miracula patrare, de qua Marci XI. 22. & seq.; ac denique fidem *promissionum*; qua credimus per Christi merita nobis dimissa esse peccata. Hanc unam postremam ad justificationem requiri autumant (a).

PROPOSITIO.

Fides, quæ ad justificationem requiritur, non illa est, qua homo certo, & sine ulla hæsitatione credat, sibi dimissa esse peccata.

47. Prob. 1. ex sacris Litteris, quæ passim ad justificationem illam fidem requirunt, qua Trinitatem, aliaque Religionis nostræ mysteria credimus. Marci ult. 15. & 16. *Prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit.* Jo. XX. vers. ult. *Hæc scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Rom. X. 9. *Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris.* In quibus omnibus, aliisque locis nulla alia fides insinuat, quam theologica, & dogmatica, fides scilicet *mysteriorum*.

48. Prob. 2. ex Traditione; & quidem a Patrum testimoniis afferendis supersedemus (videri possunt apud Bellarminum Lib. I. *de Justificat.* cap. 9.), cum ipsius irrefragabile testimonium nobis suppetat antiquissima illa consuetudo a primis usque ducta temporibus, qua a Catechumenis ante baptismum semper exigitur illa fidei professio, qua præcipua nostræ Religionis capita continentur. Contra autem quando, & ubinam legimus, fuisse neophytos interrogatos, an credant, sibi dimissa esse peccata?

49. Ab hac difficultate frustra se liberare cona-

tus est Phil. Melancthon observans in *Apologia Confessionis Augustanæ* art. *de fide*, in symbolo etiam articulum contineri de remissione peccatorum, unde infert, hanc fidem esse, quæ justificat. Frustra inquam. Nam articulus ille de remissione peccatorum non designat eam fiduciam, vel fidem, qua unusquisque credat, sibi dimissa esse peccata, sed qua creditur, esse in Ecclesia potestatem clavium ad remittenda peccata. Quod adeo verum est, ut Ecclesia hanc fidei professionem exigere soleat a Catechumenis, antequam per baptismum remissionem peccatorum obtinuerint, eo scilicet tempore, quo stultum esset credere sibi dimissa esse peccata.

50. Multo minus vim difficultatis eludit Lutherus, respondens in Comment. ad Cap. III. Epist. ad Gal., fidem remissionis peccatorum contineri iis verbis; „Credo sanctam Ecclesiam, quod, inquit, non est aliud, quam credo nullum aliud, „ plus esse peccatum”. At a vero illorum verborum sensu longe aberrat Lutherus, Ecclesia enim dicitur sancta, non quia ille, qui recitat symbolum, sanctus sit, sed quia caput habet sanctum, leges sanctas, multa membra sancta, & quia extra illam nullus esse potest sanctus.

51. Prob. demum ratione. Nam fiducia remissionis nostrorum criminum justificationem nostram subsequitur, non præcedit, estque illius effectus, non causa: seu, ut accuratius loquar, ideo speramus dimissa nobis esse peccata, quia omnia, quæ Deus ad nostram justificationem exigit, antea diligenter explevimus: unde S. Joannes Epist. I. cap. III. 21. inquit: *Carissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.*

52. Obj. 1. Paulus ad Roman. IV. de fide Abrahamæ loquens, qua justificatus fuit, eam non fidem historicam & dogmaticam, sed fidem promissionum fuisse dicit vers. 20. & sequent.: „ In „ repromissione Dei non hæsitavit diffidentia, „ sed confortatus est fide, dans gloriam Deo; „ plenissime sciens, quia quæcumque promi- „ sit, potestas est & facere: ideo reputatum est „ illi ad justitiam”. Pergit autem Apostolus, & docet, justificationem Abrahamæ esse imaginem nostræ, dicens: „ Non est autem scriptum tantum „ propter ipsum, quia reputatum est illi ad ju- „ stitiam, sed & propter nos &c.”

53. Resp. Fidem, quam Apostolus dicit fuisse reputatam Abrahamæ ad justitiam, non esse talem, qua crediderit sibi remissa esse peccata, quamque ad justificationem sufficere adversarii frustra contendunt; sed fidem, qua credidit Deo, promittenti sibi quod futurus esset pater multarum gentium: *nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam fere centum esset annorum, & emortuum vul-*

(a) In *Apologia Confessionis Augustanæ* art. 2. de justificatione ita dicitur: *Illam fidem, quæ justificat, non est tantum notitia historiæ, sed est assentiri promissioni*

Dei, quæ gratis propter Christum offertur remissio peccatorum, & justificatio est velle, & accipere oblatam promissionem remissionis peccatorum, & justificationis.

vulvam Saræ, ibidem vers. 19. Unde concludit & nos justificationem iri, *si crediderimus in eum, qui suscitava Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis*. Præterea ea verba; & *reputatum est illi ad justitiam* non possunt hoc loco de prima justificatione intelligi, quam Abraham jam consecutus erat multo antea, quam seminis futuri re-promissionem acciperet; sed de argumento justitiæ, quod promptam, & certam fidem Dei promissionibus præstans consecutus est.

54. Obj. 2. Matth. IX. 1. dicitur: „Offerebant „ ei paralyticum jacentem in lecto. Et videns „ Jesus fidem illorum dixit paralytico: Confide „ fili, remittuntur tibi peccata tua”. Et iterum dicebat Jesus Hæmorrhœissæ ibid. vers. 22. *Confide, filia, fides tua te salvam fecit*. Apostolus etiam Eph. III. 12. de Christo loquens: *In quo habemus fiduciam*, inquit, & *accessum in confidentia per fidem ejus*. Demum Hebr. X. 19. „Ha „ bentes fiduciam in sanguine Christi acce „ damus cum vero corde in plenitudinem fidei”.

55. Resp. ad primum, duplicem in paralytico distinguendam esse fidem; primam, qua ad Jesum se deferri curavit, sperans ab eo sanitatem corporis una cum peccatorum remissione se obtenturum; alteram, cum audivit a Christo sibi remitti peccata: *Confide fili, &c.* Prima erat dispositio ad justificationem, quam Catholici omnes una cum Concil. Tridentino Sess. VI. cap. 6. confitentur, bonis tamen operibus minime exclusis. Altera autem erat certitudo consecutæ jam sanitatis, & justificationis, habita ex ipso Salvatoris ore. Idemque dicendum de Hæmorrhœissa, quanquam in illa de sola corporis sanitate actum fuisse, videtur. Reliqua duo Apostoli loca nihil aliud significant, quam per Christi sanguinem nobis apertum esse accessum ad Deum *cum plenitudine fidei*; quia per fidem cognoscimus, Christum factum esse pro nobis Mediatorem apud Patrem. Imo ex iisdem verbis patet, non idem esse fidem, ac fiduciam; ut adversarii volunt: dicit enim Sanct. Paulus: „ In „ quo habemus fiduciam, & accessum in confi „ dentia per fidem ejus; & habentes fiduciam ac „ cedamus in plenitudine fidei”; nempe fiducia „ oritur ex fide.

Obj. 3. Marci XI. 24. dicebat Christus discipulis suis: *Omnia quæcumque orantes petitis, credite, quia accipietis, & evenient vobis*: quilibet ergo remissionem peccatorum consequatur, dummodo eam petat, eamque sibi concessum iri, certo credit.

57. Resp., Fidem, qua impetramus, non esse solam, sed cum oratione conjunctam: *quæcumque orantes petitis*. Rursus non quælibet oratio impetrat, sed quæ fit, *sicut oportet*. *Quil oremus, sicut oportet, nescimus*: Rom. VIII. 26. Ille autem petit remissionem peccatorum, sicut oportet, qui fidei, seu fiduciæ promissionem etiam fidem Mysteriorum, debitasque ad justificationem dispositiones conjungit.

58. Obj. 4. S. Paulus, Act. XIII. 38. & 39. Ita Judæos alloquebatur: „ Notum igitur sit vo „ bis, viri fratres, quia per hunc (*Jesum*) vo „ bis remissio peccatorum annunciatur ... In hoc „ omnis, qui credit, justificatur”: fides igitur ad justificationem necessaria est illa, qua nobis peccatorum remissio annunciatur.

59. Resp., eo loco sermonem esse de fide theologica, historica, & dogmatica, qua Jesus Christus, & ab ipso instituta Religio creditur, ut ex tota illa S. Pauli oratione, in Synagoga Antiochiæ habita, luculenter apparet; non autem de sola promissionum fiducia. Id est Apostolus Messiam jam advenisse prædicabat ad remissionem peccatorum, a quibus non potuerunt Judæi in lege Moysi justificari. Subdit autem: *In hoc omnis, qui credit, justificatur*, comprehendo sub fide omnia, quæ nova Christi lex præscribit; sicut nomine circumcisionis solet lex Moysis significari.

60. Obj. 5. Fides a Sancto Paulo Hebr. XI. definitur *sperandarum substantia rerum*: ergo non consistit, nisi in fiducia &c.

61. Resp., hunc esse Apostolicæ illius definitionis sensum, quod fides sit nostræ spei substantia, vel fundamentum; quia nisi esset fides, nec ulla spes esse posset. Ceterum objectum nostræ fidei non esse solum bona speranda, sed etiam mysteria credenda, liquet ex sequentibus; mox enim dicitur: „ fide intelligimus aptata esse sæcula ver „ bo Dei: & accedentem ad Deum oportet crede „ re, quia est”.

62. Obj. ult. Quotiescumque aliquid nobis vel promissum, vel oblatum est, nihil aliud ex parte nostra requiritur, nisi acceptatio; atqui justificatio nobis ex meritis Christi promissa est, & oblata: nihil igitur aliud ex parte nostrum desideratur, quam acceptatio, quæ fit credendo divini promissionibus.

63. Resp., Majorem esse veram, cum agitur de promissionibus *absolutis*, non autem quando agitur de promissionibus *conditionatis*; tunc enim præter acceptationem requiritur etiam conditionum adimpletio. Jam vero justificatio per merita Christi nobis promissa est *conditionate*, si nempe debitis dispositionibus ad illam recipiendam nos præparaverimus. *Invenies eum, si tamentoto corde quæsieris*, Deut. IV. 29.: *Si impius egerit penitentiam ab omnibus peccatis suis ... vita vivet*, Ezech. XVIII. 21. *Penitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum*, Act. II. 28.

64. Maneat igitur Catholica veritas, quam Concilium Trid. his verbis expressit Sess. VI. c. 9. „ Quamvis autem necessarium sit credere, neque remitti, neque remissa unquam fuisse peccata; „ nisi gratis divina misericordia propter Christum; „ nemini tamen fiduciam, & certitudinem remis „ sionis peccatorum suorum jactanti, & in ea so „ la quiescenti, peccata dimitti, vel dimissa esse „ dicendum est: cum apud hæreticos, & schisma „ ticos possit esse, imo nostra tempestate sit, &

„ magna contra Ecclesiam Catholicam contentione
 „ prædicetur vana hæc, & ab omni pietate re-
 „ mota fiducia. Sed neque illud asserendum est,
 „ oportere eos, qui verè justificati sunt, absque
 „ ulla omnino dubitatione apud semetipsos statue-
 „ re se esse justificatos, neminemque a peccatis
 „ absolvi, ac justificari, nisi eum, qui certo crea-
 „ dat, se absolutum, & justificatum esse: atque
 „ hac sola fide absolutionem, & justificationem
 „ perfici, quasi qui hoc non credit, de Dei pro-
 „ missis, deque mortis, & resurrectionis Christi
 „ efficacia dubitet. Nam sicut nemo pius de Dei
 „ misericordia, de Christi merito, deque Sacra-
 „ mentorum virtute, & efficacia dubitare debet,
 „ sic quilibet, dum seipsum, suamque propriam
 „ infirmitatem, & indispositionem respicit, de sua
 „ gratia formidare, & timere potest; cum nullus
 „ scire valeat certitudine fidei, cui non potest sub-
 „ esse falsum; se gratiam Dei esse consecutum:
 „ & *coherenter can. 12. ita definitum est*: Si
 „ quis dixerit, fidem justificantem nihil aliud esse,
 „ quam fiduciam divinæ misericordiæ pecca-
 „ ta remittentis propter Christum, vel eam fidu-
 „ ciam solam esse, qua justificamur, anathema
 „ sit. *Can. 13.* Si quis dixerit, omni homini ad
 „ remissionem peccatorum assequendam, necessa-
 „ rium esse, ut credat, & absque ulla hæsitatio-
 „ ne propriæ infirmitatis, & indispositionis pec-
 „ cata sibi esse remissa, anathema sit. *Ac deni-
 „ que Can. 14.* Si quis dixerit, hominem a pec-
 „ catis absolvi, ac justificari ex eo, quod se ab-
 „ solvi, ac justificari certo credat, aut neminem
 „ vere esse justificatum, nisi qui credat, se esse
 „ justificatum; & hac sola fide absolutionem, &
 „ justificationem perfici, anathema sit ”.

C A P U T III.

De Justificationis essentia. Demonstratur, eam non consistere in sola extrinseca remissione peccatorum, sed in interna gratiæ infusione.

65. **J**ustificationis nomen multiplici sensu in sacris Litteris usurpatum invenitur, & primo quidem *δικαιοσύνη* (cui vox hebraica correspondet *צדקה*) sumitur non raro in sensu forensi pro extrinseca justitiæ declaratione, quomodo iudex aliquem innocentem pronunciat; unde illud Prov. XVII. 15.: „ Qui justificat impium, & condemnat justum,

(a) *In Apolog. August. Confess.* art. 3. p. 125. dicitur: „ Justificare vero hoc loco forensi consuetudine „ significat, reum absolvere, & pronunciare justum, „ sed propter alienam justitiam, videlicet Christi, „ quæ aliena justitia communicatur nobis per fidem”. Videri etiam potest Calvinus Lib. III. *Instit.* c. 11. §. 2. Quanquam Gard. Richelius in suo opere *De faciliore methodo ad convertendos* &c. Lib. III. c. 2. observat, Calvinum, non minus, quam Petrum Molinæum, ita nonnunquam loqui, ut vix a nobis dissentire videantur.

„, uterque est abominatio Domino”. Secundo sumitur *δικαιοσύνη* prout significat reipsa intrinsecus purgari, & id rursus duplici sensu, nempe & pro prima justitiæ acquisitione, cum impius abstersis peccati maculis justus coram Deo efficitur, & pro incremento justitiæ, cum scilicet justus per novos virtutum actus in adepta justitia, & sanctitate crescit, secundum illud Apoc. ult.: *Qui justus est, justificetur adhuc.*

66. Porro eorum, quos hactenus confutavimus, opinio est, justificationem impii nihil esse aliud, quam externam absolutionem a peccatis, forensi more, ita ut non vere tollantur peccata, sed solum condonentur, tegantur, & non imputentur (a). Addunt aliqui, præcipue Calvinistæ, extrinsecam imputationem justitiæ Christi, quam homo, quasi manu apprehendit per eam fidem, qua credit sibi dimissa esse peccata. Nec denique aliquando refugium a confitenda vera, & intrinseca virtutum infusione, at vero eam non ad justificationem, sed ad sanctificationem pertinere dicunt, quam a justificatione distingui comminiscuntur. Ita Petrus Molinæus in *Clypeo fidei* sect. 45. Non desunt tamen vel inter Heterodoxos, qui ab hujusmodi suorum Magistrorum erroribus procul recedunt (b).

67. Contra vero doctrina Ecclesiæ Catholicæ de justificationis essentia duobus potissimum continetur; primo ita deleri, ac penitus ablui peccata, ut non amplius eorum fœditas, ac turpitude supersit, & hominem justificatum esse vere, atque intrinsece justum: secundo gratiam Spiritus Sancti in nobis intrinsece recipi, & inhabitare, non autem solum Christi justitiam nobis extrinsecus imputari. Quæ duo paucis verbis complexus est Apostolus ad Coloss. I. 13. iniquens de Deo: „ E- „ ripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit „ in regnum Filii dilectionis suæ”. Unde etiam justificatio impii, de qua hic loquimur, definiri potest cum S. Thoma 1. 2. quæst. 115. art. 1. *transmutatio quædam de statu injustitiæ ad statum justitiæ.*

PROPOSITIO I.

In justificatione impii peccata non teguntur solum, aut extrinsece condonantur, sed vere remittuntur, ac prorsus delentur.

68. **P**rob. 1. apertissimis Scripturæ locis, quæ, ut sapienter Bellarminus observat lib. II. *De ju-*

(b) Georgius Bullus in *Exam. Censuræ ad animad.* II. *De imputatione*, inquit: „ Justitiæ Christi ne *γρη* „ quidem reperias vel in nostra Confessione, vel in „ Augustana, Argentinensi, Virttembergica, Bohemi- „ ca, Belgica &c.” & totus est, ut eam explodat. Idem sentit Jo. Ernestus Grabe ibidem in *Annot.* Idem Guillelmus Forbesius in *Considerationibus pacificis, & modestis* Lib. II. *De justif.* cap. 3. §. 8. Idem non pauci alii apud. Chrystoph. Isaïum in *Introd. Hist. Theol.* Lib. III. *De Theol. Polem.* pag. in. 263. & seq.

stificatione cap. 7. „ utitur omni genere vocabu-
 „ lorum, quæ excogitari poterant, ad veram pec-
 „ cati remissionem significandam; ut si quis de
 „ industria quærat vocabula, quibus perspicue de-
 „ claret, peccatum aliquod vere tolli, & aboleri,
 „ non possit aliquod reperire, quod ipsa Scriptu-
 „ ra divina antea non occupaverit”. Dicit, pec-
 „ cata tolli, & deleri, I. Paralip. XXI. 8. *Aufer*
iniquitatem servi tui; & II. Reg. XII. 15.: „ Do-
 „ minus transtulit peccatum tuum. *Joann. I. 29.*
 „ Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. *Psalm.*
 „ *L. 2. Dele iniquitatem meam*; & *Isaiæ XLIV.*
 „ *22. Delevi ut nubem iniquitates tuas, & qua-*
 „ *si nebulam peccata tua*”. Quænam comparatio
 „ majori energia significare potest totalem peccatorum
 „ extinctionem, ut nullum prorsus eorum vesti-
 „ gium remaneat? Dicit alterius Scriptura, nos
 „ ablui, & mundari. „ *Psalm. L. 9. Asperges me,*
 „ *Domine hyssopo, & mundabor, lavabis me,*
 „ *& super nivem dealbabor. I. Cor. VI. 11. Abluti*
 „ *estis, sanctificati estis, justificati estis*; I.
 „ *Joann. I. 7. Sanguis Jesu Christi filii ejus e-*
 „ *mundat nos ab omni peccato*”. Dicit denique,
 „ peccata removeri a nobis quamlongissime. „ *Ps.*
 „ *CII. 12. Quantum distat ortus ab occidente, lon-*
 „ *ge fecit a nobis iniquitates nostras*”; & nullus
 „ plane esset dicendi finis, si omnia huc spectantia
 „ colligere vellem.

69. Nec alius est apud S. Patres loquendi mo-
 „ dus. Nam S. Jo. Chrysostomus: „ Corporis, in-
 „ quit Lib. III. *De Sacerdotio c. 6.*, lepram pur-
 „ gare, vel, ut verius dicam, purgatum ostende-
 „ re Judæorum Sacerdotibus licebat; at vero vo-
 „ stris Sacerdotibus non corporis lepram, sed ani-
 „ mæ sordes, non dico purgatas probare, sed
 „ purgare prorsus concessum est. *Et iterum lib.*
 „ *II. De compunctione cordis*: Cordis compun-
 „ ctio, *inquit*, sicut ignis, omne animæ vitium
 „ perurit, & adimit, & quantumcumque in ea re-
 „ pererit mala, abstergit universa, & penitus de-
 „ let”.

70. Suffragatur S. Augustinus his verbis Lib.
 „ I. ad *Bonifacium* cap. 15. „ Dicimus, baptisma
 „ omnium dare indulgentiam peccatorum, & au-
 „ ferre crimina, non radere; nec ut omnium pec-
 „ catorum radices in mala carne teneantur, quasi
 „ rasorum in capite capillorum, unde crescant i-
 „ terum rescanda peccata”.

71. Et S. Gregorius Magn. Lib. IX. ep. 59.:
 „ Si qui sunt, *inquit*, qui dicant peccata in ba-
 „ ptismo superficie tenus dimitti; quid est hæc præ-
 „ dicatione infidelium? cum per fidei Sacramentum
 „ anima peccatis radicibus absoluta soli Deo in-
 „ hæreat”. Videatur etiam Catechismus Roma-
 „ nus P. II. *de Sac. Bapt.* num. 45. Eadem vero

ratio est justificationis adultorum, ac baptismi par-
 „ volorum, saltem quantum ad delenda peccata (a).

72. Hinc jure merito opposita sententia fuit a
 „ Concilio Tridentino, saltem ubi sermo est de pec-
 „ cato originali, anathemate damnata Sess. V. cap.
 „ 5. „ Si quis per Jesu Christi Domini nostri gra-
 „ tiam, quæ in baptismo confertur, reat in pec-
 „ cati originalis remitti negat, aut etiam assertit,
 „ non tolli totum id, quod veram, & propriam
 „ peccati rationem habet, sed illud dicit tantum
 „ radi, aut non imputari, anathema sit”.

73. Colligite. Si adversarii, cum dicunt, pec-
 „ cata in justificatione reipsa non deleri, sed tantum
 „ remitti, nihil aliud sibi vellent, quam quod Do-
 „ ctor Molanus declaravit apud Bossuet T. I. *Oeuvr.*
 „ *posth.* p. 58. scilicet peccatum remanere non *for-*
 „ *malius*, quantum ad reatum culpæ, & penæ,
 „ sed solum *materialiter*, hoc sensu. quatenus sem-
 „ per verum est, hunc hominem olim legem Dei
 „ violasse; si, inquam, id solum sibi vellent, nul-
 „ lum amplius, ut puto, hac in parte superasset dis-
 „ sidium.

74. Obj. primo. Ps. XXXI. dicitur: „ Beati,
 „ quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum te-
 „ cta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputa-
 „ vit Dominus peccatum”. Prov. X. *Universa*
 „ *delicta operit charitas*; cui simile est, quod S.
 „ Petrus dicit epist. I. cap. IV.: *Charitas operit*
 „ *multitudinem peccatorum*. Ezech. XXXIII.: *Om-*
 „ *nia peccata ejus, quæ peccavit, non imputa-*
 „ *buntur ei*. Sap. XI.: *Misereris omnium, quia*
 „ *omnia potes, & dissimulas peccata hominum*
 „ *propter penitentiam*. Et pluribus aliis omissis,
 „ 2. ad Cor. V.: *Deus erat in Christo munus*
 „ *reconcilians sibi, non reputans illis delicta eo-*
 „ *rum*: ergo &c.

75. Resp. omnibus his, aliisque geminis locis
 „ designari veram peccatorum remissionem, per in-
 „ ternam maculæ abstersionem, non autem puram
 „ externam non imputationem; quod luculenter col-
 „ ligitur ex aliis Scripturæ testimoniis, quibus pec-
 „ cata prorsus deleri, & omnino auferri dicuntur.
 „ Ita S. Augustinus explicat verba Psalm. XXXI.
 „ enarr. 2. n. 2.: „ *Cooperta sunt, inquit*, pecca-
 „ ta, abolita sunt, tecta sunt ... Non sic intelli-
 „ gatis, quod dixit: peccata cooperta sunt, quasi
 „ ibi sint, & vivat”. Quod autem dicitur, cha-
 „ ritatem operire delicta, interprete Sancto Augusti-
 „ no, Tract. I. in epist. 1. Jo. idem est: ac exting-
 „ guere: *Charitas, inquit S. Doctor, extinguit de-*
 „ *licta*”.

76. Inst. Psalmista dicit Psalm. L.: *Averte fa-*
 „ *ciem tuam a peccatis meis*: quæ verba ita S.
 „ Augustinus interpretatur: *Deus avertendo faciem*
 „ *peccata delet*: non alia igitur ratione Deus justi-
 „ fi-

(a) Calvinus in hac parte Augustino valedicere non
 „ veretur. Nam Lib. III. *Instit.* c. 11. §. 16. „ Anne
 „ Augustini, *inquit*, sententia, vel saltem loquendi
 „ ratio per omnia accipienda est, tamen: enim egre-
 „ *Gazzaniga Theol.* Tom. VI.

„ gie hominem omni justitiæ laude spoliat, ac totum
 „ Dei gratia transcribit, gratiam tamen ad sanctifica-
 „ tionem refert, quia in vitæ novitate per spiritum
 „ regeneratur”

licat, nisi non respiciendo, seu non imputando peccata.

77. Resp. Psalmistam seipsum explicare, dum continuo subdit: *Et omnes iniquitates meas dele*: nec aliter intelligendus est S. P. Augustinus. In hoc autem adversarii decipiuntur, quod hujusmodi solum loca considerant, in quibus peccata tegi, vel non imputari dicuntur, aliis prætermis- sis, in quibus eadem peccata prorsus deleri, & ut ita dicam, radicitus averruncari, perspicue significantur.

78. Obj. secundo. In justis adhuc sunt peccata. Nam Apostolus Paulus ad Rom. VII. 17. dicebat: „jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum”.

79. Resp., nomine peccati ibi ab Apostolo intelligi concupiscentiam, quæ in justis adhuc remanet, & dicitur peccatum, quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat, quemadmodum ex S. Augustino Tridentina Synodus declaravit Sess. V. can. 5. his verbis: „Hanc concupiscentiam, quam a- „liquando Apostolus peccatum appellat, sancta „Synodus declarat, Ecclesiam Catholicam nun- „quam intellexisse peccatum appellari, quod ve- „re, & proprie in renatis sit peccatum, sed quia „ex peccato est, & ad peccatum inclinat”. Vide, quæ dicta sunt T. IV. Diss. III. n. 5. seq.

80. Dices. Si remanet peccati radix, ergo verum est, quod Protestantes docent, peccata solum radi, & tegi, non vero radicitus tolli, & extirpari.

81. Resp., subtilem hanc esse cavillationem, quæ tota in æquivocatione cubat. Concupiscentia enim dicitur peccati radix non *formalis*, sed *virtualis*: non quasi radix capilli rasi, quæ ex se iterum crescit, & capillum germinat, sed quia ita ad malum inclinat, ut nisi voluntas, gratia Dei opitulante, tota sua vi resistat, homines ad peccata iterum trahat.

82. Obj. 5. Justi nunquam sunt a peccatis immunes: Dicitur enim Isaïæ LXIV. 6.: „Facti „sumus, ut immundi omnes nos, & quasi pan- „nus menstruaturæ omnes justitiæ nostræ. *Et Job „antiquior Isaïa dicebat c. IX. 2. Vere scio ... „quod non justificetur homo compositus Deo: & „cap. XXV. 4. 5.: Numquid justificari potest „homo comparatus Deo, aut apparere mundus „natus de muliere? Ecce luna etiam non splen- „det, & stellæ non sunt mundæ in conspectu e- „jus. Item Psal. CXLII. 2. Non intres in ju- „diciam cum servo tuo, quia non justificabitur „in conspectu tuo omnis vivens: cui simile est „illud Psal. CXXIX. 5.: Si iniquitates observa- „veris Domine, Domine, quis sustinebit? Joan. „etiam epist. 1. c. I. 8. Si dixerimus, quoniam „peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & „veritas in nobis non est”. Si autem vere tol- „lerentur peccata, saltem aliqui omnino justî, & „mundi invenirentur.*

83. Resp. ad 1., Isaïam loqui de populo Israe-

litico sub lege, cujus proinde justitia vocari merito poterat immunditia, quia lex vim justificandi minime habebat. Erant quidem etiam tunc aliqui Sancti, sed paucissimi, qui non ad legem, sed ad spiritum, & gratiam novi Testamenti pertinebant, quique in hac generali sententia non comprehenduntur. Et sane de operibus justorum sub gratia aliter loquitur Scriptura: nam de Christo ita Paulus ad Tit. II. 14. ait: Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, lemem, sectatorem bonorum operum”. Et Apoc. XIX. 8. justificationes Sanctorum comparantur *bys- sino splendenti, & candilo*. Attamen quantumcumque sit hominum puritas, & sanctitas, verum est, quod dicebat Job, eam in comparatione sanctitatis Dei quasi immunditiam reputari. Unde S. Augustinus in Lib. ad Orosium cap. 10. inquebat de hominibus: „Cujus participatione justî sunt, e- „jus comparatione nec justî sunt: & ipse Job c. „IV. 17. Numquid homo Dei comparatione ju- „stificabitur, aut factore suo purior erit vir”? Sic lumen candelæ nullum esse dicimus in comparatione solis.

84. In verbis autem Psalm. CXLII. solum indicantur peccata venialia, quibus nec justî carent, nisi *ex speciali privilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Ecclesia*, ut in Conc. Trid. Sess. VI. can. 23. definitum fuit. Unde S. Augustinus, postquam dixisset, Sanctos non ita sanari in hac vita, ut omnibus vitiis, & peccatis immunes sint, ita subdit Lib. II. *de peccatorum meritis* cap. 19.: „Ut quantum pertinet ad integerrimam re- „gulam veritatis ejus, non justificetur in conspe- „ctu ejus omnis vivens”. Ceterum multos esse a lethalibus noxis puros, idem Psalmista declarat Psalm. CXVIII. dicens: *Beati immaculati in via, qui ambulat in lege Domini*; & Psal. XVII. de se ipso dicit: *Retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam*.

85. Denique S. Joannis testimonium intelligen- dum est de peccatis venialibus, a quibus nec justî immunes sent; ut enim dicitur Jac. III. *in multis offendimus omnes*, & Job XV. 15.: *Cæli non sunt mundi in conspectu ejus*; & propterea etiam justî ita Deum orant; *dimitte nobis debita nostra*; unde S. August. epist. CLVIII. al. 89. n. 5. recte inquebat: „Qui misericordia Dei adju- „tus, & gratia, ab eis peccatis abstinerit, quæ „etiam crimina vocantur, atque illa peccata, si- „ne quibus non hic vivitur, mundare operibus „misericordiæ, & piis orationibus non neglexe- „rit, merebitur hinc exire sine peccato, quam- „vis, cum hic viveret, habuerit nonnulla pec- „cata: quia sicut ista non defuerunt, ita reme- „dia, quibus purgarentur, affuerunt”.

86. Dices. S. Hieronymus Lib. III. in Jerem. cap. 15. explicans citata verba Psal. CXLII., id dictum esse observat, *non ad comparationem Dei (ut veteres, & nosi hæretici volunt, & patro- ni*

nā hæreticorum), sed ad scientiam ejus. Homo enim videt in facie, Deus in corde; & quod nobis interdum mundum videtur, illius oculis sordidum deprehenditur: censet ergo, peccata non vere ablata esse, sed dumtaxat tecta, ita ut Deus adhuc ea conspiciat.

87. Resp. S. Hieronymum eo loci solum docere, nonnulla opera nobis quandoque justitiam videri, quæ in conspectu Dei peccata sunt, & rursus aliquos nobis apparere justos, cum tamen & ipsi in conspectu Dei compuncti sint; unde inquit: „ vitis, atque peccatis omnis complectitur hinc, „ mana comilitio, dicens Propheta: Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens ”.

88. Obj. 4. Saltem ante legem Mosaicam tota hominis justificatio in sola peccatorum non imputatione consistebat, dicente Paulo ad Rom. V. 13. *Usque ad legem peccatum erat in mundo, peccatum autem non imputabatur.*

89. Resp., ante legem peccatum non fuisse imputatum, tanquam transgressionem legis scriptæ, quæ nondum lata fuerat, non tamen nullum fuisse; erat enim peccatum tam originale, quam actuale; atque hoc imputabatur tanquam violatio legis naturalis. Hinc etiam gravissimas peccatoribus pœnas inflictas legimus, ut Caino, Sodomitis, ac denique omni carni, diluvio submersæ. Vel etiam, ut alii explicant, peccatum non imputabatur, idest non cognoscebatur propter crassas ignorantiae tenebras, quibus homines circumfusi erant, & quæ per legem depulsæ fuerant.

90. Obj. 5. in sacris Litteris verbum *justificare* *δικαίω* sinitur forensi more pro justum censere, sive pronunciare, quod pluribus Scripturæ testimoniis ostendi posset; sed instar omnium sit illud Apostoli Rom. VIII. 55. „ Quis accusabit ad- „ versus electos Dei? Deus est, qui justificat, quis „ est, qui condemnet? Atqui in judicio forensi delicta non tolluntur, sed tantum non imputantur, nec homo ex reo justus fit, sed solum justus declaratur: ergo &c. Hinc etiam S. Augustinus in Lib. de Spiritu, & littera c. 26. exponens ea Apostoli verba: *Factores legis justificabuntur, dictum est inquit, justificabuntur: ac si diceretur justii habebuntur, justii deputabuntur: sicut dictum ex Lucæ X. : „ Ille autem volens se justificare, il „ est, ut justus haberetur, & deputaretur ”.* Ad- dicit Chemnitius, apud Latinos auctores, vocem *justificare* nunquam pro eo accipi, quod justum facere, sed solum forensi significatione pro eo, quod est *absolvere* (a).

91. Resp., non deesse quoque in sacris Litteris

exempla, quibus ostendimus, hoc verbum *justificare* sunt non sensu forensi, sed pro vera peccatorum deletione; ut apud Apostolum 1. Cor. VI. *Ablui estis, sanctificati estis, justificati estis.* Præterea insigne est illud Apoc. ult. v. 11. *Qui justus est, justificetur a hinc, & sanctus sanctificetur a hinc.* Jam vero in hac postrema significatione summi justificationem impit ex momentis supra allatis evincitur, & ex eo potissimum, quod peccata vere tolli, remitti, deleri dicantur: atque hoc sensu videtur etiam Apostolus in loco objecto justificationem usurpare, quasi diceret, *si Deus hominem justificavit, peccata ejus delentur, non potest eum condemnare.* Nec aliter eum accepit S. Augustinus, ut ex variis ejus textibus allatis sit manifestum, ut scilicet intelligamus, homines deputari justos ante oculos Dei ipsius, quibus certe apparent peccatorum sordes, si alique in nobis remanerent.

92. Quod vero Chemnitius addit de significatione hujus vocis *justificare* apud Latinos, nihil nos premit: primo quia hæc vox apud probatos auctores Latinos profusus in nulla significatione invenitur, & primo, quod sciam, Tertullianus eum usurpavit a *lvers. Marc. c. 4. n. 17.*: secundo quia etiamsi profani auctores dumtaxat forensi sensu eam adhibuissent, mirabile id videri non deberet, cum modum ignoraverint, quo Deus justificat impios, non solum absolvendo, ut faciunt homines, sed omnem maculam abstergendo, quod ille solus facere potest. Nec novum est, aut insolens, ut verba in Scripturis eleventur ad aliquid significantium multo excellentius, aut augustius, quam in humanis significant.

93. Obj. ult. S. Patres quamæpissime nos aliquid boni habere negant, sed totam justitiam nostram uni Dei misericordiae imitti dicunt. Instar omnium sit Sanct. Hieronymus qui in Dial. I. a *lvers. Pelag. Tunc ergo, ait, justii sumus, quando nos peccatores fatemur, & justitia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei consistit misericordia: Et S. Greg. M. Lib. XXXV. Moralium, in homine esse dicit pura mala; & in caput IX. Job dicit, omne virtutum nostrarum meritum esse vitium, si ab interno arbitrio districte judicetur.*

94. Resp. his, aliisque id genus Sanctorum Patrum locutionibus non designari, peccata nostra vere remissa non esse, sed dumtaxat nihil in nobis esse boni ex viribus nostris, cum omnia bona nostra debeamus Deo in acceptis referre, secundum illud Apostoli 1. Cor. IV. 7. toties a S. Au-

gustinus loca addit, quæ de forensi justificatione intelligi nullo latens possunt. Laudat quoque ut sibi consentientes Mart. Borrenum, Petrum Martyrem, & Mart. Bucorum. Sed & ipse Phil. Melancthon in *Apologia Confessionis Augustanæ* hæc habet: *Justificari significat ex injustis justos effici, seu regenerari: significat & justos pronunciari, seu deputari; utroque enim modo loquitur Scriptura.* Ex Lib. Concordiæ 1630. pag. 75.

(a) Non desunt inter Heterodoxos, qui ingenue fateantur, justificationem in sacris litteris non semper sumi sensu forensi. Sic Grotius in Prolegom. ad epist. ad Rom. Sic etiam Georg. Bullus in *Harmonia Apostolica* Dissert. I. c. 1. §. 2., ubi probat, usitatio quidem significatu usurpata in sensu forensi, sumi tamen aliquando etiam in alio sensu; qua in re Ernestus Grabe cum solita accuratatione læctum dicit, & nonnulla

gustino insinuat: *Qui habes, quod non accepisti?*

PROPOSITIO II.

Impius non justificatur per externam imputationem justitiæ Christi, sed per internam gratiæ infusionem.

95. **Prob. 1.** ex Sacris Litteris, tam veteris, quam novi Testamenti, in quibus justificatio impii fieri dicitur per internam totius hominis renovationem. „ *Psalm. L. 12.* Cor mundum crea in „ me Deus, & spiritum rectum innova in visce- „ ribus meis. *Ezech. XXXVI. 25.* Effundam su- „ per vos aquam mundam, & mundabimini ab „ omnibus inquinamentis vestris Et dabo vo- „ bis cor novum, & spiritum novum ponam in „ medio vestri. *Ad Tit. III. 5.* Salvos nos fecit „ per lavacrum regenerationis, & renovationis Spi- „ ritus sancti, quem effudit in nos abunde per Je- „ sum Christum Salvatorem nostrum, ut justifi- „ cati gratia ipsius hæredes simus secundum spem „ vite æternæ. *Joann. III. 5. & 6.* Nisi quis re- „ natus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non „ potest introire in regnum Dei. Quod natum est „ ex carne, caro est, & quod natum est ex spi- „ ritu, spiritus est ”.

96. Porro hæc Scripturarum oracula ipsa rerum experientia comprobata olim sunt, & usu quotidiano adhuc comprobantur. Mirabilis illa Pauli conversio, ut ex persecutore fieret vas electionis, annon internæ mutationis clarissimum argumentum est? Eodem modo, quanquam non ita repente, mutantur quotquot a peccatis convertuntur ad Deum, & justificantur, ita ut plane in novos homines, quasi per novam generationem, & creationem transformentur (a). Jam vero si justificatio non nisi per externam peccatorum remissionem fieret, addita item externa justitiæ Christi imputatione, non autem per gratiæ infusionem, internamque totius hominis renovationem, & sanctificationem, hæc impiorum conversio, & totalis mutatio nec esset, nec intelligi posset: ergo &c.

97. His adjungamus eâ Scripturæ loca, quibus dicitur conceptis verbis gratiam Dei diffundi in cordibus nostris. „ *Rom. V. 5.* Caritas Dei diffusa „ est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui „ datus est nobis. *Et ibidem de justis subditur „ vers. 17.* Abundantiam gratiæ, & donationis, & „ justitiæ accipientes in vita regnabunt per unum „ Jesum Christum ”; quibus nihil expressius, aut „ luculentius in rem nostram dici potest. *Joann. etiam XIV. 25.* dicitur Deus in justis inhabitare:

(a) Videri potest de hujusmodi mutationibus Flenny *Mœurs de Chret.* art. 4. Lectu etiam dignissima est epistola 1. Sancti Cypriani ad Donatum, in qua Sanct. Martyr sui mutationem, quæ sibi ipsi incredibilis videbatur, gratiæ ope facta eleganter describit.

„ Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus ”; utique per gratiam inhærentem.

98. Neque vero audiendi sunt, qui difficultate rei pressi subtiliter excogitarunt distinctionem inter justificationem, & sanctificationem: atque alatos Scripturæ Sacræ textus, non ad justificationem, sed ad sanctificationem spectare docent (Petri Molinæus in *Clypeo fidei* Sect. 29.).

99. Inanis est enim hæc distinctiuncula, cujus nullum est in Sacris Litteris, aut in aliis Ecclesiasticis monumentis fundamentum; nec peccata ab impiis tolluntur, nisi renovato per gratiam infusionem, & sanctificationem eorundem spiritu; quemadmodum in naturæ effectibus non tollitur una forma, nisi per alterius adventum. Adde S. Augustinum, qui vanam hanc subtilitatem explodit, inquit *De peccato Orig.* cap. 59. „ Regeneratione „ modo sit, ut peccata omnia præterita remittantur; & iterum. In damnatione hominem prima „ nativitas tenet, unde nisi secunda non liberat ”; & pluribus aliis in locis regenerationem a justificatione minime secernit. Vid. Lib. I. *de peccat. meritis & remissione* cap. 10.

100. Allatis Scripturæ testimoniis addi potest etiam Ss. Patrum auctoritas, quorum omnium instar sit magnus Augustinus. Hic *Lib. de Spir. & litt.* cap. 9. n. 15. postquam probavit ex Apostolo hominem non justificari ex operibus legis, sed per fidem, qua creditur in Christum, ita pergit: „ Sic „ ut autem ista fides Christi dicta est, non qua „ credit Christus; sic & illa justitia Dei, non qua „ justus est Deus; utrunque enim nostrum est; „ sed ideo Dei & Christi dicitur, quod ejus nobis largitate donatur; & c. 52. n. 56. Caritas „ quippe Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos, sicut justitia Dei, qua justus ejus munere efficiamur, & Domini salus, qua nos salvos facit, & fides Jesu Christi, qua nos fideles facit. Idque tam sæpe repetit, & tam clare, ut vel ipse Calvinus Augustinum sibi adversari confessus fuerit (b) ”.

101. Denique audiendus est etiam Angelicus, qui 1. 2. quæst. 115. art. 2. hac ratione theologica probat, non posse remitti culpam sine infusione gratiæ: „ Homo peccando Deum offendit. Offensa autem non remittitur alicui, nisi per hoc; „ quod animus offensi pacatur offensi. Et ideo „ secundum hoc peccatum nobis remitti dicitur, „ quod Deus nobis pacatur; quæ quidem pax consistit in dilectione, qua Deus diligit nos. Dilectio autem Dei, quantum est ex parte actus divini, est æterna, & immutabilis; sed quantum „ ad effectum, quem nobis imprimit, quandoque „ in-

(b) Vide supra in nota ad n. 71. Phil. etiam Melancthon idipsum confiteri debuit, ut bene observavit Jac. Ben. Bossuet in *Hist. variat. Eccl. Protest.* Lib. V. n. 29. & seq.

9, interrumpitur; prout scilicet ab ipso quandoque deficiamus, & quandoque iterum recuperamus. Effectus autem divinæ dilectionis in nobis, qui per peccatum tollitur, est gratia, qua homo fit dignus vita æterna, a qua peccatum mortale excludit. Et ideo non posset intelligi remissio culpæ, si non adesset infusio gratiæ”.

102. Scripturis itaque, & Sanctis Patribus sacra Tridentina Synodus inhærens ita definiit Sess. VI. cap. 7. „Justificatio ... non est sola peccatorum remissio, sed & sanctificatio, & renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ, & donorum; unde homo ex injusto fit justus, & ex inimico amicus, ut sit hæres secundum spem vitæ æternæ ... Unica formalis causa (*justificationis*), est justitia Dei, non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit; qua videlicet ab eo donati renovamus spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed vere justi nominamur, & sumus, justitiam in nobis recipientes, unusquisque suam secundum mensuram, quam Spiritus S. partitur singulis, prout vult, & secundum propriam cujusque dispositionem, & cooperationem. Quanquam enim nemo possit esse justus, nisi cui merita passionis Domini nostri Jesu Christi communicantur; id tamen in hac impii justificatione fit, dum ejusdem sanctissimæ passionis merito per Spiritum S. charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui justificantur, atque ipsis inhæret: unde in ipsa justificatione cum remissione peccatorum hæc omnia simul infusa accipit homo per Jesum Christum, cui inseritur, fidem, spem, & charitatem”.

103. Et ulterius cap. 10. „Si quis dixerit, homines sine Christi justitia, per quam nobis meruit, justificari, aut per eam ipsam formaliter justos esse, anathema sit. *Can. insuper 11.* Si quis dixerit, homines justificari, vel sola imputatione justitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia, & charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum S. diffundatur, atque illis inhæreat, aut etiam gratiam, qua justificamur, esse tantum favorem Dei, anathema sit”. Cujus postremi Canonis non ille sensus est, quem fingit Chemnitzius, scilicet quod justificemur quidem imputatione justitiæ Christi, sed non sola, nempe partim renovatione interna, partim imputatione justitiæ Christi. Hunc enim sensum Patres can. 10. jam exploserant.

104. Obj. primo. Rom. V. 19. dicit Apostolus: *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per unius obedientiam justi constituentur multi*: ergo impii justificantur per imputationem justitiæ Christi.

105. Resp. Christi obedientiam esse causam meritoriam nostræ justificationis, non formalem; ut enim Concilium Trident. recte statuit Sess. VI. cap. 7. plures nostræ justificationis causæ: „finalis quidem, gloria Dei, & Christi, ac vita æterna:

„ efficiens vero, misericors Deus, qui gratuito abluat, & sanctificat, signans, & ungens Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ: meritoria autem dilectissimus unigenitus suus Dominus noster Jesus Christus, qui, cum essens inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissimam passionem in ligno crucis nobis justificationem meruit, & pro nobis satisfecit”.

106. Ceterum allatum S. Pauli testimonium ne dum dogma nostrum non labefactat, verum etiam mirifice confirmat, ut Sanct. Augustinus Lib. I. *De peccat. meritis & remissione* c. 15. perspicue probat. Ibi enim Paulus antithesi proposita dicit, eodem modo fieri nos justos per Christi obedientiam, quo facti sumus peccatores per inobedientiam Adami: atqui nemo negaverit, per Adami inobedientiam nos factos esse vere, & intrinsecam peccatores, nec ullus id explicabit per solam extrinsecam imputationem peccati Adami: ergo &c. Vide dicta T. IV. Diss. III. Sect. III. n. 58. & seq.

107. Et sane, nisi hoc sensu intelligatur Apostoli comparatio, facile erit in Huberianorum stultitiam delabi, qui hinc colligebant, „ omnes omnino homines per Christi obedientiam in statu salutis actu constitui, plane quemadmodum omnes per Adami inobedientiam in statu mortis constituuntur (*ap. Bullam in Examine censur. animadv. XI. n. 9.*)”, aut Antinomiam consentire, qui sine operibus homines per Christi obedientiam salvari, comminiscuntur.

108. Obj. secundo. Paulus 1. ad Corinth. I. 30. de Christo inquit: *Qui factus est nobis sapientia a Deo, & justitia, & sanctificatio, & releptio*. Quod prius dixit Jerem. Propheta cap. XXIII. 6. *Hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster*, vel potius ut Hebræus legit *אלהה justitia nostra*. Item ad Eph. I. 6. *Gratificavit nos in dilecto filio suo*. Item Philipp. III. 6. *Et inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illum, quem ex fide est Christi Jesu, quæ ex Deo est justitia in fide*.

109. Resp., hæc omnia, & si quæ sunt hujus generis alia Scripturarum oracula, non sensu formali, sed in sensu causali, & meritorio esse intelligenda: quia nempe Christus promeruit nobis liberationem a peccato, & gratia sua nobis donavit, ut justificaremur. Nec insolens est in Sacris Litteris figurata hæc, & metonymica locutio, effecti scilicet pro causa; ut cum Deus dicitur fortitudo, & patientia nostra: *Diligam te Domine fortitudo mea*, Psalm. XVII. 1. *Tu es patientia mea, Domine*, Ps. LXX. 5. & alibi *pax nostra* Eph. II. 14. *nostra spes, salus, vita, protectio*. Imo ex ipso S. Pauli loco epist. I. ad Corinth. id ipsum satis luculenter colligitur. Eodem enim sensu dicitur Christus *justitia, et sanctificatio nostra*, quo dicitur *sapientia nostra et releptio*; sed hæc duo postrema intelligi certe nequeunt, nisi in sensu causali, et meritorio, nullatenus autem in sen-

in *formali*. Alia autem verba Apostoli Pauli ad Philipp. III. ita explicantur à S. Augustino de *grat. & liber. arb.* cap. 12. ut justitia legis sit falsa justitia quorundam Judæorum, qui præsumebant se ex operibus legis sine gratia factis justificari; contra autem justitia per fidem Christi Jesu sit justitia fidelium ex operibus factis ex fide, & gratia Jesu Christi.

110. Inst. Idem Apostolus 2. Corinth. cap. V. 21. dicit: *Eum (a), qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* eodem igitur modo nobis imputatur justitia Dei, quo Christo imputatum est nostrum peccatum; atqui Christo non nisi externe nostrum peccatum imputari potuit: ergo &c. Porro hæc Apostoli verba ita S. Augustinus, explicat in *Enchiridio* cap. 41. „ Ipse ergo peccatum, ut nos justitia, nec nostra, sed Dei, nec in nobis, sed „ in ipso: sicut ipse peccatum, non suum, sed „ nostrum; nec in se, sed in nobis constitutum ”.

111. Resp., ibi peccatum sumi pro hostia, ut sensus sit, Christum factum esse a Deo Patre hostiam, seu sacrificium pro peccatis nostris; quod perquam frequenter in veteri Testamento occurrit. Hanc interpretationem & sæpe alias adhibet S. Augustinus (*De peccat. origin.* cap. 52. Lib. III. *contra duas epist. Pelag.* cap. 6. & alibi), & in ipso *Enchiridii* loco nobis objecto, observans in *veteri lege peccata vocari sacrificia pro peccatis*. Antithesis autem, quam ibidem facit S. Doctor, in eo solum consistit, ut quemadmodum causa meritoria mortis Christi fuere peccata nostra in eum translata; ita causa meritoria nostræ justificationis fuit Christi justitia; non autem in eo fit comparatio, ut Christi justitia nobis tantum extrinsece imputetur, quemadmodum extrinsece solum Christo fuere nostra peccata imputata; nam id prorsus a mente S. Augustini alienum est, qui sæpius docet, nos esse justos justitia nobis inhærente. *Sicut enim, inquit in ep. CXL. al. 120. c. 50. quod legitur Psalm. III. Domini est salus, non ea salus intelligitur, qua Dominus salvus est; sed qua hi salvi sunt, quos ipse salvos facit; sic cum legitur Dei justitia ... non est illa intelligenda, qua Deus justus est, sed qua justis sunt homines, quos gratia sua justificat* (vid. sup. num. 98.).

112. Obj. 5. Eph. IV. 24. inquit Apostolus: *Induite nocum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia, & sanctitate veritatis;* quibus verbis S. Paulus alludit David dicenti in Ps. CXXXI. *Sacerdotes tui induantur justitiam;* unde Rom. XIII. 14., & ad Gal. III. 27. dicuntur homines *Christum induere;* atqui indumentum est aliquid extrinsecum: ergo &c.

113. Resp., Apostolum loqui figurate, non de indumento extrinseco, sed intrinseco justitiæ, & sanctitatis, quod patet ex contextu; dixerat enim antea vers. 22. deponendum esse *veterem hominem*, quod utique intelligitur de intrinseca peccati macula; consequenter igitur *induere novum hominem* designat intrinsecam spiritus renovationem. Observante autem S. Augustino, Apostolus, & David similitudine indumenti utuntur, ut innuant, nostram justitiam in nobis non esse ex nobis, sed ex Dei dono. „ Justitia, inquit S. Doctor *Serm.* „ *XI.* De verbis Apostoli, sit, sed ex gratia sit, „ non tua sit. Sacerdotes, inquit, induantur justitiam; vestis accipitur, non cum capillis nascitur: pecora de suo vestiuntur ”.

114. Obj. 4. Idem Apostolus Rom. IV. 5. *Credidit Abraham Deo, imputit, & reputatum est illi ad justitiam* (quæ verba repetit etiam S. Jacobus c. II. 25. subdens: *& amicus Dei appellatus est*); & rursus idem Paulus vers. 5. *Credenti in eum, qui justificat impium, reputatur filius ejus ad justitiam*. Idipsum invenitur dictum etiam de Phinees Ps. CV. 51. *& reputatum est ei ad justitiam*. Ac denique de Job idem habet Sanct. Augustinus in Tract. *De urbis excidio* cap. 4., *sustinuit tribulationem, & deputatum est illi ad magnam justitiam*: tota ergo nostra justitia est imputativa, eo fere modo, quo in rationibus debita dicuntur non imputari, etiamsi non sint veresoluta, sed duntaxat remissa.

115. Resp., imputationem justitiæ in his locis sumi per veram, & reali justitia inhærente; quomodo ab opposito opera mala dicuntur imputari ad peccatum. Deut. XXIII. 21. *Si moratus fueris (reddere votum), reputabitur tibi in peccatum;* & cap. XXIV. 15. præcipitur, ut reddatur merces pro labore, *ne reputetur tibi in peccatum*. Nec alia fuit inquam hujus phrasid apud veteres Patres interpretatio: *Si Abraham,* inquit Sanct. Cyprianus (Lib. II. ep. 3. ad Cæcil.), *Deo credidit, & deputandum est ei ad justitiam, utique quisque Deo credit, & fide vivit, justus invenitur*. Imo in sacris etiam litteris hoc ipsum explicatur: ut cum Judith VIII. 22. dicitur: „ Abraham tatus est, & per multas tribulationes probatus; Dei amicus effectus est ”.

116. Obj. ult. Non levis Jesu Christo itrogari videtur injuria, dum præter ipsius gratiam, atque justitiam alia admittitur nobis intrinsece inhærens; propter quam hominibus primum est superbiæ vitio inflari (b).

117. Resp., aut imperite certe, aut calumiose facere adversarios, dum hæc nobis obijciunt; cum profiteamur aperte, totam, quanta in nobis est, justitiam ex Dei munere promanare. Et si quis di-

(a) Observat S. Augustinus in *Enchiridio* c. 41., & Lib. II. *contra Maximinum* cap. 2., in mendosis quibusdam codicibus ipsius ætate lectum fuisse: *is, qui non noverat &c.*

(b) Quod argumentum Chemnitius oratoris more admodum exaggerat, quasi nos operibus nostris, non autem Christi passioni vim tribuamus justificandi.

dixerit, homines sine Christi justitia, per quam nobis meruit, justificari ... anathema sit, Concilium Trident. Sess. VI. c. 10. Et rursus: „ Si quis dixerit, per hanc doctrinam catholicam de justificatione, a sancta Synodo hoc præsentem decreto expressam, aliqua ex parte gloriæ Dei, vel meritis Jesu Christi Domini nostri derogari, & non potius veritatem fidei nostræ, Dei denique, ac Christi Jesu gloriam illustrari, anathema sit ”; ibidem eam. ult. Imo multo magis secundum doctrinam Ecclesiæ Catholicæ gloria Christi elucet, cum dicitur, merito ejus passionis peccata non abscondi solum, vel solum tegi, aut tantummodo non imputari; sed plane deleri, & auferri: atque ejus beneficio non solum nos consequi, ut justii reputemur; sed omnino ut justii, & sancti simus. Atque ut hoc majori in luce ponatur, sit

APPENDIX

In qua Doctrina Catholica de justificatione defenditur contra Hæreticorum calumnias.

118. **I**n *Apologia Confessionis Augustana* articulus de justificatione proponitur tanquam „ præcipuus locus doctrinæ Christianæ, qui recte intellectus illustrat, & amplificat honorem Christi, & affert necessariam consolationem piis conscientiiis ”; nos autem Catholici accusamur, quod misere contaminaverimus hunc locum: „ cum neque quid remissio peccatorum, neque quid fides, neque quid gratia, neque quid justitia sit, intelligamus ”. Ut autem id in propatulo fiat, vix dici potest quam insidiose, & calumniose nostra doctrina exponatur.

119. Et primo ibidem accusamur pagin. 65.: „ quod, cum Scriptura alias tradat legem, alias promissionem de Christo, nos sumamus legem, & per legem (non autem per promissionem de Christo, quam a nobis simpliciter aboleri dicunt pag. 95.) quæramus remissionem peccatorum, & justificationem; quod vestri Scholastici secuti Philosophos, tantum doceant justitiam rationis, & affingant, quod ratio sine Spiritu Sancto possit diligere Deum super omnia; & homines mereri remissionem peccatorum, faciendo quod in se est. Hanc opinionem, addunt, quia naturaliter blanditur hominibus, peperisse, & auxisse multos cultus in Ecclesia, vota Monastica, abusus Missæ, ec. ec. Denique nos sepelisse Christum, ne eo mediatore utantur homines, & propter ipsum sentiant, se gratis accipere remissionem peccatorum, & reconciliationem, sed somniant, se propria impletione legis mereri remissionem peccatorum ”.

120. At vero quantum sit, semperque fuerit ab hujusmodi erroribus Ecclesia Catholica aliena, sa-

tis expositum fuit in Conc. Trident. Sess. VI., ubi capit. 1. expresse definitur: „ non modo Gentiles per vim naturæ, sed nec Judæos quidem per ipsam litteram legis Moysis (a peccato) liberari, aut surgere potuisse ”. Eum, quomodo verum sit, nos quærere remissionem peccatorum, & justificationem per legem, & per gratiam Jesu Christi. Pergit autem sancta Synodus, & c. 2. declarat, missum tandem in plenitudine temporum Jesum Christum, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius pro peccatis nostris, non solum autem pro nostris, sed etiam pro totius mundi. Hoc modo Catholici sepeleverunt Christum, ne eo mediatore utantur homines &c. Sed adhuc expressius cap. 3. explicatur, quod sicuti homines, „ nisi ex semine Adæ procreati nascerentur, non nascerentur injusti: ita, nisi in Christo renascerentur, nunquam justificarentur, cum ea renascentia per meritum passionis ejus, gratia, qua justii fiunt, illistrihuatur ”: unde excitetur ad gratias pro tanto beneficio Deo semper agendas.

121. In cap. 4. insinuat, hominis regenerationem post Evangelium promulgatum sine baptismo, aut ejus voto fieri non posse; & in cap. 5. justificationis exordium in adultis a Deo per Christum Jesum, præveniente gratia, sumendum esse, hoc est ab ejus vocatione, quæ nullis eorum existentibus meritis vocatur. In 6. autem cap. enumerantur diversæ dispositiones ad justificationem, scilicet primo fides, ut crederetur, „ vera esse, quæ divinitus revelata, & promissa fuerunt; atque illud imprimis, a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu ”: secundo timor, quo utiliter peccatores concutiuntur: tertio spes, quam concipiunt, fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore: quarto charitas, non habitualis, quæ in ipsa justificatione infunditur, sed actualis, qua Deum tanquam omnem justitiæ fontem diligere incipiunt: quinto detestatio, & odium peccatorum: sexto propositum inchoandi novam vitam, & servandi divina mandata.

122. Tantum vero abest, ut putavit sancta Synodus, hæc omnia propriis viribus præstari, ut can. 5. anathema illi comminetur: „ qui dixerit, sine præveniente Spiritus Sancti inspiratione, atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut penitere posse, sicut oportet, ut eis justificationis gratia conferatur ”. Insuper cap. 8. decernit, etiam positis hisce dispositionibus, adhuc tamen nos gratis justificari, quia nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, sicut fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promerentur. Facessant igitur putidæ istæ calumnie, quibus tam immerito accusamur, quasi philosophicam, aut judaicam justitiam prædicemus (a).

(a) Calumnia pariter est, quod dicitur in eadem *Apologia* p. 99.: Antonius, Bernardus, Dominicus, Fran-

123. Nihil autem falsius, quam quod subditur in eadem *Apologia* pag. 125., quod nos nomine gratiæ non intelligamus cum Veteribus misericordiam Dei, sed dilectionem, qua nos Deus diligimus. Quisnam enim quæso Catholicorum hanc perversam gratiæ notionem tradidit, aut secutus est? Nemo rudis ignorat, quid gratia actualis, & quid habitualis sit, & quomodo utraque necessaria sit justificatis, ut opera eorum sint bona, & vere, & proprie meritoria.

124. Sic pariter quis æquo animo ferat, quod in eadem *Apologia* scribitur pag. 105., docere nos, *hominem justificari dilectione, & operibus; de fide autem, qua apprehendimus Christum propitiatorem, nihil dicere?* Atque ut magis reddatur nostra sententia odiosa, sic additur: „Imo „hanc fidem (Catholici) improbant, neque im- „probant tantum sententiis, aut scriptis, sed etiam ferro, suppliciis conantur in Ecclesia delere”. Ita ne vero? Quorsum autem spectant ea Trident. Patrum verba cap. 6.: „peccatores „a divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam „se convertendo, in spem eriguntur, fidentes. „Deum sibi propter Christum propitium fore ec.”? Quorsum hæc alia cap. 7.: causa justificationis meritoria est: „Dominus noster Jesus Christus, „qui, cum essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis justificationem meruit”? Legatur Canon 12., ubi damnantur ii, qui dixerint: „fidem justificantem nihil aliud esse, quam fiduciam divinæ misericordiæ, peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua justificamur”. His enim verbis non negatur fiducia in Christum fidei iussorem nostrum, sed damnantur ii, qui eam solam ad justificationem sufficere dogmatizant.

125. Demam ne nimis multa congeram, aperta calumnia est, quod in sæpius cit. *Apologia* de nobis exponitur pag. 85. „Adversarii nostri sunt „suaves Theologi. Intuentur secundam tabulam,

vicens, & alii Sancti Patres elegerunt certum vitæ genus, vel propter studium, vel propter alia utilia exercitia. Interim sentiebant, se fide propter Christum justos reputari, & habere Deum propitium propter Christum, non propter illa exercitia. Sed multitudo deinceps imitata est non fidem Patrum, sed exempla sine fide, ut per illa opera mererentur remissionem peccatorum, & propter illa opera reputarentur justis coram Deo. Acceptamus, quod de Sanctis Ordinum Religiosorum Institutionibus merito dictum est; sed quod additur de eorum assediis, mera est calumnia: omnibus enim nota est doctrina Ecclesiæ, quod, & quale sit honorum operum meritum.

(a) Hanc doctrinam Calvinistis calumniose affingi olim conquestus est quidam Minister Sednensis le Blanc de Beaulieu in thesibus an. 1665.: sed eum Arnaldus in suo opere: *Le renversement de la morale de J. C. par les erreurs des Calvinistes touchant la justification* Lib. X. cap. 4. adductis plurimis Bezae, Zanchii, Ca-

„ & politica opera; primam nihil curant, quasi „nihil pertineat ad rem, aut certe tantum exter- „nos actus requirunt. Illam æternam legem, & „longe positam supra omnium creaturarum sensuum, atque intellectum, diliges Dominum Deum „tuum ex toto corde, pertinet non considerant”. Quasi vero totam sanctissimæ nostræ Religionis ideam amiserimus. Sed hæc satis sint speciminis loco: nullus enim esset dicendi finis, si omnia afferre vellemus.

C A P U T IV.

Ostenditur, neminem sine speciali Dei revelatione posse de sua justificatione certum esse, (S. Thomas 1. 2. quæst. 112. art. 5.).

126. Lutherus postquam docuit, impios sola fide justificari, aliud addit dogma non minus absurdum, quemlibet scilicet posse de sua justificatione ita certum esse, quemadmodum de aliis fidei articulis certus est. Placuit hoc dogma etiam Calvino, qui ulterius addidit, posse hominem non tantum de sua justificatione, sed etiam de sua prædestinatione, & salute certum esse (Lib. III. *Institutionum* cap. 2. n. 16.: tum in *Antidoto Concilii Tril.* Sess. VI. cap. 15. &c.). Id fuit quoque in Synodo Dordrectana claris, conceptisque verbis definitum (anno 1618. puncto 5.) (a).

127. In eundem errorem turpiter lapsum esse Ambrosium Catharinum, a nonnullis creditum esse post Paulum Sarpium (*Hist. Conc. Tril.* Lib. II. pag. 221.). Veruntamen Card. Pallavicinus tantum virum, sin minus ab omni errore, saltem ab hæresi in Novatoribus damnata purgat (*Hist. Conc. Tril.* Lib. VIII. c. 12.). Contendebat nempe Catharinus, posse hominem certum esse de sua justificatione, non ea certitudine fidei, cui falsum subesse nequit, sed alia fide, quæ ex theologico discursu promanaret; sicuti aliquis certus esse potest, puerum baptizatum esse gratia sanctificante exornatum (b). Communis autem Catholicorum Theo-

merii, Patræi, aliorumque Calvinistarum testimoniis uberrime confutavit; præcipue autem ex celebri controversia, quæ hac de re inter Gottib. & Ministrum Dallæm olim exarsit. Vid. etiam *la Replique de M. Arnauld pour la defense des motifs invincibles*. Est quoque lectura digna Confessio Friderici III. Comitis Palatini in *Collectione Genevensi Synt. Gen.* II. Part. p. 149., & 156. Quamquam mirandum non est, aliquos non solum in hoc, sed in pluribus aliis capitibus a suis Magistris discessisse, cum liceat unicuique Scripturas proprio arbitratu interpretari. Nec enim mirandum est, vel ipsos Antesignanos sibi met quandoque repugnare. Sic Calvinus in *Concilii Antidoto* ad Sess. VI. aliquam in justis diffidentiam suæ justificationis admittere videtur; contradictio enim haud rara in iis esse solet, qui a veritate aberrant.

(b) Legatur tota *Apologia* Ambrosii Catharini, quam Pallavicinus loc. cit. adornavit; imo & ejusdem Ca-

Theologorum sententia est, quam contra Catharinum P. Dominicus Soto acriter defendit, neminem seclusa speciali Dei revelatione certum esse de sua justitia posse, nequam certitudine fidei, ut contra hæreticos definitum est, verum neque certitudine alia omnino firma, sed solum probabiliter conjecturis, vel ad summum certitudine morali, quæ sententia

128. Prob. primo ex Scripturis; ex quibus cum innumera pene sese offerant testimonia, paucis tamen contenti erimus, ne si omnia a pravis adversariorum interpretationibus vindicare cogamur, nimium, quam par est, nostra exerescat oratio. Ex veteri Testam. decretorius est ille locus Ecclesiasticus IX. 1. „Sunt justii, atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit“. Ex novo autem ille Apostoli I. Corinth. IV. 4. de se ipso dicit: „Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum: qui autem judicat me, Dominus est“. Quæ verba sic commentatur Angelicus (Lect. I.): „Non habet immortalis peccati conscientiam, sed non in hoc justificatus sum, id est non sufficit ad hoc, ut me justum pronunciem, quia possunt aliqua peccata in me latere, quæ ignoro, secundum illud Psal. XVIII. Delicta quis intelligit? & Job IX. 21. dicitur: etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea“. Idem autem Apostolus in eadem epist. cap. X. 12., qui se existimat stare, videat, ne cadat; quæ verba ita exponit S. Leo M. Serin. V. de Quatuor: Nemo est tanta firmitate suffultus, ut de stabilitate sua debeat esse securus.

129. Contra primum locum Eccles. IX. hæc ferre reponere solent adversarii: primo ex hebraico textu ita esse legendum: *Et amorem, & olivum non sciens homo, omnia ante eos: secundo* id dicit de amore, & odio hominum, de quorum amicitia nimium difficile est judicare; *tertio*, Salomonem non negare omnino id posse sciri, sed solum id posse sciri ex eventis externis, quod indicat, rationem hanc afferens. *Eo quod universa æque veniant justo, & impio, bono, & malo &c.*; eo ferme modo, quo cap. III. ejusdem libri negat posse cognosci, *si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & spiritus jumentorum descendat deorsum*; non quidem absolute, sed solum ex eventu, quia unus interitus est hominis, & jumentorum, & æqua utriusque conditio; *quarto*, posse eum locum exponi de cognitione, quam habet homo ex conditione suæ naturæ, non autem de ea, quam habere potest ex interno

testimonio Spiritus S. habitantis in eo. *quinto*, si textus crude accipiatur, ne insignes quoque peccatores certos futuros, odio se esse dignos: *denon* hunc locum fuisse a S. Bernardi Serin. I. de Septuag. de prædestinatione explicatum, & non de gratia. (Alias hujus loci expositiones vide, si lubet, apud Matth. Poli in Synopsi Criticorum Sacrorum).

130. Veruntamen haud difficile est contra has omnes evasiones vim argumenti nostri tueri; & contra primam, etiamsi illa versio admittatur, a nostra Vulgata non discrepat. Nam S. Hieronymus hebraicæ linguæ peritissimus, postquam laudatum locum ita ex Hebræo latine expressit: „Et quidem claritatem, & quidem odium non est cognoscens homo, omnia ante facies eorum“; id cum nostra Vulgata concordare ostendit, atque ita commentatur: „Utrum amentur a Deo, an non, nunc eos scire non posse, & ambigere fluctuare, utrum ad probationem sustineant, quæ sustinent, an ad supplicium (a)“. Secunda interpretatio aliena est a contextu; dicitur enim immediate ante: *Et opera eorum in manu Dei*: ergo etiam odium, & amor debet respectu Dei considerari, non respectu hominum. Terciam explicationem falsam esse ostendunt ea verba subiecta: *Sed omnia in futurum servantur incerta*; quod verum non esset, si justii quocumque tandem modo possent esse de sua justitia securi. Quæ verborum adjectio propter eandem rationem etiam quartam interpretationem explodit. Quinta levisima est cavillatio, quæ facile dispungitur, si observemus, ibi tantum de justis, non autem de peccatoribus sermonem esse: *Sunt justii &c.* Postremo nullum facessit negotium, neque enim pugnat, quod ex ipso Scripturæ loco tum prædestinationis, tum gratiæ, & justitiæ præsentis incertitudo colligatur; cum hæc duo sibi non opponantur, sed unum sit alterius effectus.

131. Aliud Apostoli testimonium his interpretationibus depravare nituntur, vel quod Paulus dicat, se fuisse suæ justificationis incertum, attentis dumtaxat operibus suis, quæ justificandi vim utique non habebant, non autem attenda gratuita Dei bonitate; vel quod ea verba: *Sed non in hoc justificatus sum*, sint referenda ad hominum opinionem, qui ejus justitiam credere volebant, unde apposite antea dixerat: *michi autem pro minimo est, ut a vobis iudicer, aut ab humano lie*, & postea subdit: *Qui autem iudicat me, Dominus est*: quasi diceret: Dominus in extremo iudicio me innocentem declarabit. Postremo certum est, inquit, Apostolum Paulum fuisse de sua justitia-

tharini Apologia, quam Præsibus Conc. Trid. dedicavit, & insuper Echard in Scriptor. Ord. Tom. II. p. 146., Nat. Alex. Diss. XII. in Sæc. XV. & XVI. art. 4., & P. A. Tournon Hist. des hommes illustres de l'Ordre de S. Dominique T. IV. Lib. XXVI. pag. 131.

(a) Textus hebræus sic habet: הארת חבר לכניחם Gazzaniga Theol. Tom. VI.

נמחנה נמ שנטח איד שרע quem ita vertit Gar. Honigant: Quomodo in manu Dei sunt justii, & sapientes, & opera eorum: sicut homo penitus ignorat an amori, an odio sit futurus. Omnia coram eis emittas. LXX. vero Interpres ita habet: וידיעתי על אהבה או על שונא.

stificatione, immo de sua salute securum, quod S. Thomas 1. 2. quæst. 112. art. 5. ex iis Christi verbis Apostolo respondentis colligit 2. Corinth. XII. 9. *Sufficit tibi gratia mea.*

152. Sed neutrum effugium valet: non primum; antea enim Apostolus dixerat: *Sed neque me ipsum iulico*; quibus verbis ostendit, tantas esse cordis humani latebras, ut nemo certum de sua justitia iudicium ferre queat; at vero si saltem, attenda gratuita Dei misericordia, fuisset de sua justitia securus, potuisset seipsum iudicare: ergo &c. Hinc etiam alia interpretatio corrigit; si enim Apostolus de sua justificatione externa coram aliis loqueretur, non diceret: „Sed neque me ipsum „iudico .. qui autem iudicat me, Dominus est”. Quibus luce clarius ostendit, non nisi Deo, cui nuda, & aperta sunt omnia, certo de sua justitia constare potuisse. Quod autem additur, Paulum fuisse de sua justitia, & de sua prædestinatione securum, etiamsi concedatur (quod tamen aliqui id esse incertum contendunt), facile potest cum aliis Apostoli verbis conciliari: *Nihil mihi conscius sum* &c. vel quod cum primam epistolam ad Corinthios scripsit, nondum fuerit de sua justitia per revelationem edoctus, vel quod id dixerit duntaxat attenda humanæ infirmitatis conditione, quæ neminem securum esse sinit, nisi divina revelatio accedat.

155. Sed ulterius sanctorum Patrum traditio nostræ Paulini textus interpretationi suffragatur. Nam Sanct. Hieronymus *Dial. II. contra Pelagianos*: „Qui hoc dicebat, inquit, nullius utique peccati „sibi conscius erat, sed quia legerat: Delicta quis „intelligit? Idcirco temperabat sententiam, ne for- „te per ignorantiam deliquisset”. Et S. Augustinus in Psal. XLI. num. 15. exponens verba Apostoli præcedentia, & connexa cum iis, quæ attulimus: „Quanta, inquit, abyssus sit, audite „amplius: *Neque enim ego meipsum diiudico*: „tantamne profunditatem creditis esse in homine, „quæ lateat ipsum hominem, in quo est? ... er- „go omnis homo, licet sanctus, licet justus, licet „in multis proficiens, abyssus est, & abyssum „invocat &c.”. Ac denique quia longum esset singulos recensere, Sanct. Bernardus, qui Patrum agmen claudit, ita verba Apostoli commentatur epist. XLII. n. 22.: „Non ex toto credo me vel „ipsi conscientiæ meæ; quippe cum ne ipsa qui- „dem queat me comprehendere totum. Neque „potest iudicare de toto, qui totum non audit. „Qui autem iudicat me, Dominus est”. (Vid. etiam in Serm. de convers. ad Clericos cap. 16.).

154. Demum vel ex ipsis Adversariorum principiis facile est ostendere, seclusa Dei revelatione,

neminem esse de sua justitia securum. Quanquam enim docent nos sola fide justificari, non ita tamen se honorum operum inimicos dicunt, quin ea quoque saltem concomitanter ad justificationem requirant, præcipue autem sinceram contritionem, & pœnitentiam (a). At vero hoc ipso quilibet debet de sua justificatione prudenter dubitare, cum nemo certus esse possit, se aliam contritionem, & pœnitentiam habere, quæ ad veram justificationem est necessaria; sive postea necessaria dicatur, tanquam pars Sacramenti essentialis, ut nostra sententia est: sive etiam dicatur tantummodo necessaria ut conditio, dispositio, vel præparatio, perinde est; quidquid enim dicatur, certum est, deficiente vera contritione, nullam sequi justificationem.

155. Merito itaque Conc. Trid. Sess. VI. c. 9. ita definiit: „Sed neque illud asserendum est, „oportere eos, qui vere justificati sunt, absque „ulla omnino dubitatione apud semetipsos statuere, se esse justificados ... Nam sicut nemo pius „de Dei misericordia, de Christi merito, deque „Sacramentorum virtute, & efficaciaci dubitare debet; sic quilibet dum se ipsum suamque „priam infirmitatem, & indispositionem respicit, „de sua gratia formidare, & timere potest, cum „nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum”.

156. Obj. 1., S. Paulus Rom. VIII. 16. ait: *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei*; atqui testimonium Spiritus Sancti certum est, & infallibile; ergo &c. Hæc autem Apostoli verba ita S. Jo. Chrysostomus commentatur Hom. XIV. in ep. ad Rom. *Cum Spiritus Sanctus testatur, quæ tandem est ambiguitas?* Et Sanct. Bernardus Serm. I. de Aununt. „Hoc est testimonium, inquit, quod perhibet in „corde nostro Spiritus Sanctus dicens: Dimissa „sunt tibi peccata”.

157. Resp., testimonium, quod nobis Spiritus Sanctus reddit, seclusa speciali revelatione, quale Davidi (II. Reg. XII.), Peccatrici, Zachæo, Latroni, aliisque paucis factam legimus, esse obscurum, & incertum: consistit enim plerumque in quadam suavitate, & tranquillitate conscientiæ non remordentis, in quibusdam piis motibus, & affectibus in Deum, aliique huius generis signis, quæ magnam quidem spem, & fiduciam in nobis excitare possunt, secundum illud Joann. in epist. III. 21. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum*, non possunt tamen in nobis nostræ justificationis plenam, & omnimodam certitudinem gignere. Hunc etiam illi, qui magna

san-

(a) In Apol. art. 2. de justificat. ita habetur: *Nos quoque licemus, quod dilectio fidem sequi debeat*; art. 3. de dilect. & adimplet. legis: *Vera, & salvans fides in iis non est, qui contritione carent, & proposi-*

tum in peccatis pergerendi, & perseverandi habent: & in scilicet, & plena declarat p. 701. Impossibile est, bona opera a fide vera separare, quemadmodum calor urens, & lux ab igne separari non potest.

sanctitatis laude floruerunt, quamquam nihil sibi conscii essent, pavidam tamen, & trepidam semper erant, ac de sua salute solliciti. Testis sit admirabilis ille Anachoreta S. Hilariion, qui referente S. Hieronymo in vita ipsius, morti proximus his verbis timorem suum deponere conabatur: *Egredere, quid times? Egredere anima mea, quid dubitas?* 70. *prope annis servasti Christo, & mortem times?* Ita omnes Sancti, qui sibi dictum ab Apostolo noverant Phil. II. 20. *cum metu, & tremore vestram salutem operamini.*

158. Verba autem S. Joanni Chrysostomi spectant ad totum Christianissimum cœtum, cui certo facta est a Spiritu Sancto revelatio, quod sit populus electus, & divinarum promissionum hæres, si tamen ea, quæ ad regnum Dei obtinendum necessario requiruntur, adimpleverit. Ceterum, seclusa speciali revelatione, nemini constare posse ex testimonio Spiritus Sancti inhabitantis, se esse in gratia, non semel, nec obscure docuit Chrysostomus, ut cum S. Petrum ita loquentem inducit Rom. LXXXVII. in Jo.: „ Propterea contristatus sum, ne forte me amare arbitratus, non amem, „ ut ante cum me fortem, & constantem putarem, „ imbecillis inventus sum ”. Vid. etiam Rom. XI. in ep. 1. *ad Corinth.*

159. Sanct. Bernardus loquitur *conditionate*; nempe certos nos esse de remissione peccatorum, si nos ex toto corde pœniteat: id enim Deus non semel promisit; sed adhuc dubium superest, an pœnitentia nostra sit vera, qualis ad justificationem requiritur. Quamobrem idem Sanctus alibi dicit Serm. I. in Septuag.: „ Certitudinem non habemus; sed spei fiducia consolatur nos, ne dubitationis hujus anxietate penitus cruciemur ”.

140. Inst. 1. Idem Apostolus ep. 2. ad Cor. cap. ult. 5. inquit: „ Vosmetipsos tentate, si estis in fide, ipsi vos probate. Annon cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est? nisi forte reprobi estis ”. Et Sanct. Joann. in prima epist. cap. V. 12. „ Hæc scribo vobis, ut sciamus, quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine filii Dei ”. Quibus verbis declarat uterque Apostolus, posse nos cognoscere Christum esse in nobis, si sumus certi de nostra fide; atqui de hac certi esse possumus ex doctrina Sancti Augustini Lib. XIII. *de Trinit.* cap. 1., & S. Thomæ 1. 2. quest. 112. art. 5. ad 2.

141. Resp. dist. maj. Si sumus certi de nostra fide, quæ per dilectionem operatur, *conc.* de fide sola a charitate sejuncta, *nego.* Sancti Augustinus, & Thomas solum docent, posse nos certos esse de nostra fide, qua mysteria Religionis cre-

dimus; hoc enim intima conscientia cuilibet innoscit; non autem de ea fide, quæ per dilectionem operatur, & est cum gratia sanctificante conjuncta. Et quidem cum Apostolus Corinthios monent, ut seipsos probent, ac tentent, utrum sint in fide, manifeste indicat, eos non fuisse de hac re certos. Neque experimento capto certi esse poterunt, certitudine fidei, sed solum certitudine spei, quæ magnam habeat probabilitatem, ut hinc locum explicat S. Thomas in *Comment.* Verba autem illa: *Nisi forte reprobi estis*, intelligi debent hoc sensu, nisi omnino mali estis, ut proinde de Christo inhabitante nec probabilia signa, & argumenta habere possitis. Unde etiam textus græcus habet: *Nisi quod reprobi estis. Εἰ μὴ ἄρα ἀδικαί ἴσται.*

142. Inst. 2. Idem Apostolus Rom. VIII. 58. „ Certus sum, inquit, quia neque mors, neque „ vita ... neque creatura alia poterit nos separare „ a charitate Dei ”; atqui Sanct. Augustinus in *Exposit. propos. 58.* censet, hic sermonem esse de certitudine fidei; ergo &c.

143. Respond. Apostolum loqui de electis, quorum perseverantia certissima est, attenda Dei prædestinatione; non autem dicit, posse quemlibet sine Dei revelatione certo scire se esse de numero electorum (a).

144. Obj. 2. S. Jo. ep. I. Cap. III. vers. ult. inquit: „ Qui servat mandata ejus, in illo manet, & ipse in eo, & in hoc scimus, quoniam „ manet in nobis de Spiritu, quem dedit nobis. „ Quod repetitur cap. II. 15., *Et c. II. 12.* Hæc „ scribo vobis, ut sciamus, quoniam vitam habetis „ æternam, qui creditis in nomine filii Dei. *Et „ iterum*; Scimus quoniam ex Deo sumus. *Alii „ possunt & illa I. Corinth. II. 12.* Accepimus ... „ Spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quæ a „ Deo donata sunt nobis. *II. Corinth. I. 12.* Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ, *I. Joann. III. 14.* Scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. *Apoc. II. 17.* Vincenti dabo manna absconditum ... quod nemo scit, nisi qui accipit ”. Alia hujusmodi videri possunt ap. *Belarminum Lib. III. cap. 9., & Sylvium in 1. 2. qu. 112. art. 5.*

145. Resp., fide certo constare eum, qui servat mandata Dei, manere in Christo, & Christum in se manentem habere: ut enim inquit S. Augustinus hunc locum exponens: „ Si inveneris te habere charitatem, habes Spiritum Dei, & inhabitaris a tota Trinitate ”. Sed difficultatis cardo in eo situs est, an quis cognoscere possit, se man-

(a) Ita hunc locum explicat S. Thomas in *Comment. Lect. VII.* in fine inquit: *Apostolus non loquitur singulariter de se ipso, sed loquitur in persona omnium prædestinatorum, de quibus propter certitudinem prædestinationis annuntiat, quod nihil eos a caritate possit separare; potest etiam ista certitudo causari ex virtute*

caritatis, quæ quantum in se est, ab aliquibus non potest separari, cum Deum super omnia diligat. Quod autem aliquis interdum a caritate recedat, non est propter defectum caritatis, sed propter defectum liberi arbitrii.

mandata Dei ad strictos juris apices servare, atque adeo charitatem habere; qua de respem quidem, & fiduciam probabilibus conjecturis innixam, & si placet ut pluribus placet, moralem certitudinem habere possumus, non autem certam, & infallibilem scientiam. Eademque interpretatione explicanda sunt verba objecta ex Cap. V. epist. primæ S. Joannis: *Hæc scribo vobis &c.*, & alia hujus generis. Postremum vero hunc habet sensum: *Scimus quoniam ex Deo sumus*; idest boni fidentes ex Deo sunt, & quidem soli: *nam*; ut illico subditur, *mundus totus in maligno positus est*, videlicet homines mundani ex Deo non sunt. At vero simus necne nos ex honorum fidelium numero, alia quæstio est, quæ potest quidem probabilis, non autem certis argumentis dijudicari.

146. Locus Apostoli I. Corinth. II. 12. intelligitur primo de solis Apostolis, de quibus ibi sermo est, non de singulis fidelibus: secundo non spectat ad donum charitatis, & justitiæ, sed ad mysteria, quæ fuerant Apostolis revelata, non per spiritum mundi, sed per Spiritum Dei. Alia vero Scripturarum testimonia adjecta facile explicantur de certitudine spei, qua scimus, seu speramus, in nobis esse dona, quæ Deus suis filiis promisit; qua confidimus nos dilectionem Dei habere, & qua demum testimonio nostræ conscientie acquiescimus.

147. Obj. tertio. Christus nos monuit Marc. XI. 24. „ Quæcumque orantes petitis, credite, quia accipietis, & evenient vobis. Item Jo. XIV. 13. Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam. Quibus cohærenter Sanct. Jacobus cap. I. 6. unicuique præcipit, ut postulet in fide nihil hæsitans: atqui aliquis certus esse potest, se orare, & petere a Deo remissionem peccatorum: ergo etiam certus esse potest, se eam esse consecutum.

148. Resp. Utique promissum est, nos consecuturos, quæcumque orando petierimus, non tamen oratione quomodocumque facta, sed oratione facta, sicut oportet, & ceteris dispositionibus etiam adjectis, quæ præter orationem ad justificationem requiruntur: hæc autem utrum præstiterimus necne, certo dijudicare non possumus, quamvis probabili fiducia id sperare possimus.

149. Obj. quarto. S. Cyprianus in Lib. ad Demetrianum: „ Viget apud nos, inquit, spei robur, & firmitas fidei ... & nunquam non læta patientia, & de Deo suo semper anima secunda; & in lib. de Mortalitate: Quis, inquit, anxietatis, & sollicitudinis locus est? Quis inter hæc trepidus, & mæstus est, nisi cui spes, & fides deest? ... iustus ex fide vivit; si iustus es, ex fide vivis: si vere in Christum credis, cur non cum Christo futurus, & de Domini pollicitatione securus, quod ad Christum voceris, amplecteris, & quod Diabolo careas, gratularis? Etiam S. Gregorius Papa Lib. I. Dialogorum cap. I. Mens, inquit, quæ divino Spiritu im-

pletur, habet evidentissima signa sua, virtutes scilicet, & humilitatem; quæ si utraque in una mente conveniunt, liquet, quod de præsentia sancti Spiritus testimonium ferunt. Denique, multis aliis omissis, S. Bernardus Serm. I. de Annunt. „ Si credis, inquit, peccata tua non posse deleri, nisi ab eo, cui soli peccasti ... bene facis; sed adde adhuc, ut credas, quia per ipsum tibi peccata donantur ”.

150. Resp., S. Cyprianum utrobique spem nostram erigere, quia sumus certi, ea nos a Deo consecuturos, quæ fidelibus suis promisit; non autem quasi etiam certi eodem modo simus, nos ea præstare, quæ ad consequendas has promissiones ex parte nostra Deus exigit. Primum est certum certitudine fidei, alterum est certum duntaxat probabilibus conjecturis: unde conditionate concludit: *Si vere in Christum credis &c.*, fide scilicet viva, quæ per charitatem operatur; an vero hanc fidem habeamus, certi omnino esse non possumus.

151. Eodem modo exponendus est S. Gregorius, qui in lib. IX. *Moralium* cap. 19.: „ Sæpe, inquit, dum de virtutis severitate resolvitur, insidiant adversario, inopinatæ culpæ telo perforatur; & quod gratiam putat, sæpe divinæ distractionis ira est. Unde concludit, quod accessus, recessusque Dei a mente nostra minime cognoscitur, quousque rerum alternantium finis ignoratur ”.

152. Nec alter esse potest S. Bernardi sensus; siquidem in Serm. I. de *Septuag.* aperte nostrum, & Catholicæ Ecclesiæ dogma his verbis declarat: „ Quis potest dicere: Ego de electis sum, ego de prædestinatis ad vitam æternam, ego de numero filiorum? Quis inquam hæc dicere potest, reclamitante Scriptura: Nescit homo, si sit amore dignus, an odio: certitudinem utique non habemus, sed spei fiducia consolatur nos, ne dubitationis hujus anxietate penitus cruciemur ”.

153. Sic etiam intelligi debent alii Patres, dum nobis quædam signa proponunt, quibus possimus dignoscere, an in nobis regnet charitas Dei. Speciminis loco ea sicut, quæ habet Sanctus Leo in Serm. XXXVIII. „ Qui autem experiri cupit, an in ipso Deus habitet ... sincero examine cordis sua interiora discutat, & sagaciter quærat, qua humilitate resistat superbiæ, qua benevolentia oblectetur invidiæ, quam non capiatur adulationum linguis, quamque donis delectetur alienis &c. &c. An ne multis laboret sollicitæ discretionis inspectio, ipsam matrem virtutum omnium charitatem in secretis sui mentis inquirat &c. ” Porro quilibet videt, in accurato harum rerum examine quam facile possit error obrepere, ut nulla veri nominis certitudo obtineri queat, sed sola fiducia spei, aut ad summum moralis quædam securitas.

154. Dices. Annon in Symbolo profiteamur nos credere remissionem peccatorum?

155. Resp., per hæc verba intelligi potestatem clavium, quæ in Ecclesia est remittendi omnia peccata, si tamen debitæ dispositiones in pœnitentæ præcesserint.

156. Obj. quinto (cum Catharino ap. Sarpi pag. 221.). Concilium Tridentinum Sess. VI. can. 26. hæc habet: *Si quis dixerit, justos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare, & sperare æternam retributionem ... si bene agendo ... usque in finem perseveraverint, anathema sit*: atqui nemo ut justus sperare id potest, nisi talem esse se sciverit: ergo &c. Rursus in eadem Sess. cap. 7. definitum est, justificationem esse sanctificationem, & renovationem inferioris hominis *per voluntariam susceptionem gratiæ, & donorum*. Sed nemo potest voluntarie recipere gratiam, nisi etiam eam se recepisse sciat: ergo &c. Accedit, a sacris Litteris, & a sanctis Patribus nobis frequenter inculcari, ut Deo pro accepta justitia debitas agamus gratias; atqui id foret ineptissimum, nisi de accepto beneficio essemus securi: ergo &c.

157. Resp. ad primum, ut quis concipiat spem æternæ retributionis, non requiri certitudinem omnimodam de præsentī justitia, sed sufficere probabilem conjecturam, quam, ut explicatum est, justī habere possunt.

158. Resp. ad secundum. Ea verba *per voluntariam &c.* non hunc habent sensum, quasi positis dispositionibus necessariis a nostra voluntate pendeat gratiam sanctificantem recipere; sed quod a nostra voluntate sub auxilio gratiæ divinæ pendeat eas dispositiones ponere, ad quas infusio gratiæ sanctificantis consequitur. Unde can. 4. definitum fuit: „ Si quis dixerit, liberum arbitrium „ motum, & excitatum nihil cooperari assentiens „ do Deo excitanti, atque vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat, ac „ præparet ... anathema sit ”. Sed quia homo certo scire non potest, utrum has dispositiones recte præmiserit, ideo etiam semper incertus de sua justificatione manet.

159. Ad tertium eadem est responsio, quæ ad primum; nam probabilitas acceptæ justificationis abunde sufficit, ut quis possit, ac debeat debitas Deo gratias reddere.

160. Obj. sexto. Hæc nostra sententia homines perpetuo anxios, ac trepidos faciet, contra id quod Apostolus jubet Rom. V. 1. *justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum*.

161. Resp., utrumque nobis suaderi in Scripturis, tranquillitatem, & pacem, simulque metum, & pavorem; immo hunc frequentius, quam alteram. Prov. XXVIII. 14. *Beatus homo, qui semper est pavidus*. Phil. II. 12. *Cum metu, & tremore vestram salutem operamini*. Ecclesiastici V. 6. *De propitiato peccato noli esse sine metu*; & alia id genus. Quæ tamen sibi contraria non sunt, si recte accipiuntur. Jubemur enim timere,

ut vitemus præsumptionem, & desidiām, quæ ex certitudine facile oriri potest; & iterum jubemur cum tranquillitate sperare, ad quod nonnulla nobis præsto sunt signa, quibus possimus non quidem certitudine fidei, sed fiduciæ, & spei, pacem, & tranquillitatem habere. Quanquam verborum Apostoli longe alius est sensus; hortatur enim fideles, ut pacem cum Deo conservent, in ejus gratia perseverantes.

162. Obj. ultim. Homo ea cognoscit, quæ in ipsius anima per essentiam sunt: ergo etiam cognoscere debet, utrum habeat gratiam, cum hæc per essentiam suam in anima sit. Præterea non minus scientia, & fides sunt dona Dei, quam gratia; sed duo priora certo cognoscuntur: ergo & gratia. Tertio: si homo potest cognoscere se esse in peccato, multo magis cognoscere potest, se esse in gratia, quia lumen potest magis cognosci, quam tenebræ; peccatum autem assimilatur tenebris, & gratia luci.

163. Resp. cum S. Thoma 1. 2. quæst. 112. art. 5. ad 1. *Quæ sunt per essentiam sui in anima, cognosci experimentalī cognitione, in quantum homo experitur per actus principia intrinseca; sicut voluntatem perspicimus volendo, & vitam in operibus vitæ*. Ita etiam ex quibusdam signis possuimus nos comoscere gratiam; quæ tamen signa, ut dictum est sæpe, non talia sunt, ut omni formidine seposita plenam suppeditent certitudinem.

164. Ad secundum. S. Thomas discrimen assignat, quod scientia, & fides sunt in intellectu, ad cuius perfectionem pertinet certitudo; gratia autem, charitas, & alia hujusmodi perficiunt vim appetitivam; atque adeo non est similis ratio.

165. Ad tertium ita respondet S. Thomas: *Peccatum habet pro principio, & pro objecto bonum commutabile, quod nobis est notum. Objectum autem, vel finis gratiæ est nobis ignotum, propter sui luminis immensitatem secundum illud I. Tim. ult. lucem habitat inaccessibilem*.

CAPUT V.

Demonstratur, justitiam, & gratiam sanctificantem amitti posse.

166. Calvinianī postquam docuerunt, nos non nisi per eam fidem justificari, qua nobis remissa esse peccata certo, atque infallibiliter credimus, illud etiam addiderunt, posse justum nedum de sua justitia, verum etiam de sua æterna prædestinatione securum esse: unde aliud interebant longe absurdissimum, justitiam semel adeptam amitti omnino non posse; non quidem eo sensu, quasi homo justificatus labi in peccata nequeat; sed quia scelera, in quæ prolabitur, utut gravissima, ipsi a Deo non imputantur, eo ferme pacto, quo

non imputarentur homini dormienti, stulto, vel puero ante rationis usum (a).

167. Hinc propterea, & non aliunde petendam esse docent peccati mortalis, & venialis distinctionem, non quasi aliqua sint peccata, quæ uno ictu animam perimunt, alia vero, quæ animam dumtaxat lædunt, vel leviter commaculant, quemadmodum Catholici profitentur; sed omnia peccata volunt esse genere suo, & natura mortalia; æternamque damnationem mereri; in justis autem, & prædestinatis hæc appellari solum venialia, in reprobis vero mortalia.

168. Hic tamen error est Calvinistis antiquior; referente enim S. Augustino *De Hæresibus* u. 82. Jovinianus Sæcul. IV. hæreticus dicebat, non posse peccare hominem lavacro regenerationis accepto: imo ante Jovinianum hoc somniasse Valentinianos: auctor est Sanctus Iræneus Lib. I. cap. 6. (b). Eundem errorem Gotteschalco tribuebat Hincmarus in ep. ad Nicol. Papam ap. Flodoardum Lib. III. cap. 14., jure ne, an injuria, alii viderint.

PROPOSITIO.

Justificatio non est immutabilis, seu inamissibilis (S. Thomas 2. 2. quæst. 24. art. 11. & 12. & in III. Sent. Dist. 31. qu. 1. art. 1.).

169. **P**rob. 1. ex veteri Testamento. Deus ore Prophetæ Ezechielis c. III. XVIII. & XXXIII. justos comminatur, quod *si conversus a justitia sua fuerit, & fecerit iniquitatem in peccato suo*

(a) Hanc, & non aliam fuisse Calvinistarum doctrinam (quidquid aliqui eorum mentiantur) invicte demonstravit Arnauldus in opere: *Le renversement de la morale de J. C. par les erreurs des Calvinistes touchant la justification*, Lib. II. cap. 1. ex testimoniis eorum, qui inter Pseudo-reformatos prima, ut ita dicam, subsellia occupant; videlicet Theodori Bezæ, qui hoc ipsum dogma coram Principe Wirtembergensi in quodam colloquio contra Jacobum Andream, & Osian-drum Lutheranos apud montem Belligardum mordens defendere conatus est; Windelini, qui totam Calvinianam Theologiam exacte in compendium redegit, Melinii, Charmerii, Piscatoris, aliorumque. Capite autem secundo ipsimum ostendit ex celebri eorum Synodo Dordrechtana ann. 1618. quæ can. 6. contra Remonstrantes ita definit: *Deus Spiritum Sanctum etiam in tristibus lapsibus a suis non prorsus aufert, nec eo usque eos prolabi sinit, ut a gratia adoptionis, ac justificationis statu ercidant*. Idemque sancitum fuit can. 7. 8. 9. 10. & 11. Deinde cap. tertio hanc ipsam Synodi Dordrechtanæ doctrinam fuisse a Pseudo-reformatis Gallis communi consensu receptam, probat ex eorum Synodo Alessii habita anno 1620. Videntur quidem non raro Calviniani asserere, hominem gravius peccatis gratiam Dei amittere, sed subtili tergimine errorem his verbis occultant, dicentes gratiam Dei amitti, non reipsa, & effective, sed demeritorie tantum, quatenus homo ruens in graviora crimina mereretur gratiam a-

morietur, & non erunt in memoria justitiæ ejus, quas fecit; potest igitur justus a justitia sua cadere, & mori in peccato suo; alias frustraena esset hæc Dei comminatio.

170. Calvinistæ hoc loco valide pressi communi fere calculo respondere solent, aut Prophetam loqui de falsis justis, scilicet de hypocritis, aut si de veris justis, loqui in hypothesi impossibili: eo sensu, quo Apostolus dicit Galat. I. 8. „Licet nos, aut Angelus de cælo evangelizet vobis, præter quam quod evangelizavimus vobis, aliter, thema sit”. Ita David Paræus *De justif.* Lib. III. c. 4. Amesius *Antisynod.* p. 308. aliique.

171. Sed utraque responsio cum sensu Prophetæ e diametro pugnat. Primo enim ibi sermonem esse, non de falsis, & hypocritis, sed de veris justis, tam clarum est, quam quod maxime; ita quippe ibi habet textus cap. III. 21. *Si autem tu annunciaris justo, ut non peccet justus, & ille non peccaverit, vivens vivet*. Ut manifestum est, in eodem sensu sumi justum, & quando a justitia sua recedit, & quando in eadem perseverat; atqui secundum dicitur de vero justo: ergo & primum. Ulterius dicitur c. XVIII. 24. *Si averterit se justus a justitia sua, & fecerit iniquitatem ... omnes justitiæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur, eo modo, quo ibidem paulo antea dictum fuerat: Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis ... omnium iniquitatum ejus ... non recordabor*. Ut ergo antithesis recte fluat, quemadmodum Deus in conversione impii veras ejus iniquitates oblivione delet, ita in prævaricatione justus veras ejus justitias pro nihilo reputat. Accedit,

adoptionis, & justificationis amittere; id tamen ne fiat, Dei misericordiam, Christi intercessionem, & Spiritus Sancti operationem impedire. Ita Rivetus in *Examine animalverstonum Grotii art. de discriminè pecc.* & Ministri Angli Legati ad Synodum Dordrechtanam in suis thesibus. Arminiani hos erroris portentum exhorrent, atque inter alios illud acriter confutavit Grotius in *notis ad consultationem Cassantri art. de discriminè pecc. mort.* & ver. ac in pluribus opusculis contra Rivetum, ubi & indubitanter pronuntiat, *nullam in Christianismum potuisse dogma perniciosius introduci, quam hoc*. Etiam Gerhardus Jo. Vossius *Hist. Pel.* Lib. VI. Augustinum, & totam antiquitatem *indefeasibilitati* adversari probat. Denique Georgius Bullus in *Apologia pro Harmonia &c.* Sect. VII. contra Tuillum hunc errorem, quo vix alium pestilentiorum esse putat, & veteri Patrum Traditioni, & Ecclesiæ Anglicanæ fidei repugnare ostendit. Lutheranos prætereo, qui in *Conf. Aug.* hoc Calvinistarum dogma in Anabaptistis expressè condemnarunt. Vid. Bossuet Lib. III. *Hist. des Variat.* n. 37.

(b) Quemadmodum aurum in cæno positum, inquiebat, pulchritudinem suam haud proinde amittit, verum naturam suam incolentem servat, nec acriminè quidquam ei a cæno afferri potest, eodem modo se se quoque, quibuslibet tandem in materialibus operibus sint, nihil similitipis nocere, neque amittere spiritualem substantiam.

dit, quod si de hypocrita ibi sermo esset, recte dici non posset, falsas ejus justitias, seu hypocriticas pro nihilo reputatum iri, semel ab a justitia recessisset, hoc est in aperta scelera fuisset prolapsus; idem enim esset ac dicere, oblitterandis esse priores ejus culpas secretas, quando in aperta scelera prolabitur; quemadmodum, eum dicitur, Deum non recordari iniquitatum inipii, quotiescumque ille ad pœnitentiam convertitur, significatur ejusdem peccata deleri.

172. Secunda autem evasio multo absurdior est; nam primo Deus in iisdem locis, & eodem prorsus sensu, quo justis comminatur æternam mortem, si a justitia recesserint, comminatur etiam peccatoribus eandem mortem, si in peccatis perseveraverint; contra autem eisdem vitam promittit, si pœnitentiam egerint, non minus ac justis, si justitiam fideliter custodierint, atque istæ omnes promissiones, & comminationes conditionem involvunt omnino possibilem: ergo etiam prima &c. Secundo, considerata sunt ea verba c. III. 20., quibus Deus Prophetæ declarat, se sanguinem justii prævaricantis de manu ipsius requisiturum, nisi ipsum monnerit, *sanguinem ejus de manu tua requiram*: quæ comminatio clare ostendit, posse justum a justitia quandoque excidere; præsertim cum eadem prorsus phrasi comminatur Deus Prophetæ, se requisiturum sanguinem peccatoris perseverantis in iniquitate, nisi ipsi annuntiaverit.

173. Addo ex veteri Testam. celeberrimam locum Sap. IV. 11. *Raptus est, ne malitia immutaret intellectum ejus, & ne fictio deciperet animam illius*, quod inutiliter factum esset, si justus non posset a gratia adoptionis excidere.

174. Addo deum exemplum Angelorum, Adami, Saulis, Davidis, Salomonis, aliorumque, quos ex amicis Dei factos esse inimicos Scriptura Sacra manifestissime docet, ex quibus tamen aliqui, ut Adam, & David, erant in æternam vitam prædestinati.

175. In Novo autem Testamento simile luculentissimum exemplum suppeditatur in persona Petri, qui certe justus erat; & tamen in fœdissimum illud apostasiæ crimen lapsus est, de quo S. Augustinus Tract. LXXVII. in Joann. *Mortuus est, inquit, negando, & revixit plorando, sed mortuus est, quia superbe præsumpsit, revixit autem, quia benigne ille respexit*. Et S. Bernardus Sermon. I. in festo Petri, & Pauli: *Peccavit peccatum grande Petrus Apostolus, & fortasse quo gravius nullum est*. Aliud exemplum est in Juda, de quo S. Joannes Chrysostomus Hom. XXVII. in Math. *Filius, inquit, regni erat Factus est autem gehennæ filius*. Et infinitus essem, si omnia huc spectantia afferrem.

176. Eadem veritas a J. C. declaratur in parabola seminis Luc. VIII., ex quo aliud „ cecidit „ secus viam, & conculcatum est; aliud cecidit „ super petram, & natum aruit, quia non habebat humorem; aliud cecidit in spinas, & si-

„ mul exortæ spinæ suffocaverunt illud; aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum „ centuplum”. Jam vero & ex contextu, & ex communi interpretum sensu per illud semen, quod inter spinas cecidit, intelliguntur ii, qui verbum Dei susceperunt, credentes recta fide, & etiam bene operantes, sed a sollicitudinibus, & divitiis, & voluptatibus vitæ euntes suffocantur, & non referunt fructum; id est in accepta justitia non perseverant.

177. Id ipsum etiam indigit parabola spiritus immundi, qui ejectus fuerat e domo, quam postea postliminio repetens cum aliis septem spiritibus nequioribus se inhabitat Math. XII. 43. & sequ.; designatur nequam, peccatorum aliquando liberari a dæmonis captivitate; & postea in eandem captivitatem, etiam duriora, relabi.

178. Ulterius infinita sunt loca in sacris litteris, quibus admonentur justii, ne a justitia excidant: *Qui se existimat stare, videat, ne cadat* 1. Cor. X. 12.: *Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem*, Math. XXVI. 41., & alia hujusmodi notissima, quæ inutilia plane forent, si apprehensa semel justitia amitti nunquam posset.

179. Hæc etiam spectat locus Sancti Pauli 1. Cor. VI. 15. „ Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? tollens ergo membra Christi, „ faciam membra meretricis, absit &c.” Hic certe Apostolus definit, hominem per peccatum fornicationis ex membro Christi fieri membrum meretricis infamis. At vero quid aliud id est, quam a justitia excidere? Ita certe hæc verba intellexit S. Augustinus Lib. XXI. de Civ. Dei c. 25. inquit: „ Non itaque manent in Christo, qui non „ sunt membra Christi. Non sunt autem membra „ Christi, qui se faciunt membra meretricis. Eodem „ cap. antea dixerat item Apostolus: An „ nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, „ neque masculorum concubitores, neque iures, „ neque avari, neque ebriosi, neque maledici, „ neque rapaces regnum Dei possidebunt”. Si justii in hujusmodi crimina labentes, justitiam non amitterent, neque amitterent jus ad regnum cælorum, verum foret, quod fornicarii, alique vitii hujusmodi coinquinati possent regnum Dei possidere.

180. Prob. ulterius nostra propositio ex SS. PP. quorum omnium instar unus erit Augustinus, cui maxime Adversarii fidere videntur, *De corrupt. & grat. c. 6.* multis probat, hominem, *si jam regeneratus, & justificatus, in malam vitam suam voluntate relabatur*, esse corripiendum, quia *accipit gratiam suo in malum libero amisit arbitrio*; & capit. 15. „ Credendum est, ait, quosdam de filiis perditionis non accepto dono perseverandi usque in finem, in fide, quæ per dilectionem operatur, incipere vivere, & aliquamdiu fideliter, ac juste vivere, & postea cade-

2, re". Ac demum, quia longum esset singula recensere, *De dono persever.* cap. 9. „ Ex duobus „ piis cur huic donetur perseverantia usque in finem, illi autem non donetur, inscrutabiliora „ sunt judicia Dei". Pro certo igitur habet Sanct. Doctor, pius, hoc est justus, a gratia excidere, & quidem ita, ut etiam excidant a vita æterna.

181. Adjungi potest illa Ecclesiæ totius doctrina, qua rejectus est error Joviniani, inter alia effutientis (apud Sanct. Hierony. Lib. II. *adv. Jovin.*) eos, qui fuerunt baptizati, a diabolo non posse tentari, ita nempe, ut tentationi succumbant: tum illa, qua contra Novatianos a Catholicis propugnatum est, peccata post baptismum comissa per Sacramentum pœnitentiæ deleri; in quo dogmate asserendo Cypriani, Ambrosii, Chrysostomi, Augustini, aliorumque desudavit industria.

182. Demum absurda hæc Calvinistarum opinio etiam rationibus facile convellitur. *Primo* enim ex ea consequitur, vel parvulos omnes per baptismi layacrum non justificari, vel nullos ex ipsis postea in peccata labi posse: utrumque autem perquam absurdum est: *secundo* frustra Christum nos monuisse, ut æternum inferni supplicium metuamus iis verbis Matth. X. 26. *Timete eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehennam.* Si enim justificatus non potest a justitia excidere, nihil habet, quod metuat. *Tertio* sequeretur, perseverantiam non esse magnum, & singulare donum; quemadmodum a Sanct. Augustino, aliisque Patribus appellatur, cum secundum doctrinam Calvinistarum sit omnibus justis communis.

185. Neque vero putent Calvinistæ, omnia hæc, & alia, a quibus afferendis supersedimus, momenta eludi posse celebri illa eorum distinctiuncula, qua dicunt, justos in peccata prolabentes utique a justitia decidere, & damnabiles esse, si demeritum spectemus, *ex speciali tamen Dei amore, divina operatione, Christique intercessione & custodia*, a sanctitate, & adoptione Dei minime excidere.

184. Non inquam: *primo* enim vana hæc est, ac futilis distinctiuncula omni prorsus fundamento destituta: *secundo*, quomodo potest iis textibus aptari, quibus Deus comminatur, in quacumque die justus a justitia sua conversus fuerit, & fecerit iniquitatem, esse omnes justitias illius oblivione delendas (Vid. sup. n. 169.)? Quomodo cum Apostolo dicente: *Iniqui regnum Dei non possidebunt* (n. 179.) *&c.*? Quomodo cum iis S. Augustini verbis, quibus declarat, ad inscrutabiliora Dei judicia pertinere, quod e duobus justis uni perseverantia donetur, alter autem cadat, & pereat (n. 180.)?

185. Doctrinam, quam hactenus omni argumentorum genere stabilivimus, sæpius inculcat Sacro-

sancta Trident. Synodus, præcipue Sess. VI. cap. 15. his verbis: „ Adversus hominum quorundam „ callida ingenia, qui per dulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium, asserentes „ duntaxat, non modo infidelitate... sed etiam quocumque alio mortali peccato... acceptam justificationis gratiam amitti: & *Can. 25.* Si quis „ hominem semel justificatum dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere; atque „ ideo eum, qui labitur, & peccat, nunquam „ vere fuisse justificatum... anathema sit".

186. Obj. primo. *Can. VIII. 6., & 7.* dicitur: *Fortis est, ut mors dilectio: & aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem*, quibus gemina habet Apostolus dicens Rom. VIII. 55.: *Qui nos separabit a charitate Christi?* Quæ omnia divinis scripturarum oracula etiam a Sanct. Augustino eo sensu intellecta fuere, ut charitas nunquam amitti possit. „ Magnificentius, inquit, in *Psalm. CXXI.* „ exprimi non potuit fortitudo charitatis, quam ut „ diceret: valida est, ut mors, dilectio; quis enim resistit morti?... Nihil illa fortius, propterea viribus ejus charitas comparata est". Ad di possant, quæ habentur 1. Corint. XIII. 8. *Charitas nunquam excidit*; & quæ dixit Christus ipse Jo. IV. 15. *Qui biberit ex aqua, quam dabo ei, non sitiet in æternum*; ubi nomine aquæ certum est intelligi charitatem, & gratiam. Hinc coherentur Apostolus Rom. VIII. 50. inquit: *Quos justificavit, hos & glorificavit*; quia primum siue altero esse nequit.

187. Resp., priora testimonia ex Canticis, sicut etiam verba Apostoli ad Roman. VIII. una cum explicatione S. Augustini tantum ianueri, magnam esse vim charitatis ad superandas tentationes, & nihil esse, quod justum a charitate valeat superare, nisi ipse sua mala voluntate, in peccata ruendo, eam amittere voluerit; unde S. Paulus 1. Cor. XIII. 4., & seq. *Charitas, inquit, patiens est... omnia suffert... omnia sustinet.*

188. Possunt etiam (cum Estio in III. Dist. 52. §. 2.) hujusmodi oracula de prædestinatis intelligi, qui utique in sensu composito cum prædestinatione nequeunt in fine vitæ a charitate Dei separari. Certe illud Apostoli: *Quos justificavit &c.* de prædestinatis accipi debet, quos Deus vocavit, justificavit, & glorificavit; quamquam fieri potest, ut etiam prædestinati aliquando a justitia excidant; ad quam tamen ante mortem Dei misericordia infallibiliter revocantur (a).

189. Quando vero Apostolus dicit: *Charitas nunquam excidit*, sensus est, charitatem non esse in altera vita destruendam; cum scilicet prophetiæ, & alia hujus vitæ dona cessabunt; unde prosequitur: „ Sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ „ cessabunt, sive scientia destruetur".

190. Demum quod ex Evangelio S. Joannis al-

la-

(a) Estius verba allata ex c. VIII. Cantic. intelligit de ea dilectione, qua Christus Ecclesiam, & Ecclesia

vicissim Sponsum suum diligit; quæ certe dilectio inviolabilis est.

latum est, debet sic explicari, solam æternam beatitudinem posse nostram sitim extinguere, quam certe hujus mundi bona extinguere nequeunt; unde David in Ps. XXXV. 10. „Apud te est fons vi-
„tæ, & Ps. XVI. Satiabor, cum apparuerit glo-
„ria tua”.

191. Obj. 2. Psalm. XXXVI. 24. dicitur de homine justo: *Cum ceciderit, non collidetur*; & Jer. XXXII. 40. dicit Deus: „Timorem meum dabo
„in corda eorum, ut non recedant a me”.

192. Resp. verba Psalmi intelligi de tribulationibus, quibus premuntur justi, sed non colliduntur, quia Dominus supponit manum suam. Aliud vero Jeremiæ propheticum dictum non ad gratiam sanctificantem, & habitualem, sed ad gratiam actualem referendum est, quæ Deus operatur in cordibus hominum, ut a mandatis ejus non recedant.

193. Obj. 3. S. Joannes epist. 1. cap. III. 6. „Omnis, inquit, qui in eo manet, non peccat; & postea: Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non fecit, quoniam semen ipsius manet in eo, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est”. Quæ verba iterum repetit Apostolus dilectus cap. V. 18. inquit: „Scimus, quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum (a)”. Hæc sententiæ etiam illud consonat, quod Christus dicit ap. Matt. VII. 18.: *Non potest arbor bona malos fructus facere*; & quod prius dictum fuerat Prov. XVII. 17. *Omni tempore diligit, qui amicus est*, quæ verba S. Augustinus explicans in Lib. de amicitia cap. 2. „Amicitiam, dicit esse æternam, si vera est, si autem desierit nunquam veram fuisse”.

194. Resp. Justos non prolabi in peccata, quamdiu justitiam conservant, seu in sensu composito cum justitia, prolabi tamen absolute justitiam amittentes, eo plane modo, quo dicitur: „Honestæ femina nulli unquam impudicitie consentit; fidelis subditus debitam Regi suo semper obedientiam præstabit; æquus iudex pecuniis non corruptetur”; quorum omnium non ille sensus est, quod femina honesta non possit absolute impudicitie coinquinari, aut subditus perduellionis reus fieri, aut iudex justitiam vendere; sed quod hæc peragi non possint in sensu composito cum honestate femine, fidelitate subditi, & iudicis integritate. Hanc S. Joann. esse mentem Tertulliani jam olim observavit in Lib. de pudicitia, ubi c. 19. de gravioribus delictis loquens: „Hæc non admittet omnino, inquit, qui natus ex Deo fuerit, non futurus Dei filius, si admiserit”; & post eum S. Augustinus in ep. 1. Jo. III. 4. S. de justo inquit: *In quantum in ipso (Christo) manet, intantum non peccat*. Imo id aper- tissime ex ipso contextu apparet; dicit enim v. 7.

Filioli, nemo vos seducat; & antea c. II. sic exorsus fuerat: *Hæc scribo vobis, ut non peccetis*. At vero, ut jam antea notavit Sanct. Hieronymus Lib. II. adv. Jovin. „Si omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, & a diabolo tentari potest, quomodo præcipit, ut caveat, ne tententur”?

195. Sententia Salomonis in Proverbiis solum ostendit, veram amicitiam debere esse perpetuam, nec dissolvi ingruentibus infortuniis. Liber autem de amicitia Augustino perperam tribuitur; est enim compendium quoddam male consarcinatum eusdem libri sub eodem titulo editi ab Aelredo Rhievallensi in Anglia Abbate, & in plerisque vitiatum.

196. Inst. 1. S. Bernardus in Pract. de grat. et lib. arbitr. citans hæc ipsa S. Joan. verba, „Hoc, inquit, dictum est de prædestinatis ad vitam, non quod omnino non peccent: sed quod peccatum ipsis non imputetur, quia vel punitur con- digna penitentia, vel in charitate absconditur”.

197. Resp., hæc dicere S. Bernardum de levibus peccatis, in quæ etiam justi aliquando labuntur, quin a justitia excident. Ceterum alibi (Sermon. I. in Septuag.) hunc eundem Apostoli locum sic explicat: „Non peccat, id est non permanet in peccato, quia conservat eum, ut perire non possit ea, quæ falli non potest, generatio cælestis”.

198. Inst. 2. Si Sanctus Joannes nihil aliud docere nos voluisset, quam justum in sensu composito cum justitia injustum esse non posse in inaptam battologiam incidisset, afferens *ὁ ἐν θεῷ ἔστιν ἅπασιν* præter verba; atqui in absurdum est de scriptore *θεοπίστοστα* suspicari; ergo &c.

199. Resp., S. Joannem voluisse designare discrimen, quod inter filios Dei est, & filios Diaboli, ut possimus ex operibus utrosque cognoscere; si enim non facient peccatum; nati sunt ex Deo; contra vero &c.; unde prosequitur: „In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii Diaboli: omnis, qui non est justus, non est ex Deo”; quasi dicat. Non possunt hæc duo stare simul, peccare, & esse filium Dei; quo eodem sensu dicebat Paulus Rom. VIII. 9. „Qui in carne sunt, Deo placere non possunt, et Christus ipse Matt. VI. 24. „non potestis Deo servire, & mammonæ”.

200. Obj. 4. Nonnulla sunt Sac. Scripturarum loca, quibus declaratur, eos, qui peccant, nunquam fuisse justos, quare esse viderentur. Ps. CXVIII. *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt*. Et ep. 1. Jo. II. 19. *Ex nobis prolierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum*. Id confirmatur etiam ex iis, quæ habet S. Augustinus Lib. V. cont. Jul. cap. 4. n. 14. ubi ce reptobis loquens, *Istorum, inquit, neminem adducit ad penitentiam salubrem, et spiritualem, qua homo in Christo reconciliatur Deo*. Quorum

si-

(a) Locus hic S. Joan. in græco panno aliter habet: *Deo conservat seipsum*.

similia etiam tradit Sanct. Gregorius Magnus Lib. XXXIV. Moralium cap. 15. asserens, *Reprobos ante oculos Dei numquam veram sanctitatem habere.*

201. Ad 1. resp., præteritum ibi poni pro præsentis, idest *non ambulant*, quod in Sacris litteris insolens non est. Imo textus hebr. sic habet: **הלתי אש רא זורען חונת חונת**. *Nec operantur iniquitatem, & in viis ejus ambulant.* Atque ita hunc locum interpretatur etiam S. Augustinus Serm. II. in eundem Psalm. n. 2. inquit: *Si ambulant, non operantur iniquitatem: si non operantur iniquitatem, non habent peccatum, quia peccatum iniquitas est.* Secundo dici etiam potest, hæc Psalmistæ verba non carere mysterio; significari nempe, per peccatum omnia bonorum operum merita antea coacervata deleri: quod Ezechiel Propheta clarius expressit dicens cap. XVIII. 24. *Si averterit se justus a justitia sua ... omnes justitiæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur.*

202. Alter locus intelligendus est cum S. Augustino de don. persev. cap. 8. de æternâ prædestinatione, non de temporali sanctificatione, idest *exierunt ex nobis*, quia non erant ex nobis secundum æternam & gratuitam electionem, quamvis essent ex nobis secundum temporalem gratiam. Audiatur S. Doctor. „ Quid est, quæso, non erant ex nobis? Nonne vocati fuerunt, ex impiis „ justificati, & per lavacrum regenerationis renovati? Sed si audiret ille, qui sciebat procul dubio, quod dicebat, respondere posset: Vera sunt hæc omnia: erant ex nobis; verum tamen secundum aliam discretionem non erant ex nobis „

203. Sententiæ autem allatæ ex Sanctis Patribus, Augustino, & Gregorio debent hoc sensu accipi, ut reprobi non habeant eam *pœnitentiam*; vel *sanctitatem*, quæ usque ad extremum vitæ momentum duratura sit, eosque debeat perpetuo cum Deo conjungere. Nam S. Augustinus in Lib. de corrept. & gratia cap. 9. de iisdem reprobis loquens, *Non erant, inquit, filii, etiam quando erant in professione, & nomine filiorum; non quia justitiam simulaverunt, sed quia in ea non permanserunt.* Et iterum cap. 15. de reprobis item loquens, *Gratiam Dei suscipiunt, inquit, sed temporales sunt, nec perseverant: deserunt, & deseruntur.* S. tamen Gregorius fortasse loquitur de quibusdam falsis justis, qui tales apparent ante oculos hominum, cum apud Deum sint mali; ibi enim subdit: *Sæpe namque homo multis occulte peccatis involvitur.*

204. Ob. 5. nonnulla S. Augustini testimonia. *Unctio invisibilis*, inquit Tract. III. in epist. I. S. Joann. num. 12. Tom. III., *charitas illa est, quæ in quocumque fuerit, tanquam radix illi erit; quamvis arilente sole arescere non potest.* Et Tract. VIII. n. 9. *Radicata est charitas? securus esto, nihil mali procedere potest.* Etiam

in Lib. II. cont. epist. Permentiani cap. 15. explicans illa verba S. Pauli: *Spiritum nolite extinguere*, Spiritum proprie extingui posse negat; sed inquit: *Quantum in vobis est, nolite sic agere, tanquam conemini Spiritum extinguere, aut tanquam Spiritum extinctum deputetis.* Hinc Magister sententiarum Augustino adhærens: *Perfecta charitas, inquit in III. Sent. dist. 51. sic radicata est, ut amitti nequeat, incipiens tamen, & prosecta amitti potest, & sæpe amittitur.* Magistro Sent. etiam Gratianus consentit Part. II. causa 55. q. 3. de Pœnit. dist. 2. can. 2.

205. Resp. S. Augustinum loqui de fructibus charitatis, qui arescere, & deficere non possunt, quousque remanserit eorum radix charitas: unde etiam hanc rationem affert: *Omne, quod radicum est, nutritur calore solis, non arescit.* Ita Augustinum explicat Correptio Gregoriana ad locum Gratiani citatum; nec aliam esse S. Doctoris mentem, liquet ex laudato Tract. VIII., ubi inquit: „ Radicata est cupiditas? species potest esse „ bonorum factorum, vera opera bona esse non „ possunt. Radicata est charitas? securus esto, „ nihil inali procedere potest „. Ceterum charitate utit radicata deficere posse per peccatum, ita sæpe, & læculenter Augustinus tradidit; ut plane cæcus sit, qui id non videat. Vid. sup. n. 130.

206. Spiritum autem S. extingui posse, merito negat S. Pater, in seipso, quamquam homines ad id conentur peccatis suis: non negat tamen posse ipsius Spiritus Sancti dona *in nobis* extingui, cum gratiam sanctificantem culpa nostra amittimus.

207. Ad auctoritatem vero Magistri Sent., & Gratiani resp. cum Estio in III. Sent. dist. 51. §. 2. Si id intellexerunt de charitate hujus vitæ, nævum hunc esse ab eorum libris merito expungendum. Sicut etiam certum est, deceptum fuisse Gratianum, quando loc. cit. cap. 2. hæc verba tanquam Augustini citavit in epist. ad Julianum: *Charitas, quæ deseri potest, numquam vera fuit*; nam ut Editores Benedictini recte observant, hæc epistola, quæ idem est cum libro de salutaribus documentis ad quemdam Comitum (in append. Tom. VI.), opus spurium est, & Paulo, seu Paulino Patriarchæ Aquilejensi, qui inunte Sæculo IX. floruit, adjudicandum.

208. Obj. sexto. S. Hieronymus in fine ep. ad Rufinum. *Amicitia, inquit, quæ desinere potest, vera nunquam fuit*; si ergo homines in justificatione vere facti sunt amici Dei, numquam possunt ab ejus amicitia excidere.

209. Resp., Hieronym. locutum esse emphatice, & oratorio more ad imitationem illius Tullianæ sententiæ in Lib. de amicitia cap. 9. *Veræ amicitia sempiternæ sunt*; hoc est, sempiternæ esse deberent. Ceterum posse veram amicitiam cessare, & tolli, vel ipso suo exemplo scire potuit S. Hieronymus, cujus diutinam, & sinceram amicitiam

sum Rufino disruptam fuisse, nemo ignorat, quod olim S. Augustinus deplorabat (a).

216. Obj. septimo. S. Bernardus Lib. II. de amore Dei cap. 6. dicit: *Petrus, cum peccavit, charitatem non amisit ... sic & David, cum peccavit, charitatem non perdidit*: ergo similiter alii justii &c.

211. Resp. primo, opus illud esse supposititium. Præterea S. Thomas 2. 2. quæst. 24. art. 12. ad 2. ita hunc locum explicat, quod Petrus (idem est de Davide) non amisit charitatem directe per actuale contemptum, sed indirecte, propter passionem timoris (David autem propter concupiscentiam); eam tamen uterque cito recuperavit.

212. Obj. ult. Si electi aliquando a justitia exciderent, essent simul objectum odii Dei, & amoris; sed id videtur absurdum; ergo &c.

215. Resp., Electos in peccata delapsos esse utique simul odii divini, & amoris objectum, sed sub diverso respectu: nempe ut actu peccatores sunt Deo odibiles; nam odio sunt Deo impius, & impietas ejus Sap. XIV. 9.; ut vero sunt ad vitam æternam electi, diliguntur a Deo, cujus dilectionis effectus est, ut tandem a peccato liberati usque in finem in gratia sanctificante perseverent. Non vero hinc ulla in Deo mutatio fit, sed solum in hominibus. Ut enim inquit Sanctus Augustinus Lib. II. ad Simplicianum quæst. 5., *Deus cuncta mutabilia immutabili voluntate disponit*.

214. Quæres, an de potentia Dei absoluta possit gratia sanctificans cum peccato permanere?

215. Respond. Quamquam, ut vidimus, Catholicum dogma est, gratiam per peccatum lethale amitti, controversia tamen mota est inter Scholasticos, quæ adhuc viget, an gratia ex natura sua, an vero ex quadam Dei ordinatione tantum opponatur peccato? Secundum placet Scotistis, primum autem Thomistis, quibus bona, & melior Theologorum pars assentitur.

216. Rursus quæritur, an tali oppositione non obstante, saltem de potentia Dei absoluta possit in homine simul cum peccato gratia habitualis permanere? Affirmat cum Scotistis Suarez Lib. VII. de sanctific. homini cap. 17.: repugnant autem Thomistæ, & alii bene multi, quorum sententia primo videtur conformis Apostolo dicenti 2. ad Corinth. VI. 14.: *Quæ participatio justitia cum iniquitate? aut quæ societas lucis ad tenebras? Quæ conventio Christi ad Belial?* Etiam S. Joannes cum dicit in prima ep. III. 9.: *Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius (nempe gratia habitualis) in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est*, satis clare innuit, fieri non posse, ut aliquis simul cum gratia Dei sanctificante pecca-

tum conjungat. Sed & illud accedit, quod gratia, & peccatum inducunt effectus secum ipsis adversa fronte pugnantes: gratia scilicet facit hominem Dei filium hæredem regni cælestis, divinæque naturæ consortem. Contra per peccatum fit homo exosus Deo, filius Diaboli, æternæque damnatione dignus. Sed id satis; ut enim notat etiam P. Card. Remus Billuart Tom. VI. Diss. VII. art. 7. §. 2. *Istæ quæstiones de potentia Dei absoluta sunt magis subtiles, quam utiles*.

DISSERTATIO III.

De Merito.

1. Si Heterodoxi, sepositis tantisper præjudiciis, pacatoque animo considerare vellent, & quod ipsi olim in hac materia docuerunt, & quo modo unanimiter Catholicis decent, vix ullus fortasse relinqueretur, dissentendi locus, quod etiam Molanus confessus est in „Cogitationibus privatis ap. Bossuet Oeuvr. Posth. Tom. I. pag. 61. Certe in Apologia Confessionis Augustanæ art. 2. de dilect. & implet. legis aperte docetur, bona opera meritoria esse præmiorum corporaliū, & spiritualium in hac vita, & post hanc vitam, quia Paulus inquit: Unusquisque recipiet mercedem secundum laborem suum”. Quia tamen nonnulli sunt, qui Romanæ, & Catholicæ Ecclesiæ doctrinam, vel non satis perspectam habent, vel aperte inficiari non erubescunt, ideo de hac materia accurate simul, & breviter, quoad fieri poterit, tractandum est.

CAPUT I.

Exponitur, quænam sit doctrina Ecclesiæ Catholicæ de merito justorum; & quænam opiniones Theologorum.

2. Quia maximi interest, fidei dogmata ab opinionibus Theologorum secernere, ideo in ipso initio ob oculos ponendum est, quidquid in hac materia, tanquam ad fidem spectans a Trid. Synodo definitum fuit. Primo itaque Sess. VI. c. 16. statuitur, credendum esse: „Nihil ipsis justis, ficatis amplius deesse, quo minus plene illis, quidem operibus, quæ in Deo sunt facta, & divinæ legi pro hujus vitæ statu satisfecisse, & vitam æternam suo etiam tempore (si tamen in gratia decesserint) consequendam vere promeruisse censeantur”.

3. Præterea ad evitandum omnem superbiam, & præsumptionis statum, ibidem hæc adjecta sunt: „Neque vero illud omittendum est, quod licet

„bo-

(a) Quis amicus, ajebat S. Doctor Epist. LXXIII. ad Hieronymum, non formidetur, quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymum, & Rufinum hoc,

quod planginus, exoriri? O miseranda conditio! O infida in voluntatibus amicorum scientia presentium, ubi nulla est præscientia futurorum!

„ bonis operibus in sacris Litteris usque adeo tri-
 „ buatur, ut etiam qui uni ex minimis suis potum
 „ aquæ frigidæ dederit, promittat Christus,
 „ eum non esse sua mercede cariturum, & Apo-
 „ stolus testetur, id quod in præsentem est momen-
 „ taneum, & leve tribulationis nostræ, supra mo-
 „ dum in sublimitate æternæ gloriæ pondus o-
 „ perari in nobis; absit tamen, ut Christianus ho-
 „ mo in seipso vel confidat, vel gloriatur, & non
 „ in Domino, cujus tanta est erga omnes homi-
 „ nes bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ
 „ sunt ipsius dona”.

4. Et cohærenter ad hanc doctrinam Can. 26.
 statutum fuit: „ Si quis dixerit, justos non debere
 „ re pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint fa-
 „ cta, expectare, & sperare æternam retributio-
 „ nem a Deo per ejus misericordiam, & Jesu Chri-
 „ sti meritum, si bene agendo, & divina manda-
 „ ta custodiendo usque in finem perseveraverint,
 „ anathema sit. Et Can. 52. Si quis dixerit, ho-
 „ minis justificati dona opera ita esse dona Dei,
 „ ut non sint etiam dona ipsius justificati merita;
 „ aut ipsum justificatum bonis operibus, quæ ab
 „ eo per Dei gratiam, & Jesu Christi meritum,
 „ cujus vivum membrum est, fiunt, non vere me-
 „ reri augmentum gratiæ, vitam æternam, & ip-
 „ sius vitæ æternæ, si tamen in gratia decesse-
 „ rit, consecutionem, atque etiam gloriæ augmen-
 „ tum, anathema sit”.

5. Perro ex doctrina hactenus exposita primo
 liquet, pro fidei dogmate habendum esse, justos
 suis bonis operibus vere mereri augmentum gratiæ,
 & vitam æternam: secundo, hanc merendi
 virtutem inimiti Dei misericordiæ, qui nostris bonis
 operibus æternam retributionem promittere dignatus
 est, cum potuisset etiam sine ulla spe retributio-
 nis illa a nobis exigere, unde S. Thomas
 1. 2. q. 114. art. 1. ad 5. docet, *Deum non esse
 factum simpliciter nobis debitorem, sed sibi
 ipsi, in quantum debitum est, ut sua ordinatio
 impleatur: tertio, inimiti præterea hanc promerendi
 virtutem meritis Jesu Christi, a quibus nostra
 bona opera totum suum meritum trahunt: quarto
 demum, merita omnia nostra esse dona Dei, quia
 tota quanta sunt, a Dei gratia tum sanctificante,
 & habituali, tum actuali præmanant: unde etiam
 S. Augustinus: Cum Deus, inquit epist. CXCIV.
 alias CV. cap. 5., coronat merita nostra, nihil
 aliud coronat, quam munera sua; & hæc ad fidem
 spectare nemo dubitet.*

6. Theologi autem, ut totam hanc doctrinam ubi-
 terius explicent, post Sanctum Thomam 1. 2. qu. 214.
 art. 5., & in II. Dist. 27. quæst. 1. art. 5. duplex
 distinguunt meritum, aliud, quod vocant

de condigno, aliud de congruo. Primum est me-
 ritum proprie tale, cui scilicet merces, vel præ-
 mium ex justitia debetur, seu, ut inquit S. Tho-
 mas (loc. cit. ex II. Sent.), quando invenitur
*æqualitas inter præmium, & meritum secundum
 rectam æstimationem.* Alterum est meritum im-
 nus proprie sumptum, quando scilicet operi non
 est promissa retributio, atque adeo ex strictis juris-
 apicibus ei minime debetur, attenta tamen ipsius
 operis bonitate congruum videtur, ac decens, ut
 aliqua ei remuneratio tribuatur.

7. Aptissimum ad hanc duplicem meriti speciem
 explicandam est exemplum militis, qui quotidiana
 sua stipendia ex justitia, & de condigno meretur,
 aliquid tamen etiam præter stipendium de congruo
 ei deberi videtur, dum strenuo aliquo facinore se
 ab aliis distinguit: quatenus decet, & congruum
 est, ut singulares actus virtutis singularibus præ-
 miis remunerentur. Hac posita meriti divisione,
 Theologi meritum de condigno non tribuant nisi
 actionibus in gratia sanctificante factis, & quæ ad
 vitam æternam referuntur; meritum vero de con-
 gruo tribuunt actionibus etiam peccatorum, quan-
 do actuali Dei gratia moti, & adjuvi ad justifica-
 tionem sese præparant, ac disponunt.

8. Hæc duplicis meriti distinctio omnibus ferme
 probatur, magnamque habet tum in sacris litteris,
 tum in Sanctis Patribus fundamentum. Ut enim
 breviter dicam, eam expressissime tradit Sanctus
 Augustinus epist. CXCIV. alias CV. cap. 5., ubi
 impios per fidem mereri docet remissionem pec-
 catorum: „ Sed nec ipsa remissio peccatorum
 „ inquit, sine aliquo merito est, si fides hanc
 „ impetrat. Neque enim nullum est meritum fi-
 „ dei, qua fide ille dicebat Lucæ XVIII. 13.:
 „ Deus propitius esto mihi peccatori, & descendit
 „ justificatus, merito fidei humiliatus”. At vero
 hujusmodi meritum vere, & proprie tale, seu de
 condigno non est, dicente ibidem Sanct. Doctore:
*Nullane sunt merita justorum? Sunt plane, quia
 justus sunt, sed ut justus fierent, merita non fue-
 runt: meritum ergo hominis nondum justificati,
 quo remissionem peccatorum impetrat, est meri-
 tum de congruo. Patendum est tamen, hæc, utut
 apud Theologos fere communiter certa, ad fidem
 minime pertinere; nam Concilii Tridentini definitio
 solam de justificatis loquitur, nullatenus de
 peccatoribus.*

9. Imo celebris Franciscus Veronius in sua
 Regula fidei (ap. Fratros de Walemburch in fin.
 Tom. II.) (a) c. II. §. 1. fidenter assertit, non
 esse de fide catholica, primo dari meritum de
 congruo: secundo nec dari de condigno; tertio
 nec merita esse ex justitia potius, quam ex fide-
 li-

(2) Hæc regula fidei Veroniana probata fuit ab omnibus Sorbonæ Doctoribus in plena Facultatis Theologiae congregatione, necnon adoptata a Clero Gallicano in Comitibus anno 1645.: tanti vero facta a duobus

fratribus de Walemburch, ut ea visa, a constituenda simili fidei regula, quod in animo habebant, superse-
 dendam duxerint.

Titate: quarto multo minus dari ex iustitiæ rigore. Hæc enim omnia etiam apud Catholicos aliquos in controversiam vocantur. Audiatur Bellarminus Lib. V. de justifi. cap. 16. : „ Sunt autem, inquit, tres de hac re quæstiones: una, si sine meritum justorum dicendum ex condigno, an ex congruo? Altera, si sine condignum ratione promissionis tantum, aut etiam ratione operis? Tertia, num Deus remuneret opera justorum supra condignum, & impiorum citra condignum? Quod attinet ad primam quæstionem, Catholici omnes agnoscunt, opera bona justorum esse meritoria vitæ æternæ; sed tamen aliqui censent, non esse utendum his vocibus de condigno, & de congruo, sed absolute dicendum, opera bona justorum esse meritoria vitæ æternæ. Ita docet Thomas Waldensis T. III. de Sacrament. cap. 7. cui subscribere visus est Paulus Burgenais in Addit. ad Comment. Nicol. Lezani in Psalm. XXXV. Alii volunt, opera bona justorum esse meritoria de condigno, largo modo, itaut hoc condignum respectu condigni proprie sumpti possit dici congruum; respectu congrui proprie sumpti possit dici condignum. Ita docent Durandus in II. Sent. dist. 27. q. 2., & Gregorius in 1. Sentent. dist. 17. q. 1. art. 1. ”

10. Idem Bellarminus cap. 17. sic pergit: „ Altera quæstio sequitur, utrum opera bona sint meritoria ex condigno ratione pacti tantum, an ratione operis tantum, an ratione utriusque? ... Non desunt, qui censeant, opera bona justorum esse meritoria vitæ æternæ ex condigno ratione operis, etiamsi nulla extaret divina conventio. Ita enim docet Gajetanus in 1. 2. quæst. 114. art. 5. & idem videtur sensisse Dominicus a Soto Lib. III. De nat. & gratia c. 7. Alii contra existimant, opera bona ex gratia procedentia non esse meritoria ex condigno ratione operis, sed tantum ratione pacti, & acceptationis divinæ. Ita docet Scotus in I. Sent. Dist. 17. q. 2. quem alii quoque sequuntur ex veteribus Scholasticis, & ex recentioribus Andreas Vega in Opusc. de justifi. qu. V. ... Nobis media sententia probabilior esse videtur, quæ docet, opera bona justorum meritoria esse vitæ æternæ ex condigno ratione pacti, & operis simul, non quidem quod sine pacto, vel acceptatione non habeat opus bonum proportionem ad vitam æternam, sed quia non tenetur Deus acceptare ad illam mercedem opus bonum, quamvis par & æquale mercedi, nisi conventio interveniat ”.

11. De postrema quæstione, num Deus opera bona remuneret ex mera liberalitate supra condignum, Bellarminus hæc habet c. 19. *Communis Theologorum sententia id constanter affirmat, ut perspicuum est ex S. Thoma, S. Bonaventura, Scoto, Durando, & aliis in IV. Sent. dist. 46. Contrarium docuit Andreas Vega, in Opusc. de justificatione, & Doctor ille Lovaniensis cujus multas sententias Pius V. Pontifex damnavit. Gazzaniga Theol. Tom. VI.*

Est enim inter damnatas sententias quarta, his verbis expressa: Opera bona justorum non accipient in die iudicii extremam amphorem mercedem, quam justo Dei iudicio mereantur accipere. Hactenus Bellarminus.

12. Veronius autem ulterius animadvertit, nec esse de fide: „ omnia bona opera justorum esse æternæ vitæ meritoria, seu quamnam in specie opera mereantur gloriam, an opera temperantia, spei, fidei, & alia præter charitatem ”: quia Trid. Concilium non definiit talia opera in specie mereri; ac propterea Doctores Scholastici in varias abeunt sententias. Bellarmino Lib. V. c. 15. visum est, *bonum opus non esse meritorium vitæ æternæ, nisi ex charitate procedat*, quæ sententia est etiam Scoti, Gabrielis, Durandi, aliorum. Contraria placet Vasquezio in 1. 2. Disp. 217. cap. 2., contententi: „ quolibet opus hominis iusti bonum, & secundum virtutem moralem meritorium esse vitæ æternæ ”; & hanc sententiam esse dicit Bonaventuræ, Capreoli, & Soto (Vid. inf. num. 50.).

13. Denum nec de fide est: „ justum posse mereri pro aliis quocumque merito, ne quidem de congruo, nec conversionem peccatoris, nec etiam gratiam ”; tum quia Tridentinum nullam hujus meriti mentionem fecit; tum etiam quia variant in hac re Doctores opinioniones (Vid. inf. n. 45.). Nos Scholasticis hisce quæstionibus prætermisissis, quæ apud Auctores citatos videri poterunt, ad dogma fidei defendendum unice contra Sectarios aggredimur.

C A P U T II.

Doctrina Concilii Tridentini de merito justorum asseritur, & vindicatur.

14. **Q**uamquam tam Lutherani, quam Pseudo-reformati, controversia de merito magis dilucidata, non admodum a sententia Catholica abhorre videntur, quod observatum a pluribus fuit (Vid. Petrus, & Adrianus Fratres de Walemburch. T. II. *Controv. 8. de mer. c. 19. & seq.*); Concilium tamen Tridentinum necessarium duxit hanc etiam materiam definire; tum quia nonnulli erant pertinaciores, qui verum meritum inficiabantur; tum etiam, ut plano constaret, quamnam esset Ecclesiæ Catholicæ fides; ac quibusdam calumniandi ansa auferretur, qui privatas Scholasticorum opinioniones, quas Synodus de more dirimere noluit, ut Romanæ, & Catholicæ Ecclesiæ dogmata impugnabant.

PROPOSITIO.

Justi operibus piis ex gratia factis vere merentur vitam æternam (S. Thomas 1. 2. quæst. 114. art. 5.).

15. Prob. ex Scriptura Sacra, ex qua etiam plura loca allegata sunt a Patribus Tridentinis Sess. VI. c. 16. In ea enim vita æterna appellatur *merces*, *corona*, & *bravium*. Genes. XV. 1. dixit Deus Abraham: *Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis*. Matth. V. 12. *Merceres vestra copiosa est in cælis*. 1. Cor. III. 8.: *Unusquisque autem propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem*. 2. Timoth. IV. 8. dicebat Paulus: *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex: non solum autem mihi, sed & iis, qui diligunt adventum ejus*. Cui simile est illud Jac. I. 12. *Beatus vir, qui suffert tentationem; quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se*. Idem Paulus 1. Cor. IX. 24. vitam æternam vocat *bravium*; jam vero *merces*, *corona*, *bravium* non redditur nisi veris meritis; ergo &c.

16. Hæc eadem veritas probatur ex Sanctorum Patrum traditione. S. Cyprianus: *Accipiunt*, inquit Lib. de unit. Ecclesiæ, *merita nostra mercedem*. S. Joann. Chrysostomus: *Quia in nostra voluntate, inquit Hom. XXII. in Genesim, totum post gratiam Dei relictum est, ideo & peccantibus supplicia proposita sunt, & bene viventibus præmia*. Et Homil. IV. de Iazaro: *Si justus est Deus, & his, & illis pro meritis reddet*. Et pluribus aliis omissis, S. Aug. Tract. III. in Jo. explicans illa Apostoli verba: *Reposita est mihi corona &c. Jam debitum flagitat*, inquit, *jam debitum exigit. Ut antea susciperet gratiam, misericordem Patrem opus habebat, ut præmium gratiæ, justum iudicem*. Demum S. Leo Magnus: *Non enim dormientibus, inquit Serm. II. de Epiphania, provenit regnum cælorum, sed in mandatis Dei laborantibus, atque vigilantibus, ut, si dona ipsius non irrita fecerimus, per ea, quæ delit, mereamur accipere, quod promisit*. Quibus inhærens Synodus Arausicana II. can. 8. ita definit: *Debetur merces bonis operibus, si fiant, sed gratia, quæ non debetur, præcedit, ut fiant*.

17. Obj. primò multa Scripturæ loca, in quibus vita æterna dicitur *misericordia*, *gratia*, *hereditas*. Psal. CII. 4. *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus*. Ad Tit. III. 5.: *Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos non fecit*. Roman. VI. 23. *Gratia Dei vita æterna*. Et c. VIII. 17. *Si filii, & hæredes, hæredes qui lein Dei cohæredes autem Christi; tum Psalm. XVI. 5. Dominus pars hæreditatis meæ*. Contra vero

idem Apostolus mortem vocat stipendium peccati. *Stipendia enim peccati mors* Rom. VI. 23. Huc etiam spectat illud Isaiæ LV. 1. *Venite, emite absque argento, & absque ulla commutatione; quibus significatur gratuita donatio, non pro meritis recompensatio*.

18. Resp. cum Concilio Trid. Sess. VI. c. 16. vitam æternam esse simul & *mercedem*, & *gratiam*; *mercedem*, quia non nisi bonis operibus redditur; *gratiam* autem, tum quia gratuita Dei bonitate bonis promissa est, tum etiam quia merita nostra, quanta sunt, non nisi ex Dei gratia sobolescunt. *Proponenda est*, inquit Patres, *vita æterna, & tanquam gratia filius Dei per Christum Jesum misericorditer promissa, & tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus, & meritis fideliter reddenda*. Cavere etiam voluerunt iidem Patres, ne quis inde ansam præsumptionis, & superbiæ arriperet, unde subdunt: „ Absit tamen, ut Christianus homo in se „ ipso vel confidat, vel gloriatur, & non in Do „ mino, ejus tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ sunt „ ipsius dona ”. Quæ verba sunt ex Sanct. Augustino de prompta in epistol. CXCIV. ad Sixtum (vid. sup. nam. 8.). Ubi etiam observat Sanctus Doctor, utique potuisse Apostolum appellare vitam æternam stipendium: „ quia sicuti merito „ peccati tanquam stipendium redditur mors, ita „ merito justitiæ tanquam stipendium vita æter „ na ”: noluisse tamen Apostolum hac voce uti ad compescendam humanam superbiam; ac propterea concludit, vitam æternam fuisse appellatam *gratiam*; „ non ideo quia meritis non datur, sed „ quia data sunt & ipsa merita, quibus datur ”.

19. Obj. secundo. Christus Dominus Lucæ XVII. 9., & seq. de servo, qui operam suam præstitit, ut debebat, inquit: *Numquid (Dominus) „ gratiam habet servo illi, quia fecit, quæ ei imperaverat? Non puto. Sic & vos, cum feceritis „ omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: „ Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, „ fecimus ”*: quibus verbis perspicue significatur, nullum in nobis meritum esse, etiamsi totam legem adimpleamus; quod Iululentius Theophilactus declarat, inquit: „ Servus, si non operatur, dignus est multis plagis; cum autem operatus fuerit, contentus sit, quod plagas effugerit ”.

20. Resp., Christi verba eo spectare, ut omnes a nobis superbiæ, & arrogantæ radicem evellant; non autem ut a nostris bonis operibus rationem meriti demant. Hinc non dicit Christus, nos, cum fecerimus omnia, quæ præcepta sunt nobis, servos inutiles esse; nam potius contra dicit Joan. XV. 14.: *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis; sed tantum vult, ut nos ipsos reputemus tanquam servos inutiles: dicite, servi inutiles sumus*. Quod quidem duabus de causis vere dicendum est, primo, quia ex

nostris operibus bonis nihil utilitatis in Deum redundat; *secundo*, quia operam nostram, si in seipsis spectentur, Dei promissione seposita, nullam plane merentur retributionem, cum infinitis titulis Deo sint debita, & non nisi eo adjuvante, & dominante perficiantur. Et hac etiam de causa recte dicere potuit Theophilactus, contentos nos esse debere, quod plagas operando effugerimus, quia nempe, seclusa Dei promissione, nulla nostris operibus merces deberetur. Hinc damnata fuit a Roman. Pontificibus Pio V., & Gregorio XIII. illa propositio Bajana num. secundo: „Sicut opus magnum est sua natura mortis æternæ meritorium, sic bonum opus ex sua natura est vitæ æternæ meritorium”.

21. Ob. *tertio*. Ut justi mererentur vitam æternam, deberet esse inter ipsam, eorumque opera proportio; hanc autem proportionem non esse constat *primo* ex Apostolo dicente Roman. VIII. 18.: „Non sunt conliguræ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.” *Secundo*, quia ut commune fere habet Theologorum probopium, *Deus remunerat ultra conligum*, quod etiam significari videtur iis Christi verbis Matth. XXV. 21.: „Quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; & Lucæ VI. 38. Mensuram bonam, & confertam, & cogitatum, & superfluentem dabo in sinum vestrum”.

22. Resp. non esse quidem inter bona justorum opera, & vitam æternam proportionem æqualitatis, quam exigit iustitia commutativa; esse tamen proportionem aliquam ex divina ordinatione derivatam, quæ satis est ad constituendam iustitiam distributivam. Cum enim Deus bonis nostris operibus præmiu[m] promittere dignatus sit, etiam debitor factus est sibi ipsi, ut ea remuneret. Unde S. Aug. Serm. CLVIII. alias 16. de verbis Apostoli c. 2.: „Illo ergo modo, inquit, possumus exigere Dominum nostrum, ut dicamus: redde quod promisisti, quia fecimus quod jussisti, & hoc tu fecisti, quia laborantes iuvisti”.

23. Quæ autem allata sunt tum ex sacris paginis, tum ex theologico effato, tantum probant, non esse inter opera nostra, & præmiu[m] proportionem æqualitatis, quod libenter fatemur dicente Apostolo 2. ad Cor. IV. 17. „Quod in præsentibus est momentaneum, & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternam gloriæ pondus operatur in nobis”.

24. Ulterius quamvis opera nostra bona considerata secundum se, proportionem ad gloriam æternam non habeant, illam tamen habent, si considerentur, prout a gratia sanctificante procedunt. Hanc enim Christus Dominus Jo. IV. 14. comparat fonti aquæ salientis in vitam æternam, quo fit, ut opera nostra bona virtute gratiæ sanctificantis quamdam proportionem ad æternam beatitudinem aquirant; ut enim S. Thomas observat I. P. quæst. 62. art. 5.: „gratia gratum faciens

comparatur ad beatitudinem, sicut ratio seminalis in natura ad effectum naturalem: unde 1. Jo. III. 9. gratia semen Dei nominatur”.

25. Obj. *quarto*. Nihil in sacris litteris frequentius, quam omnia hominum opera esse mala. Ecclesiastes VII. 21. *Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet*. Ps. XIII. *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum*; unde David Dominum rogabat Ps. CXLIH. *Non intres in iudicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*; at vero qui in omnibus ita male operatur, ut nihil facere possit, quod sit undequaque bonum, haud mereri potest; ergo &c.

26. Resp., hæc & id genus similia Scripturæ loca esse intelligenda *figurate* de maxima hominum parte, non autem *absolute* de omnibus; alias Scriptura sibi minime constaret; non de Noe ex. grat. scriptum est Gen. VI. 9. *Noe vir justus atque perfectus fuit*; Job vocatur *vir simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo* Job II. 5., de Zacharia autem, & Elisabeth Lucæ I. 6. dicitur: *Erant iusti arbo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela*; & a multis aliis idem dici potest; nam Apostolos Eph. I. 4. nos electos esse dicit, *ut essemus sancti, & immaculati in conspectu ejus in charitate*.

27. Quod autem dicitur: *Non intres* &c. cui simile est etiam illud Ps. CXXIX. 5. *Si iniquitates observaveris Domine, Domine quis sustinebit?* explicatur de peccatis venialibus, a quibus citra specialissimum privilegium nemo immunis est. *Ut quantum*, inquit S. Augustinus Lib. II. de peccat. meritis, & remissione c. 19., *pertinet ad integerrimam regulam veritatis ejus, non justificetur in conspectu ejus omnis vivens*.

28. Obj. *quinto* plura veterum Patrum testimonia. S. Irenæus Lib. IV. c. 36. al. 70. n. 6. *Deus*, inquit, gratuito quidem donat, in quos oportet; secundum autem meritum dignissime distribuit adversus ingratos, & non sentientes benignitatem ejus iustissimus retributor. S. Hieronymus ad c. XLVI. Ezech. Perspicuam est, inquit, omnem hominem, & universam creaturam, quamvis ad perfectionem venerit, tamen indigere misericordia Dei; & plenam perfectionem ex gratia, & non ex merito possidere. Augustinus ad illa verba Ps. CXXXIX. *Justi confitebuntur nomini tuo: Tuo nomini, inquit, confitebuntur: meritis suis nihil tribuent, non tribuent totum, nisi misericordiam tuam. Et Serm. XI. de verbis Apostoli Deum alloquens. Nihil invenis, inquit, unde salves, & nullum invenis, unde damnes. S. Gregorius Lib. V. Moralium cap. 2. explicans ea verba Job: *Non justificabitur homo compositas Deo, inquit: quia omne virtutis nostræ meritum esse vitium conspiciit, si ab interno arbitro districte judicetur, recte subjungit: si voluerit contendere cum eo,**

„ non poterit respondere ei unum pro mille. *De-*
mum S. Bern. Serm. I. De Annunt. Neque e-
nim, inquit, talia sunt hominum merita, ut
propterea vita æterna debeatur ex jure, aut Deus
injuriarum aliquam faceret, nisi eam donaret”.

29. Confirm. Sententia est plurimorum Patrum,
 posse omnino Deum, si vellet, etiam hominem
 justum damnare. Nam S. Augustinus in Ps. LXX.
 Serm. I. n. 1. inquit: *Quis ei diceret, quid fec-*
isti, si damnaret justum? Quanta ergo mise-
ricordia est, ut justificet injustum? S. Jo. Chry-
 sostomus Lib. II. *de compunct. cordis* n. 6. „ Si
 „ te, *inquit, agentem, quod tibi præceptum est,*
 „ concti jubeat Dominus tuus in gehennam, a-
 „ liqua tibi erit contradicenti potestas”?

30. Resp. ad 1., S. Irenæum loqui de gratuita
 vocatione ad gratiam, & de justa eorum punitione,
 qui gratiæ rebelles obistunt; unde ibidem
 paullo antea dixerat: „ Indignos quidem convo-
 „ catus, propter immensam benignitatem; eos ve-
 „ ro qui convocati sunt, insipientes, si conveniens
 „ habeant indumentum, & congruens nuptiis filii
 „ sui &c.”

31. SS. Hieronymus, & Augustinus excludunt
 merita hominum, qualia comminiscabantur super-
 bi Pelagiani ex naturæ viribus promanantia. Hæc
 procul facessant, illaque solum maneat, quæ ex
 Dei gratia sobolescent. Ceterum S. Hieronymus
 Lib. II. *cont. Jovinianum. Nostri, inquit, labor-*
is est, pro diversitate virtutum diversa nobis præ-
mia præparare. De S. Augustini sententia vide
 sup. n. 16.

32. S. autem Gregorius Papa loquitur de nostris
 bonis operibus, si tantummodo considerentur, prout
 a nobis sunt, seu prout aliquis ea sibi arroganter
 tribuit, quo certe pacto omne virtutis nostræ me-
 ritum vitium fit. Hanc esse S. Gregorii mentem
 ex contextu satis claret; ita enim pergit de Job
 loquens: „ Recte subjungit: *Si voluerit contende-*
 „ *re cum eo, non poterit respondere ei unum*
 „ *pro mille...* Cum Deo autem contendere est,
 „ non ei tribuere, sed sibi gloriam suæ virtutis
 „ arrogare”.

33. Demum S. Bernardus nihil aliud docet, nisi
 merita nostra non eam habere dignitatem, ut eis,
 seclusa Dei promissione, vita æterna debeatur.
 Divina autem promissione supposita, verum me-
 ritum S. Bernardus agnoscit, ut cum dicit Serm.
 LXXXI. *in Cantica: Omne, quod feceris, bo-*
num, malumve, quod quidem non facere libe-
rum fuerit, merito ad meritum reputatur.

34. Ad Confirm. resp., S. Augustini locum vi-
 tium esse, & juxta MS. Corbejense optimæ no-
 træ legi debere: *Quis enim ei diceret, quid feci-*
sti. si damnaret injustum? quæ verba desumpta
 videntur ex Sap. XII. 12. „ Quis enim dicit tibi;
 „ Quid fecisti? ... aut quis in conspectu tuo ve-
 „ niet vindex iniquorum hominum? *Et concor-*
 „ *dant cum iis, quæ iterum sublit S. Doctor*
 „ *eodem in loco n. 15. Quid ergo tu, si massam*

„ istam iniquitatis damnes, quisquam tibi dicit,
 „ injuste fecisti? esses plane sic justus, & omnibus
 „ esset ista laus tua: sed quia liberasti & ipsum
 „ peccatorem, justificando impium, adjiciam su-
 „ per omnem laudem tuam. *Hæc etiam conso-*
 „ *nant cum aliis S. Augustini locis, in quibus di-*
 „ *cit: Deus potest aliquos sine bonis meritis libe-*
 „ *rare, quia bonus est; non potest quemquam si-*
 „ *ne malis meritis damnare, quia justus est, Lib.*
 „ *III. cont. Julian. c. 18.*”.

35. S. Jo. Chrysost. etiam verba vitiose ex græ-
 co in latinum conversa sunt; ita enim habent: „ Si
 „ post peractam rem in gehennam conjiciendum
 „ esses, an detrectandum esset? nonne tunc etiam
 „ magna cum alacritate manum bonis operibus ad-
 „ movere par esset? Rem Deo acceptam facis, &
 „ aliam mercedem requiris? Vere ignoras, quan-
 „ tum boni sit placere Deo &c.” Quorum verbo-
 rum hic unicus scopus est, ut ostendatur, Deo ser-
 viendum a nobis fore, etiamsi nulla esset spes præ-
 mii imo etiamsi in gehennam essemus conjiciendi.

36. Obj. sexto. S. Th. 1. 2. q. 114. art. 1. non aliud
 admittere videtur meritum, nisi secundum quid, ait
 enim: „ In his, in quibus est simpliciter justum, est
 „ etiam simpliciter ratio meriti, & mercedis. In quibus
 „ autem est secundum quid justum, & non simp-
 „ pliciter, in his etiam non simpliciter est ratio me-
 „ riti, sed secundum quid, in quantum salvatur
 „ ibi justitiæ ratio; sic enim & filius meretur a
 „ liquid a patre, & servus a domino. Manife-
 „ stum est autem, quod inter Deum, & hominem
 „ est maxima inæqualitas (in infinitum enim di-
 „ stant), & totum, quod est hominis bonum, est
 „ a Deo; unde non potest hominis ad Deum esse
 „ justitia secundum absolutam æqualitatem, sed
 „ secundum proportionem quandam, in quantum
 „ scilicet uterque operatur secundum modum suum.
 „ Modus autem, & mensura humanæ virtutis ho-
 „ minis est a Deo; & ideo meritum hominis a-
 „ pud Deum esse non potest, nisi secundum præ-
 „ suppositionem divinæ ordinationis; ita scilicet,
 „ ut id homo consequatur a Deo per suam ope-
 „ rationem, quasi mercedem, ad quod Deus ei
 „ virtutem operandi deputavit”.

37. Resp., hanc doctrinam intelligendam esse de
 operibus bonis, in quantum sunt ex sola gratia ac-
 tuali movente cor hominis ad bonum. Sic enim
 certum est, hominem non mereri, nisi *secundum*
quid, seu, ut Theologi loquuntur, *de congruo*;
 non autem de operibus bonis factis in gratia sanc-
 tificante; nam S. Doctor ibid. art. 5. quærens,
an homo in gratia constitutus possit mereri vi-
tam æternam de conligno? ha suam mentem
 explicat: „ Opus meritum hominis dupliciter
 „ considerari potest: uno modo secundum quod
 „ procedit ex libero arbitrio: alio modo secundum
 „ quod procedit ex gratia Spiritus Sancti. Si con-
 „ sideretur secundum substantiam operis, & se-
 „ cundum quod procedit ex libero arbitrio, sic
 „ non potest ibi esse condignitas, propter maxi-
 „ mam

„mam inequalitatem... Si autem loquamur de o-
 „pere meritorio, secundum quod procedit ex gra-
 „tia Spiritus S. (*scilicet habituali, & sanctifi-*
 „*cante*), sic est meritorium vitæ æternæ ex con-
 „digno. Sic enim valor meriti attenditur secun-
 „dum virtutem Spiritus S. moventis nos in vitam
 „æternam, secundum illud Jo. IV. Fiet in eo fons
 „aquæ salientis in vitam æternam. Attenditur et-
 „iam pretium operis secundum dignitatem gra-
 „tiæ, per quam homo consors factus divinæ na-
 „turæ adoptatur in filium Dei, cui debetur hæ-
 „reditas ex ipso jure adoptionis, secundum illud
 „Rom. VIII. Si filii, & hæredes”.

38. Obj. septimo. Ad verum meritum requiritur plena, & integra legis observatio; atqui hæc impossibilis est, dicente Jacobo III. 2. *In multis offendimus omnes*: ergo etiam impossibile est verum meritum.

39. Resp. S. Jacobum loqui de peccatis venialibus, quæ plena, & integram legis observationem non tollunt.

40. Simile est etiam illud, quod objiciunt de præcepto dilectionis Dei, quod accurate observari posse, negant. Falluntur autem; ad hoc enim præceptum observandum tria requiruntur: *primo*, ut Deum rebus omnibus præferamus: *secundo*, ut nihil nisi in ordine ad Deum diligamus: *tertio*, ut ad majorem semper in Dei amore perfectionem conemur; quæ tria cum Deo atque præstare possumus.

41. Obj. ult. Christus pro nobis omnibus infinite promeruit: ergo ipsi injuria irrogatur; dum præter ipsius merita etiam nostra statuuntur.

42. Resp., Christum infinitis suis meritis nobis obtulisse gratiam sanctificantem, quæ est omnis nostri meriti origo: nulla autem ipsi injuria sit, immo potius ejus gloriæ aliquid accrescit, dum virtute ejus passionis nobis etiam vis promerendi conceditur. Unde ipse Christus Jo. XV. 5. dicebat: *Ego sum vitis, vos palmites; qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum*. Ut quemadmodum tota vis fructificandi in palmitate est a vite, cui manet conjunctus, ita etiam &c.

43. Corollarium. Quamquam contra Novatores cum Synodo Trid. hoc unum demonstrare voluimus, justos vere promereri, facile tamen etiam fuisset ostendere, justorum meritum esse *de condigno*, quod Apostolus Paulus satis clare expressisse videtur 11. Thess. I. 5. dicens: *Ut digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini*. Hæc autem condignitas non desumitur ex operibus solum, quæ præmio infinite sunt inferiora; sed ex gratia habituali, ex qua tanquam ex principio oriuntur. Vid. S. Thomas cit. n. 57. (a).

CAPUT III.

De conditionibus ad meritum requisitis.

44. Protestantes, quibuscum hactenus disputavimus, eas conditiones exigunt ad meritum, quibus positis, nulla amplius opera nostra meritoria esse possunt. Volunt enim *primo*, ut opera sint indequaque bona, & ita suis omnibus numeris absoluta, ut ne minimo quidem nævo coinquinentur; *secundo*, ut nullo titulo sint Deo debita: *tertio*, ut nostra sint, non aliena; *quarto* demum, ut proportionem æqualitatis habeant cum mercede. Hinc inferunt, opera nostra bona meritoria vere esse non posse; *primo*, quia vix, ac ne vix quidem fieri potest, ut non sint aliqua imperfectionis veluti scoria polluta; *secundo*, quia pluribus titulis Deo debentur; *tertio*, quia non ex nostris viribus, sed ex gratia procedunt. *Demum*, quia nullam habent cum æterna vita proportionem. Ita Forbesius *De justif.* Lib. V. Cap. 5. Vossius *Disput.* IV. *Leitensi* &c.

44. Catholici has conditiones communi calculo rejiciunt; quamquam in veris conditionibus statuendis inter se non omnino conveniant. Præcipuæ tamen hæc sunt: *primo*, ut opus ex gratia sanctificante procedat, quæ est fundamentum, & radix totius meriti; unde Apostolus agebat 1. Corinth. XIII. *Si linguis hominum loquar, & Angelorum... si habuero prophetiam... omnem scientiam... & omnem fidem... charitatem autem non habuero, nihil sum &c.* Contraria autem sententia fuit a summis Pontificibus Pio V., & Gregorio XIII. merito damnata (Vid. propos. Baji 12. 13. 14. & 17.).

46. Altera conditio ad meritum requisita, est operis rectitudo; ut enim dicitur ad Gal. VI. 8. *Quæ seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.*

47. Tertia est, ut opus sit liberum, nedum immunitate a coactione, sed etiam a simplici necessitate: quare proscripita fuit ab Innocentio X. tertia propositio Jansenii: *Ad merendum, vel demerendum in statu nature lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.*

48. Quarta conditio ad meritum necessaria est status viatoris; nam Ecclesiastes IX. 10. dicitur: *Quocumque facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientiæ erunt apud inferos, quo tu properas.*

(a) Sunt, qui hanc vocem *de condigno* allegandam esse cuperent, ne offendantur hæretici; præcipue quia in sacris litteris non invenitur. Sed vanus est iste timor; cum enim in Scriptura sacra, & in sanct. Pa-

trum traditione hujus vocis significatio apertissime continetur, non sunt deserendi Scholastici, qui eam usurparunt, ut Hæreticis gratificentur.

49. Quinta conditio est promissio divina; ut enim inquit Sanct. Augustinus Serm. XVI. *De verbis Apostoli: Deus debitor factus est, non aliquid a nobis accipiendo, sed quod placuerit, promittendo.* Et Sanctus Thomas ejus vestigiis inhærens 1. 2. qu. 114. art. 1. ad 5. *Actio nostra, inquit, non habet rationem meriti, nisi ex præsuppositione divinæ ordinationis.*

50. Postremo bene multi post Sanct. Thomam contendunt, ad veram rationem meriti requiri, ut actus ex charitatis, aut actualis, aut saltem virtualis imperio, & influxu procedat, dicente Jacobo 1. 12. *Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.* Id ipsum hac ratione probat Sanct. Thomas 1. 2. qu. 114. art. 4. : „ Vita æterna in Dei fruitione consistit: motus autem humanæ mentis ad fructum divini boni est proprius actus charitatis, per quem omnes actus aliarum virtutum ordiuntur in hunc finem, secundum quod aliæ virtutes imperantur a charitate: & ideo meritum vitæ æternæ primo pertinet ad charitatem: ad alias autem virtutes secundario, secundum quod earum actus a charitate imperantur. Similiter etiam manifestum est, quod id, quod ex amore facimus, maxime voluntarie facimus. Unde etiam secundum quod ad rationem meriti requiritur, quod sit voluntarium, principaliter meritum charitati attribuitur”. De his postremis duabus conditionibus vid. Contensonius. in *Theol. mentis, & cordis* Lib. VIII. Dissert. IV. cap. 2. spec. 2.

CAPUT ULTIMUM.

De objecto meriti.

51. Primo fide certum est, neminem posse primam vocationis gratiam, sive ad fidem, sive ad justificationem mereri, unde Concilium Tridentinum Sess. VI. c. 5. declaravit: „ Justificationis exordium in adultis a Deo per Christum Jesum, præveniente gratia, sumendum esse, hoc est ab ejus vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur &c.”.

52. Ulterius nullus dubitat, peccatorem per actus pœnitentiæ, quibus se convertit ad Deum, non posse de condigno justificationis gratiam promereri; sumus enim, ut inquit Apostolus Rom. III. 24., *justificati gratis per gratiam ipsius*; quæ verba Synodus Trident. expendens (Sess. VI. cap. 8.), eo sensu explicat, *ut gratis justificari ideo dicamur, quia nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promerentur.* Unde illud Theologorum effatum: *Principium meriti non cadit sub merito.* Disputant tamen Theologi inter se, an saltem de congruo possit quis justificationem promereri, quæ controversia, ut puto, facile tolli

potest, sublata æquivocatione, quæ huic voci de congruo aliquando subest.

53. Tertio certum etiam videtur, non posse justum ex condigno mereri perseverantiam, ut Sanct. Thomas ostendit 1. 2. qu. 114. art. 9., inquit: „ Omne, quod quis meretur, a Deo consequitur, nisi impediatur per peccatum: sed multi habent opera meritoria, qui non consequuntur perseverantiam; nec potest dici, quod hoc fiat propter impedimentum peccati, quia hoc ipsum quod est peccare, opponitur perseverantiæ, ita quod si aliquis perseverantiam mereretur, Deus non permitteret eum cadere in peccatum: non igitur perseverantia cadit sub merito”. Hinc etiam Apostolus dicit ad Philip. II. 15. *Deus est, qui operatur in nobis velle, & perficere pro bona voluntate, scilicet sua, ut explicat Angelicus, ut quemadmodum boni initium, ita & consummatio non a nostris meritis, sed unice ex Dei gratia repeti debeat.*

54. Nullibi etiam invenitur, Deum promissis justis perseverantiam, quæ tamen promissio in conditionibus meriti numeratur. Sylvius satis probabiliter opinatur (Comment. in hunc art. S. Thomæ), posse justum saltem de congruo perseverantiam promereri, secundum illud Sanct. Augustini *De dono perseverant. cap. 6. Hoc Dei donum suppliciter emereri potest, amitti contumaciter non potest.* Id demum eruitur ex precibus Ecclesiæ, quibus perseverantia a Deo postulatur, & potissimum ex iis verbis orationis Dominicæ: *Et ne nos inducas in tentationem, quibus nihil aliud, quam perseverantiam posci Sanct. Augustinus ibidem observat. Quamobrem & eam a Deo sperare possumus; secundum illud Apostoli Philip. I. 6. Confidens hoc ipsum, quia, qui cepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu.*

55. Quarto. „ Nemo potest merito condigni alteri mereri primam gratiam, nisi solus Christus... in quantum est caput Ecclesiæ, & auctor salutis humanæ... Sed merito congrui potest alteri mereri primam gratiam. Quia enim homo in gratia constitutus implet Dei voluntatem, congruum est secundum amicitie proportionem, ut Deus impleat hominis voluntatem in salvatione alterius, licet quandoque possit habere impedimentum ex parte illius, cujus aliquis Sanctus justificationem desiderat”. Ita Sanct. Thomas, art. 6. Hinc Sanct. Jacobus fideles hortabatur c. V. 16. *Orate pro invicem, ut salvemini. Multum enim valet deprecatio justis assidua.* Hujus rei exemplum esse possunt Sancti Paulus, & Augustinus, quorum prior S. Stephani precibus, alter S. Monacæ lacrymis conversus putatur.

56. Quinto. Sanctus Thomas artic. 7. ostendit, neminem posse sibi mereri reparationem post lapsum futurum, neque merito condigni, neque merito congrui; non merito condigni: „ Quia ratio hujus meriti dependet ex motione divinæ gratiæ quæ quidem motio interruptitur per sequens

„ peccatum; unde omnia beneficia, qua postmo-
 „ dum aliquis a Deo consequitur, quibus reparatur,
 „ non cadunt sub merito, tanquam motione
 „ prioris gratiæ usque ad hæc non se extendente.
 „ Meritum etiam congrui, quo quis alteri primam
 „ gratiam meretur, impeditur, ne consequatur ef-
 „ fectum, propter impedimentum peccati in eo,
 „ cui quis meretur. Multo igitur magis impeditur
 „ talis meriti efficacia per impedimentum, quod
 „ est & in eo, qui meretur, & in eo, cui mere-
 „ tur. Hic enim utrumque in unam personam con-
 „ currit, & ideo &c.”. Id tamen petere debent
 „ justis, ad instar Davidis in Psalm. LXX.: *Cum de-*
 „ *fecerit virtus mea, ne derelinquas me; quia quam-*
 „ *vis id mereri non possint, impetrare possunt.*

57. Denum Angelicus art. ult. probat, bona tempo-
 „ ralialia: „ si considerentur, prout sunt utilia ad
 „ opera virtutum, quibus perducimur in vitam æ-
 „ ternam, secundum hoc directe, & simpliciter ca-
 „ dere sub merito ... Tantum enim dat Deus viris
 „ justis de bonis temporalibus, & etiam de malis,
 „ quantum eis expedit ad perveniendum ad vitam
 „ æternam ... unde dicitur in Ps. XXXIII. *Timen-*
 „ *tes autem Dominum non minuentur omni bono;*

„ & alibi (Ps. XXXVI.): *Non vidi justum dere-*
 „ *lictum &c.* Si autem considerentur hujusmodi
 „ temporalia bona secundum se, sic non sunt sim-
 „ pliciter bona hominis, sed secundum quid: & ita
 „ non simpliciter cadunt sub merito, sed secundum
 „ quid: inquantum scilicet homines moventur a
 „ Deo ad aliqua temporaliter agenda, in quibus
 „ suum propositum consequuntur, Deo favente, ut
 „ sicut vita æterna est simpliciter præmium ope-
 „ rum justitiæ, per relationem ad motionem di-
 „ vinam: ita temporalia bona in se considerata
 „ habeant rationem mercedis, habito respectu ad
 „ motionem divinam, qua voluntates hominum mo-
 „ ventur ad hæc prosequenda: licet interdum in
 „ his non habeant homines rectam intentionem”.

Et de merito hactenus; hoc solum addentes dan-
 „ dam esse potissimum operam, ut cælestem gloriam
 „ mereamur; de ceteris non admodum sollicitos nos
 „ esse oportere; vel enim inutilia sunt, & a nobis
 „ debent negligi, vel utilia, & hæc nobis procul du-
 „ bio adjicientur Dei liberalitate. *Quærite primum*
 „ *regnum Dei, & justitiam ejus, inquit Christus*
 „ *Math. VI. 33., & hæc omnia adjicientur vobis.*
 „ Fiat.

F R A T R I S
PETRI MARLÆ GAZZANIGA.

ORD. PRÆD.

PRÆLECTIONES THEOLOGICÆ

HABITÆ

IN VINDOBONENSI UNIVERSITATE

NUNC VERO METHODO DISPOSITÆ

EMENDATÆ ET AUCTÆ

ACCEDIT TRACTATUS DE SACRAMENTIS EJUSDEM AUCTORIS

TOMUS SEPTIMUS

DE ACTIBUS HUMANIS ET DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

BASSANI 1851.

SUIS TYPIS REMONDINI

EDIDIT

I N D E X

CAPITUM ET PROPOSITIONUM

Q U Æ

IN HOC VOLUMINE VII. CONTINENTUR

Tract. <i>De actibus humanis</i>	Pag. 1	Propositio. Nullus esse potest actus hominis deli-	ibid.
Dissertat. I. De voluntario, & involuntario.	ibid.	beratus omnino indifferens in individuo.	ibid.
Caput I. De violentia.	2	Dissertatio III. De conscientia.	49
Caput II. An metus causet involuntarium?	3	Caput I. De conscientia recta, & erronea.	50
Propositio Quæ ex metu fiunt simpliciter, & absolute voluntaria sunt, involuntaria autem secundum quid, & conditiona.	4	Quæres primo. Quale, & quantum sit peccatum agere contra conscientiam errantem?	ibid.
Quæres, an juramentum metuxortum obliget?	5	Quæres secundo. Quid agendum Confessario, cum pœnitentes offendit erronea conscientia laborantes?	51
Caput III. De concupiscentia.	6	Caput II. De Conscientia certa, & dubia, scrupulosa, & laxa.	ibid.
Quæres, an sit peccatum inuale consensus in delectationem venereum?	7	Quæres. Quid ergo agendum, ubi conscientia est dubia?	52
Caput IV. An ignorantia cavet involuntarium?	ibid.	Caput III. De conscientia probabili.	53
Propositio I. Ignorantia eorum, quæ quis scire tenetur, speciale quoddam peccatum est, quando aliquo modo est voluntari, & vincibilis.	8	§. I. Quid sit conscientia probabilis, quid probabilior, quid tuta & tutior?	ibid.
Propositio II. Ignorantia vere vincibilis etiam juris naturalis, a peccato omni excusatur.	10	§. II. De ortu, ac progressu probabilismi.	54
Quæres, an detur ignorantia invincibilis juris naturalis?	15	§. III. De probabilismi decremento.	55
Appendix. In qua exploditur nœulpata veri Dei ignorantia.	17	§. IV. Refellitur probabilismus.	59
Caput V. De voluntario libere.	21	Propositio. Cum duæ sunt propositiones contrarie æque probabiles in materia morum, tenemur tutiorem sequi; multoque magis cum opinio tutior est etiam probabilior.	ibid.
Propositio. In statu naturæ ipsæ homo pollet vera libertate indifferentiæ.	23	§. V. Refellitur tutiorismus, & rigorismus.	75
Quæres primo, an potentia eccandi ad libertatem pertineat?	33	Propositio. Licitum est sequi opinionem minus tutam, dummodo sit vera, & multis gradibus probabilior, quam opposita tutior.	ibid.
Quæres secundo, an indifferentiæ suspensionis sit de essentiæ libertatis?	ibid.	Dissertatio IV. De ultimo fine hominis.	79
Quæres tertio, in quo sita sit libertatis radix.	34	Caput I. De Beatitudine hominis objectiva.	ibid.
Quæres quarto, an posita indifferentiæ iudicii possit voluntas libertatemmittere?	ibid.	Propositio. Nullum bonum creatum, sed solus Deus esse potest vera hominis beatitudo objectiva.	ibid.
Dissertatio II. De Moralitate actuum humanorum.	37	Caput II. De Beatitudine formali.	80
Caput I. De principii moralitatis.	ibid.	Propositio. Beatitudo formalis essentialiter consistit in visione, seu contemplatione Dei, adeoque ad intellectum pertinet.	ibid.
Quæres, an possit idem actus esse simul bonus, & malus respectu diverſorum?	39	Caput III. De Corporum resurrectione.	81
Caput II. De Multitudine actuum humanorum.	40	Propositio I. Futura est aliquando generalis resurrectio humanæ carnis.	83
Propositio. Ut actus sit cubabilis, non requiritur semper advertentiæ actualis, seu cogitatio moralitæ actionis, sed sufficit virtualis, quando nempe homo advertere se debet, & poterat.	41	Propositio II. Homines in resurrectione propria corpora resument, non nova, vel aliena.	87
Caput III. An Actus externus bonitatem, seu moralitatem actus interioris augeat?	44	Caput IV. Resolvuntur quæstionculæ circa carnis resurrectionis dogma.	93
Caput IV. De actu indifferentiæ.	45	Quæres 1. An omnes omnino homines morituri sint,	

	<i>sint, ut proinde omnes resurgere debeant?</i>	ibid.	<i>exterius simulato extricere ad veram, & Christianam occultandam.</i>	147
Quæres 2.	Quid dicendum sit de eorum sententia, qui aliquod corpusculum subtile, æthereum, & incorruptibile animæ inseparabiliter unitum esse dicunt, quod erit veluti germen illius corporis, quo anima in resurrectione cœstietur?	94	Quæres An liceat tempore persecutionis fugam arripere?	150
Quæres 3.	An omnia hominum membra resurrectura sint?	97	Appendix I. De ritibus Sinensibus.	ibid.
Quæres 4.	In qua ætate resurgent homines?	98	Appendix Altera. De ritibus Malabaricis.	153
Quæres 5.	Quonam tempore futura sit hominum resurrectio?	99	Dissertatio II. De Spe.	156
Caput V.	De dotibus corporis gloriosi.	100	Caput I. Quid sit Spes, quid ejus objectum, characteres, & fundamentum, ac quæ ejus partitiones.	ibid.
	Impassibilitas.	ibid.	Caput II. Ostenditur, atus spei bonos esse, & commendandos.	158
	Subtilitas.	101	Propositio. Actus spei Christianæ plane boni sunt, & commendandi cæmin omnibus fidelibus, tum etiam in justis quantumvis perfecta charitate instructis.	160
	Agilitas.	ibid.	Quæres. An licitum sit Deo sperare, non solum vitam æternam, sed etiam alia bona, sive spiritualia, sive etiam temporalia a Deo distincta?	165
	Claritas.	102	Caput III. Ostenditur, sem etiam sine charitate perfecta, seu justificante haberi posse.	166
De aureolis Beatorum.		ibid.	Caput IV. Nonnullæ quæstiones de spe breviter perstringuntur.	167
Appendix I.	De pœnarum inferni æternitate.	103	Quæres primo, quænam sit spei certitudo?	ibid.
Propositio I.	Omniùm damnatorum pœnas futuras æternas ex sacris Vet. Testamenti eloquiis demonstratur.	104	Quæres secundo, an in leatis, vel damnatis spes maneat?	168
Propositio II.	Æternitas pœnarum infernalium probatur ex constanti traditione Ecclesiæ.	108	Quæres tertio, an actus spei præcipiatur omnibus adultis, sitque necessarius.	169
Propositio III.	Infernalis supplicii æternitas cum recta ratione non pugnat.	113	Quæres quarto, quomodo actus spei eliciendi præceptum specialiter obliget?	ibid.
Quæres.	an æternarum pœnarum in inferno sit aliqua mitigatio, vel remissio?	117	Dissertatio III. De Charitate virtute theologica.	ibid.
Appendix Altera.	De Purgatorio.	119	Caput I. Explicatur Charitatis notio, objectum, & divisio.	ibid.
Propositio I.	Existere Purgatorium, seu locum aliquem, quo in altera vita animæ justorum non plene in hac vita purgata detinentur, usque ad integram divinæ justitiæ satisfactionem, probatur ex veteri Testamento.	120	Caput II. Demonstratur, esse peculiare aliquod præceptum charitatis ab aliis distinctum &c.	172
Propositio II.	Probat, existere Purgatorium ex novo Testamento.	123	Caput III. Resolvuntur breviter nonnullæ quæstiones de Charitate.	176
Propositio III.	Antiquissima, & perpetua Ecclesiæ traditioe invicte demonstratur dogma Purgatorii, & usus offerendi pro animabus ibi detentis sacrificia, elemosynas, & orationes.	125	Quæres primo, quibusnam temporibus actus charitatis exercendus sit.	ibid.
Quæres 1.	Quænam sit, quam gravis, & quam diuturna purgatorii pœna?	131	Quæres secundo, cujus generis sit amor, nobis a Deo. præceptus?	177
Quæres 2.	Utrum animæ in purgatorio certæ sint de sua salute?	ibid.	Quæres tertio, an recte vidatur charitas in incipientem, proficientem, & perfectam?	178
Brevis Tractatus	De Virtutibus Theologicis Fidei, Spe & Charitate.	ibid.	Quæres quarto, an sicut charitas augeri in justis potest, ita possit etiam diminui?	180
Dissertatio I.	De Fide.	132	Caput IV. De præcepto charitatis, quo adstringimur, omnia opera nostra deliberata in Deum referre.	181
Caput I.	Quid proprie sit Fides, & circa quid versetur.	130	Propositio I. Tenetur homo ex præcepto Charitatis, omnia opera sua in Deum referre, non quidem relatione semper actuali, sed saltem virtuali.	183
Caput II.	De necessitate Fidei ad salutem.	135	Propositio II. Præceptum relationis virtualis omnium operum in Deum non est distinctum a primo, & maximo mandato electionis super omnia.	184
Propositio I.	Fides explicita, & supernaturalis in Deum, ut auctorem gratiæ, ad salutem necessaria fuit in omni statu.	136	Quæres primo, quid dicendum sit de illa non parvorum, nec ignobilium Theologorum sententia, qui volunt, teneri homines, omnia & singula opera deliberata actu explicito, aut formali, aut virtuali in Deum referre &c.?	188
Propositio II.	In Lege nature, & in Lege Mosæica ante Christi adventum necessaria semper fuit necessitate mediæ ad salutem aliqua fides saltem implicita mysterii Incarnationis.	ibid.	Quæres secundo, an exposita hactenus doctrina de præcepto relationis virtualis omnium nostrorum operum in Deum conveniat cum pluribus damnatis ab Apostolica Sede Baji, Quesnelli, aliorumque propositionibus?	194
Appendix.	Qua ostenditur, commentitiam esse Trajani ab igne æterno liberationem S. Gregorii precibus.	142	Caput V. De præcepto Charitatis erga proximum.	197
Caput III.	Ostenditur, in Lege Evangelica esse necessariam ad salutem fidem explicitam Incarnationis D. N. J. C., & Trinitatis.	144		
Caput IV.	De externa Fidei professione.	146		
Propositio I.	Nunquam licitum est fidem exterius ejurare, tametsi ea in corde servetur.	ibid.		
Propositio II.	Nunquam fas est, falsam religionem			

TRACTATUS DE ACTIBUS HUMANIS

1. Nihil est tam necessarium illi Theologiæ parti, quæ mores respicit, quam tractatio de actibus humanis. Porro, ut docet S. Thom. 1. 2. q. 1. art. 1., actionum, quæ ab homine aguntur, illæ solæ proprie dicuntur humanæ, quæ sunt propriæ hominis, inquantum est homo. Differt autem homo ab aliis irrationabilibus creaturis in hoc, quod est suorum actuum dominus. Unde illæ solæ actiones vocantur propriæ humanæ, quorum homo est dominus. Est autem homo dominus suorum actuum per rationem, & voluntatem, unde & liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis, & rationis. Illæ ergo actiones propriæ humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt. Si quæ autem aliæ actiones homini convenient, possunt dici quidem hominis actiones, sed non propriæ humanæ, cum non sint hominis, inquantum est homo. Hujusmodi sunt actiones vitales, vel etiam quæ a pueris, & amentibus fiunt. Omissio inter actiones humanas numeratur, quia semper est cum aliquo actu conjuncta.

2. Actus humani alii sunt eliciti, alii sunt imperati. Primi sunt, qui a sola voluntate immediate procedunt, ut virtutis amor, & odium vitii. Actus imperati dicuntur illi, qui per alias potentias ex voluntatis imperio exercentur, ut loqui, ambulare, &c. De istis agemus in prima Dissert. in qua nempe disputabimus de voluntario, & involuntario. Dispartiri etiam solent actus humani in bonos, & malos, qui scilicet regulis boni conformes sunt, vel difformes; de quibus in altera Diss. tractabitur. Tertia autem Dissertatio erit de

conscientia, in qua celeberrimam controversiam de Probabilismo pro viribus accurate expendemus. Quibus omnibus quarta accedet Dissertatio de ultimo fine hominis, in qua etiam gravissimum nostræ fidei articulum de universæ carnis resurrectione diligenter, copioseque exponemus, & vindicabimus.

DISSERTATIO PRIMA.

De voluntario, & involuntario.

3. Voluntarium, quod Græci dicunt ἐξ ἑσῶς definiripotest ex S. Th. 1. 2. qu. 7. art. 1. quod procedit a principio intrinseco, cum aliqua notitia finis; unde patet, non esse voluntarium, primo omne illud, quod a principio extrinseco oritur; secundo omne illud, quod cognitionem auferit, vel perturbat (a).

4. Multiplex est voluntarii divisio. Primo aliud est voluntarium simplex, & purum, quod ex sola voluntatis inclinatione procedit; aliud mixtum, quod fit quidem ex voluntatis consensu, sed non sine aliqua repugnantia, ut confessio criminis vi tormentorum a reo extorta, projectio mercium tempestuoso mari ad vitandum naufragium &c. Hinc etiam aliud dicitur voluntarium perfectum, & est illud, quod omnine, seu absolute volumus; aliud imperfectum, quod volumus, non absolute, & simpliciter, sed secundum quid, seu quadam velleitate potius, quam voluntate; quod maxime in iis pœnitentibus attendendum est, qui in eadem peccata, quæ detestari se dicunt, sæpius relabuntur.

5.

(a) Scholastici inter se acriter disputant utrum omissio pura, ut vocant, seu negativa solum (quando scilicet sine ullo positivo voluntatis actu aliquid omititur) sit voluntaria. Immo prius aliquam controversiam excitant, an talis omissio pura possibilis sit; & in varias, ut fieri solet, sententias distrahantur. Nos omissis his tricis, inquit P. Concina Lib. I. de Jurgazzaniga Theol. Tom. VII.

re Nat. & Gen. Dissert. I. cap. 5. n. 7. absolute vincimus, nunquam voluntariam reperiri omissionem; quin aliquis actus voluntatis precedat, vel comitetur; id autem breviter vir clarissimus præstat, nec tanti momenti hanc quæstionem reputat, ut ea omnia, quæ in utramque partem adduci solent, expendantur.

5. Ulterius aliud est voluntarium *directe*, & *in se*, quod nempe immediate voluntas inperat, vel intendit: aliud *indirecte* tantum, & *in causa*, quod ex eo resultat, quod *directe*, & *in se* est volitum; ut qui vino se ingurgitare ad ebrietatem vult, vult etiam impotentiam, quæ inde consequitur ad studia, preces &c. Ut aliquid tamen sit voluntarium in causa, communiter tres requiruntur conditiones. *Prima*, ut agens potuerit, ac debuerit illius effectus consecutionem prævidere, cujus conditionis defectu ebrietatem Noë a culpa excusare possumus, ut ex SS. PP. Nat. Alexander ostendit Diss. III. *Hist. vet. test. Secunda*, ut in ejus potestate fuerit causam ponere, vel non ponere. *Tertia*, ut causam, ex qua sequitur effectus malus, teneatur auferre. Quamobrem non est justis indirecte voluntaria invidia, quam impij contra eos concipiunt, quia hujus invidiæ causam non teneatur auferre. Contra vero qui colloquia de rebus venereis sine necessitate habent, aut obscenas imagines aspiciunt, aut lubricas materias legunt, indirecte volunt etiam motus carnis, & tentationes inde sequentes.

6. Nonnunquam haud facile est determinare, quandonam aliquis teneatur causam illam auferre, ex qua sequitur effectus malus. Sed in re explodenda omnino est falsa illa nonnullorum regula: *Deum causa habet duos effectus, unum bonum, & alterum malum, licet eam ponere, intendendo effectum bonum, & permissive se habendo ad malum*. Explodenda, inquam est, illicque hæc duo principia, vel ipso naturali lumine nota, subroganda. Primo: *Bonum majus præferendum est minori*. Secundo: *Bona æterna multo majora sunt temporalibus; spiritualia corporalibus; publica privatis*. Ex his duobus principijs colligi potest, quandonam teneatur quis causam effectus mali auferre; & quandonam, si non auferat, censeatur indirecte etiam malum effectum velle. Sic ex. gr. dicimus, Parochum, qui mulierum confessiones ex officio suo excipiens carnis patitur tentationes, eas indirecte velle; contra, eum, qui ad conservanda bona temporalia furem lethaliter percuteret, licet nonnisi honorum conservationem intenderet, censeatur tamen furis mortem indirecte velle (a).

7. Est & alia partitio voluntarii, quæ accuratam, & longiorem exposceret explicationem, scilicet in voluntarium *expressum*, & *tacitum*. Quid primum sit, facile patet. De secundo autem est celebris illa regula juris: *Qui tacet, consentire videtur*; cui tamen alia contraria opponitur: *Qui tacet, non fatetur, sed nec utique negare videtur*. Ad has duas regulas conciliandas opus est eas circumstantias inspicere, in quibus silentium

pro approbatione sumi prudenter potest; neque enim semper approbantur, quæ Pastores Ecclesiastici, aut etiam Principes sæculares nonnunquam tolerare coguntur, ne majora oriantur mala. Metus autem, & aliæ causæ efficere possunt, ut aliquis taceat, nec tamen consentiat; quæ res ex mox dicendis majori in luce collocabitur.

8. Voluntario opponitur involuntarium, quod duplex est; aliud involuntarium *privative*; & in sola negatione actus voluntatis consistens; aliud involuntarium *positivum*, quando voluntas expresse renititur. Quadruplex a S. Th. 1. 2. qu. 6. art. 4. & seq. involuntarii causa affertur, nempe violentia, metus, concupiscentia, & ignorantia, de quibus omnibus dicendum est.

C A P U T I.

De Violentia.

9. Violentum, quod Græci dicunt *κατὰ βίαν*, definitur a S. Thoma 2. 2. q. 175. art. 1. *Cujus principium est extra, nihil conferente eo, quod vim patitur*; unde patet, ad violentiam duo requiri: *primo*, ut vis cogens ab externo principio oriatur; *secundo*, ut patiens externo principio cogenti pro viribus renitatur; si enim patiens non resistat, vim non patitur; & si ex parte solum resistat, ex parte autem se vinci patiatur, actus, non erit omnino violentus; nam, ut inquit S. Thomas 1. 2. q. 6. art. 5. ad 2., *Voluntarium potest aliquid dici dupliciter, uno modo secundum actionem, puta, cum aliquis vult aliquid agere: alio modo secundum passionem, scilicet cum aliquis vult pati ab alio*. Unde cum actio inferatur ab aliquo exteriori, manente in eo, qui patitur, voluntate patiendi, non est simpliciter violentum; quia licet ille qui patitur, non consentiat agendo, confert tamen volendo pati: unde non potest dici involuntarium.

10. Porro voluntati nulla inferri potest violentia, quantum ad actus internos, & immediate ab ipsa voluntate elicitos, ut sunt actus odii, amoris, imperii &c. quia actus isti immediate procedunt a principio intrinseco, nempe voluntate ipsa. Id adeo verum est, ut contradictionem plane involvat, voluntatem *proprie* cogi; vellet enim simul, & non vellet, unde mirari subiit, Christianum Thomassium Lib. I. c. 1. *de natura hominis moralis* communem hanc Theologorum doctrinam improbare potuisse. Hinc qui vi tormentorum in persecutionibus a fide defecerunt, non propterea a culpa excusati sunt; quia violentia proprie dicta in his locum non habuit. Est tamen aliqua violentia minus propria, quam voluntas pati potest, quan-

(a) De variis regulis cognoscendi voluntarium indirectum dignum est, qui legatur P. Vinc. Patuzzi in *Ethica Christ.* Tom. II. tract. 3. §. 5. Alia ce-

lebris divisio voluntarii in liberum, & necessarium copiose explicabitur inferius Cap. IV.

quando scilicet agit sine cognitione finis sed potius agitata imaginatione phantasie; ut contingit in infantibus, amentibus, phræneticis &c. tale quid etiam deprehenditur in motibus primo primis, a quibus voluntas sine ullo rationis iudicio abripitur.

11. Actus contra externi, qui per alias potentias exercentur, sunt obnoxii violentiæ, & tunc omnino sunt involuntarii, qui propterea nec vitio verti possunt, nec laudi. Quamobrem Patres Concilii Ancyran. an. 314. Can. 5. nos ab omni culpa immunes declararunt, qui ad idolothyta deglutienda, ad thus in ignem coram idolo projiciendam, & id genus alia externa vi adacti sunt (a); & Innocentio III. cap. *Majore* extra de Bapt. docet, enim, qui nunquam consentit, sed penitus contradicit, nec rem, nec characterem sacramenti suscipere (b).

12. In praxi tamen duo sunt advertenda. Primum est, ne qui dicitur violentiam passus, aliquid contulerit, saltem indirecte, vel omitendo quod facere tenebatur, & poterat, vel aliquam violentiæ causam præbendo. Alterum, ut resistat, quantum potest. Hinc motus venerei non censentur omnino violenti, & involuntarii in iis, qui iisdem non omnibus viribus resistunt. Quæ duo sunt præcipue Confessariis quam diligenter observanda (c). Contra vero cruciatus, & mors, quæ Sancti Martyres pro Jesu Christi fide confutenda invicte sustinerunt, quamvis essent a principio extrinseco, erant ipsis voluntaria, quia voluntarie ea tolerare maluerunt, quam a Christi fide deficere.

15. Ex hac doctrina de violentia perperam aliqui physicam Thomistarum præmotionem impugnare conantur, quia hæc est a principio extrinseco, nempe Deo. At vero, si res bene consideretur, hæc præmotio potius voluntarium efficit, quam tollat. Deus enim, qui nobis liberam volendi potestatem dedit, potest etiam nostram voluntatem, sarta, tectaque ejus libertate manente, interius immutare. Audiatur S. Thomas, qui Qu. XXII. *De verit.* art. 8. ita rem breviter exponit: „Cum Deus voluntatem immutat, facit ut præcedenti inclinationi succedat alia inclinatio, & ita quod prima auferatur, & secunda manet.

„ Unde illud, ad quod inducit voluntatem, non est contrarium inclinationi jam existenti, sed inclinationi, quæ prius, inerat; unde non est violentia, nec coactio“. Et 1. 2. quæst. 109. art. 2. ad 1. Homo, inquit, est dominus suorum actuum, & volendi, & non volendi, propter deliberationem rationis, quæ potest flecti ad unam partem, vel ad aliam. Sed quod deliberet, vel non deliberet, etsi hujusmodi etiam sit dominus, oportet, quod hoc sit per deliberationem præcedentem; & cum hoc non procedat in infinitum, oportet, quod finaliter deveniatur ad hoc, quod liberum arbitrium moveatur ab aliquo exteriori principio, quod est supra mentem humanam, scilicet a Deo“.

CAPUT II.

An metus causet involuntarium?

14. Metus definitur in jure Lib. IV. *Digest.* tit. 2. l. 1. *Instantis, vel futuri periculi causæ mentis trepidatio*: cui definitioni ea consonat, quam Aristoteles. tradit Lib. II. *Rethor.* cap. 4. dicens: *Timorem esse perturbationem ex imaginatione futuri mali corruptivi; vel dolore, seu molestiam inferentis*. Porro hæc mentis trepidatio, vel perturbatio, tam vehemens quandoque esse potest, ut rationem e statu suo dinoveat, & tunc metus sine ulla controversia voluntarium tollit.

15. Sed alius est metus, qui hominem quidem perturbat, sui tamen ipsius compotem relinquit. Duplex autem est; alius gravis, seu ut dici solet, *cadens in constantem virum* in cap. X. de his, quæ vi, *metusque causa*, quo nempe etiam viri fortes commoveri solent; alius levis procedens ex causa levi, quæ a viro forti contemni debet, & solet; cujus proinde metus jura nullam habent rationem. In gradibus autem hujus timoris constituendis etiam persona ipsa consideranda est, qui enim timor est levis respectu unius, potest esse gravis respectu alterius.

16. Sed & illud observandum est, alium esse metum, qui in actionem influat, seu ex quo actiones procedunt, & fiunt; alium, qui actionem tan-

(a) Vid. S. Augustinus Lib. I. *De Civ. Dei* c. 16. & seq. ubi probat, „Virtutem, qua recte vivitur, ab animi sede membris corporis imperare, sanctamque corpus usu fieri sanetæ voluntatis; qua inconcussa, & ac stabili permanente, quidquid aliud de corpore, vel in corpore fecerit, quod sine peccato proprio non valeat evitari, præter culpam esse patientis... & non amitti corporis sanctitatem manente animi sanctitate, etiam corpore oppresso, sicut amittitur corporis sanctitas violata animi sanctitate, etiam corpore intacto“.

(b) Neque huic R. P. decisione repugnat Concilium IV. Toletanum, quod declaravit, eos, qui regnante Sisebuto coacti ad baptismum fuere, illum valide recepisse, & cogendos esse ad Christianam religionem

servandam. Hoc enim decretum de iis intelligendum est, qui timore panarum ad baptismum adacti sunt; timor voluntarium penitus non tollit, ut infra ostendetur.

(c) Inter laxas Probabilistarum opiniones enumerari meretur, quod post Cornelium a Lapide in Cap. XIII. 22. Danielis nonnulli docuerunt, potuisse Susannam lascivorum senum violentiam tacite pati, modo in eam interno actu non consensisset; ne scilicet clamando periculo infamie, & mortis sese exponeret. *Poterat*, inquit laud. Cornelius, *Susanna dicere: non consentio actui, sed patiar, & tacebo, ne me infametur, & indignetur ad mortem*. At vero tunc, ut equidem reor, Susanna senibus non restitisset, quantum poterat; adeoque in actum pravum aliqua ex parte consensisset.

tantummodo comitatur, quod aliquid fit cum metu. Christi Martyres (exemplum est S. Ambrosii in Ps. CXVIII.) tormenta sibi a tyrannidis parata non poterant non timere, sed iste timor nihil in actionem influebat; neque enim tormentis deterrebantur a fide Christi confitenda; sed alius erat in ipsis timor Dei, quo ad constantem perseverantiam in fide mirifice confirmabantur. His expositis, sit

PROPOSITIO.

Quæ ex metu fiunt, simpliciter, & absolute-voluntaria sunt, involuntaria autem secundum quid, & conditionate, S. Thomas 1. 2. q. 6. art. 6., & 2. 2. qu. 125. art. 4. (a).

17. **P**rob. prima pars. Illud est voluntarium, quod agitur, vel imperatur a voluntate, prælucente cognitione finis; at vero quod fit ex metu hujusmodi est; nam certe mercator ingrante procella, circumstantiis bene perpensis, ex metu naufragii absolute, & simpliciter vult jacturam mercium: ergo &c. Quamobrem Concilium Ancyranum Can. sexenni penitentiam iis etiam decernit, qui supplicii minis, & bonorum oblationi, vel exterminationi tantum cesserunt, & sacrificaverunt. Et S. Leo P. Epist. CLIX. alias CXXIX. ad Nicetam Episc. Aquilejensem c. 5. eos Christianos, qui in captivitate cibus immolatiis se polluerunt, si hoc terror extorserit, si se famæ suaserit, penitentiam satisfactione purgandos esse, statuit.

18. **P**rob. altera pars. Quod fit ex metu, spectatur ut malum, & eligitur tantum ut gravius malum vitetur; adeoque eligitur quidem, sed semper repugnante, saltem inefficaciter, voluntate, ut patet in exemplo mercatoris allato; jactura enim mercium in mare non apprehenditur a voluntate ut bonum absolute, sed ut minus malum.

19. Et quidem utraque pars magis etiam delectabitur, si timoris originem consideremus. Oritur enim ex amore: sic qui timet mortem, quia vitam amat, unde quod fit ex timore mortis, fit ex amore vitæ. Sed simul cum amore, ex quo procedit metus, est etiam alius amor alterius objecti, quod propter metum deserimus. Sic qui propter metum mortis fidem Christianam abnegabant, eam diligebant, minus tamen quam vitam; ac propterea illam isti infeliciter postponebant (b).

20. Qualis autem debeat esse noster timor, ut

sit ordinatus, & salutaris, ita præclare explicat S. Thomas 2. 2. qu. 125. art. 4. inquit: „ Timor tantum habet rationem peccati, inquantum est contra ordinem rationis. Ratio autem judicat, quædam mala esse aliis magis fugienda; & ideo quicumque ut fugiat mala, quæ sunt minus fugienda, non incurrit peccatum: sicut magis est fugienda mors corporalis, quam amissio rerum temporalium: unde si quis propter timorem mortis latronibus aliquid promitteret, aut daret, excusaretur a peccato, quod incurreret, si sine causa legitima, prætermittis bonis, quibus esset magis dandum, peccatoribus largiretur. Si autem aliquis per timorem fugiens mala, quæ secundum rationem sunt minus fugienda, incurrat mala, quæ secundum rationem sunt magis fugienda, non posset a peccato totaliter excusari: quia timor talis inordinatus esset. Sunt autem magis timenda mala animæ, quam mala corporis; corporis autem magis, quam mala exteriorum rerum: & ideo si quis incurrat mala animæ, id est peccata, fugiens mala corporis, puta flagella, vel mortem, aut mala exteriorum rerum (puta datum pecuniæ); aut si sustineat mala corporis; ut viat damnum pecuniæ, non excusatur totaliter a peccato. Diminuit tamen secundum aliquid ejus peccatum, quia minus voluntarium est, quod ex timore agitur: imponitur enim homini quædam necessitas aliquid faciendi propter timorem imminentem “.

21. **O**bj. 1. S. Thomas 2. 2. qu. 142. art. 3. dicit: „ Ea quæ per timorem fiunt, principium habent ab exteriori impellente, unde non sunt simpliciter voluntaria, sed mixta “; ut dicitur in 5. *Ethic.* cap. 1. & iterum in resp. ad 5. „ In timiditate consideratur magis voluntarium in universalis, minus tamen in particulari; & ideo in ea est magis voluntarium secundum quid, & non simpliciter. “.

22. **R**esp. Hoc loco S. Thomas per voluntarium simpliciter intelligit voluntarium purum, & simplex; per voluntarium autem secundum quid intelligit voluntarium mixtum, quod nempe cum aliqua repugnantia conjunctum est. Hanc esse S. Thomæ mentem patet primo ex eo, quod loco supra citato 1. 2. qu. 6. art. 6. nostram propositionem expresse, & data opera defendit. *Secundo*, quia in locis objectis hoc unum demonstrare intendit, intemperantiam majus esse vitium, quam timiditatem, quia timiditas habet aliquid de involuntario

(a) Puffendorfius in Lib. 1. *de Jure nat. & gent.* cap. 5. §. 4. tum Lib. 1. *de Off.* cap. 1. §. 24. docet, metum tollere imputabilitatem. Reprehenditur jure merito a Finetti *De prin. juris nat.*, & *gent.* Lib. IV. cap. 4.

(b) Hac de re legi meretur S. Bern. *De gratia*, & *lib. arb.* cap. 12. ubi ad hanc duplicem voluntatem explicandam utitur aptissimo exemplo S. Petri & post-

quam ostendisset, S. Petrum visum fuisse ex metu negare veritatem contra propriam voluntatem, ita de eo concludit: *Quatenus Christum diligebat, vim prorsus. (quod negandum non est) passa est illa voluntas, ut contra se loqueretur: quatenus vero se, voluntarie procul dubio consensit, ut pro se loqueretur. Si Christum, non amasset, non negasset incitus: verum si se amplius non amasset, non aliquatenus negasset.*

rio admixtum: ea autem, quæ per delectationem fiunt, sunt simpliciter voluntaria.

25. Obj. 2. Contractus ex metu extorti sunt irriti, Alexandro III. cap. *Abbas*, tit. *de his, quæ vi*, dicente: *Quæ metu, & vi fiunt, de jure debent in irritum recocari; & Innocentio III. cap. Ad authenticam ibid. Quæ vi, metus causa fiunt, carere debent robore firmitatis; atque id ipsum peculiariter etiam de contractu matrimonii statutum est in cap. XV. & XXVIII. Extra De sponsalibus. Id vero non alia certe de causa, nisi quia simpliciter, & absolute involuntarii sunt, unde etiam in *Regulis juris* (Reg. 116.) dicitur: *Nihil consensui tam contrarium, quam vis, atque metus: ergo &c. (a).**

24. Resp., hujusmodi contractus natura sua esse voluntarios, adeoque ratos, & validos, eorum tamen aliquos jure positivo, tum civili, tum ecclesiastico irritos factos esse, & quidem merito: nam interest Reipubl. in quibusdam præcipue contractibus libertatem tueri, ut injuria arceatur, & lites, aliaque incommoda amoveantur. Ulterius etiam æquum videtur, ut qui alium ad paciscendum, vel contrahendum metu injusto compulsi, nullum ex actione injusta fructum percipiant. Ceterum si ille, cui metus injuste incussus fuit, velit a contractu recedere, docet Sylvius in *Comment. ad hunc art. 6. concl. 2.*, contractum esse validum, quoadusque rescindatur per eum, qui injuriam passus est, aut per potestatem superiorem. De Matrimonio autem alia est ratio; quia ad ipsum rite contrahendum requiritur inter alia spontaneus, & liber consensus, cujus ratio indicatur in cap. XVII. *Extra de sponsalibus*, quod nempe libera debeant esse matrimonia, & coactiones soleant frequenter difficiles exitus habere. Hinc matrimonia ex gravi metu contracta in citatis supra decretis irrita, & invalida declarata sunt (b).

25. Obj. tertio. Sicut violentia est de malo præsentis, quod repugnat voluntati, ita metus est de malo futuro, quod pariter voluntati repugnat: ergo quemadmodum violentia tollit voluntarium, ita & metus.

26. Resp. cum S. Thoma 1. 2. qu. 6. art. 6. ad 7., in eo esse discrimen, quod id, quod agitur ex metu, sit voluntarium, non quidem propter seipsum, sed propter aliud, scilicet ad repellendum malum, quod timetur. „ Sufficit autem ad voluntarium, voluntarium enim est, non solum quod propter seipsum volumus, sed etiam quod propter aliud volumus, ut propter finem “. Res

aliter se habet in violentia, cui voluntas semper contranitur.

27. Ob. quarto. Communiter a peccato excusatur, qui ex gravi metu præcepta etiam juris naturalis, aut divini non servat; ergo videtur metu tolli omnino voluntarium.

28. Resp. neg. cons. Ratio enim excusans a peccato in hujusmodi casibus, non est voluntarii defectus; sed quia leges intelliguntur cessare. Hinc metus gravis excusat solummodo in præceptis affirmativis, quæ non obligant quovis tempore, nec in quavis circumstantia. Secus est in præceptis negativis, unde qui metu mortis fidem jurarunt, gravissimi criminis rei habiti sunt. Addo, etiam in præceptis affirmativis metum gravem quandoque non excusare; ut si transgressio legis vergeret in contemptum religionis. Quamobrem Martyres Machabæi potius mori elegerunt, quam caruissent illas in contemptum legis comedere.

29. Ob. quinto contra secundam partem. Synodus Trident. Sess. XIV. cap. 4. *De contritione* definiit contra Lutherum, attritionem, quæ ex gehennæ, & pœnarum metu communiter concipitur ... non solum non facere hominem hypocritam, & magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse, & Spiritus Sancti impulsum &c.: atqui si metus causaret involuntarium secundum quid, & conditionate, hæc doctrina falsa esset; sequeretur enim, attritionem ex metu conceptam relinquere voluntatem, & affectum ad peccatum, saltem secundum quid, & conditionate: ergo &c.

30. Resp. illam attritionem, de qua loquitur Tridentina Synodus, talem esse, ut omnem affectum ad peccatum excludat, etiam conditionatum, quia nedum peccatum, sed etiam affectus ad peccatum a Deo prohibetur proposito gehennæ supplicio: quo fit ut homo ex timore gehennæ nedum peccatum, sed etiam peccati affectum & voluntatem detestetur. Equidem difficile puto, metum amore omni destitutum sufficere ad excludendum omnem penitus peccati affectum, etiam conditionatum; unde vel ex hoc ipso argumentum satis validum prodit ad necessitatem alicujus amoris in Sacramento Pœnitentiæ adstruendam. Vid. P. Dan. Concina Lib. 1. *de re Natur. Diss. I. cap. 5. num. 18.*

31. Quæres: An juramentum metu extortum obliget?

32. Resp. S. Thomas 2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 5. „ In juramento, inquit, quod quis coactus facit, duplex est obligatio, una quidem, qua obligatur homini, cui aliquid promittit, & ta-
„ lis

(a) De contractibus metu extortis, qui legibus positivis irriti facti sunt, videri potest P. Vine. Patuzzi in *Ethica Christ.* Tom. II. Tract. 2. cap. 5. §. 2. ubi etiam exponit doctrinam S. Thomæ de servandis contractibus metu extortis, si juramento firmati sunt.

(b) Hoc intelligitur de metu injuste incusso; res e-

nim aliter se habet, quando metus juste incussus est; ut si Index carerem, vel exilium minuetur juveni, nisi nubat puellæ, quam spe matrimonii stupravit; hujusmodi metus matrimonium non irritabit. Multo minus irritaretur matrimonium, quod quis metu incontinentiæ; paupertatis &c. contraheret.

lis obligatio tollitur per coactionem, quia ille, qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur. Alia autem est obligatio, qua quis Deo obligatur, ut impleat, quod per nomen ejus promisit, & talis obligatio non tollitur in foro conscientiae, quia magis debet. damnare temporale sustinere, quam juramentum violare. Potest tamen repetere in judicio, quod solvit, vel Prælo denunciare, non obstante, quod contrarium juravit, quia tale juramentum vergeret in deteriorem exitum; esset enim contra justitiam publicam. Romani autem Pontificis ab hujusmodi juramenti homines absolverunt, non quasi decernentes hujusmodi juramenta non esse obligatoria, sed quasi hujusmodi obligationes ex justa causa relaxantes. Quod idem confirmat Angelicus q. 98. art. 5. ad 1.

CAPUT III.

De Concupiscentia.

55. Concupiscentia, teste S. Joanne epist. 1. cap. 11. 16., est omnis peccati causa. *Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Definitur autem a S. Thoma 1. 2. qu. 50. art. 1. *appetitus delectabilis*, qui quidem duplici modo spectari potest: primo, ut est habitualis, seu constans, & perpetua animi inclinatio in ea, quæ sensum, vel imaginationem oblectant: secundo, ut est actualis, nempe extraordinarius animi motus, cum insolitis fluidarum, solidarumque partium motibus conjunctus, qui affectus, passio, vel perturbatio appellatur; & hoc secundo modo tantum hic concupiscentia consideratur.

34. Hæc porro dividitur in antecedentem, & consequentem. Prima defini potest *motus appetitus sensitivi, voluntatem inclinans in objectum delectabile.* Hæc voluntatis actum præcedit, in eumque influit: ut cum quis viso pulchro objecto ad illud appetendam excitatur; altera est *motus appetitus sensitivi a voluntate excitatus*, & actum voluntatis consequitur, ab eoque pendet; ut cum ex intensa voluntate circa objectum excitatur passio in appetitu inferiore; motus enim virium superiorum, si sunt vehementes, redundat in inferiores. Vid. S. Thomas 1. 2. qu. 77. art. 6. De antecedente nobis unice sermo est.

55. Dico primo. Concupiscentia antecedens, non causat involuntarium. Dicitur enim aliquid voluntarium ex eo, quod voluntas in id fertur; per concupiscentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id, quod concupiscit, & ideo concupiscentia magis facit ad hoc, quod aliquid sit voluntarium, quam quod sit involuntarium. Hactenus S. Thomas 1. 2. q. 6. art. 7.

56. Contra hanc doctrinam objici potest primo. Sicut metus est quædam passio, ita concupiscentia; sed metus, ut supra dictum est, voluntarium

saltem minuit; ergo &c. Secundo Concupiscentia diminuit cognitionem, quia rationem perturbat: ergo minuit etiam voluntarium; quia voluntarium non modo inclinationem voluntatis continet, sed etiam cognitionem finis.

57. Resp. ad primum cum S. Thoma ad 1., hoc esse inter concupiscentiam, & timorem discrimen, quod timor est de malo, concupiscentia autem respicit bonum; malum autem secundum se adversatur voluntati consonum; unde magis se habet timor ad efficiendum involuntarium, quam concupiscentia.

58. Ad secundum. Concupiscentia minuit quidem cognitionem motivorum, quæ possunt voluntatem avertere a re delectabili ipsi proposita, magis tamen adauget cognitionem aliorum motivorum, quæ ad rem ipsam inclinant. Hinc efficitur, ut per concupiscentiam minuat quidem indifferentiam judicii, adeoque libertas, ut mox dicetur, non autem voluntarium. Vid. Sylvius in 1. q. 6. art. 7. concl. 3.

59. Dico secundo: *Concupiscentia antecedens facit actum minus liberum: adeoque culpam minuit.* Concupiscentia enim turbidos motus in anima excitans; eamque vehementer concutiens, non permittit rationi motiva agendi, & non agendi pacate, ut deberet, pendere, adeoque judicii indifferentiam perturbat, in quo sita est libertas, ut ostenditur inferius; hinc etiam peccati gravitatem minuit. Passio, inquit S. Thomas Qu. III. De malo art. 11., diminuit rationem meriti, & rationem demeriti, quia meritum, & demeritum in electione consistit ex ratione procedente. Passio autem obnubilat, vel etiam ligat judicium rationis. Quanto autem judicium rationis fuerit purius, tanto electio est perspicior; ad merendum, vel demerendum. (Vid. totus ille art.). Hinc peccata ex passione orta vocantur peccata infirmitatis per similitudinem corporis infirmi, cum debilitatur, vel impeditur ab executione propriæ operationis, ut explicat S. Doctor 1. 2. quæst. 77. art. 5.

40. Hinc doctrinæ videtur obstare, quod concupiscentia, quæ a consuetudine oritur, peccati gravitatem non minuit, sed auget.

41. Resp., concupiscentiam, quæ ex consuetudine oritur, non esse antecedentem, sed consequentem; oritur enim ex actibus illis repetitis, qui habitum, seu consuetudinem efficiunt. Porro cum actus isti sint voluntarii, & liberi, etiam concupiscentia, quæ inde oritur, est voluntaria, & libera. Secus est de concupiscentia antecedente, de qua hic loquitur.

42. Dico tertio: Concupiscentia antecedens, non ita minuit libertatem, ut tollat peccatum; vel quod mortale est, reddat veniale. *Id probat S. Thomas 1. 2. quæst. 87. art. 8. inquit: Solummodo potest contingere, quod inclinatio animæ in aliquid, quod contrariatur, ultimo fini, non sit peccatum, mortale, quia*

ratio deliberans non potest occurrere, quod contingit in subitis motibus. Cum autem ex passione aliquis procedit ad actum peccati, vel ad consensum deliberatum, hoc non fit subito, unde ratio deliberans potest huic occurrere: potest enim excludere, vel saltem impedire passionem; unde si non occurrat, est peccatum mortale: sicut videmus, quod multa homicidia, & multa adulteria per passionem committuntur.

45. Notanda est etiam alia ejusdem S. Præceptoris doctrina art. præced. ubi *distinguendum est*, inquit, quia passio quandoque quidem est tanta, quod totaliter aufert usum rationis, sicut patet in his, qui propter amorem, vel iram insaniant; & tunc si talis passio a principio fuerit voluntaria, imputatur actus ad peccatum, quia est voluntarius in sua causa, sicut etiam de ebrietate dictum est. Si vero causa non fuerit voluntaria, sed naturalis ... actus omnino redditur involuntarius, ac per consequens totaliter excusatur a peccato. Vid. etiam quest. 6. art. 7. ad 5.

44. Sed ad omnem evitandum errorem illud quoque est animadvertendum, quid proprie sit consentire concupiscentiæ; nam aliquando fit illud, ad quod concupiscentia instigat, quin tamen illi consentiamus. Puta cum homo a concupiscentia excitatur ad dandam eleemosinam propter inanem gloriam aucupandam. Si eleemosina detur, & non ex malo siue inanis gloriæ, fit illud, ad quod concupiscentia excitabat, nec tamen illi consentitur.

45. Quæres, an sit peccatum mortale consensus in delectationem veneream?

46. Resp., omnino rejiciendam esse illam celebris Ant. Arnaldi doctrinam, qui in quadam *Decisione supra impudicas delectationes* (Tom. XXVI. *Oper. Arnaldi* pag. 25.) delectationes morosas in materia venerea, dummodo absit desiderium actus, vult non esse nisi peccata venialia. Quam doctrinam a S. Augustino Lib. II. *Contra Julianum* cap. 10. num. 55. traditam esse putavit.

47. Veruntamen S. Thomas optimus Augustini interpres 1. 2. quæst. 74. art. 8. ubi inquit, *utrum consensus in delectationem sit peccatum mortale*, ita resolvit: „Aliquis de fornicatione cogitans de duobus potest delectari; uno modo de ipsa cogitatione, alio modo de ipsa fornicatione cogitata. Delectatio autem de cogitatione ipsa sequitur inclinationem affectus in cogitationem ipsam; *cogitatio autem ipsa secundum se non est peccatum mortale*: imo quandoque est veniale tantum, puta cum aliquis inutiliter cogitat de ea: *quandoque autem sine peccato omnino*, quia cum aliquis inutiliter de ea cogitat ... Quod autem aliquis cogitans de fornicatione delectetur de ipso actu cogitato, hoc contingit ex hoc, quod affectio ejus inclinata est in hunc actum. Unde quod aliquis consentiat in talem delectationem, hoc nihil aliud est, quam quod ipse consentiat in hoc, quod affe-

ctus suus sit inclinatus in fornicationem: nullus enim delectatur, nisi in eo, quod est conforme appetitui ejus. Quod autem aliquis ex deliberatione eligat, quod effectus suus conformetur his, quæ secundum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale. Unde talis consensus in delectationem peccati mortalis est peccatum mortale.

48. Quantum vero pertinet ad S. August., decretoria videntur hujus Sancti Doctoris verba Lib. XII. *de Trinit.* cap. 12. ab Angelico ibid. allata. Totus homo, inquit, *damnabitur, nisi hæc, quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animam talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per Mediatoris gratiam remittantur.*

49. Legendum consulo integrum S. Thomæ articulum, ubi notandum præcipue, quod ad 2. ait: „Consensus in peccatum, quod est veniale ex genere, est veniale peccatum; & secundum hoc potest concludi, quod consensus in delectationem, quæ est de ipsa vana cogitatione fornicationis, est peccatum veniale. Sed delectatio, quæ est in ipso actu fornicationis, de genere suo est peccatum mortale; sed quod ante consensum sit veniale peccatum tantum, hoc est per accidens, scilicet propter imperfectionem actus, quæ quidem imperfectio tollitur per consensum deliberatum supervenientem: unde ex hoc adducitur in suam naturam, ut sit peccatum mortale.”

CAPUT IV.

An Ignorantia causet involuntarium?

50. S. Thomas 1. 2. quæst. 76. art. 2. ignorantiam in eo a nescientia distinguit, quod hæc dicit simplicem sciendiæ negationem circa ea, quæ homo scire non tenetur; ignorantia vero, quam solummodo Theologi considerant, est *privatio scientiæ debitæ*, nempe eorum, quæ homo scire tenetur.

51. Multiplex afferri solet ignorantiæ divisio, sed nobis, qui breviter sectamur, satis erit eam considerare vel respectu objecti quod ignoratur, vel respectu actionis, seu hominis ex ignorantia operantis.

52. Ignorantia respectu objecti duplex est, alia juris, alia facti: *Prima* est, qua lex ignoratur, ut cum Jonathas, 1. Reg. XIV. præceptum patris Saulis ignorans mel comedit. Ad hanc reducitur etiam ignorantia pœnæ contra violatores legis committatæ. Alia est ignorantia solius facti, ut cum Jacob credens se concubere cum Rachele, Liam sibi suppositam fuisse invenit Gen. XXIV.; vel cum Judas Gen. XXXIII. ingressus est ad Thamar, quam putabat scortum, ignorans esse matrem suam.

55. Respectu autem operis, ut observat Angeli-

cus 1. 2. quæst. 6. art. 8., ignorantia tripliciter se habere potest, nempe *concomitanter*, *consequentur*, & *antecedenter*; unde triplex distinguitur ignorantia *concomitans*, *consequens*, & *antecedens*. *Prima* est, quando quis aliquid ignorans facit, idem tamen facturus, etiamsi nulla intercederet ignorantia; ut si quis vehementer cupiens inimicum de medio tollere, ipsum insperato occideret, putans se occidere feram: & hæc ignorantia, inquit Angelicus, non facit involuntarium, ut Philosophus dicit, quia non causat aliquid, quod sit repugnans voluntati, sed facit non voluntarium, quia non potest esse actu voluntum, quod ignoratum est. Hanc ignorantiam concomitantem a peccato totaliter, & omnino non excusare contendunt aliqui, nec ignobiles Theologi. Cajetanus tamen, & Medina in 2. quæst. 76. art. 3. multo probabilius docent, hanc ignorantiam neque excusare a peccato, neque accusare, quod clare etiam S. Thomas docuisse videtur, iniquiens ibid. art. 4.: „Ignorantia, quæ non est causa peccati, sed concomitanter se habet ad peccatum, nec minuit peccatum, nec auget“. Vid. Estius in II. Dist. 22. §. 15.

54. Ignorantia *antecedens* illa est, quæ omnem actum voluntatis antecedit, & propterea nullo modo est voluntaria. Hæc etiam *invincibilis* dici solet, quia adhibita diligentia vinci, & superari non potest: & talis ignorantia, inquit Angelicus, causat involuntarium, & consequenter ab omni peccato excusat.

55. Demum ignorantia *consequens* est, quæ actum voluntaria consequitur, & hæc *vincibilis* est quia est voluntaria, vel directe, sicut cum aliquis studiose vult nescire aliqua, ut liberius peccet; vel indirecte, sicut cum aliquis propter laborem, vel propter alias occupationes negligit addiscere id, per quod a peccato retraheretur. Ita S. Thomas 1. 2. quæst. 76. art. 5. Hanc secundam S. Augustinus de gratia, & libero arbitrio cap. 5. appellat eorum, qui tanquam simpliciter nesciunt. Ignorantia autem directe volita, dicitur *affectata*, seu, ut loquitur S. Augustinus, eorum, qui scire nolunt; & hæc non solum non minuit, sed potius auget gravitatem peccati: „Ex intentione enim voluntatis ad peccandum pro venit, quod aliquis vult subire ignorantia dandum, propter libertatem peccandi“; ut ait noster S. Præceptor ibid. art. 4. Ignorantia vero indirecte volita diminuit voluntarium, ac per consequens peccatum. Cum enim aliquid non cognoscitur esse peccatum, non potest dici, quod voluntas directe, & per se feratur in peccatum, sed per accidens, unde est ibi minor contemptus, adeoque minus peccatum. S. Thomas ibidem.

56. Ex his, quæ dicta sunt, apparet, duos contrarios errores esse declinandos, eorum nempe, qui omnem ignorantiam, etiam consequentem, & vincibilem (excepta tamen ignorantia affectata, & directe volita) a peccato excusare dixerunt, &

aliorum, qui in oppositum scopulum incidentes neque ignorantiam invincibilem, & antecedentem a peccato excimere docent. Utrumque confutare oportet præteritum est

PROPOSITIO I.

Ignorantia eorum, quæ quis scire tenetur, speciale quoddam peccatum est, quando aliquo modo est voluntaria, & vincibilis.

57. Supervacaneum videtur id probare de illa ignorantia, quam Theologi *affectatam* vocant; illorum nempe, qui dicunt Deo: *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus*, Job XXI. 14.; & etiam illorum, qui juxta prædictionem Apostoli 2. ad Timoth. IV. 5. *sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria cocervabunt sibi magistros prurientes auribus, & a veritate quidem auditum avertent*; nemo enim talem ignorantiam excusandam unquam censuit; hæc quippe nascitur ex pessima cordis corruptione, qua veritas ipsa odio habetur. Difficultas si qua est in hac materia, solum versatur circa ignorantiam crassam, quæ non directe, sed indirecte saltem voluntaria est.

58. Hanc autem ignorantiam peccatum esse Sanctus Bernardus in Tract. ad Hugonem de S. Victore (olim epist. LXXVII.) c. 4. variis sac. Scripturarum locis ita probat. „Is forsitan, qui asserit, non posse peccari per ignorantiam, nunquam pro suis ignorantibus deprecetur, sed potius Prophetam irrideat deprecantem, & dicentem: *Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris*. Psal. XXIV. Forsitan & reprehendet Deum exigentem pro peccato ignorantia satisfactionem Levit. V. 18. sequ. ... Si ignorantia nunquam peccatum est, cur dictum est in epist. ad Hebr. IX. 7., quia in secundo tabernaculo semel in anno solus Pontifex intraret, non sine sanguine, quam offerret pro sui, & populi ignorantia? Si peccatum ignorantia nullum est, non ergo peccavit Saulus, quod persecutus est Ecclesiam Dei, quoniam quidem ignorans hoc fecit, manens in incredulitate 1. ad Timoth. I. 15. Si ex ignorantia nunquam peccatur, quid ergo causamur adversus occisores Apostolorum, quandoquidem non solum malum esse nescierunt, interficere illos, sed insuper quoque id faciundo arbitrati sunt obsequium se præstare Deo? Sed & frustra in cruce Salvator pro suis orabat crucifixoribus, quippe nescientibus ipso teste, quid facerent (Lucæ XXXIII. 54.), & ita nequaquam peccantibus ... Numquid non ex his satis apparet, in quantum jaceat ignorantia tenebris, qui ignorat, peccari posse interdum per ignorantiam“? Multa alia sunt his similia, quibus manifeste edocemur, homines sæpe peccare peccato ignorantia, utique vincibilis, & voluntaria.

59. Iisdem sacrarum litterarum testimoniis usi sunt etiam veteres Ecclesie Patres, ac precipue Augustinus contra Pelagianos ignorantie patronos, qui bene observabat, non solum dari peccata ignorantie, sed ipsam ignorantiam, vel infirmitatem duas esse omnium nostrarum causas. Sic in Lib. I. ad Bonifacium c. 3. peccatum voluntate committi dicit, *vel ignorantia veritatis, vel delectatione iniquitatis, vel utroque malo, & caritatis, & infirmitatis*. Et in *Enchiridio* c. 81. „ Duabus, inquit, de causis peccamus, aut non videndo, quid facere debeamus, aut non faciendo, quod debere fieri, jam videmus. Quorum duorum illud ignorantie malum est, hoc infirmitatis “. Unde infert Deum rogandum esse, qui dicitur in Psalmo *Domini illuminatio mea, & salus mea, ut illuminatio detrahat ignorantiam; salus infirmitatem*. Aliorum Patrum testimonium breviter gratia omittimus: facile enim esset plura alia ejusdem generis agglomerare ex S. Gregorio Nazianzeno Hom. I., S. Basilio in *Regula brevior*, Sanct. Gregorio Papa Lib. XXV. *Moralium* cap. 16., aliisque.

60. Prætereundus tamen non est eloquentissimus Chrysostomus, qui Hom. IV. in Matth. „ Non de his, inquit, tantummodo puniendi sumus, quæ sciendo peccamus, verum etiam pro illis, quæ ignorando committimus. *Nihil*, inquit Apostolus, *mihî conscius sum, sed non in hoc justificatus sum*. Et hoc dicit ille, qui conscientiam jugiter ponderabat, quique maxima scientiæ luce refulgebat Sed & Corinthiis scribens “, *Timeo*, inquit, *ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, & excilatis a simplicitate, quæ est in Christo Jesu*. „ Pro tantis igitur peccatis pœnas daturus, securus tui sedes? miserabilis risu &c.!”

61. Denum & ipse Pelagius in Synodo Diospolitana inter alias impias Cælestii propositiones hanc etiam nom. 7. anathematizare coactus est. „ Oblivionem, & ignorantiam non subjacere peccato; quoniam non eveniunt secundum voluntatem, sed secundum necessitatem, ut S. Augustinus narrat de *Gestis Pelagii* cap. 18. „ Quamquam idem S. Pater de *natura, & gratia* cap. 17. bene observavit, Pelagium voluisse quidem adhibendam esse diligentiam, non autem Deum orandum ad peccata ignorantie vitanda, cum tamen admoneamur, a Deo petere sapientiam, qui dat omnibus affluenter; utique his omnibus, qui sic petunt, & tantum petunt, quomodo, & quantum res tanta petenda est “. Ex defectu enim non solum vigilantie, diligentie, & studii sed etiam debita ad Deum orationis sæpe contingit, ignorantiam esse vincibilem, & culpabilem.

62. Sed præstat audire Angelicum nostrum Præceptorem, qui 1. 2. qu. 70. art. 2. data opera inquit, utrum ignorantia sit peccatum? Atque ita resolvit: „ Manifestum est, quod quicumque

negligit habere, vel facere id, quod tenetur habere, vel facere, peccat peccato omissionis. Unde propter negligentiam ignorantia eorum, quæ aliquis scire tenetur, est peccatum. Non autem imputatur homini ad negligentiam, si nesciat ea, quæ scire non potest. Unde eorum ignorantia *invincibilis* dicitur, *quia stulto superari non potest*. Et propter hoc talis ignorantia, cum non sit voluntaria, eo quod non est in potestate nostra eam repellere, non est peccatum &c. “

63. Breviter exponit Angelicus, quænam ignorantia sit culpabilis *Lect. VII. in Cap. I. epistolæ ad Rom.*, inquit: „ Tunc ignorantia aliquem excusat, quando sic præcedit, & causat culpam, quod non causatur a culpa ... Si vero ignorantia causetur ex culpa, non potest subsequenter culpam ignorantia excusare; unde si quis per ebrietatem homicidium committit, non excusatur a culpa, quia peccavit, se inebriando “. Quæ regula generali plures possunt casus in praxi definiti.

64. Obj. primo. Peccatum definitur ex S. Augustino Lib. XXII. *Contra Faustum* c. 27. *Dicitur, vel factum, vel concupitum contra legem Dei*, sed ignorantia neque est factum, neque dictum, nec concupitum: ergo non potest esse peccatum.

65. Resp. cum S. Thoma in hoc art. 2. ad 1., in illa definitione peccati intelligi debere etiam negationes oppositas, quando omissio habet rationem peccati: & ita negligentia secundum quam ignorantia est peccatum, continetur in generali illa definitione peccati, in quantum prætermittitur aliquid, quod debuit dici, vel fieri, vel concupisci ad scientiam debitam acquirendam.

66. Obj. secundo. Peccatum magis opponitur gratiæ, quam scientiæ; sed privatio gratiæ non est peccatum, cum sit potius peccati pœna: ergo ignorantia, quæ est privatio scientiæ, peccatum non est.

67. Resp. S. Doctor ad 2. : „ Privatio gratiæ, etsi secundum se non sit peccatum, tamen ratione negligentie præparandi se ad gratiam potest habere rationem peccati, sicuti & ignorantia. Et tamen quantum ad hoc est dissimile; quia homo potest aliquam scientiam acquirere per suos actus; gratia vero non acquiritur ex nostris actibus, sed ex Dei munere “. Illa ergo negligentia adliscendi, quæ nobis necessaria sunt, est culpabilis; unde etiam ignorantia inde consequens culpabilis est.

68. Dices. Ignorantia diminuit peccatum; si autem ipsa esset peccatum, potius culpa peccantis augetur; nam transgressioni legis adderet etiam peccatum negligentie: ergo &c.

69. Resp. Ignorantiam diminuire peccatum transgressioni legis, quatenus ipsum facit minus voluntarium; sed peccatum ignorantie tunc proprie contrahitur, quando urget præceptum addi-

scendi legem; postea manens habitu miuuit voluntariam legis transgressionem.

70. Obj. tertio. Ignorantia non potest esse peccatum, nisi quatenus est voluntaria: ergo peccatum, non consistit in ipsa ignorantia, sed potius in actu voluntatis.

Respondet Angelicus ad 5.: „quod sicut in peccato transgressionis peccatum non consistit in solo actu voluntatis, sed etiam in actu volito, qui est imperatus a voluntate: ita in peccato omissionis non solum actus voluntatis est peccatum, sed etiam ipsa omisio, in quantum est aliquiliter voluntaria; & hoc modo ipsa negligentia sciendi, vel etiam ipsa inconsideratio est peccatum“.

71. Obj. quarto. Omne peccatum tollitur per penitentiam; sed ignorantia non tollitur per penitentiam: ergo &c.

72. Resp. cum Sanct. Thoma ad 4., post penitentiam remanere quidem ignorantiam, prout est privatio scientiæ, quæ unico actu tolli non potest: non tamen remanere negligentiam, secundum quam ignorantia peccatum dicitur; hæc enim per efficaciæ propositum addiscendi quæ sunt necessaria, intelligitur penitus sublata.

75. Observat iusuper ibidem Sanct. Doctor ad 5.: quod sicut in aliis peccatis omissionis solo illo tempore homo actu peccat, pro quo præceptum affirmativum obligat; ita est etiam de peccato ignorantie. „Non enim continuo ignorans actu peccat, sed solum quando est tempus aquirendi scientiam, quam habere tenetur“.

74. Huc etiam pertinet doctrina ejusdem Angelici 2. 2. quæst. 54. art. 1. de negligentia, quæ est defectus debitæ sollicitudinis. Hanc vero negligentiam probat esse peccatum, quia omnis defectus debiti actus habet rationem peccati. In art. autem 5. inquit S. Doctor, utrum negligentia possit esse peccatum mortale, & respondet, dupliciter posse contingere, quod negligentia sit peccatum mortale. „Uno modo ex parte ejus, quod prætermittitur per negligentiam, quod quidem si sit de necessitate salutis, sive sit actus, sive circumstantia, erit peccatum mortale. Alio modo ex parte causæ. Si enim voluntas intantum sit remissa circa ea, quæ sunt Dei, ut totaliter a Dei charitate deficiat, talis negligentia est peccatum mortale: & hoc præcipue contingit, quando negligentia sequitur ex contemptu. Alioquin si negligentia consistat in præ-

„termissione alicujus actus, vel circumstantiæ, quæ non sit de necessitate salutis, nec hoc fiat ex contemptu, sed ex aliquo defectu fervoris, qui impeditur interdum per aliquod veniale peccatum, tunc negligentia non est mortale peccatum, sed veniale“. Ex qua Angelici doctrina manifestum fit, quomodo ignorantia sit culpabilis, ratione videlicet negligentie adhexæ: unde aliqui contendunt, hujusmodi peccatum potius negligentie, quam ignorantie, esse dicendum.

75. Ex hæcenus dictis sequitur, errorem magis culpabilem esse, quam vincibilem ignorantiam. Ita S. Thomas Quæst. III. De malo artic. 7. inquit: „Quando aliquis falsam sententiam fert de iis, quæ nescit, tunc proprie dicitur errare. Et quia peccatum in actu consistit, error manifeste habet rationem peccati. Non enim est absque præsumptione, quod aliquis de ignoratis sententiam ferat, & maxime in quibus periculum existit“.

PROPOSITIO II.

Ignorantia vere invincibilis, etiam juris naturalis, a peccato omnino excusatur (a).

76. Prob. ratione prorsus invicta, quam duo Scholæ nostræ magistri Augustinus, & Thomas nobis suppeditant. Ignorantia invincibilis tollit voluntarium; sed ubi libera voluntas non est, nullum potest esse peccatum: ergo &c. Major constat ex definitione ignorantie invincibilis supra allata num. 55.; & commune est apud Theologos, & Philosophos effatum: *Nihil volitum, quin præcognitum*: ac proinde quod nullo modo ab intellectu cognosci potest, nec potest esse liberæ voluntatis objectum.

77. Minor autem prob. primo ex S. Augustino, qui De vera Religione cap. 14. Tom. I. „Si (peccatum), inquit, tanquam febris invictum occuparet, recte injusta pœna videretur, quæ peccantem consequitur, & quæ damnatio nuncupatur. Nunc vero usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium. Et hoc quidem ita manifestum est, ut nulla licet Doctorum pœnitentia, nulla indoctorum turba dissentiat“. Et lib. III. De lib. arbitrio cap. 18. & seq. Tom. I. postquam docuit, ita peccatum a voluntate pendere-

(a) Hæc propositio est contra Mart. Lutherum, Hieron. Zanchium, & Corn. Jansenium. Primus enim in Comment. ad cap. 1. Genes. ita solita sua ferocia contra nos pronunciat: *Scholastici dicunt, invincibilem ignorantiam reddere excusabilem. Tanta cœcitas est in Papæ Scholis, & Ecclesiis.* Hieronim. Zanchius, qui quavis Calvinii discipulus, Lutherum tamen etiam sequi amabat, in Lib. 1. Tract. Theol. cap. 12. thesi 1. post multa de ignorantia simul cœcervata concludit,

omnem ignorantiam eorum, quæ quis scire tenetur, peccatum esse, quia cum lege, quæ jubemur illa cognoscere, pugnat, sive ea cognoscere jam possis, sive non possis. Quod enim jam non possis, peccato Ade, quod tantum est, quia omnes in eo peccaverunt, factum est. Quare falluntur Scholastici, cum talem ignorantiam, quam invincibilem vocant, ideo a peccato excusant, quia invincibilis est, ut loquuntur.

Ex imparis hinc fontibus Jansenius suam hausit sen-

dere, ut ubi nulla est voluntas, nullum possit esse peccatum, ita concludit: „ Reminiscere superiorum, quæ a nobis tam multa de peccato, & voluntate libera dicta sunt. Sed si laboriosum est, omnia mandare memoriæ; hoc brevissimum tene: quæcumque ista causa est voluntatis, si non ei potest resisti, sine peccato ei ceditur... An tanta fallacia est, ut caveri omnino non possit? Si ita est, nulla peccata sunt; quis enim peccat in eo, quod nullo modo caveri potest? Et cum postea sibi objecisset querelas hominum dicentium: „ Si Adam, & Eva peccaverunt, quid nos miseri fecimus ut eum ignorantia cæcitate, & difficultatis cruciatibus nasceremur? Quas hominum querelas ita compescit: Non tibi imputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere, quod ignoras“. Quibus verbis cæcus est, qui non videat, duplicem a profundissimo Doctore distincti ignorantiam, aliam scilicet, quæ nobis *invitis* accedit, seu invincibilem, & hanc non deputari ad culpam, aliam *vincibilem*, & *culpabilem*, quæ ex nostra negligentia oritur.

78. Et quamquam hæc ita clara sunt, ut nullo indigeant glossemate, placet tamen adjuvare interpretationem ejus fidelissimi Discipuli Thomæ Aquinatis Quæst. III. *De malo* art. 7. ad 7., ubi hæc ipsa Magistri sui Augustini verba sic exponit: „ Ignorantia, quæ est omnino involuntaria, non est peccatum, & hoc est, quod Augustinus dicit: *Non tibi imputatur ad culpam, si invitus ignoras*. Per hoc autem, quod addit: *Sed si scire neglexeris*, dat intelligere, quod ignorantia habet, quod sit peccatum ex negligentia præcedente, quæ nihil est aliud, quam non applicare animam ad sciendum ea, quæ quis debet scire“. Nihil disertius aut expressius desiderari potest.

79. Veruntamen his acriter occurrit Jansenius, omnesque exerit nervos, ut ostendat ex doctrina sublimissima, & arcana S. Augustini; etiam ignorantiam, quæ invincibilis, & necessaria est, esse peccatum, quia illius peccati pœna est, quod voluntarie in Adam commissum est. „ Multum erras inquit S. Doctor Julianum alloquens in Lib. I. *Oper. imperf.* cap. 105., qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse pœnam, quod nulla necessitate commissum est“. Hanc vero necessi-

tatem peccandi idem S. Doctor ex ignorantia repetit, subdens: „ Deinde cogitare te existimo, quid appetendum, quid vitandum sit in agenda vita, quanto labore discatur. Qui autem hoc nesciunt, ipsa boni appetendi, malique vitandi ignorantia patiuntur peccandi necessitatem. Necessè est enim, ut peccet, qui nesciendo, quid facere debeat, quod non debet, facit. De quo genere malorum Deus rogatur, ubi dicitur: *Delicta juventutis & ignorantia meæ ne memineris*. Quod genus delictorum si non imputaret Deus justus, non ea sibi dimitti posceret homo fidelis: *Et iterum* cap. 107. Necessè est, ut peccet, a quo ignoratur justitia: numquid ideo enim justitiam cognoverit, non sunt ei remittenda peccata, quæ ignorantia necessitate commisit?... Non est igitur impunitatis securitas in necessitate peccandi: sed ut non obsit ista necessitas, donat ille, cui dicitur: *De necessitatibus meis eripe me*“. Loqui autem S. Augustinum non de ignorantia vincibili, sed de invincibili, ex eo liquido patet, quod ignorantiam negligentia, seu vincibilem, culpabilem esse, vel ipsi Pelagiani concedebant; quamobrem frustra contra eosdem evincere conatus esset, eandem ignorantiam esse culpabilem. Ita Jansenius.

80. Qui tamen si diligentius S. Patris doctrinam rimatus esset, haud difficulter vidisset, eum non loqui de ignorantia prorsus invincibili, quæ veram violandi præcepti necessitatem infert, sed de vincibili, quæ non nisi moralem necessitatem peccandi, eamque voluntariam in nobis producit. Ibidem enim hanc necessitatem comparat cum ea, quæ a violenta oritur peccandi consuetudine; quæ utique necessitas tantummodo moralis, non autem vera, & absoluta est: atque ita Pelagianos urget: „ Ac per hoc, etiam secundum vos, peccandi necessitas, unde abstinere liberum non est, illius peccati pœna est, a quo abstinere liberum fuit, quando nullum pondus necessitatis urgebat. Cur ergo non creditis, tantum saltem valuisse illud priimi hominis ineffabiliter grande peccatum, ut eo vitaretur humana natura universa, quantum valet nunc in homine uno secunda natura? Sic enim a doctis appellari consuetudinem, nos commonendos putasti“. Nihil igitur aliud voluit S. Pater, quam id, quod verissimum esse, unusquisque in se ipso experitur, tantas esse igno-

rati-

rantiam, quam in Lib. II. *De statu nature lapsæ* cap. 2. & seq. fuse explicat, & mordicus defendit. „ Generale, inquit, videtur Scholasticorum pronuntiatum esse, quod quid ex invincibili sit ignorantia, hoc ipso culpa vacat. Quæ sane doctrina, quamvis humane rationi, qua nititur, valde plausibilis esse videatur, difficile tamen est eam cum Augustini doctrina conciliare, quam contra Pelagianos constanter asseruit“. Quod innumeris, ut ipse solet, congestis hujus Sanctissimi Doctoris testimoniis se luculentissime demonstrasse gloriatur. Post autem c. 4. sibi opponit giganteam illam molem, & invincibilem no-

dam ut ipse loquitur, qui fieri possit, ut ex invincibili ignorantia peccatum possit proficisci? Sed hæc dicit rationis humane, plerumque vana, esse..... Catholicam doctrinam, non Aristotelicis argumentis, & argutis niti, vel terri... hanc difficultatem non terruisse Augustinum, & antiquam Ecclesiam &c.; ac demum concludit, pœnalem ignorantiam nostram, in qua nati sumus, etiam invincibilem, & incavibilem, nullo modo excusare peccatum... Hoc si lector capit, gratuletur sibi si non capit, adhuc difficilius captu, & cavari esse cogitet originale peccatum. Ita fidenter commune Theologorum, & Ecclesiæ Catholicæ dogma contemnit:

tantæ tenebræ ex peccato originali in nobis effusas, ut non sine magna difficultate, studio, diligentia, atque oratione possimus eas depellere; non autem quod absoluta inducatur peccandi necessitas: unde in ipso loco objecto Julianum monet, ut cogitet, quanto labore discatur, quid appetendum, quid vitandum sit in agenda vita. Et Lib. III. *De lib. arb.* cap. 19. postquam dixisset: „ An tanta fallacia est, ut caveri peccatum omnino non possit? Si ita est, nulla peccata sunt“; subdit postea: *Peccatur autem: caveri igitur potest*, manifeste innuens, illam *fallaciam*, quamvis magnam, non esse invincibilem. Hec ulterius patet ex alia peccandi necessitate ibidem a S. Augustino commemorata, quæ scilicet oritur ex rebellis concupiscentia, a qua unusquisque tentatur *abstractus, & illeceus*; ut dicitur Jac. I. 14., non autem vera necessitate adstrictus.

S1. Inst. S. Doctor ideo vult, ignorantiam etiam invincibilem esse peccatum, quia illius peccati pœna est, quod in Adamo nobis voluntarium fuit. Nam in laud. Lib. III. *De lib. arb.* c. 18., postquam hanc regulam statuisset: „ Illa est peccati pœna iustissima, ut amittat unusquisque, quo bene uti nolit, cum sine ulla posset difficultate, si vellet. Id est autem, ut qui sciens recte non facit, amittat scire, quod rectum sit; ita infert: Approbare falsa pro veris, ut erret in vitis, non est natura instituti hominis; sed pœna damna“ . Vult igitur S. Doctor, ignorantiam invincibilem esse peccatum, quia est pœna illius peccati, quo in Adamo nos voluntarie obstrinximus; dixerat enim paulo superius de ejusdem ignorantie peccatis: *Si non est ista pœna hominis, sed nature, nulla ista peccata sunt*: ignorantia igitur etiam invincibilis peccatum est, quia nobis ea voluntate supervenit, qua peccatum Adami incurrimus.

S2. Resp. Si ita est, ut errans Jansenius ratiocinatur, non solum culpabilis erit quæcumque ignorantia juris naturalis, sed etiam culpa non vacabunt motus concupiscentiæ involuntarii, qui rationem præveniunt; cum ista concupiscentia rebellis pœna sit peccati originalis. Idem dicendum de phrenesi, de amentia, aliisque pœnalitatibus, quarum causa fuit Adami peccatum. Idem potiore jure dicendum de infidelitate negativa, quam S. Augustinus vocat peccati pœnam (a); & quam non esse peccatum, certissimum omnibus est, proscripta contraria propositione Baji: *Infidelitas pure negativa in his, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est*. Præterea Sanct. Augustinus ad peccatum actuale requirit voluntatem personæ, quemadmodum ad peccatum originale sufficit voluntas naturæ. Ita in Lib. LXXXIII. *Quæstionum*, quæst. 24. *Nec peccatum*, inquit, *nec*

recte factum imputari cuiquam juste potest, quod nihil fecerit propria voluntate. Est igitur & peccatum, & recte factum in libero voluntatis arbitrio.

S3. Hanc doctrinam manifeste explicat S. Thomas in II. *Sentent.* Dist. 50. quæst. 1. art. 5. ubi errorem Jansenii in antecessum præoccupavit dicens: „ Sicut est quoddam bonum, quod respicit naturam, & quoddam bonum, quod respicit personam, ita est quædam culpa naturæ, quædam personæ. Unde ad culpam personæ requiritur voluntas personæ; sicut patet in culpa actuali, quæ per actum personæ committitur: ad culpam vero naturæ non requiritur, nisi voluntas in natura illa“. Ad peccatum igitur ignorantie contrahendum non sufficit voluntas illa naturæ, quæ sufficit ad contrahendum peccatum originale, sed requiritur voluntas personæ, vel directa, vel indirecta; enimque huiusmodi voluntas non invenitur in ignorantia vere invincibili, manifeste sequitur, hanc ignorantiam non esse culpabilem.

S4. Quæ cum ita sint, jure meritoque a Romano Pontifice Alexandro VIII. proscripta fuit illa propositio num. 1.: „ In statu naturæ lapsæ ad peccatum formale, & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium, ac liberum fuit in causa sua, peccato originali, & libertate Adami peccantis: tum alia num. 2. Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ, operantem ex ipsa non excusat a peccato formali“ .

S5. Obj. primo ex sacris litteris. Nullam ignorantiam etiam invincibilem a peccato excusare patet ex Gen. cap. XX., ubi Deus mortem Abimelech comminatus est, eo quod Sara tulisset, ignorans eam esse uxorem Abraham; nec aliter hanc pœnam Deus illi condonavit, quam ex Abraham orationibus. Præterea Christus Dominus Lucæ XII. 48. „ Servus, inquit, qui cognovit voluntatem Domini sui... & non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabitur multis. Qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabitur paucis“ . Ubi sine discrimine omnem ignorantiam puniendum esse, significatur, ac proinde omnem esse culpabilem. Tertio S. Paulus ad Hebr. IX. 7. dicit, summum Pontificem consuevisse semel in anno intrare in secundum tabernaculum *non sine sanguine*, quem offerebat *pro sua, & populi ignorantia*, nulla facta distinctione ignorantie vincibilis: omnis ergo ignorantia &c.

S6. Resp. primæ parti objectionis, ignorantiam Abimelech non fuisse juris naturalis, sed facti: ignorantiam autem factorum posse invincibilem esse, lubens concedit ipse Jansenius. Quod si ignorantia illa non excusavit Abimelech ab omni cul-

pa

(a) In epist. CXCV., olim 105. ad Sixtum cap. 6., ubi ait. *Ipsa ignorantia in eis, qui intelligere noluerunt*

vant, sine dubitatione peccatum est; in eis autem, qui non potuerunt, pœna peccati.

pa signum est, eandem non fuisse omnino invincibilem ob aliquas circumstantias, quas Scriptura non memorat. Vid. Hugo Cardinalis in Comment. ad hunc locum.

87. Ad secundam partem facilius est responsio, nempe laud. in loco sermonem esse de servo, qui sua culpa non cognovit voluntatem Domini sui, qui propterea dignus est plagis, quamvis puerioribus, quia ignorantia etiam culpabilis excusat, non quidem omnino, sed aliqua saltem ex parte. Theodoretus allatus a S. Thoma in Catena aurea ita hunc locum explicat: „ Hic objiciunt aliqui: „ merito puniatur, qui sciens voluntatem Domini, „ non persequitur. Sed cur ponitur ignorans? Quia „ cum ipse scire potuisset, noluit: sed pigritans „ ipse fuit ignorantiae suae causa ”.

88. Ad tertium S. Thomas Lect. II. in hunc locum ignorantiam interpretatur omne peccatum, inquit, Pontificem obtulisse sanguinem pro sua & populi ignorantia, idest pro peccatis nostris. Proverb. XV. Errant, qui operantur malum; omnis enim malus ignorat &c. Quamvis, etiam si locus ille intelligeretur proprie de peccatis ignorantiae, nihil obesset; quia deberet referri ad illam ignorantiam, quae vere peccatum est, nempe ignorantiam vincibilem.

89. Obj. secundum definitionem Concilii Diospolitani, in quo damnata fuit illa propositio: Caelestii: *Oblivio, & ignorantia non subjacent peccato, quoniam non secundum voluntatem eveniunt, sed secundum necessitatem.* Ibi autem sermonem esse de ignorantia invincibili patet primo ex iis verbis: *quoniam non secundum voluntatem, sed secundum necessitatem eveniunt;* oblivio autem, & ignorantia vincibilis eveniunt secundum voluntatem. Secundo, quia nunquam Pelagiani eo dementiae pervenerunt, ut a peccato excusarent oblivionem, & ignorantiam vincibilem, quae est voluntaria.

90. Resp., bene ponderanda esse verba illius definitionis, una cum scopo Patrum illius Synodi. Neque enim dicebat Caelestius, *Oblivionem, & ignorantiam non esse peccata, sed non subjacere peccato,* seu non esse peccati originalis effectus, & poenas. Ulterius, quando Caelestius causalem adhibebat, *quoniam non secundum voluntatem, sed secundum naturae necessitatem eveniunt,* nihil aliud volebat, quam oblivionem, & ignorantiam esse necessaria naturae hominis consecrata, quae etiam Adamo non peccante in nobis fuissent. Hoc igitur paradoxum Caelestii, quo peccati originalis dogma evertetur, a Patribus Diospolitani proscriptum est.

91. Quod si quis omnino contendat, definitum fuisse, oblivionem, & ignorantiam, quamvis ex necessitate eveniant, peccatum vere & proprie esse, propter illam rationem, quae a Patribus im-

mediate subditur: *Cum David dicat: Delicta juventutis meae, & ignorantiae meae ne memineris; & cum in Legge sacrificia pro ignorantia, sicut pro peccato offerantur;* quae ratio manifeste indicat, ibi definitum fuisse, ignorantiam non solum esse primi peccati poenam, sed esse vere, & proprie peccatum, poenitentiae operibus expiandum.

92. Si quis, inquam, id omnino contendat, tunc respondeo, juste Caelestii propositionem fuisse proscriptam, quia indefinita erat, & a peccato eximebat non solum ignorantiam vere invincibilem, sed etiam absolute vincibilem, quamvis alio sensu, prout Pelagiani male opinabantur, dici posset, *non secundum voluntatem, sed secundum necessitatem evenire.* Id fuit observatum ab acutissimo S. Augustino, qui cum in Lib. De natura, & gratia cap. 17. ita de Pelagio scripisset: „ Tractat ipse de peccatis ignorantiae, & dicit, „ hominem pervigilare debere ne ignoret, ideoque „ esse culpandam ignorantiam; quia id homo ne- „ scit negligentia, quod adhibita diligentia sua sci- „ re debuisset, illico de eodem Pelagio suble- „ vit: Dum tamen omnia potius disputet, quam ut o- „ ret, & dicat: Da mihi intellectum, ut discam „ mandata tua ”; manifeste indicans, Pelagianos non alias agnovisse involuntate vires, quam naturales, non autem illas, quas nobis gratia Dei confert, & secundum quas S. Paulus dicebat ad Philipp. IV. 15. *Omnia possum in eo, qui me confortat.* Quia ergo Pelagiani inter diligentias necessarias ad verum investigandum non agnoscebant debitas ad Deum preces, hinc ignorantiam invincibilem, & necessariam eam etiam reputabant, ad quam repellendam solae naturae vires sine gratiae adiutorio non sufficiebant. Ecclesia autem una cum S. Augustino illud nobis esse possibile credit, quod cum Dei adiutorio possumus. „ Dens, inquit Con- „ cil. Trident. Sess. VI. c. 11., impossibilia non „ jubet, sed jubendo monet, & facere quod pos- „ sis, & petere, quod non possis, & adjuvat, ut „ possis ”. Qui ergo aut desidia, aut arrogantia „ ad Dei opem confugere negligit, injuste conqueritur, sibi impossibilia a Deo praecipere, ut injuste conquerebantur Pelagiani, dicentes apud Hieronym. Lib. I. Dialog. adv. Pelag.: „ Rogo, quae est ista „ justitia, ut in peccato teneat erroris, cuius reatum non habet conscientia? Nescio me peccasse, se, & ejus rei, quam nescio, poenas luo? Et „ quid plus faciam, si sponte peccavero? Iis autem respondens Augustin. De natura, & gratia cap. 17. Admonetur, inquit, a Deo petere sapientiam, qui dat omnibus affluenter, utique his omnibus, qui sic petunt, & tantum „ petunt, quomodo, & quantum res tanta petenda „ est (1) ”.

95. Dices. Laud. S. Hieronymus huic Pelagianorum-

(1) Placulum foret illud praemium omittere, quo non minus humilis, ac pius, quam doctus S. Thomas dit-

ficilem materiam de usuris exponere aggressus est Opuac. LXXIII. „ Omnis homo a natura degenerans ve-

normum querelæ compescendæ non confugit ad voluntatis inertiam, vel orandi negligentiam, sed potius ad profunditatem iudiciorum Dei inquires: „ An, ne sententiæ, & dispositionis Dei causas requiris? Respondet stultæ interrogationi tuæ Liber Sapientiæ: *Aliora te ne quæseris.* ” Et quia Pelagiani Librum Sapientiæ repudiare solebant, ita pergit: „ Ac ne forte huic volumini contradiccas, audi Apostolum evangelica clangentem tuba: O altitudo divitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia ejus, & investigabiles viæ ejus! Quis cognovit sensum Domini? ” Quæ doctoris maximi responsio, inquit Jansenius, esset ineptissima, si de ignorantia, cui voluntas causam, & culpam dedit, controversia verteretur: non igitur &c.

94. Resp., potuisse quidem S. Doctorem injustas Pelagianorum querelas compescere, ostendendo, ignorantiam esse culpabilem, saltem ea de causa, quod adhibitis ad Dæm precibus negligenter utiliter quærere, quod ignorabant. Sed bene S. Doctor advertibat, hac responsione viam aperire aliis quæstionibus de naturæ infirmitate, de gratiæ necessitate, de orationis efficacia, aliisque similibus, quibus solvendis non parum temporis opus erat; & in quibus tandem oportebat ad profundam divinorum iudiciorum abyssum devenire. Ut itaque compendio rem finiret S. Hieronymus, notissimo illo S. Pauli oraculo Pelagianorum ora obstruenda putavit. Quod tandem facere coactus est etiam S. Augustinus.

95. Obj. tertio. S. Augustinus ep. CXCIV. ad Sixtum c. 6. ita de ignorantia cujuscunque generis pronunciat: „ Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis; sive qui novit, sive qui ignorat Quia & ipsa ignorantia in eis, qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est: in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati: ergo in utrisque non est justa excusatio, sed justa damnatio. ” Si autem sunt inexcusabiles, qui intelligere non potuerunt, manifeste liquet, ignorantiam invincibilem esse peccatum. Adhuc clarius *De gratia & lib. arb. c. 5.* „ Sed & illa ignorantia, inquit, quæ non est eorum, qui scire nolunt, sed eorum, qui tantam quam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat, si propterea non credidit, quia non audivit omnino, quid crederet; sed fortasse ut mitius ardeat ”.

96. Resp., primo in utroque loco S. Augusti-

num loqui non de ignorantia juris naturæ, sed de ignorantia legis evangelicæ, quam invincibilem aliquando esse, & inculpabilem, ut in infidelibus negativis, fide certum est; nec inficiatur ipse Jansenius. Præterea bene attendenda sunt Sancti Doctoris verba; in iis enim, qui intelligere noluerunt, dicit ignorantiam *sine dubitatione peccatum esse*; in iis autem, qui non potuerunt, non dicit esse peccatum, sed *pœnam peccati*, nempe originalis; nam infidelitas negativa est quidem peccati originalis pœna, non autem verum peccatum. Concludit autem, in utrisque esse justam damnationem; nam etiam infideles negativi juste damnantur, non quidem propter infidelitatem, sed propter alia peccata, vel saltem propter peccatum originale, quod sine fide remitti non potest.

97. Obj. quarto. Idem Sanct. Doctor in ep. XLVII. ad Publicolam „ Si quis; inquit, bonum putaverit esse, quod malum est, & fecerit hoc putando, utique peccat; & ea sunt omnia peccata ignorantia, quando quisque bene fieri putat, quod male fit: ” nulla igitur ignorantia a peccato excusat.

98. Resp., peccata, de quibus loquitur S. Augustinus in ea epistola ad Publicolam, nasci ex ignorantia vincibili, & culpabili. Quæstio a Publicola proposita non erat de ignorantia juris naturalis, sed de ignorantia facti circa escas immolatas idolis; quam ita resolvit Sanct. Doctor. „ Si quis dubitat de aliqua carne, utrum immolatio sit, & non est immolatio, si eam cognitionem tenuerit, quod immolatio non sit, & ea escatur, non utique peccat: quia nec est, nec jam putatur immolatio, etsi antea putabatur ... Si quis autem bonum putaverit esse, quod malum est, & fecerit, hoc putando, utique peccat &c. ” scilicet si putaverit, ommissa debita diligentia, circa hoc factum. Carte neque Jansenius, nec aliquid aliud, quod sciam, negavit, dari ignorantiam invincibilem factorum, aut juris positivi: ignorantia igitur factorum culpabilis non potest esse, nisi vincibilis.

99. Obj. quinto. S. Pater sæpius asserit, ignorantiam, non secus ac concupiscentiam, esse omnium peccatorum causam. Sic in Lib. I. *De peccatorum meritis, & remiss. c. ult.* de concupiscentia loquens: *Fit, inquit, ut per ignorantiam, vel infirmitatem, non exsertis adversus eam totis viribus voluntatis, eidem ad illicita etiam nonnulla cedamus.*

110. Resp., verissime a S. Augustino statui duas com-

„ ritatem amat, & eam scire super omnia desiderat. „ Quam si quis concupiscit vero corde, & eam quæsierit in simplicitate cordis sui, ipsa seipsam manifestabit, & Deus, qui hoc promittit, verax est, sic, ut scriptum est Sap. VI. 14. *Præoccupat eos, qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat, Ecclesiastici I. 33. Fili, concupisces sapientiam, conserva justitiam, & Dominus præbebit eam tibi.* Invoco er-

„ go ipsam, ne me errare permittat in periculum animæ meæ & in laqueum aliorum, sed illuminare dignetur oculos caliginosos ipso suo lumine, sine quo nemo valet ad lumen veritatis usquequaque pertinere. Amen. ” Sunt variani, qui hoc opusculum S. Thomæ abjudicant. Vid. P. Bern. de Rubéis de Scriptis S. Thomæ Dissert. XX. cap. 5.

communes, & frequentissimas nostrorum peccatorum causas, concupiscentiam, & ignorantiam; ita tamen, ut peccata, quæ inde consequuntur, nobis non imputentur, nisi æcedente libero voluntatis consensu. Suam mentem clare exponit S. Doctor in Lib. III. *De libero arbitrio* cap. 19. inquit: „ Illud, quod ignorans quisque non recte facit, & quod recte volens facere non potest, ideo dicuntur peccata, quia de peccato illo liberæ voluntatis originem ducunt: illud enim præcedens meruit, ista sequentia. Nam sicut linguam dicimus non solum membrum, quod movemus in ore, dum loquimur, sed etiam illud, quod hujus membri motum consequitur, id est formam, tenoremque verborum; secundum quem modum dicitur alia lingua græca, alia latina: sic non solum peccatum illud dicimus, quod proprie vocatur peccatum; libera enim voluntate, & ab sciente committitur; sed etiam illud, quod jam de hujus supplicio consequatur necesse est &c.“ Recolatur, quæ de concupiscentia dicta sunt T. IV.

101. Obj. ult. S. Thomas *Quolibeto* VIII. art. 15. hæc habet: „ Quod agitur contra legem, semper est malem, nec excusatur per hoc, quod est secundum conscientiam. *Et* Quæst. IX. art. 15. Error, inquit, quo non creditur esse peccatum mortale, quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat a toto, licet forte a tanto“.

102. Resp. S. Thomam loqui de ignorantia vincibili, non autem de ignorantia invincibili, quam ab omni culpa excusare, nimis manifeste docet. Vide sup. num. 75. Unde etiam in cit. *Quolibeto* VIII. hæc addit. *Aut ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur, & sic non committit se discrimini, nec peccat*, quando nempe ignorantia nullo modo est voluntaria.

Quæres, an detur ignorantia invincibilis juris naturæ?

103. Hæc quæstio diversa omnino est a præcedenti. Aliud est enim dicere, nullam esse ignorantiam juris naturæ invincibilem, quod non pauci, nec ignobiles Theologi docent (a): aliud asserere, hanc invincibilem ignorantiam, etiamsi detur, a peccato non excusare; quæ propositio ab Alexandro VIII. condemnata fuit. Vid. sup. num. 81. Quamobrem non inepte Contensonius Lib. VI. *Theol. Mentis, & cordis* Dissert. III. c. 1. Quæ-

res quinta, vocat *importunos, & impertinentes* quosdam recentiores, qui sententiam negantem dari ignorantiam invincibilem juris naturalis *Jansenismi pueriliter insinulant*. Contentit enim, eam esse veterum Theologorum, Hugonis a S. Victore, S. Bonaventuræ, Gersonis, Adriani, aliorumque, qui longe ante Jansenium floruerunt.

104. De hac autem materia potissimum legendum consulo Angelicum nostrum Præceptorem 1. 2. quæst. 94. art. 4. ubi quærit, utrum lex naturæ sit una apud omnes? Ita autem respondet: „ Lex naturæ, quantum ad prima principia communia est eadem apud omnes, & secundum rectitudinem, & secundum notitiam. Sed quantum ad quædam propria, quæ sunt quasi conclusiones principiorum communium, est eadem apud omnes, ut in pluribus, & secundum rectitudinem & secundum notitiam. Sed ut in paucioribus potest deficere, & quantum ad rectitudinem propter aliqua particularia impedienda... & etiam quantum ad notitiam. Et hoc propter hoc, quod aliqui habent depravatam rationem ex passione, seu ex mala consuetudine, seu ex mala habitudine naturæ: sicut apud Germanos olim latrocinium non reputabatur iniquum, cum tamen sit expresse contra legem naturæ, ut refert Julius Cæsar Lib. VI. *De bello gallico*“.

105. Sed adhuc clarius rem explicat art. 6., ubi quærit, an lex naturæ possit a corde hominum aboleri? „ Respondet autem, quod ad legem naturalem pertinent primo quidem quædam præcepta communissima, quæ sunt omnibus nota: secundario autem quædam secundaria præcepta magis propria, quæ sunt quasi conclusiones principiorum principii. *Hæc posita distinctione bene notanda ita pergit*: Quantum ergo ad illa principia communia, lex naturalis nullo modo potest a cordibus hominum deleri in universali, deletur tamen in particulari operabili, secundum quod ratio impeditur applicare commune principium ad particulare operabile, propter concupiscentiam, vel aliquam aliam passionem. Quantum vero ad alia præcepta secundaria potest lex naturalis deleri de cordibus hominum, vel propter malas persuasiones... vel etiam propter pravas consuetudines, & habitus corruptos: sicut apud quosdam non reputabatur latrocinia peccata, vel etiam vitia contra naturam, ut etiam Apostolus dicit Rom. I. “.

106.

(a) Inter hos celebris P. Vinc. Patuzzi in sua *Ethica Christiana, sive Theologia Morali* T. I. Tract. II. cap. 7. §. 5. defendit, *absolute, & generatim loquendo nullam admitti debere ignorantiam invincibilem, & inculpam juris naturæ, sive præceptorum ejusdem*; quam sententiam contendit, probatam fuisse etiam ab antiquis Theologis, S. Thoma, Alberto Magno, S. Bonaventura, S. Antonino, Hugone a S. Victore, Alexandro, Alensi, Guill. Parisiensi, Dorando, Adriano, Gersonio, Cajetano &c. Idem docet P. Vinc. Contensonius Lib. IV. *Theol. mentis, & cordis* Dissert. III. cap. 1. & seq.; qui etiam Julio Mercero, & Joan. Bapt. Gonet subira-citur, quod in suis adv. Probabilistas Dissert. supponant, dari posse ignorantiam invincibilem juris naturalis. Demum, ne omnes numerando recenseam, doctissimus Petrus Ballerinus in variis operibus, quibus Probabilissimum confutavit, nullam juris naturalis ignorantiam vere invincibilem, & inculpabilem dare posse, arbitratur.

sonius Lib. IV. *Theol. mentis, & cordis* Dissert. III. cap. 1. & seq.; qui etiam Julio Mercero, & Joan. Bapt. Gonet subira-citur, quod in suis adv. Probabilistas Dissert. supponant, dari posse ignorantiam invincibilem juris naturalis. Demum, ne omnes numerando recenseam, doctissimus Petrus Ballerinus in variis operibus, quibus Probabilissimum confutavit, nullam juris naturalis ignorantiam vere invincibilem, & inculpabilem dare posse, arbitratur.

106. Ex hac Angelici Præceptoris doctrina manifeste sequitur, nullam esse posse ignorantiam omnino invincibilem, & inculpata[m] juris naturæ, saltem quantum ad principia communissima, quæ sunt omnibus nota, & etiam quantum ad præcepta secundaria, quæ sunt quasi conclusiones propinquæ primis, & universalibus principiis; quia talis ignorantia semper oritur ex concupiscentia, vel ex aliqua alia passione, vel ex malis persuasionibus, vel ex pravis consuetudinibus, & habitibus corruptis. Unde idem Angelicus 1. 2. q. 77. art. 7. ad 2. „ Ignorantia, inquit, particularis, quæ totaliter excusata, est ignorantia circumstantiæ, quam quidem quis scire non potest, debita diligentia adhibita. Sed passio causat ignorantiam juris in particulari, dum impedit applicationem communis scientiæ ad particularem actum, quam quidem passionem ratio repellere potest”.

107. Hinc apparet discrimen inter præcepta juris naturalis, & juris positivi, sive divini, sive humani. Hæc enim cum pendeant a libera voluntate legislatoris divini, aut humani, non possunt a nobis cognosci, nisi extrinsecus manifestentur. Præcepta autem juris naturæ nobis ab ipso Deo insculpta sunt, neque a cordibus nostris in particulari abolentur, nisi nostra culpa, scilicet per passionem, vel pravas consuetudines &c.

108. Doctrina tamen hactenus exposita intelligi debet de iis præceptis, quæ proxime ex primariis principis juris naturæ, & luculenter deducuntur. Fatentem est enim, quasdam nonnunquam occurrere circumstantias, ut facile non sit, certum de bonitate, vel malitia actionis ferre iudicium, & de quibus vel ipsi sapientes inter se vehementer disputant. Exempli loco sit illa quæstio, quam

uovet Sanct. Augustinus Lib. I. *De serm. Domini in Monte, utrum si uxoris permisso, sive sterilis, sive quæ concubitum pati non sult, adhibuerit sibi alteram vir, non alienam, neque a viro se junctam, possit esse sine crimine fornicationis?* Postquam autem resolvit, in novo testamento, ubi præcepta majora sunt, id minime licere, multoque minus hoc posse feminam, permittente marito facere, ita pergit c. 17.: *Quamquam nonnullæ causæ possunt existere, cur & uxor mariti consensu pro ipso marito hoc face-re debere videatur (a).*

109. Multo plura, & difficilioris solutionis afferri possent exempla, quibus ostenditur, etiam doctissimos, ac solertissimos viros haud facile posse veritatem absque omni errandi formidine determinare. Porro, qui nullam prorsus juris naturalis ignorantiam invincibilem admittunt, quando hujusmodi exemplis premuntur, varias excogitant elabendi vias; sed hanc potissimum, ut dicant, has, quæ aliquando inter doctissimos viros excitantur, controversias, non esse de juris naturalis præceptis, sed potius de factis, in quibus factis aliquando esse posse concedunt ignorantiam invincibilem. Exemplum sit in usura, quam juri naturæ repugnare nemo ignorat, aut invincibiliter ignorare potest. Possunt tamen emergere casus, in quibus invincibiliter ignoretur, hunc, vel illum contractum esse usurarium; & in quibus graves, & docti viri innocue decipiantur; quæ tamen deceptio nullo modo pertinet ad jus ipsum naturæ, quo edocemur, unicuique tribuendum, quod suum est, & justitiam servandam; sed solum respicit ipsum factum, seu contractum, qui justus putatur, cum sit reipsa injustus. Idemque contingere dicunt in aliis casibus abstrusioribus (b).

110.

(a) Historiam autem hanc narrat memoratu dignam, „ Acydinus (Antiochiæ) præfectus, qui etiam Coasul fuit, cum quantum libras auri debitorem fisci exig-ret, nescio unde commotus, quod plerumque in istis potestatibus periculosum est, quibus quod libet, licet, aut potius putatur licere, comminatus est jurans, & vehementer affirmans, quod si certo die, quem constituerat, in moratun aurum non exsolveret, occideretur. Itaque cum illa tenetur in mani custodia, nec se posset debito illo expedire, dies in tantum imminere, & propinquare cepit. Et forte habebat uxorem pulcherrimam, sed nullius penitæ, qua subveniret viro: cujus mulieris pulchritudine cum quidam dives esset athenensis, & cognovisset, maritum ejus in illo discrimine constitutum, misit ad eam pollicens pro una nocte, si ei misceri vellet, se auri libram daturum. Tum illa, quæ se sciret, non habere sui corporis potestatem, sed virum suum, percolit ad eum dicens, paratum se esse pro marito id facere, si tamen ipse conjugalis corpori dominus, cui tota illa castitas deberetur, tamquam de re sua, pro vita sua velit id fieri. Egat ille gratias, & ut fieret, imperavit, nullo modo judicans, adulternum esse concubitum, quod & libido nulla, & magni mariti caritas, se jubente, & volente flagitaret. Venit inuher ad villam illius di-

„ vitis, fecit, quod voluit impudicus: sed illa corpus „ non nisi marito dedit, non concubare, ut solet, sed „ vivere cupienti. Accipit aurum. Sed ille, qui dedit, „ fraude subtraxit, quod dederat, & suppositum simile „ ligamentum cum terra. Quod ubi mulier jam domi „ suæ posita invenit, prosiluit in publicum eadem ma- „ riti caritate clamatura, quod fecerat, facere coacta „ est: interpellat Præfectum, fatetur omnia, quam „ fraudem passa esset, ostendit. Tum vero Præfectus „ primo se remittit, quod suis minis ad id ventum es- „ set, pronuntiat, tamquam in aliam sententiam di- „ cens, de Aeylini bonis auri libram fisco inferendum: „ illam vero mulierem dominam in eum terram, unde „ pro auro terram accepisset, induci. Nihil hinc „ in aliquam partem disputo: libet cuique æstinare, „ quod velit &c. “.

(b) De hac re Legi meretur P. Vinc. Patuzzi in *Ethica, seu Morali Christ.* Tom. I. Tract. II. cap. 7., qui sapienter monet, nullum ex hac doctrina posse a Probabilistis trahi argumentum; ubi enim adest suspicio, vel dubium, nullam ignorantiam sive juris naturalis, aut positivi, vel etiam facti, dici posse invincibilem, aut inculpabilem; tunc enim tenemur tutior in partem sequi, aut saltem, quæ multis gradibus sit probabilior. Sed de hoc inferius suo loco.

110. Alii tamen multo probabilis, & communis non duo tantum, sed tria distinguunt genera veritatum ad jus naturæ spectantium; scilicet præter prima, & universalissima principia, ac conclusiones immediate deductas, cujusmodi sunt præcepta Decalogi, alias dicunt esse veritates longis, acutis & implexis ratione deductas; atque in his ignorantiam invincibilem quantumque reperiri posse, concedunt. Cui sententiæ aperte patrocinari videtur S. Thom. 1. 2. q. 100. art. 1. inquit: „ Sicuti omne iudicium rationis speculativæ „ cedit a naturali cognitione primorum principio- „ rum; ita etiam omne iudicium rationis practicæ „ procedit ex quibusdam principiis naturaliter co- „ gnitis, ex quibus diversimode procedi potest ad „ iudicium de diversis. Quædam enim sunt in „ humanis actibus adeo explicata, quod statim „ cum modica consideratione possunt approbari, „ vel reprobari per illa communia, & prima prin- „ cipia. Quædam vero sunt, ad quorum iudicium „ requiritur multa consideratio diversarum circum- „ stantiarum, quas considerare diligenter non est „ cujuslibet, sed sapientum; sicut considerare par- „ ticulares conclusiones scientiarum non pertinet „ ad omnes, sed ad solos Philosophos”. Conclu- „ dunt itaque, hæc postrema aliquando invincibili- „ ter, & inculpate ignorari posse (a).

111. Quamquam hac in re cautissimos nos esse oportet, ne facile quamcumque ignorantiam ut invincibilem, & inculpam excusemus; non enim, inquit S. Thomas Quæst. III. *De malo* art. 7. est absque præsumptione, quod aliquis de ignorantis sententiam ferat; & maxime in quibus periculum existit; & plerumque talis ignorantia ex culpabili negligentia oritur: ignorantia autem, rursus inquit S. Thomas, quæ causatur ex culpa, non potest subsequentem culpam excusare. Improbandi propterea sunt non pauci Casuistæ, & Probabilistæ, qui invincibilis ignorantia: confinia latissime extenderunt (b).

(a) Ita plures gravissimi Theologi ex Thomistica schola, quibus adsupplicatur doctissimus P. Laur. Berti L. XXI. *De theol. disciplinis* cap. 10. qui etiam laudat Sylvium, Lud. Habert, Nicol. P. Herminier &c.

(b) Horum aberrationum specimen exhibeat ille recens auctor Dissert. adv. Petrum Ballerinum, qui, ut idem Ballerinus refert, in c. 1. sect. 1. non est veritus probare, dari ignorantiam invincibilem plurium juris naturæ præceptorum: „ quia ex maturo usuram, „ & mutuum exigere, proprias injurias ulcisci, plu- „ res uxores habere, repudiare uxorem legitimam, „ furari ad succurrendum egenis, surripere aliquid i- „ Gazzaniga *Theol.* Tom. VII.

APPENDIX.

In qua exploratur inculpata veri Dei ignorantia.

112. Quamquam aliquam Divinitatem ab omnibus agnitam semper fuisse, demonstratum sit Tom. I. pag. 59. seq., certum est tamen, verum Deum ab admodum paucis olim cognitum, & adoratum fuisse; unde etiam regius Psalter postquam dixerit Psalm. LXXXV.: *Notus in Judæa Deus*, alio in loco (Psalm. CXLVII.) subdit: *Non fecit taliter omni nationi*; & Apostolus 1. Thessal. IV. 5. *Gentes Deum ignorere*, dicit; & alibi (Ephes. II. 12.) Gentiles alloquens: *eratis; inquit, illo tempore sine Christo..... & sine Deo (ἀθεοί) in hoc mundo*. Hinc quæstio nata est, an in ea infinita pene hominum multitudine, qui verum Deum ignorabant, & adhuc ignorant, aliqui fuerint, & sint, ab omni culpa in hac ignorantia immunes?

113. Prænotandum est autem, hic non agi de cognitione Dei sub ratione dumtaxat generali, & confusa communis boni, tum quia, ut recte docet Angelicus I. P. quæst. 2. art. 1. ad 1. „ hoc „ non est simpliciter cognoscere, Deum esse; sic- „ ut cognoscere venientem, non est cognoscere „ Petrum, quamvis sit Petrus veniens: multi e- „ nim perfectum hominis bonum, quod est bea- „ titudo, existunt divitias; quidam vero volupta- „ tes; quidam autem aliquid aliud”. Tum etiam, quia inutile, immo ridiculum esset quærere, an inculpate ignorari possit Deus sub ea ratione, sub qua a nemine prorsus ignoratur; ut enim S. Thomas mox laudatus observat: „ cognoscere, Deum „ esse in aliquo communi, sub quadam confu- „ sione, est nobis naturaliter insertum, inquit, „ tum scilicet Deus est hominis beatitudo; homo „ enim naturaliter desiderat beatitudinem; & quod „ naturaliter desideratur ab homine, naturaliter „ cognoscitur ab eodem“.

114. Notandum ulterius, non hic agi de ea cognitione Dei perfectiore, quam actu Philosophi suis meditationibus assecuti sunt, & multo minus de ea, quam Sacræ Litteræ utriusque Testamenti nobis exhibent; sed de cognitione Dei naturali, & quæ ingenio, & diligentiae uniuscujusque respon- deat.

„ nimico, tyrannum occidere propria auctoritate, ad „ scortum accedere, mentiri propter salutem alterius, „ vel ob malum gravius cavendum, carnibus humanis „ vesci, metu mortis mali aliquid committere, sororem in uxorem ducere, & alia hujusmodi mala, juri naturali contraria, licet ex principis per se notis deducantur; cum tamen non deducantur immediate, & clare, sed mediate tantum, & per discussas difficiles, & illationes multas, debitari non potest, quin ad ea sic deducenda opus sit magna rationis intelligentia, qua multi carent absque culpa“. Sed hoc, ut dixi, speciminis loco.

deat. Ac denum hic sermonem esse de iis tantum, qui ratione uti possunt, ac debent.

115. Fuerunt autem Theologi, qui ab hominibus ratione utentibus verum Deum inculpate ignorari posse docuerunt (a). Alii id possibile quidem dixerunt brevi temporis intervallo, non autem longiore, & multo minus toto vitæ suæ decursu (b). Nostra vero, imo communior saniorum Theologorum sententia est, ab homine rationis composito, neque toto vitæ suæ decursu, neque brevi temporis spatio posse verum Deum *inculpate* ignorari.

116. Prob. autem hæc sententia primo ex Sacris Litteris, quæ Gentes verum Deum ignorantes generaliter, & sine ulla distinctione Dei ira, & punitione dignas pronunciant. Psal. 78. 6., & Jerem. X. 25. *effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt, & in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt.* Et Paulus Apostolus 2. ad Thes. 1. 8. *In flamma ignis dantis vincictam iis, qui non noverunt Deum.* Quem utrumque locum S. Augustinus simul conjungens *de gratia, & lib. arbitrii*, c. 5. ad eos etiam extendit, qui Deum *simpliciter nesciunt*, quorum proinde ignorantia videri posset inculpata, si ulla esset Dei ignorantia inculpata, inquit: „ Sed & illa ignorantia, quæ non est eorum, qui scire nolunt, sed eorum, qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat, si propterea non credidit, quia non audivit omnino, quid crederet; sed fortassis ut mitius ardeat; non enim sine causa dictum est: *effunde iram tuam &c.* & illud ait Apostolus: cum venerit in flamma ignis &c.

117. Accedit & illud Sap. 15. 1. „ Vani au-

tem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, & de his, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est, neque operibus attendentes agnoverunt, quis esset artifex ... nec his debet ignosci &c. ” Ubi iterum nulla facta, nec subindicata distinctione, omnes verum Deum ignorantes venia indigni pronuntiantur.

118. Prob. 2. ex S. Patrum doctrina, qui docent, adeo in cordibus nostris insculptam esse Dei notitiam, ut nemo, nisi ad naturæ voces aures obturare culpabili stupiditate velit, Deum ignorare possit. S. Justinus in *Apologia* prima (quæ tamen secunda dici debet) *Dei*, inquit, *appellatio nomen non est, sed rei inenarrabilis naturæ omnium insita opinio.* Si autem Dei opinio omnium naturæ est insita, facile apparet a nemine posse sine maxima negligentia, & culpa ignorari.

119. Minutius Felix in *Octavio* n. 17. „ Nobis, inquit, quibus vultus erectus, quibus spectus in cælum datus est, sermo, & ratio, per quæ Deum agnoscimus, sentimus, imitatur, ignorare nec licet ingerentem se oculis, & sensibus nostris cœlestem claritatem. *Et num.* 55. Eos autem merito torqueri, qui Deum nesciunt, ut impios, & injustos, nisi profanus nempe deliberat, cum parentem omnium, & omnium Deum non minoris sceleris sit ignorare, quam lædere ”.

120. Clemens Alexandr. in *Proptetrico*, seu admonitione ad Gentes: „ Omnibus, inquit, simpliciter hominibus, maxime autem iis, qui versantur in doctrina, & litteris, instillatus est quidam divinus influxus; qua de causa vel invitatus, qui-

(a) P. Lud. Molina in Comment. ad I. P. S. Thomæ q. 2. art. 1. ait, „ tam rudes, & incultos posse aliquos homines esse, ut maxima cum probabilitate affirmare possimus, in eis ignorantiam invincibilem Dei posse reperiri..... Porro ea ignorantia excusantur a peccato infidelitatis; & quod Deum non colant, nec ei debitum honorem exhibeant, non erit eis culpæ tribuendum. ” Hunc secutus est P. Gregorius de Valentia Tom. II. disp. 6. q. 6. puncto 1. dicens, forte posse ab aliquibus ignorari, „ quod nuncius sit Deus..... ex quo sequitur, idololatriam posse ad aliquod saltem tempus per ignorantiam invincibilem in aliquo homine rudiore excusari ”. Indefinite autem P. Ariaga, & sine ulla hæsitatione pronuntiat, *multos posse habere ignorantiam invincibilem Dei*, Tom. I. Disput. 2. Sect. 3. n. 17. 3 ubi data opera hanc questionem pertractat, & contrariis argumentis satisfacere conatur. Neque his contentus ita subinde colligit: *etiamsi aliquod dubium suboriatur in multis barbaris hominibus; an sit aliqua causa v. g. 3, quæ produxit cæcos, non tamen propterea excitatur species, quod illa sit legislator, vel veneratione digna; quod illa dederit præcepta, quæ ego debeam adimplere.... Unde infertur, non esse culpabiles in tali ignorantia, etiamsi fuerit vincibilis physice.* P. Dom. Navarette celebris Dominicanæ Familie in Sinarum regno Missionarius, postea ad Archiepiscopatum in insula S. Dominici eve-

niatus, in prima Parte suorum Operum (quæ sola lucem aspexit) Tract. VII. p. 503. refert epistolam quinque Episcoporum ad Clementem X. R. P. in qua conqueruntur, quosdam Sinenses Missionarios eo laxitatis devenisse, ut negarent, infideles præcepta naturalia transgredientes pœnas æternas promereri, *quia ignorantia Dei, & legislatoris a tam gravi pœna excusantur.* Nonnullos alios præterea hujus sententiæ patronos. Non tamen Caramelli consenserim, qui in *Apologia contra Flagnanum* solita sua confidentia ita pronuntiat: *posse invincibiliter nesciri Deum, Theologi nobiliores affirmant.* Vid. P. Dan. Concina in *H. st. Probabilismi, & rigorismi* Tom. I. c. 5. & 3. Nec commemorari meretur J. Rousseavus, qui in suo *Emile* T. 2. p. 325. hominem in sylvis enutritum non posse cognoscere Deum, nec propterea esse punitione dignum, audacter pronuntiat; quoniam in T. 3. p. 163. sui immemor contrarium asserit.

(b) Ita inter alios P. Martinonius, ob controversias habitas cum Jansenistis celebratissimus, Disp. XV. de peccatis sect. 12. n. 117. In thesibus etiam P. de Reux Lovanii Mense Decembri 2688., ac in pluribus aliis postea subsequens idipsum repetitum invenies apud Arnaldum in opere: *Nouvelle Héresie dans la Morale dénoncée au Pape &c.* art. 1., & dans la *seconde dénonciation de la nouvelle hérésie &c.* art. 2.

„ quidem fatentur, unum esse Deum ab interitu
 „ alienum, & ingenitum ”.

121. Tertullianus in *Apologetico* cap. 17.: *Hæc
 est summa delicti, ait, nolentium recognoscere,
 quem ignorare non possunt* (quæ Magistri sui
 verba etiam S. Cyprianus usurpat in *Libro de idolorum
 vanitate*); & alibi (*de Penitent.* c. 5.) „ ignorant
 Dominum, ait, nulla exceptio
 „ tuetur a pœna, quia Deum in aperto constitu-
 „ tum ... ignorare non licet ”.

122. Lactantius lib. 1. *Div. Instit.* cap. 5. „ Ver-
 „ ritatis ipsius, inquit, tanta vis est, ut nemo
 „ possit esse tam cæcus, qui non videat ingeren-
 „ tem se oculis divinam claritatem ”.

123. S. Hieronymus in cap. 1. epist. ad Galatas
 expendens ea verba (Joan. 1.): „ erat lux
 „ vera, quæ illuminat omnem hominem venien-
 „ tem in hunc mundum; ex quo, inquit, perspi-
 „ cum fit, natura, omnibus Dei inesse notitiam ”.
 Quomodo igitur ignorari inculpate potest, quod
 natura ipsa nos docet?

124. S. Augustinus in Psalm. 74. *Deus, in-
 quit, ubique secretus est, ubique publicus, quem
 nulli licet, ut est, cognoscere, & quem nemo
 permittitur ignorare.*

125. Deum, ne longior sim, S. Gregorius
 M. lib. 27. *Moralium* cap. 5. exponens illud Jo-
 hi 56. 25. „ Omnes homines vident Deum: ait:
 „ Omnis homo ex hoc ipso, quod rationalis est
 „ conditus, debet ex ratione intelligere eum, qui
 „ se condidit, Deum. Et S. Jo. Damascenus
 „ lib. 1. *Orthodoxæ fidei* c. 1. Nemo mortalium
 „ est, inquit, cui hoc non ab eo naturaliter sit
 „ insitum, ut Deum esse cognoscat (c) ”.

126. Prob. tertio ratione theologica. Si qui in-
 vincibiliter omnino Deum ignoraret, quamvis om-
 ni scelere se pollneret, reus tamen offensæ Dei
 non esset; quomodo enim censeretur injuriam ir-
 rogare ei, quem sine ulla sua culpa ignorat? At-
 qui nemo propter ignorantiam Dei a peccato vere
 & proprie tali excusatur. Nam Alexander VIII.
 (anno 1692. die 24. Augusti) apostolico fulmine
 celebrem illam propositionem confixit: „ Pecca-

„ tum philosophicum, seu morale, est actus hu-
 „ manus disconveniens naturæ rationali, & rectæ
 „ rationi: theologicum vero, & mortale est trans-
 „ gressio libera divinæ legis. Philosophicum, quan-
 „ tumvis grave in eo, qui Deum vel ignorat, vel
 „ de eo actu non cogitat, est grave peccatum, sed
 „ non est offensæ Dei, neque peccatum mortale,
 „ dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna
 „ dignum ”. Quæ propositio, ni fallor, ex eo
 potissimum proscribitur videtur, quod possibilis po-
 tatur ignorantia Dei invincibilis, ut enim docet
 S. Thomas 2. 2. quæst. 20. art. 5., *si posset esse
 conversio ad bonum commutabile sine aversione a
 Deo, quamvis esset inordinata, non es-
 set peccatum mortale (b).*

127. Hæc ratio manifeste evincit, nullo ne bre-
 vissimo quidem tempore posse Deum invincibiliter
 ignorari; si enim id fieri posset, puer baptizatus,
 atque in sylvis cum invincibili Dei ignorantia ed-
 ucat, si post aliquod grave peccatum admissum
 mereretur, posset ita inquinatus intrare in regnum
 cælorum: quo quid dici potest absurdius? (c).

128. Addo, si ut Adversarii docent, vel brevis-
 simo tempore posset Deus inculpate ignorari, ma-
 nifeste consequi; posse Deum etiam toto vitæ de-
 cursu inculpate pariter ignorari. Quomodo enim,
 quæso, illa ignorantia, quæ prius erat sine culpa,
 culpabilis fieret, nisi per negligentiam culpa-
 bilem inde subsecutam? Atqui in eo, qui Deum
 invincibiliter ignorat, nulla negligentia theologice
 culpabilis esse potest, cum nullum in eo esse pos-
 sit peccatum theologicum: ergo &c. (d).

129. Dices. Propositio illa damnata fuit, quia
 generalis erat, atque hunc sensum reddebat: *Om-
 nis ignorantia Dei, sive vincibilis ea sit, sive
 invincibilis, ab offensæ Dei excusat operantem
 contra rectam rationem.* Ita P. Daniel in suo
 Tract. gallico *de ignorantia*, latine verso a P.
 Herculano Vogl. §. 12.

130. Resp. hoc totum nullo plane fundamento
 inniti; immo inverisimile plane esse, eousque in-
 sanitiæ aliquos devenisse, ut contenderent, ignoran-
 tiam Dei vincibilem non esse peccatum, aut a
 pec-

(a) Multo plura S. Patrum testimonia invenientur
 apud Car. Witasse Tom. 1. *Tract. theol.* Quæst. II.
 art. 1., & apud P. Ludov. Thomassinum T. II. *Dog-
 matum theol.* lib. 1. c. 3. & seq.

(b) Huc etiam facit, quod S. Præceptor habet Lect.
 II. in cap. VII. epist. ad Rom., ubi explicans illud
 S. Pauli: *Peccatum non cognoscit, nisi per legem*, in-
 quit: *Dicendum est ergo, quod sine lege poterat qui-
 dem peccatum cognosci, secundum quod habet rationem
 inhonesti, id est contra rationem existens; non autem
 secundum quod importat offensam divinam; quia per le-
 gem manifestatur homini, quod Deo displiceant pecca-
 ta humana in hoc, quod ea prohibet, & mandat puniri.*

(c) P. Carannel in *Apologetica contra Paganum* hoc
 inter alia paradoxa habet: *Nascitur puer, baptizatur,
 antequam loqui sciat, captus a barbaris, in syleam indu-
 citur, & atheismum positive docetur, ad verum ratio-*

*nis pervenit ... Moritur iste puer, antequam ignoret
 vincibiliter Deum, & aliquod committit mortale. Quo
 puerum D. Fagnanus mittet? Non ad infernum, quia o-
 riginali illo, & actuali mortifero caret. Ad columer-
 go. En jana colorum atheis reserata.*

(d) Putant aliqui, etiam in hypothesis impossibili in-
 vincibilis ignorantie Dei, peccata perpetrata veris
 futuris offensæ Dei, & peccata formalia, ac theologica,
 non materialia solum, & philosophica. Vid. Arnaldi
la seconde demonstration d'une nouvelle herésie &c.
 art. 6. & 12. Non attinet, hanc opinionem ad examen
 revocare; quandoquidem ea etiam posita, nostra ratio
 suo robore non careret, saltem contra nostros Advers-
 arios, qui aperte docent, nullum esse posse peccatum
 formale, & theologum cum in eo, qui Deum invincibi-
 liter ignorat.

peccato excusare; ut proinde obrutum fuisset apostolicum fulmen, fictitium errorem tanta solemnitate proscribens.

151. Obj. primo. Lactantius lib. 2. *Divin. Instit. c. 1.* loquens de idololatria: & tamen, inquit, huic impietati hominum posset venia concedi, si omnino ab ignorantia divini nominis veniret hic error: censet ergo aliquam esse posse Dei ignorantiam venia dignam.

152. Resp., Lactantium loqui in hypothesi, quam ipse falsam, imo plane impossibilem reputat; nam e vestigio subdit: „ Quam veniam spectat, rare possunt impietatis suæ, qui non agnoscunt cultum ejus, quem prorsus ignorari, ab homine, fas non est? Et alibi (in Epitome Div. Inst. cap. 1.) Quid enim tam justum ad æquitatem, tam pium ad honorem, tam necessarium ad salutem, quam Deum cognoscere ut parentem, venerari ut Dominum, ejusque legi, aut præceptis obtemperare “?

153. Obj. secundo. Deum existere, non est per se notum, saltem quantum ad nos, ut docent Thomistæ cum Angelico I. P. quæst. 2. art. 1.; neque etiam certum est, Dei ideam esse nobis ingentiam, cum id negetur a pluribus: ergo cognitio Dei solum comparari potest, aut revelatione externa vel interna, aut naturali ratiocinio; atqui utrunque hoc medium non paucis deest, aut saltem deesse potest. Prob. prima pars minoris. Sunt aliqui infideles, quibus externa Dei revelatio, qualis nobis in sacris litteris exhibetur, nunquam innouit, aut innotescere potuit. Insuper nos ipsi cum non paucis, nec ignobilibus Theologis docuimus, istis infidelibus nulla prorsus concedi auxilia gratiæ, sine quibus nulla interna Dei revelatio fieri potest (Vid. T. VI.): ergo &c. Prob. secunda pars ejusdem minoris. Aliqui sunt populi agrestes, obtusi, & plumbæ ingeniî, ferarum potius, quam hominum more viventes, qui nullius prorsus ratiociniî, quo supra sensus attollantur, capaces videntur; cujusmodi esse Tartaros, Carabaitas, Drusios, Hottentotos, Canarienses &c. illi testantur, qui in eas regiones penetrarunt: ergo &c.

154. Resp. neg. min. subsumptam; ad cujus primam probat. dico, gratiam non esse necessariam ad Deum, ut auctorem naturæ cognoscendum; ut enim docet Sanct. Thomas 1. 2. quæst. 109. art. 5. ad 2., *intellectus noster naturali cognitione potest aliqua cognoscere, quæ sunt supra sei-*

psum, ut patet in cognitione Dei (a). Quantum ad secundam probationis partem dico, neminem adeo leebtem, & tardum esse, qui si attendere velit, non possit ex rebus creatis, quæ eum circumstant, aliquam Dei cognitionem, aut saltem suspicionem concipere; cujus beneficio adhibita postea majori diligentia poterit ad clariorem, certioioremque Dei notitiam pertingere; quod si negligat, Deum propria culpa ignorabit (b).

155. Ceterum hæc difficultas nulla esse potest in sententia Adversariorum, quam bene multi etiam Thomistarum amplectuntur, scilicet Deum, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joann. 1. 9.) beneficia gratiæ suæ etiam Infidelibus elargiri, maxime autem dum ad usum rationis perveniunt, atque ad Deum se convertere tenentur; cui gratiæ si obtemperassent, Sanct. Thomas Lect. 5. in cap. 10. epist. ad Roman.) non dubitat affirmare, quod *Dominus eis secundum suam misericordiam providisset, mittendo eis prædicatorem fidei, sicut Petrum Cornelio (Act. X.), & Paulum Macedonibus (Act. XVI.).* Et alibi (Quæst. XIV. De verit. art. 11. ad 1.) „ Si aliquis, ait, in sylvis, vel inter bruta animalia nutritus ductum naturalis rationis, sequeretur in appetitu boni, & fuga mali, certissime est tenendum, quod ei Deus per interitum, nam inspirationem revelaret ea, quæ sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei prædicatorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium “.

156. Dices. Sunt Infideles negativi, qui nempe, cum nihil de fide, & Evangelio audierint, inculpabili ignorantia laborant; oppositum enim fuit in Bajo damnatum (Proposit. LXV.): eadem ergo ratione possunt esse Athæi negativi, & inculpati, i. scilicet, qui nihil unquam de Deo audierunt.

157. Resp. neg. conseq. Quæ enim in Evangelio continentur, sine docente intelligi nequeunt; quamobrem Apostolus dicebat Rom. X. 14. *Quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante?* Deum vero existere, potest quilibet rationis compos, si minus demonstrative, saltem probabiliter cognoscere, magisterio utens creaturarum. Hinc communem semper fuisse omnibus gentibus de Deo persuasionem, superius ostensum est Tom. 1.

158. Obj. tertio. Puer in sylvis, vel inter Atheos

(a) Vid. Guill. Estius in Lib. I. *Sent. Dist. 3. §. 5. & 6.*, ubi fuse ostendit, posse nos sine gratia ad Dei cognitionem pervenire.

(b) Hæc est Sanct. Patrum doctrina, quorum testimonia supra attulimus, & quibus addere possumus emphaticam Arnobii locutionem, qui postquam lib. 1. *adv. Gentes* dixisset, nullum plane esse hominem, cui non sit ingenitum esse regem, ac dominum cunctorum, quacumque sunt, moderatorem, ita subdit: *Ipsa denique discere, si animantia muta potuissent ... Immo*

si arbores, glebe, saxa, sensu animata vitali, vocis sonitum quirent, & verborum articulos integrare, ita non duce natura, & magistra & intelligerent esse Deum, & cunctorum dominum solum esse clamarent? S. etiam Hilarius in Ps. LII. *Quis, inquit, mundum intuens, Deum esse non sentiat?* Et S. Thomas explicans illud Job cap. XXXVI. 25. *Omnes homines vident eum, scilicet Deum, inquit Lect. 2.: Nullus enim adeo in sapientia deficit, quin aliqua divinorum operum percipiat.*

theos educatus, aliquo temporis intervallo indiget, ut Deum esse ex creaturis colligat. Ulterius illi plura occurrere possunt dubia, & prave educationis præjudicia, quibus exuendis non unquam instans sufficiat: ergo brevi saltem tempore &c.

139. Respond. Puerum illum posse statim Deum cognoscere, sin minus perfecte, saltem imperfecte. Neque vero hic questio est de instanti matematico, vel etiam physico; sed de tempore morali, quando scilicet puer ad usum rationis pervenit, & quando incipit deliberare de se ipso, ut debet. Non est autem putandum, usum rationis in instanti acquiri, quemadmodum aperta fenestra lux solis tota ingreditur; sed sensim, ac pedetentim rationis usus perficitur, eo quasi dixerim modo, quo aurora solet paulatim crescere, & dies tandem clarius elucescit.

140. Inst. Fieri potest, ut tali puero illecebris, vel negotiis vitæ occupato aut nulla occurrat cogitatio de auctore hujus universi inquirendo; aut etiamsi aliqua hujus rei suspicio illi oriatur, ignoret tamen, teneri se ad creatorem suum investigandum: ergo tantisper saltem ignorare poterit Deum citra culpam.

141. Resp. ad primum neg. ant., si puer ille faciat, quod in se est; ut enim docet Angelicus 1. 2. quæst. 89. art. 6.; cum puer usum rationis habere incipit; *primum, quod tunc illi cogitandum occurrit, est deliberare de se ipso*. Quod si vite negotiis, vel quod pejus est, *illecebris* distractus de se ipso deliberare omittat, ipse negligentia sua efficit, ut nulla ei de auctore hujus universi inquirendo cogitatio occurrat; adeoque ejus ignorantia est culpabilis; unde subdit idem Angelicus: „ Si vero non ordinet seipsum ad debitum finem secundum quod in illa ætate est capax discretionis, peccabit mortaliter, non faciens, quod in se est “.

142. Sed iterum audiatur Sanct. Thomas, qui duplicem ignorantiam utramque culpabilem ita accurate distinguit 1. 2. q. 76. art. 2. „ Ignorantia est voluntaria, vel directe, sicut cum aliquis studiosè vult nescire aliqua, ut liberius peccet; vel indirecte, sicut cum aliquis propter laborem, vel propter alias occupationes (mul-

to magis propter illecebras) negligit ad discendum re id, per quod a peccato retraheretur. Talis enim negligentia facit, ignorantiam ipsam esse voluntariam, & peccatum quomodo sit eorum, quæ quis scire tenetur, & potest “.

143. Alterum etiam falsum est, scilicet ut ignorantia Dei sit culpabilis, necessarium esse, ut homo sciat, se teneri ad eum cognoscendum; iterum enim respondetur, hominem ex negligentia sua hoc debitum ignorare; si enim attenderet, & hoc debitum, quod naturæ insitum est, plane cognosceret. Illa itaque ignorantia non erit quideam *affectata*, ut eam vocat S. Thomas 1. 2. quæst. 6. art. 8., cum scilicet aliquis ignorare vult; sed erit *crassa*, quia ex negligentia provenit (a).

CAPUT V.

De Voluntario Libero.

144. **M**aximi momenti quæstionem aggredimur, quæ non solum ad Religionem, sed ad ipsam societatem humanam pertinet, quæque nullo unquam tempore magis fuit necessaria, quam nostro, quo novos quotidie libertatis osores prodere videmus. Et primo quidem duplex distinguitur libertas, alia *voluntatis*, seu naturæ, alia *arbitrii*, seu indifferentiæ. Prima excludit solam coactionem, non autem simplicem necessitatem, ita sic beati in cælis amant Deum, voluntarie quidem, sed necessario, & ut non possint non amare; & nos bonum in communi volumus non coacti, sed ita necessario, ut malum sub ratione mali velle non possimus. Libertas indifferentiæ (b), seu arbitrii etiam a necessitate absoluta immunis est, & definitur potest cum Sancto Thoma I. P. quæst. 85. art. 4. *Vis electiva*: hoc est, ut dixerat artic. 1., „ potentia, sive facultas ad opposita, quatenus judicium rationis ad diversa se habet, & non est determinatum ad unum “ . Dicitur autem *potentia*, non habitus, quia etiam sub habitu manet per liberum arbitrium potentia ad oppositum. Neque dicitur actus, quia homo manet liber, etiam si non agat (c).

145. Libertas arbitrii alia est *specificationis*, seu

(a) De hac controversia præter Theol. Schol. Tractatores, consuli possunt Arnaldus in opere: *La nouvelle hérésie dans la Morale dénoncée au Pape* &c.; ubi occasione impugnandi peccatum philosophicum plura habet huc spectantia; tum P. Michael Mizalle *De forma religionis*; P. Pius Thomas Milante *Exercitation. dogmatico-moralium* T. III. in prop. secundum damnatam ab Alexandro VIII.; qui etiam pag. 13. & seq. edit. Neap. in quarto an. 1740. ostendere nititur, ex mente Angelici Præceptoris admittendam esse ideam Dei ingenitam; ac P. Vinc. Patuzzi in sua *Ethica Christiana* T. II. Diss. 3. cap. 5.

(b) Hanc vocem sumimus in sensu apud Theologos usitato, prout excludit necessitatem absolutam, non autem in sensu grammaticali, & vulgari, prout deno-

tat æquilibrium in utraque parte: unde libertatem indifferentiæ etiam in eis esse dicimus, qui ad aliqd agendum maxime inclinati sunt. Nec prætereundum est, nunquam a S. Thoma fuisse hoc vocabulum in Summi Theolog. usurpatum. Vide dicta in Tom. II.

(c) Sylvius in P. S. Thomæ qu. 83. art. 3., & 4., qu. 3. explicat, in quoniam sensu intelligi debeat illa definitio liberi arbitrii, quod sit *potentia, quæ positis omnibus præsumptis ad agendum potest agere, & non agere*. Quædam enim sunt ab ipsa actione insuprahilæ, saltem in sensu composito, ut ex gr. nulummodum præcedunt rationis practicæ; determinatio item, quæ voluntas seipsam inuovet? & ad Thomistarum mentem præmetio physica; nam ut dicit S. Thomas P. 2. qu. 10. art. 4. ad 3. *Si Deus movet voluntatem ad aliqd,*

seu *contrarietatis*, alia *contradictionis*, seu *exercitii*. Prima est potentia ad actus specie diversos, sive contrarii illi sint, ut amor, & odium; sive tantum disparati, ut scribere, vel ambulare. Libertas autem *exercitii*, seu *contradictionis* respicit actum, & ejus omissionem, ut scribere, vel non scribere.

146. Libertatem voluntatis nemo, quod sciam, inficiatus est, sed libertas arbitrii omni fere ætate osores, & adversarios habuit. Ac primo quidem eam sustulerunt veteres illi Philosophi, Democritus, Heraclitus, Empedocles, Aristoteles, qui Cicerone teste Lib. *de fato* cap. 17. *censebant, omnia ita fato fieri, ut id fatum vim necessitatis afferret*. In eundem censum veniunt vani illi Astrologi judicarii, seu Planetarii, vel Genethliaci omnia ex inevitabili siderum influxu pendere dicitantes (a). *Secundo* inter Christianos

impossibile est huic positioni, quod voluntas ad illud non moveatur. Potest etiam eo sensu liberum definiiri potentia, qui *positis omnibus* &c.; quatenus etsi cum præmotione physica conjungi non possit non actus, componi tamen potest potentia ad non agendum, quæ in nobis semper manet, etiam quando agimus. Vid. Massoulié Diss. *de liber.* q. 1. art. 3., ubi varias libertatis definitiones accurate expendit.

(a) De vetestibus Philosophis, qui liberum arbitrium negarunt, videri possunt Tertullianus Lib. II. *Cont. Marcionem*, Eusebius Lib. VI. *de preparat. Evang.*, & S. Augustinus Lib. V. *de Civ. Dei*, De variis autem fati speciebus agit inter alios Leibniti in *Theodica*; & ante eum S. Thomas Lib. III. *Cont. Gent.* cap. 93., ubi observat, aliquos nomine fati intulisse Providentiam divinam. *Sed puta cum infidelibus nec nomina debemus habere communia, ne ex consortio nominum possit sumi erroris occasio, nomine fati non est a fidelibus libere utendum, ne videamur illis assentire, qui male de fato senserunt, omnia necessitati siderum subijcunt, unde S. Augustinus dicit in Lib. de Civ. Dei c. 1. Si quis virtutem, vel potestatem Dei nomine fati appellat, sententiam teneat, linguam corrigat*. Sed ad rem, Astrologis Priscillianis Hæreticis Sæc. IV., ut colligitur ex verbis Concilii Bracarenensis Can. 5.: *Si quis animas, & corpora fatalibus stellis credit adstringi, sicut Pagani, & Priscillianus, anathema sit*. Quis ferat Petrum Bælium, qui in art. *Priscillian.* Rom. II. dicere ausus est, doctrinam in Priscillianicis damnatam, fuisse postea in S. Augustino probatam, ac veluti in Canonem erectam? *Annon justius os loquens talia fastibus tunderetur, quam rationibus refelleretur?* S. Bernardus in ep. ad Innocentium.

(b) Frustra Beausorbium contra Irenæi, Clementis Alexand., Epiphaniï, & Augustini potissimum testimonia Manichæos ab hac labe purgare nititur *Hist. des Dogmes des Manichéens* Lib. VII. c. 2.

(c) Docuerat Lutherus in detestabilis sui schismatis initio, liberum arbitrium esse *titulum sine re*. Contra eum calumniam strinxit Desiderius Erasmus edito libro *de libero arbitrio* an. 1524. Lutherus anno sequenti acerrimo stylo Erasmus refutavit in opusculo, cui titulus *de servo arbitrio*. Postea tamen æstu disputationis sedato Lutherus libertatem arbitrii confessus est ad art. 4. *Confessionis August.*, immo ut Bossuets notat in Lib. III. *Hist. des Variat. des Eglises des*

Manichæi, qui ut duo rerum principia bonum, & malum, ita duas esse in homine animas, alteram necessitate bonam, alteram necessitate malam comminisciebantur (b). Tertio Wicleffus, Sæc. XIV.; & post ipsum Lutherus, & Calvinus eundem errorem suscitaverunt, quamquam Lutherus sententiam postea mutavit (c). *Quarto* plures propositiones Baji, Jansenii, & Quesnelli tamquam libertatem arbitrii evertentes a Rom. Pontificibus Pio V., Gregorio XIII., Innocent. X., Alexandro VII., & Clemente XI. merito damnatæ sunt (d).

147. Demum nostra, & Patrum nostrorum ætate multi extiterunt humanæ libertatis inimici, ut Hobbes, Spinoza, Antonius Collins, & hujus furfuris alii non pauci (e), contra quos omnes omni argumentorum genere libertatem indifferentiæ vindicare aggredimur.

148. Notandum tamen prius est, nos hic eam quæ-

Protestans cap. 19. seq. in oppositum Semipelagianorum errorem declinare visus est insinuans, liberum arbitrium saltem ad incipiendum bonum ex se sufficere. Hinc ejus asseclas apertius postea ad Pelagianismum deflexisse idem Bossuets observat VI. *Avertissemens aux Protestans* num. 36. Calviniani recentiores plerique a magistri sui sententia recedunt, docentes esse in homine veram arbitrii libertatem, ut inter alios plurimos fidem facit Bossuets in sententiis Ecclesiæ reformatæ versatissimus *Præf. de l'exposition de la Foi, & Hist. des Variat.* Lib. VIII. cap. 24. & 51. Vid. quæ diximus Tomo VI. pag. 114.

(d) Doctissimus P. Laurentius Berti in *Syst. Aug. Indic.* Dissert. IV. cap. 1. invictis argumentis ostendit, hæresim in Jansenio ab Ecclesia damnatam in eo potissimum sitam esse, quod talis in ejus systemate statuatur vel cælestis, vel terrena delectationis vis, ut nulla alia libertate relicta, quam quæ opponitur coactioni, fatalis inducatur necessitas.

(e) Thomas Hobbesius sæc. elapso, ut materialismi, ita & necessitatis patronus fuit, opusc. *De libert. & necessitate*; contra quem inter alios pugnavit Doctor Harris in opere: *Réponse aux difficultés, qui forment les Athées sur l'existence, & sur les attributs de Dieu* T. II. *Collectionis* a Burneto factæ *Scriptorum, qui Religionem naturalem, & revelatam defenderunt*. Spinoza quidem nonnullis in locis libertatem tueri simulat; sed ad eam nihil aliud requiri vult, quam cognitionem motuum suorum, quæ certe etiam in homine catenis vincto inveniri potest. Et ep. 62. concedit quidem, nos quibusdam in rebus nullatenus cogi, si per hominem coactum intelligatur, qui agit invitus; non autem si intelligatur, qui quamvis non invitus, necessario tamen agit. Antonius Collins sine ulla larva apertius libertatem arbitrii impugnavit in opere, cui titulus: *Récherches philosoph. sur la liberté de l'homme*, cui plures observationes Samuel Clarke opposuit *Recueil de diverses Pièces sur la Philosophie* &c. T. I. Helvetius in pestilenti libro *de l'Esprit* Disc. I. cap. 4. nonnullis cavillationibus libertatem tollere conatur. Thomasius etiam in *Fundamentis juris naturalis, & gentium* cap. 2. 66. & seqq. tanta confidentia asserit, nullam esse electionem voluntatis liberam, ut subdere non dubitaverit: *Qui hæc cognoscit, nec putat se libere agere... is jam desitit desipere*. Ubi etiam Cocceium cit. Disput. II. *De dolo, & culpa* damnant-

quæstionem minime attingere, quam aliqui Catholicæ post Jansenium susceperunt, præsentium in Academia Lovaniensi, an ad libertatis essentiam, prout in se ipsa sumitur, pertineat immunitas a necessitate. Nos loquimur de libertate in præsentii statu, eamque excludere necdum coactionem, sed etiam necessitatem ostendimus. *Et si quidem* (Jansenius) inquit Massoulié in Opere D. Thomæ sui interpres T. II. Dissert. de grat. *Alumi* quæst. 5. art. 6., *in ea solum metaphysica quæstione versatus fuisset, utrum scilicet ab naturam libertatis indifferentiam pertineat, parum forsitan ea quæstio spectasset ad filem.*

PROPOSITIO.

In statu naturæ lapsæ homo pollet vera libertate indifferentiæ.

149. **P**rob. primo ex sacris Litteris. Deut. XXX. 19. Moyses populo Israelitico mandata Dei proponens: *Testes invoco, ait, hodie cælum & terram, quod proposuerim vobis vitam, & mortem, benedictionem, & maledictionem; elige ergo vitam, ut tu vivas, & semen tuum.* Jam vero electio in libertate indifferentiæ consistit, nam ut docet S. Thomas 1. 2. quæst. 15. art. 2., cum electio sit præceptio unius respectu alterius, necesse est, quod electio sit respectu plurimum, quæ eligi possunt; & ideo in his, quæ sunt penitus determinata ad unum, electio locum non habet. Ejusdem generis est illud testimonium Divinum Eccli. XV. 14. „Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui: adiecit mandata, & præcepta sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te. Apposuit tibi aquam, & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita, & mors, bonum & malum; quod placuerit ei, dabitur illi”. Quanquam autem hoc videri potest dictum de homine innocente, id ipsum tamen etiam spectare ad statum naturæ lapsæ, patet primo, quia eandem phrasim adhibuit Moyses populum Israeliticum alloquens; secundo, quia S. Augustinus de grat. & lib. arbitr. ex iisdem verbis sic colligit: *Ecce apertissime videmus expressum liberum humanæ volun-*

tatis arbitrium. Ejusdem generis invenitur in sacris litteris bene multa, quæ liberam electionem, adeoque perfectam indifferentiæ potestatem in homine esse significant.

150. Prob. secundo ex SS. Patribus. Et quidem infiniti propemodum occurrunt, qui Fatalistis, Manichæis, ceterisque liberi arbitrii adversariis se valide opposuerunt, qui procul dubio non existimabant, duram, & violentam in nobis esse coactionem, quæ intimæ conscientiæ plane repugnat, sed solum simplicem voluntatis necessitatem. Sed, ut rem, quantum fieri potest, pressius agamus, tantum duo præclarissima Ecclesiæ lumina Augustinum, & Thomam afferemus, de quorum mente maxime disputare solent Adversarii (a).

151. S. Augustinus libertatem arbitrii tam contra Manichæos, qui eam evertabant, quam contra Pelagianos eam nimium dilatantes disputans, loculenter, ac constantissime vindicavit, ac prædicavit. Et primo contra Faustum Lib. II. cap. 5., se a fato abhorre re dicit, *ut liberum arbitrium voluntatis, quo vel bene, vel male vivitur, propter justum judicium Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus;* talem igitur vindicabat voluntatis libertatem, quæ ab omni necessitatis vinculo immunis esset, & ut infinita alia præteream, in Lib. de duabus animabus contra M. v. l. cap. 11. ita peccatum definit: *Est voluntas retinendi, & consequendi, quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere.*

152. Cum vero orta postea esset Pelagiana hæresis, quæ arbitrium extollens, gratiam deprimebat, ita gratiæ vindicias suscepit S. Pater, ut tamen liberum arbitrium se minime negare præfiteretur. Cum enim Pelagius testimonium S. Hieronymi attulisset, dicentis Lib. II. cont. Jovinianum: *Liberi arbitrii nos condidit Deus; nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur, alioquin ubi necessitas, nec corona est; ita respondet Augustinus de Nat. & grat. c. 65.: Quis non agnoscat? quis non toto corde suscipiat; quis aliter conditam humanam neget esse naturam? Et Lib. de grat. Christi c. 47. Ista præstatio, inquit, ubi de arbitrio voluntatis, & Dei gratia disputatur, ita est ad discernendum difficultis, ut quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur, quando autem asse-*

ri-

tem erroris Philosophos, tum veteres, tum neotericos, quod hominum meritum, & demeritum astiment ex eo, quod cum electione agant. Præter hos negatæ libertatis accusantur Joann. Lockius in opere De intellectu humano; Leibnitius propter suum systema Harmoniæ præstabilite, & propter principium rationis sufficientis; Petrus Bælius propter ea, quæ Manichæorum causa scripsit, ut ostendit Jaquelotius in examine Theologicæ Belli P. II. cap. 2., & alii; adversus quos præter innumeros alios videri possunt P. Thomas Vinc. Moniglia Dissertazione contro i Fatalisti, item Dissertazione contro i Materialisti; P. Antonius Valsecchius Dei Fondamenti della Religione Lib. I. cap. 6., P. Thomas

Maria Cerboni in Theol. Naturali Lib. II. q. V. art. 6., Finetti De Princ. Juris nat. & gent. Lib. IV. cap. 3., Eramen du Fatalisme, & Lucas Joseph Hooke Relig. nat. & revel. principia Part. II.

(a) Hic fons est, a quo post Canonicas Scripturas Tridentinum Concilium, & sentiendi de libero arbitrio formam, & loquendi regulam accipit. Verba sunt Petavii Lib. VI. De Opf. ex dier. c. 5. n. 9.; ac propterea æquum non censui disputationem de mente S. Augustini a quæst. de dogmate fidei separare. Sed recolantur, quæ Tomo IV. de utroque S. Doctore dicta sunt.

„ ritur Dei gratia, liberum arbitrium potetur au-
 „ ferri ”. In quibus verbis duo sunt animadver-
 sione digna; *primum*, ab Augustino utrumque de-
 fendi, gratiam, & liberum arbitrium. *Secundum*,
 fateri tamen S. Patrem, difficillimum esse utrum-
 que conciliare. Unde patet, eos decipi, qui non
 aliam libertatem concedunt, quam voluntatis, seu
 immunitatem a coactione: tunc enim perquam fa-
 cillimum esset gratiam Dei cum nostra libertate
 conciliare. Demum scribens ad Valentinum Ep.
 CCXV. al. XLVII. ita concludit: *Fides sancta*
Catholica neque liberum arbitrium negat, sive
in vitam malam, sive in vitam bonam; neque
tantum ei tribuit, ut sine gratia Dei valeat ali-
quid &c.

155. Magistro suo de more S. Thomas consen-
 sit, imo clarins etiam, si fieri potest, errore
 oppositum explodit, ostendens, eum nedum Fidei
 dogmatibus, sed vel ipsi Philosophiæ adversari,
 Qu. VI. de malo „ Quidam, inquit, posuerunt,
 „ quod voluntas hominis ex necessitate movetur
 „ a aliquid eligendum, nec tamen ponebant, quod
 „ voluntas cogereetur, non enim omne necessarium
 „ est violentum ”. Annon ista eorum est, qui
 liberum tollunt arbitrium, sententia? „ Hæc au-
 „ tem opinio, *sublit Angelicus*, est hæretica,
 „ tollit enim rationem meriti, vel demeriti in hu-
 „ manis actibus, non enim videtur esse merito-
 „ rium, vel demeritorium, quod aliquis sic ex
 „ necessitate agit, quod vitare non possit. Est et-
 „ iam adnumeranda inter extraneas Philosophiæ
 „ opiniones, quia non solum contrariatur Fidei,
 „ sed subvertit omnia principia Philosophiæ mo-
 „ ralis; si enim non sit liberum aliquid in no-
 „ bis, sed ex necessitate movemur ad volendum,
 „ tollitur deliberatio, præceptum, & puniitio, &
 „ laus, & vituperium, circa quæ moralis Philo-
 „ sophia consistit ”. Nihil in his verbis ambiguit.

154. Nec vero satis est respondere cum Vincen-
 tio Lenis in *Theriaca* Lib. II. cap. 8., S. Thomam
 excludere solum cæcam, & brutam necessi-
 tatem sine ulla cognitione finis, cujusmodi est ex-
 gr. in motibus indeliberatis concupiscentiæ, & *pri-*
mo primis, rationem prævenientibus, in somniantibus,
 infantibus, aut amentibus. Non inquam,
 nam S. Doctor, dum inquit; *non videtur esse*
meritorium &c., quamcumque necessitatem ex-
 cludit, sive eam, quæ caret cognitione finis, sive
 eam, quæ cum cognitione finis conjuncta est. Et
 certe posita fatali necessitate, etiam cum finis co-
 gnitione conjuncta, tollitur deliberatio, præceptum
 &c., & scelera quæque gravissima humanæ vitæ
 infortunia potius essent, quam culpæ, commise-
 ratione digna, non pænna.

155. Prob. *tertio* ratione, quam suppeditat S.
 Thomas (a), ita demonstrans hominem non ex
 necessitate eligere 1. 2. quæst. 15. art. 6. „ Pot-
 „ est homo velle, & non velle, agere, & non
 „ agere; potest etiam velle hoc, aut illud, cujus
 „ ratio ex ipsa virtute rationis accipitur. Quid-
 „ quid enim ratio potest apprehendere ut bonum,
 „ in hoc voluntas tendere potest. Potest autem ratio
 „ apprehendere ut bonum, non solum hoc,
 „ quod est velle, aut agere, sed hoc etiam, quod
 „ est non velle, & non agere. Et rursum in om-
 „ nibus particularibus bonis potest considerare
 „ rationem boni alicujus, & defectum alicujus boni,
 „ quod habet rationem mali, & secundum
 „ hoc potest unumquodque hujusmodi bonorum
 „ apprehendere, ut eligibile, vel fugibile. Solum
 „ autem perfectum bonum quod est beatitudo, non
 „ potest ratio apprehendere sub ratione mali, aut
 „ alicujus defectus; & ideo ex necessitate beatitu-
 „ dinem homo vult, nec potest velle non esse bea-
 „ tus, aut esse miser. Electio autem cum non sit
 „ de fine, sed de his, quæ sunt ad finem, non
 „ est perfecti boni, quod est beatitudo, sed alio-
 „ rum particularium bonorum: & ideo homo non
 „ ex necessitate, sed libere eligit ”. Ita præclare
 S. Thomas libertatem arbitrii non solum asse-
 „ serit, sed solidissime tuerit, & vindicat (b).

156. Ex his colligitur *primo*, juste damnatam
 esse in Concilio Constantiensi propositionem Wi-
 cleffi n. 27.: *Omnia de necessitate absoluta e-*
veniunt.

157. *Secundo*, jure pariter Lutheri, & Calvinii
 hæresim præscriptam fuisse in Concil. Trid. Sess.
 VI. can. 4. his verbis: „ Si quis dixerit, libe-
 „ rum hominis arbitrium a Deo motum, & exci-
 „ tatum nihil cooperari, assentiendo Deo excitanti,
 „ atque vocanti, quo ad obtinendam justifica-
 „ tionis gratiam se disponat, ac præparet, neque
 „ posse dissentire, si velit, anathema sit. *Et can.*
5.: Si quis liberum hominis arbitrium post Ad-
 „ dæ peccatum amissum, & extinctum esse dixe-
 „ rit, aut rem esse de solo titulo, immo titulum
 „ sine re, figmentum denique a Satana inventum
 „ in Ecclesiam, anathema sit. *Et can. 6.* Si quis
 „ dixerit, non esse in potestate hominis vias suas
 „ malas facere, sed mala opera, ita ut bona,
 „ Deum operari, non permissive solum, sed et-
 „ iam proprie, & per se, adeo ut sit proprium
 „ opus ejus non minus proditio Judæ, quam vo-
 „ catio Pauli, anathema sit ”.

158. *Tertio*, merito fuisse a Pio V., & Gre-
 gorio XIII. has propositiones Michaelis Baji Apo-
 stolica censura confixas, 59.: *Quod voluntarie*
fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fiat :

66.

(a) Qui teste Antonio Genuensi *Elem. Met. P. ult. n. 13. de libertate acutissime, & ceteris accuratius, & solidius disputavit.*

(b) A rationibus aliis temperamus brevitati studio, Sed hæc videri possunt apud Lucam Josephum Hooke

Relig. nat. & mor. Philosophiæ principia Tom. I. Part. 2. Sect. 1. art. 1. de libertate, apud Bossuet *Traité du libre arbitre* ch. 2., *Examen du Fatalisme* Tom. III. Lib. III. Sect. 2. ch. 2., P. Thomam Mariam Carbonei *Theol. Nat. Lib. II. q. V. art. 6.*, aliosque.

66. *Sola violentia repugnat libertati hominis naturali*: & 67. *Homo peccat, etiam damnabiliter in eo, quod necessario facit.*

159. Denique æquissimam esse hæreseos notam, quam Innocentius X., & Alexander VII. tertiæ Jansenii propositioni inusserunt: *Al merendum, & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* Quam proposuit S. Thomas antea jam damnaverat Qu. XXV. *De veritate* art. 1., inquit: *Absque omni dubitatione hominem arbitrio liberum ponere oportet. Al hoc enim fides astringit, cum sine libero arbitrio non possit esse meritum, vel demeritum, justa pœna, vel præmium (a).*

160. Obj. 1. Allata quæcumque cum Scripturarum, tum SS. PP., tum etiam Conciliorum testimonia facile explicantur de libertate hominis hypothetica, non absoluta; nempe possumus utique unum, vel aliud agere, si voluerimus: sed absolute falsum est, velle nos libertate arbitrii, & indifferentiæ, cum voluntas nostra sit simplici necessitate ad hæc, & non ad alia volenda determinata. Eodem modo dici etiam posset, Beatos in cælo posse Deum non amare, si vellent non amare; & S. Thomas docet Quodl. V. qu. 2. art. 4., hanc propositionem: *Deus potest peccare, si vult, saltem in ordine consequentiæ esse veram.*

161. Resp., distortam plane esse adversariorum interpretationem; frustra enim Scripturæ, S. Patres, & Concilia nos nostræ libertati adnoverunt, ut malum declinare, & bonum persequi velimus, si ipsa voluntas in nostra potestate non esset: tunc enim fuga mali, & amor boni a conditione nobis impossibilis pendens, impossibilis nobis esset; quemadmodum si cæco dicerem: *invenies thesaurum*, si bene oculis usus fueris: ac surdo: pulchram intelliges fabulam, si auribus attendas. Sicut S. Thomas cum opposuisset sibi Quæst. XVI. *De dæmonibus* art. 5. num. 7.: *Ista consequentia valet: possum currere, si volo: ergo possum currere; sed diabolus potest converti ad bonum, si vult, quia in ipso velle consistit conversio: ergo diabolus potest converti;* respondet: *Cum dico: possum currere, si volo, antecedens est possibile; & ille consequens est possibile; sed cum dico: Diabolus potest reverti ad bonum, si vult: antecedens est impossibile, unde non est similis*

ratio. Ex quibus patet responsio ad exempla Beatorum, & Dei. Eadem enim fere verba habet in cii. Quodl.: *Cum dicitur, si Deus vult peccare, potest peccare, antecedens est impossibile &c.*

162. Dices primo. Jerem. c. X. 25. inquit: *Scio Domine, quia non est hominis via ejus; nec sui est, ut ambulet, & dirigat gressus suos:* ergo non habet electionem, ac consequenter &c.

163. Resp. S. Thomam Qu. VI. *De electione* ad 1., id dupliciter intelligi posse: „ Uno modo, „ ut loquitur Propheta, quantum ad executionem „ electionis; non enim est in potestate hominis, „ ut expleat in effectu, quod mente deliberat: a „ lio modo potest intelligi quantum ad hoc, quod „ etiam interior voluntas movetur ab aliquo superiori principio, quod est Deus; & secundum „ hoc Apostolus dicit, quod non est volentis, sci „ licet velle, neque currentis currere, sicut pri „ mi principii, sed Dei misereatis “.

164. Obj. secundo. Sanct. P. Augustinus in Lib. V. *De Civ. Dei* c. „ Si necessitas nostra, inquit, „ illa dicenda est, quæ non est in nostra potestate, sed etiamsi nolimus, efficit, quod potest, „ sicut est necessitas mortis: manifestum est, voluntates nostras, quibus recte, vel perperam vivitur, sub tali necessitate non esse; multa enim facimus, quæ si nollemus, non utique faceremus Si autem illa definitur necessitas, „ secundum quam dicimus, necesse esse, ut ita „ sit aliquid, vel ita fiat, nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat, voluntatis. „ Neque enim & vitam Dei, & præscientiam Dei „ sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse Deam semper vivere, & cuncta præscire; „ sicuti nec potestas ejus minuitur, cum dicitur „ mori, fallique non posse “ . Ubi S. Augustinus primo expressis verbis solam coactionem, non autem simplicem necessitatem a nostra voluntate excludit: secundo talem necessitatem in nobis admittit, qualis est in vita, & præscientia Dei: quis autem neget, Deum necessitate absoluta, & proprie tali, vivere, & præscire?

165. Resp., Augustinum hic loqui de necessitate præscientiæ consequenti. & hypothetica, quæ libertatem hand tollit, non autem de necessitate absoluta, & libertatis inimica. Nam contra Cæronem, & Stoicos (b) demonstrat præscientiam Dei libertati hominum non adversari, quia tametsi a-

li-

(a) Eodem brevitate amore omittimus nonnulla argumenta, quibus aliqui ex Scripturis Sanctisque Patribus, ac potissimum ex S. Augustino probare nisi sunt, liberum arbitrium homini in prima creatione concessum, fuisse primo Adami peccato amissum, quia hæc in Tom. IV. accurate exposita, & diluta sunt.

(b) Dubitari fortasse poterit, an Stoici voluntatis libertatem omnino sustulerint, cum ibidem S. Augustinus inquit: „ Nec illa necessitas formidanda est, quam „ formidando Stoici laboraverunt causas rerum ita di-

„ stinguere, ut quasdam subtraherent necessitati, quas „ dam subderent: atque in his, quis esse sub necessitate noluerunt, posuerunt etiam nostras voluntates, ne videlicet non essent liberæ, si subderentur „ necessitati “ . Sed jam observatum est ab eruditiss. Stoicos libertatis nomen doctose admisisse, non tam ipsam. Hinc Cleanthes apud Senecam Ep. 107., & apud Epictetum in *Enchiridio* cap. 52. inquebat: *Ducunt volentem Jura, volentem trahunt.* Vid. etiam S. Augustinus Lib. cit. cap. 8., tum Vosius *Theol. Gentilium* Lib. II., Cudworthus in *Syst. mundi intell.* cap.

liquam necessitatem rebus prævisis affert; hæc non est necessitas absoluta, sed hypothetica. Porro si concessisset Sanct. Doctor, ex præscientia Dei sequi necessitatem absolutam, & solam excludi coactionem, nulla ipsi fuisset cum Cicerone controversia, qui certe non adeo desipiebat, ut nos a divina præscientia violenter cogi doceret.

166. Nec vero officit exemplum allatum vitæ Dei; sumit enim ibi S. Pater vitam Dei pro actionibus ipsius liberis ad extra, quæ necessariæ sunt tantum *hypothetice*, & *consequenter*, non autem *absolute*, quomodo necessariæ sunt actiones ejusdem Dei ad intra; eodemque pacto sumit præscientiam, eam nempe, quæ est rerum contingentium, quas Deus præscit, non necessitate absoluta, sed ex hypothesi, quod eas esse voluerit. Id patet, quia ibidem hoc aliud exemplum addit: „ Sic etiam cum dicimus, necesse esse, ut cum volumus, libero velimus arbitrio; & verum procul dubio dicimus, & non ideo ipsum liberum arbitrium necessitati subjicimus, quæ admittit libertatem“. Ubi certe necessitas tantum hypothetica designatur.

167. Dices. S. Augustinus sæpius docet, nos ex eo præcise liberos esse, quod volumus, & tam non posse actum nostrum non esse liberum, quam non esse voluntarium. Ita præcipue Lib. III. *De libero arbitrio* cap. 5., & Lib. V. *de Civ. Dei* cap. 10. „ Necesse est, inquit, ut quod volumus, libero velimus arbitrio; item *De Nat. & Gratia* c. 46. Perquam absurdum est, non pertinere ad voluntatem nostram, quod beati esse volumus, quia id omnino nolle non possumus: tum in *Enchiridio* cap. 105. Voluntas aut voluntas non est, aut libera dicenda est, qua beati esse sic volumus, ut esse miseri non solum volumus, sed nequaquam prorsus velle possumus“. Et alibi quam sæpiissime ad sartam, tectamque servandam libertatem solum requirit, ut libentes velimus. Unde etiam S. Thomas: *Necessitas*, inquit *Quæst. XXIV. de Verit.* art. 1. ad 20., & I. P. qu. 80. art. 1. ad 1., *naturalis inclinationis libertatis non repugnat secundum Augustinum*.

168. Resp., hæc, & alia hujus generis testimonia intelligenda esse de libertate voluntatis, quæ solam excludit coactionem, non autem de libertate arbitrii; quæ etiam a simplici absoluta necessitate immunis est. Audiatur S. Thomas loc. cit. *de veritate*: „ Sicut de primis principis non judicamus ea examinantes, sed naturaliter eis assentimur, & secundum ea alia omnia examinamus, ita & in appetibilibus de fine ultimo non judicamus iudicio discussionis, vel examinatio-

nis, sed naturaliter approbamus, propter quod de eo non est electio, sed voluntas. Habemus ergo respectu ejus liberam voluntatem, cum necessitas naturalis inclinationis libertati non pugnat secundum Augustinum *de Civ. Dei*: non autem liberum iudicium, proprie loquendo, cum non cadat sub electione“. Ita Angelicus nedum suam, sed etiam Augustini mentem luculenter exponit. At vero Sanctus Augustinus præter hanc libertatem arbitrii, & indifferentiæ, in hoc etiam naturæ corruptæ statu admisit, ut ex locis supra allatis constat. Vid. n. 151.

169. Imo S. Doctor sæpius voluntatem sumit pro libero arbitrio; ut cum cit. Lib. III. *de lib. arb.* c. 5. inquit, nos non necessitate; sed voluntate (idest libero arbitrio) peccare; & rursus: „ Nihil tam in nostra potestate, quam ipsa voluntas est ... Voluntas nostra nec voluntas est, nisi esset in nostra potestate. Porro quia est in potestate, libera est nobis; non enim est nobis liberum, quod in potestate non habemus, aut potest non esse, quod habemus“. Quibus verbis cum non solum coactio, sed etiam quæcumque necessitas absoluta excluditur, patet, S. Augustinum aliquando voluntatis nomine significasse liberum arbitrium.

170. Dices secundo. S. Doctor in Lib. *de duab. anim.* cap. 10. eam voluntatem, qua peccatur, ita definiit: *est animi motus, cogente nullo*; cui definitioni & illa consonat tradita a S. Prospero contra Collatorem cap. 9., ubi liberum arbitrium, inquit, *id est rei sibi placite spontaneus appetitus*; & illa S. Thomæ in II. Dist. 25. quæst. 1. art. 4. *Liberum arbitrium dicitur ex eo, quod cogi non potest*; & art. 5. *Libertas, in sui ratione negationem coactionis includit*. Quibus omnibus sola a libertate excluditur coactio, non simplex necessitas.

171. Resp. his, aliisque similibus loquendi formulis coactionem sumi minus proprie pro quacunque absoluta necessitate; unde quando Sancti Patres a libero arbitrio coactionem excludunt, hoc ipso intelliguntur excludere quæcumque absolutam necessitatem. Sane S. Augustinus Lib. I. *Retract.* cap. 15. hanc suam definitionem voluntatis ad nostros protoparentes maxime spectare, dicit: „ qui primi in paradiso fuerunt humano generi origo mali, nullo cogente peccando, hoc est libera voluntate peccando, quia & scientes contra præceptum fecerunt, & ille tentator suasit, ut hoc fieret, non coegit“. Ubi nemo non videt, a S. Doctore coactionem sumi, prout nedum necessitati absolutæ, sed etiam ignorantia opponitur.

172.

3. §. I. cum notis Laur. Moshemii, aliique recentiores, quibus præluxit Cicero *de Finibus* cap. 9., inquit: *Qui introducunt causarum seriem sempiternam, in mentem hominis voluntate libera spoliata necessitate futi devincunt*: & cap. 17. de Chrysippo loquens

Stoicorum somniorum interprete vaferrimo (ut enim a libi vocat): *Dum, inquit, verbis utitur suis, delatitur in eas difficultates, ut necessitatem futi confirmet invitus*.

172. Nec diverso sensu S. Prosper *spontaneum appetitum* sumit; nempe prout est a quacumque absoluta necessitate immunis; loquitur enim ibi de eo libero arbitrio, quo Adam usus est ad peccandum, quodque vel ipsis adversariis fatentibus ab omni necessitate erat immune.

175. S. autem Thomas sumit coactionem, prout complectitur tam violentiam, quam simplicem necessitatem. Nempe docuerat ibidem art. 5., duplicem esse coactionem, alteram *sufficientem, quæ compulsio vocatur*, seu *violentia*, & hoc modo compelli posse dicit eas vires, quæ sunt organis affixæ, earum actibus violenter extortis; alteram *insufficientem, quæ vocatur impulsio*, seu *simplex necessitas*, ut ex. gr. intellectus *demonstrationis vi cogitur*, eodemque modo cogitur voluntas a bono in communi, quod non potest non velle. Recte igitur Angelicus docet, liberum arbitrium dici ex eo, *quod cogi non potest*, nempe neque coactione compellente, seu violentia; neque impellente, seu necessitate.

174. Eadem ratione, ni fallor, commodum erit explicare alias non dissimiles Patrum locutiones, qui coactionem aliquando minus proprie sumpserunt pro simplici necessitate (a), quandoque etiam latissime pro quadam necessitate morali, seu magna difficultate. Similiter etiam voluntatem aliquando sumpserunt pro sola immunitate a coactione, aliquando latius pro immunitate a necessitate, quandoque etiam potissime pro immunitate ab omni difficultate.

175. Obj. tertio. S. Bernardus *Ubi voluntas*, inquit *Lib. de grat. & lib. arb. cap. 1, ibi libertas, & hoc est, quod dici potest liberum arbitrium*: cap. autem 2. probat, voluntatem non posse sua libertate privari, *quia impossibile est, sibi non obedire de se ipsa; nemo quippe aut non vult, quod vult, aut vult, quod non vult*. Similia repetit quamæpissime, quæ ostendunt solam voluntatis, non autem arbitrii libertatem fuisse a S. Bernardo admissam.

176. Resp., Mellissimum Doctorem a voluntate, quam liberum arbitrium nominat, non tantum rigidam coactionem, sed etiam absolutam quancumque necessitatem submovere; ac proinde intelligere non voluntatem præcise, ut facultas est volendi quomodocumque, sed ut est facultas volendi cum electione, & indifferentia. Et quidem quancumque absolutam necessitatem a S. Bernardo excludi, pluribus ejus verbis manifestum fit. Ibidem enim: „Est vero, inquit, ratio data voluntati, ut instruat illam, non destruat, destruet, ret autem, si necessitatem ullam ei imponere, quominus libere pro arbitrio se volveret, sive in malum consentiens appetitui, aut nequam spi-

ritui sive ad bonum, gratiam sequens: Si, inquam, horum quodlibet prohibente ratione voluntas non posset, voluntas jam non esset; ubi quippe necessitas, jam non voluntas“. Tum postea subdit: *Voluntatis consensus utique voluntarius, non necessarius, non incongrue dicitur liberum arbitrium, ipse liber sui propter voluntatem, ipse jurex sui propter rationem*. Et similia habet satis multa, quibus ostendit, se liberum, & voluntarium tamquam duo synonyma sumere, quacumque absoluta necessitate remota.

177. His accedit, quod S. Pater ibidem cap. 7. triplicem distinguit libertatem, a necessitate, a peccato, a miseria; & duas posteriores amississe Adam peccato suo docet, non autem primam. *Arbitrii utique libertatem, tam post peccatum, quam ante semper tenuit inconcussam*. Certe libertas arbitrii in Adamo nulla erat necessitate adstricta: pari ergo ratione ad mentem S. Abbatis Clarevalleensis etiam in nobis reinansit, quamvis non omnino integra & sana, ut in illo erat. Demum exclusionem cujuscumque absolutæ necessitatis ad meritum, & demeritum requiri in eodem libro luculenter docet S. Bernardus, inquit: *Hinc est, quod insanis, vel infantibus, itemque dormientibus, nihil, quod faciunt, vel bonum, vel malum imputatur: quia nimirum, sicut suæ non sunt compotes rationis, sic nec usum retinet propriæ voluntatis; ac per hoc nec judicium libertatis*.

178. Dices. Idem S. Bernardus: „Nemo potest, inquit *ibid. cap. 10. n. 55.*, ideo dictum liberum arbitrium, quod æqua inter bonum, & malum potestate, aut facilitate versetur Alioquin nec Deus, nec Angeli sancti, cum ita sint boni, ut non possint esse mali, nec prævaricatores item Angeli, cum ita sint mali, ut jam non valeant esse boni, liberi arbitrii esse dicentur Cæterum nec Deus caret libero arbitrio, nec diabolus: quoniam quod ille esse non potest malus, non infirma facit necessitas, sed firma in bono voluntas, & voluntaria firmitas: quodque is non valet in bonum respirare, non aliena facit violenta oppressio, sed sua ipsius in malo obstinata voluntas, ac voluntaria obstinatio“. Putavit ergo S. Bernardus, sola immunitate a coactione liberum arbitrium servari.

179. Resp. His verbis videtur S. Bernardus solam excludere a libero arbitrio Dei, & Sanctorum eam indifferentiam, immo proclivitatem, quæ est ad malum, quam nostræ libertatis defectum esse & ad ipsius essentiam minime requiri, inferius ostendimus, non autem indifferentiam contradictionis, quæ est ad unum actum, vel alium, ser-

va-

(a) Vel ipse Julianus coactionem aliquando sumere visus est pro simplici necessitate, ut cum apud Sanct. Augustinum Libro I. *Operis Imperf. caq. 82.* inquit:

Libertas arbitrii possibilitas est, vel admittendi, vel vitandi peccati, expers cogentis necessitatis.

vato ordine finis; & sic Deum, ac Beati liberi dicuntur, quia quamquam velle non possunt nisi bonum, possunt tamen hoc, vel illud bonum eligere: & dæmones pariter, ac damnati, tametsi non nisi ad malum sunt sua obstinatione determinati, possunt tamen quodcumque malum in particulari vel amplecti, vel declinare.

180. Ceterum quidquid de Dei, Beatorum, dæmonumque libertate S. Bernardus senserit, eodem in loco aliud omnino statuit de libertate nostra; ita enim prosequitur: *Nunc igitur ex eo potius liberum arbitrium dicitur, quod si ve in bono, si ve in malo æque liberam faciat voluntatem*; non tamen quasi homo in æquilibrio constitutus æqualem habeat ad utrumque facilitatem, ut quidam somniant: unde S. Pater concludit: *Tali jam ratione non incongrue dicitur ad bonum se, & ad malum habere æqualiter, quod utrobique videlicet par sit ei, non quidem in electione facilitas, sed in voluntate libertas*.

181. Obj. quarto. S. Thomas solam violentiam, & coactionem libertati repugnare docet, inquit Quæst. III. de potentia art. 7. ad 14.: *Non quælibet causa excludit libertatem, sed solum causa cogens*. Clarius etiam Quæst. X. de potentia art. 2. ad 5., ubi inquit: „Naturalis necessitas, secundum quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur, ut felicitatem, libertati voluntatis non repugnat, ut Augustinus docet *Lib. V. de Civ. Dei*; libertas enim voluntatis violentiæ, vel coactioni oppositur. *Ex qua doctrina infert, & voluntatem libere appetere felicitatem, licet necessitate appetat illam: & Deum libere amare se ipsum, licet necessario amet; cædemum libere Spiritum S. procedere a Patre, non tamen possibiliter, sed ex necessitate*“.

182. Resp. primo loco nomine coactionis S. Thomam intelligere etiam simplicem, & absolutam necessitatem. Id patet ex scopo, qui est conciliandi libertatem nostram cum efficaci Divina motione; unde etiam subdit: *Sic autem Deus non est causa operationis nostræ*; quia nempe Deus movendo voluntatem ita se nobis accommodat, ut iudicii indifferentiam non tollat, qua remanente remanet etiam libertas.

183. Alio autem in loco de libertate solius voluntatis loquitur; non arbitrii, & indifferentiæ. Sed præter hanc libertatem, quam solam circa finem habemus, quia de eo non est electio, sed sola voluntas, S. Thomas plenam arbitrii, & indifferentiæ admittit libertatem circa media, ut patet ex locis supra citatis n. 153., aliisque multo pleribus (a).

184. Obj. quinto. Christus Dominus liber non erat libertate indifferentiæ ad mortem subeundam; cum enim natura impeccabilis esset propter unionem hypostaticam, & beatificam visionem, non poterat non adimplere præceptum Patris sibi impositum mori: di: atqui tamen morte sua sibi quidem immensam gloriam, nobis autem gratiam, & salutem promeruit: ergo ad merendum, vel demerendum &c.

185. Resp. Theologos hac difficultate pressos in variis abire sententias; nos autem cum Thomistis dicimus, Christum in morte subeunda fuisse omnino liberum, utpote qui poterat non mori, sin minus in sensu composito cum præcepto; saltem absolute, & in sensu diviso, quod ita explicat: Christus ratione unionis hypostaticæ, & beatificæ visionis certe nullo modo peccare poterat, adeoque nec conjungere potuit non mortem cum præcepto Patris de morte subeunda; hæc tamen impotentia Christi libertatem minime sædebat, quia potentia peccandi defectus libertatis est, non essentia, ut declarabitur infra. Poterat autem absolute, aut non mori, aut aliud diversum mortis genus eligere; quia absolute non deerant ei alia media, quibus justitiæ Divinæ satisfaceret, & humanum genus redimeret.

186. Et sane si sola consideretur Christi voluntas, facile intelligitur potuisse eum, vel aliud genus mortis seligere, vel plane velle non mori. Si consideretur deinde præceptum Patris illi impositum de morte crucis subeunda, iterum clare patet, eam potentiam, quæ in Christo prius erat, absolute remansisse, cum hoc præceptum Patris nullam Christo mutationem attulerit; & solum ex eo præcepto consecutum est, ut ita voluntas Christi moveretur a Verbo, ut nihil aliud seligeret, quam mortem crucis. Sed hæc latius

ex-

(a) Observo tamen, S. Thomam in *Summa Theol.* nunquam dixisse, Spiritum Sanctum libere a Patre procedere. Immo id videtur improbare I. P. qu. 41. art. 2., ubi quærit, an actus rationales sint voluntarii, resolvit enim, posse aliquo sensu dici, Patrem voluntate genuisse Filium, si voluntas sumatur tantum concomitantè, non autem si sumatur per modum principii; *cujus ratio est, inquit, quia voluntas, & natura secundum hoc differunt in causando, quia natura determinata est ad unum, sed voluntas non est determinata ad unum*.... Eorum igitur voluntas est principium, quæ possunt sic, vel aliter esse. Eorum autem, quæ non possunt nisi sic esse, principium natura est. Quare Thomistæ aliqui dupliciter considerant voluntatem; prout est natura, & prout reduplicative est voluntas,

primo modo non est immunita a necessitate, sed a coactione tantum: secundo autem modo est liberrima. Hæc responsio non nisi verbis a nostra differt, traditurque a S. Thoma Qu. XXII. de verit. art. 5. ad 5. argum. *Sed contra*, ubi inquit: *Voluntas, inquantum est rationalis, ad opposita se habet: ... sed prout est natura quadam, nihil prohibet eam determinari ad unum*. Et 3. P. Qu. 18. art. 14. inquit: *Differt electio a voluntate in hoc, quod voluntas per se loquendo, est ipsius finis; electio autem eorum, quæ sunt ad finem*. *Et sic simpliciter voluntas est idem, quod voluntas ut natura; electio autem est idem, quod voluntas, ut ratio, & est proprius actus liberi arbitrii*. Vid. Massoulié *De motione physica & Dissert. II. qu. 2. art. 3.*

explicata fuere Tomo V. Dissertatio IV. cap. 6.

187. Dices *primo*. S. Thomas cum hoc idem argumentum sibi objecisset, ita respondet in III. Dist. XVIII. quæst. 1. art. 2. ad 5.: „ Quod si „ etiam liberum arbitrium Christi esset determi- „ natum ad unum numero, sicut ad diligendum „ Deum, quod non facere non potest: tamen ex „ hoc non amittit libertatem, aut rationem lau- „ dis, sive meriti, quia in illud non coacte, sed „ sponte tendit, & ita est actus sui dominus“; ergo censet Angelicus, ad meritum, & demeritum non aliam requiri libertatem, quam immunitatem a coactione.

188. Resp., S. Thomam hanc doctrinam non ex propria, sed ex aliena sententia tradidisse, aut saltem postea reprobasse. Cujus ratio est, quia ibidem primo difficultatem eadem ipsa, qua nos usi sumus, ratione solvit, dicens: „ Liberum ar- „ bitrium Christi non erat determinatum ad unum „ secundum numerum: sed ad unum secundum gen- „ us, scilicet ad bonum, quia in malum non „ potest: sed tamen hoc potest facere, & non fa- „ cere, & hoc non excludit libertatem arbitrii, „ quia posse peccare nec est libertas arbitrii, nec „ pars libertatis, ut dicit Anselmus in Dial. de „ lib. arb. cap. 1.“. Quamquam vero postea „ aliam responsionem subdit, alibi tamen quotiescum- „ que idem argumentum tractavit, semper primam „ illam responsionem constantissime tenuit; alterius „ hæc mentionem quidem fecit (a).

189. Addunt alii, Christum etiam actionibus necessariis meruisse, merito *dignitatis*, quod ab infinitate Personæ in eas redundabat, aliam autem esse rationem meriti *infirmiutatis*, cujusmodi in nobis est, quod non nisi actionibus liberis comparari potest.

190. Dices *secundo*. Idem S. Thomas in III. Distinct. XII. q. 2. art. 1. ad 2. inquit: „ Quam- „ vis removeatur a Christo potentia peccandi, non „ tamen ponitur coactio, quæ voluntario contra- „ riatur, & laudis rationem tollit; & ad 3. Im- „ potentia coactionis, quæ opponitur voluntario, „ tollit rationem meriti, & demeriti; non impo- „ tentia, quæ est ex perfectione in bonitate, vel „ malitia, quia hæc voluntarium non tollit, sed „ ponit voluntatem confirmatam ad unum: er- „ go &c.“.

(a) Ita Quæst. XXIX. De verit. art. 6. ad 7., 3. P. Quæst. XVIII. art. 4. ad 3. & P. Qu. LXXII. art. 1. ad 3. generaliter statuit, nos domini esse nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc, vel illud eligere; quod iterum repetit 1. 2. Quæst. 6. art. 2. ad 2., & alibi. Thomas de Lemos in *Parvopia gratia* Tom. II. P. I. Tract. V. cap. 12. n. 123. contendit, verba S. Thomæ ita esse explicanda, ut excludendo coactionem, censetur excludere omnem prorsus necessitatem; & quando dicit, Christum exercuisse actum dilectionis Dei sponte, idem sit, ac prorsus libere, loquendo tamen de dilectione Dei, quam Christus habuit ut viator, quæ libera erat; quamvis dilectio, quam habuit Christus, ut comprehensor, non erat libera.

191. Resp. S. Thomam nomine *coactionis* intelligere tum violentiam, tum etiam simplicem necessitatem; per impotentiam autem ex perfectigine in bonitate, vel malitia, necessitatem improprie talem, seu voluntariam. Id colligo *primo*, quia alias nimis aperte S. Doctor iis adversaretur, quæ habet in Quæst. VI. de malo (Vid. num. 153.): *Secundo* ex scopo, qui erat ostendendi in Christum fuisse meritum, quamquam peccare non poterat. At vero tametsi nulla erat in Christo potentia peccandi, nulla tamen erat in eo necessitas operandi, sed plena libertas faciendi hoc, vel illud servato ordine finis: Quemadmodum etiam obduratis non aufertur potestas faciendi hoc, vel illud malum, licet fortasse ex propria culpa in iis potestas non esset respiciendi. Quando ergo dixit Angelicus, solam *coactionem*, quæ voluntario opponitur, tollere rationem meriti, & laudis, idem est ac si dicat, *absolutam necessitatem* tollere rationem laudis, & meriti.

192. Obj. *sexto* ex ratione. Nihil fit sine ratione sufficiente; hoc ipso autem voluntas nostra non potest aliud eligere, quam quod re ipsa eligit: si enim quod voluntas eligit, rationem habet sufficientem, illius contrarium ratione sufficiente careat, necesse est, adeoque nullo modo eligi potest; nisi dicamus, aliquid esse posse sine ratione sufficiente, quod esset fortuitum casum una cum Epicureis introducere.

193. Resp., *primo* aliqua occurrere exempla liberæ electionis, in quibus ratio sufficiens vix ac ne vix quidem locum habere potest: ex. gr. optio alicui detur unam eligendi ex duabus margaritis, quas non videt, sed perfectissime æquales esse illi pro certo dicitur; unam profecto seliget sine ulla ratione sufficiente, quam pro sua libertate; nisi fingere velimus, eum in æquilibrio mansurum sine ulla electione, uti de asino Buridani aliqui fabulati sunt (b).

194. Sed ulterius licet demus, electionum nostrarum semper rationem esse sufficientem, id tamen arbitrii libertatem minime lædit. Ratio enim sufficiens aliquid eligendi, vel respuendi est bonum, vel malum in eo appares; at vero, ut supra cum S. Thoma (c) dictum est, in omnibus particularibus bonis potest homo etiam multa ma-
la

(b) Bened. Spinoza P. II. *Ethicæ* proposito exemplo hominis, qui eodem tempore fame, & siti æqualiter cruciaretur, positusque esset inter cibum, & potum æqualiter distantes, silenter pronunciat, eum in tali æquilibrio constitutum, fame, & siti periturum. Multa de hac re invenies apud Petrum Bayle in *Diction. art. Buridar.* rem. c. Sed Sanctus Thomas missis Philosophorum argutiis simili difficultati ita respondet 1. 2. q. 13. art. 6. ad 3.: „ Nihil prohibet, si aliquando æqualia proponantur secundum unam considerationem, quin circa alterum consideretur aliqua conditio, per quam emineat, & magis flectatur voluntas in ipsum, quam in aliud“.

(c) Vide S. Thomam supra cit. num. 153. & etiam

la considerare; itaque in ipsius libertate positum est, vel motiva considerare, in quibus ratio sufficiens continetur objectum illud amplectendi, vel alia opposita, quæ rationem continent sufficientem id ipsum respuendi. Quod quidem quotidiano rerum usu experimur; eandem enim rem sub diverso adpectu consideratam modo cupimus, modo adversamur.

195. Dices. Considerare in objectis diversas vel boni, vel mali rationes, non a nostra libertate pendet, sed ab impressione, quam ipsa objecta in nobis faciunt, quæque major etiam, vel minor est, prout nostrorum corporum temperies, tum etiam animi nostri habitus, aut affectus diversi sunt, unde videmus ex eodem omnino objecto, vel in diversis hominibus, vel in iisdem prorsus, sed diversis temporibus diversas impressiones oriri.

196. Resp. negari certe non posse hujusmodi impressiones externorum objectorum magna quandoque vi pollere ad nostras voluntates inclinandas, ita tamen ut integra semper in nobis supersit dissentendi facultas; quia nunquam tales sunt impressiones, ut nobis repræsentent objectum sub omnimoda ratione boni, quodque proinde nostram voluntatem ad se necessario rapiat: unde haud raro contingit, nos utut erga aliquod objectum magna inclinatione delatos, facta tamen seria quarundam circumstantiarum consideratione, illud ipsum aversari. At vero semper in nostra potestate est objectum a sensibus propositum diligentius omni ex parte examinare, ut quantum in eo boni, malique sit, perpendamus.

197. Sed ut ejusmodi sophismata facilius dissolvantur, nostræ libertatis notio paucis exponenda est ex S. Thoma 1. 2. qu. 15. art. 6.: *Primo* voluntas nostra ad bonum in genere ita necessario determinata est, ut non nisi id amplecti possit, quod ipsi sub ratione boni proponitur, & malum ut malum nullatenus velle possit. *Secundo*, nihil in hoc rerum statu ipsi proponitur sub omnimoda ratione boni, sed in omni objecto creato, utpote finito, & limitato, innumeri propemodum defectus detegi possunt, nempe perfectiones omnes, quæ ipsi desunt. *Tertio*, hinc sequitur, voluntatem nulli peculiari objecto creato esse necessario addictam, quia in unoquoque potest semper rationes considerare, & invenire, quibus objectum illi

videatur malum, & adversandum, adeo ut, docente S. Thoma 2. 2. quæst. 54. art. 1. *ab aliquibus etiam Deus odio haberi possit, inquantum scilicet apprehenditur peccatorum prohibitor, & peccatorum inflictor (a).*

198. Ob. septimo. Actiones voluntariæ, quæ liberæ a nobis dicuntur, *suas causas habent, & causæ illæ aliis causis, & sic perpetuo usque ad causarum omnium primam, nempe divinam voluntatem: ergo necessariae sunt.... Nisi enim voluntas Dei necessitatem voluntati humane imponeret.... libertas voluntatis humane omnipotentiam, & omniscientiam, & libertatem Dei tolleret.* Ita Hobbesius in Leviathan cap. 21.

199. Resp., hanc difficultatem jamdiu fuisse a S. Thoma præoccupatam, atque his paucis verbis solutam Quæst. VI. de malo art. undec.: „ Id „ quod primo movet voluntatem, & intellectum, „ est aliquid supra voluntatem, & intellectum, „ scilicet Deus: qui cum omnia moveat secundum „ rationem mobilium.... etiam voluntatem movet „ secundum ejus conditionem, non ut ex necessitate, sed ut indeterminate se habentem ad multa: „ & iterum *ibid.* ad 5. Deus movet quidem voluntatem immutabiliter propter efficaciam virtutis „ moventis; quæ deficere non potest; sed propter „ naturam voluntatis motæ, quæ indifferenter se „ habet ad diversa, non inducitur necessitas, sed „ manet libertas”.

200. Eademque prorsus ratio jam fuerat a Thoma præoccupatum aliud ejusdem Hobbesii, Collinsii, aliorumque recentiorum sophisma dicentium: *Voluntas est causa sufficiens suorum actuum; hoc ipso autem debet esse causa necessaria, quia posita causa sufficienti, necessario poni debet effectus; alias causæ aliquid deesset, & sic non esset causa sufficiens.* Porro S. Thomas hanc difficultatem, iisdem fere verbis sibi oppositam, ita expedit laudata Quæst. VI. de malo ad 15. *Non omnis causa ex necessitate inducit effectum, etiamsi sit causa sufficiens, eo quod causa potest impediri ut quandoque effectum suum non consequatur.* Explicat postea Angelicus, quomodo possit voluntas seipsam retrahere a prosecutione alicujus boni, nempe vel removendo ipsius considerationem, vel considerando oppositum, scilicet

1. 2. qu. 10. art. 2. ubi inquit: „ Illud solum bonum, „ quod est perfectum, & cui nihil deficit, est tale bonum, „ nunc, quod voluntas non potest non velle, quod est „ beatitudo. Alia vero particularia, in quantum deficient ab aliquo bono, possunt accipi ut non bona, „ & secundum hanc considerationem possunt repudiari, „ vel approbari a voluntate, quæ potest in idem „ ferri secundum diversas considerationes”. Quam doctrinam sæpissime S. Doctor ingeminat; præcipue Q. VI. De malo art. un.; ubi acute observat, *quod objectum movens voluntatem est bonum conveniens apprehensum; unde si sit aliquod bonum, quod apprehendatur sub ratione boni, non autem sua ratione convincentis,*

non movebit voluntatem. Observat rursus Angelicus, requiri, ut id, *quod apprehenditur, ut bonum, & conveniens, apprehendatur ut bonum, & conveniens in particulari, & non in generali tantum.* Ceterum de principio rationis sufficientis vid. inter alios P. Thoma Vinc. Moniglia in Dissert. *Contro i Fatalisti* P. I. Sez. 2., & *contro i Materialisti* P. I. Sez. 1. §. 2. & seq.

(a) Videri potest de hac difficultate Duguet *Lastre sur la grace générale* n. 61. & seq. ubi ex principiis S. Thomæ claram libertatis notionem exhibet. Id agunt, sed multo fusius etiam P. Antoninus Massoulié Tom. 1. *De Div. motione* Dissert. II. *De lib. creatâ, & P. Thomas de Lemos in Panoplia gratiæ* T. III. Tract. II.

defectus, qui in omni bono particulari inveniuntur.

201. Dices (cum Helvetio de l'Esprit Disc. I. cap. 4.): Nobis ipsis fatentibus desiderium felicitatis est cuilibet necessario inditum, nec nulla est in eo libertas; atqui hoc desiderium est omnium nostrarum actionum principium, ex eo enim perpetuo movemur in bonum, aut verum, aut appetens: ergo &c.

202. Resp. cum S. Thoma Quæst. VI. de malo ad 9. (Vid. etiam 1. 2. quæst. 15. art. 6. ad 1. & 2.). *Quando ad finem non posset perveniri, nisi una via, tunc eadem ratio esset, volerli finem, & ea, quæ sunt ad finem*: & quemadmodum felicitatem necessario volumus, ita necessario etiam bonum verum, aut appetens velle-mus: sed ita non est in proposito; nam multis viis ad beatitudinem perveniri potest; & ideo licet homo ex necessitate velit beatitudinem, nihil tamen eorum, quæ ad beatitudinem ducunt, ex necessitate vult.

203. Dices secundo. Voluntas in agendo semper sequitur iudicium intellectus, qui causa est necessaria: nulla ergo pollet libertate.

204. Resp., ipsum ultimum rationis iudicium nobis esse liberum, utpote quod, ut S. Thomas recte observat l. P. Quæst. 85. art. 1., *non est ex naturali instinctu in particulari operabili, sed ex collatione quadam rationis*. Nempe in nostra potestate est objectum sub diversa facie considerare, ut ultimum iudicium rationis de eo feramus, quod voluntas postea sequitur.

205. Neque verum est, quod aliqui dicunt, nostram voluntatem esse instar bilancis, cujus ea pars inclinatur, quæ majori pondere premitur, ut nempe & nos semper illud amplectamur, quod omnibus consideratis melius apparet, illudque declinemus, quod minus bonum, aut omnino malum videtur (a). Hæc similitudo a re nostra quamlongissime abest; nam, ut sæpius dictum est, a nostra voluntate pendet, in objecto considerare plures, aut minores rationes boni, illudque proinde appetere, vel respuere. Hinc frequentissime contingit, ut idem objectum modo prosequamur, modo averssemur, prout scilicet diversa facie nobis objicitur. Hinc detestamur peccata, quæ prius amavimus, & concupivimus, ut sensui delectabilia; postquam scilicet Divina gratia mentem illustraverit ad eorum deformitatem noscendam, & cor inflammaverit, ut magis Creatorem diligamus, quam creaturam.

206. Obj. octavo. Nos arbitramur libere agere, intima nostra conscientia decepti; quod mirabile videri non debet: nihil enim facilius, quam nos decipi in nostris facultatibus, ac poteris cognoscendis: sic si intimum conscientie sensum consulere duntaxat velimus, facile iudicabimus, nos existere, conservari, atque etiam operari a nobismetipsis, quin illo Dei concursu, aut auxilio indigeamus, quæ tamen falsa esse nequa revelatio, sed vel ipsa recta ratio nobis suadet. Insuper si experientiam recte examinemus, nullam prorsus in nobis esse arbitrii libertatem deprehendemus. Et primo in nostra potestate non est intellectus, tum quia plura sunt, quæ omni adhibita diligentia, intelligere non possumus, tum quia sæpe fallimur; & nemo est, qui quavis maxime cupiat, omnes possit declinare errores. Secundo in nostra potestate non est memoria, cum nec possimus recordari, nec oblivisci, quando volumus. Tertio nec ipsa voluntas est in nostra potestate, quandoquidem ea adeo mutabilis est, ut nemo sit, qui possit, etiamsi id omnino statuat, eandem voluntatem immutabiliter diu conservare; alia vult puer, alia adultus, alia senex, & quotidie mutatur. Confer S. Thomam Lib. III. contra Gentiles cap. 155. Quarto multo minus in nostra potestate sunt appetitus nostri; hiuc cupiditatibus abrepti multa agimus, quorum postea nos poenitet, & quorum antea poenituit, iterum facimus.

207. Respond. ad primum, nec intimo sensui omnem cæco modo esse adhibendam fidem; neque omnem esse pyrrhonicæ ferore adimendam; sed experientiæ, & conscientie esse etiam rationis lumen conjungendum; quod sit fiat, cognoscemus facile, nos a nobismetipsis nec existentiam primo habuisse, nec conservari, aut operari posse, nisi Deo volente, atque opem ferente. Certe multa sunt, in quibus recta ratio sensuum testimonia merito refellit; at vero nondum ab adversariis firmam aliquam rationem audivimus, qua possimus, & debeamus respuere testimonium conscientie nostræ, quo de vera libertate voluntatis certi effici-mur. Vid. de hoc argum. Bossuet, *Traité du libre arbitre* cap. 2.

208. Quæ autem objiciuntur primo, & secundo loco, probant solum, omnia non esse in nostra potestate; non autem nullam nobis libertatem inesse. Non possumus omnia cognoscere, possumus tamen plura, si volo (a). In multis labi errores est naturæ corruptæ defectus; sed qui diligentia, at-

(a) Cicero Lib. IV. *Academ. Quæst. cap. 13. Ut enim necesse est, inquit, lancem in libra ponderibus impositis deprimi, sic animum percipientis cedere; nam quomodo non potest animal ullum non appetere id, quod accomodatam ad naturam apparet &c.* Hoc libræ exemplo etiam utitur Leibnitiuss *Essai de Theodicæ* 3. P. §. 324. & seq. Baylius *Response aux Quæst. d'un Provincial. cap. 139.* aliique; sed certe minus proprie.

(b) S. Thomas 1. 2. q. 17. art. 6. ubi querit, an

actus rationis imperetur observat, duos actus rationis esse distinguendos respectu objecti: primo quidem, ut veritatem circa aliquid apprehendat, & hoc non est in potestate nostra: hoc enim contingit per virtutem alioquin humanis, vel naturalis, vel supernaturalis, & ad o quantum ad hoc actus rationis non est in potestate nostra, nec imperari potest. Aliter autem actus rationis est, dum iis, quæ apprehendit, assentit. Si igitur fuerint talia apprehensa,

attentione, industria utuntur, in pauciores incur-
runt, quam alii. Non est in nostra potestate obli-
visci, nec omnium, quorum volumus, recordari,
plura sunt tamen ad memoriam excolendam me-
dia, quibus pro nostra libertate uti possumus. Ve-
ro, multa sunt, in quibus possumus nostram li-
bertatem exercere, quamvis non omnia posita sint
a Deo in nostra potestate.

209. Quæ tertio, & quarto loco objecta sunt,
probant quidem, in hoc corruptiæ naturæ statu
magnam esse difficultatem ad constantiam servan-
dam, tentationes vincendas, & nostrorum appeti-
tum motus coercendos, atque adeo esse arbitrii
nostri vires peccato primi hominis fractas, & ad-
modum diminutas; nemo tamen inde inferat, li-
berum arbitrium extinctum prorsus esse; nam o-
pitulante Dei gratia bene multi, & constantiam in
suis propositis servant; & perduellis concupiscenti-
æ motibus resistunt. Et ipsi, qui tentationibus
cedant, dum postea eos mali perpetui pœnitet,
satis indicant, se libere potuisse ab eodem malo
abstinere, si voluissent. Nam eorum, quæ nobis
necessario eveniunt, nos nunquam pœnitet; sic ho-
mo affligitur quidem morbis, aliisque infortunis,
quæ patitur necessitate naturæ; eorum tamen non
pœnitet. Pœnitentia proprie eorum tantum no-
tio est, quæ nostra culpa contraximus, & a quibus
liberum erat abstinere (a).

210. Inst. In somniis videmur nobis libere age-
re, quia volentes agimus: ergo idem fortasse no-
bis contingit vigilantibus, ut credamus nos libere
operari, cum tamen operemur necessario. Sic et-
iam, inquit Spinoza in Schol. 2. Prop. 2. P. 5.
Ethic., infans se lac libere appetere credit, puer
autem iratus vindictam velle, & timulus ju-
gam. Ebrius credit se ex libero mentis decreto
ea loqui, quæ postea sobrius vellet tacuisse; sic
delirans, garrula, puer, & hujus farinae plu-
rimi ex libero mentis decreto credunt loqui, quum
tamen loquendi impetum, quem habent, conti-
nere nequeant; ita ut ipsa experientia non mi-
nus clare, quam ratio doceat, quod homines ea
sola de causa liberos se esse credant, quia sua-
rum actionum sunt conscii, & causarum, qui-
bus determinantur, ignari.

211. Resp., frustra nos provocari ad ea, quæ
in somniantibus, in pueris, in ebriis, deliris, a-
liisque ratione non utentibus contingunt; si enim
hoc argumenti genus suscipiatur, latus serpet, ut

tandem concludamus cum Scepticis, & Pyrrhoni-
cis, de nulla prorsus re certos nos esse posse.
Sed prudens quisque satis animadvertit immane
inter hæc discrimen. Error, qui in supra enu-
meratis casibus contingit, facile detegitur, & ne-
mo est, qui ignoret, nullam esse illis actionibus
libertatem. Contra nullus hominum hactenus o-
stendere potuit, nos falli, etiam cum vigilantes,
& plena ratione utentes quædam agimus pro ar-
bitrio, & pro arbitrio ab iis cessamus.

212. Obj. nono (cum Collins *Recherches phi-
los. sur la liberté*): Omnes hominum actiones,
quæ ad libertatem spectare possunt, non nisi hæc
quatuor sunt, videlicet perceptio idearum, judi-
cium de propositionibus, volitio, & actio; atqui
in nulla ex his libertas indifferentiæ reperitur.
Nam primo ideæ in nobis ab externa objectorum
impressione necessario efformantur; deinde secun-
dum ideas perceptas necesse est, ut judicemus, &
non aliter; tertio prout judicamus, etiam volumus,
cum voluntas sit potentia cæca, quæ a rati-
one dirigitur; ac demum ex volitione sequitur
necessario operatio.

213. Resp., nihil infirmius afferri posse hoc ar-
gumento, in quo tamen Collinsius non modicam
vim ad libertatem evertendam reponit. Et quidem
primo falsum est, nos tantummodo ab externis ob-
jectis ideas rerum percipere, intellectus enim na-
tiva sua vi ideas perceptas variis modis versat,
conjungit, separat, novasque efformat: easdemque
pro voluntatis arbitrio, vel considerat, vel sepo-
nit. Secundo falsum pariter est, nos secundum
ideas impressas semper judicare; quoties enim rati-
o falsas rerum perceptiones corrigit, vel respicit?
Tertio volumus prout judicamus judicio practico,
non autem judicio mere speculativo; unde illud
Medææ apud Ovidium.

*Video meliora proboque,
Deteriora sequor.*

214. Obj. ult. Homo nihil agit; ergo nec li-
bertate ad agendum pollet. Prob. ant. Homo in
primo suæ creationis instanti nihil agere potuit,
sed tota activitas fuit a Deo Creatore; ut enim do-
cet S. Thomas I. P. quæst. 63. art. 5., *illa o-
peratio, quæ simul incipit cum esse rei, est ei
ab agente, a quo habet esse*; ergo nec postea.
Prob. cons. Quia homo nihil agere potest, nisi a
Deo

» quibus naturaliter intellectus assentiat (sicut prima
» principia), assensus talium, vel dissensus non est
» in potestate nostra, sed in ordine naturæ; & ideo
» proprie loquendo naturæ imperio subjacet. Sunt au-
» tem quædam apprehensa, quæ non adeo convincunt
» intellectum, quin possit assentire, vel dissentire,
» vel saltem assensum, vel dissensum suspendere pro-
» pter aliquam causam: & in talibus assensus ipse,
» vel dissensus in potestate nostra est, & sub impe-
» rio cadit “.

(a) S. Thomas I. 2. q. 13. art. 3. ad 1. hæc habet,
Confessarum maxime notanda: *Sicut Augustinus dicit*
Lib. VIII. Confess. cap. 4.: „ animus, quando perfe-
„ ete imperat sibi, ut velit, tunc jam vult. Sed quod
„ aliquando imperet, & non velit, hoc contingit ex
„ hoc, quod non perfecte imperat. Imperfectum autem
„ imperium contingit ex hoc, quod ratio ex diversis
„ partibus movetur, ad imperandum, vel non impe-
„ randum, unde fluctuat inter duo, & non perfecte
„ imperat “.

Deo perpetuo conservetur, conservatio autem est continua creatio, ut commune fert adagium: ergo quemadmodum in prima sua creatione nihil homo agere potuit, ita quoque in sua conservatione nihil agere potest. Ita cavillatur Baylius Tom. III. Oper. P. II. *Reponse aux Quæst. d'un Provincial.* cap. 141.

215. Resp. Quod dicitur, conservationem esse continuam rei creationem, non eo sensu intelligendum est, quasi singulis momentis Deus rem de novo producat; sed ut explicat S. Thomas I. P. qu. 104. art. 1. ad 4. *Conservatio rerum a Deo non est per aliquam novam actionem: sed per continuationem actionis, qua dat esse.* Deus igitur, qui primum homini simul cum esse dedit liberam potentiam agendi, eandem conservat, & ad actum movet, ac determinat; ita ut creaturæ sint veræ causæ efficientes, secundæ tamen, & a prima omnium causa dependentes, ut sint, ut possint operari, & ut reipsa operentur. Ceterum non hic quæstio est, an homo facultate agendi polleat, quod ut certum supponitur; sed utrum in exercitio hujus facultatis liber sit, & a quacumque necessitate immunis?

216. Eodemque pertinet argumentum, quo Baylius loc. cit. cap. 140. ostendere conatur, voluntatem non esse causam effectricem suarum volitionum; quia nos, nec quid proprie sit volitio, nec quomodo fiat, perspicue cognoscimus: at vero, inquit Baylius, quælibet causa vere efficiens, & non pure instrumentalis hæc duo cognoscere debet.

217. Nimirum, ut jam dictum est, extra oleas vagatur Baylius; neque enim modo id agitur, ut probemus, voluntatem nostram esse causam effectricem suarum volitionum, quod supponitur; sed an eas libere, & sine ulla necessitate producat? Ad quod non requiritur, ut anima nostra cognoscat, quid sint volitiones, & quomodo peragantur; sed sufficit, si intima conscientia percipiat, se velle, & quidem liberrime. Sicut certum nobis est, plures alias actiones ab anima effective procedere, quamvis earum naturam, & modum, quo procedunt, non omnino compertum habeamus.

Quæres primo. An potentia peccandi ad libertatem pertineat?

218. Resp. negative; & quidem S. Augustinus data opera sæpius id demonstravit adversus Pelagianos. Præstat autem audire ejus discipulum S. Thomam in II. Dist. XXXI. Quæst. 1. art. 1. ad 2. „ Ad rationem liberi arbitrii non pertinet, ut „ indeterminate se habeat ad bonum vel ad ma- „ lum, quia liberum arbitrium per se in bonum „ ordinatum est, cum bonum sit objectum volun- „ tatis, nec in malum tendit, nisi propter aliquem „ defectum, quia apprehenditur, ut bonum; cum

„ non sit voluntas, aut electio, nisi boni, aut „ apparentis boni; & ideo ubi perfectissimum est „ liberum arbitrium, ibi in malum tendere non „ potest, quia imperfectum esse non potest”. Hoc ipsum docet multis aliis in locis, præcipue autem I. P. quæst. 62. artic. 8. ad 3. ubi ait: *Quod liberum arbitrium diversa eligere possit, servato ordine finis, hoc pertinet ad perfectionem libertatis ejus, sed quod eligat aliquid, divertendo ab ordine finis, quod est peccare, hoc pertinet ad defectum libertatis.* Unde inferi, majorem esse libertatem arbitrii in Angelis, qui peccare nequeunt, quam in hominibus peccato obnoxiiis.

219. Nec obest, quod S. Litteræ, & SS. Patres libertatem explicantes dicant, tam bonum, quam malum in nostra potestate esse. Loquuntur enim de ea libertate imperfecta, quæ in nobis est, qua utique possumus etiam malum eligere, imo ad illud eligendum proniores sumus, quam ad evitandum (a). Ceterum iidem SS. Patres non raro mentionem faciunt libertatis a peccato, quam gratia nobis tribuit: ut cum S. Bernardus: „ Triplex, „ inquit, de grat. & lib. arb., est nobis proposita libertas, a peccato, a miseria, a necessitate. Hanc ultimo loco positam ceutuli nobis in conditione natura, in pristinam restauramus a gratia, media nobis reservatur in patria. Dicitur ergo prima libertas naturæ, secunda gratiæ, tertia vitæ vel gloriæ”. Quam eandem distinctionem tradit, & explicat S. Thomas 2. 2. Qu. 185. art. 4. & alibi.

Quæres secundo. An indifferentia suspensionis sit de essentia libertatis?

220. Resp. Libertas contradictionis, quæ est ad actum, ejusque negationem, duplex esse potest; alia suspensionis, & otii, quando scilicet voluntas pendula hæret, nihil determinando; alia activa, quando ita ponitur actus, ut quis possit ejus oppositum ponere.

221. Indifferentia suspensionis nec essentialis est libertati, nec ejus perfectio, aut conditio. Id patet luculenter in Deo, qui liberrimus est, immo totius libertatis fons, & origo: nec tamen ulla in eo est, aut fuit, aut esse potuit suspensionis indifferentia. Ita in nobis quamquam gratia efficax suspensionem voluntatis tollit, non tamen libertatem lædit, immo eandem perficit, quia determinatione sua potentiam contingit actui. Eo autem potentia perfectior est, quo magis est actui conjuncta. Vid. Tom. II. & Tom. VI.

222. Requiritur tamen ad libertatis essentiam indifferentia activa, qua ita unus actus eligitur, ut possit etiam absolute omitti. Neque sufficiat indifferentia mere passiva, qua scilicet voluntas hæc, illac siue electione, & dominio, a prædominante de-

(a) Vid. Estius in Lib. II. Sent. Dist. 24. §. 5. Sylvius comment. in I. P. S. Thomæ q. 19. art. 10. Mas-Gazzaniga Theol. Tom. VII.

soulié D. Thomas sui interpret &c. Tom. I. Diss. II. qu. IV. art. 1. & seq.

delectatione trahitur; quam quidem sententiam recte dicit Estius in II. *Sent.* dist. 24. §. 12. non nisi verbis ab ea diversam esse, quæ liberum arbitrium peccato primi parentis extinctum esse docet (a).

Quæres tertio. In quo sita sit libertatis radix?

225. Respond. Certum est, ad libertatem & intellectum concurrere & voluntatem; sed in quam ex istis duabus potentiis sita libertas sit, disputatur a Scholasticis. Durandus in utraque potentia, immo in intellectu potissimum libertatem formaliter sitam esse iudicavit. Henricus de Gandavo *Quodl.* I. Quæst. 16. & Scotus in I. *Sent.* Dist. 25. quæst. un. eam intellectui adimunt, & unice voluntati concedunt. Jo. Lockius de *Intel. hum.* Lib. I. cap. 21. §. 14. eos irridet, qui quærunt, an in voluntate sit libertas, quod perinde esse dicit, ac quærere, an somnus sit rapidus, vel virtus quadrata (b).

224. Rem acu tetigit S. Thomas docens, libertatem prius, & *radicaliter* esse in intellectu, *formaliter* autem in voluntate; cui sententiæ bona & melior Theologorum pars adhæret. *Radix libertatis*, inquit 1. 2. quæst. 17. art. 1. ad 2.: „Est voluntas, sicut subjectum, sed sicut causa est ratio. Ex hoc enim voluntas libere potest ad diversa ferri, quia ratio potest habere diversas conceptiones boni, & ideo Philosophi definiunt liberum arbitrium, quod est liberum de ratione iudicium, quasi ratio sit causa libertatis”.

225. Et quidem intellectum esse primam libertatis radicem, seu causam, vel ex solo veteri adagio patet: *Nihil volitum, qui præcognitum*, ex quo sequitur voluntatis motum ex cognitione objecti oriri, & ita quidem, ut voluntas nihil velle possit, quod prius a ratione non fuerit bonum iudicatum; alioquin voluntas esset appetitus irrationalis.

226. Cohærenter ad hanc doctrinam Thomistæ præeunte S. Præeptione negant, peccatum esse posse in voluntate, nisi error, & deordinatio in intellectum præcesserit; unde S. Thomas 2. 2. qu. 51. art. 5. ad 2. docet, posse quidem in peccatoribus iudicium esse rectum in universali, sed in particulari agibili eorum iudicium semper corrumpi. Et supra quæst. 47. art. 13. docuerat,

(a) Fuere ex Scholasticis, qui voluntatem dixerint esse potentiam mere passivam, quæ actum suum reciperet ab intellectu apprehendente, & iudicante. Alii contra voluntatis actum ab intellectu minime pendere docuerunt. Aliis visum est, voluntatem esse potentiam partim activam, partim passivam. Ita inter alios statuit Gregorius Arminius in II. Dist. 25. q. 1. Cajetanus in I. P. qu. 80. art. 2., & alibi docet, voluntatem moveri ab intellectu quoad specificationem, a se ipsa autem quoad exercitium, ac proinde priori ratione esse passivam, secunda vero activam. Thomistæ communiter docent, voluntatem respectu sui actus simpliciter activam esse, ita ut sola, ut causa secunda,

veram prudentiam, quæ recte consiliatur, iudicat, præcipit, in peccatoribus esse non posse. Et quamquam nonnulli malum, quod agunt, *speculative* cognoscunt, omnes tamen peccatores semper sequuntur iudicium practicum, quo ipsis hic, & nunc objectum apparet delectabile, bonum, & amplectendum.

227. *Formaliter* tamen libertas est in voluntate, in qua sola est electio, unde etiam illi tribuitur meritum, & demeritum. *Non nisi voluntate peccatur*, inquit S. Augustinus Lib. de *duab. anim.* cap. 10.; & S. Bernardus Sermon. III. de Paschate *Quid odit, inquit, aut punit Deus, præter propriam voluntatem?* Et quidem voluntas, ut sæpissime docet S. Thomas, respectu ultimi finis nullam habet electionem; illi enim necessario adhæret, nempe bono in communi, seu felicitati, quam necessario quisque appetit. Sed media ad felicitatem consequendam, seu bona particularia, electioni voluntatis subjacent, quia ista finita sunt, ejusdemque capacitatem, quæ plane infinita est, explere nequeunt; unde fit, eam nullo peculiari bono ita satiari, ut illud respicere nequeat.

Quæres quarto. An posita indifferentia iudicii possit voluntas libertatem amittere?

228. Resp. Thomistæ ita putant, libertatis radicem in indifferentia iudicii esse sitam, ut quamdiu illa manet, nunquam possit voluntas necessario moveri; quod patet primo ex eo, quod voluntas non feratur in objectum, nisi quatenus ei bonum repræsentatur: quotiescumque igitur iudicium intellectus circa bonitatem, vel pravitatem objecti erit indifferens, hoc est, quotiescumque poterit intellectus voluntati repræsentare objectum, vel sub aspectu boni, vel sub aspectu mali, semper erit in voluntate libertas illud vel amplectendi, vel declinandi.

229. Præterea S. Thomas Quæst. XXIV. De *verit.* art. 2., & I. P. quæst. 85. art. 1. probat, non esse in brutis liberum arbitrium, quia *iudicium eorum est determinatum ad unum*. Si igitur contra in homine iudicium manet indeterminatum, & indifferens, ita ut possit voluntati objectum sub diversa ratione boni, aut mali repræsentare, libertas quoque illæsa manebit.

230. Ex hac doctrina Thomistæ inferunt, phys-

se ipsam efficienter moveat. Ita S. Thomas, cum alias sæpe, tum Quæst. XXII. De *verit.* art. 11. ad 5. Videri potest Dominicus Bannez Comment. in I. P. qu. 80. art. 2.

(b) Contra Durandum, & Scotistas videri possunt plerique Thomistæ, ac inter alios Estius in Lib. II. *Sent.* Dist. 24. §. 3., & Sylvius in I. P. qu. 83. ad art. 3. & 4. De Lockio autem valde apposite ait P. Buffier: *après avoir lu avec attention, & plus d'une fois ces profondes réflexions, il m'a paru, que c'est l'endroit de tout l'ouvrage, où l'auteur s'est le moins entendu lui-même. Cours de Sciences, Traité des prem. vérités* P. III. cap. 2.

sicam præmotionem Libertati non obstat, quia tametsi voluntatem efficaciter ad actum determinet, iudicii tamen indifferentiam non tollit. Thomistis consentiunt etiam re-entrotæ Augustiniani, quia quamquam physicam præmotionem non probent, fatentur tamen eam libertati nullatenus contrariam esse (a).

251. Refragatur huic doctrinæ P. Suarez Prolegom. I. de Gratia cap. 4. & cum eo passim Molinistæ, quorum ratio, in talor, hæc est præcipua, quia positi præmotione efficaci voluntas non amplius a solo intellectu dirigitur; quare etiam manente indifferentia iudicii, libertatem amittit. Hinc etiam, ajunt, S. Thomas Quest. XXII. De veritate art. 8. docet, *Deum posse immutare voluntatem de necessitate, non tamen posse eam cogere*.

252. Veruntamen hæc difficultas ex eo oritur, quod Adversarii Divinæ præmotionis efficaciam non satis accurate perpendunt. Motio enim Dei, ut centies repetit S. Thomas, naturas rerum non immutat, neque evertit, sed conservat, & perducit. Hinc cum voluntatis natura sit, ut iudicium ultimum, & practicum constanter sequatur, aut voluntas non erit, aut etiam sub præmotione iudicium intellectus sequetur; & ita quidem, ut quamdiu fuerit in intellectu iudicii indifferentia, sit etiam in voluntate libertas. *Deus*, inquit Angelicus Quest. VI. de malo art. unic. ad 3.: „*Movet quidem voluntatem immutabiliter (notentur hæc verba) propter efficaciam virtutis moventis, quæ deficere non potest; sed propter naturam voluntatis motæ, quæ indifferenter se habet ad diversa, non inducitur necessitas, sed manet libertas: sicut etiam in omnibus providentia Divina infallibiliter operatur, & tamen a causis contingentibus proveniunt effectus, in quantum Deus movet proportionabiliter unum, quodque secundum suum modum*”.

253. Cum autem S. Thomas docet, posse Deum voluntatem immutare de necessitate, non assertit id fieri posse remanente iudicii indifferentia, sed ablata, ut patet exemplo, quod adfert, Beatorum, quorum voluntas est utique necessitate adstricta ad amandum Deum; at vero nulla in eis reliqua est iudicii indifferentia; eorum enim intellectus Deum sub omnimoda, & totali ratione boni ita cognoscit, ut nullam nec levissimam mali umbram in eo invenire possit.

254. Non abs re erit totam S. Doctoris doctrinam ex laud. art. 8. Quest. XXII. in medium afferre, quæ nostram præmotionis physicæ sententiam mirifice confirmat. Postquam enim dixisset, Deum cum voluntatem immutat, facere, ut præcedenti inclinationi succedat alia inclinatio, ita pergit: „Potest autem Deus voluntatem immuta-

re ex hoc, quod ipse in voluntate operatur, sicut in natura. Unde sicut omnis actio naturalis est a Deo, ita omnis actio voluntatis, in quantum est actio, non solum est a voluntate, ut immediate agitur; sed a Deo, ut primo agente, qui vehementius imprimat. Unde sicut voluntas potest immutare actum suum in aliud (utique libere), ita & multo amplius Deus, immutat autem voluntatem dupliciter, uno modo movendo tantum, quando scilicet voluntatem movet ad aliquid volendum sine hoc, quod aliquid formam imprimat voluntati, sicut sine oppositione alicujus habitus quandoque facit, ut homo velit hoc, quod prius non volebat; alio vero modo imprimendo aliquid formam in ipsam voluntatem. Sicut enim ex ipsa natura, quam Deus voluntati dedit, inclinatur voluntas in aliquid volendum; ita ex aliquo superaddito, sicut est gratia, vel virtus, inclinatur ulterius ad volendum aliquid aliud, ad quod prius non erat determinata naturali inclinatione (et motionem in ordine supernaturali). Sed hæc quidem inclinatio superaddita quandoque est perfecta, quandoque imperfecta. Quæ quidem est perfecta, facit necessariam inclinationem in id, ad quod determinat, sicut per naturam de necessitate inclinatur voluntas in appetendum finem sicut contingit in Beatis, in quibus Charitas perfecta inclinatur sufficienter in bonum, non solum quantum ad finem ultimum, sed quantum ad ea, quæ sunt ad finem. Aliquando vero forma superaddita non est usquequaque perfecta, sicut est in viatoribus, & tunc ex forma superaddita voluntas inclinatur quidem, sed non ex necessitate”. Hæc quamvis prolixiora referre placuit, ut de mente S. Thomæ nulla possit superesse dubitatio.

255. Sed nemo meliore in luce hæc veritatem collocavit, quam illustris Meldensis Episc. Jac. Benignus Bossuetus in tractatu de libero arbitrio cap. 8. Tomo X. edit. Paris. 1748. ostendens, nedum in Thomistico systemate præmotionis physicæ sartam, tectamque manere hominis libertatem, verum etiam in nullo alio systemate id æque accurate explicari posse. Dignas plane esset locus, ut integer hic apponeretur, brevitati tamen consentientes non nisi pauca inde delibabimus. Totum fundamentum desumit ex inconcusso illo S. Thomæ principio: *Cum voluntas Divina sit efficacissima, non solum sequitur, quod fiant ea, quæ Deus vult fieri, sed etiam quod volent modo fiant, quo Deus ea fieri vult; & hoc ipso, quod nihil voluntati Divinæ resistit, sequitur, quod non solum fiant ea, quæ Deus vult fieri, sed quod fiant contingenter, vel necessario, quæ sic fieri vult*, I. P. Quest. 19. art. 8. in corp. & ad 5. quia

(a) Vid. P. Laur. Berti Lib. IV. De Theol. Discipl. cap. 6. & in scholio ad cap. 12. Editionis ab auctore

averte; ubi a physica præmotione, quam antea impugnaverat, non amplius se abhorrere testatur.

quia voluntas Dei non solum substantiam actus attingit, sed etiam modum ejusdem; neque enim Deus res vult tantum sub generali conceptu entis, sed etiam prout omnibus proprietatibus peculiaribus circumvestitæ sunt, ut nihil prorsus quantumvis minimum efficaciam Divinæ voluntatis subtrahatur: unde sequitur, Deum esse causam nostræ libertatis, non solum quatenus facultas est eligendi hoc, vel illud, sed etiam quatenus actu voluntas hoc, vel illud libere eligit; & quemadmodum Deus nobis potentiam dedit, ita etiam nobis efficaciter nos movendo, dat ipsum volendi actum. Quod adeo verum est, ut nisi Deus motione sua id nobis daret, nostræ libertati exercitium non haberemus, sicut nec libertatem haberemus, nisi eam Deus nobis contulisset; quia quidquid in nobis est boni in quocumque ordine sive physico, sive morali, totum a Deo est. Ex hac doctrina infert doctissimus Bossuetus, nostram libertatem cum Divinæ voluntatis efficacia ita coherere: sicuti effectus cum sua causa coheret, quia Divinæ voluntatis efficaciam nostræ ipsius libertatis causa est, & quia non ita facile est concipere, & explicare modum, quo effectus a sua causa prodit, hinc illa difficultas oritur humanam libertatem cum Divina motione conciliandi.

256. Immo acute observat idem profundissimus Auctor, res omnes, quo magis de ratione entis participant, eo magis efficaciam Divinæ voluntatis subdi, quæ est causa universalis totius entis. Jam vero magis habet rationem entis voluntas in exercitio suæ libertatis, seu ut actu libere agens, quam ut tantum in potentia libere agendi, quia major est ratio entis in actu, quam in potentia: si ergo libertas ut potentia in nobis producta est a Deo, quod nemo negat, eadem ratione, immo & potius ipsum libertatis exercitium, nempe liber voluntatis consensus a Deo produci debet, quatenus Deus sua actione nostram voluntatem efficaciter ad libere volendum movet: ut proinde aut negandum sit, nostræ libertatis exercitium esse aliquid ens, aut si hoc negari non potest, omnino confitendum sit, illud a Deo nos permovente pendere.

257. Neque vero quisquam objiciat, pergit Bossuetus, de ratione libertatis esse, ut illius exercitium, non ab alio principio, quam ab ipsa libertate proveniat. Non inquam; qui enim ita objiciunt, considerare deberent, nostram libertatem non esse causam primam, increatam, & independentem; sed secundam, & intrinsicè dependentem a Deo, qui eam creavit, ut quemadmodum sine Deo creante esse non potuisset, ita sine eodem in nobis operante nunquam in actum prodiret. *Libertum arbitrium*, inquit S. Thomas l. P. qu. 85.

art. 1. ad 5., est causa sui motus, quia homo per liberum arbitrium se ipsum movet ad agendum; non tamen est de necessitate libertatis, quod sit prima causa sui vel illi, quod liberum est... Deus igitur est prima causa movens & naturales causas, & voluntarias. Quamquam itaque libertatis nostræ notio quocumque aliud principium extrinsecum excludat, non tamen excludit, aut excludere potest actionem Dei, qui sicut libertatis nostræ est auctor, ita eam, quocumque voluerit, inflectere potest, quin ejus jura vel minime lædat. Neque vero concipere debemus, Deum producere libertatis nostræ exercitium, ut aliquam rem a nobis sejunctam, sed potius Deum motione sua facere, ut faciamus: & cum Deus velit, ut libere agamus, ex hoc sequitur, ut sub ipsius motione libere agamus; quamobrem absurdum potius, & repugnans videtur, quod Deus nos efficaciter movens nostram lædat libertatem, cum contra nulla in nobis esset, nec quantum ad potentiam; nec quantum ad exercitium libertas, nisi Deus eam sua omnipotenti virtute in nobis efficeret; & sibi Deus plane contrarius foret, si nos determinando ad aliquid, nostram destrueret libertatem.

258. His, aliisque id genus ex doctrina S. Thomæ solide juxta ac perspicue expositis, ita Bossuetus concludit: „Hæc est eorum sententia, quæ Thomistæ appellantur; atque hoc intelligunt doctiores inter ipsos nominibus præmotionis, & prædeterminationis physicæ, quæ aliquibus adeo dura videntur, sed si bene percipiuntur, optimum reddunt sensum; si enim Theologi perfectam libertatis ideam in actionibus humanis omnino servant, & solummodo contentantur, exercitium libertatis in Deum tanquam causam primam esse referendum, qui illud operatur, non solum quibusdam præcedentibus illicitis, sed etiam (physicè voluntatem promovendo) in omni inimiore ejus proprietate: quod eo magis necessarium videtur, quo in quibusdam actionibus liberis nos nec delectationem, nec suavitatem ullam, nec denum quancumque aliam rationem animadvertimus, præter nostram solam voluntatem, quæ nos ad eas impellit, quæ actiones Divinæ providentiæ, imo & præscientiæ penitus subtraherentur, nisi fateremur, Deum attingere omnem nostræ voluntatis actionem, ita ut a Deo ipso habeat, quidquid entitatis in ea reperitur“. Ita celeberrimus hic Galliarum Præsul cujus doctrina omnes plane regiones, in quibus bonæ literæ excoluntur, in admirationem pertraxit, & cujus auctoritas sola sufficere videtur ad physicam Thomistarum præmotionem tuendam (a).

DIS-

(a) En gravissimi hujus Episcopi verba: Tel est le sentiment de ceux, qu'on appelle Thomistes; voila ce que veulent dire les plus habiles d'entreux, par ces termes de præmotion, & prædetermination physique, qui semblent si rudes à quelques-uns, mais qui

étant entendus, ont un si bon sens. Car enfin ces Théologiens conservent dans les actions humaines l'idée toute entière de la liberté, que nous avons donné au commencement; mais ils veulent, que l'exercice de la liberté ainsi défini, ait Dieu pour cause præ-

DISSERTATIO II.

De Moralitate Actuum Humanorum.

1. Postquam egimus de voluntate, & libertate, unde physica actus humani natura desumitur, sequitur, ut de morali ejusdem natura dicamus, qua nempe in genere moris actus dicitur bonus, vel malus, laude, vel vituperio, præmio, vel pœna dignus.

2. Nonnulli ex Scholasticis putarunt, moralitatem nihil esse aliud, quam ipsam libertatem actus; alii vero communiter fere docent, libertatem quidem ad actus moralitatem prærequiri, hanc tamen illi aliquid superaddere; quod certe per se evidens est, vel ex eo solo, quod eadem inante libertate potest moralitas actus variari, ut primum sit bonus, & postea malus.

3. Quod si ab istis quæras, æquid tandem sit illud, quod moralitas libertati superaddit, in varias distrahatur sententias, quas satis erit vel brevissime indicare. Quidam non nisi meram extrinsecam denominationem id esse arbitrantur; alii vero moralitatem actus constituent in aliqua relatione ad regulas morum; sed rursus controversitur, utrum relatio ista sit rationis tantum, an vero realis; ac demum qui moralitatem constituent in relatione reali ad morum regulas (quæ verior sententia est) novam institunt controversiam, an ratio ista prædicamentalis sit, an transcendentalis. Quæstiunculæ hæc sunt, inquit Nicolaus P. Herminier, quas vel summam pertractare animus non est, nec otium.

4. Satis ad rem nostram fuerit, una cum S. Thoma statuere, moralitatem sitam esse in ordine, & conformitate ad regulas morum. Id tradit S. Doctor, cum alias sæpe, tum 1. 2. quæst. 71. art. 6., ubi inquit: *Habet actus humanus, quod sit malus ex eo, quod caret debita commensuratione. Omnis autem commensuratio cujuscumque rei attenditur per comparisonem ad aliquam regulam, a qua si divertat, incommensurata erit.*

5. Porro ut ibidem prosequitur Angelicus, *regula voluntatis humanæ est duplex, una propinqua & homogenea, scilicet ipsa humana ratio; alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei; humana tamen ratio a-*

ctuum nostrorum regula non est, nisi quatenus legi Divinæ substat. Quando actus hisce regulis conformis est, bonus dicitur: contra est malus, si ab his deflectat; indifferens autem, si nec lege præceptus, nec prohibitus, sed dumtaxat permissus sit. Indifferentiam tertiam moralitatis speciem esse Theologi bene multi admittunt S. Thomæ auctoritate permoti, qui ita ait 1. 2. q. 92. art. 2.: *Sunt autem tres differentiæ humanorum actuum. Nam quidam actus sunt boni ex genere, quæ sunt actus virtutum, & respectu horum ponitur lex actus præcipere, vel imperare... Quidam vero sunt actus mali ex genere, sicut actus vitiosi, & respectu horum lex habet prohibere. Quidam ex genere suo sunt actus indifferentes, & respectu horum lex habet permittere.*

CAPUT I.

De Principiis Moralitatis.

6. Sanctus Thomas 1. 2. q. 18. art. 2. 3. & 4. tria distinguit, ex quibus actus bonitatem, vel malitiam desumunt, quæ proinde moralitatis principia appellari solent, nempe objectum, finem, & circumstantias.

7. Et quantum quidem ad primum moralitatis principium pertinet, non hic sumimus objectum physice, & materialiter, prout præcise est aliquod ens; sed moraliter, quatenus hoc ens regulis morum consentaneum est, aut dissentaneum. Sic ex. gr. res aliena, prout præcise res aliena, non dicitur objectum furti, sed prout ejus ablatio Divinæ legi adversatur.

8. Porro, ut S. Thomas docet laud. quæst. 18. art. 2., prima, & essentialis, seu specifica moralitas actus humani desumitur ab objecto, quod primo Angelicus Doctor ex Script. S. confirmat. Nam Osee IX. dicitur: *Facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt:* cui simile est illud S. Augustini Tract. II. in 1. Ep. S. Joan. num. 14.: *Talis est quisque, qualis ejus dilectio. Terram diligis? terra es; Deum diligis? quid dicam? Deus eris.* Quibus verbis ostenditur, tales nos esse, quale est nostrarum actionum objectum.

9. Id ulterius S. Thomas declarat similitudine a rebus naturalibus deprompta. „ Sicut enim, „ inquit, res naturalis habet speciem ex sua forma, ita actio habet speciem ex objecto, sicut

„ &

mière, & qu'il opere non seulement par les attrait, qui le précédent, mais encore dans ce, qu'il a de plus intime, ce qui leur paraît d'autant plus nécessaire, qu'il y a plusieurs actions libres, comme il a été remarqué, où nous ne sentons aucun plaisir, ni aucune suavité, ni enfin aucune autre raison, qui nous y porte, que nostre seule volonté, ce qui ôteroit ces actions à la providence, & même à la préséance divine, selon les principes, que nous avons établis, si on ne reconnaissait, que Dieu atteint, pour ainsi parler,

toute action de nos volontés dans son fond, donnant immédiatement, & intimement à chacune tout ce qu'elle a d'être. Prosequitur deinde doctissimus hic Melanis Episcopus solita sua perspicuitate, ac profunditate præcipuas difficultates solvere, quas Thomistico systemati nonnulli objicere solent; de quibus consulti etiam potest sum opus, cui titulus est: *D. Thomas cui interpres: De Divina motione, & libertate creati, quod semel, & iterum Romanis typis prodit.*

„ & motus ex termino. Et ideo sicut prima bonitas rei naturalis attenditur ex sua forma, quæ dat speciem ei, ita & prima bonitas actus moralis attenditur ex objecto convenienti, ti”. Hinc oritur specifica diversitas, tum inter virtutes, tum inter vitia. Sic ex. gr. fides, spes, charitas virtutes theologicæ vocantur, quia earum objectum Deus est; distinguuntur a virtutibus moralibus temperantia, fortitudine, & ceteris aliis, quatum objecta diversa sunt; eademque ratione homicidium differt a furto, quod utriusque objecta diversa sunt.

10. Præterea actus humanus speciem sumit a fine. Porro duplex distinguendus est finis, alius intrinsecus, qui dici solet finis operis, & ab objecto ipso minime distinguitur: sic finis elemosynæ intrinsecus est indigentis necessitatibus subvenire; alter est extrinsecus, & operantis, ille scilicet, quem sibi operans præstitit, seu id, *cujus gratia aliquis fit*. Unde idem actus potest plures bonitatis, vel malitiæ species habere, prout ad diversos fines refertur, ex. gr. quis temperanter, & sobrie vivit eo fine, ut quod illi superest, possit dare pauperibus; actus iste ex objecto virtus temperantiæ, ex fine autem erit actus misericordiæ: & si ulterius intendat Evangelicæ præcepto obedire Luc. XI. 14., erit actus obedientiæ; & sic unus, idemque actus potest triplicem habere speciem, temperantiæ, misericordiæ, & obedientiæ.

11. Nec alia ratio est de actibus pravis: qui enim furatur, ut fornicator, duplicem contrahit malitiæ speciem, nempe furti ex objecto, fornicationis autem ex fine. Unde pervulgatum illud Aristotelis effatum Lib. V. *Ethic.*: *Qui furatur propter adulterium, magis aulter est; quam fur*.

12. Ex his facile intelligitur, actionem etiam in se bonam, ut elemosynam, posse a pravo fine vitari, & corrumpi. Hinc quod dictum a Christo est Matth. VI. 22. & 23.: *Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit*, ab Interpretibus ad finem referri solet: unde etiam S. Augustinus, *Noveris*, inquit Lib. IV. *cont. Jul.* cap. 5., *non officii, sed finibus distinguendas esse virtutes. Officium est autem, quod faciendum est, finis autem, propter quem faciendum est*. Et paulo post ita rem exemplo illustrat: Si quidem manus abstinere ab alieno, si officium cogites, potest videri esse justitiæ, sed cum quæritur, quare fiat, & re-

spondeatur, ne plus pecuniæ litibus pereat, quomodo jam hoc factum vere poterit esse justitiæ, cum serviat avaritiæ?

13. Si actio indifferens per se sit, tota ejus bonitas, aut malitia a fine operantis dependet; si vero actio sit per se mala, nunquam poterit in ordinem redigi, etiamsi ab operante ad bonum finem dirigatur.

14. Sed præter finem, qui in actibus moralibus præcipue considerari debet, attendendæ sunt etiam ceteræ circumstantiæ; quæ una cum fine septem enumerantur a S. Thoma 1. 2. qu. 7. art. 5. ex Tullio in *Rethor.* hoc versiculo comprehensæ.

Quas, qui, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Considerandum est enim in actibus, quis fecit, quibus auxiliis, vel instrumentis fecerit, qui fecerit, ubi fecerit, cur fecerit, quomodo fecerit, & quando fecerit (a).

15. Porro ex his circumstantiis actus aliquam speciem sumit, vel bonitatis, vel malitiæ. Id patet in exemplo pauperculæ illius viduæ Luc. XXI., quæ cum duo tantum æra minuta in Gazophylacium misisset, Christi tamen infallibili sententia laudata est, quod plus, quam omnes, miserit: *Num omnes, ut inquit Christus, ex abundantia sibi miserant in munera Dei, hæc autem ex eo, quod deest illi, omnem victum suum, quem habuit, misit*. Idemque dici debet de malitia actus, cujus exemplum nobis suppeditat sacrificium Saul, I. Regum XIII., quod in importuna temporis circumstantia oblatum Deo displicuit.

16. Species tamen, quam actus sumit ex circumstantiis, est duntaxat accidentalis, quando circumstantiæ non sunt volitæ primario, & directe, sed solum secundario, accessorie, & consecutive. Quod si aliqua circumstantia esset volita primario, directe, & per se, tunc indueret rationem objecti, & primam, ac essentialem speciem actui tribueret: puta si quis Clericum percuteret, ut Ecclesiastico ordini injuriam irrogaret.

17. Porro circumstantiarum genus est duplex: aliæ enim sunt, quæ actus speciem mutant, aliæ, quæ actus bonitatem, vel malitiam augment quidem, ita tamen, ut illum ad aliam speciem minime transferant. Inter circumstantias mutantis speciem non solum illæ numerandæ sunt, quæ actum referunt ad diversam vitii speciem; sed illæ etiam, quæ actum theologicæ a specie peccati

ve-

(a) S. Bonaventura in IV. *Sent.* dist. 16. dub. 9. quatuordecim enumerat circumstantias, easque hisce tridus versibus comprehendit:

Aggravat ordo, locus, persona, scientia, tempus, Aetas, conditio, numerus, mora, copia, causa, Est modus in culpa, status alius, licet pusilla.

Ex his autem sex respiciunt personam, ut ille docet, scilicet scientia, ordo, conditio, persona & status; tres autem crimen, seu actum, nempe numerus, mora, & modus agendi; tres etiam causam, copia, causa, & licet pusilla; duæ autem sunt adjacentes, scilicet locus, & tempus.

venialis, ad speciem mortalis evolvunt, ut furtum leve dicitur specie a furto gravi differre, quamvis enim in utroque eadem specie sit conversio ad creaturas, non tamen eadem est specie aversio a Deo. Qui enim venialiter tantum peccat, non avertitur a fine ultimo, quemadmodum avertitur, qui graviter peccat.

18. Circumstantias, quæ peccati speciem mutant, esse in confessione aperendas, indicatur nemo. Sed gravis oritur inter Theologos controversia, an pœnitens teneatur etiam distincte Confessario eas circumstantias explicare, quæ speciem quidem peccati non mutant, notabiliter tamen aggravant, ita ut circumstantia per se, & seorsim sumpta ad peccatum mortale sufficeret. Ut si furtum unius aurei ex. gr. materiam esse peccati mortalis dicatur, adjectio paucorum assiam, circumstantia erit quidem aggravans, sed non magnopere, & notabiliter, ac propterea nullum erit eam explicandi præceptum; sed adjectio alterius aurei, aut plurium procul dubio magnopere, ac notabiliter gravitatem furti adauget: quanquam actum ad aliam speciem non transfert. De his circumstantiis notabiliter aggravantibus tota controversia est.

19. Ego vero his vehementer assentior, qui circumstantias peccatum graviter aggravantes in confessione aperiendas esse, pronunciant. Id primo expresse docet Catechismus Rom. P. II. cap. V. §. 47., cujus auctoritas multis certe etiam doctis, & magni nominis Casuistis anteponenda est. Accedit S. Carolus Borromæus, qui in *Instruct. Confess. Act. Ecclæs. Meliol.* P. IV. *Confessarius*, inquit, *debet esse instructus, quemam sint circumstantiæ peccati mutantis speciem, quæ notabiliter aggravantes; quia tam istæ, quam illæ necessario explicandæ sunt in confessione.* Secundo id etiam satis luculenter ex eo deducitur, quod Innocentius XI. eam propositionem damnavit n. 58. *Non tenemur Confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.* Porro consuetudo peccandi non est circumstantia speciem mutantis, sed tantum magnopere aggravans. Demum, si in Sacramentorum materia eodem Innocentio XI. definitæ tenentur tatiorem sententiam amplecti, non video, quomodo possit quis in praxi contrarium sequi. Agitur hic de Sacramenti pœnitentiæ integritate; tutius esse etiam circumstantias valde aggravantes explicare, nemo inficiari potest: ergo &c.

20. Sed nec illud prætereundum, quod quamquam Synodus Tridentina hanc questionem finire noluit, validissimam tamen pro nostra sententia rationem suppeditavit; Sess. enim XIV. Cap. V. definit, circumstantias mutantis speciem esse in confessione explicandas, quod *sine illis peccata ipsa nec a pœnitentibus integre exponantur, nec iudicibus innotescant, & fieri nequeat, ut de gravitate criminum recte censere possint, & pœnam, quam oportet, pro illis pœnitentibus imponere.* At vero hæc ratio luculenter evin-

cit, etiam circumstantias notabiliter aggravantes esse explicandas. Quomodo enim peccata Sacramenti iudicii, & medico integre & plene innotescant, si pœnitenti dicere sufficiat, se graviter furto peccasse, non autem explicare teneatur, an unum aureum, vel centum, vel mille furto sustulerit? se detractorem, & homicidam fuisse, non autem addere, an uno, eodemque actu uni soli, vel pluribus famam, & vitam eripuerit? Quod multo pluribus exemplis illustrari potest.

21. Quod hæc in re non paucos conturbare solet, est auctoritas S. Thomæ, quem totum in ære suo esse præstant adversarii. *Quidam dicunt*, inquit in IV. Dist. XVI. Qu. 5. art. 2. solut. 5. *quod omnes circumstantiæ, quæ aliquam notabilem quantitatem peccato addunt, confiteri necessitas est, si memoriæ occurrant. Alii vero dicunt, quod non sint de necessitate confitendi, nisi circumstantiæ, quæ ad aliud genus peccati irahunt, & hoc probabilis est.* Eandem doctrinam iterum repetit S. Doctor Opusc. XII. ad Lectorem Biscanum qu. 5.

22. Uterque hic locus non levem crucem proponit S. Thomæ discipulis, quibus commententere sanioris Theologiæ moralis patróni subscribant, nec uno modo respondent. Sy vias in Suppl. quest. 9. art. 2. quest. 1. fidenter dicit cum Dominico Scoto, S. Thomam fuisse sententiam suam mutaturam in *Summa Theologica*, si ad hanc questionem pertractandam pervenisset. Natalis etiam Alexander Jib. II. *Theol. Dogmaticæ* cap. V. art. 6. §. 1. pariter asserere non dubitat, S. Doctorem hanc opinionem, quam junior propugnavit, ejuratorem, ac retractatorem verisimiliter fuisse, si post Synodum Trident. scripsisset. P. Daniel Concini Tom. IX. *Theol. Christ. Lib. I.* diss. 4. cap. 6. putat, S. Doctorem intellegendum esse de his circumstantiis, quæ notabilem partem aliquam quantitatem addunt, non enim tamen, quæ ad peccatum mortale per se sufficiat, quod colligit ex his verbis, quæ subdit: *Cujus ratio est, quod venialia non sunt de necessitate confessionis; sed solum mortalia, quæ quantitatem infinitam quolanomolo habent.* Ex quo postea ita P. Concina concludit: *Circumstantiæ aggravantes; quæ aliam speciem peccato non tribuunt, vel quæ tribuunt qualem, vel non peccati mortalis, non sunt de necessitate confessionis.*

Quæres, an possit idem actus esse simul bonus, & malus respectu diversorum?

23. Cum dictam sit, actionem moralem speciem sumere ab objecto, a fine, & a circumstantiis, fieri potest, ut idem actus habeat objectum bonum, & finem, ac circumstantias malas, vel contra, quo in casu questio oritur, an talis actus totus quantus est, malus sit, an vero partim bonus, partim malus.

24. Joann. Cassianus, Collatione XVII. cap. 17. & 18. præcipit, posse aliquem malo medio uti, dummodo finem bonum intendant; unde etiam do-

cebat, quando grave aliquid imminet de veritatis confessione discrimen; tunc mendaciorum esse recipienda perfugia. Quam eandem sententiam adoptasse videtur auctor Operis imperfecti in Matth. Cap. 7. inter opera S. Joan. Chrysost. Tom. VI., ubi dicit: *Ex proposito bono etiam quod videtur malum, bonum est, quia propositum bonum malum opus excusat; malum autem opus bonum propositum non condemnat* (a).

25. Sed hæc sententia e diametro pugnat cum Apostolo Rom. III. 8. eos aperte condemnante, qui dicunt: *faciamus mala, ut eveniant bona*; unde etiam Alexander III. cap. IV.: *de usuris* dicit: *Scriptura Sacra prohibet pro alterius vita mentiri*; & præclare S. Bernardus, ut oculus mentis sit vere secundum Evangelium simplex, duo necessaria esse dicit, *caritatem in intentione, & in electione veritatem* (ita de præcepto, & dispensat. cap. 14.).

26. Docet tamen S. Thomas 2. 2. quæst. 110. art. 2., ex bona intentione pravitatem malæ actionis saltem imminui. „Diminuitur, inquit, culpa mendacii, si ordinetur ad aliquod bonum ... „ & quanto bonum intentum est melius, tanto „ magis minuitur culpa mendacii”. Neque in his rebus magna esse potest difficultas.

27. Sed illud maxime in controversiam vocatur, an actus ex objecto bonus, si ad malum finem referatur, ita totus corrumpatur, inficiaturque, ut omnino sit malus, nec ullo modo meritorius. S. Thomas 2. 2. quæst. 19. art. 7. ita paucis rem declarat. Observat, intentione malam aliquando præcedere voluntatem, quandoque autem subsequi. Quando intentio præcedit, ex. gr. si aliquis eleemosynam erogare velit propter inanem gloriam consequendam, tunc certe totus actus est malus, quia voluntas est mala: sed si intentio sit consequens, ut si quis de eleemosyna jam erogata vanam gloriam aucupetur, tunc voluntas poterit esse bona, & per intentionem subsequentem non depravatur ille actus voluntatis, qui præcessit, sed actus voluntatis, qui iteratur (b). En S. Doctoris verba: „Voluntas non potest dici bona, „ si sit intentio mala causa volendi: qui enim „ vult dare eleemosynam propter inanem gloriam consequendam, vult id, quod de se est bonum „ sub ratione mali, & ideo, prout est volitum „ ab ipso, est malum: unde voluntas ejus est mala. Sed si intentio sit consequens, tunc voluntas potuit esse bona; & per intentionem subsequentem non depravatur ille actus voluntatis, qui præcessit, sed actus voluntatis, qui iteratur.

(a) P. Bernardus Montfauconius in Diatr. ad finem Fein. VI. S. Joannis Chrysostomi ostendit, hoc opus multis aliis erroribus scaturere.

(b) Vid. Contensonius in Theol. mentis & cordis L. VI. Dissert. 2. Specul. 3., Concina Theol. Mor. Tom.

CAPUT II.

De Malitia actuum humanorum.

28. Error Manichæorum fuit a magno Angustino olim confutatus, & explosus, quod malum natura quædam esset a malo principio producta. Augustinum autem de more secutus est fidelis ejus discipulus S. Thomas I. P. quæst. 48. art. 1., ubi concludit, nomine mali nihil aliud significari, quam absentiam boni. Theologi tamen iisdem scholarum Magistris præcipientibus, duo in peccato commissionis distinguunt, entitatem, & malitiam. Entitas est ipse actus physice, & in se consideratus sine ullo respectu ad regulas morum, ut comestio carniū, ablatio rei alienæ, cetera id genus. Malitia vero est deordinatio actus a regulis morum.

29. Jam autem satis implexa orta est inter Scholasticos controversia, an malitia peccati, seu ipsa deordinatio, vel deformitas a regulis morum sit aliquod positivum, an vero consistat in sola negatione debitæ rectitudinis. Primum opinati sunt Cajetanus, Curiel, Martinez, Salnanticenses, Melchior Canus, Massoulié, Joannes a S. Thoma, Gonet, & alii nonnulli. Contrarium tamen tenent alii non inferioris subselli Thomistæ, ut Sylvius, Contensonius, Gotti, Concina quibus plurimi etiam accedunt extra scholam S. Thomæ, ut Suarez, Petavius, l'Erminier, Berti &c. Billiard utramque sententiam problematice proponit Tom. V. Diss. I. de Pecc. art. 5. 50. Multo utilior ad praxim, immo plane necessaria est altera quæstio, cui elapso sæculo occasionem dedit nota illa controversia de peccato philosophico tunc exorta. Nimirum quidam, nec pauci laxiores Theologi, quanquam ignorantiam vincibilem a peccato non excusare confitebantur, contendebant tamen, ad peccatum requiri semper actualem aliquam advertentiam, seu considerationem malitiæ peccati (c).

31. Notandum est autem, hic non disputari de advertentia ad actum, sed de advertentia ad malitiam actus: & insuper, advertentiam actualem, de qua hic loquimur, tunc esse, quando actus cognoscitur sive clare, sive etiam obscure malitia actionis; virtualem vero, seu interpretativam in eo esse, qui potest, & debet malitiam operis cognoscere, & advertere, sed ex negligentia sua culpabili actu non advertit; non autem virtualis advertentia illa dicenda est, ut quidam adversariorum contendunt, quando non clara cognitio malitiæ afful-

VI. Dissert. I. cap. 10., & P. Patuzzi Tom. II. Eth. Christ. tract. 13. cap. 10. n. 12.

(c) Multi Probabilistæ, inquit P. Tyrus Gonzales de recto usu opinionis probab. Diss. 9. num. 13., ad peccandum contra legem Dei, requirunt advertentiam

fulget, sed tantum scrupuli aliqui, vel dubia actu suboriuntur. Hæc enim advertentia est actualis, licet non plena, nec clara.

PROPOSITIO.

Ut actus sit culpabilis, non requiritur semper actualis advertentia, seu cogitatio malitiæ actionis, sed sufficit virtualis, quando nempe homo advertere debebat, & poterat.

52. **P**rob. primo ex Sac. Litteris. Paulus certe de suorum actuum pravitate non cogitabat, quando blasphemus fuit, contumeliosus, & Ecclesiam Dei persequabatur; de se enim ipse dicit 1. ad Timoth. I. 15. *ignorans feci in incredulitate*. Immo, ut ipse testatur Actor. XXVI. 9., existimaverat, *se adversus nomen Jesu Nazareni debere multa contrarium agere*. Quis autem credat, eum propterea fuisse ab omni peccato immunem? Judæi item crucifigentes Christum Jesum immanem hujus Deicidii malitiam non advertebant, unde Christus ipse Luc. XXIII. 54. dicebat: *Pater dimitte illis; non enim sciunt, quid faciunt*. Et S. Petrus eos ex ignorantia peccasse tradit Act. III. 17. *Et nunc, fratres, scio, quia per ignorantium fecistis, sicut & principes vestri*. Ac demum celebris est prophetia Christi Domini Joan. XVI. 2. *Veni hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur se obsequium prestare Deo*; tantum abest, ut hi ad suorum peccatorum malitiam adverterent animum. Omnes autem istos a peccato excusare, quis audeat, quia ad suarum actionum malitiam non advertebant?

53. **P**rob. secundo ex Concilio Diospolitano, in quo, referente S. Augustino *De gestis Pelagii* Cap. 18., proscripta fuit hæc Pelagii, & Cælestii propositio: *Oblivio, & ignorantia non subjacent peccato, quoniam non eveniunt secundum voluntatem, sed secundum necessitatem*, cum David dicat, subdit S. Doctor: *Delicta juventutis meæ*

actuale ad malitiam, vel periculum malitiæ, ac proinde existimant neminem posse peccare, agendo contra legem, quin cognoscat se peccare. Vid. P. Concina L. II. de *Consc.* Dissert. II. c. 4. §. 1., & in *Hist. Probabilismi, & Rigorismi* Dissert. I. cap. 5. §. 2., Patuzzi *Della Regola prossima* Tom. I. P. II. cap. 5., & in *Ethica Christ.* Tract. 2. cap. 9., l'Herminier de *Actibus humanis*, & Arnaldus IV. *Denonc. de l'Hérésie du péché philosophique* art. 4.

(a) *Hæc propositio falsa est, inquit Theologi Parisienses, viamque aperit, ad excusandas excusationes in peccatis*. Theologi autem Lovanienses ann. 1657. die 4. Maji hanc assertionem n. 25. *Ut actio quepiam sit peccaminosa, oportet, ut procedat ab homine, qui noscit, & percipit, quid boni; malive in ea sit: & antequam id videat, & animum reflectat, actio neque bona est, neque mala, tali censura notatur: Est, inquit, contra communia Religions Christianæ principia* *Gazzaniga Theol.* Tom. VII.

ne memineris, & ignorantia meæ; & cum in lege sacrificia, pro ignorantia, sicut pro peccato offerantur. Hic etiam facit damnatio peccati philosophici ab Alexandro VIII. „ *Peccatum philosophicum, quantumvis grave in illo, qui vel Deum ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensiva Dei, neque æterna pœna dignum*“. Utrobique enim non solum ignorantiam, sed etiam oblivionem, & ignorantiam a peccato excusare, falso debebatur.

54. **P**rob. tertio auctoritate Cleri Gallicani, a quo an. 1700. inter multas alias hæc etiam propositio damnata fuit num. 112. apud Bossuet Tom. XI. „ *Si peccatores consummatæ malitiæ, cum blasphemant, & flagittis se immergunt, non habent conscientia stimulos, nec mali, quod agunt, notitiam, cum omnibus Theologis propugno, eos hisce actionibus non peccare*“; quæ tamen propositio vera proculdubio foret, si actualis &c. Antea etiam anno 1641. a Præsulibus Gallicanis, & Theologis Academia Parisiensis fuerat hæc alia non dissimilis propositio proscripta: *Nunquam peccatur, nisi prævia cognitione peccati animus illustretur, ejusque vitandi desiderio extimuletur*. Cui censuræ etiam Academia Lovaniensis calculum suum, & grave pondus adjecit (a).

55. **P**rob. quarto ex S. Thoma I. 2. q. 74. art. 7. ad 2., ubi ait: „ *Ex hoc ipso, quod ratio superior non dirigit actus humanos secundum legem Divinam, impediens actum peccati, dicitur ipsa consentire, sive cogitet de lege æterna, sive non. Cum enim cogitat de lege Dei, actu eam contemnit; cum vero non cogitat, eam negligit per modum omissionis ejusdem*“. Et quest. 6. art. 5. loquens de ignorantia consequenti, quæ a toto peccato minime excusatur. „ *Hoc igitur modo, inquit, dicitur, ignorantia, sive cum aliquis actu non considerat, quod considerare potest, & debet, quæ est ignorantia malitiae electionis, vel ex passione, vel ex habitu proveniens; sive cum aliquis notitiam, quam debet habere, non curat acquirere*“: ubi eodem

piæ: & innumera etiam immanissima peccata excusatur cum pernicie animarum. Adsis P. Hyacinthum Serry in *Hist. Congregat. de Auxiliis* Lib. III. cap. 48. Et recentius, scilicet ann. 1717. Facultas Parisiensis sequentes propositiones confixit: *Nullum est peccatum mortale in voluntatis consensu, nisi cogitatio aliqua precesserit, & consideratio expressa malitiæ moralis, vel saltem aliqua expressa dubitatio, seu scrupulus... Peccatum personale debet esse libere volitum sine aliqua cogitatione malitiæ moralis; quæ talis cogitatio est principium requiritur circa malitiam moralem. Ad peccatum requiritur aliqua consideratio, seu advertentia etiam præsens ad malitiam moralem*. Hæc autem fuit sacræ Facultatis censura: *Hæc propositiones temerarie sunt, scandalosæ, perniciosæ, & errorem peccati philosophici toties damnatum renovantes*. Similes Episcoporum censura non raro occurrunt, quibus hanc Probabilistarum laxitatem frænare curant.

dem plane loco ponit considerationis, actualis ac scientiæ defectum. Et infinitus plane essem, si omnia Doctoris Angelici testimonia in hanc rem colligere vellem.

56. Prob. ult. ratione. Si ad peccandum requirunt actualis malitiæ advertentia, jam nulla erunt omnino ignorantia peccata; qui enim ex ignorantia peccat, procul dubio ad actionis malitiam, vel offensam Dei non advertit; atqui esse aliqua peccata ignorantia fide Catholica certum est, nec adversarii ipsi negant, ut superius pag. 15. & seq. probatum est: ergo &c.

57. Accedit, quod impii, cum in profundum peccatorum venerint, adeo excæcantur, ut de suarum actionum turpitudine, & malitia ne cogitent quidem. Anne propterea illos a culpa immunes dicemus? Sane Apostolus Ephes. IV. 17. a peccato non excusat gentiles, qui *ambulabant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum.*

58. Demum & illud certum est, sæpe a justis peccata venialia per incogitantiam, & subreptionem admitti, a quibus profecto abstinere, si actualis cogitatio, vel advertentia eorundem malitiæ ipsis occurreret. Unde cum ea peccata plane non cognoscant, clamant cum Propheta: *Ab oculis meis munda me, Domine.*

59. Ne tamen vitium laxitatis declinantes in oppositum scopulum *rigorismi* incurramus, concedimus, aliquando inadvertentiam, non secus ac ignorantiam, antecedentem esse & involuntariam, quæ nempe ex nostra negligentia non procedit. Præclare pro more suo Angelicus: *Eo modo; inquit 1. 2. qu. 6. art. 5. ad 5., requiritur ad voluntarium actus cognitionis, sicut & actus voluntatis, ut scilicet sit in potestate alicujus considerare, & velle, & agere, & tunc sicut non velle, & non agere, cum tempus fuerit, est voluntarium, ita etiam non considerare.* Quemadmodum igitur ignorantia antecedens, ita & inadvertentia antecedens a peccato excusat. Non excusat autem, quando oritur vel ex negligentia, vel ex aliqua passione, aut inordinata animi affectione, aut ex perversis habitibus, & consuetudinibus voluntariis, aut ex mentis evagatione, aut demum ex quacunque alia culpabili causa. Præ oculis semper habendum est illud S. Thomæ principium: *Ignorantia quæ causatur ex culpa, non potest subsequentem culpam excusare.*

40. Objicit primo Claudius la Croix (a) spissam veluti nubem Scriptorum tam veterum, quam recentiorum, quos omnes pro certo habuisse dicit, ad peccatum prærequiri aliquam advertentiam ad

legem Dei, & ad malitiam objecti, unde subdit: *ita docent communissime.*

41. Resp. Si duntaxat doceatur, prærequiri ad peccatum aliquam advertentiam saltem indirectam, virtuales, & interpretativam, quæ in iis omnibus reperitur, qui ex propria culpa, & negligentia non attendunt, utique concedi potest, ita docere omnes *communissime.* At vero si dicatur, prærequiri semper aliquam actualem advertentiam, quemadmodum postea se clare explicat La-Croixius, id absolute negamus. Et certum est, multos omnino invitos, & repugnantibus esse ab adversario pro sua opinione citatos, cui apertissime contradicunt. Exemplum sit in S. Thoma, & Sylvio, qui inter alios suæ sententiæ patronos a La-Croixio numerantur, & tamen S. Thomæ doctrinam jam vidimus, & adhuc clarius perspicimus. Sylvius autem, præclarus ille S. Thomæ interpres, perspicuis, conceptisque verbis statui, inadvertentiam esse culpabilem, *cum per negligentiam, seu culpam acciderit, quod nulla ei cogitatio advenerit, in 1. 2. qu. 76. art. 5.*

42. Non equidem inficias ivero, plerosque Probabilistas ei opinioni favere, sed iis opponimus imprimis Scripturas, & Patres, a quibus cum docetur, homines ex ignorantia peccare, consequenter docetur, eos etiam sine advertentia peccare. Opponimus S. Thomam, qui sæpe, & sine ulla prorsus obscuritate hominem peccare docet, etiam cum actu non considerat legem, vel de ea non cogitat. Opponimus Ecclesiam Gallicanam, Universitates Parisinam, & Lovaniensem, atque integram catervam saniorum Scriptorum, quos recensent Salmanticenses Scholastici Tomo IV. tract. 15. disp. 5. dub. 6. §. 1., & alios non paucos, quos P. Concina Lib. II. *De conscientia* Diss. 2. cap. 4. §. 10. n. 51. longo ordine numerat.

43. Ob. *secundo.* S. Thomas 2. 2. qu. 98. art. 5. ad 2. inquit: „ Qui ex lapsu linguæ falsum „ jurat, si quidem advertat se jurare, & falsum „ esse, quod jurat, non excusatur a peccato mor- „ tali, sicut nec a Dei contemptu; si autem hoc „ non advertat, non videtur habere intentionem „ jurandi, & ideo a crimine perjurii excusatur “.

44. Resp., inadvertentiam, de qua S. Thomas loquitur, spectare solum actum, seu purum factum, & supponi omnino involuntariam; loquitur enim de eo, qui *ex lapsu linguæ* falsum jurat, & non advertit se jurare, nempe quando unum verbum loco alterius ex ore prodit inconsiderate. Secus autem est dicendum de eo, qui voluntarie pejerat, nihil de offensa Dei, & de perjurii malitia cogitans: Unde S. Thomas alibi inquit (1. 2. qu. 76. art. 1. ad 5.): „ Si aliquid est secun- „ dum aliquid notum, & secundum aliquid igno- „ tum,

(a) Lib. V. *de peccatis* num. 16., cui consonat lib. r. ann. 1683. sub nomine Ulrici Jonson evulgatus, fidenter asserens, omnes Theologo, paucis exceptis,

docere, *Ad peccandum formaliter requiri notitiam malitiæ.*

„ tum, potest voluntas illud velle, & hoc modo
 „ ignorantia est causa peccati; sicut cum aliquis
 „ scit ... aliquid actum esse delectabilem, nescit
 „ tamen eum esse peccatum: non est ergo nec-
 „ cessaria ad peccandum actualis advertentia ad ma-
 „ litiam actus.

45. Inst. S. Doctor, Antequam ratio, inquit
 „ Quæst. XV. de Verit. art. 4. ad 10., delecta-
 „ tionem perpendat, vel nocumentum ipsius, non
 „ habet interpretativum consensum, etsi non re-
 „ sistat: sed quando jam perpendit ratio de de-
 „ lectione insurgente, & de nocimento conse-
 „ quente ... nisi expresse resistat, videtur consen-
 „ tire: requiritur ergo ad peccandum actualis
 „ advertentia.

46. Resp., S. D. loqui de inadvertentia omni-
 „ no involuntaria, quando scilicet ratio non habet
 „ interpretativum consensum, non autem de inad-
 „ vertentia indirecte saltem voluntaria, cum nempe
 „ voluntas videtur consentire. S. Thomas ibi agit
 „ de delectatione, quæ dicitur *morosa*, non a mo-
 „ ra temporis, sed ex consensu rationis supervenien-
 „ tis, & recte docet, tunc solum rationem se sub-
 „ jicere huic delectationi perversæ, quando in
 „ eam consentit (ibidem in corp.), seu quando
 „ jam perpendit ratio de delectatione insurgente,
 „ & de nocimento consequente. Reperitur doctrina
 „ superius tradita ex S. Thoma 1. 2. q. 74. art.
 „ 7. Hoc ipso quod ratio superior &c. Vide sup.
 „ num. 35. S. etiam Bonaventura in II. Dist. 24.
 „ Qui in tali delectatione, ait, advertens pericul-
 „ lum, vel debens ulterius, voluntarie versatur,
 „ exponit se discrimini &c.

47. Ceterum mens Angelici Præceptoris non ex
 „ iis locis desumenda est, in quibus obiter, & per
 „ transennam hæc tractat, sed ubi data opera de ig-
 „ norantia agit. Ibi autem clare, distincte, ac con-
 „ stanter docet, peccari, etiamsi nulla sit actualis
 „ advertentia, & consideratio malitiæ, quotiescum-
 „ que id ex nostra negligentia contingit. Id patet
 „ ex locis superius adductis, & ex aliis fere triginta,
 „ quæ afferri possent.

48. Inst. secundo. Idem Doctor Angelicus Q.
 „ III. De malo art. 8., ubi data opera quærit, ut-
 „ trum ignorantia excuset peccatum, vel imminuat,
 „ postquam docuisset, sublata cognitione intellectus,
 „ per ignorantiam tolli voluntarium, quantum ad
 „ id, quod est ignoratum, ita subdit: „ Unde si in
 „ eodem actu aliquid sit ignoratum, & aliquid
 „ „ scitum, potest esse voluntarium, quantum ad
 „ „ id, quod est scitum, semper tamen est invol-
 „ „ untarium quantum ad id quod est ignoratum:
 „ „ sive ignoretur deformitas actus (puta cum ali-
 „ „ quis nescit fornicationem esse peccatum, volun-

„ tate quidem facit fornicationem, sed non vo-
 „ „ luntarie facit peccatum), sive ignoretur cir-
 „ „ cumstantia actus &c. “.

49. Resp., ibi S. Thomam proprie agere non
 „ de inadvertentia, sed de ignorantia, quam distin-
 „ „ guit in voluntariam directe, quæ aliquis vult ig-
 „ „ norare scientiam salutis, ne retrahatur a pec-
 „ „ cato; & in voluntariam indirecte, quæ est igno-
 „ „ rantia negligentie; & utramque culpabilem esse
 „ „ statuit. Quæ doctrina adaptanda est etiam inadver-
 „ „ tentiæ ad malitiam actus; si enim hæc inadver-
 „ „ tentia vel directe, vel indirecte sit volita, nequit
 „ „ a culpa excusare; a qua solummodo excusat, quan-
 „ „ do nullo modo est voluntaria.

50. Obj. tertio. Advertentia non est in nostra
 „ potestate, aliouquin ad illam prærequireretur illa
 „ cognitio præcedens, quæ etiam non posset esse in
 „ nostra potestate, nisi per aliam præcognitionem,
 „ & sic in infinitum. Unde etiam S. Augustinus:
 „ Nemo, inquit de Spir. & Litt. cap. 34., habet
 „ in potestate, quod ei veniat in mentem. Si autem
 „ advertentia non est in nostra potestate, nec
 „ inadvertentia culpabilis esse potest (a).

51. Resp., hanc difficultatem, aliasque similes
 „ facile solvi doctrina S. Thomæ; vel enim homo
 „ debita diligentia usus est, vel non: si primum,
 „ inadvertentia certe non est in illius potestate, a-
 „ deoque nec virtualiter, nec indirecte volita; si
 „ autem ex aliqua culpa illius factum est, ut nulla
 „ cogitatio præcesserit; tunc quemadmodum negli-
 „ „ gentia est voluntaria, ita inadvertentia ex ea præ-
 „ „ cedens est virtualiter, & indirecte voluntaria.
 „ Tunc ignorantia, inquit Angelicus Lect. VII. in
 „ Cap. I. Ep. ad Rom., culpam excusat, quando
 „ sic procedit, & causat culpam, quod non cau-
 „ „ satur a culpa: sicut cum aliquis alibi delin-
 „ „ gentia debita, dum credit percutere hostem, percute-
 „ „ rit patrem. Si vero ignorantia causetur ex culpa,
 „ „ non potest subsequentem culpam ignorantia
 „ „ excusare: unde si quis per ebrietatem homici-
 „ „ dum committit, non excusatur a culpa, quia
 „ „ peccavit se inebriando; unde secundum Philoso-
 „ „ phum Politicorum II. cap. ult. meretur duplices
 „ „ mulctationes. Culpabilis est ergo omnis inadver-
 „ „ tentia, quæ procedit ex inordinata aliqua animi
 „ „ affectione, ex pravo habito, ex voluntaria mentis
 „ „ evagatione, ex negligentia in rebus agendis &c.

52. Verba autem S. Augustini dicta sunt ad ex-
 „ cludendam eam superbam potestatem sciendi omnia
 „ necessaria ad salutem solis naturæ viribus, quam
 „ adstruebant Pelagiani, non autem ad eam exci-
 „ „ dendam potestatem, quæ indiget adjuvari per gra-
 „ „ tiam, unde subdit: *sed consentire, vel dissentire
 „ propria voluntatis est.*

53.

(a) Eadem fere erat Pelagianorum objectio apud S.
 „ Hieronymum in Dial. I. adv. Pelag. num. 33. Rogo,
 „ quæ est ista iustitia, ut in peccato teneat erroris, cu-
 „ „ jus reatum non habet conscientia? Nescio me peccas-

se, & ejus rei, quam nescio, poenas luo? Et quid plus
 „ faciam, si sponte peccavero? Et Lib. II. Ubi aufertur
 „ „ possibilitas, aufertur & vitium; nemo enim in eo con-
 „ „ demnatur, quod facere non potest.

53. Dices. Eodem modo est necessaria advertentia ad malitiam operis, quo est necessaria ad opus ipsum, seu ad actum; atqui actualis advertentia ad opus est omnino necessaria, ut opus sit voluntarium: ergo &c.

54. Resp. Neg. maj., Ut enim actus sit proprie humanus, debet elici cum cognitione, alias erit potius actus hominis (vid. sup. initio Tractat. n. 1.), quam actus humanus, unde actiones usu rationis carentium, neque laudi, neque vitio vertuntur. Sed etiamsi non habeatur actualis advertentia, seu consideratio malitiæ, adhuc tamen actus erit humanus, & vituperatione, ac pœna dignus, si inadvertentia sit saltem indirecte, & virtualiter voluntaria. Quamobrem S. Augustinus inquit Lib. I. *Retract.* cap. 15.: *Quis nesciens peccavit... quia voluit, fecit, etiamsi non quia voluit, peccavit, nesciens peccatum esse, quod fecit. Ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate facti, non voluntate peccati.*

55. Obj. ult. Certum est, inadvertentiam saltem minuere rationem voluntarii, ac consequenter gravitatem peccati: hoc autem posito sic colligitur: quo major est inadvertentia, eo levius est peccatum: ergo ubi nulla erit advertentia, ibi quoque nullum erit peccatum. Cons. prob., quia ut Dialectici ajunt, sicut se habet secundum quid ad secundum quid, ita simpliciter ad simpliciter, adeoque si diminuta advertentia diminuitur peccatum, ea penitus sublata, penitus etiam &c.

56. Resp. dist. cons. Ubi nulla omnino erit advertentia, neque actualis, neque virtualis, conc., si non sit quidem actualis advertentia, sit tamen virtualis, & interpretativa, in eo nempe, qui advertere poterat, & debebat, nego. Responsio patet ex dictis (a).

CAPUT III.

An Actus externus bonitatem, vel malitiam actus interioris augeat?

57. **E**xternam operis executionem in agente libero semper præcedit interna ejusdem intentio. Quæstio igitur excitatur, an exterior operis executio aliquam addat actui interno essentialem moralitatis speciem, seu bonitatem, vel malitiam. Affirmant Scoti Discipuli, negant Thomistæ cum potiori Theologorum cœtu.

58. Supponitur autem, actum externum non esse, nisi meram actus interni executionem, nullamque executioni externæ fieri accidentalem moralitatis accessionem, ut contingit in Sacramento-

rum susceptione, in qua gratiæ collatio habetur, quæ non habetur in sola earumdem suscipiendorum voluntate; in indulgentiis lucrandis, & hujus generis aliis.

59. S. Thomas ita quæstionem resolvit 1. 2. q. 20. art. 4. „ Si loquamur de bonitate exterioris actus, quam habet ex bonitate finis, tunc actus exterior nihil addit ad bonitatem, nisi contingat ipsam voluntatem secundum se fieri meliorem in bonis, vel pejorem in malis, quod quidem videtur contingere posse tripliciter: uno modo secundum numerum, puta cum aliquis vult aliquid facere bono fine, vel malo, & tunc quidem non facit, postmodum autem vult, & facit, duplicantur actus voluntatis, & sic fit duplex bonum, vel duplex malum. Alio modo quantum ad extensionem, puta cum aliquis vult facere aliquid bono fine, vel malo, & propter aliquod impedimentum desistit, alius autem continuat motum voluntatis, quousque opus perficiat, manifestum est, quod hujusmodi voluntas est diuturnior in bono, vel malo, & secundum hoc est pejor, vel melior. *Tertio* secundum intensiorem; sunt enim quidam actus exteriores, qui in quantum sunt delectabiles, vel pœnosi, nati sunt intendere voluntatem, vel remittere. Constat autem, quod quanto voluntas intensius tendit in bonum, vel malum, tanto est melior, vel pejor “.

60. „ Si autem loquamur de bonitate actus exterioris, quam habet secundum materiam, & debitas circumstantias, sic comparatur ad voluntatem, ut terminus, & finis, & hoc modo addit ad bonitatem, vel malitiam voluntatis, quia omnis inclinatio, vel motus perficitur in hoc, quod consequitur finem, vel attingit terminum. Unde non est perfecta voluntas, nisi sit talis, quæ opportunitate data operetur. Si vero possibilitas desit voluntate existente perfecta, ut operaretur, si posset, defectus perfectionis, quæ est ex actu exteriori, est simpliciter involuntarius. Involuntarium autem sicut non meretur præmium, vel pœnam in operando bonum, aut malum, ita non tollit aliquid de præmio, vel de pœna, si homo involuntarie simpliciter deficiat ad faciendum bonum, vel malum “.

61. Scotistæ subtiliter, ut solent, multa disputant, ut ostendant, actum exteriorem aliquam moralitatem per se, & ratione sui actui interiori addere, de quibus videri possunt Gonet, Contensonius, Gotti, Billuart, Collet &c. Unum est minime prætereundum, scilicet falso a nonnullis asseri,

(a) De hac quæstione præter citatos P Herminier, Concina, & Tyrson Gonzales, videri potest opusculum P. Norberti Delbecque Dominicani *De advertentia ad peccatum necessaria* in 8. Leodii 1696. tum P. Natalis Alexander *Theol. Dogm. & moral.* Lib. III. Regula 75., Contensonius Lib. VI. Diss. 3. cap. 1. spec.

1. quæres 5. P. Pius Thomas Milante *Exercit. in duas proposit. damn. ab Alexandro VIII. die 24. Augusti 1690.* ac P. Vinc. Patuzzi in *Ethica Christ.* Tract. II. cap. 9. & seq. ubi plura addit in praxi diligenter observanda.

ri, fuisse in Petro Abælardo olim hanc propositionem damnatam: *Nos vero dicimus, quod sola voluntas a Deo æternaliter remuneratur, sive ad bonum, sive ad malum: nec propter opera pejor, vel melior efficitur homo, nisi forte dum operatur, in aliquo ejus voluntas augetur.* Falso inquam; nam Gregorius Ariminensis Lib. II. Dist. 42. quæst. 1. art. 1. ad 2. testatur se nunquam hanc propositionem inter errores Abælardi reperisse, quamquam plurimos libros de hac materia evolverit. Reipsa inter multos Abælardi errores, quos S. Bernardus in epist. 188., & 192. recenset, iste minime reperitur.

CAPUT IV.

De Actuum indifferentia.

62. **P**otest actus humanus vel in specie considerari, vel in individuo, hoc est vel in se tantum, & ratione objecti, vel prout est in operante, & una simul complectitur finem, & circumstantias. Porro vel nulla est controversia, vel saltem non magni momenti, an aliqui actus sint in specie, seu secundum se, & tantummodo ex objecto indifferentes, & adiaiori. Sed gravis jamdiu orta est quæstio, an aliqui actus indifferentes esse possint, etiam in individuo considerati, scilicet prout fine, aliisque circumstantiis circumvestiti sunt. Scotus in II. Dist. 41. q. un., & Quodl. 18. art. 1. affirmativam sententiam tenet, cui etiam Vasquez in 1. 2. disp. 52., & nonnulli alii adhærent. Vid. P. Eusebius Amort *Disp. dogm. de actu morali indiffer.* Contra vero S. Thomas 1. 2. q. 18. art. 9. & in II. Dist. 40. q. ult. nullum esse actum in individuo indifferentem docet, & probat, cui non solum Thomistica Schola, sed frequentissimus etiam aliorum Theologorum chorus subscribit.

63. Notandum vero est, non hic quæstionem moveri de actu humanorum merito, vel demerito: posse enim esse aliquem actum bonum in individuo, qui tamen nec meritorius sit, neque demeritorius, pro certo habent omnes ii, qui propugnant, non omnia infidelium, aut peccatorum opera esse peccata. Si enim aliquis istorum eleemosynam ex recto fine, debitique in circumstan-

tiis erogat, actus ille nec meritorius erit, quia gratia sanctificante destitutus, quæ est principium, & radix totius meriti; nec tamen demeritorius, quia non malus (a). Quæstio igitur tota est solum de bonitate, vel malitia actus.

64. Nec insuper agitur hic de actionibus quibusdam indeliberatis, ejusmodi plures ab homine sine rationis consideratione, & solius naturæ inclinatione fiunt. Si actus, inquit S. Doctor, non procedit a ratione deliberativa, sed ex quidam imaginatione, sicut cum aliquis fricat barbam, vel movet manum, aut pedem, talis actus non est proprie loquens moralis, vel humanus, cum hoc habeat actus a ratione, & sic erit indifferens, quasi extra genus moralium actuum existens.

PROPOSITIO.

Nullus esse potest actus hominis deliberatus omnino indifferens in individuo.

65. **I**d probat primo S. Thomas Sacræ Scripturæ auctoritate. Nam Matth. XII. 56. ait Christus: *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, rediunt rationem de eo in die judicii.* Quid autem sit verbum otiosum, explicat S. Gregorius Lib. VII. Mor. c. 25., & Hom. XVI. in Evang., quod scilicet utilitate rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis, aut piæ utilitatis caret. Unde ita argumentatur Angelicus: actus verbum rationem habet justæ necessitatis, vel piæ utilitatis, & tunc otiosum non est, sed bonum: aut non habet & tunc otiosum est & malum: ergo nullum esse potest verbum indifferens: & pari ratione nullus esse potest actus indifferens: immo hic multo minus, dicente S. Hieronymo in Psal. XVI. *Si de verbis otiosis rediunt ratio, quanto magis de operibus (b)?*

66. Frustra vero ii sunt, qui aut dicunt, verba otiosa judicanda esse judicio discussionis, non autem condemnationis; aut negant, quæ actiones indifferentes esse otiosas, quia referuntur, inquit, ad aliquam naturæ commoditatem.

67. Frustra inquam sunt; nam prima responsio cum toto contextu pugnat vers. 56. & seq. *Dico vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod*

(a) S. Thomas in Dist. 5. Quæst. 1. art. 5. „ Non potest esse, inquit, aliquis actus a deliberata voluntate procedens in habentem gratiam, qui non sit meritorius, sed tamen in non habente gratiam potest esse aliquis actus deliberatus, qui nec meritorius, nec demeritorius est; tamen est bonus, vel malus. Videtur quidem contrarium docere 1. 2. q. 21. art. 4. dicens, omnem actum hominis bonum, vel malum, habere rationem meriti, vel demeriti apud Deum. Sed, ut explicat Sylvius in hunc loc. id intelligi debet solum autem ipsa ratione actus, non autem ratione operantis; quod etiam S. Doctor insinuat in resp. ad 2. (b) S. Thomas in II. Sent. Dist. 40. Qu. 1. art. 5.

„ Quidam dicunt, inquit, quod in dictis non potest esse aliquid indifferens, in factis autem potest: verbum enim ordinatum est ad aliquid, quia est signum rei; factum autem, cum non sit signum, non est ordinatum ad aliquid: & ideo in verbo incidit deformitas, si otiose proferatur: non autem in facto, si sine causa legitima fiat. Sed hæc ratio nulla est: quia quamvis non sit ordinatum ad aliquid, sicut signum ad signatum, est tamen ordinatum ad aliquid, sicut ad finem; quia omne quod a principio est, ad finem aliquem tendit: otium autem opponitur illi ordini, qui est ejus, quod est ad finem ipsum, & non ordini, qui est signi ad signatum. „

locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Ex verbis enim tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Quodnam autem erit aliud iudicium condemnationis, si istud non est?

68. Alia autem responsio facile evanescit, si aliquantum examinetur. Quid enim intelligunt adversarii, cum naturæ commoditatem dicunt? Naturæ conservationem, aut alium finem honestum? Vel solam oblectationem, & voluptatem? Si primum, actio bona erit; ut enim inquit S. Thomas hic ad 2., hoc ipsum, quod aliquis agit ordinate ad sustentationem, vel quietem sui corporis, ad bonum virtutis ordinatur in eo, qui corpus suum ordinat ad bonum virtutis. Si vero intelligunt solam delectationem, magno certe in errore versentur, putantes voluptatem in se spectatam esse finem creaturæ rationali consentaneum. Possunt autem pluribus argumentis convinci; sed satis erit oraculum Innocentii XI., qui has duas propositiones apostolica censura confixit: *Comedere, & bibere usque ad satietatem, ob solam voluptatem non est peccatum; modo non obsit valetudini (a); quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui. Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum, penitus caret culpa, ac defectu veniali (b).*

69. Hinc S. Thomas lib. II. Cont. Gent. c. 26. probat delectationem non esse ultimum finem. Nam *delectatio, inquit, quæ consequitur bonas, & appetendas operationes, bona est; & appetenda: quæ autem malas, mala est, & fugienda. Habet igitur, quod sit bona, & appetenda ex alio: non est igitur ipsa ultimus finis.*

70. Prob. secundo ex S. Augustino dicente L. II. de peccat. mer. & remiss. cap. 18.: *Quamquam voluntas, mirum, si potest in medio quodam modo ita consistere, ut nec bona, nec mala sit. Aut enim justitiam diligimus, & bona est, & si magis diligimus, magis bona, si minus, minus bona est, aut si omnino non diligimus, non bona est. Quis vero dubitat dicere, voluntatem nullo modo justitiam diligentem, non modo esse malam, sed etiam pessimam voluntatem? Ubi S. Augustinus non loquitur de voluntate, prout est potentia, quæ proinde vel est in statu gratiæ, & bona, vel in peccato, & mala, ut aliqui ad-*

versariorum respondet; sed loquitur de actu voluntatis, quem a Deo esse, si bonus est, S. Doctor ibi evincit contra Pelagianos; nam ita prosequitur: „ Quocirca, quoniam quod a Deo nos avertimus, nostrum est, & hæc est voluntas mala; quod vero ad Deum nos convertimus, nisi ipso excitante, atque adjuvante non possumus, & hæc est voluntas bona, quid habeamus, quod non accepimus? “ Quid clarius, ut demonstrat, se loqui de voluntate, ut actus est (c)?

71. Nec obest, quod S. Doctor dicat, voluntatem, quæ justitiam non diligit, esse non solum malam, sed etiam pessimam voluntatem: neque enim id verbum est ita presse accipiendum, quasi voluntas hoc ipso, quod non diligit justitiam, ultimum perversitatis gradum attigerit, sed latiore sensu, quatenus quodcumque malum morale aliis malis comparatum pessimum dici potest. Ceterum S. Augustinus alibi etiam omnem actionem nostram bonam esse, vel malam, aperte tradit. Ut cum ep. LXXXII. alias XIX. „ Cavendum est, inquit, ne sicut Philosophi, facta quædam hominum media dicamus inter recta factum, & peccatum, quæ neque in recte factis, neque in peccatis numerentur. Vid. etiam Lib. de utilitate credendi c. 12. “.

72. Probat tertio S. Thomas nostram propositam hac ratione: „ Oportet, quod quilibet individualis actus habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum, vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim ratio sit ordinare actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali. Si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni, necesse est autem, quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem; unde necesse est, omnem actum hominis a deo liberativa ratione procedentem in individuo consideratum bonum esse, vel malum “.

73. Ob. Concilium Constantiense Sess. XV. anno 1414. hanc propositionem Jo. Hus proscripsit: *Divisio immediata humanorum operum est, quod sint virtuosa, vel vitiosa.* Hæc Joan. proscripserat propositio cum nostra omnino convenit.

74. Resp. hanc propositionem fuisse damnatam, non

(a) Nihil sanguineis lacrymis flendam, quod solius nocentis corporis, non anime meminerint, inquit Contensonus lib. VI. Theol. mentis, & cordis Dissert. 1. cap. 11. q. 10. S. ubi multa habet lectæ dignissima.

(b) Vid. P. Pius Thomas Milante Exerc. IV. Dogmatico-morali in has propositiones. Clerus Gallicanus in comitiis ann. 1700. primæ illi propositioni hanc censuram inussit: *Hæc propositio temeraria est, scandalosa, pernicioza, erronea, & ad scholam Epicuri alleganda.* Neque vero quis abutatur auctoritate S. Augustini, qui Serm. CLIX. De verbis Apost. cap. 2. postquam varias distinguit delectationes licitas, & illicitas, ita concludit: *Fidelis ergo carissimi, esse in-*

stis corporis sensibus licitas, & illicitas delectationes. Sed S. Doctor loquitur de delectationibus licitis solum ex objecto, quæ tamen & ipsæ illicitæ erunt, nisi ad honestum finem dirigantur.

(c) P. Vasquez in 1. 2. q. 18. Disput. 5. cap. 1. inter alios multos, & graves Theologos, qui nostræ sententiæ patrocinantur, enumerat etiam S. Augustinum propter allatum testimonium, quo nihil clarius asserri posse, existimat. Sed postea cap. 6. num. 33. ejusdem S. Doctoris, & aliorum ejus discipulorum (puta Fulgentii, Properi, Sancti Thomæ &c.) sententiam sibi non placere affirmat.

non ad mentem S. Thomæ, ejusque discipulo-
rum, ut quilibet sibi facile persuadebat, sed in
pravo sensu Jo. Hus, qui contendebat, omnia o-
pera a justo edita bona esse, contra autem mala
esse omnia opera a peccatore facta. Id patet ex
ratione, qua suum assertum confirmabat, dicens:
„ Quia si homo est vitiosus, & agit quidquam;
„ tunc agit vitiose; & si est virtuosus, & agit
„ quidquam, tunc agit virtuose. Quia sicut vi-
„ tium, quod crimen dicitur, sive peccatum mor-
„ tale, inficit universaliter actus hominis vitiosi;
„ sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuo-
„ si ”; quæ doctrina a vero quam longissime re-
cedit; nam & justus venialiter peccare potest, &
peccator moraliter bene agere.

75. In hoc eodem sensu, ni fallor, damnata
sunt propositiones Baji a summis Pontificibus
Pio V. & Gregorio XIII. nempe 58. „ Omnis
„ amor creaturæ, aut vitiosa est cupiditas, qua
„ mundus diligitur, quæ a Joanne prohibetur;
„ aut laudabilis illa charitas, qua per Spiritum
sanctum in corde diffusa Deus amatur. Et 40.
„ In omnibus suis actibus peccator servit dominan-
„ ti cupiditati. *Damnatae sunt item a Clemen-*
„ *te XI. duæ sequentes propositiones Quesnelli*
„ *num. 44.* Non sunt, nisi duo amores, unde vol-
„ litiones, & actiones omnes nostræ nascuntur:
„ amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quem-
„ ac Deus remuneratur; & amor, quo nos ipsos,
„ ac mundum diligimus, qui quod ad Deum re-
„ ferendum est, non refert, & propter hoc ipsum
„ fit malus: num. 45. Amore Dei in corde pec-
„ catoris non amplius regnante, necesse est, ut
„ in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque actio-
„ nes ejus corruptat”. Hæc inquam propositiones
non eo sensu damnari ab Apostolica Sede me-
ruerunt quasi esse possint actiones quædam me-
diæ indifferentes, sed quod necesse non sit, pec-
catoris in omni actu suo peccare, & justos in o-
mnibus suis operibus bene, & salutariter agere.
Quemadmodum enim isti, licet in ipsa charitas
regnet, possunt in peccata venialia labi, & sæ-
pius re ipsa labuntur, ita etiam peccatores in qui-
bus regnat mundi amor, possunt opitulante Dei
gratia quosdam actus virtuosos fidei, spei, oratio-
nis &c. alicere; qui boni erunt, quamquam non
meritorii, saltem *de condigno*.

Ob. secundo. S. Hieronymus ep. CXII. alias
LXXXIX. ad August. num. 16. „ Bonum est con-
„ tinentia inquit, malum est luxuria, inter u-
„ trumque indifferens ambulare, digerere alvi
„ stercore, capitis naribus purgamenta projicere,
„ sputis rheumata jacere: hoc nec bonum, nec
„ malum est”. Et S. Greg. Nazianz. Orat. III.

in Julianum dicit: „ Christianum Philosophiam
„ medium quoddam inducere inter bonum, &
„ malum, inter pœnæ meritum, & laudis”.

77. Resp. S. Hieronymum loqui de actibus in-
differentibus in specie, non autem in individuo.
Neque refert, quod immediate subdit: *Sæc enim*
feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis:
nec injustitiam; quibus in verbis iniquum causæ
suar præsidium adversarii reponunt. Non inquam,
id refert; ea enim intelligi debent, de indifferen-
tia ex specie sua, non autem ex circumstantiis,
& ex fine. Nimirum S. Pater comparisonem in-
stituit inter actus natura sua bonos, vel malos;
cujusmodi sunt continentia, & luxuria, atque ac-
tus natura sua indifferentes; quamquam & isti
ex accidenti sunt in individuo boni, vel mali.
Dici etiam potest, S. Hieronymum loqui de acti-
bus indeliberatis, cujusmodi plerumque sunt actio-
nes recensitæ ad naturæ levamen spectantes (4).
Ceterum hujusmodi opera, cum deliberate sunt,
esse ad Deum referenda, luculenter insinuat idem
S. Hieronymus in epist. ad Ctesiphontem n. 7.
ubi primum Pelagii sententiam his verbis exponit:
„ Audite sacrilegum Pelagianum. Si, inquit, vo-
„ luerit curvare digitum, movere manum, sede-
„ re, stare, ambulare, discurrere, sputa jacere...
„ semper mihi auxilium Dei necessarium erit?
„ Deinde ita ejus petitioni respondet: Audi, in-
„ grate, Apostolum prædicantem: sive manduca-
„ tis, sive bibitis, sive aliud quodecumque opus
„ feceritis, in gloriam Dei facite”; quibus verbis
innuitur, ideo gratiam Dei ad hæc opera necessa-
riam esse, quia ex præcepto Apostoli in Dei glo-
riam referenda sunt.

78. Eadem responsio adaptari debet verbis S.
Gregorii Nazianzeni. Vel fortasse S. Gregorius lo-
quitur de actibus mediis inter meritum, & demer-
itum, quos esse posse certum est; unde subdit:
„ Quemadmodum enim quisquis supplicio dignus
„ non est, non hoc ipso laudem meretur; ita nec
„ ille, qui laude dignus non est, confestim pœ-
„ nam meretur”. Vid. sup. num. 65.

79. Inst. Idem S. Hieronymus explicans illud
Ezech. XX. 25.: *Dedi eis præcepta non bona,*
ait: „ Neque enim statim, ut quod bonum non
„ est, sit malum; sicuti & Apostolus docet, bo-
„ num est homini non habere uxorem, vel mu-
„ lierem non tangere, sed propter incontinentiam
„ unumquemque possidere vas suum in sanctifi-
„ catione, & castitate; quod si feceris, nec bo-
„ num, nec malum est”.

80. Resp. Quod S. Hieronymus ibi dicit, nec
bonum, nec malum, non est actus indifferens,
sed minus bonum comparatum ad majus. Il li-
qui-

(4) Sylvio visum est, hæc verba a S. Hieronymo
non in propria sententia prolata fuisse, sed in senten-
tia eorum philosophorum, qui debitum referendi opera
nostra in Deum ignorantes, actus hujusmodi esse in-
differentes contendebant. Natalis autem Alexander Lib-

III. *de peccatis* cap. 4. Reg. 58. Hieronymi dictum ex-
plicat, ut significare voluerit, quosdam esse opera,
quæ nullius momenti sunt ad salutem, & quæ sine
merito fieri, ita sine salutis æternæ periculo possunt
omitti.

quido apparet iis exemplis, quibus utitur, nempe præceptorum veteris legis, quæ nec bona dicit, nec mala, hoc est, quia facta comparatione ad præcepta novæ legis, minus bona erant. Affert etiam exemplum matrimonii, quod pariter eodem sensu nec bonum dicit, nec malum; nemo tamen sibi persuaserit, Hieronymum putasse unquam, nuptias non esse bonas; quamquam virginitas, & continentia sit melior.

81. Obj. *tertio*. Nullum est præceptum referendi omnes actiones in finem honestum; cum neque in Decalogo, neque in S. Litteris reperiatur. Præterea si etiam hoc præceptum extaret, esset affirmativum, quod proinde non extenderetur ad omnes actiones.

82. Resp. ad primum, hoc præceptum contineri in sacris Litteris, tum ubi nobis interdicitur omne verbum otiosum Matth. XII. tum ubi S. Paulus I. ad Cor. X. 51. nobis ita præcipit: *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*; quibus verbis contineri præceptum referendi omnia in Deum, saltem virtualiter, docet S. Thomas cum pluribus aliis (a). Atque in eodem sensu dicebat Apostolus ad Coloss. III. 17.: *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi facite*. Quæ verba de vero præcepto iterum S. Thomas exponit Lect. III. in hunc locum. Vid. S. Augustinus *de corrept. & grat.* cap. 5. Sed præterea est hoc præceptum juris etiam naturalis; quo astringimur, nos ipsos, & omnia opera nostra in Deum virtualiter referre, & quidem triplici titulo, nempe creationis, conservationis & redemptionis (b).

83. Ad secundum resp. cum S. Thoma in II. Dist. 40. qu. 1. art. 5. ad 7., præceptum illud, quia affirmativum est, non intelligi de omnibus omnino operationibus, sed tantum de operibus deliberatæ voluntatis, ad quæ præceptum hoc generaliter extenditur. Immo nec dici omnino potest, præceptum hoc esse mere affirmativum; continet enim in se præceptum negativum, ne aliquid otiose agamus, hoc est absque ullo fine; tum ne finem in rebus creatis constituamus, sed omnia virtualiter saltem referamus in Deum.

84. Inst. *primo*. Nullum est præceptum agendi semper deliberate: ergo neque est præceptum o-

mnia referendi in finem honestum. Cons. prob. Non minus enim proprium est hominis agere deliberate, quam actiones suas in finem honestum dirigere.

85. Resp. neg. cons. In eo autem positum est discrimen, quod in hominis potestate non est semper agere deliberate; bene vero in nostra potestate est, quotiescumque deliberate agimus finem honestum nobis ipsis proponere.

86. Inst. *secundo*. Nimis durum videtur, æ plane intolerabile hoc præceptum referendi omnia opera in Deum, & nemo est adeo suæ salutis sollicitus, qui de hujus præcepti præteritione se accuset, immo se ridiculum pene faceret, qui confiteretur, barbam fricasse, lavasse manus, sputa jecisse, aut aliquid simile egisse, quin ista ad Deum referret.

87. Resp. præceptum non esse, ut omnia referantur in Deum *actualiter*, quod utique durum, immo facta plane impossibile foret, sed *virtualiter* tantum, quod facillime præstatum ab eo, qui vitam suam in Dei gloriam ordinat. Certe qui ad perfectionem vitæ Christianæ anhelant, aut sæpius, aut ad minus semel in die, omnes actiones suas in Deum dirigere consueverunt. Quod si hujusmodi virtualis relatio prætermittatur, non video, quomodo ab aliquibus dicatur, esse iutile, aut ridiculum de hac omissione seu accusare. Si ridiculum haud foret, se accusare de verbis otiosis; quomodo ridiculum erit, se accusare de operibus otiosis? Ceterum & illud addendum est, actiones quasdam quæ naturæ commoditati inserviunt, non raro fieri siæ ulla advertentia, & deliberatione; de quibus proinde nulla fit disputatio.

88. Inst. *tertio*. S. Thomas exponens illud Apost. I. Cor. X. *Omnia in gloriam Dei facite: sufficit ergo*, inquit, *quod aliquis habitualiter referat se, & omnia sua in Deum*.

89. Resp., verbum illud *habitualmente* idem esse, ac *virtualiter*, quod apud S. Thomam non est omnino insolens, ut cum III. P. Qu. 64. art. 8. ad 5. dicit, in ministro Sacramenti sufficere intentionem *habitualmente*, hoc est *virtualem*. Ceterum idem Angelicus Doctor in II. *sent.* Dist. 58. Quæst. 1. art. 1. ad 4. ,, Ad hoc, inquit, quod ,, alicujus actionis finis sit Deus, vel charitas, ,, non oportet, quod agendo illam actionem aliquis ,, de

(a) S. Thomas in II. Dist. 40. Quæst. 1. art. ult. ad 7. hæc habet: ,, Hoc, quod dicitur: Omnia in gloriam Dei facite, potest intelligi dupliciter, vel affirmative, vel negative. Si negative, sic est sensus: ,, nihil contra Deum facias; & hoc modo præceptum ,, est ... Si autem intelligatur affirmative, hoc potest ,, esse dupliciter; aut ita quod actualis relatio in Deum ,, sit conjuncta actioni nostræ cuilibet, non quidem ,, in actu, sed in virtute, secundum quod virtus pri- ,, mæ ordinationis manet in omnibus actionibus se- ,, quentibus, sicut & virtus finis ultimi manet in o- ,, mnibus finibus ad ipsum ordinatis: & sic adhuc præ- ,, ceptum est &c. " Vid. etiam in Qu. de Charitate

art. 11. ad 2. & 3. Longum autem esset omnes SS. Patres allegare, qui hæc Apostoli verba de vero præcepto interpretati sunt. Sane Ecclesia Græca in suo *Euchologio* edito a Goario ita precatur: *Domine, qui per Apostolum tuum Paulum omnia in gloriam tuam nos facere præcepisti* &c.; & S. Bernardus in Sermon. III. De obedientia: *Quidquid facimus, inquit, jubemur facere in gloriam Dei*.

(b) Non est hujus loci examinare, an hæc relatio virtualis omnium operum in Deum debeat oriri ex motivo charitatis, saltem inchoatæ, ut schola Augustiniana cum non paucis aliis Theologis contendit. Hanc eandem sententiam, ut Sancti Thomæ omnino conso-

„ de Deo, vel charitate cogitit, nec iterum suffi-
 „ cit, quod aliquis in habitu tantum Deum, &
 „ charitatem habeat (quia sic etiam actum veni-
 „ nialis peccati aliquis in Deum ordinaret, quod
 „ falsum est), sed oportet, quod prius fuerit
 „ cogitatio de fine, qui est charitas, vel Deus,
 „ & quod ratio actiones sequentes in hunc finem
 „ ordinaverit ”.

90. Inst. quarto. Potest aliquis hujusmodi præ-
 ceptum, aut invincibiliter ignorare, aut negare,
 quemadmodum faciunt adversæ sententiæ patroni:
 ergo saltem eo in casu, qui non refert actus suos
 in finem honestum, non peccabit, & actus erit
 indifferens.

91. Resp. Negant multi, posse hoc præceptum
 invincibiliter ab aliquo ignorari; nimis enim pro-
 clive est unicuique rationis compoti cognoscere,
 non temere, & casu agendum sibi esse, sed pro-
 pter finem, eumque honestum, & rationali creaturæ
 convenientem. Quod si hæc ignorantia invin-
 cibilis admittatur, maxime propter auctoritatem
 eorum, qui adversæ sententiæ patrocinantur, tunc
 saltem erit actus materialiter malus, quamquam
 non formaliter; hoc est non imputabitur ad col-
 pam: vel si mavis, erit aliquis actus indifferens
 per accidens, non autem per se, circa quod pos-
 simum controversia versatur, ut cum definitur
 a Theologis aliquid esse prohibitum, & culpabile,
 id semper semota ignorantia invincibili intel-
 ligi debet, & solet (a).

92. Ob. quinto. Sunt aliqui actus ex specie sua
 indifferentes; ergo debent etiam esse indifferentes in
 individuo. Prob. Cons. Nam nulla species sine al-
 iquo individuo esse potest. Ino species reipsa non
 est aliquid diversum ab individuo, sed plane u-
 num, & idem, sola cogitatione distinctum.

95. Resp. cum S. Thoma 1. 2. quæst. 18. ar-
 tic. 9. ad 1. multipliciter intelligi posse id, quod
 dicitur, actum esse indifferentem in specie. ” U-
 „ no modo sic, quod ex sua specie debeat ei,
 „ quod sit indifferens, & sic procedit ratio; sed
 „ tamen isto modo nullus actus ex sua natura est
 „ indifferens; non enim est aliquod objectum hu-
 „ mani actus, quod non possit ordinari vel ad
 „ malum, vel ad bonum per finem, vel circum-
 „ stantiam. Alio modo potest dici indifferens ex
 „ sua specie, quia non habet ex sua specie,
 „ quod sit bonus, vel malus, unde per aliquid
 „ aliud potest fieri bonus, vel malus. Sicut ho-
 „ mo non habet ex sua specie, quod sit albus,
 „ aut niger; potest enim albedo, vel nigredo su-
 „ pervenire homini aliunde, quam a principiis

„ speciei ”. Unde patet, indifferentiam in specie
 etiam in individuo reperiri hoc sensu, quatenus
 actus quidam sunt, quia tametsi boni, vel mali
 ex circumstantiis vel ex fine, sunt tamen indiffe-
 rentes ex objecto & specie.

94. Obj. ult. Omissio actionis bonæ, non tam-
 en debet, ut ex gr. Missæ die feriali, nec bona
 est, nec mala: ergo &c.

95. Resp. neg. aut. Vel enim illa omissio con-
 juncta est cum actione bona, vel cum actione ma-
 la. Si primum, bona erit, sin minus reduplica-
 tive ut omissio est, saltem absolute, & in se. Sin
 vero secundum, omissio erit mala. Res illustra-
 tur exemplo. Qui omittit audire Sacrum die pro-
 festo, vel id facit, ut tempus in aliis operibus
 impendat ad finem honestum directis, & tunc o-
 missio illa erit conjuncta cum actione bona, ad-
 eoque & ipsa bona, quamquam fortasse audire Sa-
 crum erat quid melius. Vel Sacrum omittit, ut
 tempus inaniter conterat, & tunc omissionem essa
 malam, plusquam certum est.

96. Dixi, omissionem operis boni non præcepti
 conjunctam cum alio opere bono, quamquam mi-
 noris perfectionis, esse bonam, quia non tenemur
 semper eligere id, quod perfectius est. Unde quam-
 quam virginitas longe antecellat matrimonio, qui
 tamen matrimonium eligit, bene facit, teste Apo-
 stolo 1. Cor. VII. Contingere nihilominus aliquan-
 do potest, ut talis omissio sit mala, & peccatum
 saltem veniale, quando scilicet oritur ex aliquo
 defectu fervoris; talis enim negligentia est pecca-
 tum veniale, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 54.
 artic. 5.

DISSERTATIO III.

De Conscientia.

1. Conscientia, si etymologiam spectes, est quasi
 cum alio scientia, quia ut S. Thoma 1. P. quæst. 79. art. 15. observat, importat ordinem
 scientiæ ad aliquid. Quod si rem ipsam conside-
 res: „ Conscientia, inquit Origenes in cap. II.
 „ epist. ad Rom., est veluti pædagogus animæ
 „ quidam sociatus, & rector, ut eam de melio-
 „ ribus moneat, vel de culpis castiget, & arguat.
 „ Definiri autem solet actus, seu dictamen, quo
 „ intellectus ex principiis generalibus synderesis
 „ judicat de bonitate, aut malitia eorum, quæ
 „ fiunt: seu est applicatio principiorum genera-
 „ lium ad actum particularem ”.

2.

nam pluribus argumentis confirmat non minus pius, quam
 doctus Contensonius in *Theol. mentis & cordis* Lib. VIII. Diss. II. c. 1. spec. 2. Vid. etiam Nat. Alexander in *Theol. Dogmatico-morali* Lib. III. de peccatis cap. 4. Reg. 57. & P. Vinc. Patuzzi in *Ethica Christi.* Tractat. III. De officiis hominum cap. 9. num. 16.

(a) Non desunt, qui putent, actus hujusmodi mate-
 rialiter malos ex ignorantia invincibili procedentes, ut

ex. gr. concubitum Jacob cum Lia, posse etiam bonos
 formaliter esse, immo & meritorios. Hanc opinionem
 ut apertissime falsam nervose refutat P. Concina in
Appar. ad Theol. Tom. II. Lib. 2. Diss. 1. cap. 5.
 Vid. etiam Card. Goti *De Act. ham.* qu. 4. dub. 4.
 §. 2.

2. Ex his patet primo, conscientiam non esse potentiam, nec habitum, sed actum intellectus practici, ut ibidem S. Thomas docet: secundo, conscientiam a synderesi differre; hæc enim est habitus naturalis, generaliter dictans, bonum esse prosequendum, malum autem declinandum. Ita S. Thomas I. P. quæst. 79. art. 12.; conscientia vero actus est, quo practice quis judicat, hoc esse prosequendum, quia bonum, aliud vero declinandum, quia malum. Hic actus si circa præteritas actiones versetur, dicitur conscientia consequens; si respiciat actus futuros, dicitur conscientia antecedens; ac denique concomitans, quando actum comitatur. Hinc intelliguntur illi communes loquendi modi, scilicet conscientiam ligare, testificari, accusare &c.

3. Porro multiplex est conscientia divisio; præcipue autem partiri solet primo ex parte objecti in rectam, & erroneam; secundo ratione assensus dividitur in certam, & dubiam, in scrupulosam, & laxam, in probabilem & improbabilem, de quibus conscientia partitionibus distincte agendum est.

C A P U T I.

De Conscientia recta, & erronea.

4. Si quod conscientia faciendum, vel evitandum dictat, sit reipsa consentaneum æternæ legi Dei, quæ prima regula est, conscientia dicitur recta: sin vero dissentaneum sit, conscientia est erronea. Porro utraque conscientia, tam recta, quam errans obligat; certissime enim peccat, quicumque contra conscientiam agit, dicente Apostolo ad Rom. XIV. 23. *Omne quod non est ex fide* (hoc est ex conscientia (a)), *peccatum est; & quidquid, fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam*, ut addit Innocentius III. Cap. *Litteras* de restit. spol. Lib. 11. art. 13. Unde S. Thomas dicendum, inquit 1. 2. quæst. 19. art. 4. *quod simpliciter omnis voluntas discordans a ratione, sive recta, sive errante, semper est mala: & quidem de voluntate discordante a conscientia recta, res per se loquitur, nec multa oratione opus est. Graviora autem esse peccata, quæ contra conscientiam rectam fiunt, Christus Dominus clare docuit iis verbis apud Luc. XII. 47. Servus, qui cognovit voluntatem Domini sui... & non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis.*

5. Difficultas fortasse esse poterit de conscientia errante; sed recolendum est ex superius explicatis de Ignorantia cap. VI. Dissert. I. duobus modis conscientiam erroneam esse posse, aut *invincibiliter*, & sine culpa: aut *vincibiliter*, & cum culpa. Si conscientia error sit *invincibilis*, tum eam

sequentes ab omni culpa immunes erimus, S. Thomas Quodl. 8. art. 15.

6. Si vero conscientia sit *vincibiliter* erronea, peccat homo tam sequendo, quam non sequendo ejus judicium, quod legi contrarium est. Prima pars facile patet, quia error utpote voluntarius, non excusat; secunda pars etiam certa est, quia ut S. Thomas 1. 2. quæst. 19. artic. 5. ad 2. inquit: *Quando ratio errans proponit aliquid ut præceptum Dei, tunc idem est contemnere dictamen rationis, & Dei præceptum.* Diversimode tamen, ait Angelicus Qu. XVII. de Verit. art. 3., *recta conscientia, & erronea ligat. Recta quidem ligat simpliciter, & per se, erronea autem secundum quid, & per accidens.*

7. Neque vero quis regerat, hominem, si ita res se habet, fatali quadam necessitate esse ad peccandum adstrictum. Ista enim necessitas non est absoluta, sed hypothetica, non fatalis, sed voluntaria, a qua potest homo se facile liberare, errore non levibus de causis, & sine ratione, sed justa, gravique consideratione deposito. Sic nemo dixerit, peccatorem, qui respiscere non vult, dura, fatalique necessitate adstrictum esse ad præceptum de Paschali communione violandum; quia in ejus potestate est cum gratiæ Dei auxilio per penitentiam se ad Sacramentalem communionem disponere. Vid. S. Thomas Quæst. XVII. de Verit. art. 4. ad 8.

8. Quæres I. Quale, ac quantum sit peccatum agere contra conscientiam errantem?

9. Resp. peccatum tale prorsus esse, quale a conscientia errante falso existimatur; cujus hæc ratio est, quam assignat S. Thomas in II. Dist. 39. quæst. 3. art. 3. ad 5.: „ Conscientia obligat, non virtute propria, sed virtute præcepti Divini; non enim conscientia dicitur, aliquid esse faciendum hac ratione, quia sibi videtur, sed hac ratione, quia a Deo præceptum est: unde per accidens ex virtute Divini præcepti obligat, in quantum dicitur hoc, ut præceptum a Deo. Hinc qui rem propriam surripit, putans esse alienam, non minus furti reus erit, ac si alienam surripisset. Hinc etiam sequitur, peccare lethaliter, qui illud facit, quod ex errore putat gravem esse culpam, quamvis in se non nisi levis culpa sit. Si tamen contra quis ex errore putaret leve esse peccatum, quod in se est grave, non continuo sequeretur, eum duntaxat venialiter peccare, sed distinctione opus est: Si ignorantia sit *invincibilis*, utique peccatum non erit, nisi veniale; secus autem, si ignorantia sit *vincibilis*.

10. Sed quid, si conscientia dicitur, actum esse peccatum, non vero determinate mortale aut

ve-

(a) Potest quidem hic textus intelligi de fide theologica, quemadmodum & a Sancto Augustino, & a nonnullis aliis Patribus intellectus fuit: nihil tamen im-

pedit, quin etiam de conscientia cum S. Thoma, aliisque Patribus, atque interpretibus intelligatur.

veniale, quod illiteratis, ac rudibus hominibus non raro contingere solet?

11. Sunt, qui fidenter respondeant, hominem ita contra conscientiam operantem non nisi venialiter peccare. Ego vero cum bona ac meliori Theologorum parte nullus dubito, quin ita agens mortaliter peccet; se se enim in periculum peccandi lethaliter conjicit: quemadmodum perjurii reum censerem, qui ignorans, an aliquid verum necne sit, illud tamen juramento affirmare, vel negare non vereretur. Ita Salmanticenses Tract. 20. cap. 4. punct. 2. n. 8. Joannes a S. Thoma in 1. 2. disp. 12. art. 2., Sylvius in 1. 2. quest. 19. art. 5. quæst. 5. Concina Lib. I. *de conscientia* cap. 2. aliique.

12. Quæres II. Quid agendum Confessario, cum pœnitentes offendit erronea conscientia laborantes?

15. Resp. Nemo ambigit, pœnitentes esse docendos, & instruendos, *primo*, si laborent ignorantia vincibili, quia hæc a peccato minime excusat; *secundo*, si ea ignorent, quorum cognitio necessaria est *necessitate melii*, quia eorum salutis minime prospiceretur, ad quam, posita ea ignorantia pervenire haud possunt; *tertio*, si ex admonitione emendationis fructus speretur; *quarto*, si agatur de ignorantia conjuncta cum damno alterius.

14. Controversia solum est de iis pœnitentibus, qui bona fide, & conscientia *invincibiliter* erronea aliquid sibi licere existimant; si autem admoveantur, omnino prudenter timetur, ne idem facere pergant, & ita formalis peccati se reos constituent, cum antea non nisi materialiter peccarent. Hoc evenire potest in conjugio, cui si palam fiat aliquid impedimentum dirimens *invincibiliter* ignorantum, verendum maxime est, ne actus conjugii illicite exercere pergant, & peccet.

15. Probabilistæ satis multi, immo, ni fallor, communiter docent, nullo modo hos pœnitentes instruendos esse, quia hujusmodi instructio in eorum perniciem cederet, quam maxime Confessarius, utpote medicus, cavere debet. Huic sententiæ subscribunt aliqui etiam non Probabilistæ, ut Car. Billiard *de Actibus hum.* Diss. 5. art. 4., & Collet *de Actibus hum.* cap. 7. art. 2., qui tamen nonnullas restrictiones adhibent: *primo*, quod Confessarii silentium in damnum alterius non vergat, quod contingeret in materia restitutionis; *secundo*, quod inde bonum publicum detrimentum non capiat, cujusmodi esset Sacerdos invalide ordinatus, qui Sacramenta administraret; *tertio*, quod ignorantia non sit juris naturalis, quia etsi illius principia secundaria *invincibiliter* ignorari posse, quorundam opinio est, hæc tamen i-

gnorantia invincibilis diu durare non potest; satius ergo est, ut illico admonitio fiat, quamvis nulla emendationis spes effulgeat.

16. Alii autem sunt Theologi, qui multis, gravibusque momentis ostendunt, teneri semper Confessarium pœnitentes ignorantia invincibili laborantes instruere, etiamsi prævidere possit, eos propria malitia, vel infirmitate in peccata jam cognita delapsuros. Et recte quidem observant, pœnitentem nulla ratione absolvi posse, nisi prudenter judicetur ita dispositus, ac comparatus, ut peccatum sibi a Confessario indicatum omnino declinare velit; quo fit, ut proposita quæstio de pœnitente, quem Confessarius judicat in peccatum formale lapsurum, si invincibilis ignorantia ab eo tollatur, absurda, & contradictoria videatur, cum talis vere pœnitens dici nequeat. Casus tamen contingere poterit, ut pœnitens in sua ignorantia invincibili prudenter relinquatur, non quia prævideatur monitis Confessarii non obtentururus, sed propter scandala, aliaque mala multo pejora, quæ inde secutura non sine gravi ratione prævidentur. Casum hujusmodi habemus in c. VI. *de Consanguinit. & affinit.*, ubi Innocentius III. respondens quæstioni sibi factæ de matrimonio propter occulta impedimenta invalido, *dissimulare poteris*, inquit, *ut remaneat in copula, & contracta, cum ex separatione, sicut acceris, grave valeas scandalum imminere* (a).

CAPUT II.

De Conscientia certa, & dubia, scrupulosa, & laxa.

17. Conscientia *certa* est, quando ratio certum, ac definitum fert de actione judicium; & secundum talem conscientiam operentur necesse est, sive illa recta sit, atque æternæ legi Dei consentanea, sive errans, & ab ea discordans, quemadmodum supra explicatum est num. 5. Triplex tamen distinguenda est certitudo, scilicet *metaphysica*, quando impossibile est rem aliter esse; *physica*, quando res ita est juxta consuetum naturæ ordinem, posset tamen per miraculum aliter esse; & *moralis*, quando res omnium prudentum iudicio ita se habet, quamvis etiam citra miraculum posset aliter esse. Hæc saltem postrema certitudo ad recte operandum requiritur: quæ etiam quandoque major, quandoque minor est; ea tamen saltem esse debet, quæ prudentem dubitationem excludat.

18. Dubia autem conscientia est, qua quis ob varias, & contrarias rationes anceps pendet, &

(a) Plura in hac materia suppeditabunt sanioris Ethicæ Doctores, præcipue P. Vinc. Patuzzi in *Ethica Christiana* Tom. I. Tract. II. c. 5. seq., & P. Dan. Concina in *Apparatu Theol. Moral.* Lib. II. cap. 4.; apud quos invenientur scandalosæ laxitates, in quas

Theologi quidam Probabilistæ minus cauti prolapsi sunt, serio notande, non ut earum Doctoribus invidia procreetur; sed ut ab ipsis, tamquam a syrtibus, & scarpulis caventur.

liquido determinare nequit, an aliqua actio licita sit, & bona. Porro a S. Thoma Quæst. XIV. de Veritate art. 1. distinguitur dubium in positivum, & negativum. *Positivum* est, cum fere æqualis ponderis in utramque partem momenta occurrunt; dubium autem negativum, cum nulla consideranti occurrit assentiendi, vel dissentendi ratio. Sed id potius rei ignorantiam, quam dubitationem alicui appellandum censent; quemadmodum interroganti cuiquam, an numerus stellarum sit par, vel impar, potius respondendum dicunt, id ignorari, quam de eo dubitari.

19. Sed subtiliores Theologi triplex adhuc distinguunt dubium, *speculativum*, *speculativo-practicum*, & *practico-practicum*. Primum est quod in intellectu versatur, nec ordinatur ad opus, ut si dubites, an sint plures Angeli ejusdem speciei. Alterum est, quod ordinatur quidem ad opus, sed illud non respicit cum omnibus suis circumstantiis, seu ut hic & nunc ponendum: v. g. dubitatur, an pingere die festo opus servile sit, & prohibitum. Tertium denique est, quod versatur circa aliquod opus omnibus suis circumstantiis vestitum, neque ut hic, & nunc ponendum; puta cum quis certus, abstinendum esse ab operibus servilibus in die festo, dubitat tamen, an in eo, in quo tunc est, necessitatis gradu sibi opus exercere liceat. Hæc observare necesse est, ut, quæ Theologi subtilius disputare solent, intelligantur.

20. Jam vero illud certum est, nemini licere ex conscientia dubia operari. Qui enim id agit, quod dubitat, sit necne peccatum, ita animo comparatus est, ut peccatum non reformidet admittere, adeoque vel nullam, vel saltem non debitam amicitiam Dei rationem habet, quæ animi dispositio culpa non vacat. Unde S. Augustinus Lib. I. de Bapt. cont. Donatistas cap. 5. loquens de eo, qui baptismum a Donatistis recipere vellet, dubitans, an ab iis recipere liceret, *si incertum est*, inquit, *esse peccatum, quis dubitet esse peccatum?* Immo vel ipse ethnicus Cicero Lib. I. Offic. Bene præcipiunt, ait, *qui vetant aliquid agere, quod dubites, æquum sit, an iniustum.*

21. Quæres: quid ergo agendum, ubi conscientia est dubia?

22. Rep. primo. Omnis adhiberi debet diligentia ad rei veritatem investigandam, ita ut aliquid

vel omnino certum, vel saltem ita probabile inveniat, ut certitudo moralis habeatur, quæ ad licite operandum sufficit; neque enim, ut docet S. Thomas 2. 2. qu. 70. art. 2., semper requiritur certitudo demonstrativa, quæ plerumque in actionibus haberi nequit. *Nam opinio, & præsumptio vehemens pro certitudine habenda est: ut colligit. ex cap. Veniens Extrav. de Presbytero non baptizato, & ex can. Dixit Dominus Caus. 52. qu. 1., & ex cap. Afferte Extr. de Præsumptionibus. Secundo* si moralis saltem certitudo haberi nequeat, tunc vel ab actione omnino temperandum, si fieri possit; aut tutior pars est eligenda, ut habet celebris regula juris: *In dubiis tutior pars est eligenda. Tertio.* Quod si neutra pars sit tuta, & agendi necessitas sit, eligenda est pars, quæ minus periculosa apparet, quod S. Gregorius Lib. XXXII. *Moralium* cap. 17. explicat similitudine hominis, qui in fuga se de muro præcipitare debens, certe eligit locum, ubi minus sit periculi; tum etiam exemplo S. Pauli, qui 1. ad Cor. VII. permittit actum conjugii sola libidinis explendæ causa, quamquam culpa non vacat, unde adjunxit vers. 6.: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium (a).*

23. Obiter tamen notamus, id esse intelligendum, cum agitur de proprio peccato vitando, non de alieno; unde non esset mentiendum ad proximi peccatum impediendum. Neque Loth excusatur, cum filias suas stuprandas obtulit Sodomitis, ad pejus flagitium evitandum, quod impii illi homines cum Angelis hospitio receptis patrare volebant, Gen. XIX. (b). Præclare de more Sancti Augustinus: *Noli, inquit, facere magnum scelus tuum, dum majus horrescis alienum; quantumlibet enim distet inter tuum, & alienum, hoc erit tuum, illud alienum.* Lib. contra mendacium Cap. 9.

24. Conscientia scrupulosa dicitur, quando mens levibus omnino rationibus mota putat esse peccatum, quod non est, aut esse peccatum grave, quod est tantummodo leve. Conscientia vero lata, vel laxa illa est, quæ sine gravibus rationibus ea sibi licere putat, quæ prohibita reipsa sunt, aut pro levi peccato reputat culpas in se graves, & lethales. Utraque hæc conscientia ad errantem reduci debet; & neutra potest esse regula morum:

cu-

(a) S. Thomas Lect. I. in hunc Apostoli locum *Actus conjugalis*, inquit, *quandoque quidem est meritorium, & absque omni culpa mortali, vel veniali, puta cum ordinatur ad bonum prolis procreandæ, & educandæ ad cultum Dei. Sic enim est actus Religionis, vel cum sit causa reddendi debiti; sic enim est actus justitiæ..... Quandoque vero est cum culpa veniali; scilicet cum quis ad actum matrimonialem ex concupiscentia excitatur, quæ tamen infra limites matrimonii sistit, ut scilicet cum sola uxore sit contentus..... Primo modo actus matrimonii non requirit indulgentiam; secun-*

do habet indulgentiam, inquantum aliquis consentiens concupiscentiæ in uxorem non sit reus peccati mortalis. Confer Estium in Comment. ad hunc locum.

(b) Ita probabilis Natalis Alexander Diss. VII. in vet. Test., unde etiam S. Augustinus Quæst. 42. in Gen. hujusmodi flagitiorum, vel quorumcumque peccatorum compensationem nullo modo dicit imitandam. Cajetanus tamen in 2. 2. qu. 78. art. 4. Loth excusare conatur. Sed vid. Dom. Soto, de just. & jure Lib. VI. quæst. 1. art. 5.

enjus ratio est, quia regula morum debet vel maxime prudentiæ imitti: at vero prudentiæ certe non est, levibus ac futilibus rationum momentis angî, & conturbari, quod scrupulosi faciunt, vel contra gravia rationum, & auctoritatum momenta cupiditatibus suis habenas laxare, quod homines dissoluti, suæque salutis minime solliciti agunt. De utraque consuli potest inter alios P. Patuzzi in *Ethica Christ.* Tom. I. Tract. II. c. 11.

CAPUT III.

De Conscientia probabilis.

25. **G**ravissimam omnium judicio controversiam, & maxime necessariam hoc capite explicare aggredimur, in qua proinde a præjudicatis opinionibus, & a partium studio summopere cavere oportet, ut solius veritatis, atque æternæ salutis amore pugnemus. Ut autem majori, qua fieri potest, perspicuitate hæc res tractetur, caput in plures paragraphos dividemus.

§. I.

Quid sit Conscientia probabilis, quid probabilior, quid tuta, & tutior?

26. **P**robabile olim sumebatur pro eo, quod est unice certum, ac probari meretur, quo sensu Aristoteles Lib. I. *Topicorum* cap. 1. probabile definiit, quod videtur vel omnibus, vel plurimis, vel sapientibus; hisque vel omnibus, vel plurimis, vel maxime notis, & illustribus. Et S. Gregorius Nazianzenus Orat. XXII. doctrinam de necessitate fidei in Jesum Christum *probabilem* appellavit. Modo autem communi Theologorum usu illud probabile dicitur, quod absolute, & undequaque certum non est, gravibus tamen innititur fundamentis, ut probari possit; unde fit, ut illi assentiamur quidem, sed non absque aliqua formidine. Probabilitas alicujus opinionis variis gradibus intendi potest, pro majori fundamentorum, quibus innititur, soliditate.

27. Duplex autem communiter distinguitur probabilitas, altera *intrinsicæ*, & hæc petitur ex momentis Scripturarum, Conciliorum, SS. Patrum, & rationum, quibus aliqua opinio confirmari videtur; altera *extrinsicæ*, quam alieni opinioni conciliant auctores, qui eidem patrocinantur. In iis tamen doctrina, & pietas potissimum

spectari debent; unde non tam numerandi, quam ponderandi sunt (a). Si æqualia pro duabus propositionibus contradictoriis utrinque momenta appareant, propositiones dicuntur æque probabiles; sin autem alterutra gravioribus innitatur momentis, ea erit probabilior, & opposita minus probabilis. Neque id tamen adeo accurate sumendum est, ut cujuslibet etiam levisimi gradus probabilitatis ratio habeatur, sed quæ ejusdem fere momenti rationibus, atque auctoritatibus fulciuntur, moraliter æque probabilia censentur.

28. Porro si accurate loqui volumus, nulla propositio in se ipsa probabilis, vel improbabilis est; vel enim legi est consentanea, & tunc est vera, vel dissentanea, & est falsa: dicitur ergo aliqua propositio probabilis relate ad nostram conscientiam; quando scilicet ejus veritas probabilibus tantum argumentis, non certis, & ineluctabilibus, nobis innotescit: id autem ex rei ignorance oritur; unde Tertullianus, *Varietas opinionum*, ait Lib. II. ad *Nationes* cap. 2., *venit de ignorantia veritatis*. Non itaque probabilitas est aliqua proprietas propositionis absoluta, cujusmodi est veritas, vel falsitas; sed est proprietas relativa: unde propositio absolute, & in se semper est vera, vel falsa, & solum relate ad nostram conscientiam dicitur probabilis, vel improbabilis.

29. Quamquam hæc certa sunt, quidam Theologi tamen probabilitatem distinguunt in *subjectivam*, & *absolutam*. Primum dicunt, quando aliqua propositio opinanti videtur gravibus fundamentis innixa; *absolutam* vero eam probabilitatem appellant, quæ ex aliorum judicio reperitur, qui eam sententiam probant. Alii vero *objective* aliquid probabile dicunt, quando aliqua propositio per se, & absolute considerata gravibus, tum rationum, tum auctoritatis momentis fulcitur; *subjective* autem, quando talis est, etiam considerata in quibusdam circumstantiis; contingere enim nonnunquam potest, ut id, quod absolute consideratum, minus probabile videbatur, attentis nonnullis circumstantiis appareat probabilius, vel contra.

30. Propositio *tuta* ea est, quæ favet legi; *non tuta*, vel *minus tuta*, quæ favet libertati; ut si quærratur, an liceat pingere die festo, opinio negans dicitur *tuta*, quia eam sequens certe non peccat; opinio autem affirmans dicitur *non tuta*, sed *minus tuta*, quia eam sequens in praxi periculo violandi legem se se exponit. Usus tamen obtinuit, ut opinio favens legi vocetur *tutior*, contra-
ria

(a) Non erit inutile hic obiter notare, a Probabilitatis re ipsa passim non attendi nisi probabilitatem extrinsicam; quamquam etiam de *intrinsicæ* sapius, & magnificis verbis loquantur. Audiatur P. Georgius de Rhodes Disp. II. *De actibus hum.* Quæst. 2. Sect. 2. *Ego*, inquit, *existimaverim esse necesse, ut aliquas (Doctor Theologus) habeat rationes, sed non esse*

necesse, ut illæ mihi præstentur in se ipsis; quia viri magni auctoritas satis est magna ratio, ut julicem rationes illas esse probabiles, quibus sententiam suam confirmat. Notum est autem aliunde, nomine viri magni apud Probabilistas non venire Sanctos Patres, aut Doctores Ecclesiæ, sed nuperos quoque Theologos Moralistas, ut Sanchez, Busembaum &c.

ria minus tuta, quam loquendi formulam nos etiam usurpabimus; dummodo id intelligatur *adversative*, non *comparative*; quasi sequi opinionem faventem libertati absolute tutum sit, sequi autem opinionem faventem legi solum sit *tutius*; quod falsum esse omnibus viribus ostendemus.

51. Hisce expositis quæstio oritur, qua nullam aliam in morum doctrina graviorem esse existimo; scilicet *primo*, ubi duæ occurrunt opiniones æque probabiles, quarum altera favet legi, ac proinde tuta est, vel tutior, altera libertati, & est minus tuta, an possit homo probus hanc secundam, rejecta prima, licite amplecti? *Secundo*, an possit homo probus eandem opinionem minus tutam siæ piaculo sequi, tutiore posthabita, etiamsi tutior majoribus probabilitatis gradibus fulciatur. Qui affirmant, vocantur Theologi *Probabilistæ*, & *benigni*; qui vero negant, appellantur *Probabilioristæ*, vel *Anti-probabilistæ*. Cave tamen, ne eos dicas *Rigoristas*, vel *Tutoristas*; Rigoristæ enim, & Tutoristæ proprie sunt nonnulli, qui ita a probabilistarum laxitate declinarunt, ut in oppositum rigoris scopulam abiderent, docentes, quotiescumque evidens rei certitudo non appareat, tutiorem partem semper esse tenendam, nec posse nos minus tutam sequi, etiam quando multis gradibus probabilior est; quam sententiam nimis rigidam postremo loco confutabimus.

§. II.

De Ortu, & progressu Probabilismi.

52. **P**rima Probabilismi origo fere ab omnibus repeti solet ab an. 1577. quando Bartholomæus Medina Ord. Præd. Commentaria in Primam Secundæ S. Thomæ publici juris fecit (a); in iis enim ad quæstionem 19. primus docuit, licere cuilibet opinionem minus probabilem, relicta probabiliori, & tutiore, amplecti (b). Hinc prima

(a) Altius Probabilismi originem repetere conatus est hominum paradoxotatus Caramuel in damnato suo *Apologemate*, nempe ab Angelis in Cælo, & Protoparentibus in Paradiso. P. Antonius Terillus Apostolos, B. Virginem, ipsamque Christum Dominum (pro nefas!) Probabilismo usos fuisse contendit. Clemens XIII. die 26. Feb. an. 1761. uti *erroneam, & heresim proximam* hanc propositionem damnavit: *Probabilismus Christo Domino summe familiaris fuit*. Rectius, ut puto, Natalis Alexander *Hist. Eccl. Sæc. V. cap. 3. art. 3. §. ult.* inter Christianos Probabilismum primo a Pelagianis usurpatum fuisse observat. Cælestius enim in Synodo Carthagin. interrogatus, an alius præter Rufinum haberet sui erroris patronos, fidenter respondit: *Non sufficit tibi unus Sacerdos?* Apud S. Augustinum Lib. *De peccat. Orig. c. 23.*

(b) Non desunt, qui Medicinam intelligendum esse dicant de Probabilismo duntaxat *objectivo*, non *subjectivo*; nempe licere viro docto opinionem sequi, quæ aliis minus probabilis videtur, dummodo ipsi *subjectivè* attestis circumstantiis probabilior appareat; id quod

mali labes. Probabilismum tamen in Hispania, ubi natus est, obstetricante Medina, diu obscurus latuit: nam ante Sæc. XVII. vix ullum alibi apparet Probabilismi vestigium. Post autem non sine ingenti Moralis Christianæ detrimento ad alias etiam regiones permeavit, & brevi temporis intervallo totam fere Europam pervasit, magnam secum trahens monstruosarum laxitatum catervam, quæ a summis Ecclesiæ Pastoribus diris devoveri meruerunt (c). Hoc Probabilismi regnum, ut ita dicam, quod post initium Sæc. XVII. incæpit, usque ad medium circiter idem Sæculum perduravit, soletque 50. fere annis concludi.

53. Non tamen consenserim, aut P. Stephano de Champs in *Quæstione* facti, aut P. Nicolao Gezzi *De Principiis Philosophiæ Moralis* (qui P. de Champs secutum se esse professus est), aliisque nonnullis jactantibus, Probabilismum quasi per integrum sæculum fuisse ab omnibus Universitatibus Catholicis, ab omnibus Ordinum Religiosorum scholis, præcipuè autem Thomistica, ab omnibus Theologis, & Episcopis adoptatum; unde postea inferunt: credibile haud esse, Deum tot viros doctos, & pios, immo totam plane Ecclesiam in errorem practicum delabi permisisse. Gerræ hæ sunt, putidæque fabulæ, quas P. Ghezzi in sua *Declaratione, & protestatione* jussu S. Indici Congregat. retractavit die 2. Martii 1754. n. 11., mœmens se *asserere noluisse, Theologos omnes, qui eo tempore vixerunt, secutos esse, ac docuisse probabilismum &c.*

54. Et sane vel ipsi Probabilistæ, quamquam sæpius provocati, nec unum proferre unquam poterunt Ecclesiæ Pastorem, qui in suis Synodis, vel Instructionibus Pastoralibus Probabilismum, ut regulam in praxi tutam probaverit (d); contra bene multi numerantur Episcopi, qui eo ipso tempore, quo Probabilismus maxime florebat, nempe usque ad medium Sæc. XVII., in suis Synodis, & Pastoralibus Instructionibus *veriores, probatio-*

res,

aliquando, sed admodum caute licitum esse Probabilistæ non inficiantur. Hoc si verum est; non ii deridendi erunt, qui laudatam Medicinam ova tantum Probabilismi possuisse dicunt, quæ alii excluderunt, aut rimulam quandam aperuisse, per quam contra ejus mentem opinionum monstruosarum quasi torrens in Ecclesiam inundavit. Sed hæc ad alios. Vid. P. Echerd. *Script. Ord. Præd.*, & Moreri in *Dictionario art. Medina*.

(c) Qui de horrendis plurimorum laxitatibus edoceri cupit, adeat non tanosos, & ab Ecclesia proscriptos bene multos libros, quibus omnis auctoritas jure meritoque adempta est; sed illustres, atque orthodoxos Theologos non paucos, ac præcipue P. Gar. Nocetium, & P. Vincentium Patuzzi in Tract. *De Regula proxima actionum human.* Tom. I. P. II. cap. 6. *Nelle lettere ad un Ministro di stato sopra le morali dottrine de' moderni Casisti*, atque in *Ethica Christiana*, quæ post mortem auctoris licem aspexit.

(d) Non inficias ivero, quosdam Episcopos Probabilismo regnanti adhæsisse, eumque in suis scriptis, ut

res, probabiliores, tutiores sententias sequendas esse edixerunt. Longum horum catalogum magno labore collegit in *Regula Proxima* P. 3. c. 3. P. Vincentius Patuzzi, *magnum Dominicanæ familiæ lumen*, ut eum vocat vir non minus doctrina, quam pietate celebris Franciscus Cyprianus Lucontri Archiep. Florentinus (*Trattato delle azioni umane* p. 15.). Hinc apparet Divinæ Providentiæ consilium, ne Ecclesia Probabilismum adoptasse videretur.

55. Sed nec defuerunt per id temporis intervalum pii, & docti Scriptores, qui Probabilismo serpenti, & crescenti pro viribus adversati sunt, inter quos plures excellunt ex Societate Jesu, ut P. Rebellus Lusitanus an. 1608., P. Comitulus Perusinus an. 1609., Card. Bellarminus in sua celebri epistola ad Episc. Theanensem nepotem suum circa an. 1615., P. Claudius Aquaviva in epist. an. 1615., & P. Mutius Viteleschi in epist. an. 1617. (a). His addi possunt Andreas Blancus Januensis pariter e Societ. Jesu, sub nomine Caudii Philalethis an. 1642., Escalapezius in Hispania an. 1646., ven. Jo. Palafox de Mendoza in epist. ad Innocent. X. ante an. 1659., Antonius Merenda an. 1655. & plurimi alii. Immo id nec diffidetur ipse Caramuel in *Apologemate*, inquires: „Magna hoc ævo imperitorum copia viris doctis, insultat, quod invenerint opiniones benignas, quæ per securissimas probabilitatis semitas homines ad cælum conducat (b) ”.

56. Neque illud prætermittendum censeo, magnam illam Probabilistarum turbam, quæ post initium Sæc. XVII. usque ad ejusdem medietatem, erupit, justa lance pendatur, valde parum habere ponderis, fuerunt enim majorem partem Casuistæ ignobiles, quorum plurimi alios sine delectu, ut ovis ovem, sequebantur, vel nihil aliud præ oculis habere videbantur, quam ut novis, laxisque sententiis inanem sibi gloriolam captarent. Non inutile fuerit id comprobare verbis P. Antonii Terilli, qui prima inter Probabilistas subsellia

occupat. „Fuerunt, inquit in *Præf. De Consc.* „probabili circa an. 1660. ex recentioribus non „pauci, qui levissimis rationibus ducti antiquo- „rum Theologorum in opinando severitatem „palam ausi sunt scriptis suis condemnare ... Cum „enim plus æquo famæ, vanæque de sua doctrina existimationis essent cupidi, mirum est, quo „ardore, atque animi contentione ad scripta sua „typis mandanda incubuerint ... Innumerabiles „sunt, qui a 30. annis (scilicet quando Probabilismus florebat quammoxime) Summis casuum, rerumque moralium Tractatibus bibliothecas impleverunt ... Quid autem facerent, ut „ad famam, quam aucupabantur, pervenirent? ... In opiniones laxiores oculos, animumque conjecterunt, gnari eas præ omnibus rudiori legentium vulgo mirum placitura ... Vidi ego ex „hiscæ recentioribus nonnullos viros, ceteroquin „egregios, qui cum in rebus summi momenti ad „Dei legem, & conscientię obligationem pertinentibus ab unanimi omnium sententia ad intolerabilem opinandi laxitatem declinassent, aliud „tamen, quo moverentur, non habebant, quam „argumentum a simili ductum. Vidi, & exhortui &c. ” Dignus est, qui totus legatur prolixior ille Terilli locus, ubi eorundem Probabilistarum audaciam describere pergit, qui ex laxis solutionibus ad alias laxiores iter sibi, seu rectius, & sibi ac aliis præcipitium aperuerunt. Quomodo ergo hæc levissimorum Probabilistarum turba tanti fieri ab aliquibus potest, ut inde concludant, universam pene Ecclesiam in Probabilismum conspirasse?

§. III.

De Probabilismi decremento.

57. Post medium Sæc. XVII. cum intolerabiles plurimum Probabilistarum laxitates in oculos omnium jam incurrerent, atrox bellum contra Probabilismum

privatos Theologos propugnasse, solum negatur, ab iis Probabilismum suis ovibus tanquam in praxi tutum aliqua Constitutione pastorali propositum; qua de re videri etiam potest doctissimus P. Hyacinthus Gerdil Cl. Reg. S. Pauli (nunc amplissimus S. R. E. Cardinalis) in egregia illa Oratione, quam an. 1754. *De causis Academicarum Disputationum in Theologiam Moralem inductarum* habuit, dum in regio Taurinensi Athenæo Moralis Doctrinæ munus publice aggrederetur. In notat enim 3.: *Magnum sane, inquit, argumentum Christianæ institutionis nunquam in Ecclesia interitura ex eo capi potest, quod multis doctis Viris est observatum: quo tempore operandi licentia plures errores peperit, nil tamen inde contagionis promanasse in Synodorum decreta, quæ semper ad pristinæ, & incorruptæ severitatis exemplum composita cernuntur.*

(a) Ejus verba hæc sunt: *Nonnullarum ex Societate scientiæ in rebus præsertim ad mores spectantium plus numo libere, non modo periculum est, ne ipsam evertant, sed ne Ecclesie etiam Dei universæ insignia affe-*

rant detrimenta. Omi itaque studio perficiant, ut qui docent, scribuntque, minime hac regula, & norma in delectu sententiarum utantur; tueri quis potest; probabile est: Doctore non caret. Verum ad eas sententias accedant, quæ tutiores, & quæ graviorum, majorisque nominis Doctorum suffragiis sunt frequentate &c.

(b) Quinam sint viri docti, vel imperiti ad sensum Caramuelis, colligi potest ex iis, quæ scriptis in defensione illius doctrinæ, quæ fuit postea ab Alexandro VII. damnata an. 1665. num. 17., nempe licitum esse Religiosis, vel Clericis calumniatores occidere, quando alius modus se defendendi non suppetit. *Hanc doctrinam, inquit Caramuel, esse veram consensu omnes docti (Theol. fundament. fund. 55. n. 6.)*. Ceterum de Probabilismi adversariis, qui ab ejus ortu usque ad medium Sæc. XVII. continua successione floruerunt, vid. præter jam laud. Concinam in *Hist. Prob. T. I., Patuzzi P. III. cap. 3. §. 1.*, Merbesius in *Summa Christ. P. I.*, & Antonius Charlas *De opinionum delectu*.

inum tamquam earundem parentem, ubique fere exarsit, eo felici successu, ut quemadmodum rapidissimo cursu ad summum gloriæ culmen ascendit, ita quasi præcipiti lapsu decideret. Cum vero hoc eodem fere tempore hæresis Janseniana prodierit, nonnullis e re visum est, ad invidiam Probabilismo conflandam, primam Probabilisimi impugnationem a Jansenistis repetere, fucumque imperitis faciunt, dicentes, Sancyranum, Jansenium, Paschalem, Nicolium, aliosque ejusdem Scholæ classicum adversus Probabilismum cecidisse; immo alii audacius progressi dicere non sunt veriti: *Jansenianam hæresim esse matrem sententiæ probabilioris; vel Probabilismum ex fero, & cineribus Jansenismi esse natum.* Terrillus in præf. ad Reg. Mor. & la Croix Lib. 1. n. 295.

58. Ego vero *primum* sentio, non esse hoc Jansenistis, seu quibuslibet aliis, vitio vertendum, quod Probabilismum omni conatu exterminandum curaverint; quemadmodum, proportionem servata, nemo Calvinum reprehenderit, quod Michaelæm Sævetum, aliosque Anti-Trinitarios exagitaverit.

59. Sed ulterius toto ostio aberrant, qui a Jansenistis belli adversus Probabilistas initium rependum esse putant: multoque minus tolerari debent, qui Jansenianam hæresim matrem esse probabilioris fabulantur. Certe multo antequam Jansenismus erumperet. Probabiliorismum tutati sunt Rebellus, Comitulus, Bellarminus, Aquaviva, Viteleschi, quamplurimi Episcopi, alique supra n. 55. commemorati, ut nihil dicam de omnibus Theologis, qui Medinam antecesserunt, & quibus de Probabilismo ne in mentem quidem venisse reor. Eorum autem, qui post exortas Jansenianas turbas Probabilismum insectati sunt, bene multi, immo potissima pars, nonnisi per summam calumniam possunt cum Jansenistis confundi. *Plurimos in Hispania Episcopus præstantissimos ab initio fere Pontificatus Alexandri VII. Probabilismum luxuriantem repressisse*, scribit doctissimus Card. de Aguirre in præf. ad *Concilia Hispaniæ*. Anne isti erunt Jansenismi suspicione infames? His addi possunt ven. Jo. Palafox, Antonius Merenda celebris Bononiæ J. C., Prosper Fagnanus sui temporis oraculum, Stephanus Gradus Bibliothecæ Vaticanæ præfectus, Antonius Marinari Carmelita, P. Michael Elizalde, & Andrea Blancus Soc. J., & sexcenti alii, quos ne levis quidem Jansenismi suspicio maculavit.

(a) Idem præcepisse Alexandrum VII. P. Goswino Nikel, tunc temporis Soc. J. Generali, testis est P. Tyrus Gonzalez in suo supplici libello an. 1702. Clementi XI. oblato n. 2. etiam P. Elizalde lib. 8. q. 6. §. 10. addita Sacramenti religione testatur, sibi a Card. Pallavicino significatum fuisse Alexandri VII. mandatum de Probabilismo impugnando. Denique quantum Alexander VII. a Probabilismo alienus esset, palam fecit suo decreto die 7. Sept. 1665., in quo inter alia hæc

40. Nec prætermittendi sunt PP. Dominicani, qui in Comitibus generalibus Romæ an. 1656. congregati, hortatu, jussuque Alexandri VI. de Probabilismo pro viribus explodendo statuerunt; unde statim adversus eum Jo. Martinez de Prado Lusitanus, Julius Mercorus, & Seraphymus Piccinardus Itali, Vincentius Barovius, Vinc. Contensonius, & Jo. Baptista Gonet in Gallia calumniam strinxerunt. Anne isti omnes, hortante, & jubente Alexandro VII., Probabilisimi impugnatores Jansenistæ calumniose dicentur, aut cum Jansenistis junctis dextris conspirasse? (a).

41. Ad rem nostram mirifice faciunt ea verba, quibus Conventus generalis Cleri Gallicani an. 1700. similem aliquorum calumniandi pruriginem merito comperit: „ Neque propterea tolerare volumus importunos, ac malevolos homines, qui viris bonis, doctisque, & Ecclesiasticæ rei studiosis vagam, & invidiosam Jansenismi accusationem inferunt, eo quoque nomine, quod morum corruptelas acriter, insectentur; cum nos pro candore, & æquitate Episcopalis Ordinis neminem pro suspecto habituri simus, nisi eum, qui aut Constitutionibus Apostolicis detrahat, aut aliquam ex damnatis propositionibus tueatur, quod etiam ab Antecessoribus nostris sæpe sancitum, & regia auctoritate firmatum, & ab optimo, maximoque Pontifice Innocentio XII., applaudente tota Ecclesia, constitutum est.” Vid. Declaratio P. Ghezzi num. ult.

42. Obiter hic observatum velim, parum æquos Dominicani eos esse, qui post Stephanum Champs in *Quest. facti* c. 5., & P. Danielelem epist. 2. ad P. Serry, ab ipsis probatum aliquando fuisse Probabilismum ex eo inferunt, quod in Comitibus generalibus an. 1644. interposito obedientiæ præcepto coactus fuit P. Joann. Idelphonus Baptista, ut sua Commentaria in lucem emitteret, in quibus Probabilismus defenditur. At vero, ut optime respondet P. Echard, frustra inde colligitur: „ Quæcumque in iis commentariis continentur, fuisse probata, & veluti doctrinam Ordinis totius adoptata: hujusmodi enim præcepta hanc semper conditionem involvunt, ne auctor a sententia S. Thomæ ullibi deflectat, a qua si vel minimum aberraverit, tum non solum non probatus, sed reprobatus omnino habendus est.” Porro, ut subdit idem Echard, Jo. Idelph. Baptista in iis, quæ de probabilitate docet, se ab antiquis discedere, & recentioribus, præsertim S. J. ad-

habentur: *Sanctissimus Dominus noster audit, non sine magno animi sui mœrore... summam illam luxuriantium ingeniorum licentiam in dies magis excrescere, per quam in rebus ad conscientiam pertinentibus modus opinandi irrepsit alienus omnino ab Evangelica simplicitate, sanctorumque Patrum doctrina; & quem si pro recta regula fideles in praxi sequerentur, ingens irruptura esset vitæ Christianæ corruptela.*

adhærere proficitur (a). Sed e diverticulo in viam.

45. Porro hoc ipso tempore multo acrior contra Probabilismum in Galliis exarsit pugna; nec mora, nec requies, quousque integre debellatum est, & Probabilismus a tota illa florentissima Ecclesia penitus exterminatus, & quamquam in ea pugna Jansenistæ non modicam habuerunt partem, non tamen, iis solis victoria debetur, sed aliis etiam viris doctrinæ puritate præstantissimis, ut brevier ostendam.

44. Jam ab anno 1619. Universitas Parisiensis (b) damnauerat propter nimiam laxitatem opinionum opus Petri Milhard pro directione Parochorum, & Confessoriorum: eademque de causa an. 1655. proseripsit *Directorium* Bertini Berthaud, & an. 1641. *Summam de peccatis, & præxim beneficiorum* Stephani Baunii. Hæc prima fuerunt quasi belli præludia. An. 1643. prodiit *Theologia moralis Jesuitarum* auctore Franc. Hallerio, ad saniora morum præcepta restituenda. Porro Hallerius Jansenismi postulari, nequit: est enim ille ipse, qui una cum Lagault, & Joisel damnatione quinque propositionum Jansenii Romæ plurimum desudavit. Opus Hallerii acricri stylo impugnavit Pienterellus sub nomine Abb. de Boisie, edito libro ita inscripto: *Imposturæ, ignorantique libri, cui titulus Theologia moralis Jesuitarum*, an. 1645. Magnæ ex hoc Pienterelli opere turbæ motæ sunt, & tandem an. 1656. famosæ prodierunt Epistolæ Provinciales Blasii Paschalis sub adscititio nomine Lud. Montaltii, quibus postea notas suas adiecit Petrus Nicolius sub larva Willelmi Vendrockii. In his epistolis mon-

struosiores Probabilistarum laxitates satyrico silepide, & eleganter perfricantur (c).

45. Porro expositione tot tantarumque corruptelarum, quas Probabilismus in doctrinam morum invexerat, commoti sunt bene multi Parisienses, quibus postea accessere Rothomagenses, Senonenses, Bellovacenses, Ambianenses, alique animarum Pastores supra mille, & quasi facto agmine Probabilismi condemnationem urgere cœperunt (d). Celebrabantur tunc temporis Parisiis Cleri comitia, cumque plurimæ lectæ fuissent Casuistarum propositiones, tanto horrore Patres percussi sunt, ut teste Antonio Godeau Episcopo Vencensi, qui unus erat ex Patribus congregatis, *prope abfuerint, quin aures sibi obturarent, ut Nicæni Patres, ne Aru blasphemus audirent, fecisse memorantur*. Cum tamen comitia ad finem vergerent, ne otium esset, præmisso diligenti examine, ut moris est, rem definire, ad aliquod tanto malo remedium afferendum, duntaxat decretum fuit, ut *Instructiones* S. Caroli Borromæi vernaculo idioma evulgarentur. Ceterum Episcopi ad suas sedes remeantes fere omnes gravibus censuris laxas Probabilistarum opiniones confixerunt: quibus celebres Universitates Sorbonica, & Pictaviensis pariter suffragatæ sunt. Censuræ vid. apud Vioc. Patuzzi P. 3. c. 5.

46. Sed illuxit tandem illa expectata dies, in qua Præsules Gallicani an. 1700. iterum in Comitibus congregati supremam cladem Probabilismo in Gallia attulerunt. Nempe sapientissimus hic Episcoporum Conventus post plurimas laxas propositiones variis censuris confixas, ad rectum proba-

(a) Cl. P. Muszka de *Act. hum.* p. 409. ita scribit: *studium item Thomistarum, non obstante Janseniano tumultu, colligitur ex P. M. Barnaba Gallego de Vera: hic nempe... ann. 1645. Confratres suos Matrili Probabilismum docuit &c.* Non eo inficias, Barnabam Gallego Probabilismum docuisse; sed maxime nobis dolet, ex eo uno, vel paucis aliis Thomistis universaliter studium Thomistarum in favorem Probabilismi minus recte colligi, cum bona, & melior Thomistarum pars ei semper adversata sit. Quod insuper additur, *non obstante Janseniano tumultu, vereor, ne minus accurate dictum sit, vel quod an. 1645. nondum fortasse Jansenistarum tumultus prodierit contra probabilissimum; vel quod si etiam tunc primo prodidisset, parum verisimile sit, illico, in Hispaniam pervasisse.* Sed hoc secundum parum nostra interest, dummodo nec Thomistica Scholæ, nec Dominicanæ Familiæ paucorum erro. es adscribantur.

(b) Quæ Vindobonensis Universitatis mater. passim in statutis ejusdem Universitatis ann. 1389. publicatur apud Lambecium in T. II. *Comment.* c. 5. suppl. ad 1. lib. in nova eleganti doctissimi Adami Franc. Kollarii T. I. p. 468.

(c) Epistolæ Provinciales Romana Censura jure meritoque confixæ fuere an. 1657; sed parvi fortunam experti sunt plurimi libri, quibus contra epist. Prov. nonnulli Probabilismo labanti suppetias ferre conati sunt. *Primum* ann. 1659. damnata est *Apologia Casu-*

Gazzaniga Theol. Tom. VII.

istarum opposita calanniis Jansenistarum, opus P. Piroi. *Secundo* an. 1664. proscriptum est *Apologema pro antiquissima, & universalissima doctrina de probabilitate* Jo. Caramellis. *Tertio* proscripte sunt an. 1665. *Note in notas Willelmi Vendrockii, ad Lud. Montalei literas, & in Disquisitiones Pauli Brenzi;* factus P. Honorat. Fabri sub fictitio titulo Bern. Stulrockii. *Quarto* idem P. Honoratus Fabr. aliud opus adornavit in defensione Casuistarum contra epistolas Provinc., aliudque proprio nomine novem Theologorum suffragis communitum sub hoc titulo evulgavit: *Apologeticus doctrinæ moralis Soc. Jesu:* sed hoc pariter decreto S. Congregationis an. 1672. prohibitum est. *Quinto* Apostolica censura an. 1680. confixum est Amadæi Himmellii Lomarenis (seu P. Matthæi Maya) *Opusculum singularia universæ sere Theologie moralis complectens ab. quorundam expostulationes contra nonnullas Jesuitarum opiniones morales.* *Demum* damnari pariter meruit an. 1703. opus P. Gabriëlis Danielis inscriptum: *Cleander, & Rudixus; seu de litteris, quas vocant Provinciales, Dialogi.* Porro quilibet obediens Ecclesie Filius omnes his summorum Pontificum prohibitiones debita reverentia amplecti debet.

(d) *Judicium tam magni cultus Presbyterorum, qui in urbibus regni præ animas regunt & conscientias dirigunt; parvi non est faciendum, ajebat doctissimus vir Prosper Fagnanus.*

habilitum usum has duas regulas a jure dræscriptas statuit: „ Prima, ut in dubiis de salutis negotio; ubi æqualia utrinque se se offerunt rationum momenta, sequamur id, quod tutius est, sive quod est in eo casu unice tutum; neque id consilii, sed præcepti loco habeamus. Secundo, ut circa probabiles de Christiana doctrina sententias sequamur id, quod Viennense æcumenicum Concilium circa infusas tam parvulis, quam adultis in Baptismo virtutes decrevit his verbis: nos hanc opinionem ... tamquam probabilioem, & dictis Sanctorum, ac Doctorum modernorum Theologiæ magis consonam, & concordem ... duximus eligendam: quod Concilii judicium eo magis ad regendos mores pertinere constat, quo magis ex ipsis fidelium sanctitas, ac salus dependet (*apud Bossuet Tom. XI. pag. 165.*) Itaque causa finita fuit; & ex ea die Probabilismus e florentissima Galliarum Ecclesia exterminatus exulat (a).

47. Sed & in aliis orbis Catholici partibus Probabilismus a bene multis Ecclesiarum Pastoribus eliminatus est (b); & quamvis supremo Apostolice sedis judicio nondum fuerit explicite, planeque damnatus, fuit tamen, ut ita dicam, multis membris truncatus, & circumscriptus. Nam Alexander VII. 7. Sept. 1655. hanc propositionem n. 27. proscripsit: *Si liber sit alicujus junioris, &*

(a) P. Gualtus Theatinus, qui sub nomine Nicolai Pegulet Probabilismum defendit, ob reverentiam condemnationis a Clero Gallicano lata: *Non audeo definire*, inquit in *Tract. de Probab.*, *opinionem nostram in praxi licere, nec enim concipere possum, Congregationem tantorum, & numero, & dignitate, & doctrina Prælatorum potuisse errare, ita ut certo verum judicaverint certo falsum.* Frustra autem sunt, qui hanc Cleri Gallicani definitionem cum illa comparant, quæ an. 1682. edita fuit in celebri controversia de quatuor propositionibus ad Ecclesiasticam potestatem spectantibus, frustra inquam sunt; hanc enim secundam Rom. Pontifices Innocentius XI., ejusque successor Alexander VIII. omnino improbarunt; decretum vero an. 1700. contra Probabilismum editum, non solum Rom. Pontificis tacite approbatum fuit, sed biennio post Clemens XI. votis P. Tyrsi Gonzalez benigne annuens, Patribus Soc. Jesu significari curavit, *rem gratissimam Sanctitati suæ facturos Superiores Societatis, si præsentent, ut Jesuitæ abstinence a docenda, & defendenda sententia, quæ assertit licitum esse usum opinionis minus probabilis, & minus tutæ.* Vid. additio facta libello supplicii P. Tyrsi Gonzalez.

(b) Vid. P. Patuzzi in *Reg. Prox.* P. 3. cap. 7. & seq. in quibus plurimum Scriptorum, Episcoporum, ipsorumque Rom. Pontificum in Probabilismo explodendo consensum exponit. Nonnulla alia Documenta recentiora addi possunt, ut epistola Pastoralis doctissimi Georgii Kliino, qui diocesim Quinque-Ecclesiensem singulari sapientia, & prudentia duxit (& an. 1777. ad superos, ut sperare las est, evolavit) edita an. 1662., in qua doctrina Hermanni Busenbaum, & omnium aliorum, qui cum eo in sententiis vagæ probabilitatis conveniunt, interdicta; Theologiam Moralem P.

moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constat, rejectam esse a Sede Apostol. tamquam improbabilem. Innocentius autem XI. quatuor proposit. ad Probabilismum spectantes condempnavit 2. Mart. 1679. „ Non est illicitum, in „ Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, „ nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi: hinc sententia tantum probabilis utendum non est in collatione Baptismi, „ Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis. 2. Probabiliter existimo, Judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem. 3. Generatum dum probabilitate, sive intrinseca, sive extrinseca quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus. 4. Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabilis. Et de Probabilismi historia hactenus, quæ enim occasione librorum P. Coucinæ, & P. Vincentii Patuzzi iterum excitatæ sunt controversiæ, videri possunt breviter indicatæ a sapientissimo viro Petro Ballerino in *Moral. Action. Regula* in Præfat. ab Eusebio autem Eraniste *Lettere Theologico-morali* fusius enarratæ.

§.

Gabriel Antoine, cum notis & appendicibus P. F. Philippi de Carboneano, Clero suo proponit; nec tamen alia opera Theologica improbat, modo talia sint, quæ non ex probabilitatis fonte, sed ex traditione SS. PP. sua sensu depromant; quale inter posteriorum temporum opera est *Moralis Franc. Gennetti Episc. Fasionensis, Nat. Alexandri Theologia Moralis juxta ordinem Catechismi Rom. concinnata, P. Jac. Besonbes Congregat. Doct. Christ. Continuatoris Tournely, & alia his consona.* Celsissimus etiam Passaviensis Episcopus S. R. E. Cardinalis Leopoldus Ernestus ex Comitibus deet in Firmian, purioris doctrinæ studio nemini secundus sua Pastoralis epistola an. 1764. amplissimæ suæ Diæcesis Clero saluberrimam illam inculcat admonitionem Card. Bellarmini: *Si quis velit in tuto salutem suam collocare ... is omnino debet certam veritatem inquirere, & non respicere, quid multi hoc tempore dicant, aut faciant; & si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omnino tutiorem partem sequi, & nulla ratione, nullius imperio, nulla utilitate temporali proposita, ad minus tutam partem declinare; agitur enim de summa rei, quum de salute æterna tractatur, &c.* Nec demum prætereundum est solemnè decretum in generali Capitulo Mantuæ celebrato an. 1762. a PP. Seraphici Ordinis Min. S. Francisci conditum Sess. XV. *ut omnes doctrinas tutiores, & probabiliores semper doceant, & amplectantur; cujus saluberrimi decreti exactissimam observantiam Reverendissimus P. Paschalis a Varisio Commissarius Gener. in sua gravi & pereleganti epistola an. 1763. non minus quam Reverendissimus P. Minister Generalis Jannetius de Molina in virtute sanctæ obedientiæ, & sub gravissimis pœnis omnibus imperavit.*

§. IV.

Refellitur Probabilismus.

48. Cum extra controversiam sit, ad recte operandum requiri iudicium, seu dictamen practicum, *saltem moraliter certum*, de honestate actionis (vid. supra num. 18.), totius quæstionis cardo in hoc uno revolvitur, an ille, qui opinionem minus tutam sequitur, alia relicta, quæ non solum tutior, sed æque, aut etiam magis probabilis est, possit sibi huiusmodi dictamen practicum *moraliter certum* de honestate actionis prudenter efformare. Probabilistæ utique vident, non posse tale dictamen moraliter certum efformari ex principiis *directis*, nempe ex fundamentis, quibus opinio minus tuta innititur, utpote quia hæc dubia sunt; contendunt tamen hanc moralem certitudinem in praxi obtineri posse ex principiis suis *reflexis*, quibus certum esse arbitrantur, licere cuilibet opinionem minus tutam amplecti, dummodo sit vere probabilis. Res illustratur exemplo. Cum inter Theologos controvertitur, an aliquis contractus sit usurarius, vel simoniacus, & contraria utrinque ejusdem ponderis afferuntur momenta, certum est, opinionem, quæ dicit contractum licite iniri posse, attentis principiis *directis*, nempe auctoritate Theologorum, & rationum momentis, esse dubiam; adeoque attentis his solis principiis *directis* facile concedunt Probabilistæ, neminem sibi posse de honestate contractus practicum dictamen efformare *moraliter certum*. At vero putant, hanc moralem certitudinem a principiis aliis *reflexis* derivari posse, hoc fere instituto ratiocinio: „Certa argumenta sunt, quæ plane persuadent, posse nos in praxi opinionem minus tutam sequi, dummodo sit vere, solide, quæ probabilis; seu ut aliqui loqui amant: Quod est, speculative probabile, est practice tutum; atqui opinio docens contractum hunc non esse usurarium vel simoniacum, quamquam minus tuta, est tamen vere, solideque probabilis: ergo possum mihi iudicium practicum moraliter certum efformare de hujus contractus honestate, eundemque licite inire”. Quænam autem sint hæc argumenta, seu principia reflexa, videbimus infra.

PROPOSITIO.

Cum duæ sunt opiniones contrariæ æque probabiles in materia morum, tenemur tutiorem sequi: multoque magis, cum opinio tutior est etiam probabilior.

41. Prob. potissimum prima pars, nam secunda ex prima perspicue fluit. Quotiescumque duæ contrariæ opiniones sunt æque probabiles, res du-

bia est; atqui certa regula est, in jurè Canonico sæpissime repetita, ut in dubiis tutior pars eligatur: ergo &c. Utraque præmissa demonstratur, & primo loco major. Docente S. Thoma Q. XIV. *de verit.* art. 1. propositio non minus dubia dicitur, cum nulla sunt utraque ex parte momenta, quam cum æqualia sunt. Intellectus, inquit Angelicus: „Non inclinatur magis ad unum, quam ad aliud, vel propter defectum momentum, sic, ut in illis problematibus, de quibus rationes non habemus, vel propter apparentem æqualitatem eorum, quæ movent ad utranque partem: & ista est dubitantis dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis”. Idem etiam ratio facile persuadet: neque enim minus erunt in æquilibrio duæ oppositæ lances in libra, si nullis, quam si æqualibus, utrinque premantur ponderibus; nec certe minus dubius fuisset Salomon, ad quamquam duarum mulierum litigantium spectasset puer, si ambæ nulla, quam si æqualis momenti pro sua causa attulissent argumenta: & si placet, ut pluribus placet, primum dubium appellari potest *negativum*, alterum *positivum*.

50. Prob. autem minor primi syllogismi his præsertim locis ex jurè Canonico depromptis. In cap. *Juvenis* de sponsalibus Lib. I. *Decret.* Tit. 1. c. 5. ita habetur: *Quia agitur in his, quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus &c.* in cap. *ad Audientiam de homic.* L. V. *Decret.* Tit. 1. cap. 12. *Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem &c.* ibidem cap. *Significasti* dum dubium ortum esset, an sacrilegus fur, quem Sacerdos una cum aliis percusserrat, ex ictu a Sacerdote inflicto, vel ex aliorum vulneribus interierit, Innocentius III. ita decrevit: „In hoc dubio tanquam homicida debet haberi Sacerdos, & si forte homicida non sit, a sacerdotali officio abstinere debet; cum in hoc casu su cessare sit tutius, quam celebrare, pro eo quod in altero nullum, in reliquo vero magnum, periculum timeatur”. Iterum eodem titulo c. *Petitio tua* declaratur, debuisse Clericum in dubio excommunicationis a sacris abstinere, cum sit consultius in hujusmodi dubio abstinere, quam temere celebrare: idque adeo sæpe, & frequenter repetitur, ut Card. Petra de *Sacra Pœnit. Apostol.* c. 9. ita concludere non dubitaverit: *Summorum Pontificum semper fuit, & est veluti quoddam axioma; in dubiis via est tutior eligenda, & quod certius existimamus, tenere debemus.* Idem Card. Petra, qui pluribus annis supremi Pœnitentiarii munere functus est, nobis insuper fidem facit ibid., Romanas duas Congregationes Concilii, & Pœnitentiariæ in suis casuum conscientie decisionibus semper viam tutiorem sequi; quod etiam testantur Prosper Fagnanus Comm. in c. *Næ innitaris*, qui complures annos Congregat. Concilii a secretis fuit, Card. de Aguirre præf. ad *Conc. Hispaniæ* n. 24. & Benedictus XIV. Tom. IV. Notif.

tif. 20. quo nullus alius fuit Romanarum Congregationum peritor (a).

51. Nec illud demum prætereundum est hanc regulam de tutiore parte in dubiis amplectenda, non fuisse a summis Pontificibus de novo inventam, vel statutam, sed potius habitam tanquam principium ipso lumine naturali notam; ita enim loquuntur: *Cum in dubiis debeamus semitam eligere tutiorem: quia in dubiis via tutior est eligenda &c.* id quod etiam a P. Vasquez Probabilista animadversum est in 1. 2. disp. 67. num. 9.

52. Hoc argumento constricti Adversarii in omne latus se vertunt, & varias quærent evadendi vias. Primo bene multi regulam illam tunc solum obtinere dicunt, quando conscientia nedum speculative, sed etiam practice est dubia; at vero fieri posse inquirunt, ut quis speculative dubius ex principiis reflexis fiat practice moraliter certus. Vid. sup. n. 48.

53. Contra hanc evasionem ostendetur inferius, nullo modo posse ex principiis reflexis dubium speculative tolli, & moralem certitudinem induci. Hic tantum observo, si res ita se haberet, ut adversarii fingunt, tam celebrem juris regulam nulli plane usui futuram. In eorum enim systemate, ubi opiniones contrariæ sunt æque probabiles, omne dubium practicum tollitur ex principio illo reflexo: *Quod speculative est probabile, est practice tutum*: ergo si hæc regula non obtinet nisi in dubiis practicis, nullibi obtinebit.

54. Respond. secundo alii, laudatam regulam coarctandam esse ad dubia facti, non juris, immo addit La-Croix Lib. I. num. 504. ad solos illos casus, qui in Decretalibus recensentur.

55. Verum isthæc responsio nedum arbitraria est, nulloque fundamento innixa, sed Pontificum menti plane repugnans. Quæstio erat olim, an *Fratres Minores teneantur sub præcepto mortalis peccati ad ea observanda, quæ in regula verbo imperativi modi negative, vel affirmative apposito inseruntur*. Hæc certe non erat quæstio facti, sed juris; Pontifex autem Clemens V. ad eam dirimendam utitur consueta regula. Nos itaque, inquit in sua Bulla *Exivi de Paradiso* Lib. V. *Clementin. Tit. XI. attendentes, quod in his quæ salutem animæ respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiæ, pars securior est tenenda &c.* eos propterea ad ea ipsa sub præcepto observanda adstrictos esse declarat. Generaliter itaque hæc regula adhibenda est, ne scilicet periculum violandi legem Dei incurramus, & ut graves conscientiæ remorsus evitemus, quos

quomodo vitare Probabilistæ possunt, viam minus tutam calcantes, ego certe non video.

56. Quod addit La-Croix, commentitium esse apparet vel ex eo solo, quod Pontifices non de novo eam regulam cuderunt, sed tanquam certum naturæ principium ad casus emergentes definiendos adhibuerunt Vid. sup. num. 51.

57. Tertio. Frequentius alii respondent, allatam regulam continere solum consilium, non autem præceptum, quod probant primo, quia Clemens V. hoc consilere tantum videtur, ne remorsus conscientiæ oriatur; secundo, quia S. Antoninus in Summa I. P. Tit. V. c. 10. §. 10. reg. 6. sic habet: *Eligere viam tutiorem, consilii est, non præcepti*; & iterum docet II. P. T. l. c. 11. §. 31. *non de salutis necessitate esse in dubiis tutiorem viam eligendam*.

58. Sed nihil est, quod facilius refutari possit. Hæc regula in dubiis &c. verum contineri præceptum, non purum consilium, primo satis indicant termini illi absoluti, & imperativi: *Via tutior est eligenda, pars securior est tenenda; semitam debemus eligere tutiorem*. Secundo pœnæ eam violentibus comminata; siquidem in c. *Illud* de Cleric. excommun. Lib. V. *Decretal. Greg. IX.* cap. V. declaratur, depositionis pœnam promeritum fuisse Episcopum, qui in dubio, an esset excommunicatus, sacris operam dare præsumpsit. Ita ne vero puniendus esset, qui solum consilium violat? In cap. *Juvenis* de sponsalibus jubetur vir, ut a secunda uxore discedat ex dubio exorto, an esset consobrina prioris. Deinum S. Antoninus, cujus patrocinio gloriari solent adversarii, ubi data opera hanc regulam explanat: „Nota, inquit „bile, & est dubium scrupulosum. De probabili hic loquitur, cum scilicet rationes sunt ad „ utramque partem quasi æquales, & peccatura „ grave est, se exponere tali dubio, ubi est mor- „ tale “.

59. Ad primam prob. resp. ex consequentibus apparet, non ut consilii, sed ut præcepti eam regulam in dubiis &c. fuisse allatam: ei enim innixus Pontifex declaravit, ea, de quibus ortum erat dubium, esse a fratribus tanquam obligatorie observanda, quod utique non declarasset Pontifex, si regula illa tantum consilium, non autem præceptum contineret; vel si stante dubio speculative posset quilibet suo arbitratu ex principiis reflexis, quam mavult, sententiam amplecti.

60. Ad secundam resp. S. Antoninum in primo loco agere de levibus, & inanibus dubiis scrupulorum, qui sæpe anguntur, rigidioram viam semper

(a) Confer Petrum Ballerinum Præl. II. in Sanct. Antoninum cap. 2. & Jo. Morinum Lib. I. de *Penitent.* cap. 3. ubi observat, undecim prioribus Ecclesiæ sæculis SS. Patres in eo studio se tantum exercuisse, ut *Sacerdotes docerent, in casu dubio semper esse tutiorem partem eligendam*. Facile autem esset ostendere,

hanc regulam etiam a Scholasticis communiter probatam fuisse, nec ullum de ea dubium excitatum ante Probabilissimi tempus; cujus rei aliquod specimen exhibet P. Vinc. Fatuzzi in *Ethica Christiana* Tom. I. T. 2. cap. 7. art. 11.

per sibi eligendam esse arbitrautes, etiam quando alia est omnino tuta: unde concludit: *non ergo de necessitate oportet tutiorem eligere, quam lo etiam alia via est tuta; & antea dixerat: alias oportet, multos ingreli Religionem, in qua tutius vivitur, quam in seculo.* Sed quando agitur de veris dubiis, S. Antoninus regulam hanc esse præcepti expresse asserit vid. n. 58. In altero autem loco S. Præsul fere eundem habet sensum; nempe cum aliqui probabilius putarent, nescio quem contractum esse licitum, ab eo abstinere recusabant, dicentes: *non de salutis necessitate &c. at vero non obstante majori illa probabilitate S. Antoninus a contractu ut abstinerent, hortabatur, dicens: timendum est, ne ibi sit culpa, & ideo consulo abstinendum.* In his casibus utique consilium est, non præceptum viam tutiorem eligere. Vid. Petrus Ballerini Prælect. I. in S. Antoninum §. 7.

61. Prob. secundo propositio nostra ex Sanct. Augustino, qui Lib. I. *De baptismo contra Donatistas* cap. 5. quæstionem, de qua agimus, totidem fere verbis proponit. Querit nempe, an peccaret, qui baptismum a Donatistis reciperet, dubitans licite necne ipsi baptizent, cum tamen aliunde pro certo habeat, in Ecclesia Catholica licite baptismum administrari. Probabilista, ut puto, suis principiis inhærens utique concederet, non peccare, qui a Donatistis baptismum suscipit, probabiliter iudicans eos licite baptizare, nec teneri hominem in Ecclesia Catholica baptismum suscipere, quamvis id tutius esset. At vero longe aliter Augustinus definit. „Etiam si, inquit, dubium haberet, non illic recte accipi, quod in Catholica Ecclesia recte accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus vel eo solo, quod certis incerta præferret“. Hanc autem S. Augustini regulam nemo non videt cum illa omnino pugnare, quam Probabilistæ statuunt, dicentes, in rebus ad salutem animæ pertinentibus posse nos relicta tutiore, dubiam, & probabilem opinionem sequi.

62. Duo sunt, quæ ad eludendum tam illustre S. Augustini testimonium adversarii reponunt; primo, S. Patrem loqui de homine operante ex conscientia practice dubia, quod certe non licet; secundo agi hic de Sacramento baptismatis, ubi certum est, tutiorem partem esse sequendam.

65. Verum neutra responsio vim nostri argumenti tollit. Non primo, nam S. P. non docet, posse nos ex principiis reflexis dubium deponere, itaque sententiam minus tutam practice sine dubio amplecti, quod erat ipsi dicendum, si cum Probabilistis sentiret; sed non aliam in eo, ac simili-

bus casibus ostendit viam, quam ut tutiorem sententiam sequamur. Nec secunda; nam ibi controversia non erat de valore baptismi, ut propterea necesse foret tutiorem partem amplecti, sed plusquam certum erat, valide a Donatistis baptismum administrari, & solum quæstio erat, an licite etiam administraretur; quæ quæstio a nostra præsentis controversia ne latum unguem differre videtur.

64. Prob. tertio ex S. Thoma, quem sibi adversari nonnulli inter doctiores Probabilistas sincere fatentur, ut Vasquez in 1. 2. Disp. 62. cap. 1. Azorius Tom. 1. Lib. 2. cap. 16. alique. In Quodl. IX. art. 15. hoc statuit principium: „Omnis quæstio, in qua de peccato mortali quæritur, nisi expresse veritas habeatur, periculo se determinatur, quia error, quo non creditur esse peccatum mortale, quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat a toto, licet forte a tanto“ (a). Hoc autem S. Thomæ principium e diametro opponitur systemati Probabilistarum, in quo omnis quæstio facillime, & tuto ex principiis reflexis determinatur. Prosequitur Angelicus, & inquirens, an liceat habere plures præbendas, præcipue autem, inquit: „Periculosum est, ubi veritas ambigua est, quod in hac quæstione accedit. Cum enim ad Theologos pertinet, in quantum dependet ex jure divino, vel ex jure naturali, & ad Juristas in quantum dependet ex jure positivo, inveniuntur in ea Theologi Theologis, & Juristæ Juristis contraria sentire“. Porro quando veritas ambigua est, & inveniuntur auctores auctoribus contraria sentire, facile se expediunt Probabilistæ, & fidenter statuunt, posse nos, quam malumus, partem amplecti; contra S. Thomam *id periculosum esse* definit; qui autem periculo peccandi se exponit, sine dubio peccat; quod superius idem Angelicus Doctor declaraverat, dicens Quodl. VIII. art. 15. *qui manente dubitatione plures præbendas habet, periculose committit, & sic proculdubio peccat, utpote magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem.* Pariter Quodl. III. art. 10. postquam docerat, in iis, quæ non pertinent ad fidem, vel ad bonos mores, absque periculo auctores utramque opinionem sequi posse, consequenter docet, aliter rem se habere in rebus, quæ pertinent ad fidem, vel ad bonos mores; & statuit hoc principium: *In rebus dubiis non est de facili præstantibus assensus.* Item Quodl. III. de malo art. 7. *Non est absque præsumptione ferat, inquit, quod aliquis de ignorantibus sententiam ferat, & maxime, in quibus periculum existit.* Nempe semper sibi constans Angelicus rem pericu-

cu-

(a) Alius insignis locus est S. Thomæ Quodlibeto VIII. art. 13. ad Probabilismum explodendum; sed cum longior postulet explanationem, eam brevitate causa omisimus; videri autem potest apud Contenso-

nium *Theol. mentis & cordis* L. VII. Diss. III. cap. 2. P. Concinam Tom. II. *Appar. ad Theol.* Lib. II. Diss. IV. cap. 3. P. Billuart, aliesque.

culi plenam agnovit, dubias eas quæstiones definire, quæ ad fidem, vel mores pertinent, & nullibi eam viam indigitat, quæ postea a Probabilistis late patefacta est, dubium deponendi ex principiis reflexis.

65. Prob. *quarto* ratione. Ut quis in operando a culpa vacet, debet habere iudicium, seu dictamen practicum conscientiæ saltem moraliter certum de honestate actionis; atqui ille, qui sequitur minus tutam opinionem, posthabita tutiore, quæ æque aut etiam magis probabilis sit, prudenter non potest hoc iudicium, seu dictamen moraliter certum de bonitate actionis sibi efformare; ergo &c. Min. prob. Nam certe id non potest ex principiis directis, quæ dubia sunt, quod etiam Probabilistæ hand ægre concedunt. Sed neque id potest ex principiis reflexis, seu ex toto Probabilismi systemate: nam hæc principia reflexa, quæ totam sustentant Probabilismi machinam, sin minus aperte falsa (ut demonstrabimus inferius), saltem esse maxime dubia vel ipsi Probabilistæ, velint nolint, concedere debent, quod sic ostendo. Nemo, qui hanc controversiam vel a limine salutarit, inficiari potest, systema Probabilisticum, vel omnino verum, vel saltem solide probabile esse; tum ob multa intrinseca rationum momenta; tum ob auctoritatem eorum, qui eidem patrocinantur. Duæ integræ scholæ, magnæ certe in orbe Catholico auctoritatis, Augustiniana, & Thomistica, plures Universitates, ut Parisiensis, Lovanicensis, Pictaviensis, Tolosana, Bituricensis, Coloniensis, Juaviensis, aliæque; plures Religiosi Ordines, quibus novissime accedit Franciscanorum, quos Minores Observ. vocant, Seraphicum Inscitutum decr. Cap. gen. an. 1761. Sess. 15. (sup. in not. ad num. 47.), Theologi bene multi ex omni cætu, magni atque nobiles,

(a) P. Claudius La-Croix in sua *Theol. morali* Tom. I. n. 125. „Opiniones, inquit, quas alii negant, „alii affirmant esse certo probabiles, non sunt certo „probabiles“. Cum itaque principia reflexa Probabilistarum a tot tantisque, numero, & auctoritate gravissimis Theologis negentur esse certo probabilia, immo ut aperte falsa improbeantur, secundum hanc regulam, nec certo probabilia erunt, sed solum probabiliter probabilia, & ita multo magis inepta ad dictamen practicum moraliter certum prudenter inducendum. Porro sententiam Anti-Probabilistarum esse saltem probabilem, concedunt multi Probabilistæ cum Castropalao; ex quo manifeste sequitur, eorum principia reflexa non esse moraliter certa. Unde etiam patet, quænam sit ejus argumenti vis, quo Probabilistæ utuntur ad dictamen conscientiæ formandum: „quod „est speculative probabile, est practice tutum, atque „&c. ergo &c.“ Vid. supra n. 48.

(b) Non defuerunt inter Probabilistas, qui, cum negare non audent Probabilismi novitatem, fidenter dixerunt, in moribus dirigendis non veterum Patrum libros; sed novos Casuistas esse evolvendos. „Quæ „runt casus temporum Doctores temporum, inquit „Caramuel. Bellus erit ille Criticus, si ex Augustini „doctrina dissolvere possit emergentes nodos circa si-

Episcopi non pauci, denique tota florentissima Gallicana Ecclesia, quibus omnibus Probabiliorismus probatur, magna utique auctoritate pollere debent, ut proinde Probabiliorismus saltem probabilis sit; quo fit, ut si Probabiliorismus saltem probabilis est, contraria principia reflexa, quibus tota Probabilistica machina regitur, non undequaque certa sint, sed ad summum probabilia, & dubia esse possint: ergo ex iis non potest pati iudicium, seu dictamen practicum moraliter certum de honestate actionis, adeoque &c. (a).

66. Prob. *quinto* ex novitate Probabilismi, quæ tanto periculosior est, & fugienda, quanto hic agitur de regula morum. Porro novum esse probabilisticum systema, non solum asserunt omnes Anti-Probabilistæ, sed etiam ingenue confessi sunt primi Probabilistarum Antesignani, qui nullum ante Medinam allegare potuerunt suæ sententiæ patronum; immo antiquos Theologos sibi adversari, aliqui sincere fatentur, ut Vasquez, Lessius, Sanchez, Diana, Lopez, Azorius, Pesantius, Oviedo, alique, quanquam posteriores Probabilistæ, invidiæ declinandæ causa irritò labore conati sunt hanc novitatis labem a Probabilismo abstergere. Sed certe, ut ex dicendis inferius apparebit, apud SS. Patres, vel antiquos Theologos, nec vola, nec vestigium probabilismi apparet. *Hoc silentium Patrum*, inquit apposite P. Tyrus Gonzalez Dissert. XIII. c. 2. §. 9. & *antiquorum Doctorum hac in parte est omni tuba vocalius ad impugnandum Probabilismi novitatem* (b) V. Patuzzi *Reg. prax.* P. III. cap. 2.

67. Nec illa ratio prætermittenda est, qua usi sunt Præsules Gallicani ad Probabilisimum condemnandum, nempe quia eum esse initium, & fontem omnium laxitatum, & corruptelarum, quæ in doctrinam morum irrepererunt, & doctrinæ conse-

„moniam, irregularitatem &c., omnesque contractus „ex Gregorii Nysseni, & Nazianzenii placitis composi- „ere“. Similia audiuntur haud raro, sed non sine stomacho, a quibusdam incautis, qui, quod in corde sentiunt, exterius produnt. Porro Clerus Gallicanus in Cœmitiis an. 1700. damnavit hanc propositionem P. Moya n. 117. „Puto, omnia esse hodie melius exami- „nata, & hanc ob rem in omni materia, & præci- „pue in morali libentius juniores, quam antiquiores „lego, & sequor... Doctrina fidei a veteribus; do- „ctrina morum magis a junioribus petenda; *que pro- „positio damnata fuit, ut scandalosa, pernicioza, er- „ronea, SS. Patribus, & antiquis Doctoribus contu- „meliosa; quæ spreta in moribus Christianorum com- „ponendis necessaria Scripturarum, ac Traditionis au- „toritate & interpretatione, moralem Theologiam ar- „bitrariam facit, viamque parat ad humanas traditio- „nes, & doctrinas Christo prohibente, stabiliendas“. Reipsa nedum oportere, sed facili negotio etiam posse ex sacris Litteris, Sanctis Patribus, Conciliis, & antiquis Doctoribus depromi regulas morum exemplo suo ostenderunt doctissimi Theologi morales, Nat. Alexander in sua *Theologia dogmatica morali*, Franc. Genetus Episcopus Vasionensis in sua *Theologia morali*, primum gallice edita, latine autem versa; par-*

secutio, & series temporum ostendit (ap. Bossuet Tom. XI. Opp. pag. 166.). Utramque partem expono. Primo, Probabilismum ex vi systematis ducit in omnes laxitates & corruptelas. Nam si plures auctores non ignobiles in eandem sententiam laxam & damnabilem conspirent (quod factu facillimum est, & sæpe contingit), ex hoc ipso sententia fit probabilis, cum extrinsece propter auctoritatem eam docentium (a), tum intrinsece propter nonnullas rationes ab auctoribus allatas; ut enim inquit Cicero in *Paradoxis* (initio) nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile. Jam vero constituta semel alicujus sententiæ probabilitate ex vi systematis probabilistici, eam quilibet amplecti potest, etiam si minus veram, aut omnino falsam reputet; & ita nihil erit tam absurde ab alieno excogitatum, quod in doctrinam morum introduci non possit. Contra etiam si Probabilioristæ cuiquam aliquid laxum incaute excidat, etiam si laxa illa opinio patronos, ut fieri solet, inveniatur, eadem tamen aliis saltem æque, aut etiam minus probabilis apparebit, & ita ex vi systematis Probabilioristici explodenda erit.

68. Series quoque temporum quotidiano rerum usu id ipsum comprobatur: eæ enim tam multæ propositiones laxæ, & scandalosæ, quæ ab ortu Probabilismi usque ad hæc nostra tempora, vel ab Episcopis in suis Diœcesibus, vel a Conciliis, vel a summis Pontificibus damnatæ sunt, maximam partem a solis Probabilistarum libris depromptæ fuerunt, & non nisi paucæ a paucis Probabilioristis probatæ sunt (b).

Solvuntur objectiones ductæ ex quatuor potissimis principiis reflexis Probabilistarum.

69. Obj. primo. Ubi opinio favens libertati est

vere probabilis, lex eam prohibens est dubia; atqui lex dubia vel nulla est, vel saltem non obligat: ergo &c. Min. prob. Laetantius *Sullusini est hominis*, inquit Lib. III. *Divin. Institut.* cap. 27. *præceptis eorum velle parere, quæ utrum vera sint, an falsa, dubitatur, & ileo nemo parat, quia nemo vult ad incertum laborare.* Præterea in cap. *Cum in jure* 31. de off. & potest. Jul. delegati L. I. Decret. Tit. 29. dicitur: *Nisi de mandato certus exiteris, exequi non cogaris, quod mandatur* (c).

70. Resp. Dist. min. Non obligat lex dubia certo ex principiis directis, conc. non obligat probabiliter, vel probabiliter ex principiis directis; certissime autem ex principio illo reflexo: *In dubiis tutior pars est eligenda*, nego. Nihil absurdius excogitari posse videtur hac Probabilistarum illatione. *Lex est incerta: ergo certissime est nulla. Dubitatur, an lex obliget: probabiliter, & fortasse probabiliter obligat: ergo procul dubio non obligat.* Quarto rectius Probabilioristæ concludunt: „ Dubium est, „ an ista actio prohibetur a lege, ergo ab ea abstinendum omnino est, quia in dubiis tutiorem „ viam sequi debemus. Probabiliter est, hunc contractum esse usurarium, & lege vetitum: ergo „ qui illum inire præsumit, probabiliter legem „ violat; adeoque peccat, quia periculo peccandi „ se imprudenter committit ”.

71. Veruntamen si magis accurate loqui velimus, in hujusmodi controversiis non dubitatur, an lex existat, sed potius de ejusdem legis interpretatione, & intelligentia. Sic ex. gr. Lex, quæ prohibet usuram, certissime existit; dubitatur autem, an talis contractus sit usurarius, adeoque prohibitus? Agitur ergo, an lex intelligatur etiam comprehendere talem contractum. In hoc itaque dubio eæ regulæ adhibendæ erunt, quæ a pruden-

tiam ab ejus fratre, partim a Durando, & Clementi XI. dicata, Joann. Pontas in suo *Dictionario casuum conscientie*, P. Daniel Concina in sua *Theologia Christiana Dogmatica morali*, aliique non pauci. Præcipue autem hac de re legendum consulto P. Jo. Vinc. Patuzzi in *Ethica Christiana* Lib. Prodrone *De Locis Theol. Moralis*.

(a) Caramuel *Theol. Fund.* n. 274. vel unum solum auctorem sufficere ad probabilitatem alicuius propositioni conciliandam hac ratione, quæ, inquit, *solutione caruit lucusque*, se demonstrare conhdit. *Quidquid testantur quatuor auctores, est probabile; sed ad probabilitatem non requiri quatuor auctores, sed unum omnino sufficere, quatuor testantur auctores, immo viginti aut plures: ergo opinio unius auctoris est probabilis.* Id pliusquam falsum esse censeo, sed ex principiis Probabilistarum manifesto sequi videtur. Caramuel tamen in quarta suorum Opp. edit. edit. L. I. *fund.* 11. p. 154. addit: *Interim quidquid sit de ista subtilitate, tu illam sententiam sequere, quæ docet, quatuor auctorum opinionem esse satis probabilem.*

(b) Si quis speciem propositionum laxarum ex Probabilismo fluentium habere velit, consulat libros supra

indicatos in nota (d) ad n. 32. P. Eusebius Amort T. I. *Theol.* catalogum tenuit opinionum laxissimarum, quas solus P. Claudius La-Croix tamquam probabiles complexus est in sua *Theologia*, quam idem P. Amort hand illepide appellat *Historiam probabilium*. P. Dominicus Viva conatus est nonnullos etiam Probabilioristas reos facere propositionum damnatarum, sed plerumque invita, ut ajunt, Minerva, quomodocumque late demonstrarunt, tum celeberrimus Eusebius Eraastes in suis *Epistolis Theologico-Critico moralibus*, tum P. Milante in suis *Exercitiis*. in proposit. damnatas, aliique. Vid. de hoc arg. P. Patuzzi, in *Regula proxima* P. II. c. 5.

(c) Quis fidem adjungat P. La-Croix, qui n. 297. Præsumendum non est, inquit, quod natura lapsa „ invincibiliter ignoret multas leges, ne ex sua culpa „ reportet commodum; ex adverso potius præsumendum est, quod Deus permittat, ut ipsa invincibiliter sibi imponat plures leges, quam reipsa sint, ut „ ita suum ipsa opus aggravet; & sic legitimus, quod „ ab initio Ecclesie plus fuerit erratum per adjectivum „ nem, quam per subtractionem legum &c. ”.

dentibus Jurisperitis in legum interpretatione adhiberi solent, ut legislatoris mens, sin minus omnino certe, saltem verosimiliter imotescat.

72. Ad primam prob. Lactantius ibi agit de vanis quorundam Philosophorum præceptis, nempe Stoicorum, & Epicuræorum, quibus minime parendum esse vel ex eo solo recte colligit, quod nihil apud eos certi est, nihil quod a scientia venit: sed quum omnia conjecturis agantur, multa etiam diversa, & varia proferantur, stultissimi est hominis &c. hoc est stultitia non vacat, qui eorum sectis nomen dare non dubitat, quæ vel ipsis Magistris fatentibus incertæ sunt; unde omnes ad Christianam Religionem exhortatur, quæ sola certa, & firmissima est (a). Ita possumus & nos simili argumento colligere, ut missis Probabilistarum argutiis, quæ ipsis adversariis fatentibus saltem incertæ sunt, certam, & tutam viam ineamus.

73. Ad 2. Resp: cum Emmanuele Gonzalez T. I. eo loco agi de jurisdictione Judicis delegati, cui sane nemo obedire tenetur, nisi ostensis litteris ejus delegationis jurisdictio certa sit; hæc enim jurisdictio aliquod factum est, quod non præsumitur, nisi probetur.

74. Dices primo. Nulla lex obligat, nisi sufficienter promulgetur; ut enim docet S. Thomas 1. 2. qu. 90. art. 4., „ ut lex virtutem obligandi obtineat... oportet, quod applicetur hominibus, „ qui secundum eam regulari debent; talis autem „ applicatio fit per hoc, quod in eorum notitiam „ deducitur ex ipsa promulgatione; unde promulgatio est necessaria ad hoc, ut lex habeat suam „ virtutem: sed quoties adsunt rationes probabiliter suadentes, partem minus tutam esse licitam: lex præcipiens partem tutiorem non est sufficienter promulgata: ergo &c.

75. Resp. Neg. min. & æquivocatio in argumento latet. Lex enim, quæcumque ea sit, vel naturalis, vel positiva, sufficientissime promulgata jam supponitur; solum dubium movetur, an talis actio sub lege comprehendatur? ex.gr. certissime promulgata est lex interdicens usuram;

quæstio solum movetur, an talis contractus sit usurarius, adeoque prohibitus? at vero, ut S. Thomas recte observat 1. 2. qu. 96. art. 6. ad 3., „ nullius hominis sapientia tanta est, ut possit omnnes casus singulares excogitare... & si posset „ legislator omnes casus considerare, non oportet „ ret, ut omnes exprimeret propter confusionem „ vitandam”. Hinc dici non potest, legem non esse in se sufficienter promulgatam, sed solum dubium esse, an aliqua actio sub lege jam promulgata contineatur; & cum probabile supponatur, vel etiam probabilius, eam contineri, etiam probabile est, vel probabilius, legem eo in casu obligare. Stante autem hac probabilitate, certissime tenemur ad legis observationem ratione alterius principii, *In dubiis* &c. Id explicatur exemplo. In dubio practico certe eodem modo lex directa, & particularis dubia est; nec tamen adversarii concludunt, aut nullam esse legem, aut non obligare, aut non esse sufficienter promulgatam; sed & ipsi nobiscum fatentur, teneri hominem in hoc casu tutiorem partem sequi vi alterius principii, quo vetamur in dubio agere (b): pari ergo ratione &c.

76. Dices secundo. Non tenemur fide credere aliquod dogma, de quo dubium est, an fuerit a Deo revelatum: ergo a pari non tenemur legem servare, quando dubium est &c.

77. Resp. Neg. Cons., neque enim tutius est credere tanquam articulum fidei id, de quo dubitatur, an ad dogma fidei pertineat, nec ne; nam fidem corrumpit nedum qui aliquid detrahit, sed & qui addit; unde illud, de cujus revelatione dubitatur, credi poterit, sed non fide divina supernaturali. Quare Innocentius XI. hanc propositionem damnavit: *Assensus fidei supernaturalis, & utilitas ad salutem, stat cum notitia solum probabilis revelationis, immo cum formidine, qua quis formidat, ne non sit locutus Deus*. Contra in dubio, an aliqua actio sit lege prohibita, ab illa abstinere omnino tutum est (c).

78. Dices tertio. Si ita res se habeat, nullum erit inter legem certam, & dubiam discrimen; ambæ enim æqualiter obligabunt.

79.

(a) Ceterum idem Lactantius eodem Lib. III. *Div. Inst.* cap. 5. hæc habet: „ Quoniam in disponendo vitæ statu, fornicandisque moribus periculo majori peccatur, majorem diligentiam necesse est adhibere, „ ut sciamus, quomodo nos oporteat vivere &c.” Ad hoc argumentum nimis probare: vinceret enim, non solum nos non teneri ad legem dubiam servandam, sed plane stultum esse, qui eam servat.

(b) P. Gabriel Vasquez Probabilista insignis hujus argumenti imbecillitatem confessus est in 1. 2. *Disp.* 150. c. 2. n. 8. ubi inquit: „ Sequitur manifeste, de „ capi eos, qui putant eum, qui dubitat, an lex aliqua lata fuerit, & promulgata in curia, ea lege non „ teneri, eo quod ipsi non satis promulgata censeatur. „ Falluntur igitur primo in doctrina ipsa; siquidem „ in dubiis tutior pars est eligenda... deinde in ratio- „ ne decepti sunt, eo quod, ut lex dictis constat, a-

„ liud est promulgatio, aliud autem notitia legis. Et „ quamvis is, qui dubitat de lege, non haberet notitiam sufficientem legis, ut ea teneretur, tamen non „ potest dici carere sufficienti promulgatione legis, si „ revera in curia promulgata fuisset, sed notitia sufficienti illius: verum ut diximus ea dubitatio satis „ est, ut ratione ejus tutiorem partem sequi debeat „ &c.”. Immo in *Disp.* 65. art. 6. dixerat: „ Absque „ controversia esse debere, quoties dubitatur, utrum „ sit lex aliqua, vel non, & solum agitur de periculo peccandi, eligendam esse partem tutiorem, in qua „ peccatum esse non possit... nullum hactenus in Scholasticis Scriptoris inveniri, qui oppositum asserat”. En quo tandem recidat decantatum illud primum principium reflexum.

(c) Præclare Dorandus a S. Portiano præf. in *Comm.* in *Lib. Sent.* „ Mensura fidei, inquit, in duobus con-

79. Resp. primo retorquendo argum. Si lex dubia non obligat, nullum erit inter legem dubiam, & falsam discrimen. Secundo Lex dubia directe & per se non obligat æqualiter, ac certe, sed indirecte, & vi alterius legis reflexæ de vitando periculo violandæ legis &c., ut sæpe jam dictum est.

80. Ob. secundo. Nonnulli Probabilistæ recentiores primum principium reflexum ex legis incertitudine depromptum se solo stare non posse videntes, illud suffulciuntur alio principio reflexo ex ignorantia invincibili deducto: & ita opponunt: Quamvis lex dubia sit vere lex, & in se sufficienter promulgata, non est tamen sufficienter promulgata respectu ejus, qui post adhibitam eam, quæ par est, diligentiam de legis existentia certus fieri non potuit; hic enim ignorantia invincibili laborat; atqui ignorantia invincibilis a peccato formaliter excusat: ergo qui sequitur opinionem minus tutam æque, aut minus Probabilem &c.

81. Resp., absurdissimè fingi, eum, qui æque, aut fortasse etiam magis probabiliter existimat, actionem esse vitatam, & illicitam, legem invincibiliter ignorare. Si res ita se haberet, infidelis qui non credit ductus opinione minus probabilis, esset a culpa immunis, quia certum est ignorantiam invincibilem excusare (a); atqui tamen definiente Innoc. XI. talis infidelis non excusatur (vide supra num. 47.): ergo luce meridiana clarius apparet, non posse ignorantiam invincibilem eum excusari, qui opinionem minus tutam amplectitur, æque, aut minus probabilem.

82. Porro in hoc falluntur, & fallunt adversarii, quod ita concludunt: *Certa veritas ignoratur invincibiliter, quia posita debita diligentia inveniri non potuit: ergo error invincibilis est.* Sed hæc consequentia est omnino falsa, quia quamquam certa veritas inveniri non potuit, potuit tamen, & debuit cognosci periculum erroris, & potuit, ac debuit hoc periculum declinari, sequendo tutiorem partem, quemadmodum monet regula juris: *In dubiis &c.* Hinc quamquam vitio non vertitur in hoc casu ignorare veritatem, quia hæc non potuit certo cognosci: non tamen caret culpa exponere se probabilis, aut probabiliori periculo violandi legem, quod declinari poterat. Sic quamvis venator non possit omnino certo cognoscere, an quod in dametis movetur, fera sit, aut homo, solum tamen hoc dubium sufficit, ut a traiectione abstinere debeat, propter periculum homicidii.

83. Ob. tertio aliud principium reflexum, quod ex possessione nostræ libertatis repetitur, hoc modo. Est communiter recepta regula juris civilis: *In pari causa possessor potior haberi debet, quæ*

regula probata etiam est in jure Canon. in *Sexto*, & est regula 65. *In pari delicto, & causa potior est conditio possidentis.* Ex quo loco ita colligitur: Certum est, nos habere libertatem faciendi omne id, quod nulla lege prohibetur: jam ergo sumus in hac nostræ libertatis certa possessione; atqui hoc ipso, quod dicitur contrariæ opinionis vere probabiles sint, lex dubia est: ergo homo non potest a suæ libertatis possessione deturbari; adeoque &c.

84. Resp. primo. Hanc regulam obtinere tantum in foro externo, ubi agitur de justitia commutativa, ut si duo litigantes de alicujus rei dominio rationes utrinque æquales allegent, ille, qui est in possessione, melioris est conditionis, quia possessio præsumptionem legitimi domini inducit, cui, ut supponitur, non contrariantur argumenta gravia. Non autem hæc regula valet, ubi agitur de honestate actionis. Id fatetur P. Honoratus Fabri inter Probabilistas non infimi nominis, nam Dial. II. *Multi*, inquit, *ique gravissimi auctores extra materiam justitiæ, nec præsumptionis, nec possessionis rationem habendam esse censent, ut Vasquez, Azorius, Perez, Sayrus, Sula &c.* (Omnes isti sunt Probabilistæ). Reipsa in cap. *Significasti* de homicidio delinquit, Sacerdotem habendum esse pro irregulari, tametsi incertum esset, an ejus ictu homo occisus interierit, nec ipsi in dubio suffragata est possessio. Similiter in cap. *Dominus* de secundis nuptiis declaratur, mulierem dubitantem de prioris mariti morte non posse petere debitum, quamvis sint in possessione matrimonii. Accedit, quod neque par est causa, cum una ex sententiis contrariis est tutior, & probabilior, altera minus tuta, minusque probabilis.

85. Resp. secundo. Dist. maj. Habemus libertatem faciendi omne id, quod certum est, nulla lege prohiberi conc.; quod dubium est, an lege prohibeatur, nego. Hoc principium æquivocatione laborat. Cum enim controversitur, liceat necne contractum alicquem inire, idem est ac si controversatur, habeam necne libertatem hunc contractum inveniendi. Porro si lege non prohibetur, libertatem habeo, si autem prohibetur, libertatem non habeo; & consequenter si dubium sit, an lege prohibeatur; dubium est etiam, an libertatem contractum inveniendi habeam; falsi proinde est certa illa libertatis possessio, quam adversarii jactant.

86. Inst. In *Sexto* de Regulis juris Reg. XV. dicitur: *Favores sunt ampliandi, & omnia restringenda; seu quod idem est: In dubiis humaniora, vel benigniora preferenda sunt.* Lib. I. *Decret.* Tit. 56. cap. 11. *Quam partium jura sunt*

ob-

„ sistit, videlicet ut non subrahatur fidei, quod sub fide est, nec attribuitur fidei, quod sub fide non est: utroque enim modo a mensura fidei exceditur, & a continentia S. Scripturæ, quæ fidei mensuram exprimit, deviatur.“

(a) Inter Baji proposit. a Gregorio XIII. an. 1650. *Gazzaniga Theol.* Tom. VII.

hæc etiam proscripita est n. 68. *Infidelitas pure negati- va in his, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est: & ab Alexandro VIII. an. 1690. hæc alia propositio damnata fuit n. 2. „ Tametsi detur ignorantia „ invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ „ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali“.*

obscura, reo favendum est potius, quam actori, Reg. XI. In pœnis benignior est interpretatio facienda, Reg. XLIX. In obscuris minimum est sequendum, Reg. XXX., & hujus generis alia, quæ in jure canonico sæpe occurrunt.

87. Resp., Hæc omnia spectare tantum pœnas in foro externo, in quibus infligendis mitior, & benignior sententia semper sequenda est, secundum illud principium §. de pœnis, lege Absentem: *Satius est nocentem absolvere, quam innocentem condemnare*; quia nempe non est tutius sequi partem rigidiorum. Secus est in foro conscientia, in quo eadem jura clamant, tutiorem partem esse sequendam; neque tutiorem partem sequendo alicui injuria fit. In hanc rem afferri potest doctrina, quam habet S. Thomas 2. 2. q. 60. art. 4., ubi postquam docuisset in corp., dubia circa proximum esse interpretanda in meliorem partem, in resp. ad 5. contrarium docet, ubi agitur de malis impediendis. *Cum debemus, inquit, aliquibus malis, sive nostris, sive alienis adhibere remedium, expedit ad hoc, ut securius remedium adhibeatur, ut supponatur illud, quod est deterius*. Non aliud certe discrimen est, nisi quia in secundo casu est tutius, dubia in deteriore partem interpretari, non est autem tutius in primo; quod idem dicendum de reo in foro externo, & in foro conscientia, in quorum primo tutius est reo favere, ne innocens injuste puniatur; in foro autem conscientia tutius est favere legi, ut impediatur peccatum.

88. Ob. quarto. Qui sequitur opinionem minus tutam, æque, aut minus probabilem, prudenter agit, non peccat: ergo &c. Maj. prob. Qui motivis gravibus adhæret, operatur prudenter; sed opinio minus tuta æque, aut minus probabilis gravibus motivis immititur; alias non esset vere, & solide probabilis: ergo &c. Addo, contingere aliquando posse, opinionem minus probabilem esse veram; ut enim Aristoteles alicubi dicit, *multa falsa sunt probabiliora veris*. Et S. August. Epist. CLIII. c. 6. *Credibilia, ait, nonnulla esse falsa, sicuti incredibilia nonnulla sunt vera*.

89. Resp. Neg. maj.; ad prob. dist. min. Opinio &c. gravibus motivis immititur, quibus tamen alia æqualis ponderis, vel etiam majoris opponitur, conc.; aliter, nego. Quamquam absolute prudentis est adhæreere motivis gravibus, non vacat tamen temeritate iisdem adhæreere, quando contra militant motiva æqualis, aut etiam majoris momen-

ti; neque enim primis adhæreere possumus, nisi contemptis, & insuper habitis secundis; at vero contemnere motiva ejusdem, vel plane majoris ponderis temerarium omnino est. Vera itaque prudentia docet, in conflictu rationum æqualis ponderis assensum suspendere, & tutiori parti adhæreere, quando autem una pars alteri longe magis præponderat, probabiliorum seligere; & qui contra operatur nullo modo prudens dici potest, nisi prudentia carnis, quæ est inimica Deo. Rom. VIII. 1. Et plane illud Probabilistarum nonnulli, contententes, in casu duarum propositionum æque probabilium rem non esse dubiam, sed probabilem, quam ex prudentia regulis sequi possumus (a).

90. Ad id, quod additum est resp., id contingere aliquando posse, non tamen sæpe; debemus autem illi sententia adhæreere, quæ, ut inquit S. Thomas 2. 2. q. 70. art. 2., *in pluribus veritatem attingit, etsi in paucioribus a veritate deficiat*. Illud autem Aristotelis dictum, quod sine citatione afferri solet, aut supposititium est, aut manifeste falsum. Multo sapientius S. Augustinus statuit credibilia nonnulla esse falsa, & contra incredibilia nonnulla esse vera. Sed ex quo id aliquando contingat, male colligitur, prudenter nos sententiis minus probabilibus, minusque tutis consentire, quæ sin minus semper, sæpius tamen falsæ sunt, & semper errandi periculo nos exponunt.

Solvuntur uliæ objectiones ex Scripturis, SS. PP., & ratione.

91. Obj. quinto. Apostolus I. Cor. X. 24. *Omne, inquit, quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam, & postea subdit v. 28.: Si quis autem dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare, propter illum, qui indicavit, & propter conscientiam*. Unde ita colligunt aliqui Probabilistæ: Erat lex certa de non manducandis idolothytis; erat autem incertum, an caro, quæ in macello vendebatur, esset idolis oblata, his positus duplex erat opinio; altera, quæ affirmabat, teneri fideles interrogare de carnis conditione, altera, quæ negabat: prima utique tutior erat, immo & probabilior; & tamen Apostolus non interrogandum esse de carnibus præcipit; & solum ab iis abstinendum, *si quis dixerit: hoc est immolatum idolis*: ergo &c. Hinc etiam S. Augustinus Epist. XLVII. respondens questioni sibi factæ a Publicola, an in famis necessitate liceat idolothytis vesci, ita respondet: „ Aut
„ cer-

(a) Egregie de more Eminentissimus Purpuratus Gerbil in laud. superius Orat. postquam in his rebus diligenti deliberatione opus esse ostendit: *Quis autem, subdit, ad eam deliberationem non summopere cupit prudentiam, & æquitatem, quasi consiliarios, & disceptatores adhibere? Quod si prudentia prærit judicio, perspiciet ea sane, quod sit prior ratio, & præstabilior. Est enim hæc vis prudentia. Et si prudentia aderit æquitas in judicio, adstringet judicium ad*

eam rationem, quam prudentia superiore dixerit: hoc etenim est munus æquitatis. Quisquis autem prudentiam, & æquitatem sectari voluerit, quid ei faciendum est, quam ut imitari studeant, quod ipsa prudentia, & æquitas vi sua facerent, si adessent? nimirum ut diligenter investiget, quæ sit ratio præstabilior, & quam præstare cognoverit, assensu suo comprobet; & quæ sequuntur lectu dignissima.

„ certum est, esse idolothytum, aut certum est, „ non esse, aut ignoratur: Si ergo certum est es- „ se, melius christiana virtute respicitur: si au- „ tem vel non esse scitur, vel ignoratur, sine ul- „ lo conscientiae scrupulo in usum necessitatis as- „ sumitur”. Eademque doctrina est S. Hierony- „ mi, aliorumque veterum Patrum; immo S. Leo M. Epist. CLIX. ad Nicetam editionis *Balleriniana* cap. 5. eos, qui immolatiis cibis polluti fue- „ runt, poenitentiae satisfactione purgandos edicit, *sive hoc terror extorserit, sive James suaserit*.

92. Resp. Cum S. Thoma Lect. VI. sup. hunc loc., nullo modo fuisse prohibitum absolute & in se vesci idolothytis, sed solum ratione scandali adnexi; unde primo dicit Apostolus: *Omne quo in macello venit, manducate*: quia nempe nulla lege absolute vetitum erat, immolatiis carnes comedere; post autem subdit: *nihil interrogantes propter conscientiam*: nempe, ut explicat S. Doctor, *adstantis infirmi*, qui scandali occasionem sumit, credens id fieri in venerationem idoli. Haec est communis apud interpretes hujus loci explicatio; qua totum argumentum corruit. Eodemque sensu intelligenda sunt allata testimonia S. Augustini, & quae ex Hieronymo, aliisque Patribus afferri possunt, de iis scilicet, qui cum scandalo, aut contemptu religionis Christianae id faciebant. Ac nonnisi de his postremsis expresse loquitur objectus Canon S. Leonis M. (a).

93. Ob. sexto. Christus Matth. XI. 30. dicit: *Jugum meum suave est, & onus meum leve*; & S. Joannes epist. I. Cap. V. 3. *Mandata ejus gravia non sunt*; haec autem in systemate Probabilioristarum vera esse non possunt; quisque enim scrupulis, & anxietatibus perpetuo torqueri deberet, incertus, animique pendens, an sententiam, quam amplectitur, sit, an non sit reipsa probabilior.

94. Resp., Jugum Christi suave esse, onus leve, & mandata non gravia, non absolute, & in se, sed propter Dei gratiam, & charitatem adnexam. Nam alibi Christus *arctam* viam esse dicit, quae ducit ad vitam, & portam caeli *angustam* esse, Matth. VII. 13. & 14., & *si opus esse* ad regnum caelorum rapiendum, Matth. XI. 22.; unde praecleptus S. Augustinus: *Quidquid durum est in praecipite, ut sit leve, charitas facit*, Sermon. XCVI. al. XLVII. de *Diversis* cap. 1. Expresse etiam S. Joannes loco citato caritati unice adscribit, quod mandata Dei gravia non sint: *Haec est enim, ait, charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus, & mandata ejus gravia non sunt* (b).

95. Porro tam falsum est, systema nostrum scrupulis, & anxietatibus viam aperire, ut contra Clemens V. partem securiorem in dubiis teneudam esse praeeperit *ad vitandos graves remorsus conscientiae*. V. sup. num. 55. Et sane rem diligenter, ut opus est, perpendenti, vel sententia minus tuta multis gradibus probabilior apparet, vel non: si primum, prudenter, & tuto eam amplecti poterit; si secundum, tutiori parti cautus adhaereat.

96. Haec occasione etiam facile diluitur illa aliquorum objectio. Si teneremur, inquit, sententiam probabiliorē sequi, etiam teneremur discernere, quænam opinio sit inter alias probabilior; in debito enim faciendi includitur debitum sciendi; atqui in tanta opinionum varietate moraliter impossibile est dignoscere; quænam opinio sit probabilior: ergo &c.

97. Sane qui ita opponunt, statim quaestionis minime se tenere ostendunt; jam enim in hac controversia supponitur, unam opinionem apparere praeter alia probabiliorē; & difficultatis cardo in eo praecise consistit, an liceat eam opinionem amplecti, quæ diligenti inquisitione praemissa minus tuta, minusque probabilis apparet. Adversarii dum id licere affirmant, hoc ipso pro certo habent, cognoscere nos, quænam opinio minus, & quænam magis probabilis sit.

98. Ob. septimo. Concilium Trident. Sess. XXIII. cap. 4. de *Reform.* prohibet, illos prima tonsura initiari, de quibus *probabilis conjectura* non sit, ut Deo fidelem cultum praestent, hoc vitæ genus eligere.

99. Resp., hic, ut multis aliis locis, *probabile* sumi pro *probabiliorē*, seu quod certum quidem undequaque non est (cum hac de re omnimoda certitudo haberi nequeat), sed quod praemisso diligenti examine de initiandorum moribus, studiis, ingenio, aliisque Divinae vocationis indiciis probabilius existimatur. Neque vero si probabilius judicetur aliquem non esse ad statum clericalem a Deo vocatum, prudens, & cautus Episcopus eundem sacris initiandum censebit.

100. Obj. octavo. Varia summorum Pontificum responsa, quæ Probabilismo favere videntur. *Primo*. Alexander III. qui regnavit ab anno 1159. usque ad an. 1181., consultus, an conjuges, qui vel ex ignorantia, vel malitia proprios filios de fonte baptismali susceperant, thoro separari deberent, duas sententias innot altera tutiorem, & probabiliorē de conjugibus separatidis, alteram minus probabilem, minusque tutam de thoro non separando, & hanc secundam alteri praefert. *Quamvis*

(a) Haud exigua est difficultas in hoc loco Apostoli explicando, ut videre est apud Estium in *Comment.*; sed hæc ad præsentem controversiam non spectat, dum dubitari nullatenus queat, licitum fuisse idolothytorum esum, quomocumque tandem debeat Apostolicum præceptum de abstinentia ab ipsis intelligi, de quo variant Auctores..

(b) Dici etiam potest cum S. Hieronymo Dial. II. cont. Pelag. n. 3., levia esse *Evangelii mandata ad comparationem superstitionis Judaicæ, in qua varia caeremoniarum genera querebantur, quæ juxta litteram, & Apostoli Petri sententiam nullus potuit explere*. Consult. S. Thomas I. 2. qu. 108. art. 4. in corp., & ad 2.

vis generaliter sit constitutum, inquit in IV. Decret. de cognat. Spir. Tit. XI. Cap. 2., *ut debeant separari, quidam tamen humanius sentientes aliter statuerunt; ideoque nobis videtur, quod, sive in ignorantia, sive ex malitia id fecerint, non sunt ab invicem separandi. Secundo Innocentius III., qui regnavit ab anno 1198. ad ann. 1216., excusandum censuit Episcopum Altisidorensem, qui Onoardem mulierem a viro injuste separaverat, quia per errorem probabilem sententiam tulerat in IV. Decret. Tit. XV. cap. 6. Tertio. Idem Pontifex loquens de conjugē probabiliter putante, matrimonium esse nullum: Cum conscientia, inquit, pulsat animum ex credulitate probabili, & discreta, quamvis non evidenti, reblere potest, sed petere non potest debitum. In V. Decret. tit. XXXIX. cap. 44. Quarto idem Pontifex a Gerardo Archidiacono Bituriensi consultus, quid facti opus esset cum mulier quædam dubitans de sui matrimonii valore, non expectata iudicis sententia a marito recessisset, duas oppositas sententias recitat; quarum altera decernebat; mulierem iterum marito jungendam, antequam lis per iudicem dirimeretur; altera contra prius litem esse dirimendam, quam mulier redderetur marito; post autem ipsi tertiam quamdam viam ingredi placuit, declarat tamen se propterea nullam ex recitatis sententiis damnare; nec cuiquam, inquit, illarum aliquod præjudicium ex nostra responsione volumus generari, II. Decret. tit. XIII. c. 15., Demum recentius habetur exemplum Urbani VIII., qui regnavit ab an. 1623. usque ad 1644., quique ut refert P. Nicolaus del Techo Hist. Paraq. cap. 15. in dubio exorto, utrum Guaranzæ gentis primores ad fidem adducti, primam ex multis, quas alere solent, pellicibus uxorem ducere tenerentur, ut quibusdam rigidioribus videbatur; an vero possent ex iis, quam mallent, seligere, quæ sententia benignior, & commodior erat; sapientum virorum adhibito consilio tandem pronunciauerit, nulla hac in re opus esse speciali sua dispensatione, ut quidam Missionarii postulabant, sed cum doctorum sententiæ utrinque probabiles inveniuntur, Missionarios sequi posse opiniones pro conditione locorum, ac illis barbaris favorabiles. Hoc argumento maxime triumphant Terillus de Reg. morum I. P. qu. 8. n. 5., Cardenas in Christi Theol. Dissert. II. cap. 8. art. 5., alique Probabilistæ.*

101. Resp., Rom. Pontifices sapienter, ac constanter in suis decisionibus probabiliores fuisse sententias, in dubiis autem tutiorem partem. Vid. sup. num. 50. Neque contrarium probant exempla alata. Et quidem primo Alexander III. & tutiorem, & probabiliorē sententiam secutus est, declarans, conjugēs, qui proprios filios ex sacro fonte susceperint, non esse matrimonio exsolvendos; inoleverat enim hæc falsa opinio ex quadam epistola supposititia Pontificis Deus dedit (qui regnavit ab an. 614. ad 617.), in qua nescio quæ falsa de-

creta citabantur Julii, Innocentii, & Cælestini de separandis hujusmodi conjugibus. Hæc lex nedum commentitia, sed etiam noxia videbatur; nonnulli enim tædio matrimonii affecti spiritualem hanc cognitionem data opera contrahebant, ut ab invicem separarentur. Alexander itaque vel coguita hujus legis falsitate, ejus nullam habendam esse rationem merito censuit, vel saltem consideratis incommodis eandem abrogare decrevit; qua in re tutiorem, & probabiliorē partem secutus est, nempe adhærens Divinæ illi legi: Quos Deus conjunxit, homo non separet Math. XIX. 6.; unde etiam hanc firmissimam suæ decisionis rationem adducit: Si ex ignorantia id factum est, ignorantia eos excusare videtur; si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari.

102. Ad secundum, error probabilis, quem in Episcopo Altisidorensi Innocentius III. excusandum censuit, non erat error ex sententia minus probabili ortus, sed ex facto moraliter certo, in quo tamen Episcopus aliorum malitia inculpate deceptus fuit. Rem breviter expono. Fuit ad Episcopi Tribunal delata causa de valore matrimonii Odoardis: nullam ille omisit diligentiam, qua rem, & causam investigaret. Plane certus factus, Odoardem non esse amplexibus maritalibus idoneam, juste eam a viro separavit. Falsis tamen relationibus Episcopus Altisiodor. deceptus fuerat: nam mulieris impedimentum perpetuum non erat, sed tale, quod præter divinum miraculum removeri potuerit, ut reipsa remotum fuit; hac re cognita Rom. Pontifex irritam quidem Episcopi sententiam declaravit, simul tamen Episcopum excusandum censuit, quia ex errore probabili id est sine sua culpa erravit.

103. Ad tertium. Decretum Innocentii nobis favet, non adversariis. Ecce enim uxori dubitanti prohibetur petere debitum, nisi quia id tutius erat? Permittitur autem debitum reddere, quia illud marito petenti denegare tutius non erat; erat enim periculum injustitiæ; at vero quando utraque sententia periculosa est, eligere debemus, quod proximi juri favet, unde sapienter Innocentius concludit: Debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet; ne in alterutro, vel contra legem conjugii, vel contra iudicium conscientiae committat offensam. Sanct. Thomas in 4. Sentent. dist. 58. in fine exposit. Lit. idem tradit.

104. Ad quartum. Ea verba Pontificis; Nullam de prædictis sententiis reprobamus, nec cuiquam &c. non evincunt, fuisse ab eo utramque sententiam approbatam, ut in praxi tutam; sed solum fuisse eas in sua probabilitate relictas, pro diversis, quæ nasci poterant, circumstantiis; ut enim ibidem Innocentius III. observat, illæ duæ sententiæ ortæ erant ex duabus Roman. Pontificum decretalibus, quarum una data fuerat a Lucio Papa in possessorio, altera a Cleменте in petitorio. Ceterum quantum sapientissimus Pontifex alienus esset a minus tota, minusque probabili opinione amplectanda, sua decisione ostendit. Decrevit enim

nim, si mulier opponens consanguinitatem probationes jam paratas haberet, esse eam quidem restituendam marito, quantum ad alia, sed non quantum ad thorum. Quod si non habeat probationes in continenti paratas, sed dilationes expectat longiores, decernit, ut restitutionem plenariam Ecclesiastica censura debere compelli; nec tamen Pontifex jubens, ut marito femina plene restituatur, permittit feminae, ut stante dubio de consanguinitate marito commisceatur, quod Probabilista, ut puto, ex principiis reflexis non denegaret (a); immo illi jubet, ut excommunicationem potius humiliter ferat, quam thori consortium marito concedat: nempe ipsa semper tutiorem, & probabiliorem partem sequi tenebatur.

105. Ad ultimum respondeo primo, mirabile plane videri hoc argumentum opponi; quod si aliquid valeret, id valeret etiam, ut evinceret, posse nos opinionem minus probabilem, & minus tutam amplecti, ubi agitur de valore Sacramentorum, dubium enim, quod dicitur Urbano propositum, erat, an valida essent matrimonia a Guaranae gentis primoribus eum prima concubina contracta; quæ si valida erant, non amplius iis licebat aliam sibi mulierem Sacramento copulare. Si itaque Urbanus definiit, licitum in hoc casu fuisse sententiam minus tutam amplecti, id definiit, quod postea ejus successor Innocentius XI. damnavit. Vid. sup. num. 47.

106. Resp. secundo cum Tyrso Gonzalez De recto usu probab. Diss. 14., nullo authentico, aut satis firmo documento Urbani VIII. responsum imiti, cum P. del Techo, qui primus illud retulit, non propria Pontificis verba, ut maxime opus erat, sed solum eorumdem sensum pro suo arbitrato afferat. Quis sane non miretur, hunc Historicum preces a Joanne de Lugo, qui postea Cardinalis fuit, Pontifici oblatas totidem verbis fideliter expressisse, in quo non tanta erat necessitas; neglexisse autem Pontificis oraculum iisdem plane verbis, quibus prolatum fuerat, litteris consignare? Nemo certe nobis indubiam fidem facere potest, non fuisse Pontificis verba tantisper immutata; vel non probe intellecta, & ad Probabilismi confirmationem, qui tunc longe lateque serpebat, accommodata. Præterea fuisse quandoque vivæ vocis oracula Pontificibus perperam afficta, nemo eruditorum ignorat. V. Concina Lib. III. de Probab. Diss. VIII. cap. 8. n. 12.

(a) Tamburinus Lib. I. in Decal. c. 3. §. 2. ita casum resolvit: Si post contractum bona fide matrimonium superveniat dubium etiam in utroque conjuge, nec post diligentiam veritas haberi possit, poterit uterque conjux reddere, & petere delitum.

(b) Vid. Benedictus XIV. de Synodo Diocesana L. XIII. cap. 21., ubi duas Pii V., & Gregorii XIII. Constitutiones de hujusmodi matrimoniis, & Congregationum Romanarum praxim exponit.

(c) Quæ narrantur de Constantia filia Rogerii Siciliae Regis dispensata a Cælestino III., ut nuberet Hen-

rico VI. Imperat., cum prius esset Sanctimonialis, ut supposititia habentur a Baronio ad an. 1183, a Natal. Alexandro II. E. Sæc. XII. cap. 2. art. 13.: & ab aliis severioris criticis eruditis. Neque fidei minus indubiæ sunt similes absolutiones a votis solemnibus Religionis: sicut dicitur, Alexandrum III. permisisse Nicolao Justiniano, ut nuberet, ne tam illustris familia extingueretur; & Benedictum XI. Casimiro Regi Poloniæ, & Ramiro Regi Aragoniæ, qui omnes Monachi erant Ordinis S. Benedicti. Confer notam P. Je. Nicolai huic art. S. Thomæ adjectam.

107. Resp. tertio, verba Pontificis posse etiam ad sanum sensum sine violentia pertrahi; nempe fortasse concessit Missionariis, ut sequerentur opiniones pro conditione locorum, ac hominum barbaris favorabiles, dummodo tamen essent etiam probabiliores, & moraliter certæ; non autem contra. Nam quæstio erat potius de facto, quam de jure; cum enim illi feminas ducerent, veluti ancillas, & famulas, easdemque infirmas, vel senescentes pro arbitrio dimitterent; non immerito dubitatum ab aliquibus est, an eas uxorum, vel pellicum loco haberent. Definit ergo Rom. Pontifex, nisi fallor, ut Missionarii rem diligenter inquirent, & si probabilis judicari poterant, vera illa Matrimonia non fuisse, ad fidem christianam venientibus nubendi, cui mallet, potestatem facerent, unde etiam sapienter dicit Pontifex, nulla opus esse dispensatione (b).

108. Dices primo. Pontifices non semel dispensarunt Regulares a solemnibus voto castitatis; atqui dubium est, an id Pontifices possint; nam S. Thomas 2. 2. q. 87. art. 11. negantem sententiam a deo certam putavit, ut non dubitaverit, quosdam Juristas, qui contrarium docebant, ignorantia accusare; S. autem Thomæ bona, & melior adhæret Thomistarum pars: ergo &c.

109. Resp., multa de his dispensationibus circumferri, quæ fidei omnino indubiæ non sunt; immo ut falsa a Criticis gravioribus rejiciuntur (c). Sed si verum est, fuisse a Pontificibus quosdam Regulares a solemnibus castitatis voto dispensatos, non alia profecto de causa id factum est, nisi quia Pontifices illi sententiam contrariam S. Thomæ, quæ pluribus Juristis arridet, multo probabiliorem, & moraliter certam judicaverunt: non autem quasi licitum esse putaverint, sententiam minus tutam, minusque probabilem alteri tutiori, ac probabiliori præferre. Certe ipse S. Thomas 2. 2. q. 83. art. 12. ad 5. docet, quod quia Summus Pontifex gerit plenarie vicem Christi in tota Ecclesia, habet plenitudinem potestatis dispensandi in omnibus dispensabilibus votis, &c.

110. Dices secundo. In cap. Laudabilem Lib. IV. Decret. Tit. XV. cap. 5. iis, qui de valore matrimonii propter impotentiam dubitant, jura triennium concedunt, ad tentandam copulam; at vero in fine triennii longe probabilis est, veram adesse impotentiam; & certe tutius esset ab omni actu conjugali temperare: ergo si hoc non obstante

eis

rico VI. Imperat., cum prius esset Sanctimonialis, ut supposititia habentur a Baronio ad an. 1183, a Natal. Alexandro II. E. Sæc. XII. cap. 2. art. 13.: & ab aliis severioris criticis eruditis. Neque fidei minus indubiæ sunt similes absolutiones a votis solemnibus Religionis: sicut dicitur, Alexandrum III. permisisse Nicolao Justiniano, ut nuberet, ne tam illustris familia extingueretur; & Benedictum XI. Casimiro Regi Poloniæ, & Ramiro Regi Aragoniæ, qui omnes Monachi erant Ordinis S. Benedicti. Confer notam P. Je. Nicolai huic art. S. Thomæ adjectam.

eis id permittitur, permittitur etiam agere secundum sententiam minus probabilem, & minus tutam.

111. Resp. Semel ac isti ex Ecclesiæ iudicio id faciunt, sententiam omnino tutam sequuntur; adeoque ex hoc capite nihil contra nos erui potest. Sed neque Ecclesia, potestatem iis faciens tentandi copulam per triennium, sententiam minus probabilem, vel minus tutam sequuta est: erat enim profecto aliquod temporis intervallum determinandum ad hanc impotentiam, uti opus est, experimento comprobandam: neque tutum erit matrimonii vinculum sine certitudine impotentiae dissolvere. Ceterum laud. capit. additur: *Si frigiditas prius probari non potest: quamobrem si prius de vera ac perpetua impotentia constaret, nullus dubito, quin ante triennium separatio fieri deberet; per accidens autem contingit, ut ante elapsum triennium sufficiens jam factum sit huius rei periculum.*

112. Ob. octavo. Bene multi sancti Patres, & antiqui Doctores nihil aliud a nobis requirunt, nisi ut illud sequamur, quod *probabile* est: ergo non exigunt, ut semper probabiliozem, vel tutiorem sententiam amplectamur.

113. Resp., nomine *probabilis* apud Sanctos Patres, & veteres scriptores plerumque, ac fere semper intelligi *probabilius*, seu quod tale est, ut prouideretur probari mereatur. Insignis est hac de re S. Augustini locus Lib. III. contra Cresconium capp. 73. & 74.; cum enim dixisset S. Pater *traditionem probabilis* objici Donatistis, Cresconius inferebat ex Grammaticæ legibus suffragari. Hanc acutam Cresconii subtilitatem explodit S. Augustinus exemplis tum ex SS. Litteris, tum ex profanis Scriptoribus depromptis; ac post multa concludit, potuisse se dicere: *traditionem probabilis vobis objicimus, quamvis eam vos nobis non probabiliter objiceretis*; quibus aperte ostendit S. Doctor, illud, quod est vere probabile, esse etiam probabilius; nec aliquid dici posse vere probabile, si oppositum sit probabilis (a). Etiam Aristoteles 1. Topic. cap. 4. *ea esse probabilia*, dicit, *quæ videntur omnibus, aut plurimis, vel sapientioribus; & ex iis vel omnibus, vel plurimis, vel maxime notis.* Eodem sensu dicebat Tullius Lib. II. Tuscul. quæst.: *Nos sequimur probabilis*; id est: quæ magis probanda videntur.

114. Hinc Probabilioristæ recte inferunt, opinionem minus probabilem in concursu probabilioris vere & absolute probabilem non remanere, quod ita intelligendum est, non quia absolute intereant ea momenta; sive intrinseca, sive extrinseca, quibus opinio probabilis immititur; sed quod ea non amplius vim habeant prudenter movendæ

intellectum nostrum, qui a motivis majoris momenti in alteram partem inclinatur: sicut pondus libræ stateræ impositum utique eam premit, non tamen eam movere posse dicitur, si ex altera parte pondus majoris momenti obstat. Itaque si placet, dicere poterimus, sententiam minus probabilem in conflictu probabilioris remanere quidem probabilem *absolute*, & in se, vel *objective*, seu habita ratione prudenter operantis: unde illud S. Augustini dictum *De util. credendi* cap. 21. num. 25.: *Quomodo est illud, quod sequuntur, si non probatur, probabile?*

115. Dices. Si contraria motiva se elidunt, quemadmodum exemplo bilancis declaratum est, sequitur, operantem ex sententia probabiliori non moveri nisi tenui illo probabilitatis excessu, quo probabilior minus probabilem superat: sicut libra non descendit, nisi ea vi, quam excessus unius ponderis supra aliud ipsi imprimit: hoc autem posito, sequitur, posse nos ex tenui probabilitate operari, quod est ab Innocentio XI. damnatum. V. sup. n. 47.

116. Resp. Quando dicimus, posse nos sequi opinionem magis probabilem, non intelligimus eam, quæ paucis gradibus alteram in probabilitate excedat; nam in moralibus parum pro nihilo reputatur: sed quæ longe probabilior est; unde excessus ille non est tenuis, sed talis, qui hominem prudenter movere possit.

117. Dices secundo. S. Augustinus in controversia enata, an liceret aliquid sumere ante Eucharisticam cœnam, liberum unicuique permittit, quam mavult, sententiam sequi. *Neminem*, inquit Epist. LIV. al. CXVIII., *cogimus ante Dominicam illam cœnam prandere, sed nulli etiam contradicere audemus.* Similiter S. Thomas Angelos in gratia conditos esse docens, *quæ opinio*, inquit in II. Dist. IV. qu. 1. art. 5., *mihî magis placet, absque alterius partis præjudicio.* Et non raro contingit, ita Doctores uni sententiæ adhærere, ut alteram in sua probabilitate relinquunt, hoc est ut possit quilibet, quam mavult, adoptare. Quid plura? S. Augustinus Lib. I. de baptismo cap. 4., & alias sæpe excusat S. Cyprianum, quod sententiam de rebaptizandis hæreticis secutus fuerit, quæ certe minus probabilis erat. Ac demum S. Leo M. *In iis*, inquit in epist. CLXVII. ad Rusticum Narbonensem, *quæ vel dubia fuerint, aut obscura, id nos verimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum Patrum invenitur adversum:* ergo &c.

118. Resp., a Sanctis Patribus, & Doctoribus in iis sententiis, quarum utraque pars vere tuta est

(a) Multa id genus alia afferri possunt, ut cum S. Leo Magnus initio epist. LXXX. ad Anatol. Sacerdotis *probabilem* fidem appellat, scilicet probatam & retam; S. Ambrosius L. I. de Off. c. 30. *Non est*, inquit, *probabilis liberalitas* &c., id est quæ probari me-

reatur: & Gregorius Ep. in Con. VI. *probabiles*, seu probatos Patres appellabat; quo sensu etiam Vinc. Lirinensis in Commonit. I. n. 45. Patres Catholicos *Magistros probabiles* nuncupavit.

est, opinandi libertatem relinquere, non autem ubi est culpæ periculum. S. Augustinus loquitur de more, qui olim invaluerat: ut fideles feria quinta in cœna Domini ad sacram Synaxim post comestitionem accederent, quod sacris Canonibus permissum erat (a). Hac de re interrogatus Augustinus respondit, servandam esse locorum consuetudinem, quia scilicet tunc temporis totum omnino erat, tam ante, quam post cœnam in illa die sacram Eucharistiam sumere. Vid. Bened. XIV. de *Syn. Diœces.* Lib. VI. cap. 8. num. 4.

119. S. Thomas etiam loquitur de quæstione mere speculativa, in qua utramque sententiam tenere tutum erat; cum nihil esset de hac determinatum; ut enim inquit Quodl. 5. art. 10. *In iis, quæ non pertinent ad fidem, vel ad bonos mores, absque periculo auditores utramque sequi possunt.* Secus autem sentit de iis quæstionibus, quæ vel ad fidem pertinent, vel ad bonos mores; unde 1. 2. qu. 96. art. 6. ad 2. postquam docuisset, posse aliquem præter verba legis facere, in casu, in quo manifestum est per evidentiam nocenti legislatorem aliud intendisse, subdit: *Si autem dubium est, debet vel secundum verba legis agere, vel superiorem consulere.* Accedit, quod etiam in rebus mere speculativis nec S. Thomas, nec ullus alius quod sciam, sententiæ minus probabili, cognitæ ut tali, unquam adhæsit; unde quod dicunt aliquando se uni parti adhærere sine præjudicio alterius, ita intelligendum est, ut liberum unicuique sit etiam alteri opinioni subscribere; dummodo debita adhibita diligentia illi probabilior appareat.

120. Quod autem de S. Cypriano affertur, nimis probat; probaret enim, excusandum esse, qui sequitur sententiam plane falsam, & a Summo Pontifice damnatam; cuiusmodi erat Cypriani sententia de rebaptizandis hæreticis. S. Augustinus non omnino Cyprianum excusat, sed sanguine suam erroris maculam lavasse dicit. Excusat autem aliqua ratione, quia nondum res ista plenarii Concilii auctoritate fuerat definita. Ceterum pro certo habeo, a S. Augustino nullo modo excusatum iri Cyprianum, si sententiam suam ut minus tutam, minusque probabilem agnovisset, & nihilominus eam pertinaciter defendere voluisset; quæ Probabilistarum doctrina est.

121. Testimonium porro S. Leonis potius adversariis nocet. Si enim in rebus dubiis, vel ob-

scuris id sequi debemus, quod nec præceptis Evangelicis, nec decretis Sanct. Patrum invenitur contrarium, profecto sententiam minus tutam sequi non possumus, quam dubitamus præceptis Evangelicis, & SS. PP. decretis contrariam esse.

122. Obj. nono. S. Thomas loquens de quæstione ambigua, cuiusmodi ipsius ætate erat quæstio, an liceret habere plures præbendas, in qua Theologi Theologis, & Juristæ Juristis adversabantur, ita resolvit Quodl. VIII. art. 15.: *Aur ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem inducitur, & non committit se discrimini, nec peccat; at vero hæc ipsissima est Probabilistarum hypothesis; illi enim ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem inducuntur: ergo &c.*

123. Resp. In nullam dubitationem inducitur, si prudenter reputet sententiam, quam amplectitur, esse altera longe probabilior, & moraliter certam, conc.; si sententiam, quam amplectitur, putet esse minus tutam, & æque, vel etiam minus probabilem, nego. Hæc, & non alia est mens S. Thomæ, ut colligitur ex toto contextu; quia ibidem in argumento. *Sed contra* jam dixerat: „Potest esse quod in tali casu aliquis adhibeat „diligentiam, inquirens, an habere plures præbendas sit licitum, nec inveniat aliquid, „quod eum moveat ad hoc, quod illicitum sit: „ergo videtur, quod sine peccato possit plures „bendas habere“. Eæ, quomodo aliquis potest in nullam dubitationem induci, non ex principiiis reflexis Probabilistarum, sed quia diligenter expensis utriusque partis momentis nihil invenit, quod eum moveat &c.

124. Obj. decimo. S. Antoninus sæpissime hoc Confessarii præcipit, ne absolutionem Sacramentalem iis pœnitentibus denegent, qui consilio peritorum innixi judicant, non esse peccatum quod tamen Confessario peccatum esse videtur (b); quare in rem affert etiam auctoritatem Petri Paludani celebris Dominici Sæc. XVI., & Goffridi de fontibus; atqui hoc idem est ac Probabilismum sequi, tum quia Confessarius Pœnitenti permittit sequi opinionem, quam ipse minus probabilem reputat; tum etiam quia in casu, quo Pœnitens sit Probabilista, Confessarius ob eandem rationem debet ipsi permittere usum opinionis probabilis in omni dubio.

125. Resp., S. Antoninus jubet Confessario, ut Pœnitentis opinioni se accommodet tunc solum, quan-

(a) *Sacramenta Altaris nonnisi a jejunis hominibus celebrentur, excepto die anniversario, quo cœna Domini celebratur.* In Can. *Sacramenta Altaris* de Consecrat. diss. 1., qui tamen Canon. (erat 41. Carthagin. in Codice Africano) fuit in Concilio Trullano revocatus his verbis can. 29.: *Carthagin. Synodi Canon dicit, ut Sacramenta altaris nonnisi a sobriis hominibus peragantur, excepto uno die in anno, in quo cœna Domini peragitur: tunc fortasse propter aliquas in iis locis occasiones Ecclesiæ utiles SS. illi Patres hac di-*

spensatione usi sunt. Cum nihil ergo nos inducat, ut accuratam observationem relinquamus, statuimus, Apostolicas, ac paternas traditiones sequentes, non oportere in Quadragesimæ postrema septimana, quinta feria jejunium solvere, & totam Quadragesimam injuria afficere.

(b) Omnia ista loca magno studio collegit Petrus Balerinius in Prælection. præmissis luculentæ suæ editioni Opp. S. Antonini, Veronæ 1740. Præl. I. §. 8.

quando Confessarius Pœnitentis opinionem iudicat vere probabilem, Pœnitens autem eandem reputat multo probabiliorē; secus autem esset, si vel Pœnitens vellet opinioni minus, aut æque probabili adhærere, vel Confessarius Pœnitentis opinionem vere probabilem non iudicaret: in hoc enim casu nullo modo posset Confessarius Pœnitentem absolvere (a). Ex hac autem doctrina nihil in Probabilissimi presidium erui potest: nam Confessarius permittit Pœnitenti tantummodo, ut probabiliorē, non vero ut minus probabilem, sententiam sequatur; neque tutius esset Pœnitenti absolutionem denegare. Confer Ballerinium loc. cit. Confessarius autem Probabiliorista nunquam permittit Pœnitenti, ut systema Probabilisticum amplectatur; hoc enim systema (dictum sit bona Probabilistarum pace) nullam solidam habet intrinsecam probabilitatem; momenta enim rationum, quas Probabilistæ afferunt, adeo levia sunt, ut nullo negotio explodentur; aliqua duntaxat esse potest extrinseca probabilitas ex numero auctorum recentiorum, qui illud adoptant; quæ tamen & ipsa nutat nutantibus rationum momentis, quibus ii Auctores iunxi sunt. Adde recentiorum Probabilistarum etiam bene multorum auctoritatem vel ipso iudicæ Terillo non magnam esse (b).

126. Ceterum quantum alienus a Probabilistarum doctrina fuit S. Antoninus, sexcentis allatis ejus testimoniis ostendi facile posset. Nihil apud eum hac regula frequentius: *Res dubia est: ergo ab ea abstinendum*. (Vid. I. P. p. 155. 159. 474.: P. III. p. 509. 512.); & peccatum grave esse definit; in rebus dubiis se exponere periculo. V. sup. num. 58. Ulterius I. P. Tit. 5. §. 10. tanquam certum habet hoc principium: *Quum in aliqua materia morali sunt varicæ, & contrariæ opiniones, ille, qui adhæret opinioni latioris viæ, videtur se exponere periculo morali*. Certum, inquam, & ratum hoc principium habet, & solum negat, illud debere scrupulosis negotium facessere; unde subdit: „Si dubitet leviter quis per me, dum scrupuli, sicut dubitat, seu formidat habens opinionem de aliquo, quia ita inhæret ipsi

„sententiæ, quod tamen formidat de opposito: sic „agendo contra tale dubium non peccatur, dum „adhæret opinioni alicujus Doctoris, & habet rationes probabiles pro ipsa magis, quam pro opposita opinione“. Vid. Ballerinium Præl. I. §. 5. & 4.

127. Inst. idem S. Antoninus I. Part. tit. 5. c. 10. §. 11. „Ex responsis, inquit, quæ videntur „data ab Alberto M., habetur, quod frater simplex, vel quilibet homo cum salute potest sequi „in consilio quancumque opinionem voluerit, dummodo alicujus doctoris magni opinionem sequatur“: ergo &c.

128. Resp. Neque S. Antoninum, neque Albertum M. nobis adversari; nihil enim aliud significant, quam posse hominem rudem, simplicem, & idiotam consiliis sui Parochi, vel Confessarii, vel alicujus gravis Doctoris acquiescere; quia in hoc casu sententiam adoptat, quæ illi probabilior videri debet, saltem extrinsece; cum ipse de intrinseca ejusdem probabilitate certum iudicium ferre nequeat. Hinc idem S. Antoninus, cum dixisset, posse aliquem tenere unam partem alicujus opinionis, quæ habeat pro se notabiles doctores, postea subdit: *Dummodo... bonam sibi conscientiam, & credulitatem formet de eo, quod credit tanquam de probabiliore parte*.

129. B. autem Albertus Magnus adeo Probabilismo infensus fuit, ut quibusdam visus sit (quamquam immerito) in oppositum rigorismi scopulum incidisse. Nam in Tract. *De homine* q. 7. art. 2. exponens illud principium de tutiore parte sequenda, *dicendum, inquit, quod duplex est securitas, idest remotius a falso, & remotius a periculo, & secundo modo intelligitur regula*. Ceterum si hoc argumentum vim obtineat, sequetur etiam vel unius Doctoris junioris auctoritatem sufficere, ut opinio censeatur probabilis, quod ab Alex. VII. damnatum est. Sup. n. 47.

130. Obj. *undecimo*. Si Probabilismus esset sententia omnino falsa, & perniciosa, ab Ecclesia, quæ columna est veritatis, minime probaretur; ut enim inquit Sanct. Augustinus Epist. LV., alias
CXIX.

(a) Plures, gravesque Theologi affirmare non dubitant, a culpa nullo modo excusari posse, qui Probabilismum sequuntur, aut pœnitentes ex Probabilissimi regulis dirigunt. *Luce clarius est*, inquiebat illustriss. Bossuetus, *diligentissime præcavendam opinionem, que minori probabilitati favet, quippe quæ animas inducat in luquem, securitate falso ostensa, non autem præstita, & inevitabilis damnationis iudicio consecuto*. Card. autem de Aguirreprehendisse se dicebat *ingens periculum salutis in sectando, aut consulendo aliis probabilismo*. Ac demum, pluribus aliis omissis, Cardinalis de Laurea ita absolute pronunciabat: *Censeo operantem cum probabili opinione, relicta probabiliore, periculo formali se exponere, & ignorantie vincibilis errore laborare*. Hanc veritatem inultis argumentis manifestam, ac probabilem reddidit vir de Ethica Christiana optime meritus Vinc. Patuzzi in variis suis ope-

ribus, quibus Probabilismum invicte confutavit. Videri etiam potest libellus supplex P. Thyrsi Gonzalez Clementi XI. oblatus, in quo manifeste ostendit, *probabilismum inculcate, & bona fide teneri, & doceri non posse, postquam hæc controversia tam luculenter a viris gravissimis discussa est, ac detectæ omnes fallaciæ, quibus eam acutissima quorundam ingenia obsolverant*.

(b) Eminentiss. Card. Hyac. Gerdil in præclara illa Oratione, quam jam laudavimus, nec satis laudari potest *De causis Academicarum Disputationum in Theologium Moralem inductarum* in notat. 12. *Sane, inquit, nec ratio ipsa, nec probitas finit, ut quam quisque sententiam, tali iudicio, & assensu complexus est, sibi que sequendam, & contrariæ præferendam statuit, eam alios doceat contrariæ postponere*.

151. *Resp.*, Ecclesiam nunquam probasse, sed ad summum tolerare Probabilismum, quæ quidem tolerantia nullo modo adprobatio dici potest. Nam Alexander VII. hanc propositionem expresse damnavit num. 27: *Si liber sit alicujus junioris, ac moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet, rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem*; & Clævus Gallicanus damnavit hanc aliam: *Non sunt scandalosæ, aut erroneæ opiniones, quas Ecclesia, non corrigi, apud Nat. Alexandrum Theologicæ Dogm. Lib. III. cap. 4. reg. 14. Et sane nunquam Ecclesia potest consentire errori, quia est columna, & firmamentum veritatis* 1. Tim. III. 15., potest tamen errorem in suo sinu tolerare, etiam cum a multis adoptatur, & defenditur. Immo hoc sæpe contigisse, historia nos docet. Error Semipelagianorum in Ecclesia toleratus fuit per integrum sæculum; ortus est enim Augustino adhuc vivente, & solum an. 529. in Concilio Aransicano proscriptus. Monothelitarum hæresis non fuit in Concilio generali condemnata, nisi post 60. circiter annos. ab an. 622. ad 680. Millenariorum autem fabulæ quasi per quatuor integra sæcula, etiam apud viros omnino doctos & sanctos patrociniū invenerunt. Et ut ad tempora viciniora accedamus, quot propositiones laxas, scandalosas, erroneas diu in Probabilistis toleravit Ecclesia, quas postea quando opportunum censuit, condemnavit? Neque enim credendum est, eas propositiones esse falsas, & erroneas, quia proscriptæ sunt, sed ideo potius proscriptæ sunt, quia falsæ erant, & erroneæ. Neque multum a vero, ut puto, aberraverit, qui dixerit, adhuc superesse non paucas similes propositiones justa censura dignas, quas certe Ecclesia non approbat, sed tolerat. Non tamen Ecclesia tacet; ore enim defensorum veritatis, nonnullarum Universitatum, & plurimorum Episcoporum, immo integræ Ecclesiæ Gallicanæ sæpius Probabilismum jam condemnavit. Adde summorum Pontificum definitiones, quibus saltem indirecte Probabilismus exploditur. Concludo verbis S. Gregorii M. Lib. XIII. epist. 81. „ Sancta Ecclesia quædam per fer, vorem corrigit, quædam per mansuetudinem tolerat, quædam per considerationem dissimulat, „ ut sæpe malum, quod aversatur, portando, dissimulando compescat ”.

152. *Obj. duodecimo.* Nulla est lex obligans nos, ut semper probabiliorem sententiam sequamur; neque enim hæc lex naturalis dici potest, quam tot viri doctrina, ac pietate insignes ignorarunt; neque positiva, Divina nempe, vel humana; cum neque in Scripturis, neque in definitionibus Ecclesiæ invenitur.

153. *Resp.*, hanc legem esse naturalem, & in sacris Litteris, ac definitionibus Ecclesiæ sæpissime memoratam. Naturalis est, quia eam vel ipsi

Ethnici naturali lumine cognoverunt. Sapientissimus enim Plato in *Phædone* inquit: „ Si haberi „ non possit in his rebus certitudo, illud oportet „ sequi, quod omnibus perpensis, probabilius videtur, & secundum hoc nostræ vitæ cursum dirigere. Ita homo sapiens facere debet. *Cicero* „ Lib. I. de Officiis cap. 9. Bene præcipiunt, inquit, qui vetant, quidquam agere, quod dubium, tes æquum sit, an iniustum; nec illibi invenies in aureis ipsius libris de officiis quæstiones definitas, nisi secundum probabiliora, & tutiora principia. Quis vero id docuit hos Philosophos, nisi naturæ lumen?

154. Mentionem autem, & quidem frequentissimam hujus legis fieri in Sacris Litteris, ex omnibus iis locis evidenter colligitur, in quibus monemur veritatem diligere, legem servare, atque omne eam violandi periculum cautissime vitare. De Ecclesiasticis demum definitionibus supra disputatum est luculentissime.

155. Quod vero hanc legem plurimi ignoraverint viri docti, & pii, dolendum quidem est, sed minime mirandum; tristes enim experientia nos docet, in hoc naturæ corruptæ statu etiam magnos vitos humani aliquid sæpissime pati. Ceterum si ipsos minime decipi potuisse fingamus, consequens erit, alios contra sentientes numero, scientia, pietate, & dignitatibus non inferiores, immo procul dubio superiores, turpiter fuisse deceptos.

156. Dices. Si ita est, errarunt ergo omnes illi Theologi numero innumerabiles, qui in postremis hisce duobus sæculis Probabilismum docuerunt; nec poterit eorum error bona fide excusari, siquidem si bona fides non excusat sequentes opinionem probabilem, multo minus excusabit eos, qui id licere docent; sunt enim magistri erroris.

157. *Resp. primo*, retorquendo argumentum. Si Probabilismus est verus; ergo errarunt ii omnes, qui contrarium systema tenuerunt, ac multo magis errarunt plurimi Episcopi, ac ipsa Ecclesia Gallicana Probabilismum condemnantes, ita enim jugum Dei Pharisæorum instar gravius reddiderunt, qui error est fidelibus maxime noxius. At vero tot, tantosque viros, qui omni conatu se Probabilismo opposuerunt, inexcusabilis erroris damnare quis audeat? Adde Theologos antiquos, Ecclesiæ Doctores, sanctosque Patres, quibus per sexdecim sæcula ignotas fuisse Probabilisticas subtilitates, mihi plusquam certum est; anne hos etiam in eadem errantium massa involvere, temeritate carebit?

158. *Resp. secundo.* *Judicia Dei abyssus multa* Ps. XXXV. 7. *Delicta quis intelligit?* Ps. XVIII. 15. Errare eos omnes, qui Probabilismum sectantur; nihil tam certum est, quam quod maxime: utrum autem bona fide excusari possint a culpa, definire certo non audeo, eoque magis, quo ab Apostolica Petri Sede nullum hactenus prodidit solemnè oraculum, quo systema Probabili-

sticum univēsum condemnatum sit; cujus propterea judicia non prævenire, sed humiliter expectare debemus. Duo celeberrimi, doctissimique Cardinales Pallavicinus, & Aguirre, Probabilismo, cui prius mordicus adhærebant, re melius considerata, nuncium remiserunt, quod etiam factum est ab Universitate Lovaniensi, teste Opstraeto Dissert. Theol. de praxi administ. Sacr. Pœnit., & a multis aliis insignis notæ Theologis. V. Patuzzi Reg. Prox. P. III. cap. 9. §. 5.

139. Obj. *decimotertio*. Subditus tenetur obedire Prælato, etiamsi ipsius præceptum videatur illicitum, quod S. Bernardus Lib. De præcepto, & dispensat. cap. 9. fuse declarat. Insuper licet Immaculatam B. M. V. Conceptionem inficiari, quamquam opposita sententia sit longe probabilior. Tertio quamvis mihi probabilis aliquis homo malus esse videatur, possum tamen eum bonum judicare, ut S. Thomas docet 2. 2. qu. 50. art. 4. ergo &c.

140. Resp. ad *primum*, subditum eo in casu, si res dubia sit, suum iudicium prudenter superiori subicere; atque adeo quod illi prius, vel æque, vel fortasse etiam minus probabiliter licitum videbatur, addito superioris mandato probabilis fit, & moraliter certum, quia superior vice Dei fungitur, & scriptum est: *Qui vos audit, me audit* Luc. X. 16. Ceterum si, quod superior mandat, nullo modo fieret subdito probabilis, peccaret subditus obediendo Prælato; tunc enim illud tenendum esset: *Obedire oportet magis Deo, quam hominibus* Act. V. 29. Non facile tamen id a subdito præsumendum est, nisi valida, & evidentiæ illi argumenta occurrant.

141. Ad *secundum*. Qui B. V. M. Immaculatæ Conceptioni refragantur, id faciunt ducti rationibus, quæ ipsis videntur probabiliores. Sed si quis hanc opinionem amplecti vellet, quamquam ipsi minus probabilis videretur, is certe se veritatis amatorem minime ostenderet, nullum tamen inde detrimentum haberet, quia quæstio isthæc est mere speculativa, & ad fidem, moresque non pertinet. Præclare S. Thomas Quodl. III. art. 10. *Diversæ opiniones Doctorum, si quilem non pertineant ad fidem, & bonos mores, absque periculo auctiores utramque opinionem sequi possunt, tunc enim habet locum, quod dicit Apostolus* Rom. XIV. 5. *Unusquisque in suo sensu abundet. In his autem, quæ pertinent ad fidem, & bonos mores, nullus excusatur, si sequatur opinionem alicujus Magistri: in talibus enim ignorantia non excusat.*

(a) Innumeri sunt, qui de hac materia studiose, & accurate scripserunt; ne tamen copia confusionem pariat, meis discipulis præcipue consulo P. Dan. Concina Tom. II. Apparatus ad Theol. Christ. Dogmatico-moralem, P. Vinc. Patuzzi in Tr. De regula humanarum operationum, ac in Ethica Christiana, F. Vincent. Contensonium Lib. VI. Theol. mentis, & cordis Diss.

142. Ad *tertium*. S. Thomas recte, sapienterque docet, debere nos dubia de alterius moribus in meliorem partem interpretari, quia id tutius est: si enim quis erret habens bonam opinionem de aliquo malo, nulla ei fit injuria; fit autem injuria proximo, si quis erret habens de aliquo bono homine opinionem malam; & sic etiam intelligenda est Glossa, quæ super illud Apostoli Rom. XIV. 5.: *Qui non manducat, manducantem non judicat*, inquit: *Dubia sunt in meliorem partem interpretanda.*

143. Obj. *decimoquarto*. Licitum est sequi sententiam probabiliorē, etsi minus tutam; atqui systema Probabilistarum est multo probabilius, quam Probabilioristarum; Terillus enim dicit, posse singulis Probabilioristis 40. Probabilistas opponi, & Probabilismus appellari solet opinio *communis, communior, communissima, ac moraliter certa*: ergo &c.

144. Resp. Neg. min., quam non probant adversariorum exaggerationes. Quidquid enim fuerit de numero Probabilistarum Terilli ætate, modo certum est, eundem multo minorem esse, quam Probabilioristarum, eundemque semper in dies decrescere, ut tandem spes afulgeat, Probabilismum undique exterminandum esse, quomodo ab amplissima Galliarum Ecclesia, & a pluribus Diæcesibus, Ordinibus Religiosis, Universitatibus, ac Scholis feliciter eliminatus est.

145. Obj. *ultimo*. Licitum est sequi sententiam minus tutam, tutiori posthabita, ergo etiam possumus sequi minus probabilem.

146. Dist. aut. Si sententia minus tuta sit multis gradibus probabilior, quam opposita, *conco*, tunc enim morale certitudinem de honestate actionis habere possumus, ut mox declarabitur proposit. seq., secus, *nego*.

147. Inst. Magis, & minus non differunt specie, ut habet vetus adagium: ergo si possumus sequi sententiam minus tutam, quando est magis probabilis, possumus etiam &c.

148. Resp. Non differunt specie *physica, conco*, *moralis, nego*. Et si hoc argumentum valeret, sequeretur, nos posse etiam agere secundum sententiam tenuiter probabilem; quia neque ista specie differt ab alia; quod tamen ab Innocentio XI. damnatum est. Sup. num. 47.

149. Et contra Probabilistas hactenus (a). De hoc uno Probabilioristæ monendi sunt, ne (ut nonnullos facere non sine magno animi mœrore videmus) tutiorem, & probabiliorē sententiam sequendam esse verbis tantum profiteantur, factis au-

III. de novello probabilitatis commento, Petrum Balle-
riniū tum in *Moralium actionum regula*, tum in *Prælect.* I. & II. præfixis primo Tomo Opp. S. Antonini, & P. Cæsarium Mariam Sgvanin Ord. Serv. B. M. V. in *Anatomia Probabilismi*, cujus tertia editio nuper Romæ prodit an. 1756. quamquam qui Concina leg-
gerit, vix aliquod desiderandum habebit.

antem negent. Argumentum adversariis nostris sup-
peditamus, imbellem illud quidem in se, & nul-
lius momenti, sed quo tamen plerique imperito
vulgo fucum facere solent. Nempe dicunt, Pro-
babilioristas in praxi tandem Probabilistis victas
manus dare, cumque plus moveant exempla, quam
verba, non facile dicta est, quot hac arte ad be-
nigna Probabilistarum castra pertrahantur, in qui-
bus multo minori molestia, adeoque libentius mi-
litare homines possunt; quam apud rigidos Proba-
bilitioristas. Imbellem, inquam, est hoc Probabili-
starum telum, quod si valeret, pari modo con-
cludi posset, falsam esse legem a Christo suo san-
guine sigillatam, cum eam tot perdit, & scelerati
Christiani conculcent; danda tamen est ope-
ra, ut hoc tametsi imbellem telum de manibus ho-
stium eripiamus, quia eo nobis plurimum nocent:
quid enim refert forti, an imbelli telo perire?
Sentiamus igitur ut Probabilioristæ, loquamur ut
Probabilioristæ, sed quod magis nostræ, aliorum-
que saluti proderit, secundum Probabilioristarum
principia operemur. *Veritatem facientes in cha-
ritate, crescamus in illo per omnia, qui est caput
Christus*, ad Eph. IV. 15. sive ut Augustinus simili occasione dicebat *De dono Persever.*
cap. ult. *Non itaque simus in disputationibus
prompti, & in orationibus (vel ut alii legunt
operationibus) pigri.*

§. V.

Refellitur Tutorismus & Rigorismus.

150. Ita a Probabilismi laxitate declinare de-
bemus, ut in oppositum errorem non labamur,
quod aliquos fecisse perhibetur, contententes, quo-
tiescumque certa veritas nobis omnino perspicue
& dilucide non appareat, tutiorem partem sequen-
dam esse; nec licere minus tutam amplecti, et-
iamsi hæc sit multo probabilior, quam altera. Id
docuisse dicuntur Willelmus Wendrockius in not.
ad epist. V. *Provinc. Jo. Simichius* in libro cui
titulus *Saul Ex-Rex*, & Henricus a S. Ignatio in
Ethica amoris, jure ne an injuria, alii dispu-
tent; sunt enim qui putent, præfatos auctores do-
cuisse solum, non licere probabilio rem sententiam
minus tutam amplecti, quando agitur de rebus
jure naturali vetitis, non autem si agatur de rebus
vetitis solum jure positivo Divino, vel humano.
Ratio autem discriminis est, quia una cum mul-
tis Theologis plane Catholicis propugnant, nullam
esse posse juris naturalis ignorantiam invincibilem,
& inculpata, cujusmodi esse potest in jure pos-

sitivo Divino, & humano, sicuti etiam in factis.
Ut vero hæc sint, mihi certum plane est, Ju-
lium Mercorum, Vinc. Baronian, Vinc. Conten-
sonium, Prosperum Fagnanum, atque Probabi-
litoristas insignes immerito prorsus hujus rigoris in-
simulari.

151. Notandum vero est, non hic dici senten-
tiam probabilio rem eam, quæ aliquem etiam par-
vum, & minimum habeat supra alteram probabi-
litas excessum; in moralibus enim, ut inquit S.
Thomas 1. 2. quæst. 14. art. 4. *quod parum est,
quasi nihil accipit ratio*, sed eam, quæ multis,
ut ita dicam, gradibus alteri antecellit, in pro-
babilitate, tum intrinseca ex SS. Litteris, Sanctis
Patribus, aliisque Ecclesiasticis monumentis, tum
etiam extrinseca ex gravibus, probatisque aucto-
ribus deprompta. Hanc, & non aliam esse Pro-
babilioristarum sententiam Petrus Ballerinus alla-
tis eorundem verbis demonstrat in *Moralium Ac-
tionum Regula* cap. 3. §. 1.

PROPOSITIO.

*Licetum est sequi opinionem minus tutam, dum-
modo sit vere, & multis gradibus probabilior,
quam opposita tutor.*

152. Prob. ad licite operandum non requiritur
semper metaphysica, vel physica certitudo de
honestate actionis, sed quando hæc deest, sufficit
alia duntaxat moralis: qualis supra num. 17. de-
scripta est; atqui ubi opinio minus tuta est vere,
& multis gradibus probabilior, habetur hæc cer-
titudinis moralis de honestate actionis: ergo &c. Ma-
jor est certa apud omnes, & docetur a D. Tho-
ma his verbis 2. 2. qu. 70. art. 2.: *Certitudo
non est similiter querenda in omni materia, in
actibus enim humanis, super quibus constituuntur
judicia ... non potest haberi certitudo demon-
strativa, eo quod sunt circa contingentia, &
variabilia, & ideo sufficit probabilis certitudo,
quæ in pluribus veritatem attingat, etsi in pau-
cioribus a veritate deficiat.*

153. Prob. autem minor contra paucos Tutoristas;
nam Probabilistæ eam facile admittunt (1). Et
primo quidem ex regula juris Canonici in VI. *De-
cret. Tit. XII. Reg. 45.: Inspecimus in obscuris,
quod est verisimilius, vel quo plerumque fieri
consuevit*; quæ regula nullius usus in praxi fo-
ret, nisi ex majori verisimilitudine moralis cer-
titudinis induceretur. Secundo ex verbis S. Thomæ
supra allatis: *Sufficit probabilis certitudo, quæ
in pluribus veritatem attingat, etsi in pauciori-
bus*

(a) P. Suarez Lib. III. de Legibus cap. 13. n. 6r.
*Major Probabilitas, inquit, quedam moralis certitudo
est, si excessus probabilitatis certus sit.* P. Terillus
*De consc. prob. qu. 27. sapius asserit majorem proba-
bilitatem, præsertim quando est notabiliter major, esse
certitudinem moralem.* Idem asserunt alii Probabilistæ

apud Petrum Ballerinum *Mor. Act. rez. cap. 3. §. 2.*
quamquam fortasse repugnandi studio nonnumquam vi-
deantur contendere, si non sufficit æqualis, vel minor
probabilitas ad morale certitudinem inducendam, nec
sufficere majorem; sed quilibet facile videt innumera di-
scrimina.

bus a veritate deficiat; quod utique verum est in sententiis multo probabilioribus; unde etiam infert S. Doctor, sufficere testimonium duorum, vel trium testium, quia est probabile, quod magis contineat veritatem dictum multorum quam dictum unius. Tertio ex S. Antonino, qui I. P. tit. 3. cap. 10. in fine, postquam cum Gersono triplicem distinxit certitudinem, nempe supernaturalem, naturalem, & moralem; hanc tertiam sufficere ait ad honestatem actionis, & postea sic concludit: „ Non consurgit certitudo moralis ex evidentiæ demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis grossis, & figurabilibus magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus. Dicitur autem probabile, quod pluribus, & maxime sapientibus apparet verum ”. Quarto ex ratione; quando enim una pars alteri in probabilitate longe præstat; hic major probabilitatis excessus ita contraria argumenta elidit, atque enervat, ut levia ac pæne nulla jam videantur; ex quo efficitur, ut iis plane contemptis, veluti inanibus scrupulis, probabiliori sententiæ certitudine morali adhareamus; quod rerum usu quotidiano experimur.

154. Accedit etiam major certitudo ex principio reflexo, quod fere apud omnes certum est paucis Tutoristis exceptis, nempe eum qui debita præmissa diligentia ad exactam veritatis inquisitionem id sequitur, quod longe verisimilius apparet, veritatem pro virili sua parte consecrari, adeoque legem Dei adimplere, quæ veritas est. Hinc S. Augustinus Lib. I. contra Accademicos cap. 3. Tom. I. *Quisquis, inquit, tantum, quantum homo potest, ac debet, dat operam inveniendæ veritati, is etiam non invenit, beatus est, totum enim facit, quod ut faciat, ita natus est.* Caveat tamen vir prudens, ne propria concupiscentia abstractus, & illectus, aliquid probabilius iudicet, quod tale reipsa non sit; quapropter in propria causa non quid uni sibi, sed quid pluribus, & doctioribus probabilius appareat, attendere debet.

155. Accedit ulterius continua Sancti Patrum, Romanorum Pontificum, Doctorum, ceterorumque Fidelium praxis, qui non semper secuti sunt, nec sequuntur, immo nec sequi facile possunt tutiorem partem, ubi contraria est multo probabilior. Pontifices enim non semel relaxasse dicuntur solemnæ castitatis votum, quia id se facere posse probabilius existimarent, quamquam non relaxare certe tutius erit. S. Thomas docet, non teneri peccatores statim post culpam pœnitere, quæ sententia modo communior est, quamquam contraria, quæ S. Bonaventuræ, & Hugoni de S. Victore placuit,

est proculdubio tutior, & plura alia hujusmodi exempla a S. Antonino afferuntur loco cit. & a Christiano Lupo Dissert. de Opinione probabili. Fideles etiam non dubitant ad sacram Eucharisticam Mensam accedere, cum probabilius iudicant, se esse sine peccato mortali (id enim certo scire absque Divina revelatione nemo potest, ut definit Concilium Trid. Sess. VI. cap. 9.). Et Confessarius demum pœnitentem, quem probabilius esse bene dispositum iudicat, sine ullo scrupulo absolvit.

156. Postremo confirmatur nostra sententia oraculo Alexandri VIII., qui an. 1690. hanc propositionem condemnavit: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam (a).* Ex quo sequitur, non requiri ad honestatem actionis talem certitudinem, quæ omnem prorsus dubitationem excludat, alias neque possemus sequi opinionem probabilissimam, quia hæc etiam ab omnimoda, & perfecta certitudine deficit.

157. Neque vero audiendi sunt, qui dicunt, tunc solum posse nos opinionem probabilissimam sequi, quando favet legi, & tutior est, vel quando neutra est simpliciter tuta; ut exemplum esse potest in iudice, cui ex privata scientia certo constat de innocentia hominis, qui tamen ex publice allegatis reus convincitur: ad mentem S. Thomæ reus esset damnandus; contra autem opinatur Scotus; neutra sententia est simpliciter tuta. In hoc discrimine, inquit, poterit iudex sententiam probabilissimam sequi. Non, inquam, audiendi sunt, qui ita sensum damnatæ propositionis explicant: cum enim nemo hactenus fuerit, quod sciam, qui negaverit posse nos sententiam probabilissimam amplecti, quando aut hæc tuta sit, aut neutra sit tuta, sequeretur Pontificem fulmine suo aerem verberasse, non verum errorem confixisse, quod dici nequit.

158. Obj. primo. Perpetua vox est Sancti Patrum, Pontificum, & Canonum, *tutius sequendum esse.* Vid. sup. num. 50. S. Augustinus, *Tene certum, inquit Serm. 523., & dimitte incertum,* & Lib. I. de bapt. cont. Donat. c. 3. *Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus vel eo solo, quod certis incerta præponeret.* Hæc autem, aliaque id genus, quibus contra Probabilistas licitum non esse probavimus sequi opinionem minus tutam, æque, ac minus probabilem, evincunt etiam licitum non esse sequi opinionem minus tutam, quamquam probabiliolem, etenim opinio etiam probabilior certa omnino non est.

159. Resp. cum S. Thoma supra cit. n. 152., & Sancti Antonino I. P. tit. 3. §. 5. opinionem probabiliolem non esse quidem certam certitudine

(a) Auctor istius propositionis dicitur Jo. Sinnichius, immerito autem P. Viva Tom. III. *Trutine* §. 16. illam doceri dicit ab his, qui contendunt, studio Scripturarum, Conciliorum, Bullarum, ac Sancti Patrum unice vacandum, eorumque auctoritati unice fidendum,

neglecto studio recentiorum Scholasticorum, & Moralistarum: quasi scilicet omnes ii sapientissimi probabilioristæ, qui ex laudatis purissimis fontibus morum scientiam solum hauriendam esse contendunt, cum auctoribus damnatæ illius propositionis sint confundendi.

evidentiæ, & perfecta; esse tamen certam certitudinem *probabilis conjecturæ*, seu morali, qua homo prudens in suis actionibus dirigi solet. Et sane dubium, ut vidimus supra ex S. Thoma num. 49., est, quando intellectus non *inclinatur magis ad unum, quam ad aliud*; quod certe non contingit, cum una propositio est multo probabilior, & moraliter certa.

160. Addo, nonnunquam perfectam certitudinem obtineri non posse, sequi autem tutiorem partem esse nedum difficile, sed moraliter impossibile; ut cum pœnitens actum contritionis elicit, cum de eo certus omnino esse nequeat, si probabiliori parti tuto adhærere non possit, debet illum iterum, iterumque repetere, ut nullus sit modus, aut finis. Sic etiam, si quis omnino certus non sit, rem esse suam, non alienam. alteri tradere eam debet, quia id videtur tutius, sed rursus alter eam retinere non poterit, quia minus probabile supponitur, quod ad illum spectet, & sic in pluribus rebus, ita ut perturbatio magna vitæ consequatur, necesse sit, nisi probabilioribus opinionibus adhærere tuto possimus. Hinc patet, quantum sit nos inter, & Probabilistæ discrimen. Hi enim, ut supra ostendimus, dictamen sibi moraliter certum formare non possunt de honestate actionis, neque ex principiis directis, quia sequuntur partem, vel æque, vel minus probabilem, neque ex principiis reflexis, quæ aut omnino falsa sunt, & commentitia (ut eisdem nullus dubito), aut saltem dubia, ut vel Probabilistæ fateri coguntur, cum a tot, tantisque sapientibus explodantur. Nos autem, & directam certitudinem habemus, saltem moralem ex probabiliori parte derivatam, & reflexam ex principiis, quæ omnibus pene firma & rata sunt.

161. Dices. S. Augustinus *Cpinari*, inquit *De utilitate credendi* cap. 11. *numquam esse sine vitio*; & *Serm. XL. Tom. V. Ecce dat tibi securitatem procurator, quid tibi prodest, si Paterfamilias non acceptet?* Qui ergo sequitur opinionem minus tutam, cujuscumque modi ea sit, vitio non caret, nec certus est, sibi a Deo peccatum non esse imputandum.

162. Resp. ad *primum*. opinionem ab Augustino ibi sumi pro assensu temere præstito errori, non pro assensu præstito veritati probabilius apparenti. Id patet ex contextu; nam prius dixerat: „Tria sunt alia hominum genera profecto improbanda ac detestanda. Unum est opinantium, id est eorum, qui se arbitrantur scire, quod neque sciunt“. En quo sensu opinionem suam S. Doctor. Post etiam subdit: „Opinari duas ob res turpissimum est; quod & discere non potest, qui sibi jam se scire persuasit, si modo illud discere potest; & per se ipsa temeritas non bene affecti animi signum est“. Hoc utique sensu opinatio vitio non caret, non autem quando est assensus uni parti, quæ probabilius vera apparet, licet non omnino certo.

163. Ad *secundum*. Loquitur S. Doctor de peccatore procrastinante, quem recte admonet, a nemine posse certum fieri de tempore ad pœnitendum opportuno; cum tempus sit in solius Dei potestate.

164. Dices *secundo*. Qui Apostolos persequuntur, probabilius existimabant obsequium se præstare Deo Jo. XVI. atqui nihilominus gravissime peccarunt: ergo &c.

165. Resp. Dist. Maj. Probabilius &c. sufficienti, & debita præmissa diligentia, nego; secus, conc. Si hoc argumentum valeret, nec tutius, nec certum sequi possemus, quia persecutores Apostolorum certe putabant sibi licite eos de medio tollere; immo putabant id tutius esse, neipse se obsequium præstare Deo. At vero ignorantia eorum erat culpabilis; si enim Christi verbis, & miraculis attendere voluissent, utique poterant veritatem Religionis Christianæ cognoscere.

166. Obj. *secundo*. S. Thomas Quodl. III. art. 10. *In his, inquit, quæ pertinent ad fidelem, & bonos mores, nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem alicujus magistri; in talibus enim ignorantia non excusat*. Item Quodl. VIII. art. 15. *Illud, quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc, quod est secundum conscientiam*. Ac demum Quodl. IX. art. 15. *Omnis questio, in qua de peccato mortali quaeritur, nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur*. Ex quibus, aliisque similibus apparet, S. Thomam ad honestatem actionis exigere perfectam & totalem certitudinem, qualem utique non habet, qui sequitur opinionem minus tutam, utut probabiliozem.

167. Resp. duobus prioribus testimoniis S. Doctorum agere de iis, qui errant *vincibiliter*, quique certe non excusantur, si legem violent: qui autem sententiam sequitur longe probabiliozem, & moraliter certam, etiamsi contra legem operetur, ignorantia invincibili excusatur; fecit enim pro virili sua parte, ut veritatem cognosceret, eamque quantum potuit, consecutus est. Hanc esse S. Thomæ mentem patet ex primo loco objecto. Ita enim concludit: „Qui ergo assentit opinioni alicujus magistri contra manifestum Scripturæ testimonium, sive contra id, quod publice tenetur secundum Ecclesie auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari“.

168. In tertio autem testimonio Angelici scopus est, nos admonere in questionibus de peccato mortali diligentem operam navandam esse, ut veritas expresse cognoscat, si fieri potest; si autem id fieri non potest, ut plerumque contingere in moralibus idem S. Thomas docet: „tunc sufficit probabilis certitudo, quæ ut in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat „2. 2. qu. 70. art. 21. vel ut habet regula juris, inspicimus in obscuris, quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit“.

169. Obj. *tertio*. Si non licet sequi, quod aliis

videtur probabile, neque licebit id sequi, quod nobis est probabilius. *Primo* enim proprium iudicium iudicio aliorum anteponeere temeritatem sapit, & superbiam; unde Prov. III. 5. dicitur: *Ne imitaris prudentiæ tuæ. Secundo* id videtur omni laxitati viam aperire; sub prætextu enim probabiliorismi tuto quis poterit, quam mavult, sententiam amplecti, dummodo eam esse probabiliorum putet; & quis in scientiis adeo hospes est, ut ignoret alii unam, alii alteram, & contrariam opinionem persæpe probabiliorum esse? *Accedit tertio*, quod hunc majorem probabilitatis excessum, quem Probabilioristæ requirunt, cognoscere, & determinare longe difficillimum est.

170. *Resp. ad primum.* Certo certius est debere hominem prudenter operantem sibi ipsi iudicium practicum efformare, & secundum illud operari; regula enim proxima actionum nostrarum nostra conscientia est; nec de hoc esse potest ulla neque cum Probabilistis, neque cum Tutoristis controversia. Falsum est autem, Probabilioristas proprium iudicium sequi, aliorum sapientiorum iudiciis posthabitis. Verus enim Probabiliorista (namque hoc nomine abutentes non moror) in forinando sibi conscientiæ dictaminis imprimis Sacras Litteras, Concilia, Canones, Patres consulat; deinde si animadvertat sententiam minus tutam, quæ sibi probabilior apparet, talem non apparere ceteris viris doctis, seu communem non esse, non imitetur prudentiæ suæ, si sapit, & tutiori adhærebit, quia in hoc casu non habebitur ille manifestus probabilitatis excessus, qui ad prudenter eligendam sententiam minus tutam desideratur. Abhorrebit etiam, veluti a scopulis, a sententiis novis, & non præteribit terminos a Patribus nostris constitutos.

171. *Obiectio secunda* non habet locum in systemate Probabilioristarum recte usurpato. Quod autem plerique eo abutantur, nos conturbare non debet; nihil enim tam sanctum est, quod hominum vitio corrumpi non possit. Sed quoniam aliqui Probabilistæ quoque hoc eodem argumento utuntur, paucis aperio immane discrimen, quod inter nostrum, eorumque systema invenitur. Possunt utique in nostro systemate aliqui sub falso majoris probabilitatis prætextu laxitates docere; sed iste erit boni systematis malus usus; & præterea reliquis Probabilioristis nunquam licebit eas opiniones vel defendere, vel sequi. Contra in Probabilistarum castris perquam facile est, aliquam opinionem probabilem reddere; adeo ut quam paucissimæ apud eos inveniuntur opiniones, utut laxæ, quæ non existimantur probabiles; hoc autem semel constituto non ex abusu, sed ex recto usu systematis licitum cuique est, pro suo arbitrato easdem sententias in praxi sequi. Adde, multo facilius esse, opiniones prorsus falsas dicere probabiles ob aliqua qualiæcumque vel rationum, vel auctoritatum præsidia, quam easdem appellare probabiliores, & multo probabiliores.

172. *Ad tertium.* Vel sermo est de hominibus doctis, & his difficile non erit, celebrioribus Scripторibus perfectis, eorumque rationibus perpensis, quod verisimilius sit, investigare, juxta monitum Benedicti XIV. in Encycl. 1. Nov. 1745. Si autem sermo sit de idiotis, isti, prout idem doctissimas Pontifex movet, *ab illis qui doctrinæ ac virtutis gloria efferuntur, consilium exposcant*; non autem quærant, ut a nimis multis fieri solet, magistros perurientes acribus, & qui loquantur placentia. Quod si utriusque debita præmissa diligentia longe probabilius, cui certo adquiescant, invenire non possint, tutius sequantur.

173. *Obj. ultimo.* Quando agitur de vitando damno proximi, aut de Sacramenti valore, tutior sententia est amplectenda, & nullo modo licet amplecti minus tutam, quamquam sit multo probabilior: ergo etiam in aliis materiis &c. Consequentia probatur; si enim vel prudentiæ regulis conformius esset sequi sententiam probabiliorum, vel ignorantia invincibilis errorem inculpabilem redderet, pari jure idem dici posset, ubi agitur de vitando damno proximi, vel de Sacramentorum valore.

174. *Resp. neg. cons.* & discrimen est in eo, quod omnino Sacramentum non habetur, si materia, vel forma necessaria desit, nec ignorantia, etiam invincibilis, facere potest, ut Sacramentum vere perficiatur; cui aliqua pars essentialis deest; ignorantia invincibilis contra a peccato excusat, saltem formali: & si etiam contingat, per ignorantiam invincibilem legem violari, illa violatio materialis est, non formalis. Ceterum quod dicitur, in Sacramento tutiorem partem esse sequendam, non ita intelligendum est, quasi non liceat in iis quoque sententiam probabiliorum aliquando sequi; nam ex gr. deficiente aqua naturali, & baptismi necessitate urgente, nemo negaverit, posse etiam baptismum conferri in liquore, quem probabilius quidem, non autem omnino certo esse aquam judicamus. Et præterea nemo dubitat, posse pœnitentes absolutionem petere, & Confessarios debere illam impertiri, quando eos recte dispositos esse probabilius judicatur. Idem dicitur de damno proximi, quod non vitatur per ignorantiam invincibilem; unde major cautela adhibenda est. Quamquam iudex in sententia ferenda, ubi veritas liquido non apparet, probabiliorum partem sequi omnino debet.

175. Sed & illud addendum est, quod etiam in aliis vitæ nostræ actionibus valet, ad majorem, vel minorem diligentiam nos teneri pro majori, vel minori rei, de qua agitur, gravitate. Hinc non excusaretur, qui aliquid moveri inter vepres cernens, incaute jacularetur, quamquam probabilis judicaret, id, quod movetur, esse feram, & non hominem; res enim agitur summi momenti, quando agitur de vita hominis; & alioquin nulla est jaculandi necessitas. Non semper igitur facile concesserim, licere sententiam probabiliorum sequi, quæ

quæ minus tuta sit, præcipue quando agitur de rebus ad salutem necessariis necessitate melii, aut de iis juris naturalis principiis, in quibus nulla esse potest ignorantia invincibilis. In his porro nulla cautio supervacanea est; & cum non tam frequenter occurrant, non ultra, quam par est, jugum Domini aggravatur, etiamsi tutiorem sententiam, ubi fieri potest, amplectamur.

DISSERTATIO IV.

De ultimo fine hominis.

1. **F**inis hoc loco non accipitur pro termino alicujus rei; quo sensu mors dicitur finis vitæ, sed pro eo bono, quod agens intendit, & quo obtento ejus motus cessat. Definiri autem potest ex Augustino Lib. XIX. *De Civ. Dei* c. 1. *illud bonum, propter quod appetenda sunt cetera, illud autem propter seipsum (a).*

2. Porro, ut Angelicus acute observat 1. 2. q. 1. art. 7. „ Quantum ad rationem ultimi finis omnes conveniunt in appetitu finis ultimi, quia omnes appetunt suam perfectionem adimpleri, quæ est ratio ultimi finis. Sed quantum ad id, in quo ista ratio invenitur, non omnes homines conveniunt in ultimo fine: nam quidam appetunt divitias, tamquam consummatum bonum; quidam vero voluptatem, quidam vero quoddam aliud. Cum hæc ita sint, investigandum est, in quonam vera ratio ultimi finis inveniat, quod Angelicus præstat in quæstionibus secunda, & tertia primæ suæ secundæ partis agens de beatitudine, quæ est ultimus hominum finis.

CAPUT I.

De Beatitudine hominis objectiva.

3. **B**eatitudo definitur a S. Augustino Lib. V. *de Civ. Dei* c. 1. *rerum optandarum cumulata plenitudo*; a Boetio L. III. *De Consolatione Philosophiæ* dicitur *status omnium bonorum aggregatione perfectus*, & a S. Thoma qu. 2. art. 8. *bonum perfectum, quod totaliter quietat appetitum*. Porro communiter duplex distingui solet beatitudo, alia *objectiva*, nempe objectum illud bonum, quod nos totaliter, & cumulate felices reddere potest; alia vero est beatitudo *formalis*, nempe hujus boni plena & perfecta possessio.

4. Inter veteres Philosophos lites olim vignerunt immortales, in quonam beatitudo *objectiva* consistat, adeo ut referente S. Augustino Lib. XIX. *de Civit. Dei* c. 1., posset numerus sectarum ad 288. perduci; non quidem quasi hæc omnes sectæ exti-

terint, sed quod adhibitis quibusdam differentiis esse possent. Sed modo nulla est inter Christianos dissensio: unde communiter statuitur sequens

PROPOSITIO.

Nullum bonum creatum, sed solus Deus esse potest vera hominis beatitudo objectiva.

5. **P**rob. prima pars. Duo bonorum creatorum genera distingui possunt; alia enim sunt extra nos, quæ nempe ad corpus pertinent, ut divitiæ, honores, voluptates; alia intra nos, ut scientiæ, & virtutes morales, quæ animum exornant; atqui in nullo ex hujusmodi bonis beatitudo objectiva reperiri potest; nam *beatitudo*, inquit Angelicus q. 5. art. 5. *cum sit perfectum & sufficiens bonum, omne malum excludit, & omne desiderium expiet*; bona autem quæcumque hujus vitæ neutrum horum duorum præstare possunt: unde præclare Horatius lib. 1. Epist. 2. v. 47.

*Non domus, & fundus, non æris acervus,
& auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas.*

Quod etiam de honoribus, voluptatibus, aliisque corporis bonis dici posse, quotidiano rerum usu edocemur.

6. Porro quamquam negari non potest, in sapientia, prudentia, fortitudine, aliisque animi virtutibus multum præsidii esse ad perturbationes declinandas, corporisque molestias minuendas; certum tamen est, id minime sufficere ad omne prosum malum excludendum; quare Cicero Lib. II. *Tusculan. quæst.* c. 7. lepide Epicuram irridet, qui putabat, sapientem in Phalaridis Tauro sic esse dicturum: *Quam suave est hoc! quam hoc non curo!*

7. Sed neque bona hujus vitæ, quæcumque ea sint, possunt omne nostram desiderium explere; nam ut cetera omittam, homo naturaliter desiderat perpetuam possessionem ejus boni, quod habet; bona autem præsentis vitæ transitoria sunt, adeoque &c. Præclare igitur pro more suo S. Augustinus Lib. VI. *Confessionum* cap. ultimo de iis loquens, qui felicitatem extra Deum quærunt: „ O tortuosas vias, inquit, væ animæ audaci, quæ speravit, si a te recessisset, se aliquid melius habituram! Versa, & reversa in tergum; & in latera, & in ventrem, & dura sunt omnia, & tu solus requies. De his omnibus dignus plane est, qui legatur Boetius *de Consolat. Philosophiæ* Lib. III.

8.

(a) De variis finis divisionibus, & effectus satis copiose agit Ludov. Habert T. 1. *Theol. de actibus humanis* cap. 6. §. 3. Videri etiam meretur pictura, & harmonia actuum humanorum, quam Contæximus ha-

bet Lib. VI. *Theol. mentis, & cordis* Diss. I. cap. 1. specul. 2. & 3. Sed digna imprimis est, quæ tota legatur quæstio prima S. Thomæ 1. 2. in qua multa habet de fine pro more suo egregie, solideque explicata.

8. Prob. secunda pars. Nam Deus est summum & infinitum bonum, quod proinde totam desideriorum nostrorum amplitudinem cumulatissime exæquare potest utpote eam infinite excedens. Quam ob rem Propheta David Psalm. XVI. dicebat: *Satiabor, cum apparuerit gloria tua*; & S. Augustinus Lib. I. *Confessionum* cap. 2.: *Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.*

9. Et sane quatuor potissima sunt cordis humani desideria. Primum veritatis cognoscendæ; quod nobis cum Angelis commune est: alterum honorem, & dignitatum, quod est hominibus tantum proprium; tertium voluptatum, quod etiam brutis convenit: postremum immortalitatis, quod vel ipsæ res inanimatæ quodammodo ostendere videntur, dum interitui, & corruptioni pro viribus resistunt. At vero hæc quatuor hominis desideria cumulatissime Deus explebit, quando clare, & intuitive a nobis videbitur; tunc enim nudata facie, & sine ænigmate nobis veritas apparebit; tunc divinæ consortes naturæ, similesque Deo effecti, summum hororis & dignitatis culmen assequemur; tunc intrantes in gaudium Domini torrente voluptatis ipsius potabimur, & inebriabimur; tunc denique erimus de interminabili beatæ vitæ possessione securi. *Illa cognitio*, concludit magnus Augustinus *De Spiritu & lit.* cap. 35. *illa visione, illa contemplatione satiabitur bonis animæ desiderium; hoc enim ei solum sat est; ultra non habet, quod appetat, quo inquiet, quod requirat (a).*

10. Corroliarium. Hæc continuo recogitare debemus, ne a fallacibus bonorum hujus mundi blanditiis delinam, atque corrupti, veram, æternamque beatitudinem amittamus. Væ impiis, cum nimis sero cognoscentes, frustra se in hoc mundo beatitudinem quævisisse, exclamare cogentur: „Erravi a via veritatis, lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus! Quid nobis profruit superbia? Aut divitiarum jactantia quid contulit nobis?”

CAPUT II.

De Beatitudine formali.

11. Quamquam Deum esse nostram beatitudinem objectivam Christiani omnes consentiunt, non levis tamen inter Theologos est controversia, quidnam proprie sit illud, in quo formalis beatitudo consistit; qua de re variae sunt sententiæ. Nam Hu-

go de S. Victore Tom. III. *De sapientia animæ Christi* beatitudinem Sanctorum nihil aliud esse putavit, quam illam ipsam actionem increatam, qua Deus beatus est, intellectui Beatorum communicatam. Ab hac sententia non admodum abluere videtur altera opinio, quæ Henrico Gandavensi tribuitur Quodl. XIII. quæst. 12., nempe beatitudinem Sanctorum esse quendam illapsam Divinæ essentiæ in eorum animum, eo fere modo, quo ferrum dicitur ignitum, & candens, quando ignis substantia ipsum undequaque penetravit.

12. Sed paucos hæc duæ opiniones nactæ sunt sectatores, fere omnibus enim persuasum est, beatitudinem formalem sitam esse debere in aliqua operatione Beati, quæ proinde creata esse debet, ejusque propria; ut quemadmodum in hac vita homines non sunt justi per justitiam Christi, *quia ipse justus est, sed quia nos justos facit*; quod in Concilio Tridentino est definitum Sess. VI. cap. 7., ita etiam in altera vita *formaliter* Beati esse non possint per actionem Dei increatam, vel per ejus essentiam sibi veluti inhærentem, sed per propriam operationem.

13. Hoc, ut dixi, fere omnibus arridet, sed iterum quæstio oritur in quam demum animæ operatione formalis beatitudo consistat. Thomistæ duce Angelico Præceptore 1. 2. q. 5. art. 4., eam essentialiter sitam volunt in actu intellectus, scilicet in visione essentiæ Divinæ, quam visionem consequitur amor fructivus, tamquam ejus proprietatis inseparabilis. Scotistæ contra beatitudinem formalem collocant in solo actu amoris, quo diligitur Deus propter se, ita ut visio non se habeat, nisi ut dispositio ad amorem. Demum alii Theologi utramque sententiam componunt, & beatitudinem formalem dicunt esse simul actum intellectus, & voluntatis, nempe visionem, & amorem. Nos a S. Thomæ tutissima via non recedemus.

PROPOSITIO.

Beatitudo formalis essentialiter consistit in visione, seu contemplatione Dei, adeoque ad intellectum pertinet.

14. Prob. primo ex Scriptura, quæ passim in visione Dei ut summam ac perfectum præmium, totamque mercedem nobis proponit. Ps. XV. *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo.* Ps. XXXV. *In lumine tuo videbimus lumen.* 1. Joann. III. *Scimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est, 1. ad Corinth. XIII. Videmus nunc per speculum in*

(a) *Da Pater augustam menti conscendere sedem:
Da fontem lustrare boni, da, luce reperta,
In te conspicuos animi defigere visus.
Disjice terrenæ nebulas, & pondera molis,
Atque tuo splendore mica; tu namque serenum;*

*Tu requies tranquilla piis; te cernere finis,
Principium, vector, dux, semita, terminus idem.*
Boetius Lib. III. *De consolatione Philosophiæ.* Objectiones contra hanc summam veritatem inveniri possunt apud S. Thomam laud. q. 2., & passim apud Scholasticos.

enigmate, tunc autem facie ad faciem. Matth. XVIII. *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei;* & alia hujus generis prope infinita; unde recte S. Ambrosius, *Scriptura Divina*, inquit Lib. II. *De Officiis* cap. 2., *vitam beatam in cognitione posuit Divinitatis.*

15. Etiam alii Sancti Patres veluti uno ore id ipsum affirmant. S. Cyrillus Alex. *Hominum felicitas*, inquit Lib. III. *Cont. Julianum, est habere summam contemplationem.* S. Basilius in *Institutione Monach.* cap. 19. *Contemplatio summi boni est thesaurus Angelorum.* S. Hieronymus explicans ea verba Isaïæ LXIV. 14.: *Videbitis, & gaudebit cor vestrum; Deum videre*, inquit, *vera lætitia est, Dei visio perfectum est gaudium.* Apud S. Augustinum aut nihil est frequentius, quam visionem Dei esse tetam laborum nostrorum mercedem. *Ipsa est*, inquit Lib. I. *de Trin.* cap. 13., *visio facie ad faciem, qua summum præmium promittitur justis.* Demum, multis aliis prætermisiss, ne longum faciam, S. Bernardus *Justus*, inquit Epist. XXVIII., *ex file vivit, beatus ex intellectu.* Cum ergo tam Scriptura, quam sancti Patres, quando de æterna Sanctorum felicitate loquuntur; in eo conspirent, ut eam in Dei visione reponant, manifesto sequitur &c.

16. Nec desunt etiam ad id comprobandum rationes magni momenti. Nam beatitudo in ea operatione animæ collocanda videtur, quæ ceteris omnibus præstat; at vero intellectum voluntati, aliisque animæ potentiis longe præcellere, nemo dubitat; quapropter communiter etiam theoria praxi auteponitur. Audiat S. Augustinus; *Omnium rerum*, inquit in Libro 85. *Questionum Quæst. XXXV.*, *præstantissimum est, quod æternum est, & propterea id habere non possumus, nisi ea re, qua præstantiores sumus, idest mente.*

17. Præterea in eo videtur constituenda formalis beatitudinis essentia, quod nos participes efficit Divinæ naturæ, ac veluti *Deiformes*; id autem est visio per intellectum; unde S. Joannes ait in prima Epist. cap. III. *Similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est.*

18. Alia etiam ratione id comprobatur; nam hæc est intellectus vis atque natura, ut intelligendo fiat similis rebus, quas intelligit, & notum est illud Philosophi effatum: *Intellectus intelligendo fit omnia.* Hinc etiam communiter pene Theologi docent, Verbi processionem vocari generationem, quia fit per intellectum; non autem posse

hoc nomine appellari processionem Spiritus Sancti, quia fit per voluntatem. Vid. Tom. III. num. 56. & seq.

CAPUT III.

De Corporum resurrectione.

19. Postquam de formalis animæ nostræ in altera vita beatitudine disseruimus, transeamus ad famosissimam de resurrectione carnis, & corporis questionem, ut loquitur Sanct. Hieronymus in Lib. contra Jo. Jerosolymit. n. 25.; ut scilicet illud haud exiguum gaudium consideremus, quo anima in proprio corpore resumendo perfundetur. *Palacie Christianorum*, inquebat Tertullianus in Lib. *De resurrectione Carnis* cap. 1., *resurrectio mortuorum*; qui etiam *De Præscript. Hæreticorum* cap. 7. observat, hoc dogma fuisse ab omnibus Gentilibus Philosophis aut ignoratum, aut impie negatum: *Ut Carnis*, inquit, *resurrectio negetur, de una omnium Philosophorum Schola sumitur.* Hinc Paulus in Arcopago hoc resurrectionis mysterium annunciantem *quidam irritebant*, quibus nempe hoc non solum novum, sed plane impossibile videbatur, Actor. XVII. 52.

20. Quod quidem in iis mirandum non est, qui solas naturæ vires rationis lumine metiebantur. Mirandum potius, fuisse etiam inter Judæos, qui hoc dogma aut ignorarent, aut negarent. Tales fuisse Sadducæos, colligitur ex Matth. XXII. 25., quibus S. Epiphanius Hær. IX., & Origenes in c. XXII. Matth. adjungunt etiam Samaritanos.

21. Multo autem magis mirandum, & vehementer dolendum, inter ipsos Christianos, quibus clarissima Evangelii lux atfulget, non paucos inventos esse, qui hanc certissimam veritatem præhæcete negarent. S. Paulus Apostolus in secunda epist. ad Timoth. II. 17. seq. Hymenæum, & Philetum memorat, *qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, & subvertent quorundam fidei*; videlicet, ut S. Thomas explicat Lect. III., putantes, omnia, quæ in Scripturis de resurrectione dicuntur, *esse resurrectionem animarum, quæ jam facta est*, per Christi resurrectionem, juxta illud Apostoli ad Coloss. III. 1. *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, querite &c.* Vid. idem Angelicus IV. Cont. Gent. cap. 79. Sed post Apostolos hæc hæresis latius dilatata est (a).

22.

(a) S. Augustinus in Lib. *De Hæresibus*; T. VIII. inter eos hæreticos, qui non putant, resurrectionem esse futuram, enumerat *Simonianos, Valentianos, Cæjanos, Cerdonianos, ac Severianos.* Tertullianus in Lib. *De resurrectione carnis* cap. 2. Marcionem, Apellem, Valentium, Basilidem, & Saturninum propter negatum resurrectionis dogma appellat *novos Sadducæos.* S. Epiphanius in *Hæresibus* XI., XLII., LVI., & LXVII. Archonticos, Marcionem, Bardesaneum, & Hieracem *Gazzaniga Theol.* Tom. VII.

ad Hymenæi, & Philetæ negat accessisse, affirmat. Hujus erroris accusatus fuit etiam Origenes a Meibolio in Tract. *De resurrectione mortuorum*, ab Epiphanius Hæresi LXIV. n. 11., tum ab Hieronymo in Lib. cont. Jo. Jerosolymitanum num. 25. Tom. II.; quorundam accusatorem approbat Photius in ep. I.; fuisse tamen, qui Origenem ab hoc errore purgarent, memorat S. Augustinus in Lib. *De Hæresibus* num. 13. Legi etiam meretur S. Thomas in IV. *Sentent. Dist. XLIII. q. 1.*

22. Resurrectio mortuorum a Patribus Græcis vocatur ἀνάστασις, a verbo ἀνίσταμαι resurgo, ut late ostendit Jo. Caspar Svicerus in *Thesaurō Ecclesastico e Patribus græcis*, verbo Ἀνάστασις. Dicta est tamen aliquando etiam παραγγευσίς regenerationis; Matth. XIX. 28. *In regeneratione cum sederit Filius hominis &c.* tum Adoptio, & Redemptio, Roman. VIII. 25. *Adoptionem filiorum expectantes, redemptionem corporis nostri.* Quæ loca expendens S. Augustinus Lib. III. *Contra duas epistolas Pelagianorum* cap. 5. „ *Regenerationem* „ quippe, inquit, hoc loco, ambigente nullo, „ novissimam resurrectionem vocat (Dominus); „ quam Paulus quoque Apostolus & adoptionem, „ & redemptionem nuncupat, dicens : ad- „ optionem expectantes, redemptionem corporis „ nostri ”.

23. Definiri autem potest ex S. Thoma IV. *Contra Gentes* c. 79. *animæ cum corpore iterata conjunctio*, facta virtute Omnipotentis Dei; cuius resurrectionis exempla habemus in iis hominibus mortuis, qui a Jesu Christo, ab Apostolis, aliisque Sanctis Thaumaturgis fuerunt ad novam vitam temporalem revocati, ac fuisse magis in ipso Jesu Christo Servatore nostro, qui propria sua virtute tertia die resurrexit a mortuis. In his tamen corpus adhuc integrum, & incorruptum supererat, ut proinde multo mirabilior futura sit generalis illa resurrectio omnium hominum in novissimo die, quorum corpora multo antea corrupta, & resoluta erant, eorumque elementa in varias ac multiplices formas conversa.

24. Duo autem nobis præstanda sunt: primo probandum dogma fidei inconcussum de certitudine universalis resurrectionis: *secundo* ostendendum non aliud futurum resurgentium corpus, quam illud ipsum, quod in hac vita haberunt: fuit enim quorundam error dicentium, aliud omnino, diversique generis esse animæ copulandum corpus, nobilius quidem, & lucidum beatis; tetrum autem, & tenebrosum damnatis, quorum mala & tenebrosa fuerunt opera.

PROPOSITIO I.

Futura est aliquando generalis resurrectio humanæ carnis (a).

25. Prob. primo ex sacris Litteris. Et quidem in novo Testamento tam sæpe, & tam perspicue id traditur, ut prodigio simile videri debeat, potuisse Christianos inveniri, qui hoc dogma negarent. Christus ipse data opera Sadducæos negantes resurrectionem ita redarguit Matth. XXII. 29.: „ Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem „ Dei De resurrectione mortuorum non legistis, „ quod dictum est a Deo, dicente vobis: Ego sum „ Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob? „ Non est Deus mortuorum, sed viventium ”.

26. Præterea Apostolus Paulus hoc dogma Atheniensibus in Areopago luculentissime prædicavit Act. XVII. 51. Neque ii audiendi sunt, qui Paulina verba explicant de resurrectione animæ, non corporis. Non inquam sunt audiendi, ut enim scite observat Tertullianus: De resurr. Carnis c. 59. „ Athenienses non aliam, quam corporealem „ resurrectionem intellexerunt a Paulo portendi ... „ non irrisuri omnino, si animæ solius restitutio- „ nem ab eo audissent ”. Uterius in Epist. 1. ad Corinth. XV. a versu 12. usque ad finem totus est, ut resurrectionis fidem adstruat, addens hoc dogma esse nostræ Religionis fundamentum: „ Si „ mortuorum, inquit v. 14. & 15., resurrectio „ non est, neque Christus resurrexit: quod si Chri- „ stus non resurrexit, inanis est prædicatio no- „ stra, inanis est & fides vestra ”. Neque opus est, alia multo plura loca commemorare in re tam manifesta (b).

27. Difficultas aliqua esse potest fortasse de veteri Testamento in quo resurrectionem carnis alto silentio prætermisissimum fuisse, nonnulli falso contendunt; falso inquam. Nam Judæis fuisse de hoc dogmate plane persuasum vel ex eo solo apparet quod contrarius error solum Sadducæis tribuitur; nec unquam legitur, Christum Dominum, aut Apostolos ceteris Judæis illum objecisse. Immo cum Christus Jo. XI. 23. & 24. dixisset Marthæ: *Resurget Frater tuus*; illa respondit; *Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die.* Præ-
te-

art. 1., ubi varios contra resurrectionem errores recenset. Nihil autem dico de nostrorum temporum pseudophilosophis, quos mirum non est, hoc mysterium negare, cum cetera divinæ revelationis dogmata inficiuntur. Ben. Spinoza in *Tractat. Theolog. politico* cap. 10. resurrectionem, ut Harisæicum commentum explodit.

(a) Usi sumus hac voce *carnis*, potius quam *corporeæ*, aut *hominum*; tum quia ita habet antiquissimum Apostolorum Symbolum; immo Symbolum Aquilejense habet *hujus carnis* (apud P. Bern. de Rubéis in *Monumentis Ecclesiæ Aquilejensis* cap. 7.), tum quia, ut Catechismus Rom. advertit, id sine causa factum non est; ne forte quis audiens resurrectionem hominum

putaret, animam simul cum corpore interiisse, & utrumque esse suscitandum; tum demum ad evitandum illorum errorem, qui referente Sancto Hieronymo in epist. LXXXIV. n. 5., credere se dicebant futuram resurrectionem *corporum*. „ Sed quia corpora sunt cæ- „ lestia, & terrestria, & aer iste, & aëra tenuis ju- „ sta naturam suam *corpora* nominantur, *corpus* po- „ nunt, non *carnem*; ut orthodoxus *corpus* audiens, „ *carnem* putet, hæreticus *spiritum* recognoscat ”. Et in Libro contra Jo. Jerosolym. n. 27. Origenistas urgebat, ut resurrectionem faterentur *carnis*, *que sanguine, venis, ossibus, nervisque constringitur*.

(b) Theophylactus expendens hæc Apostoli verba,

terra Christus ipse in relato mox testimonio Matth. XXII. nos aperte docet, fuisse resurrectionem Sanctorum in Exodo designatam his verbis cap. III. 15. 16.: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob.*

28. Sed ut aliquot saltem loca V. T. indigitemus, insignis est ille textus Danielis cap. XII. 2., ubi dicitur: *Multis de his, qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt; alii ad vitam, alii ad opprobrium.* Ubi per multos manifestum est intelligi omnes, sensu in sacris Litteris non insolito, ut S. Augustinus exponit Lib. XX. de Civ. Dei Cap. 25. inquit: „ Non autem diversum „ putetur, quod cum ibi (Joan. V. 28.) positum est, *Omnes, qui sunt in monumentis,* „ hic non ait Propheta *Omnes,* sed *multi oblo-* „ *mentium* in terræ aggere; ponit enim aliquando Scriptura pro omnibus multos. Propterea „ & Abraham dictum est, *Patrem multorum geni-* „ *tium* posui te, (Gen. XVII. 5.): cui tamen „ alio loco (Gen. XXII. 18.) *In semine,* inquit, tuo benedicentur omnes Gentes ” (b).

29. Omnium vero luculentissime fidem resurrectionis prædicavit Job c. XIX. 25. inquit: „ Scio, „ quod Redemptor meus vivit, & in novissimo „ die de terra surrecturus sum, & rursam circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo „ Deum meum ”. Quæ verba adeo clara visa sunt S. Hieronymo ut dicere non dubitaverit Epist. LIII. ad Paulinum n. 8.: *Resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullas de ea vel manifestius, vel cautius scripserit.* Vid. etiam S. Augustinus Lib. XXII. de Civ. Dei cap. 29., & Cyrillus Jerosol. Catech. XVIII.

30. Hinc Karaitæ, qui rejectis Rabbiniis traditionibus solum Scripturæ sensum litteralem retinere se profiteantur, resurrectionem mortuorum credunt in art. 8. suæ professionis fidei ap. Jac. Triglandium. Vid. Chrystoph. Wolffius in Dissert. de Karais (c).

31. Præclara sunt etiam ea testimonia, quæ de futura corporum resurrectione ediderunt invicti illi Fratres Machabæi, quorum secundus (Lib. II. Machab. VII. 9.) inipio Regi dicebat: „ Tu quidem, scelestissime, in præsentī vita nos perdis; „ sedi Rex mundi defunctos nos pro suis legibus „ in æterna vitæ resurrectione suscitabit ”. Ter-

tius similiter linguam, & manus carnifici porrigens: *E caro, inquit, ista perisiba, sed propter Dei leges carne hæc ipsa despecta, quoniam ab ipso me ea recepturum spero.* Quamvis itaque Potius est, agebat, ab omnibus morti dicitur spem expectare a Deo, verum ab ipso resuscitantis. Demum celebre est illud sacrificium, quod Julius bene, & religiose de resurrectione cogitans obtulit pro peccatis defunctorum, Libro II. Machab. cap. XII. 45. sup.

32. Neque his obest, quod S. Paulus II. Timoth. I. 10. vi beatur asserere, resurrectionem mortuorum esse dogma a Christo per Evangelicum primo manifestatum. Id enim intelligi debet de manifestatione clariore, & magis aperta, quam in vet. Test. facta fuerit.

33. Obijciat. S. Jo. Chrysostomus non uno in loco hoc resurrectionis mysterium fuisse Hebræis ignotum asserit. Hom. XXII. in epist. ad Heb. Tom. XII. loquens de antiquis Justis, illos nihil scivisse dicit de resurrectione; & in Epist. 1. ad Olympiadem n. 8. Tom. III. de Joba, quem Moyse antiquiorem esse putavit, hæc habet: *Hæc, cum & probus vir esset, & de resurrectione nihil exploratum haberet &c.* quod etiam repetit Hom. XXXIII. in Matth. Tom. VII.

34. Resp. S. Jo. Chrysostomum dominisse solimmodo, fidem resurrectionis fuisse in Veteri Testamento obscure, & in ænigmatē revelatam, in novo autem clare manifeste, & omnino. Luculenter se, suamque mentem explicat, S. Pater in Hom. III. inter XI. a P. Monlacono ex MS. Bibliothecæ Vaticanæ primum, græcæ & latine editas, & T. XII. insertas. Ibi enim nonnulla affert argumenta, ut probet, spem resurrectionis antiquis Patriarchis fuisse datam, ut quendam mortis consolationem; sed obscuram, & in ænigmatē; clare autem, manifeste, omnino, & in veritate per Unigenitum Dei Filium.

35. Præter aperta utriusque fæderis testimonia Sancti Patres nonnullas attulerunt rationes ad Gentiles Philosophos, vel hæreticos convincendos; ut Athenagoras in Lib. De resurrectione mortuorum, Irenæus in Lib. V. adv. hæreses, Tertullianus De resurrectione carnis, Gregorius Nyssenus De officio hominis, Methodius alique, qui pro hac dogmatica veritate adv. hæreticos confirmanda strenue

Dogma, inquit, de resurrectione veluti fundamentum est universæ fidei. Confer Catech. Rom. de hoc art. Symboli. Lectu digna sunt etiam, quæ habet Cyrillus Jerosolym. Catech. Illum XVIII. ubi Radix, inquit, totius bonæ operationis est spes resurrectionis. Qui plura desiderat in hanc rem, adeat præter Scholasticos Frider. Nauseam Blancianum Episc. Viennensem, in Lib. II. & III. De Domini N. J. C., & novissima omnium mortuorum resurrectione, Viennæ Austriæ 1551. in quarto.

(b) Frustra est Grotius, contendens, id intelligendum esse de Judæis ad patrias sedes reversuris; totus

enim contextus ostendit ibi de generali resurrectione carnis sermonem esse. Confer præter Augustinum laud., Hieronymum, & Theodoretum in Comment., etiam P. Nicol. August. Chignoli Ord. Præd. Exerc. XXXIX. in Danielein.

(c) Nunc communis ferme est apud Hebræos resurrectionis fides, ut pro hæreticis illos habeant, qui eandem inficiantur; qua de re legi potest Manasse Ben Israel initio Libri primi De resurrectione; apud quem nomina eorum Rabbīnorum recensentur, qui in hoc dogmate errarunt.

nue decertarunt (a); ex quibus nos brevitatis gratia paucas seligimus, quas etiam Romanus Catechismus ceteris aptiores iudicavit.

36. Ac primum quidem cum anima sit essentialis, ac substantialis forma corporis, naturalem ad illud propensionem habet; unde status separationis est præter ejusdem naturam. Quod autem præter naturam est, non potest esse sempiternum: consentaneum est ergo, ut anima iterum suo corpori jungatur, quod in carnis resurrectione fiet. Vide quæ dicta sunt T. H. num. 198.

37. Deinde cum malis supplicia, præmia bonis a justissimo Deo sint præparata; ex illis vero quamplurimi, antequam debitas pœnas persolvant, & justè pœne omnes nullis affecti virtutis præmiis ex hac vita deredant, credendum est, iterum animas suis corporibus esse aliquando conjungendas, ut pro male, aut recte factis totus homo ex anima & corpore compositus pœna, vel præmio afficiatur. *Caro*, inquit Tertullianus *De Resurrect. Carnis* c. 8., *dum ministra, & famula animæ deputatur, consors, & cohæres invenitur, si temporalium, cur non & æternorum?*

38. Dices. Homo pro suis bonis, vel malis meritis sufficienti præmio vel pœna afficitur in anima; etenim certum est in purgatorio pro peccatis venialibus animam puniri sine corpore: ergo idem esse posset in inferno: & ab opposito idem contingere posset Beatis in cælo.

39. Respondet S. Thomas in Supplem. quæst. 75. art. 1. ad 4., quod sicut: „ peccata venialia „ non habent simpliciter, & perfecte rationem peccati; ita pœna, quæ eis redditur in purgatorio, non est simpliciter retributio, sed magis purgatio quædam, quæ seorsim fit in corpore per mortem, & incinerationem, & in anima per purgatorii ignem ”.

40. Accedit & alia ratio, quam S. Irenæus Lib. V. *Adv. Hæreses* cap. 6. ita proponit. Corpus nostrum in sacris litteris appellatur, & reipsa est: „ Templum Dei, & membra nostra membra „ Christi. Templum igitur, inquit, in quo Spiritus inhabitat Patris, & membra Christi non participare salutem, sed in perditionem redigi, dicere, quomodo non magna est blasphemia (b) ”?

41. Dices contra hanc postremam rationem.

(a) Eminent inter eos Athenagoras in Lib. *De resurrectione mortuorum*, ubi probat, Deo nec potentiam definisse, nec voluntatem mortuos suscitandi; Tertullianus in Lib. V. *De resurrectione carnis*, & S. Irenæus Lib. V. *Adversus hæreses*.

(b) Aliæ rationes, sin minus demonstrativæ, saltem admodum probabiles, & graves ex veteribus Ecclesie Patribus afferuntur a S. Th. Lib. IV. *contra Gentes* c. 79., a Natali Alexandro Dissert. XXVI. in Sæc. I. *Hist. Eccl.* art. 2. Sed fatendum est, has rationes secluso revelationis lumine non esse cogentes. Quamobrem S. Athanasius in Orat. *De Verbi Dei Incarnat.* n. 50. testatur, Gentiles ne cogitasse quidem, utrum

Corpus nostrum perpetuo mutatur continua partium deperditione, novarumque acquisitione instar navis *Argus*, quæ idem semper nomen retinuit, quamvis centies reparata nihil amplius primæ illius navis retineret: quomodo igitur poterit hoc corpus particeps fieri præmii, vel pœnæ, cum toties mutatum fuerit, ut nihil amplius veteris corporis, quando homo moritur, supersit?

42. Respondet S. Thomas IV. *Cont. Gent.* cap. 81., in corpore hominis, quamdiu vivit, non semper esse easdem partes *secundum materiam*, secundum quam partes fluunt, & resurgunt; esse tamen easdem *secundum speciem*, nam forma, & species singularum ejus continue manet per totam vitam. Unde ita concludit: „ Non requiritur ad „ hoc, quod resurgat homo idem numero, quod „ quidquid fuit materialiter in eo secundum totum „ tum tempus vitæ suæ, resumatur, sed tantum „ ex eo, quantum sufficit ad complementum debite „ quantitatis, & præcipue illud resumendum „ videtur, quod perfectius fuit sub forma, & specie „ humanitatis consistens ”.

43. Ob. primo. Locus allatus ex Job c. XIX. non est intelligendus de generali carnis nostræ resurrectione, sed solum de corporis sui sanitate, quam Job ope divina restituendam sperabat. Nam primo id congruit sequenti hujus Patriarchæ historię, ubi cap. ult. integra Jobi restitutio describitur. *Secundo*, quia in aliis Scripturæ sacræ locis liberatio ab hujus vitæ ærumnis *resurrectio* appellatur, ut patet Ezech. XXXVII. 12., ubi ad prænunciandam futuram Judæorum liberationem dicit Dominus: *Aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris. Tertio* Hebræi, quavis ad confirmandam corporum nostrorum resurrectionem omnia collegierit veteris Testamenti loca, hunc tamen, quem nos maxime notandum credimus, nunquam allegarunt, certe non alia de causa nisi quia eum ad resurrectionem carnis minime pertinere animadvertenter. Quarto quia hebræicus textus non exhibet de ea verba nostri Vulgati interpretis: *In novissimo die de terra surrecturus sum*, quæ ad Jobum referuntur; sed alia, quæ referuntur ad Deum, quasi Job diceret: *Novissimus ego liberatorem meum vivere, & posthac fore, ut in pulvere stet*, scilicet ad liberandum me similitudine sumpta ex hominibus, qui dum vivunt,

corpus post mortem denuo existere possit. Quod si aliqua de hoc dogmate scripserunt, ea incerta erant, & vel ex antiqua traditione, vel ex conversatione cum Hebræis, aut Christianis, eruta. Facile autem postea fuit Christianis post divinæ revelationis lumen ratione admodum probabiles ad hoc dogma confirmandum invenire. Unde S. Thomas in Supplem. qu. 75. art. 2. cum probasset, resurrectionem *simpliciter loquendo* esse miraculosam, objicit sibi exempla resurrectionis ex naturalibus operibus allata a S. Gregorio Lib. XIV. *Moralium* cap. 28. & a S. Paulo 1. Corinth. XV., respondet autem, exempla ista *fidei resurrectionis persuasivè administrari*.

vunt, stant in pulvere, vel supra pulverem; qui vero mortui sunt, jacent sub pulvere (a).

44. Bsp., manifestum esse non solum ex nostris Bibliis Vulgatis, & ex communis Sanctorum Patrum interpretatione, sed etiam ex ipso contextu, loqui Jobum, non de temporaria sui corporis restitutione, sed de suæ carnis suscitatioe in novissimo die. *Primo* enim id aperte significant ea omnia, quæ præmiserat: *Quis mihi tribuat, ut scribantur sermones mei? Quis mihi det, ut exarentur in libro stylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte sculptantur in silice?* Hæc inquam omnia significant, loqui Job de re non vulgari ejusmodi est sanitatis restitutio; sed de re maximi momenti, ut re ipsa est universæ carnis resurrectio, quam propterea jure merito ad perpetuam stylo ferreo in libro, & plumbi lamina, vel celte sculptandam esse volebat. Præterea, quid sibi vult emphatica illa locutio: *Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius?* Si de corporis sanitate loqueretur, dubitare ne poterat, se eam visurum, & quidem suis oculis, & non alienis. Est vero illa repetitio omnino accommodata, si totus locus intelligatur de resurrectione in novissimo die, ut scilicet significetur, hanc ipsam carnem, quæ modo corrumpitur, & non aliam esse ab omnipotenti Deo resuscitandam, ut in ea videamus Deum, immo oculis corporeis intueamur Redemptorem nostrum Jesum Christum in carne assumptam.

45. Neque nos movere debent difficultates objectæ. Prima enim omnino levis est. Obtinuit quidem Job sanitatem corporis, sed insperato; & si etiam eam sperasset, tam certo affirmare non potuisset: *Scio, quia Redemptor meus vivit &c.*, per quæ verba indubiam non nisi de universæ carnis resurrectione spem habere poterat.

(a) Verba textus hebraici hæc sunt על צמר ומימך ואתהך eaque de temporali Jobi sanitate explicantur a Jo. Clerico, & Hug. Grotio in Comment. ad hunc locum, post Eugubinum, Ochinum, Enjedinum, Mercerum, Drusium, & alios. Immo Paulus Colomesius ex pseudo-reformatorum secta in notis ad epistol. S. Clementis Rom. ad Corinthios n. 26. scribit, S. Clementem Romanum fuisse primum, qui hunc Jobi locum ad generale carnis resurrectionem pertraxerit, quem postea alii secuti sunt. *Sed quis*, impudenter addit Colomesius, *ex primis illis Christianis, sæculo majoribus, omnium Scripturæ locorum germanam explanationem expostulet?* Scilicet nos oculatores erimus, quam illi fuerint, qui in Scripturis intelligendis magistros habuerunt ipsos Apostolos?

Sed veram, & genuinam divi Jobi interpretationem vindicarunt inter alios Jac. Jos. Duguet T. II. *De l'explication du livre de Job*; & Joan. Franc. Finetti in erudito opere *De principis juris naturæ, & gentium* L. IV. c. 2. Hyac. etiam Cerniti in elegantia sua Versione libri Job ex hebreo fonte in carmina italica, in not. adjuncta ad hunc locum quendam Scriptorem memorat, nec tamen nominat, a quo dicit, fuisse Jo. Clerici, aliorumque Anglorum errorem explosum, putan-

46. Nec gravior est difficultas secunda. Quid enim prohibet, resurrectionis nomine ad prædicandum significari liberationem a presentibus malis, ad quod autem vere & propterea nostri corporis renovationem? Ex adjunctis autem clarum est, a Joba fuisse hanc vocem in sensu proprio usurpata pro vera carnis nostræ renovatione.

47. Tertiæ difficultati, quæ majoris ponderis esse videtur, respondeo, mirum non esse, carnales Judæos, in qua modo degunt cœcitate, ad verum S. Scripturæ sensum non penetrare, ut proinde non ab ipsis, sed potius a contextu, & a Sanctis Patribus illum mutare debeamus. Sane magnus Augustinus Lib. XXII. *De civ. Dei* c. 29. ex hebraicis exemplaribus libri Job carnis resurrectionem *sine dubio* prophetatam fuisse certissime asserit. Evidenque est explicatio S. Hieronymi hebraicæ lingue peritissimi, aliorumque Patrum. Addo, Sadducæos non alios admisisse Sacræ Scripturæ libros, quam Mosiacos, aliis Prophetarum voluminibus rejectis, ut testantur Tertullianus *De Præscript. Hæreticorum* cap. 45. & S. Hieronymus in cap. XXII. *Matthæi*. Quod si verum est, mirabile videri non debet, ad resurrectionem carnis contra eos evincendam memorabilem illum Jobi locum allatum non fuisse (b). Accedit demum, quod, cum Jobus non solum suam sed etiam sui Redemptoris resurrectionem ibi commemoraret, facile intelligitur, cur Judæi totum illum textum de resurrectione carnis intelligere nolint.

48. Quantum attinet ad textum hebraicum; etiam si concedatur, esse ita legendum: *Et post hæc fore, ut supra pulverem stet Redemptor meus*; ac proinde hæc verba non ad Jobum referri, sed ad Deum liberatorem, nihil deperit nostræ sententiæ (c). Voluit enim Job his verbis innuere, spem suam totam esse repositam in futuro Messia, qui

prior

tiun, ante captivitatem Babylonicam, nullam fuisse apud Hebræos, quædam resurrectionis corporum, sed nec alterius vitæ suspensionem.

Ex Heterodoxis nostram, & S. Patrum interpretationem tuentur Frid. Spanhemius in *Hist. Jobi* cap. 13., Matth. Poli in *Synopse Criticorum Sacrorum* ad hunc locum, Ant. Calovius in *Socinianoismo profligato*, Sebast. Munsterus, Sebast. Costalio, Balthassar Meisnerus, qui in Disput. Vittebergensi an. 1616. acriter, & feliciter pro resurrectione carnis ex hoc loco adstruenda pugnavit, & non pauci alii.

(b) Id negat Joan. Clericus in *Prolegom. ad Hist. Ecclesiast.* Sect. 1. cap. 3. n. 9. qui nec a Christo, nec ab Apostolis hæc de re accusati fuerunt. Sed argumentum hoc est inficiale, & nullius ponderis, contra testimonium omnino clara Tertulliani, atque Hieronymi, immo & Flavii Josephi Lib. XIII. *Antiq. Judaic.* cap. 18.

(c) P. Car. Houbigant ita hunc locum vertit: *Nam ego scio Redemptorem meum vivere, & super pulverem esse quondam resurrecturum, atque etiam me, postquam hæc tabefecerint pellem meam; Deum meum in carne esse concepturum. Etenim ego eum contemplabor; oculi mei, non alieni, videbunt eum.*

prior a mortuis surrecturus erat, ut esset exemplum; & causa resurrectionis nostræ; & qui proinde effecturus erat, ut Job in carne sua, & oculis suis videret Deum Redemptorem suum. Quod clarius expressit Apostolus Paulus I. ad Corinth. XV. 13., inquit: *Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit*, quia scilicet resurrectio Christi non solum pignus, & arrha, sed etiam causa est resurrectionis nostræ. Et nostri arguenti viâ maxima in iis verbis est: *Et rursus circumlabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt.*

49. Quod vero Jo. Clericus, Hugo Grotius, & alii ejusdem furfuris ad hujus divini testimonii viam eludendam excogitarunt, nempe ea verba: *Videbo Deum meum &c.* idem esse, ac *Experiar Deum mihi propitium*; id inquam & omni fundamento caret, & contextui minime congruit; ex antecedentibus enim, & consequentibus apparet, loqui Job de novissimo die quando resumpta carne visurus erat, oculis quidem corporeis, humanitatem Redemptoris sui, oculis autem mentis divinitatem, unde subdit: *Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius*: quæ verba, ut supra notavimus, nihil significarent, si de restitutione sanitatis corporis Job locutus esset, scilicet se & non alium esse pristinæ valetudini restitendum.

50. Instat Clericus. Si res ita se haberet, cur amici Job ipsum in hac futuræ resurrectionis spe non confirmabant, ut eum consolarentur?

51. Resp., eos potius fuisse *Consolatores onerosos*, ut Job ipse de eis conqueritur c. XVI. 2., unde mirum non est, quod hanc resurrectionis spem non confirmarent. Fortasse etiam in eo nonnullorum errore versabantur, qui falso putabant, justos duntaxat esse resurrecturos, non autem impios, inter quos Jobum stulte numerabant.

52. Inst. secundo. Ipse Job c. XIV. 12. *Homo, inquit, cum dormierit, non resurget, donec atteratur cælum, non esigilabit, nec conserget de somno suo.* Quibus verbis similia habentur Ps. LXXXVII. 39. ubi anima hominis dicitur *Spiritus valens, & non rediens*; & Sap. XVI. 14. *Cum exierit spiritus, non revertetur, nec revocabit animam, quæ recepta est.*

55. Resp., hæc, & quæ hujus generis inve-

niuntur, intelligenda esse de hoc tempore, quoad usque ad finem mundi fluit, quo certe tempore non amplius anima corpori copulabitur. Quocirca recte dixit Job: *Donec atteratur cælum*, scilicet, ut explicat S. Thomas in Comment. ad hunc loc., & in IV. Sent. Distinct. 43. qu. 1. art. 1. ad 1. donec immutetur cælum, quod erit in fine mundi.

54. Inst. tertio. Didymus apud Nicetam in *Catena* aperte dicit, Jobum *ignorasse, quæ pertinent ad resurrectionem*. Quod etiam asserit Chrysostomus supra num. 55. laudatus.

55. Resp., Didymum id dixisse, non tanquam communis hæc esset sententia, sed quod id sibi hæc verior appareret. Ibi enim explicabat ea verba Job cap. VII. 9. & seq. *Qui descenderit ad inferos, non ascendet, nec revertetur ultra in domum suam*; quæ ita exponit ex aliorum sententia: „ Non ut neget resurrectionem hæc dicit; „ sed ita loquitur, primum quidem ut homines „ caducos esse, ac debiles ostendat, deinde quia „ qui semel mortuus est, in hanc corruptibilem „ vitam non revertetur &c. *Post utem subdit*: „ Sed probabilis quidem est hæc interpretatio; „ verior tamen est prior illa, quod nempe ignorabat Justus (*Jobus*), quæ pertinent ad resurrectionem”. Suam itaque peculiarem opinionem proponit Didymus, quam communi aliorum sententiæ præponere, æquitas non sinit. De S. Jo. Chrysostomo dictum est supra num. 54.

56. Obj. secundo ea verba Psalmi I. 6. *Non resurgent impii in judicio, neque peccatores in concilio justorum.* Item Is. XLIII. 17. de impiis dicitur: *Simul obdormierunt, nec resurgent.* Et Lib. II. Machab. VIII. 14. ita quartus septem Fratrum est Tyrannum allocutus: *Tibi resurrectio ad vitam non erit*: ergo saltem universalis non erit resurrectio (a).

57. Respondet S. Thomas in IV. Sentent. Distinct. 45. qu. 1. solut. 2. ad 2., & in Comment. ad hunc Psalm. Psalmistam loqui de *spirituali resurrectione, qua impii non resurgent in judicio discussionis conscientiæ* (in quo condemnabuntur): *vel de impiis, qui sunt omnino infideles, qui non resurgent, ut judicentur; jam enim judicati sunt.* Impios tamen esse resurrecturos, dubitare nos non sinunt, ea Christi verba Jo. V. 29. *Et procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem vitæ.*

(a) Teste Buxtorfio in *Synagoga Jud.* cap. 1., antiqua erat Judæorum opinio, pios tantum esse resurrecturos, impios autem in nihilum redigendos; unde illud in Beresith Rabba: *Missio pluvie super justos, atque injustos est, sed resurrectio mortuorum solum justorum.* Hæc falsa Judæorum opinio invenitur etiam apud Maimonidem explic. 10. cap. Tract. *Sanhedrin*; tum apud R. Aben-Ezra, & R. David, qui in Ps. I. aperte docent, *animas impiorum una cum corporibus interire in die mortis.* Hunc tamen errorem non fuisse inter Judæos communem, colligitur ex R. Bechai in Lib. *Kaldakemach*, ubi asserit, *absque discrimine omnes*

Israelitas impios resurrecturos, sed in sui ignominiam sempiternam. Unde S. Paulus Act. XXIIV. 15. fidenter dicebat: *spem habens in Deum, quam & hi ipsi expectant, resurrectionem futuram justorum, & iniquorum.*

Sociniani, qui æternitatem pœnarum credere, nolunt, facile in memoratum quorundam Judæorum errorem inclinant, impiorum animas esse in nihilum redigendas, quo posito sequitur, nec ipsorum corpora esse resuscitanda. Id patet ex iis, quæ Sinalcus Socinianus contra Frantzium Lutheranum disputavit. Ad-dis Historiam Socinianismi Lib. I. c. 18.

tionem iudicii: Quibus adde descriptionem iudicii finalis Math. XXVI., in quo terribilis illa Iudicii divini sententia contra impios, qui a sinistris erunt, proferetur: *Discedite a me maledicti in ignem æternum.* Unde etiam Paulus Act. XXIV. 15. suam fidem Felici Præsidi exponens, *Spen, inquit, habens in Deum ... resurrectionem futuram justorum, & iniquorum.*

58. Dices. Resurrectio nostra ex singulari Christi beneficio oritur, unde Apostolus 1. Corinth. XV. 21. *Per hominem (Adamum) mors, & per hominem (Christum) resurrectio mortuorum.*

59. Resp., resurrectionem justorum esse maximum beneficium, nobis ex Christi meritis a Deo concessum; resurrectionem autem impiorum esse opus Christi iudicis, ut impios puniat juxta eorum mala opera. Apostolus autem loco citato loquitur de resurrectione justorum; unde Corinth. 22. inquit: *Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.* Quæ verba expendens S. Augustinus epist. CLVII. n. 14. *Utiq; ait, resurrectionem dicit justorum, ubi est vita æterna; non resurrectionem iniquorum, ubi mors est æterna.*

60. Obj. tertio. S. Paulus in Ep. prima ad Cor. XV. 50. *Caro, inquit, & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit:* non ergo est futura resurrectio carnis.

61. Resp. cum S. Thoma Lect. VII. in hunc loc., tripliciter posse verba Apostoli intelligi: primo: ut per *carnem, & sanguinem* significetur illi, qui dant operam carni, & sanguini, de quibus ideam Paulus loquitur ad Gal. V. 19. & seq. secundo per exclusionem erroris Millenariorum, qui stolidè sibi blandiebantur, post resurrectionem se habituros uxores, fluvios mellis, & lactis, a-

liasque carnis, & sanguinis voluptates: tertio per exclusionem carnis corruptibilis, & mortalis: quem postremum sensum indicat ipse Apostolus, subdicens: *neque corruptio incorruptelam possidebit, & vers. 55. Oportet corruptibile hoc in luere incorruptionem, & mortale hoc in luere immortalitatem.* Vid. idem S. Doctor Lib. IV. Cont. Gent. c. 85. & S. Augustinus Lib. II. Contra Aversarium Legis, & Prophetarum c. 6. T. VIII. (a).

62. Obj. ultimo. Animæ status perfectissimus est, quando corpore est sejuncta, quia in hoc statu conformior est Angelis, & ipsi Deo, atque etiam magis pura, utpote ab omni materia libera: unde illud Porphyrii apud S. August. Lib. XXII. De civ. Dei c. 27. *Ut beata sit anima, omne corpus fugiendum est.*

65. Resp. cum Sanct. Thoma in IV. Sentent. Distinct. 45. qu. 1. art. 1. ad 4., ceteris paribus perfectiorem esse statum animæ in corpore, quam extra corpus, quia est pars compositi, quamvis sine corpore sit aliquo modo Angelis, ac Deo ipsi conformior, unde etiam anima Christi, ut perfectissima, suo tamen corpori iterum uniri voluit. S. autem Augustinus loco mox laud. observat, perfectiores futuras animas in resurrectione, quia talia recipient corpora, in quibus beate, atque immortaliter vivent.

PROPOSITIO II.

Homines in resurrectione propria corpora resumunt, non nova, vel aliena (b).

64. Ad apertissime indicavit divinus Job in testimonio supra num. 29. allato, ubi dicit: *Et rursum*

(a) Eundem S. Hyponensem Episcopum pœnituit eorum, quæ scripserat in Libro *De fine & Symbolo, quod tempore immutationis Angelicæ non jam caro erit, & sanguis, sed tantum corpus,* quamobrem in Lib. I. Retracti: cap. 17. ita suam mentem exposuit: „ Quis, quis ea sic accipit, ut existimet, ita corpus terrenum, quale nunc habemus, in corpus celeste resurrectione mutari, ut nec membra ista, nec carnis sit futura substantia, proculdubio corrigendus est, cominatus de corpore Domini, qui post resurrectionem in eisdem membris, non solum conspiciendus oculis, verum etiam manibus tractandus apparuit &c. ”

(b) Inter multos Origenis errores hic etiam numerari solet, quod docuerit, animas non amplius propriis copulandas esse corporibus, sed aliis a Deo creatis diversæ rationis, diversitate meritum. Certe S. Hieronymus in Lib. contra Jo. Jerosolymit. n. 25. Origeni objicit, quod in pluribus locis, & maxime in Libro *De resurrectione* quarto, & in Exposit. primi Psalmi, & in Stromatibus eos *Simplices, & pharisæas* appellaverit, qui dicerent, *quod eadem ossa, & sanguis, & caro, idest cultus & membra, totiusque compago corporis resurgat in novissimo die.* Veruntamen Petrum Dan. Huetius in *Origenianis* Lib. II. qu. 9. contendit, cum ea non supersint, quæ se de resurrectione scripsisse Origenes ipse memorat Lib. II. *De principis e-*

ro. nec ea, quibus Hammonius Hadrianopolita Origenem confutavit, non satis tutam de vera Origenis mente iudicium ferri posse.

Celebrior facta est hæc controversia Sæc. VI. libente, quando nempe Eutychius Patriarcha Constantinopolitanus edito libro probare conatus est, corpora in resurrectione futura alterius generis, ac nunc sunt, nempe *subtiliora venio, & cere puriora.* Huius errori se opposuit S. Gregorius Magnus, qui tunc in Urbe regia Apostolica Sedis Apostolicus erat, & ita eorum Imperat. Tiberio Eutychium reprobavit, et Imperator ejusdem Eutychii librum in fluminis coniecit. Eutychius autem, quia decebat, humilitate, doctriate veritati sibi manifestate victis dedit manus. Rem narrat ipse S. Gregorius Lib. XIV. *Moralium* cap. 56. & post ipsum Joannes Diaconus in vita S. Gregori Lib. I. cap. 29. Ad hæc si advertisset Th. Burnetus non ita inconsiderate in suo pravo Libro *De civitate mortuorum & resurgentium* pronunciasset, hæc questionem *etiam magis esse, quam necessariam. Quid enim, inquit ille, tuant mea interest, sive eadem habeantur particularis, sive alias non minoris dignitatis, & virtutis? Cuiusmodi non condemnat Phil. Lombardus in Lib. VI. *Theol. Christ.* cap. 12. quamvis nostrum sententiam probatidorem reputet.*

Et quidem hæc controversia etiam sequentibus tem-

sum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum. Quæ verba ita pulchre exponit S. Hieronymus contra Joann. Jerosolymitanum: „Certe ubi pellis, & caro, ubi ossa, & „nervi, & sanguis, & venæ; ibi carnis structura, ibi sexus proprietas. *Et in carne, inquit, mea videbo Deum.* Quando *omnis caro videbit salutare Dei, & Jesum Deum, tum & ego videbo Redemptorem, & Salvatorem, & Deum meum*”.

65. Sed hanc veritatem discere oportet præcipue ex S. Paulo, qui in prima epist. ad Corinth. XV. non solum dogma futuræ resurrectionis nobis tradidit, sed etiam ejusdem modum, & circumstantias accurate descripsit vers. 55. & seq. inquit: *Sed dicit aliquis: Quomodo resurgent mortui? qualive corpore venient?* Respondet autem allata similitudine grani, quod non vivificatur, nisi prius moriatur, & pergit dicens: *Sic & resurrectio mortuorum. Seminatur (corpus) in corruptione, surget (utique idem corpus), in incorruptione &c.*, quæ omnia vera non essent, si non idem, sed aliud corpus resurgeret.

66. Uterius in eodem loco vers. 12. & seq. futuram nostræ carnis resurrectionem probat exemplo resurrectionis Christi; & concludit: *Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit.* At vero dubitari non potest, a Jesu Christo Domino nostro fuisse in sua resurrectione proprium corpus resumptum, nempe illud ipsissimum, quod in morte deposuerat: ergo & nos &c. Hinc etiam Roman. VIII. 11. *Qui suscitavit, inquit, Jesum Christum a mortuis, vivificabit & mortalia corpora vestra;* ut scilicet intelligamus, Christi resurrectionem non solum esse causam meritoriam resurrectionis justorum, sed etiam hanc fieri debere instar ejusdem Christi resurrectionis. Unde ad Philipp. III. 20. ita suam & nostram de resurrectione corporis spem confirmabat: *Salvatorum expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Erit igitur idem ipsissimum nostrum corpus, quantum ad materiam, seu substantiam, diversum tamen in dotibus claritatis, aliisque gloriosi corporis propriis (2).

67. Respondet quidem Ostorodus Socinianus, hæc, & similia divinarum Scripturarum oracula esse in hoc sensu intelligenda, ut illud, quod fuit caro, sit resurrecturum, non autem ipsam carnem; sicut quando Christus Matth. XXI. 51. dicebat

Principibus Sacerdotum: *Publicani, & meretrices præcedent vos in regnum Dei,* noluit certe innuere, publicanos, & meretrices futuras in regno Dei, sed eos, qui fuerunt publicani, & meretrices.

68. Sed nimis distorta est, & Scripturis repugnans hæc explicatio, qua non dicunt tantummodo, mortuos resurrecturos, sed etiam resurrectura nostra corpora, & *mortalia nostra corpora esse a Christo vivificanda, & configuranda corpori Christi glorioso;* unde etiam ipsa Christi resurrectio tanquam exemplar nostræ resurrectionis proponitur. Et quamquam hæc proprie pertineant ad resurrectionem justorum, significant tamen etiam aliorum corpora esse resurrectura, quamvis non cum iis dotibus, quæ justorum corpora exornabant.

69. Hanc veritatem veteres Ecclesiæ Patres etiam probabant ex ipso resurrectionis nomine: *ἀνάστασις*: enim proprie significat ejusdem rei restitutionem, non alterius creationem, aut substitutionem. Tertullianus Libro V. cont. Marcionem cap. 9. „Si resurrectio, inquit, mortui est „ejusdem restitutio; mortuum autem non aliud „est, quam corpus, corporis erit resurrectio. „Sic & resurrectionis vocabulum non aliam rem „vindicat, quam quæ cecidit“. Hieronymus pariter in Libro cont. Joan. Jerosolym. num. 55. *Sed & ipsum, inquit, resurrectionis vocabulum significat, non aliud ruere, aliud suscitari.* Ac denique Sanct. Ambrosius in Sermon. *De fide resurrectionis* num. 87. *Hæc est, inquit, resurrectio, sicut ipsius verbi sono exprimitur, ut quod cecidit, resurgat: quod mortuum fuerit, reviviscat.* Unde Gemadius in Lib. de *Eccl. dogmatibus* cap. 6. inter Ecclesiæ dogmata hoc etiam numerat, quod *eadem caro corruptibilis, quæ cadit, tam justorum, quam injustorum, incorruptibilis resurget.*

70. Hinc Angelicus noster S. Præceptor in IV. *Sentent.* Dist. 44. qu. 1. art. 1. recte observat post S. Gregorium magnum, errorem, quem hactenus confutavimus, veritati resurrectionis opponi. „Non „enim, inquit, resurrectio dici potest, nisi anima ad idem corpus redeat; quia resurrectio est „iterata resurrectio; ejusdem autem est surgere, & „cadere; unde resurrectio magis respicit corpus, „quod post mortem cadit, quam animam, quæ „post mortem vivit; & ita si non est idem corpus, quod anima resumpsit, non dicitur resurrectio, sed magis novi corporis assumptio”.

71.

poribus agitata fuit, præcipue post Lutheranas turbas, nem Anabaptistæ in Colloquio Franckenhalensi art. 28. professi sunt, se quidem credere futuram resurrectionem ex mortuis, sed non in eadem carne, quam nunc habemus. Magis aperte hanc errorem docuit Socinus, quem postea opus gregales secuti sunt, Ostorodus in *Institut.* cap. 41., Smoleus in Lib. *De Divinit. Christi* cap. 23., Vorstius in *Tract. De Deo, & alii passim.*

(a) Hoc argumento utebatur S. Hieronymus adversus Jo. Jerosolymitanum n. 28. eumque urgebat, ut ita fateretur: „Quomodo Dominus post resurrectionem fixus „xuras clavorum ostendit in manibus, vulnus lanceæ „monstravit in latere... Sic & nos post resurrectionem eadem habebimus membra, quibus nunc utimur, „eadem carnes, & sanguinem, & ossa; quorum in „Scripturis Sanctis opera, non natura dauantur“.

71. Alia etiam efficax ratio desumitur ex fine resurrectionis, quem S. Paulus in secunda epist. ad Corinth. V. 10. esse dicit, *ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum*. Quemadmodum enim corpus in hac vita particeps fuit bonorum, vel malorum operum, ita æquum est, ut etiam in alia vita præmium, vel pœnam reportet; quod fieri utique non posset, nisi illud ipsum corpus resurgeret, quod in morte ab anima separatim fuit. Unde idem Apostolus ad Philip. III. 21. expectabit Dominum nostrum Jesum Christum, *qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ*. Recte igitur Ecclesia in Symbolo: „Qui-
„ cunque proficitur, quod omnes homines resur-
„ gere habent cum corporibus suis, & redditori
„ sunt de factis propriis rationem: & qui bona
„ egerunt, ibunt (*cum corporibus suis*) in vi-
„ tam æternam; qui vero mala, in ignem æter-
„ num (a) ”.

72. Obj. p. imo verba Apostoli 1. ad Corinth. XV. 42. seq. dicentis de resurrectione mortuorum: „Seminiatur in corruptione, surget in incorruptione: seminiatur in ignobilitate, surget in gloria: seminiatur in infirmitate, surget in virtute. Semnatur corpus animale, surget corpus spirituale”. Quæ omnia aperte significant, corpora resurgentium nova futura, atque a nostris toto genere diversa.

75. Respondet S. Thomas Lect. VI. in hunc locum una cum S. Gregorio, quod corpus justorum resurgentium erit *ejusdem naturæ, sed alterius gloriæ*. Et ante utrumque S. Augustinus in *Enchiridio* cap. 91. Tom. VI. hunc ipsum Apostoli textum ita explicat: „Resurgent Sanctorum cor-
„ pora sine ullo vitio, sine ulla deformitate, sic-
„ ut sine ulla corruptione, opere, difficultate:
„ in quibus tanta facilitas, quanta felicitas erit.
„ Propter quod & *spiritualia* dicta sunt, cum pro-
„ cul dubio *corpora* sint futura, non *spiritus*.
„ Sed sicut nunc corpus animale dicitur, quod
„ tamen corpus, non anima est: ita tunc *spiritu-
„ tale corpus* erit, *corpus* tamen, non spiritus e-
„ rit”. Quæ repetit S. Pater Lib. XXII. de *Civit. Dei* cap. 21. Tom. VII.

74. Inst. primo. Ibidem vers. 56. seq. S. Paulus resurrectionem mortuorum explicat similitudine grani, quod seminatum non vivificatur, nisi

prius moriatur. „ Et quod seminas, *sublit*, non
„ corpus, quod futurum est, seminas, sed nu-
„ dum granum, puta tritici, aut aliorum cetero-
„ rum. Deus autem dat illi corpus, sicut vult:
„ & unicuique seminum proprium corpus... sic
„ & resurrectioni mortuorum;” non ergo idem cor-
„ pus resurget, sed aliud a Deo formatum.

75. Resp. similitudinem grani a S. Paulo adhibita esse admodum aptam, ad explicandum resurrectionem mortuorum; quia sicut granum in terra sepultum, & mortuum iterum reviviscit, ita & nos post mortem iterum ad novam vitam resurrecturi sumus. Et quemadmodum granum, quod nudum seminatur, surgit circumvestitum; ita corpus nostrum resurrecturum esse dicit, non quale sepultum fuit, sed dotibus gloriosis ornatum. In hoc igitur sensu fuit similitudo grani adhibita. Vel etiam, ut explicat S. Thomas Lect. V. in hunc locum, Apostolus intendit manifestare per exempla quædam, non quod „ non sit eadem qualitas seminis, & pullulationis ... & similiter corpus humanum aliam qualitatem habebit in resurrectione, quam nunc habet. Est tamen differentia inter resurrectionem humani corporis, & pullulationem seminis; nam surget idem corpus numero, sed habebit aliam qualitatem, sicut infra dicit Apostolus, quod oportet *corruptibile hoc inluere incorruptionem* ... Sed in pullulatione nec est eadem qualitas, nec idem corpus numero, sed solum idem specie. Et ideo signanter Apostolus de pullulatione loquens dixit, *non corpus, quod futurum est, seminas*, dans intelligere, quod non sit idem numero. Et in hoc opus naturæ deficit ab opere Dei. Nam virtus naturæ reparat idem specie, sed non idem numero; virtus autem Dei reparare potest etiam idem numero”.

76. Inst. secundo. Christus Dominus Matth. XXII. 50. dicit, in resurrectione homines futuros *sicut Angelos Dei in cælo*; & Lucæ XX. 56. futuros *æquales Angelis*. Vel igitur omni prorsus corpore carebunt, vel æthereum, & cæleste habebunt, quale fuit ab aliquibus tributum Angelis.

77. Resp. sensum verborum Christi in utroque loco non illum esse, ut omnimodo statuatur inter homines resurgentes, & Angelos similitudo, & æqualitas; sed solum in ea parte, de qua Sadducæi increduli controversiam excitaverant, ad libe-

la-

(a) Hanc rationem inter alias adducit S. Ambrosius *De fide resurrectionis* n. 88. T. IV. inquit: „Hæc est series, & causa justitiæ, ut quoniam corporis, & animique communis est actus (qui per animus cogitavit, corpus efficit) utrumque eat in iudicium: utrumque aut pœnæ dedatur, aut gloriæ reservetur. Nam propemodum absurdum videtur, ut cum animi legem lex carnis impugnet, & mens plerumque, quod odit, hoc faciat, quando inhabitans in homine peccatum carnis operatur, animus subdatur in iuræ, alienæ reus culpe, caro quiete portatur, auctor æterna; & solus atteritur, qui non solus er-
Gazzaniga Theol. Tom. VII,

„ ravit; aut solus gratiam referat, qui non solus gratiæ militavit”. Sed notandi digni sunt, quæ S. Crisost. subdit: *Plena ni fallor, & justa ratio; sed ego rationem a Christo non exigo. Si ratione concinor, fidem abano &c.* & porro pergit, hoc spei nostræ obiectum ex Christi promissionibus ostendens, atque ita in fine concludens: „Jurat hoc credere, sperare delectat ... Quod si in hoc error, quia Angelis ne post mortem societari malo, quam bestiis, libenter in hoc erro, neque unquam hac me opinione, dum vivo, & fraudari patiar”.

factandam fidem resurrectionis; scilicet eujusnam futura esset femina, quæ septem fratribus successive nupserat, quasi scilicet in resurrectione nuptiæ futuræ sint, & prolium generatio. Illorum propterea insulsæ interrogationi ita Christus respondit: „Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei: in resurrectione enim neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo”; qua responsione declaravit, illam mulierem nullius uxorem futuram, utpote quia in resurrectione non amplius futura sunt hominum connubia, quæ ad propagandum genus humanum fuerunt instituta.

78. Obj. secundo ex Sanct. Patrum auctoritate. Primo enim S. Cyrillus Jerosolym. in *Catechesi* XIV. *Justus*, inquit, *accipiet corpus cælestis, ut possit cum Angelis digne conversari*. Secundo S. Hieronymus explicans ea verba Ephes. V. 29. *Nemo unquam carnem suam olio habuit, dicit corpora nostra esse in animas redigenda*. Tertio S. Augustinus super Ps. LVI. in fine dicit, *Deum præbendo hominibus misericordiam communicatione resurrectione eos Angelos facere*. Et in Libro *De fide & Symbolo* cap. 10. & seq. corpora nostra terrestria in resurrectione mutanda esse in cælestia dicit, ut non jam amplius caro, & sanguis futura sint. Ac demum in epist. CXLVIII. n. 16. saltem dubium se hac de re ostendit, dicens: „De spirituali autem corpore, quod in resurrectione habebimus, quantum capiat in melius commutationem, utrum in simplicitatem spiritus cedat, ut totus homo jam spiritus sit, an, quod magis puto, sed nondum plena fiducia confirmo, ita futurum in spirituale corpus, ut propter ineffabilem quamdam felicitatem spiritale dicatur, servet tamen substantiam corporealem... Fateor me nondum alicubi legisse, quo mihi sufficere existimarem, sive ad discendum, sive ad docendum”. Dubitante autem magno Augustino, quis audeat aliquid certo affirmare, vel negare?

79. Resp. ad primum, corpus Beatorum cælestis dici a S. Cyrillo, & ab aliis propter cælestes qualitates, & dotes gloriosas, quas in resurrectione acquireret, retenta tamen natura corporis.

80. Ad secundum. Quis credat, Hieronymum ita desipuisse, ut vellet, nostra corpora esse in animas convertenda, quasi tunc nostræ animæ alias animas informarent? Nihil igitur aliud voluit significare, quam nos Angelis futuros esse similes, ut non amplius corporeis organis indigeamus ad vitam conservandam.

81. Ad tertium. S. Augustinus omnem dubitationem postea exiit, ut constat ex locis sup. n. 73. allatis. Immo in Lib. I. *Retract.* c. 17. quæ hac de re in loco objecto *De fide, & Symbolo* minus caute docuerat, retractavit, suosque Lectores remittit ad novissimum suum Librum *De civ.*

Dei, ubi dicit, se de hac re ad persuadendum infidelibus difficili, diligenter, quantum potuit, disseruisse. Et c. 26. corrigens ea, quæ dixerat in Quæst. XLVII. nos sperare a, habituros angelica corpora, lucidissima, atque ætherea, iterum probat ea, quæ in Lib. XXII. *De civ. Dei* accuratius tradiderat. Ac demum L. II. cap. 5. similiter spongiam adhibet in iis, quæ scripserat *De Agone Christiano*, scilicet non futuram post resurrectionem carnem, & sanguinem, sed cæleste corpus.

82. Obj. tertio. ex ratione. Resurrectio corporis ipsissimi, quod in morte fuit ab anima derelictum, est variis de causis omnino impossibilis. Primo, quia, ut habet vetus Philosophorum effatum, a privatione ad habitum rediri non potest. Secundo, cum hominum corpora per corruptionem resoluta sint usque ad prima elementa, & in alias substantias specie diversas sæpius transmutata, impossibile est eadem numero iterum resumari, seu reiterari. „Cadaverum partes, inquit Burnetus, exhalantur in aerem, reciduntque in rore, & pluvia; imbibuntur a radicibus plantarum, & facessunt in gramina, frumenta, & fructus, unde redeunt in orbem ad corpora humana. Fieri potest per hunc circuitum, eandem partem materiæ plures subisse μεταστροφῶς; plurā habitasse corpora, quam animam Pythagoræ”. Tertio aliqua hominis essentialia principia in nihilum prorsus per mortem rediguntur, ut prima corporis forma, seu partium compositio, animæ potentie vegetativa, & sensitiva; & ipsa humanitas, quæ per separationem animæ a corpore tollitur: impossibile est ergo, ut idem numero corpus, vel homo iterum reviviscat.

83. Resp. primo generaliter cum Lactantio, quæ Lib. VII. *Instit. Divin.* c. 25. postquam recte observavit, veteres Poetas, ac Philosophos hominum anastasin sæpius memorasse, quamvis corrupte, ut a viris revelationis lumine destitutis poterat expectari, ita eleganter concludit: „Quod si non modo Prophetæ, sed etiam Vates, & Poetæ, & Philosophi anastasin mortuorum futuram esse consentiunt, nemo quærat a nobis; quemadmodum fieri possit: nec enim divinorum operum reddi potest ratio. Sed si a principio Deus hominem, nescio quo inenarrabili modo instituit, qui novum fecit”. Et S. Gregorius Papa Hom. XX. in Ezechiel. „Da potentie Creatoris tui, inquit, quod comprehendere non vales de te ipso, & ne de carnis tue resurrectione desperes: perpende prudenter, quia minus est Deo reparare, quod erat, quam fecisse quod non erat. Si nos potes resurrectionis effectum ratione comprehendere, perpende, quam multa sunt, quæ non intelligis, qualiter sunt & tamen esse non dubitas (a)”. Hoc præmisso haud difficulter intelligi poterit omnium objectionum solutio.

(a) Notum est illud Judæorum commentum de ossiculo quodam, ab ipsis appellato *Luz*, quod nulla mo-

84. Et ad primum resp. commune illud Philosophorum proloquium de viribus naturæ intelligendum esse, quæ utique non eo se extendunt, ut corpus vita, omnibusque vitæ proprietatibus privatum iterum eandem recuperet; non autem de omnipotenti naturæ actore, qui sicut hominem ex nihilo creavit, & vivificavit, ita potest tandem ad pristinam vitam revocare; cujus omnipotentis suæ virtutis exempla præbuit in iis mortuis non paucis, qui fuerunt iterum ad mortalem hanc vitam restituti (a).

85. Ad secundum respondet S. Augustinus in *Enchiridio* cap. 88. facile esse divinæ omnipotentiae omnia prima elementa invenire, quamvis in mille, & amplius diversas species transformata sicut, ut iterum conjungantur ad idem ipsissimum corpus componendum (b).

86. Tertium solvit Angelicus in L. IV. *Cont. Gent.* c. 81. ostendens, nullum prorsus in corporis dissolutione ex essentialibus ipsius constitutivis redigi in nihilum. Nam forma corporis, quæ est anima rationalis, vivit immortalis, materia autem, quamquam novis formis subjiciatur, eadem tamen semper perseverat. Neque vero in sana Philosophia admittuntur in homine aliæ formæ substantiales præter animam rationalem, quæ corpori præstat etiam vim sentiendi, & vegetandi. Quod si aliqua accidentia pereant, vel partes quædam adventitiæ, hoc non officit, quin idem numero corpus resurgat. Sicut idem numero corpus horarii viventis dicitur, quamvis singulis momentis aliqua ejus accidentia pereant, vel mutantur.

87. De parte autem nutritiva, & sensitiva sic

recte philosophatur S. Doctor: „ Si per has partes intelligantur ipsæ potentiae, quæ sunt proprietates naturales animæ, vel magis compositi, corrupto corpore, corrupturuntur; nec tamen per hoc impeditur unitas resurgentis. Si vero per partes prædictas intelligatur ipsa substantia animæ sensitivæ, & nutritivæ, utraque earum est eadem cum anima rationali: non enim sunt in homine tres animæ, sed una tantum ”.

88. „ De humanitate vero, *pergit S. Th. laud.* in loco, non est intelligendum, quod sit quædam forma consurgens ex conjunctione formæ ad materiam, quasi realiter sit alia ab utroque: quia cum per formam materia fiat hoc aliquid actu, illa tertia forma consequens non esset substantialis, sed accidentalis ”. Id autem Angelicus uberius explicat ex certis Philosophiæ principis, ac demum concludit: „ Unde patet, quod & homo redit idem numero in resurrectione, & humanitas eodem numero propter animæ rationalis permanentiam, & materiæ unitatem ”.

89. *Inst. primo.* Notum est, & fuisse olim, & adhuc nunc esse homines anthropophagos, qui nempe carnibus vescuntur humanis: cum itaque eadem caro in pluribus hominibus fuerit; fieri non potest, ut singuli cum propria carne resurgant.

90. Respondet S. Thomas Lib. IV. *Cont. Gent.* cap. 91. quod: „ Caro comesta resurget in eo, in quo primo fuit anima rationali perfecta; in secundo vero, si non solis carnibus humanis est pastus, sed & aliis cibis, resurgere poterit tantum de alio, quod ei materialiter advenit, quod erit necessarium ad debitam quantitatem corporis „ ris

do dissolvi possit, sed in resurrectione rore quodam caelesti molliendum sit, & extendendum ad instar frumenti, quod in totam se massam diffundit, vel quemadmodum granum aliquid tritici in aristas se exporrigit. Ita refert Hoonbeckius L. IV. *contra Judæos* cap. 5. Manasses autem Ben-Israel Lib. II. *De resurrect.* c. 15. de Hadriano Imper. Rom. narrat, quævisse enim ex R. Jeousah filio Hanina, unde, vel quomodo restituerentur mortui, quorum membra tam longe, luteque dispersa essent, ac dissipata? Respondit illi R. Jeousah, ex ossiculo spinæ dorsii, appellato Luz, quod incorruptibile est. Cum vero id non crederet Imperator, Rabbiniim accepisse illud ossiculum, ac contulisse in mola, conjecisse in ignem &c., quin tamen destrui posset; ac de eo ossiculo intelligenda esse verba Ps. XXXIII. 21. *Custodit Dominus omnia ossa eorum; unum ex his non conteretur.* Sed locus ille significat, ita a Deo custodiri omnium Justorum ossa, ut nec unum conteratur; eo sensu quo dictum est a Christo Lucæ XXI. 18. *Capillus de capite vestro non peribit.*

(a) Hujus discriminis rationem ex Metaphysicæ principis reddit profundissimus Philosophus S. Thomas L. IV. *Cont. Gent.* cap. 81. inquit: „ Quod natura hoc facere non possit, ideo est, quia natura semper per formam aliquam operatur. Quod autem habet formam, jam est; quæ nihil seipsum generare potest sed d generat aliquid aliud sibi secundum speciem simile. Cum vero corruptum est, formam amisit, quæ

poterat esse actionis principium; unde operatione naturæ, quod corruptum est, idem numero reparari non potest. Sed divina virtus, quæ res produxit in esse, sic per naturam operatur, quod absque ea effectum naturæ producere potest; unde cum virtus divina maneat eadem etiam rebus corruptis, potest corrupta in integrum reparare ”.

(b) Adeo pulchra sunt S. Doctoris verba, ut ea omittere piaculum foret. *Non perit, inquit, Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro; sed in quolibet pulverem, cineremve solvatur, in quolibet halitus, auræque diffugiat, in quamcumque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa revertatur; in quorumcumque animalium, etiam hominum cilium cadat, carnemque mutetur, illi animæ humanæ puncto temporis redit, quæ illam primitus, ut homo fieret, viveret, crederet, animavit. Ipsa itaque terrena materies, qua discendente anima fit cadaver, non ita resurrectione reparabitur, ut ea, quæ dilabantur, & in alias, atque alias aliarum rerum species, formasque vertuntur, quavis ad corpus redeant, unde delapsa sunt, ad eundem quoque corporis partes, ubi fuerunt, redire necesse sit: alioquin si capillis redit, quod tam crebra tonsura detrahit, si unguibus, quod toties dempsit exsecutus, immoderata, & indecens cogitantibus, & ideo resurrectionem carnis non credentibus occurrit infirmitas.* Legatur etiam S. Thomas L. IV. *Cont. Gent.* c. 81. n. 4.

ris restaurandam. Si vero solis humani carni-
 bus sit pastus, resurget in eo, quod a generan-
 tibus traxit, & quod defuerit, supplebitur om-
 nipotentia Creatoris. Quod & si parentes ex
 solis humanis carnibus pasti fuerint, ut sic &
 eorum semen, quod est superfluum alimenti,
 ex carnibus alienis generatum sit, resurget qui-
 dem semen in eo, qui est natus ex semine, lo-
 co cujus carnes comestæ sunt, supplebitur ali-
 unde. Hoc enim in resurrectione servabitur,
 quod si aliquid materialiter fuit in pluribus ho-
 minibus, resurget in eo, ad cujus perfectionem
 magis pertinebat: unde si fuit in uno, ut radi-
 cale semen, ex quo est generatus, in alio vero
 sicut superveniens nutrimentum, resurget
 in eo, qui est generatus ex hoc, sicut ex se-
 mine: si vero in uno fuit, ut pertinens ad per-
 fectionem individui, in alio autem ut deputa-
 tum ad perfectionem speciei; resurget in eo,
 ad quem pertinebat, secundum perfectionem in-
 dividui: unde semen resurget in genito, & non
 in generante, & costa Adæ resurget in Eva,
 non in Adam, in quo fuit sicut in naturæ prin-
 cipio. Si autem secundum eundem perfectionis
 modum fuit in utroque, resurget in eo, in quo
 primitus fuit”.

91. Inst. secundo. Si idem numero corpus re-
 surget, illud consequetur absurdum, ut in altera
 vita futuri sint cæci, claudi, pusilli, infantes,
 senes, homines obesi, monstruosi, &c., quales
 nempe obierunt. Rursus multæ sunt in humano
 corpore partes nutritioni, vegetationi, & generis
 propagacioni, unice destinatæ, quæ proinde in al-
 tera vita omnino inutiles, & supervacaneæ essent.

92. Primæ difficultati S. Augustinus in *Enchi-
 rido* cap. 90. & seq. respondet cum distinctione.
 Si enim sermo sit de felicibus Beatorum corpori-
 bus, hæc resurgent sine ullo vitio, sine ulla de-
 formitate, sicut sine ulla corruptione, onere,
 difficultate, in quibus tanta facilitas, quanta fel-
 icitas erit. Si autem loquamur de impiis: utrum
 isti cum vitiis, & deformitatibus suorum corpo-
 rum resurrecturi sint: „Inquirendo laborare,
 quid opus est? Neque enim fatigare nos debet
 incerta eorum habitudo, vel pulchritudo, quo-
 rum erit certa & sempiterna damnatio”.

93. Idem S. Pater Lib. XXII. *De Civ. Dei*
 cap. 15. & seq. mota quæstione de ætate, in qua
 homines resurrecturi sunt, eam sententiam videtur
 amplecti: „Ut nec ultra, nec infra juvenilem

formam resurgant corpora mortuorum: sed in
 ætate, ac robore, usque ad quam Christum hic
 pervenisse cognovimus”. Cui tamen opinioni
 mordicus non adhærens subdit cap. 16.: „Si qui
 in eo corporis modo, in quo defunctus est, re-
 surrectorum unumquemque contendit, non est
 cum illo laboriosa contradictione pugnandum”.

94. S. Thomas in Libro IV. *Sentent. Distinct.*
 44. quæst. 1. art. 5. ita hanc quæstionem acuto
 ratiocinio resolvit: „Sicut Deus humanam natu-
 ram absque defectu instituit, ita sine defectu
 reparabit. Deficit autem humana natura dupli-
 citer: uno modo, quia nondum perfectionem
 ultimam est consecuta: alio modo, quia ab ulti-
 ma perfectione jam recessit; & primo modo
 deficit in pueris; secundo modo in senibus: &
 ideo in utriusque reducetur humana natura per
 resurrectionem ad statum ultimæ perfectionis,
 qui est in juvenili ætate, ad quam terminatur
 motus augmenti, & a qua incipit motus decre-
 menti”.

96. Altera objectionis pars facile solvitur, ob-
 servando, partes humani corporis organicas in re-
 surrectione minime futuras inutiles. Quamvis enim
 neque nutritioni, neque vegetationi, neque aliis
 usibus, quibus erant in hac vita mortali deputatæ,
 inservire possint, inservient tamen pulchritudi-
 ni, & integritati corporis humani, quod sine il-
 lis non corpus, sed truncus esset; vel sicut lo-
 quitur Tertullianus *de Resurrect.* c. 60., esset
 sicut navis sine carina, puppe aut prora: tota
 igitur restaurari debet mirabilis illa humani cor-
 poris machina, in cujus structura summa & infi-
 nita Dei sapientia, atque omnipotentia elucet (a).
 Unde etiam Christus in sua resurrectione omnes
 eas partes resumpsit.

96. Accedit, quod plurima membra homini in
 suis operationibus bonis, aut pravis inservierunt:
 videtur ergo conveniens, eadem membra resurge-
 re, ut præmium, vel pœnam participent. „Blas-
 phemamus per os, inquit S. Cyrillus Catech.
 XVIII. n. 19., per os precamur; scortamur per
 corpus, per corpus puritatem custodimus; rapi-
 mus per manum, per manum eleemosynas lar-
 gimur, & cetera similiter. Quando igitur ad
 omnia subservit corpus, in futuris quoque ob-
 venturæ sortis est particeps”. Hinc S. Hiero-
 nymus in *Apol. cont. Rufinum* Lib. II. n. 12.
 inter hæretica Origenis dogmata hoc etiam enume-
 rat, quod docerit: „Resurrectionem nostrorum

cor-

(a) Sancti. Thomas in *Supplem.* qn. 80. art. 1. ad 1.
Membra, inquit, „possunt dupliciter considerari in
 comparatione ad animam; vel secundum habitudinem
 materiæ ad formam, vel secundum habitudinem in-
 strumentum ad agentem.... Si ergo membra accipian-
 tur secundum primam comparationem, finis eorum
 non est operatio, sed magis perfectum esse speciei,
 quod etiam post resurrectionem requiretur. Si autem
 accipiantur secundum secundam comparationem, sic

finis eorum est operatio. Nec tamen sequitur, quod
 quando deficit operatio, frustra sit instrumentum,
 quia instrumentum non solum servit ad excipiendam
 operationem agentis, sed etiam ad ostendendum vir-
 tutem ipsius: unde oportebit, ut virtus potentiarum
 animæ in instrumentis corporeis demonstraretur, etsi
 nonquam in actu prodeant, ut ex hoc commende-
 tur De sapientia “.

corporum sic futuram, ut eadem membra non habeant; quia cessantibus membrorum officiis, superflua membra reddantur.

97. Inst. tertio. S. Paulus I. ad Corinth. VI. 15. *Esca, inquit, ventri, & venter escis, Deus autem & hunc, & has destruet*: non ergo membra hominis amplius resurgent; adeoque nec idem corpus.

98. Resp. id esse cum S. Thomas Lect. II. ita intelligendum, quod *Deus destruet, idest cessare faciet ventrem, non quidem quantum ad essentialiam, sed quantum ad effectum, quem nunc habet*, quia homines in resurrectione neque comedent, neque bibent. Quamquam Christus Dominus ad veritatem suae resurrectionis confirmandam coram Discipulis manducavit partem piscis assi, & favum mellis. Lucae XXIV. 42. Audiamus S. Augustinum Lib. XIII. de Civ. Dei c. 22. ita loquentem: „Fides Christiana de ipso Salvatore non dubitat, quod etiam post resurrectionem, jam quidem in spiritali carne, sed tamen vera, cibum, ac potum cum Discipulis suscepit. Non enim potestas, sed egestas edendi, ac bibendi talibus corporibus auferetur. Unde & spiritalia erunt; non quia corpora esse desistent, sed quia spiritu vivificante subsistent”.

99. Inst. quarto. Corpora nostra in perpetua mutatione sunt, ut proinde si resurgere debeant, ut homo recipiat eorum, quae in corpore gessit, praemium, vel poenam, necesse foret, ut tot corpora resurgerent, quot homo successu temporis habuit: „Corpora nostra, inquit Seneca ep. LVIII. rapiuntur fluminum more: quidquid vides, currit cum tempore; nihil ex his, quae videmus, manet. Ego ipse dum loquor mutari ista, mutatus sum”.

100. Resp. non talem esse hanc corporis nostri mutationem, ut singulis momentis aliud nos habere corpus, dici possit, quaedam enim partes quantum ad substantiam manent, licet sensim, ac sensim augeantur, & consolidentur in adolescentibus, & deficient in senibus. Et quia in juvenili aetate totum summi robur, suamque perfectionem corpus habere censetur, ideo etiam in hac eadem juvenili aetate omnes homines resurrecturos esse, communiter existimatur; & tale corpus anima sibi desiderare videtur.

C A P U T IV.

Resolvuntur quaedam quaestiuiculae circa carnis resurrectionis dogma.

Quaeres primo, an omnes morituri sint, ut proinde omnes resurgere debeant?

101. Resp. Rationem de hac re dubitandi praebet Apostolus Paulus I. Corinth. XV. 51., ubi juxta nostra Biblia Vulgata dicitur: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Graecus autem textus ita habet πάντες μὲν οὖ

καὶ ἀδομήεθα, πάντες δὲ ὀλλογήσονται: *Omnes qualem non dormiemus (somniae mortis), omnes autem immutabimur*; quasi velit Apostolus insinuare eos, qui vivi reperientur in postrema hora, non esse morituros, sed tantum immutandos, scilicet a corpore corruptibili in incorruptibile. Id ipsum videtur S. Paulus innuere iis verbis I. ad Thessal. IV. 16., *Nos qui vivimus, qui relinquamur, simul rapiemur cum illis in nubibus, obviam Christo in aera*; quasi scilicet aperte dicat, eos electos, quos Christus veniens ad iudicium adhuc vivos inveniet, non esse morituros, nec resuscitandos, sed vivos esse sublevandos in aera, obviam Christo Domino. Hac posita opinione illud *lateraliter* intelligitur, quod & in Sacris Scripturis, Act. X. 42., I. Petri IV. 5.; & 2. ad Tim. IV. 1., & in Symbolis Ecclesiae legitur, Christum esse *judicaturum vivos, & mortuos*. Haec opinio apud Patres Graecos fere communis est.

102. Illi tamen praeferenda videtur contraria Latinorum sententia, omnes scilicet homines sine ulla exceptione morituros, adeoque omnes etiam resurrecturos, non omnes tamen immutandos, ut fiant conformes glorioso Christi resurgentis corpori; haec enim felicitas erit tantummodo propria electorum. Ita senserunt Tertullianus *De resurrect.* Carnis, Ambrosius, & Cyrillus in Comment. ad laud. Apostoli locum, Augustinus Lib. XX. de Civ. Dei cap. 20., & in aliis suis operibus, Fulgentius in Lib. De fide ad Petrum, &c. Latinis consentiunt etiam Graecorum nonnulli, ut Didymus, qui probat, legendum esse: *Omnes qualem dormiemus, non omnes autem immutabimur*. Acacius etiam, qui post Eusebium fuit Caesareae Episcopus, Ecclesiam dicit, *magis acquiescere illi sententiae, ut omnes communi morte moriamur, & non omnes mutemur in gloriam*: & Cyrillus mox laudatus.

103. Et quidem nihil expressius in divinis utriusque Testamenti oraculis, quam omnes homines morituros. Psalmo LXXXVIII. *Quis est homo, interrogat David, qui vivet, & non videbit mortem?* Et S. Paulus Hebr. IX. 27. sine ulla exceptione: *Statutum est, inquit, hominibus semel mori; post hoc autem judicium*. Et multa ejusdem generis saepe occurrunt, quae de omnibus prorsus hominibus intelligi oportere, ex eo etiam evincitur, quod mors sit poena peccati originalis, quo omnes homines in Adam peccaverunt; unde Apostolus Roman. V. 12. „Per unum hominem, inquit, peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertulsiit, in quo omnes peccaverunt”. Nulla itaque apparet ratio, cur aliqui justi debeant a communi aliorum lege eximi, perinde ac isti ad naturae innocentis statum pertinerent, a pra communi lege nec Christus ipse eximi voluit.

104. Neque etiam difficile est objecta S. Pauli loca explicare. Nam in primo ex epist. I. ad Corin-

rinth. XV., si lectio vulgati Interpretis adoptetur, nostra sententia aperte confirmatur. Eam autem lectionem non solum in Latinis, sed etiam in Græcis quibusdam codicibus inveniri, & quibusdam etiam græcis Patribus esse probatam, ut Didymo, nos certos facit S. Hieronymus in epist. CXIX. ad Minervium, & Alexandrum Monachos. S. autem Augustinus in epist. CCV. n. 14. dicit, græcos codices habere: *Omnes quidem dormiemus, non tamen omnes immutabimur*. Vid. etiam Melchior Canus Lib. II. *De locis theol.* cap. 14. ad 5.

105. Si autem aliam lectionem sequi velimus, scilicet *Non omnes dormiemus*, id explicari potest: cum Estio, quod propter brevitatem temporis illa mors non debeat appellari *somnus*, sed *dormitio*, quæ in sacris litteris distinguitur a somno, juxta illud Psal. CXX. *Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel*. Quia igitur iusti illi postremi brevissimo temporis intervallo a morte detinebantur, ideo proprie dormientes Apostolus noluit appellari. Et nisi ita verba Apostoli intelligantur, illud consequetur, etiam impios, & reprobos non esse morituros, atque adeo ab illa maledictione, quam omnes homines propter Adæ peccatum promeriti sunt, liberos esse futuros, quod absurdum videtur.

106. Alterum Apostoli locum ex epist. I. ad Thessal. IV. similiter exponitur a S. Thoma Lect. II., quod *in illo momento temporis morientur, & statim resurgent: & ideo propter modicam interpellationem reputantur viventes*. Quod etiam docet S. Augustinus Lib. XX. *De Civ. Dei* cap. 20.

107. Christus autem dicitur *judex vivorum, & mortuorum*, quia tam eos judicabit, qui longo jam tempore mortui sunt, quam eos, qui tunc adhuc vivent, illico tamen morientur, & resurgent. Quamobrem in Symbolo *Quicumque* dicitur: *Omnes homines resurgere habent cum corporibus suis &c.* Sanctus Augustinus in *Enchiridio* cap. 55. præter hanc explicationem aliam proponit, ut nomine *vivorum* intelligantur *justi*, & per *mortuos injusti*; quoniam *justi quoque judicabuntur*, ut dignam pro meritis accipiant mercedem; sicut *mortui*, seu peccatores judicabuntur,

(a) Idem S. Pater in Lib. *De octo qu. ad Dulcitium* q. 3. Tom. VI. in eam sententiam inclinat, quod non omnes homines morituri sint, adeoque quod habet regula fidei, *Venturum Dominum, judicaturum vivos, & mortuos* ita exponendum, ut non hic intelligamus *vivos justos, mortuos autem injustos ... sed vivos, quos nondum exisse, mortuos autem, quos jam exisse de corporibus adventus ejus inveniet*. Sed hanc quæstionem tunc profundius examinare operæ pretium non duxit, & cupiebat *audire doctores*; interea tamen contentus erat Pelagianorum errorem refellere, ad quorum causam juvandam nihil pertinere dicebat, *sive omnes debita morte plectantur, sive aliquibus ab hac conditione parcatur*. Meretur legi totus ille S. Augustini locus, ut ab ipso discamus, quanta humilitate, & docilitate opus sit in docendo, ne simus *indociles Doctores*.

(b) Platoniorum sententiam exponit Philoponus in Proœmio Commentar. in Aristot. *De Anima*, quibus

ut dignam pro suis culpis pœnam recipiant (a).

108. Hanc quæstionem longius agitare, operæ pretium non est, utpote quæ ad fidem non pertinet. Unde etiam Gennadius in Lib. *De Ecclesiasticis dogmatibus*, postquam nostram sententiam ut communiorum amplexus est, ita prosequitur: „ Verum, quia sunt alii æque Catholici, & „ eruditi viri, qui credunt, anima in corpore manente, immutandos ad incorruptionem, & immortalitatem eos, qui in adventu Domini vivi inveniendi sunt; & hoc eis imputari pro resurrectione ex mortuis, quod mortalitatem immutatione deponant, non morte; quolibet quis a „ equiescat modo, non est hæreticus, nisi contentione hæreticus fiat “. Hinc etiam Angelicus noster Præceptor Lect. VIII. in cap. XV. epist. I. ad Corinth. græcorum opinione fatetur, *non esse contra fidem*, quamvis Ecclesia magis acceptet aliam sententiam, quod omnes homines morientur, *etiamsi sint tunc aliqui vivi*; & I. 2. quæst. 81. art. 3. ad 1.: „ Probabilis, inquit, „ & convenientius teneri, quod omnes isti, qui „ in adventu Domini reperientur, morientur, & „ post modicum resurgent “. Quod alibi quoque repetit, nullibi docens, id ad catholicam fidem spectare. Si quis plura de hac quæstione desiderat, adeat Guill. Estium in Lib. IV. *Sentent. Diss.* 45. §. 7.

Quæres secundo, quid dicendum sit de eorum sententia, qui aliquid corpusculum subtile, æthereum, & incorruptibile animæ inseparabiliter unitum esse dicunt, quod erit veluti *germen* illius corporis, quo anima in resurrectione vestietur?

109. Resp., S. Thomas I. P. quæst. 76. quorundam Platoniorum opinionem refert: „ Quod „ anima intellectiva habet corpus incorruptibile „ sibi naturaliter unitum, a quo nunquam separatur, & eo mediante unitur corpori hominis „ corruptibili. Alii vero, *subdit*, dixerunt, quod „ unitur corpori mediante luce ... ita quod anima „ vegetabilis unitur corpori mediante luce cæli „ siderei, anima vero sensibilis, mediante luce „ cæli chrySTALLINI, anima vero intellectualis, mediante luce cæli empyrei (b) “.

110.

se etiam consentire declarat, scilicet esse quoddam proprium animæ corpus *αὐροειδές, ἄρσενον, καὶ ἀϊθέριον* luciforme, cæleste, ac æthereum. Hujus corporis ætherei mentio etiam apud alios veteres sæpe occurrit, ut apud Proclum Comment. in *Timæum*, apud Porphyrium Lib. II. *De abstinentia*, apud Hieroclem Comment. in *Aurea Pythagoræ verba*, & apud Svidam, qui in voce *αὐροειδές* quosdam Philosophos existimare ait, *animam certo quodam vehiculo luciformi esse præditam, quod etiam astrorum, aut solis simile appelletur, æternumque sit; id vero luciforme corpus terreno hoc corpore nunc esse conclusum, & esse quosdam, qui putent, in capite illud esse*. Hoc corpore subtilissimo animam præditam fuisse, putabant, antequam crassiori & terreno huic corpori conjungeretur, eidemque conjunctam perpetuo manere, etiam post hujus corporis crassioris dissolutionem.

110. Eandem fere opinionem Origeni tribuit S. Hieronymus in Lib. adversus Jo. Jerosolymitanum. 26. his verbis: „ Singulis seminibus ratio quædam a Deo artificè est indita, quæ futuram materiam in medullæ principii tenet. Et quomodo tanta arboris magnitudo, truncus, rami, poma, folia non videntur in semine, sunt tamen in ratione seminis, quod Græci σπέρματικόν λογόν vocant; & in grano frumenti est intrinsecus, vel medulla, vel venula, quæ cum in terra fuerit dissoluta, trahit ad se vicinas materias, & in stipulam, folia, aristasque consurgit ... sic & in ratione humanorum corporum manent quædam surgendi antiqua principia, & quasi ἐνταρίσιον, idest Seminarium mortuorum, sine terræ consuetudine. Quum autem iudicii dies advenerit, & in voce Archangeli, & in novissima tuba tremuerit terra, movebuntur statim semina, & in puncto horæ mortuos germinabunt, non tamen easdem carnes, nec in his formis restituent, quæ fuerant”. Quod iterum explicat exemplo acini vinacii, in quo potentia Dei, & occulta ratione serientis radices, trunci, propagines tortuosæ, pampinorum umbracula, & uvarum pulchritudo continentur. Vid. Huetius in *Origenianis* Lib. II. quæst. 9.

111. Etiam tempore S. Augustini fuisse aliquos opinantes, animam quodam subtilissimo, aereo, vel æthereo corpore circumdatam ex hoc corpore exire, liquet ex epist. Evodii ad S. Augustinum (inter Augustin. CLVIII.), cui S. Doctor aliis curis distentus breviter respondit epist. CLIX.: *Si breviter vis audire, quid mihi videatur, nullo modo arbitror, animam e corpore (hoc crassiore) exire cum corpore, scilicet subtiliore.*

112. Sed quidquid sit de veteribus, quorum neque uniformes, nec fortasse omnino exploratæ opiniones sunt (a), in recentiore Philosophia apud Heterodoxos hæc de *animo a corpore numquam libero* sententia non paucos, nec incelebres patronos nacta est, qui eandem non solum philosophi-

cis, sed etiam theologicis momentis confirmare omni studio conati sunt. Inter hos eminet Gottfr. Cuius. Leibnizius, qui anno 1695. in *Disser. eruditorum Parisiensi* suam hac de re systema exposuit, contemplens, quodvis animal: „ Non tantum quoad animam suam, sed etiam quoad machinam suam organicam conservari, quamvis destructio partium crassiorum illud ad ejusmodi reduxerit parvitatem, quæ sensibus nostris tam non pateat, ac tum patuit, cum nasceretur”. Quod postea systema in *Theodicææ*, in *Causa Dei*, in *Principiis Philosophicæ*, aliisque suis operibus philosophicis latius explicavit, ac rationibus probabile reddere satagit, gloriatus *se mortem proscriptis*, inquit quia nullum animal proprie moriatur, cum suo intimo, & indestructibili corpore nunquam destituatur, quamvis crassiori hoc luteo involucro expolietur. Si itaque hunc Philosophum audiamus: „ Ortus, atque interitus animarum non est verus, sed apparens, generatio enim non nisi augmentatio est, & evolutio primorum corporis staminum, & mors non nisi diminutio, & involutio”: sicut Leibnizius ipse loquitur in ep. 194. ad Sebast. Kortholtum (b).

113. Sed hæc opinio de germine incorruptibili, vel æthereo, atque indissolubili animæ corpore nullum habet solidum in Philosophia fundamentum, neque cum sacris Theologiæ dogmatibus coheret. Non habet solidum in Philosophia fundamentum, nam quæ multa adducuntur experientia de bruchio, qui in chrysalidem migrat, & postea fit papilio, & de aliorum quorundam insectorum transmutationibus in alia animalcula, quia tamen vitæ principium amittant, infirmisimum præbent argumentum; insecta enim sunt animalia omnium imperfectissima, & quæ paucissimis intelligentibus organa ad vitam tuendum, unde etiam divisa in partes, non solum vivunt, sed amissa membra iterum acquirunt, ac proinde eorum exemplum nec potest ad alia bruta animalia trahi, ex. gr. ad canes, equos, boves &c., in quibus nullæ in-

(a) De quibus agunt Stanlejus in *Hist. Philos.*, Chald. Sect. II. cap. 10., Jo. Clericus in *Indice ad Stanleji Hist. Philos.*, in voce *Resurrectio*, Gudworthus in *System. mundi intellectuales* cap. 5. Sect. 3. §. 16., & Laur. Moshemius ibid. in notis; tum maxime Jac. Bruckerus in multis locis suæ *Hist. Criticæ Philosophicæ*.

(b) Hoc ipsum systema eodem anno 1695. reipubl. litterariæ communicavit Christianus Franc. Paulini; imo ab eodem illud didicisse Leibnizium, aliqui non sine ratione suspicari vident. Quidquid sit, illud avidè arripuerunt, illustrarunt, & confirmare nisi sunt multi alii Philosophi, ut Georg. Bern. Bilfingerus, Jo. H. Wincklerus, Pet. Sigorgnius, ac præcipue Car. Bonnetus, celebris hoc avo rerum naturalium inquisitor, qui Leibniziana placita de ultimis, perpenisque corporis humani staminibus in suis operibus *Essai analytique sur l'ame; De la Contemplation de la nature; & de la Palingenesie universelle*, aliisque suis productionibus, quoad potuit, nova luce perturbare, novisque observationibus confirmare curavit. Vult nempe in no-

bis esse aliquod *germen*, seu corpus *spirituale*, quod nunquam ab anima separatur, quodque in resurrectione explicatur, sicut germen illud explicatur, ex quo nascitur planta. Hinc mortem nihil aliud esse censet, quam separationem corporis hujus terrestri, & materialis, resurrectionem vero novam germinis illius incorrupti, cui anima semper unita manet, explanationem.

Hoc antiquum, & a Leibnizio renovatum systema corporis ætherei ab anima inseparabilis multos nactum est adversarios, nempe Thomam Wisium in *Introductione ad opus Gudworthi*, Laur. Moshemium in notis ad c. V. Sect. 3. §. 20. Gudworthi, Christoph. Psaffum in *Diss. De somno animarum*, Dan. Gerdesium in *Meteoræmaticis sacris*, aliisque. Ex nostris autem Bonnetum confutavit P. Salvator Maria Roselli O. P. in *Summa Philosophicæ* P. III. Qu. XIX. art. 3., ac post ipsum illustris hujus ævi Scriptor, & de religione optime meritus Alphonsus Muzarelli in *T. I. del Supplemento al buon uso della Logica*.

quam similes transmutationes visæ sunt, aut videri possunt; multo igitur minus possunt hæc exempla trahi ad hominem, cujus corporis machina tot partibus organicis constans incredibili Dei sapientissimi artificio constructa est. Sed ulterius, quæ comparatio inter animam brutorum materiam, & spiritualem hominis animam; ut si illa sit alicui germi indissolubilitate unita, hæc quoque debeat suum habere corpus, sibi perpetuo copulatum? Illa generatur ex materia, hæc non nisi a virtute Dei creatrice originem sumit; illa in suis operationibus tota pendet a corporis organis, hæc autem etiam corpore organico intereunte incorrupte manet, suæque præcipuas operationes intelligit, & volendi exercet.

114. Præterea, si hoc argumentum, aut alia ejusdem generis quidquam valerent, id valeret etiam, ut probarent, aliquod materiale, & sensibile corpus debere semper animæ conjunctum esse; id enim insectis accidit in suis transmutationibus; neque enim illa prima stamina, vel germina unquam sola remanent, sed semper videntur insectum aliqua materiæ parte circumdatum, neque unquam fit invisibile, quemadmodum invisibile fieri animæ germinem, Philosophi isti contendunt.

115. Similiter quando defensores corporis ætherei illud probare conantur ex eo, quod anima sine sensuum ope suas operationes exercere non possit, dupliciter errant; primo quod credant, spiritus corporeis organis indigere ad intelligendum, & volendum, quod falsissimum esse patet in Angelis: secundo quod, si animæ in suis functionibus peragendis sufficere possit corpusculum illud æthereum, vel indestructibile germinem, cui semper unita manet, non est, cur denno corpori alicui alteri conjugatur. Et ulterius non apparet, cur modo ad has obeundas functiones indigeat iis sensibus, quos Deus in hoc vitæ mortalis cursu nobis benigne concessit. Sed missis philosophicis rationibus, breviter ostendum est, hoc vetus, ac denno recusum immortalis germinis systema non posse cum catholico resurrectionis dogmate conciliari.

116. Primo enim Christus Dominus apud Jo. V. 28. seq. „ Omnes, inquit, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei. Et procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii. Et Apocal. XX. 15. Dedit mare mortuos, qui in eo erant, & mors, & infernus dederunt mortuos suos; Ut significetur, omnes, qui vel in profundo maris, vel in terra sepulti sunt, esse resuscitandos. Dicent ne novi isti Philosophi, qui

Evangelio credere se profitentur, germina hominum, vel ætherea corpuscula, quibus animas alligatas esse comminiscuntur, recondita esse vel in mari, vel in terra, & audita voce Filii Dei prima illa stamina humani corporis esse explicanda, & evolvenda, ut nova corpora materialia, atque terrestria efferment?

117. Accedit contra istud veterum, novorumque Philosophorum commentum veneranda Sancti Patrum auctoritas, qui, ut supra n. 69. & seq. probavimus, pro certo, atque indubitato posuerunt, idem corpus, eandemque carnem, quam anima in morte deserit, esse in fine sæculi resumendam, non autem novam, vel alienam, quæ ex primariis nescio quibus staminibus generetur. Idem etiam Sancti Patres loca Apostoli, quibus illi Philosophi abutuntur, nempe ex 1. Corinth. XV. 56., & seq. cum communi Orthodoxorum doctrina facile conciliant. Vid. sup. n. 72. & seq.

118. Unum tamen superest, ad quod sæpe provocant, nempe historia Divitis, & Lazari, quæ narratur Lucæ XVI. Quomodo enim, inquirunt, poterant hi duo defuncti se mutuo conspiciere, se cognoscere, simul colloqui &c. nisi aliquod utriusque corpus inesset? Non inerat autem corpus illud crassum, & terrenum, quod jacebat in sepulchro: ergo aliud, quod ab anima separari nullo tempore potest.

119. Sed, præterquamquod multi censent, illam narrationem non continere historiam, sed parabolam, id plus probaret, quam adversarii cupiant, nimirum animæ post mortem non adhærere corpusculum aliquod æthereum, & spirituale, seu, ut alii loquuntur, prima corporis humani stamina, sed ipsum corpus humanum ex quinque sensibus, ac membris constans, videri oculis, quibus Epulo dicitur vidisse Lazarum, lingua, qua ipsum alloqui potuit, auribus, quibus mutua colloquia audiebantur, digitis &c. Hæc igitur a Christo dicta fuisse credendum est, ut inde intelligeremus, quæ & qualia præmia justis, & supplicia impiis post mortem sint in altera vita reservata (a).

120. Addamus postremo loco etiam nonnullas rationes theologicas, quibus, si minus ἀποβιτιχῶς, saltem admodum probabiliter hoc corpusculi animæ perpetuo inhærentis commentum exploditur. Primo enim Philosophi isti veram hominis mortem non admittunt, sed solum apparentem, quantum corpus proprium animæ ab ea separatam non est, sed solum invisibile redditum; quapropter soleant etiam suum systema appellare *exilium mor-*

(a) S. Augustinus Lib. VIII. De Genesi ad litt. c. 5. aliquibus probare contententibus, animam esse corpoream, propter Divitis arentem linguam, & stillam aquæ de Lazari digito conceptam, ita respondet: *Illum Divitem in ardore penarum, & illum pauperem in refrigerio gaudiorum intelligendos esse non dubito. Sed quomodo intelligenda sit illa flamma inferni, ille sinus*

Abrahæ, illa lingua divitis, ille digitus pauperis, illa sitis tormenti, illa stilla refrigerii, vix fortasse a mansuete querentibus, a contentiose autem certantibus nunquam invenietur. An illa narratio sit parabola, an vero historia, vel mixta ex parabola, & historia, breviter, sed tamen sufficientes declarat Guill. Estius in IV. Sent. Dist. ult. §. 3.

mortis, illudque credunt aptissimum esse ad exuendum naturalem mortis terrorem: nulla ergo erit illa maxima pœna peccati originalis, toties in sacris eloquiis repetita. *Secundo* nulla etiam erit vera, & propria hominis resurrectio, sed solum nova apparitio. *Tertio* Christianum resurrectionis dogma magis obscurum, & inexplicabile redditur; cui enim bono anima, quæ a proprio corpuseculo nunquam sejuncta fuit, aliud corpus sibi copulabit novis donatum, & spiritualibus dotibus, cum illo non indigeat ad sua munia obeundi? Si dicant, ut etiam in corpore terreno, & sensibili præmium, vel pœnam suorum operum recipiat, tunc iterum redit questio, cur non illud ipsum corpus animæ restituitur, in quo bene, vel male operata est? Cur aliud novum debeat actionum alterius corporis præmium, vel pœnam consequi? Facilius in hac hypothese aliquis sibi persuadet, animam hoc terrestri, crassoque corpore carete, quam aliud extraneum assumere. Sed operæ pretium non est in commentitio hoc systemate refellendo diutius immorari.

Quæres *tertio*, an omnia hominum membra resurrectura sint?

121. Resp., dubium minime esse, quin electi resurrecturi sint cum omnibus suis membris, quæ ad eorum perfectionem pertinent: recipient enim corpus *configuratum corpori claritatis Christi*, ut dicit Apostolus Philipp. III. 21.; sed Christi corpus omnibus suis membris integre constabat: ergo &c. *Talem*, inquit S. Augustinus S. CCCLXII. c. 10., *resurrectionem speramus, qualis in Domino nostro præcessit.*

122. Præterea Christus Dominus suis fidelibus, præcipue autem Martyribus, promisit Lucæ XXI. 18.: *Capillus de capite vestro non peribit*; quæ verba expendens S. Augustinus Serm. XXX. n. 2. ita interrogat: *Perit manus, ubi non perit pilus? Perit caput, ubi non perit capillus?* Nihil ergo deerit Sanctis in resurrectione de suis membris.

125. Hanc sane linguæ, manuum, & integram suorum membrorum restitutionem expectabant invicti illi Martyres Machabæi, de quibus supra diximus num. 51. Addi potest Oratio Raziæ c. XIV. 46., qua projiciens intestina sua super turbas inimicorum, invocabat *Dominatorem vitæ, ac Spiritus, ut hæc illi iterum redderet (a)*. Bene autem S. Thomas advertit in *Suppl.* qu. 80. art. 1. ad 2., quod „ *Intestina resurgent in corpore, sicut & alia membra, & plena erunt non quidem turpibus superfluitatibus, sed nobilibus* “. De pelle denum, carne, & ossibus aperta sunt verba Jobi XIX., ut proinde dubitari nequeat, etiam alias omnes corporis partes esse in resurrectione restituendas.

124. Profecto ipsa anima, quæ corporis sui restitutionem desiderat, desiderat etiam ejusdem sui corporis perfectionem, & pulchritudinem, ut nihil in eo sit deficiens, & nihil redumans. Et cum hæc corporis restitutio singulare sit Dei beneficium, nobis ob Christi merita concessum, omnis ab eo imperfectio eliminanda est: *Dei enim perfecta sunt opera*, ut dicitur Deuteron. XXXII. 4.

125. Imo laud. mox S. Augustinus censet, nos fortasse visuros in Sanctis Martyribus vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt: „ Non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, & quædam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit sed si hoc decebit in illo novo sæculo, ut iudicia gloriosorum vulnerum in illa immortalis carne cernatur, tibi membra ut præciderunt, percussa, vel secta sunt, ibi cicatrices, sed tamen iisdem membris redditis, non perditis, apparebunt “. Eademque sententia fuit S. Ambrosii, qui cap. XIV. Lucæ tales dicit nobis monstrandos esse Martyres in cælo, qualis Christus resurrexit, in cælum ascendit, ibique sedet ad dexteram Patris, nempe cum signis eorum vulnerum, quæ pro nostra redemptione accepit. Vid. S. Thomas in *Suppl.* qu. 82. art. 1. ad 5.

126. Aliqua videtur esse difficultas de costa illa, quam Deus Adamo detraxit, ut inde feminam formaret; si enim hæc cum Eva resurrectura sit, deerit Adamo, a quo fuit sublata. Veruntamen dubitandum non est, illam etiam pertinere ad Evam; etsi enim esset de vero corpore Adæ, non tamen ad integritatem ipsius pertinebat; sed erat ordinata ad formationem mulieris. Neque inde sequitur, eandem costam fuisse in Adamo superfluum, ut proinde ejus corpus fuerit a Deo deforme creatum. Non erat illa costa superflua, quia ex ipsa debebat Eva formari. Neque exterior ejus forma immutata est, quia Deus replevit carnem pro ea, ut dicitur Gen. II. 21. Confer S. Thomam in *Suppl.* qu. 80. art. 4. ad 2.

127. De unguibus, & capillis ab aliquibus dubitatum est, quia ex superfluitatibus cibi generantur; & insuper nullo sunt sensu præditi.

128. Sed bene observat Angelicus cit. quæst. 80. art. 2., quod sicut ars militaris utitur gladio ad bellum, & vagina ad gladii custodiam, & conservationem: „ Ita in partibus corporis animati quædam ordinantur ad operationes animæ exequentes, sicut cor, hepar, manus, & pes; quædam autem ad conservationem aliarum partium, sicut ut folia sunt ad cooperturam fructum. Ita etiam capilli, & ungues sunt in homine ad custodiam aliarum partium: unde sunt de secunda perfectione corporis humani, quamvis non de
„ pri-

(a) De hoc Raziæ suicidio legantur Sanctus Thomas 2. 2. qu. 64. art. 5. ad 5., & Sanct. Augustinus epist. CCCLV. ad Dulcitium, qui illud inprobare non debet. *Gazzaniga Theol.* Tom. VII.

tant. Sunt tamen, qui ipsum exemplo Sampsonis prætent excusandum, imo & laudandum.

„ prima. Et quia homo resurget in omni perfe-
 „ ctione suæ naturæ, propter hoc oportet, ut ca-
 „ pilli, & ungues resurgant in ipso“.

129. Objectæ autem difficultates facile dilan-
 tur; quamvis enim capilli, & ungues generentur
 ex superfluitatibus, natura tamen eosdem retinet
 ad custodiam, & conservationem aliorum membro-
 rum, secus ac fit in urina, sudore, semine, &c.
 quæ natura gignit ex superfluitatibus, & postea ea-
 dem expellit. Semine autem non indiget natura ad
 perfectionem individui, sed ad perfectionem speciei.

150. Quamvis autem ungues, & capilli anima
 sensitiva non perficiantur, perficiuntur tamen ani-
 ma vegetativa, qua nutriuntur, & augentur. Et
 quia in homine non est nisi anima rationalis, quæ
 vices animæ sensitivæ, & vegetativæ præstat, sic
 & ungues, & capilli ab anima rationali suo mo-
 do perficiuntur.

151. Nos tamen admonet S. Augustinus Lib. XXII.
de Civ. Dei c. 19., non omnes ungues desectos, aut
 capillos tonsos esse redituros ad corpus, quia tunc
 deforme corpus exsurgeret. Quamobrem etiam acu-
 te observat: „ Quod ait Dominus Lucæ XXI. 18.
 „ *Capillus capitis vestri non peribit*, non de lon-
 „ gitudine, sed de numero capillorum dictum mul-
 „ to aptius posse intelligi. Unde & alibi (Lucæ
 „ XII. 7.) dicit, *capilli capitis vestri numerati*
 „ *sunt omnes*“.

152. Et hæc quidem omnino certa videntur de
 corporibus justorum, quibus absconum foret ali-
 quam deformitatem tribuere, cum potius gloriosis
 dotibus, & qualitatibus sint exornanda, ut postea
 dicetur. Sed dubium exoritur de reprobis, utrum
 & ipsi cum omnibus suis partibus resurrecturi sint?
 Nam S. Augustinus in *Enchiridio* cap. 92., cum
 docuisset, nihil indecorum in corporibus electorum
 futurum esse, & resurrectura esse Sanctorum corpo-
 ra *sine ullo vitio, sine ulla deformitate*, loquens
 de reprobis: „ Resurgent quidem, ait, etiam ipsi
 „ cum sua carne, sed ut cum diabolo, & ejus an-
 „ gelis puniantur. Utrum sane ipsi cum vitiis, &
 „ deformitatibus suorum corporum resurgant, quæ-
 „ cumque in eis vitiosa, & deformia membra ge-
 „ starunt, in requirendo laborare, quid opus est?
 „ Neque enim fatigare nos debet incerta eorum
 „ habitudo, vel pulchritudo, quorum erit certa,
 „ & sempiterna damnatio“.

153. Aliqui tamen Theologi, ut Durandus, af-
 firmare non dubitarunt, reprobis non esse ea mem-
 bra restituenda, quibus in hac vita caruerunt,
 quia cum hæc restitutio sit quoddam beneficium
 gratiæ, hoc beneficium reprobis omnino indigni sunt;
 quin potius merentur, ut aliis damnationis pœnis,
 hæc etiam deformitatis, & carentiæ membrorum
 addatur. Richardus a S. Victore in Lib. IV. *Sen-*
tent. Dist. 44. quæst. 6. art. 1. „ In damnatis, in-
 „ quit, nulla erit pulchritudo. Quod si ergo ha-
 „ buerunt turpitudinem in hoc mundo, in eis re-
 „ manebit, & si habuerunt pulchritudinem in hoc
 „ mundo, auferetur ab eis, & erunt turpissimi,

„ & vilissimi, & pleni omni fæditate, & infectio-
 „ ne“.

154. Alii vero, & quidem probabilius, distin-
 guendum esse arbitrantur inter eam membrorum
 carentiam, quæ in reprobis fuit a natiuitate, ut
 si quis manu, aut pede mutilus fuit, cæcus, vel
 elinguis; & in istis nulla apparet ratio, cur ea
 membra ad pœnam habere debeant, in quibus
 nullum fuit damnationis meritum. Sed si defectus
 illi postea supervenerint, & præcipue in iis mem-
 bris, quæ de culpis participarunt, æquum omni-
 no videtur, ut isti defectus suppleantur, & conci-
 sa membra restituantur ad pœnam, ut dives Epulo,
 qui magis peccaverat in lingua, magis siti ex-
 cruciatur. Nihil tamen omnino certum, atque
 exploratum, ac communi Theologorum sententia
 probatum habemus.

155. Sanct. Thomas Lib. IV. *cont. Gent.* c. 89.
 ita paucis rem definit: „ Oportet illa corpora a-
 „ nimabus damnandorum proportionata esse. Ani-
 „ mæ autem malorum naturam quidem bonam ha-
 „ bent, utpote a Deo creatam: sed voluntatem ha-
 „ bebunt inordinatam, & a fine proprio deficien-
 „ tem. Corpori igitur eorum, quantum ad id,
 „ quod naturæ est, integra reparabuntur, quia
 „ videlicet in ætate perfecta resurgent, absque omni
 „ diminutione membrorum, & absque omni defe-
 „ ctu, & corruptione, quem error naturæ, aut
 „ infirmitas introduxit. Unde Apostolus dicit I. ad
 „ Corinth. XV. 52.: *Mortui resurgent incorrupti*;
 „ quod manifestum est de omnibus debere intelli-
 „ gi, tam bonis, quam malis, ex his quæ præ-
 „ cedunt, & sequuntur in littera. Quia vero ani-
 „ ma eorum erit secundum voluntatem a Deo a-
 „ versa, & fine proprio destituta, eorum corpora
 „ non erunt spiritualia, quasi spiritui omnino sub-
 „ jecta, sed magis eorum anima per affectum e-
 „ rit carnalis. Nec ipsa corpora erunt agilia, qua-
 „ si sine difficultate animæ obedientia; sed ma-
 „ gis erunt ponderosa, & gravia, & quodammo-
 „ do animæ importabilia, sicut & ipsæ animæ per
 „ inobedientiam a Deo sunt aversæ, &c.“.

Quæres quarto, in qua ætate resurgent homines?

156. Respondet S. Thomas in *Supplem.* qu. 81.
 art. 1., homines resurrecturos in juvenili ætate;
 quod primo ostendit ex iis Apostoli verbis *Ephes.*
IV. 15. Donec occurramus omnes ... in perfectum
virum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.
 Sed Christus resurrexit in ætate juvenili, quæ scilicet
 incipit circa 30. annos. Quam doctrinam Angeli-
 cus ex Sanct. Augustino mutuatus est, qui Lib.
XXII. de Civ. Dei c. 14. in primis probat, infan-
 tes, non in ea resurrecturos esse corporis exignita-
 te, qua mortui sunt, sed quod eis tardius acces-
 surum erat tempore, hoc esse Dei opere miro, at-
 que celerissimo recepturus; deinde cap. 15. ostendit,
 Christum resurrexisse in ea mensura corporis, in
 qua est mortuus, scilicet in mensura juvenilis æta-
 tis; atque ita prosequitur: „ Restat ergo, ut suam
 „ recipiat quisque mensuram, quam vel habuit in

„ iuventute, etiamsi senex est mortuus, vel fue-
 „ rat habiturus, si aute est defunctus “. Allato
 „ autem Paulino testimonio Eph. IV. 15.: *Donec*
 „ *occurramus omnes ... in mensuram ætatis ple-*
 „ *nitudinis Christi*. „ Si hoc, subdit S. P., de re-
 „ surrectione corporum dictum est; sic accipiamus
 „ dictum, ut nec ultra, nec infra juvenilem for-
 „ mam resurgant corpora mortuorum; sed in ejus
 „ ætate, ac robore, ad quam Christum hic per-
 „ venisse cognovimus. Circa 50. quippe annos de-
 „ finierunt esse etiam seculi hujus doctissimi ho-
 „ mines iuventutem, quæ cum fuerit spatio pri-
 „ mo terminata, inde jam hominem in detrimen-
 „ ta vergere gravioris, & senilis ætatis.

157. Idipsum postea idem Angelicus hac ratio-
 „ ne corroborat: „ Homo resurget absque omni de-
 „ fectu humanæ naturæ; quia sicut Deus huma-
 „ nam naturam absque defectu instituit, ita sine
 „ defectu reparabit; deficit autem humana natura
 „ dupliciter: uno modo, quia nondum perfectio-
 „ nem ultimam est consecuta: alio modo, quia
 „ jam ab ultima perfectione recessit; & primo mo-
 „ do deficit in pueris, secundo modo deficit in seni-
 „ bus. Et ideo in utrisque reductetur humana na-
 „ tura per resurrectionem ad statum ultimæ per-
 „ fectionis, quæ est in juvenili ætate, ad quam
 „ terminatur motus augmenti, & a qua incipit ino-
 „ tus decrementi “.

158. Huic doctrinæ videtur obstare, quod ætas
 „ senilis præfertur juvenili: *Senectus enim venera-*
 „ *bilis est*, ut dicitur Sap. IV. 7. & Prov. XVI. 31.
 „ *Corona dignitatis senectus*. Respondet tamen S.
 „ Thomas ad 1., senectutem esse venerabilem, non
 „ propter conditionem corporis, quod in defectu est,
 „ sed propter sapientiam animæ, quæ ibi esse præ-
 „ sumitur ex temporis antiquitate. Quamobrem in
 „ laud. Prov. loco additur: *quæ in viis justitiæ re-*
 „ *peritur*; & Ecclesiastici XXV. 8. *Corona senum*
 „ *multa peritia, & gloria illorum timor Dei*. Et
 „ ibid. 3. 4. *Tres species odit anima mea ... pau-*
 „ *perem superbum, divitem mendacem, senem fa-*
 „ *tuum, & insensatum*. Ac denique ut multa alia
 „ omittam, Ecclesiast. IV. 15. *Melior est pauper Re-*
 „ *ge sene, & stulto*.

Quæres quinto, quonam tempore futura sit ho-
 „ minum resurrectio?

159. Resp. in novissimo die, quomodo prophe-
 „ tavit Job XIX. 25. & Matth. XXV. 51. seq. futura
 „ resurrectio prædicitur: *Cum venerit Filius homi-*
 „ *nis in majestate sua ... & congregabuntur ante*
 „ *eum omnes gentes* &c. In I. Cor. XV. 52. *In momen-*
 „ *to, in ictu oculi, in novissima tuba, canet enim*
 „ *tuba, & mortui resurgent*. Jo. item VI. 40. & 44.
 „ promittit Christus, se resuscitaturum electos suos in
 „ novissimo die; & II. 24. Martha, cum illi Chri-

stus prædixisset, Lazarum resurrecturum, respon-
 „ dit: *Scio, quia resurget in resurrectione in no-*
 „ *vissimo die*, scilicet in generali omnium hominum
 „ resurrectione. Quando autem futurus sit novissimus
 „ dies, Deus nos voluit ignorare, Matth. XXIV. 36.
 „ Marci XIII. 12. & Act. I. 7.

140. Rationem autem tandiu dilatæ resurrectio-
 „ nis hominum possumus cum Sancto Thoma in *Sup-*
 „ *plem.* q. 77. art. 1. in arg. *sel contra* hanc red-
 „ dere ex iis verbis Apostoli Hebr. XI. 59. de veteri-
 „ bus justis dicentis: *Hi omnes testimonio fidei*
 „ *probati non acceperunt repositionem* (id est plenam
 „ animæ, & corporis beatitudinem), *Deo me-*
 „ *lius aliquot pro nobis disponente, ne sine nobis*
 „ *consummarentur*, id est perlicerentur. Addit Glos-
 „ sa: *ut in communi gaudio omnium majus fieret*
 „ *gaudium singulorum*.

141. Hoc tamen non impedit, quin ex speciali
 „ privilegio aliquibus sit concessum, ut ante univer-
 „ salem omnium resurrectionem ad vitam gloriosam
 „ sint revocati, ut pie creditur de Beatissima Virgine
 „ Maria. Vid. eruditissimus Jo. Cryostomus Trom-
 „ belli *De Mariæ Sanctissimæ vita &c.* Tom. IV.
 „ Dissert. XLVI., & ab eo laudatus Benedictus XIV.
 „ *De Servorum Dei beatificat.* &c. Lib. I. cap. 4.;
 „ atque etiam, si lubet, P. Jac. Hyac. Serry Exerc.
 „ LXVII. *de Christo, ejusque Virgine Matre*.

142. Quidam etiam putarunt, hoc privilegium
 „ resurrectionis, & assumptionis in cælum fuisse iis
 „ Sanctis concessum, quorum corpora surrexerunt,
 „ & qui exeuntes de monumentis venerunt in sanctam
 „ civitatem, & apparuerunt multis, ut dicitur Matt.
 „ XXVII. 52. seq. Ita censent Origenes in locum cit.
 „ Matth. & Eusebius Lib. IV. *Demonstr. Evangel.*
 „ cap. 12. ubi eleganter describit triumphalem Chri-
 „ sti ascensionem ad cælos magna justorum comi-
 „ tante caterva.

143. Veruntamen nostro Præceptori Sanct. Thom.
 „ Aquinat. 5. Part. q. 53. art. 5. ad 2. probabilior
 „ visa est sententia opposita, scilicet eos Sanctos re-
 „ surrexisse, iterum morituros, postquam testimo-
 „ nium resurrectionis Christi Domini reddiderunt. In
 „ hanc autem sententiam Angelicus descendit propter
 „ rationes S. Augustini in epist. CLXIV. ad Evodium
 „ n. 9.; quæ ipsi multo efficaciores visæ sunt. Con-
 „ fer laud. S. Doctoris epistolam.

144. Neque vero timendum est, ne illis justis
 „ majus esset tormentum iterum mori, quam non resur-
 „ gere, quo aliquos motos fuisse notat Angelicus, ut
 „ dicerent, eosdem justos fuisse ad vitam immorta-
 „ lem suscitatos. Non inquam id timendum est; cre-
 „ dere enim oportet, eosdem non infirmitate aut cor-
 „ ruptione violenta, sed placida, & tranquilla ani-
 „ mæ a corpore separatione ad pristinum statum re-
 „ disisse (v).

145.

(a) S. Doctor in IV. *Sentent.* Dist. 43. qu. un. art.
 3. aliam sententiam probabiliorin judicaverat, ut
 etiam videre est in *Supplem.* qu. 77. art. 1. ad 3. sed

in *Summa Theol.* loco cit. S. Augustino adhaerens eam
 revocasse videtur.

145. Non defuerunt demum, qui putarent per *Sanctam civitatem*, in qua Sancti apparuerunt, intelligi cælestem Jerusalem, ad quam una cum Christo assumpti sunt. Verumtamen hæc interpretatio non cohæret verbis Sancti Matthæi, qui dicit, eos *apparuisse multis*; quod non nisi de terrena civitate Jerusalem intelligi potest; in cælesti enim Jerusalem non apparuissent multis, sed omnibus (a).

146. Ex iisdem verbis S. Matthæi eorum paucorum opinio refellitur, qui putant, eos Sanctos non aliter apparuisse, quam in forma aliqua assumpta, sicuti in Christi transfiguratione in monte Thabor visus est Moyses, quem S. Th. 3. P. qu. 45. art. 5. ad 2. apparuisse dicit *per aliquod corpus assumptum sicut Angeli apparent*. Hæc inquam opinio refellitur ex verbis S. Matthæi dicentis vers. 52. & seq. „*Multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, & apparuerunt multis*”. Ubi expresse dicitur *multa corpora Sanctorum surrexisse, & apparuisse multis, ad confirmandam scilicet fidem resurrectionis Jesu Christi*. Sed de his plura dabunt Interpretes sacri, & etiam P. Jac. Hyac. Serry Exercitat. LXI. *De Christo &c.* T. III. Operum edit. Venetæ 1770. in fol.

CAPUT V.

De dotibus corporis gloriosi.

147. Quatuor a Theologis una cum S. Thomæ in IV. *Sentent.* Dissert. 44. q. 2. enumerantur corporis gloriosi dotes, scilicet *impassibilitas, subtilitas, agilitas, & claritas*, quæ hoc disticho comprehenduntur.

*Clari, subtiles, agiles, impassibilesque,
Omnes quadruplici pollebunt dote Beati.*

Breviter agendum de singulis.

Impassibilitas.

148. Hanc gloriosi corporis dotem memorat Apostolus 1. Cor. XV. 42. dicens: *Seminatur (corpus) in corruptione, surget in incorruptione*; quibus verbis non illam solam incorruptibilitatem significare voluit, quæ excludit corruptionem proprie dictam; hæc enim etiam corporibus damnatorum ad æternum eorumdem supplicium convenit, sed excludit etiam quamcumque passionem,

quæ possit dolorem, aut molestiam corpori Beatorum asferre, & de qua loquitur S. Joannes Apoc. XXI. 4. inquit: *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra.*

149. Eandem vero gloriosi corporis dotem, sicuti & reliquas, repetit S. Thomas Lib. IV. *Cont. Gent.* cap. 86. ex gloria animæ elevatæ ad visionem beatificam; „*Sicuti enim anima Deo fruens, habebit desiderium adimpletum, quantum ad omnibus boni adeptionem, ita etiam ejus desiderium impletum erit, quantum ad remotionem omnis mali; quia cum summo bono locum non habet aliquid malum. Et corpus igitur perfectum per animam proportionaliter animæ immune erit ab omni malo, & quantum ad actum & quantum ad potentiam. Quantum ad actum quidem, quia nulla in eis (corporibus) erit corruptio, nulla deformitas, nullus defectus. Quantum ad potentiam vero, quia non poterunt aliquid pati, quod eis sit molestum; & propter hoc impassibilia erunt*”.

150. Neque obest, quod in corpore resurgentium sit sanguis, & alii humores, ut supra n. 125. dictum est; ex quorum mixtione, & pugna alterationes, atque ægritudines in corpore procedunt. Non inquam id obest, quia, ut inquit S. Augustinus epist. CCV. ad Consentium, *Divina potentia valet de ista visibili, atque tractabili natura, quibusdam manentibus, auferre, quas voluerit, qualitates*. Sic ab igne fornacis Caldæorum abstulit Deus virtutem comburendi corpora puerorum, non autem virtutem comburendi ligua. Exemplum est S. Thomæ in *Supplem.* qu. 82. art. 1. ad 5.

151. Ista tamen impassibilitas non excludet omnem sensum a corporibus Beatorum; alias eorum vita corporalis similis esset somno. Unde Angelicus in loco mox laud. *Contra Gent.* ita prosequitur: *Quæ tamen impassibilitas non excludit ab eis passionem, quæ est de ratione sensus: utentur enim sensibus ad delectationem, secundum illa, quæ statui incorruptionis non repugnant*. Ad id autem probe intelligendum notanda est ejusdem S. Thomæ doctrina in *Supplem.* q. 82. art. 3. ubi „*Sciendum est, inquit, quod organa sentiendi immutantur a rebus, quæ sunt extra animam, dupliciter. Uno modo immutatione naturali, quando scilicet organum disponitur eadem qualitate naturali, qua disponitur res extra animam, quæ agit in ipsam: sicut cum manus fit calida ex tactu rei calidæ, vel odorifera ex tactu rei odoriferæ. Alio modo immutatione spi-*”
,, ri-

(a) S. Hieronymus in epist. XLVI. nomine Paulæ, & Eustochii ad Marcellam scripta n. 7. *ridiculum* appellat eorum sententiam, qui *Civitatem Sanctam* intellexerunt *Cælestem Jerusalem, quam, inquit, signam nullam esse potuerit apud homines Domini resurgentis, si corpora Sanctorum in cælesti Jerusalem visa sunt*. Quamvis i-

pse postea in epist. LX. ad Heliodorum num. 3. dicat, *multa dormientium corpora surrexisse, & visa esse in cælesti Jerusalem*. Fortasse id intelligi voluit de ipsis corporibus, quæ ad cælum assumpta fuerunt, postquam in terra multis apparuerant.

„ rituali, quando recipitur qualitas sensibilis in
 „ instrumento secundum esse spirituale, idest spe-
 „ cies, sive intensio qualitatis, & non ipsa qua-
 „ litas; sicut pupilla recepit speciem albedinis,
 „ & tamen ipsa non efficitur alba ... Prima rece-
 „ ptio immutat naturam recipientis, quia recipi-
 „ tur hoc modo qualitas secundum esse suum ma-
 „ teriale: unde ista receptio non erit in corpori-
 „ bus gloriosis; sed secunda, quæ per se facit
 „ sensum in actu, & non immutat naturam reci-
 „ pientis ” .

152. Verum corporum resurgentium impassibili-
 titati, vel incorruptioni obstare videtur exemplum
 Christi Domini, qui Lucæ XXIV. 14. seq. ad ve-
 ritatem suæ resurrectionis confirmandam petiit a
 Discipulis, an aliquid haberent ad manducandum.
*At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & fa-
 sum mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.* Porro si nulla futura
 est post resurrectionem nostri corporis corruptio,
 nec ulla esse poterit comedendi necessitas ad vires
 deperditas restaurandas.

153. Huic difficultati respondet S. Augustinus in
 Serm. CCXLII. qui est *De resurrectione corporum
 contra Gentiles* n. 2. Tom. V., quod Christus man-
 ducaverit, fuisse potestatis, non egestatis, quasi
 cibo ad vitam sustentandam egeret.

Subtilitas .

154. Teste S. Augustino Lib. XIII. *De Civ. Dei*
 cap. 20., ex iis verbis Apostoli 1. Corinth. XV.
 42. *Seminatur corpus animale, resurget corpus
 spirituale*, quidam inepte concludebant, corpus
 Beatorum esse in spiritum convertendum; in quem
 errore incidisse etiam Eutychem Patriarcham
 Constantinopolitanum supra num. 64. in nota. ob-
 servavimus. Sed Paulinam sententiam ita pulchre
 explicavit idem S. Pater, quia nempe corpus „ Spi-
 „ ritui summa, & mirabili obtemperandi facilita-
 „ te subdetur omni molestiæ sensu, omni cor-
 „ ruptibilitate, & tarditate detracta ” .

155. Hanc itaque corporis gloriosi dotem ita ex-
 plicat Doctor Aquinas Lib. IV. *Cont. Gent.* cap.
 86.: „ Anima Deo fruens, ipsi perfectissime ad-
 „ hærebit, & ejus bonitatem participabit in sum-
 „ mo secundum modum suum. Sic igitur & cor-
 „ pus perfecte subdetur animæ, & ejus proprie-
 „ tates participabit, quantum possibile est, in per-
 „ spicuitate sensuum, in ordinatione corporei ap-
 „ petitus, & in omnimoda perfectione naturæ;
 „ tanto enim aliquid perfectius est in natura, quan-
 „ to ejus materia perfectius subditur formæ: &
 „ propter hoc dicit Apostolus: *Seminatur corpus
 „ animale, resurget corpus spirituale.* Spirituale
 „ quidem corpus resurgentis erit, non quia sit spi-
 „ ritus, ut quidam male intellexerunt, sive per
 „ spiritum intelligatur spiritualis substantia, si-
 „ ve aer, aut ventus, sed quia erit omnino sub-
 „ jectum spiritui; sicuti & nunc dicitur corpus

„ animale, non quia sit animal, sed quia anima-
 „ libus passionibus subjacet, & alimentum indiget ” .

156. Audiatur etiam S. Gregorius Magnus, qui
 hanc corporis gloriosi dotem diligenter examinandi
 magnam habuit occasionem propter controversiam
 ipsi eum Eutychio enatam. Sic autem ait Lib.
 XVI. *Moralium* cap. 29.: „ In illa resurrectionis
 „ gloria erit corpus nostrum subtile quidem per ef-
 „ fectum spiritualis potentiæ, sed palpabile per
 „ veritatem naturæ: unde Redemptor noster du-
 „ bitantibus de sua resurrectione Discipulis, pal-
 „ panda ossa, carneque præbuit, dicens Lucæ
 „ XXIV.: *Palpate, & videte, quia spiritus car-
 „ nem, & ossa non habet, sicut me videtis ha-
 „ bere* ” .

157. Advertit tamen S. noster Præceptor in *Sup-
 plem.* quæst. 83. art. 2., quod: „ subtilitas a cor-
 „ pore glorioso dimensionem non aufert ... & ideo
 „ corpus gloriosum non habebit ratione suæ sub-
 „ tilitatis, quod possit esse simul cum alio cor-
 „ pore: sed poterit simul cum alio corpore esse
 „ ex operatione virtutis divinæ. Sicut etiam cor-
 „ pus Petri non habuit ex aliqua proprietate sibi
 „ indita, quod ad umbram ejus sanarentur infir-
 „ mi, sed hoc fiebat virtute divina ad ædificatio-
 „ nem fidei. Ita faciet virtus divina, ut corpus
 „ gloriosum possit simul cum alio corpore esse ad
 „ perfectionem gloriæ ” . Atque hanc rationem ibid.
 ad 1. explicat Sanct. Doctor una cum Sancto Gre-
 gorio Hom. XXVI. in Evang., quomodo corpus Je-
 su Christi intraverit in cœnaculum januis clausis,
 ut dicitur Joann. XX., scilicet in hoc factum fuisse,
 non per dotem subtilitatis, sed virtute Divi-
 nitatis.

Agilitas .

158. Hanc tertiam corporis gloriosi dotem ita
 declarat Angelicus in *Supplem.* quæst. 84.: „ Cor-
 „ pus gloriosum erit omnino subjectum animæ glo-
 „ rificatæ, non solum ut nihil in eo sit, quod
 „ resistat voluntati spiritus (quia hoc fuit etiam
 „ in corpore Adæ); sed etiam ut sit in eo ali-
 „ qua perfectio; effluens ab anima glorificata in
 „ corpus, per quam habile reddatur ad prædictam
 „ subjectionem: quæ quidem perfectio dos glori-
 „ ficati corporis dicitur. Anima autem conjungi-
 „ tur corpori, non solum ut forma, sed etiam ut
 „ motor, & utroque modo oportet, quod corpus
 „ gloriosum animæ glorificatæ sit summe subje-
 „ ctum. Unde sicut per dotem subtilitatis subji-
 „ citur ei totaliter, in quantum est forma corporis,
 „ dans esse specificum; ita per dotem agilitatis subji-
 „ citur ei, in quantum est motor, ut scilicet sit
 „ expeditum, & habile ad obediendum spiritui in
 „ omnibus motibus, & actionibus animæ ” .

159. S. Augustinus Lib. XIII. *De Civ. Dei* cap.
 18. ad revincendos Philosophos, quibus incredibile
 videbatur, gravia Sanctorum corpora posse in
 cælo consistere, cum naturali pondere decidere de-
 bebant, primo confugit ad omnipotentem Dei vir-
 tu-

tutem, quam nec ipsi inficiari audebant. Postea utitur similitudine animæ, quæ membra corporis sui sustentat, & agiliter movet pro sua voluntate; & quæ „ad summum corpus movendum, atque portandum agilior est, cum in bona valetudine plus „habet molis, quam cum in peste, vel fame minus, nimum roboris“.

160. Sed qui bono, sciscitabitur aliquis, hæc dos gloriosi corporis, cum Beati motu opus non habeant, ad ea consequenda, quæ desiderant, in Deo enim, quem possident, omnia habent?

161. Respondet S. Thomas art. 2., afferens exemplum Christi Domini, cujus corpus ad multa loca pertransiit, & tandem *supra omnes cælos* ascendit, ut dicit, Apostolus Ephes. VI. 10.; ejusque exemplo corpora Sanctorum in cælum ascendent propriæ agilitatis beneficio. Uterius postquam in cælis fuerint, verisimile est, eos aliquando moveri pro lubitu suæ voluntatis, ut hanc agilitatis dotem exercentes divinum beneficium commendent; vel etiam ut eorum visus oblectetur pulchritudine creaturarum, in quibus Dei sapientia mirabiliter refulcebit. Nec tamen, subdit Angelicus per motum aliquid deperibit eorum beatitudini, quæ consistit in visione Dei, quam ubique presentem habebunt. Ceterum S. Augustinus postremo c. Lib. XXII. *De Civ. Dei*: „Qui inquit, motus illic talium corporum „sint futuri, temere definire non audeo, quod „excogitare non valeo. Tamen & motus, & status, sicut ipsa species, decens erit, quicumque „erit, ubi quod non decebit, non erit. Certe ubi „volet spiritus, ibi protinus erit & corpus; „nec volet aliquid spiritus, quod nec spiritum „possit decere, nec corpus“.

Claritas.

162. Hanc corporum Beatorum dotem manifeste innuunt sacræ litteræ, ut Matth. XIII. 45., ubi Christus quæstquam dixit, eos, qui faciunt iniquitates, esse mittendos in caminum, ignis; ita subdit: *Tunc justii fulgebunt, sicut sol in regno Patris eorum*. Quæ verba desumpta sunt ex Sap. III. 7., ubi dicitur: *Fulgebunt justii, & tamquam scintillæ in arundinetis discurrent*. Etiam Paulus Apostolus 1. ad Corinth. XV. 41. seq., ubi de dotibus corporis gloriosi data opera agit: *Alia, inquit, claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum ... seminatur (corpus) in ignobilitate, surget in gloria, seu in claritate*; utrumque enim significat vox græca δῆξα. Et ad Philipp. III. 21. formandum esse dicit corpus nostrum a Christo, *configuratum corpori claritatis suæ*. Ubi digitus intenditur ad eam claritatem corporis Christi in monte Thabor, quæ describitur Matth. XVII. 2. *Transfiguratus est ante eos; & resplenduit facies ejus sicut sol: vestimenta autem ejus facta sunt alba, sicut nix*; vel ut habet Evangelista Luc. IX. 29., *Vestitus ejus albus, & refulgens*.

163. Porro hujus claritatis causa, docente An-

gelico IV. *Cont. Gent.* cap. 86., non alia erit, quam gloria animæ: „Sicut enim, inquit, anima „divina visione fruens, quadam spirituali claritate replebitur, ita per quandam redundantiam „ex anima in corpus ipsum corpus suo modo claritatis gloria induetur“. Hinc quemadmodum visio essentiæ Dei non erit in omnibus æqualis, sicut dictum est Tomo II. ita inæqualis erit corporum Beatorum claritas. Quod innuit Apostolus in verbis supralaud. 1. Cor. XV.: „Alia claritas „solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum; stella enim differt a stella in claritate, „sic & resurrectio mortuorum“.

164. At vero, dicit aliquis, si tanta futura est corporum Beatorum claritas, quomodo eam sustinere poterunt oculi intuentium? Facilis est responsio, scilicet in resurrectione oculorum aciem futuram perfectiorem, & talem, ut splendorem Sanctorum, atque etiam ipsius Christi, cujus corpus omnia alia in splendore lucis longe superabit, cum maxima voluptate contemplari possint. Et hæc quidem pro modulo nostro dicta sunt, illud enim præ oculis in his rebus haberi debet, quod magnus Augustinus monebat Lib. XXII. *De Civ. Dei* cap. 21.: „Quæ sit, & quam magna spiritualis „corporis gratia, quoniam nondum venit in experimentum, vereor, ne temerarium sit omne, „quod de illa profertur, eloquium“.

De Aureolis Beatorum.

165. Aureola definitur a S. Thoma in IV. *Sentent.* dist. 49. quæst. 5. *gaudium, seu præmium accidentale præmie, seu gaudium essentiali superadditum, ob excellentem victoriam*; quibus postremis verbis significatur, iis solis Beatis aureolam convenire, qui propter aliquam excellentem virtutem insignes sunt, & a reliquis veluti distincti. Quemadmodum non omnibus militibus olim coronæ dabantur, sed iis solis, qui in prælio insigni facinore a ceteris distingui merebantur.

166. Porro triplex est aureola, ut docet S. Thomas in IV. *Sentent.* dist. 49. quæst. 5. art. 5. quæstionc. 1., nempe Virginum, Martyrum, & Doctorum. Prima designatur iis Apocalypses verbis XIV. 4. & seq. *Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt &c.* Altera habetur expressa in eodem libro cap. VII. 14. *Qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas, & dealbaverunt eas in sanguine Agni &c.* Doctorum demum aureolam nobis repræsentat Daniel. XII. 5. dicens: „Qui autem docti fuerint, „sicut fulgebunt quasi splendor firmamenti; & qui „ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in „perpetuas æternitates.“.

167. Et de his omnibus satis. Major danda opera est, ut hæc, quæ breviter delibavimus, in cælis videre, ac in nobis ipsis expetiri mereamur, ut dicere possimus cum regio Psalte (Ps. XLVII. 9.): *Sicut aedificavimus, sic vidimus in civitate Domini-*

mini virtutum, in civitate Dei nostri. Atque ita nos sperare jubet Apostolus in epist. 1. ad Thesal. IV. 12. & seq. inquit: „ Nolumus autem vos „ ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut & ceteri, qui spem non habent. Si enim credimus, quod Jesus mortuus est, & resurrexit; ita & Deus eos, qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo. Hæc enim vobis dicimus in verbo Domini; quia nos, qui vivimus, qui residui sumus in adventu Domini, non præveniemus eos, qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in jussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus. Itaque consolamini invicem in verbis istis”.

APPENDIX I.

De pœnarum inferni æternitate.

168. Resurrectionem mortuorum, de qua hactenus verba fecimus, illico consequetur judicium universale, in quo adorabilis noster Salvator irrevocabili sententia justos quidem ad regnum æternum vocabit, reprobos autem in ignem æternum, sine ulla spe redemptionis cruciandos mittet. *Et ibunt hi in supplicium æternum; justi autem in vitam æternam* Matth. XXV. ult. De visione beatifica, in qua essentielle electorum præmium consistit, satis dictum est in Tom. II. Diss. III.; superest modo, ut de reproborum pœnis aliqua dicamus, sin minus ea copia, & diligentia, qua ab aliquibus hæc materia pertractata fuit (a), saltem pro necessaria instituti nostri brevitate, potissimum autem agemus de pœnatum inferni æternitate, utpote quæ omni fere tempore nec paucos, nec infini subsellii adversarios habuit.

169. Primus, qui eam negaverit, communitè existimatur Origenes Adamantius, cujus valde multa afferuntur loca, quibus omnino inficiatur, pœnas hominum damnatorum, atque ipsorum dæmonum futuras æternas; sed ἀποκτάστα σιν restitutionem quandam confixit, qua omnes damnati per ignem inferni plene a suis sordibus purgati ad vitam beatam commigrabunt, *ut sit Deus omnia in omnibus.* Et quidem, ut Petr. Dan. Huetius monet, adeo multus est, & odiosus in hoc errore Origenes: „ Ut hominis sit intemperantis, nec satis tempori parentis suo, quæcumque vesania hac „ oblita in commentariis Origenianis reperiantur, „ Lectori recensenda objicere”.

170. Parum tamen sibi constans visus est infatigabilis hic librorum scriptor; nam aliquando hac de re dubitat, & quasi suspensus hæret; ut cum Lib. I. περὶ ἀρχῶν cap. 6. ita de expositis suis dogmatibus fatir: *Quæ quidem a nobis etiam cum magno metu, & cautela dicuntur, discutientibus magis, & pertractantibus, quam pro certo, & definito statuentibus; & ita demum concludit: Certius tamen qualiter se habitura sit res, scit solus Deus, & si qui ejus per Christum, & Spiritum Sanctum amici sunt.* Imo nonnullis in locis de æterna dæmonum; atque hominum damnatorum pœna adeo orthodoxo sensu loqui visus est, ut quidam doctrina, & eruditione præstantes viri eum penitus excusare tentaverint. Ita Picas Mirandulanus, Jacobus Merlinus, ac Genebrardus. Vid. Sixtus Senensis in *Bibliotheca sancta* Lib. V. adnot. 151. Frustra tamen hunc Æthiopem lavare conati sunt, eos enim conticescere jubet integra veterum Patrum cohort, præsertim vero S. Augustinus *Hæresi* XLIII. imo ipsa Synodus V. quæ, teste Nicephoro Callisti Filio, inter Origenis errores hunc etiam proscripsit: *Omnium impiorum hominum, ipsorumque etiam dæmonum tormenta finem habitura, atque impios & dæmones in priorem suum statum restitutum iri.* Nec refert, pluribus de re tam manifesta disputare; quis enim suspicet, tot, ac tantos viros voluisse simul in hac Origeni intenda calumnia conspirare?

171. Absurda, & damnata hæc Origenis paradoxa, vel omnino, vel saltem ex parte perdurant inter eos, quod S. Augustinus vocat *Misericordes* (*de Civit. Dei* XXI. cap. 17. & seq.), ubi varias eorum classes distinguit: „ Primo enim e „ rant, qui hominum extremo judicio damnato „ rum miseras temporales, omnium vero, qui vel „ citius, vel tardius liberantur, æternam felicitatem putabant”; non tamen audebant, ad ipsius diaboli liberationem pervenire. *Secundo* aliqui dixerunt, malos, & infideles homines æterna pœna esse dignos, nihilominus eosdem Deum misericordem donaturum præcibus, & intercessionibus Sanctorum suorum, non tamen hanc Dei misericordiam extendebant ad liberationem, vel nullam damnationem diaboli, atque angelorum ejus. *Tertio* quidam hanc liberationem ab æterno supplicio non nisi iis promittebant, qui Christi baptismo absolute participes fiunt corporis ejus, *quomodo libet vixerint, in quacumque hæresi, vel impietate fuerint.* *Quarto* aliqui id solis catholicis pollicebantur, quamvis male viventibus, & etiam si postea in aliquam hæresim, vel etiam in Gentilium idolatriam lapsi fuerint. Quinto nonnulli hoc non nisi in Ecclesia catholica perseverantibus, quamvis

iii

(a) Præter Theologiæ dogmaticæ Tractatores, hoc capitale Religionis nostræ dogma copiose admodum exposuit, ac solide contra veteres, & nuperos Origenistas defendit P. Vinc. Patuzzi in Libro III. *De futuro impiorum statu.* Id etiam præstitit doctus Benedictus Cou-

gregationis S. Vannæ Ben. Sinsart in libro Parisiis divulgato 1748., cui titulus: *Défense du dogme Catholique sur l'éternité des peines, où l'on réfute les erreurs de quelques modernes &c.*

in ea male viventibus, promittebant. *Demum fuerunt, qui impiis elemosyas facientibus, iudicium cum misericordia futurum, ut aut nulla damnatione plectantur, aut post aliquod tempus, sive parvum, sive prolixum ab illa damnatione liberentur.* Quas omnes erroneas *Misericordium* opinioniones ibidem S. Doctor condemnat, quæ postea Ecclesiæ auctoritate oppressæ obsoleverunt.

172. Sed quando Novatores hanc solam finiendarum controversiarum regulam evertere ausi sunt, mirum non est, easdem iterum non pacis placuisse; neque iis tantummodo, qui vel revelatione plane rejecta, soli rationi aures præbent, ut sunt Naturalistæ; vel eandem revelationem rationi subijciunt, ut perverse faciunt Sociniani; sed etiam aliquibus inter Protestantas, qui Scripturæ sacræ oracula se consecrari gloriantur (a). Contra quos sit.

PROPOSITIO I.

Omnium damnatorum pœnas futuras æternas ex sacris utriusque Testamenti eloquiis demonstratur.

175. Ac primo satis clara habemus oracula etiam ex antiqui fœderis libris. Nam Isaias cap. LXVI. 24. de damnatis, inquit: *Vermis eorum non morietur, ignis eorum non extinguetur.* Et antea cap. XXXIII. 14. ita peccatores, & hypocritas interrogabat: *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Quæ Prophetæ verba & ipsi Hebræi interpretes de æternitate pœnarum intelligunt. Insignis est etiam locus apud Daniele XII. 2.: „ Et multi de his, „ qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt; a „ lii in vitam æternam, & alii in opprobrium, „ ut videant semper “; seu *in contemptum æternum לעלאהרות* ut lectio hebraica habet, quam

(a) Petrus Bælius ingenii sui acmine hac etiam in se vehementer abusus est, ut pœnarum æternitatem cum infinita Dei bonitate, & iustitia pugnare, ex ratione ostenderet in *Respons. ad Provinc. Tom. III. Operum c. 144.*; quem secutus est Anton. Collinus in *Serm. De libertate cogitandi* Sect. II. Jo. etiam Lockius, Philo. opus quidem acutus, sed Theologiæ ignarus, in suo *Christianismo rationi consono* potius integram hominis destructionem, quam ejusdem perpetuam damnationem admittere voluit. In eandem sententiam proni descenderunt quoque nonnulli ex Socinianorum grege, ut Ernestus Souerus in Academia Altdorfina Philosophus Aristotelicus, qui *Demonstrationem contra æternitatem pœnarum* scripsit, a Leibnitio memoratam in *Tentamine Theodicæ* P. III. §. 266., ut nihil dicam de Jo. Clerico *Parrhasian.* T. I., de Guill. Kingio in *Append. ad Lib. De origine mali*, de Jo. Tillotsono, de Henr. Moro, ac quibusdam aliis Anglis, quos laud. mox Collinsius nominat.

Sed inter Lutheranos etiam perniciosissimus hic error nactus est patronos occasione pestiferi libri, cui titulus: *Evangelium æternum ἀποκατάστασις universa-*

lectionem secuti sunt etiam LXX. *Seves εἰς ἀρχὴν αἰῶνος*, tum Sanctes Pagninus, Vatablus, alii. Psalmo item XCI. 9. de peccatoribus dicitur: *Ut intereant in sæculum sæculi: tu autem Altissimus in æternum Domine*; ubi innuitur, tandiu duraturum interitum impiorum, quamdiu durabit regnum Dei, hoc est sine fine. Unde S. Hieronymus vertit: *Ut conterantur usque in sempiternum.* Multa alia similia sæpe occurrunt; unde factum est, ut Hebræi quoque in hoc dogmate nobiscum consentiant.

174. Multo autem frequentius, & clarius id expressum est a Christo, & Apostolis, a quibus damnatorum pœna modo vocatur *ignis æternus* Matth. XVIII. 8., & XXV. 41., modo *pœnæ in interitu æternæ* 2. ad Thessal. I. 9.: modo *vincula æterna sub caligine*, Judæ 6.; & 15. *procella tenebrarum in æternum*. Et adhuc expressius Apoc. XIV. 11. de iis, qui adoraverunt bestiam, dicitur: *Et fumus tormentorum eorum ascendit in sæcula sæculorum*; & XX. 10. *Cruciabantur die ac nocte in sæcula sæculorum*. His loquendi modis, quibus certe æternitas positive designatur, alii accedunt, quibus Scriptores sacri eandem æternitatem exprimit per negationem finis, ut allatus supra textus Isaiæ: *Vermis eorum non morietur; & ignis eorum non extinguetur*. Marci IX. 49. vocatur *gehenna ignis inextinguibilis*; & Lucæ III. 17. *ignis inextinguibilis*. At vero quis sibi persuadeat, tot diversis, & tam sæpe repetitis loquendi formulis non perpetuam, ac sine carentem, sed diutinam solummodo pœnam designari, quemadmodum sibi blandiuntur *Misericordes*?

175. Corollarium. Ex indicatis utriusque Testamenti locis etiam refellitur miserabile illud Socinianorum commentum, pœnas impiorum æternas nihil esse aliud, quam ipsorum destructionem, quia in nihilum rediguntur, ut in sempiternum non amplius existant (b). Quomodo enim cum absurda hac

lis, quem Jana Leadea fanatica femina Societatis Philadelphicæ institutrix anno 1697. in vulgus emiserat, & cujus diffusionem Jo. Guill. Petersenius susceperat in opere a se inscripto *Μυστήριον ἀποκατάστασις παντων* tribus volum. in folio. Illi adhæsit Jo. Mich. Langius Theologus Altdorfinus, quem multi alii, vel data opera, vel saltem obiter secuti sunt, in eandem ananiam prolapsi; quamquam in *Confessione Augustana* art. 17. damnati sint Anabaptistæ, qui docebant, *tormenta demonum, & damnatorum finem habitura, & Angelos apostatas in eundem locum redituros, in quo creati fuerunt*.

(b) Ita Jo. Lockius in suo pessimo libro, quem inscribere illi placuit *Christianismum rationi consonum* cap. 1. contendens, impios quidem esse resurrecturos; cum nimis manifeste dictum sit, eos a Christo iudice esse objugandos, & condemnandos; sed post illam sententiam esse in nihilum redigendos; hoc enim putat ad justitiam divinam pertinere, ut impij beneficiis divinis ingrati in nihilum redigantur.

Veruntamen S. Thomas in *Quæst. V. De potentia* art. 4. hoc idem sibi opposuerat. Respondet autem ad 6.

hac sententia illæ sacræ loquendi formulæ conciliari poterit: *Vermis, qui non moritur, ignis inextinguibilis; ardore sempiterni cruciari die, ac nocte*, aliæque similes, quæ vitam impiorum æternam significant eamque in perpetuis cruciatibus? exprimitur quidem illorum damnatio nominibus *mortis, interitus, perditionis*; sed his nominibus nominis acerbitas supplicii denotatur, quod morti equiparatur. Præclare S. Gregorius Papa explicans illud Job. XX. 18. *Luct, quæ fecit omnia, nec tamen consumetur*, inquit Job. XV. *Moralium*: „ Quia cruciatur, & non extinguitur, moritur, & vivit; deficit, & subsistit; finitur, semper, & sine fine est. Hæc solo auditu valde sunt terribilia, quanto magis passione “?

176. Communis tamen Origenistarum evasio est, explicandi allata divina oracula de æternitate minus proprie sumpta, prout nempe designat longissimum tempus, non autem vere, & proprie infinitum; & opera male sedula non pauca colligunt sacræ Scripturæ loca, in quibus æternitas ponitur pro tempore admodum longo, finito tamen.

177. Sed hoc effugium ipsis præcludit S. Augustinus Lib. XXI. *De Civ. Dei* cap. 25. observans, eodem modo dictum esse de reprobis: *Ibunt in supplicium æternum*, ac de justis: *Ibunt in vitam æternam*; atqui nemo hæreticorum ita desipuit, ut justis, negaret vitam vere æternam (si deliria Origenis demeris, quod perpetuis revolutionibus etiam Sancti converti debeant in bonum, & in malum): ergo pariter supplicium impiorum debet intelligi & vere, & proprie æternum. Alibi etiam invenitur hæc ipsa oppositio inter æterna justorum gaudia, & æterna impiorum supplicia. Dan. XII. 2. *Evigilabunt, alii in vitam æternam, alii in contemptum æternum*; Apoc. XX. 10. de impiis dicitur: *Cruciantur die, ac nocte in sæcula sæculorum*; de justis autem cap. XXII. 5. *Regnabunt in sæcula sæculorum (a)*.

178. Præterea illa loca, in quibus nomen æternitatis usurpatur ad tempus diuturnum denotandum, usaria sunt, ut ex adjunctis mens sacrorum Scriptorum luculenter appareat. Sic sæpius pro-

missa est Hebræis possessio terræ Chanaan *usque in æternum*; sed semper ea conditione, si legem Dei fideliter observassent. Etiam lex Mosaica prædicitur duratura *in perpetuum*, sed bene animadvertit S. Th. 1. 2. qu. 105. art. 5. ad 1. : „ Quod lex vetus dicitur esse in æternum, secundum moralia quidem simpliciter, & absolute, secundum autem ceremonialia vero, quantum ad veritatem, per eam figuratum “. Demum promissum fuit David Regi, ejusque semini solum Israel, *usque in sempiternum*; sed Angelus nos docuit Lucæ 1. 52., hanc promissionem pertinere ad Jesum Christum, qui regiturus erat super sedem David *in domo Jacobi in æternum*.

179. Observant *lemum* linguæ sanctæ periti, quando *æternum* exprimitur per vocem *חַיִּים* *haim*, aliquando significare tempus valde longum, non autem semper infinitum: secus vero quando adhibentur voces *נָאֵחַ* *Netsach*, vel *אֵל* *al*; his enim semper exprimitur vera sine fine æternitas. Verantamen etiam sine his grammaticalibus observationibus ex contextu, ex locis parallelis, ex novo Testamento, atque ex constanti Patrum intelligentia verus, ac germanus S. Scripturæ sensus erui debet.

180. Dices. In Ep. Canonica Judæ comm. 7. legitur: *Sicut Sodomæ, & Gomorrhæ ... factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnas sustinentes*; ignis autem ille vere æternus non fuit.

181. Resp. id, si aliquid valeret, probare etiam pœnas damnatorum non futuras diuturnas, sed brevissimas; quemadmodum infelices illæ civitates brevissimo tempore igne consumptæ fuere. Sed illorum verborum sensus planus hic est, ignem illum, quod Sodomæ, & Gomorrhæ, & finitimæ civitates suorum criminum pœnam in hoc mundo sustinerunt, exemplum esse alterius ignis, nempe æterni, quo in inferno reprobi perpetuo ardere debebunt.

182. Ohj. primo. In Psalmo CXXXIX. de damnatis dicitur: *Cadent super eos carbones, in ignem dejicies eos, in miseriis non subsistent*: vel ergo damnati a miseriis tandem destruentur, vel ab

„ Licet Dens de justitia creaturæ contra se peccanti possit esse subtrahere, & eam in nihilum redigere, tamen convenientior justitia est, ut eam in esse reser-
vet ad pœnam... quia ista justitia congruentius respondet culpæ in duobus. In uno quidem, quia in culpa voluntas contra Deum agit, non autem natura, quæ ordinem sibi a Deo inditum servat; & ideo talis debet esse pœna, quæ voluntatem affligat, naturæ nocendo, qua voluntas abutitur. Si autem creatura omnino in nihilum redigeretur, esset tantum nonnocumentum naturæ, & non afflictio voluntatis. In altero vero, quia cum in peccato duo sint, scilicet aversio ab incommutabili bono, & conversio ad bonum commutabile, conversio post se aversionem trahit. Nullus enim peccans intendit a Deo averti, sed querit frui temporali bono, cum quo simul Deo frui non potest: unde cum pœna damni aversioni culpæ
Gazzaniga Theol. Tom. VII.

„ respondeat, conversioni vero ejus pœnæ sensus, pro actuali culpa convenientis est, ut pœna damni non sit sine pœna sensus. Si autem in nihilum creatura redigeretur, esset quidem pœna damni æterna, sed non remaneret pœna sensus “. Hæc Angelicus, cujus solida philosophandi ratio nemum concordat cum certo fidei dogmate de æternis damnatorum suppliciis, sed illud etiam mirifice confirmat.

(a) Pulehra sunt ea Sancti Gregorii Magni verba Lib. XXXIV. *Moralium* cap. 16. ubi inquit: „ Sunt nunc etiam, qui idcirco peccatis suis ponere finem negligunt; quia habere quandoque finem futura super se judicia suspicantur. Quibus breviter respondemus: Si quandoque finiendi sunt supplicia reproborum, quandoque finienda sunt ergo & gaudia Beatorum. Per semetipsam namque veritas dicit: *Bart hi in supplicium æternum, justî autem in vitam æternam* “.

ab ipsis liberabuntur, ut in eis subsistere non debeant.

183. Resp. alium esse eorum verborum sensum, quem nobis exhibet S. Hieronymus hæbraicæ linguæ callentissimus, nempe impios nunquam esse a miseriis liberandos; ita enim vertit: *Cadent super eos carbones ignis, dejicies eos in foveas, ut non consurgant*. Car. autem Houbigant legit: *In foveam dejicies eos, nec amplius consistent*.

184. Inst. primo. Aliis in locis regius Psalter futuram ab inferno liberationem manifeste innuit: Ps. XV. *Non derelinques animam meam in inferno*; & Ps. XLVIII. *Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferi*.

185. Resp., priorem locum fuisse a S. Petro Act. II. 51. expositum de Christi resurrectione, ut mirum proinde sit, a Socinianis trahi ad liberationem damnatorum. Alio vero in loco David exprimit suam firmam spem, se esse a divina misericordia liberandum, ut non incurreret æternum supplicium, quod suis gravissimis culpis promeritus erat.

186. Inst. secundo. Psalmo LXXXVI. idem S. Propheta ita Dei misericordiam magnificat: „Numquid in æternum projiciet Deus, aut non apponet, ut complacitior sit adhuc? Aut in finem misericordiam suam abscondet a generatione in generationem? Aut obliviscetur misereri Deus? Aut continebit in ira sua misericordias suas?” Psalmo item CII. *Dominus misericors ... non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur*. His similia habet Isaias c. LVII. 16., ita Deum loquentem inducens: *Non enim in sempiternum litigabo (vel ut habent LXX. Ulciscar) neque usque ad finem irascar*.

187. Resp. cum S. Augustino in Enarrationibus super utrumque Psalmum, ibi sermonem esse de punitione Dei in hac vita, in qua suæ misericordię semper recordatur, quatenus per hujus vitę flagella nos Deus invitatur ad ejusdem iram salutari pœnitentia placandam. Et idem S. Pater Lib. XXI. *De civ. Dei* cap. 24. postquam iterum dixisset, illa Davidis verba ad hanc ærumnosissimam vitam pertinere, in qua Deus simul cum ira misericordiam conjungit ita subdit: „Sed quibus placet, istam sententiam usque ad illa impiorum tormenta protendere, saltem sic intelligant, ut manente in eis ira Dei, quæ in æterno est prænuntiata supplicio, non contineat Deus in hac ira sua miserationes suas, & faciat eos, non tanta, quanta digni sunt, pœnarum atrocitate cruciari ... Quod quidem non ideo confirmo, quoniam non resisto”. Ceterum idem Psalmista in Ps. XLVIII. 20. de divite reprobo ita pronunciat: *Introibit usque in progenies patrum suorum, & usque in æternum non videbit lumen*, idest ut S. Augustinus exponit, *excipient eum tenebrę tormentorum*.

188. Isaias autem multo apertius loquitur de pœ-

nis hujus vitę, quibus Deus homines sibi caros affligit, *ut vivificet spiritum humilium, & vivificet cor contritorum*; ut ibidem immediate antea dicitur.

189. Obj. secundo ex N. T. S. Paulus ep. 1. ad Cor. XV. 22. & seq.: „Sicut, inquit, in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur ... Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors; omnia enim subjecit sub pedibus ejus. Cum autem hoc dicat: omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum, qui subjecti ei omnia. Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc & ipse Filius subjectus erit ei, qui subjecti sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus”. Ex hoc autem Paulino testimonio multa Origenistę in rem suam derivant. Primo, sicut omnes homines in Adam mortui sunt, ita omnes in Christo ociosi, serius esse vivificandos. Secundo, omnium novissimam esse destruendam mortem, nempe secundam mortem, de qua loquitur S. Jo. Apoc. XX. 6. quæque nihil est aliud, quam impiorum damnatio. Tertio, omnia esse subjicienda Filio, ut & ipse subjiciatur Deo Patri, ut sit Deus omnia in omnibus, nulla amplius existente distinctione.

190. Resp., totum hunc Apostoli locum pertinere ad resurrectionem Sanctorum, quibus proponitur futuram resurrectionem cum Christo, tanquam magnum solamen in multis, quibus premuntur, hujus vitę calamitatibus; unde in Commate 19.: „Si, inquit, in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Nunc autem Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium”; quæ ad Sanctos spectare, aperte liquet: deinde commat. 25. de iis loquitur, *qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt*. Hoc autem posito, facile explicatur, & conciliantur omnia sequentia.

191. Primo igitur dicit: *Sicut in Adam omnes moriuntur, scilicet morte spirituali, ita & in Christo omnes vivificabuntur*; omnes inquam, qui ejusdem Christi sunt, nempe electi, excitabuntur ad vitam beatam, & gloriosam in cælis una cum ipso Christo.

192. Secundo perperam mortem destruendam aliqui interpretantur secundam mortem, de qua loquitur S. Joannes in Apocalypsi; sensus enim planus & obvius est, mortem esse destruendam, quia Sancti resurgent ad vitam immortalem. Id ipsum tamen de reprobis dici proprie, non potest; quamvis enim & ipsi resurgent, non amplius morituri, non tamen dici possunt a morte liberati, quia ad vitam morte deteriore transibunt: quomodo rei quando de carcere trahuntur ad supplicium, non proprie dicuntur de carcere liberati, quia de uno malo ad majus commigrant.

193. Postremum denique facilem habet explanationem cum S. Thoma in fine Lect. II. *Ut sit Deus*

omnia in omnibus „ quia tunc manifestabitur ,
 „ quod quicquid boni habemus , est a Deo ” ; quan-
 „ do scilicet Christus cum tota Ecclesia , ex solis
 „ electis tunc constante , subjicietur Deo , quia nempe
 „ in eis nihil erit amplius mali , ut proinde nihil
 „ in eis sit , quod non sit a Deo , a quo est omne
 „ bonum . Unde S. Leo Papa in Sermonibus XIV. De pas-
 „ sione Domini , vere dixit , *istius esse vitæ , se l æ-*
ternæ , ut sit Deus omnia in omnibus . Vel ut
 „ explicat S. Augustinus Lib. XXII. De Civit. Dei
 „ c. 50. „ Sic & illud recte intelligitur , quod ait A-
 „ postolus , *ut sit Deus omnia in omnibus* . Ipse
 „ finis erit desideriorum nostrorum , qui sine fine
 „ videbitur , sine fastidio amabitur , sine fatiga-
 „ tione laudabitur . Hoc munus , hic affectus , hic
 „ actus profecto erit omnibus , sicut ipsa vita æ-
 „ ternæ , communis ” . Consul. Guil. Estius in Com-
 „ ment. ad hunc locum Apostoli .

194. Inst. primo. Idem S. Paulus ad Coloss. I.
 „ 19. seq. de Christo scribit ; „ In ipso complacuit
 „ omnem plenitudinem inhabitare ; & per eum
 „ reconciliare omnia in ipsum , pacificans per san-
 „ guinem crucis ejus , sive quæ in terris , sive
 „ quæ in cælis sunt ” . His similia sunt , quæ
 „ idem Apostolus scripsit ad Ephesios I. 10. de Deo
 „ qui voluit instaurare omnia in Christo , quæ in
 „ cælis , & quæ in terra sunt : quæ verba de An-
 „ gelis bonis intelligi nequeunt , qui nec pacificari
 „ nec instaurari per Christi passionem indigebant :
 „ restat ergo , ut de Angelis malis intelligantur , qui
 „ eatenus in cælis esse dicuntur , quatenus ad supe-
 „ riorem nostræ atmosphæræ partem detrusi fue-
 „ runt ; ut ad eos quoque infinitum sanguinis Chri-
 „ sti pretium extendatur .

195. Resp. reconciliationem , vel instaurationem ,
 „ de qua loquitur in utroque loco Apostolus , non
 „ esse inter Angelos , & Deum , cum Christus non
 „ sit mortuus pro Angelis , ut inquit Augustinus in
 „ Enchir. cap. 61. ; sed est inter Angelos , & homi-
 „ nes , hominum enim erant Angeli inimici propter
 „ peccatum , quo sublato per Christi sanguinem om-
 „ nia reconciliata , pacata , & instaurata sunt , ut
 „ nitis simul Angelis , & hominibus in Christo tam-
 „ quam capite . Hanc explicationem approbat S. Au-
 „ gustinus loco laud. addens cap. 62. : „ Instaurari
 „ ea , quæ in cælis sunt , cum id , quod inde in
 „ Angelis lapsam est , ex hominibus redditur ; in-
 „ staurantur autem quæ in terris sunt , cum ipsi
 „ homines , qui prædestinati sunt ad æternam vi-
 „ tam , a corruptionis vetustate renovantur ” . Ad-
 „ do. inepte dici , cacodæmones , seu malignos spi-
 „ ritus in cælis esse ; quanquam enim non repugna-
 „ verim , eorum aliquos per aera volitare , minus
 „ proprie tamen iidem dicerentur in cælis esse . Et
 „ ulterius maxima eorum pars jam ad inferos de-
 „ trusa creditur , vel in terris vagatur ; quibus pro-
 „ pterea illa verba adaptari nequeunt .

196. Inst. secundo. Idem Doctor gentium ad
 „ Rom. XI. 32. Concluit Deus , inquit , omnes in
 „ infidelitate , ut omnium misereatur . Nemo igitur

erit a divina misericordia in æternum derelictus .

197. Resp. cum Sanctis Augustino , & Thoma ,
 „ illos omnes , quorum Deus miseretur , esse omnes
 „ electos . „ Quid est Omnium ? inquit Augustinus
 „ Lib. XXI. De Civ. Dei cap. 24. , & eorum sci-
 „ licet , quos ex Gentibus , & eorum quos ex Ju-
 „ dæis prædestinavit , vocavit , justificavit , glori-
 „ ficavit ; non omnium hominum , sed justorum
 „ omnium neminem damnaturus ” . S. autem Tho-
 „ mas sic habet : „ Concluit eum Deus , id est con-
 „ cludi promisit omnia , id est omne hominum ge-
 „ nus , tam Judæos , quam Gentiles , in incredu-
 „ litate , sicut in quadam catena erroris ... ut o-
 „ mnium misereatur , id est ut in omni genere ho-
 „ minum sua misericordia locum habeat ” .

198. Inst. tertio . S. Petrus Act. III. 20. seq. ita
 „ Judæos est allocutus : *Ut cum venerint tempora*
refrigerii a conspectu Domini , & miserit eum ,
qui prædicatus est vobis , Jesum Christum ; quem
oportet quidem cælum suspicere , usque in tem-
pora restitutionis omnium (græce ἀποκαταστάσεως
 „ πάντων) &c. Si omnia in pristinum statum resti-
 „ tuenda sunt , ergo & damnati , atque ipsi dæmo-
 „ nes restituentur .

199. Resp. restitutionem omnium , de qua lo-
 „ quitur S. Petrus , nihil esse aliud , quam genera-
 „ lem omnis carnis resurrectionem , quando nempe
 „ Christus , jam in cælo receptus , iterum venturus
 „ est judicare vivos , & inortuos , & tunc erunt tem-
 „ pora refrigerii , in quibus electorum corpora pri-
 „ mævæ integritati restituentur ; ac propterea idem
 „ Apostolorum Princeps in comitate præced. omnes
 „ ita exortabatur : *Pœnitentini igitur , & converti-*
mini , ut deleantur peccata vestra ; ut nimirum
parati invenirentur ad tempora refrigerii , quæ il-
lis promittit . Hæc autem exhortatio fuisset inuti-
lis si per apocatastasim omnium intelligeretur u-
niversalis liberatio omnium damnatorum .

200. Inst. quarto. Apoc. III. 5. & seq. „ Et au-
 „ divi , inquit S. Joannes , vocem magnam de thro-
 „ no dicentem : ecce tabernaculum Dei cum ho-
 „ minibus , & habitabit cum eis ; & ipsi populus
 „ ejus erunt , & ipse Deus cum eis erit eorum
 „ Deus : & absterget Deus omnem lacrymam ab
 „ oculis eorum , & mors ultra non erit , neque lu-
 „ ctus , neque clamor ; neque dolor erit ultra , quia
 „ prima abierunt . Et dixit qui sedebat in thro-
 „ no : ecce nova facio omnia ” . Nihil expressius
 „ dici potest ad designandam universorum hominum
 „ liberationem ab omni ærumna , ut omnes tandem
 „ simus populus Dei , & ipse Deus noster .

201. Resp. illam propheticam S. Joannis visio-
 „ nem referri ad electos habitatores cælestis Jerusa-
 „ lem ; unde in comitate præcedenti dixerat : *Vidi*
sanctam civitatem Jerusalem : & postea comm. 5.
Qui vicerit , possidebit hæc , & ero illi Deus ; &
ille erit mihi filius . Prosequitur autem S. Joan-
 „ nes prædicans , quid futurum sit impiis : *Timetis*
autem , & incredulis , & execratis , & homici-
dis , & fornicatoribus , & fœnicis , & idololatris ,

& omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure: quod est mors secunda, æternum duratura.

202. Inst. quarto. Marci XII. 40. de iis hypocritis, qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis dicit Christus: *Hi accipient prolixius iudicium;* idest longiorem damnationem; quod falsum esset, posita omnium damnatione æterna.

203. Resp. *prolixius* idem significare eo loco ac majus, seu majorem, & acerbioiorem condemnationem, non autem longiorem, quod etiam significat vox græca *περισσότερον κρίμα* abundantius iudicium.

204. Obj. tertio. Quanquam satis diserta, & decretoria videantur allata haecenus Scripturæ sacræ oracula ad pœnarum infernalium æternitatem comprobendam, nihil tamen impedit, quin aliquatenus emolliantur, primo, quia Legislatores ad terrorem incutiendum solent plerumque severissimas pœnas violatoribus comminari, quas tamen aut omnino remittere, aut saltem mitigare consueverunt: secundo, quia etiamsi pœnæ comminatæ possint legum prævaricatoribus iuste infligi, possent tamen etiam remitti, & condonari citra ullam iniustitiæ notam; hoc enim inter pœnæ comminationem, & promissionem præmii discrimen est, quod promissor jus alteri tribuit consequendi præmii; qui autem pœnam minatur, non admittit sibi jus eandem condonandi. Ita subtiliter cavillabatur olim Jo. Tillotsonus Anglus in quodam Sermone de sententia Christi in extremo iudicio; cui assensus est Jo. Clericus Semi-Socinianus in nonnullis suorum operum locis.

205. Resp. blasphemare eos in Deum, qui comminationes supplicii æterni peccatoribus impænitentibus factas mera esse terculamenta blaterant; eum potius dicenda sunt vera, & irrevocabilia Dei decreta. Id patet ex locis supra allatis, sed potissimum ex illa terribili sententia, non solum comminata, sed ut ita dicam, jam prolata contra reprobos Matth. XXV. 41. *Discelute maledicti in ignem æternum.* Eandem autem esse executioni mandandam, Christus ipse nos certissimos facit subdens: *Et ibunt hi in supplicium æternum.* Quid elarius, vel expressius? *Non est Deus, quasi homo, ut mentiatur,* Num. XXIII. 19. Propterea iuxta merito S. August. Lib. XXI. *De Civ. Dei* c. 24. eos, qui *miraciter potius, quam veraciter* hæc, & alia ejusdem generis de æternis pœnis dicta esse putabant, *Scriptura divina, inquit, planissime, atque plenissime redarguit, ac refellit.*

206. Neque vero juvat Adversarios Ninivitarum exemplum, quo abuti solent dicentes non fuisse subsecutam Ninivæ subversionem, quam Jonas no-

mine Dei fuerat comminatus. Non inquam id juvat: fuerat enim, ut nemo dubitat, illa comminatio alligata conditioni, *nisi respiscerent;* & pariter nemo dubitat, fuisse amplissimam illam civitatem funditus subvertendam, si ad prædicationem Jonæ debita pœnitentiæ opera non fecisset. Ut quid enim misit Deus ad Ninivem Jonam Prophetam, nisi ut eos ad pœnitentiam revocaret? Id ipsum facit Deus cum peccatoribus: ipsis comminatur æternas pœnas, ut convertantur a viis suis pessimis; quod si pœnitentiam non agant, certo certius sciant, se comminatas pœnas duros. Quod Deus pluribus exemplis etiam demonstratum voluit. Quis enim, ut verbis utar eloquentissimi Chrysostomi Hom. XXV. in epist. ad Rom. „ Quis sub „ Noe orbem totum inundavit, & grave illud nau- „ fragium curavit, totamque generis nostri perniciem? Quis postea fulmina illa, & incendia im- „ misit in Sodomorum terram? Quis Ægyptum totum in mare demersit? Quis sexcenta hominum „ millia in deserto consumpsit? Quis synagogam „ Abyronis combusit. Quis jussit terram os aperire, & Core, Dathan, & socios absorbere? Quis „ septuaginta hominum millia uno temporis momento sub David perdidit? ”

207. At vero, inquit, qui pœnas inferni finem habituras frustra sibi blandiuntur, ammon potest Deus pro sua bonitate damnatis, atque deminibus ipsis tandem aliquando parcere?

208. Resp. id posse Deum de absoluta potentia, ut loquuntur Theologi, quia id in se, & absolute non repugnat; non posse autem de potentia ordinaria, quia id opponitur ordini a se constituto, nobisque in sacris Litteris manifeste revelato. Sic posset Deus de absoluta potentia aliquos homines a morte liberare; nemo tamen, nisi delirus, id sperabit, postquam Deus revelavit, *statutum esse hominibus semel mori,* ad Hebr. IX. 27. & Ps. LXXXVIII. *Quis est homo, qui vivit, & non vilebit mortem?* Sed hæc majore in luce ponet sequens

PROPOSITIO II.

Æternitas pœnarum infernalium probatur ex constanti traditione Ecclesiæ.

209. Et primo antiquam, & perpetuam fuisse de hoc dogmate traditionem Ecclesiæ, liquet ex damnatione Origenis. Hæc primo facta est a Theophilo Alexandrino Patriarcha in Synodo habita anno 400. (quam legitimam appellat Huetius Lib. II. *Origenian.* sect. 2. n. 6. quanquam Theophili minime amicus) (a). Inter alios Origenis errores in ea Synodo damnatos hic recensetur in epistola Sy-

(a) Hujus Concilii epistola Synodica, quam deperditam esse putavit laud. mox Huetius, inventa est in perantiquo Codice locupletissimæ Ambrosianæ Bibliothecæ, quo translatus fuit ex Monasterio Bobiensi Co-

lumbani, & a clariss. Domin. Vallarſio in primo Tomo luculentæ suæ editionis Sancti Hieronymi, una cum responsione Synodi Jerosolymitanæ publici juris facta epist. XCII. & XCIII.

Synodica, quol Christi regnum finietur aliquando, & diabolus cunctis peccatorum sordibus liberatus, æquo honore decorabitur, & cum Christo subjicietur. Porro Eulogius Jerosolymitanus habita suorum Episcoporum Synodo respondit Theophilo: „ se, suosque nunquam audivisse docentes, „ quod Christi regnum aliquando sit terminandum „ & quod Diabolus cunctis peccatorum vitiis „ liberatus, dignitatem obtineat, quam habuit „ antequam caderet, ita ut & ipse, & Christus sub „ unum Dei Patris redigatur imperium. Qui enim „ nim ita credunt, ituri sunt in tenebras, quæ „ præparatæ sunt diabolo, & angelis ejus. Neque solum ab Episcopis Palæstinæ, sed etiam ab aliis non paucis, immo ab ipso Anastasio Romano Pontifice damnatio Origenis acceptata, & confirmata fuit. Eui igitur qualis esset jam sæculo IV. labente hac de re Fidelium doctrina, & Ecclesiæ traditio.

210. Solemnior postea Origenis proscriptio facta est in Synodo V. œcumenica anno 553. ; in qua fuisse peculiariter damnatum hunc errorem, quod *Omnium impiorum hominum, ipsorumque etiam dæmonum tormenta finem habitura sint: atque impios, ac dæmones in priorem suum statum sint restituendi*, testatur Nicephorus Callisti filius Lib. XVII. *Hist.* cap. 28. ; immo & colligitur ex VII. Synodo Act. I. Etiam Justinianus Imperator in celebri sua epist. ad Menam postremo anathematismo ita definit: „ Si quis dicit, vel sentit, tem- „ porariam esse dæmonum, vel impiorum homi- „ num punitionem, finemque aliquo tempore hanc „ habituram, nimirum restitutionem futuram dæ- „ monum, vel impiorum hominum, anathema „ sit“. Hoc autem Justiniani decretum fuisse a Romano Pontifice, ceterisque Patriarchis approbatum, testes sunt Liberatus Diaconus Carthaginensis in *Breviario* cap. 25. , & Cassiodorus Lib. I. *Div. Institut.* cap. 1.

211. Neque minus a Patribus illius ætatis impia Origenis hæresis explosa, & condemnata fuit. S. Epiphanius in epist. ad Joann. Jerosolymit. de Origene loquens: „ Illud quoque, ait, quod asse- „ rere nititur, doleamne, an rideam, nescio. Do- „ ctor egregius audet docere, diabolum id rursus „ futurum esse, quod fuerat, & ad eandem redi- „ diturum dignitatem, & consensurum regnum cæ- „ lorum. Proh nefas! Quis tam vecors, & stoli- „ dus, ut hoc recipiat, quod S. Jo. Baptista, & „ Petrus, & Joannes Apostolus & Evangelista, I- „ saias quoque, & Jeremias, & reliqui Prophetæ „ cohæredes sint diaboli in regno cælorum“.

212. S. autem Hieronymus in Cap. III. Jonæ tamquam omnino absurdam rejicit Origenistarum doctrinam, qua posita: *Quæ distantia*, inquit,

erit inter Virginem, & prostibulam? ... Memne- rit Gabriel, & diabolus? Mem Apostoli, & dæ- mones? Mem Prophetæ, & pseu- propheta? Idem Martyres, & persecutores? Prosequitur porro Doctor maximus, eandemque doctrinam vocat dogma perversum, & οὐ μὲν ἀλλὰ προσηγορία δαβόλιου.

213. S. Augustinus in Lib. *De hæresibus* n. 45. inter Origenis dogmata, „ quæ Catholica Ecclesia „ omnino non recipit, hoc etiam recenset De pur- „ gatione, & liberatione, ac rursus post longum „ tempus ad eadem mala revolutione rationalis uni- „ versæ creaturæ. Quis enim catholicus, *sublit*, „ Christianus, vel doctus, vel indoctus, non ve- „ hementer exhorreat eam, quam dicit purgatio- „ nem malorum, id est etiam eos, qui hanc vi- „ tam in flagitiis, & facinoribus, & sacrilegiis, „ atque impietatibus quamlibet maximis finierunt, „ ipsum etiam postremo diabolum, atque angelos „ ejus, quamvis post longissima tempora, purga- „ tos, atque liberatos regno Dei, lucique restitui „ &c.“? Varias postea horum, quos *Misericordes*, & in *perversum Misericordes* appellat, sententias distinguit in Lib. XXI. *de civ. Dei* cap. 17. & seq. Vid. sup. n. 169. , omnesque ex sacris literis invicte relligit; tum etiam ex traditione Ecclesiæ: „ neque enim, ait cap. 25. , sancti, & sa- „ cris veteribus, ac novis literis eruditi munda- „ tionem, & regni cælorum beatitudinem, post „ qualiacumque, & quantacumque supplicia qua- „ libuscumque, & quantiscumque Angelis invade- „ runt: sed potius viderunt, divinam vacuari, vel „ infirmari non posse sententiam, quam se Domi- „ nus prænuntiavit in judicio prolaturum, atque „ dicturum, *Discedite &c.*“.

214. Addamus & Fulgentium, qui in Libro *De fide ad Petrum* inter ea, quæ *firmissime tenenda* præscribit cap. 45. , hoc etiam ponit, quod „ Sempiterna, atque immutabili prolata sententia, „ iniqui omnes ibunt in combustionem æternam ... „ semper arsurus cum diabolo. *Unde merito Ec- „ clesia in Symbolo quicumque ita proficitur:* „ Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam; „ qui vero mala, in ignem æternum. Hæc est „ fides catholica, quam nisi quisque fideliter, fir- „ miterque crediderit, salvus esse non poterit“.

215. Dion. Petavius Lib. III. *de Angelis* c. 7. contendit, de diaboli, ac dæmonum pœnis termi- nandis, futuraque eorum liberatione paucos ex antiquis Patribus assensus fuisse Origeni; de damna- tis vero hominibus *plures*; & quosdam quidem *plenius*, *levius* alios, & quasi evocanter (a). Objicit autem primo Gregorium Nyssentem, qui in *Orat. Catechetica* cap. 26. docet, Domini Jesu Christi adventum non solum homini profuisse, sed etiam

(a) Petavio consentiunt Hugo Grotius, in notis ad cap. XXV. *Matthæi*, Origenem quodammodo excusans, quod *similia fere apud Justinum Martyrem, Arnophilum Antiochenum, Tatianum, Theobium, Irenæum legan-*

tur; & Huetius, qui in *Origenianis* Lib. II. *Quæst. XI.* n. 25. Origenianum erroris accusat S. Augustinum Mart., Arnobium, utrumque Gregorium Nazianz., & Nyssen- num, & nonnullos Monachos Novæ Laure.

tiam illi, qui homini perniciem, atque interitum attulerat, ut nimirum & ille quasi aurum in fornace longo ardore purgari debeat. Et in Lib. *de anima*, & *resurrect.* explicans illa verba Apostoli 1. Corinth. XV. *Deus erat omnia in omnibus*, id tum verum futurum dicit, quando „ Vitiositate „ longis sæculorum anfractibus, & circuitionibus „ aliquando abolita, atque extincta, nihil præter „ bonum relinquatur: sed etiam dæmones concor- „ diter, & consentienter dominationem Christi con- „ stituebunt ”. Idipsum docet in Psalm. cap. 9. & in aliis suis operibus.

216. Resp. negari non posse, hæc, & quædam alia Origenianam hæresim sapere; negatur tamen, hæc ex purissimo, & orthodoxo Nysseni calamo excedisse, cum manifeste constet, ea fuisse adulterina manu assuta. Neque vero id sine fundamentis a nobis asseritur. Nam primo S. Germanus Patriarcha Constantinopolitanus hac eadem apologia demonstravit, *S. Gregorium, ejusque scripta ab Origenis errore esse immunia*, apud Photium in *Biblioth.* cod. CCXXXIII. (a) Secundo Nicephorus Callisti filius Lib. XI. *Hist. Eccl.* cap. 19. eadem ratione vindicias S. Gregorii egit, asserens Origenianos errores fuisse in ejusdem Lib. *de anima* intrusos. Tertio, non tantam obtinisset hic sanctus apud veteres existimationem, si in tam putidos errores fuisset lapsus, quos Ecclesia universa execrabatur. Justinianus Augustus ejus auctoritate contra Origenem usus est; ac Synodus V. œcumenica eum inter Patres, & Doctores Ecclesiæ laudavit, quos sequi se velle professus est. Ita ne vero, si Origeniano luto, ab omnibus execrato adhæsisset?

217. Demum multo certius orthodoxæ S. Gregorii doctrinæ argumentum nobis ea suppeditant, quæ ab interpolatricibus Origenianorum manibus in ejus operibus intacta supersunt. Nam in Orat. *adv. eos, qui castigationem ægre fuerunt* hæc habet: „ Misera (anima), tum suæ se temerita- „ tis accusans, lugensque, ac plorans, ac gemens, „ in locum quemdam tristem, tanquam angulum „ abjecta permanebit, luctuque nunquam finituro, ac insolabili in æternum pœnas luens. *Et Orat. I. de pauperibus amandis.* Denique, ait, „ pro suis queinque meritis ornatum cerno. Illis „ qui boni, benignique fuerint, atque optime vi- „ tam egerint, summa, & perpetua quies tribuitur

(a) Verba Photii loc. cit. hæc sunt: „ Contendit (Germanus) Gregorium Nyssæ Episcopum, ejusque scripta ab Origenis errore esse immunia. Etenim quibus delirium illud placet, dæmonibus, & hominibus in æternam pœnam conjectis liberationem inde expectandam: illi (quod virum doctrina singulare, & eloquentia insignem eum agnoscerent, claræque sanctitatis existimationem per omnium ora decantantam viderent) aggressi sunt, claris, & salutaribus ejus scriptis obscura, ac perniciosæ Origeniani somnii venena admiscere, virtutis hominis, & doctrine celebri hæreticam occulte amentiam subjicere “.

„ tur in regno cœlesti; inhumanis autem, & im- „ probis supplicium ignis, idque sempiternum. „ *Et tandem Orat. V. de beatitudinibus*, Quis, „ inquit, extinguet flammam? Quis avertet ver- „ mem nunquam morientem? Hæc, & similia non pauca, quæ adhuc in Operibus hujus S. Doctoris, leguntur, plane ostendunt, quam alienus ipse fuerit ab Origenianis blasphemis. (b).

218. Objicit secundo Petavius nonnulla alterius Gregorii, nempe Nazianzeni loca, quibus Origenianum dogma de damnatorum purgatione confirmari videtur. Nam Orat. XXXIX., quæ est in *Sancta Lumina* num. 19. Novatianis comminatur supplicia post mortem, sed purgatoria tantum, non æterna: „ Forte, inquit, illic igne baptizabuntur ul- „ timo baptismo, qui laboriosior est, & longior; „ quique materiam, ceu fœnum depascitur, & o- „ mnis malitiæ levitatem consumit ”. Ita Nazianzenus, alludens sine dubio ad illum Apostoli locum 1. ad Cor. III. 15. seq. *Uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit* &c. quem locum bene multi Interpretes de igne Purgatorii intelligunt. Rursus idem Sanctus, Orat. XL. in *Sanctum Baptisma* num. 56. duo ignium genera distinguit, alterum Purgatorium, quod *materiæ, ac malæ affectionis consumendæ vim habet*; alterum minime Purgatorium, sed pœnale, & sempiternum, quo utrum homines perpetuo torquentur sint, sub dubio relinquit: „ Est, inquit, ignis non purgans, „ sed scelerum vindex, sive Sodomiticus, quem „ in omnes peccatores pluit, sulphure, & procel- „ la mixtum, sive eum, qui paratus est diabolo, „ & angelis ejus, sive eum, qui autem faciem Do- „ mi procedit, & inflammabit in circuitu inimi- „ cos ejus. Atque his formidabilior est adhuc il- „ le, qui cum insomni ille verme conjunctus est, „ nec unquam extinguitur, verum in sceleratorum „ hominum pœnam sempiternus est. Hi enim om- „ nnes eam vim habent, ut perdant; nisi malit „ quispiam hoc humanius, & ut puniente dignum „ est, intelligere ”. Quibus postremis verbis permittit, humanius de divina justitia sentire, ut scilicet reorum punitio non sit sempiterna, sed purgatoria.

219. Resp. cum Natali Alexandro Dissert. XXVII. in *Hist. Eccl.* sæculi III. prop. 2., primum S. Gregorii locum obscurum esse, & cum Niceta in Comment. ad illam Orat. posse explicari de igne sem-

(b) Hæc tamen satis visa non sunt Dion. Petavio ad S. Gregorium Nyssenum ab Origenismi criminatione liberandum; inquit enim land. c. 7. n. 6.: *Verum non facile sibi hoc persuaderi sinet* (scilicet fuisse Nysseni loca ab Origenis fautoribus corrupta) *qui ad illa legenda judicium, & candorem adhibebit. Quippe tam stultus, & dicendi character, quam reliqua, consequens oratio, & germana & nativa illa esse demonstrat. Ego vero, pace tanti viri, judicio Germani, Nicephori, aliorumque veterum subscribere malo, potissimum autem Photii, quem doctissimum fuisse, & in Critica præstantissimum, omnes eruditi norunt.*

sempiterno, qui materiam illam crassam, nempe maculam perpetuo depascitur, utpote quia illa peccati macula in æternum perdurabit. Ut enim ipse Nazianzenus ait Orat. XV. (in nova edit. XVI.) n. 7., in altera vita: „Pœnæ tempus erit, non purgationis non est mortuis in inferno confessio, nec morum correctio. Hic enim Deus vitam, & actionem, illic autem rerum gestarum censuram conclusit”. Et rursus num. 9. de suprema Judicis sententia loquens: *Postquam, inquit, non jam provocatio superest, non sublimior iudex, nec alia opera, per quæ quispiam pœnam deprecetur.* Ac demum de reprobis ait: *Hos autem simul cum aliis, vel potius ante alia, istud excruciat, quod a Deo projecti sint, atque inustam in conscientia sempiternæ ignominie notam gerant.*

220. Admodum obscura sunt etiam alia postrema verba. *Nisi malit quispiam &c.*; quæ eatenus emolliri possunt, ut non referantur ad durationem pœnarum, quæ sempiterna erit respectu omnium damnatorum, sed ad intensiorem earundem pœnarum, quæ mitior erit, quam criminum enormitas mereatur.

221. Objicit tertio Petavius ex latinis Sancti Hieronymi, qui in calce Commentar. ad Isaiam, cum ea loca sacre Scripturæ recitasset, quibus Origenistæ suam de liberatione damnatorum sententiam propugnare solent, se ancipitem ostendit, dicens: „Quod nos Dei solius debemus scientiæ derelinquere: cuius non solum misericordiæ, sed & tormenta in pondere sunt, & novit quem, quomodo, aut quamdiu debeat iudicare”. Deinde vero ita resolvit: „Sicut diaboli, & omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo: *Non est Deus, credimus æterna tormenta; sic peccatorum, atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt, atque purganda; moderatam arbitramur, & mixtam elementariæ sententiam iudicis*”. Etiam in Dial. I. adv. Pelagianos num. 28.: „Si Origenes, inquit, omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, & diabolo tribuit pœnitentiam, quid ad nos, qui & diabolum, & satellites ejus, omnesque impios, & prævaricatores dicimus perire perpetuo; & Christianos, si in peccato præventi fuerint, salvandos esse post pœnas”? Hæc postrema verba videntur apertissime contraria æternitati pœnarum saltem respectu eorum, qui ex Christianis damnantur.

222. Resp. ad primum, priora S. Hieronymi verba non exprimere mentem ejusdem S. Doctoris, sed aliorum opiniones, quas Commentatoris officio refert, quin easdem probet. Id patet ex ipsa locutione in tertia aliorum persona: „Porro, inquit, qui volunt, supplicia aliquando finire, & licet post multa tempora, tamen terminum habere tormenta, his utuntur testimoniis &c. ... Quæ omnia replicant, asseverare cupientes, post cruciatus, atque tormenta futura refrigeria, quæ nunc absconden-

da sunt ab his, quibus timor utilis est, ut dum supplicia, reformidant, peccare desistant”. Hactenus, ut patet, non suam, sed aliorum sententiam exponit. Non vult quidem S. Doctor eo loci aliquid certi de hac re proferre; quamobrem subdit: *Quod nos Dei solius debemus scientiæ derelinquere &c. Quod ipsi insolens non est in suis commentariis; unde Ruffino similia quædam objicienti aliquando respondit: „Se in Commentariis, ut se habet lex, & consuetudo commentariorum, multa, ex aliorum sententia, non approbando, sed referendo tantum dixisse”.*

223. Addit equidem postea, *peccatorum, atque impiorum Christianorum opera in igne probanda, atque purganda*; sed id est de iis Christianis intelligendum, quos scelerum suorum ante mortem pœnituerit; non autem de jam damnatis, quibus locus pœnitentiæ non datur; ut enim inquit S. Augustinus in *Enchiridio* cap. 65., *extra Ecclesiam non remittuntur peccata*.

224. In secundo loco objecto ex *Dial. contra Pelagianos* similiter loquitur Hieronymus de Christianis, qui venialibus peccatis maculati in ignem projiciuntur, sed *salvandi tamen post pœnas*, scilicet purgatorias. Sane ibi S. Doctor *Christianos in peccato præventos* distinguit ab impiis, & *prævaricatoribus*; & hos dicit *perire perpetuo* una cum diabolo, & cum satellitibus ejus. Christianos vero *in peccato præventos* salvandos post pœnas; supponit ergo eos in tali peccato esse præventos, quod non sit *prævaricatio legis*: tale autem peccatum non est nisi veniale.

225. Est etiam observanda, quod eodem loco Hieronymus iniquos, & peccatores ab impiis distinguit, & „*Omnis impius, inquit, iniquus est, & peccator, nec recipitur, ut possimus dicere: omnis peccator, & iniquus etiam impius est. Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui notitiam Dei non habent, vel cognitam transgressione mutarunt. Peccatum autem, & iniquitas pro qualitate vitiorum post peccati, & iniquitatis vulnera recipit sanitatem; unde scriptum est: multa flagella peccatoris; & non interitus sempiternus. Et per omnia flagella, & cruciatus emendatur Israel: Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium, quem recipit. Aliud est cælere magistri, & parentis affectu: aliud contra adversarios cruci deli animo desævire*”. Quibus omnibus perspicuum est, Doctorem maximum non nisi eos ab æternis suppliciis liberos esse voluisse, qui peccatores, & iniqui sunt, non autem qui impii, scilicet qui vel sola peccata venialia admiserunt, vel si gravia, eorum tamen ante obitum pœnituit. Nam de aliis etiam Christianis, qui gravibus peccatis obstricti ex hac vita decedunt, omnino affirmat, eos sempiterno igne esse cruciandos. Lib. II. in Isaiam ad cap. V. 14. postquam ea verba *Dilatavit infernus animam suam, & aperuit os suum absque ullo termino*, de Judæis explicavit

in inferno *in perpetuum puniendis*, ita subdit:
 „ Quidquid de populo diximus Idæorum, tropologi-
 „ gice referri potest ad eos, qui sæculi deliciis
 „ occupati, nec respicientes opera Dei, captivi
 „ ducuntur in peccatum, & non habent scientiam
 „ Dei; & idcirco ... detrahentur in gehennam, i-
 „ bique æternis cruciatibus deputati, potentiam,
 „ & superbiam miseria cernent, & humilitate mu-
 „ tari”. Alia satis multa hujus generis loca af-
 „ ferri possunt, in quibus S. Doctor suam sententiam
 „ aperuit, ab orthodoxa Ecclesiæ doctrina nullate-
 „ nus dissonam.

256. Neque vero fas est dicere cum Petavio,
 quod *etsi alibi Hieronymus contraria quædam scri-*
perit, non tamen efficitur, in objectis locis non
existimasse pœnas damnatorum esse temporarias,
nam sæpe pugnantes invicem sententias variis
in locis ponere consuevit Non inquam id dice-
 re fas est; quasi vero tantus Ecclesiæ Doctor Car-
 neadis more de sacrosanctis nostræ fidei dogmati-
 bus disputaverit; quod piæ fidelium aures horrent
 audire.

227. Dices cum Jo. Garnerio in Append. I. ad
 J. P. Marii Mercatoris, pag. 117., S. Augustinum
 in *Enchiridio* c. 67. S. Hieronymo Origenismi no-
 tam impigisse, quamvis tacito ejusdem nomine;
 inquit enim: „ Creduntur a quibusdam etiam ii,
 „ qui nomen Christi non relinquunt: & ejus la-
 „ vacro in Ecclesia baptizantur, nec ab ea ullo
 „ schismate, vel hæresi præcidantur, in quantis-
 „ libet sceleribus vivant, quæ nec diluant pœni-
 „ tendo, nec elemosynis redimant; sed in iis us-
 „ que ad ultimum diem pertinacissime perseve-
 „ rent, salvi futuri per ignem, licet pro magni-
 „ tudine facinorum, flagitiorumque diuturno, non
 „ tamen æterno igne puniri. Sed qui hoc credunt,
 „ & tamen Catholici sunt, humana quadam bene-
 „ volentia mihi falli videntur. Nam scriptura di-
 „ vina aliud consulta respondet”.

228. Resp., puram, putamque hanc esse Gar-
 nerii divinationem, aut suspicionem, cujus nullum
 aliud est fundamentum, quam quod putaverit,
 hanc falsam, & abnormem doctrinam reipsa a Hie-
 ronymo adoptatam fuisse, quod falsissimum esse
 mox demonstravimus. Quamquam vero S. P. Au-
 gustinus nomina eorum Catholicorum quos impu-
 gnabat, suppresserit, cum tamen illico subdat, se
 librum de hæc quæstione scripsisse, cujus titulus
 est *De fide, & bonis operibus*; ex hoc eodem li-
 bro colligi potest, de quibus adversariis S. Pater
 locutus sit. Jam vero in laud. Libro *De fide, &*
bonis operibus non solum hunc quorundam Catho-
 licorum errorem confutat, sed alium multo pejo-
 rem, cujus certe Hieronymus nunquam accusatus
 fuit; eorum nempe, qui dicebant, admittendos es-
 se ad lavacrum regenerationis etiam eos, qui:
 „ Malam, turpemque vitam facioribus, & fla-
 „ gitiiis evidentissimis notam mutare noluerint,
 „ atque in ea se perseveraturos aperta etiam pro-
 „ fessione declaraverint, quia retenta fide Christia-

na, sine qua in æternum periret, in quolibet
 „ scelere, immunditiaque permanserit, salvum
 „ eum futurum, tamquam perignem &c.”. Hæc
 certe non docuit Hieronymus: non igitur contra
 eum facit liber *De fide, & bonis operibus* ab Au-
 gustino conscriptus.

229. Obj. quanto Petavio verba, quæ S. Am-
 brosius habet in Serm. XX. in Ps. CXVIII. num.
 25., ubi inquit: „ Differtur diaboli judicium, ut
 „ sit semper in pœnis reus, semper improbitatis
 „ suæ innexus catenis, conscientia suæ in per-
 „ petuum sustineat ipse judicium. Ideo dives ille
 „ in Evangelio, licet peccator, pœnalibus urgetur
 „ ærumnis, ut citius possit evadere. Diabolus autem
 „ nequaquam pervenisse ad judicium demonstra-
 „ tur, nequaquam adhuc pœnis esse subjectus, ni-
 „ si quas ipse tantorum conscius criminum solvit
 „ timore perpetuo, ne aliquando securus sit”.

230. Resp. Quamquam objecta verba obscuriora
 aliquanto sunt, tamen & ex contextu, & ex ali-
 aliis locis manifestum est, loqui S. Doctorem non
 de pœnis inferni, quas æternas esse statuit, sed
 de pœnis purgatorii, quibus obnoxie erunt illæ
 Christianorum animæ, quæ ex hoc mundo exeunt
 levioribus peccatis coinquinatæ. Nam paulo ante
 ea verba Psalmi *Judica judicium meum, & li-*
bera me, de Sanctis exponit, qui optant a suo
 Redemptore judicari, ut absolvantur; postea ad-
 dit: „ Non vult Dominus commune Sanctis cum
 „ diaboli sociis consortium esse judicii; diabolus
 „ enim, & ministri ejus cum hominibus non fla-
 „ gellabuntur: separata est pœna, ubi distat &
 „ culpa”. In fine autem ejusdem Serm. n. 58.
 sic nos hortatur: „ Scientes, in æternum mansu-
 „ ra judicia omnia justitiæ Dei, caveamus, ne
 „ opera nostra displiceant, & æternum incipia-
 „ mus subire judicium”.

231. Dices. In objecto testimonio S. Ambrosius
 affert exemplum divitis, qui sepultus in inferno
 cruciabatur, *ut citius posset evadere*: non ergo
 solas purgatorii, sed etiam inferni pœnas putavit
 esse finiendas.

232. Resp., illum Divitem, cujus mentionem
 facit Ambrosius, non esse Epulonem, qui sepul-
 tus est in inferno, sed aliquem alium, ad purga-
 torii pœnas damnatum, ut bene monent Benedic-
 tini editores. Epulonem enim æterno igni damna-
 tum esse, pro certo habet Ambrosius in eundem
 Ps. CXVIII. Serm. III. n. 17. inquit: „ Alius
 „ iste est ignis, quo exuruntur peccata non vo-
 „ luntaria, sed fortuita, quem paravit servulis
 „ suis Jesu, ut eos ab ista commoratione, quæ
 „ permixta est mortuis, emundet: alius ille ignis,
 „ quem deputavit diabolo, & angelis ejus, de quo
 „ dicit: *Intrate in ignem æternum*; quo ille di-
 „ ves ardebat, qui stillari sibi de Lazari digito
 „ poscebat humorem”. Innumera ejusdem generis
 præsto sunt loca Mediolanensis Antistitis ad
 pœnarum infernalium æternitatem dilucide confir-
 mandam. Sed pluribus opus non est. Illud suffi-
 ciat,

ciat, quod habet Enarrat. in Ps. XXVII. n. 2. ubi nos exhortatur ad deponendam onera graviora, quæ sunt nostra peccata, subdens: *Nam si hinc peccata gravia portaveris, illic requiem non habebis.*

253. Præter hæc obijciuntur nonnulla dicta veterum Patrum, & primo quidem S. Justini, qui in *Dial. cum Tryphone Julio*, n. 5. animas impiorum puniri dicit, *quoniam eas esse, & puniri Deus voluerit.* Secundo S. Irenæus Lib. II. cap. 64. similiter asserit, animas, non secus ac alias res, perseverare, *quoad usque eas Deus esse, & perseverare voluerit.* Et postea ait, bonis quidem daturum Deum: „ In sæculum sæculi „ longitudinem dierum; qui autem ingratus exti- „ terit Factori... ipse se privat in sæculum sæ- „ culi perseverantia ”.

254. Responsio facilis est. Et quidem quod atinet ad S. Justinum, mirari subit, posse strenuum istum fidei defensorem in Origenismi suspicionem trahi; cum sexcentis in locis, ut æternam Beatorum felicitatem, ita æternum prædicit impiorum supplicium. Immo hoc ipso in loco nobis objectio: *Non tamen, inquit, perire dico illas animas; vere enim in lucro illæ esset improbis.* Quomodo autem improbis prodesset, eorum animas perire, si Justinus existimasset, eos tandem a cruciatibus liberandos? Puniantur certe improbi, *quoniam eos esse, & puniri Deus voluerit, nempe in sempiternum.* Ita enim est voluntas Dei. Nam alibi sæpissimæ id asserit, ut in eodem *Dialogo* n. 55. Judæos hortatur, ut in Christum credant, ne æterno igne ab eo damnentur; & n. 45. impios in condemnationem ignis perpetuo cruciant. los mittendos dicit. Immo in Apol. II., quæ est ad Senatum n. 9. eos data opera confutat, qui *strepitus inanes esse, ac terricula, quæ de improborum cruciatibus in igne æterno a Christianis dicuntur.*

255. Neque enim dubitare fas est de orthodoxa S. Irenæi doctrina. Cum enim doceat, animas hominum perseverare, *quoad eam Deus esse, & perseverare voluerit, id solum vult, animas nostras, ut cetera omnia, non habere ex seipsis æternitatem, quemadmodum habet Deus, qui cum nullum habuerit principium, sed a seipso semper fuerit, nulla vi, aut potentia destrui potest: anima vero, utpote a Deo creata, ita ab eodem in nihilum redigi potest: adeoque ab ejus voluntate pendet, ut in æternum duret.*

256. Cum autem postea subdit, quod homo ingratus Factori suo ipse se privat in sæculum sæculi perseverantia, nomine hujus perseverantiæ intelligit vitam beatam, quam designatam esse dicit a regio Psaltes iis verbis: *Vitam petiit a te (utique beatam) & tribuisti ei longitudinem die-*

rum in sæculum sæculi. Ceterum reprobos æterno supplicio afficiendos hæc infrequentiter statuit sanctus Lugdunensis Episcopus, ut Lib. III. cap. 35. afferens sententiam Christi judicis: „ Discedi- „ te maledicti in ignem æternum, qui paratus est „ diabolo &c. *ea dicit, significari, quoniam non „ homini principaliter peccatus est æternus ignis, „ sed ei, qui seduxit, & offendere fecit homi- „ nem... quem quidem, subdit, juste percipient „ etiam hi, qui similiter ut illi, sine penitentia, „ & sine regressu in malitiæ perseverant operi- „ bus* ”. Nihil porro disertius ad præteritum æternitatem statuendam dici potest.

PROPOSITIO III.

Infernalis supplicii æternitas cum recta ratione non pugnat.

257. Nihil solemnius veteribus, ac novis Origenistis, seu pseudo-misericordibus, quam nos provocare a luculentissimis Scripturæ testimoniis, atque a clara & constanti Sanctorum Patrum, & Ecclesiæ traditione ad rationem humanam, cui imperceptibile videtur, divinæque bonitati repugnans, homines utut impios, ac scelestos æternis suppliciis condemnari, ut Deus nunquam eorum misericordetur, iisque parcatur. Quam in rem tota, qua possunt humanæ eloquentiæ vi causam suam perorant. Sed antequam singulatum eorum tecliam dissolvamus, non erit inutile considerare.

258. Primo hanc repugnantiam non fuisse animadversam a primis Ecclesiæ luminibus, maximo ingenio præditis, & acutissimo ratiocinio utentibus, Augustino præcipue, qui hoc potissimum argumento utebatur ad peccatores terrendos: *unde De catechizandis rudibus c. 25. Fuge, frater, inquit, fuge illa tormenta, ubi nec tortores deficiunt, nec torti moriuntur.* Lib. autem XXI. *De Civ. Dei* c. 25. incredulos ita monebat: „ Non „ argumentari adversus Deum, sed divino potius, „ dum tempus est, debent parere præcepto, qui „ sempiterno cupiunt carere supplicio ”. Dicemus- ne, hos Sanctos Patres istius catholici dogmatis ab universa Ecclesia crediti apertam repugnantiam non vidisse, aut subdole dissimulasse, vanisque terculamentis imperitum vulgus decipere voluisse?

259. Sed quid? Si etiam a Judæis, præcipue vero a duabus inter eos celeberrimis Sectis Pharisæorum, & Essenorum, fuisse credita supplicia impiorum æterna, testetur Josephus Lib. VIII. *Antiquit.* c. 2.? Multa in hanc rem ex libris Thalmudicis afferri possent, quæ studiose collegit Julius Bartholoccius Tom. II. Biblioth. Rabb. in *Dissert. De inferno* (a).

240. Quid? Si vel ipsi Gentilibus, & non so-

lum

(a) Ibi autem in fine ita colligit: „ Licet ex Thalmudicis doctrinis nullum stabile, ac fixum dogma „ Judaicum circa ea loca, pœnas, & reos in ipsis pu- „ Garzaniga Theol. Tom. VII.

„ niendos haberi possit, cum nimis inconstantes, va- „ rii, ac lubrici sint in propositionibus, ac dictis suis: „ attamen in substantia hoc colligitur, per eo infer-

lum vulgaribus hominibus, sed etiam doctis, & Philosophis, immo ipsi Platoni dogma æternitatis pœnarum, saltem respectu scelestissimorum hominum cognitum, & creditum fuisse, haud difficulter demonstrari possit? Notum est illud Virgilianum *Æneid* VI. 618.

..... *Sedet, æternumque se lebit*
Infelix Theseus, Phlegyasque miserimus
omnes
Admonet, & magna testatur voce per um-
bras:
Discite justitiam moniti, & non temnere
Divos.

Anne hi omnes rectæ rationis principia ignorarunt, ut eorundem repugnantiam cum pœnarum æternitate non viderent? Sed age antequam examinemus; quænam sint hæc decantata rationis humanæ principia, quibus liceat divinam æternorum suppliciorum revelationem inficiari, aliqua nos rationum momenta proferamus, quibus sin minus *ἀποδεικνύω*, saltem probabiliter ostendamus, æternas esse debere peccatorum pœnas.

241. Primam rationem proponit S. Thomas Lib. III. *Contra Gentes* cap. 143. ductam ex discrimine notissimo inter peccatum mortale, & veniale. Primum enim hominem a Deo ultimo fine omnino avertit; alterum vero impedimentum solummodo aliquod affert, quo retardatur, ne libere tendat in finem: „ Si ergo, concludit, secundum differentiam peccatorum oportet esse differentiam pœnarum, consequens est, quod ille, qui mortaliter peccat, sit puniendus sic, quod excidat ab hominis fine: qui autem peccat venialiter, non ita quod excidat, sed ita quod retardetur, aut difficultatem patiat in adipiscendo finem: sic enim justitiæ servatur æqualitas, ut quomodo homo peccando voluntarie a fine se divertit, ita pœnaliter contra suam voluntatem in finis adeptione impediatur ”.

242. Alterum argumentum S. Thomas cap. seq. ita proponit: „ Eadem justitiæ ratione pœna peccatis redditur, & bonis actibus præmium, præmium autem virtutis est beatitudo, quæ quidem est æterna: ergo & pœna, qua quis a beatitudine excluditur, debet esse æterna. Hinc est, quod dicitur Matth. XXV. 46. *Ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam* (a) “. Reliqua S. Thomæ ex ratione deprom-

„ non dari damnatorum: ibi ignem inextinguibilem, gelu, & alia tormenta reperiri &c. ”. Atque in hac doctrina conveniunt quoque nobiscum moderni Judæi, paucis fortasse exceptis Incredulis.

(a) Hac ratione utebatur S. Gregorius Papa contra eos, qui comminationem pœnarum æternarum factam esse dicebant dumtaxat ad peccatores terrendos. *Si falsa*, inquit Lib. XXXIV. *Moral.*, *Deus minatus est, ut ab injustitia corrigeret, etiam falsa pollicitus est, ut ad justitiam provocaret. Quis hanc eorum vesaniam*

pta fundamenta vid. laud. duobus cap. 143., & 144., tum in *Supplem.* qu. 99. art. 1., ac præcipue 1. 2. qu. 87. art. 3., ubi ostendit, quomodo peccatum mortale quantum est de se, inducit reatum pœnæ æternæ.

243. Objiciunt autem Adversarii. Idea Dei omnibus ab ipso naturæ auctore insculpta, est idea entis summe, & infinite boni, benefici patris, sapientissimi provisoris, qui nos e nihilo extraxit, conservat, & regit, atque ad beatam sui fructuam ordinavit; at vero cum hac Dei optimi idea nullo modo dogma æternitatis pœnarum conciliari potest; quomodo enim Deus adeo bonus rationales suas creaturas sibi dilectas, quamvis peccatrices, in perpetuum derelinquet, atque æternis suppliciis infelicissimas reddere poterit? Sane nullus Pater adeo irascitur filiis suis, etiam rebellibus, ut eos omnino perdere velit.

244. Resp., veram Dei optimi maximi ideam non solum misericordiam, ac benevolentiam erga homines creaturas suas, & filios suos includere, sed etiam summam, ac infinitam justitiam, quæ suæ legis violatores, suisque beneficiis ingratos punire debeat. Misericordia item infinita erga ipsos peccatores in eo relucet, quod paratus sit, ipsi veniam benigne concedere, dummodo per veram pœnitentiam ad eum redire velint. Quodsi id negligent, atque in sua impietate obstinati intendant, eos promeritis pœnis excrucandos tradat. Hæc est vera idea, quam Dei summi, summeque justitiam, ac boni nobis sacræ litteræ exhibent, & a qua ipsa nostra ratio, si recta sit, non abhorret. Quod si illam Dei summe boni, quam *Misericordes* sibi fingant, ideam, sequi velimus, non solum æternitatem, sed etiam acerbiteriam, & longitudinem earundem ita diminuemus, ut divinam justitiam penitus evacuemus, & majorem peccatoribus perverse agendi ansam tribuamus; semper enim ratio nostra eam sibi finget inter offensam Dei, ejusque punitionem, quæ sibi magis arridebit, proportionem, ut tandem quæcumque pœna sibi superexcedens videatur (b).

245. Inst. primo. Finis, quem Deus in creatione hominum, & angelorum sibi proposuit, est eorundem æterna felicitas; quamobrem etiam nobis indidit ejusdem consequendæ indelebile desiderium; si igitur aliqui essent homines, vel angeli, qui nunquam ad eam pervenirent, frustraretur superni Creatoris finis, & inanis in iis esset ejusdem consequendæ appetitus.

246.

toleraret, qui conantur adstruere, verum non esse, quod veritas minata est, & dum satagunt Deum perhibere misericordem, non verentur prædicare fallacem?

(b) Pulchra est illa S. Augustini observatio Lib. XXI. *De Civ. Dei* cap. 12.: *Pœna æterna ideo dura, & injusta sensibus videtur humanis, quia in hac infirmitate moribundorum sensuum deest ille sensus altissimæ, purissimæque sapientiæ, quo sentiri possit, quantum nefas in illa prima prævaricatione commissum sit.*

246. Resp. Hoc ipsum argumentum sibi proposuerat Angelicus in Lib. IV. *Sentent.* Dist. XLVI. qu. 2. art. 3. n. 3. his verbis. „ Sicut dicit Anselmus in Lib. II. *Cur Deus homo: Non est justum, ut Deus creaturam, quam fecit ad beatitudinem, omnino perire sinat: ergo videtur, cum quælibet creatura rationalis creata fuerit ad beatitudinem, non esse justum, ut omnino perire permittatur* “. Respondet autem S. Præceptor, Anselmum loqui de creatura „ secundum genus suum; non enim est conveniens divinæ bonitati, ut totum unum genus creaturæ deficiat a fine, propter quem est factum: unde nec omnes homines, nec omnes angelos damnari convenit. Sed nihil prohibet, quin aliqui ex hominibus, vel ex angelis in æternum pereant, quia divinæ voluntatis intentio impletur in aliis, qui salvantur “.

247. Inst. *secundo*. Deus non creavit tantummodo aliquos homines, vel angelos propter beatitudinem, sed plane omnes, atque omnibus ejus consequendæ inuatum dedit appetitum: ergo si Dei bonitatem dedeceret, ut totum genus hominum, vel angelorum a fine deficeret, dedeceret pariter, aliquos, imo longe maximam hominum partem, ab eodem deficere.

248. Resp., id fore verum, si omnium, & singulorum hominum, & angelorum salus, & beatitudo esset ultimus divinæ bonitatis finis. Sed non est ita; *universa enim propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem multum, Proverb. XVI. 4.*; nempe ultimus divinæ voluntatis finis est ipsius Dei gloria, quæ tam in eis relucet, qui per ipsius misericordiam ad æternam felicitatem perveniunt, quam in iis, qui ex divinæ justitiæ legibus æterno supplicio puniuntur. Non omnes angelos, nec homines esse ab æterna beatitudine rejectos ex divina revelatione certo noscimus; & propterea dicimus, haud decessisse divinam bonitatem, ut totum hominum genus, aut angelorum a suo fine deficeret; sicut ex eadem superna revelatione certo constat, non omnes homines, vel angelos æternam consequi beatitudinem: unde consequens est divinam bonitatem haud dedecere, admodum multos a suo ultimo fine decidere.

249. Nemo autem curiosius inquirat, quare hos, vel illos, vel tantam horum multitudinem a suo fine deficere permittat; cum hæc nobis revelare Deo minime placuerit, sed omnino voluerit ad inscrutabilia ipsius judicia pertinere. Ita S. Paulus Roman. IX. 15. & seq. primo allegat verba Dei ad Moysen Exodi XXXIII. 19. *Miserebor, cujus misereor: & misericordiam præstabo, cujus miserebor*; ac postea concludit: *Ergo cujus vult, miseretur, & quem vult, indurat*. Deus quidem vult omnibus hominibus æternam felicitatem, sed

voluntate tantum antecedenti, prout alibi explicatum est Tom. II. *Dissert. V. cap. 2.*, „ ejusque voluntatis effectus est ipse ordo naturæ in finem „ salutis, & promotio in finem *omnibus proposita*, tam naturalia, quam gratuita “, ut loquitur S. Thomas in Lib. I. *Sentent.* Dist. XLVI. qu. 1. art. 1. Ulterius autem progredi non licet.

250. Inst. *tertio*; Quamquam Deus nemini tenetur misericordiæ suæ dona elargiri, absurdum est tamen, & plane infandum, cum crudeliter in suas creaturas sævire. Sane nemo posset a sævitiæ, & crudelitatis nota Principem exinere, qui hominem mortis reum lento igne comburi juberet, quo diutius cruciaretur; & nemo est, qui carnifici non irascatur, si in infligenda mortis pœna segnior sit, nec quancitissime potest, miserum patientem occidat: pari ergo, imo multo potiori ratione sævitiæ accusandus esset Deus, si infelices reprobos supplicio sempiterno puniret.

251. Resp., hoc argumentum, si aliquid roboris haberet, etiam posse contra adversarios intorqueri, qui æternitatem quidem pœnarum infernalium negant, acerbiter tamen, & maximam longitudinem inficari non audent; sic enim nonnisi diutissimas, atque acerbissimas pœnas significari putant frequentissimis illis Scripturarum oraculis, quibus dicitur *ignis æternus, & inextinguibilis, vermis immortalis, supplicium protrahendum in sæcula sæculorum*. Hæc inquam omnia nihil aliud significare dicunt, quam *acerbissimas & diutissimas pœnas*. At vero pœnæ tam diuturnæ, & tam acerbæ, si allata ab adversariis exempla valent, sævitiæ, & crudelitatem proculdubio sapiunt. Sed præstat nostrum intellectum in obsequium fidei captivare, & Deum justum humiliter confiteri, etiamsi transgressores suæ æternæ legis in æternum acerbissime puniat, quemadmodum ipse suis infallibilibus oraculis nos docet.

252. Inst. *quarto*. Omnis pœna, ut justa sit, debet esse culpæ debita proportionem commensurata; sed nulla culpa est æterna, quinimo sunt aliqui infelices, qui nonnisi brevi aliquo vitæ suæ intervallo legem Dei violarunt: ergo &c. Sane hanc proportionem inter pœnam, ac culpam a Deo servatum iri, ipsæ sacræ litteræ nos docent; ut cum Salvator noster dicit Matth. XVI. 27, *se redditurum unicuique secundum opera sua*. Et Apocal. XVIII. 7. de muliere fornicaria: *Quantum glorificavit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum, & luctum*.

255. Resp. cum S. Thoma 1. 2. qu. 87. art. 5. ad 1., pœnam debere peccato commensurari, quantum ad acerbitatem, non quantum ad durationem. „ Sicut enim Augustinus dicit Lib. XXI. *De Civ. Dei* cap. 11., in nullo judicio requiritur, ut „ pœna adæquetur culpæ, secundum durationem „ (a). Non enim quia adulterium, vel homicidium „ in

(a) Land. S. Augustinus postquam ex Tullio enumerasset pœnas, quibus ex legibus puniuntur delicta, sci-

licet vincula, verbera, ignominiam, exilium, mortem, servitutem, luculentè demonstrat, ex legibus etiam ju-

in momento committitur, propter hoc momentanea pœna punitur; sed quandoque quidem perpetuo carcere, vel exilio, quandoque etiam morte: in qua non consideratur occisionis mora, sed potius, quod in perpetuum auferatur a societate viventium; & sic repræsenteret suo modo æternitatem pœnæ inflictæ divinitus. Justum tamen est, secundum Gregorium Lib. IV. *Dial.* cap. 44., quod qui in suo æterno peccavit contra Deum, in æterno Dei puniatur. Dicitur autem aliquis in suo æterno peccasse, non solum secundum continuationem actus in tota hominis vita durantis, sed quia ex hoc ipso, quod finem in peccato constituit, voluntatem habet in æternam peccandi.

254. Inst. quinto. Pœnæ sunt medicinæ quædam, ad hominum correctionem, & emendationem ordinatæ, ut dicitur in II. *Ethicorum* cap. 5.; sed nulla medicina debet esse infinita: ergo &c.

255. Respondet iterum S. Thomas ad 2.: „ Quod pœna, quæ etiam secundum leges humanas infligitur, non semper est medicinalis ei, qui punitur, sed solum aliis: sicut cum latro suspenditur, non ut ipse emendetur, sed propter alios, ut saltem metu pœnæ peccare desistant, secundum illud Prov. XIX. 25. *Pestilente flagellato, stultus sapientior erit.* Sic igitur & æternæ pœnæ reproborum a Deo inflictæ sunt medicinales his, qui consideratione pœnarum abstinere a peccatis, secundum illud Psal. LIV. 6. *Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus, ut liberentur dilecti tui.* Et alio in loco, nempe in *Supplem.* qu. 99. art. 1. utitur exemplo justitiæ civilis, a qua nonnullæ pœnæ infliguntur reis ad eorum emendationem, aliæ vero non ad eorum correctionem, sed ad correctionem, & utilitatem aliorum, qui sunt in civitate; ut quando rei a civitate exterminantur: *Et ita, concludit, damnatio æterna impiorum est ad correctionem eorum, qui nunc sunt in Ecclesia.* “

256. Inst. sexto. Si Deus impios in æternum puniret, videretur delectari in eorum calamitatibus; hoc autem Deo clementissimo repugnat; & insuper dicitur Sap. I. 15. *Deus mortem non fecit, nec letatur in perditione vivorum, scilicet hominum: ergo &c.*

257. Respondet iterum S. Thomas laud. 1. 2. qu. 87. art. 3. ad 3., *Deum non delectari in pœnis propter ipsas, sed delectari in ordine suæ justitiæ, quæ hoc requirit.* Vid. etiam Lib. III. *Contra Gent.* cap. 54.

258. Inst. septimo. Post extremam judicii diem, quando nullis amplius erit, qui pœnarum timore a peccatis coerceatur, æterna damnatorum suppli-

cia erunt inutilia, tum ipsis damnatis, ad quorum correctionem easdem non infligi dicitur; tum aliis: ergo si hæc pœnæ in æternum durare dicantur, non alia de causa durabunt, nisi quia Deus in iis delectatur, quod crudele est.

259. Respondet S. Thomas in *Supplem.* qu. 99. art. 1. ad 4., æternas impiorum pœnas esse utiles ad duo: „ *Primo ad hoc, quod in eis divina justitia conservetur, quæ est Deo accepta propter seipsam.* Unde Gregorius in IV. *Dialog.* cap. 44. *Omnipotens Deus, inquit, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur; quia autem justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur: secundo ad hoc sunt utiles, ut de his electi gaudeant, cum in his Dei justitiam contemplantur, & dum se evasisse eas cognoscunt: unde Psal. LVII. 11. *Lætabitur justus, cum viderit vindictam.* “ Addo etiam aliam utilitatem, quæ in præsentem sæculo habetur, ut nempe majori metu homines a malo retrahantur. Si enim scirent eorum peccata pœnis inferni, acerbissimis quidem, & longissimis, finitis tamen, expianda esse, seque tandem ad æternam cum Beatis felicitatem perventuros, certe multo minus terribilia Dei judicia reformidarent.*

260. Inst. octavo. Impossibile videtur, damnatos tantis, ac tam acerbis suppliciis punitos, non tandem agnoscere delictorum suorum gravitatem, eorumque propterea ex toto corde pœnitere; ergo Deus tunc placabitur, atque a puniendo cessabit. Si enim homo quantumcumque crudelis inimici veniam deprecanti parcere solet, dubitandumne erit, Deum natura sua clementissimum, reproborum pœnitentia, & longis supplicationibus flectendum tandem esse?

261. Resp., id contingere non posse in damnatis, qui non amplius sunt in statu viæ, ut Theologi loquuntur, sed in termino: in quo infelices illi reprobi confirmati in malo conversionis, & pœnitentiæ amplius capaces non sunt. Cujus duplicem rationem affert Angelicus Qu. XXIV. de *Verit.* art. 10.; quarum prima, & potissima repetitur ex defectu divinæ gratiæ, quæ omnino necessaria est ad veram & salutarem pœnitentiam. Quod autem, inquit, Deus eandem gratiam damnatis non largiatur, “ ejus justitia deponit; justum est enim, ut qui bene velle, cum possent, noluerunt, ad hanc miseriam deducantur, ut bene velle omnino non possit “ . Prosequitur deinde S. Doctor, & longiore philosophico ratiocinio ostendit, etiam ex parte liberi arbitrii dæmonum (eademque ratio est liberi arbitrii hominum damnatorum) fieri non posse, ut eorum voluntas cooperetur ad veram pœnitentiam, & conversionem ad Deum. Ceterum Sanctorum Patrum una vox est,

stitiæ humanæ non posse pœnam commensurari culpæ, quantum ad durationem, & concludit, *neminem exitisse, qui censeret, tam cito nocentium finiendam esse tormenta, quam cito factum est vel homicidium, vel adul-*

terium, vel quodlibet aliud scelus, non temporis longitudine, sed iniquitatis, & impietatis magnitudine metiendum.

est, nullum post mortem esse peccatoribus pœnitentiæ locum. S. Cyprianus in epist. ad Demetrium postquam pœnitentiam æternitatem diserte docuit, ita subdit: *Erit tunc sine fructu pœnitentiæ, & inefficax deprecatio.* S. Anselmus *Enarrat. in Evang.* de homine damnato inquit: *Quia non potest per pœnitentiam, & bona opera, quod male gessit, emendare, propterea semper cogitur pœnas sustinere.*

262. Breviter id ipsum explicat idem Angelicus in *Compendio Theolog.* c. 175. dicens: „ Dolent „ ergo mali (*in inferno*) quia peccata commiserunt, non propter hoc, quia peccata iis displiceant, quia etiam tunc mallet peccata illa committere, si facultas daretur, quam Deum habere; sed propter hoc, quod illud, quod elegerunt, habere non possunt, & illud quod respiciunt, possent habere. Sic igitur & voluntas eorum perpetuo manebit obstinata in malo, & tamen gravissime dolebit de culpa commissa, & de gloria amissa: & hic dolor vocatur remorsus conscientiæ, qui metaphorice in Scripturis vermis vocatur “.

265. Ulterius hoc ipsum declarat Angelicus in *Supplem.* qu. 98. art. 2. inquit: „ Pœnitere de „ malo contingit dupliciter: uno modo *per se*, alio modo *per accidens.* *Per se* quidem de peccato pœnitet, qui peccatum in quantum est peccatum, abominatur: *per accidens* vero, qui illud odit ratione alicujus adjuncti, utpote pœniæ, vel alicujus hujusmodi. Mali igitur non pœnitebunt, *per se* loquendo de peccatis, quia voluntas malitiæ peccati in eis remanet; pœnitebunt autem *per accidens*, in quantum attenditur de pœna, quam pro peccato sustinent “.

264. Instat Bælius. Hoc ipso, quod damnati propter cæcitatem, indurationem, & derelictionem a gratia respiscere non possunt, peccatum eis non imputabitur; ut non imputatur amentibus, quia illud vitare non possunt.

265. Resp., id verum esse de amentia, quæ omnino sit involuntaria, quæ ad peccatum imputari non potest; non autem de amentia, quæ esset homini voluntaria; tali namque amenti recte imputaretur, quod a prioribus suis culpis per pœnitentiam non respisceret, licet durante amentia respiscere non posset. Damnati in hanc pœnitendi impotentiam se propria voluntate, & libere conjecerunt; merito igitur pœna plectuntur æterna.

266. Inst. *ultimo.* Omnino credibile est, Sanctos Angelos custodes hominum, Beatos in cælis Deo assistentes, ac potissimum beatissimam Virginem, nostram advocatam, & patronam, iugibus, ferventibusque precibus pro istis infelicibus oraturos: cur ergo sperandum non erit, flectendum esse tandem aliquando Deum, ut ipsis ignoscat? „ Donabit eos (*damnatos scilicet*) Dominus precibus Sanctorum suorum, etiam tunc tanto magis orantium pro inimicis suis, quanto sunt utique sanctiores, eorumque efficacior est oratio,

„ & exauditione Dei dignior, jam nullum habentium omnino peccatum. Cur ergo eadem pœnitentia sanctitate, & cuncta impetrare valentibus mundissimis, & misericordissimis precibus etiam pro angelis non orabunt, quibus paratus est ignis æternus, ut Deus sententiam suam mitiget, & reflectat in melius, eosque ab illo igne faciat alienos “? Ita philosophabantur nonnulli *Misericoles* apud S. Augustinum Lib. XXI. *de Civ. Dei* cap. 24.

267. Respondet autem S. Doctor: „ Hoc neminem sanæ fidei dixisse, neminem dicturum esse. Alioquin nulla causa est, cur non etiam nunc pro diabolo, & angelis ejus oret Ecclesia, quam Magister Deus pro inimicis suis jussit orare. Hæc igitur causa, qua fit, ut nunc Ecclesia non oret pro malis angelis, quos suos esse novit inimicos, eadem ipsa causa est, qua fiet, in illo tunc judicio etiam pro hominibus æterno igne cruciandis, quamvis perfecta sit sanctitate, non oret. Nunc enim propterea pro his orat, quos in genere humano habet inimicos, quia tempus est pœnitentiæ fructuosæ, &c. “.

268. Solent etiam objici nonnulla exempla Sanctorum, qui dicuntur suis precibus liberationem quorundam damnatorum a Deo impetrasse. Maxime olim vulgata, & ubique fere credita fuit liberatio animæ Trajani Imperatoris Ethnicæ, precibus S. Gregorii Magni. Alii postea memorantur similiter liberati, ut Falsonilla precibus S. Theodoræ, Diocrates precibus S. Perpetuæ; tum pater S. Ottiliæ Virginis, quam Thomas Argentinensis in l. *Distinct.* 41. refert, tandiu flevisse, quousque Deus ipsum a pœnis inferni extraxerit. Plures quoque memorantur, qui licet jam damnati, fuerunt ad hanc vitam revocati, ut possent suarum culparum pœnitentiam agere. S. Augustinus *Serm.* CCCXXXI. refert, mulierem a S. Stephano impetrasse, ut ejus filius ad horam resuscitaretur, ut posset baptismum suscipere. Simile miraculum factum a S. Thoma, refert S. Antoninus in *Hist.*; imo non pauca ejusdem generis narrantur a gravibus Auctoribus, ut proinde concludi possit, damnatorum pœnas non esse absolute, & omnino æternas.

269. Sed de liberatione Trajani, & quorundam aliorum agens in seq. *Tract.*, ubi de necessitate fidei ad salutem sermo erit. Non autem sunt facile omnia credenda, quæ de hujusmodi miraculis circumferuntur. Si quæ tamen vera sint, tunc dicere oportebit, eas animas non fuisse finali, & irrevocabili sententiæ ad infernale supplicium damnatas, sed ad tempus secundum præsentem propriorum meritorum justitiam, ut habet S. Thomas in *IV. Sentent.* *Distinct.* XLV. qu. 2. art. 2. solut. 1. ad 1.

Quæres, an æternarum pœnarum in inferno sit aliqua mitigatio, vel remissio?

270. Resp., non unam fuisse olim de hac sententiam. Quidam enim quasi ferias quasdam constituerunt, in quibus damnati aliquam haberent

requiem; unde illud Prudentii Hymno V. *Cathermerinon* vers. 125.

*Sunt & spiritibus sæpe nocentibus
Pœnarum celebres sub stige feriæ,
Illa nocte sacer qua rediit Deus
Stagnis ad superos ex Acheronticis.*

Et postea

*Marcent supplicii tartara mitibus,
Exsultatque sui carceris otio
Umbrarum populus liber ab ignibus.
Nec fervent solito flumina sulphure.*

271. Alii perpetuas quidem, & nunquam interuptas damnatorum pœnas esse volebant, easdem tamen in acerbitate, atque intensione nonnunquam minui; cum enim Sanctus Thomas I. P. qu. 10. art. 5. ad 2. admittat, in inferno pœnarum *transmutationem*, secundum illud Job XXIV. 19. *Ad nimium calorem transibunt ab aquis nivium*, inferunt, posse easdem pœnas modo mitiores esse, modo acerbiores.

272. Alii alia ratione pœnas damnatorum diminuendas esse ita constituunt. Si damnati præter peccata mortalia habeant etiam peccata venialia, vel aliquas pœnas satisfactorias nondum persolutas illarum culparum, quæ antea per pœnitentiam deletæ jam fuerant, tunc dicunt, majores futuras inferni pœnas, ut etiam istis debitæ correspondent; postquam vero hujusmodi debita, quæ temporaria sunt, persoluta jam fuerint, tunc has pœnas cessaturas, easque solas superesse, quæ peccatis mortalibus debentur, & erunt æternæ.

273. Demum quidem putarunt, orationes Sanctorum etiam damnatis prodesse, non quidem pro eorumdem liberatione, sed ad aliquod refrigerium, & levamen. Quam in rem afferunt Sancti Augustini verba in *Enchiridio* cap. 10. „Cum ergo sacrificia, sive altaris, sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur &c. Quibus autem præsent, aut ad hoc prosunt; ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior fiat ipsa damnatio”. Hæc sententia placuit celebri Doctori Scholastico Præposito in *Compendio Theol. & Glossatori Decretalium* ad capitulum cum *Marthæ*, Extra de *celebrat. Missarum*. Alias aliorum sententias recenset, & refellit Sanctus Thomas in IV. *Sent.* Dist. 56. qu. 2. art. 2., & omnia eorum argumenta dissolvit.

274. Verumtamen omnes istæ sententiæ, nedum nullo satis solido inniuntur fundamento, ut penitus arbitrariæ sint; sed etiam opponuntur allatis supra Sac. Scripturarum oraculis; quibus edocemur, *vermem damnatorum non mori*, nec eorum *ignem extinguere*, Isaiæ XXXIV. 10., & Mar-

ci IX. 44. seq., *damnatos non habere requiem die, ac nocte*. Apocal. XIV. *cruciari die, ac nocte in sæcula sæculorum*. Ibid. XX. 10. Sane infelix ille Epulo, Lucæ XVI. 24. impetrare non potuit, ut stilla aquæ refrigeraretur ejus lingua; ut inde disceremus, nullum damnatis sperandum iude levamen.

275. Addo rationem S. Thomæ in IV. Dist. 45. qu. 2. art. 2. *Non potest esse, ut pœna tollatur, nisi prius culpa expietur; & ideo cum culpa maneat in damnatis, eorum pœna nullatenus interrumpetur.*

276. Etiam Sancti Patres idipsum communiter docuerunt. Sic Sanctus Cyprianus in epistola ad Demetrianum de pœnis damnatorum loquens: *Nec erit, inquit, unde habere tormenta vel requiem possint aliquando, vel finem*; & Sanctus Bernardus Lib. I. de *Anima* ad Hugonem; „Procul, inquit, a beata Paradisi patria exulati cruciabantur in gehenna perpetua, nunquam lucem visuri, nunquam refrigerium adepturi ubi nec qui torquet, fatigatur, nec qui torquetur, aliquando moritur”.

277. Sancti Prudentii descriptio magis poetica videtur, quam ad Ecclesiæ traditionem exacta; quare neque ad litteram recipitur ab iis mitioribus Theologis, qui aliquod quidem concedi damnatis refrigerium putant, non autem plenam pœnarum intermissionem, ut vere dici possit: *Exsultat sui carceris otio umbrarum populus, liber ab ignibus.*

278. Neque vero ex quo pœnæ damnatorum mutari dicantur, sequitur, eas diminui; alias eadem ratione suspicari possemus, easdem intendi, ut acerbiores fiant. Sed mutari facile possunt, eadem tamen semper manente cruciatus acerbitate (a).

279. Quantum vero ad peccata venialia, & reliquias quasdam jam præstitæ satisfactionis, probabilior videtur illorum opinio, qui dicunt, *per accidens* in damnatis etiam peccata venialia in æternum puniri; quia omnis remissio peccati pœnitentiam præsupponit, quæ nulla in damnatis esse potest. Unde S. Gregorius M. in Lib. IV. *Dialog.* cap. 59. *Hoc sciendum*, inquit, *quia illic (in futuro sæculo) saltem de minimis (peccatis) nihil quisque purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac adhuc vita positus, ut illic obtineat, promereatur*. Idem dicendum de reliquis satisfactionibus pro culpis remissis. Si enim Deo non potest satisfacere in hac vita, qui est in affectu peccati mortalis, multo minus satisfacere poterit in inferno.

280. Postremum de orationibus Fidelium pro damnatis adversatur praxi Ecclesiæ, quæ nunquam pro damnatis orare consuevit, ut testantur S. Augustinus Lib. XXI. *De Civ. Dei* cap. 24. & S. Grego-

(a) Thomas 1. 2. q. 67. art. 4. ad 2. probat, in damnatis esse timorem, quia in iis erit successio pœnarum; & sic remanet ibi ratio futuri, quod est objectum

timoris. Post autem subdit, hinc timorem non esse proprie dictum; nam timor nunquam est sine aliqua spe evasione, quæ omnino in damnatis non erit.

gorius Lib. IV. *Dialog.* c. 44. unde potius evincitur, illorum infelicitum supplicia nec finem habere posse, nec levamen. Sane D. Augustinus in cap. 110. *Enchiridii* supra laudato, cum dixisset, *Sacrificia altaris, & eleemosynas pro valde bonis esse gratiarum actiones, pro valde malis esse propitiationes*, ita subdit: *Pro valde malis, etiam si nulla sunt adjumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt.*

281. Petavius tamen Augustinum pro contraria sententia allegavit, quia in cap. 112. *Enchiridii* permittit, ut quidam existiment, pœnias damnatorum certis temporis intervallis aliquatenus mitigari. Verum hoc S. Pater aliquo modo indulget, dummodo præcipuum dogma de æternitate pœnarum, de quo magis sollicitus erat, non convellatur; nam etiam sic intelligi potest manere in illis ira Dei, hoc est ipsa damnatio. Ceterum paulo ante istam sententiam reprobaverat, dicens: „ Frustra itaque nonnulli, immo quamplurimi æternam damnatorum pœnam, & cruciatum sine intermissione perpetuos humano miserantur affectu, atque ita futurum esse non credunt; non quidem Scripturis divinis adversando, sed pro suo motu dura quæque molliendo, & in leniorem flectendo sententiam, quæ putant in eis terribiliter esse dicta, quam verius”. Sed præterea multis aliis in locis disertissime docet, altaris sacrificia, eleemosynas, & orationes Fidelium iis solum prolesse, qui cum viverent, ut hæc sibi postea prodesse possent, meruerunt. Ita in loco objecto ex *Enchiridio ad Laurentium*, & multis aliis in locis.

282. Nonnullos alios veteres Patres pro hac sententia relaxationis alicujus pœnarum infernalium allegat Petavius Lib. II. *De Angelis* c. ult. n. 18. ac ita concludit: „ De hac damnatorum, saltem hominum respiratione nihil adhuc certi decretum est ab Ecclesia Catholica, ut propterea non temere, tanquam absurda sit explodenda sanctissimorum Patrum hæc opinio, quamvis a communi sensu Catholicorum hoc tempore sit aliena. Et vero maximum adversus illam præjudicium est, quod nunquam Ecclesia pro damnatis orare consuevit: quod profecto faceret, si levari saltem illorum cruciatum possent, etsi penitus terminari non possent”. Sed contra eum Vid. P. Vinc. Patuzzi L. III. *De futuro impiorum statu* cap. 12.

283. Vid. etiam Angelicus Doctor in IV. *Sent.* Dist. 45. q. 2. art. 2., ubi opinionem eorum, qui suffragia damnatis prodesse dicebant ad pœnæ æternæ allevationem, vocat „ præsumptuosam, ut pote Sanctorum dictis contrariam, & nulla auctoritate fultam, & irrationabilem, tum quia damnati in inferno sunt extra vinculum charitatis, secundum quam opera vivorum continuantur defunctis; tum quia totaliter ad viæ terminum pervenerunt, recipientes ultimam pro meritis retributionem”.

284. Ceterum negari haud potest, hanc opinionem de aliqua pœnarum inferni mitigatione fuisse olim pervulgatam; inveniuntur enim Missalia non pauca, in quibus Orationes sunt pro aliquo damnatorum refrigerio. Unum refert Mabillonius ib. *Act. Sanct. Ord. S. Benedicti* Sæcul. V. Abbatiae Gellonensis in Occitania inferiori, in quo hæc Oratio legitur: „ Omnipotens, & misericors „ Deus... te humiles, trementesque deprecamur „ pro anima famuli tui, quam traxisti de præ- „ senti sæculo absque pœnitentiæ spatio, ut si forsitan ob gravitatem criminum non meretur sur- „ gere ad gloriam, per hæc sacræ oblationis li- „ bamina vel tolerabilia fiant ipsa tormenta”. Non paucos similes missales libros, tum Mss., tum etiam editos norunt eruditi.

285. Verum hæc probant tantummodo, apud aliquos Fideles hanc invaluisse opinionem, secundum quam hujusmodi preces institutæ fuerunt; non tamen hunc orandi modum fuisse universalem, aut saltem in majori Ecclesiæ parte usurpatum; neque enim modo adeo rari libri liturgici existerent, in quibus similes orationes inveniantur. Multo minus inde erui potest, ab Ecclesia universa fuisse illas orationes probatas; quæ teste Sancto Augustino nunquam pro damnatis orare consuevit. Et hæc satis sint pro nostro instituto. Plura cupienti satisfacere poterit Angelicus Præceptor in loco jam citato ex Libro V. *Sententiarum*.

APPENDIX ALTERA.

De Purgatorio.

286. Postquam egimus de æternitate pœnarum inferni, locus opportunus videtur, ut etiam pertractemus de pœnis purgatorii. Ii porro, qui æternitatem supplicii infernalis inficiabantur, eo tandem devolvebantur, ut non nisi purgatorium admitterent, locum scilicet, vel statum, in quo animæ peccatrices suarum culparum pœnas luèrent, quosque omni sorde mundatæ ad æternam beatitudinem pertransirent. Atque hæc hæresis Ecclesiam diu, multumque turbavit.

287. Sed, ea fere extincta, alia multo obstinatio orta est, quæ adhuc Deo sic permittente grassatur, nempe multorum, qui solum infernum impiis impœnitentibus paratum esse dicant, nullum vero esse volunt purgatorium ignem iis justis destinatum, qui levibus sordibus maculati, vel operibus satisfactoriis non plene expiati ex hac vita decedunt.

288. Prima hujus hæresis origo reperitur ab Aërio Sæc. IV., qui Episcopatum ambiens, spe frustratus ab Ecclesia recessit, atque Ariæus, quorum factio tunc magnas acquisierat vires, se impie conjunxit. Peculiares tamen ejus errores duo erant; primo Episcopatum, quem obtinere non poterat in nulla re præcellere simplici Sacerdotio: secundo non esse pro mortuis fidelibus ele-

mosynas, oblationes, aut preces faciendas. S. Augustinus in *Lib. De Hæresibus* n. LIII. hujus sectæ errores exponit; & ante eum S. Epiphanius *Hær. LXXV.* qui opportune monet, novam hanc esse doctrinam, & communi Ecclesiæ traditioni oppositam. Quamvis hujus sectæ homines non tam Purgatorium negasse videntur, quam iis animabus prodesse nostra suffragia. Hujus autem erroris nulla amplius mentio habetur in Annalibus Ecclesiasticis usque ad Sæculum XII.

288. Illum etiam suscitavit Petrobusiani, ita dicti a Petro de Bruiis nefariæ sectæ auctore, qui teste Petro Abbate Cluniacensi in Ep. ad Archiepiscopos & Episcopos &c. *Sacrificia, orationes, elemosynas, & reliqua bona pro defunctis fidelibus a vivis fidelibus facta deridebat.* Idem refert S. Bernardus de iis Hæreticis, qui se intolerabili præsumptione Apostolicos nuncupabant, quasi Apostolos in paupertate, aliisque virtutibus imitarentur. *Non credunt, inquit Serm. LXXVI. in Cantica, ignem purgatorium restare post mortem, sed statim animam solutam a corpore, vel ad requiem transire, vel ad damnationem.* Waldenses quoque purgatorium negasse, testatur Reinerus, Pilichdorffus, & præcipue Claudius Sersellus, qui pro eorum conversione plurimum laboravit. Etiam venerab. noster P. Moneta, qui non multo post initium Sæc. XIII. florebat, eorum errores refert, & confutat in suo Opere contra Catharos & Valdenses *Lib. IV. cap. 9.*

290. Hos, aliosque pestiferos Hæreticos ab Ecclesia condemnatos magistros habuerunt Lutherani, alique Novatores, qui Sæc. XVI. Ecclesiam reformare præsumperunt, reipsa autem crudeliter dilacerarunt, & quamvis in multis inter se dissident, in hoc tamen impie conveniunt, ut purgatorium ignem nullatenus admittant (a). Contra quos sit

(a) Lutherus quidem in Disputat. Lipsiensi orthodoxe de Purgatorio sensisse dicitur. Et in art. 37. *Ego, inquit, & credo Purgatorium esse & consulo, suadeoque credendum.* Certe Urbanns Rhegius celebris Lutheranæ factionis Scriptor *De Formulis caute loquendi* c. 16. fidenter asserit, Lutherum suum non putasse a Christiana pietate alienum, si pro defunctis semel, atque iterum (quare non sæpius?) *ex libera devotione oravimus.* Rhegium acri censura notavit Mich. Waltherus in *Harmonia Biblica*; sed Rhegii defensionem suscepit Mart. Sylvester Grabinus in *Append. apologetica ad Rhegii libellum de formulis caute loquendi.* Communiter tamen creditur, Lutherum, ut in multis aliis Fidei dogmatibus, semper inagis, ac magis ab orthodoxa Ecclesiæ doctrina recessisse, & alterius vitæ purgatione omnino sublata docuisse, hujus vitæ miserias, horrorem mortis, atque ipsam mortem satis esse ad leves justorum maculas eluendas. Hunc Hæresiarcam non solum ejus asseclæ, paucis exceptis, in Purgatorio tollendo secuti sunt, sed etiam omnes fere aliarum Sectarum hæretici, ac præcipue Calvinus, qui *Lib. II. Instit. c. 5. §. 6.* hoc esse, inquit, *exitiale Satanae com-*

PROPOSITIO I.

Existere Purgatorium, seu locum aliquem, quo in altera vita animæ justorum non plene in hac vita purgatæ detinentur, usque ad integram divinæ justitiæ satisfactionem, probatur ex veteri Testamento.

291. Omissis autem quibusdam locis obscurioribus sufficiat decretorius ille textus *Lib. II. Mach. XII. 45. & seq. de Juda,* qui scilicet „Facta col-
„ latione duodecim millia drachmas argenti misit
„ Jerosolymam offerri pro peccatis mortuorum sa-
„ crificium, bene, & religiose de resurrectione co-
„ gitans (Nisi enim eos, qui ceciderant, resurre-
„ cturos speraret, superfluum videretur, & vanum
„ orare pro mortuis). Et quia considerabat, quod
„ hi, qui cum pietate dormitionem acceperant,
„ optimam haberent repositam gratiam. Sancta er-
„ go, & salubris est cogitatio pro defunctis exora-
„ re, ut a peccatis solvantur”. Decretorius inquam est hic sacer textus, in quo expresse declaratur, primo esse locum, in quo animæ cum pietate decedentes morantur, inde resurrecturæ; qui locus nullus alius esse potest, quam purgatorius; secundo eas animas posse nostris suffragiis levari, & liberari; ac demum sanctum, & salutare esse orare pro mortuis, ut a peccatis solvantur.

292. Quantum Adversarii tam aperto testimonio torqueantur, satis declarat multis, ac diversis modis, quibus illud eludere tentant. Dicunt itaque primo, Librum hunc Machabæorum non esse divinæ auctoritati, utpote quem nec Hebræi in Canonem recipiunt; & Scriptor ipse hunc sui Sermone finem faciat: *Si quidem bene, & ut historie competat, hoc & ipse velim: sin autem minus digne, concedendum est mihi.* Quæ certe venie

mentum, quod Christi crucem evacuat, quod contumeliam non ferendam Dei misericordie irrogat, quod fidem nostram labefacit, & evertit. Vah sacrilegas hominis blasphemias!

De Græcis dubium est, an Purgatorium negaverint, eo quod in Concilio Florentino contra eos congregato fuerit etiam istud dogma confirmatum; cui tamen libentes subscripserunt in Decr. Unionis his verbis: *Tres sunt Ordines Defanctorum. Unus Sanctorum: secundus peccatorum: tertius mediorum; Christianorum videlicet, qui peccaverunt, quos peccatorum pœnituit, quique confessionem ediderunt, pœnitentiæ autem opera non expleverunt; pro quibus etiam preces, & elemosynæ offeruntur.* Vid. Petrus Arundinus in Opusc. *De Purgatorii existentia,* & in alio *De igne Purgatorii contra Monachum Barlaamum;* tam Leo Allatius *De utriusque Ecclesiæ Occident. & Orient. perpetua in Dogmate de Purgatorio consensione;* tum Jac. Goat. in *Euchologio Græco Annot. 3. ad off. exequiorum,* & Mich. Le Quien *Dissert. V. inter Damascenas.*

petitio Auctori divinitus inspirato nullatenus convenit (a). Secundo ibi dicitur non esse vanum orare pro mortuis, quia speratur eorum resurrectio; at vero in sententia Catholicorum dogma purgatorii nullatenus dependet aëspe, immo etiam a fide resurrectionis corporum. Tertio illa conclusio: *Sancta ergo, & salubris est cogitatio &c.* videtur potius aliqua nota marginalis, quæ in textu conigrarit, quam Historiæ contextus: quamobrem in Originario textu græco particula illativa ergo desideratur. Quarto, quia illi, pro quibus sacrificium offerri voluit Judas, non videntur in Purgatorio, sed in inferno fuisse, quia sub illorum tunicis inventa sunt donaria idolorum ex templo Samuël, quod exilaverant, contra divinum præceptum Deuter. VII.; ob quam causam eos in prælio cecidisse, creditum fuit. Quinto potius dicendum est, eos infelices fuisse ad infernum damnatos; voluisse tamen Judam pro iis orari, ad pium erga eos affectum ostendendum; vel etiam ut Deus placatus iram suam ad alios non extenderet. Demum non desunt, qui negent, singulare hoc, ut dicunt, Judæ exemplum posse pro lege, aut infallibili testimonio statui; neque enim, quæ in sacris litteris facta leguntur, omnia probari merentur, ut nos ipsi cum Sanctis Augustino, & Thoma supra diximus de facto Razizæ n. 125.

293. Sed facile est, omnes istas evasiones præcludere, & vim fortissimi hujus argumenti tueri. Atque ad primum dicimus, Ecclesiam latinam duos Machabæorum Libros semper ut Canonicos fuisse veneratam; quidquid sit de Canone Hebræorum, in quo prætermitti sunt. *Libros Machabæorum*, inquit S. Augustinus Lib. XVIII. de Civ. Dei cap. 56., non *Judei*, sed *Ecclesia pro canonicis habet* (b). Quod facile esset ex antiqua traditione ostendere. Nec obsunt postrema illa divini Scriptoris verba; neque enim veniam a lectoribus petit, quasi aliquid in historia erraverit, sed de stylo minus ornato, & eleganti, seu, ut ipse loquitur, de sermone non *semper exacto*, prout aliquibus videri poterat. Quomodo etiam Paulus 2. ad Cor.

XL. 6. *se imperitum sermone lateatur, sed nã scientiæ.*

294. Ceterum prætermitti illa questione de divina Machabæorum voluminum auctoritate, nobis abunde sufficere potest historica illorum Librorum fides, quam negare non possunt Adversarii. Hoc enim Judæ factum probat communem sui ipsius, aliorumque Judæorum, qui pecuniam liberaliter contulerunt, fidem, & animas defunctorum detineri in Purgatorio ad eluendas leviores peccatorum maculas, ibique posse vivorum suffragiis juvari; ac propterea nostros Adversarios id negantes, non solum ab Ecclesia Christi, sed etiam a veteri Synagoga condemnari.

295. Secunda evasio est pura, putaque cavillatio; resurrectio enim, de qua ibi sacer auctor loquitur, non est resurrectio corporum interfectorum, quam certe Judas tunc non sperabat, sed resurrectio animarum, id est earundem liberatio, vel solutio a peccatis, pro qua sacrificia offerebat, ut Deus iis placatus easdem animas a Purgatorii pœnis liberaret.

296. Perperam tertio loco comminiscuntur, illam conclusionem: *Sancta ergo & salubris &c.* non esse genuinum sacri textus partem, sed alienus Interpretis notationem, quæ postea furtim in textum irreperit: perperam, inquam, cum hæc clausula in omnibus exemplaribus tam Mss., quam impressis legatur. In exemplaribus græcis aliqua parva est, non rerum, sed verborum differentia. Ita enim habent: „Deinde considerans (*Julus*), „ iis, qui cum pietate obdormierant, optimam re- „ positam gratiam, quæ sancta, & pia considera- „ tio fuit, ideo pro mortuis expiationem fecit, ut „ a peccatis solverentur”.

297. Quarta evasio præcluditur ab ipso textu, quo insinuatur aperte, eos milites, qui ceciderant, *cum pietate dormitionem accepisse, & optimam habere repositam gratiam*: non ergo Judas putavit, eos impenitentes obiisse, ut igne æterno damnarentur. Cum postea voluerit, sacrificia pro iis offerri, *ut a peccatis solverentur*, manifeste in-
nui-

(a) Scurriliter Brentius, *Demus*, inquit, *illi veniam, quod erraverit, cum suffragia pro defunctis laudavit*. Interim hic hæreticus non inficiatur, hoc loco doctrinam de mortuorum suffragiis contineri, quod nostram causam contra alios mirifice juvat.

(b) Questionem de divina utriusque Machabæorum Libri auctoritate prætermittimus; sed præterire non possumus Ochini, & Petri Martyris impudentiam, quorum primus a nullo veterum Doctorum mentionem eorundem librorum factam aperte innotuit. Alter vero abutitur verbis S. Augustini in Lib. I. cont. Gaudentium c. 23. dicentis: *Et hanc quidem Scripturam, que appellatur Machabæorum, non habent Judei, sicut Legem, & Prophetas, & Psalmos, sed recepta est ab Ecclesia non inutiliter, si sobrie legatur, vel audiat*. Quantum ad primum, fatendum est cum Nat. Alexandro in VI. Mundi ætate Dissert. VII. art. 8. cum a quibusdam Ecclesiis non fuisse eos inter Canonicos recen-

sitos. Hoc tamen non impedit, quin Ecclesia jure merito eosdem ut canonicos, & divinos receperit, propter multorum veterum Patrum, Pontificum, ac Conciliorum auctoritatem, a quibus divini ut allegati sunt. Quantum vero ad secundum, S. Augustinus Lib. II. *De Doctr. Christ.* cap. 8. in Canone sac. Scripturarum aperte comprehendit duos Machabæorum Libros. Quod autem alio in loco scripturam Machabæorum receptam esse ab Ecclesia dicit, non inutiliter, si sobrie legatur, vel audiat, hoc referendum est ad suum Razizæ, quo Circumcelliones abutebantur. In iis autem refellendis tutus est S. Doctor, contendens; Razizæ suum esse improbandum, utpote qui non plane sapientia, sed insipientia dedit exemplum, non Christi Martyribus, sed Donati Circumcellionibus imitandum. Explicat postea, laudes, quibus sacer Scriptor eum exornare videtur; ac propterea infert, hanc divinam Scripturam esse sobrie legendam.

nuitur, existimasse Heroem illum Machabæum, aut illos milites lethaliter non peccasse auferendo templi donaria, aut peccati ante mortem pœnituisse, ut proinde non essent solvendi, nisi a peccatis venialibus, aut liberandi a satisfactoriis, quas in hac vita persolvere non potuerunt, quod expressim innotuit in textu græco, ubi ponitur vox *τελεός*; perfecte: scilicet rogasse Judæos, ut admissum delictum perfecte, & omnino aboleretur. Quo loco obiter animadvertimus, Novatores egerunt falli, dum volunt, mortis pœnam sufficere ad nostrorum peccatorum reliquias delendas, cum illa non sufficeret fortissimis iis militibus, qui pro religionis defensione in prælio obierant.

298. Quod quinto loco respondent, non solum mera est divinatio, omni fundamento destituta; sed etiam non potest cum sacro contextu conciliari, ubi dicitur, collegisse Judam duodecim millia drachmas argenti, ut offerrentur pro peccatis mortuorum, non pro affectu ostendendo, sed ut a peccatis solvantur; nempe ut Deus placatus illorum animabus parceret, quorum corpora occidi juste permiserat.

299. Postrema responsio facile refellitur ex eo, quod factum Judæ viri fortissimi fuit a toto populo laudatum, ejusque exemplo omnes ad preces conversi rogaverunt, ut id, quod factum erat, delictum, oblivioni traderetur; & omnes pecuniam contulerunt ad sacrificia pro defunctis offerenda: Publica hæc approbatio invicte nobis ostendit communem Judæorum persuasionem Purgatorii, & suffragiorum, quibus infelices illæ animæ juventur.

300. Dices. In Lege Mosaica nihil invenitur præscriptum de hujusmodi sacrificiis pro Defunctis, ut a peccatis solvantur: quod ergo fecit Judas, proprio arbitrato fecit, ut non possit trahi in exemplum doctrinale.

301. Resp., ea comprehendere sub lege generali de sacrificiis pro peccatis totius populi, quæque proderant non præsentibus tantummodo, sed etiam absentibus. Ab hoc populo enim non censebantur alieni, qui cum pietate dormitionem acceperant: variis tamen modis peculiariter curam pro mortuis habebant; unde illud Ecclesiastici (qui circa tempora Machabæica vixisse creditur) cap. VII. 57. *Mortuo non prohibeas gratiam*, nempe elemosynas, preces, & sacrificia (a).

302. Obj. primo verba Psalmi CXXVI. *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hærelitas Domini*; nulla ergo est mora inter mortem justorum, eorumque hæreditatem in cælo.

303. Resp., reipso immediate post mortem præsto esse hæreditatem gloriæ cælestis, quæ statim per supremi Judicis sententiam illis irrevocabiliter

adjudicatur, licet non illico eis tribuatur, si aliqua obstat impedimenta: quia nihil coinquinatum introibit in regnum cælorum: Textus hebraicus habet *וְהוּן ה' sic dabit*. Ceterum idem S. Rex David in Ps. LXV. justos ita loquentes inducit: *Transivimus per ignem, & aquam, & eluxisti nos in refrigerium*. Quæ verba Origenes, alique nobiles Interpretes de aqua baptismi, & igne Purgatorii intellexerunt. S. Ambrosius Serm. III. in Psal. CXVIII. *Per aquam, inquit, ut abluantur peccata: per ignem, ut exurantur*.

304. Obj. secundo. Ecclesiastes IX. 10. dicitur: „Quodcumque potest facere manus tua, in-„ stanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec „ sapientia erunt apud inferos, quo tu properas”. Nullum itaque superest in altera vita pro peccatis remedium. Et clarius cap. XI. 5. *Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, quocumque loco ceciderit, ibi erit*; quibus verbis designatur perpetuitas status alterius vitæ, omnino immutabilis, cujusmodi non est Purgatorius.

305. Resp. ad primum, ibi docet, quod verissimum est, atque ab omnibus Theologis traditur, post hanc vitam nullum amplius esse locum merito; unde etiam animæ justorum in Purgatorio non merentur apud Deum, sed solum patiendo divinæ justitiæ satisfaciunt: possunt a nobis, qui in via sumus, ad satisfaciendum nostris suffragiis adjuvari. S. Gregorius Papa lib. IV. *Dial.* c. 59. postquam hoc, & alia similia Scripturarum loca commemorasset, ita subdit: *Ex quibus sententiis constat, quia qualis hinc quisque egreditur, talis in judicio præsentatur*. Deinde vero considerans alium locum, ubi Salvator dicit, blasphemiam in Sanctum Spiritum neque in hoc sæculo remitti, neque in futuro, sic colligit: *In qua sententia datur intelligi, quasdam culpas in hoc sæculo, quasdam vero in futuro posse laxari*. Post autem clarius explicat, *de parvis, minimisque peccatis id fieri posse*.

306. Alter Ecclesiastæ locus communiter intelligitur de sententia finali præmii, vel supplicii æterni; ita ut nunquam fieri possit, ut aliquis ex Aquilone, qua in parte, teste S. Augustino ep. CXI. ad Honoratum, intelliguntur reprobi, transeat ad Austrum, ubi erunt electi. Nihil autem hinc colligi potest contra Purgatorium, in quo electi non plene purgati aliquandiu morari debent.

307. Obj. tertio. Sap. III. 1. dicitur: *Iustorum animæ in manu Dei sunt: & non tanget illos tormentum mortis ... & sunt in pace*. Item IV. 7. *Iustus autem, si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit*: quæ vera non essent, si ipsorum animæ purgatorio igne torquerentur.

308.

(a) Antiquam, & constantem Judæorum traditionem de Purgatorio demonstravit noster P. Henricus a Porta in suis *Exercitationibus contra Theodoricum Haekspanium* &c. Mediol. 1758. Judæos pro mortuis orare consuevisse, tradit etiam Hugo Grotius in *Annot.*

ad *Cassandri Consult.* ad art. 20. & alibi. Sed plenius id ostendunt Joseph de Voisin in Proæmio ad *Pugionem fidei* Raym. Martini, & Bartoloccus in *Bibli. Rabbinica* P. II. Dissert. III. Vid. etiam Card. Gotti *De Vera Christi Ecclesia* Tom. II. art. 10. §. 11.

508. Resp. etiam animas justorum, quæ purgantur, esse in manu Domini, immunes a tormento mortis æternæ, & de cælorum regno tandem aliquando consequendo securæ. Unde & esse dicuntur in requie, & refrigerio, & dormire in somno pacis, quia non amplius obnoxii sunt tentationibus hujus sæculi, quamvis purgatorio igne torqueantur; unde Ecclesia in Canone Missæ postmodum subdit: *Ipsis, Domine, & omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii, lucis, & pacis, ut indulgeas, deprecamur.*

509. Obj. quarto illa loca sæpius repetita, in quibus Deus vere pœnitentibus remissionem omnium peccatorum promittit. Ezech. XVIII. 21. „ Si impius, pius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea &c. omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor ”: nulla ergo suspensum post pœnitentiam peccata, temporali aliqua pœna luenda.

510. Resp., has Dei promissiones esse verissimas, sed esse de reatu culpæ intelligendas, non de reatu pœnæ, qui vel in hoc mundo salutaribus pœnitentiis, vel in alio mundo purgatorii igne delendas est, juxta illud: *Non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.* Matth. V. 26.

PROPOSITIO II.

Probat, existere Purgatorium, ex novo Testamento.

511. Potissimum ex sententia Christi Domini apud Matth. XII. 52.: „ Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro ”. Ex his autem verbis ita Purgatorium eruit S. Augustinus Lib. XXI. *de Civ. Dei* c. 24.: „ Neque enim de quibusdam veraciter diceretur, quod non eis remittatur neque in hoc sæculo, neque in futuro, nisi essent, quibus, etsi non in isto, tamen remittetur in futuro ”; nempe in Purgatorio. Similiter ratiocinatur Lib. VI. *Contra Julian.* c. 5. Et ante eum S. Ambrosius *De Elia & jejuniis* c. 20.; tum postea S. Gregorius Lib. IV. *Dialog.* cap. 59.; S. Fulgentius Lib. I. *De remissione peccatorum*, cap. 24.; ac demum Sanct. Bernardus, qui *Serm. LXVI. in Cantica* ita Purgatorium negantes convincit: „ Nam si non credunt, ignem Purgatorii restare post mortem, quæ rant ab eo, qui dixit, quoddam peccatum esse, quod neque in hoc sæculo, neque in futuro remittitur, cur hoc dixerit, si nulla maneat in futuro remissio, purgatione peccati ”?

(a) Obiter notandum cum Interpretibus, iis verbis non significari, peccatum in Spiritum Sanctum esse prorsus irremissibile, ut errabant Novatiani; sed solum magnam illius remittendi difficultatem. Vid. si placet,

512. Hujus argumenti vim, quod ineluctabile putarunt veteres Patres, se infringere posse arbitrantur Novatores, dicentes, iis verbis apud Matthæum nihil aliud significari, quam exaggerare, & per *asesum*, quod planius dicitur apud Marcum III. 29. *Qui autem blasphemaverit in Spiritum Sanctum, non habebit remissionem in æternum*; & apud Lucam XII. 10. *Et autem, qui in Spiritum Sanctum blasphemaverit, non remittetur*; ubi nulla sit distinctio hujus sæculi, & futuri.

513. Verum præpostere agunt Adversarii, dum, quod est clarissime dictum apud Matthæum cum distinctione hujus sæculi, & futuri, explicandum volunt ex locis minus planis, quæ allegant ex Marco, & Luca; cum potius & critices regulæ, & sana ratio contrarium dicent. Perfecto ineptum erat dicere, aliquod peccatum non remitti neque in hoc sæculo, neque in futuro, si, ut Adversarii volunt, nulla prorsus peccata in futuro sæculo delerentur. Quemadmodum ineptissimus esset, qui diceret, non nubam neque in hoc sæculo, neque in futuro; cum certum sit, in futuro sæculo homines non nupturos.

514. Reponunt tamen, nihil aliud voluisse Christum iis verbis significare, quam gravitatem blasphemie in Spiritum Sanctum; alias sequeretur, blasphemiam in Patrem, & Filium, quæ certe gravia sunt peccata, remitti in futuro sæculo, solamque blasphemiam in Spiritum Sanctum esse irremissibilem; quod nemo dicit.

515. Resp., verba Christi esse intelligenda de perfecta remissione tam culpæ, quam pœnæ, quam pro aliis peccatis sperare possumus, sitem in futuro sæculo per ignem purgatorii (nempe quantum ad pœnam): pro hoc autem omnium gravissimo eandem veniam sperare non possumus.

516. Excipit Calvinus, hic sermonem esse, non de remissione pœnæ, quæ dicitur fieri in Purgatorio; sed de remissione culpæ, quæ non nisi in hac vita fieri potest.

517. Ita Calvinus; sed non probat, Christum locutum esse duntaxat de remissione culpæ; nullatenus autem de remissione pœnæ; cum potius obvius verborum Christi sensus referatur ad utramque remissionem, culpæ scilicet, & pœnæ. Volebat enim nos docere, quanta sit hujus peccati gravitas, quod neque in hoc sæculo, neque in futuro dimittitur (a). Falsum autem est, in Purgatorio solas peccatorum pœnas remitti: remittuntur enim etiam ipsa peccata venialia.

518. Cavillantur demum Petrus Martyr, Ochinus, & alii quidam contententes, ex quo Christus dixerit, peccatum in Spiritum Sanctum non esse remittendum neque in hoc sæculo, neque in futuro sæculo non sequi, aliqua esse peccata, quæ

Natalis Alexander in *Sec. IV. Dissert. XXI. adversus Novatianos*, ubi multas Sanct. Patrum auctoritates addert ad hunc Evangelii locum explanandum. Vid. etiam S. Thomas 2. 2. qu. 14. art. 1.

in futuro sæculo remittantur, quia, ut Logici præcipiunt, ex negatione non sequitur affirmatio.

519. Inanis isthæc est cavillatio; quis enim in hujusmodi loquendi formulis exactissimas requirat Dialecticæ regulas? Annon sufficit sanus sensus, ut credamus, Christum non fuisse inepte locutum, cum dixit, peccatum in Spiritum Sanctum neque in hoc sæculo remitti, neque in futuro? Ineptissime autem locutus esset, si nullum prorsus esset peccatum, quod in futuro sæculo remittatur. Sic, si allegatam Dialecticorum regulam attendamus, dicendum erit; Christum non affirmasse se Regem esse, quando Pilato, eum interroganti: *Tu es rex Judæorum?* respondit: *Regnum meum non est de hoc mundo*, Jo. XVIII. 56. quia ex negatione non sequitur affirmatio.

520. Atqui id sufficiat ad probandum ex sacris litteris N. T. Purgatorium. Plurima quidem alia loca a Vener. Bellarmino, aliisque controversistis adduci solent, sed quæ multis, & non levibus difficultatibus obnoxia sunt: & ab ipsis Catholicis non admodum efficacia contra Hæreticos reputantur, utpote quia a S. Patribus diversimode explicantur; ut erudite ostendit Nat. Alexander in Diss. XLV. in sæc. IV. singulis illis testimoniis rite perpendis; qui propterea majus hujus dogmatis fundamentum in perpetua, ac constanti Ecclesiæ traditione reponit. Id innuerat etiam Magnus Augustinus in Libro *De cura pro mortuis* c. 1. Postquam enim testimonium attulisset ex Lib. II. Machabæorum, ita subdit: „ Sed, etsi nunquam in Scripturis veteribus omnino legeretur, non parva tamen est universæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine clarè ret auctoritas: ubi in precibus Sacerdotis, quæ Domino Deo ad ejus altare funduntur, locum suum habet etiam commendatio mortuorum”. Quam Ecclesiæ traditionem & nos exponemus, postquam nonnullas adversariorum objectiones ex N. T. petitas diluerimus.

521. Obj. primo. In sacris litteris non nisi duo receptacula commemorantur, ubi omnibus hominibus, sive bonis sive malis, retributio parata est, scilicet cælum, & infernus; nullibi autem fit tertii receptaculi mentio. Matth. XXV. 54. sequi. *Tunc dicet Rex his, qui a dextris ejus erunt: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi... Tunc dicet his, qui a sinistris: discedite maledicti in ignem æternum &c.* Hoc argumentum* maximi fit ab Heterodoxis, qui non alia volunt admittenda esse dogmata, quam quæ in sacris Litteris expresse continentur.

522. Resp. hanc objectionem, quæ Adversariorum potissima est, facile solvi, observando, Matthæi textum, aliosque similes, spectare ad ultimi judicii diem, post quam certe non nisi duo erunt omnium receptacula, scilicet regnum æternum pro Beatis, & infernus pro damnatis. Inde autem inferri non potest, ante ultimi judicii diem non esse aliquod tertium receptaculum, nempe Purgatorium,

in quo animæ justorum non omnino a sordibus mundæ detineantur, quoad divinæ justitiæ usque ad novissimum quadrantem satisfaciant. De loco Matth. XXV. dubitari non potest, quin spectet ad finale judicium.

523. Quædam alia sunt Scripturarum testimonia, quæ non nisi duas esse vias memorant, latam unam, quæ ducit ad perditionem, arctam alteram, quæ ducit ad vitam, ut Matth. VII. 15.; vel triticum congregandum in horrea, zizania autem alliganda in fasciculos ad comburendum Matt. XIII. 30.; vel demum qui crediderint, salvandos esse; qui vero non crediderint, condemnandos, Marci XVI. 16.

524. Sed hæc etiam facile explicantur de *vita æterna* præparata justis, postquam ab omni inquinamento mundati fuerint; & de supplicio æterno, quod paratum est reprobis. Et istis quidem statim pœna rependitur: justis autem non plene purgatis, nisi postquam fuerint a sordibus leviorum culparum emundati; quia *nihil coinquinatum introibit in regnum cælorum.* Vel dici potest, in allatis scripturarum testimoniis solum indicari, duas esse hominum classes, salvandorum & damnandorum. Ad primam autem classem etiam ii pertinent, qui in Purgatorio sunt.

525. Inst. primo. Apud Lucam XVI., ubi historia Epulonis, & Lazari describitur, sicut primus immediate post mortem sepultus est in inferno, ita Lazarus in sinu Abrahæ illico deportatus est. Etiam pœnitenti Latroni, Christus in cruce positus immediatam gloriæ consecutionem promissit, Lucæ XXIII. 45. *Hodie mecum eris in Paradiso.* Quod plane consonat iis Christi verbis Jo. V. 24. *Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam... & transit a morte in vitam.*

526. Resp. primo, ut alias diximus n. 119, incertum est, an illa narratio apud Lucam sit vera. Historia, an duntaxat parabola, ad significandum horum, malorumque finem. Porro si hæc secunda opinio adoptetur, nullum ex ea narratione contra dogma Purgatorii erui potest argumentum. Si vero contendatur, veram esse historiam, tunc dicendum est, aut Lazarum fuisse adeo sua paupertate, ulceribus, aliisque hujus vitæ miseriis plene a peccatis mundatum, ut nihil haberet Purgatorii igne expiandum: aut ibi non designari præcise tempus, quo ab Angelis in sinu Abrahæ deportatus fuit, sed quo ab Epulone visus est; quod potuit contingere, postquam Lazarus fuerat a pœnis Purgatorii, si quas pertulit, jam liberatus.

527. De pio etiam Latrone credere debemus, tanta fuisse a Christo moriente gratia roboratum, ut admiranda sua fide, ferventissima caritate, & incredibili patientia in supplicio crucis tolerando, integram consecutus fuerit suorum criminum remissionem, non solum quantum ad reatum culpæ, sed etiam quantum ad reatum pœnæ.

528. Inst. secundo. Etiam ceteri justi ex hac

vita decedant plene mundati, dicente S. Jo. in 1. epist. I. 7. *Sanguis Jesu Christi Filii ejus emundat nos ab omni peccato*; & Cap. III. 5. *Omnis, qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut ille sanctus est*: per fidem ergo, & spem justi, jam mundati, & sanctificati nihil habent Purgatorii igne expiandum.

529. Resp., hæc esse intelligenda de graviorebus culpis, pro quibus non purgatorius, sed infernalis ignis est destinatus; non autem de venialibus, quas etiam justi in hac vita negligunt aliquando per fidem vivam, & per caritatem perfectam plene emundant. Negligunt insuper nonnullam operam satisfactoria plene exercere, quibus omnium reatus pœnæ tollitur.

530. Neque vero inde sequitur, sanguinem Christi pretiosissimum non esse valoris infiniti ad nos emundandos *ab omni peccato*; aut ejus satisfactionem Deo Patri oblatam non esse sufficientem. Pretium sanguinis Christi est infinitum, ejusque satisfactio superabundans; sed utramque debet nobis applicari per Sacramenta, & pia nostra opera; alias sequeretur, etiam impiorum peccata esse deleta, ut nullus supersit ad eorum punitionem infernalis ignis. Si quid igitur deficit in justis perfectæ caritatis, debet Purgatorii igne expiari. Porro S. Paulus ad Coloss. I. 24. in suis afflictionibus dicebat: *Adimpleo ea, quæ desunt passioni Christi*, multa patiendo pro Christo. Nec tamen timebat S. Apostolus, se propterea evacuare crucem Christi, aut valorem infinitum ejusdem satisfactionis tollere; quemadmodum perperam nobis exprobrant Protestantes, dum catholicum Purgatorii dogma tuentur.

531. Inst. tertio. Apostolus Paulus Heb. X. 14. de Christo ait: *Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*: non ergo aliis oblationibus, & sacrificiis opus est ad animas defunctorum purgandas, & sanctificandas.

532. Resp. eadem semper chorda oberrare Heterodoxos, dum varia colligunt hujus generis testimonia; quæ si aliquid valerent, probarent etiam nobis opus non esse operibus bonis, & præcipue actibus virtutum theologiarum, fidei, spei, & caritatis; quandoquidem Christus *una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*. Genuinus autem horum verborum sensus ille est, quem noster Angelicus, & omnes Interpretes assignant, nempe unam Christi oblationem, utpote Dei, & hominis abunde suffecisse ad omnia delenda peccata; cum *Sacerdos legalis per hostiam unam non auferret peccata, & ideo oportebat plures alias offerre*. Virtute igitur illius hostiæ nostræ auferuntur peccata, si tamen ea adhibeantur mediâ, quæ Deus ipse ad nostram sanctificationem præscripsit.

533. Inst. quarto. Idem Apostolus ad Rom. VIII. 1. inquit: *Nihil ergo damnationis est his, qui sunt in Christo Jesu*; cum ergo justi sint in Chri-

sto Jesu, nihil in iis est, quo ad pœnas Purgatorii damnari mereantur.

534. Resp., Apostolum suam mentem statim aperire, cum dicit *his, qui sunt in Christo Jesu*, nempe his, in quibus per fidem, & dilectionem, & baptismi Sacramentum culpa originalis deleta est; & cum subdit: *Qui non secundum carnem ambulant*; in quibus propterea nec culpa originalis, nec actualis invenitur. Quod si aliqui venialibus culpis coinquinati sint, isti non damnabuntur quidem æterno igne inferni, debebunt tamen eas Purgatorii flammis expiare; ut *nihil coinquinatum intret in regnum cælorum*.

535. Inst. quinto. In Apocalypsi cap. XIV. 15. S. Joannes hæc habet: „ Beati, qui in Domino „ moriuntur: amodo jam dicit Spiritus, ut requie- „ scant a laboribus suis; opera enim illorum se- „ quantur illos”: omnes igitur justi, qui in Domino moriuntur, *amolo ἀπό τοῦ νῦν ex nunc, illico* requiescunt in æterna requie.

536. Resp. S. Joannem loqui de perfecte justis, imo de Sanctis Martyribus, qui nihil habent Purgatorii pœnis luendum. De istis loqui S. Prophetam liquet ex commate præcedenti, ubi dicit: *Illic patientia Sanctorum est, qui custodiunt mandata Dei, & filium Jesu*. Nihil tamen impedit, quin etiam id extendatur ad omnes alios, qui in Domino moriuntur, idest in fide, & caritate perfecta, ut Augustinus admonet Lib. XX. *De Civ. Dei* cap. 9. Diversa autem est ratio aliorum justorum, qui leviorum culparum maculas eluendas habent; quos S. Gregorius Nyssenus in Orat. de mortuis dicit: „ vel in præsentī vita sapientiæ studio, & precibus purgatos, vel post obitum per expurgantis „ ignis fornacem expiatis ad sempiternam felicitatem pervenire”. Quod innuit ipse S. Jo. subdens: *Opera enim illorum sequuntur illos*; nempe ut pro illis retributionem accipiant.

PROPOSITIO III.

Antiquissima, & perpetua Ecclesie traditio invicte demonstratur dogma Purgatorii, & usus offerendi pro animabus ibi detentis sacrificia, elemosynas, & orationes.

537. Quoniam nimis longum esset innumera, quæ sese offerunt, utriusque Ecclesie Patrum testimonia concervare, nos præcipuis contenti erimus. Et primo quidem auctor Librorum *De ecclesiastica Hierarchia*, qui sub nomine S. Dionysii vulgati sunt, ita sui temporis consuetudinem exponit: „ Accedens venerandus Antistes precem „ sacram super mortuum peragit: precatur divi- „ nam clementiam, ut cuncta dimittat per infirmitatem humanam admissa peccata defuncto, „ eumque in luce statuat, & regione vivorum”. Nihil discretius dici potest ad statuendum catholice

cum dogma Purgatorii, & suffragiorum pro animabus in eodem detentis.

538. Idipsum testatur magno consensu alii Patres, ut Cyrillus Hierosolymitanus in *Catechesi mystagogica* V. n. 6. inquit: „Denique pro omnibus oramus, qui inter nos vita functi sunt, maximum esse credentes animarum juvamen, pro quibus offertur precatio, dum sanctum illud, & tremendum Mysterium in Altari positum est”. Ita S. Gregorius Nazianzenus Orat. X. in funere fratris sui Cæsarii; alter item Gregorius, nempe Nyssenus in *Orat. de mortuis*, Jo. Chrysostomus *Hom. XXXII. in Matth.*, & multis aliis in locis; S. Epiphanius *Hæresi LXXV.*, inquit: *Quæ pro mortuis concipiuntur preces, iis utiles sunt, tametsi non omnes culpas extinguant; & magnus Basilii, qui in cap. IX. Isaiaë ipsum quoque Purgatorii nomen usurpat dicens: „Si per confessionem detexerimus peccatum, jam succrescens gratiam auferimus, dignum plane, quod depascatur, ac devoret purgatorius ignis”. Eusebius denique Lib. IV. de Vita Constantini c. 75. ejus funus describens: „At beatus quidem Princeps, inquit, alto in suggestu jacens, laudibus tum celebrabatur; innumerabilis autem populus una cum Sacerdotibus Dei, non sine gemitu, ac lacrymis pro Imperatoris anima preces offerebant Deo, gratissimum pio Principi officium exhibentes”.*

539. Neque minus aperte hæc dogmatica veritas invenitur apud Patres Ecclesiæ Latinæ, quorum perantiquus Tertullianus in *Lib. de corona militis* c. 5. *Oblationes*, inquit, *pro defunctis pro natalitius annua die facimus. Et c. 4. Harum*, inquit, *& aliarum hujusmodi disciplinarum* (inter quas etiam oblationes pro defunctis memoraverat) *si legem expostules Scripturarum, nullam invenies. Traditio tibi prætenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, fides observatrix.* Cujus similia superius ex S. Augustino recitavimus n. 519.

540. S. Cyprianus epist. LII. c. „Aliud est, inquit, ad veniam stare, aliud ad gloriam pervenire: aliud missum in carcerem non exire inde, donec solvat novissimum quadrantem, aliud statim virtutis, & fidei ardore mercedem accipere: aliud pro peccatis longo calore cruciatuum emundari, & purgari diu igne, aliud peccata omnia passione (in Martyrio) purgare”.

541. S. Ambrosius in Orat. funebri de obitu fra-

tris sui Satyri: „Tibi, inquit, nunc omnipotens Deus, innoxiam commendo animam: tibi hostiam meam offero: cape propitius, ac serenus fraterum munus, sacrificium Sacerdotis”. Eademque fere repetit in Orat. de obitu *Valentiniani*, & in alia de obitu *Theodosii*.

542. S. Hieronymus ep. LXXVI. olim XXVI. Pamachium laudat, quod animam Paulinæ demortuæ eleemosynis juvare satageret: „Ceteri, inquit, Mariti super tumulos conjugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos, & dolorem pectoris his officiis consolantur. Pamachius noster sanctam favillam, ossaque veneranda eleemosynæ balsamis rigat... sciens scriptum: *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna peccatum*, Ecel. III. 55.”.

543. S. Augustinus non minus frequenter, quam perspicue hanc veritatem docuit. Insignis est locus ille Lib. IX. *Confessionum* c. 12., ubi sæ matris Monicæ funus describit, atque inter alia memorat preces ad Deum fusas, cum offerretur pro ea sacrificium pretii nostri. Postea ita pergit: „Inspira, Domine meus, Deus meus, inspira servis tuis, fratribus meis, ut quotquot hæc legent, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ, cum Patricio quondam ejus conjugem, per quorum carnem introduxisti me in hanc vitam &c.” Alia ejusdem generis sæpe occurrunt apud hunc S. Ecclesiæ Doctorem; qui etiam in Serm. XXXII. *De Verbis Apostoli*, postquam dixisset, pompam funebrem, agmina exequiarum, sumptuosam diligentiam sepulcræ, & monumentorum opulentiam constructionem, qualicumque esse solatia vivorum, non adjumenta mortuorum, ita pergit: „Orationibus vero Sanctæ Ecclesiæ, & Sacrificio salutari, & eleemosynis, quæ pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum, mortuos adjuvare, ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim a Patribus traditum universa observat Ecclesia”, cum ceteris, quæ sequuntur lectu dignissima; ostendit enim, hæc non nisi iis prodesse, qui ita vixerint ante mortem, ut possint eis hæc utilia esse post mortem. Facile esset plura ejusdem generis agglomerare; sed necessarium non est, cum hæc fuisse veterum Patrum communem sententiam, ipsi hæretici inficiari non audeant, sed potius eo audaciæ progrediantur, ut non dubitent eos erroris insimulare (a).

544.

(a) Calvini hæc fuit audacissima vox, Lib. III. Inst. c. 5. n. 10. Patres per tredecim, & amplius sæcula in hoc aliquid humani passos esse, ideoque ad imitationem trahendum non esse, quod fecerunt. Calvinum secutus est Jo. Dallæus *De pœnis*, & satisfactionibus humanis Lib. V. cap. 1.; tum postea Forbesius ita ex suo tripode pronuncians in *Instruct. historico-theologica* Lib. XIII. cap. 1. *Non est tutum veteres imitari.* Jo. Franc. Buddeus in *Instit. Theol. Dogmat.* Lib. II.

cap. 3. §. 50. cum negare non posset, preces pro defunctis tam apud Judæos, quam apud priscos Christianos, in usu semper fuisse, eas ex Ethnica Philosophia præsertim Platonica derivata fuisse commentus est, non aliam afferens hujus paradoxo rationem, quam quod apud ethnicos Philosophos mentio habeatur cujusdam animarum purgationis post mortem. Præclara sane probatio, cui statim quilibet acquiescere debeat! Modestior fortasse ceteris hæc in parte visus est Petrus Ver-

344. His Sanct. Patrum testimoniis magnum pondus addunt veteres tam Orientales Liturgæ, in quibus preces, & oblationes pro Defunctis sæpissime occurrunt. Neque vero audiendi sunt adversarii, qui cum Jos. Binghamo in *Originibus Eccl. Lib. XV. cap. 5. §. 16.* ad elevandam eorumdem Liturgiæ auctoritatem respondent, in iis contineri preces etiam pro Sanctis, non excepta ipsa beatissima Virgine Maria.

345. Non inquam ista exceptio admittenda est. Primo enim ex diversitate formularum facile apparet, commemorationem Sanctorum fieri, non ad opem ipsi ferendam, sed potius ad opem ab iis implorandam, atque ad eorum gloriam celebrandam; vel etiam ut eorumdem commemoratio ad sanctas ipsorum virtutes imitandas nos excitet. Ita in Sacramentario Leoniano facta Sanctorum memoria, hæc subnectitur deprecatio: *Quorum meritis, precibusque concessus, ut in omnibus protectionis tuæ muniamur auxilio.* In Liturgia S. Jo. Chrysostomi sacrificium offerri dicitur *in honorem, & memoriam super omnes benedictæ gloriosæ Reginae nostræ Deiparæ, & semper Virginis Mariæ, cujus precibus suscipe Domine sacrificium istud.* In Liturgia S. Basilii Magni commemoratis Sanctis additur: *Quorum precibus, & intercessionibus nostrum miserere.* Et facillimum esset plura addere ex omnibus fere antiquis Liturgiis (a).

346. Inficias tamen non eo, aliquando etiam pro Sanctis fuisse in quibusdam Liturgiis oratum; cuius rei documentum suppeditat Missa S. Leonis Magni, in qua hæc olim legebatur: *Annie nobis, Domine, ut animæ famuli tui Leonis hæc prosit oblatio &c.* Et quamquam postea in Missilibus recensis hæc correctæ fuerit oratio, non tamen correctæ fuit *Secreta*, ubi dicitur: *Ut per hæc piæ placationis officia & illum beata retributio comitetur, & nobis gratiæ tuæ dona conciliet.*

347. Observat vero eminentissimus Card. Bona Lib. II. *Rerum liturgicarum* cap. 14. n. 4., id ortum fuisse ex antiqua Ecclesiæ disciplina, quando solis Martyribus publicis, & solemnibus cultus concedi solebat: „Reliqui autem, præsertim Epis., copi, qui in pace Ecclesiæ etiam cum opinione „ sanctitatis decedebant, sacris defunctorum tabulis „ inscribiti, eorumque nomina promiscue legi consueverant; ita ut nullum discrimen esset inter „ illos, qui postea Sancti concupati sunt, quales „ fuerunt Hilarius, Athanasius, &c. ... Cum igitur „ eo tempore utrorumque par causa esset, nec

„ ulla Ecclesiæ declaratione constaret, quemquam „ ex illis Dei visione frui, & consequenter viventium non indigere suffragiis, pro omnibus indistinctim preces, & sacrificia offerrebantur”. Fortasse illa pro S. Leone oratio eo tempore facta fuit, quo recens ejusdem depositio recolebatur, ac postea in ejusdem Missa retenta, quando Sanctis etiam Confessoribus Liturgiæ tribuite fuerunt. Quamquam Inuoc. III. in cap. *Cum Maribus de celebrat. Missarum* illam Secretam S. Leonis sic explicat, *ut oblatio illi prosit ad honorem: ut magis a fidelibus glorificetur.* Vid. quæ dicta sunt Tom. II. Dissert. III. n. 299. seq.

348. Dices. In Liturgiis Ecclesiæ inveniuntur preces etiam pro damnatis, quibus tamen certum est, easdem nihil prodesse. Sic Ecclesia orat in Missa Deum: „ Ut liberet animas omnium fidelium „ defunctorum de pœnis inferni, & de profundo „ lacu; ut liberet eas de ore leonis, ne absorbeat „ eas tartarus, ne cadant in obscurum &c. *Præterea Ecclesia orat, ut liberentur de morte æterna in die illa tremenda, quando cœli moventur, di sunt, & terra, dum venerit (Christus) judicare sæculum per ignem*: non ergo &c.

349. Resp. *al primum*, nomine inferni, profundi lacus &c. non proprie designari infernum ipsum, ubi nulla est redemptio; sed Purgatorium, cuius locus subterraneus esse creditur; & cuius pœnæ acerrimæ sunt, quamquam cum pœnis damnatorum non comparandæ.

350. Ad *secundum*. Ecclesia orat pro suis fidelibus, ut non inveniatur simul cum reprobis in tremenda die iudicii. Quamquam vero defunctorum sors sit jam decisa, nec fieri possit, ut qui modo in Purgatorio sunt, in die iudicii ex parte sinistra simul cum reprobis inveniatur, utitur tamen iisdem precandi formulis eas referendo ad illud instans, quo animæ e corpore inigrarunt, quod in memoriam revocatur, quando preces ad Deum funduntur. Sic etiam Ecclesia tempore Adventus orat: *Rorate cœli desuper, & nubes pluant Justum, aperiatur terra, & germinet Salvatorem;* non certe quasi id quotannis fieri debeat, sed in memoriam illius felicissimi temporis, quo id factum est. Ideo etiam fieri consuevit in aliis Fidei nostræ mysteriis, quando majores solemnitates recurrunt. *Nempe sæpe ita loquimur, inquit S. Augustinus epist. XXIII. ad Bonifacium, ut Pascha propinquante dicamus, crastinam, vel perenniam Domini passionem, cum ille ante tam multos annos passus sit &c.*

551.

Paulus, vulgo Petrus Martyr, dum P. III. *Locorum communium* cap. 9. §. 52. *De Patribus*, inquit, *quid senserint hac de re, non habeo quid aliud referam, nisi majorem illorum partem in eam sententiam esse propensos, ut Purgatorium concedant. Sed apud nullum eorum meminimus legisse, articulum esse fidei, ut qui secus opinatus fuerit, salutem habere non possit.*

(a) Nicol. Cabasilas in expositione Liturgiæ græcæ

cap. 33. de oblationibus pro Sanctis ita loquitur: *Pro us offert (Ecclesia) rationabilem hanc cultum, tanquam Deo gratiarum actionem, & præ ceteris omnibus pro Beata Dei Matre, ut quæ omnem sanctitatem excedat. Propterea nihil pro eis orat Sacerdos, sed potius eos orat, ut ab eis orationibus adjuvetur. Quia non ad supplicationem, sed ad gratiarum actionem, ut dictum est, facit pro ipsis donorum oblationem.*

551. Ceterum non omnes Ecclesiae preces pro defunctis ad illud tempus referuntur, quo ex hoc saeculo transierunt. Sunt enim aliae, quae spectant ad praesentem eorum statum; ut cum orat ab omni delictorum vinculo absolvantur, ut Deus ipsis requiem donet, ut perducatur eos ad lucem sanctam, ac ut Sanctorum felicitati conjungantur. Orat autem pro omnibus, quia de singulorum statu Ecclesia certa non est, exceptis Martyribus, & iis, quos ipsa Sanctorum albo adscribit.

552. Ex his autem, aliisque pluribus, quae brevitate gratia omisimus, manifeste apparet, jure meritoque contrarium Novatorum errorem fuisse ab aecumenica Tridentina Synodo condemnatum. Et primo quidem Sess. VI. can. 50. his verbis: „ Si quis post acceptam justificationis gratiam cul-
libet peccatori paenitenti culpam remitti, & reatum aeternae poenae deleri dixerit; ut nullus remaneat reatus poenae temporalis exsolvendae vel in hoc saeculo, vel in futuro in Purgatorio, antequam ad regna caelorum aditus patere possit, anathema sit. Postea Sess. XXII. can. 5. Si quis dixerit, Missae sacrificium tantum esse laudis, & gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in Cruce peracti, non autem propitiatorium, vel soli prodesse sumenti, neque pro vivis, & defunctis, pro peccatis, poenis, satisfactionibus, & aliis necessitatibus offerri debere, anathema sit. Sess. demum XXX. hoc de Purgatorio decretum factum est: Cum catholica Ecclesia, Spiritu S. edocta, ex sacris litteris, & antiqua Patrum traditione in sacris Conciliis, & novissime in hac aecumenica synodo docuerit, Purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio juvari; praecipit S. Synodus Episcopis, ut sanam de Purgatorio doctrinam, a Sanctis Patribus, & sacris Conciliis traditam a Christifidelibus credi, teneri, doceri, & ubique praedicari diligenter studeant. Apud rudem vero plebem difficiliore, ac subtiliores quaestiones, quaeque ad aedificationem non faciunt, & ex quibus plerumque nulla fit pietatis accessio, a popularibus concionibus secludantur. Incerta item, & quae specie falsi laborant, evulgari, ac tractari non permittant. Ea vero quae ad curiositatem quamdam, aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala, & fidelium offendicula prohi-beant. Quo sapientissimo decreto os malignantium obstructum est, ne privatos aliquorum abusus, quos Ecclesia improbat, sanae Purgatorii doctrinae objiciant.

553. Ob. primo. Sancti Patres aperte docent, nullum post hanc vitam esse poenitentiae, aut sa-

tisfactionis locum. Primo enim S. Cyprianus in Tract. I. contra Demetrianum circa finem hae habet: *Quando isthinc excessum fuerit, nullus jam poenitentiae locus est, nullus satisfactionis effectus.* Secundo S. Ambrosius de bono mortis c. 2. ita scribit: *Qui enim hic non accepit remissionem peccatorum, illic non erit, nimirum in patria Beatorum.* Tertio S. Jo. Chrysostomus Hom. de Lazaro inquit: *Cum hinc discesserimus, non est in nobis situm poenitere, neque commissa diluere.* Addit: *Neque enim qui in praesenti vita peccata non abluerunt, postea consolationem aliquam inventuri sunt.* Denique S. Hieronymus exponens illa Apostoli verba ad Gal. VI.: „ Unus-
quisque onus suum portabit, inquit: Dum in praesenti saeculo sumus, sive orationibus, sive consiliis posse nos adjuvari. Cum autem ante tribunal Christi venerimus, non Job, non Daniel, nec Noe (a) rogare posse pro quopiam, sed unumquemque portare onus suum. Ubi aperte Doctor maximus statum vitae praesentis opponit statui vitae futurae, ut nullus sit amplius post mortem satisfactioni pro peccatis, aut suffragiis locus.

554. Resp., haec testimonia Sanctorum Patrum esse intelligenda de poenitentia, & conversione, qua homines fiunt ex malis boni, quae certe poenitentia locum non habet in futuro saeculo. Ita S. Cyprianus, qui paulo antea dixerat: „ Hortamur vos, dum adhuc aliquid de hoc saeculo superest, Deo satisfacere, & verae Religionis candidam lucem de profundo tenebrae superstitionis emergere.”

555. S. etiam Ambrosius loquitur de remissione peccatorum mortalium; quod statim declarat, inquit: *Non erit autem (in patria Beatorum), quia ad vitam aeternam non poterit pervenire, quia vita aeterna remissio peccatorum est.* Certissimum est autem, peccata mortalia nullo modo posse in altera vita remitti.

556. Similiter de peccatis mortalibus loquitur S. Jo. Chrysostomus; quod aperte liquet ex Epulonis exemplo, quo ibi utitur ad sae sententiae confirmationem. Aliter loquitur de peccatis venialibus, & maculis levioribus. Quam in rem multa afferre possemus; sed ea sufficiant, quae habet in Hom. XLI. in ep. 1. ad Corinth., ubi commemorato illo usu, ut ille, qui adstat altari, dum veneranda peraguntur mysteria, clamet: „ Pro omnibus, qui in Christo dormierunt, inquit: Non sunt res nostrae scenici ludi, absit. Haec enim fiunt ordinatione Spiritus: eis ergo opera feramus, & commemorationem eorum peragamus. Si enim Jobi filios expiabat Patris sacrificium, quid dubitas, an nobis pro eis, qui excesserunt,
of-

(a) Alludit Hieronymus ad verba Ezech. XIV. 14. seq. *Si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noe, Daniel, & Job Tres viri isti si fuerint in ea, vivo*

ego, dicit Dominus Deus, quia nec filios, nec filias liberabunt.

offerentibus, eis existat aliqua consolatio? ... Et fieri potest, ut veniam eis omni ex parte conciliemus &c."

557. S. Hieronymus denique loquitur de eo tempore, quo omnes adstabimus ante tribunal Domini, ut judicemur, quo certe tempore nihil proderit intercessio Sanctorum; quod manifeste in hęc ipsa objecta verba: *Cum ante tribunal Christi venerimus &c.* Videtur etiam loqui de damnatis ad ignem æternum, præsertim si locus iste aliquando obscurior conferatur cum alio clariore in Lib. IV. *Commentar.* in Ezech. cap. XIV., ubi inquit: "Quod si Noe, Daniel, & Job pariter congregati, & in uno loco positi peccatrice terram, hoc est eos, qui in terra peccatrice habitant, non possunt iræ Dei subtrahere, quid dicendum est de his, qui putant, merito parentum, atque virtutibus, posse filios peccatores de gehennæ ignibus liberari?" Hac ratione objectum Hieronymi locum explicandum censuit Gratianus, *Causa XIII. qu. 2. cap. In præsentia.*

558. Ob. *secundo* aliqua S. Augustini testimonia, quibus aperte Purgatorium negare videtur, aut saltem de eo dubitare. *Primo* enim ep. CXCL. alias 80. dicit, nunquamque nostrum, qualem dies mortis invenerit, talem esse in novissimo die judicandum; & Tract. XLIX. in Joan. *Respon.* inquit, *quæ continuo post mortem datur, si ea dignus est, tunc accipit quisque, cum moritur.* Item Sermon. 185.: *Non hic sumus, inquit, sine peccato, sed exhibimus hinc sine peccato.* Tandem Lib. II. *De peccat. meritis, & remiss.* c. 55. docet, peccata hic remissa non obesse post mortem; & Lib. *De Spiritu & litera* c. 28., peccata venialia hominem justum non impedire a vita æterna.

559. Præterea saltem de purgatorio dubius fuisse videtur. Nam in *Enchirlio* cap. 68. postquam verba Apostoli 1. Corinth. III. 15. *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem* de tribulationibus hujus sæculi explicasset, quibus justi purgantur, ita subdit: "Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri, *incredibile non est, & utrum ita sit, quæri potest;* & ant inventi, aut latere, nonnullos fideles per ignem quemdam purgatorium, quanto magis, minusve bona perreuntia dilexerunt, tanto tardius, citiusque salvari. Et similiter Lib. XXI. *De Civ. Dei* cap. 26. eos, qui explicant de igne purgatorii illum ignem, de quo loquitur Apostolus, *se non redarguere* dicit, *quia forsitan verum est.* Fuit ergo S. Doctor de Purgatorio anceps, & dubius.

560. Resp., certe prodigii loco habendum, quod S. Augustinus putetur fuisse dubius de dogmate Purgatorii in altera vita, aut illud aperte negasse, quod tam frequenter & aperte in suis libris confessus est (Vid. supr. num. 541.). Et *primo* ubi dicit, talem futuram esse nunquamque nostrum, qualem ultima dies invenerit, solum de ere vult,

Gazzaniga Theol. Tom. VII.

sententiam, quæ a summo iudice tunc profertur, nunquam esse immutandam, quia tunc omne meritum cessabit, & omnes erimus in termino. *Secundo* verissime dicit Tract. XLIX. in Jo., *Requiem, quæ continuo datur post mortem*, nunquamque accipere, cum moritur, *si ea dignus est;* videlicet, nisi obstant aliqua impedienda peccatorum, quæ nondum sint plene deleta. *Tertius* locus ex Sermon. CLXXXIII. significat, nos cum vivimus, esse semper obnoxios peccatis, erimus postea sine peccatis, quando ex hac vita exhibimus. *Quartus, & quintus* locus objectus solummodo indicat, peccata venialia, aut etiam mortalia, quæ hic remissa sint, hominem minime impedire, quin tandem aliquando ad vitam perveniat æternam, quando nempe purgatorio igne plene purgatus fuerit.

561. Neque vero unquam S. Doctor de purgatorio, aut de suffragiis pro animabus ibi detentis dubitavit, cum tam multis aliis in locis id indubie asseruerit; sed solum dubitavit, utrum in futuro sæculo remaneant affectus quidam vitiosi, quos purgatorius ignis abstergat, quemadmodum sunt in hac vita, & per ignem tribulationem purgantur, dum istæ tribulationes nos ab inordinato rerum temporalium amore retrahunt. Est enim opinio multorum, hujusmodi affectus veniales non tolli in hac vita, nisi per actus contrarios; quia, ut dicit S. Thomas in IV. *Sentent.* Dist. 21. qu. 1. art. 5., *culpa actualis, etiam venialis, non dimittitur sine actuali contritionis motu;* qui consequenter docet: "quod culpa venialis in eo, qui cum gratia decedit, post hanc vitam dimittitur per ignem purgatorium, quia poena illa aliqua, licet voluntaria virtute gratiæ habeat vim expiandi culpam omnem, quæ simul cum gratia stare potest." De tota hac re, quæ ad ipsum dogma purgatorii non spectat, anceps hæsit Augustinus; adeoque an de igne Purgatorii in vita futura, an vero de igne tribulationis in præsentia ea verba Apostoli 1. Corinth. III. *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem* intelligendi sint; de quibus omnibus disputari, ac dubitari potest sine illo dogmatis Purgatorii præjudicio.

562. Ceterum quis audeat suspicari, dubitasse S. Augustinum, an Purgatorium existat, cum in *Enchirlio* cap. 9. exp esse dicat: "Neque negandum est, de factorum animas plene sine peccatis viventium relevari, cum pro illis sacrificium, Mediatoris offeratur, vel elemosinæ in Ecclesia sunt." Et in Libro *De cura pro mortuis gerenda* cap. 4. dubium non esse asserat, sacrificia, & orationes prolesse *illis, qui cum in corpore viverent, talia sibi post hanc vitam prolesse meruerunt.* Et innumeris aliis in locis hanc veritatem Purganti Ecclesiæ adeo utilem fidelibus suis inculcet?

563. Dices *primo.* Idem S. Pater exponens verba Psalmi XXXI. "Beati quorum tecta sunt peccata, sis ait: Si texit peccata, noluit advertere

„ re: si noluit advertere, noluit animadvertere:
 „ si noluit animadvertere, noluit punire, noluit
 „ agnoscere, maluit ignoscere: iis igitur, quo-
 rum peccata per caritatem tecta sunt, nihil amplius
 luendum superest; adeoque &c.

564. Resp., S. Doctorem excludere ab eis, quo-
 rum peccata tecta sunt, pœnam æternam, non autem
 pœnas temporales, sive in hac, sive in altera
 vita, quas Tract. CXXIV. in Joan., & alibi
 aperte confitetur.

565. Dices *secundo*. S. Pater Lib. I. *De peccatorum
 meritis & remiss.* cap. 28. in alia vita non
 esse ullum ulli medium locum, docet. Cui con-
 sonans auctor Libri *Hypognosticon*, qui olim
 fuit eidem Augustino tributus, inquit Lib. V. cap.
 5.; „ Primum locum fides Catholicorum divina
 „ auctoritate regnum credidit cœlorum: secundum
 „ gehennam, uti omnis apostata, vel a Christi fi-
 „ de alienis æterna supplicia experietur: tertium
 „ penitus ignoramus; immo nec esse in Scripturis
 „ sanctis invenimus. Non itaque S. Augustinus,
 nec etiam ejus Discipuli, cujusmodi fuit Auctor
 Libri *Hypognosticon*, vel *Hypomnesticon*, ter-
 tium Purgatorii locum agnoverunt (a).

566. Resp., tam Augustinum, quam aucto-
 rem Libri *Hypognosticon* negare illum tertium
 locum, in quo Pelagiani degere infantes sine bap-
 tismo mortuos committunt, & in quo beatitu-
 dine quadam naturali fruuntur, & qualem in
 perpetuum. Diversus omnino est Purgatorii locus,
 quem agnoscit, & confitetur Ecclesia Catholica.

567. Obj. tertio ex ratione theologica. Commu-
 niter docetur in Ecclesia Catholica ita per bap-
 tismum remitti non solum originale, sed etiam actua-
 lia peccata, ut nihil prorsus pœnarum luendum
 sit, neque in hac, neque in futura vita: cur ergo
 eadem ratio non erit etiam pœnitentiæ, quæ
 est secundus Baptismus?

568. Respondent Tridentini Patres Sess. XIV. cap.
 2. „ Alium esse Baptismi, & alium Pœnitentiæ
 „ fructum. Per Baptismum enim Christum induen-
 „ tes, nova prorsus in illo efficiuntur creatura, ple-
 „ nam, & integram peccatorum omnium remissio-
 „ nem consequentes: ad quam tamen novitatem,
 „ & integritatem per Sacramentum Pœnitentiæ si-
 „ ne magnis nostris fletibus, & laboribus, divi-
 „ na id exigente justitia, pervenire nequaquam pos-
 „ sumus; ut merito Pœnitentiæ laboriosius quidam
 „ Baptismus dictus fuerit. *Et cap. 8., addunt,*
 „ Falsum omnino esse, & a verbo Dei alienum,
 „ culpam a Domino nunquam remitti, quin ni-
 „ versæ etiam pœna condonetur: perspicua enim,

„ & illustria in sacris litteris exempla reperiantur,
 „ quibus præter divinam traditionem hic error quam
 „ manifestissime revincitur. Sane & divinæ justi-
 „ tiæ ratio exigere videtur, ut aliter ab eo in gra-
 „ tiam recipiantur, qui ante baptismum per igno-
 „ rantiam deliquerint: aliter vero qui semel a pec-
 „ catis, & dæmonis servitute liberati, & accepto
 „ Spiritus Sancti dono scienter templum Dei vio-
 „ lare, & Spiritum Sanctum contristare non for-
 „ midaverint”.

569. Inst. primo. Pœna est effectus culpæ: ergo
 remissa culpa tolli debet & pœna; & quemad-
 modum ubi culpa est gravior, vel levior, etiam
 pœna debet esse gravior, vel levior, ita ubi nulla
 est culpa, nulla quoque debet esse & pœna.

570. Resp., effectus alicujus causæ esse dupli-
 cis generis; quidam enim ita cum sua causa con-
 nexi sunt, ut ea remota, etiam ipsi tollantur, ut
 calor, & splendor ita dependet ab igne, ut eo im-
 munito imminuantur, & sublato penitus tollatur.
 Sunt tamen alii effectus, qui etiam remota causa
 perseverant; ut vulnus extracto gladio non cessat.
 Ita similiter pœna est talis culpæ effectus, ut et-
 iam exiæm culpa remissa non tollatur, nisi per
 actus pœnitentiæ.

571. Inst. secundo. Peccata venialia non possunt
 post hanc vitam remitti, quia non remittuntur abs-
 que pœnitentiâ, cui post obitum nullus amplius
 locus est: nullum ergo est Purgatorium, quod de-
 lendis venialibus culpis dicitur destinatum.

572. Respondet S. Thomas in IV. *Sentent.* Dist.
 21. qu. 1. art. 5. „ Quod culpa venialis in eo,
 „ qui cum gratia decedit, post hanc vitam dimit-
 „ titur per ignem purgatorium, quia pœna illa æ-
 „ qualiter voluntaria virtute gratiæ habet vim ex-
 „ piandi culpam omnem, quæ simul cum gratia
 „ stare potest. *Et iterum ad 2.* Post hanc vitam,
 „ inquit, non potest esse meritum respectu præ-
 „ mii essentialis, sed respectu alicujus accidenta-
 „ lis potest esse, quandiu manet homo in statu
 „ viæ aliquo modo: & ideo in purgatorio potest
 „ esse actus meritorius, quantum ad remissionem
 „ culpæ venialis”. Quæ quidem Angelici expli-
 catio admodum probabilis est, quamvis Ecclesia
 de modo, quo culpæ veniales in Purgatorio delentur,
 nihil definire voluerit; sed solum in peccato-
 re pœnitente, remanere reatum pœnæ tempora-
 lis exsolvendæ vel in hoc sæculo, vel in futuro
 in Purgatorio; & animas ibi detentas fidelium
 suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sa-
 crificio juvari. Vid. sup. n. 550.

573. Obj. ultimo. Illi homines, quos mundi fi-
 nis

(a) P. Jo. Garnarius in Dissert. VI. Append. ad 1.
 P. Operum Marii Mercatoris Librum *Hypognosticon*
 Xysto Presbytero Romano, qui S. Cœlestino in Pon-
 tificatu successit, multis argumentis tribuere conatus
 est; quibus tamen omnibus invicte respondit noster P.
 Seraphinus Piccinardus *De novitio opere, quod inscribitur
 Prædestinatus* &c. Patavii 1686. in 4. art. 2. §. 11.

& sequi; & una cum Patribus Maurinis editoribus O-
 perum S. Augustini *Hypognosticon*, seu *Hypomnesticon*
 Mario Mercatori tribuendum esse judicat. Ceterum te-
 nere prorsus Erasmus in margine loci objecti ex Lib.
 V. *Hypognosticon* hanc notam apposuit: *Tertium lo-
 cum ignoramus, Purgatorium.*

nis inveniet, quique aut non morientur, aut statim resurgent (Vide dicta sup. n. 101.) nullis Purgatorii pœnis erunt obnoxii: ergo nec alii; cum nulla appareat alicujus discriminis ratio.

574. Resp., quamvis de iis hominibus nihil revelatum inventiatur, neque in Scriptura, neque in Traditione, ex analogia tamen certo concludere possumus, eosdem etiam purgatum iri a piaculis maculis, si quas habent, vel in anima sola eo brevissimo tempore, quo separata a corpore erit, gravitate pœnarum supplemte earumdem diuturnitate, vel etiam per universalem conflagrationem simul cum corpore; vel etiam fortasse Sanctis intercedentibus, eorundem pœnas esse a divina clementia condonandas.

Quæres primo, quænam sit, quam gravis, & quam diuturna Purgatorii pœna?

575. Resp., ex communi fere omnium sententia, esse ignem. Disputatum quidem hæc de re fuit in Concilio Florentino cum Græcis, qui Purgatorium non ignem volebant, ut obscurum quemdam locum, cruciatibus, & doloribus plenum. Disputatio tamen non diu duravit, & in fine Concilii sic Græci de Purgatorio locuti sunt: *Quod quidem, sive ignis, sive obscuritas, sive turbo, sive id genus aliud sit, non putamus referre.*

576. Ecclesia nihil hac de re definire voluit, in suis tamen precibus videtur voluisse omnia comprehendere, dum orat Deum, ut det illis animabus *refrigerii sedem, quietis beatitudinem, & luminis claritatem.*

577. Quidquid vero sit de qualitate pœnarum, dubitari non potest, illas esse gravissimas; nam S. Augustinus in Psal. XXXVII. inquit: „ Quia dicitur, *Salvus erit, quod per ignem*, contemni, tur ille ignis gravior tamen erit ille ignis, quam quidquid potest homo pati in hac vita”. Et S. Gregorius Papa in Ps. III. Pœnitentialium: *Illum*, inquit, *transitorium ignem omni tribulatione æstimo præsentem intolerabiliorem.* Et S. Thomas in IV. *Sentent.* Distinct. 12. Quæst. 1. art. 1. rationibus probat, pœnam Purgatorii *excedere omnem pœnam istius vitæ.* Quamobrem recte Ecclesia filios suos adhortatur ad opera satisfactionis in hac vita exercenda, maximoque studio commendatur indulgentiarum usus, quibus illæ pœnæ relaxantur.

578. De illarum pœnarum duratione varie opinantur Theologi. Sunt qui neminem ultra decem, aut viginti annos in Purgatorio detineri posse existiment, quia, inquit, clementia Dei non patitur amicos suos multo tempore a suo conspectu cohiberi. Verum si hæc ratio valeret, nimis longum videretur etiam spatium viginti, vel decem annorum. Satis est dicere id Deo soli notum esse, qui in numero, pondere, & mensura omnia disponit. Sane si Deus ex inscrutabili judiciorum suo-

rum abyso potuit Sanctos Vet. Testamenti a suo conspectu arcere per millia annorum, usque ad Christi resurrectionem, ut communis Theologorum opinio habet, eccur non poterit etiam justorum animas in Purgatorii carcere detinere quousque redant novissimum quadrante?

579. Sane magnus Augustinus pro Matre sua Monica, ante 30., & amplius annos mortuum Deum orabat, aliosque ut pro ea orarent, majorem in modum hortabatur. Hinc etiam Ecclesia probat anniversaria pro Defunctis instituta, quæ ab ipso Tertulliani tempore memorata inventiuntur. Quamobrem justissime ab Alexandro VII. præscripta fuit illa propositio n. 45. *Annuum legatum pro anima relictum non durat plus, quam per decem annos.*

Quæres secundo. Utrum Animæ in Purgatorio certæ sint de sua salute?

580. Resp., Lutherus quando initio sui schismatis Purgatorium admittebat art. 38. negavit, eas esse de sua salute securas; quamvis postea sententia mutata Purgatorium ipsum sustulerit. Ille articulus Lutheri fuit una cum ceteris a Leone X. reprobatus. Et quidem merito, primo enim cum statim post mortem subsequatur judicium, unaquæque anima debet decretoriam judicis sententiam audire, videlicet aut damnationis æternæ, aut salutis, sive immediate consequendæ, sive post debitam suarum culparum purgationem. Præterea sciunt infelices illæ animæ in Purgatorio detentæ se Deum ex toto corde diligere; spem habent regni cælestis, & Purgatorii pœnas patienter sustinent; quæ omnia conciliari non possunt cum incertitudine cælestis Beatitudinis. His accedunt orationes Ecclesiæ, quibus in Canone Missæ dicitur eas animas *dormire in somno pacis, & quiescere in Christo.* Qui plura desiderat, adeat Card. Bellarminum Lib. II. *de Purgatorio* cap. 4., qui tamen hanc sententiam ad fidem pertinere non putat asserens quosdam esse, Catholicos, qui existunt, aut, varias esse in Purgatorio pœnas, & unam esse omnium maximam, incertitudinem salutis, qua dicunt, quasdam solum animas multari. Pro hac sententia citat Dionysium Carthusianum, Michaellem Bajam, Cersonem, & Joan. Rodenseum.

BREVIS TRACTATUS

De Virtutibus Theologicis, Fide, Spe, & Caritate.

Virtus defini solet ex S. Augustino Lib. II. *de lib. arb.* cap. 18. & 19. *bona qualitas mentis, qua recte visitur, qua nullus male utitur, quamque Deus in nobis sine nobis operatur.* Hanc definitionem probat Angelicus (a), sed loco qualitate-

(a) 1. 2. quæst. 55. art. 4., ubi tamen observat iis verbis: *quamque Deus in nobis operatur*, definitionem restringi ad virtutes infusas; si autem ea verba deman-

tur, reliquam definitionis, inquit, erit commune omnibus virtutibus & acquisitis, & infusis.

DISSERTATIO I.

De Fide. Vid. S. Thomas 2. 2. qu. 1. & seq.

tis ponendum esse putat, *habitu*, qui est genus propinquum. Duæ autem sunt virtutis species: aliæ enim perficiunt intellectum, sive in ordine speculative, sive in ordine pratico, & *intellectuales* vocantur; aliæ perficiunt appetitum, & dicuntur *morales*. Vide S. Thomas 1. 2. qu. 58. art. 3. Virtutes intellectuales sunt sapientia, intellectus, ars, & prudentia (S. Thomas 1. 2. qu. 57. art. 2. & seq.). Morales autem versantur vel circa passiones, ut fortitudo, & temperantia, vel circa operationes, ut iustitia, & ceteræ, quæ eam comitari solent. Sed inter virtutes morales quatuor eminent *cardinales* dicte, quod sint veluti cardines, in quibus, ut loquitur S. Thomas Quæst. V. de Virt. art. 1. *fundatur vita humana*: sunt autem prudentia (a), iustitia, fortitudo, & temperantia.

Præter has aliæ tres virtutes sunt, fides, spes, & charitas, quæ appellantur *theologicæ*, tum quia habent Deum pro objecto, ,, in quantum per eas ,, recte ordinamur in Deum; tum quia a solo Deo ,, nobis infunduntur; tum quia sola divina revelatione in Sacra Scriptura hujusmodi virtutes ,, traduntur “. Ita S. Thomas 1. 2. qu. 62. art. 1. in eo vero reliquis virtutibus antecellunt, quod objectum theologicarum virtutum sit ipse Deus, qui est ultimus omnium rerum finis, prout nostræ rationis cognitionem excedit: objectum autem virtutum intellectualium, & moralium est aliquid, quod humana ratione comprehendi potest. Vid. S. Thomas loco cit. art. 2.

In hoc tractatu solum de virtutibus theologicis disputabimus, quibus Christiana Religio potissimum continetur. Ut enim inquit S. Augustinus Serm. XXVI. alias XX., domus Dei *credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur*. Primum autem de fide agemus, tum de spe, ac postremo de charitate; quia ut S. Thomas observat 1. 2. qu. 72. art. 4., quamquam *ordine perfectionis* charitas præcedit fidem, & spem, in quantum est omnium virtutum mater, & radix, *ordine tamen generationis* fides præcedit spem, & charitatem: ,, non enim potest in aliquid motus appetitus tendere, vel sperando, vel amando, nisi ,, quod est apprehensum sensu, vel intellectu: per ,, fidem autem apprehendit intellectus ea, quæ ,, sperat, & amat “.

(a) Negotium minime facessat, quod prudentiam tum inter intellectuales, tum inter morales virtutes recensuerimus; siquidem ut scite S. Thomas observat 1. 2. quæst. 57. art. 3. ad 1., *prudentia secundum suam essentiam est intellectualis virtus; sed secundum materiam convenit cum virtutibus moralibus, est enim recta ratio agibilium, & secundum hoc virtutibus moralibus communitur*.

(b) Non desunt tamen, qui post Erasimum negant, voluisse Paulum hic fidem accurate describere. Vid. Nicolaus P. Herminier in hoc Tract., & Juenin Tom.

1. Celebris est illa fidei definitio ab Apostolo tradita in epist. ad Hebr. cap. XI. *Est autem fides sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium*. His paucis S. Thomas 2. 2. qu. 4. art. 1. omnia contineri dicit, *ex quibus fides potest definiri, licet verba non ordinentur sub forma definitionis (b)*, ,, ... Si quis autem, sub ,, dit, in forma definitionis hujusmodi verba reciducere velit, potest dicere, quod fides est habitus mentis, quo inchoatur vita æterna in nobis, faciens intellectum assentire non apparentibus “.

2. In hac Paulina fidei definitione nonnulla occurrunt, quæ explicationem desiderant. Primo obscuritatem aliquam habet illa vox *substantia* græcæ *ὑπόστασις* quam non omnes interpretes eodem modo intelligunt. Sunt qui eam a verbo *ὑπιστάμαι* repetunt, quod non raro significat *persuasum habere, seu certo expectare*, quasi Apostolus dicat: *fides est firma persuasio, & certa expectatio rerum sperandarum*. Hanc interpretationem confirmat Grotius comment. in hunc loc. nonnullis, cum sacris, tum profanis adductis testimoniis, Vid. Jo. Augustus Ernesti de *vanitate Philosophantium in interpret. librorum sacrorum*.

5. S. Thomas aliam hujus vocis interpretationem assertit in Comment., quæ textui Apostoli videtur accommodari; ut scilicet fides dicatur ,, substantia, id est facere in nobis substare res sperandas, quod facit duobus modis: uno modo ,, quasi merendo; ex hoc enim quod captivat, & ,, submittit intellectum suum his, quæ sunt fidei ,, meretur, quod aliquando perveniat ad videndum ,, hoc, quod sperat; visio enim est merces fidei ,, (c). Alio modo quasi per suam proprietatem ,, præsentialiter facit, quod id, quod creditur futurum in re, spe aliquo modo jam habeatur “: ut nempe nihilo minus certi simus de rebus per fidem creditis, ac si illa propriis oculis ut præsentia aspiceremus. Hæc secunda expositio, ut testatur Estius in Comment., est S. Jo. Chrysostomi, quem Theodoretus, alique Græci secuti sunt.

4. Porro Apostolus solum rerum sperandarum expressam mentionem facit, tamquam partis principalioris, non tamen alia excludit, quæ sub objecto

VI. Dissert. IV. cap. 1. Inmo Erasmus hic fidem sumi putavit, non pro ea virtute, qua revelatis firmiter assentimur, sed pro fiducia, qua speramus: a vero tamen Apostoli sensu in hoc vehementer aberrat.

(c) Id clarius explicat Angelicus 2. 2. qu. 4. art. 1. inquit: ,, Dicitur fides esse substantia rerum sperandarum, quia scilicet prima inchoatio rerum sperandarum in nobis est per assensum fidei, quæ virtute continet omnes res sperandas. In hoc enim speramus beatificari, quod videbimus aperta visione veritatem, cui per fidem adheremus “.

CAPUT I.

jecto fidei comprehenduntur, ut præsentia, & præterita, quæ sperare non possumus, immo neque mala, quæ objectum timoris sunt: quamobrem ibidem subdit vers. 5. *Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent*: ulterius vers. 6. *Credere oportet accelerent ad Deum quia est*; ac denique vers. 7. *Fide Noe responso accepto de his, quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in salutem domus sue*.

5. Postremo notanda sunt ea verba: *Argumentum non apparentium*, seu ut ex Græco eruitur, *convictio eorum, quæ non videntur* ἡλεγχος ἢ βλαπομίαν. In hoc enim posita est laus fidei; ut propter divinam auctoritatem, ea etiam firmissime credamus, quæ supra nostram rationem sunt posita: unde Sanctus Augustinus Tract. XI. in Jo. *Fides*, inquit, *est virtus quæ creduntur, quæ non videntur* (a).

6. Ceterum communiter fere Fides definiunt a Theologis solet *virtus a Deo nobis infusa, qui libero, & pio voluntatis affectu iis firmiter assentimur, quæ nobis a Deo revelata sunt, propter ipsius Dei revelantis auctoritatem*. Dicitur autem *virtus a Deo nobis infusa*, quod est fidei cum omnibus aliis virtutibus theologicis commune, & genericum. Additur præterea *liber*, & *pious voluntatis affectus*; quod Apostolus indicat dicens Philip. II. 17. *sacrificium, & obsequium fidei vestræ*; quia in hoc potissimum nostra fides a fide dæmonum distinguitur, qui, ut S. Jacobus dicit II. 19., *credunt, & contremiscunt*: credunt, inquam, non libere intellectum Deo submittentibus, sed necessaria convictione compulsi.

7. Hinc patet, quantum a vera fide ii Christiani procul sint, qui eodem modo sacris Religionis mysteriis assentiuntur, ac profanis historiis, nihil de eorum sublimitate cogitant, multoque minus eadem pio animi affectu meditantur. Si ad credendum divina auctoritate permoverentur, intelligerent profecto, res esse summi momenti, quas Deus hominibus revelare propter suam ipsorum utilitatem dignatus est. Audiatur Sanctus Augustinus Tr. XXIX. in Jo. n. 9., ubi inquit: „Quid est ergo credere in Deum? Credendo diligere, credendo amare, credendo in eum ire, & ejus membris incorporari. Ipsa est ergo fides, quam de nobis, exigit Deus; & non invenit, quod exigit, nisi douaverit, quod inveniat”.

Quid proprie sit fides, & circa quid versetur?

8. Fides Christianorum non solum exigit, ut firmiter, ac sine ulla dubitatione omnia ea credamus, quæ Religio sancta nobis credenda proponit; sed etiam ut ea credamus propter supernaturale motivum divinæ revelationis. Quamobrem S. Paulus in prima epist. ad Thessalon. II. 13. eos ita collaudabit: *Cum accepissetis a nobis verbum auctus Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed, sicut vere est, verbum Dei*. Atque hoc est, quod Theologi scholastici vocant, *formale objectum fidei*, ut mox dicemus.

9. Neque vero a divina revelatione, quæ continetur in sacris Litteris, vel in Traditione, separari debet, aut potest suprema auctoritas Ecclesiæ quæ divini verbi sive revelati, sive traditi, custos est, & interpres, & magistra infallibilis, & quæ non aliunde, quam ab ipso Deo suam habet definiendi, & proponendi fidei articulos potestatem, ut in I. Tom. Diss. III. copiose declaratum ac demonstratum fuit. Multifarium, multisque modis olim Deus locutus est Patribus, & Prophetis, qui internæ ejusdem Dei revelationi credere tenebantur. Novissime autem nobis locutus est in Filio suo, qui omnem doctrinam suam, tanquam sacram, & divinum depositum reliquit Ecclesiæ, eamque audire nos jussit, quando Apostolis dixit Lucæ X. 16. *Qui vos audivit, me audivit*. Hæc sit, eos Hæreticos, qui aliqua nobiscum credunt fidei dogmata, non alia de causa, nisi quia fallibili ipsorum ingenio a Deo revelata videntur, veram & proprie dictam fidem non habere, quia non propter id ea credunt, propter quod ea credenda sunt. Imo cum in credendo non nisi judicio suo innitantur, quod ipsis dicat, aliquid esse revelatum, & aliunde iudicari non possint, iudicium nostrum quamcumque adhibita cautione, & diligentia esse erroris obnoxium, non video, quomodo ipsi queant de aliquo dogmate certum, & iudicium actum fidei elicere; semper enim dubitare debent, si prudentes sint, an in discernendo vero, & legitimo divinæ revelationis sensu fallantur; præcipue cum videant, alios, nec paucos, nec indoctos homines sibi aperte repugnare, aliumque, & oppositum iisdem

(a) Patet ex his, quantum ab Apostolo, sanctisque Patribus ablutat auctor epistolarum sur la Religion essentielle à l'homme, dum I. P. ep. 16. fidem esse vult perceptionem evidentem Divinitatis, ejusque attributorum: & paulo post dicit, fidem nihil aliud essentialiter esse, quam certitudinem fundatam in cognitione naturali attributorum supremi entis: Et quod omnem admirationem superat, audet in eadem epistola auctoritatem S. Pauli in sui patrocinium vocare. Frustra autem hanc absurdam fidei definitionem excusare, vel purgare co-

natur P. V. dans une lettre accessoire sur la Foi, dicens se non fidei peculiaris Christianorum, sed fidei generalis, & particularis distinctionem tradere voluisse; inutilis enim est, vana, contradictoria, atque inaudita hæc Fidei generalis, & particularis distinctio. Sed ille negat: nonne existentia Dei, ejusque essentialia attributa objecto fidei comprehenduntur? at hæc clara, evidenti præ demonstratione patescunt. Contra hoc argumentum vide, quæ diximus Tom. I. Dissert. I. n. 20.

dem sacræ Scripturæ verbis sensum tribuere.

10. Ita S. Thomas 2° 2. q. 5. art. 5. docet, in hæretico, qui aliquem articulum fidei non credit, non manere fidem *neque formatam, neque informem*; cuius hanc reddidit rationem: „quia species „cujuslibet habitus dependet ex formali ratione „objecti, qua sublata, species habitus remanere „non potest. Formale autem objectum fidei est „veritas prima, secundum quod manifestatur in „Scripturis sacris, & doctrina Ecclesiæ, quæ „procedit ex veritate prima. Unde quicumque non „inhæret, *sicut infallibili, & divinæ regulæ, doctrinæ Ecclesiæ*, quæ procedit ex veritate prima in Scripturis manifestata, ille non habet habitum fidei; sed ea, quæ sunt fidei, alio modo tenet, quam per fidem Manifestum est autem, quod ille, qui inhæret doctrinæ Ecclesiæ, *tanquam infallibili regulæ*, omnibus assentit, quæ Ecclesia docet; alioquin si de his, quæ Ecclesia docet, quæ vult, tenet, & quæ non vult, non tenet, jam non inhæret Ecclesiæ doctrinæ, *sicut infallibili regulæ*, sed propriæ voluntati. Et sic manifestum est, quod hæreticus, qui *pertinaciter* discredit unum articulum fidei, non est paratus sequi in omnibus doctrinam Ecclesiæ: si enim *non pertinaciter*, jam non est hæreticus, sed solum errans”. Id antea docuerat S. Augustinus Lib. XVII. *contra Faustum* cap. 5. ita Manichæos urgens: „Aperte dicite, vos non credere Christi Evangelio. Nam qui in Evangelio, quod vultis, creditis, & quod non vultis, non creditis, vobis potius, quam Evangelio creditis”. Sed hac de re alibi dictum est satis, nunc pauca de ipso credendi actu addamus.

11. Qui quidem *primo* pertinet ad intellectum; quia assentire veritati est actus cognitionis, & iudicii ab intellectu procedens; & sana cujuslibet ratio dicitur, supremæ, & infallibili Dei revelationi sine ullo dubio credere, quantumvis credendorum rationem non intelligamus; imo etiam si ea, quæ Deus nobis revelat, viderentur rationi ipsi repugnare. Sic ab Apostolo Rom. IV. 18. seq. commendatur fides Abrahæ: „Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium ... & non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam fere centum esset annorum, & emortuam vulvam Saræ. In repositione etiam Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quæcumque promisit Deus, potens est & facere. Ideo reputatum est illi ad iustitiam”.

12. Quamvis autem hæc assentiendi firmitas sit ad fidem omnino necessaria; per hanc enim fides distinguitur ab opinione fluctuante, atque instabili, non tamen in ea sola consistit fides supernaturalis, & Christiana; sed ad eam requiritur pius voluntatis consensus, quo, ut ait Apostolus in secunda ad Corinth. X. 5. *in captivitate rediga-*

mus intellectum in obsequium Christi. Assensus igitur fidei est etiam voluntatis actus, atque hinc exoritur fidei meritum; quod meritum sine libero nostræ voluntatis actu esse non potest. S. Thom. 2. 2. qu. 2. art. 9.: „Ipsium autem credere, *inquit*, est actus intellectus assentientis veritati diviæ ex imperio voluntatis a Deo motæ per gratiam, & sic subjacet libero arbitrio in ordine ad Deum: unde actus fieri potest esse meritorius”.

13. Hinc idem Doctor Angelicus qu. 5. art. 2. ut dubium, an in dæmonibus sit fides? accurate resolvat, ita rationatur: „Intellectus *credentis* assentit rei creditæ, non quia ipsam videat, vel secundum se, vel per resolutionem ad prima principia per se visa; sed propter imperium voluntatis moventis intellectum. Quod autem voluntas moveat intellectum ad assentiendum, potest contingere ex duobus: uno modo ex ordine voluntatis ad bonum; & sic credere est actus laudabilis: alio modo, quia intellectus convincitur ad hoc, quod iudicet, esse credendum his, quæ dicuntur, licet non convincatur per evidentiam rei: sicut si aliquis Propheta prænuntiaret *in sermone Domini* aliquid futurum, & adhiberet signum, mortuum suscitando, ex hoc signo convinceretur intellectus videntis, ut cognosceret manifeste, hoc dici a Deo, qui non mentitur; licet illud futurum, quod prædicitur, in se evidens non esset. Unde per hoc ratio dei non tolleretur”. Hac præmissa doctrina ita dubium resolvit: „Dicendum est ergo, quod in fidelibus Christi laudatur fides secundum primum modum, & secundum hoc non est in dæmonibus, sed solum secundo modo: vident enim multa manifesta indicia, ex quibus percipiunt, doctrinam Ecclesiæ a Deo esse; quamvis ipsi res ipsas, quas Ecclesia docet non videant, putant Deum esse triunum, & unum, vel aliquid huiusmodi”.

14. His pauca addamus etiam de objecto fidei, de quo breviter agit S. Thomas quæst. 1. art. 1. & 2.; & observat *primo*, objectum cujuslibet habitus cognoscitivi duo continere, scilicet id, quod materialiter cognoscitur, quod est objectum materiale: & id, per quod cognoscitur, quod est *formalis ratio* objecti. Hoc præhabito concludit S. Doctor, objectum *formale* fidei non esse, nisi *veritatem primam*; non enim fides assentit alicui veritati, nisi quia est a Deo revelata; unde ipsi veritati divinæ fides immititur, tanquam medio. Objectum autem *materiale* fidei non solum est ipse Deus, sed etiam multa alia; quæ tamen sub assensu fidei non cadunt, nisi secundum quod habent aliquem ordinem ad Deum. Sic etiam objectum medicinæ est sanitas, quia nihil medicina considerat, nisi in ordine ad sanitateur. Plura cupientibus abunde satisficient Scholastici.

CAPUT II.

De necessitate fidei ad salutem.

15. Vetus olim Gnosticorum error fuit, etiam sine fide supernaturali, cum sola Dei cognitione Philosophos paganos consecutos esse salutem: quamobrem Pythagoræ, Platonis, Aristotelis, aliorumque imagines adorabant. Id testantur S. Irenæus Lib. I. cap. 25. S. Epiphanius *Heresi* XXVII., Sanct. Augustinus *de Heresibus* num. 7. & Theodoretus *de fabulis Heret.* Idem sensisse videtur Pelagius, qui, teste Sanct. Augustino Lib. II. *Operis imperf.* n. 118. *definitur*: „ Quod non ex li- „ de Incarnationis Christi antiqui vixerint Ju- „ sti, quia videlicet nondum in carne venerat „ Christus”: Hunc errorem revocavit ab orco ante duo secula Zwinglius, qui in *Exposit. Fidei ad Franc. I.*, quæ post ejus mortem ab Henr. Bullingero edita fuit, videntes esse dicebat cum beatis in cælo Herculem, Theseum, Antigonum, Numam, Aristidem, aliosque hujus generis plures; præcipue autem Senecam, quem sanctissimum vocat.

16. Dolendum est etiam nonnullos Catholicos ea tradidisse, quæ huic errori proxime accedere videntur (a); contra quos necessitatem fidei supernaturalis in Deum, ut auctorem gratiæ, & in Christum humani generis redemptorem, demonstrabimus.

17. Pro majore autem dicendorum luce, duplex distinguenda est necessitas, altera quæ dicitur *mediæ*; altera, quæ est *præcepti* tantum. Prima est quando aliquid ita ad salutem necessario requiritur, ut sine eo salus nullo prorsus modo obtineri queat; nec ulla proinde ignorantia vel impotentia excusat: talis est secundum omnes Theologos Baptistini necessitas. Illud autem dicitur solum de præ-

cepto, quod si propter impotentiam, vel ignorantiam invincibilem omittatur, ab æterna salute obtinenda non impedit.

18. Etiam duplex distingui solet fides, *explicita*, & *implicita*. Prima est, quando articuli fidei clare, distincte, & in se ipsis cognoscuntur, & creduntur: *secundum* autem, quando duntaxat confuse aliquid creditur; ut qui generaliter Ecclesiæ credit, etiam implicite ea omnia credit, quæ Ecclesia definit, omnibusque Fidelibus credenda proponit. Calvinus hanc fidem *implicitam* veluti Catholicorum commentum, ad fovendam ignorantiam acriter insectatur Lib. III. *Inst.* cap. 5. Sed aliud est sub fidei implicitæ prætextu debitum in Religionis studio diligentiam omittere, quod culpabile esse, maximeque deplorandum, Catholici omnes profitentur; aliud plenam, distinctamque omnium fidei nostræ articulorum intelligentiam consequi, quod vix sapientes, & docti; rudis autem, & illiterati ne vix quidem possunt; quod Calvinus, ut Catholicos reddat odiosos, subdole confundit. Sed ad rem.

19. Inveniuntur Theologi, qui putarent, ad salutem sufficere fidem *implicitam* Dei, ut auctor est supernaturalis, qualis fides esse potest in homine in sylvis, vel inter barbaros emittito, qui solum lumine naturali Deum, ut primam omnium rerum causam agnoscat, in votis autem habeat, cetera quoque agnoscere, credere, & facere, quæ ad salutem pertinent (b). Sed iis bona, & melior Theologorum pars una cum S. Thoma 2. 2. q. 2. art. 5. refragatur.

PRO.

(a) Nonnulli Theologi arbitrati sunt, solam existentiam Dei, ejusque Providentiæ fidem ad salutem esse necessariam. Ita Ambrosius Catharinus in cap. II. ep. ad Rom., Tostatus in cap. XVIII. Gen., Jac. Faber Stapulensis, Fortunius Licetus, Petrus Jarricius, Horatius Tubero, aliique, quos citat Arnaldus in libro inscripto *De la nécessité de la foi* en J. C. Tom. II. in fine. (Hic liber vulgatus est a Dupinio contra opus *De la vertu des Payens de M. de la Motthe le Vayer*). Etiam celebris Didacus Payva de Andrada in suis *Explicationibus Orthodoxis de contro. Rel. Capit.* Philosophis Paganis, qui Deum cognoscere, & colere, quantum in se erat, conati sunt, salutem denegare, vocat immanitatem, quia deterior nulli esse potest. Longius progressus est Erasmus, cujus ea de Socrate vox erat: *Parum abest ut dicam: S. Socrates ora prome; de Cicerone autem, Me certe, inquit, non admodum adversum habituri sunt in ferendis calculis, qui sperant apud superiores illum quietam vitam agere.* Præf. in Tusc. Qu. ad Jo. Ulatenium. Probis autem, apud Lupum Ferrariens. ep. 20., Ciceroni adjungit Virgilium, ceterosque probatissimos Gentiles. Latomus denique non aliam in Abrahamo, quam in Xenophonte, & Cicerone fuisse

fidem, ausus est scribere, si vera narrat Vossius ex fide Phil. Melanthonis Lib. III. *Hist. Pel.* P. III. The- si XI. Ita dilatata semel via, tam multis apertis est salutis ingressus. Pejus vero omnibus deliravit auctor libri *De Salute Aristotelis*, qui hunc Ethnicum Philosophum cum S. Joanne Baptista pene comparare non dubitavit. Novissime autem P. Gavina in sua editione *Dissertationis anagogicæ, theologicæ, paraneticæ de Paradiso*, Panormi 1762. p. 689. eam sententiam defendere se dicit, quæ *Ethnicos, Mahometanos, Hereticos, Schismaticos, Hebræos turmatim salutem assequi sempiternam docet.* Ejusdem erroris accusatus est Marmontellus in suo *Belisario* c. 10., ubi pluribus Paganis idololatriæ salutem æternam in cælo concedit, contra quem videri possunt *Censura Facultatis theologicæ Parisiensis* an. 1757., & *Instructio Pastoralis Archiepiscopi Parisiensis* eod. anno 1767.

(b) Ita sentiunt Andreas Vega Lib. VI. in *Trid. Conc.* c. 17., & 20. quoniam secuti sunt Suarez, Tamburinus, Card. de Lugo, aliique. Vid. Calmet Diss. præmissa Comm. in ep. S. Pauli, *An Gentiles, quibus neque de Lege Moysis, neque de Evangelio aliquid innotuit, salutem obtinere poterint?*

PROPOSITIO I.

Fides explicita, & supernaturalis in Deum, ut auctorem gratiæ, ad salutem necessaria fuit in omni statu.

20. Et quidem primo aperta, & decretoria est Apostoli sententia Hebr. XI. 6. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Porro loqui Apostolum de fide supernaturali, quæ per revelationem habetur, constat ex præmissa fidei definitione initio capituli: *Est autem fides sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium*; quæ definitio non nisi in fidem supernaturalem revelatione imixtam cadere potest. Id etiam magis constabit ex testimoniis infra adducendis.

21. Præterea ipsum confirmatur auctoritate Concilii Trid. ita Sess. VI. cap. 5. definiens: „Cum vero Apostolus dicit Rom. V. justificari hominem per fidem, & gratiam, ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiæ Catholicæ consensus tenuit, & expressit, ut scilicet per fidem ideo justificari dicamur, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum, & radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum ejus consortium pervenire”.

22. Haud sum nescius, hæc, aliæque id genus testimonia, quæ magna copia afferre possemus, ab adversariis explicari de fide saltem in voto, quemadmodum similia Scripturarum, sanctorumque Patrum testimonia, quæ omnimodam baptismi, & pœnitentiæ necessitatem evincunt, de baptismo, & pœnitentia saltem in voto explicari solent. Ita Vega, & Ripalda apud Concinam Lib. I. in *Decal.* Dissert. I. cap. 7. n. 6.

23. Veruntamen, præterquam quod hujusmodi distinctio omni prorsus destituta est fundamento, potest etiam hac invicta ratione refelli. Nemo sine charitate actuali æternam salutem consequitur, dicente S. Joanne I. epist. III. 14. *Qui non diligit, manet in morte*: charitas autem sine fide supernaturali nulla esse potest; ut enim docet S. Thomas 2. 2. qu. 4. art. 7. *Fides est prima omnium virtutum*, ubi etiam laudat S. Augustini doctrinam Lib. IV. cont. Julian. cap. 5. quod militæ esse possunt vere virtutes, nisi præsupposita fide. Ulterius, ut idem Angelicus Doctor observat 2. 2. qu. 2. art. 5. cum ultima beatitudo hominis in quadam supernaturali Dei visione consistat, necesse est etiam, ut media, quibus eam consequimur, sint ordinis supernaturalis, ut scilicet proportio inter finem, & media servetur: „Ultima beatitudo hominis, inquit S. Doctor, consistit in quadam supernaturali Dei visione, ad quam homo per-

tingere non potest, nisi per modum addiscentis a Deo doctore, secundum illud Jo. VI. Omnis, qui audit a Patre, & didicit, venit ad me... Unde ad hoc, quod homo perveniat ad perfectam visionem beatitudinis, præexigitur, quod credat Deo, tanquam discipulus Magistro doctenti”.

24. Huc etiam spectat damnatio trium propositionum facta ab Innocentio IX. 2. Martii 1679, quarum prima hæc erat: „Nonsi fides unius Dei necessaria videtur necessitate mediæ, non autem explicita remuneratoris. *Secunda*: Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similive motivo, ad justificationem sufficit. *Tertia*: Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, & etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium sanctissimæ Trinitatis, & Incarnationis Domini”. Quæ tres propositiones a Clero quoque Gallicano an. 1700. hac censura affectæ fuerunt: *Hæc tres propositiones in Deum remuneratorem, & in Christi mediatoris nomen contumeliosæ sunt, erroneæ, & hæreticæ.*

PROPOSITIO II.

In Lege naturæ, & in Lege Mosaica ante Christi adventum necessaria semper fuit necessitate mediæ ad salutem aliqua fides saltem implicita mysterii Incarnationis (a).

25. Prob. primo, quia Abrahamo prædictum jam fuerat, omnes nationes esse per Jesum Christum salvandas. Gen. XXII. 18. *Benedicentur in semine tuo (nempe Christo) omnes gentes terræ.* Ulterius Judæos non fuisse justificatos, nisi per fidem in Christum venturum, multis in locis Apostolus tradit; ad Gal. II. 26. *Non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi.* 1. Tim. II. 5. *Unus mediator Dei & hominum homo Christus Jesus;* & 2. Cor. X. 3. idem Apostolus loquens de Patribus vet. test. *Omnes, inquit, eamdem escam spirituales manducaverunt, & omnes eundem potum spirituales biberunt: bibebant autem de spiritali, consequente eos petra; petra autem erat Christus.* Etiam S. Petrus Actor. IV. 12. de Christo dicebat: *Non est aliud nomen de cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Ac denum, ut sexcenta alia omitam, Christus ipse Joannis XVI. 6. hanc veritatem luculentissime tradit, inquit: *Ego sum via, veritas, & vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me: & cap. XVII. 3. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum.*

26. Prob. secundo ex SS. Patribus, quorum omni-

(a) Id negabat post Pelagium Julianus Eclanensis apud S. Augustinum Lib. II. *Operis impie f.* cap. 188. ubi eum ita alloquitur: *Agnoscamus hæresim pestram,*

definit enim Pelagius, quod non ex fide Incarnationis Christi antiqui fuerint justi, quia scilicet nondum in carne venerat Christus &c.

mmium instar esse poterit S. Augustinus, qui Lib. I. cont. duas epist. Pelagian. c. 24. *Quantvelibet, inquit, fuisse virtutis antiquos prædices justos, non eos salvos fecit, nisi fides Mediatoris. Et Lib. II. de pecc. origin. c. 24. Sine fide Incarnationis, & mortis, & resurrectionis Christi, nec antiquos justos, ut justii essent, a peccatis potuisse mundari, & Dei gratia justificari, fides Christiana non dubitat. Et epist. CXC. alias CLVII. Illa fides sana est, inquit, qua crelimus, nullum hominem sive majoris, sive parvæ ætatis liberari a contagio mortis, & obligatione peccati, nisi per unum Mediatorem Dei, & hominum Jesum Christum. Magistrum autem sequuntur Discipuli, S. Prosper in Ps. CIV., S. Leo Serm. XXIX. cap. 7., S. Fulgentius de Incarn. & gratia cap. 25., aliique.*

27. Sed nemo, ut puto, clariore in luce hanc rem collocavit, quam S. Thomas, inquis 2. 2. quæst. 2. art. 7. „ Illud proprie, & per se pertinet, ut ad objectum fidei, per quod homo beatitudinem consequitur: via autem veniendi ad beatitudinem est mysterium incarnationis, & passionis Christi: dicitur enim Act. IV. 12. *Non est aliud nomen &c.*: ideo mysterium incarnationis Christi aliquantulum oportuit omni tempore esse creditum apud omnes, diversimode tamen secundum diversitatem temporum, & personarum ... Aliter non præfigrassent Christi passionem quibusdam sacrificiis, & ante legem, & sub lege, quorum quidem sacrificiorum significatum explicite Majores cognoscebant; Minores autem sub velamine illorum sacrificiorum, credentes, ea divinitus esse disposita de Christo venturo, quodammodo habebant velatam cognitionem. Et ea, quæ ad mysterium Christi pertinent, tanto distinctius cognoverunt, quanto Christo propinquiores fuerunt. Post tempus autem gratiæ revelatæ, tam Majores, quam Minores tenentur habere fidem explicitam de mysteriis Christi, præcipue quantum ad ea, quæ communiter in Ecclesia solentur, & publice pronuntiantur, sicut sunt articuli Incarnationis &c.”

28. Idem tradit multis aliis in locis; & 1. 2. quæst. 106. art. 1. ad 5. ita absolute pronunciat: *Nullus unquam habuit gratiam Spiritus Sancti, nisi per fidem Christi explicitam, vel implicitam.* Hinc S. Augustinus omnes justos, qui ante Christum floruerunt, Christianos fuisse dicit, quamquam hoc nomine non appellarentur (a).

29. Obj. primo. Nihil aliud ex Christi testimonio ad salutem requiritur, quam mandatorum observantia. Matth. XIX. 17. *Si vis al vitam ingredi, serva mandata;* & Apostolus Rom. II. 15. *Factores, inquit, legis justificabuntur;* atqui hæc

sine aliqua supernaturali, vel explicita fide Dei, ut auctoris gratiæ, vel implicita Christi Redemptoris servari possunt, dicente Paulo Apostolo Rom. II. 14. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt:* ergo &c.

50. Resp., primum, & maximum legis mandatum esse Dei dilectionem super omnia; hoc autem mandatum ab eo certe adimpleri non potest, qui Deum ut auctorem gratiæ vel non cognoscit, vel non credit. Rursus non solum mandatorum observantiam, sed peccati originalis remissionem ad salutem requiri, plusquam certum est; hæc autem sine fide explicitæ Dei, & saltem implicita Redemptoris obtineri nullo tempore potuit, dicente S. Augustino, De natura & gratia cap. 44. *Ea, fides justos sanavit antiquos, quæ sanat & nos, id est Mediatoris Dei, & hominum hominis Jesu Christi, fides sanguinis ejus, fides crucis ejus, fides mortis, & resurrectionis ejus.* Ceterum Apostoli dictum: *Gentes &c.* intelligendum est de Gentilibus ad fidem jam conversis, qui legem scriptam non habentes, naturaliter, hoc est per naturam gratia reparatam, ea, quæ legis sunt, faciebant. Quod si acrius quis contendat, Paulina hæc verba de Gentibus ad fidem non conversis esse intelligenda, ut reipsa a quibusdam Sanctis Patribus explicata sunt, tunc dicimus, non esse extendenda ad omnia legis naturæ præcepta, quæ certo a nemine inter Gentiles adamussim observata sunt, sed ad aliqua duntaxat; & hæc ipsa adimplere quidem poterunt quantum ad substantiam solum, non autem quantum ad modum, ut scilicet Deo placare possent, & ad salutem pervenire: ut enim dicit idem Apostolus Heb. XI. 6. *sine fide impossibile est placere Deo,* Confer Tract. de Gratia Tom. VI. Diss. II. c. 2. num. 14. seq.

51. Dices. Fides, sine qua impossibile est placere Deo, ad mentem Apostoli non est supernaturalis, sed naturalis tantum, ut patet ex iis verbis sequentibus: *Crederet enim oportet accellentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit;* tum ex aliis Rom. I. 20. & seq., quibus declarat, veteres Philosophos fuisse *inexcusabiles, quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt &c.*; videtur enim innuere, potuisse eos ad salutem pervenire, si ea naturali Dei cognitione, quam ex creaturis hausserant, bene usi fuissent ad ipsum glorificandum.

52. Resp., Apostolum ad Hebræos loqui, non de quacunque Dei cognitione, sed de ea, quæ per fidem est supernaturaliter a Deo infusam, ut patet ex verbo *credere,* & magis etiam ex fidei definitione præmissa. *Est autem fides &c.* In epist. autem ad Rom. Gentiles Philosophos recte arguit, non quod naturalis Dei cognitio iis ad justificationem, & salutem satis fuisset, sed quod ex

i-

(a) Eadem igitur, inquit Lib. III. Contra duas epistolas Pelagianorum cap. 4. n. 11., fides est, & in illis, qui nondum nomine, sed re ipsa fuerunt antea Christiani, & in istis, qui non solum sunt, verum etiam vocantur, & in utrisque eadem gratia per Spiritum Sanctum.

ipsa male abusi sunt, „mutantes, gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum, & serpentium;” hoc est, abutentes Dei cognitione, ut Idolis divinis exhiberent honores.

53. Obj. *secundo*. Apoc. VII. 9. dicitur: „Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & linguis stantes ante thronum, & in conspectu Agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum”. Id autem nil aliud significare videtur, quam Gentilium turbam.

54. Resp. cum Bossueto, eo loco designari Martyres, ut patet ex iis verbis: *Et Palmæ in manibus eorum*. Porro hi in variis, quas Ecclesia passa est, persecutionibus innumerabiles plane sunt; unde recte appellari possunt *turba magna, quam dinumerare nemo poterat*. Dicuntur etiam *ex omnibus gentibus, & tribubus, & linguis*, quia S. Joannes spiritu prophetico præviderat, ex toto mundo strenuos, & gloriosos athletas Christi Domini futuros.

55. Eodem etiam sensu explicanda sunt verba Prophetæ Malachiæ I. 11. „Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum”. Hæc quippe propheticæ prænucciata sunt de eo tempore, quo, Evangelio per Apostolos prædicato, ubique terrarum Deo sacrificari debebat oblatio munda, nempe panis Eucharisticus, ut S. Justinus explicat in *Dialogo cum Tryph.* n. 41. Justino concordant Irenæus Lib. IV. 52., Tertullianus *adv. Judæos*, & Lib. IV. *contra Marcionem*, S. Cyprianus Lib. I. *adv. Judæos*, Eusebius Cæsariensis Lib. I. *Demonstr. Evang.*, S. Joann. Chrysost. Hom. III. *Contr. Judæos*, S. Augustinus Lib. XVIII. *De Civ. Dei* cap. 55., alique citati a Dupino (*Defense de la censure de la Faculté de Theol. de Paris, du 18. Oct. 1700. &c.* p. 411.) quod etiam fuit a Concilio Trident. animadversum Sess. XXII. cap. 1.

36. Obj. *tertio*, & est palmare adversariorum argumentum. Plures Gentiles, testibus sanctis Patribus, & justificationem, & salutem consecuti sunt. Nam S. Dionysius, vulgo Areopagita, id expresse dicit *de Eccl. Hier.* cap. 1.; cap. autem 9.

hæc habet: *Altissimi unica illa rerum omnium providentia cunctos homines ad salutem Angelorum ductibus tradidit promovendos*. *Secundo etiam clarius idipsum perhibet S. Justinus Apol. I. n. 46. inquit*: „Qui cum ratione vixerunt, Christiani sunt, etiamsi Athei existimati sint, quales apud Græcos fuere Socrates, & Heraclitus, & eorum similes; apud barbaros autem, Abraham, Ananias, Azarias, Misael, & Elias;” ubi Socratem, & Heraclitum, cum Abrahamo, Elia, aliisque justis vet. Test. confundens, manifeste inuit, illos non minus, quam istos ad salutem pervenisse (a). *Tertio Clemens Alex. Ipsa quoque Philosophia*, inquit Lib. I. *Stromatum*, *Græcos pedagogi more ducebat, sicut lex Hebræos ad Christum*; & de eadem philosophia addit: *Quantum per se quoque aliquando Græcos justificabat*. *Quarto Origenes explicans ea Apostoli verba Rom. II. 10.:* *Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum, Judæo primum, & Græco*, inquit in *Comment.*: *Quod, ut ego capere possum, de Judæis, & Gentilibus dicit; utrisque nondum credentibus*. *Quinto S. Joannes Damascenus in Serm. de defunctis paulo post medium*: „Soli misericordiæ gratia, inquit, salvatos opinor omnes, qui in vitæ puritate nullum non perfecterunt bonum, temperanter, sobrie, tenuiter, que vivendam, licet non satis exercitati fuerint, nec divinam, ac sinceram filem acceperint”. Demum Tostatus, alique recentiores Theologi eandem sententiam amplexi sunt.

57. Resp., nihil plane absurdius fingi posse, quam Paganos omni supernaturali fide in Deum, & Messiam venturum destitutos, salutem potuisse consequi, non solum quia, ut hactenus demonstratum est, hæc sine aliqua fide in Christum obtineri nullatenus potest, sed etiam quia facile esset ex historia ostendere, eos ipsos, qui majoribus virtutum laudibus celebrari solent, fuisse pluribus vitiis, præcipue autem idololatria, & superstitione, turpiter conspurcatis. Hinc ille ipse Socrates, qui ceteris morum sanctitate præfertur, jamjam moriturus Æsculapio gallum gallinaceum sacrificari jussit, quamquam Idolorum vanitatem perspectam habebat (b).

58. Addo, vel ipsas eorum virtutes, ob quas aliquibus visi sunt apotheosi digni, fuisse superbicæno adeo coinquinatas, ut potius vitia appellari de-

(a) Hoc loco quammaxime abutuntur ex Heterodoxis Casaubonus in suis *Exercit. cont. Baronium*, ex Catholicis autem Gard. Sfondrati in *Nodo Prædestinat. Dissoluto*, Jacobus Payva Andræus in *Explicat. Orthod.*, Abbas Senon. *Dissert.* in epist. Sancti Pauli, alique laudati a Rich. Simonio T. III. *epist. select.* epist. 24. Vid. etiam *Lettres de Sainiore* (eiusdem Auctoris) Tom. IV. Lett. 28. & Præfat. in S. Justinum P. II. cap. 7. n. 5. Qui autem plura desiderat Justin, Clementis Alex. aliorumque testimonia, adeat P. Calmet in *Dissert. De salute Gentilium*.

(b) Etiam *παίδουσεως* Socrates accusatus fuit; unde illud Juvenalis Sat. 2. *Inter Socraticos notissima fossa Cynædos*. Lactantius autem Lib. III. *Divin. Institut.* cap. 20. observans, illum solitum fuisse jurare *per canem, & anserem*, scilicet in contumeliam Deorum (ut explicat Tertullianus in *Apolog.* cap. 14.) *O hominem scurram, inquit, ineptum, perditum, desperatum, si cavillari voluit Religionem: dementem, si hoc serio fecit, ut animal turpissimum pro Deo haberet*.

debuerint, quam virtutes; similes iis Sodomæ, & Gomorrhæ fructibus, qui in exteriori cortice pulchri, intus non nisi cinerem habebant. Quamobrem apposite Julianus Pomerius nos monet Lib. VIII. *de vita contempl.* cap. 1., ut infidelibus nihil pro-
 „ fuisse credamus, etiamsi sunt aliquas per cor-
 „ pus virtutes operati, quod eas nec a Deo suo se
 „ accepisse crederent, nec ad eum, qui est finis
 „ omnium bonorum, referre voluerant”. Et ite-
 „ rum: *Et quidem dico, nihil eis profuerunt* (vir-
 „ tutes), *inimò etiam nocuerunt*. Vid. Francisc.
 Collus Doctor Collegii Ambros. Mediol. in Lib. *de a-*
nimabus Paganorum. Sed accedamus ad singula.

39. Ad primum respondet S. Thomas 2. 2. qu. 2. art. 7. ad 3., S. Dionysium, vel quisquis sit Auctor Lib. *de Eccles. Hier.*, loqui de iis Gentilibus, quibus facta est revelatio de Christo, ut patet ex Melchisedechi exemplo, quod ibidem cap. 9. adducit, *qui nequaquam manium Deorum, sed altissimi, verique Dei sacerdos fuit*. Addit autem, *cunctos homines ad salutem Angelorum ductibus traditos esse promovendos*; docens scilicet, omnibus omnino hominibus Angelos custodes fuisse destinatos, non quasi reipsa cuncti homines eandem salutem assequantur, sed quod Deus auxilia ad eandem consequendam omnibus misericorditer præparaverit; unde etiam subdit; *Solus ferme Israel præ omnibus ad veri Dei notitiam fuit conversus*. Eodem sensu Minutius Felix in *Octavio* num. 20. postquam ostendisset, Philosophos penam omnes Dei unitatem agnovisse, concludebat, ut quisvis arbitretur, aut nunc Christianos Philosophos esse, aut Philosophos jam tunc fuisse Christianos.

40. Addit S. Thomas ibidem: „ Si qui tamen
 „ salvati fuerunt, quibus revelatio non fuit facta,
 „ non fuerunt salvati absque fide Mediatoris; quia
 „ etsi non habuerunt fidem explicitam, habuerunt
 „ tamen implicitam in divina providentia, cre-
 „ dentes, Deum esse liberatorem hominum secun-
 „ dum modos sibi placitos, & secundum quod ali-
 „ quibus veritatem cognoscentibus Spiritus revelas-
 „ set, secundum illud Job XXXV. *Qui docet nos
 „ super jumenta terræ*”.

41. Atque idipsum docuerat antea S. Bernardus in Epist. LXXVII. ad Hugonem, inquires: „ Pro-
 „ phetæ, & qui illustriores videbantur in illo po-
 „ pulo (*Judaico*), non omnes omnia liquido æ-
 „ qualiter agnoscere valuerunt, sed alii plus, alii
 „ minus: quanto magis simplices quique ius-
 „ ti, sine detrimento salutis salvationis tempus,
 „ modum, & ordinem necire poterunt: quæ tamen
 „ certa spe, & fide, uti promissa fuerant, fir-
 „ missime tenuerunt? *Et infra*: Multi ergo ante
 „ Salvatoris adventum, Deum omnipotentem te-
 „ nentes, & diligentes suæ salutis gratuitum pro-
 „ missorem: credentes in promissione fidelem, sper-
 „ rantes certissimum redemptorem, in hac fide,
 „ & expectatione salvati sunt, licet quando, &
 „ qualiter, & quo ordine salus repromissa fieret,
 „ ignorarent”.

42. Ad secundum S. Justinus eos Philosophos qui expulso polytheismo unum nobiscum Deum confitebantur, *Christianos* aliqua ratione, & improprie appellat; ut si quis nostrum Latheranos, vel Calvinistas de Trinitatis mysterio orthodoxe sentientes, Catholicos in hac parte appellare vellet, vel Hæreticos a puritate fidei discedentes *Paganos* diceret, quemadmodum Constantinus M. Arianos appellari jussit *Porphyrianos*; non quia Porphyrii in omnibus doctrinam sequerentur, sed quia Christi divinitatem, non minus quam Porphyrtus, negabant. Eodem sensu Tertullianus *Paganos*, qui in subitis, repentinisque casibus Deum singulari numero invocabant, *naturaliter Christianos* appellavit, inquires *Apolo.* cap. 17.: *O testimonium animæ naturaliter Christianæ!* Quis tamen fingat, Tertullianum eos pro Christianis naturaliter natis habuisse, cum ibidem subdat cap. 18. *Fiant, non nascuntur Christiani?* & alibi *de testimon. animæ* post initium: *Fieri, non nasci solet anima Christiana*. Hoc itaque sensu S. Martyr quosdam veteres Philosophos appellavit *Christianos*, scilicet ex parte tantum; unde etiam subdit, *Socratem ex parte Christum cognovisse*, hoc est, cognovisse Christi religionem in aliquibus capitibus, præcipue autem in Dei unitate, ratione, quæ a Deo est, ipsi faciem præferente. Ceterum in *Apolo.* secunda n. 8. & 10. eos duntaxat perfecte *Christianos* esse declarat, *qui non ad partem aliquam disseminatæ rationis vitam insituere, sed ad totius, idest Christi cognitionem, & contemplationem*. Illa autem commixtio Socratis, & Heracliti cum Abrahamo, Elia, aliisque Justis vet. Test., non est accipienda quantum ad omnia, ita ut illi, non secus ac isti, ad æternæ salutis portum pervenerint; sed quantum ad aliqua, præcipue autem quantum ad Dei unitatem, quam Socrates, Heraclitus, alique saniores Philosophi, non secus ac Abraham, Elias, aliique Justi, agnoverunt. Confer Prud. Maranum in Præf. ad Opp. S. Justin. Nat. Alex. Dissert. VI. in Sæc. II. & Arnaldum *Necessité de la foi en J. C.* p. 2. cap. 1.

43. Ad tertium. Clemens Alexandrinus vim justificandi Philosophiæ tribuit sensu omnino improprio, quatenus recta, sanaque Philosophia homines ab idololatriæ, superstitionisque præjudiciis liberans, eos quodammodo ad suscipiendas Religionis Christianæ veritates disponebat, quamquam remote solum, & ut ita dicam *negative*. Se luculenter explicat Alexandrinus quidem ibidem dicens. „ Non comprehendit quidem Græca Philosophia veritatis magnitudinem & est adhuc imbecillis ad mandata Domini exequenda, & regali doctrinæ maxime viam parat, utcumque castigans, & mores formans prius. *Tum postea*: Quamquam per se quoque aliquando Græcos justificabat Philosophia, sed non ad universam, ac generalem justitiam, ad quam cooperatrix, & adiutrix invenitur, sicut prius, & secundum gradus ei, qui ascendit in cœnaculum, & gram-

maticus ei, qui est philosophaturus". Etiam Philosophia dicitur a Clemente *justificare*, quia, ut ipse ait Lib. I. *Strom.*, *Debilem adversus eam* (scilicet Salvatoris nostri doctrinam) *efficit sophisticam argumentationem, & propulsans dolosos adversus veritatem insidias, dicta est vineæ apta sepes, & valius*. Sed alibi luculenter tradit, hanc philosophiam iis prorsus inutilem esse, qui præterea ad veram Christi fidem non perveniunt. *Iis*, inquit Lib. VI. *Stromatum*, *qui justii erant a Philosophia, non solum opus erat fide in Deum, sed etiam ut ab idolorum cultu discederent (a)*.

44. Ad quartum. Origenes verba Apostoli de quadam gloria temporali interpretatur, quam reddendam putabat, nedum Judæis, sed etiam Infidelibus, si bene operentur; non autem loquitur de vita æterna, quam sine fide in Christum obtineri posse, aperte inficiatur dicens: „Et vis scire, quia nullius est vita æterna, nisi ejus, qui credit in Christum? Audi Salvatoris ipsius vocem evidenter in Evangeliiis designatam: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum. Omnis enim, qui non agnovit Patrem solum Deum, & Filium ejus Jesum Christum, alienus est ab æternitate vitæ”.

45. Ad quintum. Ab emunctionum natium criticis hujusmodi sermo S. Damasceno abjudicatur, utpote tanto Theologo prorsus indignus (Vid. infra num 68.). Ulterius tantum abest, ut ex eo possit gentilium salus ostendi, quin potius contrarium luculenter eruitur. Illius enim sermones Auctor pro certo habet; omnes, qui sine fide in Christum Servatorem vixerunt, quamvis operum probitate inclaruerint, damnatos tamen fuisse, quod nostræ sententiæ conforme omnino est. At vero putat, Christum descendente ad inferos istis hominibus damnatis Evangelium prædicasse, eosque prius ad fidem adduxisse, deinde autem ad salutem. Quæ doctrina etiamsi admitteretur, nobis nec minimum officeret; falsa tamen, & erronea est, & a SS. Philastro *Hæc*. LXXIV., & Augustino *Hæc*. LXXIX., in hæresibus numerata. Quemadmodum etiam fabulis accenseri debet similis opinio Herinæ, qui in *Pastore* Lib. III. *Similit.* 9. putavit, Apostolos post obitum descendentes ad inferos, his, qui ante obierant, prædicasse, & baptismum ministrasse, ut salvi fierent.

46. Ad ultimum. Non vacat recentiorum Scriptorum libros diligentius examinare; neque enim tanta est eorumdem auctoritas, ut etiamsi contrarii essent, nostram propositionem adeo validis argumentis comprobata labefactare possent.

47. Obj. quarto, S. Gregorius Nazianz. *Orat.*

(a) Mala fide Montacutus in hoc textu particulam solum transposuit, legens: *iis, qui justii erant a Philosophia non requirebatur fides, sed ut solum recederent ad idololatria*, male inquam; ita enim textus græ-

XXII. doctrinam de necessitate fidei in Christum ad salutem, non tanquam omnino certam, sed solum ut probabilem tradit: „Hic sermo, inquit, est mihi quidem, atque omnibus Dei amore præditis vehementer probabilis, neminem videlicet eorum, qui ante Christi adventum numeros omnes virtutis expleverunt, id citra Christi fidem esse consecutum”. Secundo S. Jo. Chrysostomus Hom. XXXVI. in Matth. de Vet. Test. loquens: „Poterant homines, inquit, tunc etiam ipsam (Christum) non confessi salvari; non enim Christi, qui nondum venerat, ab illis cultus petebatur, sed ut idolorum cultu spreto solum Deum conditorem omnium noscerent.... tunc enim sufficiebat, unum Deum nosse. Nunc autem non ita est, sed necessaria est ad salutem Christi cognitio; quod uberius ibidem declarat. Tertio S. Cyrillus Lib. III. de adorat. in spiritu & veritate docet: Deum per legis anfractus Judæos ad terram promissam deduxisse, cum e contra novi Testamenti fideles brevi compendio, nimirum per fidem in Christum, deducat”.

48. Resp. ad primum, Probabile a S. Gregorio ibi sumi non pro opinione dubia, sed pro certa sententia, quo sensu non raro apud veteres hæc vox usurpata invenitur. Id patet ex ipsis verbis: *σφόδρα πιθανοί, λέγοίμενοι, καὶ τὰς τοῖς φιλοθεῖς; idest probabilis admodum sermo mihi, atque omnibus Deum amantibus*; neque enim dicere potuisset, hanc sententiam omnibus Deum amantibus, seu fidelibus probari, si dubia esset. Vid. Billius in not. in hunc locum.

49. Ad secundum. Verba S. Joan. Chrysostomi explicanda sunt de fide explicita in Salvatorem, quæ in Vet. Testamento minime necessaria erat; ceterum sine aliqua fide, saltem implicita, non putuisset homines in veteri lege salvari, sexcentis in locis tradit S. Pater; ut cum Hom. VII. in epist. ad Rom. inquit: „Nam si neque lex naturalis profuit, neque lex scripta amplius quidquam præstitit, sed ambæ istæ leges gravaverunt eos, qui eis non, ut par erat, usi sunt, restat, ut necessaria sit salus; quæ per fidem obtinetur”. Et iterum: *Omnes peccaverunt, nec aliter, quam per fidem Salvari possumus*. Adi sis Sixtum Senensem Lib. VI. *Biblioth. sanctæ* adnot. 51.

50. Ad tertium. S. Cyrillus nihil aliud sibi vult, quam Deum in Vet. Testamento clare non revelasse Judæis omnia Religionis nostræ mysteria, quemadmodum fecit Christus in novo, hinc recte dicit, Judæos per legis anfractus, addita tamen fide saltem implicita, fideles autem brevi compendio sine lege per fidem explicitam fuisse ad salutem perductos.

51. Obj. quinto ex ratione. Primo pugnat cum ho-

cus habet: *Τοῖς δὲ κατὰ φιλοσοφίας ἰουδαϊκοῖς ἢ πῖ-
στις μόνον, ἢ εἰς τὸν κύριον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποστῆναι τῆς
εἰδολολατρίας*.

bonitate Dei, qui *omnes homines vult salvos fieri*, 1. Tim. II. 4., exigere ab omnibus fidem supernaturalem, quæ quamplurimis, qui nihil unquam de Deo auctore gratiæ, aut de Messia audiverunt, est omnino impossibilis: ut enim ait abbat Apostolus Rom. X. 14.: „ Quomodo ergo invocant, in quem non crediderunt; aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem auferent sine prædicante? Deus autem Optimus Maximus impossibilia non jubet. *Secundo* nostra sententia pugnat etiam cum ea veritate sæpius in Scripturis insinuata, *quod non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur justitiam, acceptus est illi.* Act. X. 34., & Rom. II. 11., & alibi. *Tertio* pugnat cum axioma illo Theologico: *Facienti quod in se est, Deus non denegat, gratiam.*

52. Resp. ad *primum*, supposito peccato originali, nullam diviniæ bonitati maculam aspergi, etiamsi omnes prorsus homines in massa perditionis desererentur: „ Nulla, inquit Bellarminus Lib. II. de Grat., & Lib. arb. cap. 4. esset in Deo, iniquitas, si non solum aliquibus, sed etiam omnibus auxilium sufficiens ad salutem negaret. Hæc propositio certissima est apud eos, qui ex divinis Litteris peccatum originale noverunt &c. “: & ante Bellarminum S. Thomas 2. 2. quæst. 2. art. 5. ad 1. e. „ Si in potestate hominis, inquit, aliquid esse dicatur, excluso auxilio gratiæ, sic ad multa tenetur homo, ad quæ non potest sine gratia reparante, sicut ad diligendum Deum, & proximum, & similiter ad credendum articulos fidei: sed tamen hoc potest cum auxilio gratiæ; quod quidem auxilium quibuscumque divinitus datur, misericorditer datur; quibus autem non datur, ex justitia non datur, in pœnam præcedentis, aut saltem originalis peccati, ut S. Augustinus dicit de corrept. & gratia cap. 5. & 6. “.

55. Id vero absurdum minime esse, liquido, apparet in exemplo tot puerorum, qui in utero matris decedunt, quin ullum suppetat medium, quo per baptismum originalis noxa in iis deleri possit. Quemadmodum enim fide certum est, omnes istos pueros sola peccati originalis labe aspersos, cuiuscumque autem alterius peccati immunes, nulla posse ratione salvari, quin tamen aliquid vel minimum diviniæ bonitati derogetur: ita multo minus iniquitas erit apud Deum, si alios homines, nedum originali culpa, sed aliis etiam sceleribus pollutos, in tenebris gentilitatis, & in umbra mortis relinquat, ubi salus ipsis plane impossibilis est. *Vobis ora obstruunt*, dicebat olim in simili occasione Pelagianis S. Augustinus, & linguas premunt, qui loqui nondum valent. Illud tamen serio attendendum est, quod sicut parvulis non imputatur ad culpam, si baptismum non recipiant, quem recipere, nequeunt, sed solum in ipsis remanet culpa originalis, quæ deleri sine baptismate nequit; ita infidelibus non imputatur ad culpam,

quod non credunt ea, quæ ipsis non annuntiantur.

54. Audiatur S. Thomas 2. 2. qu. 10. art. 1., ubi docet, hanc infidelitatem pure *negativam* in illis, qui nihil audierunt de fide, non *habere rationem peccati, sed magis pœnæ; qui talis ignorantia divinarum ex peccato primi parentis consecuta est.* Post autem addit: „ Qui autem sic sunt infideles, damnantur quidem propter alia peccata, quæ sine fide remitti non possunt, non autem damnantur propter infidelitatis peccatum “ . Sed & illud addendum, Deum pro infinita sua misericordia etiam istis infidelibus præsto adfuturum, si ipsi diviniæ lucis, quæ illuminat omnem hominem, auctam sequentes, facerent, quod in se est. Quod tamen axioma recte intelligendum est, ut mox explicabimus.

55. Ad *secundum* ita respondet S. Thomas 2. 2. quæst. 68. art. 4. ad 2.: „ *Acceptio personarum* habet locum in his, quæ ex debito dantur. In his vero; quæ ex gratuita voluntate conferuntur, acceptio personarum locum non habet. Non enim est personarum acceptor, qui ex liberalitate de suo dat uni, & non alteri..... Salutaria autem beneficia Deus humano generi confert ex sua gratia: unde non est personarum acceptor, si quibusdam præ aliis conferat: unde S. Augustinus dicit *de prædest. SS. cap. 8.*: Omnes, quos Deus docet, misericordia docet; quos autem non docet, iudicio non docet; hoc enim venit ex damnatione humani generis pro peccato primi parentis “.

56. Ad *tertium*. Illud axioma: *Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam* &c. cum S. Thoma, aliisque Catholicis Theologis, paucis exceptis, quorum doctrina nimis laxa est, de illis intelligi debet, qui faciunt, quod in se est ex viribus gratiæ, qua præveniuntur, non autem ex viribus naturæ, quæ ad opera salutaria nihil valent sine gratia. Vid. Tract. de Gratia Tom. VI. Diss. II. n. 115.

57. Inst. Saltem puer baptizatus, si postea in sylvis, vel inter barbaros enutritus iuxta rationem dictamen vivat, etiam sine fide salutem obtinebit.

58. Resp. cum S. Thoma Quæst. XIV. de Verit. art. 11. ad 2. „ certissime tenendum esse, quod Deus tali homini, vel per internam inspirationem, vel revelaret ea, quæ sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei prædicatorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium “ . Cum enim puer per baptismum gratia habituali instructus sit, illi deesse non possunt auxilia ad salutem necessaria. Vid. Tom. VI. Diss. IV. num. 55. seq.

59. Colliges, hæc dicta esse de lege ordinaria Dei; sunt enim Theologi, qui aliam disputationem instituant, an *absolute*, & de potentia Dei *extraordinaria* possit homo sine fide salvari; quam controversiam aliis dirimendam relinquimus.

APPENDIX

Qua ostenditur, commentitiam esse Trajani ab igne æterno liberationem S. Gregorii precibus.

60. Pervulgata olim, pluribusque credita fuit de Trajani ab inferni pœnis liberatione fabula. Res autem communiter sic exponi solet. Trajano aliquando ad bellum cum exercitu eunti vidua se se obtulit, quæ senio, dolore, ac paupertate confecta, justam de unici filii sui occisoribus vindictam postulabat. Imperator viduæ commiseratione tactus, totam illam bellicam expeditionem suspendit; viduæ causam ex juridicis sanctionibus integre cognovit; nec prius se loco movit, quam viduæ plene satisfactum fuisset. Fertur itaque, S. Gregorium M. insignis hujus Trajani pietatis aliquando recordatum, ad S. Petri Basilicam tantum orasse, & flevisse, quousque de illius liberatione ab inferno ex divina revelatione certior factus fuerit. Alii rem aliter narrant, & fabulas fabulis insarciant, ut quod incredibile per se est, multo incredibilius efficiatur.

61. Exploditur autem primo hæc fabula, quia lex est generalis, supplicium, quod reprobis in alia vita paratum est, futurum æternum, Matth. XXV. 41. 46.: neminem insuper sine baptismo, & fide posse salutem assequi, Joann. III. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei;* & Marci XVI. 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur:* non est itaque verisimile contra præfatas leges Trajanum ab æternis pœnis, quibus justissime addictus erat, fuisse liberatum, & absque fide, & baptismo in cælum evectum. Et quainquam concedatur; potuisse Deum absolute hujusmodi leges dispensare, quis tamen asserere audeat, reipsa eum dispensasse, cum neque ex S. Gregorio, neque ex aliis testibus, qui valeant fidem indubiam facere, id eruatur?

62. Præterea S. Gregorius Lib. XXXIV. *Morul.* cap. 16. aperte negat, esse pro damnatis orandum. Confutans enim quorumdam opinionem, putantium, Sanctos oraturos pro damnatis: „ Quomodo, inquit, pro illis tunc orabunt, quando jam nullatenus possunt ad justitiæ opera ab iniquitate commutari? Eadem itaque causa est, cur non ore tur tunc pro hominibus igni æterno damnatis, quæ nunc etiam causa est, ut non ore tur

„ pro diabolo, Angelisque ejus æterno supplicio deputatis: quæ nunc etiam causa est, ut non orent sancti homines pro hominibus infidelibus, „ impiissime defunctis”. Quæ cum docerit S. Gregorius, quis verisimile putet, eum contra sua principia voluisse pro Principe Ethnicò, & Ecclesiæ persecutore, avaro insuper, injusto, vino dedito, aliisque vitis coinquinato orare? Confer Dion. Cassium in ejus vita, Spartianum in *Audriano*, & Julianum Apostat. in *Convivio Deorum*; ac de ejus persecutione in Christianos, vide Ruinart *Præf. in Acta Martyrum* n. 51. (a).

63. Ultimo loco non levem in re per se incredibilem suspicionem ingerit auctorum dissentio; ut enim Baronius observat ad an. 604.: „ Alii dicunt „ Trajanum ad vitam revocatum a S. Gregorio, „ & baptizatum, rursusque vita functum abiisse „ in cælum: alii non revixisse corpus, sed clanculo animam a Gregorio baptizatam: alii, nequaquam ab inferis liberatam, sed pœnis, ut dicunt, alleviatam: atque ita fabulas fabulis addidit, ut ridiculum etiam demum sit superadditum de Trajani cranio cum vivida adhuc lingua reperto, quo ipse suam miseriam deplorans, ad commiserationem S. Gregorium commoverit”. Accedit, tam præclari illius facinoris, quo ad orandum pro Trajano S. Gregorium premotum fuisse dicunt, altum esse apud veteres silentium, præcipue vero apud Plinium, qui cum in Panegyrico Trajano dicto, nihil eorum, quæ ad Trajani laudes pertinebant, omiserit, hujus tamen eximie erga illam viduam pietatis nullam habet mentionem.

64. Obj. primo. Paulus Warnefridus Diaconus Ecclesiæ Aquilejensis, & Monachus Cassinensis, cujus obitus secundum Mabillonium Lib. XXIV. *Annal.* p. 341. contigit an. 784. in *vita S. Gregorii* n. 27. hoc factum narrat. Id ipsum refert S. Jo. Damascenus, auctor Paulo cœvus, cujus mors contigit ante an. 787., in *Oratione de iis, qui in fide dormierunt*, quam legitimum esse ejusdem fœtum, Philippus Solitarius, Zonaras, Glycas, Theodorus Balsamon, aliique testantur. Accedit demum auctoritas Joannis Diaconi Ecclesiæ Rom. in *vita S. Gregorii*, jussu Joann. VIII. adornata Lib. II. cap. 44., quam fuisse a summis Pontificibus unanimi calculo probatam, a pluribus Ecclesiis receptam, & a populis cum ædificatione versatam, testis est Guittmundus Lib. II. *De Eucharistia* (b).

65.

(a) Ad di possunt, quæ habet Lib. VII. epist. 15. ad Gregorium Presbyterum, & Theodorum Diaconum Ecclesiæ Constantinopol. ita scribens: *Agnovi, quod Dilectio vestra dixisset, Jesum Christum ad inferos descendente omnes, qui illic confiterentur eum Deum, salvasse, atque a pœnis debitis liberasse. De qua re volo, ut Charitas vestra longe aliter sentiat. Descendens quippe ad inferos solos illos per suam gratiam liberavit, qui eum & venturum esse crediderunt, & præce-*

pta ejus vivendo tenuerunt. Constat autem, quia post Incarnationem Domini nullus etiam ex his salvari potest, qui fidem illius tenent, & vitam fidei non habent: Constituentur se nosse Deum, factis autem negant (ad Titum I. 16.).

(b) Utraque vita S. Gregorii a duobus Diaconis Paulo Warnefrido, & Joanne scripta habetur in Tom. IV. Operum S. Gregorii edit. Monachorum S. Bezedicis.

65. *Resp. ad primum.* Non sufficere auctoritatem Pauli Warnesfridi, ut rem credamus, quæ & incredibilis per se est, & ab auctoribus majori fide dignis prætermittitur, & cum S. Gregorii doctrina aperte pugnat: præcipue cum hujus tam insignis miraculi nullum prorsus afferat testem; & quamquam fatetur, hac de re a minus perfectæ fidei, & curiosis quædam quæri posse, ea tamen eilentio præterit concludens: *Tutus videtur in hoc actu divinæ pietatis, & potestatis judicium venerari, & a nemine discuti.*

66. *Ad secundum,* a viris eruditissimis Arcudio, Bellarmino, Leone Allatio, & P. le Quien Diss. V. inter *Damascenicis* hanc Orationem S. Joan. Damasceno abjudicari, & quidem pluribus de causis. *Primo* enim dicit, non solum animis Trajani, & Falconillæ a gehenna in cælum migrasse, verum etiam plures alios infernalibus pœnis propter infidelitatem damnatos, fuisse a Christo descendente ad Inferos ad fidem, & pœnitentiam adductos: hoc autem & per se falsum est, & iis aperte contrarium, quæ S. Joan. Damascenus docet Lib. II. de *file* cap. 4., videlicet: „ Illud hominibus mortem præstare, quod lapsus „ Angelis. Post lapsum enim nulla ipsis est pœnitentia, uti nec hominibus post mortem”. Uterius laudat Orationem S. Athanasii de *is, qui e vita discesserunt*, quæ nullibi extat, nec ab ullo alio memoratur; tum etiam quamdam S. Gregorii Nysseni sententiam, quæ in ejus operibus non invenitur. Accedit diversitas styli, verborum, sententiarum, ut nihil magis dissimile aliis S. Joan. Damasceni operibus inveniri possit. *Demum* prodigii fere loco est, Joannem Diaconum, qui ad stabilendam hujusmodi fabulam obscuris & apocryphis documentis est usus, voluisse tanti Patris auctoritatem præterire: quamquam enim Joannes Diaconus Græcæ litteræ ignoraret, scimus tamen, eum Anastasii Bibliothecarii opera usum fuisse, ut Græcorum libros cognosceret.

67. Sed si etiam certis argumentis ostenderetur, illam Orationem esse S. Jo. Damasceni, nobis religio minime foret, ab eo hac in parte modeste recedere; quemadmodum nemo prudens ei fidem adjungeret, dum in eadem Oratione ex Lausiaca Palladii historia refert, Macarium quemdam ab humano cranio in via reperto sciscitatum fuisse, an defuncti nonnihil solatii aliquando perciperent? respondisse autem cranium: *Quo tempore mortuorum causa preces offers, tum sane nonnullius solatii sensu afficimur*; erat autem cranium illud Sacerdotis ethnici, ut nonnulli opinantur apud S. Thomam in IV. *Sent.* dist. 45. qu. 2. art. 2. arg. 4. Porro hæc fabula neque in Lausiaca Palladii historia, neque in vita S. Macarii reperitur. Ad dicit etiam, Falconillam feminam Paganam, fuisse precibus S. Theclæ, non minus quam Trajanum

ab inferni pœnis extractam, cujus rei nullibi apud alios auctores vestigium extat. Ne igitur his, aliisque similibus somniis assentiri cogamur, auctori *Orationis de Fidelibus defunctis* fidem adjungere non possumus.

68. *Ad tertium.* Multa sunt, quæ, ne Joanni Diacono hac in re subscribamus, nos movent. *Primo* ille auctor est 300. circiter annis S. Gregorio posterior: hanc vero fabulam non ex probatis S. Gregorii actis, quæ in Ecclesia Rom. asservabuntur, sed ex obscuris quibusdam Anglo-Saxonis monumentis hausit. *Legitur*, inquit, *penes easdem Anglorum Ecclesias.* Uterius fatetur, non fuisse suæ narrationi a Romanis adhibitam fidem, ibidem subdens: „ Sed cum de superioribus miraculis Romanorum sit nemo, qui dubitet, de hoc, „ quod apud Saxones legitur; hujus precibus Trajani animam ab inferni cruciatibus liberatam, „ ob id vel maxime dubitari videtur, quod tantus Doctor nequaquam præsumeret pro Pagano „ prorsus orare &c.” Illud vero lepidum, quod ad hanc objectionem retundendam subjungit: *Nos legitur pro Trajano Gregorium exorasse, sed tantum flevisse.* *Demum* & illud plane ad mensuræ cumulum addit, quod notandum ibidem dicit, animam Trajani fuisse solummodo ab Inferni cruciatibus liberatam, non autem in Paradiso repositam, quasi medius sit inter Paradisum, & Infernum locus (a).

69. *Obj. secundo.* In Euchologio Græcorum c. 96. edit. Venetæ ap. Christoph. Zanettum p. 214. (Vid. etiam Bibl. Græca Fabricii Tom. V.) ita Deo supplicatur: „ Quemadmodum Trajanum per „ intentam servi tui Gregorii Dialogi intercessio- „ nem ilagro solvisti, exaudi etiam nos te orantes „ non pro idolorum cultore, sed pro fideli servo „ tuo &c.” videtur igitur verum esse, quod auctor *Orationis de defunctis* asserit, totum scilicet orientem esse hujus miraculi testem.

70. *Resp.* Euchologia in rebus historicis, cujusmodi ista est, non majore fidem ficere, quam eorum auctores; neque enim historias, quæ in Euchologiis continentur, Ecclesia ut credendas proponit, & earum aliquæ a diligentibus Criticis falsitatis convictæ sunt, atque Euchologia non semel emendata. Id multo facilius contingere potuit in Euchologiis Græcis: postquam enim Ecclesia Græca dolendo schismate a Latine divisa est, vix dici potest, in quantas ignorantie tenebras incidere. Verisimile autem est, ut Jacobus Billius observat in hunc loc. *Orat. pseudo-Damasc.* ex memorata mox pseudo-Damasceni Oratione hanc fabulam in Græcum Euchologium irrepsisse.

71. *Obj. tertio.* Trajani liberatio habetur etiam in Revelationibus S. Birgittæ Lib. IV. c. 13. quæ in Concilio Basileensi approbatæ dicuntur: quisque Card. Turrecremata non solum probavit, sed acriter

(a) Ceterum de fide Joannis Diaconi videri potest Liber Apologeticus Antoinii Gallonii Congregat. Orato-

rii apud Richardum Simonium *Lettres Choisies* Tom. III. pag. 63.

ter defendit; tum in Revelationibus S. Methildis Lib. V. cap. 6.

72. Resp., hujusmodi Revelationibus fidem non esse adhibendam, quando rem continent & per se incredibilem, & quæ etiam cum Revelatione divina, quæ certissima sine dubio est, parum coheret; divina autem revelatio nos docet, æternam futuram impiorum damnationem (b). Addo, has revelationes inter se non congruere; nam S. Birgitta dicit, animam Trajani fuisse ex inferis in sublimem gradum evectam, Sancta vero Methildes dicit, velle Deum, ut homines lateat, quid ex sua liberalitate de Trajani anima statuerit. Vid. Baronius ad an. 604. n. 47.

73. Obj. quarto. Similis ab inferno liberationis habetur exemplum in *Actis S. Perpetuæ*, quorum authenticam contra Basnagium vindicavit Card. Orsi Diss. de *Actis &c.* ibi enim refertur, Dinocratem S. Perpetuæ fratrem, qui in loco tenebricoso damnatus jacebat, fuisse ejus precibus liberatum.

74. Resp. cum S. Augustino Lib. I. de *Orig. anim.* cap. 10., & Lib. III. c. 9., Dinocratem non ex inferno, sed ex Purgatorio, ubi quorundam levium peccatorum pœnis luebat, fuisse liberatum. Cum enim septennis obierit, probabile est, aliquo levi peccato fuisse coinquinatum. Certum est etiam, eum fuisse baptizatum, cum S. Perpetua testetur, tam familiam suam, excepto patre, Christianam Religionem coluisse.

75. Obj. ultimo nubem veluti Auctorum, quibus hæc Trajani liberatio omni fide digna visa est. Inter ceteros S. Thomas eam pro certa habet in IV. Dist. 45. qu. 2. art. 2. sol. 1. ad 1. quem sequuntur S. Antoninus, Vinc. Bellovacensis, Gersonius, Tostatus, Giacconius, alique innumeri (a).

76. Resp., Auctoribus istis opponi posse alios, siu minus numero; saltem auctoritate certe præferendis; utpote qui severioris criticæ lancibus in factis ponderandis usi sunt, Baronium Tom. VIII. Ann. ad an. 604., Bellarminum Lib. II. de *Purg.* c. 8., Melchiorem Canum Lib. II. de *Locis Theol.*

c. 2., Nat. Alexandrum Diss. I. in *Sæc. II.*, Card. Orsium Tom. XX. *Hist. Eccl.* Lib. XLV. n. 68., aliosque non paucos. Quantum vero ad S. Thomam, recte observat Jo. Nicolai in not., eum hypotheticè loqui, non autem absolute; videlicet supposita historiæ veritate (quam discutere ipsius instituti non erat), eam fidei dogmati de æternitate pœnarum conciliat, docens, si qui ab inferno liberati dicuntur, eos non fuisse inferno finaliter deputatos, sed secundum præsentem propriorum meritorum justitiam.

CAPUT III.

Ostenditur, in lege Evangelica esse necessariam ad salutem fidem explicitam Incarnationis D. N. J. C., & Trinitatis (b).

77. ¶ Christus Dominus aperte declarat Joan. III. 14. & seq. dicens: „Sicut Moyses exaltavit „serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium „hominis, ut omnis, qui credit in ipsum, non „pereat, sed habeat vitam æternam”; quibus verbis ostenditur, ita ad salutem esse necessariam fidem in Christum Dominum, quemalmodum a serpente morsibus in deserto laceratis necesse erat aspicere serpentem ænema a Moysè erectum, ut sanarentur. Num. XXI. Præterea Christus generaliter, & sine ulla restrictione discipulis suis mandavit, Marci XVI. 15., ut euntes in mundum universum Evangelium prædicarent omni creaturæ, & immediate subdit: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*; hæc verba S. Bernardus expendens in tract. ad Hugonem de Sancto Victore c. 2. (alias epist. 17.) observat, quod Salvator non dixerit: „Qui vero baptizatus non fuerit, sed tamen: qui vero non crediderit, condemnabitur, „nimium inmensum, solam interdem fidem sufficere ad salutem, & sine ipsa sufficere nihil”; unde concluditur, in adultis majorem esse fidei, quam

(a) Bened. XIV. de *Canonizat. Sanctorum* Lib. II. c. 32. n. 11. *Sciendum est, inquit, approbationem istam (revelationum) nihil aliud esse, quam permissionem, ut edantur ad fidelium institutionem, & utilitatem post maturum examen; siquidem in hisce revelationibus taliter approbatis licet non debeat, nec possit adhiberi assensus fidei catholicæ, debetur tamen assensus fidei humane juxta prudentiæ regulas.* Et Fr. Veronius in sua *Regula fidei Cathol.* quam probarunt & ediderunt duo doctissimi fratres Adrianus, & Petrus de Walemburch, ad calcem Tom. II. de *Controv. fidei* Colonia Agripp. 1670. cap. I. §. 3. inquit, *nihil esse de fide divina eorum omnium, quæ novimus ex revelationibus factis post tempora Apostolorum... quarum myriades sunt in Fitis Sanctorum, Catharine Senensis, Birgittæ &c.; etiamsi approbate forent tales visiones a quibusdam Conciliis, etiamsi universalibus, quales aliquæ referuntur in secundo Nicæno &c.* Vid. Eus. Amort. de *Revelationibus*.

(b) Lepidum est, quod Tostatus scribit super IV. Reg. Qu. 57. de *Gregorio* autem dicendum, quod ipse orando pro Trajano peccavit, quia oravit pro eo, quem damnatum esse sciebat vel credebat friventer; & ob hoc peccatum est, quia tota vita ejus in languoribus fuit. Alphonsus autem Giacconius, quem Jac. Augustus Thuanus rei antiquariæ peritissimum vocavit, *Historiam* edidit de anima Trajani precibus D. Gregorii Pape ab inferis liberata, primo quidem Romæ an. 1566. simul cum columna Trajani figuris æneis Hieronymi Mutiani illustrata, cum hoc titulo: *Historia utriusque belli Dacici a Trajano Cæsare gesti ex simulacris, quæ in ejusdem columna Romæ visantur collecta in fol.*; post autem iterum seorsim italisca est in quarto an. 1585.; ac tandem in linguam italicam versa a Franc. Pifferi Monacho Camaldulensi.

(c) Id negant Arminiani, Phil. Limborchius Lib. V. *Theol. Christ.* c. 9. §. 8. seq., & Episcopus Iast. *Theol.* Lib. IV. Sect. V. c. 17.

quam actualis baptismi necessitatem; cum actualis baptismi susceptio in casu impotentiae per ardens ejusdem suscipiendi votum suppleri possit.

78. Hanc veritatem adeo certam apud omnes Catholicos reputavit S. Augustinus, ut non dubitaverit ex ea contra Monachos Aduemetinos ita argumentum eiformare *de Corrupt. & gratia* cap. 7., „ Si enim, ut Veritas loquitur, nemo liberatur a „ damnatione, quæ facta est per Adam, nisi per „ fidem Jesu Christi, & tamen ab hac damnatione „ non se liberabunt, qui poterunt dicere, non se „ audivisse Evangelium Christi, cum fides ex auditu sit Rom. X. 17., quanto minus se liberabunt, qui dicturi sunt, perseverantiam non accepimus? Justior enim videtur excusatio dicentium, non accepimus perseverantiam; quoniam potest dici: homo, in eo quod audieras, & tenueras, in eo perseverares, si velles: nullo autem modo dici potest: id quod non audieras, crederes, si velles”.

79. S. etiam Thomas 2. 2. qu. 2. art. 7. postquam docuerat, mysterium Incarnationis *implicite*, & *obumbrate* fuisse ante Messiae adventum a minoribus creditum subdit: „ Post tempus gratiæ revelatæ tam majores, quam minores tenentur habere fidem explicitam de mysteriis Christi, præcipue quantum ad ea, quæ communiter in Ecclesia solemnizantur, & publice proponuntur, sicuti sunt articuli Incarnationis (*qui scilicet continentur in Symbolo*). Alias autem subtiles considerationes circa Incarnationis articulos tenentur aliqui magis, vel minus explicitè credere, secundum quod convenit statui, & officio uniuscujusque”.

80. Idemque in art. seq. de Mystero Trinitatis docet: quia, inquit, Mysterium Incarnationis Christi explicitè credi non potest sine fide Trinitatis: quia in mysterio Incarnationis Christi hoc continetur, quod Filius Dei carnem assumpserit, quod per gratiam Spiritus Sancti mundum renovaverit, & iterum quod de Spiritu Sancto conceptus fuerit. Et ideo eodem modo, quo mysterium Incarnationis Christi ante Christum fuit explicitè creditum a majoribus, implicite autem, & quasi obumbrate a minoribus, ita etiam & mysterium Trinitatis. Et ideo post tempus gratiæ divulgatæ, tenentur omnes ad explicitè credendum mysterium Trinitatis; & omnes qui renascuntur in Christo, hoc adipiscuntur per invocationem Trinitatis &c. *Ac demum in III. Dist. 25. q. 2. art. 2. fol. 2.* In tertio statu, inquit: post adventum Christi, quia jam mysterium Redemptionis impletum est, & corporaliter, & visibiliter est prædicatum, omnes tenentur ad explicitè credendum. Et si aliquis instructorem non haberet, Deus ei revelaret, nisi ex sua culpa remaneret”. Vid. prepositio ab Innoc. XI. damnata *Absolutionis &c.* sup. n. 24.

81. Hæc Angelici doctrina confirmatur exemplo Cornelii, qui fidem quamdam Incarnationis impli-

citam habebat; alioquin ejus orationes & eleemosynæ non ascenissent in memoriam in conspectu Dei, ut ipsi Angelus dixit Act. X. 4.; & hæc fides tunc sufficiens erat, nondum manifestata Evangelii veritate; sed postea cum illi necessaria esset fides explicita, missus fuit Petrus, qui eum plene instrueret, ut bene advertit S. Thomas 2. 2. qu. 10. art. 4. ad 5.

82. Neque vero huic doctrinæ obest, quod plebisque hæc Incarnationis, & Trinitatis fides impossibilis plane sit, iis nempe omnibus, qui nihil de fide audierunt, cujusmodi etiam nunc esse populosissimas nationes certum est. Non, inquam, id obest; nam infidelitas ista, quæ negativa a Theologis appellatur, non est peccatum, dicente Christo Jo. XV. 22. *Si non venissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent*; quamobrem infideles isti negativi nullam hac de causa pœnam luent; attamen vitam æternam consequi non poterunt, defectu mediæ ad illam obtinendam necessariæ: quemadmodum vitio non datur ægroti, quod medicinam ad salutem recuperandam invincibiliter ignoret; sine ea tamen salutem nulla ratione recuperabit. Vide, quæ supra diximus n. 54.

85. Obj. primo. Angeli explicitè non crediderunt mysterium Incarnationis, quia, ut docet S. Dionysius cap. 7. *Cælestis Hierarchie*, illud ignorarunt: ergo nec homines ad illud mysterium credendum adstringuntur.

84. Respondet Sanct. Thomas 2. 2. qu. 2. art. 7. ad 1., Angelis non latuisse *mysterium regni Dei*, ut dicit S. Augustinus Lib. V. *sup. Genesisi ad litt.* cap. 19., sed quasdam rationes hujus mysterii solum postea cognovisse, Christo revelante.

85. Obj. secundo. Etiam Sanct. Joanni Baptista, de quo dixit Christus Matth. XI. 11., neminem eo majorem surrexisse inter natos mulierum, hoc mysterium ignorasse videtur: misit enim duos ex Discipulis suis, ut Christum interrogarent, an ipse esset, *qui venturus erat*, Matth. XI. 5.: ergo non tenebantur, etiam majores inter Judæos explicitam Incarnationis fidem habere.

86. „ Respond. cum Sanct. Thoma loc. cit. ad 2., quod Joannes Baptista de adventu Christi in carne non quæsit, quasi hoc ignoraret; cum ipse hoc expresse confessus fuerit dicens: *Ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei*, ut habetur Joan. I. 54. ... Similiter non est credendum, quod ignoraverit, cum ad passionem venturum. Ipse enim dixerat Jo. I. 29.: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, prænuntians ejus immolationem futuram”. Quare autem miserit Discipulos ad interrogandum ipsum Christum, non una est SS. Patrum explicatio, prout notat Angelicus: sed omnium probabilior illa videtur S. Joan. Chrysostomi, non ut sibi ipsi, sed ut suis discipulis satisfaceret, quos ipse Christus postea instruere dignatus est.

87. Obj. tertio. Apostolus Paulus ad Hebr. XI. 6. nobis declarat, qualis fides sit necessaria ad ju-

stificationem, & salutem, inquires: *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & quia inquirentibus se remunerator est*; nulla facta mentione mysteriorum Incarnationis, & Trinitatis.

88. Resp., mentionem necessitatis fidei Incarnationis, & Trinitatis fieri in aliis Scripturæ Sacræ locis. Ideo autem in loco objecto nulla fit talis mentio, quia illa duo, scilicet Deum esse, & remuneratorem esse, oportuit credere *explicite* omni tempore; quamvis aliis temporibus necessarium fuit & alia *explicite* credere, prout hactenus exposuimus.

89. Obj. *quarto*. Illud tenemur de Deo explicite credere, quod est nostræ beatitudinis objectum; sed objectum nostræ beatitudinis est summa Dei bonitas, quæ potest cognosci, & credi etiam sine distinctione personarum: ergo &c.

90. Respondet S. Thomas art. 8. ad 5., quod „summa bonitas Dei secundum modum, quo nunc intelligitur per effectus, potest intelligi absque Trinitate Personarum, sed secundum quod intelligitur in seipsa, prout videtur a Beatis, non potest intelligi sine Trinitate Personarum”.

CAPUT IV.

De externa fidei professione.

91. **Q**uemadmodum Apostolus docet Roman. X. 10., duplex est fidei actus; alter internus, quo corde creditur ad justitiam, alter externus, quo ore confessio fit ad salutem. De primo hactenus egimus, nunc pauca de altero: & quidem duo discutenda suscipimus; *primum* an liceat fidem aliquando extrinsecus aperte negare, dummodo occulte interius retineatur in corde? *Deinde* an eam saltem occultare liceat, falsam religionem simulando?

92. Quantum ad primum, vetus fuit Hellesaitarum error, qui referente Origene apud Eusebium Lib. VI. *Hist. Eccl.* cap. 58. „indifferentem rem esse docebant, Christum abnegare, eumque, qui sapit, ore quidem tenus in ipso discrimine negaturum esse, sed non ex animi sententia”. Idem etiam docebant Priscillianistæ, ut ex S. Augustino colligitur Lib. *contra Mendacium*, quorum illud erat impium effatum:

Jura, perjura, secretum prodere noli.

(a) Eum revocavit ab orco Sæc. XIV. inennte quidam Dulcinius Novariensis vivicomburio Vercellis damnatus, de quo videri possunt anctores a Natali Alexandro citati Sæc. XIII., & XIV. cap. 3. art. 11.; & ulterius datæ historiæ a Lud. Ant. Muratorio in calcem editæ Tom. IX. *Historiæ Ital.* Eodem Sæc. XIV. eundem errorem evulgasse dicitur Raymondus Lullus Tarracoenensis, qui ex Judæo malus Christianus factus est, ab altero celebratiss. Raymundo Lullo diversus; Sæc. autem XVI. Greg. David, Belga, qui eo audaciæ pro-

Mirum est, tam perniciosum errorem potuisse sequioribus etiam temporibus patronos invenire (a).

93. Quantum vero ad secundum, refertur in Actis concilii Provincialis in Albania P. I. cap. 2. & 5. edit. Rom. an. 1706., fuisse quosdam Missionarios, qui imprudenti fidei dilatandæ zelo suis Neophytis in Ottomanico imperio Mahumeticam sectam sacrilega simulatione publice profiteri permittebant, dummodo Christianam Religionem intus in corde tenerent. Huc etiam spectat rituum idololatricorum in Sinensi imperio, & apud Malabaros tolerantia, de quibus nonnulla in appendice dicemus.

PROPOSITIO I.

Numquam licitum est fidelem exterius ejurare, tametsi ea in corde servetur.

94. **P**rob. *primo* ex verbis Christi Domini Matt. X. 52. & 53.: „Omnis ergo, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in cælis est. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo, qui in cælis est. *Et Luca IX. 26.* Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua”. Accedit funestum Petri exemplum, quem graviter peccasse, cum Jesum præ timore negavit, nemo est, qui dubitet; quem tamen interius fidelem retinuisse, plusquam certum est.

95. Prob. *secundo* Apostolorum, atque innumerebilibus Martyrum exemplo, qui a primis Ecclesiæ incunabulis tormenta quælibet, ipsamque atrocissimam mortem subire maluerunt, quam vel minimo exteriori signo a fide deficere; unde recte S. Augustinus Lib. *cont. Mend. ad Consentium* cap. 2. de hoc ipso Priscillianistarum errore loquens: *Quæ sententia*, inquit, *sanctos Martyres exonorat, immo vero aufert sancta omnia martyria*.

96. Prob. *tertio* ex constanti Ecclesiæ praxi, qua semper gravissimi criminis rei habiti sunt quotquot a Religione etiam exterius solum defecerunt. Hinc illi Libellatici, qui tempore persecutionis fidei exterius ejurantes libellos a Magistratibus obtinebant, quibus ejuratæ Christianæ Religionis testimonium ipsi tradebatur, duris, diuturnisque pœnitentiis subjecti fuerunt (b). Quorsum vero tanta

cessit, ut Apostolos, sanctosque Martyres stultitiæ accusaret, quod mortem subire, quam Christi fidem abnegare maluerint. Libertini etiam indifferentissimum in Religionis negotio profitescentes in idipsam consentiebant, dnce Quintino, qui ex sartore caput impiæ sectæ factus, meritis luit pœnas Tornaci flammis damnatus anno 1530.

(b) De his Libellaticis videri possunt Baronius ad an. 253. n. 19. & seq., Nat. Alexander Diss. V. in Sæc. III. Gabriel Albaspinæus *Observ. Lib. I. cap. 25.*, Carolus

ta Ecclesiae severitas, si nulla culpa fuisset, Religionem extrinsecus solum abnegare? Videri possunt canones 1. 2. 3. 4. & 5. Ancyran.

97. Accedit auctoritas Innocentii XI., qui propositionem illam n. 18. confixit: „ Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo & fidei gloriosum consulo; tacere, ut peccaminosum per se non damno”: & ante ipsum Paulus V. duobus Brevibus prohibuerat Anglicis catholicis, ne templa haereticorum ingrederentur, eorumque concionibus assisterent. Vid. Pallavicinus Lib. III. *Hist. Concil. Tril.* c. 5. n. 5.: ac demum Benedictus XIV. in sua Constitutione 1. Augusti 1754. vetuit Christianis in Turcarum ditone degentibus, Turcarum nomina ad tegendam Religionem Christianam imponere, inuncta pœna privationis Sacramentorum in vita, & sepulturæ Ecclesiasticæ post mortem.

98. Demum nec desunt momenta rationum: nam fidem exterius negare est mendacium in re gravi, immo omnium gravissima. Porro si juxta Poetam Ethnicum Juvenalem Sat. VIII. 81., ita quilibet comparatus esse debet, ut

.... Phalaris licet imperet, ut sis
Fulsus, & admotuo directe perjuriam tauro,
Summum crede nefas, animum præferre
pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas;

quanto magis, ubi de Religionis negotio agitur?

Quæ contra hanc propositionem objiciuntur, a deo levia sunt, ut nec operæ pretium videatur, in iis immorari.

PROPOSITIO II.

Numquam fas est, falsam Religionem exterius simulate exercere, ad veram, & Christianam occultandam.

99. *Prob. primo ex celebri facto Eleazari Lib. II. Machab. cap. VI.* Hic vir ætate jam grandævus, inter Judæos insignis, sacrilego Regis Antiochi edicto contra Mosaicæ legis præcepta carnes suillas comedere cogebatur: „ At ille gloriosissimam mortem magis, quam odibilem vitam complotens, voluntarie præibat ad supplicium ... Hi autem, qui adstant, iniqua commiseratione commoti, propter antiquam viri amicitiam, tollentes eum secreto, rogabant afferri carnes, quibus vesci ei licebat, ut simularetur manducasse, sicut rex imperaverat, de sacrificii carnibus; ut hoc facto a morte liberaretur. *Quid vero ad hæc Eleazarus?* Respondit cito dicens, „ præmitti se velle in Infernum &c.”. Nihil in rem nostram luculentius potest desiderari.

100. Neque vero aliquis sibi fingat, id fuisse

indebitum heroicæ virtutis actum, non autem stricti juris obligationem: non inquam; ad id enim præstandum se fuisse divina lege adstrictum satis luculenter idem Eleazarus declaravit, subdens v. 26. *Nam etsi in præsentis temporis supplicium hominum eripiar, sel manus Omnipotentis nec visus, nec defunctus effugiam.*

101. *Prob. ulterius ex SS. Patribus. S. Cyprianus De lapsis circa medium de hujus generis simulatoribus loquens:* „ A diaboli aris revertentes, inquit, ad sanctum Domini sordidis, & infectis, nidore manibus accedunt: mortiferos idolorum cibos adhuc pene ructantes, exhalantibus etiam nunc scelus suum faucibus, & contagia funesta, redolentibus, Domini Corpus invadunt. *Istis autem simulationibus verba illa Scripturæ opponit, I. Cor. X. 20.* Non potestis Calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum: non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum”.

102. S. autem Augustinus Lib. cont. mend. c. 6. acute observat, quod si hujusmodi simulatio liceret, potuisset Christus ovibus suis præcipere, ut lupinis amictæ pellibus ad lupos venirent. Et Lib. VI. de Civit. Dei c. 10. cit. a S. Thoma 2. 2. qu. 94. art. 2., postquam crudite ostendit, Senecam externe quidem idola veneratam, interne autem execratam fuisse, ita concludit: „ Colebat quod reprehendebat; agebat quod arguebat, quod culpat, adorabat ... eo damnabilius, quo illa, quæ mendaciter agebat, sic ageret, ut eum populus veraciter agere existimaret”.

103. Demum S. Thomas 2. 2. q. 131. artic. 1. hanc veritatem non solum sua auctoritate, sed etiam ratione ita confirmat: „ Ad virtutem veritatis pertinet, ut quis talem se exhibeat exterius per signa exteriora, qualis est; signa autem exteriora non solum sunt verba, sed etiam facta: sicut ergo veritati opponitur, quod aliquis per verba exteriora aliud significet, quam quod habet apud se, quod ad mendacium pertinet, ita etiam opponitur veritati, quod aliquis per aliqua signa factorum, vel rerum aliquid significet contrarium ejus, quod in eo est, quod proprie simulatio dicitur”.

104. *Obj. primo, Naaman Syrus, postquam idololatriæ nuncium remiserat, ita Eliseum allocutus est, 4. Regum V. 18.:* „ Hoc autem solum est, de quo deprecaris Dominum pro servo tuo: quando ingredietur Dominus meus templum Remnon, ut adoret, & illo imitante super manum meam, si adoravero in templo Remnon, adorante eo in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus servo tuo pro hac re”. Eliseus autem respondit illi: *vade in pace.* Quo responso manifestum est, Eliseum, sin minus exercendæ, saltem simulandæ idololatriæ veniam Naamano indulsisse.

105.

du Fresne in *Glossario*, Joan. Cabassutius in *not. ad Conc. Illiberit. Sæc. III.*, Nicol. Rigaltius in *not. ad*

Cyprian. & ex Protestantibus Josephus Binghamus *Orig. Eccl. Lib. XVI. cap. 4.*

105. Resp. locum hunc esse explicatu difficilem, & Theologorum ingenia torquere, qui propterea in variis distrahantur sententias (a): sed quantum ad rem nostram, illud sufficere potest, quod omnes in hoc conveniunt, nec licitum unquam fuisse, nec permitti ullo modo Naamano potuisse, vel ut idololatriam simularet, vel ut superstitioso cultui operam conferret, quomodo cumq; postea locus ille explicetur. Vulgaris tamen, & quæ ceteris probabilior videtur, responsio est: Naamanum, ut in aliis locis, ita etiam in templo Remnon potuisse servitium mere civile suo Regi præstare, eumque ad adorandum se se inclinantem brachio sustentare, unaque cum illo se se prosternere, non ad adorandum idolum, sed unice ut Regi famularetur; quandoquidem alii etiam Patriarchæ, & Prophetæ Regibus idololatriæ deservire licitum esse putarunt, ut Joseph Pharaoni, Daniel autem Babyloniorum Regi. Illud proinde verbum *adorare* minus proprie ibi sumendum est, scilicet pro sola inclinatione, vel prostratione corporis.

106. Huic tamen explicationi non paucæ, nec leves objiciuntur difficultates. *Primo* scandalum spectatoribus datum, qui certe ex ipsa actionis natura credere debebant, Naamanum cum Rege, aliisque Idolum colere. *Secundo* cooperatio in Regis superstitionem. Porro Innocentius XI. hanc propositionem n. 51. damnavit: „Famulus qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, & multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti; puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur“. Id vero tam simile videtur facto Naamani, quam ovum ovo. Accedit demum Tertulliani auctoritas, dicentis in *Lib. de idololatria* c. 17.: „Quid facient servi, vel liberti fideles? Item officiales sacrificantibus dominis, vel patronis, vel præsidibus adhærentes? Sed si merum quis sacrificanti tradiderit, immo si verbo quoque aliquo sacrificio necessario adjuverit, mi-

„nister habebitur idololatriæ. Hujus regulæ mores etiam magistratibus, & potestatibus officium possumus reddere, secundum Patriarchas, & ceteros majores; qui regibus idololatriæ usque ad finem idololatriæ apparuerunt“. Si ergo Naamano licuit idololatriam simulare, licebit etiam &c.

107. Ad *primam* objectionem haud difficilis est responsio: cum etiam Naaman publice jam idololatriam ejurasset, insuper in toto vitæ suæ genere se ab Idolorum cultu alienum demonstraret, facile cuilibet constare poterat, ipsum non nisi civili ministerio Regi inservire, non autem superstitioso cultui operam dare.

108. Difficilior est *secundus* nodus; hoc tamen afferri solet Naamanum inter & servum &c. discrimen; quod Naamani ministerium commune fuerit, ordinarium, & generale, quo servi communiter fungi solent, ut scilicet heros comitentur, iisdemque inclinantibus suppetias ferant, quamobrem Naaman, qui alioquin unius ac veri Dei Religionem palam profitebatur, nullatenus idolatriæ cooperari censebatur, nisi ad summum *materialiter*, ut ajunt. Famulus contra hero suo scalam, aut humeros subministrans, quo fenestram ascendere ad constuprandam virginem possit, non commune, & generale, quod a famulis præstari debet, & solet, obsequium præstat: sed peculiare, & insolitum, quodque unice ad peccatum est ordinatum; ac proinde peccato cooperatur formaliter. Conf. P. Milante *Exercit.* XXVIII. T. II.

109. Ad *tertium* eadem sit responsio: Tertullianus enim intelligi debet de iis serviitiis, quibus formaliter idololatriæ famuli cooperantur, ut ex ipsis verbis patet; alia enim servitia exhiberi non prohibet, dicens ibidem: *Licebit adesse quibusdam, quæ nos homini, non idolo officiosos habent*.

110. Obj. 2. Exemplum Jehu Regis Israelis, qui simulavit se velle Idolo Baal victimas immolare, ut hac arte omnes illius cultores simul congregatos exterminaret. Hanc autem Jehu simulationem probavit Deus, eidem dicens, 4. Regum X. 30.: „Quia studiose egisti, quod rectum erat, & „pla-

(a) Commodissima videtur via, quam non ita pridem iniiit eruditissimus S. Scripturæ interpres P. Calzani in Diss. ad hunc locum, contendens cum Bocharo, & paucis aliis Heterodoxis, ex hebraico fonte Naamani petitionem esse referendam ad præteritum: *Adoravi in templo Remnon; ignoscat mihi Dominus*; ut ita Naaman non licentiam pro futuro, sed veniam pro præterito petierit. Sed illud parum verisimile videtur, Naamanum de hac una idololatriæ specie, quæ certe non erat omnium maxima, veniam postulasse. Vid. *la Diss. sur la priere de Naaman* in IV. Tomo de *la sainte Bible avec des notes* &c. Sec. edit. 1769., & *les Mem. de Trevoux* mens. Mart. 1713. ubi hæc sententia confutatur. Non minus commoda esset via Hugonis de S. Charo, putantis, tam Naamanum, quam Eliseum peccasse, illum stimulatione idololatriæ, istum scandalosa conniventia. Huic sententiæ subscribere videtur

Gregorius de Valentia 2. 2. de fide disp. 1. q. 3. puncto 2. docens, Eliseum reliquisse Naamanum in ea opinione, qua sibi persuaserat, simulationem licere, nec contrarium eum docuisse (ut alioquin debuisset). Sed minus durum videtur, S. Prophetam criminosis indulgentiæ damnare. P. Concina Lib. I. in *Decl.* Dissert. IX. de *Scandalo* cap. 7. censet, Naamanum tenuisse, ne ut sibi antea acciderat, cogeretur Regi in sacrificiis inservire, & cum eo adorante se se prosternere, adeoque anxium, & meticulosum ab Eliseo petiisse, quid factu opus esset; Eliseum autem respondisse: *vade in pace*, hoc est tibi id nunquam futurum esse prædico. Denam non defuerunt, qui ea verba Elisei: *Vade in pace* ita interpretarentur: *Vade, & noli amplius id facere, quod manifestam idololatriam redolet, cui jam nuncium remisisti*.

„ placebat in oculis meis, & omnia, quæ erant
 „ in corde meo, fecisti contra domum Achab, fi-
 „ lio tui usque ad quartam generationem sedebant
 „ super thronum Israel “.

111. Resp. S. Thomas 2. 2. qu. 111. art. 1. ad 2.;
 „ Simulationem Jehu non est necesse excusare a
 „ peccato, vel mendacio, quia malus fuit, utpo-
 „ te ab idololatria Jeroboam non recedens; com-
 „ mendatur tamen, & temporaliter remuneratur a
 „ Deo, non pro simulatione, sed pro zelo, quo
 „ destruxit cultum Baal. “ Id S. Thomas a S. Au-
 „ gustino didicit, qui Lib. *contra mendacium* c. 2.
 „ peccasse Jehu, nec a nobis imitandum, ostendit.

112. Obj. 5. Exemplum Apostolorum, qui an-
 „ tiquatæ jam Judaicæ legis cæremonias observant,
 „ utique non ex animo, sed externa tantum simula-
 „ tione; quemadmodum docet S. Hieronymus in c.
 „ II. epist. ad Gal., qui pro se allegat Origenem,
 „ Didymum, Laodiceum, Alexandrum, Eusebium
 „ Emisenum, Theodorum Heracleensem, & Jo.
 „ Chrysostomum. Et quidem Erasmus in ep. ad Gal.
 „ in his rebus majorem Origeni fidem deberi dicit,
 „ quam decem Patribus orthodoxis. Id etiam colligitur
 „ ex Scripturæ verbis Gal. II. 15.: *Et simulationi
 „ ejus (Petri) consenserunt ceteri Judæi, ita
 „ ut & Barnabas duceretur ab eis in illam simu-
 „ lationem.*

115. Resp. cum S. Augustino in ep., XXVIII.
 „ XL., & LXXXII., alias VIII. IX. & XIX. cum
 „ nostro Angelico, & communi SS. PP. sententia, le-
 „ galia in Christi morte mortua & ipsa fuisse, non
 „ tamen mortifera illico evasisse, ut proinde ea ob-
 „ servare minime liceret. Ea vero quamvis mortua
 „ observare Apostoli opportunum duxerunt, ut Syna-
 „ gogam jam emortuam cum honore sepelirent,
 „ quemadmodum inquit Augustinus. Illa autem le-
 „ galium observantia vocata est ab Apostolo Paulo
 „ *simulatio*, non quod ficto animo fieret, ut *men-
 „ dacium* dici posset, sed quod Gentiles illa obser-
 „ vantia adducebantur, ut falso crederent, sibi quo-
 „ que esse Judaicos ritus exercendos, tamquam ad
 „ salutem necessarios.

114. Porro S. Hieronymus in contraria aliquan-
 „ do sententia fuit, & gravem propterea cum S. Au-
 „ gustino controversiam habuit; sed postea senior factus
 „ & pacatior, sententiam mutasse visus est in
 „ *Dial. I. cont. Pelag.* c. 8. Quemadmodum S. Au-
 „ gust. observat in ep. CLXXX. ad Oceanum. Quan-
 „ tum vero ad reliquos Patres ab Hieronymo alle-
 „ gatos, S. Augustinus respondet ep. LXXXII. c. 5.,
 „ Laodiceum, teste ipso S. Hieronymo, de Eccle-
 „ sia fuisse egressum: Alexandrum veterem esse hæ-
 „ reticem, Origenem vero (qui primus fuit hujus
 „ sententiæ architectus), & Didymum ab eodem
 „ Hieronymo reprehensos, & non mediocriter, nec
 „ de mediocribus quæstionibus. Aliis autem tribus,
 „ scilicet Eusebio Emiseno, Theodoro Heracleo-
 „ tæ, & Joann. Chrysostomo opponit Ambrosium,
 „ opponit Cyprianum, & quod plus est, opponit
 „ S. Paulum, qui in eadem epist. ad Gal. I. 20.

ita sancte profitetur: *Quæ autem scribo vobis, ec-
 ce coram Deo, quæ non mentior: unde conclu-
 dit magnus Augustinus: Dem veniam quilibet a-
 liud opinantes: ego magis credo tanto Apostolo
 in suis, & pro suis litteris juranti, quam cui-
 quam doctissimo de alienis litteris disputanti.*

115. Hist. S. Paulus 1. Cor. IX. 20. seq.: *Fac-
 ctus sum, inquit, Judæis tanquam Judæus, ut
 Judæos lucrarer: his qui sub lege erant, quasi
 sub legem essem... ut eos, qui sub lege erant,
 lucrificerem: iis qui sine lege erant, quasi si-
 ne lege essem... ut lucrificerem eos... Factus
 infirmis infirmus, ut infirmos lucrificerem; o-
 mnibus omnia factus sum, ut omnes facerem
 salvos “.*

116. Resp. cum S. Augustino in epist. XL. &
 „ LXXXII., Apostolum factum esse omnia omnibus,
 „ non mentientis astu, sed *compatientis affectu,*
 „ seu *compassione misericordiæ, non simulatione
 „ fallaciæ;* quomodo qui ægrotis ministrat, fit tan-
 „ quam ægrotus, non febres se habere simulans, sed
 „ alteri condolens, perinde ac si ipse ægrotaret.

117. Ob. 4. quorundam vitæ sanctitate insignium
 „ exempla, qui ob bonum finem falsam Religionem
 „ simulare non dubitarunt. *Primo* S. Auxilius hoc
 „ a S. Marco Christi Discipulo consilium habuit:
 „ *Nullus modo Christianum esse te noverit: seli-
 „ psorum te superstitionem sectari simula.* Ita lu-
 „ betur in ejus Actis a teste oculato exaratis ap. Bol-
 „ land. 19. Febr. *Secundo* celebris est sæc. IV. Eu-
 „ seabii Vercellensis historia, qui se Arianum simu-
 „ lavit, ut ab illa hæresi Dionysium Mediol. revoca-
 „ ret. Factum narrat S. Ambrosius Serm. XV. n.
 „ 69. & calculus suis probat, imino laudibus extol-
 „ lit inquit: „ Sicut enim, ait S. Paulus: factus
 „ sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrifi-
 „ facerem, ita Eusebius hæreticis se esse hæreti-
 „ cum mentitus est, ut de hæresi filium liberaret.
 „ Dixit enim se consentire perfidiæ, hoc sibi pla-
 „ cere, quod illis; sed quod sibi filium Diony-
 „ sium in subscriptione præponerent, graviter se
 „ moveri. Vos enim, inquit, qui dicitis Filium
 „ Dei Patri Deo æqualem esse non posse, cur
 „ mihi filium prætulistis? Qua illi ratione permoti,
 „ statim S. Dionysii chirographum deleverunt, prio-
 „ rem locum subscribendi B. Eusebio deferentes.
 „ Quos ille increpans, & irrideus ait: neque ego
 „ vestris me sceleribus polluo, neque filium meum
 „ vobiscum participare permitto “.

Tertio S. Ephrem Syrus se Hæreticorum sectam profiteri vel-
 „ le simulavit, ut ab iis librum, quo errores ipso-
 „ rum continebantur, acciperet. *Quarto* S. Julianus
 „ Martyr ap. Bolland. die 9. Jan. se in templo simu-
 „ lum cum aliis Idolo sacrificaturum fluxit: cum au-
 „ tem populum simul omnem convenisse vidit, fu-
 „ sis ad Deum precibus templi ruinam; omnium-
 „ que, qui intus erant, oppressionem impetravit.
 „ *Quinto* simile illud est sanctorum Virginum exem-
 „ plum, quod in *Actis S. Basilii* legitur ex *Meta-
 „ phraste* apud Surium die 5. Feb. Hæ enim se sa-
 „ cri-

crificaturas sponderunt, si prius ducerentur ad lacum, ubi lavare se possent; quod cum factum esset, idola illuc deportata projecerunt in aquam. Alia id genus non pauca afferri possunt.

118. Resp. ad *primum*, Acta illa supria esse, ab inepto scribilitore longe post V. sæc. consarcinata, anachronismis, nœniis, putidisque fabellis plena, ut Tillemontius ostendit Not. V. in *Hist. S. Marci*. Vel unicum specimen habere possumus in ea ratione plane ridicula, qua S. Marcus ad probandum, licitam esse hanc simulationem utitur: „ Si enim, *inquit*, diabolus transfiguratur se in „ Angelum lucis, ut eos, qui ipsi credunt, ad se „ pertrahat quanto magis debemus nos transfi- „ gurare &c. “ Præclara sane ratio, & ab imitando exemplo ducta!

118. Ad *cetera* resp. distinguendum esse inter mendacium, & ironiam locutionem. Primum nunquam licitum est, altera justis de causis adhiberi potest, si talis sit, ut auditores minime stupidi possint a deceptione cavere. Hoc secundo modo accipienda est Eusebii Vercellensis locutio; & potuissent Ariani ejusdem ironiam facile ex iis verbis animadvertere: *Vos enim*, inquit, *qui dicitis, filium Dei Patri Deo æqualem esse non posse, cur mihi filium prætulistis? S.* autem Ambrosius (vel potius alius incertus illius sermonis auctor) bonam Eusebii intentionem, felicemque rei exitum laudare, & probare potuit, non autem simulationem, & fraudem, si ulla in hoc negotio fuit. Ceterum non omnia, quæ Sancti etiam ex bono fine fecerunt, sancta sunt; nonnunquam enim & ipsi suos passi sunt manes, & vehementiori zelo abrepti rectæ justitiæ limites transierunt. Eademque responsio ad cetera exempla abhibenda est, si tamen vera sunt; plura enim fuisse antiquitus pia, ut dici solet, fraude conficta, ab oculatoribus criticis posteriori ævo animadversum est.

Quæritur, an liceat tempore persecutivis fugam arripere?

120. Resp. *affirmative*; id enim expresse declaravit Christus Dominus Matth. X., ubi, postquam Discipulis suis prædixisset, quæ, & quanta deberent pro suo nomine pati, subjungit vers. 23. *Cum autem persequerentur vos in civitate ista, fugite in aliam*. Plura in hanc rem affert S. Athanasius in *Apologia pro fuga sua*. Aliquæ tamen esse circumstantiæ possunt, in quibus tempore persecutivis se occultare minime liceat: sic Pastor relinquere oves suas tyranni sævitæ expositas non potest, pro quibus tenetur & animam suam dare. Sed de his, & similibus quæstionibus plura videri possunt apud Theologiæ moralis tractatores.

A P P E N D I X I.

De ritibus Sinensibus.

121. Antequam hanc primam de fidei virtute partem absolvam, pauca adjicere de famosis controversiis circa ritus Sinenses, & Malabaricos sæculo superiore exortis, necessarium puto, ne Auditores mei in celebri adeo quæstione hospites, & peregrini inveniantur. Sed quoniam totam hanc controversiarum historiam sapientissimus Pontifex Benedictus XIV. duabus suis Constitutionibus, quarum altera incipit: *Ex quo singulari* 9. August. 1742. altera *Omniium sollicitudinum* 12. Sept. 1744. complexus est, ejusdem verbis plene utar, quo omnem invidiæ causam a me amoveam.

122. Quis primus in Sinense Imperium Religionem Christianam invexerit, nondum plane constat. Sunt, qui S. Thomam Apostolum Evangelium ibi prædicasse contendunt. V. P. Mamachi Tomo II. *Orig. & Antiq. Christ.* p. 55. not. I. Sed quidquid de S. Thoma Apostolo sit, certum est a primis sæculis fuisse Sinenses Christianam Religionem edoctos, quamquam postea, nescio quo fato, Deo permittente, hæc ita extincta fuit, ut quando Lusitanæ an. 1517. Ferdinando Peresio Duce ad Sinas appulerunt, ne vestigium quidem nostræ Religionis invenerint.

125. Post medium sæculum XVI. an. 1555. Gaspar a Cruce Dominicus, ac post illum nonnulli alii ex eadem mea Familia primi omnium in florentissimo illo Regno Religionem Catholicam iterum plantare conati sunt: tum post paucos annos eodem appulit P. Martinus Rada Augustinianus, ac demum sub ejusdem sæculi exitu Mathæus Riccius S. J., multique alii ejus socii, tum Franciscani, aliorumque Institutorum alumni in eandem regionem penetrarunt (Vid. P. Mamachi loco cit. p. 279. seq.); quorum opera Christiana Fides progressus ingentes fecit, *longe etiam majores factura, nisi coorta inter Operarios a S. Sele illuc missos dissidia cursum intercussissent.*

124.; „ Occasionem dissidiis ejusmodi dederunt „ cæremoniæ quædam, & ritus, quibus Sinenses „ ad Confucium Philosophum, & majores suos honoribus prosequendos uti consueverunt (a), cum „ nonnulli ex Missionariis contenderent, eas esse „ cæremônias, & ritus mere civiles, adeoque concedendos iis, qui relicto Idolorum cultu Christianam Religionem amplectebantur: contra vero a „ iis (inter ceteros P. Jo. Bapt. Morales Dominicus, & P. Ant. a S. Maria Franciscanus) „ eos

(a) Confucio celeberrimo olim Sinensium Philosopho multa, & magnifica erecta sunt templa; in quibus bis in anno solemnia ipsi offeruntur sacrificia suis, & caprarum immolatione, ac vini, candelarum, florum, thymianatum oblatione. Sinenses templa etiam habent suis majoribus dicata, ad quæ pariter bis in anno convenire

solent, solemnia sacrificia peracturi, quæ in oblationibus carnis, vini, candelarum, thuris, capitum etiam caprarum consistunt. Habent insuper mortuorum nomina quibusdam tabellis inscripta, quas earundem animarum sedes appellant, dictoque cultu honorant.

„ eos utpote superstitionem olentes, sine gravi Reli-
 „ gionis injuria permitti nullo modo posse asse-
 „ rent Primo itaque ad Sanctæ Sedis Tribu-
 „ nal causam hanc detulerunt ii, qui cæremonias
 „ illas, & ritus Sinicos superstitione imbutos sus-
 „ picabantur. Super illis dubia nonnulla propo-
 „ sita fuerunt Congregationi de Propaganda Fide,
 „ quæ anno 1645. comprobavit responsa, ac deci-
 „ siones Theologorum, qui cæremonias, & ritus
 „ eosdem superstitione revera infectos judica-
 „ runt. Proinde Innocentius X. ad præfatæ Con-
 „ gregationis preces omnibus, & singulis Missionariis
 „ sub pœna excommunicationis latæ sententiæ,
 „ sibi ac S. Sedi reservatæ, mandavit, ut
 „ responsa, ac decisiones prædictas omnino obser-
 „ varent, easque ad praxim deducerent, donec sibi,
 „ & Apostolicæ Sedi aliter visum non esset“.

125. „ Verum paulo post ab aliis ejusdem mis-
 „ sionis Operariis (*præcipue P. Martino Martinez*) alia
 „ dubia de iisdem ritibus, & cæremoniis ipsimet
 „ Congregationi de Propaganda Fide fuerunt exhibita,
 „ ex quibus cæremonia ipsæ, ritusque nullam in se
 „ superstitionem habere videbantur. Negotium itaque
 „ ejusmodi ab Alexandro Papa VII. S. Inquisitionis
 „ Congregationi commissum fuit, quæ prout varia,
 „ diversaque ratione fuerat sibi de iisdem cæremoniis
 „ expositum, alias quidem tanquam mere civiles, &
 „ politicas esse permittendas, alias vero minime
 „ tolerari posse judicavit. Idemque Alexander VII.
 „ Pontifex ann. 1656. hanc sententiam probavit,
 „ & confirmavit“.

126. Hæc quasi opposita Decreta liti iterum in-
 „ staurandæ occasione dederunt, & varia utrinque
 „ scripta prodierunt in lucem. Ex Dominicis PP. Navarete,
 „ & Varo, ex Jesuitis PP. Bartoli, & le Tellier præcipue
 „ inclaruerunt. Hinc tertio ad S. Sedem controversia delata est. P. Jo. Pelanco Dominicanus
 „ Romam veniens plura dubia S. Inquisitionis Congregationi
 „ proposuit, illudque imprimis: Utrum adhuc vigeret
 „ Innocentii Papæ X. præceptum, quod sub pœna excommunicationis
 „ latæ sententiæ mandabat observantiam responsum,
 „ ac decisionum, quæ a Congregatione de Propaganda
 „ an. 1645. ut supra dictum est, emanaverunt
 „ Respondit ad hæc S. Inquisitionis Congregatio
 „ an. 1669. præfatum Congregatio-

(a) Hæc autem in S. Congregationis responsis continen-
 „ tur. *Primo* Deum appellandum esse nomine *Tien-Chû*,
 „ hoc est *Cœli Dominum*, non autem *Tien-Colum*: neque
 „ *Kanag Ti*, quod supremum Imperatorem significat,
 „ ac propterea inhendas esse tabellis in templis
 „ appendi solitas cum inscriptione Sinica *King-Tien*,
 „ *Colum colito*. *Secundo* non licere Christianis præesse,
 „ ministrare, aut interesse solemnibus sacrificiis, seu
 „ oblationibus, quæ a Sinensibus in utroque *Æquinoc-
 „ tium* conjunctumque anni Confucio, & Progenitoribus defunctis
 „ celebrantur; idemque statutum de aliis cæremoniis,
 „ ritibus, & oblationibus, quæ in ædibus Confucii, *Miao*
 „ appellatis, in Novilunio, Plenilunio, aliisque occasio-

„ nis de Propaganda Fide decretum adhuc vige-
 „ re, habita ratione rerum, quæ fuerunt in dubiis
 „ expositæ, neque illud fuisse circumscriptum a
 „ decreto S. Inquisitionis, quod an. 1656. emanavit:
 „ immo esse omnino observandum juxta quæsitam,
 „ circumstantias, & omnia, quæ in ante dictis
 „ dubiis continentur. Declaravit pariter, eodem modo
 „ esse observandum prædictum S. Congregationis
 „ Decretum an. 1656. juxta quæsitam, circumstantias
 „ & reliqua in ipsis expressa. Hoc autem decretum
 „ Clemens Papa IX. comprobavit“. Nempe quanquam
 „ illa duo decreta sibi ipsis videbantur opposita, reipsa
 „ tamen opposita non erant, quia diversis sibi-
 „ que contrariis facti relationibus innitebantur.

127. Porro ad contentiones, quæ semper majorem
 „ in modum aucebantur, tandem tollendas, & ut constaret,
 „ quarum pars in facti expositione erraret, necessarium
 „ videbatur, aliquem in iis regionibus ocularem
 „ testem habere: opportune autem contigit, ut Carolus
 „ Maigrot Sorbonæ Doctor, & Socius, ex Congregatione
 „ Missionariorum sæcularium noviter in Gallia erecta,
 „ vir & litteris ex cultus, & pietate commendatus,
 „ nulli parti adlictus, Vicarius Apostolicus in
 „ Provincia Fokiensi degens, adeoque rem prout erat,
 „ propriis oculis conspiciens anno 1693. celebre ediderit
 „ decretum, quo cultum Confucio, & progenitoribus
 „ adhibitum, tabellasque eis appensas, ut superstitionis
 „ cæremonias prohibebat, cui decreto ceteri Vicarii
 „ Apostolici assensi sunt.

128. Verum, cum nec sic turbæ componi possent,
 „ Clemens XI. post accuratissimam rei discussionem,
 „ post auditas ex utraque parte rationes, quibus libere
 „ producendis unicuique locus amplissimus datus fuit,
 „ anno 1704. confirmavit, & Apostolica auctoritate
 „ comprobavit Sacræ Congregationis responsiones,
 „ quibus ritus Sinenses, utpote superstitione imbuti
 „ prohibebantur (a)“. Instituerat antea idem
 „ Clemens XI. amplissimum virtum Carol. Thom. de
 „ Tournon, tunc Patriarcham Antiochenum in
 „ Sinarum Regno Visitatorem Apostolicum; cui
 „ proinde in mandatis dedit, ut exactam decreti
 „ sui observantiam omnibus, & singulis Missionariis,
 „ pœnis quoque canonicis in refractarios indictis,
 „ præciperet.

129. „ Promulgavit quidem Patriarcha Antioche-
 „ nus

nibus in honorem ejusdem Confucii fieri solent. *Ter-
 „ tio* prohibentur oblationes minus solennes in templis,
 „ sive ædibus Progenitorum, aut etiam coram eorum
 „ tabellis in domibus privatis, ne quidem præmissa
 „ publica, vel privata secreta protestatione, se non
 „ religioso, sed civili, ac politico tantum cultu erga
 „ defunctos illa præstare, nec ab eis quidquam
 „ petere, aut sperare. *Denique* permittendum non
 „ esse Christi fidelibus, tabellas defunctorum
 „ Progenitorum in suis privatis domibus retinere
 „ juxta illarum partium morem, hoc est cum
 „ inscriptione Sinica, qua thronus, seu sedes
 „ spiritus, vel anime N. significetur.

„ nus decisionem Apostolicam addito decreto, quo
 „ ab universis ejus observantiam exigebat (a). Cum
 „ autem illam tentassent eludere, variisque in-
 „ anibus rationibus effugere ii, qui Sineses ritus
 „ tamquam politicos, ac mere civiles propugna-
 „ verant, prædictus Pontifex Clemens XI. decre-
 „ to, quod per Sacræ Inquisitionis Congregatio-
 „ nem emanavit 1710. præcepit omnimodam, &
 „ inviolabilem earumdem responsionum ab se A-
 „ postolica auctoritate confirmatarum observantiam
 „ At vero nec decretum hujusmodi ad diffic-
 „ les animos subjiciendos valuit. Itaque Clemens
 „ idem Papa XI. quo illos tandem aliquando fræ-
 „ naret, Constitutionem an. 1715. evulgavit, *Ex
 „ illa die*, qua solemniter iterum confirmavit an-
 „ teditas Sacræ Inquisitionis responsiones, easque
 „ exacte, & adamussim observari mandavit, præ-
 „ clusis omnibus iis effugiis, quibus perfectam ear-
 „ rum observantiam contumaces homines aliquo
 „ pacto evadere potuissent ”.

150. „ Per Constitutionem Apostolicam adeo so-
 „ lemnem; qua Clemens Papa XI. se hac contro-
 „ versæ finem dedisse testatur, justum, & æquum
 „ videbatur, eos, qui S. Sedis auctoritatem sese
 „ quam maxime revereri profiterentur, humili,
 „ & obsequenti animo illius judicio semel omnino
 „ subjicere, nec ulterius quidquam cavillari. Nihilo-
 „ minus inobedientes, & captiosi homines ex-
 „ exactam ejusdem Constitutionis observantiam se
 „ effugere posse putarunt ea ratione, quod illa
 „ præcepti titulum præferret, quasi vero non in-
 „ dissolubilis legis, sed præcepti mere Ecclesiasti-
 „ ci vim haberet; tum etiam quod illam debi-
 „ litatem existarent ex permissionibus quibus-
 „ dam, quas super iisdem Sinesibus ritibus pu-
 „ blicavit Carolus Antonius Mediobarbus Patriar-
 „ cha Alexandrinus, cum Commissarium, & Vi-
 „ sitatorem Generalem Apostolicum in iis regio-
 „ nibus faceret (b) ”.

(a) Tournonius post hujus decreti promulgationem maximis molestiis affectus est, ac demum in arcta, qua detinebatur, custodia in urbe Macao anno 1719. gloriose occubuit. Qui de eximii hujus viri meritis, ingentibusque pro fidei puritate tuenda ejusdem laboribus, & ærumnis plura scire cupit, adeat Polidorium *De vita, & rebus gestis Clementis XI. Urbini anno 1727.*, & *le Memorie Storiche dell' Eminentiss. Mons. Card. di Tournon.* Vol. 8. in Venezia 1761.

(b) Carolus Ambrosius Mediobarbus Ticinensis Patriarcha Alexand. fuit a Clemente XI. ut Apostolicus Visitator, cum facultate *Legati de latere* ad imperium Sinarum missus anno 1719. ut Pontificiarum Constitutionum executionem urgeret: sed paulo post iterum transmissus mari re infecta in Italiam remeavit. Ejus itineris, & legationis *Diarium* extat a P. Vianio ex Ordine Servorum Beatæ Mariæ ejusdem Theologo scriptum.

(c) Permissiones erant istæ. I. Permittitur Christianis Sinesibus in suis privatis domibus uti Tabellis defunctorum, inscriptis solo nomine defuncti, apposita ad latas declaratione debita, & omnia quacumque superstitione in earum constructione, necnon secluso o-

151. „ Vix Sinarum regnum Patriarcha Alexandr.
 „ ingressus, in iis angustiis se positum intellexit,
 „ ut coactus fuerit in publicum emittere per-
 „ missiones octo (c): *sed cum tot, talibusque cautionibus, & conditionibus*, ut omnis, ad quem Pastoralis illa dirigebatur, ex tali procedendi modo haud obscure inferre deberet, quantis ille animi angustiis obsessus, & quam anceps, ac perplexus in permissionibus hujusmodi proponendis extitisset, adeo ut œconomia quadam usus fuisset ad loci, & temporis circumstantias prorsus necessaria; a qua putandum est, eum recessurum fuisse, si libertas ipsi data esset rem discutiendi cum Episcopis, aliisque doctis viris, qui nihil aliud, quam Christiani cultus puritatem & Apostolicæ Constitutionis observantiam ante oculos haberent Pekini Episcopus per binas suas Pastorales mandavit sub pœna suspensionis ipso facto incurrendæ, universis suæ diocesis Missionariis, ut observarent, & observari præciperent Constitutionem (*Ex illa die*) *juxta permissiones, quas ipse contendebat, ad ea potissimum referri, quæ in præcitata Constitutione fuerant solemniter interdicta* ”.

152. Clemens vero XII. „ tam audax Episcopi Pekinensis factum (*utpote quod etiam contra expressum ipsius Mediobarbi præceptum erat*) æquo animo ferre haud potens, muneris suo maxime interesse judicavit, binas illas epistolas damnare, ac penitus reprobare Apostolice Brevis, quod anno 1755. promulgavit, *Post autem*, quo Christianæ Religionis puritatem, quæ in iis regionibus per exactam præmemoratæ Constitutionis observanda erat, assereret, & controversiis istiusmodi finem aliquando imponeret, examini per quam diligentem totum permissionum negotium commisit; ita ut a Theologis, tum etiam a S. Rom. Ecclesiæ Cardinalibus S. Inquisitioni præpositis mature, serioque discerneretur ”.

I-

nni scandalo. II. Permittuntur omnes cæremoniæ nationis Sincæ erga defunctos, quæ non sint aut superstitiosæ, aut suspectæ, sed civiles. III. Permittitur Confucii cultus ille, qui civilis est, & etiam ejusdem Tabellæ purgatæ, & litteris, & superstitionis inscriptione, & adjuncta declaratione debita, sicuti permittitur ante ejus Tabellam correctam accendi candelas, uri odores, apponi comestibilia &c. IV. Permittitur pro usu, & expensis funerum offerri candelas, & odores, adjuncta in schedula debita declaratione. V. Permittuntur reverentiæ genuflexionum, & prostrationum erga tabellam correctam, aut etiam erga feretrum, aut defunctum. VI. Permittitur præparari mensas cum dulciariis, fructibus, carne, & cibis usualibus circa, aut coram feretro, ubi sit tabella correctæ cum debita declaratione, & omnis superstitionis, pro quadam honestate tantum, & pietate erga defunctos. VII. Permittitur coram Tabella correctæ reverentia dicta *Koten*, tum in anno novo Sincæ, tum in aliis anni temporibus. VIII. Permittitur coram tabellis reformatis accendi candelas, uri odores cum debitis cautelis, sicuti ante tumulum, ubi pariter collocari possunt cibi, ut supra dictum est, adhibitis cautelis, ut in superioribus.

Hæc tamen Clemens XII. tanti momenti operi morte præoccupatus absolvere minime potuit.

155. Illud perficiendi, gravissimumque controversiam penitus dirimendi omni post centum solidos annos (nam an. 1642. Jo. Baptista Morales e Sinis hanc causam ad summum Pont. Urbanum VIII. detulit) Benedicto XIV. Pontifici sapientissimo Divina Providentia reservaverat, quod ille fecit edita Bull. *Ex quo singulari*, in qua tota re serie iis plane verbis, quibus nos uti sumus, fusiùs exposita, ita concludit: „Permissions illas „ (*Caroli Mediarbarbi*) & quidem singulas, coram „ nobis summo studio, ac diligentia examinari curavimus ac tandem satis compertum habemus, ante dictas permissiones nuncupam a S. Sede probatas Apostolicæ Clementis P. XI. Constitutioni repugnare, atque adversari, utpote quæ partim cæremonias, ritusque Sinenses a prædicta Constitutione proscriptos admittant, ac veluti probatos, atque utendos concedant, partim regulis in ipsa traditis ad vitandam superstitionis periculum opponantur. Nolentes itaque, quemquam ad Constitutionem ipsam summo Christianæ Religionis damno malitiosè evertendam, permissionibus ejusmodi uti, definimus, ac declaramus, præfatas permissiones ita esse habendas, ac si nunquam existissent, earumque praxim tanquam superstitionem omnino damnamus, & execramur. Itaque præsentis hujus nostræ Constitutionis perpetuo valituræ vi revocamus, rescindimus, abrogamus; atque omni vigore, & effectu vacuas esse volumus omnes illas, & singulas permissiones, easque semper uti cassas, irritas, invalidas, & nullius prorsus roboris, aut vigoris habendas esse dicimus, ac pronunciamus”. Atque ut de cujuslibet obedientia magis certo constaret omnes Missionarios solemnium juramento, non solum ad exactam constitutionis Clementis XI. observantiam adstrictos voluit, sed etiam ut eadem iurjurandi religione se obligarent, ne ritus & cæremonias a Carolo Mediarbarbo concessas unquam ad praxim deducerent. Et hanc gravissima illa causa exitum habuit.

156. Prætermittendum autem hoc loco non esse, pnto, in ceteris bonis quæ Benedictina Con-

stitutio *Ex quo singulari* peperit, gloriosum Petri Martyris Sancti, Episcopi Mericæstrensis, aliorumque quatuor Sociorum, nempe Serrani, qui Sancto in Episcopatu successerunt, Meoheri, Diazii, & Royi martyrium numerandum esse. Hi omnes ex Dominicana Familiâ, pro sapientie Constitutionis observantia, fidei que pietate laborantes, ab Ethnicis extremo supplicio adfecti sunt. VII. *Allocutio Sanctissimi D. N. Benedicti XIV. habita in Consist. Secr. die 16. Septemb. 1643.* Romæ typis R. C. A. edita, & postea a P. Antonio Tiron notis illustrata *Virorum Illustr. Ord. S. Dominici* Tom. VI.

APPENDIX ALTERA.

De Ritibus Malabaricis.

154. Similis fere generis controversiæ in Malabarica (quæ vastissima regio in Asia est) excitatæ inter Missionarios fuerunt, quas eandem methodum sequentes verbis Benedicti XIV. in Bulla *Omnium sollicitudinum* breviter exponemus. Jam a tempore Gregorii XV. in regnis Madurensi, Maysurensi, & Carnutensi Indiarum Orientalium contentiones exortæ fuerant de quibusdam ritibus, quos Missionarii Jesuitæ ut mere civiles permittebatur esse statuebant, alii vero præcipue PP. Cappacini, ut plane superstitionis execrabantur. Hujus nostri sæculi initio, cum ad oram Comandelli appulisset Carolus Thomas Maillard Tournonius, tunc Patriarcha Antiochenus, cum potestate Legati a latere in Indiis Orientalibus Commissarius, & Visitator Apostolicus, *al. trutinum vocatus nonnullis cæremoniis, quæ ab aliquibus Missionariis observabuntur, vel permittebantur, ab aliis vero tanquam Christianæ pietatis spiritui minime conformes rejiciebantur, unde discordiarum & funestissimarum disputationum semina: exploratis ea, qua par erat, diligentia, factis, & circumstantiis, e re Christiana esse, sui que officii partes ex gere julicavit, plures ejusmodi cæremonias gravi interdicto proscribere, atque damnare Decreto edito Pulcherii 25. Junii 1704. (x)*; quod Tournonii decretum Clemens XI. diligenti præmissio e-

xa-

(a) Hæc porro erant, quæ Tournonius, decrevit. I. Prohibuit, ne in baptizandis tum pueris, quam adultis omittantur Sacramentalia, signantur saliva, sals, & insufflatio. II. Jussit, ut baptizandum nomen alterius Sancti Martyrologio Romano descripti imponatur, interdicitis nominibus Idolorum, vel Falsæ Religionis præsentium. III. Prohibuit, ne Crucis, Sanctiorum, & rerum Sacrarum nomina per translationem immutentur. IV. Ne baptismus protrahatur. V. Ne ante legitimam ætatem matrimonium fiat. VI. Ne mulieres nupte signem *Tally* (quod imaginem *Pallevaris* sive *Pillararis* Idoli cæremonias nuptialibus præpositi præfert) collo suspensum, deferre permittantur. VII. Prohibuit etiam usum funiculi centum, & octo filis compositi, & cocco deliniti, cui dicta imago appendi solebat. VIII. *Plu-Gazzaniga Theol. Tom. VII.*

res cæremonias nuptiales, paganam superstitionem o-lentes interdixit; ejusmodi erant ramus Arboris *Arceimara*, certus fœculorum numerus, fructu super caput sponsorum, lutea vasa, fractio fructus cocco ad capiendâ auspicia &c. IX. Nonnullas vetite cæremonias Christianæ pietatis, & verecundiæ plane contrarias. X. Missionariis districtè præcepit, ut *Pareas* (hoc est infime conditionis homines) ægrotales invisant, iisque in propriis domibus Sacramenta, allaque spiritalia auxiliâ administrant, non autem eos cum gravissimo vitæ temporalis periculo ad Ecclesiam deferendos expectent. XI. Christiani tibicines, aliique artis musicæ periti ad Idolorum festivitates, & sacrificia accedere, nec in *Pagolis*, nec extra, cum occasione sacrificiorum, tum quarumcumque solemnitate in super-

xamine in omnibus servandum, & exequendum esse statuit 7. Jan. 1706.

155. Verum hanc providentiam, uberesque, quos inde spes erat proventuros fructus, frustratus est falsus rumor, qui paucos post annos per Indias increbuit, ipsum nempe Clementem XI. & relatum Patriarchæ (Tournonii) decretum revocasse, & nonnullas ex eis cæremoniis approbasse, quas ille tamquam superstitionas, minimeque ferendas proscripterat. Cui falso rumorì cursum intercepturus Clemens XI., utque omnibus manifesta redderet animi sui sensa, atque impugnantibus decretorum a Patriarcha prædicto editorum omne penitus effugium adimeret, extrahi ex tabulariis mandavit authenticum exemplum decreti sui 7. Jan. 1706. illudque Episcopo Meliapurensi transmitti jussit 17. Sept. 1712. Et cum unus, & alter annus elapsus esset, nec ullo argumento constaret, Episcopum Meliapurensis Apostolicas litteras accepisse, idem Clemens alias litteras ad Claudiopolitanum Episcopum transmitti curavit, præcipiens, ut Episcopo Meliapurensi juridice redderentur; eoque debitam Pontificiis mandatis obedientiam præstare aut reluctante, aut differente, idem ipse Claudiopolitanus Episcopus Apostolicæ Sedis iudicium, nulla interposita mora, executioni mandaret. Benedictus etiam XIII. post iteratum, diutissimeque protractum totius rei examen, decreta Patr. Antioch. Tournonii confirmavit 12. Decemb. 1727.

156. „Tantum vero abfuit, ut qui pro ritibus „eo decreto damnatis pugnabant, huic novæ ejusdem decreti confirmationi acquiescerent, quin potius anno 1752. Clementi P. XII. in Benedicti locum subrogato declaraverint, se nihil de nova confirmatione audivisse, neque aliquid, quod ad ea spectaret, Episcopis, & Missionariis Indiarum fuisse legitime denunciatum; adeoque enixis precibus ab eo postulaverint, ut non obstante Benedicti XIII. dispositione, dignaretur, hanc eandem causam denuo S. Officii Congre-

tionis examini, & cognitioni subijcere. Et quamquam alii earum partium Missionariis causam finitam esse, & in rem judicatam abiisse reputantibus, seu excipientibus non deessent, qui postulatis haud annuendum esse crederent, iisque adversarentur; attamen idem Pontifex Clem. XII. supremum tandem acerrimis, perfidiousque disidiis finem fieri peroptans, supradictorum preces admittendas existimavit. Iterum igitur totius materiæ instaurata disceptatio est, ac demum 24. Augusti 1754. Tournonii decreta servanda esse, paucis concessis moderationibus, & declarationibus, statutum est (a).

157. „Post diutinam, accuratamque factorum, „atque rationum in utramque partem disceptationem, post tam solemne denique causæ iudicium, in magnam spem venerat Apostolica Sedes, non secus ac Roinæ litigiis finis erat impositus, ita in Indiis tandem aliquando a discordiis, abusibusque cessatum iri ... At tam felicibus iuitiis conceptum gaudium statim evanuit: tristissimas siquidem nuntius quamcittissime Sedi Apostolicæ allatus est Missionarios scilicet, qui Card. Tournonii decretum impugnaverant, non obstantibus Clementis XII. litteris Apostolicis solemnibus ab iis acceptatis, publicatisque, damnatos tamen ritus, ac cæremonias juxta earundem litterarum præscriptum minime aboleri posse causantes, tantum licentiæ sibi sumere, ut eos, easque adhuc usque permittere, & retinere non dubitarent. Cuique de tandiu dilatæ ab iis obedientiæ in dies fama increbresceret, præfatus Clemens XII., ut debitum Pontificiis mandatis obsequium, & observantiam vindicaret ... alteris in simili forma Brevis datis die 15. Maji 1759. Apostolicis litteris, eorum regionum Episcopis, & Missionariis præceptum iteravit, gravioribus etiam pœnis impositis, ut nedum exactissime servarent ea, quæ in suis præmissis litteris mandabantur, sublata cuilibet secus interpretandi facultate, verum ad id illico se adstringerent

„ 80-

stitioso cultu imbutarum sonare, aut canere audeant. XII. Declaravit, Pontificiam Constit. Gregorii XV. prohibentem lavacra tempore, & modo, quibus a Gentilibus adhiberi solent, æque afficere Evangelicos Operarios, quibus propterea non licet sub quacumque alia causa, & sine, etiam ad effectum, ut existuntur *Sanias*, seu *Brachmanes*, præ ceteris dediti hujusmodi ablutionibus, illis uti. XIII. Prohibuit, ne cineres ex vaccæ stercore confecti, impiam Gentilium pœnitentiam a *Rutem* institutam redolentes benedicantur, fontique sacro Chrismate delinitæ impingantur: neve alia quæcumque signa adhibeantur albi, vel rubri coloris, quibus Indi superstitionis in fronte, vel in pectore, aut in alia quavis corporis parte utuntur. Denum lectionem librorum de falsa Religione, & de rebus obscænis, superstitionisque tractantium interdixit.

(a) I. Dispensatio concessa est ad decennium omittendi in collatione Baptismi salivam, & occulte utendi insufflationibus in casibus tamen particularibus, & in quibus gravis, & proportionata necessitas urgeat, &

dammodo non laborent errore habendi salivam, & anhelitum tamquam materiam ineptam, vel incapacem ad interveniendum pro sacramentalibus cæremoniis in baptismo. II. Non præcipiendum, sed consulendum, tantum ut nomen alienius Sancti Martyrologio Roin. descripti baptizandis imponatur, firma tamen remanente interdictione quoad nomina Idolorum, & falsæ Religionis Pœnitentium. III. Decretum Eminentissimi de Tournon de non immutandis nominibus Crucis, Sanctorum & rerum sacrarum, non habere locum in vocibus, & nominibus ab institutione Missionis communiter jam receptis, quæ tamen per hanc declarationem nec approbantur, nec reprobantur. IV. Formam a Tridentino Concilio pro matrimonio præscriptam servandam non esse, nisi in iis locis, ubi Concilium jam publicatum est, curandum tamen a Missionariis, ut ubique publicetur. V. Posse permitti festum pro puellis, non quidem inverecundis illis titulis, quibus consueverat, sed tantummodo sub titulo nuptiarum.

solemni jurejurando interposito juxta formulas respective præscriptas.

138. Hæc Clementis XII. litteras aliæ subsecutæ sunt earum regionum Episcopis peculiariter inscriptæ, quibus idem Pontifex, & conceptum animo intimum dolorem ob nondum sibi delatam certam, exoptatamque notitiam de præstata Apostolicis mandatis debita observantia, gravibus verbis patefecit, & eorundem Episcoporum zelum, ac Religionem excitare curavit, ut ipsi exemplo, ac diligentia sua præeuntes, ceterorum obedientiam sollicitè promoverent. Neque vero his, quanvis adeo emulcate præscriptis, plane contentus idem Clemens P. XII. Superiores quoque Generales Missionarium in Orientalibus Indis degentium, eorum præsertim, qui ut Apostolicæ Sedi relatum erat, detrectabant adhuc obsequentis animi erga ejusdem Sedis mandata certa argumenta exhibere, adstrinxit, eosque sub pœnis suspensionis a divinis, privationis vocis activæ, & passivæ, aliisque graviorebus arbitrio suo reservatis, Apostolicæ etiam Sedis indignationis, formali præcepto, eoque juridice indicto adegit ad transmittenda suis respective Religiosis exempla Apostolicarum litterarum a se tunc editarum, atque ad earum publicationem, & exactam, integram, inviolabilemque observantiam pro viribus præcipiendam, ea lege addita: ut si aliquis esset Missionarius, qui mandatis reluctaretur, aut contra facere auderet, solemni statim præcepto per Superiorem Generalem cogere relictis missionibus & provincia decedere, atque in Europam reverti. Et ne in re adeo gravi intentatum aliquod remedium relinqueretur, terminum annorum trium constituit, intra quem Superiores Generales prædicti tenerent certis, authenticisque documentis Sedi Apostolicæ plenam, atque integram decretorum, litterarumque observantiam indubitate probare &c.

259. His mediis adacti, maxime autem Dei gratia operante, obtemperarunt tandem omnes Episcopi, & Missionarii, & juramento interposito exactam, integram, inviolabilemque decretorum observantiam promiserunt. Tria duntaxat a Benedicto XIV., Clementis successore, postularunt, primo, ut in posterum tot juramentorum, censurarumque onere sublevarentur, quibus velut inextricabilibus laqueis suas conscientias vinciri conquerebantur. Secundo, ut dispensatio alias a Clemente XII. concessa super salivæ, atque insufflationis usu in Baptismi administratione prorogaretur. Tertio, ut saluti Parearum, seu ignobilium hominum (nobiles appellari solent *Brachmanes*) provideretur, non adigendo sacros Operarios ad ingrediendum in eorum domos, sed alia ratione: atque ea potissimum, quam ipsi primo inlucervunt ... obtentu verbalis cujusdam declarationis, quam ipsis suis Missionum Procurator significaverat.

140. Ad primum sapientissimus Pontifex nega-

tive respondit: immo & juramentum, & censuras omnes iterum confirmavit, inquitens: „Animadvertentes, impositam jurjurandi legem esse velut saluberrimum antidotum, extinguendo gliscientium litium, discordiarumque veneno, aptissimumque ad cohibendam licentiam, libertatemque opinandi, interpretandi, agendi denique pro libito in re tam gravi, & periculosa frænum existere, Censuras quoque a prædicto Clemente XII. prædecessore nostro in enunciatis litteris incipientibus *Concreta nobis* constitutas ad solos duntaxat pertinere Apostolicæ legis, præceptorumque violatores, easdemque in hujusmodi tantum refractarios, quorum animos neque Ecclesiasticæ mansuetudinis officia, neque paternæ admonitionis charitas vincere, aut inflectere nullo modo possent, justissimam pœnam esse, & fore reputantes, non solum inopportunum censuimus, jusjurandum aliqua in parte remittere, aut moderari censuras, quod primo fuit ab illis propositum: verum etiam ... de plenitudine potestatis a Deo nobis conceditæ, illud, illasque probamus, confirmamus, & innovamus &c.”

141. Ad secundum primo conquestus est, Missionarios nondum satis curasse a Neophytorum animis eam aversionem eradicare, quam erga salivam & anhelitum sine ulla causa habent: deinde ægre tandem ad hanc dispensationem ad aliud decennium prorogandam consensit, oneratis tamen Missionariorum conscientis, ut ea non nisi gravi urgente necessitate uterentur: Voluimus autem, inquit *sanctissimus Pontifex*, atque omnibus & singulis prædictorum regnorum Episcopis, & Missionariis, in virtute S. obedientiæ præcipimus, ut & communibus studiis, atque consiliis, & singuli pro virili parte intra præfinitum decennium tempus omnibus viribus, nervisque contentiant, ut quemadmodum fuerat eisdem a S. memoræ prædecessore nostro imperatum, non intermissis laboribus assidue curent, ut ex illarum gentium animis errorum tenebræ, malesanæque opiniones, quibus obæcantur, & miserissime detinentur, penitus discussæ, ac radicitus evulsæ eliminentur. Ut vero indultum, prorogatumque a nobis tempus sanctissimis Romanæ Ecclesiæ cæremoniis prædictis, quæ tandiu a Sede Apostolica commendatæ, atque inculcatæ fuerunt, facilius apud nationes illas insinuandis vere conducat, utque ulterior hujusmodi rituum prætermisio (quam tamen extra veros necessitatis casus ut supra nullatenus concessam, aut licitam esse, iterum declaramus), alendis populorum erroribus, atque difficultatibus, augendis, confirmandisque ansam non præbeat, universis gentium illarum Episcopis, & Missionariis prædictis notum esse volumus, hoc exacto decennio nullis aut precibus, aut rationibus, quæ potrigi, proferrique unquam possent, aliam decennio prorogationem concessum iri.”

142. Ad tertium, observavit primo nullum il-

lius

Ius verbalis declarationis Clementis XII. exemplum, aut vestigium reperiri potuisse, nihilque de ea ab ullo unquam auditum fuisse: post autem oblationem a Missionariis factam acceptavit, qua pollicebantur, se sufficientem Operariorum numerum delegaturos, qui *Parsearum* conversioni, & saluti *præcipue* incumbere; ita tamen ut Brachmaeus edocerentur, in Christiana Religione non esse distinctionem in divinis inter servos, & nobiles &c.; ut enim Apostolus dicit Gal. 28., *non est Iulæus, neque Græcus; non est servus, neque liber omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.* De hoc *Parsearum* puncto Vid. P. Concina in Append. ad Dissert. II. Lib. III. in *Decal.* post cap. 2. nov. edit. contra gallicam epist. Hoc autem nisi eos fecisse intra quinquennium certis argumentis constiterit, minatus est, refractariis expunctis, se alios Missionarios ad eam Domini vineam excolendam missurum, immo ipso facto ab omni missionis jure eos excidisse declaravit.

145. Conqueritur demum idem Benedictus XIV. se ingenti cum dolore accepisse, ex *Missionariis* esse, qui nulla habita interdicti a Card. Tournonio lati, *amplissimeque a Clemente XII. confirmati, ratione, superstitiosos* illos ritus adhuc vigeri permittant; propterea necessarium duxit, supradicta decreta in omnibus, & per omnia innovare, & confirmare, atque illud in pari argumento a S. Augustino sapienter dictum commemorat, nullum scilicet esse meliorem Infideles convertendi modum, quam si profanos suos superstitiosos ritus abigere cogantur. *Si quæritis, unde vincantur Pagani, unde illuminentur; si quæritis, unde ad vitam vocentur, deserite solemnitates eorum, deserite nugas ipsorum.*

144. Porro cum (ut hactenus ex Bullis Benedicti colligere quisque potest) ex pluribus repetitis decretis Card. Tournonii, Clementis XI., Benedicti XIII., Clementis XII., ac postremo Benedicti XIV., Malabaricos non minus, quam Sinenses ritus tanquam superstitiosos, & idololatricos damnatos esse constet, non est necesse eos data opera, longaque instituta disputatione confutare; quod ab aliis satis multis factum est (a), sed concludere possumus cum S. Augustino Serm. CXXI. *De Verbis Domini* alias II. in fine: *Responsa Roma venerunt: causa finita est, utinam aliquando error finitur.*

(a) Ex his patet, ea, quæ fides docet, non esse scilicet consideranda, & credenda, sed nobis omnino applicanda. Quæ autem ratione id fieri debeat, & regie

DISSERTATIO II.

DE SPE.

Vid. S. Thomas 2. 2. qu. 17., in III. Dist. 27. qu. 2. & de Virt. Qu. IV.

Tractatum de fide rectissimo ordine excipit Dissertatio de spe; quæ enim fides summa, & incomprehensibilia bona credenda proponit, eadem nobis spes ut aliquando consequenda præscribit, ut observat S. Thomas 2. 2. qu. 17. art. 7. *Dicit fides, inquit S. Bernardus Serm. X. in Ps. Qui habitat, parata sunt magna, & inexcogitabilia bona a Deo fidelibus suis: dicit spes: mihi illa servantur (a).* Hanc autem dissertationem in quatuor capita dividemus, in quorum primo quæremus, quid sit spes, quid ejus objectum, characteres, & fundamentum, ac quæ ejus divisiones: in secundo pseudomysticorum doctrinas confutabimus: in tertio ostendemus, spem sine charitate perfecta, seu gratia habituali esse posse: in postremo autem nonnullas quæstiones breviter perstringemus.

CAPUT I.

Quid sit spes, quid ejus-objectum, characteres, & fundamentum, ac quæ ejus partitiones?

1. Nomen spei, si latiore sensu sumatur, significat cujuscumque rei expectationem, sive bona illa sit, sive mala. Hinc illud de civibus Bethuliensibus dictum Judith XIII. 15. *Sperabant jam, eam (Judith) non esse venturam;* id est expectabant, seu timebant: immo nec desunt profanorum auctorum exempla, ut cum Dido apud Virgilium Lib. IV. *Æneid.* ajebat.

*Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero.*

Spes tamen sumpta pro virtute theologica, non nisi bonarum rerum est, ut S. Augustinus docet in *Enchiridio* cap. 8., *nec nisi futurorum, & ad eum pertinentium, qui earum spem gerere perhibetur.* Definiri autem potest *Virtus a Deo infusa, quæ ab infinita ipsius misericordia bona nobis præparata expectamus:* qua in definitione tria concluduntur, scilicet objectum nostræ spei, characteres, & fundamentum.

2. Circa objectum spei, inquit S. Thomas 1. 2. quæst. 40. art. 1., *quatuor conditiones attenduntur.* „ Primo quidem quod sit bonum: non enim proprie loquendo est spes nisi de bono, &

„ per

explicatur in parvo libello ex gallico in italicum idioma translato, cui titulus: *Trattato della Confidenza Cristiana* ec. Venezia 1751.

„ per hoc differt spes a timore, qui est de malo.
 „ Secundo, ut sit futurum; non enim spes est de
 „ presenti jam habito; & per hoc differt spes
 „ a gaudio, quod est de bono presenti. Tertio
 „ requiritur, quod sit aliquid arduum cum diffi-
 „ cultate adipiscibile; non enim aliquis dicitur a-
 „ liquod sperare minimum, quod statim est in sua
 „ potestate ut habeat; & per hoc differt spes a de-
 „ siderio, vel cupiditate, quæ est de bono futu-
 „ ro absolute; unde pertinet ad concupiscibile,
 „ spes autem ad irascibile (a). Quarto, quod il-
 „ lud arduum sit possibile adipisci; non enim a-
 „ liquis sperat id, quod omnino adipisci non po-
 „ test; & secundum hoc differt spes a desperatione
 „ ne”. Subdit autem, spem differre a desiderio,
 „ sicut differunt passiones irascibilis a passioni-
 „ bus concupiscibilis: & propter hoc præsupponit
 „ desiderium; sicut & omnes passiones irasci-
 „ bilis præsupponunt passiones concupiscibilis. Et
 „ hæc quidem profunde a S. Thoma de spe in ge-
 „ nere.

3. Sed si spes consideretur ut virtus theologica
 est, objectum ipsius primum est ipse Deus, seu
 illius beata fruitio in vita æterna: *Non enim*, in-
 quit Angelicus Doctor 2. 2. qu. 17. art. 2., *mi-
 nus aliquid a Deo sperandum est, quam sit ip-
 se; cum non sit minor ejus bonitas, per quam
 bona creaturæ communicat, quam ejus essentia*.
 Media autem ad illam consequendam necessaria
 sunt objectum secundarium. *Spes*, inquit idem S.
 Thomas 2. 2. quæst. 17. art. 2. ad 2.: „Princi-
 „ paliter respicit beatitudinem æternam; alia ve-
 „ ro, quæ petuntur a Deo respicit secundario in
 „ ordine ad beatitudinem æternam; sicut & fides
 „ principaliter quidem respicit Deum, & secun-
 „ dario respicit ea, quæ ad Deum ordinantur”.

4. Characteres autem spei sunt potissimum de-
 siderium, & fiducia; & desiderium quidem; ne-
 que enim potest aliquis ea sperare, quæ nullo mo-
 do amat, nec concupiscit; quamobrem Christus
 dicebat Matth. V. 6. *Beati, qui esuriunt, & siti-
 unt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur*: quæ
 verba ita commentatur S. Augustinus in Psalmum
 LXIV. num. 8.: *Ut inde satieris, cum pervene-
 ris, hoc te oportet esurire, & sitire, cum pe-
 regrinaris*. Fiducia vero, qua obtenturos nos ea
 bona, quæ cupimus, certo confidamus; certo in-
 quam, non certitudine fidei, quemadmodum a-
 liqui inter Protestantes somniant, sed certitudine
 spei, quæ divinæ misericordiæ innititur. (Vide,

quæ dicta sunt Tom. II. pag. 555.). Hæc tamen
 fiducia non excludit salutarem illum timorem, qui
 nobis in Sacris Litteris sæpissime inculcatur, iux-
 ta illud Philipp. II. 12. *Cum metu, & tremore
 vestram salutem operamini*. Quod etiam exemplo
 suo nos docuit idem Apostolus 1. Corinth. XI 27.
 inquit: *ne forte cum alius prædicaverim, ipse
 reprobus efficiar (b)*.

5. Porro S. Thomas observat, timorem servilem
 ea ratione diminui, qua spes, & caritas augentur:
 non ita vero timorem filiale, hic enim eo magis
 augetur, quo augentur spes, & caritas: „Ti-
 „ mor pænæ, inquit Angelicus 2. 2. quæst. 19.
 „ art. 16. ad 2., est, qui diminuitur crescente spe;
 „ sed ea crescente crescit timor filialis, quia quan-
 „ to aliquis certius expectat alicujus boni conse-
 „ quutionem per auxilium alterius, tanto magis ve-
 „ retur eum offendere, vel ab eo separari”.

6. Fundamenta denique spei nostræ sunt Dei om-
 nipotentia, & misericordia, unde David in Ps.
 XIII. *Ego autem*, dicebat Domino, *in miseri-
 cordia tua speravi*. Sunt item infinita Salvatoris
 nostri Jesu Christi merita Sanctorum quoque, qui
 sunt in cælis, ac imprimis Mariæ Virginis, ac
 Genitricis Dei intercessio, aliæque hujus generis;
 præcipue autem gratia Dei efficax, ex qua omnia
 nostra bona merita sobolescent. Audiatur S. Tho-
 mas 2. 2. quæst. 17. art. 4. „*Spes*, inquit, duo
 „ respicit, scilicet bonum, quod obtinere inten-
 „ dit, & auxilium, per quod illud bonum obti-
 „ netur. Bonum autem, quod aliquis sperat obti-
 „ nendum, habet rationem causæ finalis: auxi-
 „ lium autem, per quod aliquis sperat illud bo-
 „ num obtinere, habet rationem causæ efficientis.
 „ Et iterum: Spes respicit beatitudinem æternam,
 „ sicut finem ultimum, divinum autem auxilium,
 „ sicut primam causam inducentem ad beatitudi-
 „ nem”. Post autem loquens de auxiliis homi-
 „ num, vel Sanctorum in cælo, vel viventium in
 „ terris, docet posse nos de iis sperare: „Sicut de
 „ agente secundario, & instrumentali, per quod
 „ aliquis adjuvatur ad quæcumque bona conse-
 „ quenda, in beatitudinem ordinata. Et hoc mo-
 „ do, *concludit*, ad Sanctos convertimur, & ab
 „ hominibus etiam aliqua petimus”.

7. Frustra vero aliqui objiciunt, cum gratia per
 se, & ab intrinseco efficax non omnibus detur,
 ac proinde non omnibus promissa sit, non posse
 in Thomistica schola hanc ab omnibus ut funda-
 mentum spei haberi. Frustra inquam; nam hæc

ob-

(a) S. Thomas in III. *Sentent.* Distinct. 26. quæst.
 1. art. 2., „Difficile, inquit, vel arduum addit, quam-
 „ dam specialem rationem bonitati, scilicet pretiosi-
 „ tatem ex hoc ipso, quod non de facili habetur, sic-
 „ ut dicitur: *Omne rarum carum*. “ Hinc Deus æter-
 „ nam beatitudinem, quæ spei nostræ objectum est, ar-
 „ duam esse voluit, & difficilem, quam non nisi labori-
 „ bus, afflictionibus, & maxima patientia consequi pos-
 „ sumus. Hinc Beati in patria corporum suorum resur-

rectionem expectantes, proprie eandem sperare dici
 non possent, sed potius desiderare, cum non sit ali-
 quod bonum arduum, quod laboribus, & conatibus
 acquiri debeat.

(b) Quæ verba ita pulchre commentatur Augustinus
 apud S. Thomam in hunc locum Apostoli Pauli: *Suo
 timore nos terruit Apostolus. Quid enim faciet agnus,
 ubi aries tremuit? Quid faciet infirmus, ubi timet for-
 tior?*

objectio in omni scholarum catholicarum systemate locum habet: certum est enim, gratiam efficacem quomocumque explicetur, non omnibus usque ad vitæ finem dari, sed iis solis, quos Deo gratuita sua bonitate efficaciter ita juvare placuit, ut finaliter perseverent in bono. Imo si hæc ratio valeret, nec ipsam vitam æternam sperare liceret, quam Deus non nisi iis misericorditer concedit, quos ab æterno secundum propositum suæ voluntatis elegit. Quemadmodum igitur omnibus vita æterna speranda est, quia unusquisque sperare debet, se in numero electorum esse, quibus certo vita æterna promissa est: ita omnes confidere debent, sibi etiam efficacem Dei gratiam, atque ipsam finalem perseverantiam non defuturam, quæ ad illam consequendam est necessaria. *Fidentes*, inquit Concilium Tridentinum Sess. VI. cap. 6. (non credentes), *sibi Deum propter Christum propitium fore*; & cap. 6. *Tanta est Dei erga homines bonitas, ut nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius dona*, per gratiam nempe efficacem, quæ operatur in nobis velle, & perficere. Ut enim S. Gregorius papa aiebat Hom. VIII. super Ezech., *Quidquid in Sanctorum virtutibus agitur, ejus est gratia, qui merita largitur*. Quamobrem cum dicitur, etiam merita nostra esse spei fundamentum, semper ea debemus, non tamquam virium nostrarum effectus, sed prout revera sunt, tamquam divinæ gratiæ dona (a).

8. Et sane spes nostra non in nobis sita esse debet, neque in bono usu gratiæ, qui tantummodo a nobis sit, vel a determinatione nostri liberi arbitrii minime dependeat, sed tota spes nostra inniti debet virtute ejusdem gratiæ, quæ potens est perseverantiam nostræ voluntatis corrigere, infirmitatem sanare, ac naturali nostra inconstantia, levitateque superata, nos in bono perseverantes facere. *Benedictus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia ejus*, inquit Jeremias cap. XVII. 7.; & Ecclesia in suis orationibus testatur, debere nos *in sola spe gratiæ cælestis inniti*; ut proinde eos errare oporteat, qui spem suam partim in Deo, partim in homine reponunt, id quod dicere videntur, qui gratiam non ex seipsa efficacem, sed versatilem, & ab hominum voluntate pendulam esse docent. Sed id obiter (b).

9. Porro fundamenta spei nostræ sunt ab ejusdem motivis distinguenda. Motiva autem multa esse possunt, & primo quidem gratiæ a Deo nobis misericorditer hactenus concessæ, quæ aliam ma-

ajorum quasi pignus esse possunt; unde etiam Apostolus dicebat Philipp. I. 6. *Confidens hoc ipsum, quia qui cepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Jesu Christi*. Profunde tamen S. Thomas observat 2. 2. quæst. 18. art. 4. ad 2., hoc motivum principale non esse. „Spes, inquit, non „ innititur principaliter gratiæ jam habitæ, sed „ divinæ omnipotentis, & misericordiæ, per quam „ etiam qui gratiam non habet, eam consequi potest, ut sic ad vitam æternam perveniat. De „ omnipotentia autem Dei, & misericordia ejus „ certus est quicumque fidem habet”. Etiam præceptum sperandi, nobis a Deo datum, maximum motivum nostræ spei esse debet; non enim Deus præciperet, ut speremus in eum, nec toties nobis hujusmodi præceptum inculcaret, nisi veram, sinceramque nostræ salutis voluntatem haberet. Vid. *Trattato della confidenza cristiana* cap. 15. & seq.

10. Innumera autem sunt loca, in quibus præcipitur nobis sperare in Deo. Psalmo LXI. 9. *Sperate in eo omnis congregatio populi*; & sæpissime id in aliis Psalmis repetitur. XII. Osee 6. *Spera in Domino tuo semper*. Et 2. Petri II. 9. *Sperate in eam, quæ vobis offertur, gratiam*. Vid. S. Thomas 2. 2. q. 25. art. 1.

11. Spes autem dividitur primo in *habitualem*, & *actualem*, quarum prior est habitus in homine permanens, altera consistit in actibus transeuntibus. Secundo spes habitualis alia est *infusa*, cujusmodi est ea, quam parvuli in baptismo recipiunt; alia *acquisita*, quæ in fidelibus adultis ex sæpius iteratis actibus Dei ope formatur. Tertio utraque spes tam *habitualem*, quam *actualem* subdividitur in *vivam*, & *formatam*, quæ nempe a gratia sanctificante animata est, & in solis justis invenitur: & in *mortuam*, atque *informem*, quæ caritate destituta est, & etiam in peccatoribus inveniri potest, ut infra ostendemus c. 5.

CAPUT II.

Ostenditur actus spei bonos esse, & commendandos.

12. Aliqui olim Pseudo-Mystici fuerunt, qui falsa devotionis, & sanctitatis larva decepti, in eo perfectionis apicem constituiebant, ut omnem spei cælestis præmii abjicerent, soliusque caritatis puræ, ut ipsi dicebant, motivo operarentur (c). Non se-

iis, quæ Mellifluus Doctor eximia sua eloquentia, & animi devotione addit.

(b) Observat tamen Doctor Angelicus 2. 2. qu. 17. art. 4., hanc doctrinam minime obesse, quin etiam ad Sanctos convertantur, quorum orationibus adjuvari possimus ad ea bona consequenda, quæ sunt in beatitudinem ordinata.

(c) Aicardus, vel Ekardus, insignis alioquin ex Prædicatoria Familia Theologus, sæc. XIV. in hunc erro-

(a) Pulchra sunt verba S. Bernardi super Ps. XC. explicantis illum versic. *Quoniam tu es, Domine, spes mea*. „ Bona omnia, inquit, non modo propter Deum „ constat fieri, sed per eum; *Deus enim est, qui o-* „ *perat in nobis velle, & perficere pro bona voluntate*. Ipse ergo auctor, ipse remunerator operis, ipse remuneratio tota *Quidquid igitur agendum sit,* „ *quidquid declinandum, quidquid tolerandum, quid-* „ *quid optandum, Tu es Domine, spes mea*“; cum

semel hic error fuit in scenam a Quietistis revocatus, potissimum autem sæculo elapso a Michaeli Molino, qui omnium Pseudo-Mysticorum fœces collegit. Sed quantum ad rem nostram pertinet, duo erant præcipui illius errores: *primo* desiderium felicitatis nostræ, atque æternæ mercedis expectationem puritati, & perfectioni divini amoris officere: *secundo*, animum propterea perfe-

ctionis cupidum, tum ad æterna supplicia, tum ad beatam felicitatem indifferentem esse oportere (a). Et quamquam Molinosium ab Apostolica Sede damnatum boni omnes execrabantur, quidam tamen spiritualis vitæ desiderio capti, non satis ab ejus doctrina recedere visi sunt, etsi ab impurissimis ejus moribus longe abessent (b). Contra quos sit

PRO-

rem incante lapsus est, cujus hanc propositionem Joannes XXII. an. 1329. proscripsit: *Qui non intendunt res, nec honores, nec utilitatem, nec devotionem internam, nec sanctitatem, nec præmium, nec regnum celorum, sed omnibus rebus renunciaverunt etiam quod suum est, in illis hominibus honoratur Deus.* Eckardus tamen non expectata Pontificis sententia hunc errorem simul cum nonnullis aliis jam antea revocaverat. Confer Jacobus Echard. Tom. I. *Scriptor. Ord. Præd.* Referente autem Nicolao Eymerico P. II. *Directorii Inquisitorum* qu. 11. n. 8., etiam tempore Innocentii VI. quidam in Catalonia, & Aragonia ausi sunt dogmatizare, quod omnia de genere bonorum, quæ fienda sunt, fienda sunt Dei puro amore, & non ex alia causa, & spe mercedis æternæ. Denique celebris Raymondus Lullus ejusdem erroris ab eodem Eymerico loc. cit. qu. 9. n. 5. accusatur: Lullus tamen apologiam ediderunt Wadinghus in *Annal. Ord. S. Francisci* ad an. 1315. n. 10. seq., & Joann. Bapt. Sollerius in *Actis Sancti* ad diem 30. Junii. Sed contra eos videri possunt Nat. Alexander sæc. XIII. & XIV. cap. 3. art. 20., Echardus in *Script. Ord. Præd.* Tom. I., ubi de Nicol. Eymerico, & Antonino Bremond Tom. II. *Bullarii Dominic.* in notis ad Const. XXXIX. Gregorii XI. Ad id potest, hunc errorem de abjicienda spe æternæ retributionis esse multo antiquiorem; illum nempe disseminavit Antigonus, qui simul cum Sadok 300. circiter annis post captivitatem Babylonicam Sacerdotum Sectæ originem dedit. Ita refert Basnagius in Hist. Judæorum.

(a) Hic natione Hispanus Romæ domicilium fixerat, ibique exteriori quadam sanctitatis imagine plures in sui admirationem, & sequelam traxit. Nonnullos spirituales: & asceticos edidit libros, quibus doctiores, & oculatiores non parum commoti sunt. Nata inde occasio de ejus vita, & moribus attentius perquirendi, repertum est demum, Molinosium pestilentem esse hypocritam, qui sub fictæ pietatis cortice salacissimum abscondebat Epicurum. Octo supra sexaginta ejus propositiones ab Innocentio XI. proscriptæ sunt, ipse autem post errores suos palam ejuratos, & decem annos cum veræ penitentia indicio in carcere exactos anno 1665. e vivis excessit. Molinosium refutant inter alios P. Dominicus Ricci Ord. Præd. edito libro in quarto, cui titulus: *Homo interior, juxta Angelicæ doctrinam, necnon SS. PP. expositus ad explodendos errores Mich. de Molinos* Neap. 1709., & Gard. de Lanrea. *De oratione Christiana contra Quietistas, & errores nuper inventos Mich. Molinosii.*

(b) In his numeratur Franc. Malavallus Massiliensis, qui tamen audita censura contra suum librum *Pratique facile pour élever l'ame à la contemplation*, ab Apostolica Sede an. 1688. lata, palinodiam humilem occinit. Sed postea pseudo-mystica hæc doctrina majores in Gallia turbas excitavit, quas aliquando fuisse exponere non erit inutile. Illustri quadam Matrone de Guyon pietati majorem in modum dedita, malis avibus in P. Ja Combe incidit, quem Molinosii discipulum Romæ fuisse, fama erat. Quæ ab hoc Directore pseudo-mystica principia hauserat, aliis quoque insi-

nuare satigit, edito libro: *Moyen court & facile pour faire l'oraison*; cumque hoc primo ingenii sui partu non paucos præcipue sequoribus sexus asseclas invenisset; plura alia similia opuscula in lucem prodire curavit; & quod vix credibile est, in sui admirationem traxit celeberrimum etiam Fenelonium, qui postea Archiepiscopus Cameracensis fuit. Tentavit postea Gnyonia Bossueti, qui ut Gallia oraculum merito habebatur, longe gravissimum sibi auctoritatem conciliare; sed oculatissimus Præsul feminæ, alioquin piæ, illusiones aperte improbare cepit. Instituto postea ex Regis mandato diligentiore totius negotii examine, in secretis quibusdam Congregationibus, quibus Noailles, Bossuetus, Præpositus S. Sulpitii, atque ipse Fenelonius intererant, res definita est, & corpus, ut vocant, doctrinæ constitutum, 34. articulis germana Theologiæ mystica principia comprehendens, quibus & Guyonia subscripsit. Harleus etiam Archiepiscopus Parisiensis Instructione Pastoralis novæ Mystagogiæ aberrationes proscripsit. Porro res videbatur omnino composita; sed cum postea Bossuetus Literas quasdam Pastorales *De stabilitate orationis* edidisset, Fenelonius contra eas librum, cui titulus *L'Explication des maximes des Saints*, publici juris fecit. Hic liber quasi classicum magni & diuturni belli fuit inter insignita duo Gallicanæ luminæ Bossuetum, & Fenelonium: cumque contentiones quotidie acerbiores fierent, Apostolicæ Sedis iudicium imploratum est. Innocentius XII. re quamjudicissimè perpensa 12. Martii 1699. decretorium oraculum fudit, quo Fenelonii liber damnatus est, quia *ex ejus lectione, & usu fideles sensim in errores ab Ecclesia Catholica jam damnatos induci possent; & insuper tres supra viginti propositiones ex eodem libro extractæ, ut temerariæ, scandalosæ, male sonantes, parum aurium offensive, in praxi perniciosæ, atque etiam erroneæ proscriptæ sunt.* Fasces humillime submisit Fenelonius, & coram frequenti multitudine Pontificiam Bullam ex suggestu in Ecclesia legit 9. April. 1699., summæque librum ac errores in eo contentos *simpliciter, & absolute* damnavit; isque fuit diuturnæ & implexæ controversiæ finis. Porro ut Bossuetus observat in *Avertissement sur les écrits ec.* Tom. VI. ad quatuor veluti fastigia Fenelonii errores revocabantur. *Primo* licitum esse de salute æterna desperare, vel saltem ejusdem salutis sacrificium Deo offerre. *Secundo* possibilem esse statum amoris, in quo nullum sit propriæ salutis desiderium: immo hunc solum statum perfectum esse, & purum. *Tertio* esse aliquem statum, in quo anima non nisi instinctu ducitur, exclusis omnibus actibus propriæ industriæ, petitionibus, gratiarum actionibus etc. *Quarto* esse aliquem contemplationis statum, a quo omnia Dei attributa cum absoluta, tum relativa, Personæ item Divinæ, atque ipse Christus excluduntur, solaque divina Essentia in se consideretur. Quæ omnia ex Molinosii, & Quietistarum doctrina dimanare compertum fuit. Videri de hac controversia possunt Relatio facta ad modum Diarii a Philippeau, ipse Bossuetus Tom. VI., & *La Vie de M. de Fénelon* per M. de Ramsay.

PROPOSITIO.

Actus Spei Christianæ plane boni sunt, & commendandi, cum in omnibus fidelibus, tum etiam in justis quantumvis perfecta charitate instructis. S. Thomas in Lib. IV. Sent. Dist. 29. q. 1. art. 4.

15. Prima hujus propositionis pars satis aperte fuit in Concilio Trid. definita, ubi declaratur Sess. VI. c. 11., eos orthodoxæ fidei adversari: „ Qui „ statuant in omnibus operibus justos peccare, si „ in illis suam ipsorum scordiam excitando, & „ sese ad currendum in stadio cohortando cum „ hoc, ut in primis glorificetur Deus, mercedem „ quoque intendant æternam: cum scriptum sit „ Ps. CXVIII. *Inclina cor meum. Ut facienda „ justificationes tuas propter remissionem: & „ de Moyse dicat Apostolus Heb. XI. 27., quod „ respiciebat in remuneratione.* “. Et can. 51. ita eadem Trid. Synodus statuit: *Si quis dixerit justificationem peccare, dum intuitu æternæ mercedis operatur, anathema sit.*

14. Sed præter indicata a Patribus Tridentinis multa alia sunt in sacris paginis, quæ nos ad bene operandum æternæ mercedis intuitu invitent. Psalmi pleni sunt desideriis, & ferventibus precibus possidendi regnum Dei. Ps. XXVI. *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.* Quæ verba expendens S. Augustinus Tract. III. in Joan. „ Quidam, inquit, aspirans amator in Psalmis dicit: *unam petii a Domino, hanc requiram...* „ Quid est hoc, quod requirit? *ut inhabitem, inquit, in domo Domini per omnes dies vitæ meæ...* *ut contempler, inquit, delectationem Domini...* Talia nobis præmia promissa sunt, fratres mei; tale aliquid amate, tali regno suspirate, & talem patriam desiderate. S. Paulus ita Colossenses laudabat c. I. 4. „: *Audientes fidem vestram in Christo Jesu, & dilectionem, quam habetis in Sanctos omnes, propter spem, quæ reposita est vobis in cælis.* Et iterum ita eos exhortabatur c. III. 25. *Quodcumque facitis, ex animo operamini... scientes, quod a Domino accipietis retributionem hæreditatis.* Et magna plane sacr. Litterarum pars exscribenda nobis esset, si omnia loca huc spectantia coacervare vellemus. Nihil etiam in Traditione sanctorum Patrum, nihil in Ecclesiæ precibus frequentius occurrit, ut proinde supervacaneum videatur in rem tam manifesta diutius immorari.

15. Prob. secunda pars. Christus Apostolos alloquens, quos certe ad supremum perfectionis apicem tendere, & pervenire volebat, ipsis æternæ beatitudinis præmium semper ob oculos ponit. Lucæ X. 20. *In hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjungitur: gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cælis.* Præterea idem Christus Dominus Matth. V. 10. iis, qui persecutionem

patiuntur propter justitiam, promittit regnum cælorum; ii autem certe perfecti erant: & ulterius ibidem Apostolos ad omnia mala propter ipsum toleranda intuitu mercedis ita accendit: *Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.*

16. Hisce, aliisque sexcentis similibus testimoniis addi possunt etiam illustria eorum exempla, qui prima perfectionis, & sanctitatis veluti subsellia occuparunt. Certe de Moyse ita scribit Apostolus Hebr. XI. 26.: *Majores divitiis cæstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi; aspicebat enim in remunerationem.* David autem nihil frequentius in suis Psalmis repetit, quam Dei mandata se observare *propter retributionem* Psal. XV. 5. XXVI. 14. LXXII. 25. CXVIII. &c. S. Paulus Philipp. I. 23.: *Cupio dissolvi, inquebat, & esse cum Christo; & quamvis hoc suum justam & sanctam desiderium postponeret ejusdem Christi gloriæ, quæ ex longiori mora in terris augeri debebat, non tamen propterea hoc ipsam desiderium tamquam malum, vel inutile abjiciebat.* Non pauca hujus generis alia, brevitate amore prætermittimus, cum hæc sufficiunt.

17. Prætermittimus etiam ea plurima, quæ ex sinceris Martyrum Actis in hanc rem excerpti possent. Spes enim futuræ gloriæ in cælis ad toleranda immensissima supplicia eos maximopere confortabat. *Oculis cordis respiciebant ad ea bona, quæ tolerantibus reservantur; ut dicitur in celebri epistola Ecclesiæ Smyrnenensis (apud Gotelium Tom. II. Patrum Apostolicæ).* Unde etiam Ecclesia in officio Martyrum canit: *Tralulerunt corpora sua propter Deum ad supplicia, ut hæredes fierent in domo Domini.*

18. Hinc jure meritoque Innocentius XI. hanc inter alias propositiones in Molinosio damnavit Constit. *Cælestis Pastor* anno 1685.: *Non debet anima cogitare, nec de præmio, nec de Paradiso, nec de Inferno, nec de morte, nec de æternitate, n. 7. & alteram n. 12. Qui suum liberum arbitrium Deo donavit, de nulla re debet curam habere, nec de Inferno, nec de Paradiso, nec debet desiderium habere propriæ sanctitatis, nec propriæ salutis, cujus spem expurgare debet: aliæque id genus imaginationes, ac ridiculæ sanctitatis potentia, quibus hypocrita ille docebat, eum, qui Divinæ voluntatis conformis est, nec aliquid a Deo petere oportere, nec pro acceptis beneficiis gratias agere, neque indulgentiam querere ad pœnam propriis peccatis debitam immutandam.*

19. Etiam Innocentius XII. tres & viginti Felonii, aporumque Pseudo-mysticorum propositiones proscripsit, quarum prima hæc erat: „ *Da „ tur habitualis status amoris Dei, qui est caritas „ pura, & sine ulla admixtione motivi proprii interesse. Neque timor pœnarum, neque desiderium remunerationum habent amplius in eo partem. Non amatur amplius Deus propter meritum, neque propter felicitatem in amando inven-*

niendam. *Secundo vero*: In statu vite contem-
plativæ, sive unitivæ amittitur omne motivum
interessatum amoris. Nonnullæ aliæ his si-
miles erant, quibus mirabilis quidam, & antea
inauditus hominis perfecti status describebatur,
quem illusi illi mystici, *profundissimam resignationem*,
derelictionem, *anihilationem*, *mortem*,
destructionem propriæ voluntatis, ac *vitam amoris*
perfecti nuncupabant (a).

20. Ob. 1. Christus Dominus Matth. XVI. 24.
ita discipulis suis præcepit: *Si quis vult post me*
venire, abneget semetipsum; & rursus Lucæ XIV.
26. *Si quis venit ad me, & non oolit patrem suum,*
& matrem, & uxorem ... a hinc autem
& animam suam non potest meus esse discipulus: atqui abnegare se ipsum, & animam suam
nihil est aliud, quam omni salutis suæ spei renun-
ciare: ergo &c.

21. Resp. neg. min. Et quidem quam absurda
sit hæc Pseudo-mysticorum interpretatio, liquet ex
verbis Christi Matth. XIX. 29., ubi tantum abest,
ut in abnegatione sui ipsius includatur æternæ bea-
titudinis abnegatio, aut eujuscumque spei abjectio,
ut potius vite æternæ retributio, tanquam hujus
abnegationis præmium proponatur. *Omnis*, inquit
Christus, *qui reliquerit domum, vel fratres, aut*
sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem,
*aut filios, aut agros propter nomen meum, centu-
plum accipiet & vitam æternam possidebit*. So-
la itaque abnegatio passionum nostrarum hic præ-
cipitur; ne scilicet illæ a præmendis Jesu Christi
vestigis nos retrahant. Merito igitur Innocentius
XII. præposteram illius Evangelicæ præcepti intel-
ligentiam in septima Fenelonii propositione damna-
vit, quæ erat his verbis expressa: „Derelictio
non est nisi abnegatio, seu sui ipsius renuncia-
tio, quam Jesus Christus a nobis in Evangelio
requirit, postquam externa omnia reliquerimus.
Ista nostri ipsorum abnegatio non est, nisi quoad
interesse proprium &c.“

22. Ob. *secundo*. Moyses Exodi XXXII. 51.
seq. quodam charitatis æstro Dominum ita pro He-
braeis orabat: *aut dimitte eis hunc noxam, aut*
si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti; hoc est de libro vite æternæ. Apostolus
etiam Paulus multo majori charitate propriæ salu-
tis jacturam pati paratus erat, ut aliis esset emu-
lumento, inquit Rom. IX. 5. *Optabam ego ipse*
anathema esse a Christo pro fratribus meis: li-
cet ergo potiore jure ita amare Deum, ut omnis
salutis spes procul abjiciatur; imo hic erit gradus
perfectionis Christianæ omnium sublimior.

(a) De his propositionibus præter jam laud. Jac. Ben-
ignum Bossuet, videri etiam possunt Antonii Mas-
sonii *De Amore Dei*, & in Tract. *de vera Oratione*,
Bern. de Rubis *Diss. Theol. de Carit.* cap. 39., Nat.
Alexand. r. *Diss. XV. in Sæc. XIII. & XIV.*, & Dagnet
Explication du Mystère de la Passion, ec. P. I. c. 7.
§. 7. Obiter tamen notandum est, præcipuum harum
Gazzaniga Theol. Tom. VII.

23. Resp. ad *primum*, duas esse, & diversas
illius loci interpretationes a Sanctis Patribus tra-
ditas, quarum tamen neutra Pseudo-mysticis favet.
Primo bene multi per librum vite non æternam,
sed temporalem vitam intelligunt, ita ut Moyses
nihil aliud petierit, quam aut vitam pro populo pec-
catori, aut mortem sibi, ordinata scilicet charitate,
qua paratus erat pro spirituali populi sui utilitate
temporalis sue vite jacturam pati; quemadmo-
dum etiam Num. XI. 15. dicebat Deo: *sui alter*
tibi videatur, obsecro, ut interficias me. Ita hunc
locum interpretantur Origenes in epist. ad Rom.,
S. Hieronymus in epist. 121. ad 151. ad Algasiam
qu. 9., & S. Gregorius M. Lib. X. in Job cap.
6. num. 9.

24. Huic tamen expositioni, ne quid dissimule-
mus, obstare videtur Dei responsio ibid. v. 53.
Qui peccaverit mihi, delebo eum de libro meo.
Sed nihil impedit, quin eodem sensu locutus sit
Dominus; videlicet de morte temporali, qua rei-
psa populum idololatram punivit; quamvis etiam
mortem spirituales, & æternam sua idololatria
promeritus fuerit. Verum si hæc expositio non
plene satisfaciatur,

25. Altera est, quæ traditur a S. Augustino qu.
CXLVII. in *Exod.* ut scilicet per librum Dei in-
telligatur vita æterna; sed S. Doctor dictum Moy-
si exponit de hypothese impossibili, quod scilicet
servus Dei familiari quadam securitate dixerit; aut
dimitte hanc noxam, aut me de libro æternæ præ-
destinationis dele, videlicet si fieri id potest. *Se-
curus autem hoc dixit, ut quia Deus Moysen*
non deleret de libro suo, populo peccatum illud
remitteret: & alibi (Serm. LXXXVIII. *de ver-
bis Domini*) *Securus hoc dixit, attendens justi-
tiam, & misericordiam Dei; ut quia justus est,*
*non perderet justum; quia misericors est, igno-
sceret peccatoribus*.

26. Verba autem Apostoli aliquanto difficiliorem
habent explicationem, & diverso modo ab Inter-
pretibus exponuntur (Vid. Estius in hunc loc.).
Omnium probabilior illa videtur, quam Nat. Ale-
xander vestigia secutus S. Joan. Chrysostomi, Theo-
doreti, Theophylacti, Eumenii, Photii, & S.
Thomæ tradit (Diss. XIV. in sæc. XIII. & XIV.),
scilicet S. Paulum locutum esse in hypothese im-
possibili, & explicare voluisse desiderium condi-
tionatum, non absolutum: *Optarem esse anathe-
ma pro fratribus meis, si molo id fieri posset,*
& mihi liceret. Aliam etiam valde probabilem
difficilis hujus loci explicationem suppeditat S. Tho-
mas 2. 2. qu. 27. art. 8. ad 1., ut scilicet volue-
rit

propositionum vitium esse, quod ponatur aliquis status
habitualis, a quo excludatur exercitium spei, atque timoris;
neque enim negatur, posse aliquando justos pro-
rumpere in actus puros amoris Dei, non excludendo ac-
tus spei, atque timoris, sed illos *explicite* non exprimen-
do.

rit Apostolus privari visione divina ad tempus per vitæ suæ prolongationem, ut ita fratrum suorum salutî prodesset, juxta illud ejusdem Apostoli Philipp. I. 25.: *Coarctor autem e duobus, desiderium habens dissolvi & esse cum Christo, multo magis melius: permanere autem in carne necessarium propter vos (a)*. S. Hieronymus autem epist. 121. al. 151. ad Algasiam qu. 9., post S. Gregorium Nazianzenum Orat. I., anathematis nomine mortem corporis, non æternam damnationem intelligendam esse putavit; ut nempe Apostolus optaverit *perire in carne, ut alii salverentur spiritu: suum sanguinem fundere, ut multorum animæ salvarentur*.

27. Dices. Apostolus Paulus 2. Cor. XIII. 5.: *Charitas, inquit, non querit, quæ sua sunt; qui ergo volunt esse in charitate perfecti, nullam debent sibi ipsis mercedem quærere*.

28. Resp., Apostolum loqui de iis, qui quærebant, quæ sua sunt, privatis suis commodis studentes, eaque communi religionis bono præferentes, de quibus etiam conqueritur ad Philipp. II. 21. inquit: *Omnes, quæ sua sunt, quærunt, non quæ Jesu Christi*. Perfecti igitur in charitate omnibus aliis privatis commodis pro Dei amore libenter renunciant, sed non possessioni, & fruitioni ipsius summi boni, quod super omnia diligunt, & cui propterea intime uniri per ipsam charitatem anhelant.

29. Ex his patet, quid respondendum sit ad similes emphaticas loquendi formulas, quæ ex S. Francisco Salesio, S. Theresia, aliisque nonnullis referri solent; videlicet intelligendæ sunt *conditionate*, & quidem de conditione impossibili, ut si quis diceret: „ Si per impossibile cum meæ salutis dispendio possit aliorum salus, & divina gloria conjungi, paratus essem æternam subire damnationem“: excludendo tamen odium Dei. Confer Bossuetum in opere: *Mystici in tuto*.

30. Obj. tertio. Clemens Alexandrinus Lib. IV. *Stromatum* num. 22. „ Si quis ergo, inquit, per positionem ei, qui est cognitione præditus, proposuerit, utrum malit Dei cognitionem, an salutem æternam: sicut autem ea separata, cum sint omnino eadem: nihil penitus dubitans elegerit Dei cognitionem, propter se, judicans esse expetendam eam, quæ fidem transcendit per charitatem ad cognitionem“. Et postea circa finem pluribus declarat, hominem perfectum neque timore pœnarum, nec propter *aliquod utile lucrum, vel delectationem aliquam* operari. Lib. autem VII. num. 11. de iis loquens qui rectam rationem sequuntur, quosque *Gnosticos, seu sapientes* vocat: „ Propter suam in Deum charita-

tem, inquit, lubentes parent vocationi nullum alium sibi scopum proponentes nisi ut Deo placeant, non autem propter præmia laborum“. Multaque alia similia habet, quibus ostendit, hominem sapientem, seu perfectum, ad omnia, sive bona, sive mala indifferenter esse oportere, Deumque unice propter seipsum amare.

31. Respond. Clemens Alexandrinus duplicem charitatis actum distinguit, alterum primarium, qui fertur in Deum, ut est in se summe bonus; alterum secundarium, qui respicit Deum ut est felicitas, & beatitudo nostra. Contendit autem, hominem sapientem, ac perfectum amatum esse Deum, etiamsi actus ille præcipuus, & primarius posset ab altero separari, quam tamen hypothesis ille impossibilem reputat, ut patet ex iis verbis: *sint autem ea separata, cum sint omnino eadem*; quod a nostris Pseudo-mysticis quamlongissime distat, qui eum statum perfectionis sibi fingunt, quo Deus ita pure ametur, ut nulla prorsus ejus fruendi spes admisceatur, imo expresse debeat excludi.

32. Nonnunquam etiam Alexandrinus Philosophus ea, quorum spem a perfectis Christianis procul ablegat, non illa esse vult, quæ in beatifica Dei visione consistunt, sed bona temporalia, & ab ipso Deo distincta, cujusmodi illa erant, quæ Judæi carnales in veteri lege a Deo expectabant. Id patet maxime in testimonio ex Lib. VII. *Stromatum* nobis objecto, ubi postquam dixerat, *Justos Dei vocationi lubentes parere, nullum alium scopum sibi proponentes, nisi ut Deo placeant*; non autem propter præmia laborum, ita subdit: „ Nam alii quidem propter gloriæ cupiditatem, alii vero quod vitent aliud gravius supplicium, alii vero propter quasdam lætities, & voluptates post mortem futuras patiuntur“. Ceterum Christianos ut in sublimi perfectionis apice constitutos spe æternæ remunerationis, quæ est ipse Deus, ad operandum impelli, toties in suis *Stromatum* libris Clemens Alexandrinus docuit, ut plane mirabile videatur, novæ Mystagogiæ patronos, aliquod in ea causæ suæ præsidium quærere potuisse. Speciminis loco ea esse possunt, quæ habet Clemens Lib. VII. num. 7. ubi suum *Gnosticum*, idest *Sapientem* vult, *ut nihil requirat ex iis, quæ ad vitam pertinent, cum illi persuasum esse debeat, Deum, qui omnia novit, quod est utile, suppeditare bonis etiam non petentibus*. Non vult tamen, ut omnem futurorum spem abiciat; unde subdit: „ Gaudet quidem de bonis præsentibus, lætatur autem propter ea, quæ sunt promissa, tanquam jam præsentia. Et Lib. II. Unum, inquit, oportet expetere, per quem facta sunt

(a) Integer textus Angelici sic habet: „ Vel potest dici, sicut dicit Chrysostomus in Lib. I. *De Com-punctione* cap. 8., & Hom. XVI. in epist. ad Rom., quod per hoc non ostenditur, quod Apostolus plus diligeret proximum, quam Deum; sed quod plus

diligeret Deum, quam seipsum. Volebat enim ad tempus privari fruitione divina, quod pertinet ad dilectionem sui, ad hoc quod honor Dei procuraretur in proximis, quod pertinet ad dilectionem Dei“. Vid. etiam in Lect. I. ad cap. 9. epist. ad Romanos.

„sunt omnia, & qui eis, qui digni sunt, pro-
missa tribuit“. Vid. Bossuet *Traité de la condition des no-
veaux mystiques* Tom. III. *Ouvr. posth.* Massoni-
liè de l'amour de Dieu P. II. cap. 15. & Bern.
de Rubéis de Carit. cap. 45.

53. Inst. Idem Clemens Alexandrinus tres distin-
guit Justorum status, scilicet alium servorum, qui
timent, alium mercenariorum, qui sperant, ter-
tium filiorum, qui duntaxat amant. Clementem
secuti sunt S. Gregorius Nazianz., S. Basilius, &
Cassianus.

54. Resp. statum Filiorum non excludere spem
illius mercedis, quæ est ipse Deus, sed mercedis
alterius cuiuscunque, quæ sit a Deo diversa. Et
ne ullum sit erroris periculum, præmittendum du-
co, necesse plane esse in omnibus hisce tribus sta-
tibus charitatem dominari, sine qua nemo iustus
esse potest; & quidem eam charitatem, quæ ut ait
Apostolus I. Corinth. XIII. 5. non quærit, quæ sua
sunt; alias non erunt tres status Justorum. Sed
primus status imperfectior est, quia charitas sus-
tentatur a timore æterni supplicii. Secundus est
nobilior primo, sed non perfectus, quia charitas
sustentatur a spe mercedis, sed non illius mercedis
tantum, quæ Deus est. Tertius demum status est
perfectus, quia charitas sustentatur per seipsam,
quatenus Deus diligitur propter seipsum. Hæc autem
Dei dilectio non excludit desiderium, & spem ip-
sum possidendi, tanquam summum, & ineffabile
bonum. Hæc est S. Thomæ doctrina, qui 2. 2.
qu. 24. art. 9. tres pariter distinguit charitatis gra-
dus, scilicet incipientis, proficientis, & perfectæ.
In hoc autem primo perfectæ charitatis gradum
reponit, ut homo ad hoc principaliter intendat.
ut Deo inhæreat, & eo fruatur; & hoc, sub-
dit, pertinet ad perfectos, qui cupiunt dissolvi,
& esse cum Christo, Philipp. I. 25. (a).

55. Ob. quarto S. Bernardus De diligendo Deo
c. 7. Non sine præmio, inquit, diligitur Deus,
etsi absque præmii intuitu diligendus sit: igitur
in iustis, qui Deum perfecto amore diligunt, nul-
la debet esse præmii spes.

56. Resp. cum S. Thoma in III. Dist. 29. qu. 1.
art. 4. ad 2. (ubi tamen mendose Sanct. Augusti-
nus loco S. Bernardi citatur): Sine intuitu præ-
mii serviendum est, ita quod præmium non po-
natur finis ejus, quod amatur, & cui servitur,
sed quod ponatur finis ipsius servitii, vel amor-
is, seu, quod in idem recidit, ut non quærat
præmium extra ipsum Deum; ita enim laudato
loco S. Bernardus subdit: Verus amor seipso con-
tentus est. Habet præmium, sed il, quod ama-
tur... Amor ipse meritum, ipse præmium est sibi.

57. Inst. primo. S. Bern. Sermon. LXXXIII. A-

„maut filii, inquit, sed de hæreditate cogitant...
suspectus est mihi amor, cum aliud quid adipi-
scendi spes suffragari videtur... Impurus est, qui
& aliud cupit: purus amor mercenarius non
est“: ergo ab amore puro omnis spes seculenda
est.

58. Resp. S. Bernardum loqui in hypothesi,
quod hæreditas sit aliquid ab ipso Deo distinctum,
quemadmodum hæreditas, quam filii a parentibus
expectant, est aliquid ab ipsis parentibus diver-
sum. Mentem suam perspicue S. Doctor eodem in
loco declarat, utens exemplo filiorum, qui de hæ-
reditate perennis cogitant, quam lum venerunt quoquo
modo amare, ipsam, a quo expectatur hære-
ditas, plus reverentur, minus amant. Ulterius
ibidem sic prosequitur: Purus amor de spe vires
non sumit, nec tamen diffidentie damna sentit.

59. Inst. secundo. Idem S. Pater De diligendo
Deo cap. 12. num. 54. Est, inquit, qui confite-
tur Domino, quoniam potens est, & est, qui
confitetur, quoniam sibi bonus est: & item qui
confitetur, quoniam simpliciter bonus est. Pri-
mus servus est, & timet sibi: secundus merce-
narius est, & cupit sibi: tertius filius est, &
debet patri, itaque & qui timet, & qui cupit,
uterque pro se agunt: sola, quæ in filio est
charitas, non quærit quæ sua sunt. Et iterum:
Facit (opus Dei) & mercenarius; sed quia non
gratis, propria trahi cupiditate convincitur. Por-
ro ubi proprietatis, sibi singularitas; ubi autem
singularitas, ibi angulus; ubi vero angulus, ibi
sine dubio sordes, sive rubigo.

40. Resp. ibi pariter a S. Bernardo sumi mercedem
a Deo distinctam, cuius certe amor imperfectus
est. Id patet ex verbis sequentibus n. 5. Servus,
inquit, & mercenarius habent legem, non
a Domino, sed quam ipsi fecerunt, ille Deum
non amando, iste plus aliud amando; mercedem
scilicet, quæ non sit ipse Deus. Talis erat carna-
lium Judæorum Dei amor.

41. Ob. quinto. Quotiescumque homo propter
spem præmii operatur, ita animo affectus est, ut
nisi præmium illud sibi paratum speraret, bene
non operaretur; ergo nec bonum in se, nec Deum,
sed instar sordidi mercenarii unice mercedem ama-
mat, quod a Christo vituperatur Jo. X. 12. & seq.

42. Resp., id verum esse, quotiescumque homo
ad bene operandum mercede, & præmio tempo-
rali movetur; non autem quando objectam spei
est ipse Deus. Cujus ratio est, quia non possumus
Deum sperare, nisi aliquo charitatis, vel habitua-
lis, vel saltem actualis affectu in eum feramur:
nemo enim sperat, quod non desiderat, nec ali-
quid desiderari potest, quod non amatur. Audia-
tur

(a) Quam doctrinam Angelicus etiam facto compro-
bavit, tunc scilicet quando Christus Dominus post ip-
sius scripta laudata iis verbis: Bene scripsisti, de me,
Thoma, eum interrogavit: Quam ergo mercedem acci-

piet? Respondit autem S. Thomas: Non aliam nisi te,
Domine. Videatur P. Touron in Vita S. Thomæ Lib.
III. cap. 2.

tur S. Thomas; qui huic ipsi difficultati respondens in III. Dist. 26. qu. 2. art. 1. ad 5.: *Facere aliquid, inquit, propter aliquod commolum temporale, facit actum mercenarium, non autem facere propter remunerationem æternam.* Et alibi Dist. 59. qu. 1. art. 4. ad 1. explicans locum ex Cap. X. S. Joannis objectum, *Mercenarius, inquit, ibi dicitur, qui opus spirituale propter mercedem temporalem exercet.* Hujusmodi autem non sunt justī, qui Deum super omnia diligentes, ipsi uniri desiderant, & sperant; & quo major est in eis Dei dilectio, eo majus, & ardentius esse debet desiderium ipsum possidendi, eoque fruendi.

43. Inst. primo. Amor, quo quis Deum amat ut sibi beneficium, est amor cupiditatis, seu concupiscentiæ, qui sine dubio imperfectus, & vitiosus est: ergo ipsius amoris actus vitiosi sunt, adeoque &c.

44. Resp. (cum Illustriss. Bossueto Tom. VI. pag. 282. edit. Paris 1743.), tres esse distinguendos amores Dei. *Primus est amor amicitiae, nempe ipsa charitas, qua Deus propter seipsum unice amatur; alter est amor concupiscentiæ, quo Deus amatur ut bonus nobis. Sed iste subdividitur in amorem concupiscentiæ innocentem, castum, & sanctum, quo nihil aliud desideratur, nisi Dei possessio; & in amorem puræ concupiscentiæ inordinatum, & vitiosum, quo Deus non diligitur, nisi propter nostram utilitatem: quemadmodum cetera creata bona unice nostri commodi causa diligimus. Primus amor charitatis est amor justificans; secundus est amor spei, bonus, & sanctus, qui ad Deum ut summum bonum, ac propterea nobis benevolum tendit: tertius est amor concupiscentiæ vitiosæ, utpote qui mercedem respicit, ut ultimum finem. Ut ergo amor concupiscentiæ castus, innocens, & sanctus sit, necesse est, ut plus diligamus Deum, quam Dei fruitionem, & hanc Dei fruitionem, quæ beatitudo, & felicitas nostra est, in Deum ipsum referamus, saltem implicite; non autem Deum ad nostram felicitatem:* Sicut ergo, inquit S. Thomas Opusc. LXI. cap. 5. minus bonum ad majus bonum; sic beatitudo creata in anima per influentiam beatitudinis increati, & summi boni, ad ipsum summum bonum, quod influit, est referenda. In infinitum ergo major debet esse motus, quo appeto Deum, & summum bonum, quam ille, quo appeto vitam æternam creatam, & fruitionem meam: nam & istud appeto propter illud ut finem, quo quiesco, illud ut finem, in quo quiesco.

45. Et quoniam hac in re versatur cardo difficultatis, non erit inutile hanc nostram doctrinam auctoritate corroborare gravissimi Theologi, & fidelis S. Thomæ Discipuli Guill. Estii. Hic in Comment. ad Lib. 1. Sent. Dist. 1. §. 5. quæstioni, *an mercedis intuitu Deo servire liceat?* respondet, non licere, si nomine mercedis intelligatur aliquid præter, aut extra Deum; licere autem

homini, imo ipsum *debere* Deo servire intuitu mercedis, quæ est ipse Deus nobis per charitatem intime unitus. Hanc autem doctrinam probat auctoritate Scripturarum, & Sanctorum Patrum in quibus *mercedis, & retributionis* æternæ mentio frequentissime occurrit; ejusque consequendæ spes summopere commendatur.

46. Addit insuper hanc theologiam rationem: „ Inordinatum est, media non referri in proprium, „ & legitimum finem: finis autem servitutis nostræ, quam Deo exhibemus in hac vita, est vita æterna, qua in futuro sæculo perfecte Deo jungemur; erit ergo inordinata nostra servitudo, si non in illum finem a nobis referatur: „ qui quidem finis, quoniam ex servitute expectatur *retributionis*, seu *mercedis* rationem habet: id quod plenius probandum est, ubi de „ meritis operum agitur. Item, sicut sine fide, „ ita sine spe impossibile est Deo placere: spes „ autem Christiana facit in nobis, ut *intuitu retributionis* futuræ Deum colamus; est enim spes „ expectatio futurorum honorum ex Dei gratia, „ & bonis operibus. Ino spes hoc includit, ut „ illa bona expectentur sub ratione *mercedis*, quia „ Deus sic ordinavit; & hoc credere debemus per „ fidem; ergo & per spem expectare “.

47. Sed ad omne erroris periculum removendum, illud caute advertendum est, ne Dei possessionem, & fruitionem ad nostrum tantummodo commodum referamus, ita ut nostra felicitas sit ultimus spei nostræ finis; iste enim esset amor concupiscentiæ inordinatus, & malus; nec Deum diligeremus *super omnia*, sed nos ipsos diligeremus *supra Deum*, utpote qui non nos ad Deum, sed Deum ad nos ipsos, nostramque felicitatem præpostere ordinaremus. Id declarat Doctor Angelicus 2. 2. q. 19. art. 6. inquit: „ *Amor sui tripliciter se potest habere ad charitatem.* Uno enim modo contrariatur charitati, secundum quod aliquis *in amore proprii boni finem constituit.* Alio vero modo in charitate includitur, secundum quod *homo se propter Deum, & in Deo diligit.* Tertio modo a charitate quidem distinguitur, sed charitati non contrariatur: puta cum aliquis diligit seipsum, secundum rationem proprii boni, ita tamen, *quod in hoc proprio bono non constituitur finem.* Sancti ergo ex perfecta charitate diligentes Deum, non renunciant illi beatissimæ ejusdem Dei possessioni, quæ erit eorumdem charitatis retributio, & *merces magna nimis.* Interim tamen diligentes Deum *super omnia*, etiam suam ipsorum mercedem, & felicitatem ad Dei gloriam, tanquam ad summam, & ultimum finem dirigunt; *cum hoc in primis, ut glorificetur Deus; quemadmodum Patres & videmus loquuntur supra laudati num. 15.* Unde etiam Apoc. XIX. 6. Sanctorum illa vox est: „ *Dicantur: alleluja; quoniam regnavit Dominus Deus noster omnipotens. Gaudeamus, & exulemus, & demus gloriam ei “.*

48. *Inst. secundo.* Charitas perfecta excludit timorem pœnæ, dicente S. Joanne 1. epist. IV. 18.:
 „ Timor non est in charitate, sed perfecta charitas
 „ foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet;
 „ qui autem timet, non est perfectus in charitate “: ergo etiam excludit spem mercedis.

49. *Resp. cum S. Thom. in III. Dist. 29. q. 1. art. 4. ad 5. neg. cons.* in hoc esse discrimen:
 „ Quod bonum, de quo est spes, magis est consensus
 „ amoris, quam malum, de quo est timor;
 „ & ideo quamvis perfecta charitas foras mittat timorem
 „ pœnæ, non tamen oportet, quod foras mittat intuitum
 „ mercedis “.

50. *Ob. ultimo.* Communis fere Scholasticorum vox est, objectum formale, & specificativum charitatis esse Deum, ut bonum in se *sine ullo ad nos respectu*; unde etiam Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 17. art. 8.: „ Perfectus amor est, *inquit*, „ quo aliquis secundum se amatur ... hic autem amor
 „ pertinet ad charitatem, quæ inhæret Deo secundum
 „ eundem seipsum. *Et quæst. 25. art. 6.* Fides, *inquit*, „ & spes attingunt Deum secundum quod
 „ ex ipso provenit nobis, vel cognitio veri, vel adeptio boni;
 „ sed charitas attingit ipsum Deum, ut in ipsa sistat,
 „ non ut ex eo aliquid nobis proveniat “.

51. *Respond. cum Bossueto*, hæc, & similes sive Scholasticorum, sive etiam Mysticorum phrasæ posse ita explicari, ut non Deus debeat ad nos referri, quasi nos simus ultimus hujus amoris finis, & terminus; contra enim charitas ordinata existit, ut nos ipsos ad Deum referamus, ut mox explicatum est. Sive hæc, sive quacumque alia ratione Scholasticorum, Mysticorumque phrasæ explicentur, non admodum refert, dummodo ratum, fixumque maneat, non posse nos Deum actu amare cum totali, & omnimoda præcisione illius honoris divini, quæ nos respicit. Dum enim Deum, ut summe bonum, concipimus, non excluduntur, immo implicite omnino includuntur attributa honoris, misericordiæ, & beneficentiæ erga homines, quorum attributorum consideratio magnam in nobis spem excitare debet, & solet.

52. Ceterum Sanctus Thomas sexcentis in locis proprium charitatis actum explicans, nunquam eum a spe sejungit: „ Charitas, *inquit* 1. 2. quæst. 65. art. 5. *ad 1.*, non est qualiscumque amor Dei, „ sed amor Dei, quo diligitur ut beatitudinis ob-
 „ jectum, ad quod ordinamur per fidem, & spem “.
 Et 2. 2. quæst. 25. artic. 2. charitatem ita ex Sancto Augustino Lib. II. *de doctrina Christiana* cap. 10. definit: *Charitatem voco motum animi, ad fruendum Deo propter ipsum.* Quando autem Angelicus Doctor dicit 2. 2. quæst. 17. art. 8., amo-

rem spei esse *imperfectum*, id est intelligendum, non *absolute*, quasi actus spei aliquam imperfectionem secum aliorat, sed *comparative* ad actum primum charitatis, quo Deum secundum seipsum amamus. Vel etiam dici potest, S. Thomam loqui de spe informi, quæ peccatores introducit: *ad charitatem*, non autem de spe formata per charitatem, qualis est in justis, & de qua ibidem S. Thomas explicat illud dictum Sancti Ambrosii Lib. VIII. in Lucam: *Ex file est charitas, ex charitate spes.*

53. *Inst.* Si charitas, & spe ac spes fertur in Deum ut nobis bonum, hæc due virtutes, earumque objecta confunduntur, quod a sana Theologia abhorret.

54. *Resp. cum S. Thoma 2. 2. quæst. 21. art. 6. ad 3.*; „ Idem bonum est objectum charitatis, & „ spei; sed charitas importat unionem ad illud bonum, „ num; spes autem distantiam quandam ab eo. „ Et inde est, quod charitas non respicit illud bonum, „ ut arduum, sicut spes. Quod enim unum est, non habet rationem ardui “.

55. Quod si quis omnino contendat, hujusmodi actus hominum iustorum, quos hactenus descripsimus, & quos bonos, laudabiles, ac commendandos esse probavimus, non tamen spei esse tribuendos, quam charitati, qua Deum *super omnia* diligimus, & nostram etiam beatitudinem, æternamque mercedem ad ipsum referimus; si quis inquam hoc pugnaciter contendat, nec otium nec animus est, tanem disputationis hæc de re longius pretendere. Ego vero censeo, esse actus spei, sed *charitate informate*. Sunt actus spei, quia tendunt in bonum distans, & arduum, eoque consecuto cessabunt: sunt actus spei *charitate informate*, quia sine charitate non tenderent in Deum super omnia dilectum, nec ad ipsum, ut ultimum nostrum finem, dirigerentur (a).

Quæres, an licitum sit a Deo sperare, non solum vitam æternam, sed etiam alia bona, sive spiritualia, sive etiam temporalia a Deo distincta?

56. *Resp.* Cum supra non semel dictum sit, ideo actus spei in Justis nullam redolere imperfectionem, quia objectum ipsius spei non est aliquid a Deo distinctum, sed ipse Deus, qui testatur se futurum *mercedem nostram magnam nimis*, dubium suboriri potest, an alia bona a Deo distincta sperare possit, quin aliquid imperfectionis in hujusmodi actibus involvatur.

57. Certe si aliquis serviat Deo propter bona temporalia, ita ut ad illorum consecutionem, tamquam ad finem ultimum referantur illa pietatis opera, quibus Deo servit, dubium non est, quia hoc contra illum ordinem sit, quo tenemur, finem

(a) Confer varia Bossuetti opera Tom. VI. & VII. & Nicolium *Traité de l'Oraison*, ejusdemque Nicolii *Refutation des principales erreurs des Quietistes* 1675., quod opus a Bossueto sollicitatus ultimo suo vitæ anno elucidavit; *Les Dialogues sur le Quietisme faits*

par M. Jean de la Bruyère, & achevés par M. Dupin in 12. 1675. & P. Eusebii Amort *Ulam divinis amoris*; præter Messo lib., Bern. de Rubens, & Nat. Alexandrum jam citatos.

nem nostrarum operationum præstantiorem respicere, quam sint media, quæ propter ipsum suscipiuntur: jam vero bona animi, vel corporis quantumvis præstantia, longe inferiora sunt iis Religiosis actibus, quibus Deo servimus; adeoque &c. Sin vero non de fine primario, sed secundario sermo sit, qui ulterius ad primarium referatur, dubium non est, posse nos Deum licite colere, etiam propter bona temporalia ab ipso Deo distincta, in ipsum tamen Deum relata. Sic Abraham Gen. XV. confidenter Deo dicebat: *Domine, quid dabis mihi? Ego vadam absque liberis, &c.* Jacob pariter Gen. XXVIII. *Si fuerit Dominus mecum, erit mihi Dominus in Deum.* Hinc etiam primo, & maximo præcepto diligendi Deum adjuncta fuit promissio vitæ, & felicitatis temporalis.

CAPUT III.

Ostenditur, spem etiam sine charitate perfectam, seu justificante haberi posse.

58. Certam est, charitatem esse omnium virtutum animam, & formam, sine qua nulla vera, & perfecta virtus esse potest. Vid. S. Thomas 2. 2. qu. 25. art. 8., & 1. 2. qu. 65. art. 4. Sed aliqui fuisse dicuntur, qui ita charitatem ad christianam spem necessario requiri putaverint, ut in homine peccatore nulla prorsus spes esse possit, non solum viva, & formata (de quo nemo ambigit), sed neque informis, & mortua.

59. Verumtamen contrarium satis aperte statutum videtur a Patribus Concilii Tridentini, dum Sess. VI. c. 6. ita de peccatoribus definiunt: „*Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati a divina gratia, & adjuvi... a divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tanquam omnem justitiæ fontem diligere incipiunt &c. &c.*” *can. 5. ejusdem Sess.* Si quis dixerit, sine præveniente Spiritu Sancti inspiratione, atque ejus adjutorio hominem credere, sperare, diligere, aut penitere posse, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit. Præcedit igitur spes ipsam peccatoris justificationem; adeoque etiam gratiam habitualement, seu charitatem habitualement; quamvis hæc spes informis, sine gratia Dei actuali haberi nequeat, a qua peccatores excitantur, & adjuvantur.

60. Prob. secundo ex S. Prospero, qui hanc generalem S. Augustini sententiam affert *In Sent. ex S. Augustino delibat.*, n. 7.: „*Dilectio Dei, & proximi propria, & specialis virtus est piorum, atque sanctorum, cum ceteræ virtutes, & bonis, & malis possint esse communes*”: igitur & spes potest esse in malis charitate destitutis. Et S. Thomas 1. 2. qu. 6. art. 4.: „*Actus spei, in-*

„*quit, est expectare futuram beatitudinem a Deo;*”
 „*qui quidem actus perfectus est, si fiat ex meritis, quæ quis habet, quod non potest esse sine charitate.*” Si autem hoc expectat ex meritis, quæ nondum habet, sed proponit in futurum acquirere, erit actus imperfectus, & hoc potest esse sine charitate. Et ideo fides, & spes possunt esse sine charitate; sed sine charitate; proprie loquendo virtutes non sunt.”

61. Sed & manifesta ratio hoc ipsum suadet. Quamquam enim sine charitate felicitatem æternam consequi nemo potest, potest tamen peccator, divina ope se justitiam, & charitatem adepturum sperare; quemadmodum licet captivus sine pecunia redemptionem obtinere nequeat, suam tamen libertatem sperare potest, si amicos habeat, a quibus pecuniam necessariam obtineat. Hinc est etiam quod de nullo peccatore, quamdiu in hac mortalitate degit, desperandum est: *potens est enim Deus de lapilibus suscitare filios Abrahamæ*, Lucæ III. 8.

62. Merito igitur a Clemente XI. hæc inter alias Quesnelli propositio damnata est n. 57. *Totum deest peccatori, quando ei deest spes: & non est spes in Deum, ubi non est amor Dei.* Et antea Alexander VIII. an. 1690. hanc aliam n. 15. proscripserat: „*Quisquis enim æternæ mercedis intuitu Deo famulatur, charitate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licet beatitudinis operatur*”. Quæ utraque propositio in eo sensu, ni fallor, censuram meruit, quod nullam aliam spem, nisi formatam, & vivam, cujusmodi certe in peccatoribus non est, adstruere videremus.

63. Obj. primo ex sacris paginis. Prov. XXIV. 20. dicitur: *Non habent futurorum spem mali.* Similia leguntur Sap. V. 15. *Spes impii, tanquam lanugo est, quæ a vento tollitur:* & cap. XVI. ult. *Ingrati spes, tanquam hybernalis glacies tabescet, & disperiet, tanquam aquæ supervacua, & Ecclesiastici XXXIV. 1. Vana spes, & mendacium viri insensato.* Etiam Apostolus Paulus Rom. V. 5. & seq. „*Tribulatio, inquit, patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem; spes autem non confundit, quia claritas Dei diffusa est in cordibus nostris &c.*”; quibus verbis S. Paulus spem nedom patientia, & probatione, sed etiam charitate posteriorem esse supponit. Concinit S. Joannes, qui I. Ep. III. 5. *Omnis, inquit, qui habet hanc spem, in eo sanctificat se, sicut & ille sanctus est:* & ibidem 21. *Carissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Denique nihil frequentius reperitur in sacra Scriptura, potissimum autem in Psalmis, quam *beatos esse qui sperant, & confidunt in Domino;* nemo autem sine charitate beatus esse potest.

64. R. duplicem esse distinguendam spem, sicuti & charitatem, aliam perfectam, suisque numeris absolutam, aliam imperfectam, & inchoatam. Spes perfecta non nisi cum charitate habitua-

li, & perfecta esse potest; & de ea loquitur S. Petrus I. Epist. I. 5. cum dicit de Jesu Christo: *secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spei vitam*. Spes autem imperfecta, informis, & mortua, cujusmodi est spes peccatoris, potest esse sine charitate perfecta, & habituali, quamquam nec ista sine omni in Deum amore esse potest; quod enim non desiderat, homo non sperat; nec desiderat, quod nullo modo amat. Hinc S. Thomas 2. 2. qu. 17. art. 8. ad 2.

„Spes, inquit, & omnis motus appetitivus ex amore provenit aliquo, quo scilicet aliquis amat bonum expectatum. Sed non omnis spes movetur a charitate, qua scilicet aliquis sperat bonum a Deo, ut amico”; nempe charitate perfecta, & habituali. Et S. Bonaventura in III. Dist. 26. qu. 5. art. 2. *Nullus, inquit, sperat, nisi qui loquitur*. Et ante utrumque S. Augustinus in *Enchir.* cap. 8. *Spes sine amore esse non potest... nec amor sine spe est, nec sine amore spes, nec utrumque sine fide*. Aliquando etiam S. Litteræ loquuntur de peccatoribus quibusdam, in quibus non est spes, sed præsumptio, *quæ importat quendam immoderationem spei (a)*.

65. Obj. secundo ex SS. Patribus. S. Ambrosius Lib. VIII. in Lucam „Ex fide est charitas, inquit, ex charitate spes. S. Augustinus Lib. I. de Doctrina Christ. cap. 57. Si credit, inquit, & diligit... efficit, ut etiam speret, se ad id, quod diligit, esse venturum: & c. 40. Ille enim se ad id, quod credit, & diligit, perveriturum esse desperat, cui male conscientie scrupulus inest. Et in *Enchiridio* c. 117. Qui non amat, inquit, inaniter credit, inaniter sperat”. Hinc etiam Magister *Sententiarum* in III. Dist. 26. docet, spem nostram esse charitate posteriorem.

66. Resp. hæc etiam, & si quæ sunt alia id genus Sanctorum Patrum testimonia, de spe perfecta, viva, & formata intelligenda esse, quæ utique sine charitate esse non potest. Ita Sanct. Thomas 2. 2. qu. 17. art. 8. ad 5. Magistri *Sententiarum* mentem exponit: „Magister, inquit loquitur de spe formata, quam naturaliter præcedit charitas, & merita ex charitate causata. Et 1. 2. qu. 65. art. 4. ad 5. verba S. Augustini: Spes sine amore esse non potest, ita explicat: Augustinus ibi loquitur de spe, secundum quod aliquis expectat futuram beatitudinem per meri-

ta, quæ jam habet, quod non est sine charitate”. Possunt etiam hæc testimonia intelligi de spe meritoria, quæ sine charitate perfecta esse non potest. Confer Estiam in III. Dist. 26. §. 2. & P. Berti Lib. XXIII. de *Theol. discipl.* c. 11. n. 4.

CAPUT IV.

Nonnullæ quæstiones de spe breviter perstringuntur.

Quæres primo, quænam sit spei certitudo?

67. Resp. Sæpenumero tum in sacris Litteris, tum apud SS. Patres spes nostra in Deo a leo firma describitur, ut plane ad certitudinem pervenire videatur. Rom. V. 5. „Spes non confundit: 2. Tim. I. 11. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum servare; & al Hebr. VI. 18. Ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ totam, ac firmam. *Cohærenter hujusmodi sæpe repetitis Sacrorum collicum phrasibus S. Augustinus Præfat. in Psal. CXXIII. dicebat: Spes nostra tam certa est, quasi jam res perfecta sit. Neque etiam timeamus, promittente veritate. Veritas nec falli potest, nec fallere: bonum est, ut hæreamus illi: illa nos liberat, sed si manserimus in verbo ejus”.*

68. Hinc putarunt quidam inter Protestantes, debere unumquemque ita de sua salute sperare, ut plane omnis formido, & timor excluderetur; ad quem errorem explodendum Sacra Tridentina Synodus Sess. VI. cap. 12. & 15. ita decrevit: „Nemo, quamdiu in hac mortalitate vivitur, de arcauo divinæ prædestinationis mysterio usque adeo præsumere debet, ut certo statuatur, se omnino esse in numero prædestinatorum, quasi verum esset, quod justificatus aut amplius peccare non possit, aut si peccaverit, certam sibi resipiscentiam promittere debeat; nam nisi ex speciali revelatione sciri non potest, quous Deus sibi elegerit. Similiter de perseverantiæ munere... nemo sibi certi aliquid absoluta certitudine polliceatur, tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare, & reponere omnes debeat. Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sic

„ ut

(a) Id explicat Angelicus Præceptor 2. 2. q. 21. art. 1. „inquirens: „Spei objectum est bonum arduum possibile: possibile autem est aliquid homini dupliciter: uno modo per propriam virtutem; alio modo non nisi per virtutem divinam. Circa utramque autem spem per immoderantiam potest esse præsumptio. Nam circa spem, per quam aliquis de propria virtute confidit, attenditur præsumptio ex hoc, quod aliquis tendit in aliquid bonum, ut sibi possibile, quod suam facultatem excedit, secundum quod dicitur Judithi VI. 15. *Præsumens de se humiliat*; & talis præsumptio opponitur, virtuti magnanimitatis, quæ me-

„ dium tenet in hujusmodi spe. Circa spem autem, per quam aliquis inhaeret divinæ potentiae, potest per immoderantiam esse præsumptio in hoc, quod aliquis tendit, in aliquid bonum, ut possibile per virtutem, & misericordiam divinam, quod possibile non est: sicut cum aliquis sperat, se veniam obtinere sine penitentia, vel gloriam sine meritis. Hæc autem præsumptio est proprie species peccati in Spiritum Sanctum, quia scilicet per hujusmodi præsumptionem tollitur, vel contemnitur adiutorium Spiritus Sancti, per quod homo revocatur a peccato”.

„ ut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans
 „ velle, & perficere. *Hinc etiam contrarium a-*
 „ *liquorum errorem anathemati subjecit can. 15.*
 „ Si quis dixerit hominem renatum, & justifica-
 „ tum teneri ex fide ad credendum, se certo esse
 „ in numero prædestinatorum, anathema sit. *Et*
 „ *can. 16.*; Si quis magnum illud usque in finem
 „ perseverantiæ donum se certo habiturum abso-
 „ luta, & infallibili certitudine dixerit, nisi spe-
 „ ciali revelatione didicerit, anathema sit”.

69. Certitudo itaque spei supponit primo, fide certum esse, quod si homo in bonis operibus perseveraverit usque in finem, salutem certissime consequetur, juxta illud Math. XXIV. 15. *Qui perseveraverit usque in finem, salvus erit.* Et cum Deus & omnipotens sit, ut a nemine impediri possit, & summe verax, ac fidelis in verbis suis, ut mentiri nequeat, certi sumus certitudine fidei, adimpleta conditione perseverantiæ usque in finem, vitam æternam nos consecuturos. Hinc nostræ salutis certitudo non est absoluta, sed conditionata. Absoluta autem certitudo spei innititur Dei misericordiæ, qui vult omnes homines salvos facere; sed non tanta est, ut omnem excludat timorem, quem non minus frequenter nobis sacræ Literæ, & Sancti Patres inculcant. Philipp. II. 12. „ Cum metu, & tremore vestram salutem operamini, 1. Cor. X. Qui se existimat stare, videat, ne cadat; & 2. Cor. XI. 5. Timete, ne sicut serpens seduxit Evam astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri &c.”. Hic ipse Apostolus corpus suum castigabat, atque in servitutem redigebat, ne forte cum aliis prædicaret, ipse reprobus efficeretur 1. Cor. IX. 27. Et ut Chrysestomus commentatur in cap. II. epist. ad Philipp. neque David securus erat; unde Dominum orabat: *Ne projicias me a facie tua, & Spiritum Sanctum tuum ne auferas a me.* Ps. L.

70. Hinc recte Conc. Trid. Patres laud. Sess. VI. c. 15. ita prosequuntur: „ Verumtamen qui se existimant stare, videant, ne cadant, & cum timore, ac tremore salutem suam operentur in laboribus, in vigiliis, in elemosynis, in orationibus, in oblationibus, in jejuniis, & castitate; formidare enim debent scientes, quod in spem gloriæ, & nondum in gloriam renati sunt de pugna, quæ superest, cum carne, cum mundo, cum diabolo: in qua victores esse non possunt, nisi cum Dei gratia Apostolo obtemperent dicenti; Debitor sum non carni, ut secundum carnem vivamus; si enim secundum carnem vixeritis, non moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis”.

71. Eademque est S. Patrum doctrina, licet aliquando videantur certitudinem omnimodam nostræ spei attribuere. Aliorum mentem exprimit magnus Doctor Augustinus multis in locis; præcipue autem *De dono persever.* cap. 8. ubi inquit: „ Deus melius esse judicavit miscere quosdam non perseverantes certo numero Sanctorum suorum;

„ ut quibus non expedit in hujus vitæ tentatione
 „ securitas, non possint esse securi: multos enim
 „ a perniciose elatione reprimit, quod ait Aposto-
 „ lus: Qui videtur stare, videat, ne cadat. *Et*
 „ *Lib. XI. De Civ. Dei c. 12. de justis ita loquitur:*
 „ Qui licet de suæ perseverantiæ præmio certi
 „ sint, de ipsa tamen perseverantia reperuntur
 „ incerti. Quis enim hominum se in actione, pro-
 „ fectuque justitiæ perseveraturum usque in finem
 „ sciat, nisi aliqua revelatione ab illo fiat certus,
 „ qui hac de re justo, latentique judicio non om-
 „ nnes instruit, sed neminem fallit”? Et in Ps.
 „ CXXIII. ita certitudinem spei cum incertitudine
 „ nostræ perseverantiæ conjungit: „ Spes nostra tam
 „ certa est, quasi res jam perfecta sit: neque enim
 „ timemus, promittente Veritate. Veritas enim
 „ non falli, nec fallere potest. Bonum est,
 „ ut hæreamus illi: ille nos liberat: *sed si man-*
 „ *serimus in verbis ejus”.*

Quæres secundo, an in Beatis, vel damnatis spes remaneat?

72. Resp. neg. Et quidem de Beatis res est manifesta, cum Deum jam possideant; ut enim inquit Apostolus Rom. VIII. 24. *Spem autem, quæ videtur, non est spes: nam quod si let quis, quid sperat?* Et S. Augustinus in *Enchiridio c. 8. Spes,* inquit, *non nisi bonarum rerum est, nec nisi futurarum.*

73. Hoc ipsum probat Angelicus 2. 2. qu. 18. art. 5. hac metaphyca ratione: „ Subtracto eo, quod dat speciem rei, resolvitur species, & res non potest eadem remanere; sicut remota forma corporis naturalis non remanet idem secundum speciem. Spes autem recipit speciem a suo objecto principali, sicut & ceteræ virtutes: *Objec-tum autem principale ejus est beatitudo æterna, secundum quod est possibilis haberi ex auxilio divino.* Quia ergo bonum arduum possibile non cadit sub ratione spei, nisi secundum quod est futurum: ideo cum beatitudo jam non sit futura, sed præsens, non potest ibi esse virtus spei. Et ideo spes sicut & fides, evacuatur in patria, & neutrum eorum in Beatis esse potest”.

74. In art. autem 5. probat S. Doctor, spem in damnatis esse non posse, primo quia spes causat gaudium, dicente Apostolo ad Roman. XII. 12. : *Spe gaudentes:* damnati autem non sunt in gaudio, sed in dolore, & luctu. Præterea, „ cum perpetuitas damnationis pertineat ad pœnam damnatorum, non vere haberet rationem pœnæ, nisi voluntati repugnaret; quod esse non posset, si perpetuitatem suæ damnationis ignorarent. Et ideo ad conditionem miseræ damnationis pertinet, ut ipsi sciant, quod nullo modo possunt damnationem evadere, & ad beatitudinem pervenire. Unde dicitur Job XV. 22. *Non credit, quod reverti possit de tenebris ad lucem.* Unde patet, quod non possunt apprehendere beatitudinem, ut bonum possibile, sicut nec Beati, ut bonum futurum. Et ideo neque in Beatis,

neque in damnatis est spes. Sed in viatoribus, sive sint in vita ista, sive in purgatorio potest esse spes, quia utrobique apprehendunt beatitudinem, ut futurum possibile".

Quæres tertio; an actus spei præcipiatur omnibus adultis, sitque necessarius?

75. Resp. affirmative, & quidem frequentissime hoc spei præceptum in Scripturis occurrit, ut Psalmo IV. *Sperate in Domino*: & I. epist. S. Petri I. 13. *Sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam*. Necessarios autem esse actus spei ad justificationem consequendam, liquet ex verbis Concilii Tridentini Sess. VI. c. 6.

Quæres quarto. Quandoquidem hos actus spei eliciendi præceptum specialiter obliget?

76. Resp., damnatum ab Alexandro VII. eam, norundam Casuistarum propositionem fuisse: „Homo nullo unquam vite suæ tempore tenetur elicere actum fidei, & spei, & charitatis ex vi præceptorum divinatorum ad eas virtutes pertinentium". Ex communi autem Theologorum doctrina hoc præceptum obligat, cum primum rationis lumen homo attingit, sicuti etiam in mortis articulo. Tenetur insuper quilibet fidelis actus spei, non minus ac charitatis, & fidei sæpius iterare, potissimum vere cum tentationes contrariæ urgent, & quando ad Sacramentum pœnitentiæ accedit, ut gratiam amissam recuperet. Sed de his fusiùs Moralistæ. Vid. Concina *Theol. Christ.* I. I. in *De cal. Diss.* III.

tem, & spes attingunt quidem Deum, secundum quod ex ipso provenit nobis vel cognitio veri, vel adeptio boni; sed charitas attingit ipsum Deum, ut in ipso sistat, non ut ex eo aliquid nobis proveniat; & ideo charitas est excellentior fide, & spe; & per consequens omnibus aliis virtutibus, sicut etiam prudentia, quæ attingit rationem secundum se, est excellentior, quam aliæ virtutes morales, quæ attingunt rationem, secundum quod ex eâ medium constituitur in operationibus, vel passionibus humanis": Et art. S. ad 2. charitatem compræparat fundamento, & radici, in quantum ex ea sustentantur, & nutriuntur omnes aliæ virtutes, & ad 3. charitatem dicit esse matrem aliarum virtutum; quia ex appetitu finis ultimi concipit actus aliarum virtutum, imperando ipsos.

Nimis autem longum esset, omnia ex Sanctis Patribus huic afferre, quibus hæc virtus supra ceteras alias extollitur. S. Hieronymus in cap. V. ep. ad Gal. primatum charitati tribuit, quia sine illa virtutes ceteræ non reputantur esse virtutes. S. Augustinus Conc. I. in Psal. CIII. nihil inventiri dicit in divinis libris charitate eminentius; & Lib. XV. de Trinit. cap. 18. *Nihilum est, inquit, isto dono excellentius. Solum est, quod divinitus inter filios regni æterni, & filios per litionis eternæ.* His breviter indicatis ad ipsam virtutem exponendam accedamus.

CAPUT I.

Explicantur Charitatis notio, objectum, & divisio.

DISSERTATIO III.

De Charitate Virtute Theologica.

Sanctus Thomas 2. 2. qu. 25. art. 6. probat, Charitatem esse omnium virtutum excellentissimam primo ex Apostolo scribente in prima ad Coriunt. XII. 13. *Nunc autem manent fides, spes, charitas: tria hæc: major autem eorum est charitas*. Deinde hæc solida, & evidenti ratione id ipsum demonstrat: „Cum bonum in humanis actibus attendatur, secundum quod regulantur debita regula, necesse est, quod virtus humana, quæ est principium honorum actuum, consistat in attingendo humanorum actuum regulam. Est autem duplex regula humanorum actuum, scilicet ratio humana, & Deus; sed Deus est prima regula, a qua etiam humana ratio regulanda est. Et ideo virtutes theologicæ, quæ consistunt in attingendo illam regulam primam, eo quod earum objectum est Deus, excellentiores sunt virtutibus moralibus, vel intellectualibus, quæ consistunt in attingendo rationem humanam. Propter quod oportet, quod etiam inter ipsas virtutes theologicas illa sit potior, quæ magis Deum attingit. Semper autem id, quod est per se, majus est eo, quod est per aliud. Fides autem

1. Charitas, quæ græce ἀγάπη amor, aut φιλία dilectio dicitur, est virtutum omnium suprema, ut mox cum S. Thoma explicatum est. Unde Apostolus eam etiam peculiariter commendavit, dicens Coloss. III. 14.: *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis.*

2. Quantum ad nomen S. Augustinus Lib. XIV. de Civ. Dei c. 7. quosdam refellit, qui putantur, dilectionem, seu charitatem accipiendam esse in bono, amorem in malo, ostendens, in sacris litteris usitatius quidem esse nomen caritatis, seu dilectionis, sed etiam amorem quandoque usurpari; ut cum S. Petrus Joan. XXI. 15. seq. semel, iterum, ac tertio respondit Christo: *Tu scis, quia amo te.* Angelicus autem Doctor 1. 2. q. 26. art. 5. „Quatuor, inquit, nomina inveniuntur ad idem quodammodo pertinencia; scilicet amor, dilectio, charitas, amicitia. Differunt autem in hoc, quod amicitia secundum Philosophum est quasi habitus; amor autem, & dilectio significantur per modum actus, vel passionis: charitas autem utroque modo accipi potest. Differenter tamen significantur actus per ista tria. Nam amor communis inter ea est; omnis enim dilectio, vel

„ *charitas est amor*, sed non e contra. Addit enim dilectio supra amorem electionem præcedentem, ut ipsum nomen sonat; unde dilectio non est in concupiscibili, sed in voluntate tantum, & est in sola rationali natura. *Charitas* autem addit supra amorem perfectionem quædam amoris, in quantum id, quod amatur, magis pretii æstimatur, ut ipsum nomen designat. Et hæc quantum ad nomen.

3. Quantum autem ad rem ipsam, seu ad ipsam charitatis essentiam, quatenus virtus est, non naturalis, & acquisita, sed supernaturalis, & a Deo infusa, multæ inveniuntur apud Sanctos Patres, & apud Theologos ejusdem definitiones; sed omnium accuratissima illa videtur, quam noster S. Præceptor tradidit 2. 2. qu. 23. art. 1., quod sit *Amicitia quædam hominis ad Deum*, juxta illud Jo. XV. 15. *Jam non dicam vos servos ... sed amicos*. Sic Abraham appellatus est *amicus Dei*, Judith VIII. 22., Isaïæ XLI. 8., & Jacobi II. 5., & de omnibus justis charitate perfectis dicit David Ps. CXXXVIII. 17.: *Nimis honorati sunt amici tui, Deus*.

4. Qualis autem sit, & in quo proprie consistat hæc hominis amicitia ad Deum, sic explicat Angelicus loco laud. inquiring: „ Non quilibet amor habet rationem amicitiae, sed amor, qui est cum benevolentia; quando scilicet sic amamus aliquem, ut ei bonum velimus. Si autem rebus amatis non bonum velimus, sed ipsum earum bonum nobis velimus, sicut cum dicimus amare vinum, aut equum, aut aliquid hujusmodi, non est amor amicitiae, sed ejusdem concupiscentiae. Ridiculum enim est dicere, quod aliquis habet amicitiam ad vinum, vel ad equum”.

5. „ Sed nec benevolentia (pergit Angelicus) sufficit ad rationem amicitiae, sed requiritur quædam mutua amatio, quia *amicus est amico amicus*. Talis autem mutua benevolentia fundatur super aliqua communicatione”.

6. Unde tandem concludit: „ Cum ergo sit aliqua communicatio hominis ad Deum, secundum quod nobis suam beatitudinem communicat, super hanc communicationem oportet aliquam amicitiam fundari: de qua quidem communicatione dicitur 1. ad Corinth. I. 9. *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus*. Amor autem super hanc communicationem fundatus, est charitas; unde manifestum est, quod *charitas amicitia quædam est hominis ad Deum*”. Hæc fusius explicare cum Angelico non piguit; nullo enim modo potest melius natura charitatis intelligi.

7. Celebris est etiam definitio charitatis, quam tradidit S. Augustinus Lib. III. *De doctr. Christ.* cap. 10. inquiring: *Charitatem voco animi motum ad fruendum Deo propter ipsum, & se, atque proximo propter Deum*. Quid autem significet illa vox *frui*, explicat idem S. Doctor in eodem o-

pere Lib. I. cap. 5. his verbis: *Frui est amore alicui rei inhærere, propter seipsum*; unde S. Thomas 2. 2. q. 27. art. 3. recte infert, ex charitate *Deum diligendum esse propter seipsum*. Et 1. 2. qu. 11. art. 3. & 4. jam probaverat, etiam ex S. Augustino, *fruitionem proprie non esse, nisi ultimi finis, qui appetitur, non propter alium ulteriorem finem, sed propter seipsum*. Quod S. Doctor frequentissime repetit, ut proinde communis evaserit Scholasticorum loquela; scilicet charitatem esse *dilectionem Dei super omnia*, seu propter ipsum Deum.

8. Sed redeamus ad primam definitionem. S. Thomas 1. 2. qu. 26. art. 4. amorem amicitiae ita distinguit ab amore concupiscentiae. „ Sicut Philosophus dicit (in II. *Rhetor.* c. 4.) amare est velle alicui bonum: sic ergo motus amoris in duo tendit; scilicet in bonum, quod quis vult alicui, vel sibi, vel alii; & in illud, cui vult bonum. Ad illud ergo bonum, quod quis vult alteri, habetur amor concupiscentiae; ad illud autem, cui aliquis vult bonum, habetur amor amicitiae. Hæc autem divisio est secundum prius, & posterius. Nam id, quod amatur amore amicitiae, simpliciter, & per se amatur; quod autem amatur amore concupiscentiae, non simpliciter, & secundum se amatur, sed amatur alteri. Sicut enim ens per se simpliciter est, quod habet esse; ens autem secundum quid, quod est in alio; ita bonum, quod convertitur cum ente, simpliciter quidem est, quod ipsam habet bonitatem; quod autem est bonum alterius, est bonum secundum quid: & per consequens amor, quo amatur aliquid, ut ei sit bonum, est amor simpliciter: amor autem, quo amatur aliquid, ut sit bonum alterius, est amor secundum quid.

9. Ita profunde, & accurate S. Thomas ex principiis sanæ Philosophiæ; qui subinde ad 3. cum sibi objecisset, triplicem esse amicitiam, nempe *utilem, delectabilem, & honestam*, ita respondet. „ In amicitia utili, & delectabili, vult quidem aliquis aliquod bonum amico; & quantum ad hoc salvatur ibi ratio amicitiae. Sed quia illud bonum refert ulterius ad suam delectationem, & utilitatem, inde est quod amicitia utilis, & delectabilis, in quantum trahitur ad amorem concupiscentiae, deficit a ratione veræ amicitiae”. Ita veri nominis amicitiam describit Doctor Aquinas, unde pronum est intelligere, charitatem, quæ est *amicitia hominis ad Deum*, non esse amorem concupiscentiae, quo amatur Deus, ut bonus nobis, sed amorem amicitiae, & benevolentiae, quo amatur Deus propter seipsum, seu ut bonus in se, & simpliciter.

10. Explicata notione Charitatis, nunc explicandum superest ejusdem charitatis objectum; quod communiter duplex statuitur, aliud materiale, circa quod virtus charitatis versatur; aliud formale,

nempe ratio, sub qua charitas suum objectum respicit. Objectum materiale est iterum duplex: aliud *primarium*, & adæquatum, quod non est aliud, quam ipse Deus; aliud *secundarium*, scilicet nos ipsi, & alii homines, quos propter Deum diligere tenemur.

11. Objectum formale charitatis est infinita bonitas, per se ipsam amabilis. Charitate, inquit, S. Thomas 2. 2. qu. 25. art. 5. ad 2. *dicitur Deus propter seipsum; unde una sola ratio diligenti attenditur principaliter a charitate, scilicet divina bonitas, quæ est substantia, secundum illud Psal. CV. Confitemur Domino, quoniam bonus.* Aliæ autem rationes ad diligendum inducentes, vel debitum dilectionis facientes, sunt secundariæ, & consequentes ex prima. Et qu. 87. art. 9. Finis noster Deus est in quem noster affectus tendit dupliciter; uno quidem modo, prout volumus gloriam Dei, alio modo secundum quod volumus frui gloria Dei: quorum primum pertinet ad dilectionem qua Deum in seipso diligimus; secundum vero pertinet ad dilectionem qua diligimus nos in Deo.

12. Hac de causa amor charitatis vocari solet amor benevolentiae, & complacentiæ quatenus Deo volumus bonum, & de bono, quod in se habet, gaudemus. Unde qui amant vere Deum, desiderant, ut ab omnibus aliis ametur, & glorificetur; & maxime dolent, quando eum offendi nostris culpis vident (a). Alius vero est amor Dei, quatenus est nobis beneficus, scilicet concupiscentiæ, ut n. 8. explicatum est.

13. Hic vero actus dilectionis Dei, prout nobis beneficus est per dona gratiæ, & gloriæ, ab aliquibus vocatur objectum charitatis *secundarium*, & in primario saltim virtute, & implicite conten-

tum; neque enim Deus ens esset perfectissimum, nisi esset etiam summe beneficus: quo fit, ut Deum eo magis amemus, quo inter ejus infinitas perfectiones hanc etiam detegimus, benevolentiam scilicet, & effusissimam erga nos clementiam, & voluntatem. Verumtamen S. Thomas 2. 2. qu. 17. art. 8. il refert ad speciem charitatis formatam: *Allevemente charitate*, inquit, *spes perfectior relleitur, quia de amicis maxime speramus.* Et in resp. ad 2. *Non omnis spes, inquit, provenit a charitate, sed solum motus spei formate, quo scilicet aliquis sperat bonum a Deo, ut amico.* Vid. sup. Dissert. II. n. 15.

14. Ex objectorum diversitate petitur etiam distinctio charitatis a duabus aliis virtutibus theologis: a fide quidem, quæ Deum respicit sub ratione primæ veritatis, a spe autem, quia ad Deum ordinatur pariter, ut bonum in se, sed ut distans & arduum; ut enim inquit Sanctus Thomas 2. 2. qu. 25. art. 6. ad 3. *Idem bonum est objectum charitatis, & spei; sed charitas importat unionem ad illud bonum: spes autem distantiam quandam ab eo; & inde est, quod charitas non respicit illud bonum, ut arduum, sicut spes.* Quod enim jam unitum est, non habet rationem ardui; & ex hoc apparet, quod charitas est perfectior spe. Item S. Doctor 2. 2. qu. 17. art. 6. *spem a charitate distingui observat, quia Charitas facit hominem inhærere Deo propter seipsum, mentem hominis uniens Deo per affectum amoris. Spes autem, & fides faciunt hominem inhærere Deo, sicut cuidam principio, ex quo aliqua vobis proveniant. De Deo autem provenit nobis & cognitio veritatis, & adeptio perfectæ bonitatis. Fides ergo facit hominem Deo inhærere, inquantum est nobis principium*

,, co-

(a) Præclarum habetur Cardin. Cajetani Commentarium in 2. 2. quæst. 23. artic. 1. ubi inquit: Cum audis, charitate nos Deo bonum velle propter seipsum; intellige, quod duplicia sunt Dei bona: quædam in ipso, quædam ad ipsum. Bona, quæ sunt in ipso, scilicet sua vita, sapientia, potentia, bonitas, justitia, misericordia, & hujusmodi, quæ nihil aliud sunt, quam ipsemet Deus, ex charitate Deo volumus, quia complacet nobis, Deum esse, sicuti est... Bona autem, quæ ad Deum sunt, ut honor, regnum, & obedientia, & breviter, ut omnia in gloriam suam fiant, ex charitate sic Deo volumus, quod hæc non solum complacent, quod sint, sed desideramus, ut sint, & angeantur. Procuramus, quantum possumus, quod sint, gaudemus, cum sunt, tristamur, cum desunt, timemus, ne desint &c...." Atque ita prosequitur amorem benevolentiae describere.

Nuperrius autem illustris nostrorum temporum Scriptor, multis editis operibus clarus Joan. Vinc. Bolgeni in Diss. italica *Della Carità o Amor di Dio*, Romæ 1788. in 8., demonstrare conatus est, hunc amorem benevolentiae, seu amicitiae nonnisi a Scholasticis inventum, esse fictitium, & chimericum, nullumque in Sacris Litteris, Sanctorumque Patrum doctrina inveniri illius amoris vestigium, solumque amorem con-

cupiscentiæ commendari, quo Deum amamus, ut *summam bonum nostrum, nostramque æternam felicitatem*; hunc amorem concupiscentiæ esse veram, ac perfectam charitatem theologiam, quæ nos etiam ante Penitentiam Sacramentum justificat. Hæc Bolgeni sententia nova multis visa est, & omnino falsa, nec solum communi Scholasticorum consensui opposita (quod haud ægre concedere videtur ipse Bolgenius); sed etiam Verbo Dei tradito, & scripto, ac sine Theologiæ principis omnino opposita. Illam oppugnavit semel, & iterum alter celebris Religionis, & Ecclesiæ defensor Comes Alph. Mazzarelli, cui Bolgenius libellum opposuit cum hoc titulo: *Rischiamento in Confermazione, e difesa della Dissertazione sopra la Carità, o Amor di Dio*, Fuligni 1790. in 8. Sed novus, isque acerrimus supervenit Bolgenio adversarius Joachimus Cortez Hispanus, qui in *Anti-Bolgeniana Dissertazione De amore Dei edita Forolivi 1790.*; antiquum, & vulgatissimum Scholarum distinctionem amoris benevolentiae, & concupiscentiæ restituit, atque omnis generis theologis argumentis ita communiavit, ut non amplius convelli, aut solide impugnari posse videatur. Dignum profecto opusculum, quod a Theologiæ studiosis integrum evolvatur.

„ cognoscendi veritatem : credimus enim, ea vera
 „ esse, quæ nobis a Deo dicuntur. Spes autem
 „ facit Deo inhærere, prout est in nobis princi-
 „ pium perfectæ bonitatis, in quantum scilicet per
 „ spem divino auxilio inuitimur ad beatitudinem
 „ obtinendam (a) ”.

15. Neque omittenda est ejusdem Angelici no-
 stri Præceptoris doctrina 2. 2., quæst. 27. art. 5.,
 „ ubi duplicem distinguit amorem Dei, *perfectum*,
 „ & *imperfectum*. „ Perfectus quidem amor est, in-
 „ quit, quo aliquid secundum se amatur ; ut pu-
 „ ta cum aliquis secundum se vult alicui bonum,
 „ sicut homo amat amicum. Imperfectus amor
 „ est, quo quis amat aliud, non secundum ipsum,
 „ sed ut illud bonum sibi ipsi proveniat ; sicut
 „ homo amat rem, quam concupiscit. Primus am-
 „ or pertinet ad charitatem, quæ inhæret Deo
 „ secundum seipsum ; sed spes pertinet ad secun-
 „ dum amorem : quia ille, qui sperat, aliquid sibi
 „ obtinere intendit ”. Quæ Angelicus doctrina
 intelligenda est de spe, quæ in via generationis
 prior est charitate, & quæ ad ipsam charitatem in-
 troducit, *in quantum aliquis sperans remunerari*
a Deo, accenditur ad amandum Deum, & ser-
vandum præcepta ejus, ut ipsæ S. Doctor ibi-
 dem tradit. Vide, quæ diximus Dissert. II. cap.
 5. de spe informi num. 64.

16. Charitas alia est *habitualis*, alia *actualis*.
 Prima dicitur habitus a Deo infusus, quo homo
 promptus efficitur ad diligendum Deum, & pro-
 ximum ; seu ut Angelicus loquitur 2. 2. qu. 23.
 art. 2., *est forma superaddita potentie natura-*
li, inclinans ipsam ad charitatis actum, & fa-
ciens eam promptè, & delectabiliter operari. Cha-
 ritas autem actualis definiri potest cum S. Augu-
 stino Lib. III. *de doctrina Christ. c. 20. Motus ani-*
mi ad fruendum Deo propter seipsum, & se,
atque proximo propter Deum. Habitualis charitas
 non nisi in iustis est ; charitas autem actualis potest
 auxilio gratiæ Dei etiam in peccatoribus esse ; ne-
 que enim quicumque amor Dei a peccatis liberat ;
 unde S. Thomas 1. 2. qu. 113. art. 20., *Est, in-*
quit, communis, & consuetus cursus justifica-
tionis, ut Deo movente interius animam homo
 „ convertatur ad Deum, primo quidem conversio-
 „ ne imperfecta, ut postmodum ad perfectam de-
 „ veniat, quia charitas inchoata meretur augeri,
 „ ut aucta mereatur perfici, sicut Augustinus di-
 „ cit Tract. V. in epist. S. Jo. ”. Sed hæc ubi
 de alicujus amoris ad justificationem necessitate ag-
 gitur, uberius expendi solent.

17. Charitatem habituales nihil aliud esse, quam
 ipsam Spiritus Sancti divinam personam in Sanctis

habitantem, docuisse perhibetur Petrus Lombardus
 (Vide quæ diximus Tom. VI. P. II. cap. 1.),
 quia in sacris litteris Spiritus Sanctus vocatur *Cha-*
ritas : 1. Joan. IV. 16. *Deus charitas est, & qui*
manet in charitate, in Deo manet. Sed charitatem
 a persona Spiritus Sancti manifeste distinguit A-
 postolus dicens Rom. V. 5. *Charitas Dei, quæ dif-*
fusa est per Spiritum Sanctum, qui datus est
nobis ; ubi primo exprimitur *Charitas* ; tamquam
 aliquid creatum, & in cordibus nostris diffusum ;
 secundo ipsa divina Spiritus Sancti persona increa-
 ta, quæ recte dicitur *Charitas*, quia a Patre, Fi-
 lioque procedit per mutuum amorem. Et dicitur
 tertio ipse Spiritus Sanctus nobis datus, idest mis-
 sus ad nostram sanctificationem. *Spiritum San-*
ctum, inquit Angelicus Lect. I. in hunc Apostoli
 locum, *qui est amor Patris, & Filii, dari no-*
bis, est nos adduci ad participationem amoris,
qui est Spiritus Sanctus.

18. Charitas actualis dividitur in amorem *affe-*
ctivum, & effectivum. Primus est, qui in corde,
 & voluntate remanet, nec in exteriores actus pro-
 rumpit : amor autem *effectivus* est idem interior
 animi affectus ; qui ad exteriores etiam actus pro-
 greditur. Primus esse potest sine secundo, sed non
 secundus sine primo. Rursus hic amor sive *affe-*
ctivus, sive effectivus dividitur in amorem *appre-*
tiativum, & intensivum : amor *appretiatus* est,
 cum Deum omnibus creaturis præferimus : *inten-*
sivus, quo Deum majore, intensiore, teneriore,
 quam ullam aliam rem dilectionis conatu prose-
 quimur. De amore Dei affectivo, seu de internis
 charitatis actibus controversia exorta est, an a Deo
 præcepti sint ? pro qua dirimenda sit.

CAPUT II.

Demonstratur, esse peculiare aliquod charitatis
præceptum ab aliis distinctum, quo tenemur,
Deum interno charitatis affectu diligere.

19. Quamquam esse aliquod charitatis præceptum
 neino batenus inficias iverit, inventi sunt
 tamen aliqui recentiores docentes, divino hoc man-
 dato formalem, explicitumque amoris actum non
 præcipi, sed duntaxat integram præceptorum di-
 vine legis observantiam ; & „ tantam proinde bo-
 „ nitatem Dei esse, *dixerunt*, ut non tam præ-
 „ cipiat amorem sui, quam odium vetet, sive for-
 „ male, & actuale, quod non humanum, sed dia-
 „ bolicum est ; sive materiale, quod in mandato
 „ rum transgressione positum est (b) ”.

20. At vero nihil in Sacris Literis occurrit fre-
 quen-

(a) Quam doctrinam repetit ibidem ad 3. his verbis.
Spes facit tendere in Deum, sicut in quoddam adjuto-
rium efficac, ad subveniendum : sed charitas proprie fa-
cit tendere in Deum, vivendo affectum hominis Deo,
ut scilicet homo non sibi vivat, sed Deo.

(b) P. Antonius Simonodus in Opere *Defense de la*

certu Tract. II. Sect. I. cap. 2. hanc erroneam doctrinam tradidit, eandemque postea acrius defendit in o-
 pella, cui titulus : *Responsio ad libellum famosum*. Non-
 nullos alios ejus in erroris patronos commemorat P.
 Concina in *Theologia Christiana Lib. I. in Decal. Diss.*
IV. cap. 2., item in *Epist. V. ad Nocetium §. 18. Vi-*

quentius, quam interioris charitatis, amorisque formalis, & expliciti præceptum. Deut. VI. 5. *Audi Israel: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.* Matth. XXII. 36. seq. Legis doctore interroganti: *Magister quod est mandatum magnum in lege?* respondit Jesus: „Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua: hoc est maximum, & primum mandatum”. Tantaque est hujus præcepti adimplendi necessitas, ut S. Paulus ita suam primam epist. ad Corinth. concludere non dubitaverit cap. ult. 22.: *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema.* S. autem Joannes 1. epist. III. 14. *Qui non diligit, inquit, manet in morte.* Hæc omnia, & alia multa, quæ brevitatis gratia omittimus, quid aliud indicant, nisi verum præceptum affirmativum efficiendi actus amoris, distinctum ab aliis præceptis? in quibus tamen adimplendis etiam charitas intervenire debet; ita ut nullum præceptum sine charitate, *meritorie*, & prout oportet, adimpleri possit; præceptum autem charitatis per se distinctum adimpleri a nobis debeat, etiam quando illud solum adimplendi occasio occurrit.

21. Non me latet subtile Sirmondi effugium, amoris divini præceptum toties in sacris paginis inculcatum, de amore affectivo, sed de effectivo tantum intelligendum esse, ut scilicet *non diligimus verbo, neque lingua, sed opere, & veritate* 1. Ep. Joannis III. 18.: *Hæc est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus, ib. Ver. 5.*

22. Sed facile hoc effugium præcluditur; neque enim horum, & similium textuum ille sensus est, ut externa mandatorum observantia sine ulla interna animi dilectione, & charitate sufficiat: talis enim observantia ab omni interno affectu juncta, esset illa Judaica observantia mandatorum, de qua conquerebatur Deus ore Prophetæ Isaiæ XXIX. 15., & Marci VII. 6. dicens: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me:* sed quod internæ charitatis affectibus etiam exterior legis adimpletio adjungenda sit, juxta illud S. Gregorii Magni Hom. XXX. in Evang. *Probatio ergo dilectionis exhibitio est operis;* quod antea etiam Theodoretus observaverat, dicens *Orat. de charitate: Evidens nostri erga Deum amoris indicium est legum ejus dicarum observatio:* unde & Christus ipse apud Joan. XIV. 23. *Si quis diligit me, inquit, sermonem meum servabit ... Qui non diligit me, sermones meos non servat.* Amor itaque effectivus non ille est, qui caret affectu; sed qui in affectu non sistit, tran-

siens in effectum. Potest igitur esse amor affectivus tantum, quando occasio operandi deest, non autem potest esse amor effectivus tantum, in tanto cordis affectu carens.

23. Scripturis concipiunt Sancti Patres, qui nondum effectivi, sed etiam affectivi amoris necessitatem sæpius inculcant. S. Augustinus Lib. I. *de moribus Ecclesiarum* cap. 11.: „Sarrum bonum, inquit, quod etiam optimum dicitur, non modo diligendum esse nemo ambigit, sed ita diligendum, ut nihil amplius diligere debeamus”. Et Lib. VIII. *De Civ. Dei* cap. 8. sententiam Platonis laudat asserentis, *hoc esse philosophari, amare Deum.* S. Bernardus Serm. XX. in Cant. explicans illa verba: „Diliges Dominum Deum tuum &c. Mihi videtur, inquit, amor quidam cordis ad zelum pertinere affectionis, animæ vero amor ad industriam, seu judicium rationis, virtutis autem dilectio ad animi posse referri constantiam, vel vigorem. Dilige ergo Dominum Deum tuum toto, & pleno cordis affectu: dilige tota rationis vigilantia, & circumspectione: dilige & tota virtute, ut nec mori pro ejus amore pertimescas, quoniam fortis est, ut mors dilectio”.

24. Sed nemo clarius hanc veritatem, quam S. Thomas exposuit, in quo tamen potissimum suæ causæ præsidium adversarii reponit. Nam 1. 2. qu. 100. art. 10. „Actus charitatis, inquit, dupliciter considerari potest: uno modo secundum quod est quidam actus per se, & hoc modo cadit sub præcepto legis, quod de hoc specialiter datur; scilicet: Diliges Dominum Deum tuum &c.”; & 2. 2. quæst. 44. art. 1. præceptum charitatis per se obligare docet, alia autem per accidens, ratione charitatis, quæ est finis legis: „Est autem, inquit, aliquid debitum dupliciter: uno modo per se, alio modo propter aliud. Per se quidem debitum est in unoquoque negotio id, quod est finis, quia habet rationem per se boni. Propter aliud autem est debitum id, quod ordinatur ad finem, sicut medico per se debitum est, ut sanet, propter aliud autem ut medicinam det ad sanandum. Finis autem spiritualis vitæ est, ut homo uniaturo Deo, quod fit per charitatem, & ad hoc ordinatur, sicut ad finem, omnia, quæ pertinent ad spirituales vitam: unde Apostolus dicit 1. Tim. I. 5.: Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta In quolibet autem genere, id quod est per se, potius est eo, quod est propter aliud: & ideo maximum præceptum est de charitate, ut dicitur Matth. XXII.

deri etiam potest Arnaldi *Dénonciation de l'Érécie impie contre le Commandement d'aimer Dieu*, 1684., ejusdemque Epistola a M. Dodart. Franc. Fitz-James Episcopus Suesion. in sua *Instructione Pastor.* an. 1700. Tom. VII. pag. 43. edit. in 12. hunc ipsam errorem ex doctrina Harduini consequi ostendit. Non detuerunt,

qui Dominicanos duos Serram, & Bannezinum, ut præcepti charitatis eversores accusarent; sed utriusque apologiam exhiberunt P. Congina loco citato n. 5., & alibi ac P. Vincentius Patuzzi sub nomine Buschi Ernesti *Observationi sopra varj punti d' Istoria Letteraria* Tom. II. Lettera 13.

XXII. *Item* 2. 2. ad 1. Præcepta dantur de actibus virtutum; & ideo oportuit esse plura præcepta charitatis; scilicet dilectionis Dei, & dilectionis proximi, ut in corpore articuli explicaverat. Idemque repetit aliis in locis, manifeste distinguens præceptum caritatis ab aliis præceptis, & actum hujus virtutis ab actibus aliarum virtutum.

25. Huc etiam spectat damnatio plurium propositionum facta a Summis Pontificibus Alexandro VII., Innocentio XI. & Alexandro VIII. Primus anno 1665. hanc propositionem n. 1. proscripsit: „Homo nullo unquam suæ vitæ tempore tenetur ellicere actum fidei, spei, & charitatis ex vi præceptorum divinatorum ad eas virtutes pertinentium. *Innocentius autem XI. an. 1679. has alias tres: num. 5. Au peccet mortaliter, qui actum dilectiois Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audeamus: num. 6. Probabile est, ne singulis quidem rigore quinquennis per se obligare præceptum charitatis erga Deum; & n. 7. Tunc solum obligat, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus. Demum Alexander VIII. an 1690. hanc propositionem hæreseos censura notavit: Bonitas objectiva consistit in convenientia objecti cum natura rationali; formalis vero in conformitate actus cum regula morum. Ad hoc sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative. Hinc homo non tenetur amare, neque in principio, neque in decursu vitæ suæ moralis. Præter has Clerus Gallicanus duas alias acri censura perstrinxit anno 1700. (apud Bossuet Tom. XI. pag. 144.) , quarum altera hæc erat: „Præceptum amoris Dei per se tantum obligat in articulo mortis. Altera autem: Præceptum affirmativum amoris Dei, & proximi non est speciale, sed generale, cui per aliorum præceptorum adimpletionem satisfiit. Hæc propositio fuerat jam damnata a S. Facultate Parisiensi anno 1665.*

26. Ob. primo. Apostolus 1. Corinth. XIII. 4.: Charitas, inquit, patiens est, benigna est: charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit, quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati; omnia suffert, omnia credit, omnia sustinet; nec; ad vero hæc sunt vitæ Christianæ præcepta: non itaque charitatis præceptum est ab aliis distinctum. Accedit S. Augustinus, qui *De perfectione justitiæ* cap. 5. „Generalis, inquit, propositio est: *Non concupisces*; & generalis jussio: *Diliges*”.

27. Resp. Apostolum eo loco varios, eosque insignes charitatis characteres recensere; ut quisque noscere possit, an excellentissimam hanc virtutem habeat. *Hæc enim est charitas Dei*, ut S. Joannes inquit 1. Epist. V. 5., *ut mandata ejus custodiamus*; non quasi ad justificationem, & salu-

tem externa mandatorum custodia sine interno charitatis actu sufficiat; sed quia qui veram, perfectamque Dei charitatem habet, etiam mandata ejus custodit; *Si quis diligit me, sermonem meum serrabit*, Joan. XIV. 25.

28. Verba autem S. Augustini explicat S. Thomas 2. 2. quæst. 25. art. 4. ad 5. inquit: „Præceptum de diligendo dicitur esse jussio generalis, quia ad hoc reducuntur omnia alia præcepta, sicut ad finem, secundum illud 1. Tim. 1. 5. *Fines præcepti charitas est*”. Duo ergo in hoc præcepto distinguenda sunt, & peculiare debitum quod per se obligat, ut inquit S. Thomas 2. 2. qu. 44. art. 1. (sup. num. 24.), & generalis extensio istius præcepti ad alia omnia, quatenus alia ad hoc tanquam ad finem reducuntur.

29. Obj. secundo. S. Bernardus Serm. L. in Cantica: „est charitas in actu, inquit, est & in affectu. Et de illa quidem, quæ operis est, puto datam esse legem hominibus, mandatumque formatum. Nam in affectu quis ita habeat, ut mandatur? ergo illa mandatur ad meritum, ista in præmium datur”. Nihil apertius desiderari posse videtur.

30. Resp. charitatem in actu ad mentem S. Bernardi esse observantium mandatorum non disjunctam a dilectione interna, seu esse illam charitatem cum effectu conjunctam, quæ in justis viatoribus reperitur; charitatem autem in affectu a Sancto Bernardo illum ardentem, & suavissimum affectum intelligi, qui æternam nostram felicitatem constituet in cælis. Ipse Sanctus Pater sui interpres est, dum dicit: „Illa (*charitas in affectu*) in præmium datur, cujus initium quidem, profectumque vitam quoque præsentem experiri divina posse gratia, non negamus: sed plane summationem defraudamus futuræ felicitatis. Quomodo ergo jubenda fuit, quæ implenda nullo modo erat? Ceterum illius actualis charitatis, quæ pro statu præsentis vitæ possibilis est, præceptum se minime excludere S. Bernardus ibidem declarat, subdens: *Non hoc dico, ut sine affectione simus, & corde arido solas moveamus manus ad opera*. Post autem triplicem distinguens affectionem, *quam caro gignit, quam ratio regit, & quam condit sapientia*, ita concludit: „Igitur per secundam opera fiunt, & in ipsa charitas sedet, non illa affectualis, quæ sale sapientiæ condita pinguescens. magnam menti importat multitudinem dulcedinis Domini; sed quædam potius actualis, quæ etsi nondum dulci illo amore suaviter reficit, amore tamen amoris ipsius vehementer accendit”. Cæcus plane est, qui non videat, in his locis per *charitatem in affectu*, quam præceptum esse negat, a S. Bernardo illam intelligi, quæ nos beatos efficiet in patria.

31. Obj. tertio. S. Thomas 2. 2. quæst. 44. art. 4. ad 2. Deum dupliciter ex toto corde diligi posse docet: „Uno quidem modo in actu, id est,

„ ut totum cor hominis semper actualiter in Deum
 „ feratur; & ista est perfectio patriæ. Alio modo
 „ ut habitualiter totum cor hominis in Deum fe-
 „ ratur, ita scilicet, quod nihil contra Dei dile-
 „ ctionem cor hominis recipiat, & hæc est per-
 „ fectio viæ; cui non contrariatur peccatum ve-
 „ niale, quia non tollit habitum charitatis, cum
 „ non tendat in oppositum objectum, sed solum
 „ impedit charitatis usum”. Censet igitur Angeli-
 „ cus, ad perfectionem charitatis in via nihil aliud
 „ pertinere, nisi ut nihil contra Dei dilectionem ha-
 „ bitualem cor hominis recipiat, seu ut mandata ser-
 „ ventur.

52. Resp., S. Thomam a perfectione charitatis
 viæ non excludere omnes actus internos, & expli-
 citos affectionis Dei, sed solum actus perpetuos,
 & nunquam interruptos, qui utique ad perfectio-
 nem patriæ spectant. Sibi enim duntaxat propo-
 suerat Angelicus Doctor discrimen afferre inter mo-
 dum, quo Beati in patria Deum amant, nempe
 actibus continuis, & nunquam interruptis; & mo-
 dum, qui iustis viatoribus convenit, quorum cor
habitualiter, & *virtualiter* in Deum semper fer-
 ri debet, ita ut nihil unquam contra Dei dilectio-
 nem agant, & insuper omnia opera sua bona, *vir-
 tualiter* saltem, in Deum dirigant; non est autem
 necesse, aut possibile, ut semper actu feratur in
 Deum per charitatis ardores; quamvis & possibile,
 & necessarium, sit ut id aliquando, & sæpius fiat.

53. Inst. S. Doctor ibid. ad 3.: „ Perfectio cha-
 „ ritatis, *inquit*, ad quam ordinantur consilia,
 „ est media inter duas perfectiones prædictas, ut
 „ scilicet homo, quantum possibile est, se abstrahat
 „ a rebus temporalibus, etiam licitis, quæ occu-
 „ pando animam impediunt actualem motum cor-
 „ dis in Deum”: totum ergo charitatis præceptum
 in eo situm est, ut ea removeantur, quæ nos a
 Deo avertere possunt, quod fit servando præcepta,
 & consilia divina.

54. Resp., hæc, dicta esse, non per exclusio-
 nem actualis interioris erga Deum affectus, qui
 statis quibusdam temporibus excitandus est; sed
 suppositis charitatis actibus sæpius repetitis, signi-
 ficatur, perfectionem charitatis positam esse in ab-
 stinentia a rebus temporalibus, etiam licitis, quæ
 minimum occupantes animum impediunt actualem
 motum cordis in Deum; quæ postrema S. Doct-
 oris verba satis luculenter exprimunt, in iustis esse
 oportere actualem motum cordis in Deum, quam-
 quam frequentius, vel rarius pro diverso charitatis
 fervore.

55. Inst. secundo. Idem S. Doctor ibid. art. 6.
 ad 2.: „ Sicut miles, *inquit*, qui legitime pugnat,
 „ licet non vincat, non culpatur, nec pœnam me-
 „ retur, ita etiam qui in via hoc præceptum non
 „ implet, nihil contra divinam dilectionem agens,
 „ non peccat mortaliter; & art. 1. ad 5. Omnia
 „ præcepta Decalogi, *inquit*; ordinantur ad dile-
 „ ctionem Dei, & proximi, & ideo præcepta cha-
 „ ritatis non fuerunt connumeranda inter præce-

„ pta Decalogi, sed in omnibus includuntur”.

56. Resp., S. Thomam in priori loco loqui de
 iis iustis, qui quamvis per internos, externosque
 amoris actus præceptum charitatis aliquo modo ad-
 dimpleant, non adimplent tamen perfecte, quia in
 venialia peccata sæpe incidunt, quibus homo ab
 ordine ad finem non recedit, etsi ad finem ipsum
 præcipientis non pertingit. Non autem loquitur
 Angelicus de iis iustis, qui interiori charitatis ac-
 tum nunquam eliciunt: nulli enim esse possunt
 hujus generis iusti.

57. In alio autem loco non ille sensus est San-
 cti Doctoris, ut nullum sit præceptum diligendi
 Deum a ceteris distinctam; nam contrarium in
 toto articulo demonstraverat; sed quod necesse non
 erat, hoc præceptum distincte ab aliis poni, quan-
 doquidem alia, saltem quantum ad modum, ser-
 vari non possunt, nisi elicitis sæpius charitatis ac-
 tibus, unde virtualis omnium operum in Deum
 relatio consurgit; quod idem Angelicus in resp. ad
 1. clarius docuerat, dicens: „ Sicut supra dictum
 „ est (1. 2. qu. 100. art. 10.) cum de præceptis
 „ ageretur, modus dilectionis non cadit sub illis
 „ præceptis, quæ dantur de aliis actibus virtu-
 „ tum, puta sub hoc præcepto: ” *Honora patrem
 tuum, & matrem tuam*, non cadit, quod hoc
 ex charitate fiat; *cadit tamen actus dilectionis sub
 præceptis specialibus*. Vid. etiam, quæ infra di-
 cturi sumus cap. 4.

58. Obj. quarto. Joan. Gerson in *Opusculo tri-
 partito*, ab octo plane Galliæ Concilii probato:
 „ Primum præceptum est, *inquit*, Diliges Domi-
 „ num Deum tuum &c., hoc est non vales scien-
 „ ter rem quancumque amare, plus quam Deum,
 „ quo Dei amorem perdas. Hoc autem præceptum
 „ convenienter ab homine servatur, & non ali-
 „ ter, si legem Dei, & alia præcepta operibus
 „ impleat. Qui enim mortaliter peccat, præce-
 „ ptum hoc infringit, quia voluntatem suam divi-
 „ næ voluntati oppositum præcipienti antepouit”.

59. Resp., Gersonem non esse intelligendum *in
 sensu exclusivo*, quasi ad præceptum charitatis, ut
 par est, adimplendum sola externa mandatorum
 observantia sufficit; sed *in sensu positivo*, nempe
 ad veram Dei charitatem pertinere, ut Deus omni-
 bus quibuscumque rebus præponatur, & omnia
 ejus præcepta exacte serventur; quod qui non præ-
 stat, veram, & perfectam Dei charitatem non habet.

40. Obj. ultimo. Commune est Theologorum
 effatum: *Non dari præceptum de fine*; sed chari-
 tas est omnium virtutum finis, ut centies repetit
 S. Thomas, secundum illud Apostoli I. Tim. 1. 5.
Finis præcepti est charitas; ergo &c.

41. Resp., illud Theologicum effatum esse in-
 telligendum de fine ultimo, qui est Dei possessio,
 & fructio in patria, cuiusmodi certe nullum est
 præceptum: at vero charitas est quidem finis respec-
 tu aliarum virtutum, quæ omnes ordinantur ad
 ipsam: est tamen & ipsa medium ad justificatio-
 nem, atque æternam salutem consequendam. De

hac quæst. videri possunt Nat. Alexander *Theologia dogm. & Mor.* Lib. IV. art. 10., Concina Lib. I. in *Decal.* Diss. IV. c. 5., & Nicolius in Diss. *Theol. de præcepto amandi Deum.*

C A P U T III.

Resolvuntur breviter nonnullæ quæstiones de charitate.

Quæres primo: Quibusnam temporibus actus charitatis exercendus sit?

42. Resp. charitatis præceptum & negativum esse, & affirmativum: ut præceptum negativum est, prohibet quancumque Dei offensam, idque omni prorsus tempore: prout autem præceptum est affirmativum, jubetque, ut in actus amoris Dei erumpamus, non obligat nisi certis quibusdam temporibus: in iis autem determinandis non una est; nec concors Theologorum sententia. Missis laxissimis, & erroneis quibusdam opinionibus, quæ Apostolica censura configi meruerunt, (Vid. supra n. 25.)

45. *Primo* dicimus cum S. Thoma, cui præter Thomistas bene multi alii suffragantur (Vid. Concina Lib. I. in *Decal.* Diss. IV. c. 7. n. 6.), hominem statim ac rationis usum attingit, debere per actum dilectionis se ad Deum convertere, eique suæ vitæ rationalis primitias offerre. „Cum usum „ rationis, inquit Angelicus 1. 2. qu. 89. art. 6., „ habere incæperit primum, quod tunc homini „ cogitandum occurrit, est deliberare de seipso. „ Et si quidem seipsum ordinaverit ad debitum „ finem, per gratiam consequetur remissionem „ originalis peccati. Si vero non ordinet seipsum „ ad debitum finem secundum quod in illa „ ætate est capax discretionis, peccabit mortaliter „ non faciens, quod in se est. *Et adhuc clarius „ in resp. ad 5.* Primum quod occurrit homini „ discretionem habenti, est, quod de ipso (nempe „ Deo) cogitet, ad quem alia ordinet sicut finem; „ finis enim est prior in intentione; & ideo „ hoc est tempus, pro quo obligatur ex Dei „ præcepto affirmativo, quo Dominus dicit: „ Convertimini ad me, & ego convertar ad vos. „ Et sane si aliquo tempore Deum diligere tenemur (quod „ superius probavimus) quodnam opportunius eo esse „ potest, quo homo rationis compos factus, de se

ipso deliberare debet, & se ad aliquem finem ordinare (a)?

44. Et tamen observandum, instans illud, quod puer ad usum rationis pervenit, non esse metaphysicum, & indivisibile, sed morale, & pluribus physicis instantibus constans, & insuper non idem exigi ab omnibus, sed habita ratione uniuscujusque capacitati; unde Angelicus in corpore articuli: „ Si vero (inquit) non ordinet seipsum ab „ debitum finem, secundum quod in illa ætate „ est capax discretionis, peccat mortaliter, non faciens „ quod in se est. ”.

45. *Secundo.* Ceterum pariter mihi est, teneri unumquemque ad actum amoris elicendum in extremo vitæ articulo; tunc enim tenetur quam tatisime potest suæ salutis consulere; ut autem alibi ait S. Augustinus, *pœnitentiam certam non facit, nisi oïium peccati, & amor Dei.*

46. *Tertio.* Sæpius in vita, imo & in anno elicere tenemur actus charitatis, quemadmodum multi doctissimi Theologi censent, ut ita continuus moralis, seu dilectio virtualis toties in sacris Litteris inculcata servetur. Sane id exigere videtur Apostolus, quando Ephes. VI. 15. nos adhortatur, ut *veritatem facientes in charitate crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus;* tum Princeps Apostolorum Petrus in 2. epist. cap. III. 18. jubens, *nos crescere in gratia, & in cognitione Domini nostri;* Apoc. XXII. 12. *Qui justus est, justificetur adhuc.* Hoc autem charitatis, & justitiæ augmentum sine sæpius iteratis dilectionis actibus obtineri nequit (b).

47. Imo nec ipsa charitatis habitualis diutina conservatio haberi poterit, nisi frequenter ad Dei gratiam implorandam intensioris divini amoris affectibus nos excitemus. Quod ipsa experientia nos docet; tepor enim, & negligentia nos ad venialia, ac demum ad lethalia peccata disponit; qui autem *manent in dilectione Dei,* majori horrore prosequuntur peccata, potissimum gravia, atque ab illis facilius abstinere. Adde, nonnumquam occurrere difficiliora Dei præcepta, quæ vix homo observabit, qui sæpius de ultimo fine non cogitat, in eumque sua opera non dirigit; intentio enim finis nos movet ad executionem mediorum; & quando hæc sunt admodum ardua, vel in se, vel propter concurrentes tentationes, magno opus est finis amore, ut ea exequenda; hic autem vehementer

mens

(a) Hinc admonentur parentes, & quotquot puerorum educationi præsuat, quanta sollicitudine debeant ipsis in tenera adhuc ætate existentibus cognitionem, atque atorem summare, & infinitæ bonitatis Dei instillare; ut cognitio hæc, & amor sensim ac sensim eum ætate in illis crescant; ac tandem possint illoccescentis rationis primordia suo Creatori, & ultimo fini consecrare. Hoc certe curare solent pii, ac religiosi parentes, de quorum filiis bene sperare licet, quod hoc præceptum sancte adimpleverint. Non ita facile autem id de aliis præsumendum est, qui sine pietate, sine bonis exemplis; & omnino incuriose, & illiberaliter educantur;

quorum propterea hujus præcepti omissio, etiam incuriæ, ac culpæ parentum imputari oportebit.

(b) Scotus Doctor subtilis in III. *Sent.* Dist. 27. §. 18. vult teneri fideles ad explicitum charitatis actum singulis diebus Dominicis, atque id esse insinuat in illo præcepto Exodi XX. 8. *Sanctifica Sabbatum;* & hoc etiam spectare præceptum Ecclesiæ audiendi Missam die Dominico. Quamquam vero non simul concordies Theologi sint in temporibus determinandis, quibus præceptum affirmativum dilectionis Dei urgeat, omnes tamen in eo consentiunt, quod sine culpa gravi actus fidei, spei, & charitatis diu differri nequeant.

mens amor finis ex frequenter repetitis actibus charitatis oritur.

48. Demum aliquando *per accidens* hujus præcepti obligatio occurrat; ut dum quis gravi tentatione ad odium Dei sollicitatur, vel etiam ad aliud malum; ita ut sine actu amoris Dei aut vix, aut nullatenus eam superare queat; dum quis gravi peccato obstrictus recipere, vel administrare debet Sacramenta, & nullum aliud præsto est ad justificationem medium, aliisque similibus circumstantiis. Rem claudo verbis doctissimi Bossueti in *Decret. de morali disciplina* P. II. §. 21. „ Nemo Christianus quærat, quando, & in quibus circumstantiis actum amoris elicere teneatur. Hoc enim ipsa unctio, ipse amor docet, nec se otiosum esse sinit. Hoc quærant, qui non amant; nam qui Spiritu Dei aguntur; qui vere filii Dei sunt, & Christum imitati, credunt in his, quæ Patris sunt, se esse oportere, magis prolecto quærent, amorem ultro interrompendo, quantum peccent, quam quomodo, & quando interrompendo non peccent? ”

Quæres *secundo*. Cujus generis sit amor a Deo nobis præceptus?

49. Resp. certe non esse amorem mere naturalem, cujusmodi ex consideratione hujus universi etiam in Ethnico Philosopho esse potest; sed supernaturalem, qui gratia inspiratur; quidquid aliqui laxiores Theologi minus considerate contra hanc communem sententiam docuerint: est enim charitas nobis præcepta virtus theologalis, divina, & supernaturalis.

50. Certum est quoque, hunc amorem Dei debere esse super omnia *appretiative*, quamquam non omnino inter Theologos constat, an hæc Dei appetitio super omnia ab ipsa charitatis specie desumi debeat, an vero ex intensiōnis, & fervoris gradu mensurari. Illud apud omnes constat, talem esse debere amoris Divini viam, ut Deus plaris, quam cetera omnia æstimetur, adeoque ceteris omnibus præferatur, unde Christus Dominus Matt. X.

57. *Qui amat, inquit patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus*. Putant tamen aliqui, hanc Dei appetitionem super omnia sine majoris etiam intensiōnis gradu esse non posse; & Petrus de Soto, insignis Dominicanae familiæ Theologus in *Tract. de Institut. Sacerdotum P. I. de Sacramento Pœnitentiæ Lect. XV.* hæc scribere non dubitavit: „ *Distinctio illa appetitionis ab intensiōne nova est, nihil aliud habens, quam nomina, nisi quod interim illa persuasione ingeneratur hominibus securitas quædam & tepiditas, quod valde timendum* ”.

51. Ibidem autem idem non minus piis, quam doctis Theologus tres exponit hæc de re sententiis. *Prima* est eorum; qui requirunt *summum dolorem, hoc est summo conatu*, & totis viribus productionem; atque ita difficilem Dei dilectionem super omnia reddunt, ut plane in hujus vite infirmitate impossibilis videatur, in quo sine aliquo

Gazzaniga Theol. Tom. VII.

peccato, & atque inordinatis concupiscentiæ motibus vel ipsi perfectiores justis esse non possunt. Quamobrem S. Augustinus in *Lib. De perfectione justitiæ* c. 8. n. 19. expulso illud maximum præceptum *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo* &c. bene avertit, illud si de maximo intensiōnis gradu intelligitur, non ad hanc vitam, sed ad futuram in caelis referri oportere, ut *sciamus*, inquit, *quo tendendum sit, ubi scilicet impleri possit*.

52. Hæc igitur rejecta opinione Petrus aliam exponit eadem oppositam, quæ docet illam charitatem sufficere, quia magis amemus Deum, quam creaturas *appretiative*; atque hanc opinionem esse dicit, non solum parvam utilem pœnitentibus, sed etiam valde periculosam, qui sacre litteræ, & Sancti Patres nobis perpetuo inculcant, nedam ut Deum ceteris rebus præferamus, sed etiam ut cum super omnia diligamus. Pœro S. Augustinus *Lib. de Moribus Ecclesie Catholice* c. 11. illa verba Apostoli Pauli ad Rom. VIII. 7. & seq. *Quis nos separabit a charitate Dei* &c. ostendit pertinere ad *fortaulmen*, quia Deum diligere oportet, atque ita sublit. *Summum bonum non modo diligendum esse, nemo ambigat, sed ita diligendum, ut nihil amplius diligamus*; quibus verbis certo intensiōnem dilectionis designari, apparet.

53. Id etiam ostendit eximius ille Theologus verbis, & exemplis sacre Scripturæ, quibus in pœnitentibus vehementer quædam doloris exprimitur. *David* in Ps. XXXVII. 9. *Rugiebam a gemitu cordis mei*. *Psalmo* item XII. 4. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte*; & alia non pauca his similia, quæ intensiōnem magnam pœnitentiam significant.

54. His, aliisque plurimis argumentis laudatæ Petrus a Soto luculenter evincit, non sufficere solum appetitionem Dei super omnia, sed requiri etiam intensiōnem amoris, quæ omnes alios amores superet; ut quidquid homi creati se nobis obtulerit, minus ametur, quam Deus; & quidquid mali occurrerit, minus timeatur, quam offensæ Dei. Hinc etiam intelligitur illud, quod S. Paulus Philippensibus inculcabat cap. I. 9. *Et hoc oro, ut charitas vestra magis abundet*.

55. Alii Theologi ut hanc doctrinam clarius exponant, duplicem appetitionem distinguunt, aliam solius intellectus, & rationis, aliam voluntatis. Prior in judicio consistit, quo judicamus, Deum utpote summum bonum, esse omnibus bonis creatis præferendum; & hæc appetitio est etiam in peccatoribus, utut excæcatis, & obduratis. Alia est appetitio voluntatis, qua ferimur in Deum, ut nostrum ultimum finem, summum, & ineffabile bonum, curis que creaturis infinite amabiliorum. Et hæc appetitio non est sine aliqua intensiōne amoris, quæ intensio crescere semper potest, ut charitas inchoata augeatur, & aucta perficitur.

56. Est etiam distinguenda quædam sensualitas,

& teneritudo amoris, qua erga creaturas amatas aliquando ferimur, & quæ in extrema signa suspensorum, singultuum, lacrymarum, & similia effunditur: imo varia pro varietate temperamenti, aut circumstantiarum esse solet: est inquam hæc sensualitas distinguenda ab intensione amoris appetitivi existentis in voluntate; quæ intensio potest esse major, licet in parte inferiore sensibilitas sit minor. Vid. P. Bern. de Rubeis in *Dissert. Theol. de Charitate* cap. 14. & seq., ubi sententia Petri de Soto illustrat; & defendit, tum P. Dan. Concina in *Theol. Christ. Dogmatico-Morali* Lib. I. in Decalogum Dissert. IV. cap. 6.

Quæres tertio, an recte dividatur charitas in incipientem, proficientem, & perfectam; & quomodo illa divisio sit intelligenda?

57. Resp. S. Thomas 2. 2. qu. 24. art. 9. hæc distinctionem primo confirmat auctoritate S. Augustini, qui Tract. V. in epist. Canon. S. Joannis. *Charitas*, inquit, *cum fuerit nata, nutritur*, quod pertinet ad incipientes; *cum fuerit nutrita, roboratur*; quod pertinet ad proficientes, *cum fuerit roborata, perficitur*; quod pertinet ad perfectos.

58. Deinde bene observat: „ Quod spirituale augmentum charitatis considerari potest, quantum ad aliquod simile corporali hominis augmento: quod quidem quamvis in plurimas partes distingui possit, habet tamen aliquas determinatas distinctiones, secundum determinatas actiones, vel studia, ad quæ homo perducitur per augmentum, sicut infantilis ætas dicitur, antequam habeat usum rationis, postea autem distinguitur alius status hominis, quando incipit loqui, & ratione uti: iterum tertius status ejus est pubertas, cum jam incipit posse generare, & sic deinde quousque perveniat ad perfectum. Ita etiam diversi gradus charitatis distinguuntur, secundum diversa studia, ad quæ homo perducitur per charitatis augmentum ”.

59. „ Nam primo quidem incambit homini studium principale, ad recedendum a peccato, & resistendum concupiscentiis ejus, quæ in contrarium charitatis movent; & hoc pertinet ad incipientes, in quibus charitas est nutrienda, vel fovenda, ne corrumpatur. Secundum autem studium succedit, ut homo principaliter intendat ad hoc, quod in bono proficiat; & hoc studium pertinet ad proficientes, qui ad hoc principaliter intendunt, ut in eis charitas per augmentum roboretur. Tertium autem studium est, ut homo ad hoc principaliter intendat, ut Deo inhæreat: & eo fruatur; & hoc pertinet ad perfectos, qui cupiunt dissolvi, & esse cum Christo, Philipp. I. 55. ”. Quælibet tamen charitas, etiam quæ incipiens dicitur, est charitas sanctificans, quæ ut infra probat. art. 12. non potest cum peccato mortali consistere, unde proprie loquendo: non est hæc divisio charitatis secundum diversas species, sed potius secundum diversa ejusdem charitatis munia, seu ut loquitur Angelicus, secundum

diversa studia; quorum primum est recedere a peccato, quod contrariatur charitati.

60. Cum autem charitas dicitur *perfecta*, non excluditur, quin & ipsa augeri semper possit, quamdiu in hac vita sumus. Hinc Spiritus S. in multis divinarum Scripturarum locis nos adhortatur ut semper ad majorem charitatis, ac justitiæ perfectionem nitamur. Ecclesiastici XVIII. 22. *Ne verearis usque ad mortem justificari*. Clarius autem, & frequentius in novo Testamento. Sic Apostolus Paulus Ephesiis scribebat cap. IV. 15. *Veritatem facientes in charitate, crescemus in illo per omnia, qui est Christus Jesus*. Et ad Philipp. I. 9. *Hoc oro, ut charitas vestra magis, ac magis abundet*. Et epist. prima ad Thessal. III. 12. *Vos autem Dominus multiplicet, & abundare faciat charitatem vestram in invicem*.

61. Quibus, aliisque similibus testimoniis non solum refellitur stultus Joviniani error, quem S. Hieronymus in Lib. II. contra ipsum acriter confutavit. Justum nempe non debere laborare, ut crescat in perfectione, *sed ne perlat, quod accepit*: verum etiam condemnatur hæresis Novatorum, qui volebant, nos justificari per Christi justitiam fide apprehensam, nobisque a Deo imputatam; cum vero Christi justitia eadem semper sit, sequebatur, nostram justitiam crescere non posse: Putidum hunc errorem, ac Christianæ pietati contrarium proscripserunt Patres Tridentini Sess. VI. can. 24. ita definiens: „ Si quis dixerit, justitiam acceptam non conservari, atque etiam non augeri per bona opera; sed opera ipsa fructus, solummodo, & signa esse justificationis adeptæ, non autem ipsius augendæ causam, anathema sit ”.

62. Sed etiam in ejusdem Sess. VI. c. 10., quod inscribitur: *De acceptæ justificationis incremento*; ita loquuntur: „ Sic ergo justificati, & amici Dei, ac domestici facti euntes de virtute in virtutem renovantur, ut Apostolus inquit de die in diem, hoc est mortificando membra carnis suæ, exhibendo ea arma justitiæ in sanctificationem, per observationem mandatorum Dei, & Ecclesiæ in ipsa justitia per Christi gratiam accepta, cooperante fide bonis operibus crescunt, atque magis justificantur Hoc vero justitiæ incrementum petit Sancta Ecclesia dum orat: *Da nobis Domine fidei, spei, & charitatis augmentum* ”.

63. Facile esset ad hujus doctrinæ confirmationem integrum Sanctorum Patrum chorum advocare, qui sæpissime Fideles adhortantur, ut per opera pietatis in charitate crescant. Sed unus sufficiat magnus Augustinus, qui hanc veritatem dogmaticè proponit ep. CLXVII. alias XXIX. ad Hieronymum inquires: „ Virtus est charitas, qua id, quod diligendum est, diligitur. Hæc in aliis major, in aliis minor, in aliis nulla est. Ple-nissima vero, quæ non possit augeri, quamdiu hic homo vivit, est in nemine ”.

64. Cohærenter ad hanc sacram Scripturarum, sanctorumque Patrum doctrinam noster Angelicus Præceptor 2. 2. q. 24. (ubi multa exponit de charitatis augmento) art. 7. probat, charitatem in via posse semper magis augeri usque in infinitum: tum quia ipsa charitas secundum rationem propriæ speciei terminum augmenti non habet; est enim participatio quædam infinitæ charitatis, quæ est Spiritus sanctus: tum etiam quia Deus, qui nobis caritatem infundit, est infinitæ virtutis: tum denique quia charitate crescente, crescit semper habitus ad ulterius augmentum.

65. Quomodo autem, & qua proportione charitas augeatur in nobis, haud facile est explicatum, neque una est Theologorum scholasticorum opinio. Ac primo quidem causa hujus augmenti efficiens proculdubio non est nisi Deus, qui ipsam charitatem habitualement primo infundit. „Unuscujusque rei quantitas, inquit S. Thomas 2. 2. quæst. 24. art. 5., dependet a propria causa rei, quia universalior causa effectum majorem producit. Charitas autem cum superexcedat proportionem naturæ humanæ, non dependet ex aliqua naturali virtute, sed ex sola gratia Spiritus sancti eam infundentis. Et ideo quantitas charitatis non dependet ex conditione naturæ, vel ex capacitate naturalis virtutis, sed solum ex voluntate Spiritus sancti, distribuentis sua dona, prout vult. Unde & Apostolus dicit ad Ephes. IV. 7. *Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi*.”

66. Cum autem sibi objecisset verba, quæ leguntur apud Matt. XXV. 15. *Dedit unicuique secundum propriam virtutem*, ita respondet ad 1.: „Illa virtus, secundum quam sua dona Deus dat unicuique, est dispositio, vel præparatio præcedens, sive conatus gratiam accipientis. Sed hanc etiam dispositionem, vel conatum prævenit Spiritus sanctus, *movens mentem hominis*, vel plus, vel minus, secundum suam voluntatem. Unde & Apostolus dicit ad Coless. I. 12. *Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine*.”

67. Ubi tamen caute observandum est, aliquando hoc charitatis habitualis augmentum ita a Deo produci, ut nullatenus ab hominis voluntate dependeat; ut si puero baptizato administrantur Sacramenta Confirmationis, & Eucharistiæ, augmentum gratiæ Sacramentalis nullatenus a pueri voluntate pendet. Sed in adultis alia est ratio; ad charitatis enim habitualis augmentum etiam hominis voluntas gratia actuali adjuncta concurrat, & per

modum dispositionis, & per modum meriti, ut loquitur S. Thomas. Per modum quidem dispositionis, quia, ut inquit 2. 2. q. 24. art. 6. *quilibet actus charitatis disponit ad charitatis augmentum, inquantum ex uno actu charitatis homo relinquitur promptior iterum ad agendum secundum charitatem*. Per modum meriti; quia opera bona facta in charitate sunt meritoria. Idem tamen S. Doctor loco mox laud. ad 1. bene notat, „quod quilibet actus charitatis meretur vitam æternam, non quidem statim exhibendam, sed suo tempore. Similiter etiam quilibet actus charitatis meretur charitatis augmentum. Non tamen statim augetur; sed quando aliquis conatur ad hujusmodi augmentum”.

68. Hic autem multæ exoriuntur quæstiones scholasticæ, quas enucleare operæ pretium non videntur, quas etiam prudenter omiserunt Tridentini Patres, hoc enim contenti defuisse, quod impie a Novatoribus negabatur, scilicet justos semper magis, ac magis justificari, & justitiam in ipsis augeri per bona opera, quæ non sunt solummodo fructus, & signa justificationis adeptæ, sed etiam ipsius augendæ causa. Vid. sup. n. 60. Et can. 52. anathemati subjicitur, qui negaverit justum bonis operibus, quæ per gratiam fiunt, *vere mereri augmentum gratiæ* (a).

69. Quærit postea idem Angelicus art. 8. utrum charitas in hac vita possit esse perfecta? Certe plurima sunt divina eloquia, quibus *perfecta* charitas commemoratur. In prima ep. S. Jo. c. II. 5. „Qui servat verbum ejus, vere in hoc Dei charitas perfecta est: c. III. 12. Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & charitas ejus in nobis perfecta est, & *vers. 15.* In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii; & *rursus*: Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem”.

70. Jam vero S. Thomas primo advertit, non posse hanc perfectam charitatem intelligi ex parte objecti diligibilis, nempe Dei; cum enim bonitas divina sit infinite diligibilis, nulla creatura potest eam perfecte, seu infinite diligere. Sed ex parte diligentis tunc est charitas perfecta, quando diligit tantum, quantum potest. „Quod quidem subdit S. Doctor, contingit tripliciter. Uno modo sic, quod totum cor hominis *actualiter* semper feratur in Deum; & hæc est perfectio charitatis patriæ, *quæ non est possibilis in hac vita*, in qua impossibile est, propter humanæ vitæ infirmitatem semper actu cogitare de Deo, & mo-

„ve-

(a) Bene observat Franc. Sylvius in Comment. ad 2. S. Thomæ q. 24. art. 6. Concilium Trident. nihil defuisse de augmento Charitatis, quantum ad ea, quæ inter Scriptores Catholicos dubie disputantur. Cujusmodi sunt, an per singulos actus etiam remissos de facto augeatur Charitas: an augeatur secundum totam latitudinem operis meritorii; an augeatur effective, an

meritorie. Mens enim Concilii fuit, destruere errorem hæreticorum, dicentium, *neq. justos crescere in sanctitate, nec justorum opera vere mereri augmentum gratiæ*. Si quis in hanc quæstionem vastissimo campo expatiari cepit, adeat doctissimos Theologos Salmanticenses in Tract. XIX. *De Charitate*.

„ veri dilectione ad ipsum. Alio modo ut homo
 „ studium suum deputet ad vacandum Deo, & re-
 „ bus divinis, prætermisiss aliis, nisi quantum
 „ necessitas præsentis vitæ requirit: & ista est per-
 „ fectio charitatis, quæ est possibilis in via, non
 „ tamen est communis omnibus habentibus chari-
 „ tatem. Tertio modo ita quod habitualiter ali-
 „ quis totam cor suum ponat in Deo; ita scilicet,
 „ quod nihil cogitet, vel velit, quod divinæ
 „ dilectioni sit contrarium: & hæc perfectio est
 „ communis omnibus charitatem habentibus”. En
 „ qualis charitatis perfectio haberi in hac mortali vita
 „ possit.

71. Ex hæcenus dictis refellitur error Beguar-
 „ dorum, qui S. Antonino referente in *Chronico* P.
 „ III. Tit. XXI. cap. 5. §. 2. dicebant, *hominem in*
 „ *vita præsentis tantum, & talem perfectionis gra-*
 „ *dum posse acquirere; quod reddatur penitus im-*
 „ *peccabilis, & amplius in gratia proficere non*
 „ *valeat*. Horum hæresis fuit in Concilio Viennensi
 „ in Gallia sub Clem. V. condemnata.

Quæres *quarto*, an sicut charitas augeri in justis
 „ potest, ita possit etiam diminui?

72. Respondet S. Thomas *negative*, cujus hæc
 „ est solidissima ratio. Non potest charitas diminui,
 „ nisi vel per cessationem ab actu charitatis, vel per
 „ aliquem actum charitati contrarium: neutro autem
 „ modo diminui potest: ergo &c. Priorem minoris
 „ partem ita S. Doctor demonstrat „ Per cessa-
 „ tionem ab actu diminuuntur virtutes ex actibus
 „ acquisitis, & quandoque etiam corrumpuntur (ut
 „ dictum est 1. 2. qu. 53. art. 5.) ... Sed hoc i-
 „ deo est, quia conservatio uniuscujusque rei de-
 „ pendet ex sua causa: causa autem virtutis acqui-
 „ sitæ est actus humanus: unde cessantibus huma-
 „ nis actibus, virtus acquisita diminuitur, & tan-
 „ dem totaliter corrumpitur. Sed hoc in charitate
 „ locum non habet, quia charitas non causatur ab
 „ humanis actibus, sed solum a Deo (ut supra
 „ dictum est art. 2.). Unde relinquitur, quod et-
 „ iam cessante actu, propter hoc nec diminuitur,
 „ nec corrumpitur, *si desit peccatum in ipsa ces-*
 „ *satione:*” ut non deesset, si actus cessaret in
 „ iis temporibus, & circumstantiis, quibus (supra
 „ n. 42. & seq.) homo tenetur sub gravi actus inter-
 „ nos charitatis elicere.

75. Hoc constituto ita suum ratiocinium Ange-
 „ licus prosequitur: „ Relinquitur ergo, quod dimi-
 „ nutio charitatis non possit causari, nisi vel a
 „ Deo, vel ab aliquo peccato. A Deo quidem non
 „ causatur aliquis defectus in nobis, nisi per mo-
 „ dum pœnæ secundum quod subtrahit gratiam in
 „ pœnam peccati: unde nec ei competit diminue-
 „ re charitatem, nisi per modum pœnæ: pœna au-

„ tem debetur peccato: unde relinquitur, quod si
 „ charitas diminuatur, causa diminutionis ejus sit
 „ peccatum, vel *effective*, vel *meritorie*. Neutro
 „ autem modo peccatum mortale diminuit chari-
 „ tatem, sed totaliter corrumpit; quia omne pec-
 „ catum mortale contrariatur charitati (quod San-
 „ ctus Thomas postea ostendit art. 12.), & etiam
 „ meritorie, quia cum peccando mortaliter aliquis
 „ contra charitatem agit, dignum est, ut Deus ei
 „ subtrahat charitatem”.

74. Et hoc totum per se evidens est. Dubium
 „ superesse potest de peccato veniali, an per hoc chari-
 „ tatis diminuatur. Sed hoc etiam dubium diluit An-
 „ gelicus ita pergens: „ Similiter etiam nec per pec-
 „ catum veniale charitas diminui potest, neque
 „ *effective*, neque *meritorie*. *Effective* quidem
 „ non, quia ad ipsam charitatem non attingit;
 „ charitas enim est circa finem ultimum; venia-
 „ le autem peccatum est quædam inordinatio
 „ circa ea, quæ sunt ad finem: non autem dimi-
 „ nuitur amor finis ex hoc, quod aliquis inordi-
 „ nationem aliquam committit circa ea, quæ sunt
 „ ad finem ... sicut in speculativis scientiis falsæ
 „ opiniones circa ea, quæ deducuntur ex prin-
 „ cipis, non diminuant certitudinem principio-
 „ rum. Similiter etiam veniale peccatum non in-
 „ retur diminutionem charitatis (habitualis): cum
 „ enim aliquis delinquit in minori, non meretur
 „ detrimentum pati in majori. Deus enim non
 „ plus se avertit ab homine, quam homo avertat
 „ se a Deo. Unde qui inordinate se habet circa
 „ ea, quæ sunt ad finem, non meretur detrimen-
 „ tum pati in charitate, per quam ordinatur ad
 „ ultimum finem”.

75. Observat demum diligentissimus Aquinas,
 „ toto hoc ratiocinio solum concludi, charitatem non
 „ posse per peccatum veniale diminui *directe*: unde
 „ subdit: potest tamen *indirecte* dici *diminutio*
 „ *charitatis dispositio ad corruptionem ipsius, quæ*
 „ *fit vel per peccata venialia, vel etiam per ces-*
 „ *sationem ab exercitio operum charitatis (a).* Hanc
 „ eandem doctrinam tradit Angelicus in Quæst. VII.
 „ *De malo* art. 2. ubi multa sibi opponit, & di-
 „ luit: eidemque omnes ferre Theologi subscribunt.

76. Eidem tamen ob stare videntur nonnulla Scri-
 „ pturæ sanctæ loca, ut illud Eccles. XIX. 1. *Qui*
 „ *spernit molica, paulatim decidet;* & Apoc. II. 4.
 „ *Ephes. Episc. corripitur, quod charitatem suam*
 „ *primam reliquerit:* unde etiam subditur. *Memor*
 „ *esto itaque, unde excideris, & age pœnitentiam*
 „ *&c.*

77. Priora Ecclesiastici verba facile explicantur
 „ ex doctrina Angelici mox exposita n. 75. quod pec-
 „ cata venialia *indirecte* disponant ad mortalia, qui-
 „ bus

(a) Inter innumera exempla prævæ hujus dispositio-
 „ nis, quæ ad amittendam Charitatem inducitur ex ces-
 „ satione operum Charitatis, illud afferre placet, quod
 „ habet magnus Gregorius Gordiane sororis suæ Hom.
 „ XXXVIII. in *Evang.*, quæ cepit a calore amoris inti-

mi per quotidiana decremента tepescere; quo factum est,
 „ ut tandem oblita Domini timoris, oblita pudoris, ob-
 „ lita reverentiæ, oblita consecrationis, conductorem a-
 „ gorum suorum maritum duceret.

bus charitas non diminuitur, sed prorsus extinguitur.

78. Aliud autem testimonium ex Apocalypsi refertur ad ferventes charitatis actus, quibus justis habitum charitatis conservare, & augere satagunt; & a quibus si cessent, non diminuitur quidem ipse charitatis habitus, qui est infusus a Deo, non per actus acquisitus; diminuitur tamen fervor charitatis, unde recte movebatur Episcopus Ephesinus, ut pœnitentiam ageret suæ negligentiae, & priora opera charitatis faceret.

79. Præterea objicit sibi S. Thomas verba S. Augustini, qui Lib. X. *Conf.* c. 29. Deum alloquens, *Minus*, inquit, *te amat, qui tecum aliqui amat.* Et Lib. *Octogintatrim* Questionum qu. 36. *nutrimentum*, inquit, *charitatis est diminutio cupiditatis.* Et Lib. VIII. *De Trinit.* c. 7. *Omnis amor*, inquit, *vel est cupiditatis, vel charitatis*: quanto igitur magis crescit amor cupiditatis per peccata venialia, eo magis diminuitur charitatis amor.

So. Respondet S. Thomas ad 2. „ quod duplex „ est cupiditas: una quidem, qua finis in creaturis constituitur; & hæc *mortificat totaliter charitatem*, cum sit venenum ipsius, ut Augustinus dicit ibidem. Et hoc fecit, quod Deus minus ametur; scilicet quam debet amari ex charitate; non quidem charitatem diminuendo, sed eam totaliter tollendo. Et sic intelligendum est, quod dicitur: *Minus te amat, qui tecum aliqui amat*; subditur enim. *Quod non propter te amat.* Quod non contingit in peccato veniali, sed tantum in mortali. Quod enim amatur in peccato veniali, propter Deum amatur habitus, etsi non actu. Est autem alia cupiditas venialis peccati, quæ semper diminuitur per charitatem. Sed tamen talis cupiditas charitatem dirimere non potest ratione jam dicta. Quæ S. Thomæ doctrina explicantur etiam illa verba S. Augustini Lib. VIII. *De Trinit.*, scilicet de ea cupiditate, quæ non constituit finem in creaturis, adeoque charitatem minuere non potest.

81. Illud autem S. Augustini dictum, quod *nutrimentum charitatis sit diminutio cupiditatis*, sic explicatur a S. Thoma Qu. VII. *De malo* art. 2. ad 5. „ quod diminutio cupiditatis dicitur esse *nutrimentum*, sive *conservatio* charitatis; non autem *augmentum*; quia scilicet diminutio cupiditatis diminuit venialia, quæ disponunt ad amissionem charitatis.

82. Obstat etiam videtur, quod S. Bernardus habet in Sermon. II. *De purificatione Beatæ Mariæ* n. 5., quod *non progredi in via Dei est retrocedere*; cum ergo justii peccando venialiter non progrediantur in via Dei, retrocedunt utique per charitatis immutationem.

83. Illud vero sic explicat Angelicus in laud. Qu. VII. *De malo* art. 2. n. 11., homines retrocedere in via Dei, non per diminutionem charitatis, sed per hoc, quod retardantur a proficiendo, vel etiam per hoc, quod disponuntur ad casum.

84. Sed dicit aliquis, an non peccatum veniale est vera transgressio Legis, & vera offensæ Dei, licet non gravis, & mortalis? Quomodo ergo per ipsum charitas non diminuitur?

85. Respondet S. Thomas, peccatum veniale esse inordinationem, sed transgressionem Legis non simpliciter, sed *secundum quod*, & hoc proinde habere proprie dictam rationem offensæ Dei, cum non importet aversionem ab ipso Deo.

C A P U T IV.

De præcepto charitatis, quo abstringimur omnia opera nostra deliberata in Deum referre.

86. Cum tota nostra sancta Religio a præcepto pendeat dilectionis Dei, quod primum, & maximum est, necessario consequi videtur, omnia nostra opera esse ad Deum ultimum nostrum finem referenda; ita ut primum nostræ rationis instans & cetera omnia usque ad ultimum in Dei amore impendantur, & vice in Deo vivamus: ut enim inquit noster Sanct. Præceptor 2. 2. quæst. 25. art. 2. ad 2., *charitas est formaliter vita animæ, sicut & anima corporis*; & ante cum Sanctus Augustinus Sermon. V. *de Verbis Domini*, *Sicut*, inquit, *anima est vita corporis, sic animæ est Deus*. Et Sanctus Bernardus in Lib. *de diligendo Deo*. „ Clamat, inquit, intus imata, & non ignota rationi justitia, diligendum esse illum, „ ejus nos totos esse, & cui totum debere, non „ ignoramus. Imo Apostolus Paulus ita Corinthios exortabatur in secunda ad ipsos epist. cap. V. 14. seq. „ Charitas Christi urget nos ... ut & qui „ vivunt; jam non sibi vivant, sed ei, qui pro „ ipsis mortuus est, & resurrexit. Item ad Galat. II. 20. de se ipso dicebat: *Vivo ego; sicut non ego; sicut vero in me Christus*. Scholastici tamen generalibus hujusmodi verbis minime contenti, diligentius expedere voluerunt, quid ex præcepto in his sit, quid autem ex solo consilio? quæ recte intelligantur, nonnulla sunt prænotanda.

87. Primo, triplicem distingui oportere relationem nostrorum operum in Deum, nempe *actualem*, *virtualem*, & *habitualem*. Actualis est quæ procedit ex actu charitatis expresso; ut cum quis pauperi indigenti eleemosynam erogat ex reflexo, expressoque actu dilectionis Dei, & proximi; vel cum quis actum charitatis eliciens, se, suaque omnia in Deum ordinat. Ita autem referre *actualiter* in Deum omnia, & singula nostra opera est perfectio Beatorum in Patria, non autem obligatio Fidelium in via. „ Omnia, inquit *Angelicus Quæst. I. de Charitate inter Disputatas* art. 11. ad 2. actu „ referre in Deum non est possibile in hac vita, „ sicut non est possibile, quod semper de Deo cogitemus; hoc enim pertinet ad perfectionem patriæ.

88. Relatio *habitualis* operum nostrorum in Deum, proprie loquendo, non est nisi potestas amandi Deum,

atque in eum omnia referendi, quæ inest omnibus justis habitu charitatis instructis; unde mox laudatus Angelicus ad 5. inquit: *Habitualiter refert in Deum, & qui nihil agit nec aliquid actualiter intendit, ut dormiens.*

89. Demum relatio *virtualis* ea dicitur, quæ in nobis manet, postquam elicitu actu charitatis omnia opera nostra ad Deum, ut ultimum nostrum finem ordinavimus; hæc enim ordinatio *moraliter*, & *virtualiter* perseverare censetur, nisi per actus contrarios, scilicet culpabiles retractetur, vel per cessationem fuerit nimis diu intermissa; certum est enim, ut superius est dictum num. 42. homines teneri ad sæpius actus dilectionis Dei renovandos: & quanquam difficile est, singula momenta determinare, in quibus habitus charitatis debeat in actus ejusdem charitatis explicitos erumpere, ambigi tamen non potest, nimis diuturnam ab hujusmodi actibus cessationem peccatum esse. Quamobrem recta docent Theologi virtuosam relationem operum nostrorum in Deum tolli, vel per peccatum mortale, vel per nimis longam cessationem ab actu, quia & ipsa cessatio peccatum est omissionis (a).

90. Non erit inutile id verbis S. Thomæ uberior explicare, qui loco mox citato ad 2. postquam dixisset, actualem relationem omnium operum nostrorum non esse in hac vita possibilem, ita pergit: „ Sed quod omnia virtute referantur in Deum, hoc pertinet ad perfectionem charitatis, ad quam omnes tenentur. Ad cujus evidentiam considerandum est, quod sicut in causis efficientibus virtus primæ causæ manet in omnibus causis sequentibus, ita etiam intentio principalis finis virtute manet in omnibus finibus secundariis: unde quicumque actu intendit aliquem finem secundarium, virtute intendit finem principalem. Sicut Medicus, dum colligit herbas, actu intendit conficere potionem, nihil fortassis de sanitate cogitans, *virtualiter* tamen intendit sanitatem, propter quam potionem dat. Sic igitur cum aliquis seipsum ordinat in Deum, sicut in finem, in omnibus, quæ propter seipsum facit, manet virtute intentio ultimi finis, qui Deus est “.

91. Notandum secundo, hanc relationem *virtuosam* sic explicatam fuisse nonnunquam a veteribus Theologis appellatam *habituosam*, sensu minus proprio, ut ab actuali distingueretur. Sic S. Bonaventura in II. Sent. Dist. 28. „ Ad hoc inquit, quod aliqua actio sit meritoria, non oportet, quod quis eam referat *actualiter* in Deum, sed *sufficit* relatio *habitualis*. Habituosam autem relationem eam voco, non quia habeat quis chari-

tatem, per quam sit habilis ad referendum; sed quia in primordio operationis illius vel alterius, ad quam illa consequenter se habet, intentionem habet ad Deum directam. Unde si aliquis intendit dare propter Deum centum marcas, & incipit dare, & cogitat de Deo in prima marca, & in aliis non cogitat, nihilominus omnes dationes illæ sunt & meritorie, & fructuosæ. Si autem opus alterius generis inciperet, oportet, quia intentio renovetur ad hoc, ut opus sit meritorium “ . Ex quibus verbis liquet, ad mentem Seraphici Doctoris, *virtuosam* relationem durare non posse, nisi sæpius renovetur.

92. Etiam S. Thomas aliquando terminum *habituosam* usurpavit pro *virtualiter*; ut in I. Sent. Dist. I. quæst. 5. art. un. in fine inquit: „ Non quod quamlibet operationem oporteat semper *actualiter* referre in Deum, sed sufficit ut *habituosam* (id est *virtualiter*) in Deo constituat finem suæ voluntatis “ . Item 1. 2. qu. 88. art. 1. ad 2. *sufficit, ut habitualiter referat se, & omnia sua in Deum*. Et 5. P. qu. 64. art. 8. ad 3. dicit ad perfectionem Sacramenti in Ministro sufficere intentionem *habituosam*.

93. Notandum tertio, a subtilioribus Scholasticis aliam distingui relationem *virtuosam*, quam vocant *implicitam*, vel *interpretativam*, quando nempe quis facit opus naturæ suæ ordinatum ad finem ultimum, *implicitè* censetur illud ipsum opus ad finem ultimum referre, quamvis neque actu, neque explicite *virtualiter* illud ad ultimum finem ipse referat; de qua relatione *virtuali implicita* postea dicemus.

94. Demum ea recolenda sunt, quæ superius numer. 92. docuimus de præcepto referendi omnia nostra opera deliberata in finem honestum; ita ut in Deum nostrum ultimum finem *saltem referibilia* sint; cui doctrinæ unanimi calculo omnes ii Theologi subscribunt, qui cum sanctissimo Præceptore nostro pro certo habent, nullum esse actum humanum deliberatum in *indivisiò* indifferentem, sed non omnes isti Theologi postea consentiunt, hæc opera nostra deliberata in ipsum Deum ultimum nostrum finem ex charitate, vel actu, vel saltem *virtualiter explicite* referri oportere; putant enim bene multi, potissimum ex Angelica S. Thomæ schola, solam rationem *virtuosam implicitam* sufficere, qua de re nonnulla addemus inferius. Interea sit

(a) Attentis frequentibus tentationibus dæmonum, continuisque ictibus nostræ perduellis concupiscentiæ bene judicant Theologi, non posse diu hanc virtutem ex actu Charitatis elicitan perdurare, nisi crebris actibus foveatur, & renovetur. Ad illam autem fovendam, & renovandam quamplurimum inserviet devota,

& attenta recitatio illorum verborum Orationis Dominicalis: *Sanctificetur nomen tuum, ut nempe Deus ab omnibus, & ubique glorificetur*. Frequens etiam doxologia *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto* ad hoc instituta videtur. Denique plurimi divinarum Psalmorum versiculi ad hoc ipsum tendunt.

PROPOSITIO I.

Tenetur homo ex præcepto Charitatis omnia opera sua in Deum referre, non quidem relatione semper actuali, sed saltem virtuali.

95. Ideo sæpe, & luculeter traditur in sacris Litteris, ut mirum videatur, posse vel negari, vel in dubium revocari. Potissima earundem Scripturarum oracula asseremus cum sanctissimi nostri Præceptoris applicationibus: *Primo* Salvator noster J. C. Math. XXII. 36. seq. Legis Doctore interroganti: „Magister, quod est mandatum magnum „in Lege? *illico respondit*: Diliges Dominum „Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota ani- „ma tua, & in tota mente tua: hoc est maxi- „mum, & primum mandatum”. In hoc autem „primo, & maximo mandato, quod sæpius in sacris eloquiis repetitum, & majorem in modum inculcatum invenimus, verum contineri præceptum referendi omnia opera nostra, saltem virtualiter, in Deum; ita S. Thomas vincit 1. 2. qu. 100. art. 10. ad 2.: „Sub præcepto charitatis continetur, „ut diligatur Deus ex toto corde; ad quod pertinet, „ut omnia referantur in Deum; & ideo „præceptum charitatis implere homo non potest, „nisi etiam omnia referantur in Deum. Sic ergo „go qui honorat parentes, tenetur ex charitate honorare, non ex vi hujus præcepti, quod est *Honora parentes*, sed ex vi hujus præcepti: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. Et majore emphasi S. Augustinus Lib. 1. de doctrina Christ. cap. 22. Tom. III. ita hoc divinum præceptum explicat, *ut omnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas*, a quo habes ea ipsa, quæ confers. Cum autem ait, *toto corde, tota anima, tota mente*, nullam vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare debeat, & quasi locum dare, ut alia re velit frui, sed quidquid diligendum venerit in animum, illuc rapiatur, quo totus dilectionis impetus currit.

96. Ulterius præceptum virtualis relationis operum nostrorum in Deum ostenditur ex iis Apostoli verbis 1. ad Cor. X. 31.: *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*; tum cap. XVI. 14. *Omnia vestra in charitate fiant*. Hæc enim verba continere verum præceptum referendi opera nostra in Deum ex charitate, aperte docent non pauci Sancti Patres. S. Augustinus *De correptione, & gratia* cap. 5. *Præcipit*, inquit, *Apostolus dicens: omnia vestra cum charitate fiant*. S. Basilii in *Regula fusiore* interrogat 5. „Christianus, inquit, si actiones „suas omnes, sive majores, sive minores ad Dei „voluntatem direxerit, is sine controversia & e- „gregie opus illud perficit, & simul assiduam illius in animo sibi in memoriam conservat, a quo „id *jussus est facere* item Pauli *præcepto il-*

„li satisfaciunt: *sive manducatis, sive bibitis &c.*”. Similia habent S. Ambrosius in *Lucam* Lib. II. n. 84., & S. Hieronymus in ep. ad Ctesiphontem, ubi Pelagium alloquens. Audi, inquit, ingratus, „imo sacrilege: *sive manucatis, sive bibitis &c.*”. Et pluribus aliis omisiss, S. Bernardus *Sermon. III. De obelientia*: *Quidquid facimus*, inquit, *jubemur facere in gloriam Dei*.

97. Tota denique Ecclesia græca in *Euchologio* (apud Goar. pagina 306. edit. Venetæ an. 1755.) ita in prima capillorum detonsione precatur: *Domine, qui per Apostolum tuum Paulum, tuas vas electionis, omnia in laudem tuam fieri præcepisti &c.*

98. Sed præstat audire nostrum S. Præceptorem, qui ex Sincernum Patrum doctrina hæc duo Pauli loca sic explicavit. Primum *Lect. VII. in prius*: „Persuadet intentionem *debitam* ibi: „*Omnia in gloriam Dei &c.*.... ergo sive manducatis, sive bibitis, quæ sunt opera necessitatis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite, & cum invocatione Creatoris, *ex intentione*, ut Deus laudetur, & glorificetur”. Alia autem Apostoli verba: *Omnia vestra in Charit ut fiant* ita exponit: *Nest omnia debent referri ad finem charitatis, scilicet ut fiant propter Deum, & proximum*. Ita etiam loquitur in *Quest. I. De charitate* art. 11. ad 2., ubi postquam relationem virtualem ab actuali distinguit, de prima interpretatur dictum Apostoli: *Sive manducatis &c. omnia in gloriam Dei facite*.

99. Multo autem clarius hunc S. Pauli textum *Omnia in gloriam Dei facite* explicat S. Doctor in *Lib. II. Sent. Dist. 40. qu. 1. art. 5. ad 7. in quietis*: „Hoc potest intelligi dupliciter, vel affirmative, vel negative. Si negative, sic est sensus: „*nihil contra Deum faciatis*; & hoc modo *præceptum est*: & sic præceptum hoc præteritur, vel per peccatum mortale, quod contra Deum fit, vel per peccatum veniale, quod præter præceptum, & præter Deum fit. Si autem intelligatur *affirmative*, hoc potest esse dupliciter, aut ita quod *actualis relatio in Deum sit conjuncta actioni nostræ cuilibet, non quidem in actu, sed in virtute*, secundum quod virtus primæ ordinationis manet in omnibus actionibus sequentibus, sicut & virtus finis ultimi manet in omnibus finibus, ad ipsum ordinatis; & sic *alibi præceptum est*”.

100. *Tertio*, præceptum referendi in Deum omnia opera nostra deliberata etiam deducitur ex iis verbis Jesu Christi *Lucæ XVIII. 1. Oportet semper orare, & non deficere*; quibus consonant hæc alia Apostoli Pauli ad *Thess. V. 17.* „Sine intermissione orate; in omnibus gratias agite: hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu in omnibus vobis”. Quæ duo sacra testimonia afferit, & exponit S. Thomas 2. 2. qu. 85. artic. 14. ubi ostendit orationem debere esse diuturnam. „De oratione, inquit, dupliciter loqui possumus: uno

modo secundum se ipsam; alio modo secundum causam suam. Causa autem orationis est desiderium charitatis, ex quo procedere debet oratio, quod quidem in nobis debet esse continuum, vel actu, vel virtute: manet enim virtus hujus desiderii in omnibus, quæ ex charitate facimus. *Omnia autem debemus in gloriam Dei facere*; ut dicitur 1. ad Cor. X. Et secundum hoc oratio debet esse continua. Unde Augustinus dicit ad Probam ep. CXXX. alias CXXI. c. 9.: *In ipsa fide, spe, & charitate continuo desiderio semper oramus*”.

101. Denique hoc ipsum præceptum manifeste nobis declarat idem Paulus Apostolus ad Coloss. III. 17. inquit: „Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi facite, gratias agentes Deo, & Patri per ipsum. *Quæ verba expendens S. Thomas in Lect. III.* Quidam dicunt, inquit, quod hoc est consilium, sed hoc non est verum. Sed dicendum est, quod non est necessarium, quod omnia in Deum referantur actu, sed habitu; vel etiam, ut alibi sæpius docuerat, virtualiter“.

102. Et hæc quidem certissima esse debent. Verumtamen aliæ exortæ sunt inter Theologos quæstiones: duæ autem sunt præcipuæ. *Prima*, an hoc præceptum referendi omnia opera nostra in Deum saltem virtualiter sit distinctum ab ipso primo, & maximo mandato Deum diligendi super omnia, ut proinde illi satisfieri possit. ac debeat etiam actibus charitatis imperfectis, quibus diligitur quidem Deus, sed non super omnia? *Secunda*, an hujus relationis omissio semper culpabilis sit; ita ut qui opera facit ex objecto, aliisque circumstantiis bonæ, sed eadem in Deum charitate saltem imperfecta non refert, semper peccet? Ut nostram opinionem exponamus sit

PROPOSITIO II.

Præceptum relationis virtualis omnium operum nostrorum in Deo non est distinctum a primo, & maximo mandato dilectionis Dei super omnia.

105. **P**rob. primo ex verbis S. Augustini supra recitatis n. 94. ex Lib. I. *De doctr. Chr.* ubi divinum præceptum dilectionis Dei ita exponit, ut omnes nostras cogitationes, omnemque vitam nostram in Deum conferamus, a quo illa ipsa habemus, quæ conferimus; & hoc præcipi vult, cum jubemur Deum diligere toto corde, tota anima, tota mente. S. Isidorus Hispalensis Lib. I. *Differentiarum Differ. XXXII.* „Dum dicit, inquit, *Diliges Deum ex toto corde tuo*, omnes cogitationes in Deum referendas præcipit: dum vero dicit, *ex tota anima*, omnes affectiones animæ in Deum referri jussit: dum vero adjecit, *ex tota mente*, indicat, & omnem ratio-

„nem humanam ... in divinis esse occupandam”.

104. Prob. secundo ex S. Thoma, qui ubique agit de præcepto referendi omnia opera nostra in Deum, illud semper repetit ex maximo illo mandato diligendi Deum super omnia, & semper loquitur de præcepto charitatis *justificantis*, quæ Justorum est propria, qua nempe diligitur Deus, ut summum, & perfectissimum bonum, super omnia. Id facile apparebit relegendi textus Angelici n. 94., & seq. a nobis adductos, quibus varia scripturæ sacræ loca ad hoc pertinentia exponit; præcipue illud ex 1. 2. q. 100. art. 10. ad 2. ubi inquit: *Et ideo præceptum charitatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum*: relatio igitur omnium operum in Deum non est a præcepto charitatis distincta.

105. Uterius idem S. Thomas 2. 2. qu. 184. art. 3. ad 2.: „Est autem, inquit, infimus divinæ dilectionis gradus, ut nihil supra eum, aut contra eum, aut æqualiter ei diligatur: a quo gradus perfectionis qui deficit, nullo modo implet præceptum”, scilicet charitatis; ac proinde etiam relationis virtualis omnium operum in Deum.

106. Tertio in II. Distinet. 40. quæst. 1. artic. 5. ad 6.: „Si quæretur, inquit, quando oporteat actum referre in finem ultimum, hoc nihil aliud est, quam quætere, quando oporteat, habitum charitatis exire in actum; quia quandoque eumque habitus charitatis in actum exit, fit ordinatio totius hominis in finem ultimum, & per consequens omnium eorum, quæ in ipsum (hominem) ordinantur”. Decretorius videtur hic locus; cum apertissime Angelicus non aliud agnoscat præceptum referendi omnia nostra opera in Deum, quam illud, quo oportet habitum charitatis exire in actum.

107. Nec minus decretoria sunt ejusdem Angelici Doctoris verba Quæst. *De charitate* art. 11. ad 3., ubi inquit: „Virtualiter referre omnia in Deum, cadit sub præcepto charitatis (*utique perfectæ, & justificantis*), cum hoc nihil aliud sit, quam habere Deum ultimum finem”. Quemadmodum igitur tenemur identidem actus charitatis perfectæ elicere; ita etiam tenemur identidem omnia opera nostra in Deum ultimum nostrum finem actu referre. Et similiter quemadmodum actus dilectionis Dei super omnia remanet in nobis virtute, quousque retractetur, aut cesset; ita relatio omnium nostrorum operum in Deo remanet virtute; ut non sit necesse eam renovare, nisi cum necesse est renovare actus charitatis.

108. Hæc firmissima est, & luculentissima doctrina S. Thomæ; cui tamen aliqui contradicunt, contententes, præceptum relationis virtualis omnium operum in Deum latius patere, quam præceptum dilectionis Dei super omnia, & propterea primo, teneri homines ad referenda omnia opera sua in Deum, etiam quando præceptum affirmativum dilectionis Dei minime urget: secundo, præceptum relationis operum in Deum, quamvis dicatur af-

firmativum, includere tamen etiam præceptum *negativum*, & huic æquivalere: *Nihil deliberate agatis, quod in Deum charitate dilectum actu, vel virtute non referatur: tertio*, hanc Dei dilectionem non oportere semper esse *perfectam*, & *super omnia*, cujusmodi est charitas justificans; sed satis esse etiam actus charitatis secundarios, qui ad justificationem minime sufficiunt: *demum* hoc præceptum relationis virtualis ad peccatum sub mortali peccato, sed sub veniali tantum.

109. Non erit abs re hanc quorundam Theologorum doctrinam verbis exponere Franc. Sylvii in 1. 2. qu. 100. art. 10.; ubi primo ex illo celebri S. Pauli textu 1. ad Cor. X. 31.: "Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in Dei gloriam facite, *evincit*, nos ex præcepto obligari omnes nostras actiones, quas ex deliberata voluntate facimus, ad Deum, Deique gloriam ordinare, non quidem actu, sed virtute".

110. Post autem ita pergit: "Neque vero his obstat, quod S. Doctor tradit, præceptum dilectionis Dei esse *affirmativum*, & non obligare ad semper, posseque idcirco contingere, quod aliquis implens præceptum de honoratione parentum, non tunc transgrediatur præceptum de non omissione modi charitatis. Hæc enim omnia verissima sunt: sed quod dicit de præcepto dilectionis Dei, non pariter affirmat de præcepto referendi actiones nostras in Deum, idque merito, quia præceptum istud *diliges Dominum, Deum tuum* non continet *universitatem*, quam hoc exprimit, *Omnia in gloriam Dei facite*: & propterea præceptum dilectionis cum sit affirmativum, & sine *universalitate*, non pro semper obligat. Alterum vero etsi sit affirmativum, quia tamen continet *universitatem* actionum, obligat pro omni tempore, quo deliberate actiones alias facimus; alioquin non omnia essent in gloriam Dei referenda, non illa scilicet, quæ fierent eo tempore, pro quo præceptum non obligaret".

111. "Nec refert, enim (S. Thomam) dicere, quod ad præceptum dilectionis Dei ex toto corde pertinet, ut omnia referantur in Deum: quamvis enim ita sit, inquantum istud præceptum dilectionis impleri non potest ab aliquo, nisi etiam omnia sua in Deum referat; non tamen e converso dicit, aut significat, quod nullo modo possit quispiam omnia sua referre in Deum, nisi etiam impleat præceptum dilectionis. Nam omnia sua virtualiter in Deum referre, varie intelligi potest. Uno modo ut significet facere propter Deum simpliciter *super omnia dilectum*, vel ordinare in gloriam Dei simpliciter, & absolute *super omnia dilecti*, & sic recte dici potest, non posse quempiam sua omnia in Deum, nisi etiam impleat præceptum dilectionis; consequenterque concedi, quod juxta hunc modum sententia Apostoli non continueat

Gazzaniga Theol. Tom. VII.

præceptum, sed exhortationem, & consilium. Alio modo referre in Deum est facere propter Deum, non quidem *dilectum super omnia*, sed tamen fide cognitum, & aliquo modo honorandum, seu propter ejus reverentiam; ita ut quavis ille, qui operatur, de Deo non cogitet, *virtute* tamen, & *implicite* operatur propter ipsum; adeo ut si rogaretur, quare hoc faciat, finaliter, aut quasi finaliter, ex animo responsurus esset, quia Deus jubet, vel consultit, quia Deo gratum est, quia fidei Christianæ est consentaneum, quia sic in Religione Christiana docemur, quia hoc decet Christianum, vel quid simile".

112. "Sic propter Deum operantur, qui licet Deum non diligant, sicut oportet, sed in homicidiis, adulteriis, ebrietatibus, aut aliis flagitiis versentur, aliquatim tamen ei bene videntur, & recusant pejerare, Fidem, aut Christum abnegare, Sacramenta conculcare, Imagines contemnere, & alia hujusmodi, eo quod actualiter, aut virtualiter judicent, talia facere esse gravia peccata, esse contra Christum, contra Fidem, aut Religionem. Sicut & illi, qui Missam audiunt, jejurant, elemosynas largiuntur, Imagines honorant, qui Ecclesia sic jubet, quia Christianos sic operari decet. Et juxta hunc modum intelligenda videtur sententia, quæ asserit, esse præceptum Christianis, omnia facere saltem virtualiter in gloriam Dei, seu propter Deum. Neque præceptum sic intellectum est homini in hac vita impossibile; imo nec tam difficile, ut propter ejus difficultatem illud sit negandum; cum & absque charitate possit impleri, & peccatores, etiamsi graves, illud adimplerent, seu adimplere possint, quando opera faciunt moraliter bona".

115. Hac eximii Theologi doctrina non excluditur quidem perspicua, & sæpius repetita Angelici Doctoris sententia de præcepto referendi omnia opera nostra in Deum *super omnia dilectum*; quod præceptum adimpletur, quotiescumque actus dilectionis Dei supra omnia elicitur; tunc enim fit ordinatio totius hominis in finem ultimum. Sed ulterius asseritur aliud præceptum distinctum, aut saltem latius patens referendi virtualiter totum id, quod facimus, in gloriam Dei, etiam quando non urget obligatio efficiendi explicitum charitatis actum; & hoc præceptum adimpleri aliquando posse per actus dilectionis Dei non *super omnia*: adeoque non justificatis; quam dilectionem Dei aliqui Theologi vocant *charitatem imperfectam*; & quæ etiam in peccatoribus esse potest.

114. Veruntamen, præterquam quod nulla apud sanctissimum nostrum Magistrum mentio invenitur hujus præcepti, referendi omnia nostra opera in Deum, distincti a præcepto charitatis, nimis expressa, ac sæpius repetita sunt ejusdem testimonia superius relata num. 104., quibus præceptum virtualis relationis operum nostrorum in Deum sem-

per repetit ex præcepto dilectionis Dei *super omnia*, quod implere non possumus, nisi etiam opera nostra in Deum ordinemus.

115. Uterius S. Doctor aliter omnino explicat præceptum negativum, quod continetur in iis verbis: *Omnia in gloriam Dei facite*, inquit enim in II. *Sentent.* Dist. 40. qu. 1. art. 5. ad 7.: „ Si „ negative accipiatur, sic est sensus: nihil contra „ Deum facietis & sic præceptum hoc præte- „ ritur, vel per peccatum mortale, quod contra „ Deum fit, vel per peccatum veniale, quod præ- „ ter præceptum, & præter Deum fit”: ubi nihil habet de illa *universalitate*, quam Sylvius ad- nexam esse dicit præcepto referendi omnia in gloriam Dei; propter quam *universalitatem* putat præceptum illud obligare pro omni tempore, quo deliberate agimus. Docet ergo Angelicus, huic Apostoli præcepto satisfieri per actum dilectionis Dei super omnia, cuius virtus remanet, quousque per actum contrarium non retractetur; vel non eliciatur novum charitatis actus, urgente præcepto.

116. Præterea nimis clara sunt verba superius n. 95. recitata ex 1. 2. qu. 110. art. 10. ad 2., ubi hæc addit: „ Et cum ista sint duo præcepta affir- „ mativa (*scilicet diligere Deum, & honoran- „ di parentes*), non obligantia ad semper, pos- „ sunt pro diversis temporibus obligare; & ita po- „ test contingere, quod aliquis implens præceptum „ de honoratione parentum, non tunc transgredia- „ tur præceptum de omissione modi charitatis “; nempe relationis hujus operis in Deum, quia præceptum hujus relationis, seu, quod idem est, dilectionis Dei, non obligat pro semper, sed solum quibusdam certis temporibus. Unde etiam in II. Dist. 40. qu. 1. a. 5. ad 6.: „ Quod si quærat, „ inquit, quando oporteat actum referre in ulti- „ mum finem, hoc nihil aliud est, quam quære- „ re, quando oporteat, habitum charitatis exire „ in actum “.

117. Idemque Angelicus suis principiis constanter inhærens in II. Dist. 41. qu. 1. art. 2., cum docuisset, non oportere, omnes Infidelium actus esse malos, sibi objicit n. 4.: „ Illud proprie dicitur malum, quod caret aliqua perfectione, ob quam natum est, & debet habere; sed omnis actus humanus natus est in ultimum finem beatitudinis referri: ergo actus Infidelium, cum in ultimum finem non referatur, in quem Fides dirigit, videtur, quod omnis actus Infidelium sit malus. *Huic autem objectioni ita respondet*: Non obligamur ad hoc, quod quilibet actus dirigatur in finem illum, in quem non potest nisi Fides dirigere; quia *præcepta affirmativa non obligant ad semper*, quamvis semper obligent: & ideo non oportet, ut actus Infidelium, qui in finem illum non est ordinatus, *semper sit peccatum: sed solum pro tempore illo, in quo tenetur actum suum in finem ultimum referre* “. Quemadmodum autem in infideli, ita etiam in peccatore fideli ex allata S.

Thomæ Aquinatis doctrina non oportet, actum in finem ultimum non ordinatum esse peccatum, nisi eo tempore, in quo ex præcepto affirmativo tenetur actum suum in finem ultimum referre. Et adhuc clarius 1. 1. qu. 100. art. 10. ita de peccatore patrem suum honorante loquitur: „ Qui lo- „ norat patrem, licet non habeat charitatem, non „ efficitur transgressor hujus præcepti, etsi sit „ transgressor præcepti, quod est de actu charita- „ tis, nam “.

118. Hinc etiam patet, longe a mente S. Thomæ aberrare, qui huic præcepto referendi omnia in Deum *virtualiter* satisfieri posse putant per actus charitatis imperfectos, quales vidimus a Sylvio describi num. 112.; qui inde concludit, etiam peccatores posse hoc præceptum adimplere. Nam Doctor Angelicus semper talem exigit relationem virtutalem, quæ oriatur ex actu charitatis perfectæ; & quæ non unum, vel alterum opus, sed omnia opera nostra comprehendat. Uterius S. Thomas non agnoscit in homine peccatore potentiam observandi hoc præceptum relationis operum in Deum; nisi quia opitulante Dei gratia potest se ad Deum convertere, & ad perfectam charitatem pervenire. *Non est impossibile*, inquit 1. 2. qu. 100. art. 10., *hoc præceptum observare, quod est de actu charitatis, quia homo potest se disporre ad charitatem habendam, & quando habuerit eam, potest ea uti*.

119. Mirum profecto est, sanctissimum, & diligentissimum nostrum Ducem, & Magistrum, cum tam sæpe agat de præcepto relationis virtualis in Deum, illud semper repetiisse ex alio præcepto, quo tenemur certis quibusdam temporibus actu dilectionis Dei *super omnia* elicere, nulla umquam facta mentione alterius præcepti relationis operum in Deum, cui satisfieri possit sine dilectione Dei *super omnia*, sed ex actis charitatis imperfectæ, quæ non sit dilectio Dei *super omnia*. Mirum insuper videri debet, non alia Infidelibus opera ad peccatum imputare, quam quæ fiunt eo tempore, & quo ipsi tenentur actus suos in Deum, ut finem ultimum, actu referre. Ac demum mirabile est, eum docere, non alia de causa posse peccatorem, & debere actus suos bonos in Deum virtualiter referre, nisi quia potest se disporre ad charitatem habendam, & quando eam habuerit, potest ea uti ad opera sua bona in Deum referenda: non autem docere, hominem peccatorem posse præcepto relationis operum in Deum satisfacere per actus charitatis, quos imperfectos vocant, quales etiam peccator actuali Dei gratia adjunctus elicere potest, & aliquando etiam elicet, nempe exercendo aliquos virtutis, & pietatis actus propter Deum: qui actus imperfecti quidem sunt, & non meritorii, utpote gratia habituali destituti, non sunt tamen mali.

120. Obj. primo, S. Doctor in III. *Sent.* Dist. 36. art. 6. ad 5.: „ Modus, inquit, charitatis plus „ iui-

importat, quam relationem operis in finem debitum, importat enim, quod actus ex habitu charitatis procedat, qua multi carentes, actus suos in Deum referunt: ergo admittit etiam relationem aliquam virtuales, quæ non procedat ex præcepto, & actu charitatis.

121. Resp., neg. cons.; nihil enim aliud innuit S. Doctor, nisi præceptum referendi opera nostra in finem debitum, de quo late disseruimus num. 82. Cum autem subdit, *multos carentes charitate referre actus suos in Deum*, intelligendus est de relatione *interpretativa*, & *implicita*, qua etiam peccatores, & infideles referentes opera sua bona in finem honestum, eadem censentur referre etiam in Deum primum honestatis fontem.

122. Obj. secundo. Idem S. Doctor in I. Sent. Dist. I. qu. 5. art. 2. hujus virtualis relationis mentionem facit, dicens: „Nullo peccato utendum est, quia peccatum non est a Deo: pœna autem a Deo est, & ideo pœna utendum est, & ordinanda ad finem, secundum quod promovet meritum hominis, ducens eum in considerationem suæ infirmitatis, secundum quod purgat peccata.” Quibus postremis verbis ostendit Angelicus, se non loqui tantum de fine proximo, qui non promovet ad meritum, nec purgat peccata, sed de fine ultimo, nempe Deo. Deinde clarius mentem suam aperit in resp. ad 2. inquit: *Creaturæ, quantum est in se, non impediunt nos a consequenda beatitudine: sed ex parte nostra, in quantum eis abutimur, in eis sistendo, sicut in fine: non possumus ergo sistere in fine creato, ejusmodi est bonitas, vel honestas operis. Deum ad 5.: „Secundum Theologum, inquit, nullus actus procedens a voluntate deliberante est indifferens; quia si refertur in Deum, supposita, ta gratia meritorius est: si autem non est referibilis, peccatum est: si vero est referibilis, & non referatur, vanus est. Otiosum autem inter peccata apud Theologum computatur.” Itaque S. Thomas ad actus bonitatem exigit, non solum ut sit referibilis in Deum, sed etiam ut referatur.*

125. Resp., scopum Angelici Præceptoris in hoc articulo non alium esse, quam ostendere, hominem debere creaturis *uti*, non *frui*; ille enim *fruitur* creaturis, qui finem in iis constituit; *utilitur* autem, qui earumdem usum dirigit ad finem ultimum, nempe Deum (a); ex qua doctrina reete infert, omnia nostra esse in Deum ordinanda, quod ille facit, qui eliciendo debitis temporibus charitatis actum, se, & sua omnia in Deum ordinat. Ad hanc autem ordinationem non est necessaria virtualis alia relatio *explicita*. Unde ibidem Angelicus subdit. *Non quod quamlibet operatio-*

nem oporteat semper actualiter referre in Deum: se! sufficit, ut habitualiter in Deo constent finem suæ voluntatis. Quod utique præstant iusti, adimplentes præceptum dilectionis Dei super omnia.

124. Hanc, & non aliam esse nostri S. Præceptoris mentem, etiam manifestius eruitur ex responsione ad quartam objectionem. Sibi enim objecerat, inde sequi, nullum esse peccatum veniale: „Quia si refertur in ultimum finem, non est aliquod peccatum: si autem constituatur aliquis finis alius ultimus, non relatus ad finem ultimum, est peccatum mortale. *Hæc autem difficultati sic respondet*: Quamvis ille, qui peccat venialiter, non referat actu in Deum suam operationem; nihilominus tamen Deum habitualiter pro fine habet; unde non ponit creaturam finem ultimum, cum diligit eam extra Deum; sed ex hoc peccat, quia excedit in dilectione: sicut ille, qui nimis immoratur viæ, non tamen exit ex via”. Hæc S. Thomæ doctrina possum non solum objecta testimonia sed alia ejusdem generis, quæ sæpe occurrunt, explicari de relatione virtuali vel *explicita*, vel *implicita*. *Explicita* quidem illa est, quæ resultat ex actu charitatis; & ad eam tenemur, quotiescunque opus est, ut habitus charitatis prodeat in actum. *Implicita* vero est in iis operibus, quæ ex objecto, ex fine proximo, aliisque circumstantiis bona sunt temporibus illis, in quibus præceptum charitatis *affirmativum* non obligat.

125. Obj. tertio. S. Doctor in IV. Sentent. Distinct. 51. quæst. 2. art. 2. ad 1., matrimonii usum licitum non esse docet, nisi intentio naturæ, quæ ad prolem suspiciendam dirigitur, „Referatur actu, vel habitu ad intentionem prolis, prout est bonum Sacramenti; alias staretur in creatura, quod sine peccato esse non potest. Et ideo quando natura tantum movet ad actum matrimonii, non excusatur a peccato omnino, nisi in quantum motus naturæ ordinatur actu, vel habitu ulterius ad prolem, secundum quod est bonum Sacramenti”.

126. Resp., ex hac doctrina, quæ verissima est, manifeste sequi, actum matrimonii, ut licitus sit, semper referendum esse ad bonum matrimonii, ut est Sacramentum, seu ad prolem procreandam in Dei honorem; non tamen sequi, hanc relationem semper esse debere *virtualiter explicitam*, ut *virtualis implicita* minime sufficiat. Imo eam sufficere, indicat ipse S. Doctor, cum dicit motum naturæ ordinatum esse actu, vel habitu ad intentionem prolis, secundum quod est bonum Sacramenti. Et in corpore articuli dixerat: *Quando*

(a) S. Augustinus Lib. I. *De Doctrina Christiana* cap. 3. *Frui*, inquit, *est amore alicui rei inherere propter seipsum. Uti autem, quod in usum venit, ad id, quod amas, obtinendum referre*; post autem ostendit, solo Deo *fruendum* esse, quia solus est ultimus noster finis,

ceteris autem rebus solummodo *utendum*, quia debent omnia bona creata ad summum increatum, & incommutabile bonum referri. Lib. autem X. *De Trin.* cap. 19. *Non est, inquit, alia vita hominum vitiosa, atque culpabilis, quam male utens, & male fruens.*

do conjuges conveniunt causa prolis procreandæ, vel ut sibi invicem debitum reddant, quod ad fidem (matrimoniale) pertinet, totaliter excusantur a peccato; ubi nulla fit mentio relationis hujus actus in Deum: non quasi hæc excludatur, sed quia implicite subintelligitur in iis conjugibus, qui solum propter bona matrimonii, non autem propter alios fines simul conveniunt. Unde etiam sic concludit: *Et ideo duobus solis modis conjuges absque omni peccato conveniunt; scilicet causa procreandæ proli, & debiti reddendi: alius autem semper est ibi peccatum, ad minus veniale.*

127. Obj. quarto. Idem Angelicus Qu. XXII. De Veritate art. 2. „Sicut, inquit, in demonstrati-
„ tivis scientiis non recte sumitur conclusio, nisi
„ per resolutionem in prima principia: ita appeti-
„ titus creaturæ rationalis non est rectus, nisi per
„ appetitum explicitum ipsius Dei actu, vel ha-
„ bitu”.

128. Resp., hæc verba Angelici ita esse intel-
ligenda, ut creatura rationalis possit, & debeat a-
bituando *explicite* Deum appetere, secus ac alia
creaturæ irracionales, quæ non appetunt Deum,
nisi *implicite*. „Unde, inquit, sola rationalis crea-
„ tura potest secundarios fines in ipsum Deum per
„ quamdam viam resolutionis inducere, & sic i-
„ psium Deum *explicite* appetere”. Id præstat e-
gregie, qui perfectæ charitatis actum eliciens, se,
suaque omnia in Deum ordinat. Virtus autem hu-
jus actus manet etiam in sequentibus operationi-
bus, manente habitu charitatis. Si autem habitus
charitatis cesseret per peccatum tunc relatio illa vir-
tualis retractatur; nec amplius reviviscit, nisi novo
charitatis actu elicitio. Neque obest, quod S.
Thomas dicit, appetitum creaturæ rationalis non
esse *rectum*, nisi per appetitum *explicitum* ipsius
Dei actu, vel habitu. Id enim significat solum,
hunc appetitum Dei debere esse *explicitum*, quan-
do actus charitatis est præcepto elicitur; non autem
semper, etiam quando actus caritatis solum vir-
tualiter manet.

129. Obj. quinto. S. Thomas 1. 2. qu. 19. art.
10. : „Non est, inquit, recta voluntas alicujus
„ hominis volendi aliquid bonum particulare, ni-
„ si referat illud in bonum commune, sicut in
„ finem ... Ex fine autem sumitur quasi forma-
„ lis ratio volendi illud, quod ad finem ordinatur.
„ Unde ad hoc, quod aliquis recta voluntate ve-
„ lit aliquid particulare bonum, oportet, quod
„ illud particulare bonum sit volitum materialiter,
„ bonum autem commune divinum sit volitum for-
„ maliter”.

130. Resp., hæc etiam explicari facile posse de
intentione virtuali *implicite*, quatenus homo refe-
rens bonum suum particulare in bonum commu-
ne, hoc ipso illud bonum particulare refert *im-
plicite* in Deum; quia bonum commune est
bonum divinum, seu ipse Deus. Et sic evincit S.
Doctor, quod sibi probandum proposuerat, scili-

cet teneri hominem conformare suam voluntatem
voluntati divinæ in volito *formaliter*: tenetur e-
nim *velle bonum divinum, & commune*; non autem
in volito *materiali*, quia ut ibidem dicit ad
1., *volitum divinum, secundum rationem com-
munem, quale sit, scire possumus ... sed in par-
ticulari nescimus, quid Deus velit.*

131. Obj. sexto. Ibidem qu. 21. art. 4. ad 4.
„Totum, inquit, quod homo est, & quod po-
„ test, & habet, ordinandum est ad Deum; &
„ id eo omnis actus hominis bonus, vel malus ha-
„ bet rationem meriti, vel demeriti apud Deum,
„ quantum est ex ipsa ratione actus”.

132. Resp., id esse intelligendum de ordinatio-
ne, quam homo tenetur facere in actu charitatis,
secundum quam sola nostra opera habent rationem
meriti apud Deum, quæ ordinatio si urgente præ-
cepto intermittatur, eadem opera nostra mala sunt,
& habent rationem *demeriti*.

133. Atque ita facile explicantur quædam Sancti
Thomæ testimonia, quæ adversarii hinc, &
inde studiosè excerpunt, ut ex Sancti Doctore e-
vincant, etiam extra tempus, quo adimplendum
est præceptum affirmativum charitatis, quo omnia
opera nostra referuntur in Deum, esse aliquid ali-
ud præceptum, quo tenemur virtualiter eadem
opera nostra in Deum ordinare; & hoc præceptum
non esse solum affirmativum, sed negativo æqui-
valens; ut scilicet nullum opus deliberatum exer-
cere liceat sine peccato saltem veniali, nisi vir-
tualiter *explicite* referatur in Deum, sin minus ex
charitate perfecta, saltem ex charitate imperfecta.
Porro loca a nobis allata supra n. 104. & perspicua
per se sunt, & ea ipsa, in quibus Sanctus
Doctor hanc materiam data opera pertractavit; ut
proinde ex illis debeamus ejusdem S. Doctoris men-
tem; ernere, & alia minus clara explicare, quæ
obiter ab ipso dicta occurrunt.

Quæres *primo*, quid dicendum sit de illa non
paucorum, nec ignobilium Theologorum sententia,
qui volunt, teneri homines omnia, & singula o-
pera deliberata *actu explicito*, aut formali, aut
virtuali in Deum referre ex charitate, sin minus
perfecta, & justificante, saltem inchoata, & ge-
nerali; ita ut hujus relationis omissio sit pecca-
tum, saltem veniale?

134. Resp., optandum certe esse, omnibusque,
quantum fieri potest, inculcandam hanc virtualem
expressam omnium, & singulorum operum nostro-
rum relationem in Deum; communiter tamen Theo-
logos scholasticos docere consuevisse, eam minime
esse præceptam, & necessariam; satisque maximo
charitatis mandato fieri, si sæpius ejusdem actus e-
liciantur, quorum virtute remanente opera sequen-
tia moraliter bona in Deum ordinantur, & cum
S. Thoma scholarum Principe, & Duce: „Suffi-
„ cit, inquebant, quod aliquando actualiter o-
„ mnes illi fines (*proximi scilicet, honesti, &
„ moraliter boni*) in finem ultimum dirigantur:
„ sicut fit, quando aliquis cogitat se totum ad Deum
„ di-

„ dilectionem dirigere; tunc enim quidquid ad se-
 „ psum (*homo*) ordinat, in Deum ordinatum erit”.
 Ita in Lib. II. *Sent.* dist. 40. quæst. 1. artic. 5.
 ad 6.

155. Huic communi fere Scholasticorum senten-
 tiæ primus, ut dicitur, se opposuit Gregorius A-
 riminensis in H. Dist. 26. qu. 1. art. 1. (a). Post
 autem multi, & egregii, præsertim ex sacra Au-
 gustinianorum Familia Scriptores (quorum nomi-
 na eruditissimus P. Laur. Berti in *Augustiniano sy-
 stemate vindicato* Dissert. III. cap. 1. §. 2., quod
 potuit, accuratissime recensuit) præceptum vir-
 tualis, & explicitæ relationis omnium operum no-
 strorum in Deum aliqua charitate dilectum propu-
 gnarunt, innixi potissimum gravissimæ S. Augu-
 stini auctoritati, quem totum in ære suo esse ar-
 bitrantur. Fere etiam tota Universitas Lovaniensis
 eandem doctrinam adoptavit; imo gloriatur, ipsam
 an. 1677. ab Apostolica Sede diligenter fuisse ex-
 aminatam, nec tamen reprobam (b). Multos al-
 ios ejusdem sententiæ patronos addit laud. cl. Ber-
 ti, inter quos etiam Dominicanos duos recenset,
 Vinc. Contensonium, & Nat. Alexandrum; quibus
 nuperrime accessit etiam Vinc. Patuzzi in *Ethica
 Christiana* Tom. II. Tract. III. c. 9. §. 4.

156. Opportunum autem ducimus hanc doctri-
 nam distincte exponere, prout eam laud. mox P.
 Berti exposuit in cit. *Vindiciis systematis Augu-
 stiniani* §. 6. Primum hujus sententiæ fundamen-
 tum ipse desumit ex notissimis S. Augustini ver-
 bis Lib. IV. *contra Julianum* cap. 5. n. 21.: „ No-

„ veris, non officiis, sed finibus, a vitiis discer-
 „ neuras esse virtutes. Officium est autem, quod
 „ faciendum est: finis vero, propter quod facien-
 „ dum est. Cum itaque facit homo aliquid, ubi
 „ peccare non videtur, si non propter hoc facit,
 „ propter quod facere debet, peccare convincitur”.
 Quod S. Pater exemplis illustrat, tum illius, qui
 ab alieno abstinet, non amore justitiæ, sed ne ma-
 jorem pecuniæ summam perdere cogatur; tum il-
 lius, qui pauperi indigenti subvenit, non propter
 Deum, sed propter inanem gloriam; uterque e-
 nim bonum opus ex officio præstat, sed non ex
 fine.

157. *Secundo*. Non solum peccat homo opera
 sua referens in finem pravum; cujusmodi est a-
 varitia, vel inanis gloria, de quo nemo dubitat;
 sed peccat etiam peccato omissionis, quando ea
 negligit referre in finem ultimum scilicet Deum,
 dicente Augustino in eodem loco: „ Absit autem,
 „ ut virtutes veræ cuiquam serviant, nisi illi, vel
 „ propter illum, cui dicimus, *Deus virtutum con-
 „ verte nos*. Proinde virtutes, quæ carnalibus de-
 „ lectionibus, vel quibusdam commodis, & e-
 „ molumentis corporalibus serviunt, verè prorsus
 „ esse non possunt. Quæ autem nulli rei servire
 „ volunt, nec ipsæ veræ sunt. Veræ quippe vir-
 „ tutes Deo serviunt in hominibus, a quo donan-
 „ tur hominibus, Deo serviunt in Angelis, a quo
 „ donantur & Angelis. Quidquid autem boni fit
 „ ab homine, & non propter hoc fit, propter quod
 „ fieri debere vera sapientia præcipit, etsi officio
 „ vi-

(a) Legenti autem hunc eximium Scholæ Augustinia-
 næ Magistrum non ita liquido apparet, entem senten-
 tiæ *virtualis relationis explicitæ* omnium operum in
 Deum patrocinari. Postquam enim plurima S. Augusti-
 ni testimonia attulisset ad hanc rem pertinentia sic con-
 cludit; *Ex his patet, quod quidquid homo agat ultima-
 te propter aliud, quam propter Deum, peccat; ac per
 hoc ejus actus non est inculpabilis*. Quæ verba haud
 difficulter possunt cum ea opinione Scholasticorum con-
 ciliari, qui dicunt, sufficere relationem virtuales im-
 plicitam, quando nempe opus refertur ad finem prox-
 imum bonum, & honestum, qui ex natura sua tendit
 in Deum.

(b) Inter alios Universitatis Lovaniensis articulos, qui
 sub Alexandro VII. severo examini subjecti fuere, tres
 erant ad hanc materiam spectantes. Primus, *quod ta-
 metsi aliqui Scholastici accipiant charitatem pro sola
 Dei dilectione, quæ est nostra cum eo per peccatorum
 remissionem amicitia, tamen S. Augustinus, & alii Pa-
 tres eam sumere soleant pro civitate supremi boni causa
 propter se dilectione*. Secundus, *quod omne opus, ut
 plene bonum sit, & ne venialiter quidem in eo delin-
 quantur, debeat extali charitate procedere, ac per ipsum
 referri in Dominum Deum*. Tertius; *istam tamen rela-
 tionem non debere fieri per perfectam perfectam, sed
 sufficere, eam fieri per imperfectam; nec opus esse rela-
 tionem ex charitate actuali, sive ex charitate, super quam
 fiat actualis reflexio ... sed sufficere, quod opera nostra
 per charitatem virtuales in Deum referantur*. Porro vir
 amplissimus Laur. Brancatus de Laurea, qui tunc Sur-

premiæ Congregationis S. Officii Consultor erat, postea
 vero ad Eminentissimum S. R. E. Cardinalem Colla-
 gium merito evectus, ejusdem S. Congregationis jussu
 Deputatus Academiæ Lovaniensis significasse dicitur,
 secundum expositum articulum non futurum a censura
 immunitem, si ad opera moralia ita requiratur relatio
 in Deum per charitatem virtuales, ut hac relatione
 prætermissa, nullum opus nostrum sit moraliter bonum:
 ut vero si admittantur opera moraliter bona, etiam in
 Deum non relata, haud censurandum fore. Cum autem
 Deputati nomine Facultatis declarassent, se admittere
 una cum S. Augustino opera officio bona, etiam in
 Deum ex virtuali charitate non sint relata, Lovanienses
 articuli nulla fuere censura notati. Quamobrem cele-
 bris illa Universitas doctrinam suam constanter defendit.
 Hujus facti historiam refert Petrus Lambertus Le-
 Drou Augustinianus in *Confut. Discussionis Theologi-
 cæ* P. D. Augustini Michl.

Cum vero noster P. Car. Renatus Billuart in suo
Cursu Theologiæ eandem doctrinam contutasset, pro-
 tinus in ejus defensionem varia scripta prodierunt ab
 ejusdem Universitatis Doctoribus, Daehnan, Hagens,
 & P. Mangis Augustiniano. Sibi non debuit P. Billuart,
 & duplici Dissert. sum Systema defendit. Etiam ce-
 lebratissimus P. Daniel Concina in sua *Theolog. Christ.
 Dogmatico-Morali* Lib. I. in Decalogo Dissert. IV. cap.
 12. & seq. veterem Theologorum sententiam strenue
 propugnata; eidemque subscribit P. Bern. De Rubéis in
 Dissert. Theol. *De Charitate*.

„videatur bonum, ipso non recto sine peccatum est”.

138. *Tertio*. Non itaque ad mentem Sancti Augustini admitti possunt virtutes, vel actiones *steriles*, & *infructuosæ*, quæ scilicet in seipsis bonæ undequaque sint, sed, quia gratia & charitate carent, ad æternam vitam adipiscendam non valent. Similes virtutes admittebant Pelagiani ex solo libero arbitrio hominis proficiscentes; bonas illas quidem, sed inutiles ad regnum æternum, quod non nisi gratia habituali sanctificatis destinatum est. Has autem virtutes & operationes steriles explodebat summus gratiæ vindex Augustinus, dicens cit. Lib. IV. cap. 8.: „Fieri non potest, ut steriliter boni simus: sed boni non sumus, quid, quid steriliter sumus. Arbor enim bona bonos fructus facit Nullo modo igitur homines sunt steriliter boni: sed qui boni non sunt, possunt esse alii minus, alii magis mali”.

139. *Quarto* ex his, & similibus Sancti Augustini verbis clariss. Berti post Eminentissim. Carl. Henr. Norisium (in *Vindiciis August.* cap. 5. §. 4.) infert, nequaquam Sanctum Augustinum cum Juliano disputasse, an virtutes sine charitate ad salutem æternam prosint? sed an hujusmodi virtutes sine fide, & charitate steriles, atque infructuosæ, dici possent *veræ virtutes*; & non potius vitia similia virtutibus? Hoc secundum assererat S. Augustinus, contendens, in Fabriciis, Regulis, Fabiis, Scipionibus, Camillis, aliisque Romanæ Reipublicæ celebratissimis heroibus, quos licet alienos a fide Pelagiani dicebant *abundasse virtutibus*, non fuisse veram justitiam, quia *justus ex fide vivit*.

140. Ex his autem ita concludit laudatus cl. Berti: „Harum virtutum, quæ Deo non serviunt, ideoque non sunt bonæ spectato fine ultimo, ad quem sunt referendæ, quædam sunt ad finem pravorum directæ, quæ nempe serviunt gloriæ hominum, cupiditati, & voluptatibus carnis, & hæc sunt vitia proprie dicta, nempe opera, perversa intentione, & iniquo animo patrata; & hæc virtutes sunt, quas Augustinus appellat *cupiditatis*, & *voluptatis ancillas*: aliæ, quæ in sua productione malæ non sunt, nec a pravo fine derivantur, ad objectum quoque honestum tendunt; cuiusmodi sunt exhibere honorem parentibus, pauperibus eleemosynas largiri; & hæc, nisi in Deum virtualiter referantur, vitia ab Augustino dicuntur, non positive, quasi a cupiditate corrumpantur; sed negative, atque ut ipse Augustinus loquitur, *non recto fine*: cuius recti finis omissio non inficit *intrinsecus officium*, & opus, sed accusat duntaxat operantem, qui non bene bonum opus exercet, id est non operatur utendo creaturis, easque propter Deum diligendo”. Atque hoc est Augustinianæ scholæ systema de præcepto relationis virtualis omnium operum nostrorum in Deum,

aliqua, saltem imperfecta, charitate dilectum.

141. Porro Thomistæ nequeunt omnibus cujus doctrinæ capitibus subscribere, nisi verba Sancti Augustini eo modo intelligantur, quo ea intellexit S. Thomas, fidissimus ejusdem S. Doctoris discipulus, & interpret. Hic autem nostræ scholæ Magister 2. 2. qu. 25. art. 7. „Virtus, inquit, ordinatur ad bonum; bonum autem principaliter est finis; nam ea, quæ sunt ad finem, non dicuntur bona, nisi in ordine ad finem. Sicut ergo duplex est finis, unus ultimus, & alius proximus, ita etiam est duplex bonum, unum quidem ultimum, & universale, & aliud proximum, & particulare. Ultimum quidem, & principale bonum hominis est Dei fruitio, secundum illud Psalmi LXXII. 27. *Mihi adhaerere Deo bonum est*: & ad hoc ordinatur homo per charitatem. Bonum autem secundarium, & quasi particulare hominis, potest esse duplex: unum quidem, quod est vere bonum, utpote ordinabile; quantum est in se, ad principale bonum, quod est ultimus finis; aliud autem est bonum apparens, & non verum, quia abducit a finali bono. Sic ergo patet, quod virtus vera simpliciter est illa, quæ ordinatur ad principale bonum hominis; sicut etiam Philosophus in VII. *Physic.* dicit, quod *virtus est dispositio perfecti ad optimum*”.

142. Ex hac autem doctrina ita colligit Angelicus: „Et sic nulla vera virtus potest esse sine charitate. Sed si accipiatur virtus, secundum quod est in ordine ad aliquem finem particularem, sic potest aliqua virtus dici sine charitate, in quantum ordinatur ad aliquod particulare bonum. Sed si illud particulare bonum non sit verum bonum, sed apparens, virtus etiam, quæ est in ordine ad hoc bonum, non erit vera virtus, sed falsa similitudo virtutis; sicut non est vera virtus avarorum prudentia, qua excogitant diversa genera lucrorum, & avarorum justitia, qua gravium damnorum metu contemnunt aliena, & avarorum temperantia, qua luxuriæ, quæ sumptuosa est, cohibent appetitum, & avarorum fortitudo, qua, ut ait Horatius (Lib. I. ep. I.), *per mare pauperiem fugiunt, per saxa, per ignes*; ut Augustinus dicit in Lib. V. contra Julianum cap. 5. Si vero illud bonum particulare sit verum bonum, puta conservatio civitatis, vel aliquid hujusmodi, erit, quidem vera virtus, sed imperfecta, nisi referatur ad finale, & perfectum bonum, & secundum hoc simpliciter vera virtus sine charitate esse non potest”.

143. Post autem sibi objicit ea ipsa, quæ S. Augustino Pelagiani Lib. IV. contra Julianum cap. 5. objiciebant, scilicet eos, qui non habent charitatem, facere aliquos actus bonos, ut cum nudum vestiunt, famelicum pascunt, & similia operantur. Respondet autem: „quod actus alicujus, charitate carentis potest esse duplex. Unus qui-

,, dem

dem secundum hoc, quod charitate caret, utpote cum facit aliquid in ordine ad id, per quod caret charitate; & talis actus semper est malus, sicut Augustinus dicit in IV. *contra Julianum* cap. 5., quod actus infidelis, *inquantum est infidelis*, semper est peccatum, etiamsi nudum operari, vel quidquid aliud hujusmodi faciat, *ordinans ad finem suæ infidelitatis*. Aliis autem potest esse actus charitate carentis, non secundum id, quod charitatem caret, sed secundum quod habet aliquod aliud donum Dei, vel fidem, vel spem vel etiam naturæ bonum, quod non totum per peccatum tollitur. Et secundum hoc sine charitate potest quidem esse aliquis actus bonus ex suo genere, non tamen perfecte bonus, quia deest debita ordinatio ad ultimum finem (a)."

144. Ubi tamen advertendum est, nomine virtutis imperfectæ non intelligi peccatum, nisi fortasse habituale, quod in iis reperitur, qui charitate carent; nam minis clara est ejusdem S. Doctoris sententia, quam etiam superius attulimus ex Lib. II. *Sentent.* Dist. 41. qu. 1. art. 2. ad 4., ubi sibi opponit simile argumentum ad probandum, omnia infidelium opera esse peccata, his verbis: Illud proprie dicitur malum, quod caret aliqua perfectione, quam natum est, & debet habere; sed omnis actus humanus natus est in ultimum finem beatitudinis referri, nisi sit per se malus; & debet in ipsum referri; cum ergo actus infidelium in ultimum finem non referatur, in quem fides dirigit, videtur, quod *omnis actus infidelium sit malus*": Hæc porro ipsissima est difficultas, quæ nobis obijcitur.

145. Eam vero sic diluit Angelicus; „ Non obligamur ad hoc, quod quilibet actus dirigatur in finem illum, in quem non potest nisi fides dirigere; quia præcepta affirmativa non obligant ad semper, quamvis semper obligent; & ideo non oportet, ut actus infidelium, qui in finem illum non est ordinatus, *semper sit peccatum; sed solum tempore illo, in quo tenetur actum suum in finem ultimum referre*”.

146. Ulterius idem noster S. Præceptor 2. 2. q. 10. art. 4. hanc eandem materiam ex instituto expendit, quærens, *utrum omnis actio infidelis sit peccatum?* Respondet autem *negative*; quia licet infideles gratiæ careant, *remanet tamen in eis bonum naturæ*; ex quo inferri, posse eos bona opera, ad quæ sufficit bonum naturæ, *aliquialiter operari: unde non oportet, quod in omni suo o-*

pere peccent. Et cum sibi objecisset, quod fides dirigit intentionem, nullum autem bonum esse posse sine intentione directa, respondet ad 2.: „ quod fides dirigit intentionem respectu finis ultimi supernaturalis; sed lumen etiam naturalis rationis potest dirigere intentionem respectu alicujus boni, ni comaturalis”. Quamobrem opera infidelium, quæ non diriguntur ad finem supernaturalem, imperfecta quidem sunt, inutilia, infructuosa, non tamen proprie sunt peccata, nisi eo tempore, quo urget præceptum affirmativum eliciendi actum dilectionis Dei super omnia.

147. His addo aliam nostri S. Præceptoris doctrinam diligenter notandam; scilicet mandatum relationis virtualis operum in Deum posse violari *mortaliter*, aut *venialiter*: mortaliter quidem, quando charitas habitualis lethali culpa extinguitur: venialiter autem; quando admittitur peccatum veniale, quod in Deum referri nequit. Clara sunt S. Doctoris verba in II. Dist. 40. qu. 1. art. 5. ad 7. „ Præceptum hoc præteritur, vel per peccatum mortale, quod contra Deum fit; vel per peccatum veniale, quod præter Deum fit”. In quo loco certe opportunissimo nihil addit S. Thomas de illo peccato veniali, quo Adversarii nostri dicunt operantem deliberate infici, cum opera sua ex objecto bona in Deum aliqua charitate, saltem imperfecta dilectum, referre prætermittit. Nec ullibi S. Thomas hujus præcepti sub solo peccato veniali obligantis mentionem facit.

148. Neque vero ab hac doctrina alienus fuit Magister S. Thomæ magnus Augustinus; nam & ipse agnovit infidelibus quædam bona opera, quæ appellat *laulibilia*, & *dona Dei*: quo nomine certe appellari non possunt peccata. Nam primo in Lib. *de Spiritu*, & *littera* can. 27. loquens de impiis Deum verum non colentibus: „ Quædam, inquit, facta vel legimus, vel novimus, vel audimus, quæ secundum justitiæ regulam non solum vituperare non possumus, verum etiam merito, recteque laudamus; quamquam si discutiantur, quo fine fiant, vix inveniatur, quæ justitiæ debitam laudem, defensioneinve mereantur”. Quæ exceptio caute fuit a Doctore apposita, quia in infidelibus quamvis etiam bona opera pravo fine corrumpuntur. At cum addit particulam *vix*, manifeste indicat, talia bona opera aliquando, licet rarissime, reperiri. Quod iterum indicat S. Doctor hanc addens hujus rei rationem: „ quia non usque adeo in anima humana, na imago Dei terrenorum affectuum labe detri-

„ ta

(a) Card. Cajetanus in Comment. ad hunc locum: „ Cave, inquit, ne fallaris ex eo, quod dicitur, scilicet *sine Charitate deest debita ordinatio ad finem ultimum*. Si namque debita ordinatio deficit, actus non solum est imperfectus, sed malus: privatio siquidem boni debiti malum constituit. Cave inquam quoniam non est sermo de ordinatione debita actus,

„ ut sit bonus *moraliter*; sed ad hoc, quod sit bonus simpliciter, id est ad vitam æternam. Et propterea hujusmodi privatio non constituit actum malum *moraliter*, sed non bonum *simpliciter*, & *pro tempore*, „ quo obligat præceptum Charitatis, constituit etiam malum”.

„ta est, ut nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint”.

149. Præterea in epist. CXLIV., alias CXXX. ad Cirtenses loquens de Polemone, quem Xenocrates de fruge temperantiæ disputando, non solum ebriosum, verum etiam tunc ebrium, ad mores alios convertit, inquit: „Quamquam ille non fuerit Deo acquisitus, sed tantum a dominatu luxuriae liberatus, tamen ne id ipsum quidem, quod melius in eo factum est, humano operi tribuendum est, sed divino. *Subdit autem hujus rei invictam rationem, quia si bona corporis non sunt nisi ex Deo creatore, & perfectore naturæ, quanto magis animi bona donare nullus alius potest? Similiter etiam in Libro De patientia cap. 26. patientiam schismatici hominis, qui ne Christum neget, patitur tribulationes, angustias, famem, nuditatem, persecutionem, pericula, carceres, vincula, tormenta, gladium, vel flammam, vel bestias, vel ipsam crucem, timore gehennarum, non dubitat appellare donum Dei: ita tamen ut intelligamus, alia esse Dei dona filiorum illius Jerusalem, quæ sursum est, libera mater nostra*”. Agnoscit igitur Augustinus, etiam in infidelibus aliqua opera bona laudabilia, & Dei dona; ea nempe, quæ pravo fine inquinata non sunt, licet non sint ex charitate in Deum ordinata; quæque proinde possunt cum S. Thoma vocari opera bona imperfecta, non tamen mala.

150. Dices. Si S. Augustinus admisisset hujusmodi infidelium opera imperfecta, non tamen mala, admisisset una cum Juliano Pelagiano opera bona, sed sterilia, & infructuosa; at vero ab iis admittendis alienissimus fuit S. Doctor, ut liquet ex iis, quæ ex Lib. IV. cont. Julianum cap. 5. supra retulimus n. 138.

151. Resp., utique S. Augustinum omnino explosisse illas virtutes, & operationes, bonas quidem, sed steriles, & infructuosas, quas Julianus comminiscabatur; explosisse inquam juxta perverſam hæretici hominis intelligentiam; non autem absolute, & ad sensum nostrum. Videlicet cum Pelagiani neque peccatum originale agnoscerent, neque gratiæ actualis necessitatem ad bene operandum; admitterent tamen necessitatem fidei, charitatis, & gratiæ habitualis ad æternam beatitudinem in cælo consequendam: hinc vi impii sui, & male consarcinati systematis eo adigebantur, ut confiterentur, aliquos esse homines charitate, & gratia habituali destitutos, non tamen impios; quorum propterea virtutes veræ essent, non tamen ad vitam æternam fructuosæ, sed steriles; unde etiam homines steriliter bonos appellabant. Ego, inquit Julianus apud Augustinum loco laud. n. 53. steriliter bonos dixi homines, qui non propter Deum faciunt bona, quæ faciunt, non ab eo vitam consequuntur æternam. Hinc merito suspicabatur Augustinus, hos Pelagianos tertium quemdam adstruere in altera vita locum hujusmodi ho-

minibus steriliter bonis destinatum. „An forte, inquebat n. 26. & istis.... Fabriciis videlicet, & Regulis, & Fabiis, & Scipionibus, & Camillis, ceterisque talibus, sicut infantibus, qui sine baptismate moriuntur, provisuri estis aliquem locum inter damnationem, regnumque cælorum, ut non sint in miseria, sed in beatitudine sempiterna”? Illas ergo virtutes explodebat Augustinus, quas Julianus quidem steriles esse dicebat ad regnum cælorum consequendum, sed quæ tamen valebant ad æternam damnationem vitandam; immo ad beatitudinem nescio quam obtinendam.

152. In eo etiam turpissime aberrabat Julianus, quod istas virtutes steriles quidem esse volebat, veras tamen appellabat, & in suo genere perfectas, quamobrem contendeat præmio aliquo, licet exili, esse remunerandas. S. Augustinus autem contra eum cum Ecclesia Catholica negabat, illas virtutes esse veras; hoc enim nomine non nisi illæ virtutes appellari possunt, quæ a fide per charitatem operante procedunt. Prudenter, inquit n. 19. fortiter, temperanter, & juste, ac per hoc omnibus veris virtutibus recte, sapienterque vivit qui fideliter vivit. Et propterea Julianum sæpe redarguit, quod sine fide veras virtutes prædicaret. Et rursus n. 25. Non potes, illi dicit; probare, quod vis, etiam infideles veras posse habere virtutes. Quod sæpius illi objicit. Ab eo autem nos quamlongissime distamus, dum in infidelibus virtutes, & operationes bonas agnoscimus, non tamen veras, sed imperfectas; licet nulla peccati labe coinquinatas.

153. Demum & in hoc procul a vero ibat Julianus cum suis asseclis, quod contenderet, has veras virtutes fuisse apud infideles crebras, & frequentissimas: „Acerbissimi, inquit Augustinus n. 16., gratiæ hujus inimici exempla nobis opponitis impiorum, quos dicitis alienos a fide abundare virtutibus, in quibus sine adjutorio gratiæ solum est naturæ bonum, licet superstitionibus mancipatum, qui solis libertatis ingenitæ viribus, & misericordes crebro, & modesti, & casti inveniuntur, & sobrii”. Contra vero Augustinus admittebat quidem aliqua in infidelibus, sed paucissima bona opera, quæ non essent pravo aliquo fine coinquinata; potissimum autem vitio superbiæ, cui tamquam idolo præcipuo omnia alia vitia immolabant; unde illud Virgillii de Bruto: *Vicit amor patriæ, laudumque immensa cupido*. Vid. S. Augustinus Lib. V. de Civ. Dei cap. 12.

154. Ceterum in alio sensu a Pelagianis omnino diverso, Augustinum opera quædam sterilia ad vitam æternam in peccatoribus, & infidelibus admisisse, clarissime patet ex iis, quæ scripsit de Spiritu, & littera cap. 28. „Sicut enim, inquit, non impediunt a vita æterna justum quædam peccata venialia, sine quibus hæc vita non ducitur: sic ad salutem æternam, nihil presunt impio aliqua bona opera, sine quibus difficillime

„vita cuiuslibet pessimi hominis invenitur”. En opera bona sterilia, quæ impio nihil prosunt ad vitam æternam. Non tamen homines *steriliter boni esse possunt*; aut enim iusti sunt fide, & charitate instructi, aut impii ea destituti, ac peccato coinquinati. Unde S. Doctor n. 22. ita concludit: *Nullo modo igitur homines sunt steriliter boni; sed qui boni non sunt possunt esse alii minus, alii magis mali.*

155. Objicies. S. Augustinus in laud. Lib. IV. contra Julianum c. 5. sæpe repetit, homines *peccare*, non solum quando actiones suas referunt ad fines pravos, sed etiam ex hoc tantummodo, quod easdem ad Deum ultimum nostrum finem non referant: „Noveris, inquit n. 21. *Julianum alloquens*, non officiis, sed finibus a vitiis discernendas esse virtutes.... Cum itaque facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur. *Et rursus*: Quidquid autem boni fiat ab homine, & non propter hoc fiat, propter quod fieri debere vera sapientia præcipit, etsi ex officio videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est”.

156. Resp. primo, S. Doctorem sæpius repetere, homines impios peccare etiam quando opera faciunt ex officio bona, quia sæpissime ea referunt ad finem pravum; saltem ad inanem gloriam; quamobrem eodem loco subjicit: „Possunt ergo aliqua bona fieri, *non bene facientibus*, a quibus fiunt. Bonum est enim, ut subveniatur homini periclitanti, præsertim innocenti. Sed ille qui hoc facit, *si amando gloriam hominum magis, quam Dei*, facit, non bene bonum facit; quia *non bonus facit, quod non bona vo-*

luntate facit. Absit enim, ut sit, vel dicatur voluntas bona, quæ in aliis, vel in seipsa, non in Domino gloriatur”. Et cohærenter huic doctrinæ n. 50. Julianus quærenti, *si Gentilis nulum operuit, numquid, quia non est ex fide, peccatum est?* respondet: „Prorsus in quantum non est ex fide, peccatum est; non quia per se ipsum factum, quod est nudum operire, peccatum est: *sed de tali opere non a Domino gloriari, solus impius negat esse peccatum*”. Vult ergo magnus Ecclesiæ Doctor, ideo bona infidelium opera esse peccata, quia illa non in Dei gloriam, sed in gloriam suam propriam perverse referuntur. Ac demum, ut plura alia omittam, ita n. 52. colligit, infideles etiam in bonis operibus peccare, quia ea, non *fideli, sed infideli, hoc est stulta, & noxia, faciunt voluntate (a).*

157. Præterea, alia etiam de causa vere S. Pater contra Julianum assererat, opera infidelium esse peccata, non ex eo præcise, quia ad Deum ultimum finem non referebantur; sed ex eo, quod infideles in fine proximo, licet honesto, sistentes, creaturis non utebantur, sed *fruebantur*, in iisdem ultimum finem reponentes. Quamobrem prolixum illud cap. tertium concludit, observans, „quod amor mundi, quo quisque amicus est hujus mundi, non est a Deo, amorque fruendi quibuscumque creaturis, sine amore Creatoris, non est a Deo: amor autem Dei, quo pervenitur ad Deum, non est nisi a Deo Patre per Jesum Christum, cum Spiritu Sancto. Per huic amorem Creatoris bene quisque utitur etiam creaturis, sine hoc amore Creatoris nullis quisquam bene utitur creaturis (b)”.

158. Denique & illud addendum est, quod licet

(a) Cum S. Augustinus dicat, *solum impium suæ sententiæ adversari*, si nostra sententia ea ipsa esset, quam S. Doctor ibi refutat, sequeretur nos quoque *impios esse appellandos*, quo prohroso nomine nemo certe adversariorum nos infamare audebit.

(b) Admodum pulchra est ea pictura virtutum infidelium, quam ex Cicerone refert S. Augustinus Lib. V. *De Civ. Dei* cap. 20. „Solent Philosophi, qui finem boni humani in ipsa virtute constituunt, ad ingerendum pudorem quibusdam Philosophis, qui virtutes quidem probant, sed eas voluptatis corporalibus fine metiuntur, & illam per seipsam putant appetendam, istas propter ipsam, tabulam quandam verbis pingere, ubi voluptas in sella regali, quasi delicata quædam regina considat; eique virtutes famulæ subijciantur, observantes ejus nutum, ut faciant, quod illa imperaverit: quæ prudentiæ jubeat, ut vigilanter inquirat, quomodo voluptas regnet, & salva sit: justitiæ jubeat, ut præstet beneficia, quæ potest, ad comparandas amicitias, corporalibus comodis necessarias: nulli faciat injuriam, ne offensis legibus, vivere secure non possit: fortitudini jubeat, ut si dolor corporis acciderit, qui non compellat in mortem, teneat dominam suam, idest voluptatem, fortiter in animi cogitatione, ut per pristinam de-

liciarum sanarum recordationem mitiget præsentis doloris aculeos: temperantiæ jubeat, ut tantum capiat alimentorum, & si quæ delectant, ne per immoderationem noxiam aliquid valetudinem turbet, & voluptas, quam etiam in corporis sanitate Epicurei maxime ponunt, graviter offendatur. Ita virtutes cum tota suæ gloriæ dignitate, tanquam imperiosæ erudant, & inhonesta muliercule servient voluptati”. Postquam vero dixit, nihil hac pictura ignominiosius, & deformius esse posse, bene observat, indecoram pariter esse picturam, ubi virtutes humanæ gloriæ serviant. „Licet enim ista gloria delicata mulier non sit, inflata tamen est, & multum inanitatis habet: unde non ei digne servit soliditas quædam, firmitas, que virtutum, ut nihil prævideat prudentia, nihil distribuat justitia, nihil toleret fortitudo, nihil temperantia moderetur, nisi unde placeatur hominibus, & ventosæ gloriæ serviatur. Nec illi se ab ista re ditare defenderint, qui cum aliena spernant iudicia, velut gloriæ contemptores, sibi sapientes videntur, & sibi placent. Nam eorum virtus, si tamen ulla est, alio modo quodam humanæ subditæ laudi”. Tales erant, iudice S. Augustino, Ethnicorum virtutes, seu potius falsa virtutum simulacra, & vera vitia.

cet infideles non referentes opera sua bona ad Deum ultimum finem, *actualiter* non peccant, nisi dum urget affirmativum præceptum eliciendi actum dilectionis Dei, sunt tamen propter illam antecedentem omissionem in peccato *habituali*; quia illa ommissio habitualiter in eis durat. Propterea jure, meritoque S. Augustinus eosdem appellabat *arbores malas*; eorumque voluntates dicebat esse *malas*. Admittebat tamen alibi (*de Spiritu, & littera* cap. 27.), ab impiis posse aliqua bona fieri, licet iisdem non profutura ad vitam æternam, quemadmodum justi sæpe incidunt in peccata venialia, quibus a vita æterna non impediuntur (Vid. sup. n. 154.); unde evanescit status ille medius, in quo Julianus homines *steriliter bonos* absurde proponebat.

159. Atque hæc est doctrina nostri Angelici Præceptoris, qui ut vidimus supra num. 103., non distinguit præceptum virtualis relationis operum in Deum a præcepto affirmativo charitatis, quod obligat quidem semper, sed non ad semper; unde etiam in II. Dist. 40. quæst. 1. art. 5. ad 6.: „Non oportet, *inquit*, quod intentio actualis ordinans, in finem ultimum sit semper conjuncta cuilibet actioni, quæ dirigitur in aliquem finem proximum: sed sufficit, quod aliquando omnes illi fines in finem ultimum referantur: sicut fit, quando aliquis cogitat se totum ad Dei dilectionem dirigere; tunc enim quidquid ad seipsum ordinat, in Deum ordinatum erit: Et si quærat, quando oporteat actum referre in finem ultimum, hoc nihil aliud est, quam quærere, quando oporteat habitum charitatis exire in actum, quia quodcumque habitus charitatis in actum exit, fit ordinatio totius hominis in finem ultimum; & per consequens omnium eorum, quæ in ipsum ordinatur, ut bona sibi”. De infidelibus autem expresse dicit Dist. 41. quæst. 1. art. 2. ad 4.: „Non oportet, quod actus infidelium, qui in finem illum non est ordinatus, semper sit peccatum, sed solum pro tempore illo, quo tenetur actum suum in finem ultimum referre”: scilicet quando tenetur actum dilectionis Dei super omnia elicere.

160. Et adhuc apertius in II. Dist. 41. qu. 1. art. 2. ad 2.: „*Fides*, *inquit*, dirigit intentionem, in finem ultimum: sed ratio naturalis, vel prudentia, potest dirigere in aliquem finem proximum. Et quia ille finis proximus est *ordinabilis in finem ultimum, etiamsi actu non ordinetur*, ideo in infidelibus, quorum actus per vim rationis in talem finem diriguntur, possunt aliqui actus esse boni, sed deficientes a perfecta bonitate, *secundum quam actus est meritorius*”.

161. Plura huc spectantia brevitatis studio omitterimus; sed omittere non possumus difficultatem, quæ in oculos statim incurrit, quomodo transgressio hujus præcepti, seu ommissio virtualis relatio-

nis operum in Deum, sit tantummodo peccatum veniale? S. Thomam supra num. 147. docentem audivimus, præceptum dilectionis Dei *super omnia præteriri, vel per peccatum mortale quod contra Deum fit, vel per peccatum veniale, quod præter præceptum, & præter Deum fit*; non tamen eo loco, qui opportunissimus videbatur, nec alibi, mentionem facit alicujus peccati *solum venialis*, quod incurritur omitendo relationem explicitam operum nostrorum in Deum. Immo contra sæpius docet, peccatum veniale *non contrariari præcepto charitatis, quia non tollit habitum charitatis, cum non tendat in oppositum objectum, sed solum impedit charitatis usum*. Ita 2. 2. qu. 44. art. 2. ad 2.

162. Præterea hæc obligatio referendi omnia opera in Deum actu virtuali explicito, si ulla esset, repeteretur ex ipso præcepto dilectionis Dei super omnia: aut saltem ex præcepto naturali constituendi in Deo ultimum finem nostrum; utrumque autem præceptum debet obligare sub gravi; ipsiusque transgressio non posset appellari levis, nisi fortasse ratione materiæ levis. Levis autem materia non esset, si quis longam operationum seriem in Deum referre omitteret.

163. Sed quoniam adversarii nostri volunt, omissionem hujus relationis esse gravem, & lethalem culpam, non videtur opere pretium cum iisdem longiorem, & graviorem concertationem habere; & rursus cum opera infidelium sæpe sint ambitione, superbia, amore sui, aliisque vitiis coinquinata, ut teste S. Augustino *De spir. & lit. cap. 27., si discutiantur quo fine fiant, vix inveniantur, quæ justitiæ debitum laudem, defensionemve mereantur*, supervacaneum reor, diutius disputare ut evincamus, non omnia eorum opera esse peccata. Erimus itaque iis paucis contenti, quæ ex S. Præceptore nostro solius veritatis amore non autem vitilitigandi studio hactenus delibavimus.

Quæres *secundo*, an exposita hactenus doctrina de præcepto relationis virtualis explicitæ omnium nostrorum operum in Deum conveniat cum pluribus damnatis ab Apostolica Sede, Baji Quesnelli, aliorumque propositionibus?

164. Resp. *negative*; cujus ineluctabile argumentum est, quod illa doctrina ubique in orbe Catholico impune docetur, & palam defenditur. Quis autem dicere audeat, vel suspicari, Pastores omnes, ipsosque summos vigilantissimos Romanos Pontifices, ita in utramque aurem dormire, ut errores tam sæpe, & tam severe proscriptos publice doceri, ac propugnari permitterent? Hoc solum argumentum ad nostram responsionem luculentissime confirmandum plane sufficit, ut aliis opus non sit. Præstat tamen ob oculos Auditorum primo damnatas propositiones proponere; deinde varias recensere, quas Augustinianæ scholæ Theologi ineunt vias, ut suam sententiam omnino esse a propositionibus alienam, ostendant.

165. *Primo* autem notanda venit propositio Joan. Hus in Concilio Constantiensi Sess. XV. damnata :
 „ Divisio immediata operum est, quod sint vel
 „ virtuosa, vel vitiosa. Quia si homo est vitiosus,
 „ & agat quidquam, tunc agit vitiose. Et si est
 „ virtuosus, & agat quidquam: tunc agit virtuose.
 „ Quia sicut vitium, quod crimen dicitur, sive
 „ peccatum mortale, inficit universaliter actus ho-
 „ minis vitiosi, sic virtus vivificat omnes actus ho-
 „ minis virtuosi”. Hic primus fons videtur mul-
 „ tarum propositionum, quæ postea Apostolicam cen-
 „ suram meruerunt. Contrarium docet magnus Do-
 „ ctor Augustinus in Lib. *De spiritu, & littera* c.
 „ 27. inquit: „ Sicut enim non impediunt a vita
 „ æterna justum quædam peccata venialia, sine
 „ quibus hæc vita non ducitur, sic ad salutem
 „ æternam nihil prosunt impio aliqua bona ope-
 „ ra, sine quibus difficillime vita cujuslibet pes-
 „ simi hominis invenitur”.

166. *Secundo*. Lutherus, & Calvinus eundem errorem e cineribus infelicis Joan. Hus suscitaverunt. Primus quidem in cap. IV. epist. ad Galat., docens, *Opera extra fidem facta, ut maxime in specie sancta videantur, sub peccato, & maledicto esse*. Calvinus autem Lib. III. *Institut.* cap. 14. Omnes, inquit, Fabricios, Scipiones, & Catones, in illis præclaris suis facinoribus hoc peccasse, quod cum fidei luce carerent, non ad eum finem ipsa retulerunt, ad quem referre debuerunt. Id ipsum asseruit de peccatoribus, subdens: *Quid ergo facient peccatores a Deo alienati, nisi illius iudicio execrabile?*

167. *Tertio*. Eandem falsam doctrinam secutus est Mich. Bajus, cujus plurimæ propositiones fuerunt a summis Pontificibus Pio V., Gregorio XIII., & Urbano VIII. condemnatæ; ut *XXVI.*: „ Omnia opera infidelium sunt peccata, & Philosophorum virtutes sunt vitia (a). *XXXV.* Omne, quod agit peccator, vel servus peccati, peccatum est. *XXXVIII.* Omnis amor creaturæ rationalis, aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, quæ a Joanne prohibetur; aut laudabilis illa charitas, qua per Spiritum Sanctum in corde diffusa Deus amatur. *XL.* In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati. *LXI.* Celebris illa Doctorum distinctio, divinæ legis mandata bifariam impleri: altero modo quantum ad præceptorum operum substantiam tantum: altero, quantum ad certum quemdam modum, videlicet secundum quem valeant operantem perducere ad regnum æternum, hoc est ad modum meritorium, commentitia est, & explodenda. *LXII.* Illa quoque distinctio, qua opus dicitur bila-

„ riam bonum; vel quia ex objecto, & omnibus
 „ circumstantiis rectum est, & bonum, quod moraliter bonum appellari consuevit: vel quia est
 „ meritorium regni æterni, quod fit a vivo Christi membro per spiritum charitatis, rejicienda putatur. *LXIII.* Similiter illa distinctio a specie justitiæ: alterius, quæ sit per Spiritum charitatis inhabitantem: alterius, quæ sit inspiratione quidem Spiritus Sancti, sed non dum cor inhabitantis, & in eo charitatem diffundentis, qua divinæ legis justificatio impletur, obstinissima, & pertinacissima rejicitur. *LXVI.* Denique & illa distinctio duplicis vivificationis: alterius, qua vivificatur peccator, dum ei pœnitentia, & vitæ novæ propositum, & inchoatio per Dei gratiam inspiratur: alterius, qua vivificatur, qui vere justificatur, & palmes vivus in vite Christo efficitur, commentitia est, & Scripturis minime congruens”. Omnes istæ propositiones eo spectabant, ut omne illud, quod a charitate justificante non procedit, peccatum sit.

168. Sed aliæ erant pariter erroneæ, & juste proscriptæ, quia docebant, charitatem perfectam esse in homine posse sine peccatorum remissione. Hujusmodi erat *XXXI.* *Charitas perfecta, & sincera, quæ est ex corde puro, & conscientia bona, & fide non facta, tam in catechumenis, quam in pœnitentibus, potest esse sine remissione peccatorum.* *XXXII.* *Charitas illa, quæ est plenitudo legis, non est semper conjuncta cum remissione peccatorum.* *XXXIII.* *Catechumenus juste, recte, & sancte vivit, & mandata Dei observat, ac legem implet per charitatem, ante obtentam remissionem peccatorum, quæ in Baptismi lavacro demum percipitur.* *LXX.* *Homo existens in peccato mortali, sive in reatu æternæ damnationis, potest habere veram charitatem; & charitas etiam perfecta potest consistere cum reatu æternæ damnationis.* *LXXI.* *Per contritionem etiam cum charitate perfecta, & cum voto suscipiendi Sacramentum conjunctam, non remittitur crimen extra casum necessitatis, aut martyrii, sine actuali susceptione Sacramenti.*

169. *Quarto*. Istitis reprobatibus erroribus infectæ sunt quædam aliæ propositiones ab Alexandro VIII. damnatæ 7. Septembris anno 1690. Num. VII. „ Omnis humana actio deliberata est Dei dilectio, vel mundi. Si Dei, charitas Patris est; si mundi, concupiscentia carnis; hoc est mala est: *VIII.* Necessè est, infidelem in omni opere peccare. *XI.* Omne, quod non est ex fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem ope-

„ ra-

(a) Baji propositio in Bulla condemnata ita sonabat: *Ad Pelagianismum rejicienda est illa sententia: Omnia opera infidelium sunt peccata, & philosophorum virtutes sunt vitia.* Sed manifestum est, ibi deesse particu-

laris negativam, non enim ignorare potuit Bajus, Pelagianos potius collaudasse opera infidelium, eorumque virtutes ut veras prædicasse.

ratur, peccatum est. XV. Atritio, quæ gelennæ, & pœnarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiae Dei propter se, non est bonus motus, ac supernaturalis”.

170. Quinto. Sequuntur propositiones Paschasi Quenelli, a Clemente XI. in celebri Constit. *Unigenitus* anno 1715. iustissime proscriptæ; nempe XLIV. „Non sunt, nisi duo amores, unde votiones, & actiones omnes nostræ nascuntur: amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur; & amor, quo nos ipsos, & mundum diligimus; qui quod ad Deum referendum est, non refert, & propter hoc fit malus. XLV. Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est, ut in eo regnet cupiditas, omnesque actiones ejus corrumpat. XLVI. Cupiditas, aut charitas usum sensum bonum, vel malum faciunt. XLVII. Obedientia legis profluere debet ex fonte, & hic fons est charitas. Quando Dei amor est principium illius interioris, & Dei gloria ejus finis, tunc purum est, quod apparet exterius, alioquin non est nisi hypocrisis, & falsa justitia. XLVIII. Quid aliud esse possumus, nisi tenebræ, nisi aberratio, & nisi peccatum sine fidei lumine, sine Christo, sine charitate? XLIX. Ut nullum peccatum est sine amore nostri, ite nullum est opus bonum sine amore Dei”.

171. Si autem quærat, quomodo damnatis hîscæ, & similibus propositionibus ii Theologi distent, qui docent, homines non referentes in Deum aliqua ratione dilectum omni opera sua deliberata, peccare peccato omissionis, id operose declarat præstantissimus P. Laur. Berti in *Augustiniano Systemate vindicato* Dissert. III. cap. 1. §. 6., ubi n. 11. ita loquitur: „Apparet ex dictis maximum discrimen inter eos, qui defæcatisissimam Augustini doctrinam defendunt, & inter Bajum, & Quesnellum, aliosque qui ajunt, infidelem in quolibet opere peccare; impium servare in omnibus operibus dominantem cupiditati; & quid quid sit sine fidei lumine, & sine charitate, esse præsumptionem, esse vanitatem, esse peccatum. Dogmatistæ enim isti merito ab Apostolica Sede damnati, statuentes duo tantum actionum humanarum principia, *charitatem habitualem*, & cupiditatem item *habitualem*, & nullam gratiam agnoscentes ante fidem perfectam, & Spiritum Sanctum inhabitantem, coacti sunt asserere, quidquid in infidelibus adinvenitur, esse iniquamentum, atque peccatum, & quid-

quid est in homine domiuvanti cupiditati subiecto, esse iniquitatem, & opus a noxio mundi amore corruptum”.

172. „Duplici itaque ex capite (prosequitur doctissimus Augustiniani systematis vindex) nos a Bajano dogmate discrepamus: quod nempe ad opus moraliter bonum non requirimus *charitatem habitualem*, neque *fidem perfectam*: & quod plura etiam sine fide imperfecta, & sine gratia actuali in infidelibus opera fateamur, quæ licet non sint *intrinsecus* peccata, neque a noxia cupiditate oriuntur, quia tamen non fiunt propter Deum, *non bene fiunt*: quamquam hoc postremum perraro, & fere nunquam contingat, ut in praxi sine gratia fiat aliquid opus honestum, & bonum ratione officii, & finis proximi, atque in tali opere non sit humanæ gloriæ, & cupiditatis rubigo &c.”

173. „Ceterum ex eo, quod bonum honestum in Deum ultimum finem non referatur neque elicatur, aut imperetur a charitate, minime requiritur, ut commentus est Bajus, *intrinsecus* vitiatum esse, & originem suam ducere ab amore mundi, sive a noxia cupiditate; sed tantum, quod destitutum sit recto ordine relationis; solus enim debita relationis defectus in operantem, non in opus redundat (a)”.

174. Quomodo autem ex defectu debita relationis in Deum opus bonum, & honestum *intrinsecus* non depravetur, sed solum operans peccet, peccato omissionis, non uno modo explicant illius sententiæ patroni. Sunt enim *primo*, qui dicunt præceptum relationis esse distinctum, & disparatum ab aliis præceptis, quo fit, ut alia præcepta *quantum ad substantiam* observari possint, etiamsi illa observantia non referatur in Deum. Sic si quis teneatur eadem die audire sacrum, & jejunare, unum autem faciat, & aliud omittat, non peccat audiendo sacrum, peccat vero proculdubio omitendo jejunium. Hoc tamen exemplum non omnino ad rem esse videtur; sunt enim illa duo præcepta adeo distincta, ut unum non includatur in alio. Præceptum vero relationis operum in Deum, si reipsa est, est etiam omnibus operibus bonis ita conjunctum, ut nullum possit esse opus bonum sine dicta relatione.

175. *Secundo*. Alii hoc ponunt inter finem primum, & inter defectum relationis in finem ultimum discrimen; quod primum inficiat ipsum opus quia finis ille pravus movens operantem influit in opus; at omissio debita relationis, utpote quæ operantem

(a) Obiter observo, ex doctrina S. Thomæ manifeste erui, si actus destituatur debita ordinatione ad finem, non solum operantem peccare, sed actum ipsum fieri malum. Cum etiam, inquit 1. 2. q. 18. art. 9. *rationis sit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali: si vero*

ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni. Hoc ineluctabili argumento invictè probat Angelicus, nullum esse actum indifferentem in individuo. Eodem autem argumento probaretur, actum in Deum ultimum finem ex charitate non relatam esse malum, si hæc relatio necessaria foret.

tem non movet, in opus non influit, illudque proinde vitare *intrinsecus* non potest. Veruntamen, etiam in hac sententia manet illa principalis difficultas, quomodo opus carens *debita* circumstantia, nempe necessaria relatione ad Deum, non debeat appellari *malum*. Sane si actus non sit a ratione ad debitum finem proximum ordinatus, a S. Thoma appellatur *malus* 1. 2. quæst. 18. artic. 9. (Vide not. super.): pari ergo jure si actus careat debita ordinatione in Deum, habebit *rationem mali*.

176. *Tertio*. „Nomulli putarunt, rationem habere duplicem respectum, unum ad bona temporalia, alterum ad sempiterna; sive ut inipiunt, rationem aliam *inferiorem* esse, aliam *superiorem*; ac virtutes, quæ in ultimum finem non referuntur, quoniam versantur circa temporalia, quæ ex genere suo bona sunt, modo a pravo fine non vitentur, esse officia bona, atque honesta *secundum rationem*: at si ratio superior attendatur, a qua præscribitur modus operandi propter finem ultimum, tametsi officia illarum virtutum versentur circa objectum honestum, tamen non *bene* fiunt, quia non fiunt propter Deum, qui ut est primum principium virtutum omnium, ita debet esse finis ultimus earundem. Omissio autem relationis in Deum, cum non sit objectum illorum officiorum, nec sit eorundem finis, ideoque nec intendatur ab operante, nec operantem moveat, & incitet ad agendum, non vitiat *intrinsecus* opus, quod ab objecto, atque a fine habet, ut bonum sit, aut perversum”. Nescio autem, an hæc explicatio æque solida sit, ac subtilis est, atque acuta. Sed illud ex hac opinionum diversitate consequi videtur, non parum Theologos illos laborare, ut suam sententiam, sin minus a damnatione, a suspitione liberent alicujus affinitatis cum damnatis propositionibus, præsertim cum illa ab Alexandro VIII. proscripta: *Necessesse est, Infidelem in omni opere suo peccare*. Ubi non fit inventio operis, quod *intrinsecus* vitatur, sed operantis, qui peccare dicitur. Sed de his legendos consulo Card. Henr. Norisium in *Vindiciis Augustinianis*, & P. Laur. Berti in sæpius laud. elaboratissimo opere *Systematis Augustiniani Vindicati*, ubi multa eruditione quidquid ab aliis scriptum fuerat, una simul collegit.

CAPUT V.

De præcepto Charitatis erga proximum.

177. Ante omnia ob oculos ponendæ sunt quædam propositiones ab Innocentio XI. anno 1679. in hac materia damnatæ: n. 10. *Non tenemur proximum diligere actu interno, & formali*: n. 11. *Præcepto proximum diligendi satisfacere possu-*

mus per solos actus externos: in quibus propositionibus diris devota est laxissima quorundam Casuistarum doctrina, qui huic præcepto dilectionis proximi solis exterioribus charitatis actibus fieri satis contendebant. At vero, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 26. art. 7. (in argum. *sed contra*). *Interior charitatis affectus debet responderi exteriori affectui*; & antea q. 25. art. 9. *Affectus, & signa charitatis ex interiori dilectione procedunt*. Quandonam vero hec præceptum affirmativum interioris dilectionis proximi obliget, non ita facile est determinare; sed eadem fere ratio est, ac præcepti amoris Dei, præcipue quia docente S. Thoma 2. 2. qn. 25. art. 9., *idem speciei actus est, quo diligitur Deus, & quo diligitur proximus*. Vid. P. Dan. Concina Lib. 1. in *Decal. Diss. V. cap. 2. seq.*

178. Idem Innocentius P. XI. has quatuor sequentes propositiones proscriptas: n. 12. „Vix in sæcularibus invenies, etiam in rebus, superfluum statui; & ita vix aliquis tenetur ad elemosinam, quando tenetur ex superfluo statui; n. 13. Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristeri, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, & desiderare; non quidem ex displicentia, sed ob aliquod temporale emolumentum; n. 14. Licitum est, absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut mirum ei obventura est pinguis hæreditas; n. 15. Licitum est filio, gaudere de parricidio parentis, a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas”. Quibus proscribita: *Licet matri optare mortem filiarum, quas dotare non potest*. Harum propositionum monstruosa deformitas tanta est, ut pluribus confutari non indigeant.

179. Etsi vero proximum in genere diligere jubemur, est tamen ordo in charitate servandus; at enim docet S. Thomas 2. 2. quæst. 26. artic. 4. homo magis tenetur se ipsum diligere, quam proximum, quod Christus ipse inmisit videtur his verbis Levit. X., & Math. XXII. „Dilige proximum tuum, sicut teipsum: Ex quo videtur, inquit *Angelicus*, quod dilectio hominis ad se ipsum est sicut exemplar dilectionis, quæ habetur ad alterum: sed exemplar potius est, quam exemplatum: ergo homo ex charitate magis debet diligere se ipsum quam proximum”.

180. Quantum vero ad alios, ita generaliter S. Augustinus Lib. 1. *De doct. Christ.* cap. 28. n. 29.: „Omnes homines æque diligendi sunt, sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui locorum, & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus consuetus tibi quasi quadam sorte junguntur”. Sed qui

de his rebus plura desiderat, adeat sanioris Ethicæ Theologos (a).

181. Has meas omnes Prælectiones verbis S. Augustini concludo ep. CXLIII. olim VII. ad Marcellinum n. 2.: „Fateor me ex eorum numero esse conari, qui proficiendo scribunt, & scribendo proficiunt. Unde si aliquid vel incautius, vel indoctius a me positum est, quod non solum ab aliis, qui videre id possunt, merito reprehendatur, verum etiam a meipso, quia & ego saltem postea videre debeo, si proficio: nec mirandum est, nec dolendum, sed potius ignoscendum, atque gra-

„tulandum; non quia erratum est, sed quia improbatum. Nam nimis perverse se ipsum amat, qui & alios vult errare, ut error suus lateat. „Quanto enim melius, & utilius, ut ubi ipse erravit, alii non errent, quorum admonitu errore careat? Aldo. & alia ejusdem S. Doctoris Lib. II. De Trinit. cap. 9. Parati corrigi, si fraternaliter, ac recte reprehendimur; parati etiam, si ab inimico, vera tamen dicente, moridemur. Ac demum hæc pauca: Sic Doctor sum, ut iadocilis non sim”. Idem Sanctus Augustinus Sermon. CCXLIV.

(a) Adli possunt Lud. Ant. Muratorii egregius liber alla Carità Cristiana, in quanto esse è amore del prossimo, Niccili Instructions theologiques, & morale sur

le Decalogue, & Anonymi ejusdam Abrégé de la Loi nouvelle, & suite de l'Abrégé, &c. &c.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BT Gazzaniga, Pietro Maria
70 Fratris Petri Mariae
G36 Gazzaniga
v.6-7

